

4405

1 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

•

•

•

•

DE ORBIS TER
ræ concordia Libri

Quatuor,

MULTIPLICA ERUDITIONE

*ac pietate referti, quibus nihil hoc tam perturbato rerum
statu uel utilius, uel accommodatius potuisse in
publicum edi, qui uis æquus le-
ctor iudicabit.*

GVLIELMO POSTELLO BAREN-
TONIO MATHEMATVM IN ACADE-
*mia Lutetiana professore regio,
authore.*

Adiectæ sunt quoq; Annotationes in margine à pio at-
que erudito quodam uiro, ne delicatioris palati, aut ini-
quioris etiam iudicij aliquis, ut sunt ferè hodie quamplu-
rimi, offenderetur. Proinde ut pectore candido accipere,
quæ in Ecclesiæ miserè adeò afflictæ utilitatem scribuntur,
Lector uelis, per Christum & animæ tuæ salu-
tem obtestatum te uolumus.

Singulorum librorum argumenta sequenti mox pagina,
capitum uero ac rerum catalogum ad
libri calcem reperies.

*Cum Cæs. Maiest. & Christianiss. Galliarum re-
gis priuilegijs ad quinquennium.*

LIBRORVM DE ORBIS CON-
cordia, Argumenta.

Primo, religionis Christianæ placita rationibus philosophicis docentur.

Secundo, uita, educatio, moresq; Muhamedis legislatoris Arabum, eiusq; sectatorum traditur: demum Alcoranum à capite ad calcem ex Arabico excutitur, & refutatur.

Tertio, quid commune totus orbis tam iure humano, quàm diuino habeat.

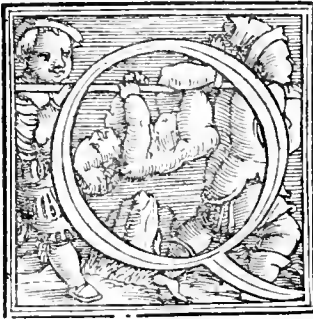
Quarto, qua arte sine seditione falsæ de Deo, dijs uel persuasiones, ad ueram pertrahi possint.

LECTORI CANDIDO.

Te obtestor, quisquis es candide Lector, si non uacat, ut totum hunc librum perlegas, saltem percurras cap. 3. 4. 7. 8. 10. 14. 20. 21. 22. aut si pauciora licet, lege 3. 4. 20. & 21. Id enim unum sine temeritate affirmare non dubito, futurum, ut quisquis discendi, non contradicendi animo, ea Capita attentè legerit, possit ratione sibi non tantum in arduis rebus satisfacere, sed & cæteris quantumuis à uero alienis, modo rationem ducem sequantur, eadem persuadere.

G V L I E L M V S P O S T E L L V S P R I N C I P I B V S M A G N A T I B V S Q V E V E R A E I N D E V M

Pietatis cōseruatoribus & amplificatoribus, totiusque sanctæ Ecclesiæ consortio S.

VID tanto dignū feret hic promissor hiatu? Libet hoc uersu Horatiano, Principes, cœtusq̃ integerrimi, ne præueniar, quibusdam occurrere: quos non dubito statim ab operis titulo, primiq̃ libri argumento dicturos, qui tam ardua & inaudita polliceatur, aut parum prudenter, aut parum sanctè absoluteq̃ esse præstiturum: quum in rebus minimis tractandis, non raro parum perpensæ uires succumbant. Præterquam quod enim res in toto orbe summa, et quæ uniuersos maximè occupare possit, à tenui eruditione uiro explicanda suscipitur: etiam & ratio & autoritas huiusmodi tractationi, quo minus absolui possit, refragantur. Quum fidei Christianæ rationes à summo ingenio uiris & diuina & humana autoritate confirmatas, rationibus à philosophorum præstantiorum placitis non alienis probare et cōfirmare coner: uidebor illis D. Gregorij Ro. pont. sententiæ cōtrauenire. Scriptū enim reliquit: Fides nō habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. Quamuis autem posset contra hoc axioma aliquid rationi consentaneum adferri: tamen ut probatum recipiamus, sat fuerit docere, à uulgari, & in ecclesia Christi ad hanc diem recepta opinione me non recedere. Illis qui sacris mysterijs imbuti Dei spiritu aguntur (quamuis id unū sibi imprimis persuadere debent, autorem rationis Deum, nil quamuis arduum & obscurum, sine ratione præcepisse aut docuisse) non est rationibus confirmanda fides, quam iam satis persuasam habent. Itaq; nec hoc operis suscepi, ut apud uos philosophum agam Christianū. Quid enim aliud esset hoc tam erudito seculo, partim excitatis partim instauratis disciplinis, ingenijs tam illustribus, tanta doctorum hominum copia, quam secundum prouerbum *γλαῦκας εἰς ἀθλῶας*; At illis qui alieni à nostra persuasionem sunt, in diuinis uero rebus sua etiā autoritatē, à nostra diuersa utuntur, nitunturq̃, certe ea ratio exponenda est, quam à ueritatis autore Deo dimanasse credimus. Quis enim unquam finis erit altercandi, & sua pertinaciter simplici autoritate defendendi, nisi ratio ueri & falsi discrimē fecerit, et inter litigatores ueluti arbiter composuerit? Licet itaque mihi, quum causa nationum à uero felicitatis scopo aberrantium

scribam, rationibus ea tradere, quæ nobis cum lacte instillata, & persuasa sunt. Nascente ecclesia Christi, miraculis: nunc senescente, & tantum non afflicta pietate, rationibus, est agendum. Verum liceat apud exteras nationes ratione per nostrorum autoritatem agere. Sibi certe multi persuasere leuibus quibusdam argumentis, nunquam demonstrari posse ea dogmata quæ à nobis probantur, quod elementa sint et principia indemonstrabilia, ut et geometriæ. Vt autem pace eorum dicam, hac in re hallucinantur, dum quæ sibi persuasa habent, putant natura æquæ omnibus hominibus. atque sibi fide indubitata cognita. Si enim quæ sunt diuinitus à nobis accepta haberent elementa naturaliter omnibus communia, proculdubio in illis orbis pridem conuenisset, nec reuelatione fuisset opus, ut nec in mathematicis. Alia quidem certe lex est hic obseruanda. Quemadmodum enim diuina prouidentia dedit animis nostris quoddam rationis seminariū, quo in rerum cognitionem causa uel effectu ueniremus: ita secundum ea principia quæ nullus negare potest, possumus de causis naturalibus. et supernaturalibus agere, inductionibusque & syllogismis ita suadere et demonstrare, ut ab effectibus saltem diuinarum rerum natura aperiatur: quod non pauci philosophi fecere. Cæterum Paulus etiam illos ex ratione creaturæ in Creatoris cognitionem uenisse affirmat. Resperfas itaque in philosophis, quatenus ad uerum propius accedunt, rationes collegi, exposui, locupletavi, & ueluti ab iniquis uendicando possessoribus, ad nostrorum confirmationem aptavi. Refutavi in iisdem quæ autoritate tantum, aut contendendi libidine aut hallucinatione (nam quandoque bonus dormitat Homerus) non raro ab ipsis sunt scripta, leuiterque probata. Quid uero præstiterim in toto opere, tum potissimum iudicabit, quisquis attentè legerit cap. de Trinitate, de creatione mundi, de substantiis separatis, animorum immortalitate & resurrectione. Sum adductus ad hanc tractationem duplici nomine. Quum enim uideam literas præstantissimum huius mortalitatis ornamentum, multis hac tempestate ueluti ad cæterorum hominum perniciem, aut ad ostentationem tantum & contentionem datas: sit uero huius uitæ munus felicissimum, ab hominum mentibus eas tenebras dispulisse, quæ immortalitatis uiam præpediunt, putavi esse ex officij mei ratione, si quibus literis ad hanc diem animum excolere sum conatus, illis ad uerum animis caligine falsi occupatis exponendum & suadendum utar. Suscepti operis altera causa fuit huiusmodi. Quum à plurimis insigni & sacrarum & humanarum disciplinarum cognitione uiris, tam uerum affirmatum confirmatumque, quam falsum refutatum, partim ratione, partim autoritate uideam, cæterum illa præclara opera inter nostros qui de uero non ambigunt, delitescere cernam, constitui apud

me,

me, dum quæcunque & uerum probant & falsum improbant, tam ex aliorū laborib. quàm à nostra, licet tenui, industria, ratione duce, collegero, cœtuiq; uestro sanctissimo opus excutiendum permisero, hoc ipsum in eorum populorum linguas, contra quorum errores scribo, conuertere, adq; eos deferre, & aperire, ut contra se obiecta aut diluant & satisfaciant, aut reiectis falsis uera suscipiāt. Puto enim Deum Opt. Max. ideo mihi hanc tam uariarum linguarum licet medio crem peritiā, ueluti talentū cōmisisse, credidisseq; ut inde aliquis fructus in cæteros homines, quib. sum natus, redūdet: utq; animos saltē faciat prouidentia, hoc meæ tenuitatis & superficialiæ rerum omnium cognitionis exemplo, magnis & absolutis omni genere uirtutum doctrinarumq; uiris, ut quæ in uotis saltem habui, ea re ipsa exequatur. Hoc Opus quū magnitudine animi non deiecta, opibus autē & magno Principū magnatumq; adiumento & fauore egeat: à me tamē quamuis tenuissimo, & ab externa felicitatis parte omnino imparato, ideo posse suscipi iudicaui, quod animo ad uerū suadendū & Remp. Christianam iuandā bene affecto, à nemine me posse facile uinci spero. Quod autem ad facultates peregrinationi necessarias attinet, si aliunde non adfuerint, à meipso accipiam. Necessitatis uidelicet leges, abstinentia resciso etiā utilium rerū usu, & quib. artibus potero à me depellam: fame, siti, nuditate, patientia certabo, *ὄσπερ ἰσθὶ καὶ βίον βίον ζῆν*. Si defuerint homines, nō est, qui animos ad hanc rē fecit, defuturus Deus. I E S V Christi fauore fretus, prouinciā ad eundarū urbium, in quib. uigent Arabici eloquij studia, suscipiā, eiusq; linguæ quæ tota fermè in Africa et Asia cōmunis est (si erit uita ualitudini prosperæ comes) cognitionē catenus assequar, quoad meū opus de Orbis cōcordia in eā transferre liceat, et cū illis cōmunicare, & familiari colloquio exponere, qui in philosophicis et literis humaniorib. sunt uersati. Ut enim uulgus Muhamediorū, & qui in superstitione persuasione tantum formati sunt, sunt Alcorani obseruatiss. persuasioniq; addictissimi: ita q; Euangeliū, aut philosophiā attigere, sunt ab eo alienissimi. Ideo nō pauci Chaliphę scholas publicas cōstruētes sanxere, ne ullus q; in philosophicis, aut Euāgelio esset uersatus, in illis admittat. Secūda cura erit, ut eorū literis et opinionib. copiose instructus, in eos armari undiq; & nostris hominib. tela extorta ad eos impetēdos suppeditare ualeā. Si uerò inter peregrinandū forte fortuna quidā Græci autores se offerēt, nō potero autem (ad quam rem opus est pecunia) illos redimere, aut amnuensibus satisfacere, indicabo saltē illos regi Francisco, ut in suam preclarā Fōrebellensem bibliothecā cōuehēdos curet. aut uiris & diuitib. & literarū amatoribus: ne diutius sub barbaris tanti delitescāt thesauri.

Ea uero etiam instituti operis ratio est, ut nō tantum in Arabicam atq̃
 Hebraicam linguam mea uertere uelim: sed & sacras literas, & si quid
 ad lucem hominibus obcæcatis reddendam facere uidebitur. Nam,
 quid aliud rogo est quàm *σκιαμαχίη*, cōtra alienas à nostra persuasione
 & dogmatibus nationes agere, nisi proprijs ipsarum linguis, quæ con-
 tra se dicuntur, audiant, legant, & intelligant? Si scopum nō attingam,
 sternam uiam nostris monachis & sacrarum literarum professoribus,
 qua se Christo probare possint. Falsò enim illi tempus asserendi uite pe-
 riculo Euangelij transisse asserunt, quandiu ab ulla mundi regione a-
 beſt Christi uerique cognitio. Iam pridem ab orbe exulasset scæda &
 absurda persuasio, si singulis seculis singuli fuissent, qui eius literis in-
 structi & Principes commonefecissent, & cū doctis fuissent congressi.
 Verum uix unus aut alter, à quo receptū est Alcoranū, Arabib. scripsit
 Arabicè, contra impietatem illam & naturæ perniciem. Opus quidem
 certe, ut uiribus impar sum aggredi ausus, ita absolui uerborum & sen-
 tentiarum tam tenui apparatu & facundia, ut perfunctoria opera uide-
 ri possit. Si enim summos eloquentiæ proceres respicio, eorū princeps
 me intemperanter abuti & ocio & literis dicet, quod quæ recte sentio,
 politè eloqui nō possim, nec ulla dicendi delectatione allicere lectorem
 atq̃ retinere ualeam. Sed ab eo ad uos, Principes, cætusq̃ sanctissimi,
 prouocabo, satisq̃ sum habiturus si res à me tractatæ adferant orationi
 uel inornatæ lucem, non contrà. Humili & ad demonstrationes accō-
 modato dicendi genere, quale amplector ego, & quotquot naturæ ob-
 scuritatē tractant, nunquam usus est Cicero. Ideo naturalis rerū tra-
 ctatio & explicatio, mathematicum & dialectices, disciplinarum ad de-
 monstrandum aptissimarum expositio, nisi ut sparsim paucis in locis
 tradidit, in eo desiderant lumen Latinarum literarum. In illis enim mo-
 re disciplinæ tractandis, seges & ubertas dicendi, amplificandi licētia,
 orbis orationis, fucus, uerborumq̃ lenocinium, & magnus ille eloquē-
 tiæ apparatus, quo nunquam non est usus Cicero, non se satis aperuiſ-
 set. Hæc eò dico, ne exhibitis cæteris quibus ætas deest, uelint suo mo-
 re suadere quidam nostri *γροντόπαδες* locutuleij, formularijq̃, Cice-
 ronem cum paucis alijs tantum inter Latinos habendum. Id enim sta-
 tim in ore habent, non esse bene latinum, aut legendum, quod phrasim
 Ciceronis, aut Cæsaris, aut Liuij non spiret: quum tamen maximo æta-
 tis, rei in uita præstātissimæ, dispendio uix illius simiæ fieri possint. Nō
 sunt ergo Latini mille aut plures autores, qui animi sensa ita latinè et cla-
 rè iam ante mille & quadringentos annos expressere, ut quæ scripta
 uoluerint, capiat posteritas? Sunt certe. At eorum nullus est Ciceronia

nus, aut Cæsarianus. Adde, nulla arte ita fieri posse imitatores, ut ijdem (suus enim cuique stylus & phrasis est) cum primis autoribus sint. Verum quæro inertiae & infantiae meae praesidium, dum quæ assequi nec curo, nec possum, eleuare uideor. Non imminuit auri, gemmarum, aut chrysoelectri aestimationem, quicumq; & argēto & uitro et æri Cyprio suum etiam esse in Rep. locum dicit. Quorundam damno præpostera iudicia, qui cum in uerborū obseruationibus consenscant, semper (ut inquit Paulus) discentes, & nunquam ad ueritatis cognitionem peruenientes, ad hoc uidentur nati, ut aliorum labores carpant, uituperent, uellicent, eleuent. Verum satis latine scripsi, si sat uere. Ea enim est natura ueritas, ut quo minori uerborum fuco tractatur, eo altius in hominū animos penetret. Caeterū maledicorum hominum de me iudicium facile contemno, ut qui nullam humanam gloriam aut famam ab hoc opere aucuper. De industria sanè illis uocabula scripta reliqui, in quibus uellicandis occupentur: quoniam in sacris autoribus leguntur, & rebus nascentibus sunt usitata uocabula aptanda. Valcte.

VERAE RELIGIONIS, IDEST

CHRISTIANAE PROBATIO, EX PHILOSOPHIA DESUMPTA, LIB. I.

P T S I arduū, & supra vires humanas est, quicquam de ijs quæ sub sensum non cadunt, tractare, quod ægrè etiam confessa apud multos locū habeant, multi assensum à manifestissimis cohibeant, sensu percipi solita superficie tenus cognoscantur: ratio sit quum ad omnia, tum maxime ad res diuinas, & ab hac seculenta materia separatas, perpendendas inefficax: tamen & conatus probandi studio, & summa cōsequendi desiderio, satius experiri iudico, quid vires humanæ possint, quæ desidia, animicq; deiectione intentatum relinquere, quod uel sola assequendi cogitatione, non parum utilitatis huic mortalitati adferat. Dum enim in cogitatione magnarum rerum animus occupatur, quamuis id non solear consequi, quod sibi proposuit, assequendi tamen studio dum tenetur, totusq; in contemplando occupatur, multis molestijs careat necesse est. In rei enim cogitationem, cum totus adeo feratur, ut plane rapiatur ab ipso affectu, fit, ut quibus cæteri premuntur molestijs, illas ne sentiat quidem: ueluti qui sanguini & uindictæ attentus est, non sentit quæ uulnera accipiat, nisi resederit, affectu ipso rapienre: felicitates uerò cæteras ita per transfennam uideat, admireturq; , ut qui proposito felicitatis scopo, nil plane cæterorum donec ad eum peruenerit, aspiciat curèt ue. Quum itaq; uideam felicitatem esse huius uitæ scopum, quam naturaliter omnia appetant, eaq; uario iudicio in uarias partes sit dissecta, dum aliū aliam eius partē sibi proponit, aliū multas partes consequi satagit, solidam nemo non adpetit, de ea ipsa ut summa absolutaq; cogitari potest disceptando: statui ita tractare, ut ex ijs sensilibus eius uestigijs, spectris, & coniecturis in cognitionem ueniam, quatenus animo ergastulis corporis clauso licet attingere, diuinitatemq; summi numinis & rerum omnium opificis demonstrare, ut & hoc labore, interim à cæteris rebus auocante, distractus, dum mihi satisfacere conor, etiam si argumentum huic etati traditum prodesse poterit, id uerò me magnum precium operæ fecisse uidear. Quod ut paulo altiori summa repetatur, à totius naturæ contemplatione incipiendum esse iudico, non sine illius quem quærimus, fauore & gratia id aggredi ausus: quem ideo omnibus uotis oro & obsecro, ut quam de eo cognitionem sua misericordia ad hanc diem nobis per sacras scripturas eiusq; filiū Iesum Christum *θεωθρονον* aperire dignatus est, eandem ueluti ab eius autoritate uindicatam, in rationis potestate aliquantisper transire permittat, faciatq;. Quamdiu durauit innocentia, proscripta ambitio est, fucus in sacra loca non irrepsit, præsensq; adfuit scelerum uindex, miraculorumq; effectrix prouidentia, satis ipsa se mundo aperuit: quicquid eius nomine sacra edixit religio, receptum est. Tempora uerò isthæc periculosa, quæ prædixit Petrus, nil sanæ doctrinæ recipiunt, autoritatem rident, ad fabulas conuertuntur, resiliunt ab omni antiquitatis autoritate, ut sua sectentur somnia: quibus ut sint inexcusabiles, & merito ab hominū numero, si ueritatem rationi iunctam non audiant, separentur, hæc proposita uolo. Ut uerò qui falsa autoritate ad hanc diem sunt occupati, uerum suscipiāt, hoc opus si alijs quàm mihi profuturū est, scriptum cupio. Non ita sanè me miseret multorū, qui post agnitam ueritatem

aut uerbis & factis eandē infectantur, aut ritū uiuendi planē explodunt; ut com moueor errore & infelicitate tam multorum populorum, qui quamuis à uero omnino absint, falsāq; fecerentur, nil tamen prætermittunt earū rerum, quas ad summam felicitatem facere persuasum habent, ut tandem illa potiri liceat. Quis enim non desinat tot perire labores, tot præclaros conatus admissō uitio & pro uirtute recepto perire, liquores suauissimos admixtis labefactari absinthijs, uitamq; perpetuo mortis comitatu nunquam uiuere? Alius uendicat sibi Mosi sententiam, Muhamedem alius autorem legis probat; non paucis dæmonis terraeffigies se colenda exhibet: territantur alij lemurius, illisq; sacra faciunt; quiduis cæteris oblatum, loco Dei habetur. Et interim ipsa apud nos latet ueritas, nostra socordia delitescit, multis incognita nominibus. Verū potissimum nostro uiuendi ritū, etiam si qui essent sponte illam subituri legem, quam de summa felicitate pendere probamus asserimusq;, in diuersum omnino traherentur: quod iniquum uideatur, communem uitæ actionem usq; adeo à sancto differre præscripto: præcipuaq; exempla neglectæ persuasionis non à plebe perantur, non in exlege militia pateant, non in aulis principum ita se exhibeant, quin sint in mystis ipsis longē deterrius. A communi rerum humanarum strepitu usq; splendidiore semotos dira torquet ambitio, sumorumq; captatio: transuersos agit diuites fastus, superbiaq;: mediocres maiorum uitijs aucti, omnia sibi licere putant. In summa, uniuersum ordinem inficit ignorantia, uanitas, cupiditas: ut rarissimi sint, qui nomini tam sancto respondeant, quos intactos cupio. Cæteræ nationes nullum non mouent lapidem, ut falsarum persuasionum seminaria ubi uis diffeminent, captant muneribus, amicitia pelliciunt, autoritate cogunt, uia atrahunt, persuadendo nullos non sibi adiungere nituntur. At nos inertes & supini altum dormimus, satis habentes nobis habere rem præclarissimam more auarorum, sine ullo ipsius usu. Tertia causa est in rei diffi cultate, quæ nō raro præstantissimos homines à se reijcit. Quamuis enim simus bene erga res ipsas affecti, fidesq; ipsa Dei donum, rationeq; destitutum, diuina fultum autoritate fidem per se facere debeat, tamen dum ubiq; ipsa se offert autoritas, uidetur omnino ius idem omnium, nisi ratione delectū feceris. Omnes enim aut quærunt, dum se habere putant, aut profitentur Deum. Iudæi, Muhamedici, Indi creatorem unum cœli & terræ aut colunt, aut agnoscunt: itidem & nos facimus. Esto aduena, nil unquam de Deo (quem tamen à natura habendum censes) audiueris: certum est tibi esse dubium, cui omnium credas, nisi te ratio cogat in alteram potius, quàm in alteram partem deflectere. Si sola autoritas legem faciet, omnium erit par ratio, quum nulla erit. Nullus sanè mortalium non maximè præscripta nostra probaret, si omnia ipso ab ingressu caperet. Verum quum multos admodum ethnicorum, Iudæos uerò & Muhamedicos omnes à nobis difficultas alienos faciat, ratione cum illis agendum censeo, cum in omnibus, tum maximè in his quæ sibi persuadere nequeunt. Qualia sunt ista: Condonandum esse non solum iniuriam, uerum & talionis loco beneficijs rependendam, quod non solum ei, qui quietem in hac uita cōplectitur, sed omnino est homini Christiano agendum. At quid mirum si recuset hoc credere Iudæus, Turca, Persa, Maurus: cum nos ore tenus sacrosanctū illud præceptum obseruare soleamus? Alijs uerò etiam suadeamus, id quod basis est & probatio uerè pij hominis, esse non præcepti, sed consilij. Rationibus ergo erit agendum cum Iudæo & Mahumedano, ut ueniam uindictæ anteponendā omnino censeat, nisi quatenus ad legū animaduersionem spectat. Jam uerò ipsa sacrosancta trinitas alienos à Christo & Mauros, & Mosaicis fecit: quod nulla ratione uideatur,

deatur, ut idem simplicissimumq; sit tria: & ediuerso, quod etsi arduum est demonstrare, & penè supra facultatem humanã, conabor tamen ut quatenus auctoritatì ratio suffragari poterit, illam ex sacrosanctis philosophiã penetralibus propalare, uestigijsq; indicare, acicijq; mētis offerre liceat. De aduētus Iesu Christi necessitate & ratione si quid poterit haberi, quod non facile iudicium rerum humanarũ non imperitũ concipiat & prober, faciam periculum: quamuis cum illis sit mihi agendũ (intelligo Mosaicos & Mahumedicos) quos propria ipsorum legislatorum auctoritate possim uincere. Animorũ immortalitas suo loco rationi consentanea necessario argumento probabitur. Coronis erit, ut philosophicis contra philosophos argumentis agamus, atq; totius præsentis uitæ catastrophën in animorũ immortalitatem, resurrectionem, & uitam æternam, materiãq; immutationem ducendam esse ostendamus. Nam & maior Iudæorum pars hanc habet persuasam, & Muhamedici sexcenties in suo Alcorano legũt, creduntq;. Vt aut̃ contra falso philosophiã nomen præferentes armari undiq; nostra persuasio possit, ab ipsis mundi causis in primam ueniamus, mundumq; & ex Deo ortum habere, & in eundem finem referri debere, demonstrare, suadereq; tētabimur. Cætera omnia quæ nõ uidētur prima fronte habere principia per se nota, atq; idèò fidem agrè merentur, inde primo libro tradituri. Secundo Muhamedis uita & persuasio Alcorani tradetur & excutietur, nostrisq; adhuc incognita ex illorũ literis uertentur. Et ne quicq; huic argumento desit, in quibus principijs tam legum prophanarum quàm sacrarũ conueniant omnes homines, cuiuscunq; persuasionis, modo adultæ & excultæ, ut etiam in hac parte labefactata nostris non defuisse uidear, tertio libro subiungam. Satis enim non est, uerum ipsum adseruisse demonstrasseq;, nisi etiam si qua parte differat, explices, tuteris, ac ueluti in libertatē planè uindices atq; adseras. Quid autem de sua persuasione Iudæi, quid Mauri Ethnicisq; sentire debeant, quibusq; rationibus in nostrã transire, refutatis uanis ipsorũ opinionibus, & nostris substitutis, ubi ex ipsorum placitis docuero, finem dicendi faciam, adnotatis, quæ in unaquaq; persuasione ad rem faciunt, excussisq;. Nunc uerò stricim de summa rerũ, Deo scilicet, mundoq; est in primis agendum.

DE MUNDO ET DEO. CAP. I.

IN dubium mihi reuocandum non censeo, sit ne unus tantum mundum, an plures, quis uè præstantior: cùm iam inter philosophorũ principes, ueluti decretis omnium iudicio receptis sit probatissimum, nec plures, nec diuersos esse posse: tantũ abest, ut diuisione ulla anteq; definiã, mihi utendum esse iudicem.

Quamuis enim rationibus & demonstrationibus mihi agendum ducam, tamen quia placita Aristotelis, Galeni, Abenreis, omnibus esse loco rationis iudico, illorũ auctoritatem pro ratione haberi debere, ut nemini non probatã, certum est. Plures ergo mũdi à Democrito, ne nil uideretur præter cæteros sapere, introducti, exploduntur his rationibus. Nam & in causa & in effectu sequerentur absurda: plures autores esse sequeretur, pares aut impares. Si pares, superfluos. Si dissimiles, perpetua in lite: quod causę primę repugnat. In effectu uerò, seu in materia, nil superius aut inferius uideretur, confuse omnibus in quamcunq; partem procumbentibus, essetq; potius chaos quàm mundorum distinctio. His & multis alijs rationibus refutarunt inanium hominũ & ad nugas cõtentionesq; natorum opinionem, summi philosophi. Vnũ ergo esse mundum, eumq; finitum si quis ambigat, inter ueri indagatores habendus non est. Ratio aliã olim fuit de omni re ambigendi, duabus potissimum causis rerum obscuri-

4
 rate adacū sunt prisci in dubiū omnia uocare, non contentionis, sed ueri studio. Veritatis enim iudicia, quamuis animis nostris ueluti cognata natura fecerit; tamen ut in illius occupatione perpetuò reueneremur, tam à rebus ipsis, quam à nostri sensus infirmitate difficultas oborta est. Et tam diu inter summos philosophiæ proceres est agitata, quoad catenus illam adipiscerentur, quatenus nostro iudicio potest cōcipi. Successit obscuritati & difficultati peruicacia quorundam hominum opinione gloriæ captorū: qui dum ea recipere, quæ rationi sunt obnoxia, nolunt, sponte à ueritate resiliunt, noua excogitant, obtrudunt, asserunt: tum ut propria inuenisse, tum ne alienæ sententiæ subscribere uideātur. ea causa ueri tandiu perquirendi, opinionesq; uarias feciādi fuit. Hic enim omnia posse sciri affirmat, alius à rebus omnibus assensum cohibet, dubia omnia tertius facit: nonnulli homin. m exuere malunt, quam manifesta sensibus ita esse probare: quum tamen ipsi fateri cogantur, uel hoc ipsum scire se, quod nil sciant. Ea causa ueri tandiu latentis fuit. Quum ergo exhibita sint ea placita uanitatis, fidemq; ipsis sensibus & rationi ueluti mentis oculo habendam sciamus, nil est quod opinione paucorū rationem in se esse negantium, à statis fixisq; demonstrationibus dimoueamur. Mūdus ergo est unus, finitus, undiq; ornatissimus. Ornatum esse, etymon omnium gentium significat, res ipsa aperit. Quodcunq; uerò ornatum est, à causa pendeat, regatur, agiteturq; necesse est: unde sequitur finitum esse. Nam infinitum nulla potentia detineri potest. Mundum ergo esse asserimus, hoc naturæ templum, quod omnia quæcunq; sensibus obnoxia sunt, complectitur. Quòd alij uniuersum, alij quicquid id est, appellant: uocabulis, non rebus differunt. Verum quum temeritas fortunæ (uolui dicere opinionis insanæ fortunā excogitantis) rerū corruptibilium continua mutatio, ueri ignorantia, & mentendi libido, fortunam, casum, ac nescio quæ monstra, in causis tantæ molis ponant, (quamuis nullus philosophorū id amittit) Deumq; tam magni, & se reuera digni operis autorem, uerbis è suo cœlo quidam deticiant: mundum ipsum prouidentiaē arbitrato regi, paucis admodū persequendo docebimus: subiuncturi de æternitate, an eternus in forma, formæ uē causa, an etiā in materia sit futurus mundus, an uerò etiam utraq; unā iuncta erit æterna natura. Si omnium omnibus obiectionibus esset attendendū & satisfaciendū, plus in parergo, quam in opere esset immorandū. Relicta ergo quæstione, an mundus sit animatus, aut animal, an extra se causam habeat, (quæ suo loco tractabuntur) ad demonstrationes ex intima philosophiā petitas uenio: Deumq; esse ita demonstro: à ueri cōtemplatione & natura, à rerū omnium cōpositione, à motu, à re mota, ab ordine, à perfectione boni, à felicitate, & rerum omnium fine.

1. Esse uerum in rerum natura, & multiplex, id in confesso omnibus esse puto: est enim falsum, & falso falsius. Verum illud est maximè, in quo perpendendo non hallucinatur sensus aut intellectus omnium, sed potissimū sapientum, cuiusq; ipsa assertio maximè fidem facit, eo quod maximè ita est: uerbi gratia, Qui dicit lucem esse in sublucidis tenebris, uerū attingit aliquatenus: paulò magis, maiori lumine maius asserens: uerius, qui lumen lune: solis demū lumen (quod ad oculorū sensum attinet) si dicat uerissimum, procul dubio nō errabit. Vnde nobis apparet, quod est maximè & perfectissimè ens, & in quo falli non potest iudicium, id esse uerissimū. Sunt itaq; parum uera, quæ uulgo putantur maximè esse. Quæ crassa sunt, tantū sunt, feculentaq;: digniora sunt & ueriora, quæ sunt & uiuunt: magis digna, quæ etiam sensum & uitam habent: longè ueriora, quibus accedit intellectus, materici infusus: uerissima, quæ expertia corporis: intellectu solo ualent uigentq;, inter quæ illud dignissimū est & uerissimum, cuius animus

ánimus omnia percurrít. Est ergo Deus ipse ueritas, & ueri totius scopus, tanto uerior, quanto magis per se subsistit. Hæc enim inferiora quã à se nõ sint, à principio longè uerissimo pendere certũ est. Nam basis omniũ, esse scilicet, in causa perfectissimæ perfectionis est, totius materieï expers. Ideo ueritas illa summa, non per sensum, ut cætera, uerũ per priuationẽ, & cæterarum rerũ remotionem adpetitur, magis quã attingitur, quem reuera esse (& si ex effectibus tantum) cognoscimus. Animi enim nostri natura id maxime indicat, dum nunquam à cõtemplatione, & ueri adpetentia cessat, quamuis sensibus obnoxia omnia cætenus ceperit, quatenus capi possunt. Natura enim Deusq; ipse nature parens, nunquam animũ ulterius progrediendi tam auidum creasset, nisi illi esset positus finis, in quo quiesceret: quicq; immensitate & gloria sciendi, illã cupidinem exfatiaret. Videmus enim cæteris in rebus, quarum obiectu aut intrinsecus aut extrinsecus mouemur ad cupiendum, nos tunc desiderio modum ponere, quũ sumus eas consequuti. Itaq; Deus est uerissima perfectissimaq; omniũ causa, à qua omnia, per quam omnia consistunt, ad quam demum omnia mediatè uel immediatè tendunt, ut in quietem felicitatemq;.

2 Rerum etiã omniũ perfectio cõpositioq; arguit esse mentem omniũ ornatricẽ. Quũ enim omnia materia & forma consent, materiaq; informis per se formæ accedere non possit, & non subsistat, nexum aliunde pendere certum est. Cœlestia enim etiã si carerent motu, tamen & materia constant, quinti & per priuationem cogniti elementi, & forma que uidetur. Quis uerò ista humentia siccis, calida humidis omnino componi credat, nisi summa quadam & præpotente causa in unũ coalescant, atq; eatenus durent, quatenus nexum illum à spiritu omnia penetrante conceptũ seruant? Deus itaq; ubiq; est. Ea sanè causa fuit, ut quidam philosophi animatũ dixerint mundum, Deumq; animã mundi uocauerint, & loco cõprehensam infinitã potentiam uoluerint, ad quorũ opinionem refellendã, (si loco circumscriptũ Deum capiunt) nil aliud adferam, q̃ quod sequeretur: scilicet æterna omnia futura, si intra substãtię diuinitatis ulnas caperentur. Omnia enim sibi assimilat intellectus: qui quum sit substantia æterna, omnia æternum animaret. Quamuis ergo sit summè potens, omniaq; penetrans, potissimum tamen lationibus corporum superiorum per ordinem in inferiora ista agit, à materia femotissimus.

3 Nullum puto tam stupidum aut peruiacem, ut more quorundã antiquorum, ambigat de motu mundi, negetq; quicq; moueri: quum sensu ipso oculorum & experimento pateat contrarium. Quicquid aut mouetur, ab aliquo mouetur, siue de generatione ad corruptionem, siue ediuerso, seu in quamuis partem, aut dispositionem. nam multiplex est motus. Motus uerò ut genere conuenit, est secundum locum uel affectum, mutatio successiua. Aut ut breuius, est actio motoris in moto. Aristot. Phys. 3. Quæcunq; sunt in rerum natura, motu quodã actu uel potentia constante, moueri constat. Nam grauiã & leuiã, quamuis in loco suæ quietis sunt quæta, id tamen est secundum magis & minus: nataq; sunt, quandiu absunt à uero consistendũ puncto, eò tendere. Ea aut quibus inest etiã uita, à uitali principio motum capere certum est. Aliunde uero moueri, quicquid mouetur, constat. Nam alioqui, si seipsum quicquam moueret, partim quiesceret, partim moueretur: tunc totũ ipsum, cuius quedam pars quiescit, non ratione sui, sed ratione partis, nec totũ moueri posset: & si pars illa mouens quiesceret, totũ quiesceret. Cuius aut quies ad quietẽ alterius contingit, & motum etiã inde sequi oportet. Ergo nil à se, sed aliunde mouetur. Entia simpliciter aptitudine à primo motore procedente mouentur, animata ab anima,

animæ à summa quadã mente. Nam nisi motus in aliquo cõstanti, perpetuò immobili sifterentur, indecẽ principiu facerent, omnia in infinitu procedere opus esset. Vnde multa inconuenientia sequerentur. Omne enim quod mouetur, sit diuisibile oportet. Et omne diuisibile, finitum, & finitu tempore finito moueretur & moueret. Ergo infinita illa mouentia & mota mouerentur tempore finito, ut unumquodqẽ certo tempore: quod est impossibile. Ergo est quidã primus motor, qui & Deus est, quem Græci, quod eius actus in se constante principio per omnia currat, motum largiatur, & cõp nuncupãt. Ita enim uocant *ἐκ τοῦ ἀπὸ πᾶντα θεοῦ*, ab æterno cursu. Esse impossibile motores procedere in infinitu, hac etiam ratione patet. Nam inter illos nil esset primum mouens. At ubi non est aliquod primum mouens, nõ est motus: ergo nil moueretur. Opus est ergo, cum motus sit, unum esse primum motorem. Deus igitur est.

4 Demonstratio etiã à rebus motis ita fit. Quod more instrumenti moueri natum est, à primaria præcipuaqẽ causa moueri opus est. Idcẽ mutuò aliquatenus fieri, donec ad aliquod primum pertingamus: qui primus motor est. Nam alioqui inconuenientia prima sequerentur. Res corruptibiles agunt uel cœli: cœlum uel primu impulsoris: qui ipse Deus est.

5 Argumento est peritiã artificis opus ipsum. Quamuis enim leui quodã indicio res ipsæ autorẽ & causam demonstrant, tamen cõparatione effectorum omnium facile uter fuerit præstantior, iudicare possumus. Qui enim domũ absolutam omnibus numeris condiderit, certè maior iudicari debet, quàm qui mappalia erexerit, cauernas effoderit, casas uel cõstruxerit. Nam qui quod maius est peragit, ei licet & quod minus est exequi: at nõ ediuerso. Quo igitur maior & cõstantior ordo in rebus uideretur, eo peritior artifex censendus est. Atqui mundo ornatiùs, maiori ordine cõstantiori qẽ nil reperire licet. Habet ergo mundus prudentissimã sapientissimamqẽ causam Deum. At quũ de ordine & cõstantia ago, & omnia agere ordinatissimè suadeo, statim oborientur, qui fortunam, qui casum, qui temeritatem loco fati rebus humanis præesse asserant. Quibus tanto ægrius medeare, quanto difficilius morbũ suum ipsiusqẽ causam sunt agniture. Quamuis tamen animi morbo magis qẽ ulla rerũ natura ad eas obiectiones moueri sciam, cõtendendi qẽ et repugnandi libidine potius quàm ueri amore actos persuasum habeã, conandũ nihilominus est, ut contra illorũ rationes paucis agamus: non quo resipiscant ipsi qui sibi ita persuasum uolunt, sed ne illorũ uirus in plures serpat, eorũ dicta refellenda sunt. Ex Peripateticorũ sententiã causarũ genus est multiplex. Quædã enim propinqua sunt, quædã remota: patetes alię, alię occulta: antecedentes alię, alię cõsequentes. De quibus potissimũ nobis hic agendum est. Nam de uniuerso genere causarum agere, esset alterũ opus. In toto ergo causarũ numero quatuor esse receptum est, quibus nulla res naturalis potest destitui. Nil enim quod sub sensum cadat, sui ipsius causa esse potest. Est ergo causa primaria, quæ efficiens uocatur, primo in loco. Materia quadã cõstare omnia quũ sit in confesso, causam materialem in secũdo loco ponemus. Tertia erit, quæ à forma nomen habet. Finis uerò gratia agere omnia certũ est. Nam frustra cætera omnia adessent, nisi cuiusdã usus gratia fierent omnia. Exẽpli gratia: Aedes anteqẽ fiant, oportet præexistere fabros & architectos non ineptos, qui rem animo cõcipiant, anteqẽ fiat. Si desint facultates, saxa, cæmenta, trabes, & cetera, nil fit. Opus uerò ipsum distingui abs quouis alio usuiqẽ aptari potest: frustra aut cætera adsunt, nisi finis cuiusdam utilitatis causa. Duæ mediæ causæ sunt, propinque & coniunctæ. Extremæ separatae sunt, & ab animo artificis aut domini profectæ. Quo ex loco necessariò patet, omnia causa primi autoris, &

eius cuius est res, fieri. Autoris enim gratia fieri ea quę fiunt, certū est. Sunt quidem non raro plures causę antecedentes ante artificiosam seu efficientē: uerum una summa est necessariò, cuius gratia finis est. Itaq; uidemus ea quę subsunt sensibus, materia & forma constare, ut elementa, quę iam ab aliqua causa necessariò coaluisse, esseq; gratia eorū qua cōposita inde sunt, cōstat. Nam ex elementis omnia mutationi obnoxia nata sunt, eorūq; redeunt. Inde cōposita uita est: sensu destituta in usum uiuentiū tendūt: uiuentia in usum intelligentiū: intelligentia ipsa necessariò in suū usum, felicitatemq; & causę primę honorē. Quę dum ipsa per se beata & felix nullius indiga ad se trahit, tunc felicitatē & summū scopum illis donat. Est enim substantijs separatis scopus in primę causę cōtemplatione: nō secus atq; domui & ceteris rebus, in usu domini sui. Si autē essent felicitatis ullius capacia insensibilia, tunc demū summo gaudio in summo fine posita fruerentur. In his itaq; causis nondum est ulla fortuna, ullā ue temeritas. Totus igitur naturę ordo illis maximē caret. At in causis, fatum, fortunā, casum posuit antiquitas. Posuit certē, sed in quibus uidere licet fatū ipsum, quod ἡ ἐμαρτυρήσῃ, alij εἰρημὸν dixere: quodq; nil aliud est quàm æternus ille & semel prescriptus rerum ordo, de quo diximus. cuius & si causas non uidemus, nihilominus tamen ob nostrā ignorationē non minus est in ordine. Nostra enim cognitio ad ueritatem causarū se habet nō secus, atq; nocturę oculi ad solem. Notissima enim naturę sunt nobis obscurissima, & e diuerso. De fortuna & casu dicendū superest. Hoc quidē cōmune habent casus & fortuna, quòd propriē dicuntur cōingere in his, quę non secundū uoluntatē sunt, effectumq; diuersum à scopo agētis ex deliberatione faciunt. Itaq; rarò & per accidens fiunt. Differūt uerò, quòd casus aliunde, fortuna ab agente fit. Verbi gratia: adeo urbē; cōtigit casu lateris, ut lædar, atq; scopo distrahar: aut ut ipse mihi desim, negligētia. primū accidēs à casu, secundum à fortuna est. Ideo meritò locū posuit, huic fortunę monstro Philosophus, in anima, id est in opinione: dixitq; esse qualitātē uitę nobilis. neq; enim solet esse in ordine naturę. At quia crebro in his rebus accidit quę ab humano pendent arbitrio, atq; ob oculos eorū hominū uersatur qui raro aut nunq; primam certamq; causam perpendunt: ideò hanc ob oculos perpetuò sibi proponunt, quamuis longissimē absit. Ideò à fortuna mundū regi, summa impietate asseuerare nō dubitant. Meditantur reges regna, opes, uictorias, gloriā, fumos, famā: dant operā quibusuis artibus, ut quę cupiūt, assequi possint: & ueluti corū uoluntas & arbitriū leges rebus imponat, statim nisi ex libidine succedāt, fato, fortunę, casui, omnia adscribere nō uerētur. Dumq; sua somnia feciātur, se suis legibus infelices cōstituūt, & prouidentia deturbare statuūt. Meditatur aliquis, sibiq; fingit ob merita, sacerdotia, dignitates, præmia: in quibus si antevertitur abs quouis, statim audias, Nō est deus, fortuna dominatur. Perinde atq; si ex anteuerfa libidine deterrimī nebulonis tota rerum natura mutetur, ea una iniuria, quòd nemo cupiditati modum ponat. Hoc est in causa, ut nil aliud ab impijs audias. Omnia à casu & fortuna pendēt. O cæcitātē nō ferēdā. Atqui ex dicētibus (nā ita uocāt philosophi homines ex fide prouidentia credētes) hæc habetur auctoritas. Nā in Solomone (aiūt) ueteris testamēti cultore, hæc habetur sententia: Estq; casus unus omnibus (alij euentum, alij occursum uertūt:) ergo nō est improbāda sententia eorū. Perpendant in eo loco, de qua re agat, quid cōsequens, quid precedēs, quis cōtextus: patebit, illū nō adscribere casui omnia corruptibilia, sed fato, & finiēdi legibus, à quibus nec opes, nec robur, nec sapiētia eximūt. Ergo locus ille nil facit pro impijs, qui prurientes auribus omnia detorquēt in suam sententiam. Vt nephandissimus ille nebulosus P. Pomponatius in gratiā cur-

quidam summi Pontificis detorserat auctoritates ex Aristotele, Galeno, & Abenreisso, ut mortales animos probaret, proli secula. Verū ad cætera ueniendū est.

6 Esse bonū & malum in natura, illud ueluti habitū, hoc ueluti priuationem boni, & annihilationem, doctorum nemo in dubium uocat. Est autem tam magna differentia bonorū, non quidem per se, sed augmento & diminutione, ut sint captu impossibilia, nisi per genera diuidas, & perpendas. In triplici differentia sunt partiri solita. Aut enim ad animū, eiusq; felicitatem, aut ad corporis usum spectant, aut partim: quæ quidē externa uocantur, & fortunæ. Nam quauis res externæ nil ad animorū perfectionem pertinent, tamen dum falsis imaginibus gloriæ & ambitionis mens ducitur, obsequiturq; corpori, instrumenta à rebus externis quærit, arundiniq; ut sic dicam, innititur. Bona cuiuscunq; generis sint, per magis & minus, ut Græci dicunt, quū differant, certū est esse mediocria, infima, summa. De rebus corpori & opinioni adminicula præstātibus, quas externa & fortunæ bona uocant, quia nullus adhuc in illis potuit reperiri scopus & modus, qui explere ullius satietatem atq; habendi libidinem posset, quamuis ex eo potissimū pateat ignorantia causæ, à qua proficiuntur: tamen ideo nō loquor, quod nullus possit, dum ista sectatur, in uerorū bonorū causam contendere. Nebulo ille euersor Asiæ, Dei flagellum Alexander, eò cupiditatis agebatur, ut nondum deuicta & spoliata orbis uicesima parte, iam meditaretur alios mundos sibi subiugandos. Quo quidem iniquissimo exemplo tamen discimus id esse præstantissimū, quod est in summa potentia unitissimū: indeq; si affectibus suis quis imperauerit primū, eo præstantiorem futurū, quo pluribus imperat, & iura dicit. Porro in animi bonis, ex æterna sit rerū illarū quas contemplatione acquirimus, sentimus, aliquid esse summū necessariò, in quo animo sit consistendum. Nam igniculos illos nunquā natura omnibus dedisset, nisi esset quo possent satiari. Est autē hoc necessarium intellectui, non secus atq; corpori cibus. Ideò nos elementis illectos ad utramq; partem rapit natura: partim ne corpus ipsum periclitetur, quod ideo undiq; destitutū dedit: partim ut animus ad uerū & summi boni contendens cognitionē, saltem priuatione summū bonum esse cognosceret. Si ergo bonū est, & bono maius, uerumq;, & uerò uerius, ne in infinitum procedatur (à quo nisi in prima causa exhorret natura) certū est, unū esse boni fontem, ubi illæ perfectiones, quibus animus corpusq; ornantur, sunt absolutissimæ, & omnino materiei expertes. Est ergo Deus apex boni totius, nam alioqui nec finis, nec perfectio ulla in rerum natura esset: quod contra assensum pugnat.

7 Felicitatis uerò consideratio præcedens argumentum confirmat. Nam dum alius felicitatem in corpore ponit, quo maiore fruitor, eo maiori uoluptate eum perfundi (quamuis umbram & falsa scietur) certum est, esseq; quandam omnium præstantissimam, qua nulla maior sentiri potest. Qui summum bonum in contemplatione uerū ponit, eodem affectu duci certum est, dum quæ sequitur, quo magis assequitur, minus sibi satisfacit, maioriq; interim & uoluptate & desiderio fruitor. Quod manifestum facit, esse aliquid summū, ad quod aspirare animo, nō in hac uita pertingere possumus. Idem uix potest cōtingere ei qui uoluptatibus corporis fruitor, inq; illis felicitatē ponit. Nam præterquā quod uoluptates corporis uires animi eneruant & effeminant, à ueriq; contemplatione abducūt, id malū secū adferunt, quod tædio etiā amarescere solent, nisi illas cōmendet rarior usus. Atq; ex eo patet, quod sit maximè proprium animi cōtemplari & uerū uenari. Eam ob rem magis in dies atq; magis ab eo rapitur, postq; ad uiuū gustauit, cōtendens interim in suū finem, summā scilicet felicitatem,

tem, Deumq; benedictum. Quamuis sequentia argumenta ex vi & illatione superiorum dependent, tamen quia cardo rerum uertitur in hoc argumento, quod nobis est ceterorum basis, confirmandi magis ueri gratia, etiam illud addam.

8 Mundus aut à se, aut ab arte, aut à fortuna, aut à prouidentia factus est. A se nequit, quum nil seipsum creet. Arte non potest, quoniam esset sumenda (etiam si ars id posset) ex eo materia, & sic semper aliqua parte infectus esset. Fortuna illic nil potest, quia nil ordine aut constanter agit. Atqui omnia ordinata & constantia in suis speciebus & naturis uelint nolint, sunt. Ideo fato mundus regi dictus, quod prouidentiae imperio necessario pareat, nec à genere aut specie discere possit. Autor ergo mundi Deus est, suo fato, id est imperio, omnia creans, alens, absumi & perire permittens.

9 Ab omnium gentium consensu. Quicquid in omnibus eiusdem speciei à natura inditum est, id falsum aut frustra persuasum esse non potest. Atqui nulla gens est, quae & si qualem habere Deum debeat, ignoret, tamen Deum esse credendum, non sentiat. Ergo quod omnibus naturaliter est aliquatenus suatum, uerum est. Deus ergo est.

10 Iudicium & intellectus est examen ueri cognoscendi: quo qui magis pollet, eo ueriores censet, & asserit. Atqui non tantum uulgares, quibus etiam persuasio posset imponere, esse Deum putant, sed philosophorum praestantissimi affirmant demonstrationibus, igitur est.

11 Autoritas & legum ueneranda maiestas antiquitatis decretis probat. Ad haec historiae, quae plurimorum & bonorum testimonio narratae aut scriptae sunt, idem docent.

12 Praeterea experimenta quotidiana non debent reijci: alioqui nil ratum aut sanctum inter nos esset. Atqui legibus, historijs, experimentis, constat, esse substantias separatas: quod & Peripaterici affirmare audent. Quod si sunt, est summa quaedam, quae multitudini praest. Deus ergo est, sub quo angeli & demones sunt, & tremiscunt, parentq;. Superest nobis his demonstrationibus colophoni imponendus, argumentum scilicet certissimum, & sensibili demonstratione nitens.

13 Quamuis omnia praecedentia sint necessaria, tamen quia ui animi magis q; sensuum istorum facultate innotescunt, non possunt ita suaderi reluctantis, & illis tantum assentientibus quae sub sensum cadunt. Verum nisi mathematicum, id est primorum demonstrandi principiorum erunt periti lectores, etiam ista non capient. Constat ex per se notis principijs, & nullius sensum fugientibus, duas rectas lineas non claudere superficiem. antequam ergo claudatur, opus est, ut minimum, tres rectas concurrere ad primae figurae & ex rectis lineis constantis formationem: qui ideo triangulus dicitur. Ex una quidem in orbem ducta, aut quouis modo, praeterquam in rectum protracta, surgunt figurae: ita etiam ex duabus, sed praeter circulum, non dicitur regularis, quod regulis careat. Ab huiusmodi triangulo, seu isopleuro, seu isoscele, produci quinque corpora regularia, manifestum est non experti geometricae demonstrationis. Haec ergo corpora, quae ipsa sub sensum cadunt, à proprietate quadam persimili, quinque elementis comparauit antiquitas. Nec erat quod ob ea dogmata Pythagoram imperitiae damnares Aristoteles, iniquior alieni laboris iudex: quasi elementorum formas esse persimiles uellet formae horum corporum. Non erat tam ineptus, ut illam elementorum formam rotundam, uellet angulari & polygoniae adscribere, qui rerum naturae, ut suo seculo, ueritate adhuc in Graecia latente, fuit peritissimus. Sibi certe potius adscribere debebat, quod praecleara dogmata capere non posset, nisi aliunde excerpta limaret: quod ipsum in sua *συμπλοκή* terra mon-

strat,

strat, ubi de uentis agit. Vt ergo ipso sensu quatuor in per se corruptibili materia elementa comperimus, ignem, terram, aërem, aquam: & quintum, ex quo cælorum & astrorum natura constat, & (ut uult ipse philosophorū deus Aristoteles) etiam animorum origo hinc decisa est: præter quæ quinque corpora in rerum natura nil reperire licet, quod sensibus se offerat, nisi ab illorum compositione. ita siue mathematicus, siue quiuis alius, etiam si totū orbem terræ profunderet, dolando expoliret, omnia metalla, & liquabilia, millies effingere in alias formas regulares, & iisdem partibus constantes conaretur: tamen præter quinque illa corpora regularia, nil posset omnino regulare formare. Vnde constat, planè affinitatem esse formæ inter hæc prima principia, quemadmodum & numeri. Ideo meritò hæc corpora ex triangulo producta quinque elementis comparauit antiquitas. Quod quum cogito, certè & si multa admodum per se posse humanum intellectum non ignoro, tamen non possum credere, qui diuinitus ista acceperit, quisquis primus posteris tradidit: aut quin decies ut minimum, nostram uiuendi periodum, etiam cogitando, & assidue formas effingendo superauerit, eo potissimum argumento, quod si uelis diuersam unam mixtarum basium, cuique peritissimo artifice præscribere, ne decennio quidem toto fecerit periculum unius, quod ipsum in experimentis est. Nam multi artifices id aggredi ausi, re diuissime tentata, tandem resipiscendo, & uerum et temeritatē agnouere. Nunc uerò quàm bene rebus comparatis conueniant, est attentissime perpendendum. Vt ergo est omnium superficialium regularium minima triangulus, ita & minimum omnium corporum regularium est tetraëdron, id est quatuor basium, triangulis isopleuris cōsurgens. Nec potest fieri ulla ratione, ut in eo admittas aliam superficiem. Nam si accedat cum triangulis quadratum, iam erit pentaëdron: si pentagonum, fiet heptaëdron: si duo quadrata, tertium accedat necesse est, cum duobus triangulis, fiatque pentaëdron: ita minus corpus regulare non potest dari. eam ob rem antiqui comparauerunt igni, qui inter elementa est tenuissimus: & nisi adsit materia, in qua alatur aut seruetur, sensum effugiens. Quamuis quum agit in materia, etiam flammæ non male in acutum, à latiori tendendo, tetraëdri representent pyramidem. Verum præcipue consideratio est circa bases attendenda. Quia terra ipsa cōuenit qualitate sicca cum igne, ideo secundo loco posuere eius symbolum *εξάεδρον*, quod sit omnium figurarū constantissima, & basis, ut est ipse cubus, tesserá uel sex latera habens: quorum in quoduis incumbens stat immotus. Id melius nouere aleatores. Quadratū uerò ex triangulis duobus oppositis, isoscelibus, aut æquicruris constare, non est in dubio. Terræ ergo omnium elementorum basi, cōuenit figura constantissima, non figuræ, sed proprietatis gratia. Octaëdron aëri ideò comparatur, quod iam sit ad motum longè procliuior ipsa terra, longè tamen ad caloris actionem ipso igne hebetior. Aquam representabant ideò *εικοσαέδρον*, quod esset motui quidem apta, uerum hebetè admodum actione. Nam quamuis sit fons humiditatis, tamen est ipse longè potentia humidior. Illa enim nisi admoueatur, aut resoluatur uel aëris & ignis, nil planè actionis habet: loco itaque circumscribi facilius aqua solet. Aër ipse penetrat omnia, & humectat etiam saxa & metalla, quod in resudatione: & rerum adstrictione resoluta patet. nam stillæ à solidis politisque fluunt corporibus. Post ingentia enim frigora resolvente se humido uel caloris, ipsa saxa, & columnæ æræ resudare solent: non aquam quidem, quæ admitti in solidis corporibus non potuit, sed aërem, qui sua tenuitate se corporibus immiscuit, & in aquam redit. Hoc conuenit cum tribus superioribus, quod figuræ illis aptatæ surgunt immediatè ex triangulis,

ob actionis & passionis maiorem celeritatem, terra mediatur. Nam quadratum ex duobus oppositis isoscelibus, ut dictum est, constat: terra uero sex quadratis. At quemadmodum ex hypothesi quinque sunt tantum corpora regularia, ita ad eorum formationem ultra pentagonum progredi non licet. Pentagonis itaque duodecim corpus duodecim basium componitur, quod dodecaedron nominant, caeloque ideo aptant, quod quemadmodum 360 gradibus ambitus caeli constat, ita duodecim pentagonis constans eundem numerum reddit. Etenim singuli pentagoni quinque triangulis, quorum item singuli sex scalenis constant, qui numerus in se ductus procreat gradus maximi circuli 360. Quare credo factum est, ut ille numerus graduum, quamuis a Chaldaeis & diuinis potius (quicumque fuerint) quam humanis repertus sit, in toto orbe terrarum locum habuerit. Quamuis enim annorum uaria fuit supputatio, tamen ex eo graduum numero seruari annu oportuit. Iam ergo uisum est, quatuor elementa, & entelechiam omnino quadrare cum quinque corporibus regularibus. Superest figurarum omnium capacitate, forma, & motu facile princeps, omnia ista in se complexa: quae etsi non uidetur oculis, tamen quia praeter illas est in rerum natura, suum etiam necessario habet archetypum, & imaginem, cum qua conuenire in multis, si non in omnibus debeat, quaeque ipsa Deus est, per omnia quantum fieri potest circulo conueniens. Nam circulus moueri una natus est sursum & deorsum: progreditur ante & retro unica actione, atque quaecumque sunt in alijs rebus, & formis, una repugnantia (ut motus & quies, & ut semel dicam omnia) comprehendit, quae habitu, & non priuatione constant. Vbique habet principium, medium, finem: nec habet principium, medium, aut finem. Nil illi potest sine corruptione addi uel adimi, ut caeteris formis. Ab alijs uero potissimum differt corporibus regularibus, quod mensura certa, quanta sint, comprehendere potest, adque quadraturam, qua omnia metiri possunt, reducuntur. Circuli autem quadratura erit perpetuo in potentia scibilis, nec praecise ab ullo metiri potest. Itaque elementa ipsa, & caelestes orbes ad digitos uenire, praeter lineam a centro: Dei uero immensi nulla cogitatio modum capere unquam poterit, quoniam finiti ad infinitum non est proportio. Ideo autem imperfecta alia omnia dici possunt, quod manente appellatione, possit eis addi uel minui. Circulo nil possit adimere, adiungere uel, quin eueras. Itaque maxime secundum unitatem est circulus ille primus, perfectus, & materiae minime obnoxius, quum etiam Aben reis maximus ueri secundum intellectum indagator, dicat orbis substantiam nec materiam nec formam habere: quod quam uerum sit, uiderit. De illis enim quae per priuationem cognoscimus, ut sunt caelestia omnia, & causa prima, nil possumus asserere, nisi ab effectis. Fuisse certe Aben reis longae praestantissimum mortalium, si tantum operae ad probandam causam primam, & persuasionem de Deo toto in orbe receptam uoluisset impendere, quantum ad eam e mentibus hominum euellendam laborauit. Fuit in causa absurdissima de Deo persuasio, quam reliquit scriptam Muhamedes (ut suo loco patebit) qua a pueris imbutus & diligenter instructus, ut par est uirum principem, qualis fuit: quum ad ueri uenit cognitionem, non per legis ineptae & nefariae praescripta, sed rationis ductu: tanto flagrauit contra illam ineptiam & imposturam incendio, ut non tantum contra eam sub qua miser fuerat diutius captiuus, & ignorantiae tenebris sepultus, ut non tantum, inquam, contra eam religionem arma sumpserit, sed omnes euertere sit conatus, atque fatum quoddam, & Deum impotentissimum, id est, libertate arbitrij destitutum orbi conatus sit obtrudere: ea una re, quod uideret multos eius persuasionis placita probantes, praecipueque Gezelem quendam contra philosophiae

phiã placita infurgere, & absurdam de Deo suasionem uelle mundo suaderẽ. His miseris hominum opinionibus suos affectus potius quàm uerum quarentium, labefactatus mūdus est, ab oculis sublata ueritas. Deus ergo ille, Deus est super omnia benedictus, cuius imaginẽ uidemus in sexto corpore alia quinque cõprehendente, singulaque angulis attingente, atque tegente, aut medias omnium lineas (si quadruplo illo potentiora & maiora fieri possent) contingente, à materia tantum distans, quantum lux à tenebris. Nam si cœlum ipsum & dodecaëdron conueniens cœlo caret materia, uide quàm longè ab ea distet suprema omnium causa. De qua plura longè dicerem, & ab exemplo eius, si non fatis eius admiratio pateret, & eius natura omnino fugeret huius debilis intellectus acie, nisi quã priuatiuè illam his uocibus aggreditur: O sacrosancta sapientia, quam per meam insipientiam & rerum istarum cognitionẽ maximè quæro, & ignoro: O immensa bonitas, quam quo magis quæro, eo minus illius sum capax. Sed eo felicitior, quod istã ignorantia, saltem ad mortem & operis huius uitæ finem, te sim quæsiturus: non secus atque sculptor, quam cõcepit animo speciem, per remotiõnem omnium quæ sunt in lapide, ligno, uel quauis materia, quæque non iunt id quod quærit, & tandẽ in fine laboris inuenit quod quærebat, imaginem scilicet: ita ad finem usque humanæ uitæ est summopere conandum, ut quod ab effectibus maximè esse scimus, id tanto ardentius sequamur, quanto minus apprehendimus.

DE DEI QUALITATIBVS. CAP. II.

ANtequàm ad sacrosanctæ Trinitatis rationes ueniamus, descriptio quædam umbratilis boni eius, quod procedentibus argumentis demonstrauimus ita in rerum natura subsistere, ut cognoscatur apex, finis & principium rerum omnium, est paucis facienda. Quum Deus ergo sit principium rerum omnium, & earundem finis, ut patuit, patebitque necessariò, eius esse, & essentia idem est. Neque enim est unquam in potentia, sed perennis est actus, quæcunque uirtutis, iustitiæ, & cuiuscumque bonitatis instrumenta homini data, quotquot à sensibus humanis frauiter excipiuntur, etiam quæcunque natura illectamenta & corpori & animæ obtulit, ea omnia habere in seipsa originem par est: non quidem ut affectiones & mutationes, passionès ue, qualia solent in corporibus esse, sed ut sunt simplicissimæ habitudines, ita illi innatæ, ut simplicissima illa natura, tamen nil extra se inde habeat, sed congenita sint, ita ut seorsim esse non possint. Nam nec alioqui hic quidquam esset iustum, laudabile, honestum, bonum (quamuis sint animæ qualitates accedentes) nisi radix inde proueniret, qualitatis tamen expers: non secus atque omnis motus periclitaretur necessariò, si motor ille primus immotus in se permanens, actu æterno non daret principium. & quamuis nil aliud extra se uelit, & agere contra quàm agit, non possit, quum eius uoluntatis nil possit esse in causa, tamen destitui libero arbitrio non debet. Siquidem libertas arbitrii quum sit sui causa, nulli conuenit magis quàm primæ causæ, sui causa omnia agenti: non secus atque in substantijs separatis, esse creditur, ueluti uirũ iustissimum, etsi posset fieri, qui nec peccauisset unquam, nec peccare ob insitam iustitiam posset, tamen libero arbitrio destitui non credemus. Verum nulla humana comparatio est Deo ipsi ex infima hac fece elementari componenda. quid enim cõmune habeat corruptio cum immortalitate? In Deo idem est habere & haberi: paria in eo sunt agere & pati (si tamen pati posset.) Licet enim ob sensus nostri incapacitatem uti uocabulis nobis cognitis, quamuis reuera eius esse exprimi nunquam possit, nisi ænigmate quodam: ut merito

ritò afferbat noster Paulus, qui eloqui quidem nunquam potuit, quæ in raptu uiderat, longissimè tamen à summa beatitudine. Eam ob rem immeritò nos insectantur philosophi, quasi uelimus qualitates & uarias actiones mutationisq; obnoxias adscribere simplicissimæ bonitati, parum certè conditionis humanarum rerum iusti æstimatores. Illos rogauerim, quæ sint principia nostræ cognitionis totius illius scilicet, quæ non à natura aut cōstitutione speciei pendet, sed ab eruditione proficiscitur. Nunquid omnia (imbecillitatis nostri intellectus causa) uerbis opus est sibi inuicem homines aperire, etiam in rebus facillimis & uulgaribus? Vsq; adeò sumus rudes rerum omnium, ut nisi uerbū accedat, aut uice uerbi lectio, nil capiamus. Alioquin ipsæ disciplinæ quæ perfectissimæ in animo docentis sunt, transire in nos non possunt, nisi & rerum & uerbi obiecto quodam. Quantominus (quamuis ibi non eo modo, quo hic actiones uidentur) animorum nostrorum à rerum sensu omnia æstimantium naturâ, & rei magnitudine, possumus tam altam cōcipere cogitationem. Utimur ergo de diuinis agendo, uerbis more humano, inter capedinibus temporum, circumstantijs rerum, & cæteris, quibus nostri sensus possunt moueri, ut tandem earū rerum argumento in sublimiorem cogitationem, quæ animo tantum conijci potest, ueniamus, quæ ipsa uerbis explicari nequit. Nec anthropomorphitæ sumus, nec passiones ullas aut actiones nouas in Deo ponimus: quum ab æterna dispositione omnia pendere, & constituta esse sciamus. Ideò quum nos utimur præsentibus uerbis, id fit, quia aliter exprimere & notionem de Deo explicare nequimus. Sensus enim quamuis maximus, quantumuis se explicet, sibiq; in multis faciat fatis, tamen nisi se uerbo promat, ignoratur: & in his inferioribus multa cognoscunt etiam peritissimi, quæ minimè explicare queunt. Det mihi peritissimus philosophus descriptionem eorum hominum, aut animalium, aut quarumuis rerū, etiam familiarissimarū, quas nouit, aperire certè nisi aliunde *μεταφορικῶς* acceptis uocabulis, non potest. Ita & nos quam de diuinis rebus cognitionem, aut ex sacris literis, aut diuinitus conceptam habemus, nec prodere uerbis, nec scribere possumus, nisi uerbis ad nostrum sensum & rerum usum accommodatis. Eam ob rem diuina prouidentia nostros miserata errores, quoties aliquid de se mortalitati huic aperire uoluit (quum inspiratio ipsa sit parum fida & somnijs affinis, nisi illā miraculis & insolitis facinoribus in te esse ostendas) assumpto quodam corpore aut nobis aut innocentissimo cuidam animali persimili, seipsam substantiarum separatarum opera, uocibus etiam more humano editis, manifestauit: familiariusq; suos angelos cum hominibus uersari uoluit, atq; ea de rebus diuinis & humanis secreta sæpissimè aperuit, quæ nullo humano ingenio compræhendi, aut intelligi potuissent. Hinc magos illos & Indos in summa corporum præstigiosorum familiaritate fuisse si quis neget, consensum omnium hominum improbabit, rationemq; exuet. Verum contingit quibusdam philosophis, sed potissimū ipsi Aben reisso, Galeno, & nonnunq; Aristoteli, ut quæ ipsi animo capere non poterant, tanquam omnia nosset, ea esse in natura negarent. Quasi non longè plura sint in nostra ignorantia, quam in scientia, qui à periculis colligimus. Disciplinarum omnia genera percurramus. Quid de epagoge, aut paradigmate natum non est? Vnde sunt habitæ conclusiones primæ, nisi ab experiētijs sensim in idem genus concurrentibus? Quis dubitat, secula proficere semper? Negabimus naturam etiam nobis reliquisse, in quibus nos probaremus? Sunt quidem certè, sunt longè plura ignota cognitis. Ad hæc, cognitio illa quam de rebus habemus, ita cæca est, manca, & lacera, præter quædam communia principia, ut nō res, sed earum

superficiem noscamus: & plura longe ab autorum placitis sint habenda, quam à demonstratione. Nam alioqui nisi per incognita & indemonstrata crederemus primùm, proculdubio nullus esset scientiæ locus. Quis uellet eum in disciplinis formandum recipere, qui quandiu nõ est demonstrationum capax, non assentiretur axiomatibus præceptoris: quiq; abrogaret fidem statim ei rei, quam à præceptoribus acceperit, ea una re quod causas non capiat? Mihi crede, nisi plura consensui & iudicio hominũ & præcipue peritorum tribueremus, quam nostræ capacitati, equidẽ assensum à rebus ferè omnibus cohiberemus. Magnæ constructionis Ptolemæi arduas demonstrationes, quotusquisq; possit capere? ferè nemo, aut perpauci. Attamen nullus est ueri amator tam impudens, qui neget terram esse lunę uiginti septuplam, solem uerò 166. terræ & aquæ globũ excedere. Itidem dicas de mathematicis, & numeris. ut constet, nos non debere ideo res esse negare, modò contra rationem non sint conditoris, quod illarum sumus ignari, & incapaces. Itaq; impudentiam, & contradicendi libidinem cohibere debent philosophi. Si historijs omnium mortalium iudicio, aut saltem præstantissimorum consensu receptis, & effectibus ipsis cognitis, fidem dent, nos qui scopum longè ipsorum opinione certiozem nobis proposuimus, sequentur. Eò autem infelicitatis & dementia traduxit eos ambigendi, aliena euerendi, siq; substituendi libido, ut quæ res est in tota rerum natura maxime laboriosa, illam infrugiscram statuerint, & laborem sui causa, id est ærumnarũ, sitis, famis, uigiliarumq; ergo (nil ultra petentes præter gloriolæ aucupium) debere suscipi, suaserint: uirtutem uerò, scientiam, & quæcunq; sunt præclarissima in uita humana, sibi ipsis esse præmium. Vnde non mirum est, tot socordibus hominibus labefactatum orbem. Ita enim iudicant, qui tantum philosophorum audiunt dogmata. Ad quid ipsa uirtus, loco sui, nõnne causa gloriolæ, quæ quidem mortuos iuuare nõ potest, in tantis ærumnis uitam agam? in perpetua cura, & labore, miseriãq; sumi causa degam? Præstaret canem aut equum representare, nec ullis agendi legibus teneri, quam pro tam inani laboris precio semper torqueri, & felicitate omnino destitui. Quo sanè argumento conijcere possumus, eos in reprobum sensum & interitum actos. Quum enim omnia finis maioris quam operis gratia fieri cognouissent, in portu impegerunt. Rebus medijs infimisq; esse suos fines consequutiuos, longeq; (si res spectes) præstantissimos, quum asseruissent, in rebus inter mortales præstantissimis nullum præter miseriam statuerunt. At famam sunt inde aucupati: sumum potius. Rei ergo ram excellentis, atq; est ipsa uirtus, præmium nullum in hac uita dignum est. Ipsa uirtute præditis debetur immortalitas, immarcessibilisq; apex rei præstantissimæ, Dei scilicet contemplatio, & societas: quoniam maxime uoluerunt beneficio in omnes homines, pietate in Deum, innocentia in se, esse similes numini. Quod ista non perpenderunt philosophi, famæ aucupio incitarunt tyrannos, & perditos homines, ut facinoribus Herostraticis famam promerentur, longamq; sui memoriam maxime efficere studerent: dum interim misera mortalitas non attendit, quod quæ sine utilitatis aut honestatis iustitiæq; usu relinquatur fama, statim ubi liberè de rebus absente tyranno iudicare licet & asserere, fama illa fit infamia. Agnoscit in illis posteritas occupatos mortales, cæteris defuisse rebus, dum obsequendum fuit magnati, profligatam pecuniam publicam aut priuatam, undiq; corrasum, iure uel iniuria impensum, eam ob unam rem, ut uideatur ædificiũ cornicibus frequētius quam hominibus habitandum, aut inutile quoddam tale opus. Hæc debemus præclaris iudicijs philosophorum. Non est ergo statim falsum quod ipsi refutant, nec uerum quicquid asserunt.

runt, quia bona pars eorum expectata est ad pœnitentiã, ad mortem usq;: ideo Deum esse negarunt, qui tandiũ eorum impietati parceret. Licet ergo nobis, licet uocabulis ex hac mortalitate decerpitis de Deo explicare, quod alioqui non possumus, resq; ut licebit describere, quicquid à rerum istarum usu repugnare contendant philosophi. Si ergo dicere de qualitatibus Dei pergamus, inueniemus ista in eo peculiaria, potentiam, sapientiam, amorem, charitatem, benignitatem, ut ipse Deus bonitatis, charitatisq; , & amoris nomen obtinuerit apud doctissimos scriptores. Sed inter primos prodeat diuinus ille Plato philosophorum deus: cui etsi in plurimis contrauenire Aristoteles parum erga præceptorem gratus uoluit, tamen has illi de Deo sententias, ueluti uerissimas, minimè uellendas iudicauit. Id de homine *φιλαυτοπίτω* dictũ uolo: quoniam quacumq; potuit à præceptore decerpere, sibi suppresso eius nomine adscripsit: quæ uidebantur in dubium uenire posse, edito nomine refutauit: cætera uisus est silentio probare, eisq; subscribere. Socrates uerò de Deo ita dicit, in Theæreto: Atqui mala ex hoc orbe omnino depelli possibile non est, ô Theodora. Aliquid enim semper bono repugnans oportet esse, quod in Deũ referri non decet. Hanc uerò mortalem naturam locumq; infimum necessarìò ambit malum. Ideo enitendum est, ut quàm primum inde fugiamus. Fuga uerò non loco intelligenda est, sed ad Deum accessus, cumq; eo maxima similitudo. Habetur uerò ea similitudo, quum quis iustitiam & innocentiam cum prudentia cõiunxerit. Et paulò post: Re uera sic dicimus, Deus nunq; ullatenus iniustus est, sed quantũ fieri potest iustissimus: nec illi quicq; similis est, q̃ quum quis nostrũ sit iustissimus. Adscribit uir ille summus iustitiam Deo, nec qualitatem repugnantem se adiungere putat. bonum uerò eundem sapius multisq; in locis nuncupat. in libro de Rep. non solũ bonũ, sed præstantissimũ adserit. In Timeo, ob bonitatem, quam nemo bonus alteri inuidet, creasse hunc mundum dicit: perfectissimè bonũ in Protagora ait, qua qualitate nemo potest diutius in hac uita donari. Cæterũ & in Theæreto, & in 2. de rep. usq; adeo bonum suadet, ut ne mali quidem autor esse possit. Ideoq; sua rep. enjciendum censet Homerũ, cæterosq; poetas, qui temerè de Deo scribentes, nō tantum malorum, sed & scelerum autorem faciunt. Necesse autem est ideo amorem esse in Deo, quod sit summa bonitas. Sed charitatem esse summũ bonũ, impius ille Plinius dixit, dum quem in natura Deum esse, nisi materię immersum, negat, in humana actione consistere affirmat. Deus est (inquit) mortali, iuuare mortalem, & hæc ad æternã gloriam uia: hac proceres iere Romani, hac, &c. Viam sanè qua est ad Deũ iter, pro Deo posuit: ut si quis sitim pro potu, pro cibo famem, pro habitatione domum, pro labore quietem ponat. Ita tamen, ut naturã diuinitatis proximè attigerit. Charitas enim est in proximo iuuando, ueluti fratrem & eodem patre Deo natum, non quidem usq; adeo fratris causã, ut patris amore, & legitimi hæredis, socij q; testimonio. Cæterũ quod addidit, hanc ad æternam gloriam uiam, id consentaneum est. Verum quod sequitur, Hac proceres iere Romani: si nunc uiueret, uideret quàm falsum dixerit. Orbis totius pestes, tyranni inexplebili cupiditate, sanguine, euerisionibus urbium, prouinciarum uastationibus, hominum (quorum causã natura cætera omnia creauerat) oppressionibus, & cædibus grassando, orbem totũ depopulando, id immortalitatis sunt consequuti, ut sceleris memoria quàm uirtutis, quæ nulla aut perpauca in illis fuit, fuerint celebriores, ex hominum uerò memoria penè abierint. Cæterum congefferunt & conuexere Romam totius orbis prædas, & ciuilibus discordiæ æterna semina, æternãq; à deprædatis populis iniquitatis notam. Ea uerò est egregia immortalitas, insignis,

æterna gloria. Contigit autem idem Plinio, quod Auerroï (quem Aben reis Arabes dicunt) idq; non dissimili ratione. Quod enim nullum, aut non curantem humana, arbitrioq; ferè destitutū Deum etiā uix admiserit: ei fuit in causa absurditas persuasionis Muhamedicæ. Ita rituum uarietas & deorum indices ex improbis hominibus recipi Romæ solitorum colluuiēs in immensum auctā fecit, ut Plinius, qui nullum in templis uerum Deum inuocari uidisset, nullum esse crederet, libereq; de religione impia & falsa sententiam ferret, quam imposturis natam & auctā cerneret. Vtriq; contigit (ut & Lucretio) cum de Deo cogitarent, ut si quis quod nunq; rectam lineam uidisset, sed innumeras obtortas quotidie ob oculos haberet, negaret in rerum natura ullam esse rectam. Verum id ex eo habemus, proprium esse Dei, beneficū esse, & in plures sua distribuere. Sed ad cætera ueniendum. Descriptio enim diuina reuera animis tantum cogitari, uerbis explicari nequit. Nam tam magna bona, iustaue adscribere infinitæ potentæ non possumus, quin longè excedat omnia, quæ de ea dici possent. Ad ipsum esse est ueniendum, atq; ex ratione animi nostri, rerumq; ab ipsa prouidentia dependentium cognitione, & contemplatione, attentius etiā mentis oculū in causam primam oportet defigere: si fortè natura & ratio quicquam iuuabit, ad sacrosanctæ trinitatis demonstrationem. quod ut fiat melius, diuinam bonitatem hac oratiuncula aggredior. Summa & incomprehensibilis (nisi ipsa te aperueris) ueritas, lumen tuæ benignitatis tenebris animi nostri immittere digneris, ut quod humanis rationibus in te attingere non possumus, tuo beneficio consequamur: Amen.

DE SACROSANCTA TRINITATE ET TRI=
no Deo. CAP. III.

Vestri potissimum causa ô Muhamedici, qui à Deo excidistis, is labor suscipitur. Nam qui inducti Dei omnipotentia ex falsis & absurdis persuasionibus in ueram transeunt, facilius longè omnia de eo dici solita, & quo magis ardua, eo ardentius suscipiunt, nulla ratione earum quesita: quæ etiā si illis demonstraretur, uix capere rationes possent, uos uerò qui ob unius Dei cultum uobis omnia, quæ sunt credenda, adesse putatis, difficilius quæ uera sunt, admittitis. At quia tam ex conuersatione uobiscum, quàm libris, & multorum sermonibus cognoui, uos admodum illud in uotis habere, ut summa illa trinitatis mysteria intelligatis: ideo ad uos primùm ô uiri in uestra religione primarij, demum ad cæteras orbis nationes à uero alienas hæc scripta destinata uolo. Attende ergo diligenter. Necessarijs argumentis suprâ satis est demonstratū, Deum unū esse huius mundi arbitrum & moderatorem: in quo quamuis nil sit qualitatum, tamen quæcunq; in bonis meritò habentur, sunt amplissima & perfectissima ueluti in suo fonte. Vnum uerò & trinum esse, trinitatemq; in unitate & ediuerso in se continere, nec posse animo ullo pacto eius imaginem concipi absq; trinitate, sequentibus pergo demonstrare.

PRIMA DEMONSTRATIO TRINITATIS.

Tres istæ
proprie =
tates natu=
ræ diuinæ,
potētia, sa=
pientia, a=
mor siue

1 Quum Deus sit & naturæ totius autor & causa, potentissimus sit oportet, nam alioquin nil ab eius uoluntate fieri potuisset. Fuerit autem potentissimus, si deesset illi sapientia, qua antequam res existant, omnia cognosceret, disponderet, præpararet, & seruaret, nil conferret quantauis potentia. Quamuis autem esset potentissimus & sapientissimus, ut qui posset & nosset omnia, tamen nisi illi adesset ad res ipsas uoluntas & amor, ut eas cuiusdam finis gratia crearet, nec potentia nec sapientia quicquam proficeret. Opus ergo fuit, antequam quicq; a Deo

à Deo in esse deduceretur, fuisse in illo potētiam, sapientiam, & amorem. Quoniam autem potentia prima in ordine, non in tempore est, patri Deo adscribitur, sapientia autem quia à summa potentia procedit, filius dicitur, metaphora à naturali generatione ducta: at quia à sapientia & potētia procedit beneuolentia amorūe, spiritus sancti appellatione nuncupata est, hæc nō sunt tres dīi, sed unus Deus. In potentia tota deitas est, in sapientia pariter: similiter in amore, charitate & beneuolentia totus Deus est. Quemadmodum quum de re quadam facienda cogito, totam illam animo uoluo, anteq̄ aggredior: totam etiam in uerbo exprimo, & totam in re ipsa exequor, aut exequi curo: & tamen nō sunt tres res, sed unica, alijs atq; alijs rationibus perpensa. Itaq; Deus unus est pater & filius (à similitudine ita dicitur) & spiritus sanctus, potentia, sapientia, amor: mens eius uerbum (etiam à similitudine) spiritus, tota diuinitas in singulis, & tota unaq; tantum in omnibus.

bonitas intelligitur in tribus personis, patris, filij & spiritus sancti. quæ distinguuntur ita, quod pater generat, filius genus est spiritus sanctus ab utroq; procedit.

ALTERA DEMONSTRATIO.

2 Mens intellectusue diuinus, ut iam docuimus, est potentissimus, mens uerò omnium rerū imagines & ideas perfectissimè in se habet & creat (quod etiam in nostro isto debili intellectu patet) nam omnium rerū sensibilibium concipimus effigies. Quum ergo Dei intellectus sit potentissimus & infinitus, nec nisi sibi ipsi compræhensibilis, etiam sui cognitionem in se reflectit, & uidet: fitq; tunc in eo intellectus cogitans, et intellectus cogitatus à primo & cogitante genitus. Nam nulla esset in Deo felicitas, si ignorationem sui in se haberet. Quum ergo intellectus ille cogitans, & intellectus cogitatus seu genitus, se mutuò cognoscant, id fieri non potest sine magna delectatione, amore, & gloria. Itaq; unus idemq; Deus & mens mundi, est intellectus seipsum intelligens, & intellectus à se cognitus, & amor delectatiōe ex sui cognitione proueniens. Nec enim seipsum posset nosse, & in quo essent omnia perfectissimè uelut in animo & consistentia, quin magnus idem amor & alacritas eius cognitionis in eū redundet. est uerò tota diuinitas in mente intelligente, tota in mente intellecta, & tota in amore et gloria illa. Voluere ideo non immeritò Platonici, omnium specierum ideas in mēte diuina ueluti in proprio subiecto cōsistere. Nec enim potest quicquam in rerū natura consistere, quin fuerit in mente diuina, quum produceretur. Nec potest meo iudicio subsistere, quin eadem uī conferretur, quemadmodum in corpore animato nullus motus secundū naturam, quin à uī animæ procedat, & si satis haberet perfectionis, cognosceret etiā quæ eius impulsu in corpore aguntur. Quemadmodū ergo si quicq; scribo, quod proferam, una & eadem actione cogito, loquor, & scribo, unam tamen actionem simplicissimam exequor: ita Deus ab æterno seipsum cognoscens & cogitans, generat ex se filium ab æterno ex eo procedentem, & ab utroq; prodit etiam una & eadem actione amor, quæ omnia Deitas una & tres hypostases sunt.

TERTIA.

3 Prouidentiam etiam in se habere amorem perfectissimū, nullus nisi idem in se esse rationē neget, potest ire inficias. Nam Deus (ut inquit Plato) quū bonus sit, uult suum beneficium latissimè in omnes patere, eo quod omnia amet. Nam supra diximus, illū in se amare omnia. Inde illud Aristotelis nullis gētibus non probatū: bonū, quo communius, eo diuinius. Cōstat itaq; mundus iste amore, lite & odio soluitur, ut bene ait in Physicis Empedocles. Dispicienda est igitur diligentius amoris natura. Opus est in amore charitateue, quæ Deus est & omnium nexus, esse amantem, amatum, & amorem: alioquin amor dici etiam in inferioribus non potest. Est igitur Deus, cuius amore consistunt, quæcūq; sunt,

amor maximè amans. Quum uerò maximè omnia in seipso amet (in ipso enim uita est amore illius conitans) maxima amoris unitate id facit, nam ut est perfectissimus, ita perfectissimè unit. Quum aut sit summus amor, in eo est ipsa amoris equalitas (nam alioqui nil amaret, nisi equalitas amoris se illi ex seipso representaret) respondens amanti, ita ut sit in eo amans, & amatus, à quibus procedit cōmunis amor. Amans amicitia Dei patris loco est: amicitia, qua uigēt omnia, filius est: amor ab amante & amato procedens, spiritus sanctus dicitur: tota amicitia in amante, tota in amato seu amabili, tota in amore est: & tamen non sunt tres amicitie, sed una amicitia. Dum enim seipsum in se cognoscit Deus, amore maximè uniente se in sui cognitione amat (quemadmodum qui seipsum in speculo uidet, maximè se amat, eo quòd maxime diligit formam suam) & amatum amorem generat, quem filiū Dei dicimus: à quibus procedit nexus, quæ tres res una sunt. Veluti aqua una eadēq; est, differens tantū per prius & posterius, quæ à fonte per fluuiū in stagnū currit. A fonte enim procedit alueus, à fonte & alueo stagnat. Et ut clariori exemplo demonstrē: Fons sibi ipsi reddens aquas & emittens Deo cōparari potest: Scaturiat aqua in loco uno, et stagnescat: demum imbibatur rursus in uenas terræ, una eademq; aqua est scaturiens, stagnescens, recedens, in qua nil prius aut posterius. Nam unā hoc agit, si diligenter aduertimus. Nil penè agimus, quin una uoluntas, actio, & passio concurrant: ut si bile actus percut. o hominem, uoluntas mea, ictus, & illius passio unā concurrunt, Amor humanus etiā imitatur diuinū. Nam non potest amari, quin sit amans, amatum, & ab utroq; procedens amor: de quo postea.

Q V A R T A.

In rebus uniuersi multitudinem esse & numerū, nullus est qui ambigat. At qui ante omnē numerū & multitudinem præcedere unitatem simplicissimam oportet. Nam ea sublata, numerus consergere non posset. Est igitur sacrosancta & primigenia unitas Deus. Inter res creatas numero differentes est necessariò quædam inæqualitas. Nam alioqui omnia essent unum, & simile. Porro nil est alteri etiam sub aliqua specie tam simile, quin aliquatenus differat. Quum ergo sit inter res singulas differentia & inæqualitas, ante omnium rerum creationem fuit æqualitas. inæquale enim nec in re, nec in animo nouit: nisi qui prius nouit æqualitatem qua iudicet de inæquali, est ergo etiam ante omnia æqualitas, quæ etiam Deus est unus sibi ipsi æqualis.

Res omnes quatenus per se notioni sensuum se representant, sunt separatæ. Nam de confusis nulla sincera notio haberi potest. Verū ante omnem separationem præcedit nexus, quo res sunt, quod sunt. Natura enim præcedit coniunctio separationem, nec in sensu potest esse alterum sine altero. Nexus itaq; ille æternus uocatur Deus. Quum itaq; sit unus simplicissimus, tamen etiam æqualitatem & nexum in se habet, estq; in unitate similitudo & nexus: in nexu æqualitas & unitas: in æqualitate, quia nec minus nec maius sunt, species & formæ, est etiam nexus & unitas, Tres in uno, & unus in tribus unā existentibus, nec confusis, nec separatis.

Q V I N T A.

Res singule seu à natura Deo uic, seu ab arte sint factæ, autorē (quod dici cōsueuit) testari solēt, eiusq; referre uestigia. Hinc peritia & imperitia artificū dignosci ab operibus solet. Quū itaq; omnia naturalia sint à Deo ueluti causa prima per naturā uic & artificū producta, in hoc autoris naturā testatur, quod quemadmodū ille unus est, & trinitatē tamen in personis ita habet, ut sine illa esse nō possit: ita & singula cōposita naturalia habent usq; ad eò connexā in se eius imaginem,

ginē, ut ab illa perire non possit, quin res ipsæ pereant. Quemadmodū igitur ab æterna potentia Dei procedit ab æterno eius sapientia, & ab utraq; beneuolentia & amor erga se resq; creatas: ita etiam in singulis rebus est secundum suam naturā agendi fœcunditas, seu potentia, à qua fit inexhausta suæ actionis & uirtutis progressio, quæ amore quod agendi nunq̃ sua à natura cessat, & ueluti delectū agendi facit. exempli gratia: Piper quandiu piper est, potentiam inexhaustam agendi habet, id est calcificēdi, aut urendi, à qua procedit illa uisio aut actio, amans naturaliter agere. Nam quamdiu est piper, tandiu potest urere linguam, si atteratur: nec unquam ea uis ab eo deficit quamdiu est, sed progreditur, et agit suo more à quo incœpit proficisci, ueluti delectum faciens. Nam potius agit in sudantem cutem quàm nō apertis poris, potius in excoriatam quàm integram, & in linguam gustui aptam quàm in ceteras corporis partes. Pariter ignis quantumuis parua quantitate fuerit, habet indefessam potentiam, à qua indefinens progressio calcificēdi & urendi manat, suum etiam delectum et delectationem in agendo habens. Ita minima scintilla est tanta uis, ut syluas & orbem possit urere, & delectum ita facit cū delectatione & amore agendi, ut stipulam & tenuia sicca corpora anteferat humidis & crassis, & ita ex ordine eligat, ut nunq̃ fallatur. Sic in nobis facultas uitalis, naturalis, animalis, ita agunt in ea, quæ corpori adduntur aut demuntur, ut nil illis potentius, nil fœcundius & abundantius, nil prudentius fieri posse uideatur. Ita aluntur arbores, animalia ita conseruantur, rerum omnium naturæ cum illa sancta trinitate omnia uegetante, ut quum in illis perijt ea uis & imago, amplius non sint. Tota uis rerum est in potentia, tota in progressu, tota in delectu & amore: & tamen non sunt tres res, sed una, ut potentia sapientia, & amor, unus Deus tantum est.

DEMONSTRATIO A REBUS CREATIS, PRIMŌ
 moq; ab animis & animabus.

6 Hominem cōstare corpore & animo à nemine ambigi uideo. De altera eius parte excellentissima primum dicamus: ut quum sit maximè una & simplex, ut sensum corporis fugiens, effectibusq; tantum patens, imaginem Dei in ea tamen uideamus. Anima, ut generali uocabulo dicitur, unaq; est, tribus partibus proprietatibusue constat, uita uitali, sensitua, & discretiua: quamuis in plantis esse animam uolunt, attractiuam, retentricem, & expultricem facultatē habentem. Brutorum uita constat, uita, sensu, electione. Prima agit quiescente altera, & tertiā. à prima procedit secunda, tertiā ab utraq;. Quod do electiuam brutis, non intelligo liberum arbitrium, uel intellectum, sed cognitionem fugiendi & expetendi: sine qua facultate uitam prorogare non possent, nec sibi prospicere. Sunt illæ tres partes etiam hominibus communes. Vita enim uitali dormiens uiuit, & animatur. Sensus inde proficiscitur, quo quiescente non eligit. Itaq; ea electio procedit à uitali, & sensitua, & non contrā. At ratio eidem accedens, constat intellectu, ratiocinatione, reminiscentiā. In brutis enim reperitur apprehensio, cogitatio, memoria: at ut intelligant ea quæ à corporis sensu sunt remotiora, aut ratiocinentur, & colligant, aut discursu reminiscantur, ueluti homo, fieri nequit. Pater est ueluti apprehensio, id est fons. Filius, id est progressio ab apprehensione est cogitatio. Spiritus est ipsa memoria, quæ ab utraq; facultate proficiscitur. Eodem modo ratio, mens, seu intellectus, seu animus (uocabulis enim, non rebus differunt ista) producit ratiocinationem & sapientiam: hæ procreant reminiscentiā. Nam (ut inquit Philosophus) in hac feculenta materia, nil potest reperiri, quod intelligendi, colligendi, remi-

niscendiq; rationem habeat. Et cam ob rem originem animorū in entelechiam illam, & quintum elementū (unde perfectio rebus accedit) retulit: unde etiam eos esse immortales certum est. Diuinitatis etiam, si prudentia adest, in ratione apparet imago: ut possimus dicere mens, ratio: collectio seu inductio, ratio: reminiscencia, ratio. Certe agere prudenter sine illius similitudine nō possumus. Nam si ratio non apprehendat firma & constanti imagine, quod deliberatum uellet, ratiocineturq; esse in se positum, nunquam quicquam suo arbitrio aggredietur homo. Frustra enim uellet, quod nec sciret, nec posset. Itaq; plura naturæ quàm nostri intellectus ductu fiunt. Impeditur enim uoluntas nostra frequenter, natura nunquam, aut raro.

A C O R P O R I B V S.

7 Iam à corpore ipso, quod sub sensum cadat, manifestiora erunt etiam argumenta. Nullū in tota rerum natura potest dari corpus, quin & unum sit per se, & forma materiaq; constet. Itaq; dicebat Plato, tria rerū omnium esse principia, materiam, formam, Deū. Cui contraueniens Aristoteles, tanq; aliquid præclari excogitauisset, loco Dei, posuit priuationem: quàm, bene iudicent illi qui nō auctoritate, sed ratione ducuntur. Melius et accommodatius uterq; dixisset, formam, materiam, & diuinam unitatē. Est tamē ueritati propinquior Plato. Itaq; forma ipsa dans esse rei, ponit materiam in esse: à quibus duobus procedit compositū. Nec licet formam sine materia, & diuerso, ita nec totū compositū ab inuicem mutuò separare, nisi ipso intellectu. Si enim separes, iam res non est. Vnde sanctæ trinitatis & unitatis mysteriū clarū, quomodo unum sit tria, et tria unum: ut meritò ille atheos Lucianus & Iulianus desertores rationis sanctæ, sint non tantum è numero nostrorum exhibilandi, sed etiam philosophorum, qui tam clara argumenta nunquam capere potuerunt, aut cognita fateri noluere.

A P A R T I B V S C O R P O R V M.

8 Sed fortasse materia iam soluta à suo composito, et separata, aut partes toti inherentes, non id habent ut trinitatis imago in illis sit. Perpendamus. Homine certe corrupto, forma præstantissima, animus scilicet et anima discedunt, uerum & cadauer exanime sua forma & materia constat: nec unitate materia & forma potest destitui, quoad generationis principium, locū scilicet perdidit, elementisq; suas partes reddiderit. Idem planè de partibus sentiendū, seu similes seu compositæ sint, ubiq; materia & forma, & unitas seu nexus. Quod exemplo familiari in magnete uideas. Cōstat lapis ille parte una meridiana, et altera septentrionali: quibus si attingas & defrices ferri ligulas, parte una ad septentriones uergere cogetur, altera ad meridiem. Seca utram uolueris partem à toto, & conare ut partem meridianam ab aquilonari separes, nunq; poteris, seca laminulam quātumuis tenuem à quauis parte: in ea erit pars utraq; uti in toto, quaqua uersus secueris. Ita & in rebus humanis omnibus patet maximè uis unitrīna Creatoris. Nam (ut in magnete) ita connexæ sunt duæ differentes partes, ut earum nexus ab illis diuelli nequeat.

A L V C I S R A T I O N E.

9 Nil maius aut celebrius in luminis natura potest in medium adduci, ipso sole: quo nil admirabilius Creator ipse contemplandum oculis mortalium obiecit. Ea propter minus mirū est, ignaros Creatoris homines loco Dei eum habuisse, quum illi qui maximè prudentiæ nomen sibi prætexebant, huic prætulerint nebulones & perditos, atq; in cœlo collocauerint uix cloacis dignos homines, nomineq; præclaro ornauerint maximas orbis pestes. Usqueadè Satanæ potestas miseris hominum mentes excæcat, ut suis miseris delectentur. Sed ad rem,

rem. Solem ipsum esse corpus ueluti luminis centrum, nemo diffitetur, ut nec ex eo proficisci radios. Nam radios & luminosi potentiam maxime differre constat, quod latissime illi pateant, corpus minime. Ast effectus seu splendor, & maturitas, aut quaecumque inde utilitas ad nos proficiscitur, etiam differt ab ipso sole. Est itaque ueluti pater solis centrum, omnia in potestate habens, aeternum generans à se radios, quibus utrisque uegetatur in caelo, & elementis, quicquid ab eius potentia moueri, iuuari, aut mutari natum est. Est uero clarissimum exemplum. Primo centrum corpus uelut pater filium, radium à se ab aeterno procreatum, in quo potestatem rerum omnium ponit, non secus atque in se habet. Effectus ipse, non genitus, sed procedens à corpore & radijs patet. Oportet ergo necessario fieri, archetypum simili natura, & hypostasi simplicissima esse, quum nusquam illius exemplum desit.

Solis exemplū aliqui sic adhibuerunt, ut uibratus sit pater, lux filius, calor spiritus sanctus.

AB VNIVERSITATIS RATIONE.

10 Coelum ipsum à potentia perpetuo constanti & stataria moueri, & necessario parere, nec habere arbitrium, quo moueatur, nullus negat praestantissimorum philosophorum. Vnde constat, triplici etiam hypostasi uniuersum consistere. Nam quamuis Dei uis, maiestas & actus ubique diffunditur, loco alioqui non egens: tamen ob essentiae praestantiam, supra caelos proprie esse dicitur, ubi maior & nobilior eius operatio cernitur. Secundo in loco est mundus medius, caelestis scilicet regio: quem antiqui medium ideo dixere, quod innumeræ substantiae separatae illic sint constitutae, indeque defluat in inferiora rerum motus, actio, & uicissitudo. Tertio est iste corruptibilis nobis cognitus, & imperfectissimus, à primo & secundo dependens: quem si admirabilem cernimus, quid iudicandum de excellentia aliorum est? Hic nisi ob formas in eo admixtas, & spiritum res ipsas uegetantem, non satis respondet comparationi. Si formas & uim uitalem spectemus, per omnia quadrat. Veluti si pater mundus sit sublimior, filius mundus medius, aeternum à patre genitus, spiritus sanctus mundus inferior, non genitus, sed procedens. Ab omnibus uniuersi partibus satis demonstratum est, autorem necessario habere in se perfectissime unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate. Verum fortasse obijciat aliquis, in rebus natura constantibus demonstrationem habere locum, sed humanas actiones eximi ab eo symbolo. Quaecumque sane sunt ex deliberatione quamuis parum perpensa & inutili, non potest fieri, quin illis à uirtute ipsa animi cogitantis adsit necessario trinitas.

A REBUS HVMANA INDVSTRIA FACTIS.

11 Quicquid unquam conemur, opus est ab animi cognitione, sapientia, & uoluntate proficisci. Nam nisi comprehendere, & facultatem habeo, quid uelle possem libere? Velle enim & non posse, seruitus, non libertas arbitrij est. Antequam uero ad opus ueniamus, etiam extra animum, artifice, instrumentis, materiaeque opus est. Sine illis enim non confurgit opus. In amicitia est amans, amatus, amor utriusque nexus. Nam nec amans est amatus, nec ediuerso: ita nec amor, qui ab utrisque procedit. Etiam in neutris actionibus patet. Ut in cursu est actio, & passio, & utriusque nexus ipse cursus: unde minus uenit mirandum, quum in diuina bonitate actio passioque idem sint: quum tamen nil pati possit simplicissima. sed ita dicimus, quoniam in se reflectit, quaecumque sunt praestantissima, modo nobis incognito.

AB ORDINE MAGISTRATVVM.

12 Quamuis ipsa hominum natura alioqui felix, heu aeternum felix futura, si innocentia à Creatore datam cōseruasset, & ex imperfectione, necessitate, uitioque coacta fuerit ordinem magistratuum ad conseruandos inuicem homines instituere:

tueretur tamen quia duce ratione & intellectu remedium rebus humanis adinuenire est coacta, non potuit fieri, quin etiam ipsa sancta trinitas dederit exordium, & ubi res adoleuere etiam in falsis, & à Deo alienis religionibus, ordinē ad sui effigiem formauerit. Omnes itaq; magistratus in triplici fuere differentia. Aut enim animorum, aut corporum, aut rerum externarum curam gerunt, sacrifices, iudices, reges: quę tres personę in prima Rerum publicarum institutione in uno erant. Nam paucis populis coactis, ambitione dominandi incognita, unus idemq; erat sacerdos & iudex & dux. A sacris causas audiens, necessitate oboriente, sacris peractis, felix dux erat militi sua defendenti, non aliena appetenti. Auertis demum rebus, singulis officijs terni hominum gradus sunt introducti. Rebus sacris unus impar, iam superior factus, cæteris in locis constituit alios: inter quos si contentio oboriretur, ne nimium laborarent, ius tam longè petendo, uoluit esse quosdam medię potestatis, quibus suam est impertitus auctoritatem, quatenus uoluit. Ita tota potestas in summo, tota in medijs omnibus, tota in infimis esse cępit: & tamen non tres potestates, sed una potestas. Secundi à primo, inferiores à primo & medio, sua auctoritate utuntur. Idem in re militari, de rege, ducibus, et milite: pariter de iudicibus, summa auctoritas, medię, infima, tota in singulis & tota in toto, in trinitate unitas. In summa, nil non representat sacrosanctam illam diuinitatis proprietatem. In rebus omnibus, principiū, medium, finis. In motibus, sursum deorsum, ante retro, dextrorsum sinistrorsum. nec enim differunt, nisi quia impulsione, & tribus rectis lineis, transuersis constant. Nutrimenta rerum, introrsum, extrorsum, aut utrinq; tracta. Tempus, præteritum, præsens, futurum. In figuris nulla regularis, angulosaq; ante tres lineas rectas concurrentes compositioni in corporibus regularibus, tres tantum superficies concurrere, triangulum, quadratum, pentagonum. In summa, nil mysterio illius triados uacat.

TESTIMONIUM ET AVTORITAS PHI-

losophorum de Trinitate.

13 Veritatis philosophus Aristoteles in primo libro de Cælo & mundo, de trinitate ita scribit: Scientia (inquit) de natura plurimum uersatur circa corpora, & magnitudines, eorumq; passionēs, & motus, atq; circa principia: quotquot sunt eiusdem substantiæ. Ex ijs enim quę natura constant, quaedam sunt corpora & magnitudines, alia corpus & magnitudo, alia principia sunt horum. Continuum ergo est semper diuisibile, corpus uerò quaquauersum partiri licet. Magnitudo porrò, modò in unam partem diuidi potest, ut linea: modò in duas, ut superficies: modò in tres, ut corpus: & præterea non est magnitudo, eò quod tria sint omnia, & ubiq; trinitas. Vt enim Pythagorici aiunt, uniuersum & omnia tribus terminantur. Principiū enim, medium, & finis, numerum habent uniuersi. Intelligo hic trinitatis numerum. Ideo à natura accipientes ueluti ipsius leges, in sacris utimur hoc numero, nominationesq; numerorum eidamus. Duos enim non omnes, sed ambos: tres uerò, omnes dicimus. Et item Physicorum octauo, ait, tribus regi mundum, motore non moto, motore moto, & moto non mouente. id est ac si diceret: Pater increatus generat æternum filium, à quo & à patre procedit spiritus sanctus, in quo est finis diuinitatis, si licet comparare corruptibilia æternis, finita infinitis. Si de mente & genitore essent mihi adscribenda, quę in Plotino, Porphyrio, Proclo, Maximo, Amelio, Iamblichio, Hermete ter maximo, & eorum præceptore Zoroastre, proculdubio nunquam esset finis. Nil enim fuit omnibus seculis magis persuasum doctis hominibus, quàm esse necessariò mentem procedentem à summo genitore. Itaq; eorum

Christus abundè sufficientes omnibus gubernandis, A= pestolis & apostolicis uiris parè dedit potestatem, cuiq; in sua Ecclesia & prouincia. Ne quisq; forte extimetur suam hinc tyrannidem ap= probari.

corum de hac mente opiniones & auctoritates relinquens, uiso quid de nostra triade fenserint. Philosophorum diuinorum deus Plato, illam ænigmate isto aperuit Dionysio tyranno. De natura primi (id est Dei, inquit) ænigmate est apud te agendum, ne interceptæ literæ ab ullo intelligentur. Sic accipe: Circa omnium regem omnia sunt, & illius causa omnia, & ille est causa omnium bonorum. Secundo circa secunda, & tertio circa tertia. Quæ uerba postq̃ à Christianis didicisset explicare Porphyrius, exponit de unitrino Deo: primam esse hypostasim summum deum, secundò omnium opificem, tertio animi mentem. quæ quū miser ille cognouisset, mirum tanti eum fecisse gloriolam humanam, ut à uero ipso quod fateri necesse habebat, resisterit, & ueluti Maximus, Amelius, Plotinus, sua à nostris habuerit. De Amelio interim non est illud omittendum, quod quum legisset Euangelium Ioannis, ab ipso statim principio exclamauit, Dispercam (inquit) nisi barbarus ille (Ioannem intelligens) breuiter comprehendit, quæ de diuina ratione, principio, dispositioneq̃ Plato & Heraclius tradidit. Nullum est dubium, Platonem longè plura fuisse proditurum de sancta trinitate, quæ scilicet à prophetis didicerat, nisi religioni duxisset sancta publicare mysteria, quæ agrè obrinuerat, & ut sibi soli haberet. Quæ ne prodere quidē uoluit tyranno, à quo maxima beneficia acceperat. Ita ambitio perdidit uerum, & à consortio nostro expulit. Quid non declarasset Pythagoras ille post uisos Gymnosophistas, Magos, Aegyptios, prophetasq̃ diuinos homines, nisi ut admirationi esset, ea reticere uoluisset? Et ne proderet sanctam trinitatem, quam in Trismegisto legerat, obtrudit discipulis tetractyn, id est quaternarium, quo idem innutebat, sed in uolucris regendo. Erat enim pater, filius, spiritus sanctus, deus, genitor, mens, genitus & anima mundi deus uel causa, res una. Hac ratione Græci *τρισυμμάκτες* uocabant absolute felices, quibus nil deerat. Intelligebant uerò deos planè dignos hoc uocabulo. Latini ter beatos dicunt more Platonico, quaterq̃ more Pythagorico. Aegyptij sapientes, teste Damascio Platonico, ter acclamabant numen ex usu religionis, & aram habebant Minervæ dicatam, in cuius templo erat hoc scriptum: *ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονός, καὶ οὐ, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδὲς πω τῶν θνητῶν ἀπεκάλυψε.* id est, Ego sum, quod factum est, aut fuit, & quod est, quodq̃ erit, & meum pepulum nemo mortalís adhuc aperuit, reuelauit ué. Quod nebulones illi poetæ Græci, Orpheus, + Linus, Homerus, & cæteri ad deos trahentes, dum dissimulant sua, orbem labefaciunt, erroribusq̃ omnibus faciunt uiam. Sed nunc ad religionis scriptis proditæ placita est ueniendum.

PROBATIO EX VETERI TESTAMENTO

et Cabala et Thalmud.

Quia lex + Mosaica fuit uelut rudimentum quoddam legis diuinæ, in qua remedia peccati quærebantur, nec inueniebantur, ostendebatur delictum, non tollebatur, permittebantur ob duritiam cordis ipsis Iudæis multa, quæ non tantum ipse Christus sustulit, sed & propheta ante ipsum plus sexcentis annis, iam improbare uidebantur. In ea lege, ut in summa dicam, Deus fecit cum Israël, quod optimus præceptor cum adolescente admodum discipulo, cui cum radicibus disciplinæ ob ætatis teneritudinem & ignorantiam etiam ludos solitos permittit. quia inquam, illa lex est prima Dei (quæ literis extet) auctoritas: in qua se aperuit suis seruis: nulla erit maior ratio, quam ut inde confirmemus præpostero ordine, quæ ex philosophia sunt probata. Præpostero dixi ordine, quoniã etiam in tradendis disciplinis auctoritas est ratione prior. Vnde meritò scriptum est: Nisi credideritis, non intelligetis, Quod non solum in sacris, sed & in humanioribus

+ Insunt quidē in lege obseruanda usq̃ ad tēpus correctionis, et pædagogia deducēs ad Christi stū, qui perficit omnia

Non est tam negandum, quin totū Christi myste- rium et theologia sit à Mose tradita.

nioribus

Ita firmè
Picus Mi-
rand. et Pe-
trus Gala-
tius.

nioribus literis locum habet. Quis enim posset puerum formare statim ab ipsis elementis refractarium? Debebat itaq; præcedere religio, sequi ratio. Sed habenda fuit ratio eorum ad quos scribimus, qui auctoritatem, ut & nos, sibi uendicant. Iudæorum uerò causa, quia hæc scripta uolumus, etiam utemur auctoritatibus omnibus, quas probant. Habuere Hebræi, præter sacram scripturam, etiam suos in eam interpretes duorum generum. Nam ab ipso Mose usq; ad Christum fuisse in signi innocentia uiri, quos à uocabulo græco *σοφιστες*, סוֹפְרוֹת, uocauere, quasi assessores dicas, quòd in senatum unum aut curiam, quum esset de rerum summa agendum, coirent, deq; rebus sententiam ferrent, quæ legis & iudicati loco erat. Hi duabus linguis (ut ita dicam) loquebantur, quum auctoritate scripturæ sacræ niterentur. Nam inter illos & prophetas erat quædam communis mysteriorum reuelatio, quam literis prodere nephas iudicabant. Ideò uerbo tantum successoribus, & pro uitæ meritis ad id munus uocatis explicabant, & eam ob rem Cabalam קבלה uocabant, quod mutuò reciperetur. Ea uerò certè maxima mysteria continebat, eratq; nostro sensui anagogico, quo mentes à corruptibilibus ad cœlestia traducimus, persimilis. Alia lingua erat interpretatio omnibus doctis communis, allegoriam repræsentans, quæ scriptis mandari seruariq; solebat. Dicti itaq; sunt anagogici Cabalistsæ, allegorici multo post Thalmudistæ. Quum autem uenisset Christus Iesus temporibus Symeonis, quem non tantum euangelium, sed & illi uocant iustum & sanctum: tunc defecit doctor & legislator ex Israël, rexq; alienigena rerum potitus est. Tunc etiam recessit ab eis spiritus sanctus. nec ulla fuit postea, inter Iudæos prophetia, aut doctrinæ traditio. Tunc sapientes & reliquiæ Iudæorum, quæ potuerant colligere, ex utraq; interpretatione in unum corpus, ne periret, coegerunt, primumq; uocârunt משנה תורה, id est legem secundariam. Demum accedentibus alijs opinionibus, ut tempus illos autores, qui reperiiebantur, producebat, ex Misne & alijs scripserunt primum Thalmud, coactis undiq; Iudæis Hierosolymam, uocaruntq; Thalmud Hierosolymitanum, anno plus minus 300. à Christo passo. Subinde alijs obortis, composuerunt circiter 70 post annis aliud Thalmud, coactis in Babylone Iudæis, quos ex toto orbe aduocauerant doctores. eo nunc Thalmud utuntur. Traditiones cabalisticæ in eo multæ scatent. Sed tamen seorsim multis in uoluminibus sunt resperse. Quia ergo Iudæi tribus auctoritatibus utuntur, sacra, mixta, & humana, cum illis agam tribus illis, à sacra originem sumens.

Qui fit prudentissimi (utinam possem dicere sapientes) Iudæi, ut Moses in principio creationis mundi, usq; ad eum locum, Istæ sunt generationes cœli & terræ: quum tricies quinquies nominauerit Deum, plurali nomine semper usus sit? Quum singularis uox (scientibus legem dico) אלהים extet, & in multis locis sit usitatissima, & frequentissima? qui fit ut in periodo, Hæ sunt generationes, posuerit אלהים די dominus. Pluralitatem certè personarum in diuinitate indicare uoluit: demum colligere eam pluralitatem in unitatem. Quod toto scripturæ transcurso fit: unde uos agnoscere sacrosanctum mysterium oportet, esseq; plures in Deo proprietates. At ex usu linguæ est, ponere eam dictionem in plurali cum uerbo singulari, dicet aliquis. Ergo fieri non debet, ut pluraliter ponatur nomen, uerbumq; suppositum sit singulare. In creatione hominis dicitur, Et dixit di, faciamus. Nonne est incongruitas? Est certè eadem ratio, & prophetæ intentio, uolentis indicare pluralitatem in Deo. Sexcenta sunt similia loca, ubi uerbū singulare, nomen plurale: aut ediuerso, quum de Deo loquitur, scriptum uoluit non sine grandi mysterio, ut scitis. Quia in sa-
cris

eris omnes literæ sunt numeratæ, nec ulla est uacans. At uerò pluralitatem in Deo admittendam non ignoramus, deum, & spiritum eius. Nam utrunq; legimus in Gen. cap. 1. Est ergo expressius uidendum. Iesaias cap. 6. dum refert uoces angelorum, Deum laudantiū ita dicere ait: קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ בבורר. Sanctus, sanctus, sanctus, dominus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Triplex illa repetitio an caret mysterio? Caret, dices fortasse. Interpretes uestri fidem faciant. Ionathas Vzielis filius, quem meritò sanctum creditis, ita in sua paraphrasi Chaldaica uertit, קדוש אבא קדוש ברא קדוש אבא קדוש id est sanctus pater, sanctus filius, sanctus spiritus sanctus. At quia sanctus ille posset aperire oculos multorum, si uideretur: ideò uestri Rabini, uosq; omnes, qui clauditis regnum cœlorum paruulis, nec intrantes, nec intrare permittentes, occultatis illum, ne uestra uasimenta prodat, & Ancelo utimini. Verum nō tantum ille prodit uestram peruicaciam, sed Symeon ben Iohai, quē improbare nō potestis, eadē in eodē loco dicit, קדוש זה אב קדוש זה, id est sanctus, id est pater: sanctus, id est filius: sanctus, id est spiritus sanctus. Ab autoritate, non minus sanctam paraphrasim Ionathæ credam ipso originali exemplo, quum proximè ante Christum 42 annis aut circiter traduxerit, cōdiscipulumq; habuerit Symeonem iustum, qui in ulnas suas receperit Christum, ut responsum à spiritu sancto acceperat, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum Domini. Verum sicubi est Ionathas, uos lacerastis, aut occultastis. Illiq; Ancelos supponitis, & Iosephum cæcum, aut Akilam, atq; alios. Habeatis saltem fidem Rabi Nehumia sancto, qui se abesse 50 annis à Christi aduentu assererat. Sed paulo latius sunt explicandæ Thalmu dicorum sententiæ de gloriosa trinitate, si admonuerimus uos, diligentius esse uerba Zachariæ secundo capite perpendenda, ubi ait: Letare filia Zion, &c. Ibi enim sunt præclara de Deo mittente, & deo misso, quē uocat Thargum ibidem שכינת יהוה, sapientiam dei, & quod in medio hominum sit habitatura. In Midras thehillim super Psalmum 50. ubi ait Dauid, Deus deorum dominus, deus locutus est, & uocauit terram: ita scriptū reperietis, Quare uocatur nomen Dei sancti ter? Ad indicandum, quod in tribus nominibus laudandus est creator benedictus, mundi autor ob tres proprietates, in quibus est creatus mundus, quæ sunt חכמה הרעת והבונה, id est sapientia, scientia, prudentia. De prima Proverb. 3. Dominus in sapientia fundauit terram. De secunda, In scientia eruperunt abyssi ibidem. De prudentia ibidem: Stabiliiuit cœlos prudentia. Propterea Exod. 20. scriptū est, בראני יהוה אלהיך אל קנא, Quoniam ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, zelo plenus. & propterea filij Gad & Reuben dixerunt, Iosua 22. אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא יודע, id est Deus deus dominus, deus deus dominus, ipse nouit: & multa alia, quæ sequuntur in eandem sententiam. Quoniam autem ista è medio Thalmud sunt deprompta, negare non potestis. Eadem enim confirmantur à Rabi Mose Hadarsan in principio Genescos, super dictione Elohim, quam pluraliter scriptā asserit ob tres מדות, id est proprietates, ipsi scitis. Non est uobis obscurum plura eiusmodi esse in toto Thalmud, & Midrassim uariorum librorum sacrę scripturæ. Verum si istis acquiescitis, alijs non opus est: si improbatis, probatiora uobis adferri non possunt. Vertenda est oratio nostra ad sensum anagogicum, quo altius attollamus animos per Cabalam, atq; sacrosanctam trinitatem uobis digito monstremus: Rabenu haccados primus, qui & tempora Christi præcessit: quem ideo uocauerunt Magistrum nostrum sanctum, quod esset summa uitæ innocentia (nam alio nomine Rabi Ichudah dicebatur) ille scriptum reliquit librum uobis non

incognitum, quem nominauit גלי ראי, id est reuelatorem secretorū, ubi multa de Deo & filio eius hamassiah, sed potissimū de trinitate scripsit. Inter quæ ista faciunt ad rem. Rabi Nehumias Hacanae filius (qui fuit temporibus Antonij consularius) in epistola ad Hacanam filium, quam אגרת הסודות epistolam secretorum uocat, ita scribit: Quæsiuit aliquando Antonius consul Romanus à Rabenu haccados, ut doceret eum de ueritate proprietatū nominis quatuor literarum, & 12. & 42. qui ita respondit: Quod ueritatem nominis, 4. & 12. & 42. literarum scire cupis, scias hæc esse arcana diuina, quæ latere homines debent. Veruntamen quia discendi, nō cōtradiciendi studio te hoc querere uideo, aperiam. Scias deū non habere nomen, cuius cognitionem habere possimus: quandoquidem eius substantia, eius nomen est, & contra. Et sicut illius substantię cognitionem habere non possumus (nam ei similes essemus) ita nec nominis habemus. Attamen nomina eius sunt attributa. Et quia nomen 4. literarum est operibus eius peculiaris, ostendit eius notionem ampliorem, & commodiorem captui nostro. Ex eo procedunt omnia alia nomina. Ideo hoc nomen יהוה dictum est השם המפורש nomen expositum. non quod sit eius nomen substantiale, sed quatenus capere possumus. Nomen uerò duodecim literarū, & 42. nō sunt uocabula, ubi sint tot literæ, sed unumquodq; plura uerba sunt. hæc Nehumias ex Rabi Iuda prisco, non illo quem occidit Hadrianus: cui tamen Iudæi adscribūt opera alterius, tanq̄; solus fuerit. Rabi Mose Aegyptius ueriamantiōr, quàm nunc sitis, in eandem planè sententiā scribit cap. 60. primæ partis More, esse scilicet omnia nomina ab effectis indita, præter יהוה. Et paulo post, Rabi Eliezer ברקיי ait: Cum mundus nondum esset creatus, erat tantū deus benedictus & nomen eius (super locū Zachariæ scribit ca. 14. In die illa erit dominus unus, & nomen eius unū.) Vnde est animaduertendū, quod omnia hæc dei nomina sunt nouiter, & post creationem facta. & hoc certū est, quia ab operibus Dei inuentis in mundo denominantur. Itaq; si perpendis deum per se, est nomen eius שם המפורש &c. amplissima ex eodē Rabi Mose. Et item, ex quo fuit mortuus Symeon iustus, cessauerunt fratres eius sacerdotes populo benedicere cum nomine 4. literarum, & benedixerunt cum nomine 12. His uerbis Mosis cōfirmatur epistola secretorū. Verū ipsissima secreta audiat, & respiciate. Ait itaq; Rabenu hacados: Aduerte nomen 4. literarū, ut scriptio eius est. Sic enim scribitur יהוה ipsumq; Deum generantem significat. Et quia non potest esse generans absq; generato, necessariò amor à generante in generatum, & ediuerso procedere debet: quoniam alioqui non generaret. Si etiā non procederet amor à generato in generantē, differretq; generatus à generante, duæ substantię essent. Propterea nos uolumus generantem & generatū, esse unam substantiam: unde necesse est ex utroq; procedere amorem mutuum. Ideo ex hoc יהוה deriuatur nomen 12. literarū. Est enim אב בן ורוח הקודש, pater, filius, & spiritus sanctus: ita sunt duodecim literæ. Quoniam autē non inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine 12. prodit nomen 42. literarū, hoc modo אב אלהים בן אלהים ורוח הקודש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה, pater Deus, filius Deus, spiritus sanctus Deus, tria in uno, & unum in tribus. Quæ sunt 42. literæ, quæ celare conuenit, quoad ueniat Messias iustus, iustus noster. ea aperui, ea cela. hæc ille. Que item confirmat Rabi Mose Aegyptius in libro More, prima parte. cap. 61. ubi ait, hoc nomen 12. literarum non fuisse unum, sed duo, uel tria nomina: quo sancti patres proferebant nomen יהוה ut nunc proferimus per אדנאי, id est adonai. Licebat autem omnibus hoc nomen literarum 12. scire, nō autem יהוה. Quum uerò cepissent homines abuti eo nomine, etiā occuluerunt ob hominum nequitiam.

quitiam. De nomine 42. literarum idem doctor Rabi Moses, cap. 60. ubi historiam Rabi Tarphon recitat. Itaq; patet per utrunq; aut saltem per alterũ, quem refutare non potestis, clarum est. Quod autem patres uestri nomine יהוה intelligerent trinitatem, etiam figura abbreviandi monstrabant. Tres proprietates in unitate & paritate spiritus esse. Hoc uerò non tantum in uestris literis patet, sed & Samaritanorum characteribus, qui olim uestri erant, manifestum est. illi sic scribunt 3^{3} sine circulo, quod & ipsi facitis, non sine miraculo, nec caret ipsum nomen sua proprietate. Nam Iod principium est, quod omnis literæ sit principium: He significat esse: Vau nexum amoris, creatoris, & sapietiae seu essentiae. Præterea ita explicatur, יהוה יהוה, & יהוה יהוה יהוה, fuit, est, & erit. ob id dicitur Deus אלהים אלהים אלהים, id est Sum qui sum, ero qui ero. Nam ante materiam fuit, & post materiam defecatam erit. Innumera sunt similia apud uos, que ipsi improbare non potestis, nec à nobis ficta asserere. Agite ô Hebræi, qui fit, ut in uestra lingua, quam meritò creditis Deo autore Adamo reuelatam & inculcatã, qui fit inquam, ut nulla uox primigenia sit, quæ ad cuiuscunq; rei significationem plureis tribus literis aut pauciores habeat? Nonne illa sunt uestigia trini Dei, quum tribus unũ significatur, & exprimitur? Alioqui, si casu fuisset factum, certe plura essent alia uocabula. Verũ si ulla sunt, 4. 5. aut 6. ea omnino sunt peregrina, aut duplicata: quod in nulla alia lingua fit. Est igitur Deo unitino similis uestra rerum omnium expressio.

M V H A M E D I C O R V M P L A C I T A D E

Dei natura.

15 Paucis nunc agam, uiri ueritatis cupidi, & egentes, quia suo loco familiaris & attentius uobiscum congregiar. Scio enim, post probationem meam de trinitate & Deo ratione demonstratam, autoritate & humana & diuina roboratam, exemplis sultam, nullum esse apud uos dubij locum. Verum quia in lege uestra sunt quàm plurima, quæ contraueniunt his quæ demonstrari de trinitate, excutienda mihi uidentur, ut & ego uos, & me ipsi capere possitis, comuniãq; habeamus principia. Quod nunquàm ferè non loquatur Muhamedes uester de Deo, nisi in plurali uoce, ut nec Moses: ita nec ab re, quamuis non caperet, in Alcorano, factum puto. Deum enim ipsum simplicissimum in se habere aliquid numeri certum est. Alioqui nunquàm ferè ubiq; esset factum, nisi de industria instituentium Iudæorum. Verum nunquàm quid illa pluralitas in Deo sibi uelit, est traditum, aut explicatum. Imò in omnibus locis uidetur sibi contrarius ipse Muhamedes, quum asserit, se de unitate Dei primum dicturum, & Deo non esse participem, & Deum non generare, nec generari. In quem scopum uidetur uestra religio scripta, fauore Nestorij, cuius discipuli à nobis ad uos defecerat. Perpendamus igitur quasdam sententias ex Alcorano, ubi uidetur sibi contrauenire uester propheta. Nam unum Deum asserere eum satis constat, at in pluribus locis etiam spiritũ Dei subinfert, quo fieri uidentur omnia. Iam itaq; per uos binarius in diuinis est. Videamus ergo ab ipso textu. Scriptum est in fora Elmide id est mensæ, quæ quarta est, Deũ uocaturũ in die iudicij prophetas, & inter cæteros alloquuturum ita Iesum: Heus Iesu fili Mariæ, recordare beneficij mei erga te & generationem tuam, quod formauĩ te de spiritu sancto, & alloquebaris homines in cunis & fascijs, & quod docui te librum, sapientiam, & legem, &c. Ex hoc loco uidemus esse Deum & spiritum eius. Et item uersus finem foræ Bacara, id est bouis, scriptum est: Hos prophetas distinximus ordine certo, uerbo Dei, & instituimus inter eos gradus, & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto, &c.

Habemus hic Deum, uerbum Dei, sapientiam, & spiritum eius. Eandem sententiam paulo ante scribit, iisdemq; uerbis. Dicit enim: Et dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus de spiritu sancto. Hic est Deus, qui dat, sapientia quæ datur, & spiritus sanctus. Atqui quum Deus sit unus unitissimus, & tamen à se mittat sapientiam, uel uerbum, & spiritum sanctum, est necessarium etiam ex uestro propheta, inferre trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate, ut à necessarijs in principio monstrauimus. Nam si esset una tantum qualitas, nil planè in esse prodiret, nisi concepta à patre, per sapientiam suam, quam æternum generat, in spiritu & uoluntate omnia creauisset. Nam ut est ostensum, frustra imagineris, nisi scias & sapias: & frustra cogites & scias, nisi uelis. Oportet enim omnia: ut diximus, concurrere. ut noster etiam intellectus, nisi fiat trinus & unus in cogitando, nil unquam ab eius motu faciemus. Nam cogitet, sciat, uelit oportet, antequam effectum producat. Non oportet ergo uos solos mortalium (ô præclarissima mundi ingenia, quoad libere iudicabitis) non oportet inquam, rationi manifestæ & omnibus sapientibus probatæ sine causa refragari, etiam si uestra persuasio contradiceret. At ubi illam in hac re nobis suffragari uideris, & Deum, sapientiam, & spiritum eius admittere & probare, quantomagis accedere & ueritati herbam porrigere debetis: Dicit Musfulmanus: Lex nostra alibi repugnat, ubi dicit Deum non generare, nec generari, quòd non habeat fœminas, & quòd non sint spiritus in cœlo masculi uel fœminæ. Certum est, Deum more nostro, & per instrumenta naturæ nec generare, nec generari. At ut uidimus, ita necessarium est, æternum generare filium sapientiam, ut mundus ipse alioquin non posset consistere. Filius enim Dei non est res corporea, quatenus Deus, sed res merè spiritualis, quæ generatio necessaria est. Itaq; utrunq; constabit, ut suo loco amplius aperiam, uitam Muhamedis & legem uestram explicando. Videtis ergo (ô Mahumedici, quos magis amo, quia eratis pars nostri, quæ periit) ratione & diuina, & humana, autoritate philosophorum omnium, & Moïsi, & uestra, nostram de trinitate fidem esse uerissimam, esseq; Iesum Christum Dei filium, uerbum, sapientiam: quam humanitati salutis omnium causa hic iunxit. Verum de his suo loco.

DE CREATIONE MVNDI, ET AN MVNDVS SIT
ab æterno. CAP. IIII.

HVcusq; mihi fauere uisa est tota turba philosophorum, cuiuscunq; hæreses sint. Nam causam huius uniuersi per se quidem corruptibilis, à qua, per quam, & in qua omnia consistant, omnes admittere necessarium habent, aut omnino rerū naturam nil esse asserere. Nunc uerò mihi bellum est uniuersę genti philosophicę indicendum, & pax demū cum illis componenda. Magna est in primis dissensio inter omnes, ut si potuisset fieri ex natura rei, etiam hic uidisses quot homines, tot sententias de constitutione mundi. Verū his quinque non potuerunt esse plures. Nam quod ad uniuersum attinet, non pauci, & qui plures autoritatis sacramento ligant, asserunt ab utraq; parte æternum, id est nec principium habuisse, nec finem sensurum. Alijs placuit, ortum quidem esse, uerum non interiturum. Nonnulli æternum quidem fuisse ab æterno, sed tandem sensim defecturum. Ortum & interitum illi ex uoluntate motoris adscribimus. Si qui eadem & suapte natura attribuant nescio: sunt certè, si qui sunt, in errore magno, & sensu communi priuati, qui hunc rerum ordinem, & tam magnam molem carere causa affirmant. Inter quos omnes iudicare, ut non caret maxima totius orbis difficultate, ita mihi uidetur affine esse, atq; si qui domestici principi

p̄is cuiusdam , de illius maiestate ita altercarentur , ut si de suis rebus notillimisq̄ agerent , eumq̄ aut imprudentia & maiestatis capiendæ impotentia , aut etiam contentione & uoto , suis sententijs de suo imperio deijcerent , dum eius iura aut tutari non possunt , aut auertere etiam conantur. Hoc in ueritatis sede seminarium ab aduersario humanæ mentis iactum esse certum est , ut perpetuò in uero quærendo hic essent homines miseri altercando , gloriaq̄ contenderent : non ut plura uero suffragia emendicaret , sed ut sua somnia posteritati obruderent , atq̄ se uixisse nephario scelere testarentur. Non nego , quin uerî amor plures perplexos fecerit , ueriq̄ perquirendi studium ; sed longè plures transfuersos egit libido. Hoc (ut multa bona) nos debere Graciæ certum est , ut sua peste etiam res præstantissima non careret. Sententiæ istæ sunt attentius excutiendæ , nec irreligiosè terminandæ. De Peripateticorum sententiâ , quæ autoritate & loco prima est (quia plures habet qui eam approbent , & tumentur , ut uero similiorem) postremo loco dicendum erit , rationibus & autoritatibus ultro citroq̄ adhibitis. Plato partim sentit nobiscum ; cuius axioma secundo loco est. Habuisse enim ortum hanc materiã necessitate compulsus nouerat , uel posterioritate , tantum , causa prima inferiorem. Nam quicumque causam ponit (ponunt autem omnes docti) ab effectu differre necessariò dicet ; alioqui causa & effectus unum idemq̄ essent ; quod repugnat sensui. Nam nil seipsum producere potest. Et preterea ipsa materia mundi esset pars Dei , nec differret causans à causato ; quod est omnino absurdum. Principium ergo necessariò adscripsit mundo Plato. Quod uerò finem & interitum illi subtraxerit , non argumentis aut strophis ex usu rerum istarum desumptis probat , sed id beneficio Creatoris futurum affirmat , quod bonus sit , & suam bonitatem nemini inuideat. Ideo etiam substantijs separatis , & materia carentibus itidem attribuit , per seq̄ esse mortales dicit , nisi de uoluntate Creatoris uitam illis prorogantis sua humanitate. Verum non satis diligenter , meo iudicio , de dæmonum natura , quos angelos tum bonos tum malos dicimus , consideratione habita. Quum enim sint meræ formæ immateriales , uigente & non pereunte prima , est impossibile illas perire. Sed id faciebat , meo iudicio , non tam opinione de illis rebus falso concepta , quàm religioni ducens , à uoluntate potentiaq̄ Creatoris quicquam subtrahere. Non aduertebat bonus ille uir , ut iudico (salua meliori sententiã) quod sapius asseruit , non ens esse malum , quod à Creatore non fit , sed ex parte materiæ accidit , per boni & essentiæ priuationem. Itaq̄ nobiscum sentit , præter materiæ immutationem ; quam religione renemus futuram omnino. Nam quamuis ortum mundo demus , non tamen interitum eius admittimus , sed immutationem , quam & Deus & natura facit , omnino in melius futuram , ut omnis absit in posterum corruptio , affirmamus. Verũ de hac postea utriq̄ conuenimus & factio et modo à principio , à fine uero modo tantum differimus , reipsa pares. Ille æternam corruptionem , nos æternam incorruptionem , & longè ipsa maiestate Creatoris digniorem credimus. Quod si mihi negabunt philosophi ueritatis amatores , ex eorum principijs necessariò Cap. de immutatione extorquebo. Qui à fine tantum corruptibilem , & ab æterno ad certam periodum , firmum constantemq̄ mundum affirmant , ab una parte cum Aristotele sentiunt , à fine nobiscum , nisi quod corruptionem loco mutationis & perfectionis introducunt. Vna fidelia utrunq̄ parietem inducam , quum de principio agetur. Quod fert rerum natura , nos tenemus , ut iam patet , & latius patebit. Vt omnino ratione sunt destituti , ita

nec egent refutatione, qui eò impudentiæ uenerint, & temeritatis, ut ipsi fortunæ & casui, quæ sunt constantissima ordinatissimaq; , adscribant, atomosq; Deo sapientiores, & tota natura nobiliores cum suis uncinis affirmant, electionemq; illis tribuunt, ut se eligere, mutuoq; connectere, & res inde generare possint. Tædet, pudetq; istius opinionis: hominesq; uocare, qui gloria captatione maluerunt in se rationem esse negare, quam reliquorum mortalium consensui & sensui subscribere. Ea monstra genuit natura, ne torpescamus reperto uero. Nunc ad Aristotelem, & eius in secula alumnos uenio. Heus tu quisquis es, qui assensum à manifestis colibendum non censes, attende. Causa, quam omnes præesse huic orbi probamus, affirmamusq; , necessario præcessit effectum, saltem temporis respectu, aut ordinis ratione. Siue enim causa sit antecedens, remota ué, seu coniuncta, propinqua ué, rem cuius causa est, præcedit: efficiens finalisq; est tempore prior, formalis & materialis saltcm intellectu antecedit effecta. Quamuis enim præexistat corruptibilibus materia, tamen nondum existente re, antequam illi iungatur materia, non dicitur illi præexistere. Verum ne ulla sit ambigendi occasio, causam hic dico efficientem, non cæteras, nisi & formalis etiam admittamus similitudinem. Fac ergo quantumuis continuum & æternum mundum, causa necessario posteriorem admittes. alioquin uel causam, uel causæ partem dices: quod est absurdissimum. Nam causam & effectum differre nosti: & nil posse dici causam, nisi causati respectu. Præterea, causa partim seipsam necessario crearet, si esset coniuncta: quæ omnia sunt manifeste absurda, & inconuenientia, impossibiliaq;. Habuit ergo principium, quantumuis antiquum feceris. Tempus nunc nil moror, de eo enim suo loco agam. At quicquid habuit initium (modò forma materiaq; constat) etiam quod ad se attinet, sensurum ruïnã certum est: quod de inferiori quidem & elementalī materia Aristoteles probat. Debet uerò etiam de cœlo intelligi. Nam in eo, uelut nolit Aben reis, est materia & forma: quod non improbat Aristoteles. Ratione ergo corporis (quod quamuis modo his inferioribus simili, non habet formam materiæ annexam) tamen habere inde necesse est, quòd corpus est aptum corruptioni, & principio obnoxium. Patet etiam ratione quantitatis. Nam quæcunq; sunt corpora, quia finita eadem per se sunt corruptioni obnoxia, nisi propter infinitam potentiam mouentem. Atqui cœlum finitum esse, uel oculis patet: & à circuli finiti, scilicet corporis natura demonstratur, & Græco etymo constat. Est enim *ὀυρανὸς ὄρατον ἀνω*, ut bene inquit Plato: terminus superiorum est cœlum. Quodcunque tale est, finitū est, ergo corruptibile. Quod quidem & ipse Philosophus octauo Physicorū, & 12. Metaphys. & secundo de Cœlo & mundo adfirmat: etiam probat Aben reis tertio de Substantia orbis. A qua opinione nō abhorret Alexander Aphros. Præterea quæcunq; potentiam habent, sunt etiam per se obnoxia corruptioni: quum æternum per se nō esse possit, nisi merus actus. At ex occasione attingi nodum plusquam Gordiæum, & uix etiam machæra Alexandrina soluendum. Quod enim Deus sit actus purus, siue potentia (intelligunt philosophi potentiam ad agendum & non agendum, non quod ad naturæ potentiam: nam Deus est potentissimus) inde magna difficultas oboritur. Ipsius itaq; Dei natura, non à diuini numinis autoritate, sed è carceribus philosophorum, ipsam cancellis & repagulis coartantium, est petenda: ut uideamus, quum cætera sint necessaria, licebit ne etiam per facultates ipsi Deo à philosophis datas, eadē dici uera, ut quòd sensu patet, ratione etiam constet. Nam miser

Deus

Deus, nisi illi per philosophos liceat, ne regnare quidem pro arbitrio poterit. Certè si agit ex necessitate in materiã, & inuitus, nec potest nisi ab externo moueri obiectu, uicerunt: ratio manus impijs dabit, cedit. Verum sententia eius, qui est uisus iniquior, & semiimpius, erga causam primam (quam innectere materiæ modo formæ & animæ est conatus) Aben reis, etiam Deo autoritate sua concedet, quod secundum rationem in eo ponimus. Idq; concedit merè, ei aduersario, cui frequentius aduersandi studio, quàm ob uerum est iniquus, Algezeli scilicet, his uerbis 3. Disceprationis dubio 2. Patet ergo ex istis, inquit, quod argumentum Algezeli non impetit philosophos. Illi enim semper censuerunt actionem dei procedere de scientia, absq; necessitate inducente eum ad agendum. Aut ex se, aut ex aliqua re intrinseca, quin potius ex mera bonitate agit. Et ideo necessariò uult & eligit, præstantissimo modo uolendi & eligendi. Nec enim unquam in illis errorem cõmittit, quale hic in mundo agimus. Hæc ille. Ex quo loco mihi hoc defumendum est. Postquàm uoluntatem & electionem habet agendi, illam uniuersaliter habere certum est: id est, & in re & in tempore, (si esset obnoxius tempori, quo est longè superior) quum itaq; uoluit egit, & eo modo, quo uoluit. Ergo non fuit illi necesse ab æterno agere in materiã, quamuis sit actus purus. At dices, si est actus purus, ergo (fac eum obnoxium fuisse tempori, antequam esset motus, aut tempus, ut tibi facias satis) perpetuò agere oportuit. Fateor. In materiã nego. Nam si non posset nisi cum materiã agere, esset impotentior animo, & substantijs separatis. In quo ergo egit & quieuit tandiu? In suis ipsius contemplatione, & sapientia omnia futura entia comprehendente, in qua uoluntas non erat coacta agere secundum perfectionem & ideam, quam in se uidebat. Nam si in se uniuersa uidebat, ut uidebat certè, non potuit illi accedere ulla perfectio ex materiã producta à mente eius in esse, ita ut nunc non iuuatur ab ea. Alioquin imperfectio compleret perfectionem, quod est contra assensum. Vnde constat, actione perpetua posse per se feliciter agere, etiam pereunte toto mundo: siquidem eius perfectio inde non dependet, sed ediuerso. Alioqui rebus immerges, obnoxiumq; corruptioni facies, si eget materiã. Mundus ergo non est ab æterno, sed habet principium, ut ostendimus. At mihi dices: Quid in tanta æternitate agebat in sui contemplatione? Nempe tu tibi fingis tempus, ubi & quando non est. Sed fac esse, uolo, do. Quum ipse in hac parte tibi potius deberet satisfacere sua singulari sapientia (certè si esset ad salutem hominis, cuius causa corruptibilia omnia, quum uoluit, fecit, ea cognitio necessaria, aperuisset, & satisfecisset) tamen nõ inepta quadam cõparatione facere satis in re ardua conabor. Scis enim omniũ artium principia esse sumenda sine magna disquisitione, & pro probatis esse recipienda. Nam si quis à præceptore quæreret, quare ignis est calidus, nix alba, terra sicca, linea linea, punctus punctus: nil aliud dicere posset, quàm quia ita est, & ita à prima causa habet. Ita in ijs quæstionibus de summo bono simplici, non posset aliquis aliud dicere, nisi quia ita est. Sed attende, & in te fac periculum. Si esset aliquod regnum & tibi formandum & regendum, aut quælibet alia summa res aggredienda (quum illa nil ad tuam felicitatem, nisi quoad gloriam, & tuæ uirtutis ostensionem faceret) fieri ne potest, ut diutius in eius cõtemplatione retinereris cum summa & planè æquali cum facto opere uoluptate: (si uoluptatem extra te petere liceret) nõne posset etiam usq; ad secula infinita ea cogitãdi uoluptas protrahi: demũ opus ipsum pro tuo arbitratu quũ uisum fuerit tẽpus, nõ regno (quod nondum est) cõmodum, sed meræ libertati

& uoluntati tuæ decretum? Certum est, nos similibus indies retineri uoluntatibus, & maxime affici posse, tamen differre, quoad uisum sit nobis. Nam quod facultas deficit nobis in plurimis uotis, nostrum id est, nil commune cum Deo habens. Nos enim quum adest animis sapientia, uoluntas, facultas si adsit, necessariorum agimus. Deus uero in æterna trinitate agens, animo per sapientiam comprehendente rerum naturæ species, uoluntatem habuit etiam perpetuo comitem, qua quidem semper uoluit res esse. Sed quum haberet liberam temporis electionem, in quo uellet eas fieri, in eo fuit positum, ut quum uellet crearet, quod æterna meditatione & gaudio in se agitabat, interim nec facultate, nec uoluntate unquam destitutus. Sunt enim etiam in nobis duo uolendi modi. Nam rem uolumus simpliciter sine ulla temporis ratione, aut uolumus tali aut tali tempore. Tu autem qui tædio rerum humanarum afficeris, motu cæli factaris, generationibus & corruptionibus moueris, longitudine etiam temporis à motu cæli supputati rerum omnium conditionem metiris, non potes ipse perpendere, quomodo supra & ante motum mille anni sint sicut dies unus, & unus dies sit ut mille anni, ut scriptum reliquit cum Dauide Petrus. Tibi ergo satisfacias his rationibus, si potes: aut meliores perquire, & considera tuam perfectionem in boni deliberatione non esse diuina prouidentia maiorem. Præterea non debere dici nouam in Deo uoluntatem, quod aliquo tempore sibi præfixo uoluerit mundum producere, quum non sit diuina uoluntas noua: quod quotidie noua nascantur, quæ ante esse noluit. Sed obijcies: Quid ergo tandiu delituit ille Deus? Aut socordia (inquier) aut inuidia laborabat, quod rem ita præclaram tandiu in sua mente seruaret. Socordia esse non potest, nisi ubi est designati officij & necessarij neglectus, & mora. Neutrum esse poterat in Deo. Res enim quæ nondum erant, obligare non poterant: illi præscribere nemo poterat. Inuidia non obstabat, quod nulla res præter illum erat. At impartiri statim quod habes, id diuinum est. Bonum enim quo communius, eo diuinius. Quantum conducant mundana nobis habentibus, & quam debebat esse dandi & creandi cupidus, ex his est attendendum. Latus uero se hic campus aperit. Pergo in comparatione iam ante cepta de nostra facultate. Tu quum de illo tuo regno cogitas, & feliciter cognitione pascaris, sepius longe magis quam ab ipso opere reficeris. Si illud opus (quod te nec meliorem nec perfectiorem reddere potest, tuique honoris tantum & gloriæ causa est comparatum) constat opera & diligentia quorundam, quidum tuum opus exequentur, ut tibi placeant, & ad te ueluti ad summam eorum felicitatem contendant, illisque difficultate administrandi esset summa infelicitas subeunda toto uitæ cursu, ut nunquam in opere ipso esse felices possent, nonne mora tua esset inuidia? minime uero. Præterea eos seruos qui in opere tuo sunt, quo sint attentiores ad rem, oportet libertate esse donatos, ut agere & non agere possint. Qui enim sine arbitrio facit, sit bonus aut malus sine suo merito aut culpa oportet. Itaque quum ipse non esses inuidus, si ita erga futuros subditos differres munera pœnis admixta, quum potissimum par sit omnibus futurum præmium, etiam post centies centena annorum milia, & pares pœnas luerent imperia detrectantes, aut dissimulantes. Nonne uis detriore conditione fuisse Creatorem benedictum, iustissimum, dum differret eas uitæ pœnas homini, & ea præmia quæ ab æterno disposuit, quum præcipue in mora nil sit damni, seu tardius seu citius exhibuerit? Vide ergo, quod Creator ipse nec ab actione perpetua etiã absente mûdo cessauerit, nec socordia aut inuidia

dia laborauerit, quum iudicio humano, in quo est uis æquitatís cognoscendæ, nil te in duobus postremis peccaturū fuisse morando asseras, nec à prima actione, considerando omnia, diutius unquam cessaueris, quod quidem in multum tempus facere hominem posse certum est. Acquiesce ergo, acquiesce omnipotentiae Conditoris, cuius in animis nostris & deliberationibus cernimus manifesta iudicia & ænigmata. Verum, ut persistam adhuc in exemplo, quò fieri potuit, ut summa illa sapientia, quam nil futurum latere possibile erat, uellet homines ad futuras miserias, & uitia sponte declinatuos, à libertate sua omnino ad nequitiam declinando, contra præscripta facturos: quò, inquam, fieri potuit, ut uellet ea conditione creatos? Nunquid fuisset præstantius longè non creari, quàm ea cõditione fieri, quæ posset ipsa perire, & à Creatore omnino excidere. Nam & non natum esse, quàm natum malè perire, præstat. Attende diligenter, uter duorum hominum esset perfectior imperfectior uè: ille qui timore ruinae, quæ comes necessariò adest materiae (unde & malum ab ipso autore non proficiscitur) nunquam quicquam præclari aggredetur, ne esset instaurandum sapius materiae uitium: an ille qui cognita imperfectione materiae, nihilominus opera præclara institueret, instauraturus quoad finem omnia consequerentur? Clarum est, istum longè esse præstantissimum, animosum, fortem, bonum, qui nihilominus præclara ageret, quòd assidue essent innouanda & sarcienda. Primum pusillanimitate deiectum esse, inutilem, abiectumq; cõstat, & ueluti nihil. Præstantius ergo fuit longè, emendandum quotidie & innouandum hominem, qui apex & scopus est mundi inferioris, produxisse, quàm timore erroris & uitij orbem desertum reliquisse. Itaque & præsciuit, & uoluit. At malum in mundo non fuisset, si materiam perfectam fecisset. Non mala de se materia est, quum omnia sint ualde bona ab optimo facta. Sed ne prima uita in hoc seculento orbe esset immortalis, & tolleretur arbitrium hominis, qui sine arbitrio ex perfectissima materia formaq; simili creatus, non potuisset peccare: ideo non malam, sed fluxam materiam uoluit esse Deus, ut renitentia eius & formæ, esset in arduo magnarum rerum uictoria: interim dum purgatur uniuersa elementorum moles, in finem omnino extra corruptionem deducenda, ut æternitate omnia ad felicitatem necessaria potiantur. Non progredi uerò malum à creatore & materia ex se, facile inde discas, quòd aquam, argillam, lapides, aut quiduis aliud, per se bonum, si in ædificio benè fabricato posueris, atq; iniuria temporis labatur, non est à te uitium, nec à re ipsa, sed à conditione rerum, & motu, qui quotidie innouat, & corrumpit inferiora. Nam materiam ipsam ad quascunque formas sequacem oportet quotidie in uarias partes dissecari, adiungi, mutari. Vnde innumeris casibus contingit, composita ipsa labefactari & affici: ut etiam uideatur quandoque materia uictrix, formasq; aliquas ita obducat, ut non facile agnoscas in indiuiduo, ueluti in monstris: quæ quia monstrant sua ueritate quicquam, ita dicta sunt. Quibus (ut credo) careret rerum natura, si iusta rerum æstimatione ad agnoscenda Dei beneficia, admirandaq; moueremur. Quum enim solita uilescunt, tunc raris mouemur: non quidem rarorum ulla augustiori & maiori natura, quàm uel formicule, aut herbule, uel cuiuscumq; alterius rei, sed negligentia solitarum rerum, cõtemptuq;. Quoniam quodcumq; ignoramus, ut primū apparet, si uitam, molem, proprietatē uè habet insolitam, ad id obstupescimus, quodq; à nostra ignoracione procedit, id sæpe uti naturæ & creatori omnicio nouū credimus. Vsq; adeò tamen ea quæ ignoramus, numero, magnitudine, potētia in infinitū superare putarim ea, quæ fuere cognita, etiam totius orbis maximo philosopho. Quod itaq; nunquā fieri aut esse uidi-

mus,

mus, id statim non esse, quoniam in sensu nostro non est, iudicamus: quum ab experimentis, ut ante dixi, disciplinas collectas, & cognitiones habeamus. Et quia unus modus generationis & corruptionis cognoscitur, alius esse non creditur, quum tamen uitali semine ista omnia sint commixta. Ob id uaria semina, uariae animantium species quotidie in terra & mari emergunt, quæ duplici ratione nobis noua & monstro similia uidentur, quod iam ab orbe condito creata, nobis non innotuerint, aut ex putrefactis elementorum partibus prodant, ut multa serpentum in cloacis genera, in palustribus locis aphyæ, & multa alia in mari, innumeraq; super terram. Nemo enim præter solum creatorem nouit formarum numerum, & earum specierum, quæ de potentia ad actum uenire possunt. Quod etiam inde patet, quod arti humanæ obsequens est natura, & mixtas species à prima differentes specie produci indies ab industria uidemus, mulos, bucephalos, & cætera innumera, quæ prorogare ideo speciem non possunt, quod à forma diuina exciderint, cogimurq; quotidie in usum emendicare à natura ipsa animantia, fructus, arbores, herbas. Quare patet ea exiisse à creatoris imperio, quæ se per speciem prorogare minime possunt. Cæterum tam uariae sunt passionum causarum tam naturalium & patentium & latentium, quam casu fieri solitarum, ut nullus mortalium eas animo comprehendere queat. Unde nos in tanta cæcitate uersari, atq; sursum deorsumq; iactari, tam à nobis quam à rebus proficiscitur: omnia tandem in suam laudem uertente Creatore, præter ipsa nostra peccata: quæ quum sint habitus diuini priuatio, Deo non nocent, nos misere perdunt. O miserum hominem, qui arbitrio, quod erat illi salutiferum, ita abutitur, & ex naturæ finibus exit, ut solus ille contra autorem insurgat: cætera omnia, quæ in rem eius erant à Deo creata, legibus Creatoris obsequantur, non sine gemitu, eo quod æterno motu & rotatione agantur ferme frustra. Nam illa finem suum consequuntur, dum iuuant hominem in hac materia uersantem: sed uerum finem & ultimum non attingunt, quum homo, cuius finis erat in Dei cognitione & fruitione, suum finem assequi non studeat, sed sibi & cæteris exitio esse solet, suisq; capi in hoc mundo tormentis, & æternam pœnam laboribus sibi comparare satagat. O miseram hominum mentes, o pectora cæca. Contingit itaq; perinde rebus homini inferioribus, & sibi addictis, atq; saxi & marmoris & cuius materiei ad ædificandum aptæ contingeret, si æternis indefessisq; laboribus secarentur, dolerentur, polirentur, in altas & magnificas aedes componerentur: illas uerò aedes, quarum causa tot labores sunt suscepti, nemo unquam inhabitaret, sed inutiles permanerent, nunquam usui futuræ. Quos gemitus futuros putas ab ipsis lapidibus, si sensum & uocem haberent: quas querimonias? Itaque ne semper torquebimur? Itaque inutiles post tormenta manebimus? nonne nunquam erit quies ab hac actione inutili? Si ille, cuius causa sunt ædificia, suo fine frueretur, satis nobis esset felicitatis: non moleste ferremus hæc tormenta agitationesq;. At non solum frustra creati sumus, sed etiam post creationem assidue torti propter uos. O infelices domos, in quibus nostrum esse perit, finis perditur. Equidem eadem totam hanc machinam dicturam contra hominem qui finem consequi non studet, si est ullus in natura sensus, non est dubium. Verum bene disposita formarum ad materiam actione, non est quod malum auctorem, aut materiam credamus, dicamus uel, quod inde multa mala nasci uideantur: eo quod reuera nil malum in tota natura præter peccatum sit. Cætera omnia in malis sunt ponenda opinione tantum, non essentia. At obijcies: Quæ bona possunt esse in serpētibus, omnique genere animantium nocentissimo? Si quæ comoda posset habere homo ex illis, fuisset expertus, aut expertus

illorum

illorum bonorum, æquè atq; malorū, meminisset. Certè nil est creatum, quod in creationis esse durans, non facile, multipliciterq; mala bonis compenlet. At id non fit. Tibi & socordiæ ignorantiaeq; adscribe, non rebus. Quot homines à uipera morsos & necatos dabis? Paucos admodum. At sexcenta milia reperias, quibus antidotum ex uipera contulit, contra cætera animantiū genera. Si quæ bona sunt in creaturis, illa uenari studiosius essemus conati, nil certè in malis poneretur, quin mala bonitate superaret. Nobis, socordiæ, & opinioni, non ipsis rebus mala adscribamus. Si quid malum est, id ab arbitrio proficisci debet. Hoc uerò rebus abest, nisi homini & substantijs separatis. At mala non uocas morbos, mortes, immerita, infortunia, &c. genera eius quam infelicitatem uocant? Sunt certè, si malo homini contingunt: quoniam illi, etiā quæ non sunt mala, sed in bonis habentur, ea uertuntur in perniciem, utiturq; illis ut morbis, ueluti hydropicus potu, *πληθωρικὸς* cibo, auarus auro, furiosus gladio, tyrannus regno. Nil ergo in bonis debēt impij & iniqui ponere, quoniam re ipsa omnia eis mala sunt, & quæ bona, & quæ mala. Alij multis rationibus loco bonorum habent, quæ in malis habentur. Primum mors ipsa, quæ censetur malorum maximum, est illis loco summi boni, atq; quotidie exoptata, ut ab hac mutatione discedere, pacemq; petere liceat, uiuereq; felicissimè. Quod quia impij non habent persuasum, idè pessimum putant, quod optimum est. Quid iudicemus de morbis? Aut sunt medela corpori, aut animo, aut utriq;. Quot genera morborum deuitari uidemus, alterius præcedentis morbi & minoris præuentione? Quot febres absumunt in nobis eos humores, unde totius corporis periculum procederet? Ad quid præcautiones, flebotomiæ, cauteria, inedia, labores, (quæ omnia mala dicuntur) à prudentibus medicis præscribuntur, nisi ut deteriora fugias? Quòd si præsagio hominis, uides in magna cecitate, morbum morbo pelli, ex malisq; contractis, aut nostro aut compositi uitio, aut utroq;, minoribus maxima auerti & cuitari, quid de illa diuina sapientia iudicabis? Nonne ueluti parentem etiā illam ferula licebit filios ab errore reuocare, & afflictione minima morbos & animo et corpore contractos deturbare, sibiq; hominem perditum reddere? Reuera quòd malum impij uocare solent, illud ipsum fit præstantissimum, non uelut in se, sed ueluti causa maioris boni, quàm sit ipsum malum. De infortunijs dicam, quū præter usum nil hic fortunæ splendor adferat? Ut forte nascendi & moriendi, ita & rebus utendi pares sumus. Ergo nihili putas in præclara fortuna constitutū esse regem agere? Alterum probò: improbo secundum. Quid enim uocas præclaram fortunam, nisi ut liceat uno bolo plura deuorare, quàm 1000 homines una die possint? contendereq; pompa, gula, cum Sardanapalo, Hæliogabalo, Cleopatra, & eiusmodi monstris in reipub. & rerum humanarum perniciem natis? Si eris itaq; malus, addunt opes fastum, superbiam, iram, insolentiam, atq; adeò malorum lernam: ut tibi esset longè utilius in infima fortuna agere. Taceo hic nauas toto orbe uagātes, luxuum omnium undiq; quæri ministros, ut libidini nescio quot diuitum fiat satis. Expilantur eam ob rem toto in orbe tenuiores, quorū laboribus res partæ sunt. Hæ sunt splendoris dotes, hi successus: quum interim miser ille quibus ista parantur, nunq; quiescat, ut libidini ponere modum conetur. Atqui nolo malè uti: uolo succurrere egenis: distribuere in plures soleo. Quid ergo tibi perit, si dispensatio est alteri cōmissa? usus necessarius certè deesse nō poterit. Non potest ergo in malis esse infortuniū, quū omnium sit par usus. Si es nequam, & amittis, meritò, aut ut res seruentur, aut ut conualeas, aut utrunq;. Nam ab utenti nil habere est fatius. Si bonus, tuam dispensationem esse alij creditam non debes

debes molēstē ferre. Si mediocris, dimidio fis sanior ex infortunio, quoniam instrumentum ad peccandum deest, instrumenta ad faciendum necessitatem nō defunt. Sum perculsus corpore: quanto citius perieris, tanto citius felix eris: Sensim absumor rerum penuria: Deo tanto charior, qui defecata corpora cum animis quærit. Itaque nisi ipse tibi defueris, nil in malis est ponendū. Doctē eam ob rem quidam putauerūt affirmaueruntque malum non habere subsistentiam: Atqui quum Deus rerum, non priuationis sit autor, mali causa esse non potest. Merito itaque Plato diuinis scriptu proximus scripsit, Deum non esse mali autorem. Quum ergo uiderimus multis argumentis, mundū aliquando non fuisse, Deum esse purum actum, sed liberum, & in se sine materia æternum agentem, nec socordem, nec inuidum, sed per omnia bonum, ut autor esse mali non possit, naturamque ipsam mali non subsistere, restat, ut ad confirmationē pergamus.

A MATERIAE CONTEMPLATIONE PRIMVM QVE A

natura aëris, mundum habuisse principium probatur.

Etsi puto iam tractatis me abundē satisfecisse, de creatione mundi, quum dixerim partim necessaria, partim nō repugnantia, & quibus cum ratione occurrere non possit: tamen confirmandum id duco aliquot sequentibus argumentis. Primum à materia ipsius, quæ oculis patet, consideratione. Nam ea quæ sensibus obijciuntur, faciunt ualidius argumentū uulgo, quàm quæ ratione tantum suaderi solent. Dico ergo mundum habuisse principium, nec æternum fuisse: aut si creatus non sit, sapius ex integro instauratum fuisse, non tantum innouatione antiqui, quod admittunt philosophi, sed etiam instauracione & incremento materiae. quod ita probare aggredior. Videmus sensili argumento, non tantum alterari ipsa elementa, sed omnino perire mutua actione, igne potissimum agente. Primum argumentū erit ab aëre, qui absumi ab igne solet. Nam ea ratione cucurbitæ à medicis, & mechanicis æolipylæ sunt inuentæ. Quum enim in tantillo aëris, quanta est capacitas cucurbitæ, adhibito igne fit consequentis obturato uase, prohibitio: tunc depaſto eo, ubi respiratio deest, ignis moritur inclusus: atque quantum aëris absumpsit, tantum natura corporis carnei restituit, ne sit uacuum in ea, atque ita fit attractio humoris ad scarificationem, ut dicunt, attrahendi. Esse uerò omnino ferè consumptum aërem, indicat illa uis attrahendi tam potens, & dolorem ita inferens, ut maiores uires in forficibus, aut quibuscunque instrumentis nō possint attrahendo probari. Potest quidem comprimi aliquantulum, & cogi uehementi flatu aër, & mole minori esse quàm natura ferat, ut probamus in *ῥῶνς ἰατρικῶνς*, à quibus ex sugendo aërem, aliquid aquæ admittitur, exprimēdoque emittitur, tamen ea quantitas parua est, nec absumens corpus. Ignis uerò usque adeo eget aëre, quo uigeat, ut sine illius usu nil ignis nisi latentis & in potentia sit. Patet longè clarius in æolipylis. Nam usque adeo omnino hauritur & destruitur aër in illis, ut angusto foramine, exiliisque pylo uix per uio tantum aquæ hauriant, quanta est corporis capacitas. Nam quicquid est reliquum aëris, est tenuissimum, ignisque similimum. Itaque non tantum absumit, sed residuum ita rarefacit, ut loco faciat satis, non accedente corpore denso & frigido, qualis est aqua. Si ergo ista quotidianis experimentis digito tangimus, dubitamus tantumdem fieri in reliquo aëre, & multum quotidie absumi suppleri que ex aquea materia se sensim resoluentē. Egere etiam ignē aëre ad agendum, id argumento est, quod incitato, & uehementiori accedente accenditur, ablato extinguitur. Flammæ itaque sunt aëreæ partes ex aqua resolutæ. Quum uerò consistant ista in aëre, certū est imminui, & tandem absumi posse exinde etiā aquam & terram. Igitur iam pridem defecisset mundus, si ab æterno esset: opusque fuisset,

sapius

sæpius recreatū esse: quod nemo admittat. Nam si creatum fuisse semel negant, multo magis & bis & ter. At diluuiēs & cōflagrationes repurgarunt. Ignis minuere quidem, augere non potest: & eo magis, quo maior. Aquam aut ex hac natura multiplicari oportet, aut nouam à creatore creari: quæ sola instaurare nil potest, præterquam aëris aliquantum.

A B A Q V A E E X P E R I M E N T I S.

Coarcanda etiam hic natura est in locum, ubi nil depercat, quod sensum furiat: ut uidere liquidò possimus agente igne quid patiat, quomodo alteretur, pereat ue. Ponatur in uase quouis materia solidissima constante, quæ nullā perspirationē aut expirationē admittat, certa aquæ quātitas: sitq; hoc uas distillatoriū, quale nos uoce Arabica alenbic dicimus, omni ex parte luto fortī oblitū, ne quid aëris euaporetur. Demum admoto igne sub uase curemus, ut distillet, quod ignē fugerit in aliquod uas aliud etiā obturatū, et cum primo iunctū, ita ut nil aëris effugiat (quamuis aër non pressus nō petat infima proprio motu) tum demum aqua distillata, uidebimus non superesse octauā partem. Igitur reliquas absumpsit ignis, quoniam non potuit alio quā in igne consumi, aut in uas inferius labi. Quid? quod idem quotidie in omni feruenti aqua experimur, partibus omnibus cōsumptis? Nonne idem in toto iudicandum est? Nam ex ea quæ à calore solis, ex tota umida natura in pluuias eleuatur, certum est partem absumi, eo uno argumēto, quòd exhalatio eius quæ eleuatur in sublime, alit quandoq; diutius ignes in aëris regione summa, unde impressiones uariæ fiunt. Inflammari uerò aërem crassum & putrem, sunt argumento nostræ corporis miseræ, pueris testibus ex flatu uentris flammæ fœtidas accendētibus. Inde in regione illa aëris uidentur cometae, bothyni, trabes, & nescio quot rerum similitudines. Inde stellæ deciduæ, inde fulgura, fulgetraq;. Iam ergo si ab æterno erat mundus, habuisset sæpius finem. Quis nescit à lignis aridis ardentibusq; lachrymas aqueas prodire ab extremis, indeq; fumū aqueum planè & crassum, quem in locum statim crassiore humore depulso se proripit flamma, ita ut mutuò succedant, quoad humor exsudaerit omnino? quod usq; adeò fuit multis philosophis probatum, ut etiā ipsa altra ali inferiore exhalatione, quamuis falso affirmarint. Videtur uerò ista consumptio aquæ atq; imminutio etiam in lacustribus locis, ubi ipsa putrescit, & absumitur, aëremq; inficit, uelut moriendo, ut inde epidemia morbus passim serpat. Non tantū itaq; perit, sed cum uicinorum dispendio locorum. Fontes quotidie in sublimioribus locis euanescent, in inferioribus agrè reperiuntur, (quū omnes aquæ naturaliter in terra soleant se habere ad libellam) quod imminutionis signum est. Verum nullum manifestius est aquarum diminutarum, & indies absumi solitarum argumentū, quā quod in multis locis olim erat mare, ubi nunc terra est: altissimumq;, ubi nunc uadosum. quod historijs cōfirmat Aristoteles in Meteorologicis. Possum uerò multis exemplis locupletare. Constat ordine elemētari orbem terræ naturaliter debuisse ipsa aqua natura undiquaq; ambiri, more cæterorum elementorum & cœlorum, ueluti ouorum aut ceptarum in uolueris se complectentium: sed imperio creatoris abscessisse, non naturali motu, certū est. Nam prudentia in elementis non est, nec salutis animantium poterat insensibilis natura prospicere. Ambiuit ergo totum orbem, quod in omnibus locis uideas. Nam nulla pars terræ est, quin in ea ostreorum omnium generum uestigia (nisi ubi humus putruit) reperiās, ut in harenis, aut in saxis durioribus. Fuit uerò item tempore diluuii ambitus ille. Inde non fuit omnino terra obuoluta. Quod uerò etiam ab eo tempore mare sit plurimum diminutum, multis historijs probabo. Mihi quidem in

confesso ponit alterari loca Aristoteles: uerum minui etiã demonstrabo. Nam nunc totus orbis est apertus, unde licet coniecturam capere totius globi terrestri, Primum quidem olim fuisse summerfam aquis Aegyptum Homerus testatur, refert Aristoteles. nunc partim est aquò siccior. Venetorum regionem quam Paduanam & Marcam Teruifinam uulgò dicunt, fuisse aliquando mare illis patet. Quum effodias altius (uel 20 milibus passuum, ab eo loco ubi mare est) illic summerforum nauigiorum fragmenta reperiri, etiam nostra ætate, iuxta Antenoris urbem, quum alueus aquæ ductus foderetur, probatũ est. Quod mirum uideri non debet, cum à quercu & alno, multisq; alijs lignis æterna sit palatio, ut quidam scribunt hyperbolicè. Nisi hodie Veneti diligenter prospicerent, ut pro saluandis alueis, & urbe, canales sæpius defecarentur, iam pridem in terra esset urbs Venetiæ. Rauenna ante 1500 annos erat omnino similis Venetijs, nam pontibus, & lembis in ea ire licebat. Nũc uero duobus serè passuum milibus à mari distat, tanti est sedulitas. Venetiæ iam à 1100 annis, & supra, conditæ, diligentia euitarunt, quòd eadem temperis periodo contigit Rauennatibus. Ptolemæus Adriaticum & Aegeum mare diligenter fuerat perscrutatus; tamen longè plures insulæ uisuntur in utroq; quàm ipse, uel Plinius ex Strabone scripserit. unde subsedisse mare clarum est. In humilioribus Asiæ minoris locis maritimis, pariter & Africanis, idem contigit. Nec tantum in mari aqua falsa, sed & palustris euanescit. Nã multæ regiones olim ob palustria loca incultæ, nunc incoluntur, siccatis aquis. In extremis Galliæ & Germaniæ oris id patet, qua ad Oceanum uergunt; nec eò procedunt estus, quo olim. Ipsa in Græcia argumenta eadem sunt. Perfossus Athos (nisi à ramento mentis Hemi) erat aqua cinctus; alioqui si fuisset atq; nunc est, promontorium esset; nec fossa uideretur, cum aruerint omnia. In Peloponneso multa admodũ indicia. Quid regno Tyndari clarius? At hodie fermè tota peninsula sterilis est, ossaq; terræ ostentans. Quid de Argiis & Mycæcis dicã, qui intra annos plus minus quadringentos deficcari immensas paludes monstrarũt? Palus Maotis, sexaginta annis ita mutata tempore Aristotelis erat, ut longè minorum quàm ante nauigiorum esset patiens; nunc uerò præter lembos, nulla fert, nisi secundum aluet in fluminis Tanais. Aristoteles dat etiã flumina mutari, & sicari; quod certũ est. Nam anno ante hunc tertio, Christi scilicet 1539, fuit tantus ardor æstatis, ut multa euauerint in Gallia flumina, omnes puteorum aquæ plusquam cubitali spacio defederint. est ubi hexapeda & decempeda, quod imminutæ quantitatis elementaris & ab igne absumptæ certum indicium est. At obijciunt: Non negamus minui, sed aliò concedere, & inundare quasdam regiones nobis incognitas affirmamus; quomodo etiã immissum mare inter orbis partes celeberrimas cernimus. Miror impudentiam, aut certè supinam negligentiam hominũ, qui uerè cognitionem profitentur, quomodo in fabulatorum uerba iurare ita in quibusdam soleant, ut rerum rationem post eos spernãt. Si admissum mare aliquando à columnis Herculis est, antequam admitteretur, quò ponebant aquas Iberus, Rhodanus, Padus, Danubius, Boristhenes, Tanais, Phasis, Thermodon, Nilus, Bagradas, maxima omnia flumina, quorum unus Danubius, conuehit 60 secum flumina nauigij patientia; alter, Nilus uidelicet, à tropico fermè brumali ad nostrũ decurrit. Tacco plusquam trecenta alia, nauigabilia omnia. Quò tandem illæ aquæ concedebant, antequam præclarus ille Deus admitteret mare? Heus uos, non pudet ineptiarum? Quum omnes aquæ necessariò sint ad libellam positæ in uicinia (nec enim ignoro globum ex aqua & terra fieri) qui posset fieri, ut illa aqua non impleteret itagnum? & locum illum quò mare concessu-

rum aduentu illius Dei esset, ab æterno credo, sibi seruabat id miraculi: & aquæ contra naturam euanescebant. O Græciæ uanitatem, ô aueritiam philosophorum, qui illis nugis fidem adhibent. Illos non nomino, ne stultitiæ hoc in loco notentur. Necesse certè fuit ad libellam eam semper ab imperio creatoris fuisse aquam: quæ tantum abest ut admittatur ex Oceano in nostrum mare, ut contra nostrum in Oceanum inundet, & tam uehementer, ut à Propontide molas omnis generis impetu rapacissimo agat. Quæ causa est, ut natura Oceani æstu reciproco non uideatur in nostro, unde tot argutationes inter philosophos. Arcet impetus aquarum exundantis nostri Oceani æstus, ne consentiant, nisi in ipsis faucibus. Nam ad columnas Herculis est æstus penè par Oceani. Interius iuxta Hispanias, & Mauritanias sensim minuitur, ut uix maximus sesquipede Romæ & Carthagini uideatur. Venetijs arbitro Adriæ flante, fit paulò maior: alioqui uix semipede attolli solet. In mari Pontico & Propontide ne sentitur quidem, nisi quum flantibus austris in Propontide spitamæ crassitudine attollitur. Iam ergo non est admissum, sed emittitur. Quomodo tandiu falsum? Ex alterius commixtione instauratur, quod aquis dulcibus deperire posset. Itaq; est falsius ad fauces, quam in recessu. Vnde in toto Oceani littore aqua desiccatur in sales uel solis, quod intrà ultra Italiã nō fit. Atqui admitti in terra quandoq; constat. Non nego uel tempestatu aut uoluntate Creatoris in scelerum animaduersionem immitti, sed si motu naturali id fit, statim se recipit, ut uideatur, paucis post annis. Nam ea quantitas quæ iam tot annorum milibus deperdita est in nostro orbe, quum aquæ ipsæ sedatæ, & à uentorum agitatione quietæ, sint ad libellam positæ, deberet perpetuo cursu etiam inundare, modo hos, modo illos populos, ut nil esset inundatione familiarius: aut saltem quibusdam in locis in tumulum attolli, & libellam excedere, quod neutrum uideatur. Absumitur ergo. Non recedunt statim diluuiã, dices, nam Athlantis insula ante columnas Herculis olim posita, illuuiæ perijt. Egregium commentum Aegyptiacum, & indignum quod Plato in Athlantico & Timæo (alioqui à temeritate falsa asserendi alienior) scriptum reliquerit. Quasi uerò perierit, quod non aditur amplius, aut quod fortassis nunquam fuit. Verum fac fuisse, & Platonē ut suos ciues antiquissima origine donaret, uera dixisse. Est etiam hodie magna admodum continens, extrema pars Asiæ ab ortu per antipodas occasum petentis pars. Latissima certè, & supra memoriã omnium literarum (nisi de hac intellexit) nostro tempore aperta, regum Galliæ, Lusitaniæ, & Hispaniæ opera, perlustrataq; nec perijt. Verum cōmentum Aegyptium, aut Platonis autoritas illam à faucibus Herculis paulo longius ponat necesse est. Certè quum à polo ad polum pateat, non potest nō obijci freto maris nostri. Itaq; nil est illic summersum. Quasdam urbes absorberi, sismis quassari, aquis demū inuolui, quis neget? Fiunt tamen ista frequentius loco depresso & humili. Alibi enim post pauca temporis interualla se aquæ recipiunt in alueum, quod nec Græca nugacitas negabit. Diluuiã enim ea quæ sibi finxit, imitatione diuini, de quo audierat, excogitauit: ut in nulla re non fuit simia alienorum inuentorum, sed reuera simia, id est deprauatrix. Oportebat ergo eam molem aquæ ab eo loco statim committere alibi diluuiã, præcipuè in mari nostro, tantæ molis non capaci. Facile sanè adducor ut credam, diuinã prouidentiam (nam alioqui motu naturali fieri nequit) in illos populos qui falsis opinionibus orbem essent peruersuri, in ærumetãq; dæmonum futuri, animaduertisse aquarum illuuiæ. Verum hæc satis sunt, ut pateat aquas hinc deperditas in diluuias nō transire, sed sensim exhalationibus absumi, dum in aërē soluuntur, aër ipse est ignis flammantis pabulum. Vnde & ab aëris & ab

aque natura patet, ab æterno nō fuisse mundum : nam pridem esset absumptus,

A T E R R A E C O N T E M P L A T I O N E .

Terram assidue deperire ui imbrum, & torrentium & fluuioꝝ cursu aliò trahi, et sensim euanescere, et relinqui tandem ueluti eius ossa nuda, in exemplo sunt, quæ sunt uicina torrentibus & fluminibus. Nam quotannis quippiam abrodi, sensu percipimus: quod nec ipse negat Aristoteles. Futurum ergo erat ab æterno iisdem actionibus durantibus, sæpius perijisse: & quum nūc sit, creatum denuò fuisse. Quod nec ipsi philosophi hoc uno argumento concedere uolunt, quòd non possint animo concipere, quid in uasitate illa æterna, tandiu delituerit Deus ipse *αὐτοφύης*. Equidem si æqui rationis æstimatores esse uolent, quam se querere dicunt, ægrius longè concipient, quomodo mundus ipse, cuius partes omnino pereunt, possit tandiu in rerum natura consistere, quàm æternam illam prouidentiam, per se felicem, nullius egentem, ab æterno sine hac feculenta materia substituisse. Fac age exemplo discamus, ut à finitis infinita. Aedificet aliquis caulam, uel casam, mapale, aut quiduis aliud, quod ex natura materiæ fluxum sit, cuiusq; partes ipsis oculis deperire quotidie uideamus, ut ex materiæ fluxu itidem à principio sit necessariò passa ea domus, atq; non posse ferre ætatem decem annorū iudicemus. si quis assereret iam ita totos quinquaginta annos durasse, quoniam qui eam construxit, eius ætatis est, à quo construere potuit: utrum facilius concipies, quū liber ille sit, nec coactus illam fecerit, domum iam 50 annis durasse cum autore, aut ipsum autorem per se sine domo felicem quadraginta annos uixisse, demum domum illam fragilem ædificasse? Si rationem eam te capere negabis, adpellabo ad totius orbis consensum, & iudicium. Verum usq; adeò ueri deprauandi studio flagrant, dum uerbis Deum fatentur, & operibus eius effectisq; agnoscunt, ut toto conatu, & scriptis, & uerbis, & uitæ tenore illum esse negent. Nam si omnipotentē, si perfectissimum, si liberum, non coactum, si infinitum, si felicissimum, si perpetuum actum in se omnia (sint uel non sint) agitantem agnoscerent, ut uerbis fateri necesse habent, nunquam illi materiam istam ueluti ad complementū necessariam adiungerent: quū ante creatam materiam & creata ipsa, & post immutatam & defecatam, aut ab actione uindicatam, sit par eius felicitas. Volunt materiæ molem perfectissimo addere perfectionem. O stupidos homines, & cæcos. Quàm meritò dixit noster Paulus, secretorum cœli cōscijs: Volentes esse sapientes, stulti facti sunt, & cuanuerunt in cogitationibus suis, estq; amentia correptum insipiens cor eorū. Quum enim Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Ideo sapientia carnis mors est, inimica Deo. Quum ergo terram ipsam sensim deperire constet, æternitatem illi deesse ex sua natura, necessariò iudicandum est. Ergo quatuor elementorum moles sensim iam perijisset, cauernis ipsis terræ stillantibus aquas, uaporibus à terra opera solis in dies extrahi solitis, aqua in aërem degenerante, aëre ab igni depasci (quū alimentum & basis flammarū adest) solito. Nil superesset pridem. At quū assero (quod patet sensui) montes ipsos aquarum lapsu alijsq; temporis iniurijs sensim abrodi & perire, decliuias imbribus abluui, & tergeri, obijciat mihi recutitus ille Philo, quem miror à sanctæ legis præscripto imbutum uoluisse ob has nœnias quas Theophrasto adscribit, à sancto præscripto recedere. Verum quidem est, inquit, montes abrodi & absumi: sed interim à ui ignis in terra inclusi, alij nascuntur, dum ignis erumpere tentat, atq; ita emergunt, dum exit, sequente ipsa terra ignem erumpentē. O cōmentum Theophrasto dignum. Ita suas nugas adscribunt autoribus magnis, qui mentiri impunè uolunt. Quis credat tam doctum Aristotelis discipulum, ut quem ille scholæ præstan-

præstantissimæ moderandæ delegerit, eò impudentiæ contra præceptoris placita uenisse, ut asserat ad ignis motū sequi fluxum terræ. Vehementē quidem in aëre motum alium trahere, ignemq; ignem, & aquam fortassis aquam, fuga uacui admitti potest. At terram corpore solidam, duram, eadem pati, quis adeò impudens, ut cogitet? Verū habeat suas opiniones, argumentū eius iudicij. Montes solent quotidie igne actiuo dissolui, omniaq; rumpi, ab eodē uult nasci, consistereq;, quū ignis actiuus nisi in materia non possit esse, ueluti in sulphureosis: quale est in Islandia, Sicilia, Vesuuio mōte, & multis orbis partibus, nō ligans; sed absumens. Egregius ille homo non potuit discernere, quid inter potentiam & actum sit. Est quidem in toto terrenæ naturæ uinculo aliquid ignis spiritalis admixtū; unde resudationibus et uegetatione creantur in terra omnia, mediante spiritu. Verum ut unquam erumpat iste, aut uim inferat, longē abest. Sed ad alia pergo. Ab artium inuentione. Nam & terrā absumi cōstat, & friuola esse Philonis obiecta. Quū fit ut artium inuentio indies emergat, & non pridem omnia sint aut per manus tradita, aut scriptis prodita. Etiam res necessariae nouū commentum sunt, & hominū nuper mortuorum. Frugum uaria genera indies emergunt, species fructuū adiuuante naturam ingenio humano uidentur, addunturq; potētie naturalī. Quid plura? Diluuiā generalia (inquit) conflagrationesq; omnia memoria hominū tollunt. Vnde à principijs est denuò repetendum & descendendum. Igitur omnes ad eam potentiam pares, & si qui sunt maiori ingenio, eo præstantiores. Quū fit ergo ut Græci hominū genus feliciter natum, & cui ut Aristoteles scriptū uoluit, nec cœli, nec solī, nec ingenij, nec corporum uires optimæ unquā defuere, longē cæteris mortalibus præstantius, omnia quæ ad uitæ humanæ usum naturamq; locupletandam faciunt, non longē ante cæteros mortales reppererint, Athenienses præcipuè. Quare mille annis post barbaros (ut uocabant Chaldæos, & Magos, Aegyptios, Prophetas, & id genus) religio, artes, literæ ad Græcos accesserint ante incognitæ? Vnde ea opinio prodijt, ut quotquot insignes in Græciā fuere, barbaros disciplinæ causā adierint? Quod obseruabatur Athenis ante 1500 annos, ubi ea diuina uis ingenij quæ à barbaris uincitur, docetur, formatur. Ergo quum post diluuiū generale Deucalionis (ut uocabulum Noachi Græci mutauere, ne quicquam ab externis haussisse uiderentur) omnium hominū esset par conditio, quum barbari sint rudiores Græcis autoribus, quū fieri potuit ut tot genera disciplinarū maximarum habuerint tanto antè tempore? Græci Græci semper pueri estis, nec est in uobis (ut aiebat ille) ulla senex eruditio. Oportuit ergo superstites illos homines fuisse diluuiō, ut sacra habent, & à maioribus eas accepisse disciplinas, quæ statim exultæ fuerunt, indeq; paulatim in totū orbem diffusæ sunt multis postea seculis. At illi idem quorū placitis est necessariō credendum, tradiderunt, mundum ortum habuisse, & ante se à numine datas rerū diuinarū scientias. Cæteras artes, ut non ita ad uitam necessarias, inuenit necessitate docente posteritas. Sed illi adminiculis rerum à patribus acceptarū priores omnia didicere. A quibus postea Græci, inde Latini. Quū itaq; superstites aquis fuissent in Asia, certā de rebus transactis scientiam habebant. Artes igitur humaniores, quas nondum prior ætas melioribus occupata (diuinis scilicet) nondum reppererat, etiam eo tempore latebant. Ergo mundus habuit principium. Est ergo à philosophis subscribendum sacrae autoritati, quæ ista tradidit, sine adiuncta ratione, quæ esse uera oportet, postquam ratio laboriosè quæsitā eò nos uel inuitos ducit. Sed de mundo hæcenus. Nam ubi corruptibilia omnia & recentia in eo uidentur, habuisse originem constat.

Quicunq; admittit mundum à causa pendere, Deumq; esse supra rerum omnium naturam, atq; ἀνταρκῆ, ἀποφυσῆ, ὀυδ' αἰμωνα, ut uno uerbo dicam, ab omni parte beatū, illi nō est suadendum, mundum fuisse ex nihilo in esse deductum. Si autē cum eo qui ab uniuerso tollat causam & prouidentiam, sit agendum, postquam nec proprio sensu mouetur, nec rationē admittit necessariam, nec autoritatē ullius quantumuis magni nominis & iudicij probat, nil nisi sua somnia fecatur: certē luderetur opera, aēr uerberaretur. Itaq; ut obscuritati rerū præcedentium aliquid lucis accedat, ueritatisq; paulatim se prodat natura, ista tractabimus. Bonis enim uiris & pijs cōfirmabimus, quæ sunt iam tradita, uiaq; ad sequentia sternemus. Quod ut facilius fiat, causæ omnes rerū sunt iterū referendæ. Sunt ergo duorū generum causæ, concausæq;. Primæ, sine quibus secundæ esse nō possunt, sunt primū agens, aut prouidentia, & finis. Concausæ sunt, quæ ita adnexæ sunt rebus, ut nullo modo possint sine illis esse, scilicet materia & forma. Primam & secundam considerat metaphysicus, secundam & tertiam mathematicus & artifex. Quamuis ergo non possint esse secundæ sine effectu primarum, tamen cōiungi semper necesse non est. Quamuis enim domus non sit facta sine mente & opera artificis, nec nisi cuiusdam usus gratia, tamen potest domus constructa artificis præsentia esse destituta atq; inhabitata. Nisi autem sit quædam habitationis forma, & ex quacunq; materia, domus iam nō est. De ratione uerò uniuersi idem censendum est. Esse unū artificem, à quo substernatur ipsi formæ materia, cuiusdam finis gratia. Si igitur uniuersi est primus motor, & prouidentia, ut necessariò est, ergo omnia ex nihilo creauit. Nam si rem iam antè formatam habuit, prima causa non est. Quum enim nil sine causa sit, ea materia formata uel informis, ab alia causa erit, & item ab alia, & sic in infinitum. Itaque non erit prima causa, quod est absurdissimum: sed fortassis ea materia orta erit à seipsa. Atqui fieri nō potest, ut quicquam seipsum creet. Oportet enim si nō est ex nihilo, esse ab alio, aut à se, aut partem Dei & causæ primæ. Duo prima falsa sunt, ergo & tertium. Nam illa pars Dei iam seipsam crearet, quod est absurdum, & Deum facere materiam, & simplicissimū facere diuisibile. Ergo est mundi materies molesq; ex nihilo efficta. At nō capit animus, quomodo ex nihilo fiat aliquid. Non, quia cognitio nostra nocturna ab ignotioribus naturæ (si tamen quicquam differat cognoscendo) ad sibi notiora progrediens, per experimenta materialia, in hoc mundi globo assuefacta, non potest capere, quod non uidit exemplo. Tamen ex his quæ quotidie accedunt sensui nostro, quæq; antequam uideremus, nunquam credidissimus, cognoscimus clarè, si partem ignotam nobis cum nota conferamus, nil planè totius uniuersi scire nos, si totius rationem spectes. At nouimus quatuor principia, ex quibus omnia: scilicet is superis labor est. Nouimus enim proinde omnia atq; ille, qui quòd elementa alphabeti cuiuscunq; linguæ nosset, omniū disciplinarū eo caractere scriptarū profiteretur scientiam. Legere quidē fortassis omnes literarū syllabas & uerba posset. at quid proficeret, iudicate. Ita philosophi quòd sciant, ignis est calidus siccus, terra frigida sicca, aēr calidus humidus, aqua frigida humida, ueluti naturæ historiam recitando, qua ratione ita sit, aut quot species inde prodire possint, se scire posse autumant. Primū quidem τὸ δυνάμι nunquam scient, & nisi admiratione prouidentia nunquam cognoscent: & si cognoscent, ita fiet, ut animo cōcipiant, uerbis explicare nequeant. Alterum porrò sensuum experimentis discant. Et mirantur, si non capiant, quomodo Deus ille qui sua bonitate in suum honorem & laudem nobis ista oculis subiecit, sensus quibus ea cognosceremus dedit, potuerit

tuerit aliquid ex nihilo producere. Quamuis aut̄ nil exempli in inferioribus sit, quo possit sensibiliter ostendi, ex nihilo fieri aliquid; tamen ut proximum à natura dari potest, subiungam. Accipe ter mille libras, aut quoduis aliud terræ frugiferæ pondus, aquaę riga ut maximè poteris, antequã appendas, ut sit in summo grauitatis genere, cui nil possit grauius eadem quantitate & genere opponi. Ex hoc hortũ pensilem facito, substrato lapide, metallo, aut quouis alio corpore, quod diutissime à communicatione alterius terræ arceat, faciatq̄, ne quid quod ad sensum attinet, depereat. Demum semina quoduis genus seminis, sed potissimum luxuriantis naturæ in eo horto, ut periculum citius facias. Collige quotannis folia, corpora, fructus, appende, uidebis sanè ante multos annos te magnam ponderis partem ab eo horto subtraxisse. Appende rursus rigatum solum, ut antè, nihil in eo minutum inuenies. Cogita ergo unde fructus tibi prodierint, quum nil omnino decesserit terræ. At dices: Ex aëre & pluuijs id processit, rigandoq̄ creuit. Certum est nō immeritò scriptum reliquisse Mosen, Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Nam quamuis quatuor elementa ad omnium generationem cōcurrant, tamen tam magnam in omnibus partem sibi uendicat aqua, ut aliorum operæ si ad eam comparentur, non appareant, atque aliunde conuehat materiã cæterorũ sensum fugientibus partibus. At si dabis ea quæ tibi in terra nil imminuta creuerunt, omnium rerum expurgatori igni, nullum est dubium, quin magna sit futura cineris quantitas, & præcipuè si arbores aut frutices plantaueris. Cineres uerò esse terram synceram, fatentur philosophi. Nam agente igne quamuis aquam aëremq̄ absumit, tamen si terrã aliquantum imminuit, non potest omnino perdere. Vide ergo, unde illa terra tibi prodit, quum præcluseris uicinæ uiam, tuæq̄ nil perierit. Certè ex nihilo illam dices creatam, nisi in materiali parte mundi ageremus. In eas ab hoc exemplo rationem, ô ueritatis & ueræ sapientiæ amator, & totam rerum naturam ob oculos pone, quam plurima sanè uelut ex nihilo creari uidebis: aut saltè si ex nihilo non creentur, tamen quomodo corpus crassum & sensile irrepit in nature compositionem, nunquam capies. Noli ergo, noli ob tuam ignorationem, tuis blasphemijs Deum petere, eiusq̄ potentiam imminuere, quum longè ea quæ nosti, ipsa superet. Nam tuum scire, de operibus eius recitare est.

QVOD DEVS CVRET ETIAM

particularia. Cap. VI.

NON pauci philosophorum, quum prouidentiam rebus humanis dare principium fateantur, agnoscantq̄ uel inuiti, tamen ab uniuersi cura remouent; & post editas res ipsas, non secus curare an malè uel benè suum esse conferuent, quàm artifex, qui satis habet opus effinxisse, demum negligere solet. Verum parum accuratè rerum consideratione habita. Nam ubi arte nostra quandam formã materiæ cuius adhibuimus, uel materiæ subsistit, pro natura rei, loci, tēporis, ita ut præcipuis eius partibus nō opus sit nostra industria: quoniã quantum possit durare, in nobis nō est positũ, nisi partibus iniuria tēporis & loci immutari solitis. Cumq̄ nos instauramus, id sumpta à natura materiã facimus, quę præscripto tempore in eo opere duratura est. Nos itaq̄ corruptibiles quiete, motu, alterationibus egemus; at diuina Prouidentia quũ sit purus actus, nunquam quiescens, proculdubio ipsi materiæ potentia immensa aut mediata aut immediata semper incumbit. Si mundus cōstaret omnino lapide, aut quauis materiã crassa, quæ etsi sensum non haberet, tamen ab elementari materiã participaret, semel ligatis unã horũ corporum partibus, posset in aliquod tempus quoad re-

soluerentur, agere quietē. Verum præterquàm quòd ea quæ sensu carent, sensim per appositionē alia, alia per nexum procreari solent, ita ut diuinitatis semper agentis ubiq; agnoscamus uestigia, uoluit longè perfectiora prodire in medium, quibus ista ueluti basis loco essent, & item alia his superponere, donec ad quarta uentum sit. Quædam enim in tota natura maximè crassa, uitæq; expertia sunt: quæ ideo esse simpliciter dicimus, ut sunt elementa ipsa, saxa, gemmæ, metalla, & alia, quæ maximā partem terræ & aquæ habere uidemus, quæ ipsa quidem non sui causa constant. Sequenti in ordine sunt ea, quæ seminibus concepta, uirtute & præsentia Dei & seminis pridem seminati alimentū ab illis primis trahunt, uiuuntq; & maiori mole assurgunt, quoad periodum suæ naturæ attigerint, usuiq; fuerint sequenti ordini. Qui præter uitā etiam sensum & motum habet, augeturq; eadem uirtute ad periodū usq; uitæ aut usus finem, quem nō in se habet: (nam res & fines differre semper certum est) sed in sequenti ordine, & totius mortalitatis maximo consequitur. Quartus iste gradus quatuor etiam naturas cōplectendo, est cum lapidibus, uiuit cum plantis & animalibus, sentit cum animatis, estq; totius naturæ scopus homo. Qui cum sui causa non possit esse generatus, habeat in sublimiori gradu finem necesse est. Ideo præter animam cæteris animantibus cōmunem, est intellectu immortalis præditus, quo crebro cælum animorumq; originem & Deum contemplari possit: estq; eius finis præcipuus in hac uita, mutua cum cæteris hominibus ueluti fratribus opera: in futura, Dei cognitio, & omnium rerū in eo perfecta uisio. Itaq; causa ipsa efficiens rerū omnium, sui causa omnia creans, tunc etiam finem suum illis reddit, quum homo in agnitionem creatoris transit, & immoratur. Is ne ordo uideatur etiam in minimis uel ad horæ momentū posse durare, nisi perpetuò moderator ille formas in materia seruans & ligans, præsens adesset, omniaq; curaret: Certè fieri non potest. Nam nunquā moribundæ naturæ substituerentur, nisi semper adesset conseruans forma, à creatore adesse iussa. Ideo quòd ista per se subsistere nunquam possint, destituta rectorē, dixit meritò Plato, nō esse. Quid est (inquit in principio Timei) quod semper nascitur, & nunquā est: aut quod nunquā nascitur, & semper est? Per ea quæ semper nascuntur, & nunquam subsistunt, capit ista inferiora indiuidua, quæ reuera nunq; per se subsunt. Formæ uerò, quauis nunquam nisi in materia uidentur, tamen semper sunt: ita Deus ubiq; est. Si aut autoritatibus ad rationes confirmandas sit opus, nullus (nisi fortassis à τομολογοι & Epicurei) ex tota gentilitate philosophorū est defuturus, ne ipse quidē Deo quantū fieri potest iniquissimus, Aben reis. Itaq; de scientia Dei est uidentum, quid sentiat. Nam nisi Deus sciret omnia, & per unā scientiam simul & semel cognosceret, de omnibus ei cura esse non posset. Ait itaq; de ea, quū in multis alijs locis, tum potissimum contra Algezlem, unde autoritatem lubentius desumo, quod etiam æquissima uix illi concessa uelit. Disceptatione sexta solutione 3 obiecti ita ait: Non est impossibile in scientia Dei una & eadem existente retineri rerū quæ scire possunt multitudinē. Nanq; philosophi probant Deū scire seipsum, & præterea alia mobilia. Et paulò post: Scientia in Deo est actualis, nostra potentialis, & ab obiectu pendens: quod in Deo non est admittendū. de modo uerò scientiæ Dei humanus intellectus nō potest informari. Et alibi: Dei scientia nō est uniuersalis, nec particularis. nā qualitatē suæ sciētiæ ex potētia, nō ex sciētia metimur. Sed ut nos explicemus hac difficultate paulò facilius, sunt diuisiones rerū ut à causis fiunt, præmittēdæ, ut perpendamus, quū noscat omnia Deus, quarū autor sit rerū, quarū permissor. Sunt in uniuersum causæ efficientes quatuor, Natura, Ars, Fortuna, Diuina prouidētia. Prima & ultima eadem, quum

quum ipsa natura per se nec uoluntatem nec motum habeat. Ut ergo res sunt à natura, ordine perpetuo autorem & protectorem per singula se habere Deum monstrant. Quæcunq; à fortuna & extra diuinum arbitrium ipso Deo permitte fiunt, Deus etiam illa nouit. Pariter quæ à nobis fiunt, seu bona seu mala, quæ in arte & industria humana pono. Itaq; nil in ignorantione eius poni potest. At obijciat Alexander, & illi qui particularium ex inconuenienti uolunt Deo adimere cognitionē: Si omnia scire Deum faciunt, aiunt, impium dicunt, quòd tot impia facinora uideat, & dissimulet. Bona illatio. Si seruus principis male res administret, principe sciente, (quem tamen bilis, qua Deus caret, urget in ultionem) nōne statim ad omnium scelerū actus arma in eum suosq; sumet? Nōne libertas arbitrij semper est in eo seruo, ut possit resipiscere, & post errata melior fieri? non secus atq; metalla sæpe post conceptam & deterfam rubiginem, quam ab ipsis fodinis habēt, sunt defecatiōra? Præterea quum nullus non scateat urgeaturq; uitij, tam à materiæ quàm consuetudinis morbo, quis non expetet potius uitæ catastrophē, ut excusari non possit, qui eò usque perstitit inique agere? Nōne hæc in homine bono probocq; essent uindicta laudabiliora? Quanto magis in Deo hoc est probandum, qui summa est mansuetudine & benignitate? Impius iniquus uē esse non potest, quòd illa uideat, sciat, permittat. Nam erit locus reddendæ rationis, quem credas, uel nō, subeas oportet: illic non iniquum, sed iustissimū Deum scies. At hæc obiectio est eorum, qui Deum iniquum ideo putant, quòd post fata mentes hominum mori iudicant, miranturq; Deum eorum impietatis pœnas non sumpsisse. Quòd uideat à se & natura facta, nil obstat, quamuis nostræ temeritati quædam in illis mala uideantur: tamen nil malum in illis esse certum est, quin utilitate compensari multipliciter possit. In primo loco ponent, certo scio, multa hominum corpora ab ipso ortu uitiosa, ut membrorū, ut etiam illis usus ingenij desit, id esse iniquum asserent, nec ullam ex ea re utilitatem capi, & magnam miseriam infligi habenti ea uitia, si Deus scit, est iniquus. At si in uno aut altero ostendit suam potentiam Deus, ut ostendat, quomodo te poterat etiam formare, si uoluisset, atq; etiam totum genus, quid tibi iniquitatis uideatur, quum illi quamuis sit corpore inepto, nil æternæ felicitatis deperat? Alijs ex comparatione felicitatis propriæ, cum eò accedat innumera utilitas. Equidem æquitas summa est, ita iniquum esse. Age, nōne est paterfamiliās iniquus, si ex multis seruis paris meriti, pro suo arbitratu alios deprimat ad uilia, euehat alios? unoq; ex multis pro exemplo apud ceteros utatur? Minimè, quia illi pro suo iure licet id quod uideatur in specie malum, permittere, quoties maior inde utilitas in totū gregem profluit. Id uerò iustum negamus, quia ignoramus: tum quia malorū meminimus, beneficiorum Dei obliuiscimur, si quid ab usu, forma, difformitate, naturā ue creaturarū forte consequuti sumus. Hæc causā multos adduxit, ut negarent prouidentiam aut esse, aut curare res humanas. Male feriatos homines, & naturę rerum imperitos: qui non aduertant, non ideo nullum esse animis hominum ius fasq; à natura insitum, aut nullas leges inter homines, quòd iniqui iudices iura euertant, uersuti iure ius peruertant. Ineptus enim planè esset, qui ita colligeret. Diuina prouidentia non sumit in hoc mundo pœnas, meritas uult dare, quum non est pœnitentiæ locus. Alioqui quum omnia sint causā hominis facta, ille post tot ærumnas seu bene seu male agat, nil post hanc uitam esset futurus. Et quum res infimæ suos fines habeant, præstantissima & secundo post Deum ordine sine carebit? Fieri nequit. Quæ à casu fiunt, quum ex necessitate materiæ ueniant, mala non sunt. Propriè igitur quod malum est, fit ab arbitrio, cuius uiolati dare pœnas

pœnas oportet; unde nequitia à Deo abest longissimè, quū id in quo iniquum dicunt, sit totius diuinitatis præclarissima proprietas. Non autē ipse solus Deus huic particularium rerū moderationi præest, sed et astantes mittit substantias separatas, bonas. Permittit uerò adesse malas hominibus, regnīs, locisq; frequenter: quos antiquitas dixit Genios. De quibus statim post auctoritates aliquot philosophi additas ad probandum assumptum tractabo. Aristoteles 2. Rerum naturalium, seu Naturalis auscultationis libro ita ait: In quibus finis est quispiam, eius gratia fit prius & posterius. Igitur ut fit, ita fieri quodcunq; natum est, ut solet fieri, ita semper fit, nisi quicquam impediatur. Fit uerò cuiusdam gratia. ergo & quo natum est huius gratia fieri. Vt si domus esset eorum quæ natura fiunt, sic sanè fieret, ut nunc ab arte. Si uerò quæ natura sunt, non solum naturā sed etiam arte fierent, eodem modo etiam fierent, quo fieri nata sunt. Alterum enim est causa alterius, & omnia quædam ars exequitur, quæ non potest natura, sed tamen illam imitatur. Si igitur quæ arte fiunt, sunt cuiusdam gratia, certè cōstat, & naturalia cuiusdam etiam finis gratia fieri. Et paulò post: Vt igitur ars aliquādo suo fine frustratur, ita & natura materiæ uitiō, aut potius natura quandoq; (rarò tamen) non consequitur finem, &c. Ex quibus infero, tandiū requiri causam efficientem rebus creatis aut artificiosis, quoad complementum acceperint: etiam partes rerum omnes, quæ ad rei cuiusquam complementum adesse debent, necessariò nosse & adaptare causam agentem, quousque consurgat opus completum, alioqui nil completeretur. Quàm diu ergo durat operis cuiuscunq; constructio, tam diu præsentem, scientem, complementemq; opus, oportet causam artificiosam adesse rei. Quum igitur mundus perpetuo sit in motu, & in actione, nec cōpleatur, quoad postremus homo mundi sit natus, uixerit, Deumq; agnouerit, certissimum est ex concessis, Deum nosse etiam particularia. Nam si hoc opus semel relinqueret (quod fieri nequit) imperfectum restaret, nondum ei adpositis quæ ad complementum faciunt partibus. Quum itaq; decedant singulis momentis partes eius, instauratione perpetua, & innouatione (ut aiunt philosophi) illis opus est mederi: at sine cognitione omnium partium non potest fieri. Verum si errata & imperfecta tam multa fiant, quæ fieri potest, ut ille sapientissimus arbiter omnia noscens, illis imperfectionibus nō medeatur? Hoc in causa est: Materiam quidem ad formas, ut iam dixi, sequacem creauit, sed eiusmodi tamen, ut argumentū sui semper circumferret. Nam si perfectam æquè (ut certè poterat) ut formam generabat, subiectis ineptam reddebat, & semel creatam inde speciem æternā faciebat: unde & æterna omnia fuissent futura, & unica, ut formæ, aut si uoluntate creatoris alia demū corruptioni non obnoxia successu temporis, ut fit, producta fuissent, tota solidaq; elementa fuissent corpora uita, & corpore prædita, in cumulum coacta, sine mutuo usu, & ordine: & ubi completa fuissent ista, iam creandi impotens fuisset Deus. quæ omnia sunt indigna creatori. Oportuit ergo in materia imperfectionem reliquisse, donec defecatus sit mundus. Ea igitur materiæ imperfectio tarditate aut celeritate motus & propriæ naturæ facit, ut à formis non semper disponatur, nullo quidem formæ aut creatoris uitiō aut ignoratione, sed materiæ fluxu, & causarum externarum concursu: quæ quum sint in casu positæ, numerari non possunt. Ex præcedentibus ergo habemus, Deū scire & creare particularia, mala tolerare & permittere, nō aut ipsorū autorē esse: nec unū esse Deū causam boni, & alterū mali, ut ineptierūt quidā, quos 3. & 12. Metaphys. Aristot. exhibet. Præterea quod in malo ponimus, id nō est malū, nisi ab humano arbitrio procedat. Nam hominē mori aliquādo moriturū, ædes incendi aliquādo ruituras, &

perituras

perituras fortunas longo tempore coactas dissipari, quandoq; non futuras, aut dominos perpetuò mutaturas, hæc omnia falso in malis esse censemus. At qui uolens prudēsq; homicidium fecerit, ædes incenderit, rapuerit, uiolauerit, fuerit deprædatus, & cætera similia: ille uerò grauissimè peccauit, malumq; fecit, à creatoris beneficio excidit, & nī respiscat pœnas æternūm dabit. Nil ergo prohibet ista scire, & tolerare ueluti dissimulanter Deum. Nam alioqui, ut iam diximus, per hominum uasframenta uix ab ullo orbis coleretur. Ita enim est deprauato arbitrio homo, ut si quoties peccat, daret Deo pœnas, iam pridē genus humanum defecisset. Præstantius emendationem expectat princeps, quàm sauit in suos. Quamuis et pœnas permittat Deus infligi grauissimas hominibus, operibus dæmonū id procurantibus, primam sui Deiq; ignorantiam, demum morbos corporis, uastationes regnorum, prouinciarū exspoliationes, pestes, fames, bella. Quæ omnia ex hominū meritis nata esse nemo dubitet. Ea enim permittit fieri Deus, ut ad innocentiaē uiam repedemus: quod ab afflictis diuinitusq; afflatis tantum fieri, non à fortunatis solet.

DE SVBSTANTIIS SEPARATIS, SIVE
dæmonibus, Genijs ūe. CAP. VII.

IN nulla re maior fuit altercatio, maior obscuritas, minor opinionum concordia, quàm cum de dæmonibus aut substantijs separatis sermo est obortus inter philosophos. Nam in alteram partem trahere solet nostra rerum incognitarum ignorantio: in alteram effectus uarij rapiunt. Erit ergo diligentius hæc pars attingenda, & tractanda, quo scilicet est difficilior. Rationes primo in loco ponam, sequenti in ordine autoritate doctorum hominum nitā: dein uniuerso omnium gentium consensu suadebo. Ad effecta demum & experimenta ueniam, quæ innumera sunt. Si quid uerò poterimus de his substantijs superioribus attingere, erit sanè longè iucundius maxima inferiorum cognitione, ut ait Aristoteles. Dicit enim 2. de Cælo & mundo: Quū cœlestia quædam demonstratione attingimus, uehementer lætari nos contingit. Quod si minus hæ rationes sub sensum cadent, tamen utiliter recipientur, tanquam amplius probatæ. Veluti rerum imperitis etiam, & magnis uiris utiliter de Deo & cæteris rebus quæ non nocent, & quas credere multū iuuat, multa proponuntur credenda, autoritate & consensu hominum simplici probata.

1. Ut in hunc usq; locum à totius naturæ contemplatione, & rerum inuicem causarumq; comparatione uerum reperimus, ita etiam hic agendum uidetur. A motu cœli ita demonstrat Aristoteles: Omnis motus in se indeficiens est à motore, qui non mouetur nec per se, nec per accidens. Plures uerò motus sunt in cœlo differentes. Igitur & plures motores illis adesse oportet. Corpus non mouet, nisi motum ab aliquo: quod probatur de motu ratione. motor autem incorporeus iunctus corpori, mouetur per accidēs ad motū corporis: ut de anima patet. At in motibus cœlestibus opus est esse motores corporis & motus expectes. Sunt uerò illi motus cœlestes ab aliquo intellectu: unde constat, esse substantias separatas, numero saltem cœlorum pares.

2. Natura superior infima parte attingit inferioris superiorē. Natura autē intellectu prædita est superior corporea, & quæ dat omnibus corporeis in homine complementū. Opus est ergo, quemadmodū corpus intellectu præditum summum est inter corpora, ita animā illi iunctā oportet esse in genere intelligentiarum infimam: quæ quidem ipsa exors est interitus. Ex ordine ergo rerum sunt etiam supra eam aliæ substantiæ, etiam plurimorum ordinum & potestatum.

A ratione.

*Ex mundi
harmonia
& ordine.*

3 Si ex aliquibus duobus aliquod resultat compositum, ut in eorum altero simplici inuenitur differentia perfectionis, in & in altero. Vnde aliquid est primum, & minus reliquo egens: quod in corporum ratione patet. Nam basis corporum non eget alijs, sed e diuerso: unde ex analogia etiam inuenitur substantia separata per se, & tot ordinibus distincta, quot corpora sunt. Ergo sunt substantiae separatae. Differunt tamen ista comparatione, quamuis gradibus conueniant. Nam diuinis in rebus, quo magis a primo distant, eo magis illo ad suam perfectionem egent. E diuerso fit in corporeis. Nam materia & forma contrario quodam modo subsunt. Potest quidem esse ipsum rerum insensibile, sine uita, sensu, intellectu consistere: uita sine sensu, sensus sine intellectu: at non e diuerso. Ita hic quod est praestantissimum, homo sine inferioribus subsistere nequit. Quod uero iam est in quarto gradu animus noster, qui hac ratione deberet esse perfectior ceteris substantijs separatis, est (si licet inter pares substantias assignare) longe inferior, & maxime primo egens. Ceterum ordine uerso omnia conueniunt. Nam ut sine esse materiae nil creatur, nec ad summum peruenire licet: ita & sine Deo inter formas praestantissimo, infinitoque locus non est ullis substantijs. Vt uero secundus materiae gradus est primo dignior, ita alter intellectus a primo est nobilitate inferior. Et rursus, ut sensu praedita nobiliora sunt primis, & secundis, ita tertia a Deo sunt minus secundis digna. Et ite, ut summa sunt hic dignissima, ita illic tertia a Deo (quae quarta sunt in ordine) sunt minora. Perfectio ergo inferiorum est non ratione corporis, sed ratione accessus ad summa: ita alijs causa minoris nobilitatis est, ad materiam & inferiora accessus. Vnde fit, ut in medio sit utrorumque nexus, ut scilicet in ipso corpore humano sit forma praestantissima, animus ex quinta illa natura, ut ait Aristoteles, decussus, qui posset per se agere, ratiocinari, colligere: quod ceteris animantibus ex iisdem elementis constantibus est negatum. Quod si ex hac natura esset rationis, eadem bruta uti oporteret, quod in nullo uidetur. Sed ista commodius, ubi de animorum immortalitate. Vt igitur hic gradus, ita etiam illic esse necesse est. Ergo inter animum & Deum sunt substantiae separatae. Si nulli essent intellectus in ea tam clara & pellucida caeli materia, & capacitate, (quum uita & Dei laude & honore omnia consent) certe absurdum esset, in hac feculenta materia procreasse tot animalium genera unius hominis, Dei (si sapit) laudatoris gratia in praclarissima autem parte mundi nil praeter desertum esse. Id esset perinde, atque si quis laudem ex suis operibus opibusque quarens, quae sunt praclarissima, ea omnino habitatore destituta: deformia uero, habitatore frequenti omnino oppleta uellet. Quum sit finis rerum omnium in Deo, ut scilicet agnoscat, laudetur, ametur, (etsi etiam non eget istis nisi ex uoluntate, nam alijs non indiget) certum est nullum mundi locum uacuum laudatore reliquisse. Vnde patet propositum, esse scilicet praclarissimos spiritus in praclarissima mundi parte, ubi Deum assidue laudent. Amplius.

5 Sit ne unus intellectus, an plures, nolo hic contra Abenreis agere: quod suo loco de immortalitate animorum faciam. satis est omnium philosophorum consensu, superesse post fata intellectum: qui quidem a corpore non per substantiam, sed per accidens separatur, superestque. At quod est per se, est prius, quam quod per accidens. Itaque praeter humanum intellectum, sunt & aliae substantiae separatae, per se substantes. Ideo daemonum procreatio, quae per se est, ante animum qui iungitur ipsi corpori, fuit facta. Igitur assumptum est probatum.

6 Praeterea, substantia potest esse sine quantitate, non e diuerso. Substantia autem omnibus generibus generalissimis prior est tempore, ratione, cognitione.

At

At nulla corporea substantia est sine quantitate. Possunt ergo esse quaedam in genere substantiae expertes corporis. At omne possibile in rerum natura reperitur: alioqui enim uniuersum imperfectum est. Praeterea in aeternis non differt esse & posse. Unde constat ab ea possibilitate esse substantias, etiam praeter Deum & animam. Nam ille est talium summa, animus noster est infima. Opus est ergo esse medias quae possibiles sunt, ut sint. Possem adhuc pluribus agere rationibus, sed haec satisfaciunt uerum quaerentibus ut discant: quaerentibus autem ut repugnent, nec ista, nec alia unquam satis erunt. Auctoritate nunc nitendum est.

7 Quum ista sim auctoritate confirmaturus, possem certe uno uocabulo omnes omnium nationum philosophos pro me adferre: quorum iudicio stetit posteritas, nisi a numero eximerentur nescio quot refractarij: qui ut a caeteris differret, in se iudicium esse negarunt. Inter Latinos enim si Plinium & Lucretium eximas, nemo non subscribet. Inter Graecos plures fuisse, quid mirum, quum orbis pestis inde manaret: Habuerunt Pyrrhum Eliensem, Sextum Empiricum, Lucianum, Arcefylam, (quauis hic modestior uisus est, quod non res falsas esse, quas ignorabat, asseruit, sed assensum a rebus cohibendum censuit) Democritum, & eorum sectatores. Nam nullum fuit tam ineptum opinionis aut facti genus, quod apud illos assertorem aut testem desiderauerit. Illi contra totius orbis sensum, opinionum de substantijs separatis uoluerunt refragari: quos refutatione indignos ideo censeo, quod ab omnium caeterorum sententia resilierunt. Non sane mirum est, eos qui nil nostris sensibus percipi, eaque omnia falso creata & inutiliter, quae contrectamus, dicerent, esseque totum mundum spectra, non substantiam, etiam his noluisse calculum apponere, quum non homines, sed praestigiae hominum fuerint: uel hoc unum saltem non ignorare coacti, quod ne seipsum quidem scirent. Quid alios mouerit sententiam ab orbis consensu diuersam introducere, uideamus. Religionum omnium abusus, quaestus scilicet sacrificum, in causa est, ut minus quae in sacris rebus habentur, faciant fidem. Ideo uocabant multi deos *εργως πλαστοδότης*, quod illi innocentissimi quaestum uberrimum sacrificatoribus exhibere soleant. Fucus itaque ille quum ferè ubique locorum uideretur, omnia autem imposturis scaterere, nil ueri subesse cernerent, nil credebant. Quod ipsum a nostra sacrosancta persuasione alienos reddit nonnullos: qui si uerum in una re centies uiderint, semelque falsum irrepisse sentiant, abrogabunt statim unius sensus gratia, quicquid ante fidei habuere. Id inde sane procedere constat, quod res ita optant, ut credunt, & affectate iudicant. Ita de religionibus, praestigijs, demonibusque senserunt illi, & Graeci, & Latini, quod obliquis responsis & obscuris ueluti a *λοξια* editis, frequentius responsitaretur, nunquam illi dii uiderentur. Partim itaque rerum ignoratio, partim fucus, partim diuersa sentiendi & excogitandi libido fecit, ut nil subsistere substantiarum adfererent. Sed *δημοκριτιζοντας* istos mittamus, adque certissima iudicia transeamus. Prodeat in medium ipse philosophorum princeps, qui ait *12. τῶν ἢ τὰ φυσικὰ*, dum inuestigat de substantijs, in uniuersum substantiam bifariam diuidi, in sensibilem corruptibilem, sensibilem aeternam, & tertiam immobilem. Secundum non potest nisi de substantijs separatis intelligi. Quia caeleste corpus, quatenus corpus, et forma materiaque constans est, impossibile est aeternum esse, ut iam ante demonstrauimus. Quos deos non semel in Ethicis uocet, non potest intelligi, nisi de separatis substantijs. Praeterea, eiusdem auctoritate iam ante addita patuit esse intelligentias orbium motrices. Sed eo maxime liquet, quod dixit omnia quodam modo esse tria, esse substantias separatas. Nam post Deum causam primam & immotam in se permanentem, quae est ipsa simplicissima unitas & trinitas, oportet esse etiam eadem

harmonia tres separatarum substantiarum ordines, easq; etiam in se tripartitas. Ut quod nil repugnat, & ex ordine rerum est, certe credendum recipiendumq; est pro probato, quum reuelatione inspiratione q; potius quam probatione habeatur. Administratione uero eorum ordinum. Deus summus isthac inferiora est moderari solitus. Sed ad Platonē transeo. Postquam de cœli & astrorum diuinitate dixit in Timæo: De alijs dæmonibus dicere, eorumq; referre ortum, est opus nostris uiribus impar, credenda de illis, quæ à maioribus tradita. Illi enim quū à dijs ortum habuerint, certò constat & suos progenitores nouisse, quos posteris tradiderūt. Est quidē certè absurdissimum, deorū filijs abrogare de parentibus eorū fidem: quamuis sine ulla demōstratione, aut uera, aut uerisimili ea dicant, ueluti legi eorū dictis parendum. Quo placito quæ pridem de religione à maioribus tradita sunt, rata esse iubet. Et iterū, quum summū deorū adloquentem inferiores deos, id est dæmonas, introducit: Quicquid, inquit, natū est, itidem & corruptibile. Vos itaq; quū nati sitis, immortales quidem ex uestra natura non estis. Attamen quum mea uis immensa sit corruptione superior, nolo uos legibus mortis teneri, &c. Quibus uerbis tres autoritates multo maximas habemus, Pythagoræ, Platonis, Ciceronis: quos infinita turba doctissimorū hominum est cōsequuta; Plotinus, Iamblichus, Hermes, Amelius, Maximus Tyrius, Porphyrius, Epictetus, Chalcidius, Proclus: qui omnes & substantias separatas esse, & bonis malisq; generibus distingui, asseruere. Successione quadam disciplinæ Pherecydes à Syris & Chaldæis, ab eo Pythagoras, ex hoc Plato, à Platone Cicero, ab illis posteritas accepit. Effet nil aliud quam onerare lectorē, adferre quæ de illis scripsit Orpheus, Homerus, Hesiodus, Empedocles, ex Latinis, Vergilius, Catullus, Valerius, Ouidius, Seneca, essent ex integro fermè excutiendi. Verū unum item aut alterū locum Platonis adferre oportet. Quinto libro de Legibus, in summa felicitate quū promouemur, unumquencq; à dæmone qui illi præest, ueluti obuio iuari, adfirmat. In Socratis apologia, dæmonas ubiq; esse probat. In Cratylo, in triplici genere ponit, heroës ex hominibus factos, dæmones, deos: quæ omnes substantiæ separatae sunt. Possem sanè ex Proclo nūc multa adferre: sed quia ea omnia decerpit, & sibi adscripsit, quæ noster Dionysius Areopagites tradidit, supersedeo. Nostra enim nobis sunt satis probata. Sed anteq; ad cæteras autoritates uenio, uolo adferre, quæ Plutarchus homo & latinæ & græce eruditionis peritissimus tradidit, quod multum ad rem faciant, & confirment etiam, quæ de scripto ex sacris habemus. De deperditis oraculis ita scribit: De morte aut̄ istorum (dæmonum intelligit) audiui sermonem hominis nec imprudētis, nec uani, Aemiliani rhetoris, quē multi uestrūm audiuerunt: cui pater erat Epitherses, meus ciuis, & in grammaticis præceptor. Ille referebat, quum aliquando nauigaret in Italiam, se conscendisse nauem uarijs mercimonijs & frequenti hominū multitudine onustam. Aduesperascente itaq; quadam die, quū esset circa Echinades insulas, uento cessante iuxta Paxon insulam delatam fuisse nauem. Cumq; multi adhuc uigilarent, non pauci etiam potarent, nondū cōpleta cœna, audita est uox ab insula Paxo, acclamans Thammum semel & iterum: ita ut mirarentur. Thamus autem erat Aegyptius nauis gubernator, eo uocabulo etiam multis nauigantium ignotus. Cumq; semel & iterum uocaret, tacebat, tertio uero respondit uocanti. Tum exerta uoce, quodcunq; uocabat, dixit: Quum fueris iuxta Palodes (locus est non longe à Corcyra) denuncia, quod Pan magnus mortuus est. Quibus auditis, dicebat Epitherses magna admiratione in stuporē actos, cœpisseq; agitare animo, an imperata facerent, an nil amplius de illo curarent: sed sic esse agendū, censuisse Thammum.

Si uentus quidem adfuerit, se præternauigaturos re neglecta: sin autem serenitas fuerit, tranquillumq; mare, illum dicturum, quod iussus erat. Vt autem è regione Palodes fuere, cessauit omnino uetus, fluctus refedere. A prora itaq; Thamus prospera terra infit, quod audiuerat, Pan magnus mortuus est. Quod quū uix finiuiisset, est auditus ingēs luctus admirabundis uocibus mixtus, nō unius, sed multorum. Veluti autē multi homines fuissent præsentēs, statim id rumoribus Romæ sparsum est, ita ut à Tiberio accerseretur Thamus. Hoc uero ita credidit Tiberius, ut de Pane percunctaretur, qui nam esset. Coniecerunt autē, qui circa eum erant, docti uiri, esse Mercurio & Penelope natū. Habebat etiam Philippus (quem in hoc loco inducit) quosdam testes earum rerum, quas ab Aemiliano audiuerat. Demetrius uerò inquit (is etiam introducit à Plutarcho, Britannia oriundus) ex his insulis que circa Britanniam sunt, desertas esse multas, sparsimq; positas (Orcades uocant) quarum quasdam dæmonum & Heroum nominabant; se uero etiam contemplandi & historiæ gratia iussu regis in proximam desertis nauigasse, quæ quidem non multos habitatores habebat, sed uicinis sacrosanctos & inuiolabiles ditionis Britannorū. Vbi uerò accessisset, accepit nuper cōfusionem magnam in aëre accidisse, & prodigia multa illic facta, multa abrumpere spiritus, decidere præstera: dixisse uero insulanos, significare ea magnorum deorum quendam defecisse. Hæc Plutarchus: quæ multiplicem dæmonum experientiam, substantiarumq; separatarum demonstrat: tum uerò manifestò fidem faciunt de morte Iesu Christi, qua tum contremuit infernus, ubiq; dæmones sunt profligati & afflicti: Vnde euitare & aëra cōmouere meritò debebant. Sed non est admittendum, quod Plutarchus infert ex eo, mortales dæmones esse. Quis uerò ambigat de summo Deo illa dici, quū ab eo loco ubi facta est uox, Romam usq; sint plusquam septuaginta milia passuum: Et tamen ea uis dæmonum in toto orbe infremuit, ad extrema usq; terræ. Nam illæ agitationes aëris factæ à dæmonibus in insulis Britannicis, secundum Demetrii narrationem, etiam iam antè inceperant: & iam aperuerant dæmones, magnum Deum obijisse, quod quidem ita uoluissent. Sed quia corpore magnus ille *ωω* uniuersi arbiter moriebatur, sentiebant suam profligationem futuram. Quod uerò possent mori animi, & substantiæ separata, id est ab ea natura alienum. Pan autem ille pastorum Deus, iam antè mille annis obierat. Itaq; nec poterant ualidiora testimonia de tempore mortis Christi, nec de substantijs separatis adferri. Nulli alij quam Christo certè omnium rerum moderatori, instauratori, & arbitro, *τω παντός* uocabulum competit. Maximus Tyrius in Sermonibus, quum plurima de substantijs separatis ex ipsa rerū natura deprompta tractat, tum una ea re facit maximè fidem, quod ipse præsens aliquando ad Tauricam Chersonesum, ibi manifestas dæmonum operas uiderit, ipsosq; heroas ad mensam Achillis assidentes conspexerit. Et ne quis fabulosum putaret, ipso oculorum sensu multo certissimo fidem sibi spectrorum facere uoluit, alijsq; id cernendum scriptis tradere. Vir est insigni iudicio & eruditione, cui meritò fidem non aboges. Damascij etiam Platonici sententia hæc multum confirmabit, quam in libris *των θεολογουμένων* scriptam reliquit. Sic habet: Possumus etiam capere certis argumentis, multas esse uitarū species, esseq; illustrationes vitales unius primæ uitæ innumeras subsistentes, defluentes inde in omnia uiuentia. Multas itē immisiones ab una substantia procedere in omnia illa quæ sunt. Quid multis est opus? Quandoquidem & Iamblichus, et qui antè eum floruerunt, multos quidem deos substantiales esse, unum uerò supersubstantialem scripsere: qui omnes inferiores illuminet, diuinitateq; donet; illiq; quamuis sint unitates perfectissimæ,

fecitissimæ, non tamen à seipsis habent eam perfectionē, sed à summo accipiunt. Hæc Damascius quæ à sententiâ Dionysij nostri non multum abhorrent. Verum enimvero Proclus usque adeò omnia ex hoc desumpsit, ut uerbum de uerbo transcripserit multa, quum adhuc laterent opera Dionysij. Quæ ideo adscripta suo auctori noluit, quod initiatum Christo nouerat, à quo erat alienus; & facile putabat futurū, ut eius perirent opera, nondum confirmata republica Christiana. Ne autem ea innotescerent, more ethnico, ut confirmarent impias religiones, uocāt semper deos, quos angelos dicimus. Tres uerò eorum triades affirmat, ut nil planè nisi solo nomine differat, ut ueritatem in mendacium cōuertere nitatur. Loco autem nostrorum uocabulorū, ne furta patērent, usus est simplicibus numeris. Tres itaq; ordines primi sunt apud eum *νοητοί, νοητοί καὶ νοεροί, νοεροί μόνον*. Quæ uoces uix habent latinè expressionem commodam, nisi dicas mente præditos, mente cōprehendentes & mente compræhensos, mente compræhensos: quæ tamen rem exprimere nō possunt. Nā & hos inferiores quamuis nullum genus sequatur, tamen intellectu usque adeò ualent, ut nil etiam omnium eos lateat, præter primum ens *ἡγεῖα*, quod quidem cognoscunt, non cōprehendunt. His tribus triadibus disponuntur. In primo ordine sunt, quorum uocabula uoluit homo impius refugere, seraphim, cherubin, throni: qui inferiora omnia purgant, illuminant, perficiunt. In secundo, dominationes, uirtutes, potestates; qui à supremo ordine purgati, illustrati, perfecti, itidem inferioribus præstant. Nam principatus, archangeli, & angeli purgantur, illuminantur, perficiuntur tantum. Ex his ordinibus, singulis hominibus singulos ueluti cōsiliarios diuinitatis, uoluit Prouidentia adesse, ut peruicaciam materiæ facilius animus corpori inditus euinceret. Esse præterea malorum uaria genera his opposita, ijdem probant. Plato scribit, religio recipit, ratio dicat. Quatenus enim sunt intelligentiæ, certum est esse liberi arbitrij: unde illi dicuntur à Platone & Pythagoricis, omnibusq; uetustæ theologiæ scriptoribus *κακοδαίμονες*, id est mali dæmones: quia eo arbitrio sunt abusi, nec possunt in gratiam redire cum causa prima: quod illis desit diuinus fauor & auxilium, à quo exciderunt uolentes. Hi se opponūt singulis angelis, singuliq; saltem circa singulos homines agunt, traducuntq; à uero, ueraq; felicitate abuti suo more cogunt: quorum exempla multa patebunt. Ferè quotquot fuerunt Platonici, & melioris hæreseos uiri, uoluerunt nuncupare bonos angelos deos, malos aut̄ frequentius *δαίμονες*: quod ipse Plato prior fecit, Nam quinto de Repub. dum suadet de religione, ait, differentiam debere doceri ipsos populares, qui nam hominum uita excedentes sint *δαίμονες, τίνες θεοί*, qui diuini, qui dæmonij. Per hæc uocabula duo hominum genera uita decedentium, bonorum scilicet & malorum, explicans. In hoc uerò errauit, quod malorū animas dæmones fieri posuit. Aperiet facile mentem Platonis Pfellus lib. de Dæmonibus. Et Chaldeus quidam, inquit, quosdam demonum bonos, quosdam malos ponit: nostra autem pia oratio omnes malos afferit, quod arbitrio peccauerint, nequitiamq; bonitate permutauerint. Quod Chaldaei omnes bonos putauerint, in causa fuit, quod ad res futiles & uanas, malorum demonum opera utebantur, qui bonos non potuissent cogere. Hæc autem spectra, ut inquit Hesiodus, *ἀέρα ἰοσαίμενος πᾶσαν φητῶσιν ἐπ' αἶαν*, aëre induti ubi uis terrarū uidentur. Ideo Hermes, seu Mercurius Trismegistus nullos bonos dæmonas afferit. Plato modò bonos, modò malos uocat. Bonos frequentius, malos in tertio de Rep. ubi ait eos esse *γοητίας καὶ ἀπάτης αἰτίαις*, præstigiariū & deceptionis autores: quæ in malis ponenda sunt. Et Porphyrius in libris de Abstinentiâ ait, malos bonis cōtrarios, atq; *γοητίας* autores, malarumq; cupiditatum

Dionysius
id muneris
tribuit an-
gelis potissimum, de
Cœlesti
Hierarch.

tatum inuentores. Volunt enim uideri dii : & præsidēs eis potestas (quæ à nobis Satan, id est aduersarius dicitur) Deus ipsis uideatur. Quæ in re etsi errat grauius, quòd indicando peccent, asserendo tamen nostris consentanea scripsit. Quòd ideo maioris autoritatis loco est habendum, quòd contra nos insurgat, & uix quæ sunt æquissima concessa nobis uelit. Testimonium enim ab aduersario longè firmissimum est. Illis ergo pestibus aërijs cœlesti regione deturbatis, agitur mundus, in quò ruinam tendit. Quòd autem esse agereque in aëre constet, etiã ueritatis Philosophus in Metaphys. libris scripsit, dicens substantiã esse ista quatuor corpora, & quæ in illis fiunt animalia scilicet, & dæmonia, eorūque partes. Item in primo de Anima: Quæret aliquis, ait, quam ob causam quæ est in aëre anima, sit immortalior & melior ea, quæ est in animantibus? Quod explicans Simplicius, ait: Excellentius multo est, si dæmonum genus supponatur esse, quod ipsum in passionibus obnoxium corpus quandoque irreat. Quod intelligendum est, non ut det formam, irrepere, sed ut torqueat, & inficiat iam animatum corpus. Quod tam crebrò fit, ut nil frequentius, ut in experimentis patet. Ducti uerò quidam ea ratione, quòd in aëre uidentur, & aliquando in uno loco, frequentius etiã in multa secula diuersentur, demum euanescant, & aliò se conferant ad alios homines perdendos, & demerendos. Antiqui putarunt mortales. Quod ipsum testatur Hesiodus, dum dicit, nymphas deas decies uitam Phœnicis implere, quod spacium extendetur in annorum 9720. Illud ipsum dicere uisa est antiquitas, quum *νύμφας ἐμαρτυροῦσας*, id est Nymphas ætate robori pares appellauit. Quæ falsa ideo depræhenduntur, quòd istæ substantiæ aut synceræ, aut deprauatæ, simplicissimæ essentia non possunt corrumpi, quod ad essentiam attinet. Nam nil patiuntur contrarium. Quid ergo fuit in causa, ut tam uaria de illis sentiret antiquitas, ut in nulla re, quàm in dijs illis, qui ex dæmonibus fiebant, minus conuenerit? Verutia nebulonis, nebulas animis mortalium obducentis, ut perpetuo errore retinerentur. Ne quicquam firmum stabileque esset, ab uno loco in alia transibat, nouisque facinoribus novos homines alliciebat ad se: donec omnes à primæ causæ cognitione auerteret, se ipsumque loco Dei in statuis rerum, animalium, & facinororum hominum obtruderet, quoad una ueritas, quæ sola id poterat in orbe sacris ueris initiato, obtunderet eius conatus. Ob illas mutationes alij non fuisse putabant, quod non uiderant: alijs obijisse uidebantur, qui loco abessent: quibusdam uerus iste, falsus alter, ut nullibi quàm sub opinione mendacij autoris fuerit mendacium frequētius. Quid enim mirum est, tam uaria sensisse multos de re omnium inconstantissima, quum à multis ueritas in dubium uocetur, fides nulla sensibus adhibeatur, aliorum testimonium loco somnij sit, autoritatem sapientum æquæ ac stultorum & puerorum habeant multi, consensu orbis nullo moueantur, sum de rebus iudicium uelit quidam uniuerso orbi præferri? Si in certissimis hallucinentur, quid mirum in dubijs obscurisque falli? Sed quamuis illi quos agit transuersos peruicacia, nullis possint uinci argumentis, tamen cōsensum omnium gentium de hac natura substantiarū adferam: ut qui iudicio diuinorū hominum planè, & omnium rerum peritorum noluerint stare, saltem ea quæ experimentis edocti maiores nostri crediderunt, recipiant.

De quo
Plut. in lib.
de Oraculis
perditis
multa.

A legibus
ciuilibus,
& iure pō
tificio, &
omni gene
re scripto-
rum.

8 In qua Repub. non fuere positæ pœnæ maleficis, magis, incantatoribus, sortilegis, goëtis, & omni magorum generi? Quæ historia non scatet facinoribus diris à magis commissis? Nunquid tam imprudentem antiquitatem putamus, ut leges de his, quæ nec sunt, nec fiunt, posuisset? Quum de his quæ raro contingunt, non censuerit ponendas? Certè quum omnis legum origo sit à ui-

ratio, uitij uel timore, aut à dubio, necesse est antequàm lex ponatur, esse id in rerum natura, in quo peccetur, & quod peccat, pariter & de quo dubitatur. Erant igitur hæc omnibus in rebus colluies notæ, nota erant maleficia, constabat in uirtute hominũ non esse positum, ut talia fierent facinora. Nam alioquin in tota natura humana uisum fuisset per simile aliquid. Certum erat ab arbitrio hominum nequam has accersiri potentias, quibus nocumenta hominibus cæteris adferrentur. Vnde illud in capitibus primis legum Romanarum: si quis fruges incantassit, læserit, pœna esto. Quod ius ipsum etiam multis post seculis ratum habuit, alijsq; legibus confirmauit: alioquin non facturum, nisi res uerè fuissent. Nolo quid ius ciuile de ijs tractet attingere, ne sim prolixior: omnibus illa patent. Iure religioso quàm frequens est earũ rerum mentio, & prohibitio: Leges uerò quum non unius aut alterius sint, omnium consensu poni probari q; constat, quum in omnibus, tum maximè in statu populari & democratico: ubi sine uniuersorum calculo nil ratum habebatur. Opus est ergo fuisse esseq; substantias separatas, & maleficas, quarum opera insolitis facinoribus homines nequam labefactabant Rempub. Ex eo autem uitio (quoniam erat in arbitrio hominum positum id committere, aut negligere) natæ sunt leges, quæ & prohiberent maleficia, & pœnas ausis facinora perpetrare constituerent. Nil uerò ex omnibus, quæ de rebus habentur, opinionibus tam est exactè perpensum, quàm lex, quæ non à priuato, non ab autoritate, non à quouis poni solet, sed à summo sapientissimoq; magistratu perpendi. Intelligo leges illas, in quibus nec de autoritate unius confirmanda, nec de æruscatione, aut nundinatione pecuniaria agitur: in quibus propria autoritate sibi leges ponunt principes, coguntq; uel inuitos populares eorum parere decretis: sed de illis rebus, in quibus oborti in Repub. morbi medicamentum quaeritur. Nam omnium administrationum sanctiones in eo conueniunt. Eò accedit, pœtas præcipuè, historiographos, philosophos, & in summa omne genus disciplinæ tractantes in suis scriptis mentionem fecisse præstigiorum, fascinationum, theurgiæ, magicæ, geomantiæ, hydromantiæ, pyromantiæ, æromantiæ, fortilegiorum & dæmonum, à quibus ista omnia procedunt. Quod sanè nunquam fieri potuisset, nisi res fuissent in esse, quarum uocabula sunt inuenta, & usũ recepta.

Consensu
uulgi &
populorũ.

9 Nam quum nostræ notiones ab obiecto pendeant, opus est res ipsas & notionem antè uerba esse. Atqui nulla lingua seu barbara seu eloquentior, non habet ea dæmonum & maleficorum uocabula à rebus ipsis deducta. Vnde constat communi omnium consensu, esse res ipsas, de quibus uoces extant, substantiasq; separatas dedisse ijs rebus originem. Sunt ergo in rerum natura. Non est obmittendum, in quacunq; religione seu Mosaica, seu Christiana, seu Mulamedana, seu Indica, quotidie etiamnum ad mortem genus illud hominum cæteris perniciosum perquiri & puniri. In qua re non posset fieri ut conuenirent homines, legibus humanis diuersissimis adstricti, nisi à natura omnibus id innotesceret, remq; esse certò cognoscerent.

Experientia.

10 Res est omnium hominum iudicio probata, esse maleficos quamplurimos, potissimum ubi uerbum Dei Iesu Christi non auditur. Ita ut aliquando in una urbe paucis annis ad mille sint innumerorum scelerum conserj igni tradi soliti. Constat esse admilla facinora: testes consentiunt: suspicio firma: delicta agnoscunt: mysterijs enarrandis omnes conueniunt. quid plura? Videtur certissimũ esse, quia fit. Sunt ut plurimum rudes & agrestes, qui ista patiuntur. Eos perquirat dæmon, facilius eorum ruditati imponit. Quamuis exempla etiam maximorum uirorum non desunt. Est igitur ad experimenta ueniendum, ut ipsis oculis

oculis fidem nobis faciamus. Itaq; à rebus Romanorum primum incipio. Vbi uidentur effectus, quamuis causa nos lateat, tamen necesse est nos etiam causam ipsis effectibus præponere. Nam nil seipsum procreat. Nonne quod omnium oculis se obiectat, et suo pte nutu mouetur, est necessario in esse? Num est in annalibus Romanis scriptum, L. Scipione & Caio Norbano Coss. inter Capuam & Vulturnum anem auditum fuisse ingentem signorū sonum, armorumq; horrendum strepitum? Et ne putarentur esse auditus errores, etiam se acies aduersæ pluribus diebus concurrentes oculis obiecerunt. Nec satis id fuit, ne miraculo fides à sensu audiendi uidentiq; deesset, aut non usque ad eò certa haberetur, tactus accessit. Rei enim miraculum intus considerantibus, uestigia hominum equorumq; apparuere: & quod fidem uel incredulo facere potuit, non solum herbæ, sed & uirgulta protrita sunt. Quæ omnia à dæmonibus, quos Romani colebant, merito ostendebantur, quum auertere nō possent, possent prænunciare, quam incœperant, & in impijs hominibus calamitatem complebant. Nam centena hominum milia bello ciuili, Syllæq; & Marij proscriptionibus eo tempore sunt desiderata. At fortassis ista semel uisa, non arguent esse substantias separatas. Alijs exemplis confirmandum. Bello Antoniano eadem species Romæ in multum tempus uisa. Occiso in Aegypto Pompeio idem clamor fragorq; ita Antiochenos terruit, ut noctu bis ad arma sit concursum. Quid potuit esse in causa fremitus illius, qui à centro terræ uidebatur in cœlum ferri, M. Antonio & A. Posthumo Coss.? Nonne dij uestri ô Romani: adloquor uos, (bonos excipiendo) etiam hodie, quoniam constat in Italia plures esse fuisseq; semper similes Pomponatio ^{αδω}, qui nullas esse substantias separatas suauit, & animorum mortalitatem dicta philosophorum peruertendo, conatus est summo Pontifici nouitatis auido suadere. O Roma, quàm nunquam monstis cares? Quid serpentes allapsi in tam multis locis, statimq; euanescentes? Nonne præstigiæ sunt & imagines tetris dæmonibus proximæ? Quid ignis ille calamitatum prænunciator, qui sæpius terram cœlumq; comburere uisus est, & ab occidente in orientem & contrà sæpius ferri? Nonne ista fiunt naturali & elementari opera? Certe si inde procederent, stata firmæq; essent, ut cætera. Innumera sunt huiusmodi in annalibus. Nolo attingere imposturas falsæ religionis uestre. Nam ita uersute sunt introductæ religiones à uobis, ut postquam opera hominum illis adiuncta fuit, nil certi haberi possit. Quamuis Pessinuntia matris deūm, & Aesculapici serpentis historia uidetur rem gestam continere, quæ certè sine dæmonis opera esse non potuit. Cycnus hominum manibus (quamuis ab omnibus uideri potuit) capi non potuit, cingente uidenteq; cum magna hominum corona in templo Mineruæ. Quamuis itaq; de Aegeria Numæ, Proculus, Romuli, & aliæ technæ fuerint prudenter ad stultæ multitudinis animos retinendos excogitatæ; non tamen omnia in religionibus similia fuere. Dæmon locutus est frequenter in statuis, templis, animalibus: etiam attulit aliquando perniciem, ut coleretur. Biduum totum in æde Iunonis clausa infantis uocem est præstigiator imitatus, ut eo accenderentur ad colendū rudiorum mentes. Quid referam iniuriam illatam Latino homini, quòd ludorum pompam in circo maximo fieri solitam, senatui non statim aperuisset? Quid non affingit tetra dæmonis natura? Committit quidem scelera, demum quum ea curare uidetur, quæ commisit: hominum mentes cludit, & agit. Si quis plura uolet, Iulium Obsequentem de prodigijs, Valerium Maximum de religione legat: uidebitq; experimeta mirabilia de substantijs separatis: quarum etsi forma non uidetur, tamen eas ab effectibus certè esse constat. Nec

enim illa aut arte humana fiunt, aut naturali. Nam stata illa omnia sunt, unoq̄ modo fieri solita: ista præstigiæ sunt & ludibria, à potentijs separatis profecta. Sunt illa omnia posita in omnium experientia, unde fidem meruere. Olim uisa sunt illa fuisse: nunc uerò partim delitescunt, partim ab his regionibus euanescere. Constat quidem prædicatione uerbi Dei, quod per Christū & in Christo habemus, multa spectra disparuisse. Verū constat in locis raro habitatore & monrosis, ubi rari sunt Euangelistæ, nil esse frequentius sortilegis & maleficis: à quibus innumeræ clades, calamitates, morbiq̄ procedunt. Quod ipsi depræhensi negare non possunt: facinora multi ultro agnoscunt, & à tam tetra potestate se eximunt, supplicijsq̄ uitam non ægrè finiunt. Si quis mihi non subscribit, legat quæ de his substantijs & earum effectu scripsit quum à se diligenter obseruata, tum quæcunq̄ literis tradita legerat, Ioānes Franciscus Picus Cōcordiæ comes. Quod ideo fecit, ut eam opinionē parum alioqui multis refractarijs, & à sensu corporeo more pecudum pendentibus hominibus probatam persuadere conaretur, scq̄ diligenter in ea naturæ obscuritate aperienda insudasse ostenderet. Quisquis illum librum quem de Strigibus nominauit leget, sibi proculdubio mirum in modum satisfaciet. Nolo omnium uanitatum istarum artem & dira pericula, quæ aliquando uiguisse Tolleti constat, adferre in medium, quum ea sint notissima, & à peste Maurorum profecta. Quotidie depræhenduntur circa Pyrenæi montis ramenta homines ea labe infecti, ultricibusq̄ flammis dari solent. Cui in Gallia non innotuit Vapinense facinus. Testantur montes sursum prorsum acti, uinæ loco motæ, prata, arbores, in summa tota superficies solī arguit infandorum spirituum facinus. Curijs celeberrimis innotuit: indicant miserī fundi possessores, nunc mendici. Nil illo miraculo recentius, nil certius. Nolo in medium adferre, quot substantiæ huiuscemodi à corporibus obsessis singulis annis eximantur imperio Domini, tum in multis locis, tum potissimum Romæ ad Columnam. Adeatur Philippo Siculo sacra ædes, idem planè uidebitur. Sed ista nostra sunt, nec debent ab impijs credi, quamuis uideantur millies.

Aliquoties colludunt etiam demones, & eorum satellites.

Experientia de nationibus exteris.

¶ Iam ad exterarum gentes ueniamus, quæ luce euangelica carent. In nulla orbis parte non est maxima quorundam cum illis spiritibus familiaritas. Multis in locis ultro omnibus tetra effigies corpore aëreo se obijciunt in cōspectum. Quid in India familiariter incantatoribus? Nullum nauigium soluit homine magia perito destitutum: ut si sit iactura facienda, aut à quouis alio facta, statim quum rogatur, locum ostendat in aquis, resq̄ per urinatores restituat. At de Indis facile est mētiri, dices. Consule Lusitanos, qui familiariter cum illis uersantur, qui hæc confirmabunt. Sæpius rogati, nonne secum etiā ipsi ducerent? Idem Galli, qui adierunt, asserent. Itinerariū lege Vartomanni, & cæterorū, qui ista uidere, & scripserunt. At non mirum est illic, ubi colitur dæmon, ut se obtutibus offerat. Verum enim uero mirabilius est, imperitis rerum omnium populis isthæc apparere familiariter. Qui populi sunt in America ad 50 ferè gradum, (apud quos egit dum orbem esset circumnauigaturus Magellanus ferè 6 menses familiariter) uident horrendorū dæmonum spectra, uocantq̄ Setebos. Quorum effigiem horrendā barbarus gygas ab ipso Magellano captus, quū uerbis non posset, signis & pictura aperuit, hac occasione. Quū auram cōmodiorem expectarent, satagebant, ut illi gyganti principia religionis instillarēt. Itaq̄ quum signo crucis more nostrorū se signare aggrediretur, horrēda uoce et horrida clamauit Setebos, signisq̄ ut potuit, explicauit, insultasse illi dæmonē, & necaturū eū, si pergeret eo signo uti. Ideo nunq̄ donec lōgè ab insula extremū exhalauit spiritum,

tum, uoluit iterum signum repetere. Familiaritate uerò tam diuturni temporis (nam uixit cum eis ad octo menses) aperuit nostris dæmonū naturam, & infestationem, quoq; modo moriente quodam, adesset magna saltantium turba. Lege Itinerarium ambitus orbis, scriptū à M. Antonio Pigafetta, homine non minus docto quàm diligentī. Quantum ludibrii patiantur sub æquatore in nouo orbe à suis lemuri- bus (quos zemos dicunt) nisi ubi de Christo auditum est, historijs multis patet, si quis nauigationes occidentis diligenter legat. Quæ terræ illis annexæ uersus septentriones à Francisco Galliarū rege sunt repertæ, turbari solent mirum in modum his spectris, ut ne quiescere quidem possint. Hoc genus Curdiague nominant. Quo sereno admodum cœlo, summaq; uentorū priuatione, ita syluæ agūtur (nam rarus illic habitator, syluis omnia plena) clamoribusq; cōplentur, ut radicitus conuelli credas. Nil tamen rerum uideas, quod ipsum naturæ uires excedit. Nam natura continuo, non interpolato motu agit: illa utroq; quia arbitrio mouetur. Iam quis enumeret, quæ fiunt sub septentrionibus? In Islandia, quam uidetur ignorasse antiquitas, tanti sunt effectus separatae potentia, ut nemo recitare ualeat. Iuxta montes perpetuis ignibus more Aethnæ ardentes, tam frequenter se offerunt spectra, ut nil familiarius; nec donec euanescant, spectra credas. Ad septentrionalem insule partem est glaciei genus, unde miserandi gemitus audiuntur: cuius si quamuis particulā inde asportare coneris, operā ludas. cludit enim sensum, ubi attigeris. Vehementi impetu immania saxa à montibus auulsa, quæ nulla uis humana queat agere, in aëre circumferri cernūtur, & à loco in locū agi: quibus uiribus, nisi intellectu, non capitur. Quæ conueniunt cum his, quæ Demetrius Britannus de insulis Britannia proximis apud Plutarchum dicebat. Zieglerus, homo singulari rerū omnium cognitione, & mathematicum absoluta scientia, tradit: autores sunt Ioannes & Olaus, Gothi fratres, à suis expulsi finibus, ille ab archiepiscopo amplissima Upsaliensi, iste ab amplis deiectus possessionibus. Quis uerò enumeret, quæ in parte illa polo proxima subiecta; fiunt ab impuris substantijs? Biduū aliquando, aliquando triduū, etiam mensem, spectrū se offert ueluti ministrū: quod nō prius agnoscas, quàm dispereat. Tanta uerò est cum quibusdam familiaritate, ut obsequatur ad multorū nutus. Nullus ferè Laponū non pollet magicis carminibus: adeo ut nauigia listāt et mergant, si uisum est. Autores Zieglerus, & Gothi iam nominati: quibus accedit Stellæ & legati Moschouitarū suffragium. Vbicunq; ergo non perspecta est uis Euangelij, illic hæ pestes regnāt, eiq; specubus & artris frequentius se promiunt. quod antiquitas credidisse uidetur. Vnde dicebāt eam uim oraculorum, quàm cognouerāt reuera in multis locis fuisse, procedere ab ipsa terra: quod etiamnum patet in multis locis, & maxime in aurifodinis, in quibus altissime terra subeunda est. Narrat uir fide dignissimus Ioan. Agricola in libro de Metallis, Bohemiae fodinas, quæ præclarissimæ sunt in tota Germania, miracula dæmonū frequentia habere, naturamq; uariam illorum esse. In quibusdam enim esse maleficos, qui frequenter homines suffocant, & necant: in alijs diuersi generis operas etiam præparare solitos: ita ut quū loco abscesserint, quibus est cura uenæ persequendæ, non rarò plura effossa nocte diei festi reperiant, quàm tota hebdomada effodere potuissent. De illis uarijs generibus uide epistolam Tritemij maximi magiæ scrutatoris, ad imperatorem Maximilianum. De his quæ contingunt iuxta Siciliam, si quid adferre, de inferis dicendo risui me obnoxium apud impios redderem, ideo missa facio. Satis enim superq; constat, esse substantias separatas in rerum natura: quod ubiuis locorum in domibus, & familijs patet. Vide quæ scribit Alexander ab Alexandro

in Genialibus diebus, sibi uisa & comperta: quum prius an essent, ambigeret.

DE DAEMONVM ET ANGELORVM NATVRA,
& de magis & prophetis, eorumq; differentia. CAP. VIII.

EX præcedentium demonstratione necesse habent philosophi, eas naturas, quas substantias separatas dicimus, alij demones, deos alij, sunt qui angelos uocent, in rerum natura non tantū fateri, sed & differre genere non parū. Malos uocabat Pythagoras *καταχθονίους*, bonos *θεός*, utriusq; sacra faciens: his ut prodesse, alijs ne nocerent. Latini etiam malos uarioues, quasi aduersos deos dicebant, alio uocabulo græco *ἀποπροπαιούς* nuncupari solitos. Nolo interim in eam descendere arenam, ut de dijs in uniuersum agere incipiam, qui ex hominū meritis nati sunt: quū opinione & impostura, nō rerum natura, ut frequentissime constarēt, sunt reiiciendi in suum locum. De ijs qui in rerum natura sunt, agendum est. Quamuis autem apud Peripateticos nulla distinctio inter istas naturas tradatur, quas simplicissimas putabant, non ideo non sunt differentes, quòd de illis non scripserint. Nam & multa illos latuere, quæ maxime nouit & probauit posteritas: ut præcedenti capite est traditum. Ab ipsa origine est cōsideranda ea natura. Quemadmodum animus noster est arbitrij libertate præditus, ut agat in utramuis partem, ex deliberatione scilicet, nō ex necessitate: ita eas substantias, quæ superiori gradu & corporis expertes sunt, esse credendum est. Nam alioqui præclarissimæ dotes essentia cogitationisq; absolutissimis naturis deessent, quod non est admittendum. Nihil enim supra hanc elementarem molem seruitute premitur: libera sunt omnia. Possē igitur & uti & abuti sua potentia & libertate, est certum. Quod autē sint aliqui abusi, abutanturq; indies, leges ostendunt, quæ illorum, ut malorum, commercia prohibent. Omnino ergo quidam sunt mali, perniciosiq; ut est demonstratū. At quum omnia sint à Deo optima creata, & si quæ mala sint, à sua libertate aut à corruptione fluxuq; materiae talia sint, constat suo arbitrio excidisse à præscripto diuinæ bonitatis, naturamq; optimam alteratione peruertisse. Vnde quum philosophia rationes illas capere nequeat, res uerò clarè uideantur in rerum natura subsistere, manus religioni porrigat necesse est. Nam in rebus quæ ab effectu esse uidentur, quum ad earum naturam acies humana ratione pertingere non possit, reuelationi diuinæ, quæ rerum naturæ non repugnat, est acquiescendum. Postquam igitur omnia præstantissima (ut potuit fieri per rerum conditionem) sunt à primo motore condita, & in illis naturis, quæ corporea delicta in se admittere non possunt, quæq; erant præstantissima, uidetur patens & homini nocens nequitia, necesse est, ut quodam facinore à principio & nobilitate deflexerint, uitiumq; maximum, & quo maius non sit, in se admiserint, indeq; (ut natura miseræ inuidiæq; est) homines sibi similes, & perditos facere satagant. Sed quæ ab initio dicta sunt, altiori principio sunt hic repetenda. Conceditur ab omnibus philosophis, qui eo nomine sunt digni, uniuersum hoc naturæ templum, quod ad partes sensui obnoxias spectat, aliqua causa esse conditū, & in esse conseruari, hominem uerò causa Dei. Quum autē summa felicitas sit in cognitione, post has tenebras meritò uita æterna esse creditur, cognoscere Deum. Nam alioqui esset homo (quamuis usu istarū rerum copiosissimo uteretur) infelicissimus, si suo fine post tot exantlatos labores careret; parumq; sapiens esset Deus, qui tot tantaq; parare uoluisset æterni nihili gratia. Esset sanè longe araneis, telas ad muscarum uenationem tam sedulò conficientibus, inferior, quòd res tot tantasq; laboriosæ uitæ (& eo magis afflictæ, quo melioris) gratia præparasset, illam uerò tantum præsentibus miserijs dotatam uellet: non tantum iniquus, sed ineptus esset.

Nam

Non cadunt ista in sensum humanū, iniquum, imprudentē, malum esse Deum: longē minus in diuinum. Sui causa igitur hoc uniuersum tam sensu oculorum quā intellectus comprāhensum creauit, suāq; agnitionis & honoris gratia. At quum Deus ipse nullo egens, abundē felix, uniuersi arbiter, absolutior, maior, telicior fieri nō possit accessione nostrā industriā, quid illi hominem eiusq; mentē referre posse credemus, quo capiatur, delecteturq;, quod uē in nostra potestate sit positum? Dura & difficilis quæstio, sed quæ est ex usu uitæ istius terminanda. Qui appetitus à natura in singulis hominibus positus est, quiq; ex operibus humanis secundum necessitatem & utilitatem expectatur ab omnibus, gloria est, honor est, & celebritas. Nam hoc naturaliter uidemus in omni genere hominū, & eo magis, quo sunt potentiores, & minus rerum egeni, ut maxima laudis & gloriæ auiditate capiantur, honores summopere ambiant. Quod quidem illis non addit perfectionē, sed fidem sibi obnoxiorū hominum repræsentat. Quibus gloriæ aculeis incitantur ad uirtutē alioqui difficilem, capessendam, ut illis igniculis incitati, tandem spontē pro uirtute labores subeant, præmiūq; laudis ueræ Deo referant: quum nostra fragilis fluxaq; periclitetur, & non raro quū illam nobis adscribere satagimus, illius loco infamiam subeamus. Quod ergo honos debeat in causas ipsas referri, nec tamē illæ sint ob id egenæ, quod gloriam uelint sibi seruatam, manifestū est in nobis hac fluxa materia constantibus. Quanto magis, quū nulla alia re eum possimus honorare, demereri, cognoscereq;, debemus adscribere omnia Deo, & acceptum usum tum nostri tum rerum externarū ipsi referre: Honor igitur, cognitioq; Dei, est finis uitæ. Nulla enim alia in re se probare Deo potest misera mortalitas, nisi dum se in filij, ceteros homines in fratrum loco ponit, parentē Deum agnoscit, quem de his muneribus amet, laudet, celebret, colat, adoret. Deberi ergo Deo soli rerum omnium parenti solidum honorē pro huius uitæ usu, quū constat, nec alio munere à nobis agnosci possit, quā dum timemus ut potentissimū, amamus summē ut summē bonum, ut parentem colimus, & adoramus ut regem regum omnium, nos certē meritō ingratitudinis fideiq; uiolata reos agnoscamus oportet, si illi ista nō referamus. Quanta ergo pœna nos dignos iudicabimus, quum non tantum negligimus, illum agnoscere, sed nobis omnino adscribere satagimus, quod unum illi debemus: Nonne meritō ultimo supplicio addiceret princeps quiuis illum, qui maiestatis ornamenta, spreto principe, sibi adscripserit: quum potissimū ea una re sacrosancta habeatur maiestas: Constat etiam ex analogie ratione. Quū sancta prouidentia nulla creature dote, præter honorē, amorem, timorem, sibi uelit uices rependi, etiam substantias separatas, quæ sine corporis adminiculo omnia spectant, & in creatore admirantur, ad idem laudis & honoris munus esse productas, libereq; & non coactē id facere posse. Ergo in una ea re possunt à creatore deficere, si sibi adscribere tentēt, quod unū maximē debent. Nec enim quū sint intelligentiæ simplices, corporis adminiculis expertes, possunt in ulla re tam grauiter præuaricari, q̄; dum superbe sibi, quæ Deo debentur, adscribūt. Quod ipsum cōmississe dæmones, & ratione fatendum, & religione tenendū. Dum enim magna multitudo earū uiderēt sibi datas dotes, & libertate se esse donatas, sibi suam perfectionē uolentes adscribere, de suo gradu decidē, atq; ex cœlesti regione inter ista elementa sunt deturbatæ, dæmonesq; nequam factæ: ubi frequentissimē uideri solent effectibus. Fulguribus enim miscuntur, uentis inuoluuntur, maria uexant, homines obsident, ædes infamant, segetes aut per se aut maleficorum hominum instrumentis incantant, lædunt, perdunt: conatibus hominū ad pietatem tendentiū se ideo opponunt, ne illis sit

animus felicior, qui potest cœlum, unde eternum exulant, suntq; deiecti, adire. Qui ergo daemones uno genere à Deo creati crant, in duas partes sunt diuisi, in *ὀφθαλμογενεῖς* & *κακῶσ' αἰμονεῖς*, quos bonos & malos angelos dicimus. Hæc necesse est ex concessis (ubi uidemus ab effectibus eos esse) fateri, atq; eorum naturam ex eadē ratione peruestigare. Videmus ex Proclo, Iamblichō, Mercurio, & cæteris, duorū scilicet esse generum, bonosq; ter triplici differentia distingui. Nam sunt nouem angelorū, aut deorū (ut uocant Proclus & Porphyrius) aut si uolumus, bonorum daemorum ordines. Primos non aliunde quam à Deo accipere intellectus lucem, tradunt: secundos ab his recipere, in alios transfundere: inferiores recipere tantum. Ita etiam est censendum à contrarijs, quum ex omnibus illis ordinibus ceciderint sua superbia, negatisq; Deo honoribus, inueniri. Præterea esse hîc tanto deteriores, quanto erant excellentiori cōditione. Quod ipsi fatentur magi, singula genera singulis uocabulis & sacris cogentes. Sunt igitur nouem daemorum malorum ordines (si ordo in rebus perditissimis esse potest) non secus atq; angelorum. Quod ipsum non latuit Vergilium in 6. *Æneidos*, quū ait: *Et nonies styx interfusa coercet*. Obstare enim ait illis, qui iniussu Imperatoris e uita migrarūt, nouem inuidiæ aut odij ordines, id est daemorum, quo minus inde euadere possint. Qui enim mortem sibi consciscit, quum scelus immanius nō possit cōmittere, meritò obsessus à tota cohorte creditur. Quamuis demonstratione satis probatum est, diuersa daemōnū genera esse: quod eorum effectus sub sensum cadant, de bonis uero (quos deos, heroas, aut daemonas uocant) inter omnes constat, ad malorum agnitionem confirmandam, uetustissimum testem Mercurium Trismegistum, qui paulo post Mosē floruit, deusq; habitus est, in medium adferam. Eius uerba sunt ex 9 Pimandri dialogo, eiusmodi: Mens omnes notiones concipit, bonas quidem, quoties à Deo semen infunditur: contrarias autem, quum à daemōnibus quibusdam semina in animum iaciuntur. Nulla profectò pars mundi inferioris est daemorum malorum præsentia destituta. Dæmon deniq; in hominē irrepens, semina propriæ operationis inspergit: mens aut resperfa adulteris seminibus, pregnansq; facta parit adulteria, supra, homicidia, parricidia, sacrilegia, furta, impietatem, urbium, prouinciarum, regnorū euerfiones, pestes hominū, ac reliqua omnia mala, quecunq; sunt opera nefariorū daemorum. Hæc ille. Iamblichus de mysterijs ait, & sua & Porphyrij sententiā, daemones malos infimosq; & gubernatione priuatos, tangi affectionibus: uocans alioqui substantias separatas, & Deo summo subiectas pestes, Heroas, daemonas, animos. Vnde constat, daemones, quamuis intelligentia nostro animo præpolleant, tamen duorum esse generū. Quosdam enim principatui in materia nos adnectere, alios aut sursum trahere constat, uaria appetendi & naturæ genere, ad cœlestia sublimius rapiendo, aut depressius pro ratione illorū & nostri. Qui itaq; nobilem animi naturam fluxis & caducis rebus inherere faciunt, (quum sit cœlestis origo, natura, finisq; in ipso à natura diuina insita) non possunt esse, nisi nequam & improbi: quū omnium legū studium, omnes religionū conatus, philosophorū præscripta, naturalis inclinatio, uerū cognoscendi in nobis innatus amor, naturalis Dei cogitatio, nos sursum uocent, & à terrenis auocēt. Ordines itaq; inferiorū potentiarū, ut superiorum, distinctas tradidere, qui de magia & sacrificijs scripsere. Vnde meritò noster Paulus uocauit principes & rectores tenebrarū harū, mundi q; potestates, cum quibus est nobis colluctatio: qui nulla alia potestate, quam scuto fidei uinci possunt. Quæ admōdū igitur summus angelorū ordo, qui Cherubin, seraphin, throni dicuntur, lucem inaccessibleē cōtemplantur, percipiuntq; inde purificationem,

nem, lucem, & perfectionē totius boni, felicitatis & uirtutis, cognitionisq; : ita oportet eos, qui ex eo genere suo opte arbitrio deciderunt, in summo tenebrarū, nequitiae, infelicitatis, uitij, ignorationisq; sui uersari. Nam res tāto fit deterior, quanto à natura sublimiore mutata est in contrariū. Eadem demum cōparatio etiam in secundis & tertijs locum sibi uendicat. Quū uerò res omnis naturalis in actione consistat, agere has substantias in quaedam subiecta oportet, atq; ita mortales animos agere, aut rectā aut transuersos, ut bona aut iniqua forte sunt. Qui à bonis aguntur, depulsa iniquorum potētia, feliciter se habent, utiles sunt reipub. Deum ubiq; agnoscunt, sui sunt cōpotes. Diuersum accidit obsessis ab impuro consortio dæmonū. Omnia enim in ruīnam sui, euerzionē fratrum, & publicæ utilitatis, dedecusq; Dei faciunt. Verum ista sunt uniuerso hominū generi cōmunia, comites duos diuersos habere toto uite tempore, quibus libertas animi nostri incitetur. Nec enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Contingit uerò etiā uitæ similitudine plures uno, ex duobus ordinibus adesse ipsis hominibus. Inde q; diuinatione multi pollent, quòd scilicet commercium substantiarū separatarū familiariter se animo insinuat, ut cognitis motibus ea aperiat, quæ supra facultatē humanam sunt. Nec tamen est in opinionem Porphyrii descendendum, qui corpus huiusmodi, cuius imperio fiunt uirtutes admirabiles, non amplius ab anima sua uiuere & agere tradit, sed à diuina particula accedente illi uitam habere. Est enim impossibile hominem à dæmone informari. Vnde nullus magus unquam potuit excitare mortuū. Spectro se offert non raro spiritus, alioqui animo hæret, illiq; aperit futura. Itaq; spe nostræ familiaritatis & potiundi consortio nostro, facinora uires humanas superantia perpetrant, bona quidē, si bona fuit inspiratio; aut contrā, si mala. In hoc differunt, quòd qui diuino motu, non permissione accedunt, omnia possunt: quia causæ primæ adhærent. Mali possunt ea tantum, quæ ad ostentationem, non item ad naturæ usum aut instaurationē faciūt, nisi quū læserint, aut finxerint. Quæ enim cōmittunt, modò uitam nō ademerint, ea omnia instaurare ualent: uitam uerò nec ab illis ablatā, nec aliunde perditā, reddere possunt. Qui diuinitus inspirati sunt, aut angelico consortio humanā conditionem sunt supergressi, prophetae dicuntur, si uiri sint: si fœminæ, Sibyllæ. Nequioribus obsessi ductiue dæmonijs, si spōtè euocauerint, magi maleficiq; dici solēt. Si inuiti, illos patiuntur, energumeni à nostris sunt ideo nuncupati, quòd in illis ueluti instrumētis operas suas dæmon exequatur. Ideo uehementer, quū admittitur in inuito, diuexare corpora & animū consueuit. Quod genus frequenter uidetur, & ui crucis, nomineq; Christi ab exorcistis expellitur. Primum genus ob uitæ innocentiam familiariter utens dæmone non est in uitio, quia nunquam imperat malis angelis, nisi ut ne noceant, idq; nomine Dei altissimi. Nam angelus angelo nō paret, nisi iussu & potestate Dei. Prophete ergo et diuinitus inspirati homines in nomine Dei, angelorū ministerio diris potentijs imperant, imperata facere cogunt: utuntur uerò bonorū opera ad curāda quū corpora, tum animos; ad præstigias minimè, nisi quū utilitas publica id poscit, infideliū gratia, ut tandem inuiti, credere ista à Deo profecta esse cogantur. Familiaritatē ergo habent homines cum substantijs separatis aut uolentes scientesq; aut inuiti ignorantesq;. Ignorantes nolentesq; à bonis coacti in uerba erumpunt sibi non præmeditata, eaq; assidue alij, alij quandoq; proferunt in aliquē usum mortalium. Quale fuit in Saule persequente Dauid, in Caïpha de Christo, & in eo homine qui prænunciabat cladem Hierosolymitanam multis antea annis, quum tormentis à clamoribus illis dimoueri non posset. Volentes sed ignorantes Sibyllas passas fuisse crediderim

*Hæc etiam
in libello
Pastoris,
siue de dua
bus uijs.*

*Prophete
& Sibyllæ.*

*Exorcistæ
alij fuerunt
in Ecclesia
primiti-
ua, q̄ hodie
quidā ne-
bulones
sunt.*

*Iesum uo-
cat Iose-
phus.*

uim numinis, & præclara de regnis omnibus, & Christo uenturo præcinnisse. Non itidem crediderim prophetas sanctos quæ spiritus dictabat, dixisse, non autem per omnia intellexisse: ut Montanus fabulatus est. Sancti uiri omnes scientes uolentesque accersuerunt & habuerunt comites, bonos angelos rerum multarum prænuncios. Qui ignorantes nolentesque patiuntur congressum iniquorum, sunt extra culpam. Nam si quid peccat, inuiti peccant. Omnium igitur illi sunt nephandissimi mortalium, qui in aliorum hominum perniciem & præstigijs, accersunt tetras potentias. Quales (quum multi fuerint omni literarum memoria) aliquot sunt mihi in medium adferendi, atque cum prophetarum facinoribus comparandi: ut eorum clarior distinctio appareat. Nulli non fuit notissimus Symon Samaritanus, qui ob infanda facinora statuat Romæ ueluti deus à Nerone est consequutus. Apollonius Tyaneus cui non est lectus: Quis nescit Apuleium non frustra laborasse magicæ ueneficijque infamia? Videamus, quæ fuere præclara istorum facinora. Symon plura pollicitando quam posset præstare, præstigijs lusit Neronem, personam frequenter est mentitus. Fecit, ut res uariæ ubicunque uellet, uiderentur. Mons uidebatur eius opera loco moueri, ædes subuerti. Ex qualibet orbis parte nuncia adferri curauit, canis ut uideretur, aut quoduis aliud animal, qui homo esset. At quid hæc ad uitæ humanæ usum spectant? Fuerunt & nostra memoria homines lupino corpore cæteris apparentes, dira facinora, cædes, furta committere soliti autore dæmone. Frequens illud est. De præhensi tandem agnouerunt facinora, itidem à dæmone habentes, quod Symon profitebatur. In ære uolare uidebatur: at mortuum suscitare nunquam potuit, hominem uel ullum curare à morbo. Multa de Apollonio tradidit Græca uanitas: at præclarius nil est, quam quod aiunt agnouisse dæmones, Empusam uidisse, nuncia à remotissimis orbis partibus, dum res fierent accepisse, cantus auium intellexisse. Quid hæc miracula mortalibus contulere? Quid Apuleij referam? Quæ si uana sunt, nescio. Certè similia sunt in experimentis. Nam μεταμορφώσις, quamuis sunt partim à poetis excogitate, & fama locupletatæ, tamen omnino falsæ esse non possunt: quia impossibile est famosum esse omnino falsum, ut ait Philosophus. sunt enim famosa secundum partem necessaria. Quandoque enim corpore, quandoque animo homo ad tetra diraque sacrorum nephandorum ministeria à dæmone traducitur, ipso etiam sciente, & credente, aut non sentiente, sed alijs apparente. Mediū enim naturale qua uidemus, præstigijs labefactari potest, fascinarique oculi possunt. Quid uero ista profunt? Nil planè. At uitam reddidisse mortuo, sanasse morbum incurabilem, rerum copiam exhibuisse: hæc uero sunt miracula, quæ à prophetis & sanctis in nomine Dei & Christi Iesu fiunt. Porro Christus proprio nomine omnia miraculorum genera fecit. Vnde patet maximè diuinitas eius. Quantum à Symone & Apollonio diuersus? Nil enim Iesus tam facile uisus est facere, quam quod Creatoris æquaret potentiam, ut per omnia naturæ humanæ summam conferret salutem. Si cum eo conferatur natura, etiam parua uidebitur. Nam difficilius ex uetusta materia nouam domū facias, quam ex noua primum construas. Veniant Messiaæ Iudæorum in medium, quorum facinoribus præstigijs quibusdā confirmatis sexagesies centena hominum Iudæorum milia periëre. Nam occasione primi Barchozbae in Hierusalem uicesies centena hominum milia Tito occidente desiderata sunt. Merito itaque contigit, ut qui filium mendacij loco ueritatis susceperant, illius neglectæ pœnas darent. Alius eodem nomine & ingenio coëgit reliquias Iudæorum ferè ex toto orbe ad se nouum Messiam, sub Hadriano imperatore. Qui ob rebellionem illam, quadragesies centena hominum milia confecit.

Id est, hominis in aethere
num aureum
transformationem.
Non aliena
ab hac dissertatione
scribit Augustinus li.
10 de Ciuitate Dei.

χρυσου αυθρωπιαν referam? Quæ si uana sunt, nescio. Certè similia sunt in experimentis. Nam μεταμορφώσις, quamuis sunt partim à poetis excogitate, & fama locupletatæ, tamen omnino falsæ esse non possunt: quia impossibile est famosum esse omnino falsum, ut ait Philosophus. sunt enim famosa secundum partem necessaria. Quandoque enim corpore, quandoque animo homo ad tetra diraque sacrorum nephandorum ministeria à dæmone traducitur, ipso etiam sciente, & credente, aut non sentiente, sed alijs apparente. Mediū enim naturale qua uidemus, præstigijs labefactari potest, fascinarique oculi possunt. Quid uero ista profunt? Nil planè. At uitam reddidisse mortuo, sanasse morbum incurabilem, rerum copiam exhibuisse: hæc uero sunt miracula, quæ à prophetis & sanctis in nomine Dei & Christi Iesu fiunt. Porro Christus proprio nomine omnia miraculorum genera fecit. Vnde patet maximè diuinitas eius. Quantum à Symone & Apollonio diuersus? Nil enim Iesus tam facile uisus est facere, quam quod Creatoris æquaret potentiam, ut per omnia naturæ humanæ summam conferret salutem. Si cum eo conferatur natura, etiam parua uidebitur. Nam difficilius ex uetusta materia nouam domū facias, quam ex noua primum construas. Veniant Messiaæ Iudæorum in medium, quorum facinoribus præstigijs quibusdā confirmatis sexagesies centena hominum Iudæorum milia periëre. Nam occasione primi Barchozbae in Hierusalem uicesies centena hominum milia Tito occidente desiderata sunt. Merito itaque contigit, ut qui filium mendacij loco ueritatis susceperant, illius neglectæ pœnas darent. Alius eodem nomine & ingenio coëgit reliquias Iudæorum ferè ex toto orbe ad se nouum Messiam, sub Hadriano imperatore. Qui ob rebellionem illam, quadragesies centena hominum milia confecit.

cit. quamuis ultra 300000 eorū essent abscisso pollice deuoti, ad eum Messiam tuendum. Vnde satis patet, quid à uero falsum differat. Si enim suas præstigijs autore Deo habuissent, preuidissent, & non potuissent tantum nocumentū adferre suæ genti: sed præsensissent mala futura, more prophetarum. Nam Elias & Elifeus futura præcinuere, mortuos suscitauerunt, substantiasq; rerum multiplicauerunt, ut paululum farinæ & olei multis satisfecerit abundè hominibus. Spiritus ergo Dei illos comitabatur, & inflammabat ad uerū prælagiendū. Quū autē dira dæmonis natura deus uideri appetat, sub pietatis prætextu frequentissimè imponere uoluit rudibus. Itaq; quum uerū lumen diuinitatis illucesceret in Christo, etiam innumera colluuijs impurorū hominum oborta est, quæ magicis præstigijs multos in perniciem traxit, ut resisteret nascenti Euāgelio: non secus atq; obstiterūt incantatores Mosis, legem tradere incipienti. Nam quia uidebant Iudæi secundum prophetarū prædictiones instare tempus ueri Messia, ex toto orbe in Iudæam confluabant multi populi. Inter quos impuri homines dæmonū præstigijs fulti insurgebant, scq; prophetas alij, alij deos, alij Messias esse dicebant, facinorosiq; spectris mentes hominū ueritatem perquirentium agitabant, atq; demum in perniciem trahebant. qualis Iudas Galileus, Theodas, Aegyptius quidā, Elymas Barichu, Symones duo, unus Cyprius, alter Samaritanus, & innumeri alij. ut ait non in uno loco Iosephus. Magi (inquit) etiam, & latrones collecti multis afflictionem inducebāt, & quasi ad libertatem uocantes, mortē præsentem his cōminabantur, qui Romanorū potentiam ferre uellent, ita ut etiam reluctantes in suam sententiam pertraherent. Symon Samaritanus ad 4 milia hominum coegerat, Aegyptius ad triginta, Barchozba (ut iam diximus) paulo post Christū sexagesies centena milia: dum omnes conuellerent nituntur potentiam Romanorū in ruīnam traxerunt. Festus Aegyptium confecit: Petrus Synionem in Cesarea, nō gladio ferreo, sed uerbi Dei, iugauit: Titus & Hadrianus cæteros. Præclara facinora. Illæ uerò sunt artes & præmia dæmonū. Quis nō aduertat, quantum uerus propheta à malis & falsis differat? Christus Iesus dominus Deus noster editis tot miraculis in utilitatē hominum, quot in illo primū creauerat pater, inq; totius esse posuerat, num ruīnam ullam suis attulit: Si ob unū facinus collegit unus ad quadagesies centena hominum milia, quid non poterat Christus, solidos homines ad uitam restituendo (quod quidē quam creare, est magis arduū sensui nostro) partes ipsorū quascunq; instaurando, uisum, auditum, sensum, loquelam, manus, pedes reddendo, integra corpora aduersa ualitudine liberando, maria sicco pede calcando, demum resurgendo: Quas hominū turbas poterat cōparare, qui ultro confluentem multitudinem ad eum etiam in loca deserta, pauit pane cœlesti, & sua potētia auctio, ad quatuor & quinque & septem milia hominū? quem ob innocentiam Romanus magistratus est admiratus, & probauit? Quid putes consortij & concursus fuisse ad eum in urbibus habitatisq; locis, quum in desertis tanta turba conflueret? Solidas prouincias mouere poterat: si ad humanā potentiam cōparandam uenisset (scio quibus, & quamobrem ista scribā) cuius uel unum hoc argumentum magnum est, quod quum in infinita turba Hierosolymam sub magistratu ferocissimo, totius (ut inquit Plinius) orientis urbem præclarissimam esset insidens a fello ingressus, potuit quum innumeri populi ex toto orbe confluerent, ad suas sacrorum nundinationes attentissimi innumeri sacerdotes essent in templo augustissimo, euertere nundinationē illorū, & mensas trapezitarū deiicere, usumq; publicū fori sacri perturbare, ne hiscere quidem audentibus ob res sacras summis sacerdotibus? O Christe Iesu, quanta tua est potestas, maiestasq;?

ut Pilatus
& Tiberius.

Pannofus, squalidus, egenus, despectus, solus, pauperrimus, uim & maiestatem legū potes unico actū pellundare. Non est hęc, non est potentia humana. Deus ecce deus est. Ita differs à perditis hominibus magisq̄, quoniam in te habitat omnis diuinitatis plenitudo. Et prophetæ munus, & Dei maiestatem, formā serui sustinens ostendis. Id sciebat postquā effecta uidit Satan, suisq̄ ministris usus est, ut simiæ diuinorū operum fierent, & tandem ultionem nephariæ genti compararent. Idem homines impij (ut nunq̄; caruit demonū præstigijs Aegyptus) Mosi prophete Dei obstabant, falsisq̄ potentijs contra ueras insurgebāt. Verū à melioribus deteriores tandem uicij, diuinæ uoluntati cesserunt, agnouerūtq̄ Dei esse potentiam dæmonibus maiorē. Nam Satanus scipsum nō uincit, effect enim contra naturam quicq̄ naturale in semet insurgere. His satis liquet, ab effectibus, qui nam mali & qui boni dæmones: unde homines potētijs separatis & conatum humanū excedentibus utentes possunt dignosci. Nequam homo & dæmon dum præstigijs ludit oculos, uanis terriculamentis dementat homines, falsa & fluxa pollicetur, uitia sectatur, suadet uirtutē fallendī astu; uerboq̄; tenus probat, factis damnat: mala & pestes permissione Dei ob nostra scelera, aut probationem, immittit. Vult uideri deus, gaudet omnium celebrari uerbis, ambit laudari, imperia cupit, captat, res humanas euertit, ut sua tandem cupiditate potriatur. Quod si minus licet, famam & immortalitatē præstigijs ambit. Dum contendit petere cælum Neronis deus Symon Samaritanus, dignum patella operculum, à potētia diuina orantibus Petro & Paulo deturbatur, & paulo post infelicem animam possessori resignat. Testis rota Roma, testis Egessippus, testis Tertullianus, testis Nero: qui ideo Petrū & Paulum sustulit. Dum cupit famam æternam sibi comparare Symon, cum æterna infamia, mortem æternam consequitur. Quid de Apollonio dicam? Ille maluit sibi manus inferre, quā diuinitatis opinionem non emendicare. De cæteris non dico. Nam infelicissima catastrophe fabulæ extremum actum clausurunt. Exortum est inter bonos & malos quoddam genus hominū callidum, uersipelle. Quale illud fuit, quod falsis religionibus dedit originē, diuina fingens mentiensq̄; colloquia, & interim tyrannides & uiolenta imperia cōminiscens. De quo nunc non dicam, sed quando de religionū omnium originibus tractabo. Satis ex effectis agnoscere cogimur potentiarum separatarū discrimen, quum per se, tum maximē quum homines earum opera utūtur. Mali enim ruinam & sibi & spectatoribus credentibus diuinos esse, comparant, & adferunt. Boni effectū suo & corpora & animos dirigunt: tum quæ faciunt, ad utriusq̄ incolumitatem perquirunt, procurant, exequuntur. Opus est esse sanctissimas mentes, quæ aut malis imperent, aut quibus boni sunt familiares. Nam in maleuolam animā non intrat sapientia, nec diuinorum spīrituum ulla familiaritas. Qui malis occupantur uolentes, uerbis quidem & signis uidentur esse probi, mentiunturq̄; uirtutem, quantum possunt. Nam nolunt se prodere statim, antequam probitatis prætextu inescauerint homines, fidemq̄; extorserint. Itaq̄; frequentius se inculcando uincunt, uictisq̄; in perniciem propriam & alienam abutuntur. Potentijs bonis diuina prouidentia non quidem creat, sed regere uidetur, ista inferiora, & si infinita uirtute nihil non procurat quamuis minimū. Iussu Dei ad uirtutem hominumq̄; cōmunem & priuatam utilitatē hortantur boni inspirando: mali eiusdem permisso, ut nos exerceant, dehortantur falsis inspirationibus. Bonis adhortationibus, quū parū diligenter fidem adhibemus, angeli in hominibus ostendūt nobis uoluntatem diuinam, signisq̄; confirmant. Nam nullus unquā propheta sine signo, aut ueri prædictione certa fuit. Vnde nec Muhamedes est propheta, qui utroq̄; caruit,

uicijq̄;

*De Petro
historiæ
Ecclesiæ
sticæ hoc
referunt.*

uirijsq; maximis scaturit. His ipsis (hominibus dico, & angelis, Deiq; præscriptis) sua sponte se opponunt iniquæ potētiae, instrumentisq; malorū hominū utuntur. Vnde innumera mala scaturiūt, causis ipsis latentibus. Quo quis enim magis pius est, eo ardentius instant contra eum dæmones, ne proficiat, peruertuntq; aut opinione ueri non perpensa, aut nocentis animi, aut corporis dimouent, quum à bonis omnibus, tum maxime à uera in Deum pietate, sui cognitione, & proximi charitate. Quod nemo mortalium, qui in se aliquando descendere tentauerit, negare potest. Nam nullus est, quin naturali quodam motu ad uirtutem ipsam moueatur, ueriq; amorem (qui in sui Deiq; cognitione consistit) non in se esse sentiat. Tamen quamuis nobis est liberum arbitrium, nunquam possumus ita eas uoluntates exequi, quin aut omnino ipso uoto priuemur, aut multa in eo ad perfectum complementum desideremus. Ideo de hominis natura sunt mihi pauca dicenda.

DE HOMINIS NATURA. CAP. IX.

ET si nunc ingens hominum multitudo toto in orbe respersa uidetur, innumerabilisq; numero iam à primo homine ad nostrā usq; memoriam orbem incoluerit, tamen nemo homo negare poterit, ab uno omnes profluxisse principio, unoq; parente natos, sensim in uarias regiones transiisse. Nam quod una origine sint, testatur philosophus Aben reis, dicitq; à primo homine pendere totam generationem. Itaq; nominant genus à patre ubiuis gentium, non à matre, qui in aliquod genus referuntur. Quod si non essent ab eodem primo parente, unoq; principio, proculdubio duorū alterū sequeretur absurdum: aut Deū fuisse superfluum, aut plura esse hominum genera. Si enim plures eiusdem formæ præter modum naturæ postea solitum creauit, superfluam operam impendit, quum ordine naturæ posset aliter fieri. Si autem diuersæ sunt formæ, illæ uiderentur, atqui neutrum est admittendum. Nam una forma est, ipsa scilicet humanitas, qua omnes dotantur, nec plures sunt uisæ. Deus uerò, quod natura potuit, nunquam extra eius limites traducere uoluit, Satis enim fuit hominem & foeminam propagationi naturali creauisse, inditaq; procreationis appetētia posteritatis curam illis reliquisse, ut & cæteris animantibus. Ut enim in omnibus cæteris rebus semine procreatis, & procreari solitis, necessariò præcessit unitas omnem numerum, ita & in hominum genere fatendum est. Ante omnem numerum unitas. Ea de re omnes iisdem legibus naturæ tenentur, eos agit eadem rationis uis, idem appetitus incitat, idē scopus urget: quo maxime patet, eadem & animi & corporis natura & compositione teneri, materiaq; & forma eadem semper connecti. Nec enim fit, ut figuræ & qualitates formis adscriptæ, ab alia forma cōmuniter formentur. Nam cōfusio omnium specierum fieret, rerumq; ordo inuerteretur. Verum obiiciet aliquis, Blemmijs capita desiderari, canino capite quosdam, rostro suillo alios, semicapros quosdam & satyros, imantopodas seu loripedes, & id genus, quū sensu humano uideantur, figura dissimili, in quod nam genus censet referendos? Ipso usu discet (do esse etiā fabulosa, quæ tamen esse uera, ut de Centauris tradita, non puto.) Si loquuntur, si colligunt, ratiocinantur, reminscuntur, religionis sensu tenentur, inter homines adscribendos ne dubites: alioqui esse incognitū animantium genus cōstat. Fieri uerò potest, ut perfectissima forma figuraq; qua sumus donati à Creatore, immutetur, dumq; nimia licentia illius periculū perditū homines per uarias species capiunt, ut uaria monstra procreent, quæ inde in genus perditum & figura dissimile abeunt. Infandorum etiam dæmonum opera deciso aliunde semine, & collocato

in loco naturali, & proportionato calore, quaedam genera capere principiū, nō est alienum ab illorum natura. Cæterū arte etiam posse ipsam naturam inuerti, quod ad figurā attinet, est celeberrimus autor Hippocrates in libris de aëre aqua & regionibus, de macrocephalis loquens. Ita enim opinio apud illos in ualuerat, decorum esse capite oblongo nasci, ut obstetricum & medicorū cura recens natorum infantium capita tenella effingerentur in oblongam formam, donec natura artem imitante tales generarentur, quales efficti pridem fuerant. Res sane incredibilis, nisi à toto orbe cognita, & à præclaro homine scripta fuisset. Quòd sint quidam forma cubitali, ideò pygmaei dicti, rostro suillo, demerso in pectore capite, angusto ore, naso prominulo ad uncō ue, aut omnino syriacæ, potuit arte naturam inuertente fieri. Quemadmodum hodierna industria factum est, ut fructus sine seminibus nascantur, sed longè inferiori naturalibus gratia. Aquam enim potius quàm fructus naturam redolent. Nil itaq; figuræ uarietas facit, modo formæ natura in rebus permaneat, rationisq; uis insita uigeat. Hic noster homo optima constitutione fuisse compositus uidetur, seu dotes animi seu corporis perspicias, adq; res fugiendas expetendas uè feliciter instructus: ut quem diuina potentia sacrosancto afflatu informauerat, iudicioq; & prudentia eligendi ornauerat: ne dum ea sectari uellet, quæ ad finem illi propositum non pertinent, sibi esset perniciosi autor. Solum enim ex tot animantium naturis particeps rationis & cogitationis est: qua una præstat beluis, Deo iungitur, per quā conijcit, argumentatur, refellit, concludit, quem nisi *φιλαυτία* sui amor, & ignorantio, contemptus causæ primæ, propria temeritas, & incogitantia: adhæc deprauatio consuetudinum, opinionumq; uarietas ex primis illis principijs sumens ortum, torquere ac flectere quocunq; cœpisset, essent omnes homines & ratione & animis tam sibi similes, quàm quisq; suis ipsius. Hinc factum est, ut boni omnes quum hominem hominis causā natū scirent, dicerentur mutuo dñ; ut ediuerso opinionibus & prudentia humana instructus dici solet homo homini lupus. Quum itaque in cæteris animantium generibus nullum genus in propriam speciem scēuiat, suo in genere probè degant omnia, ut inquit ille, solī homini ex homine plurima sunt mala. Vnde uidemus, quòd naturæ dotibus fuerat præstantissimum, id factum esse omnium perniciosissimum. Nec tantum cæteris perniciem adfert, sed & (quod ipsum contra naturam est) suis gaudet miserijs, quarum quotidie faber & artifex & uideri uult, & reuera existit. Illi enim contingit ex usu rerum naturalium, ut quanto conditione à creatore erat nobilior, tanto sui arbitrij deprauatione factus sit deterior. Quanto res fuit corpore deliciarior, tanto eius putrefactio magis aërem labefactat. Acetum excellentissimum à consimili uino sine arte proficiscitur: casus in summis foedior & maior, quàm in tenui fortuna. Foetidiora sunt à deliciarioribus cibis. O miserum hominem, qui sponte te deiecisti, teq; extrā tamdiu quæris, inq; dies sis deterior. Ideo hæc inuens antiquitas, ætates fixit aliquot hominum, pro ratione metallorū, quibus maximè erat insensa, labefactata uerò posteritas. Auræ enim & argentea utrisq; carens prima, & altera dicta est. Hinc Homerus, *οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ τὰς ἀταδάλιαισιν ὄλοντο*. & alibi, *παῦροι γὰρ τοὶ πλείους ἕμοιοι πατρὶ πλείονται, οἱ πλείους κακίως παῦροι δὲ τι πατρὸς ἀρέως*. Fabri, ait, suæ fortunæ sunt homines. & Pauci sunt liberi parentibus similes, plures deteriores, pauci meliores. Quòd si aliquid contagionis & temperamenti nati à parentibus capiunt, ut certè capiunt (nam generosa à generosis nasci, & timida à timidis ex usu naturæ est) nemo miretur, eo nequitia iam pridē uenisse homines, ut quibus nil possit addi. Has cōfirmat sentētias in Alcibiade Plato, etiā uersibus Homeri citatis:

Frustra,

Frustra, inquit, in malis positi mortales, deos inculpant, quum suis miserijs capiuntur, morteq; grauiora mala etiam ultro subeant. Vnde propriam naturam omnino quosdam exuisse constat, contrariamq; induisse, ut suam infelicitatem ne sentiant quidem. Alij etsi sentiunt, in seq; descendere tentant, morbum agnoscunt, sibi mederi non possunt. Alio rapit gloria, transuersos uoluptas agit, opinio undiq; obsidet, necessitas inuicta urget. Quibus omnibus ex arce mentis deturbata ratio, contra sententiam porrigit uictoribus herbam. Quum autem in nullo mortalium non inhabitet ille stupor aut deprauatio naturæ, inq; eo omnes conueniant, necesse est, quemadmodum rectam rationem & absolutissimum iudicium ab autore in primo homine acceperant, ita etiam periclitatum fuisse præclarum hoc munus in eodem. Nam ut omnes in uiuificibus morbum indicantibus conueniunt, ita nisi cœlitus lux denuò affulserit, omnes in malo conueniunt, ut qui se agnoscunt, quod nolunt, id faciunt: alij & si consuetudine deprauata rapiantur, tamen iudicent se malè agere, & non desinant. Verum in hoc differunt, quum uterq; aberret, quòd is inuitus, ille uolens peccet. Tam ægrè reguntur habenæ arbitrij humani, quod unum in homine erat præstantissimum, ut omnino in integrum restitui non possit, nisi ab ipso qui primum autor fuit. Si uerò quispiam dixerit, hanc inclinationem ex arbitrio in malam partem & uanitatem propensiore, esse causa uirtutis, quæ in arduo est posita, comparatam, dicet quidem aliquid, sed de re parum. Nam uti mera libertas est, nulla debet esse propensior ratio in alteram, quàm in alteram partem. Quod ipsi uidemus, quum ex duobus bonis alterum nulla repugnantia eligimus, malum maius deuitamus. Illic enim non est coactio ulla, aut uehemens inclinatio, quæ ob uanam opinionem & gloriolam, aut uoluptates nos ipsos labefactantes urget. Vnde & nos esse deprauatos omnes, ab unaq; origine constat, & dæmonum potentia urgeri. Verum quæ fieri potest, ut in omnibus regnet pestis illa, qua inficimur, atq; indies magis ac magis serpat, quum animus noster non ex traduce sit, sed cœlitus in nostra corpora irreat: indeq; nasci arbitrium soleat, quo ad præclara facinora incitamus, fugimusq; contraria? Nil sanè facilius hac quæstione solui potest. Assumamus principium quoddam commune, quo inter utrosq; conueniat. Natura aut ars nil quicquam agit sine instrumento ita disposito, ut ad functiones suas sit aptissimum: quod natura certis legibus ostendit. Nil quicquam crescit sine actione calidi in humidum radicale, uel accidentale. Sunt ergo ea instrumenta, sine quibus nil agere potest natura. Quod si sint ea extra proportionem, & deprauata, nimius humor necabit, putrefacietq;, calor uehemens uret absumetq; humidum: si sint minora quàm par sit, macie omnia laborare est necesse. Hoc uerò non est impotentia naturæ adscribendum, sed materiae & instrumenti uitio. Nam si sit semen nequam aut uitiosum, nec instrumentum etiam benè dispositum aget in illud. Quemadmodum securis apta ligno scindendo in saxa aut metalla non aget: ita nec in ea ligna quæ lapidauerint, ut nec in euanida & malè firma. Nam fœni, lanæ, bombicis, & similium cumulos, non astrictos ob molliciem, scindere non potest. Tria itaq; sunt in actione perpendenda (ut sine imagine & mysterio trinitatis nil sit) agens, instrumentum, patiens. Duo postrema oportet disponi proportionaliter ad agentis potentiam. Nam princeps prudentissimus si desit illi miles, nil agit: si adsit ineptus rebus gerendis, idem: si adsit optimus dux & miles, uictoria uerò non possit haberi, per altissimos montes, per loci fortitudinē & munitionem, aut quiduis aliud, quid rogo poterit efficere? Nonne ideo imperfectus uidetur? Eadem ratio est in fabro, securi, & materia. Nam

+ in lapidis
naturā di-
uerterunt.

nullus ideo imperfectus est, quod retusa acie instrumenti agere non possit, aut quod materiam instrumento duriores non fecerit. Quibus fit, ut quæ uidebatur obiectio contra nos facere, ea maxime nostra confirmet. Nam quum animus celesti origine aut saltem ex quinto elemento non habente contrarium decidatur, oportet esse perfectissimum. Quod autem est perfectissimum & celeste, omnibus idem adest. Vnde in nostra materia & traduce esse uitiū & ineptitudinem ad actiones illius recipiendas constat, illamque non uulgarem, ut quæ nos (nisi adsit nos restituens uis diuina) contra scopum nobis propositū agere ferme cogit: quum alioqui cetera animantia uideantur fugienda sibi & expetenda prudentius uitare eligerē ue ipso homine. Quod animal usquam sibi uitam ademit imprudentia aut uitiō? Ponunt illa modum naturę ex necessitate, non ex uoluptate. At bone deus, quot homines necauit in gluuies, cōfecit ebrietas, usus uenercorum in assidua morte uiuere fecit, cupiditas habendi laboribus immensis & periculis obiecit, uindictę & uoluntatis sine ratione explendę opinio in dedecus & sceleratam mortem iniecit? Quid plura? Homo singulis momentis secum pugnat, sibique uiuendi felicitatem inuidere uidetur, dum omnibus artibus in sui perniciem armatur. Pessimē ergo est affecta propago tam malē sequax ad ea quæ sibi conducunt, futuriq; tam malē perita, ut quæ deligere se ad finem certum putat, illis ipsis sibi ruinam accersat. Quo factum est, ut multos in se descendentes, tedium uitæ abstulerit ē uita, alios falsi conatus pœnitentia in desperationem adduxerit, nullo uitiō præclarissimi intellectus, aut rationis in nobis posita, sed deprauatę massę humanę peruicacia. Ideo iudicabant quidā optimum esse non nasci, aut quàm cito aboleri, eo uno uitiō, quod in quem usum Deus hominem creauisset, ignorarent. Sequitur etiā ex primū positis, intellectum non tantum nō posse agere in deprauatam materiam, sed & in perturbatam, & nondum dispositam. Nam fac esse artificem peritum, instrumentum optimum, subiectam materiam ad actionem recipiendam non ineptam: si defuerit positio & renitentia, certē non agit artifex. Vt si faber ferrarius in aëre formare absque incude candens ferrum uelit, non possit: & quandiu ita erit, non poterit agere ex arte. ita & nostrum corpus, quum uita uegetatiua seu nutritoria alatur, uita sensitua moueatur, si quid in alimento agetur perperam, sensum etiā perperam agere oportet: si uerò non agit omnino primum, deest locus agendi secundo. Quod si sint uitalia & sensitua in nobis peruersa, aut nondum bene cōpleta, intellectus omnino non aget, aut parum & imperfectē aget. Vnde in pueris senibusque atque deliris & stultis, non uidetur perspicua animi actio: non quod absit, aut imperfectē per se agat, sed quia instrumēta deprauata sunt. Quū enim constemus anima uitali, & sensitua, & intellectuua, sine primæ dispositione nō agit altera, & sine harum duarum actu tertia non agit: & qua proportione inferiores imperficiuntur, eadem agēdi facultas superiori deest. Quod ipsum etiā uidemus in subiectis uarijs. Nam quidam pueri optima constitutione, sunt statim sapiētiores senibus. Quod si habitudine & usu intellectus nobis accederet, ut ~~desi~~ uolunt, non posset fieri, ut in puero rerum usu destituto, tam præclarum munus inesset. Fieri certē usu uitam nostram intellectuui obsequentiorem, & ueluti edomari, cicurariq; ab ipsa ratione, non est negandum. Perinde atque si acies assiduo secandi usu promptius in materiam ageret, ipsaq; materies iam frequentius concisa, statim ab omni parte admitteret gladium sine magno agentis nixu. Ita & senes assiduo rerum usu uidemus ut plurimum sapiētiores ceteris. Non quod intellectus ratio ue in illis augeatur, ut uulgò dicunt: sed quod uita uitalis & animalis sint factę aptiores & obsequentiore animi motibus.

motibus. Ideo pereunte sanguine in animalibus, perit uita, abit animus: quoniam est uitæ instrumentum collapsum. Estque quod Galeno responderi possit, quum interrogat Platonem, & quotquot animorum immortalitatem uolunt suadere, qui fit ut diffluente sanguine percat homo: Certè si Galenus tam altè diligenterque rimari uoluisset animi & animæ naturā, quā diligenter partes corporis est perscrutatus, proculdubio uidisset in sua materia elementari nullas esse partes, quæ uim habeant iudicandi, deliberandi, cogitandique de rerum fine, & in summa, omnia etiā absentia colligendi cognoscendique. Subscribereque Aristoteli & antiquitati potius statuisset, quā dum noua quædam excogitare studet, in serationem esse negare. Si enim ratio & intellectus qui in nobis est, ponitur esse ex elementis, aut ratione materiæ, aut ratione temperamenti sit oportet. Si ex materia, etiā omnes partes elementorum saxa, metallaque intelligent. Si ex temperamento, ergo bruta quo magis accedent ad humanū, eo magis ratione potentur. At in nullis uidetur. Ergo utraq; pars falsa. Constat igitur esse aliunde intellectum, coelitusque in omnes homines uenire. At obijciat iterū Galenus, autore Aristotele (si tamen est inepti libri *περὶ φυσιογνωμονίας* autor) animi mores corporis temperamentum sequuntur. Bona uerba. Anima ipsa sensitua afficitur passionibus corporis (quod in libris de Anima liquet) & quandiu illa à perturbato suo ordine afficitur, tandiu malè iudicat, aut quouis alio modo affecta est. Ebrius oppleto cerebro fumis, aut hilaris, aut moestus pro ratione temperamenti, & accidentis fit. Fateor. Sed illi contingit nō ab simile atque lucernis, quæ alūtur oleo moderatè adhibito. eodem copioso, aut sublato, euanescit lux. Simia idē patitur atque homo. Itaque non ideo afficitur animus, ratio uē, sed in corpore cōposito, deprauatoque malè suo fungitur munere, etiā autore Aristotele. Quod autem sit aliquid in nobis supra illa quæ à temperamento procedunt, id maximè arguit, quod contra naturæ sensum iudicamus, etiā in ipsis passionibus. Quod nisi fieret à diuersa natura, ab illa quæ est affecta omnino fieri non posset. Nam unum orbem unico moueri motu, nec posse in diuersa ferri una actione, constat ex propria ipsius natura. Ita nec actio quæuis unius agentis fieri potest, nisi auctore in eam rem intento. Atqui diuersum est irasci, & iudicare nō debere irasci: quod uno eodemque momento fit. Ergo à duobus principijs nil cōmunicantibus. Ideo præcepta nobis contra irā animæque sensilis motus dantur: quod ad hanc diem frustra esset factum à sapientibus & doctis hominibus, atque legibus. Nam si constaremus anima tantum illa cum brutis communi, mederi nobis præceptis nō possemus. Vnde necesse est fateri, perpetuò sibi similes animos immortales agere in nobis, nec imperfectionē actionis inde pendere. Esse itaque hominum genus deprauatum omnino constat, nec ullum propterea esse in animo hebetudinis aut tarditatis imperfectionisque uitium. Quod ipsum quamuis latè ex superioribus pateat, tamen hominis finem & scopum considerando uel imperitissimi, nedum philosophi concipient.

DE HOMINIS SCOPO IN HAC VITA,

et quantum ab officij ratione distet. CAP. X.

NON immeritò antiquitas tantopere τὸ γινῶσι σαυτοῦ celebrare, & omni laudum genere cumulare uoluit. Ex cognitione enim sui uniuersa officij ratio proficiscitur: ut ex ignorantia & neglectu, manat infelicitas, & falsarū opinionum cumulus. Verum illud quisquis dixit, dixit quidem: sed qua ratione id possemus cōsequi, nec docuit, nec dedit. Vnde quū in ore nemo non habuerit, effectu ipso & uitæ praxi, aut nulli aut certè paucissimi, ijque felicissimi habuere; præter

præter illos quos informauit, instaurauitq; denuò prouidētia. Quū enim reuera & ex demonstratione scire, sit per causam cognoscere, nisi cognitis causis sui, nemo unquam in se ita descendere potuit, ut in quem finem esset reuera factus, pensitaret. Aut si qui fortasse nosse potuerūt, præstare nemo ita unquam aut potuit, aut fategit, quin multis à uero scopo parasangis semper abfuerit. Homine ergo à causis ipsis incipiamus cognoscere, nosq; ipsos his rationibus non extrà quærere tentemus. Vulgaria admodum hic nobis sunt proponenda, sed tamen sine quibus non sit ad maiora locus, & unde in magnâ præsentis naturæ cognitionem demonstrationemq; uenire licet. Hominis, ut cæterarum rerum naturalium, sunt causæ quatuor, primigenia, coniunctæ duæ, & quæ est ad finem. Ab autore Deo creata esse omnia, regi omnia, in esse conseruari, iam superioribus patuit. Prouidentia ergo causa efficiens hominis est. Causas coniunctas communes cum cæteris compolitis habet, materiam & formam: illam communem cum cæteris rebus corporcis, hanc distinctam & speciei accommodatam. Iam superest quarta omnium præstantissima, & sine qua cæteræ frustra essent. Finis enim causa ars & natura omnia facere solent. Quum in tota rerum natura nil præstantius Deo sit, finem hominis esse Deum constat. Quod si mihi aliquis impius negabit, ita fateri, aut iudicium humanum exuere cogam. Quarum rerum sunt diuersæ conditiones, diuersos etiam earum esse fines constat, & præstantiorum præstantiores, & inferiorum inferiores. At in orbe inferiori nil est præstantius homine. Ergo nec eius sine quicquam dari præstantius potest. Deo uerò quum nil sit maius, cum esse hominis finem constat: ut sit rerum omnium principium, & finis, causa efficiens, & finalis: ueluti homo ipse suarum actionum est primaria causa, & finalis scopus. In hoc differt comparatio, quoniam Deus ipse in propria natura est scopus: homo uerò, id est hominis utilitates, quæ ad uitam sibi & generi cõseruandam faciunt, sunt, esse uel debent scopus operum ipsius. Iam ex his possumus quandam hominis notionem definitione circumscribere: Homo est animal totius mundi præstantissimum, intellectu, anima & corpore præditum, causa Dei factum. His positis uidendum est, qua ratione maxime illi causæ finali se probet, quibus uel in rebus se exercendo ea agere possit, quæ in eum scopum non sunt inutilia. Nam qui uis artifex dum in finem operis tendit, summoperè ad ea quæ illi conducunt, attentus esse solet. Primum ut ea omnia faciat, quæ ad finem spectant. Secundò, ne inutilia faciat. Tertiò, ne quid committat, quod contra utilitatem & decorem operis pugnet. Nam meritò & imperitiæ damnaretur, & impensas domino redderet, temporisq; compensare iacturam deberet, qui ita insaniret, ut non solum nõ ageret utiliter & honestè in prefixum scopum, sed laboris, temporis, rei q; iacturâ faceret, nõ tantum inutilem, sed dispendiosam & sibi & domino & rei: sibi probrosam, inutile, damnosam: domino iniquâ, rei quæ durationis causa esse debebat, corruptiuâ. Sic homo in hac uita positus, animo & corpore præditus, debet ad scopum attendendo diligenter aduertere, ne illis modis in suum scopum peccet: seipsumq; cognoscendo, & recognoscendo uidere, ne quid adulterini operis pro legitimo uelut apud Deum probari: quamq; grauiter committat, reputet, dum nõ satis habuit operâ lulisse, nilq; boni fecisse, inutile & iniquum opus contraxisse, sed ita putauit amentem & supinum Dominum, ut aut illa non uideret, aut uidendo non improbaret negligeretq;. Quod facinus uiolata maiestatis scelere nõ est inferius. Nullum enim esse dominum putat, qui amentem, stultum, atq; ratione & iudicio destitutum, aut malorum operum approbatorem prædicat, & credit. Qui enim nullis iustitiæ aut iniustitiæ legibus tenetur, nullus in repub. esse potest, aut quia non capit,

aut quia non capitur, frenatur ue, Stultis enim atq; mente captis perinde ius ut iniuria est; quia neutrius capiunt rationem. Tyrannis & iniquitatis propagatoribus nil placet inter ea discriminis obseruare. Qui ergo contra Deum sponte peccat, reus maiestatis eius merito dicitur. Sed persistendum in artificis in scopum agentis comparatione est. Maior enim lux inde affulgebit tractationi. Artifici cuiuslibet esse corpus, ualidum instrumentum, materiamq; opus est, anteq; quicquam aggrediatur operis. Ita & homo tria illa quibus ad finem operetur, à Deo in hoc naturæ templo habet concessa, quibusq; quoties abutitur, toties dominum, qui dedit hanc prouinciam, contemnit, & ridet. Tria illa ad agendum instrumenta homini concessa sunt, homo ipse sibi ipsi à Deo datus, tanta excellentia constans, ut toto hoc mundo inferiori compensari, aestimari ue nō possit. Nam frustra ista cœlo compræhensa moles hominis causa facta fuisset, nisi finis opere fuisset præstantior. Homo finis est mundi materialis: Deus autē hominis scopus. Alterum quod propriè instrumentum dici debet, sunt bona animi, corporis, fortunæ, quibus in materiam, id est in hominem alterum agat; hoc sibi interim seruans tantum, ne dum utitur incommodè instrumento, manubrio (uerbi gratia) aut quauis alia instrumenti parte, sibi damnum imprudenter sine maiori compendio inferat. Itaq; ad Deum omnium istarum rerum largitorem & creditorem omnia illa sunt necessariò referenda, ueluti in scopū: à quo quotiescunq; aberramus nostra sponte, toties grauissimè delinquimus. Quod facile uel una ratione patet. Si quis in patrem eò impietatis procedat, ut non tantum contemnat & rideat, sed & contra eius dignitatem insurgat, & ab officij præscripto recedat: nōne ille merito ingratiitudinis damnatur, & ab hæreditate paterna ex hæres fit? Si pater ille corporis tantum propagandi instrumentum, tam graue supplicium merito sumit de ingrato, iniquo, & perdito filio, eam unam ob rem quod se contempserit, irritauerit, læserit: quanto supplicio dignos putamus homines serè uniuersos, qui neglecto Deo, corporis, animi, bonorumq; omnium autore, contra illius præscriptum omnium (ne esset ignorationi aut excusationi locus) animis insitum, singulis temporis articulis peccant? Deum uerò quem ut parentem diligere super omnia debebamus, & fratrem alterū hominem, Dei etiam, filium ueluti nos ipsos amare, nos ipsos summa innocentia, ueluti Dei filios seruare, ita negligimus, ut non tantum super omnia Deum non diligamus, sed illi scortum, numum, opinionem uanissimam, gloriolam, uoluptatem præferamus, eius præscripta uerbis aut factis ueluti adulterina cancellamus, negamusq; eum uerò de sua sede deicere conamur. Quem aut amore in fratris loco habere debebamus, atq; beneficio more patris deuincire & fouere oportebat, spoliamus rebus, corpore, fama: & quacunq; arte possumus, illi nocere satagimus. In quo omni officiorum genere nos maximè Deo probare natura præscriperat. Quid de nobis dicam? Quanta homo in se committit? Animum diuinitus datum, diuinitati affinem, uirtutum capacem, in omnium scelerum barathrum & uoraginem immergimus, corpus omnium uoluptatum mancipium constituimus, rebusq; ipsis & instrumento quo & fratri & nobis ex æquo prospicere debebamus, in utriusq; ruinā abutimur. Et interim homo, si dñs placet, potest esse iustus sine Deo innouatore huius corruptionis. O blasphemiam. Hæc est iustitia humana, quacunq; arte cumulare opes, id curare, nō quod satis est, sed ne sit te ditior alter. Quid aliud uideas in sanctissimo, ut humanis legibus licet, quàm dum à malo abstinet, iudicari optimū? At perinde est, ut si quis bene peritus artis cuiuspiã, à cuius industria ædificia toti uiciniae cōstrui debēt, esset optimus artifex, quod nil mali ulli ex sua arte fecisset. At quò ars? quò instrumenta? quò

*Homini
iustitia
nulla sine
gratia.*

*Cōtra Pe-
lagiasros.*

*Contem-
ptus mor-
tis.*

quò corpus ualidum & aptum? quò animi uis? Ad quid tandem ista omnia sunt homini concessa? An esset inter bonos ciues habendus, qui cum in urbe ageret, magnamq; congeriem instrumentorum quotidie in domum cogeret, congereretq; de ipsa actione uerba praeclarissimè haberet; & interim penuria artificū materies uento & pluuijs labefactata negligenter atq; periret? Esset non tantum nō bonus ciuis, sed & habitatione illius urbis indignissimus. Et nos interim non pudet undiq; opes cogere, ueluti aeternum uicturos: immensa auri et argenti pondera aceruamus, defodimus, in numeris pauperibus olim à maioribus nostris, aut à nobis nuper spoliatis, fame, siti, algoribus, laboribusq; confectis. Omnes iniqua ista iudicamus, tamen emendat nemo. An non est hoc esse deprauatissimam naturam, et omnino putrefactam, iudicare quod condemnas, nō emendare? Si in te tantum peccas, patri dignissimæ naturæ auctori iniuriam intolerandam facis, teq; perdis. Si in fratrem, id est alterū hominem immeritò committis, & te filium & illum fratrem & Deum patrem negas. At quis non habet ludibrio ista quotidie nō tantum committere, sed ad id hortari quàm plurimos? Nostros armare uersutia, inferiores exemplo, pares societate in scelus trahere, id uerò est uirtutis opus. Et philosophastri nostri de uirtute loquuti, audent naturam humanam in se non habere labem adfirmare: quia uirtutem uerba putant, ut lucum ligna. Proculdubio quum perfectissimus quisq; & in se, & in fratrem, & in Deum committere se iudicet, nec emendare satagat, aut possit, relinquitur, perfectionem hominis ab homine pendere, & instaurari nō posse. Cōstat enim, heu plus satis constat, massam istam feculentam totam esse deprauatam, quum iudicium & culpam agnoscat, remediū absolutum nemo praebeat. Quisquis ergo in se descendit, scopumq; perpendit, ad quem erat à Deo institutus, nunq; non potest ad diuinam prouidentiam in clamare, suamq; fateri impietatem, quod tam grauiter in eam quotidie committat: & nil aliud in se sentiat (quamuis ipse omnino uires impendat) quàm sui cōdemnationē, nisi Deus adiuuerit. Qui uerò acti à numine Dei sunt, illi omnino sunt diuersi à mundanis, omnia in gloriam Dei uertere satagunt, nil indignū Dei filijs committunt, omnem operam & opes alijs, non sibi impendunt, ieiunijs, uigilijs, laboribus spontē macerant corpus, ornant animos uirtutibus, rerū splendorē ridet, probra amplectuntur, fortunæ uano uocabulo in eos nil potenti oppedūt, mortem ultro ueri suadendi uicijq; fugiendi causa subeunt. Quales quum multi philosophi clarissimi uiderent Iesū Christi imitatores, diuinitatem praesentem & hominum immutationem admirati, spontē in eorū transibant confortiū. Fieri enim nō posse aiebant, ut mali aut malefici essent, qui mortē cū hilaritate appeterent. Quamuis enim sit toto uitæ tēpore magna in homine cōstantia, seu in uiciū seu in uirtutē, nullus tamen est tam magnus atq; excelsus animus, quin conscientiae terrore debilitari & frangi possit, nisi omnino, qui nil sibi cōsciū, aut si quid humanū illi cōtingit, sibi propitiā prouidentia certò nouit. Possset uerò mihi aliquis impius hic obijcere: Iniquus est ille Deus, qui hanc pestem regnare in natura permittat, camq; legem in animis posuerit, quam nemo obseruare ualeat. Bona uerba. Iniquus est pater, aut amicus, qui ea dat, quibus in bonā & in malam partē uti possum, ideo quia abutor? Iniquus est, qui tot tantaq; in nos beneficia conferat: ut omnino sit ipse orbis, & quotquot fuere, sunt, futuriūe sunt homines, sint impares agnoscendo beneficio, etiā minimo, quod uni est à Deo collatū? Ob magnitudinē obligationis, satisfacere omnino impossibile, quod summa est bonitas, iniquitas dicitur. Eò accedit primū parentis & nostrū uitiū, quo quotidie Deū à nobis uenerādū laceessimus. Dedit deus, qd' optimū est, ab usu & arbitrio.

arbitrio. Id ita perdimus, ut etiam nos perijisse non sentiamus. Nec est in Deo ulla iniquitas, sed in nobis, & naturæ massa. Regredientes ergo ad institutum, nostram omnium materiam tantum nō ex traduce primoq; homine perditam agnoscamus oportet, animoq; nostro quamuis semper præsentī, & agere potenti, nil amplius sua peruicacia cedere uelle; unde ad materiæ illius emendationem ut bene agat, & ad finem sibi propositum spectet, opus est insigni quodam medico, & ipso Creatore non inferiori.

DE NECESSITATE PRAESENTIAE DEI INCORPORATI
inter homines. C A P. X I.

DEus omnipotens omniscius, cui futura perinde atq; præsentia præteritaq; sunt cognita, quum hominem creauit, quo uitæ tenore tam in uniuersum quam per singularia esset usus, perspectissimum antequam eum crearet, habuit: nec propterea quod eum partim sua, partim dæmonis arte periturum nouerat, uoluit tamen ab eius creatione desistere. Nam timoris, impotentię, & pusillanimitatis, insipientięq; fuisset opus, ob id differre, quum mederi illi non secus posset, quam creare eundem. Quum itaq; sapientissimus Deus omnia sensilia hominis causa, hominem uero suæ salutis & felicitatis, ceterorum hominum utilitatis, & sui honoris gratia fecisset, necessariò corruptionem rebus ex causa materiæ inhærentem etiam illi ad futuram iudicauit ex parte materiæ, corruptionem inquam non uulgarem, cæteris uero ut in rebus similem. Nam quanto illum cæteris animantibus præstantiorem finxit, tanto grauiorẽ eius lapsum præsensit. Est enim eo grauius delictum, quo qui commisit prudentior & maior est. Ideo bruta non peccant, quod non eligant: maior est & spectabilior regis quam priuati casus. Iam antè satis fecimus, cur non absolute expertem peccati, bonūq; usq; adeò ut peccare non posset, creauerit. Nam nec per materiæ naturam licebat, nec per arbitrium poterat. Natura enim materiæ nisi corruptionem accidentariam in se sentiret, perinde atq; forma incorruptibilis esset, nec dedisset multiplicatis formis locum. Quum autem boni natura sit ab omni parte beata, non potest esse, nisi libera. Nam qui bonum inuitus facit, præter quam quod est seruus, etiam perinde est atq; si non faceret. Occasio enim meriti, quod ex libertate processit, nulla illi esse potest, qui uelit nolit, agit bene. Nulla igitur ratione poterat Deus hominẽ creare meliori sorte, quod ad uitam præsentem attinet. Si creauit, ut collectum est, & sciuit iniquum & malum naturæ deprauatione futurum (quod uerissimum est) etiam ab æterna mundi constitutione (dico mundi increati, & in mente diuina ab æterno creati, in filij sapientia) necesse fuit, illum iam huic ruine remedium præcogitasse: quod, quum uideretur hominum summum nequitia cõsecutus, tunc illi ad instaurationem mitteret. Quum itaq; deprauatio esset tanto maior, quanto homines, in quos incidebat, erant maiores, Deoq; propiores, paucis seruatis, qui cognitionẽ suã & Dei quamuis agrè seruauerant, omnes paulo post orbem conditum inuaserat intoleranda pestis, dæmonibus multis operas in paucorum hominum cætus diffudentibus (nam illæ duæ naturæ ab arbitrio, ut uisum est, exciderant) inq; malam partẽ utebantur utriq;. Vnde cum recens esset Dei creatoris cognitio, angelicisq; spectris boni ob uitæ innocentiam frequenter & paulo antè fruerentur, admonitionibus non est usus Deus erga deploratos homines, sed elemento aquæ in suum ordinem (à quo imperio eiusdem recesserat) redire iussit, præter paucissimos, aquarum illuuiẽ omnes absumpsit, non nouo consilio aut uoluntate, ut aiunt philosophi, sed æterna deliberatione. Nugæ Græcorum ne uiderentur steriles,

nilq̄ excogitasse, suæ uē regiōni adscripsisse, etiam cōflagrationē aliunde à facris
 petitam diluuiō adhibent: sed parū prudenter mentiendo. Nam nec arbitrium
 solis est homīni perditō Phaëtoni, nedū bono unq̄ permissum, ut erroribus ho-
 minis incenderet orbem. Et præterea, si fuit conflagratio, illius non possunt me-
 minisse, quum ab igne nullū animal uiuēs possit eripi: aquarum uerò periculis,
 modo præsentiantur, nauigijs occurrimus. Hæc diuina est rerū series. Quū uerò
 iterū cepit perniciēs grassari (nam ex illis qui periculū euaserant, unus erat non
 fatis probus in gratiā patris seruatus) prole ab ea gente procreata, mitius cœ-
 pit agere cum illis Deus benedictus, nec perdendos amplius curauit. Nec enim
 fatis fuissent fulmina, si omniū delicta uoluisset persequi. Porro sancti illi uiri di-
 luuiō superstites per manus acceperant à maioribus de prisca rerū conditione,
 quantū diuina bonitas aut suo aut angelico spectro aperuerat primis nature hu-
 manæ parentibus: quæ quidē bonis uiris & paucis credebantur, illis scilicet tan-
 tum qui essent ea prudentia, ut meliores inde fieri, & cæteris præesse prodesseq̄
 studerent. Nec potuit tamen illis legibus ferocitas humana à sua perniciē dimo-
 ueri. Nam est eo ingenio multitudo & huius orbis factus, ut si illi sacrosancta cō-
 munes, negligantur, et ipso usu uilescant: si nil aperias, exleges præcipitesq̄ in
 uitia ferri statim incipiant. Ideo repetitis miraculis crebro est opus, aut raris no-
 uisq̄ rebus, ut quò uolueris trahas multitudinē. Quod intelligēs Satanas, dum
 uult Deus haberi, nullū unq̄ nō mouit lapidē, ut Dei loco se offerret, & quauis
 boni specie falleret. Missis ergo Deus in toto terrarū orbe angelis quibusdā ape-
 ruit, quæ de futuro remedio essent expectanda, quæq̄ futuris temporibus (qua-
 tenus homīni licet cognoscere) essent facienda. Sibyllas itaq̄ diuinitus inspira-
 tas feminas uarijs tēporibus prouincijsq̄ diuinitus inspirauit: quæ quū omnes,
 tum maxime ethnicos falsis religionibus captos admonerent Dei unius agno-
 scendi, futuræq̄ mutationis regnorū, & falsæ religionis, quarum uersus religio-
 sissimē sunt collecti, & cōseruati, quū à plurimis tū à Romanis, in quorū biblio-
 thecis ad Constantini usq̄ tēpora fuere. Verū ista parū profuere perditis homi-
 nibus, & qui ueluti ad Catadupas obsurduerant. Pauci istarū rerū erant periti:
 & qui dæmonū conatibus se opponebant, falsasq̄ persuasiones mouebant, ci-
 cura donabantur. Ita facile irrepit uitium, conuelli uix unq̄ potest. Diuina ergo
 prouidentia nil intentatū, quod ad hominū salutē spectaret, relinquere uolens,
 quum uniuersum orbem morbo grauissimo laborare cerneret, nō totū corpus
 massa foetidū, moleq̄ laborans informare uoluit (quod in unū locū orbis ad præ-
 scripta Dei audienda non possent conuenire, & rarius inculcata solerent deper-
 dere) sed quam ab æterno constituerat, gentem selegit, cui ministerio & ange-
 lorum & hominū præscripta uiuendi literis repeteret, quæ in animis omniū na-
 turaliter insita esse uoluerat: ut quos non mouebat conscientia, illis scripta refri-
 carent memoriā eius, quod in ipsis perierat. Selegit itaq̄ ex gente Chaldaæ
 Abrahamū, cui sanctæ legis initia daret. Ille iussu Dei exulare ab infanda gente
 Babylonica uoluit, ne nascenti persuasioni contagio nepharię religionis labem
 inferret. Eius progenies præceptis sanctis imbuta, tandem per 400 annos in illis
 persistens in Aegypto erat: quo tempore missus est Moses, qui immensum nu-
 merum populi cōmuniōne Aegyptiæ religionis cōtaminatū, tyrannideq̄ gra-
 uissima oppressum, in Dei ditionem asseruit. Hoc uoluit effectum Deus in una
 gente, non in pluribus: ut exemplo corū hominū saltem exteræ nationes uide-
 rent, longē felicius sub imperio Dei, quàm dæmonū agi. Si alijs populis dare uo-
 luisset (nam est calumnijs impiorū semper satisfaciendum) aut eandem dedisset
 legem, aut diuersam. Si primū, frustra fecisset, quū propagari & traduci posset: si
 omnibus

omnibus prouincijs eandem, oportebat superfluū esse & credendū ab alijs receptæ arbitriū tolli, & ob id sine merito credere. Nam prodigijs & signis in toto orbe ad cogendū opus fuisset. Præterea uerū à falso differens nil fuisset, quū necessariō ad finem usq; mundi sit futurus uerū & falsi conflictus. Si uerō dedisset diuersam, iam non esset Deus. Nam una in rerum natura subest ueritas. Melius itaq; nil fieri poterat, quàm ut factū est. Moses ergo diuina fretus potentia, prodigijs terret Aegyptios, suos allicit, inq; eum locū ducit, ubi legem exposuit diuinam, miraculisq; confirmauit. Talem uerō Deus præscripsit illic legem, qualem pueris ad doctrinæ radices amaras uenientibus solet peritus præceptor. Venienti enim puero si statim quicquid habet domestica & praua, aut ad disciplinam ineptæ consuetudinis, obijceret, proculdubio nō ad pædagogū inuitaret, sed ueluti à carnificina absterreret, nec ullis disciplinæ principijs posset peruicax ingenium imbuere. Sic Deus benedictus ueluti dissimulans, ad multa etiam non necessaria opera eorū, uitiaq; connixit, & ueluti pro lege posuit, quod eorū tenelle & ad diuina capescenda ineptæ ætati permisit, ut sunt sacrificiorum omnia genera, uindicta, repudiū, & similia multa. Præstat enim semimalū hominē habere, quàm omnino perditū relinquere. Quū ceremonijs sacris sit in omni religione opus, tam imperfectorū omnium quàm signi causa, manifestū est, debere sacros dies & ritus certis in locis cōstitui: nō ratione Dei, qui ubiq; & semper est, sed nostri causa, qui quū corpore & animo cōstemus, necesse habemus quodam corporis signo ea quæ sunt in animo explicare. Nam quamuis ardua meditatio est oratione præstantior, sunt tamē ore etiā proferenda orationū uerba, signisq; comitanda. Ut ergo traduceret eorū cultū idololatria Aegyptiorū labefactatū in honorē diuinū, iussit sibi sacrificari ea omnia quæ idolis Aegyptiacis immolabantur, non quidē causa nidoris (nam ut ait regius propheta in Dei persona: Mea sunt cūcta animantia. Si egerem, à te nō peterem: nec carne, nec sanguine pascor) sed ut malum cultū in bonū uerteret. Eadem est causa repudiij. Ad uindictam promptiores faciebat iniuria crebro in Aegypto accipi solita. Nam læsa sæpius patientia sit furor. Vasa Aegyptiacorū iussa furta erant ratione nō exhibitū iuris ipsis afflictis: quæ etiā sunt licita, quū sine tumultu publico licet, iure ordinario negato, sua consequi. Nam si iura non succurrant Reip. aut cōuentui uni, sua ab alia iuste cōsequi quauis arte potest. Id illis in cōpensationē acceptarū iniuriarum permisit Deus, ne occasione sua consequendi aut repetendi, tunc essent in mora. Azymi panes nil aliud erant, quàm ne obliuiscerētur principij beneficij diuini. Itaq; nil est quod dicant impij, Deum fuisse autorem mali, aut sententiam mutasse. Nam malum nō fuit, sua consequi: non fuit mutare sententiā, ea permittere & ueluti pro lege statuere, sine quibus alioqui optima & sanctissima præcepta offerre, & persuadere libertate seruata non poterat. Nam Deus non uult inferre uim arbitrio, nisi fortē priuato cuidam, ut inde ad liberaliter agendū ex cōsuetudine transeat. Vult prouerbiū habere locū, Frangas, quàm corrigas, potius quæ in prauum induruere: perditos nō uult. Quamuis Israëlita prodigijs & signis ad sacram legem recipiendam sunt penè coacti: tamen possumus ex nobis iudicare, quales fuissetemus, si in loco ipsorum stetissemus. Iudicamus facile de uitijs alienis, nostris applaudimus. Si qui Deum præsentem aspiciabant, miraculis in dies excitabantur, tales erant: quid cæteri? Quanta erat in toto orbe impietas, si cum pietate peccatum erat? Tam ægrè Deo acquiescit homo. Spectatores eius generis fuimus, at longè ipsis actoribus inferiores. Lex porrò illa quamuis acerba erat, tamen non absimilis uirgæ pædogogi uidetur. Vitia enim pœnis inflictis ostendit: at uirtutem eius loco substituere nō potest.

Sic tamen sapientissimi me consuevit rudibus, ut in umbris ceremoniarum totum Christi negotium & morum formatio designata sit.

Epiphanius egregie disputat de iure, quo Deus iussit Aegyptios spoliari.

Ita & lex Mofi data uitium monſtrabat, & monſtrando augebat: uerum tollere nunq̄ poterat. Verberabat enim crebro, non emendabat. Sed hoc cogitemus, ſi qui duas leges habebant, & naturæ, & inſtauratam, erant homines nequam: quid iudicemus de exlegibus? Succellerunt Moſi ſancti propheta diuinitus miſſi: qui iam legem omnino peruerſi et negligi animaduertentes, increpabant malos homines, fiduciamq̄ ceremoniarum ſenſim eleuabant, non in illis eſſe ſalutem, ſed in charitate, pietate, ſui agnitione: illas quidem eſſe ſigna non negligenda, modo interna uis earū aſſit: ſi deſit, illis rideri, nō colī Deum. Factū tandem eſt, ut qui ſub lege erant, eſſent omnium hominū deterrimi, & ea re uel gentibus exlegibus deteriores, quod optima lege ad ſclerū tegumentum & colorem abuterentur, proprijsq̄ traditionibus euerterent ſacroſancta præſcripta. Quū igitur nullus amplius locus fuit ueræ pietati, præterquàm in paucis admodum, inq̄ toto orbe demon coleretur, homo ſuo Marte periret, ad ſummum ueniſſet ambitio, gloria, ſaſtus, & cætera orbis peſtes: tunc cum remedijs minoribus amplius locus non eſſet, diuinis & naturalibus præceptis conculcatis, ſummis malis ſummo opus fuit remedio. Deū ipſum non ſpectro, ſed corpore indutum uenire oportuit. Nam & Dei minæ, & hominum conatus, & angelorū ars obſoleuerat. Ab humilitate & fide Abrahami, qui iuuenis Noachum uidere poterat, ſenſim populus lege donatus, ſepius à prophetis ad ueritatis uiam reuocatus, captiuitatibus & bellis attritus, & frequētius correptus, in id uitij prolapſus erat, ut eius nequitia nil planè addi potuiſſet, eoq̄ grauius in Deum ab ea gente peccabatur, minorq̄ ſpes reſipiſcentia uidebatur, quòd præter ſclera ubiuis inter Iudæos regnātia ab impijs magiſtratibus ſacris id legum poneretur, quòd & ſacris cōtraueniret, & uiam ad nequitiam aperiret, ſterneretq̄. Leges Dei docuerant Deum diligere ſuper omnia, parentes colī, rebusq̄ iuari. Auaricia uerò ſcribarū & Phariſæorū fraude circumuentis diuinæ legis uerbis, cōtra ſtatuerat, ut ne parentibus, imò ne patri quidem alendo quiſquā teneretur, quiſquis cum annuo munere ſua ſacris obſtrinxiffet. Lex Dei hominum corda petebat, ceremonijs tantū ijsq̄ grauiffimis onerauerat populares ſynagoga. In ſumma, aurū, ut iam ſuo ſeculo dicebat ſexcentis ante annis Ieſaias, uerſum omnino erat in ſcoriam. Iam ſi res humanas diligentius apud exteros conſideremus, Romani orti à paſtoribus & latronibus eò magnitudinis uenerant, ut ob ea quæ à toto orbe terrarū rapinis, cædibus, uiolentia, iniuſtitiaq̄ rapuerant, iam domi ciuilia bella inſtitia caperent, moleq̄ laborarent ſua, & in monarchiam ex ariſtocratica tyrannide degenerarent. Totus orbis illorū imperio ſubiaccens, à peſtiferis hominibus damna non modo in corporibus, ſed & in animis poſt direptas ſubſtantias patiebatur. Res Græciæ olim florentiſſimæ, aut omnino perierant; aut à uirtute in uitium iam degenerauerant. Ingenia enim illa uerſuta ſplendori Romanorū uoluptatū artes, quibus malè parta peius dilapidarentur, excogitabant, docebantq̄. Diſciplinæ quæ olim ſummo bono Rebus pub. fuerant, perniciem & diſcendi ſine ullo fructu moleſtiam adferebant. Sepulti iacebant Pythagoras, Plato, Ariſtoteles: uigebant Epicurei, Arceſilani, Pirrhonici, ſophiſtæ, gaſtrimargi, & eiufmodi peſtes: ut iudicares, quæcunq̄ præclariffima hominibus Deus dederat, ea omnia in hominū perniciem potius quàm cōmodum eſſe conuerſa. Ideo nullus deus putabatur, quòd illa uideret ferretq̄. Satan in ampliſſimo rerū dominio uerſabatur. Pauper oppreſſionibus languebat, diues in malè partis nil ſclerū non cōminifcebatur. Et interim ſplendor ille hominū infeliciū in ſclera innocentes raptabat. Si enim uiolentia & iniquitate non peccaretur, ipſo tamen rerum abuſu peſſimoq̄ exemplo (quod omnes aulicos ſerè ſemper ſubſequi-

subsequitur) pestem post se relinquebāt ubiuis magistratus: adeò ut in nulla orbis parte usquam esset quies, donec confectis focijs & æmulis; pacē Romæ diurnam attulit Augustus, sub quo salutē orbi Creator mittere uoluit. Vt quemadmodum Imperator hominū corporibus fessis aliquid quietis attulerat, ita æternam animis uerū agnoscentibus æterna sapientia felicitatē comparatura ueniret. Deus enim ueluti pijsissimus pater, eum cuius gratia omnia creauit, & qui propter se creatus erat, uoluit non tantum educatū eum more feræ exponere, & nequaquā postea de tam nobili natura esse sollicitus: sed more medici sapientissimi, sensim à minimis remedijs ad maiora proficisci uoluit, ne ullū excusationi locum relinqueret. Nam si primo statim nequitia loco uenisset magni consilij angelus Iesus Christus, potuissent mortales dicere nō opus fuisse ad eorū emendationē tanto remedio: si uenisset aliquis angelus uel propheta, respiscere fuisse paratos. Omnia probauit tuus Creator, ò homo, quo te ad uitam ueritatis reduceret. Opera prophetarū & legislatorum semper quædam accessio facta est ad Deum. Sed quū omnes homines sint filij Dei, eos esse patri curæ fatendum est: Quū enim particularium rerū etiā minimarū curam habere Deū notum sit, quanto magis hominum? Alioqui similis esset illi, qui saxa, cæmenta, calcem, gypsum, lateres, trabes, canterios, &c. curaret seruari, conuehi, in opus surgere: demū ipsum opus absolutissimū negligere, & pro nihilo habere uideretur: qua nulla maior amentia unquā esse potest. Ideo ea nec in Deum, nec in hominē prudentem cadit. Homo est aliquid mundo inferiori maius: ideo curæ Deo super omnia etiā plus quàm mūdus est. Nam animus ille cœlestis omnibus istis merito præferendus est. Duobus uerò opus habet homo, ut in gratiam secū & cum Deo redeat. Nam & naturam innouare, & facultatem ipsa innouata utendi habere, opus est. Etenim si captiuū uelis tibi inseruire, & liberare opus erit, & obseruare, ne recidat in eadē discrimina. Quod opus in homine solido facere nec angelus nec homo potest: unde superest ut sit Dei, si sit reparatum in aliquibus. At fuisse reparata ista nature uitia in C milibus cetenis hominū milibus, ubi demonstratū fuerit, constabit opus fuisse Dei. Conuenit in rebus diuinis, quarum uidentur effectus à posterioribus demonstrationē accipere. Vt si quis uelit sibi certissimam fidem facere, fuisse diuinos prophetas, Mosen, Dauidem, Esaiam, Ieremiam, & cæteros, non ideo dicit diuinos, quòd de Christo prædixerint, sed ab aduentu Christi, de quo omnes prædixerunt, quodquæ de illis testimonium ferat, fidem diuinitatis maximè merebuntur. Ita & ipse Christus, quamuis omni genere miraculorū est planè diuinitatem testatus, tamen multo maiorem sui fidem fecit in membris suis Apostolis & martyribus, qui solo illius nomine omnia miracula, quæ in sensum humanū cadere possunt, ediderunt. Sed ad maiora miracula uocamur, quomodo Dei filius hanc naturæ labem in se sine labe receperit. Altiori methodo est repetendum. Deus optimus maximus nisi fuisset trinus & unus, res non potuisset in esse deducere. Nam mens erat sapientia prædita, uoluntate & amore inducta ad uniuersi creationem: sine quibus rei simplicissimæ qualitatibus nil planè potuisset deduci in esse. In sapientia ergo sua, aut (ut melius) per sapientiam in spiritus sancto condidit omnia ille, à quo, per quem, & in quo omnia. Nec enim ignarus & nolens potuisset quicquid efficere. Sapientia illa patris filius dicitur, uerbū, principiu, & plurimis alijs uocibus. Vt igitur Deus æternus per sapientiā, id est filiū creauit omnia: ita per eundem instaurari uoluit. Et ueluti in operibus creationis cæcutimus, ita in instaurationis mysterio longè sublimiore quoad æstimationē, sensus nostros omnino ablegare, uerbisquæ diuinis fidem adhibere debemus. Quū enim in animo nostro

distinctionē illarum proprietatum, quæ in eo sunt, intelligentiæ scilicet, ratiocinationis, & reminiscentiæ, nulla arte nos cōpræhendere posse uideamus, etsi argumentis eas esse certò depræhendimus: quanto minus possumus illā æternam infinitamq; naturā & supernaturalem causam capere? Nos in nobis ipsis cognoscimus non egere loco animū, qui in nobis est: nec moueri localiter, nisi per accedens moto corpore. Tamen uidemus in ictu oculi totū orbem penetrare, percurrere, cōtemplari, nobisq; rerum notiones longè perfectissimas referre. Unde constat, spiritus à cōsortio & carcere corporis solutos, totam hanc mundi sensibilis materiam statim percurrere, nostro longè perfectius & liberius. Noster enim crassis istis sensibus corporis, à magnarū rerū cogitatione frequenter auocatur. Hinc fit, ut in somnis, quū uidetur à corpore solutior, fiant reuelationes, diuinationesq;, & rerū præfagia multa. Quantæ ergo potentiæ putamus diuinitatē illam infinitam, de cuius potentia ambigere, est rerū omnium ueritatem euertere? In uirginem immaculatā, æterno priuilegio à cæterorū hominum labe originali immunem, se demittere uoluit sapientiā Dei, imperio patris, ductu spiritus sancti. Ita rerum ordo postulabat. Modos enim generationis possibiles omnes Deū implere oportuit. Primus fuit sine semine, & uase ad generationem apto. Secundus naturæ uniuersæ cōmunis, ex semine à propagatore deciso, & intra uas aptū generationi collocato. Tertius ueluti ex utroq; mixtus, est creationi proximus, ex uase quidem, sed sine semine aliunde petito. Hoc modo nasci Christū oportuit. Nam ut fuit præstantissimū & admirabile, primum hominem solo imperio extra naturæ uasa ex luto in carnis temperamentū adducto creasse (quod quia factū uidemus, credamus necesse est) sic etiā dignissimum fuit Creatore, instaurationē primam creationi facere, ut partim naturæ, partim operi diuinitatis esset affinis instaurationis generatio, quemadmodum homini Deo erat propria & peculiaris. Instauratorē enim ab instaurationis differre generatione & principio conueniebat, sicuti & natura: & non solū corpore & principio distingui, sed etiā illum se nobis accommodare oportebat. Poterat enim Deus corpore aliunde ad nos delato (ut sæpius spectra uisa sunt) nos inuisere: poterat & cōmuni uti, aut partim. Si primum fecisset, mortalis peruicacia & impietas non fuisset creditura, habuisse uerum corpus. Cuius rei fecere fidem plurimi hæretici, qui illum nō uerum corpus, sed phantasticum habuisse, sunt ausi asserere. Si autem modo nobis cōmuni & uulgari natus, fuisset, nunquam receptus fuisset: quum ægrè etiā admissus sit ex uirgine natus, signisq; et miraculis clarissimus. Ita media mediatori fuit deligenda uia, multis rationibus. Prima, ne sine carne nostra & temperamento à se recepto nos redimere uellet: quod fecisset, si aliunde accepisset. Altera, ut carnem quidem caperet, sed labem deprauatæ naturæ in se non reciperet: quam deterfurus à pijs hominibus, & in eum credituris uenerat. Tertia, ut nasceretur homo Deus generatione ab alijs diuersa, illo tamen dignissima. Quarta, ut extrema in ea participaret, quemadmodū duo extrema in uno subiecto iungebat. ut Deus enim, sine semine ductu spiritus sancti descendit in uirginē: ut homo uerò, ex ea corpus simile nostro capere uoluit. Quinta, ut summa diuinitatis dignitas, dignitati in inferioribus simili responderet, ut scilicet qui Deus erat ab omni labe immunis, idē à uirgine innocētissima purissimaq;, & mortali corpore, quantū licet diuinitati propinquo, carnē sumeret. Quāuis enim cōmunis generandi modus sit à Deo in natura institutus, ut per eū natura prorogetur & propagetur: tamen peccati labe conceptio actusq; uenerere carere nō potest. Quod omnes religiones etiā falsæ, uerarūq; simiæ, naturaliter cognouerūt: quū à uirginibus sacrosanctas supplicationes et in summo tantum

tantū rerū discrimine fieri solitas, celebrari uoluerūt. Nā alioqui nō studuissent placare iram numinis, puellis & uirginibus potius quā coniugatis. Inde Romani, ut erant mirū in modum superstitiosi, quoties alicubi in eorū ditione erat repertus androgynos, aut quiduis aliud urbem terruerat, hermaphrodito necato, uirginibus 27 cantantibus urbem lustrabant. Quod etiā quandoq; à 30 pueris patrimis & matrimis, & totidē uirginibus, in maximo discrimine fiebat. Ob id inaudito supplicio corruptas uirgines Vestales defodiendo necabant. Certē nisi uirginitas aliquid familiare & affine diuinitati esset, prætulissent quandoq; uiros & fœminas delectas, quę pietate antecellere possunt ipsas uirgines. Naturaliter nouerāt, quod religiose dixit Dauid: Et in peccatis cōcaluit de me in conceptione mater mea. Vt igitur nil maius Deo est, nilq; potuit præter illum, corruptam hominū naturam instaurare: ita ut nostrū corpus caperet, & diuinitati iungeret, nil potuit nobilius & Deo affinius corpore uirgineo se offerre. Prædixerat sacer uates futurū, ut uirgo conciperet & pareret. Templum pacis Romæ dictū æternū tunc corruit, quū uirgo peperit. Vt aut tantum incarnationis diuinae mysterium Satanā, & iniquos Iudaicæ Reipub. moderatores latēret, sub matrimonij umbra nasci Christus uoluit, ne dæmon plures hostes nascenti ueritati suscitaret: & ne quū uirgo extra matrimonij leges grauida uideretur, lege patriæ stupri notaretur, & id demū quod erat præstantissimū, fieret illi & parentibus probū. Ad hæc, omnia sacramenta ueteris legis in se & circa se suscipiens Christus, uoluit & omnibus omnia fieri, et probare cui legi se subdebat, Deo autore datā fuisse. Ex uirgine itaq; sumptā formam nostræ similem, ac corruptibilem uoluit diuine annexere, quę quidē animata esset, diuinitateq; ornata, & duplici uoluntate prædita, in quod cōpositum (naturæ humanæ misertus) quicquid afflictionū nobis debebatur, suscepit, ueritatem Dei in eo aperuit, omnia morborū genera in diuinitatis testimonium curauit, mortuos suscitauit, dæmones profligauit, pro salute nostra uolens subiit mortē, resurrexit in eodē, cumq; illo cœlū cōscendit: ut afflictione & purificatione assumptæ nostrę carnis, quotquot sibi esse eam salutē cōparatam crederent, initiarēturq; sacris eius mysterijs, omnino peruicaciam carnis superantes, peruenire possent, quò ille primus corpus nostris simile tulit. Nam pro nostra omnium salute ita uoluit mori, ut ostenderet ueri professores nunquam suis carere insultibus: esseq; tanto ardentius instandum pro uero cæcutienti mundo offerendo, quanto certius præsentiusq; propositum est præmium. Si quis quærat, cur ita, & non aliter uoluit: idem planè quæret, quare nos non aliter finxit: Cui absoluta autoritate est respondendum, quia ita uoluit. Tota massa corrupta non aliter instaurari potuit, quā dum ea coniuncta est Deo. Ex eius sanguine & aqua nobis reliquit sacrosanctum lustrum, quo emundamur ab omni labe naturæ, seruamurq; à Satanæ insultibus, quamdiu factis præstamus, quod uerbis pollicemur, innocentiam, charitatem, fidem: hanc laudibus, timore, & amore ornatam Deo dantes, officiorum omni genere proximum per charitatē deuincientes, nos ipsos antè Deum ueluti modo genitos infantes innocentia commendantes. Quamuis Iesus Christus filius Dei & uirginis Mariæ, satis in ipsis miraculis ostendebat diuinitatem suam, dum proprio uerbo omnia efficiebat: (nam cæcis dicebat, uide, & uidebant: mortuis, surge, & surgebant: claudis, ambula, & recti fiebant: leprosis, mundare, & mundabantur: dæmonibus, exi, & exigere cogebantur: in summa, nil non faciebat proprio nomine, ut & erat Deus) tamen multo omnium maximè eius potentia confirmatum est Euangelium, quum in nomine eius eadem omnia à discipulis ipsis & sanctis uiris fierent (quibus factum

est, ut plusquam 20 milia hominum uarijs in regionibus surrexerint) nullus esset langor, nulla infirmitas, ubicunq; minimus Apostolorū & sanctorū Iesu Christi esset. Moses, Elias, Eliseus, & quotquot edidere miracula, in nomine Dei ea faciebant. Solus Iesus Christus in proprio nomine, quoniam meritò id poterat. Ipse enim cū patre & spiritu sancto unus erat, est, eritq; Deus, una substantia. Nam nec impediuit ullo pacto ea carnis assumptio Deum incōprehensibilem, quin totus esset, ubi erat in corpore, & in totius naturæ administratione. Non enim impediri potest, qui nil cōprehendit loci, & omnia tenet. Mirari satis non possum hominū tantam esse cæcitatem, ut ista in quæstionē deducere audeant, quū familiarissimā exēpla in rebus minimis uideamus, esseq; quamplurima tota in uno loco, & tota in omnibus & diuersis locis. Quis nō admiretur odorū naturā, qui quū à scaturigine una sint, omniū tamen naribus ex æquo repræsentantur: Idem de sonis erga aures iudicandum, pariter de rerū imaginibus oculos omniū euerberātibus: de radijs lucis in omnes potentiæ partes protensis, de eadem imagine in innumeris speculis uisa. Quæ omnia ostendunt, ut res sit in uno loco, ab alio nō dimoueri. Quanto minus ille omnipotens Deus, omnia penetrans, potuit totus loco circumscribi? Ista motum localem superāt, nec corporū sunt adstringenda legibus. Si autē ista uidemus in rebus, quæ à corpore proficiscuntur, quanto putare debemus maiorem illam causam corporis expertem, cuius nutu sidera lucent, cœli mouentur, elementa constant, uiuentia uiuunt, sensibilia sentiunt, rationabilia intellectu pollent? Nōne qui parere facit, (ut inquit diuino numine afflatus propheta) nō poterit generare? Qui fecit ut res essent de nihilo, nōne poterit ex aliquo facere? Nōne ut primum hominē fecit extra naturā uasa, quæ nondum erant, posset non tantum facere ut sic nascatur, sed & alijs quàm plurimis modis? Perinde enim est apud Deum, ex semine & sine semine nasci. Nam quod legem ex cōmuni rerum usu sensuq; illi imponere uolumus, quid aliud est rogo, quàm infinitā potētiam finito loco limitē ue coarctare uelle? Loco moueri non oportuit diuinā potentiam (quamuis nobilius in cœlesti regione agere intelligitur) ut nostri corporis formam ad se eleuaret, diuinitatēq; adiungeret. Age ducamus exempla tantę potentiæ à rebus sensu obnoxijis. Quis imperitus rerum naturalium ignem terræ reuera misceri in omni cōposito naturali, & potissimum uita prædito fateretur, quod hoc nunquā sub sensum cadat? Nihil autē est philosopho probatius, manifestius ue. Atqui corpus est ignis, nec tamen sub sensum cadit. Virgo grauida opera spiritus sancti facta est, moreq; naturali tēpus utero gerendi expleuit. Natus est Christus homo Deus. Instar cæterorū hominum bibit, comedit, cæterasq; corporis indigentias passus est: ne quū in eo diuinitatis opera uiderentur, & passionēs corporis laterēt, diceretur nō homo fuisse, sed Deus tantū. Illius inter homines aduentus, præter causam necessariā, quā supra attulimus, hæc etiā adferri potest:

A NATURALI APPETITV.

Natura Deus ue nullum dedit falsum rerū appetitū ulli generi animantium. Quamuis enim multa falsa sectentur homines (qui soli peccare in hoc mundo corporeo possunt) nō eatenus falsa sunt, quatenus in usu rerum sunt: sed falsitas ex deprauato eligendi motu proficiscitur. Est enim aliquid in singulis rebus appetēdis, quod per se sit expetibile, quodq; formā boni habeat. Verū ratio legū, rerum, loci, temporis, personarum, parum animaduersa facit, ut eligamus (dum boni speciem sectamur) quæ ex diametro pugnant. Tenentur omnes homines cupiditate diuinitatis: in qua expetenda in hoc errāt, quòd ante tempus (in hac uita scilicet) illam cōsequi uolunt, non satis librato uoto cū suo fine. Nam quicquid

quid in hac uita inferiori est, fluxui, ruinae, obliuioni, corruptioni^q est obnoxium: diuinitas uero aeterna est. Itaq; haberi quidem potest, sed non his in locis. Quum ergo omnes eo desiderio teneamur, certum est, & esse diuinitatem, & illam beneficio diuino homini posse iungi, & hominem illi: alioqui natura frustra nos falsa illa spe lactaret, quae tamen nil facere frustra solet. Quum autem homo non possit per se consequi illam diuinitatem, nec ab angelis habere, superest ut hoc a Deo habeat. Nam quamuis animo, aut in spe, aut in re, ex dono directione^q Creatoris, potuit homo caelum repetere: tamen carne nuncq; potuit perfici, ut per se id posset. Oportuit ergo munere Creatoris carnem nostram Deo iungi, ut plene consequi posset, quod optandum natura dedit. Nam nec animus homo est, nec corpus etiam, sed utrunq; unum. Ergo Deus Dei filius homo eam ob rem factus est, tum quum diuinae prouidentiae uisum est. Nam ut statim melius esse possibile non dedit naturae, sed tum maxime, quum est facta adultior complementum accipit: ita noluit in principio aut absolutum sursum adferre remedium, aut homini ad diuinitatem reparare uiam, quae in Adamo perierat.

A BONITATE DEI IMMENSA.

Deus optimus maximus sua immensa summa^q bonitate summum apparenscq; opus, & quo maius non possit dari cogitariue, omnino facere debuit, & ita facere (quum gloriae & honoris sui causa fecerit uniuersa) ut patens manifestumq; homini fieret. Hoc autem esse oportet increatum, aut creatum, aut ex utroq; constans, In creatum filium produxit ab aeterno, creatam uero materiam & formam aut seorsim aut coniunctim, quum uisum est illi orbem condere, ab aeterno in mente seruatum. Supererat tertium omnium maximum & nobilissimum, homo deus, Deus ante secula, homo in tempore. In quo fecit utraq; extrema unum, in quo perfectio absolutissima imperfectioni maxime iungeretur. Ut quemadmodum terra pigra & inepta uegetatur in uitam, ab ignea ui in compositis latente: ita & nostra grauitas & pondus a Deo opt. max. liberaretur, inq; caelum traheretur. Anteq; enim colophonem rebus mortalibus (quae finem in homine habent) imponeret, uoluit totam naturam humanam more unius hominis a paruis initijs ad maiora progrediendo per singulas aetates transire, deferuescereq; adolescentiam iuuentutemq; sui prodigam, & in omnia facinora propria libidine ruentem, erroris facere periculum, donec ad consistentem aetatem, qua potissimum respiscendum est, deq; futura aetate & morte cogitandum, est uentum. Tunc ipse moderator summus nostros miseratus errores praesens uoluit adesse, non ea forma homini inuisibili, qua semper est, sed ea quae nostro indueretur corpore. In qua licet diuinitas (quae uideri oculis non potest) non uideretur: tamen operibus testaretur ille plenitudinem diuinitatis in se inesse, nostramq; infirmam & corruptam naturam plane felicem se reddere, quae Deo iungi potuerit. Gratia sit tibi Iesu Christe, qui te agnoscentium labem in te receperis, filiosq; Dei & fratres tuos feceris, atq; cohaeredes regni Dei institueris.

AB HARMONICA VNIVERSI PERFECTIONE.

Figura perfectissima Deoq; simillima circulus est, ut primo capite docui. Virtus enim diuina ita per omnia resperfa est, ut sit ubiuis in modum centri, cuius in infinitum absides aequaliter distendantur. In eo itaq; quod aequalitas in omnem partem ueluti a centro ad circumferentiam undiq; resperfa est, per potentiam conuenit cum circulo, sed ueluti infinitum cum finito. Couenit etiam circulus qui uis cum archetypo, in forma. Veluti enim opus est ad formationem circuli centro in quo est potentia totius, & circumferentia, in qua est comprehensio totius, & diametro ab utroq; procedente (nec enim sine tribus illis partibus aut totis aut proprie-

proprietatibus potest circulus capi, aut fieri) ita nisi in Deo intelligamus potentiam infinitam, à qua omnia & cōpræhensionem seu cognitionem, aut uerbū, per quod omnia, & amorem seu uoluntatem, aut beneuolentiam ab utraq; procedentem, in qua omnia condita sunt, uigentq;, nullam possumus concipere de diuinis imaginem. Quemadmodū igitur per omnia uidemus quadrare totius unitatis in trinitate rationem, opus est & per componendi & absoluendi modū non discrepare. Licet enim Deus sine & principio careat, ueluti & quodam modo circulus iam absolutus: nō ineptē tamen, sed uerissimē in hoc cōueniunt, quòd ad uerū cōplementū totius opus est uniri infima summis, extrema extremis. Finis summus Deus est, infimus homo: duo extrema, principiū Deus, finis homo. Ad cōplementū ergo unius, sic opus fuit ut salutē cōsequeretur homo, Deū homini iungi & unū fieri: quod in Iesu Christi natura est factū. Nam quem admodū in rebus omnibus est *θεωπία* seu cogitatio quantum uis tēpore *πρῶτῃ* prior: sic ab eterno sacrosancta trinitas potētia, uoluntate, sapientia duxit primas uniuersi post æternam cogitationē lineas in creatione; demū in recreatione ad praxim, ueniens reuera finem principio iunxit, quando per *θεοῦ ἰσχυροῦ* salutem uniuersi operata est. Sic Iesus duplici nomine carnē humanā assumens, hominem quodammodo Deū facere uoluit. Duplex ea occasio fuit decorū & utile, ex quibus iustū confurgit. Nam ubi segregantur, uerū perit, iustū profligatur. Decorū fuit, harmoniæ uniuersi causa Deū homini iungi: utile, homini spontē perdito, nec ex se surgere ualentī, opitulari. Decorū totū in agētem refertur: utile totum in patientem. Iustū hinc natū est ex utroq; mixtū, quo præmia bonis, & instauratorem quantū possunt sequentibus, dantur, mala malis, cæterū laus Creatori. Quum enim nil in officij partibus debeat destitui honesto decoro uē, bono utiliū & iusto, nō potest fieri, ut naturaliter id omnes norint homines, quin sit ab uno cōmuni omnib. principio inditū: ita nec fieri debuit, potuit uē, quin in Dei & hominis, finis & principij etiā cōiunctione, ad nostrā salutē necessaria ea unā tria cōcurrerint. Ut igitur & harmonica uniuersi ratio seruarietur, ueritasq; Dei impleri posset, opus fuit ita fieri. nam uerax Deus, qui omnibus rebus infra hominem fines suos uerissimē, ita ut nulli animātī ignorari aut prætermitti, nisi hominis negligentia possent, constituit, etiam homini paruo mundo, longē materiali superiori, præstituerat finem, quo & longē seipso superior feliciorq;, totoq; materiali maior fieret. quem assequi sine honesta illa, utiliū & necessaria tam Deo uero permittenti, quàm homini egenti connexionē, non poterat.

PRAETEREA, A BENE ESSE HOMINIS, SEV LIBERATIONE.

Docuimus supra hominē à Deo fuisse optimū creatū, sibiq; spontē malū, quo delectetur, attulisse. Premitur ergo à sua ipsius natura deprauata. Oppugnari etiam à deprauatis angelis, & mancipiū eorū in peccatum fieri, uidimus. Nam quum deprauati à sua bonitate sint, suam naturam in cōtrariam mutasse cōstat. Loco ergo perfectionū angelicarum, quæ sunt charitate et amore Deum & homines propter Deū prosequi, laudare, gratias agere: cōtrarias sumpsisse, quibus & Creator em blasphemarent, & in hominem inuidiose sæuirent, clarū est. Duplici ergo tyrannide opprimi hominē patet. Accedebat, quibus datū erat legis Mosaicae iugū, quod partim ad rebelles cōpescendū, partim ad uirtutē per corporis premiola excitandū datū erat, graui seruitute adultiorē populū Dei opprimens. Quū itaq; homo deprauatus per se resurgere nequiret, multo minus tetrā potentiā se longē fortiorē abigere, opus fuit, utriusq; autorē aliter q; in exordio uenire, eāq; naturā in se repurgare, quæ labē cōceperat: ut fidei uirtutē cōtra hostē peruersū adferret, atq; idem legis autor traduceret ad animū & ueritatē quæ antē

ante corpori iungebantur, & dabantur. Quum enim radix omnium malorum orta sit in carne humana à præcepto providentiæ neglecto, cetera duo non habuissent vires in hominem, si rationem præcepti divini fuisset sequutus. Nam ob peccatum vis dæmonis incumbit homini, & lex ideo data est: unde non potuit aliter fieri, quam carnem illam morbidam iungendo Deo, ut in nobis restauraretur in conditione data libertas. Ideo Christus *θεωσθησας*.

ADHVC, AB ANGELICAE NATVRAE SEV
laudatoriae Creatoris substitutione.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Iudicia Dei abyssus multa. Quum Deus omnia in laudem suam creauerit, & creaturæ intellectu aut ratione præditæ causa, ut perpetuò esset in eo laudando felix, posuit angelos qui intellectu, & homines, qui ratione pollent, in potestate consilij sui, ut ait Sapienter: ut si persisterent in laude eius, etiam concessa felicitate in perpetuum fruerentur: sin autem ab officio recederent, nil illi deperiret, sibi uerò aeternam cumularent miseriam & tormenta. Aequum enim est pro ratione læsæ maiestatis infinitæ, infinita etiam tormenta irrogari. Siquidem summè iustus est Deus. Pecarent uerò, uel non, perinde illi erat, quoad ordinem, non quoad culpam. Nam quantum perijt angelicæ naturæ, tantum animorum laudantium substitui oportuit. Poterat Adam cum posteritate, si non fuisset arbitrio abusus, esse immortalis. Poterat & dæmon in suo angelico ordine, in laude Dei, ut bonus creatus fuerat, consistendo. Peccauit homo, deturbatus est dæmon. Duplici nomine homini prospicere uoluit Dei bonitas: quoniam carnis, licet non ita atq; nunc fragilis, impulsus, & præterea dæmonis astus, illum ad defectionem sollicitauerant. Vt itaq; & uoluntas Dei esset completa, incolumi seruato libero arbitrio, & locus à quo angeli mali deciderant, repleretur, hominibusq; perdita restitueretur salus: oportuit carnem illam deprauatam, & libero arbitrio tantum non ob immensas concupiscentias destitutam denuò instaurari, et Creatori iungi, uniriq;. Quem admodum enim nil seipsum creat, sic nec se quicq; recreare potest, aut instaurare. Opus itaq; fuit Creatore, qui assumpta & sibi iuncta natura uitium hominis elueret in se, faceretq; ut quotquot in eius uerba iurarent, illisq; per omnia, quantum possunt, obsequerentur, non tantum ad primi hominis conditionem remeare, & ueluti postliminio redire possent, sed superiores atq; consortes angelicæ uirtutis, cum locum animis beatissimis replerent, demum etiam solidam & corpoream naturam humanam eò deferrent. Ita prima Dei dispositio finem conferret, ipsissimo Deo homine factio. Nam alioqui nec salus homini per hominem reddi poterat, nec omnibus prospicere præter creatricem Dei sapientiam possibile fuisset. Itaq; reparatus est, à Christo homine deo casus angelorum, naturæq; nostræ tantummodo funditus collapsæ maior q; in creatione reddita dignitas felicitasq; est. Idem argumentum possem à fine hominis iterum deducere, nisi satis utrunq; attingissem. Eadem enim fidelia, ut dicitur, utrunq; parietem dealbauit. Nam ut propositum gratiæ & prædestinationis diuinæ ad effectum deduceretur, hominem, cuius causa mundus factus est, sequendo aut arbitrium, aut inspirationem, aut legem, aut gratiam, oportebat saluari, & in finem uenire, & pariter ex opposito damnari, qui secus fecisset, sine ulla iusta querimonia. Vt Deus ergo restitueret perditos electos, qui obsequi uoluerent, uenit ipsissimus in auxilium bonorum, & consilium malis allaturus, ut eius etiam auxilio resipiscerent, aut iustissimè deterrimis supplicijs deputarentur. Ideo (quod nobis exhorrendum est) nulla sunt tam immania diuinæ ultionis supplicia ullis damnatis irrogata, quam malis & perfidis Christianis. Aeterna quidem omnibus debentur illis, qui

*Sequitur
opinionem
Theologorum,
qui
putant hominem
creatum, ut de-
perditi an-
geli resar-
ciantur.*

in hac uita contrauenere diuine legi, atq; sine charitate & uera in Deum pietate obiere: quoniam neglectis innumeris beneficijs sibi à Deo collatis, nō tantum gratias non egere datori, sed etiam in illius dedecus, & suam hominumq; perniciem illis sunt abusi. At Christianis, qui præter bona creationis, etiam bona instaurationis longè maxima negligendo, & Deum creatorem & instauratorem Deum hominem neglexere, risere, aut etiam (quod nunc à quibusdam fit) incessere probris conuicijsq;, quanta tormenta parentur, nec calamus scribere, nec lingua exprimere, nec animus concipere potest.

A IUSTITIA DIVINA ITA SVADETVR.

Hominem fuisse cōditum cuiusdam rei gratia, quæ facile multa æstimatione mundum superet, id arguit, quod mundus inferior & uisibilis eius causa est factus. Oportet uerò finē longè esse præstantiorem, ijs, quæ ad finem sunt. Alioqui enim (quod sapius non sine causa inculco) imprudens & uanus autor tantæ molis esset, quā cætera finis præstantioris, q̄ quæ ad finem causa agant, si hominem sine fine ullo fecisset. Nil enim hic est, nō dicam ab omni parte beatum, sed non miserimū. Miseriæ igitur causa (ita nuncupare placet, quæ in summa felicitate ponit mūdus fatuorū hominū: quū quæ sunt hic optima, plus afflictionis quā felicitatis habeant) nec potest, nec debet esse factus homo, sed maioris cuiusdā felicitatis gratia, quā quæ toto in orbe possit sentiri, uideri, audiri, cogitari. Atqui huiusmodi est æternum & immensum. Superest igitur, ut homo felicitatis æternæ & immensæ gratia sit à Deo æterno & immenso factus, eumq; illam posse & debere consequi. At quum in primo homine, qui sua sponte decidit à tanto scopo, tota posteritas suo destituta sine ob peccatum esset, nec posset ex se ad innocentiam resurgere, nihilominus fraudari Deum sua deliberatione erat impossibile. Quomodo enim homo qui seipsum perdiderat, potuisset iustissimo Deo infinito & infinities offenso satisfacere, quum sit finita creatura? Nulla igitur ratione, licet centies millies homines singulos durissimis tormentis afflictos necasset, potuisset delictum contra infinitam eius bonitatem cōmissum iustè expiare, nisi qui erat etiam infinitus, omnium nomine lueret, & hominem perditum ad præstitutum scopū reduceret. Opus ergo fuit Creatorem, Dei sapientiam, et uerbum, nostro corpori iungi: ut qui solus poterat, sciebat & uolebat, inauditis tormentis probrisq; cumulatam mortem subiens offensæ iustissimæq; diuinitati satisfaceret, atq; potissimum illis qui pro sua uirili imitari eum satagerent, prospiceret. Licet enim omnibus sit fructus & solutio mortis Iesu Christi propositus, multiq; per summam Dei misericordiam, statim à morte in uitam, à peccato in iustificationem sint traducti, occulta Dei sententia, nihilominus nisi quis bonis operibus cooperatus Christo fuerit, & pro uiribus, ut inquit Paulus Col. i. impleuerit ea quæ desunt passioni Christi, in carne sua, plangendo, lugendo, ieiunando, largiendo, poenitendo, confitendoq; & cetera pietatis erga Deum, se, & proximum opera exequendo, proculdubio tantum abest ut illi Christus prosit (si illi à baptismo & usu rationis licuerit) ut ad condemnandum, & grauiter accusandum illi uehementer obsit. Iustissimum enim est, quemadmodū iustitiæ seruandæ gratia & infinitæ expiationis ergo homo deus Iesus Christus pro omnibus & singulis obiit mortem, unumquēq; etiam in libertatem crucis uocatum bonis operibus imitari ducem, quisquis eius miles esse cupit. Vnde patet esse non hæreticos, sed impios, qui nostras operas à salute nostra subducunt. Licet enim infinitam culpam eluere non possumus, absoluteq;, quod de condigno uocant, regnū cœlorū mereri, tamen obsequendo in bono agendo, malumq; fugiendo, æquissimum est, Deum non esse immemorem

Sequitur
opinionem
Theologorum
qui dicunt
Christum
non satisfacisse pro
peccatis
hominū ad
plēnū, quin
et nobis a-
liquid præ

morem boni operis nostri. & usq̄ adeò id necessarium est, ut sit impossibile sine sua opera adulto salutem consequi.

A P O T E N T I A D E I.

Quamuis Deus omniscius præsciuerit hominem ab usurum esse suo arbitrio, nihilominus non destitit ab eius salute, ut ostenderet in instauratione suã omnipotentiam non inferiorem creatione. Potens enim denuò instaurare perditum hominem est, nõ secus atq̄ creare. Nulla itaq̄ in re maiorem Dei potentiam uidere palãm homo poterat, quàm sub humilißimo abiectißimoq̄ homine eam occultasse potentiam, quæ mundo creando par fuit. Est uerò potentioris in finem usq̄ quicq̄ traduxisse, quàm ad finem ordinasse. unde innumeræ sanctorũ Iesu sectarum myriades, tam stupenda post eum in illum referendo miracula edidere, ut immensa illa potentia penè magis in illis, quàm in magistro eluxerit: quod inexhaustæ potentia, infinitæq̄ gratia est indicium.

A S A P I E N T I A.

Sapientissimi pariter est, non secus collapsis rebus succurrere, quàm si perpetuè fuissent. Quum homo sit saluandus, adq̄ infinitam beatitudinem adducendus, non potest hoc fieri, nisi per summam & omnipotentem sapientiam, quæ non secus repurgare uitia, solidare conuulsas partes nouisset, quàm olim in prima natura aptauit. Id unus homo deus Iesus præstare potuit, uoluit, & debuit.

A C H A R I T A T E.

Charitas, misericordia, & amor humanæ conditionis non dissimili modo cõiungere summa infimis, ut homo finem consequeretur, debuerit. Nam alioqui uisus fuisset ab humanitate alienior charitatis autor, qui ita collapsam & miserè facentem naturam, omninoq̄ pereuntem, qui solus id poterat, non subleuasset. Verum qui potuit, subleuauit, & purgauit, quotidieq̄ sacrosanctis sacramentis ad se adplicat, ut recepta semel sanitate, per ea sacramenta, quibus nostræ fragilitati medetur, suaq̄ diligenti opera sequi fatagat eius bonitatis exempla, à qua quicquid est boni, profluxit.

A C O N S I D E R A T I O N E G R A U I =
tatis delicti.

Veluti grauissimè peccat, qui maximus & scientissimus est: ita eo magis subditus peccat, quo in maiorem potestatem cõmittit. Seuius enim in eum animaduerti debet, qui in regem, quàm qui in ducem: qui in summũ Pontificem, quàm qui in sacerdotem: qui in summum iudicem, quàm qui in pedaneum commisit: ita pro qualitate offensæ læsæque personæ grauitas æstimatur delicti. Quũ Deus agat finis causa, hominem fecit præstantissimum animantium, præstantissimæ felicitatis gratia. Quumq̄ sit Deus infinitus, peccato in eum cõmissõ debetur infinitæ pœnæ: siquidem non minus iustus quàm misericors est. At nisi Deus dedisset id homini, cuius causa factus erat, non cõsequuta fuisset scopum humana natura. Oportuit ergo & prædestinationẽ seruari, & iustitiam & misericordiam impleri. Impossibile aut homini est, ut proprijs uiribus satisfaciatur infinitæ offensæ. Sed tamen luere pœnas condignas scelere naturam humanã oportuit: unde factum est, ut infinita sapientia, ueritas, & misericordia assumeret omnium nomine carnem humanam, & totam naturam corruptam, ut in infinito subiecto lucret infinitam penam, debitam infinitæ sceleris grauitati. Quare fuit omnino necessarium, ut Deus infinitus incarnaretur, & debita omnium hominum in se reciperet, ita absolutè soluens, ut ad baptismum accedenti, & pœnitentiam suscipienti omnia condonet, diutius sub sancta lege agentĩ sit cooperari necesse. Non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.

standũ sit.
Ceterum
Paulus lo= quitur de se, ut de omnibus mēbris Christi: quæ oportet per afflictiones capiti conformari.

Fides in Christum beat, quæ sacris mysterijs exercetur.

De omnibus dictum est: qui uos contemnit, me contemnit.

Fieri nulla ratione potest, ut per omnia cōueniant, quæ à diuersis nec lingua, nec institutione, moribus uē cōcordantibus fiunt eodem modo, nisi principiū à quo dependent omnes, id omnibus daret. quare sequitur, quū ea inter homines momentaneos fiant hoc modo, ut melius non possint, etiā primū motorem iisdem legibus in ratione uniuersi agere. Quicquid enim à nostro procedit arbitrio, animo primò concipitur, & agitur: demū (ut supra iam docui) in quamdam explicationē uenit, & ueluti *ἰχνογραφία* ἢ *ῥοδογραφία* ue, atq; demū in opus surgit: postremò usum præbet, & finē. Decet uerò, ut in animo cogitante sit potentia, scientia, & uoluntas studium uē rei agenda, etiā anteq; ad *δίαγραμμα* ueniatur. Eodē modo diuina prouidentia, quæ omnia præstantissimo modo fecit, ita in cōplemento uniuersi usa est. Nā ab æterno in se omnia futura animo uolens, in se omnia habens noscensq; tanq; præsentia, potens, sciens, uolens, omnia cum tēpore creare, quū uisum est, ueluti explicatione potentia suæ in animo seruate duxit lineas creando causā felicitatis liberi hominis. Quod opus sensim expoliēdo ingenio, cultu, legibus, tam diuinis quàm humanis exasciando, rudemq; dolando materiā, tum demū opus absolutū reddidit, quū ipsa se propalauit sapientia: atq; ex orthographia ædificium cōstruxit iactis fundamentis, homine scilicet à reatu absoluto. Porro hoc tam præclarū ædificium indies opera spiritus sancti absoluitur, quoad ueniatur ad consummationem huius corruptionis, & finē demū post corruptionē nanciscatur homo, cuius causā omnia, ut ille causā Dei est. Ut aut opus creationis attribuitur patri, instauratio seu redemptio filio, siue sapientia: ædificatio aut, quæ in charitate est, attribui solet spiritui sancto. Postremo uerò finis pertinet propriē ad totā trinitatē: nō secus quàm æterna fuit in trinitate & unitate inseparabili æterna mens à parte anteriore. Nō dissimili modo (licet nec cōfundi nec separari possint, debeant uē cogitatio, explicatio, opus: & potētia, sapientia, studiū amor uē aut uoluntas, quæ res anteq; à nobis fiant, mente agitant) dicimus opus esse potentia, rem excogitatā & animo adumbratā, sapientia explicationem, effectum uerò uoluntatis. At quia sumus temporarij, non possumus singuli rem tandiu augere, ut cum spiritus sancti opera conueniamus. Verū in principio & fine, in cogitatione, quæ magnam adfert uoluptatē, & in usu sineq; totæ tres proprietates unā sistuntur, sua fruētes felicitate, more diuino. Primo loco Deus pater per filium in spiritu sancto, aut potentia per sapientia in uoluntate uel amore iuuandi, in creatione mundi sui aperuit uestigia: sed multo maxima fides erat faciēda, estq; facta, quū Dei sapientia, uerbū, filius uē sub indumento carnis nostræ se ostendit, paruoq; mundo imposuit colophonē, eius materia omnino repurgata. Est uerò maius opus quod ad effectū, redemptio, quàm creatio. Quū itaq; illud sit Deo dignissimū, homini necessariū, harmonia naturali consentaneū, à prophetis & sanctis uiris traditū, sacrosancto dogmate creditum, rationi per omnia conueniens, tenendum est etiam uitæ periculo Christum Iesum esse hominē Deum, necessariò ob salutem nostram & omnium credentium incarnatum.

A B E S S E P O S S I B I L I .

Quum in Deo posse & esse idem planè sit, possit uerò quæcunq; sunt absolutissima & perfectissima: nil aut possit esse maius aut nobilius, q; uniri infima summis: oportuit etiam Deū ipsum sibi iungere (non seorsim, sed coniunctim) ipsam naturā humanam, anteq; perfectum cōplementum acciperet. Quemadmodum enim nō satis est ad felix cōpositum, habere duo media elementa comunicantia

municantia in una qualitate, aërem scilicet & aquam, nisi uinculum extremorum etiam accedat (terræ dico, & ignis) hoc ad molem, illud ad uitam & libramentum: sic ad bene esse hominis non satis fuit constare corpore & animo, nisi accederet huic moli corporæ & mixtæ humo, ignis & Dei simplicissimi natura, ut absolutissimum illud compositum reformaret cætera, ad quæ uitæ perfectissimam felicitatem traduceret.

A B O N I N A T V R A.

Res est consensu non solū philosophiæ, sed totius orbis certissima: bonū quo cōmunius, eo diuinius. Quo prouerbio, aut sententiā, apparet Deū maximè se ipsum communicare quibuscunq; modis fieri potest. Quatuor uerò modis se ipsum cōmunicare potest, præsentia, uirtute, unione essentiæ, unione personæ. Præsens ubiq; est. Virtutis autē eius uis in minima usq; diffusa & resperſa uidetur. Nam nil miraculo caret, & re admiranda quamuis latente: quod ipsum à materia nō est. Unio fit in personis essentialiter. Superest quarta cōmunicatio: quæ cum angelis bonis fieri non debet, non enim peccauerunt: nec cum malis, quia non possunt respiscere: nec cum inferioribus homine, quæ omni peccato carēt, durationeq; non egent. Oportet ergo, ut unio personæ diuinæ fiat cum homine, ut ipsum reducat ad felicitatē. igitur opus fuit *θεωδωπιου* fieri Christū. Alioqui unam suarum cōmunicationum nobis inuidisset Deus: quod admittendū non est. Illis rationibus omnino futurū oportebat, ut aliquando Deus homini iunctus uideretur. Quod etsi non esset necessariū, nec prædictū ab angelis, Sibyllis, prophetisq; & etiam dæmonibus fateri coactis: tamen satis in se ostendit Christus, Deū esse in ipso fragilitati humanæ iunctū. Nā sola Christi resurrectio uidetur, & reuera est tanto creatione maior, quanto æternitas corruptione præstātor. Nam nascimur morituri: uiuit uerò nunq; moriturus. Verū quū de eius morte dissentiat nobiscū Muhamedici, quāuis cōtra totius orbis cōsensum id faciāt: tamen externis testimonijs illis suadendū iudico, ne dicant nos illa finxisse.

D E M O R T E I E S U C H R I S T I F I L I I D E I

et Mariæ, externa testimonia. CAP. XII.

QUUM omnia quæcunq; à Christo speramus & habemus, à morte Christi Iesu pendere certum sit, frustra q; cætera simus credituri, nisi in corpore suo nostras infirmitates suscepisse, & cruci affixisse prædicemus & credamus. Cætera enim tantum de eo credere, non tantū non iuuat, sed uehementer etiam nocet. Quū itaq; eum scopum nobis propositū Muhamedes, nec nostræ nec Iudaicæ religionis omnino ignarus, nouisset, uoluit cætera omnia illi tribuere, etiam maiora quàm sit nobis traditū literis, diuinitatē uerò & mortē illi adimit, in quo cardo nostræ salutis uertitur. non quidē uerū putās, quod scribebat, sed ut illius sublato merito & scopo, tyrannidem propheticam occuparet: quæ latissimè suo loco in eius uita patebunt. Paucis hoc in loco in eum agam. Si Euangelio credere nō uis ô Muhamedice, alios testes certissimos, à nobis diuersissimos & omnino contrarios producā. Ex ethnicis Pilatū, qui Iesum iudicauerat: Abagarum, qui nondum in eum crediderat: Tiberium, Hadrianū, senatum Romanum, omnium gentilium probra, Phlegonta, Lucianū, Plinium, Plutarchū, & alios: Iudæos uerò tum omnes, tum sexcenta loca in illis libris, quibus laceffere illum conati sunt, atq; ex Thalmud. Pilatus ipse, postquam uidisset illum surrexisse, tunc de eo scripsit ad Tiberium Cæsarem hanc epistolam.

Pontius Pilatus Tiberio Cæsari, salutem. Nuper accidit (quod ipse postea probauit) Iudæos se suorumq; gentē crudelī pœna affecisse. Quum enim promissum esset patribus eorū, Deum missurū illis sanctū uirum, qui corū rex uo-

caretur, atq; ex uirgine nasceretur, deusq; Hebræorū; hunc in Iudæā me præside misisset, uidissentq; eum cæcis reddidisse lumen, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones ab hominibus expulisse, mortuos etiā suscitasse, imperasse uentis, ambulasse siccis pedibus super aquas maris, & similia permulta; cum omnis Iudæorū plebs filium Dei esse eum diceret, inuidia moti principes Iudæorū, eum cōpræhensum mihi tradiderūt, & alia ex alijs fingentes, magum esse, & contra eorū legem agere affirmarūt. Quod ita credens, uirgis cæsum eorum tradidit arbitrio. Illi uerò & crucifixerunt eum, & custodes illi adhibuerūt. Nihilominus meo milite diligēter sepulchrū seruante, tertia die surrexit. Vnde usque adeò in eum furor exarsit Iudæorū, ut tradita meis militibus pecunia, uellent ab illis silentium eius rei redimere, & facere, ut dicerēt, à discipulis eius surreptum corpus. Quo factū est, ut à milite res magis ac magis diuulgaretur. Nam & surrexisse testati sunt, & pecunia ab illis redemptū eius rei silentiū affirmarunt. Hæc ideo ad te scribenda putauī, ne calumnijs Iudæorū aliter tibi persuaderetur. Vale. Hęc epistola duobus testibus autoribusq; transcripta nititur. Ab Egesippo enim primū 120 anno à Christo nato ex Romanis scrinijs decerpta est, & ab Ambrosio Mediolanēsi episcopo interprete Egesippi latinè uersa est. Qui sanè noluisset illam uersam, nisi omniū fide iam probata esset. Illius meminit Tertullianus, Apostolorū temporibus proximus, eiusq; testimonio in Romanos agit, quòd scirent ab Imperatoris scrinijs decerptā, exemplarq; superesse ibidem. Pariter & Iustinus martyr: Tiberiumq; addit, ea certiore factum, uoluisse, ut Christus inter deos Romæ locum haberet. Cui ideo assentiri senatus noluit, quòd primum ad eum de ea re non esset scriptum. Erat enim lex Romæ, non licere inter deos haberi aliquē inconsulto & inuito senatu. Non mirum est pestibus nebulonū deorum & leuitate sua magistratuum Romanos seductos, etiā uerū noluisse recipere. Iam ex his patet, passum Christū. De Abagaro extat etiā epistola ex scrinijs eius habita, & uersa, ipsis Edessenis recepta religione illam confirmantibus. Mentio fit de resurrectione Christi in ipsa, quā oportuit mortem sequi. Tiberius & senatus de morte eius cognouerunt, quū de illo recipiendo est actum. Religiones omnes gentilium euersæ, mortem Christi ita exhorrebant, ut nullum oraculum posset reddi, ubi unus esset cruce Christi signatus. In notis hieroglyphicis Aegyptiorū crux erat symbolum uitæ aternæ. Vide ergo Muhamedes, quomodo sub cruce plebeij & quæstuarj hominis, qualis fuit Symon Cyrenensis, hæc possent fieri? At dicis, probrosum fuisse hominem Dei amicissimū ita mori. Probrum in morte non est, longè minus in necessaria morte. Titus dicebat, teste Iosepho, non fuisse tanti sanguinis effusionis causam ab eo, sed uindictā diuinam. Obiere enim in primo Iudaico bello uicesies centena hominū milia. Ex quibus muris Hierosolymitanis capti undecies centena milia purificata periere, 90 milia sunt distracta uilissimo precio. Hęc nō sunt pro morte aut uindicta hominis puri. Adferas licet Mosen, Eliam, & Dauidem, aut quemuis alium, etiā Abrahamū ipsum. Traianus paulo minorem turbam in Mesopotamia rebellantem confecit. In Betora, quàm Biter in Thalmud uocant, sub Barchoziba quadragesies centena milia hominū, occidit Hadrianus in ultionē mortis & uenditionis Christi. Decem uerò primores eorum doctos uiros & insignes, quia Barchozibę fauerant, & filij eorū erant qui Christum uendiderant, inauditis supplicijs affecit. Vnde etiamnum decem uirorum apud Iudæos seruatur iciuniū. Porphyrius hostis nostræ religionis ex professo fatetur, à morte Iesu Christi nulla potuisse amplius haberi oracula. Idem confirmat Plutarchus, quum ait suo seculo uix duo oracula superesse. Quod contigit,

à quo

à quo tempore audita erat illa uox iuxta Paxon, Pan magnus mortuus est, de quo dixi superius. Nam fuit uox ea sub Tiberio. Plinius meminuit maximi & supra memoriam hominū stupēdi terræmotus, qui sub Tiberio moriente Christo accidit. Dicit etiam exempla esse eorum, qui uisi sunt post sepulturā surrexisse. Quod de alijs quàm de Christo non potest intelligi, & de illis qui ab eius Apostolis & sanctis in omnibus locis suscitabantur. In uirtute uero Christi passi, & crucis eius, edebāt omnia miracula Apostoli, unde illum passum cōstat. Quod nobis omnes nationes probro dabant, non tantum Iudæi, qui non aliter uocāt Christū quàm thalui, id est suspensum aut crucifixū. Lucianus in Peregrino, crucifixum non semel uocat. Qui omnes ô Muhamedici, sunt externi testes, & nobis contrarij in cæteris rebus. Vnde miror te ô seductor damnate, ausum fuisse à tam manifesta ueritate desciscere. Verū regnandum erat, quod ueritate persuasa nō poterat fieri. Eclipsis contra naturā, mortem ipsius Romanis aperuit. Scripsit Phlegon & Dionysius Areopagita. Adduxissem adhuc Iosephum, Philonē, Egesippū testes, Thalmudicas traditiones, & innumera alia testimonia. Sed ista plus satis sunt in re, de qua nemo unquē dubitauit: quæ præsentē quadringen torū millium hominū multitudinē gesta est. An uidisti unquam loco unius ad mortem destinati alterū substitui? quū nunquē à iustitia liceat euadere, donec aut afficiatur, aut liberetur, quicumquē est accusatus & depræhensus? Verū sunt & in hoc loco rationes adducendæ, ut in superioribus. Demonstratū est hominē suapte sponte pereuntem non potuisse à uitio sine Dei præsentia surgere, multisquē necessarijs argumentis oportuisse humanam naturam Deo iungi ad perfectionem, quam amiserat, recuperandam. Ad hæc miraculis & resurrectione Christi impossibile esse hominem tantum, prophetam uē illum fuisse, (quod & postea latius patebit:) superest etiam uidendum, An mors eius & resurrectio erāt ita necessaria, ut uerè fuerunt.

QVID CHRISTVS HOMO DEVS HVMANITATE NOSTRA DEO
iuncta passus sit, & quàm necessariò. CAP. XIII.

Homini ex prima origine naturali in miseriam collapsio, ut reuera posset ad deperditā innocentiam redire, opus necessaria Dei accessione fuit: quæ per Christum facta est, ratione necessitatis hominis, cui sua liberalitate & misericordia succurrere uoluit, felicitatisquē nomine, ut aliquando consequi posset, quod perpetuò adpetit, potentiæquē & bonitatis causā, ut potentiæ infinitæ opus cogitatione infinitū conderet, & amplitudinem diuitiarū suarū nobis omnino aperiret, cōmunicaretquē. Superest itaque uidendū, quid nomine nostro potissimum receperit, quò nam ingenio tam magnū uitium eluerit. Quū uas nomine cuiusdam receperit, certum est, si in uniuersum eius nomine se obstrinxerit, præter culpam præstare omnia debere, quæcunquē ab illo & fortunis eius pendēt. Nam quamuis eorum, quæ ab altero cōmissa sunt, pœnas luat, tamen ab eo culpa semper abesse intelligitur. Ita planè et de theanthropo Iesu Christo, qui nostro nomine se diuinitati & sibi ipsi quodam modo obstrinxit, est iudicandū. Nam quotquot imperfectiones ex traduce semine & opera Satanæ contraxeramus, eas omnes dempta una culpa (cui qui peccatū non fecit, obnoxius esse non potuit) in se recepit. Similiter omnes hominis constitutiones in sua natura suscipere uoluit, ut omnino suæ naturæ & libertati, aut quàm proximè fieri posset, hominem redderet. Quod ut melius capiamus, est altius paulo repetendum, à natura scilicet primī hominis. Ille quem ex sacris oraculis Adamum dicimus, (uocent ut uolent philosophi, primū enim unum hominem factum fateri necesse habent) ille inquam à Deo optimo maximo constitutionem eiuscemodi acceperat, qua

nulla præstantior, nulla liberior. In summo enim totius uisibilis naturæ apice constitutū, quem ideo *μικρόκοσμος* dixere Græci, ueluti summæ infimæque naturæ creatæ cōpendium, oportuit quacūque summa erant, insita à Creatore in se habere. Libertatē uerò in tota natura, qua nil sanè maius esse potest, summam illum habuisse fatendum est: cuius etiā magna uidemus uestigia in illis, qui diuino afflatu in se descenderunt, in alijs tenuia quædam. Nam omnia in seruitutem agunt ipsum, qui non à Deo & à se pendet, sed ab opinione fortunæ, & rerum in illius temeritate & casu positarū nutu agitatur. Ille reuera (quod omnes philosophi fateantur) tantum abest ut sit liber, ut teterrimos dominos & numero infinitos circumferat, à quorum tyrannide opera humana non potest eximi: adeò quidē absumus à conditione illa insigni primi hominis. In ea præclara constitutione positus Adamus felicissimus (quantū in terra fieri licet) poterat suo Marte mori, beneficio Dei æternus esse, quod beneficiū ideo noluit ea cōditione ei dare Deus, ut omnino acceptare cogeretur, ne illi ea necessitate imposita adimeret arbitrium. Positū enim in eo erat, ut sequeretur præscripta diuina, aut iussis parendo, aut uicita non cōmittendo. In libertate uerò tua nisi positū esset, ut utrumlibet ageres, liber esse nō posses. Ille ergo quū esset liber, & peccato cōtra rationis præscriptæ legē agere posset, mortalī & non mortalī esse poterat. Accepisse uerò à Deo factore quandā legem, qua nō cōerceretur (qui nondum peccauerat) sed dirigeretur, qui errare poterat, ex immensā eius bonitate credendum est (nil enim quod ad felicitatē attinet humanā, illi nō dedisse certò certius est) quæ præscripta si seruaret, felix & æternus esset: si infringeret, innumeris calamitatibus in uita oppressus tandē decederet. Quod autē esset augustiore quàm nunc corpore, et uita penè per se immortalī, id arguit quod ferè annos mille etiā post corruptelam uiuebant antè diluuium. Quod non tantū nostris, id est diuinis Moisiq; traditis literis constat, sed etiam externorū testimonio. Valerius Maximus ex Xenophonte refert, Latinorū regem uixisse 800 annis, & patrem eius 600. illis addit Dandonē, qui 500. & Litorium Epium, qui 300. Berofus & Hellenicus longissimæ uitæ plurimos homines antè diluuium fuisse scribunt. Testatæ sunt uitam priorum resq; gestas & artes duæ columnæ diluuii superstites: quæ ante mille & quingentos annos in terra Syria adhuc uisebantur. una erat lateritia, altera ænea, ut iniuriæ cœlesti & elementari se opponerent. Quis non legit Serum, Macrobiorū, Aethiopum, & Pandorarū populorū celeberrimam uitas ter nostris longiores fuisse? Ut uerò sit minus mirū, Deum omnipotentem id homini primo & suis dedisse, ars etiā eò processit. Quis nostrā antè ætatem nō ita multū, quendam Ioannem 300 annis uixisse, (quem ideo de temporibus uocant) non audiuit referri, & legit? Illa sanè ætas aucta per frugalitatem & parsimoniam, multo mirabilior est prisca illa: in qua nō multis corruptelis laborabatur, si utramq; ad nostrā conseras. Ne autē desit publica fides (quo Pontifice, nūc non succurrit) bullæ Romæ seruantur, quibus testatū posteritati uoluit Germanus quidam, quodā casu se 500 annis uixisse. Ita de se refert: Aliquando captum à piratis se regulo cuidam in Arabia fuisse uenditū: multis uerò post annis, quū alius eorū finium regulus per legatos eum saluaret, dono ei misit quoddā phar macum, quo multos in annos, ut aiebat, uitam prorogare liceret. Cuius periculum in se quū rex facere nollet (ut sunt omnia tyrannis suspecta) captiuum Germanum iubet experiri. Quo factū est, ut post quingētos aut paulominus annos Romam adierit, uolueritq; publicè hoc significatū diplomate pontificio. Nobilis scemina in Anglia, (quam à Tormeriaco dicunt) dum uenationi instat, incidit fortè fortuna in alabastrū unguento plenū: quo perunctus rusticus ad 300 annos incolumis

Harum Io
 sephus me-
 minit in
 Antiquit.

incolumis perstitit, nisi plantæ pedum (quam nõ unxerat) dolore laborās. Sunt multa eiusmodi, in quibus si artē miramur, quid de naturæ & Dei potentia iudicandum? Lucianus de Macrobijs scriptū reliquit, multos ferè ad ducentos annos peruenisse. Verū nullum est exemplum tam memorabile, quàm Artepñij magi, (de quo Rogerius Bachonus) qui dum orbem pererrat, arti studet, de illa scribit, arte medendi fecit, ut ad mille uiginti quinque annos perueniret: quod in experimentis magicis scriptum reliquit. Nullus uerò eas temporis metas, quibus uixit primus parens, nisi ægrè admodum, potest superare. His patet, si post deprauatam naturā tantum uixit Adam, utpote 930 annis, quid auxilio Dei potuisset. Vt ad rem igitur redeamus, ea fuit primi hominis conditio, posse mori & posse non mori: post deprauatā uerò, quæ nos omnes infecit, naturam, posse mori, & nõ posse nõ mori. In restituta aut à Christo natura, posse nõ mori, & nõ posse mori: quod ex gratia, non ex natura est. Quum itaq; homo deus Christus nostram carnem sumpserit, uademq; pro homine erga Deum patrem seipsum constituerit, conditiones carnis ante dictas in se recepit. Nam si diuinitatem spectes, quæ sibi corpus iunxerat, poterat ut illius nõ mori. Si nostrā necessitatem, & eius immensam bonitatē, omnino necesse mori habuit. Demum eadem caro suscitata, tertium statū confirmauit. Et item: cōmunem habuit cum homine innocente & primo peccati immunitatē, pœnam & cæteros defectus à deprauato, à tertiā conditioe, quæ est eorū qui illi dederunt nomina, gratiæ plenitudinem: quæ maxima quidē in sanctis, sed tamen nondum cōpleta uidetur. Quarta est beatorū & diuinitatis, nec posse peccare, nec à Dei cōtemplatione ablistere. Nam ipsa Dei Christi humanitas est in admiratione sibi iunctæ diuinitatis. Ita etiam habuisse duas uoluntates, & habere, cōstat. Humana sentiebat calamitates nostras, fugiebatq; mortem: diuina omnino contrarium. Nam oblatuſ est, quia ipse uoluit. Itaq; tam necessaria fuit illius mors pro nobis, ut in suo corpore pœnas nobis debitas lueret, ut omnino frustra alioqui uenturus fuisset. Meritò nanq; humano aut angelico impossibile fuisset erga Deum satisfacere pro delictis nostris. Ex eius itaq; plenitudine omnes accepimus: alioqui præsentia non iuuisset, nisi in lustratæ eius nomine carnis nostræ natura purificationem pristinā reposuisset. Verū si repurgauit baptismate in eius sanguine fieri solito, quare omnino non reddidisset pristinā libertatē, & ut qui intinctus est, alium generet sine feminis peruicacia? Est in rebus humanis per familiare exemplū. Inſite gemmæ emblemata, surculus trunco ignobili & agresti, faciunt ut fructus à trunco degenerēt, atq; omnino naturā emblematis sequatur, priore natura ueluti mortua & abolita. Itaq; fructus illi nõ naturæ primæ, sed accessoriæ naturā referunt, quādiu sunt in usu. Verū si inde semina ex quouis optimo fructu terræ optimæ mandentur, nõ pariunt arborē surculo similem, sed omnino ad primā naturam redeunt: ita & in Christiano homine. Si baptisatus sit, & facit fructus pœnitentiæ dignos, acceptatur à Deo, & boni sunt: si uerò illius proles sacro baptismate nõ abluatur, proculdubio quicquid pariat, agreste est, & à primæ naturæ uitio dependens. Alia est ratio longè præstantissima, quod pro homine oportuit Christum pati, (nec tantū prophetā agere, deinde in cœlū timore mortis rapī, ut uult suadere Muhamedes) et quæcūq; causa peccati illi debebatur, exoluere. Persistemus uerò in nostro de uadimonio exēplo. Miserè perditū hominē, & sibi more hydropis indulgentē in perniciē, nulla humana satisfactio (Deus ita iustus est) ne omniū quidē mortaliū opera poterat recōciliare deo, quin omnes miserimè perirēt. Cui itaq; rei maxime obnoxius detinebatur homo, mors erat: quo nullū grauius supplicium est in hac uita, eaq; duplex, & corporis & animi: de qua dicā,

quum de immortalitate animorū agetur. Tantam esse hominis erga Deum obligationem, ut uires totius orbis superent, rectè conditionē humanam æstimantibus uidebitur. Nā etiam si essent centū mundi huic pares, & ab innumeris habitati hominibus, nō possent iustè rependere in solū unū hominē collatū beneficium. Quis cœli mundiq; amplitudinē consideret? hæc in rem hominis cōparata est. Quis ea omnia, quæ ex istis elementis nata sunt, numeret? Sunt humani domini. Quis corporis dotes, sensum, motū, uitam, uisum, auditū, odoratū, gustum, tactū, quis usum rerū, quibus in utilitatē necessitatēq; utitur, animo cōcipiat? Quis nō admiretur & planè obstupescat, si attentius animi dotes spectet? Et hæc rependere homo poterat? scilicet. Quod si illis neglectis, etiam cōtrā fecerit, qua pœna iudicas dignū? Quis filius non notaretur animi ingrati nota, in quem pater minimam similiū beneficiorū partem cōtulisset, si non agnosceret, laudaret, efferretq; datorem? Quanto supplicio dignus esset, si bellū etiam patri ipsi inferret, & seipsum demū perderet uolens uidentēq;? Ex his potissimū uideri potest, quā obnoxius homo diuinæ prouidentiae sit, quāq; ab omni parte reus: ut nil illi lenius ob merita deberi possit, morte, & proscriptione, perpetuoq; exilio, ab eo patre, in quē tam nephanda cōmiserat: qui seipsum perdere, fratres omnes necare, patrem ē suis sedibus depellere uoluit, & quatenus per ipsum licuit, fecit. Vas ergo ille noster filius Dei infinitus, mundo infinitis modis maior, ubi nomīne hominis recepit, persoluere maximum debitum debuit. Mortem igitur subiit, eamq; non uulgarem, sed inauditam, omniq; genere suppliciorū cumulatissimam, postq; impertiri uoluit æternam in se credentibus salutem. Suscitatus enim, & cœlū ingressus, nobis in illius trunco insitis cœlū aperuit, ut nouæ uitæ novos fructus in certam spem produceremus. Eadem est demonstratio à ratione summe bonitatis eius. Nam propriū eius est, latè patēre, & summa misericordia uti, et charitatē inexplicabili. At charitatē nullus maiorem habere potest, quā dum ponit animam pro amicis suis. Ergo pro nobis Christus mortuus est, iustus pro iniustis. Quod ipsum si esset apud uos ulla antiquitatis cognitio, aut fides ueteri testamento (quod in dubijs tamen consulendum fualit multis in locis Muhamedes) à uobis adhiberetur, locis innumeris, & uenturū Christū deū inter homines, & passurū extrema à suis cognosceretis. Ergo fratres charissimi, quicumq; nō credit mortē & diuinitatē Christi, damnatus est, si de ea audiuit. Eheu unius hominis libidine & regnandi cupiditate peristis, damnati estis, quoniam extra uiam salutis estis. Innumera hominū milia unius falsa suasionē periere. Vestri principes scelesti hominis hæredes, opera uersutorum hominū uos in illis tenebris retinent, ne ad lucem ueræ cognitionis ueniat. Quī potest fieri, ut ullus uestrū resurrectionem credat, quamuis sæpius in Alcorano scriptam, quum nullus eius fidem apud uos fecerit? Nos uero habemus præter eius fidem nobis traditam, etiam ducem, quem mortem pati oportuit, ut illius fidē faceret. Habemus & Mariam, & Ioannem euangelistam, qui ueluti Henoch & Eliás cœlum in corpore petiuerunt. Familiare est ideò nobis sperare resurrectionem, uobis ludicrum. Nam si quis perpendat uitam multorum, & maximè uestrorum magistratorum, illis nil auarius, milite nil crudelius: Quibus apparet, nil illos post hanc uitam credere, nisi uerbis tantum. Alioquin enim modum expilationibus ponerent.

Magni auctores et diuam Virginiem et Ioannem obdormiuisse tradunt.

DE PROBATIONE ET CONFIRMATIONE DIVINITATIS
Christi ex operibus, & morte discipulorum & martyrum. CAP. XIIII.

Quamuis in rebus humanis nil maiorem fidē de ipsis potest facere, quā illarum prima compræhensio: tamē quia obliuione, uarijs opinionibus, dubita-

dubitatione, negligentiaq; , à notione & credulitate rerum *semel probatarum* sensim deficit posteritas, quadam demonstrandi & repetendi assiduitate opus est seu humana, seu diuina, seu mixta potentia fiat. Obliteratio uerò contingit, quum ob multa, tum potissimum ob assiduam rerum uicissitudinem, & maiorum negligentiam. Humanitas ipsa formam diuersae materiae indies iungens & mutans, hos in uitam productos alit, hos educatos absumit: ita & illorum opiniones & scientias eneruat, quamuis remedium literarum huic rei medeatur. Dum bello euertitur prouincia, sacrae opiniones pereunt, mala & noua irrepunt, & eo latius & facilius serpunt, quo sunt absurdiores, & à ratione magis alienae. Ita fit, ut à patribus aut maioribus accepta in paucos spargantur, si bona sunt: si mala, in omnes. Nam & nostrae naturae deprauatae uitio, & sordida, operaq; suggerentium daemones falsitas ipsa orbem infimum totum ferè regit. Veritas in paucissimis semper fuit. Et quia semper minor pars maiorem & deteriore sequitur, ueritas non habet locum: aut si habeat, quia nullus rationi potest repugnare, uerbis laudatur, factis proscribitur. Sed ut exemplo agamus: Quae maior persuasio aut uerior haberi unquam potuit de homine diuino, quam de Mose est habita, quum portentis & miraculis suos sibi illexit, tyrannum uerò magnam imperij partem amittere coëgit: Res est acta in coetu sexies centenorum millium hominum arma ferre ualentium. Nihilominus paucis post mensibus, post tot prodigia, post diuinitatis lucem praesentem (etiam praesente ipsa) coeptum est ab illis dubitari, num possent seruari à Deo, quum interclusi mari & exercitu Pharaonis essent: Confirmauit praecedentia diuinitus aperto mari rubro, illisq; transmissis, inter muros aquarum, hostibus ad unum interemptis, & ab aqua sedes repetente suffocatis. Paucis diebus post transitum maris & prima miracula, ob modicam sitim dubitatum est ab omnibus de potentia Dei: quam repraesentari uoluit, non naturaliter aquas à puteis exhibendo, sed ex loco planè sterili. Monte omnino rupeo copiam tantam exhibuit, ut à flumine amplissimo tanta haberi non posset. Non ita multum postea, quum quicquam penuriae paterentur, asserabant non satis esse potentem Deum, ut illos cibo donaret: quibus manna caelitus missa contrarium suasisit. Coeptum est demum de pulmentis conqueri. Fecit Moses, ut carniū caelitus missarū tanta esset copia, ut omnibus ex equo satis essent, et tenui et diuiti. Nam Deus acceptator personarū non est. Ita tamen sua munera dabat Deus, ut interim magna multitudo morte praesenti suaderet ceteris, de diuina potentia nec ambigendū, nec detrectandū eius amplitudini. Iam rebus omnibus plena multitudo, oblita Creatoris, deū Aegyptiacū postulauit sibi fieri. Vnde magna animaduersione opus fuit, ita ut cōtra Deū nemo amplius auderet mutire. Verum ut in secundis rebus nostro Marte aduersas quærimus, uolentesq; perimus, coeperunt factiosi homines, quod in Deum euomere non audebant, in Mosē effundere. Quum enim timore mortis non auderent dicere, quod animo uolebant, scilicet, Quis constituit Deum super nos? in piissimū ducem & ordinem publicum insurgunt, dicentes, nil esse cur illi pareretur, esse in eo coetu multos qui possint id praestare, quod Moses praestaret: sibi itaq; etiam licere, saltē parti multitudinis, in rebus sacris praesse. Sensit Moses, cuius oratio paulo antè iram emollierat Creatoris: illosq; postq; illis ita uidebatur, permisit pro sua libidine agere. Seorsim, ut sanctiores ab aliorū omnium coetu separari, sibi thura acerrasq; desumere, sacros ignes adolere, itaq; Deum ostensurū, ecquid placeat ille ordo. Secedunt factiosi, coguntur, adolent: mirum dictu, factu horribile, terra dehiscens uiuos absumit. Vide quid faciat posteritas. Praesente (quatenus percipi ab

homine

homine potest) Deo, miraculis ducis, patentibus, eadem generatio uix credit, ea natio, quæ cum eo quotidie uersatur, detrahit. Post mortem uero eius multo clarissima signa fidem sequentia successoribus Moysi sunt exhibita. Itaque quod à principio capitis dicebam, prima illa cognitio fuit longè maxima & certissima, ut qualis esset Moyses cognosceretur: uerum quæ futura, quæ prædixerat, contigisse uidentur, tum demum confirmatur & uelut renouatur ea persuasio. Dux illi succedens idem in aluceo Iordanis implorato Deo fecit, quod Moyses in mari. Innumera multitudo sicco pede fluuij nudum aluceum transit, molem in medio ob rei signum ponit. Verum ista non sunt fatis. Signis opus fuit ihs qui non tantum electo populo patrent, sed uniuerso etiam orbi se propalarent. Sistitur sol, dum fidei hostes insequitur cum populo Dei Iosue, diemque multo cæteris longiorem reddit. Testis est Persa, qui in diarijs cælestibus scriptum id reliquit: testis Græcia mædax, hoc miraculi falso Phaëtoni adscribens. Quam minus mirum fuisset, ita credidisse, cum esset rudis rerum omnium, & sibi noto nebuloni diuinam potentiam adscripsisse, nisi rudis illa opinio suos habuisset testes eruditioris etiam seculi homines: ut non fuit ullum in Græcia tam impudens mendacium, quod fide & teste caret. Ea solis statio, quæ toto orbe assentiente fuit, uisæque est, conflagratio putabatur. Sed autor dignus græca credulitate fuit, cui suffragia dedit poësis. In summa quoque admiratione fuit in toto orbe regressio solis facta sub Ezechia, literarumque monimentis apud Persas commendata: quæ alteri conflagrationi fortassis dedit apud Græcos originem. Tempora non consentire, quid mirum? Literæ humaniores apud Græcos nil certi sexcentis ante Christum annis habuerant. Homerus enim etiam paulo fuit ætate superior, ut qui circa tempora Solomonis uixit, nil tamen habet historiæ, cui fidem merito adhibeas. Illo 400 anno posterior Herodotus, uix fidem etiam in Græcia meretur. Res enim iam pridem alijs in regnis gestæ, fama tantum deferente, longitudineque itineris uires acquirere, tum demum eò ueniebant, quum alibi senuissent. Latini uero paulo ante elementorum usum acceperant. Sed ne longius digrediar, ex innumeris facinoribus successorum nutu diuino factis, fidem longè grauissimam Moyses meruit: quoad uenit ille quem ipse prædixerat uenturum, de quo innumera oracula sancti prophætæ prædixerant. Tunc Moyses celebrari desijt, noua luce oborta, Iesu Christo homine Deo nato: qui etiam satis magnam auctoritatem fidemque meruerat, cuius nullum miraculum non fuit (nisi quum aliter uoluit) in conspectu saltim mille hominum factum, idque uarijs in locis & regionibus: tamen longè maximam habere cepit, quum illius solo nomine inuocato, aut etiam solo crucis signo, omnes eius discipuli ea omnia miraculose ederent, quæ edebat ipse proprio nomine: & si se obtulit occasio, longè maiora. Diuinitatem itaque sui præceptoris non futurorum prædictionibus aut prophetijs more præscorum demonstrabant (nam post diuinum remedium nullum superest, nec post uerum potest quicquam alienum loco eius subingredi, quod falsum non sit) sed præsentia diuinitatis, nil Deo arduum aut impossibile ostendebant. Morborum omne genus sanabant, mortuis corporibus etiam diutius seruatis uitam animamque reddebant, quam multis post annis seruabant. Demones corpore pellebant. In summa, nil erat illis arduum: omnia poterant in eo, qui eos confortabat Iesu, Christo. Quod quamuis uoluit toto suæ persuasionis tenore eleuare Muhamedes, tamen non in uno loco tantum coactus est id fateri, uel ut ueri aliquid falsis miscendo, illis blanditijs alliceret simplices Christianos, qui ipsi miracula uiderant & legerant. Ait enim, uiros uestibus albis indutos (quos Apostolos intelligit) edidisse miracula: et de illis proponit parabolam in Sora iessu. Sed confirmatore illo non est opus, nisi ut possint infelices Muhamedici

dici ad Deum redire. Agite ô ueri amatores, diligentius perpendamus omnia, & conferamus mundi opiniones cum operibus fidelium in Christo credentium, hominesque reuera immutatos uideamus. Mundus iste (intelligo hanc hominum colluuiem ex arbitrio fortunæ dependentem) quid scelerum non committit: quid fraudis non comminiscitur: quas tragedias non excitat: quod ius tam sanctum & inuiolabile, quin peruertat, consequendarum opum, fauoris aut gloriolæ gratia? In mille discrimina ruat homo, dum se sibi pacem iure uel iniuria comparare putat: & dum sibi uitæ diuturnioris argumenta quærit, perpetuo mortem comitem habet, gerit, accersit. Homo autem Christo semel & ex animo & ex signis reuera addictus, ne quicquam committat bonitate diuina indignum, ut ea hominibus de se præbeat, quibus salutem consequantur, seipsum primo abnegat, propriam libidinem exiit, nullam sui corporis curam gerit. Quicquid habet, id alijs, non sibi comparatum cupit: nullius rem appetit: suam omnibus largitur: hostibus bene precatur, fouet beneficio, patientia frangit, mortem quam scelus admittere mauult, in summa, se suaque omnia abnegat potius, quam contra ius & equum faciat. Quam sententiam quamuis multi ethnici scriptam reliquerunt, nullus tamen illam factis confirmauit. Aristoteles scriptum reliquit, Plato probauit: melius esse mori, quam contra uirtutem agere. Virum bonum ita pinxit Horatius, qui peius leto flagitium timet. Verum illa sunt uerba, hæc sunt facta. Quem mihi dabis ex mundo, qui mori maluerit, quam flagitium committere? At omnes fatebantur esse melius. Ergo nullus non agebat contra conscientiam, seipsumque condemnabat. Ita sub Sarana & natura deprauata erat, ut in boni cognitione suum iudicium, non remedium cernerent. Christiano autem uere pio tam durum facinus iniquum admittere uidetur, ut plures centies milies millenis perierint, & ueri assertionis & falsi repudiandi gratia: scelerisque timore ad mortem paratissimi: quoque maior uis diuinitatis uideretur, etiam infantes sponte & pertinaciter in mortem ruebant: ne scelere aliquando perirent, qui scelus omnino ignorabant, iam ante discretionem a sancto spiritu acti ad felicitatem. Quod quum uiderent principes mundi, Satanæ furoribus acti, grauius supplicium se inferre puellis & uirginibus nouerant, si illas darent leoni, quam leoni, ut inquit Tertullianus. Nam nullæ feræ, nisi uolente eo qui offerebatur, attingere sacra corpora audebant. Ea constantia contra totius mundi iudicium animis inhærens Christianorum, reuera Deum solum immutasse eorum hominum mentes arguit, præsensque futura uitæ præmium ostendit. Nam qui alioqui fieri posset, ut omnino ab aliorum hominum mente & opinionibus corruptorum sensu ita essent diuersi: Quum præcipue ipsdem elementis & animo, atque cæteri constarent: qui inquam fieri posset, nisi ea immutatio ab autore Deo proficisceretur: Nam ille solus, quam coposuit naturam, alterare nouit, nec est quod ipsi tyranni & carnifices in magia tantam uim inesse dicant: Nam omne genus magorum conficiebat signo crucis minimus Christianorum. Præterea, ut inquit Tertullianus, aureis sanè uerbis: Omne malum aut timore

In Apologetico,
cap. 1

Pij qui hodie credunt Euangelio in Germania et in alijs regionibus, non continent uera miracula: qualia ediderunt apostoli in nomine Christi, & qualia deus edidit sepe in memorijs martyrum, ut testetur eorum sanctitate & uera religionem. Sed iidem mendacia signa tribuunt diaboli eae operationi. Cuiusmodi facta sunt inter ethnicos, et hodie fiunt inter Turcas. Cuiusmodi Paulus tribuit Anti-christo, & August. 20 lib. de Ciuitate Dei.

Quæ quum perpendo, non possum non indignatione permoueri, quòd pestiferi quidam homines, orbis incendia, pestes, longè ipso Mahumeto, tyrannis, & ipso etiã Satana deteriores, diuina miracula ausi sunt adscribere diabolo, quum inuocatione nominis Christi & Dei fierent. O pestem inauditam, ô uirus à quo totius orbis ruina procedet. O pestem antichristo ipsissimo deteriorem. Parum fuerat, ordines sacros & publicos euertisse, incendium in medium Christianissimum immisisse, sacrosancta sacramenta pedibus conculcasse, euangelium lacerasse, placita apostolorum euertisse: nisi etiam dæmonem terribissimum fuisse illum dixisset, sub quo tremuit infernus, quem ipse Satan cum suis milies fateri deum coactus est. Quid enim aliud est rogo, cõculcare Christum pedibus, dæmonem dicere, illumq; negare Deum, quàm asserere, dum sanctum eius nomen inuocatur, dum à sanctis eius martyribus precibus contenditur, ut implorent sanitatem, malum dæmonem miracula operari? Verum meritò nõ credit posse quicquam sanctos, qui eorũ mortales animos credit, aut saltem ad iudicium usq; nõ esse in rerum natura. Nam id sibi uult somnus eorũ saltem, qui ab Euãgelio ita se imbutos falsò gloriantur hodie. Sunt seminaria ista maxime imprudentis hominis, ordinis diuini euerforis. Inde orti sunt Anabaptistæ, Catabaptistæ & apostatæ à Christo Iudæi. Nam quotquot ea hic formauit opinio, ferè aut nunc sunt impij: aut de Euãgelio crebro loquentes, uita ab Epicuræis, & exlegibus hominibus nil differunt. Verum de his alio loco. Ad propagationẽ euangelij redeundum. Quot rhetores etiam eloquentia summi potuissent absolutissima dicendi arte id persuadere, quod rudes & literarum omnium ignari piscatores suasere? hominẽ cruci affixum esse Deum? Idq; apud auditores excultissimos, omniq; genere literarũ ornatissimos? florentibus & literis & fortunæ rebus, inq; summum adductis? Opera sanè nõ fuit humana, abiectos homines, opulentos, prudentes, exultos, nitidosq; non tantum uicisse, sed quàm plurimos etiam ita in suam traxisse sententiam, ut & ipsi mortem spontè ultroq; subirent pro nomine Iesu. Quanto erat res à sensu humano alienior, tanto fuit uiuacior. Imperitia hominum suasit furo rhetorico facilius. Verum illa opera & uita Deo plena longè maximam fecere fidem. Nil in occulto gestum est. Quum totius orbis celebratissimũ imperium floreret, adeò ut nil illi posset addi, moleq; iam laboraret sua, cum excultæ à Græcis disciplinæ iam ad summum inter Latinos uenissent, in summa, quum natura, ars, & fortuna contendisse de potentia uisæ sunt, uoluit Deus per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Omnium doctrinarum cõgnitio rusticitati herbã porrexit, fortunę temeritas sensim nuditati cessit, cultus omnis corporis neglectui. Vnde eo grauior conflictus, quando Satanas in suis dominium exercebat, per patientiam ueritas uictrix remanebat. O si mihi linguæ forent centum, oraq; centum, ut ista possem saltem ichnographice pingere. Cessit inuitus Satan, cessit orbis imperium, falsa religio humanis conatibus tanto stipator, quanto falsior pessundata est, atq; per humilitatem & patientiam Christo cessit orbis potentia, non ista fortunę temeritati coniuncta, sed ea quæ uero repugnabat. Cognouere principes perinde ut plebei, nil cõditione se à cæteris hominibus differre: se Deo & hominibus ut fratribus omnia debere. Habitauit lupus cum agno, summus tyrannus uirtute Euangelij actus desijt tyrannidem in agnos exercere, fratris loco omnes subditos cœpit habere. In summa, omnia inter suos unum fecit Christus. Quòd si hodie nõ sunt huiusmodi Christiani, uicia sunt hominum, & temporis, non fidei. Nam omnia peruertunt homines. nec miraculis unquam desijt per prædicatores Euãgelij seipsum orbis aperire, quoad omnibus patuerunt, nonnullis uilucere miracula: hodieq;

ubi in orbis parte recens nobis aperta sit ad Euangeliū accessio, miraculis etiam & signis cōsequentibus in nomine Iesu Christi fieri solet. Quibus omnibus cōfirmatur maxime Euangelij ueritas, & Christi diuinitas, eiusq; cum suis præsentiā: quod nisi Deus esset, & reuera passus, non posset fieri. Verū si fuit admiranda Iesu Christi uirtus ea in animorum & sententiæ alteratione suorum, potissimum autem in constantia martyrum, atq; miraculorum editione, longē maxima in Euangelij traditione fuit: de quo paucis est agendum.

D E F I D E C E R T A E T A V T H Ō R I -
tate Euangelij.   C A P . X V .

QUum Christus omnium rerū ea nuditate esset, ut ne ad quietem quidem corporis uel tantum soli, quantum feræ suis in scrobibus habent, possideret, eaq; simplicitate & mansuetudine, ut nil innocentissimis pueris cederet, ea demum sapientiā & prudentiā, ut à nemine uinci posset: quem magistratus Iudæorum ob rerum tenuitatem & sui neglectū omnino etiam indignum confortio putabant, quem rursus rerum imperiti eius miraculis & doctrina acti, eo quod cōtra animi sensum nunquam adserunt, aut deum, aut prophetarū summum iudicabāt, quī factū est, ut sine ulla ui, sine humanæ sapientiæ fūco, in illis locis ubi egit uitam, intra 30 annos fuerit eius recepta persuasio, nisi & eadem planē quę gesserat, docueratq; inculcarentur sine ulla accessione, miraculisq; ea prædicantium confirmarentur? Quomodo fieri potuit, ut quæ uidebantur tam diuersa in homine, in unum ita coaluerint, ut ijdem sensus eius doctrinæ resullarent, & conformes fierent, probarenturq; ab omnibus (præter infandum magistratum retinendæ humanæ potentiæ causā repugnantem) quæ in uita gesserat docueratq;? Diuinum est opus Euangelium. Nam statim à morte eius scriptum & prædicatum est à Mattheo: cui paulopost successit Lucas, homo rerum humanarum peritissimus: non ita multa post Marcus successit, Petri discipulus: quibus omnibus imposuit colophonem Ioannes. Nec tantum hi scripsere, sed ad 14. quæ uiderant scriptis retulerant, explicauerantq; latius alij quę ab alijs omissa erant. Quæ omnia prædicata sunt non tantum externis gentibus, sed primū ihs in locis, in quibus uersatus erat: ubi quamuis plures magistratus Hebræi refragarentur diuinitati eius, tamen quoniā res ita gestæ essent, ut scriptæ erant, referebanturq;, nullus unquam quicquam negare potuit: quod est indubitatæ fidei argumentū. Nam si quid falsi legisse, scripsisse, aut recitasse comperti fuissent illi homines autoritate humana omnino destituti, & ob neglectum splendoris aut glorię etiam infensi, quis non statim illos mendaciū arguisset? Quis nō exhibilasset? Verū tantum abest, ut præsidium humanum Christus in principio suæ religionis uoluerit amplecti, ut etiam si quid accederet, probatum id nolle. Sacrosanctia eius ecclesia, in qua præsens regnat, quum tantam multitudinem scriptorū Euangelistarum uideret, censuit numerum statim redigi ad quatuor, quibus nunc utitur, tum ratione humanæ persuasionis tollendæ, tum quia propheta sanctus prædixerat futurum ut quatuor animantia, quibus similitudine respondent, laudando Creatori satis essent. Ezechiel primo cap. dum spiritualibus inuolucris diuinitatis imaginem pingit, id significatū uoluit. Quod autem rationes sublatas à persuasionē Euangelij uellet, id potissimum apparet in operibus Clementis, Petri discipuli, apostolorū socij, etiam summi post Petrū pontificis. Nam quū uideret ecclesia illum scripsisse plura de Petro, cuius opus etiā acta pollicetur, & rationibus humanis confirmasse, gentilesq; summa eloquentia & proprijs eorum persuasionibus confodisse, noluit librum illum sacris &

*Lucas act.
i. significat
multos esse
historiam
euangelicam
cōte-
xere, non
autē præsti-
tisse.*

Nō opinor
 autorē lo-
 qui de im-
 pressō Cle-
 mente, sed
 de germa-
 nis eius li-
 bris, qui di-
 cuntur in
 Italiæ bi-
 bliothecis
 asseruari.
 Non quidē
 argumen-
 tationum
 formis scri-
 ptura an-
 xiē utitur:
 ceterum
 omnia cou-
 stant soli-
 dissimis ra-
 tionibus.

canonicis adnumerari, ne, quum ipse Christus autoritate & miraculis sibi uiam facit, uideretur etiam humano egere presidio. Oportebat enim assensu, non rationibus tenues primorum Christianorum animos imbui, antequam ullam earum rerum quas credebant, caperent rationem: non secus atq; puerorum rudimentis fieri solet, ut olim ad maiores doctrinarum gradus ueniant. Certē opere Clementis nil totus orbis doctius habet, quod ad earum rerum quas tractauit, rationes attinet. Omnino enim & nostra ponit & confirmat, & aliena destruit & refutat. Quod uerō eum sensum habuerit ecclesia, ut nollet rationibus uti, id ubiq; in libris nostris uidetur. Nam ut de cæteris taceam, quid Ioannis euangelio mirabilius? Quis diuinitatis magnitudinē explicat altius? Ut etiam summi philosophi fateantur, quicquid unquam Plato & cæteri de diuinis tradiderunt, esse paucissimis in eo cōprehensum: & tamen nullam subiungit rationē. Idem de Paulo iudicandum. Nam si unū alterū ue locum excipias, nunquam humanis rationibus pugnat, sed ut ipse inquit, ostensione fidei & uirtutis in Christo Iesu. Quid ergo dicemus? Tot autores sanctissimi cur rationibus egerūt? Multis postea seculis & autoritate & ratione pugnare sunt coacti, obortis & in nos armatis philosophis, ethnicis, Iudæis, hæreticis. Illi quia rationibus nos impetebant, etiam suo gladio erant iugulandi: alioqui si eorum autoritates aut ex alijs decerptæ, aut à nobis mutuatæ non fuissent, locorum collisione explicationeq; naturæ aperiendæ, procul dubio quam nobis adscribimus in rem suam uertissent, detorquēdoq; corrupissent. Fuit itaq; ratio adhibenda, quum eam ob rem, tum potissimum, ut adulto orbi iam solidioris eruditionis capaci sensim rationes rerum, quatenus humani intellectus modus patitur, & rerum conditio permittit, instillarētur, aperirenturq;. Satis enim habuit Christus, uicem præceptoris omnino in hac mortalitate gessisse. Quum esset abiectissimus, ignotissimus, & contra iudicium humanum recipiendus, noluit humana opera fieri, ut probaretur, ne sibi quicquam arrogare posset, quod sua arte & industria, eius aucta esset persuasio. Voluit paruulos rerum paruorum capaces elementis literarum, syllabarum nexibus, connexui partium assensum præbere: antequam ad earum rerum notionem, quæ literarū monumentis seruantur, pertingeremus. Discipulo autē bene educato, & magistro optimo digno, licet per se (quamuis sobriæ) rationes rerum quas iuuenis cœpit perquirere: ita tamen, ut si omnia, non capiat, non ideo aliter esse putet, quod non cōcipiat tam magnarū rerum modum: sibi interim fidem faciens ex his quæ uerissima cōperit, ex autoritate tamen præceptoris inde olim credita. Nam ea est nostræ imbecillitatis tenuitas, ea demū rerum etiam minimarū obscuritas, ut si à minima nostra cognitione nobis scientiæ fidem facere uoluerimus, proculdubio id, quod nos maximè olim scire putabamus, id nos maximè ignorare fateamur: atq; si eam naturæ particulā, quam nos perspectam habere credimus, cum ea quæ ignoratur mole, cōparemus, proculdubio id ipsum uix rationem gygarti aut milij ad uniuersum habere sentiemus. Nam ut à maximis incipiamus, Cœlestia omnia & intellectus illos, quorū effecta hîc uidemus, priuatione non habitu concipimus. Ex inferioribus uix ea nobis sunt de superficie perspecta, quæ ante oculos quotidie habemus, eaq; quatenus nobis utilia sunt. nam alioqui superficie tenus. Et quæ nouimus, interiori uirtute neglecta ignotaq; scimus ex demonstratione, præcedente assensu noscimus. Nam qui non fuerit assensus huic conceptioni, linea recta quid sit, aut trigonum, nulla alia ratione quam quia est, nunquam quicquam demonstrationis capiet. Fecit uerō Deus, ut facile omnibus primis notionibus acquiescamus. Quæ omnia Paulus ille noster *θεὸν ὁρῶν* cognoscens dicebat, Nil me arbitror

inter

inter uos scire preter Iesum Christū, & eum crucifixū: perinde atq; si diceret philosophus, nil mihi tam certū est, quā quatuor esse elementa: aut geometer, nil certius noui linea & puncto. Longè aut maximam fidem & auctoritatem affert Euangelio, autorisq; eius diuinitatē probat, quod ea etiā suasit, quæ ex diametro pugnent cum rationibus humanis uulgò receptis. Nec enim sapientum aut iustorum contra uenit rationi. Nam pleriq; philosophi rationes eius contra sensum uulgarem tutari sunt conati, iusti eas probarunt. Verū duplici ratione nunquam potuit, quod docebant, suaderi. Prima, quod aliter, id est male uiuebant; aliter, id est bene docebant. Altera, quod diuinus ille spiritus persuasionis diuinæ fomes longè aberat ab illis hominibus, qui nec honorādī Deī cura, nec uitæ propriæ emendandæ studio, sed ostentationis & gloriolæ ex hominibus captandæ causa ea docebāt. Alioqui si spiritus Dei adfuisset, quamuis uita non omnino respondisset, proculdubio cuius ita suasissent, ut nil prius quā operibus id probare auditor fatigisset? Nam & multi uiri nequam in nomine Iesu Christi etiā docuere, & miracula ediderūt: quo maxime patēret ea miracula & uerba non ab homine, sed à diuina uirtute ordineq; proficisci. Prescripta illa, quæ sunt aliena magis à sensu multitudinis, huiusmodi sunt: Omnes homines ueluti fratres Deiq; filios ex æquo diligere: & potius propriæ etiā uitæ iacturā, quā eius præscripti neglectum admittere: Iniuriā æquo animo accipere: Hostibus bene precari: Vindictā negligi, Deoq; seruari: Et parentibus & fortunis & incolumitati & uitæ ueri assertionē & uirtutis actionem præferri: Spontē & ultro in pericula ruere, modo & ueritas & hominis salus seruetur. Accedat his suadendis Demosthenes, Cicero, Aeschynes, Hortensius: utriusq; linguæ quæuis lumina hæc proponant, rationibus agant, beneuolentiam captent, insinuationibus irrepant in animos, attentos, dociles, beneuolos faciant, & siquid aliud prestigiosæ eloquentiæ machinamentū est adhibeant: si ita persuaserint, ut ullus sit, qui illorum lenocinio captus spontē ista subeat, operibusq; testetur, herbam porriget ueritas. At dum rerū omnium egeni piscatores, eloquentia potissimum destituti, hæc proponunt, illis creditur. Quoniā non ipsi sunt qui suadent, sed diuinus ille spiritus, qui corda omnium emollire, & quouis flectere nouit, orationi illorum attentionē & beneuolentiā in sibi electis cōparabat. Vbi sanè in summa arte quicquam non est positū, non est certè, ut illud fieri possit, quū inferiori effici nequeat. Quum aut fieri uideatur, non ab arte industriā ue humana, sed à diuina planè potentia fieri cōstat. Atqui quotquot dedere nascēte Euangelio sua nomina Christo, non unum tantum aut alterū istorum præscriptorū persuasum habuere, sed in uniuersum omnia tenuit, credidit, docuit, opere firmauit, quisquis Christianus fuit. At dicet impius, illi uestri indocti sibi similibus & indoctis suasere. Nullum doctiorem in suam traxerunt sententiā. Quamuis nullos humanis disciplinis & uario doctrinarū (quæ solent gloriolæ opinione magnā in hominibus malis uanitatē infundere) genere ornatos, habuisset prima fronte nostra persuasio, nil sanè mirū esset: quū ea præscripta, quibus utitur frequentius uita externa, fucosq; illita, à placitis quorundā pallio & barba tenus philosophorū pendeat. Verū quotquot ueritatis, nō auræ popularis amor ad sapientiæ amorē traxit, eos omnes assecras habuit nostra religio, si de ea audierint. Atq; ut pateat, è multis paucos producā in mediū. Nolo attingere, quot magni nominis homines ex gente Iudaica in summo magistratuū & dignitatū fastigio collocati, maluerint probrosè è suo senatu pelli, quā à Christo desciscere, ut Nicodemus, Gamaliel, Iosephus Arimatheus. At quæ summa fuit in Iudæis literarum humanarum cognitio? Quis cultus? Maximus sanè, uel eo argumento, quod

nullus inter doctos habebatur, qui non in Græcarum literarū cognitione esset admodum uersatus: idq̄ erat iam à temporibus Alexandri. Quis enim non admiretur paucis post illum annis septuaginta duos senes ab uno senatu Hierosolymitano potuisse detrahi, & ad Ptolemæum regem pro legis interpretatione duci? Aristobulus nōne fuit eloquentissimus? Philo ex Iudæis potuit Platoni cōparari. Iosephus historiographus clarissimus quanta esset in Iudæis literarum humanarum cognitio satis aperuit, dum eloquentia & humanitate nil Græcis cedit. Erant ergo non ignari rerū humanarū Iudæi. Quare igitur non omnes accesserunt ad Christum? Opes, magistratus, gloria, honos, fumus, aura popularis, quæ omnia erant aut relinquēda, aut nihili facienda, obstiterūt. Quod ipsum ne mirū sit in Iudæis, in omni gente & prouincia locū habet. Quotquot enim seu in aulis principum uersantur, seu magistratuum funguntur munere, (si paucos excipias) tantum abest, ut ueri causa uel minimum detrimenti accipere uelint, ut etiam nil sacrum sanctum ūe habeāt, modo sibi aut suis prodesse, atq; honorum fumos cōparare possint. Is est mundi morbus. Ex eloquentia ipsa uidebis Lucam fuisse peritissimū Græci sermonis. Præterea ex artis professione philosophiam necessariò eum diligenter legisse constat: alioqui medicus esse non poterat. Nō loquor de Paulo, qui coactus accessit post multa nostris illata damna. Ex scriptis uidentur Paulus, Dionysius Areopagita, Egnatius, Hierotheus, summi Platonici. Quid memoriē Aquilam, Apollon, Timotheum, Iudaici generis? Quo erant doctiores, eo citius ad nostros confluebant. Quid Egesippo doctius? Quid Philone iuniore maius? Nostra illi probare uita & scriptis saterunt, Meletius, Iustinus, Quadratus, Aristides, Melito, Theophilus, Modestus, Tatianus, Musanus, Bardesanes, Apollinaris, Miltiades, Apollonius, innumeriq; alij, tum Græci tum Latini, non minus eloquentes quam sapientes, qui omnes pro nostra religione ad imperatores Romanos contra falsas persuasiones scripsere: non tantum nostra probare, eorumq; præscripto uiuere uoluerunt, sed ab imperatorū digrediētes aut familia aut familiaritate, amicitia & fortunis, ausi sunt etiam scriptis adoriri ipsos imperatores nobis infensissimos, uanitatēq; falsæ persuasionis illis detegere, & nostrā insinuare, atq; demum pro ea asserenda mori. Si quis sibi uult fidē facere eruditionis, quæ in Clemente erat, legat eius recognitiones (ut uertit Ruffinus, quamuis interpretē admodum à maiestate autoris recessisse putem) uidebit tamen orbem disciplinarū illi fuisse familiarissimū. Extant Iustini opera. idem de illis licebit iudicare. Quis non miretur senatorē Romanū trabeæ ultro prætulisse crucem? Legatur Tertullianus. Extat Cyrillus, Lactantius, Victorinus, Arnobius, Origenes, Basilus. omnes inter ethnicos uersati diutissimè. Hos qui legerit, uidebit nil Aristotelē, nil Platonem cognouisse, quin longè diligentius perpenderit: & tamen Christi doctrinam & crucem prætulerūt uanis opinionibus & rationibus. Nolo in ijs amplius immorari. Possē celeberrimis in omni genere literarum hominibus tantam opplere chartam, quantam & scriptis illinere: qui humanæ philosophiæ uanitate posthabita diuinam ita sunt amplexi, ut morte acerbissima & inauditis innumerisq; tormentis confirmatā uoluerint. Si autē quis obijciat, nec magnos fuisse uiros, nec magnis honoribus & fortunis auctos: nil moror qua conditione fuerint, tenui an splendida fortuna, nil refert. Pauperes uidemus totis conatibus ambire diuitias opesq; , quibus necessitatis leges à se depellere conentur: diuites nullum non mouere lapidem, ut undecunq; partis fiat accessio. Quales illi ante fuerint (ut dixi) nil refert. Constat & spei & fortunæ splendide prætulisse, quæ ne hostibus quidem ausis optare. Verum quī fieri potest, ut ineffabilis ille

ille Creator leges à nostro sensu tam abhorrentes cōdiderit? Quum hominibus usui esse debeant, nō angelis, aut perfectæ cuidam naturæ? Ratio est in procliu. Vt dum illa uidemus, quæ ab ipso profecta sunt, non posse nisi iustissima esse, etiã nos ipsos in illis cognoscamus, quū nos tam deprauatos esse sentimus, atq; extra naturæ leges distractos, ut sacrosancta dulcedine nil nobis sit amarius, pace nil turbulentius, bonis, sanctis, iustis, honestisq; nil deterius, prophanius, iniuius, turpius uē putemus: maximè uerò ut fateamur, etiã quum omnia fecerimus, quæ in nobis sunt posita, nos inutiles seruos: implendiq; ea præcepta impotentes nos sentiēdo, autori Deo etiã ea adscribamus, quæ à nobis facta cum eius auxilio fuere. Nam ille nos nobis dedit, nos in nobis uegetat, instrumenta quibus bene agamus suppeditat, et materiam, in qua nos exercere possimus offert. Lex diuina et Euangelica longè ab humanis differt tum multis alijs modis, quū potissimū à principio & fine. Tollūt enim illæ, aut potius minis tollere saragūt, uitia à Repub. quū emerferunt. At Deus optimus maximus etiã fomiti, & peccati radici, occurrit. Verbi gratia, de homicidio lex humana dicit: Qui sciēs uolensq; hominem interfecerit, morte plectatur. diuina uerò: Si quis dixerit fratri suo racca, reus erit iudicio. Diligite inimicos uestros. Quare tam alto principio? Si non præcedebat odium, simultas, querelæ, iræ, contentiones, philautia, non fuisset locus effectui. A capite remedia sunt adhibenda. Vbi perpetuus amor, nunq; liuor, aut uulnus, aut mors esse potest. Quomodo igitur idem Deus sibi diuersus uidetur? In ueteri enim testamento dixit tantū, Non occides, Non mœchaberis, &c. In nouo aut, ueluti illi maior prudentia accesserit, dicit: Quicumq; odit fratrem suum, homicida est. i. Ioan. 3. & Quicumq; uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam est mœchatus cum ea in corde suo. Quid sibi ista uolunt? Populum Israëliticum (ut iam diximus) more sapientis pædagogi uoluit tractare. Itaq; ob duritiam cordis eorū, leges illas diuinas quidē, sed ciuilibus nō multo duriores dedit, ut per legē, quæ nihil ad perfectū adducit, uenirent tandē potius semimali, quàm omnino mali ad legē euangelicā: quæ ipsa non tantū hominem ab exterioribus signis bonū, sed etiã interiori mente purgatissimum requirit. Nam quisquis talis est, quū in se habitat, nil planè grauiorū scelerū cōmittere potest. Gratia eam obrem meritò lex Euangelij dicitur: illa uocabulo legis ideo nuncupatur, quòd ueluti leges, quas naturali motu cæteris gentibus Deus dedit, bonum ciuilitate hominem constitueret. Quod intelligentes propheta, multis ante Christum annis omnia legitima ad puritatem cordis reducere satagebant. Solum itaq; Euangelion autorem suum testatur scrutatorem cordium, radicatus conuellentē scelerum origines & fomēta. Verū paucis illę leges, quas mundus nō probat, aut si probat, uerbo tenus confirmat, quantæq; utilitatis in hac uita causa essent, si seruarentur, sunt sigillatim perpendendæ.

DE DIFFICILIORIBVS EVANGELII

præceptis. CAP. XVI.

Multis rationibus Christi leges perditis hominibus uidentur non ferendę: uerum nō maiore ulla aliqua ratione, quàm quòd innumeris animi corporisq; uitij laborant. Quisquis bile feruet, illamq; frequenter irritare, acrioremq; reddere uel minima occasione solet, non ulcisci, esse impossibile iudicat. Qui in Venere pronus ruit, fomentaq; undiq; quærit libidinis incitandæ, nō potest ferre hoc præcepti: Qui uiderit mulierem, ut cōcupiscat eam, &c. Si quis gloriæ & fumorum captatione tenetur, nunquam illi persuadeas, ut qui minimus & abiectissimus est, sit omnium maximus, Deoq; charissimus, & proximus.

Nam splendorem imperiorū, magistratumq; dignitatumq; omnium uideretur, qui ista alstrueret, conculcare. Qui laborat auaricia, nunq; illud sibi persuadere poterit, melius esse dare, quam accipere: omnia gratis (etiā hosti) esse elargienda, nullum deniq; beneficij præmium reposcendum. Ita in cæteris, ut quisq; est affectus, sic cōtra ea iudicat, quæ eius libidini nō inferuiunt. At quem non agit transuersum gloriæ ardor: quem non torquet & enecat ambitio: Cui uoluptas familiaris morbus non est: Quem non dementat uindictæ rabies: In quem non exercet tyrannidem iracundia: A quo pœnas nō petit habendi sitis: Nec unus homo dominium unius aut alterius tantum patitur, sed ea sunt naturæ uitia: ut si semel irrepsit quoduis illorum, hominemq; totum occupauerit, statim alia omnia ueluti satrapas & tyrannidis ministros accerset. O miserum hominē, qui unam ob culpam, quod te unum ignoras, hæc pateris. Esset uerò tolerabilius, unumquemq; suis uitijs premi, sibiq; perire. Verum quo quisq; pluribus urgetur, eo magis illa transfundere satagit in alios: ut quod in illo uidebatur esse uitium, iam omniū itidem cōmittentium consortio fiat laudabile, quia plures habet socios, & suæ opinionis collegas: quasi minus ardeat, qui cum pluribus ardet. Inde uitium in nomen uirtutis irruit, eiusq; sedes occupat: hinc uirtutis quidē uocabula in hac mortalitate splendidè proferuntur, laudantur, efferuntur, in uitio uerò exercetur. Sanctarū legum Euangelij prætextu (quod uiderentur difficiliiores hominibus mente & corpore perditis) introduxit suam persuasionem Muhamedes, è diametro contra Christum pugnantem: quod eo fallacior, aut ad uindictam concitator, aut deniq; omnium uitiorum colluue perditior mortaliū nullus unquam fuerit. Nam una hora subagitare quindecim uxores suas cum ancillis ille gloriabatur. Quos autem habebat amicissimos, si uel solo nutu læsissent, in lecto dormientes cōficiebat. Ideo dixit suam legem esse inter uetus & nouum testamentū mediam, eamq; præclaris facinoribus huiuscemodi ornauit. Non satis itaq; illi fuit perire, ut regnaret: sed quia uitia in eo carpebātur, ne uitia uiderentur, leges quotidie ferebat, ut omnibus eadem atq; sibi licerent. Vindictam, quam lubentissimè exercebat, ira lege firmatam uoluit: ut damnatum asserat, qui iniuriam iniuria non statim compensauerit. Ita & in tota eius lege ut suis uitijs patrocineretur, condidit leges suis sceleribus propitias: quod in uita & doctrina eius patebit. Non secus faciunt fermè ubiuis principes, & aulici, hominesq; in summo rerum fastigio positi. Quamuis enim legem de licentia scelerum permittenda non ferunt, dum tamen sunt exemplo, conscj uerentur alijs prohibere, quod ipsi committunt. Ita fit, ut unde ius in humanos debebat profluere, inde labes & pestis serpat in omnes, ea una re, quod sacrosanctis Christi legibus non obtemperant. Si enim dum de uindicta (uerbi gratia) agunt, sibi hoc proponerent, primū se contra legem Dei agere, demū necessarium esse naturæ labem adferre, quisquis uindictam sectatur, infinitis ardoribus illum premi, qui proximi sanguinem sitit, aut sibi, aut alteri, aut utriq; esse pereundum, familiam parentes unā cum aduersarijs commissurum, cum summo probro posse uinci, sine gloria uincere, & hominē perimere, naturamq; ipsam, quæ uitæ & durationis causa erat, è mediō tollere. Qui ista omnia perpenderet, nōne satius longè duceret tot mala fugere, & patientia aduersarium uincere, quam leuis opinionis gratia tot discrimina spontè subire? Quum præcipuè admissō facinore inuidiam à multis, dedecus à bonis, à paucissimis illisq; adulatoribus & inimicis nomine amicitiaē ementito, gloriam sit reportaturus. Taceo æternam facti pœnitentiam, æternas Erinnyes, neglectū Dei. Nam ista omnia leuia uideātur necesse est illi, qui ob leuiusculam opinionem spontè in mortem

ruit.

ruit. At si iniuriam patiar, ait, impunè, inuitabo mea patientia hominem improbum. Legibus potest compesci: iudicem conueni. At quia tibi pars in scelere est, & fortassis prouocasti, quem necatum cupis, maioris tuo arbitrio, quam equo & bono discernere. Si in alterum cōpensata iniuria tibi sanitatem, aut res quas per ipsum tibi perijisse dicis, recuperares, meritò quidem: si pedem abstulerit, & eius tibi esset utilis, tuo deperdito, ab illo uelles consequi: & sic in similibus. Id quidem esset aliquid. Verum quū nil aliud ex uindicta consequare, quam quòd probri in eum intentas, mirū quid ita insanias. Illum nequam hominem & flagitiosum clamas, eo quod damnum homini dederit. At non uides, quòd quum damnum illi inferre cupis, eadem scelera in te recipis? Nam damnum das homini. Sed ille prior dedit. Itidem postea de te dicet. Itaq; æternus erit uindictæ causa infernus, & in hac & in futura uita. Vindicta Dei solius est. Qui illam suo nomine exequitur, negat deum, quē non credit iustum, & relaturum pro meritis præmia. Nomine autem publico, aut afflictæ egeniq; & ope indigentis gratia illam exequi, ea uerò uindicta si aliter componi nō potest, est æquissima. Verum hanc curat nemo: illam ambiunt omnes. Dicit aliquis: Id est à natura omnibus animantibus datum, ut se suaq; tueantur. Est quidē animantibus omnibus quæ lege carent, à natura constitutum, ut hostes conficiant, insectentur. Verum homini, cui ratio imperat, qui iudicio sibi moderatur, post primos motus in se descendit, cui sunt posita iura, iudices constituti, uia ad repensionem iniuriæ patet, non est perinde atq; bubus, equis, leonibus, in proprium genus sauiendū. Frustra enim leges ciuiles id prohibent, si ob id quod sit in natura positum, ideo sit agendum. Motus illi sunt ratione moderandi: alioqui, in alia omnia discrimina ruat necesse est, Deumq; esse neget, qui uindictam sectatur. Volumus omnia Deo præripere, & nobis adscribere. Nō secus atq; si essent plures fratres in una familia eodem patre nati, unusq; accepta ab alio iniuria, illam rependere uellet, auctoritatemq; & arbitrium eius estimandæ patri adimere, & sibi sumere: quum tamen constet uel uulgato prouerbio, Omnes in propria causa cæcutire. Sed ita inualuit opinio: Si non ulciscar, non sum nobilis, non animosus. non habebor bonus animosusq; miles. Si est militem agere, necare fratrem aut socium: si nobile est, quod in alio condemnas, in te probare, bene habet. Quid alienis oculis & iudicij seruus? Quid ad te fama & alienum iudicium, modo nil te indignum te fecisse sentias? Non potes alieno iudicio mutari. Sis bonus: iudicent te malum, quantum uelint, non fis deterior: sin secus, cura ut emendes, quod improbant. Si desertorem in bello, si mollem & remissum in hostem uideant, si detrectantem imperia conspiciant, meritò famæ & honoris ratio erit habenda. At fumus fama q; nil in rebus mutat. Nos ideo illa torquet opinio, quòd nec Deum patrem iustumq;, nec hominem uti fratrem habemus, credimusq;. Hinc omnium malorum radix odium, ut nil sit sanctius aut uerius dicto illo Ioannis, Qui odit fratrem suum, homicida est. Iam satis patet, quanto suo commodo misera isthæc mortalitas diuino præscripto subscribat in cōdonanda iniuria, quantisq; inuoluantur calamitatibus, qui contrà sentiunt, dicunt, faciunt. Perpetuus illis ardor præcordia torret, continuus timor sanguinem cogit. Nam qui alteri uult haberi formidabilis, formidine etiam tangatur oportet. Quātò felicior ille est, qui responsione molli iram fregerit, durū patientia uicerit, beneficio ex hoste amicum fecerit, pacem loco belli acceperit, & ut uno uerbo dicam, omni officiorum genere sibi fratrem reconciliare tentauerit? Est etiam in ijs legibus diuersa à ciuilibus, & Mosaica sententia. Nā politicæ leges post primos animi motus, hominē persequi iniurias suo arbitratu uetant. Amet uerò, an odio habeat,

ut facere nequeunt, ita nec præscribunt, nec curant. Israëlita odio haberi inimicum permittit, iubetq; eadem, atq; supra retulimus, ratione. Præscriptū uerò Christi, quod suos unà uersari more angelorū summo pacis uinculo iubet, non tantum iniuriam esse condonandam, & Deo uindictam permittendam statuit: sed etiam amicitiam summam cū aduersario habendam, beneficioq; ita deuincere, ut uelit nolit, in se descendat, seq; iniustissimum fateatur, qui bona malis rependerit. Si esurierit (inquit Paulus) inimicus tuus, ciba illum: Si sitierit, potum da illi. Sic enim faciens, proijcies carbones ignis super caput eius. Qua oratione intelligit, necessariò ignem charitatis ita in eum illapsurum, ut ea ratione incipiat sibi seipsum ostendere. Non satis habet Christus, seu in uitio uitandò, seu in beneficio conferendo, nos ab exterioribus signis pendere. Vires animi postulat ille: si desint, frustra laboratur. Ex animo est amandum & benefaciendum. ex animo est à malo recedendum. Qui beneficijs inimicū promereri fatigat, Deo per similes uidetur. Quum enim homines singulis momentis & temporum articulis, Deum irritare soleant, studeantq; blasphemant, negligant, factis abnegent alijs, alijs etiam uerbis: in omnes tamen ex aequo beneficia confert. Qui ergo huiusmodi patris filium se uult maximè illi probare, idem planè erga fratres omnes faciat necesse est, quum erga omnes, tum maximè erga domesticos fidei. Nam filius non debet esse conditione meliori, quàm pater. Ille non solum nō punit, sed maximis cumulat muneribus, & eo sæpe maioribus, quo deteriores: ut saltem illis deuincti muneribus, aut tantum datorem agnoscant, aut ingrati meritò pereant. Ediuerso uerò suos quia iam sui sunt, afflictionibus ad se reducit, ne secundis rebus elati similes iniquis fiant. Hos omnia oportet dare fratribus, quia Deum cōmunem patrem norunt: illi ideo cumulis aggregant quæ Deus dedit, quoniam ueluti emancipati extra fraternū agunt confortium. Qui patrem itaq; Deum super omnia diligit, proximum uti seipsum, proculdubio nec parentum, nec rerū rationem esse habiturus, modo rerū omnium autori sit iunctus. Hæc est uita æterna, ut te noscant uerū Deū, & quem misisti Iesum Christū. Quod ut fiat, omnia relinquere oportet, ut te possideas. Has sententias utcumq; delibauere philosophi, uerū ita, ut uerbis tantū, non factis, ut antè dixi, docuerint. Nemo ideo pro Platonis aut Aristotelis præscripto seruando, uel minimū damni uoluit unquam pati: quòd uita negarent, quas ponebant leges. Plato certè in sua rerū communitate uoluit ad fraternitatem declinare: sed interim dum distinguere nescit, quid cōmune, quid priuatum esse debeat, lupanar, non Rempublicam instituit. Sed hoc in loco obstrepet mundus: quū sit innata maiori hominū parti segnitias, & iniuriæ inferendæ motus, si omnia patimur, omniaq; largimur, aperimus inertie ianuas, iniuriam in nos ultrò proritamus. O utinā qui talia obijciunt, aliquando in incultissimis & desertis locis Aegypti uidissent ultra trecenta hominū milia, quibus nulla lex quicq; præscribere potuit. Nemo non fuit ditissimus, quū tamen quaestu & manuum labore omnes uiuerent. Illuc ex toto orbe opes profluebant, ubi nullæ crescebant: erant in urbibus, quot domus, tot *κωμόβια*. Quid memorem Apostolorū uitā, & innumeram multitudinē ubiuis terrarū illos comitantem? Visum est sæpius boni unius episcopi diligentia & exemplo, ut summa caritate annonæ orbē totū diuexante, nullus tamen planè in eius ditione id sentiret. Non quod essent ibi, q; alibi, copiosiores segetes, sed quòd minus priuata. Vnusquisq; studebat sua proponere in mediū: erat omnibus par copia, nulla penuria. Qui sua prior expenderat, ab alijs accipiebat. nec interim quicq; deperibat fisco. Nam id solet Satan obijcere contra perfectionem Euangelij: Si non fuerint quidam ditissimi, non poterit fisci

Inter synce-
ros fratres
locum ha-
beret com

fisci res administrari. Hoc unum scio, nisi essent multi ditiores quàm par sit, & fiscus & charitas satis sibi haberent, unde & externa & interna iniuria propulsi possent. Verùm mundi pernicies, Satanæq; insultus nunquã dabit ita quietem Evangelio, ut possit sanctis præscriptis uiuere. Ideo nec rerum cõmunitas introduci debet rebus adultis: quoniam plures sunt fuci, quàm apes, nec rerum iactura facillè in quibuscunq; tolerari: quia plures prædones statim, quàm possessores essent. Habenda est ratio temporis & rerum: ita tamen, ut nil felicius mortalibus usquam posse contingere putemus, quàm si quæ præscripta in Evangelio mundus agnoscere operibus non uult, illa omnino seruentur.

municatio rerum. Sed propter studium meum & tuum, res humane non patiuntur. Ideo Apostolorum uel apotacti-
corum dogma ecclesie respicit. Vide Epiph.

DE DIFFERENTIA ORIGINIS PERSVA-
sionis Christi, & falsarum religionum. CAP. XVII.

Quamuis ista sunt copiosè tractata, in sequentibus tamen ad maiorem diuinitatis Christi confirmationem etiam paucis hoc in loco uisum est attingere, quibus artibus pestes nefariorum nebulonum se hominum ruditati obtulerint, quoque modo Christus se tam paucò tempore orbì reuelauerit. Ut autem ista perpendamus, sunt nobis rerum humanarum conditiones spectanda, ut quid sit secundum naturam, quid contra, dispiciamus. Conseruandi sui causam quandam in se latentem habere, quicquid creatum est, nullus philosophiæ alumnus diffiteri potest. Vnde uidetur, res singulas quantum per naturam ipsarum licet, durationem quandam & immortalitatem, si fieri posset, appetere, omniaque adminicula, quibus id assequantur, perquirere. Quæ uero & sensu & uita carent, sed simplici essentia constant, tamen quodam uinculo ita neci solent, ut non nisi agrè soluantur. Quod enim sensu & arbitrio non pugnat, corporis repugnat duritiæ & peruicaciæ: unde uidemus maximè esse secundum naturam illa, quæ ad rerum cõseruationem tendunt. Nam si omnibus uoluit eam curam incumbere creator, certissimum est & durare maximè uelle. Vnde omnia corruptibilia quamuis deuitare corruptionem non possunt, ab ea tamen timent maximè. Quæcunq; igitur corruptionem inferunt, illa nature maximè repugnant, creatorisque uoluntati oblitunt: quum cætera omnia, tum potissimum ea quæ tendunt in hominum perniciem, & præcipuè si labes à quodam arbitrio & deliberatione procedat. Nam quæ sponte non agunt, sed commune periculum aut actionem perniciosam in uiciniam transfundunt, ut corruptiones aeris, aquarum, & cæterorum quæ ex nature imperfectione labem humanis corporibus inferunt, præter uoluntatem quidem Creatoris, sed non contra eam agunt, ipso permittente, ea indignationem non merentur. Pariter nocumenta ferarum animantiumque omnium, quoniam iniuriæ inferendæ uotum abest, sunt extra culpam. Pernicies igitur ea quæ prodit à malis dæmonibus & hominibus, ea demum sola damnatur, contraque Deum & naturam armari merito dicitur. Quotquot igitur bella sunt usquam (nisi duas ob causas) suscepta contra Deum & naturam esse ideo certum est, quod nature humanæ perniciem rebusque ad eius salutem comparatis labem contra totius ordinem inferant. Duæ uero causæ illæ ab exemplo nostræ nature sunt probandæ. Nam quum natura id dederit, ut omnia animantia, sed præcipuè homo se suaque tueantur, quæcunq; uero nocent, & perniciem adferunt, ea sunt intestina aut externa, iustum est bellum in utrosque hostes. Quæ sunt infra hominem, intestina discordia nunquam laborant, quoniã secum ipsa nunquam pugnant. Carent enim iudicio & ratione. Homo porrò hostem domi circumfert, aut externum habet. Quum mille uitiorum monstris tanque domestica seditione laboret, id imprimis illi curandum est, ut eam colluuiem domo pellat, & compefcat, antequam

antequam ullos corporis hostes possit adoriri. Animantia cætera quia corpore tantum periclitari possunt, ideo externum hostem tantum experiuntur: homo quia animo & corpore constat, & animi & corporis hostes patitur. Nunquam itaque cuiquam mortalium, non depulso hoste domestico, licebit externi vires retundere. Est enim duabus potentijs ferendis impar. Ita & quilibet hominum cœtus, respublica, aut regnum, duplici hoste potest labefactari, intestino & externo. Si quædam pars illius multitudinis, quæ in leges consensit, inque uerba legis uiuentis iurauit, in municipales suos insurgeret, aut quauis arte ruinam illis moliretur, proculdubio nisi alio pharmaco posset, bello membrum putridum dissecandum potius esset, quam ut perniciem reliquis corporis partibus adferret. Externus hostis est habendus, quicumque tibi, tuisque, aut illis quos uindicare potes imminet, rebus uel in dedecus Dei & iniuriam proximi sui que utitur. Quisquis enim Deo uiuo ueroque iniuriam facit, omnibus hostis perniciosissimus est habendus. Eo enim res humanæ sunt comparatæ, ut usu non abusu absumi debeant. Qui illis in naturæ perniciem utitur, nec respiscit, est bello iustissimo trucidandus: ne non tantum sibi perniciem comparet, sed & contagione inficiat. Quæcumque alia bella sunt ad hanc diem gesta, illa omnia scelerata, & contra Dei maiestatem, & naturæ conseruationem commissa ab aggressoribus fuere. Nam dominandi & habendi libidine, gloriæ & ambitionis cupiditate, famæque auiditate suscepta, qualia omnia ferè Romanorum fuere, in naturæ perniciem & scelerum mortalium uindictam, & ex diametro contra diuinæ bonitatis maiestatem gesta esse, non est ambigendum. Sunt enim Erinnyes à Satana in orbem terrarum missæ, ut quem hominum iniquitas agnoscebat Deum, eiusdem quotidie beneficijs uteretur. Iam ergo ad rem ueniamus, et quomodo orbis tyranni post labefactum genus humanum, & suis fortunis spoliatum, se loco numinis obtruserint. Post orbis celeberrimas partes peragratas & populatas, suos uero populares operibus & tributis penè necatos, quum inter illa genus à Ioue summo iactaret Osiris est habitus deus in Aegypto: expugnatis pecuniâ sacerdotibus (opera Isis uxoris) qui lacerati à parentibus tyranni partes statuis includerent, & ueluti integrum corpus multis in locis ostentarent. Ignara rerum multitudo partim terrore receptæ iniuriæ perculsa, partim rei nouitate mota, esse colere cœpit, qui orbis euerfor haberi merito debebat. Ferro suæ diuinitati uiam fecit Hercules. Mars prædis celebris fuit, pirata Neptunus, quum esset summa inter homines ignorãtia, & ruditas. Et tamen illa præclara numina uix paucis in locis colebantur, (si orbem totum respicias) quibus ipsis, uis, impostura, aurum, eloquentia uiam fecerant. Adulto orbi, & omni genere disciplinarum exulto, se nuditas, simplicitas, patientia obtulit, & intra centum annos apud Seras, Indos, Bactros, Scytas, Sogdianos, Parthos, Persas, Assyrios, Afros, omnes Aethiopas, Libyes, Græcos, Romanos, Germanos, Francos, Hispanos, & ut semel dicam, toto in orbe terrarum coli cœpit, agnitusque est Iesus Christus: & inter tam uarias religiones, à paulo pluribus quam octoginta hominibus, literarum humanarum ignaris, linguæ Syriacæ parum admodum parentis ab infantia peritis est prædicatus. Quæ res omnem humanam potentiam superat. Oportuit ergo Deum euangelij autorem, ubique præsentem adesse, linguas uariorum populorum docuisse, atque absoluti rhetoris eodem tempore ubiuis terrarum officium exhibuisse. Quum enim ad confirmandam quamuis opinionem, & mentibus omnium aut præcipuorum instillandam, uix decenniū satis sit (quod in placitis principum probandis recipiendisque maximè patet) qui fieri potuit, ut in pluribus & urbibus & locis reliquerint Christi doctrinam, quam uel percurrere & lustrare potuissent?

Reuera

Diodorus
scribit, à
Typhone
fratre in
26 partes
sectum. uide
Plutarch.
de Osyride
& Iside.

Puerunt
enim 12
Apostoli,
& 70 discipuli.

Reuera illud tunc apparuit. Non estis uos, qui loquimini, sed spiritus sanctus, qui in uobis loquitur. Et ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi, nolite timere. Rudes homines (ita tamen prudentes, ut nemo illis imponere posset) externos, nudos, inopes, linguæ peregrinæ, contra alturos, eloquentes, indigenas, affluentes luxu, & quod est maximum, aduersus potentissimorum uitia insurrexisse, per mortes aut maiori copia creuisse, quis illa credat potuisse fieri, nisi facta fuisse cerneret. O Deus, quàm admirabilia sunt opera tua: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incōpræhensibilia sunt iudicia tua Domine. At insurget hoc in loco Muhamedes, dicetque suam religionē statim in totam Africam, Aegyptū, Syriam, fuisse receptam. Verum est: intra centesimum annum à morte eius id contigit. At cuilibet tyranno iniquissimo ita licuit. Nam paulo ante eum (decennio, aut circiter) sine ulla religione longè plura coeperat Cosdroës. Idem factum est sæpius à perditis latronibus. Imperia ita inceperunt. Nam ferro uiam aperuit, in rusticos sæuitum est: eorū absumptis fortunis, magna multitudo ad prædandum cum Muhamede fuit incitata. Populi sunt uici, in urbes est sæuitum, grassatum in omnes, data cuius ea licentia, ut quæ raperet, sua essent, + quinta parte prophetæ data. Quæ ita tyrānis orta nō est, confirmataque. At mihi, dicet ille, cum mea prophetia licuit, quod Mosi. Hostes necauit, bellum gessit. Verum tu longè in modo differs. Ille conseruandorum ciuium causa cōtra hostes pugnauit: hostes Dei & perditos homines, quorum reliquiæ attulerūt etiam religioni perniciem, confici & omnino necari uoluit. Muhamedes ciues suos ad unum confecit, in suos insurrexit, aliorum sanguine uitam cæteris ademit, uiros optimos religionique additissimos necauit, eo uno prætextu, quod aliquot idololatræ in Mecha essent. Perpendat æquus lector ex cōparatione prophetæ & impostoris, atque iusti & iniusti belli, demum ex ratione legis, quid inter hunc prophetam & alios intersit. Facile quibus orbī impolitum sit, agnoscat. Absunt ista facinora à diuina clementia *δ' is d' g' w a s w y*. Tantum enim abest, ut quod bellum gessit Muhamedes, quicquam iustæ occasionis habuerit, ut omnibus numeris esset perniciosissimum. Nam seditione incitata, manu perditorū hominum, & spe destitutorum cōparata, nulla accepta iniuria, euertit in qua educatus erat, Rempub. Fortunas ciuium præclarissimas diripuit, absumpsit. Incendiū in patria tale excitauit, ut triginta post ipsum successores ferro in seditione mutuò se petentes perierint. Verum ista paulopost. Ab operibus & potentia pergamus æstimare Iesu Christi religionē. Ferro, sanguine, igne, auro, furo, eloquentia, impostura intrat cum falsis persuasionibus Satanas. Christus patientia, morte, charitate, inopia, simplicitate, nuda ueritate se offert. Illæ uim corporibus, rebus, fortunis inferūt. Nostra animis libertatem, æternasque opes adfert, fluxas spernit. Quæcumque illæ cupiunt, hæc ultro si nemo capiat, relinquit. Vindictam, gloriam, opes, uoluptates illæ totis artibus uenantur, fouent, tutantur: hæc hostes beneficio promeretur, gloriā fugit, inopia gaudet, uoluptates ut capitales animi morbos execratur, fugat, fugit, & uix cum necessitate coniungit. Scientiæ nomen sibi illæ uendicant: ista sub summa sapientia ignorantiam ubique profitetur, agnoscit. Ascribit ista Deo omnia, ab eo pendet, patris loco habet: à splendore fortunæ omnia petunt, industria propria se omnia illæ ab se habere putant. Eloquentia se illæ uenditant: hanc commendat infantia. Vtque paucis compræhendam, quibus artibus mundus regitur, cum illis ex diametro pugnat: ut planè agnoscamus, non ope humana illam consistere, sed diuina uirtute statui. Tantoque esse perfectiorem, quanto illa in paucioribus locum habet, quum id etiam eius hostibus in confesso fuerit.

Is fuit rex
Persarum,
ecclesiæ
persecutor,
hostis
Heraclij
imperatoris.
+ De quo
capitulum
est in Alcorano.

Rari quippe boni, uix totidem quot Thebarū portæ, aut ditis hostia Nilī. Nec etiam omnes qui illi nomen hodie dedere, sunt inter ueros sectatores eius habendi. Animum enim, non externa poscit: nisi quatenus signis aperitur, quod corde geritur. Ut in rerum omnium exordio res sine rerū præsidio summa potentia in filij sapientia creauerat, hominīq; nullis eius meritis, sed summo beneficio dederat, ita hominis innouationem sine ullius externæ potentia adminiculo, filius Dei Iesus Christus adimplere uoluit: ne sibi quicq; posset humana facultas adscribere in re, quàm potius admirari in æternum, quàm cōprehendere possit. Ut enim hominem natum, & à Deo factum, propagatumq; natura nouimus, quia ita factum est: cæterum quī fiat, non capimus: ita etiam scimus homines diuinitus à Iesu Christo homine deo actos per mundi contemptum, eius superbiam & fastum uincere: quomodo uerò fiat, capere non possumus. Nam omnino contra uulgarem opinionem mortalium mala spontē subire, quæ hic bona dicuntur, præter Deum & uirtutem omnia contemnere, id quidem certè ab homine non est. Hæc est Euangelij uirtus, ueritatis & mendacj differentia, etiam in tormentis firma & constans requies.

DE EXCELLENTIA MYSTERIORVM A IESV CHRISTO

institutorum, quibus etiam maximè patet eius diuinitas.

CAP. XVIII.

Quo faceret certam suæ inter mortales potentia fidem, Christus in celum corpore & animo eleuatus munera, et ueluti *κειμήλια* suis omnibus est ita pollicitus, ut post decem dies ea præstiterit. Quibus non tantum ipsi discipuli ornati sunt, sed & quibuscunq; conferre itidem uoluerunt, omnino eadem facultate præditos, atq; qui primī acceperant, reddidere. Ea est spiritus sancti gratia, quæ uarias linguas docuit, potestatem in omnia genera morborū & animi & corporis conceiuit, ordines sacros, quorū uicissitudine hic mysteria sacra traderentur, exhibuit, fidem iam ante acceptam confirmauit. Sacris illis mysterijs percipimus, quamuis cælum corporaliter incolat Iesus, tamen inter nos ita uersari, ut nunquam non adsit. Quemadmodum enim non satis est, naturam Dei beneficio omnia animantia & uitæ non expertia edidisse, nisi edita conseruet, curetq; donec ad uitæ periodum ueniant: alioqui enim nō edidisse, quàm edita nō conseruare præstabat: ita & Iesu Christo non satis fuit, discipulos suos bene formatos, & undiq; armatos paratosq; contra diaboli artes emisisse, nisi cœlesti alimonia eorum quotidie uires reficeret, roboraret, uegetaret. Tanta est enim nostræ naturæ infirmitas, ut statim à præclarissimis excidamus, nisi continuò diuinitus iuuemur. Sacris illi imbuti mysterijs, qui à Iesu potestati in cæteros conferendi acceperunt, triplici differentia sunt: Episcopi, sacerdotes, ministri. Hi in omnes inferiori dignitate conferunt sacra munera. Proximum Deo locū pontifex obtinet, perficitq; sacerdotem et ministros, sacerdos inferiores. Tanta uerò uirtus est semper uisa in summo illo ordine, quamuis homo dignitati non respondeat, ut omnes potentia separata illi cedant, annuat diuina, quum ea quæ sunt ordinis, obit. Eijciuntur enim frequentissimè dæmones ab obsessis corporibus, ab omnibus hominibus non satis laudabilis uitæ: unde cōstat non ab homine, sed à diuinitate præsentē id fieri. Sancto lauacro excipit accedētes ad Christum sacer ordo pontificum & sacerdotum, imponit manus pontifex solus, confirmatq; acceptam fidem. Pœnitentiam lapsis & errata fatentibus imponit: sancto Christi corpore mystico in unitatem Ecclesiæ reduces fiunt: in quo tam præfens est uis diuina, ut multi illotis, quod aiunt, manibus in principio nascentis Ecclesiæ sumentes statim perirent: alij grauissimis morbis corripiebantur, non

Vide Dionysium de hierar. eccl. itē de cœlest. hierarchia.

Miracula eucharist.

pauci

pauci manu accipientes, & parū fidei adhibentes, fauillas, carbones, saxa in manu occlusa reperiebant. Non paucis ob fidei illorum comprobationem, quod alijs uidebatur panis, ijs caro erat. Hodie correptus à dæmonio cogitur antè sacram synaxim procumbere, & agnoscere Christum. Vnguntur demum morituri, sacramento neſtuntur unà uicturi: ita ut tota uita noſtra crebris Christi remedijs quotidie in gratiam cum illo redeat, modò pœnitentiã antè actæ uitæ sit comes. Quodq; magis admireris, multarum nationū principes à quo Christum receperunt (quum tamen unctiõnem in regni administrationē, non in sacrum ordinem receperint) miraculis inauditis celebrantur, nec per gentilitatem, ut Marſi & Pſylli contra serpentes, sed per dignitatē id conſequuntur. Reges Galliæ innumeras hominum myriadas ſolo contactu, & inuocato Christi nomine à ſcrophularum morbo curant. Britanniæ reges à morbo commitiali datis annulis etiã abſentes ſanare ſunt ſoliti. Romano Imperatori par priuilegiū: quo intelligo plurimos alios uti ſolitos. Vnde conſtat ueriffimum eſſe, quod Christus ipſa ueritas dixit: Ego uobifcum ſum uſq; ad conſummationē ſeculī. Nam reipſa quotidie etiã num id confirmatur.

*ſiæ tradit
fide alte=
naitemq;
sacramen=
ta plura q̄
Christus
inſtituit.*

*Charisma
ſanationis
Christi eſt
cuicunq;
collatum.*

NEMINEM ESSE CONSEQVVTVM, POS-

ſe ue conſequi felicitatem, niſi ſeruato Euangelij præſcripto.

C A P. X I X.

Q Vum de felicitate fit ſermo, non de illa quæ à corporis uoluptatibus per-
cipi ſolet, nec de ea quæ à fortuitis & extrã potentiam noſtram poſitis re-
bus peti cõſueuit, quæ uè glorię & auræ popularis captatione nititur, aut quam
in indolentiã ponit Epicurus, intelligendum puto: quoniam nulla iſtarum ſin-
cera eſſe poteſt. Vera autem & diuina, neceſſariò expers mali & infelicitatis eſt.
Si enim uſu corporis felicitatem metiare, illam conſequi non potes: quia maxi-
mis moleſtijs omnia temperata ſunt, quę corporis ſenſus afficiunt. Nam præter
conquirendi moleſtiã, aſſiduitate uileſcunt, & in ſaſtidium uertuntur, deſide-
riaq; lædunt: quoniam uoluntate anteuortitur facultas. Fac in rebus Venereis
tibi poſuiſſe ſummum bonum, ſi a deſt facultas, corpus labefactatur, uires euer-
uantur, conficitur natura, amareſcit uoluptas. Delit occasio, totus ardes, totus
pruris, eo uno uitiõ, quòd dirum tyrannum in amicitiam receperis. Ingurgita
teipſum pulmentis omnium generū: quid aliud quàm morbos acceleras? Odo-
ribus perfundare, niſi quotidie mutes, ſenſum non afficiunt, aſſiduitate uileſcunt,
omnia diutius optata conficiunt. Felicitas itaq; illa eſſe non poteſt. Jam ſi illa
quæ in te non ſunt poſita, pro felicitate habes, quid aliud quàm perpetuo cupi-
ditatis uoto te enecas? Te enim illa iuuant, ut inquit Horatius, ut lippum piçtæ
tabulę, fomēta podagram. Nam cupias, metuas uè, quid ad rem? Si quicquid ui-
deas, melius peius uè tua ſpe, Defixis oculis animoq; & corpore torpes? Multa
quæ non uis, facias, & patiã, pauca quæ placeant, neceſſe eſt, ſi à neceſſitate for-
tunæ pendendum tibi eſt. At me paſcit gloria. Egregium uerò laborum ingen-
tium præmium, rumuſculus ab aliquot ruſticis aut imperitis proſectus: cui niſi
reſpondes, probrum: ſi mereris plurimorum ſuffragia, inuidiam, non laudem
comparas. Quot uides ob ſcelera & facinora, quàm propter uirtutes, celebrio-
res? Quoties merita facta proſequuntur? Nam extra nos eſt poſitū, quid de no-
bis alij iudicent. Si bene ſunt affecti, non egēs illorum laudibus: ſi malè autem,
calumnijs facta eleuabunt, aut diſſimulatione ſepelient: ſi ignoti, quid ad te illo-
rum ſententiã? quum te referre non poſſint, laudabunt facinora, autorem ne-
ſcient. Fac ab omnibus laudem poſſe mereri, quid conſert? Abſens ne illa pa-
k ſceris?

sceris? Fac iuuare: quantum duratura fama est, quum etiam anni circumactio præclarissima sepeliat facinora? Interim quanto dispendio illam consequare, perpende. Te ipsum omnino relinquant oportet, & omnino sacrosancta libertate destituare. Induaris uoto alieno, non tuo: aliorum oculis, auribus, palato, subseruias oportet, atque omnium seruitutem experire summæ uanitatis gratia. Age, quisquis ueram uoluptatem quæris, propone tibi Osyrim, Alexandrum, Cæsarem, Xerxem, Hannibalem, & si quid maioris monstri tulit hæc mortalitas: quid illos nunc fama iuuat? Vbi eorum posteritas? Vbi præclara facinora? Et interim ut quod Deo soli conuenit, gloriam & famam, honorem sibi adscriberent, quid non sunt passi? Quam cladem orbi non inuexere? Maior illis esse non potes: & tamen illi nihil sunt. Si indolentiam tibi proponas in hac uita, nunquam consequi poteris. At tamen quamuis falsa ista sint felicitatis uocabula, esse aliquod uerum in rerum natura necesse est, cuius ista sunt similia & somnia. Quum animi natura nobis supersit (nam quæcumque bona putantur, aut animi, aut corporis, aut fortunæ sint oportet) felicitatem ueram in eo ponere necesse est. Est igitur animi liberè agentis actio felicitas, Dei scilicet sui, & naturæ contemplatio, magnarum rerum fortunæque obnoxiarum despicientia. Quicumque igitur quæcumque cupiditate extra nostrum arbitrium, iustumque & honestum posita premitur, felix esse non potest. Certè uoluntas libera nullæ esse potest, nisi quæ facultatem uoto respondentem habet. Nam quisquis uult quod non potest, premitur: qui premitur, seruit. Quid ergo agendum? Si uotum facultatem præcedere non debet, torpescendum est: Nil sperandum: Torpescendum non erit. Speranda sunt, quæ in nobis sunt posita. Ita omnis à nobis conatus debet procedere, ut in rebus externis euentus omnino contrarius spectetur. Si res prosperè cedat, insperata sint iucundiora aduersa, ut longè ante præuisa, non premant. Ut simus more Pauli nostri, tanquam omnia habentes, nihil uerò possidentes, aut ediuerso. Quum itaque non possit haberi, aut fieri ulla actio sine scopo, scopus uerò certus à rebus incertis peti non possit, necesse est alibi propositum esse finem. Causa enim finis agit, quicquid ex deliberatione agit. Deus ergo, proximus homo alter, & ipse qui agit, sunt actionis humanæ finis & scopus. Aut enim honoris diuini gratia, aut utilitatis & salutis proximi causa, aut innocentia in se conseruandæ ratione agit omnia homo uerè liber. Ille porrò quod ratio suadet, semper sequi, concupiscentijs nunquam assentiri solet. Reuera quisquis ita uiuit (si ullus ita potuit) si diuina inspiratio id facit cuiquam, est Christianus. Quicumque enim antequam ueniret sapientia Patris inter homines, illam nouerat, et ut Deum glorificauerat, illius misericordia saluabatur, ut adhuc tenendum est, & sperandum de illis, qui de Christo nondum audiuerunt. At qui nouit, quamuis iustissimè uiuat, nisi per cum salutem se consequuturum credat, omnino perditus est: quum illi, qui amore iusti benè agunt, etiam Deo, sine quo nil possunt, adscribant iustitiam suam. Non potest itaque fieri, ut qui à rebus humanis pendet, sit unquam felix. Feliciter enim non agit, qui uoto priuatur. At Deo nunquam priuari, nisi uolenti contingit. Ergo quæcumque facimus, si in laudem & eius honorem ueluti communis patris agamus, nos feliciter agere certum est, nec uana & fluxa præmia ingentium laborum expectare, sed certissima & immortalia. Quæ omnia in sapientia Dei Iesu Christo homine deo nos consequuturos speramus, certoque certius credimus. Quum enim nil in hac fece mortalitatis sit uirtute, qua nil maius est, dignum, nullo alio præmio, quam Deo & immortalitate, pro meritis donari potest. Itaque de animorum immortalitate est agendum.

Omnia boni appetentia duci, bonorū uerò uaria esse genera, summū quod-^{i Ratio d}
dam & ab omni parte beatum in rerum natura consistere, in quo positus ^{fine.}
sit felicitatis apex, id uerò quum omnium philosophorū religionisq; ueræ pla-
citis probatum, tum toto opere est confirmatum. Quum enim agēs omne (casu
excepto) seu naturale seu artificiosum finis causa agat, manifestum est summum
agens, quoq; non potest dari præstantius, etiam finis præstantissimi gratia age-
re. Quamuis ergo sint uarij actus, & fines mediij, inferioresq; ab eo instituti, o-
mnes tamen in summum cōtendere liquet, & ueluti appendices fieri: quamuis
in ipso summo fine non adsint, sed ueluti instrumenta ad opus præcessisse satis
sit. Primi agentis scopus, & summa felicitas planè idem est. Nam summum bo-
num cuiuscunq; actionis primū est in mente. Quumq; sit postrema causa, etiam
in animo primam esse oportet. Atqui quod primū fuit in mente Creatoris, finis
fuit, illeq; immortalis & illi similimus: unde constat, summum bonum immor-
talitatem esse. Quum autem quæcunq; sunt in hoc inferiori sensibusq; obnoxio
mundo, sint in usum hominis ueluti in eorum finem optimū comparata, opus
est illum hominem uti præstantissimā orbis inferioris partem, finem se dignum
& præstantissimum cōsequi, & in hac & in futura uita: hic uirtutem qua nil mel-
lius, illic immortalitatem, qua nil maius dari potest. Verum penultimū quidem
finem partim quosdam consequi cernimus: ultimum uerò, quum corpore non-
dum consequantur summum bonum homines, oportet animis immortalibus
assequi. Igitur animorum naturā immortalem ponere & credere oportet. Alio-
qui nil finis gratia factum esset, nisi quod est præstantissimum, etiam finem habe-
ret. At obijciat aliquis impius, philosophus Lucreticus: Virtus ipsa finis est, si-
biq; præmium adferens. Heus tu, heus tu, attende, mihi suppeditabis arma, qui-
bus te confodiā. Virtus in actione consistit. Admittes illud, aut saxum fies. Do.
Actio uerò omnis motus quidam est. Omnis autē motus in quietem, ueluti in
finem naturaliter tendit. Ergo quum uirtus nunquam quiescat, non potest ipsa
sibi finis aut præmium esse. Vnde sequitur (contra te & perditum Satanam, qui
hoc inuexit, ut Deum postremum finem tolleret ē mentibus hominum) neces-
sario actioni uirtutis aeternum & summum deberi finem, bonū scilicet, & quie-
tem. Nam & summa summi finis causa fieri non negabis, aut hominem exues.
Nil uerò uirtute prius. Igitur nec illius præmio est quicquam maius cogitandū.
Et ut nemo adhuc orbem omnium uirtutum per se in corpore gessit ob rei ma-
gnitudinem, ita nec animo præmium illius comprehendere potuit ob excellen-
tiam. Verum ab hoc loco non discedo, antequam tetri dæmonis artes, quibus
in fascinandis hominibus etiā opinione maximis utitur, aperiam. Prodent hæc
effecta autorem. Quum perspectum haberet illa intellectu præstantissima pestis,
à diuina prouidentia fuisse inditum singulorum hominum animis uirtutis stu-
dium, amorem, admirationem, & se non posse huiusmodi seminarium à solo
Creatoris extirpare animaduerteret, accessit aliunde, & per cuniculos in arcem
irrepsit: fraudem probitatis persona tectam, uenenatamq; placentam melle illi-
tam obtulit: laudare uirtutē, in cœlum efferre, nil aliud crepare cœpit. Tantam
uerò esse affirmauit, ut reuera bonum supremū sit credenda. Ita dum sagittandi
laudat peritiam, album tollit: interim non aduertentē homine ob captatam be-
neuolentiam, insinuationemq; nebulonis, quod aërem uerberans nec proficit
hilum. Fit enim, ut qui sine albo toto uite cursu nil unquam aliud quàm sagitta-
uerit, postremo uitæ diē æque atq; primo sit imperitus eius artis, cuius uisus est

professor. Ne uerò parum ponderis isthæc ratio habere uideretur, homines singulari dicacitate armauit his telis, quæ eloquentiæ neruis, & uerborû apparatu fucata laterent homines. Pyrrho Eliensis, Sextus Empiricus, Epicurus, Democritus, & eorum alumni (atq; si quas huiuscemodi pestes tulit Græcia, ut tulit quamplurimas:) ex multis, qui id sensere apud Latinos, ausi sunt prodere scriptis, Plinius et Lucretius. Quibus ipsi ueluti dijs hodie non pauci subscribunt aulici & nostræ tempestatis scioli, nilq; prius in uotis habent, quam ut multos in suâ sententiâ pertrahant, & autoritate, & ratione, & iudicio totius orbis spreto. Inde factû est, ut fortitudo animi aduersus fortunæ casus, & necessitates naturæ perferendas, & moderandas data, sit in naturæ ruinam cõuersa. Euertere urbes quamplurimas, hominû necare myriadas, omnes laceffere, cedere nemini, ultrò iniuriæ inferendæ argumenta conquirere, accersere, amare, hæc sunt suppositæ uirtutis facinora. Quum interim egregius iste fortitudinis athleta, qui à nemine patî nouit, qui potius moriatur (ut ait) quam ulli seruiat, domi alat, feratq; tot tyrannos, quot cupiditates. Sursum deorsum illum agit scortum, pecunia, cibus, potus, uestis, honos, & quæcunq; hominem contingere possunt, animo morbofo sunt pestes, tyranni, domini: nec interim homo miserè lactatus sentit, sibi factum fucum. Ictus ideo non sentit, quia ulceribus cõputruit: sensum amisit fœda caro, nec quicq; aliud sentit, quam quia caro est, si tamē sentit. O miserè inescatum & deprauatum hominem, cui cognitio condemnatio est, nisi à Creatore recipiat sensum, motum, uitamq; omnino perditam. Amicitia in Deū tendens fouebat, quotquot egenos opeq; destitutos cerneret. Amicitia mundi est, sui, liberorum, suorum amore, in scelus ruere, furari, imponere, nil non moliri, ut undecunq; parentur opes: quia rem parare uirtus est, quia uirtus est sibi præmium, quia Deum esse negat quisquis ita comparat. Charitas Dei, fratribus patris loco esse: nostra autem cõsanguineis, amicis, nobis prospicere, ius euertere. Pietas in Deū, illū ex animo colere, amare, uereri, timere: nostra uerbis, signis, simulatione, fidem in Deū mentiri, callido sub pectore uulpem ferre, quia uirtus creditur sibi præmium, negatur Deus. In summa, præclara illa uirtutis commendatio tam insignis, ut rerum maxima credatur, fecit, ut scopo destitutus homo ad signum nunq; collimare possit: non quidem sublato reuera signo, sed ab oculis amoto, obiectis ante oculos præstigijs, ne aspicere possimus. Quæ pestis certè à deprauato per cõmertū fœdi corporis animo non potest tota proficisci: quoniam iudicio non seipsum condemnaret homo, si in totum malus esset, sed maximam partē sibi uendicet Satan necesse est. Virtus itaq; sibi ipsi præmium non est. Nam in tota rerū natura nil esset infelicius, aut miserius ipso homine, si summus eius labor & opera longè difficillima illi pro præmio esset. Præstaret sanè quod summū in orbe toto secundū cœlestia fecit Deus, illud omnino infimum et in ordine lapidū possidisse, quam tali præmio donasse, in quo ad extremū usq; spiritū nil postea futurus torqueretur. At replicant: Præmiū habet extra se uirtus. Nec enim simpliciter dicimus, sibi esse præmium: laudem, honorem, famam, celebritatem habet. O digna præmia, rem omnia mundana superantem, infima & uento leuiore (si in hominem feratur) compensari. O præclara iudicia. O egregiam rerum aestimationem. Relinquitur itaq; ut uirtus illa, quæ in Dei uero cultu, in proximi summa charitate, in sui ipsius summa innocentia æquitateq; consistit, quum sit actionū omnium humanarum summa, etiam præmio totius naturæ maximo ornari debeat. Quumq; ab animo, non à corpore (quod eò trahitur nolens) potissimum illa proficiscatur, immortalem illū esse oportet. Et quemadmodum in motu uirtutis excitando (si ad actionem opus fuit

fuit corpore) antecessit corpus multis interuallis; ita opus est in præmio recipiendo, ut præcedat, quousq; Creator illi corpus ad cõmune reddat præmiũ aut supplicium. Verum contra ista replicabunt aulici (bonos non impero) uolebam dicere impij: Cur igitur Deus dedit tantam gloriæ sitim, laudis & gloriæ auiditatem, famæ comparandæ studium? Paucis respondeo: Quoniam iuapte spon-
 te homo rerũ omnium ignarus & imperitus, anteq; res nosset, nunq; ad illas an-
 maretur, nisi aculeis quibusdam ueluti pungeretur, & excitaretur; animus tetro
 corporis carcere detentus, nõ accederet ad res illas gerendas, quas ignorat. Pueris
 dant crustula blandi Doctores, elemẽta uelint ut discere prima; Sic nos deus
 illis præmiolis incitat, nõ ut perpetuò crustula illa sint literarũ & doctrinarum
 præmia, sed ut illis excitati, uirtutẽ æquitatis amore, literas ipsarũ & præceptoris
 studio, paterna iussã, ut platri placeamus, exequamur. Ne ulla esset nobis igno-
 rationis causã, ullus uẽ prætextus socordiæ, nos præmiolis illis excitat à somno
 Deus, nõ ut iam adulti præmij cupiditate, aut timore pœnæ, sed summo in eum
 amore iussã faciamus. Quæcunq; naturalia sunt, constare durareq; opus est. At
 quia Deus est æternus, immensus, optimus, ideo illũ solũ decet laus, non homi-
 nem fragilem mortalemq;. Nucibus ergo relictis, ad serã ueniendũ. Nõ semper
 est in pueritia agendum. Quod præmio inuitati ignoto munerario facere cœpi-
 mus, id demũ sedulo est curandũ, nõ ut præmij rationẽ habeamus, sed ut mune-
 rario & uictoriæ arbitro nos probare satagamus. Præmia illa, qualia sunt fama,
 honor, celebritas, inuitũ sequuntur, captantem fugiunt. Nemo præmij causã in
 arenã descendit, nisi uoces & suffragia iudicũ meruerit. nam alioqui potest plu-
 ra longẽ minori dispendio consequi. Nullus in agone cõtendens, nõ mallet ar-
 bitrorũ suffragia, quã quæuis præmia adipisci. Potest fieri, ut qui præmio du-
 citur, corruptelis nitatur. Qui omniũ & præcipuẽ munerarij iudicio est proba-
 tus, amplissimã est cõsequutus uictoriã. Vltro accedent quæ neglectã cupimus,
 si nos summo naturæ arbitro probare studuerimus. Quod his argumentis co-
 gnoscimus. Nam quũ pater ueritatis inter mortales aperiẽdã sit tempus, si quid
 leuiori iudicio probatũ est, undecunq; præmia captauerit uictor, sensim se pro-
 det fucus, latens emerget ueritas. Id docet adulterijs ille nobilis pater deorum
 Iuppiter, qui quũ diuinitatẽ prima facie emẽdicasset populariũ uocibus; tamen
 temporis lapsus eum deum etiã apud suos cultores centũ uiginti adulteria ad-
 misisse est testatus; demũ parricida, fratricida, prædoq;, & omni infamiæ titulo
 multo celeberrimus posteritati uisus est. Nõ attingo reliquos, quum idem sit de
 inferioribus iudicium, & illo patre digna posteritas. Quis uerò non admiretur
 nostros, abiectos homines, omnibus malis exosos, ueluti mundi reiectamenta,
 qui potius mori, quã uel tantillum laudis sibi adscribere maluissent? Ita in cœ-
 lum inuitis fauoribus conscendisse uidentur, & æterna fama æternã animorum
 beatorum felicitatẽ aperuisse, ut nunq; intermoritura laude floreat. Quid in
 causã est? Honores spretĩ conculcati, ut solidus & uerus honor, diuinus scilicet,
 appareret hominibus, beneficia in omnes, in nullum ne læsi quidem mala
 conferre uoluerũt. Assiduis etiã post mortem testimonijs diuinitatis sibi iun-
 ctã præbuerunt argumentũ. Nam ad sepulchra & martyrũ memorias innume-
 ra inauditaq; miraculorum genera facta sunt. Inuitos gloria sequitur, falsò quæ-
 sitam famam notat infamia. His probra, laudem felicitati coniunxerunt; illis
 splendor in æternam & pœnam & infamiã degenerauit. Sed refutatis uanis
 opinionibus, iam duobus ualidissimis argumentis satis est demonstratum, ani-
 mos necessariò esse immortales, ratione uidelicet finis, & ordinis totius, atq; ex
 causã uirtutis. Ad alia itaq; transeundum est.

2 A causã
 uirtutis.

A natura
mentis hu-
manæ.

3 Natura animi, intellectus, rationis, mentis uel humanæ (nam de uocibus non esse philosopho ambigendum, modo res innotescant, constat) etiam si aliunde eius immortalitas non probaretur, ab ipsa substantia se aperiret. Esse quandam uim in natura humana, qua cætera animantium genera destituantur, ut neminem sensu rationis nitentem præter Pomponatium, & affectas, dubitare arbitror: ita multis argumentis tum ab autoritate, tum à ratione petitis, suaderi posse certum est. Autoritates uero principis philosophorum Aristotelis tum ob uerum asserendum, tum ad uanitatē hominis & impietatē refellendam, & indicandam, in primo loco ponam. Ita primo libro de Anima scriptum est: Intellectus autē uidetur esse substantia quædam, & non corrupti. Corrumperetur enim potissimum ætatis senilis marcore. Reliquit colligendum philosophus, quum uigeat maxime marcescente corpore, diuersæ ab eo naturæ esse oportet. Subiungit paulo post: Intellegere quidem, & speculari, hebetantur quandoque quodam alio intra corpus corrupto, (ut in morbis, & ebrietate) ipse uero intellectus expers passionum est. Colligere autem, amare, et odio habere, non sunt illius affectus, sed eius ipsius quod illum habet, id est corporis animati, qua illum habet. Ideo & hoc corpore seu composito corrupto, nec recordatur, nec amat. Nec enim illius ista & huiusmodi erant, sed totius compositi. Est uero mens intellectus uel quiddam diuinius, & passionum expers: quare nec mouetur. In eo loco agit contra definitionem Platonis, qua animam definit seipsam mouere. Nam si moueretur, pateretur. Clare patet, immortalem intellectum, animam, mentem uel nostram esse diuersæ à corporibus naturæ, atque immortalem, ex ipsius sententia. Quod autem non mouetur, ideo ab anima dante formam corpori differt. Nam moueri, per accidens contingit. In nobis ipsis porro sentimus, intellectum ad agendum non moueri quum qualuis in instanti rerum notiones & rationes animo uoluimus. Non secus atque lucis radij sine motu locali in instanti agunt in omnem suæ potentia partem, ut oculus etiam in instanti imagines rerum concipit. Quæ tria maxime subsunt, & tamen corpora non sunt. Secundo uero libro eiusdem tractationis, idem Philosophus post animantis naturæ partitionem, in nutritoriam, sensitiuam, intellectiuam, & motricem subiungit: De mente autem & contemplatoria facultate nondum est manifestum. Videtur enim esse aliud genus animæ, quod quidem solum separatur, quemadmodum æternum à corruptibili. Ibi omnes interpretes consentiunt, etiam Abenreis, quod sit ea natura animæ superior, nobilior, & omnino immortalis. Et tamen bonus ille, si dijs placet, Pomponatius, ut peruerteret eam sententiam, qua iugulabatur, dum legit interrogando, uult præuerrere mentem autoris: O Italia, etiam ea hominum monstra alis, qui non satis habent esse impij, nisi etiam uirus suum omnibus cæteris propinent, & cum hac pernicie in aulas principum penetrent, ibique impunitate scelerum polliceantur, ubi operibus quotidie prædicatur. Paulo post in fine capituli quarti eiusdem libri, ut Latini notant, ita ait: Ubicumque est ratiocinatio, etiam inferiora omnia esse oportet, non ediuerso. De intellectu autem seu mente contemplatoria est alia ratio. Ex quibus uerbis infert Abenreis, & cæteri interpretes, esse genus diuinius, & minime obnoxium materiae corruptionis. Plures sunt alia autoritates apud Aristotelem. Verum satis ista sunt. Plato, Cicero, & melioris hæreseos homines, nil aliud suadere uoluerunt, quam immortales esse animos. In hoc altercantur. Alij enim passionum expertes omnino ponunt, ut uidetur uelle Aristoteles, & Abenreis. Alij ad corpora, in quibus egere, habituros aptitudinem & recordationem rerum in illis gestarum: quæ placita sunt Platonis, & nostra, etiam uerissima. Alioqui enim multa absurda sequerentur: Animos partem esse Dei: Vnum omnium esse: Nec iustum nec iniustum esse:

esse: Nec in futuro pœnas, uel præmia. Quæ omnia cum ratione Creatoris, & bonitate pugnant. Eam naturam satis fuerit ab Aristotele petitam in impios contorisse. Qualitas uerò est aliunde petenda. Nam sibi nõ satis perspectam dixit, nisi quia est, & inferioribus dissimilis.

4 Ratione uerò substantiæ ita potest agi: Quæcunq; iisdem principijs participant, habentq; omnem materiam communem, ea etiam in composito cõuenire oportet. Verbi gratia: Omnia à quatuor elementis producta habent secundum genera sua esse, uiuere, sentireq; commune. Quæ primum, omnia primum, pariterq; secundum, & ita de tertio, & de quarto. In quibus enim conueniunt, ea ab iisdem principijs orta certum est. At quum in homine sit contemplandi, colligendi, reminiscendiq; facultas, eam aliunde quàm ab elementis pendere, certo certius haberi debet. Si enim in natura elementari, aut harmonica compositione corporis illa uis esset, equidem & in inferioribus pro gradu ratione, uel leui quodam indicio uideretur. Atqui nil tale est in inferioribus. Ergo intellectus non est à materia inferiori. Superest, ut à summa. Sed supra lunam æterna omnia ergo & animus immortalis. Verum ista iam collegeram contra Galenum. Aristoteles ne diuinitus ortos diceret animos, uidereturq; quotidie Deo exhibere creandi laborem, non in cœlum usq; retulit, sed ex quinto elemento, quam entelechiam uocant, in inferiora delabi tradidit. Quod ab eo obtinuisse satis est. Spiritualia enim substantiasq; separatas, nisi quatenus penè sensu corporis cognouit, ægrè admisit. Certè suprema origine est habendus animus. Cumq; illa sit à posteriori parte æterna, & animos immortales esse oportet.

*A ratione
substantiæ.*

5 Aequitas uerò iustitiæq; summa, quum admittatur necessariò in Deo (nam nisi iustus, bonusq; non esset Deus) etiam sibi subiectum habere debet, in quo ea potentia utatur. Nam & illam habere, & exercere opus est. Frustra alioqui est, quod nunquam in actu est. Iustitia uerò dicitur erroris & peccati respectu. Si enim non peccaretur, nil iudicaretur. Peccant autem ea sola, quæ arbitrio pollent. Nam quæ contra rationis aut sensus iudicium non agunt, non peccant. Dæmon ergo & homo peccatum committere soli possunt. Arbitrium enim tantum habent, Deus, dæmon, homo. Semel peccauit dæmon, ut damnaretur: quotidie uerò peccant homines. Ergo & puniri iustissimi operis est, præmioq; donari. At corporibus apud nos putrefactis nil pœnæ inferri potest. Superest, ut animus restet superstes, in quo exerceat suæ iustitiæ actionem Deus. Nam si non paterentur homines pœnam & præmium, proculdubio esset nepharius Deus, qui tantam impunitatem scelerum impijs, prædonibus, tyrannis, sicarijs, & omni labe scelerum infectis daret, atq; in præsentis uitæ cursu tanta prosperitate eos foueret, ut tanto feliciores, quanto naturæ perniciosiores essent. Quæ sanè ratio (quod Deus ipsis uideatur aut nullus, aut negligere res humanas) multos laxis habenis in scelera protrudit: Sed oportet hoc loco concludere, aut mundum seipsum sine autore fecisse, aut animum esse immortalem. Atqui Deum esse mundi autorem patet. Ergo de impijs sumit supplicium. Nam si animus mortalis est, Deus non est. Qui enim iniustum ponit, omnino tollit. Si punit, dicit philosophaster aliquis, ergo mouetur affectibus. Comparatione ita agam, ut etiam in homine possit fieri, ut sumat pœnas, nec tamen moueatur. Fac patrem familiâs præesse ingenti familiæ, legesq; ei ita dixisse: quisquis se tali aut tali loco mouerit, nisi resipuerit, pereat, nõne quotquot sunt in coetu illo præsentente domino, possunt delinquere, & seipso ruina & barathro immergere, etiam sine ulla domini mutatione? Lege enim æterna ita positum est, nec iterato decreto est opus.

Ab æquitate & iustitia Dei.

Quanto ista sunt summo bono faciliora? Quisquis enim à legibus diuinis se eximit, potentia peruersa demonum se obstringit. Sunt enim illi tortores eorum, quos blanditijs sibi alliciunt. Illos quidem nec malos, nec in hoc creauerat primum, ne ulli fieret iniuria. Sciebat tamen futurum, ut non deessent illi sannæ & nebulones: quorum opera lucrent improbi hominum spiritus poenas. Vt nunc inter homines, & si nulli fit iniuria, tamen nunquam desunt, qui deprauati cæteris adferant perniciem, non procurante: nec incitante Deo, sed permittente. quoniam posuit hominem, ut ait Sapiens, in manu consilij sui, nec uim ullam nostro arbitrio factam uult. Qui enim inuitus bonum facit, nec habitum agendi ex animo contrahit, perinde malus est ut nequam. Sumit ergo poenas Deus ab improbis, nec tamen ideo affectibus mouetur. Sunt & animi, in quos iustitia exercetur, immortales. Nam alioqui Deus, qui actus purus est, ageret in potentia tantum secundum iustitiam: quod non est concedendum.

A ratione
naturæ
uniuersi.

6 Ait Philosophus, propter quod unumquodque est tale, illud magis tale, est subaudi. Mundus siue æternus siue temporarius ponatur, quum sit causa hominis factus, Deus autor utriusq; sapientissimus debet maximam durationem, imò æternitatem homini dare, propter quem mundus aut æternus aut maxima duratione est. Nam quum mundus, & quæ in eo sunt, suam durationem habeant hominis causa, necesse est hominem maxime esse talem, id est maxime durabilem. Maxima autem durabilitas est æternitas. Opus est igitur & hominum animos esse æternos, & etiam olim recipere corpora, ut solidus homo in æternum durans æterna felicitate, in mundo æterno & defecato utatur. Quare animus est æternus, ne scilicet deterius esset finis his quæ sunt ad finem, & ne minus esset tale cuius gratia omnia magis talia sunt.

A sapientia
Dei.

7 Non dissimili modo probatur hac ratione animorum æternitas. Sapiens enim ordinat bonum ad bonum, & optimum ad optimum. Bona omnia mundi ordinauit Deus ad bonum, id est in finem hominis: optimum uero, id est hominem præstantissimam mundi corruptibilis partem, ad optimum instituit, id est ad æternam felicitatem, qua nil melius cogitari potest. Quare sequitur animos esse æternos, ut in æternum durando optimum finem consequantur. Nam alioqui imprudentiæ maximæ Deus argueretur, qui quod est præstantissimum, tam euandidum fecisset, ut esset omnium animantium deterrimum miserimumq; homo scilicet.

Ab omni-
potentia,
bonitate,
& uoluntate
Dei.

8 Omnipotens Dei bonitas uult quæ sunt præstantissima, esse maxima summi boni participatione. Vt enim bonum est, quo communius, eo diuinius: ita maximo bono præditus, nil prius habet, quam maxime communicare naturis capacibus suum bonum. Principes ideo & magnates diuitesq; laruas suas ostentant non comunicando, sed gloriam fumosq; ex admiratione stultorum captando. Deus autem mentibus humanis summi boni capacibus, non laruas, sed seipsum communicat potentissime, & æternè. Quare post hanc uitam miseris refertam, animos sibi æternos seruat ad præmia æterna, seu bona seu mala sint. Cætera porrò homine inferiora, non uult esse summi boni illius capacia: quoniã finem habent in eo, quod hominem suo usu iuuant. In æternitate autem, quum corporibus dominabitur animus, non erit eorum usus necessarius cessante corruptione.

A peccati
naturæ.

9 Diximus in superioribus, quum de necessitate incarnationis diuinæ ageremus, esse tãto grauius peccatũ, quãto maior cõtra quẽ peccatur, habetur. Quod satis patet. Vnde ut homo sine, ad quẽ creatus erat, & sua sponte perdidit, potiretur, oportuit omnium infinitis peccatis & infinite unius tantum peccati poenæ satisfacere infinitum & mundo maiorem solutorem *δευδρωπρον*. Quũ uero quotidie hæc misera mortalitas peccata peccatis accumularet, infinitam quoq; offensam

fenfam nullus nisi in morte Christi & fide misericordiae eius eluere possit, opus est, æternis impiis ob leges diuinæ iustitiæ pœnis affici: ut ediuerso eos, quorū miserus est Deus, quiq; bonis operibus illum promereri, & se illi probare studere, æternis gaudijs beari; ut beneficium in gratiam infiniti Dei factum iustissimam simul & à summa bonitate datam lætitiā consequatur, quod nō superstitibus animis hominum, qui per arbitrium bene & male agere potuere, fieri non potest. Itaq; sequitur necessariò, tam ob Dei peccatiq; in eum cōmissi causam, quàm propter eius seuerissimam iustitiā, ut animus sit ad pœnas uel præmia immortalis. Iustè quidem puniuntur mali: bonis uerò infinita succurrit bonitas. Quum uerò iustitia & misericordia eius sint æternæ, est etiam æternus futurus animus, in quo puniendo aut beando in æternum agant.

10 Neminem puto tam amentem impium uel, ut possit æternum esse negare in Deo. Quæcunq; uerò sunt perfectissima, quum sint in Deo modo perfectissimo, ea etiam sunt diuinitati cœterna. Quare non tantum personarum attributa prima, uidelicet potentia, sapientia, amor, uoluntas aut charitas post defecatam materiam huius mundi sunt in Deo futuræ, sed misericordia & ueritas. Habere uerò in se commiserationem sine ulla affectione imperfecta Deum, nec Plato, nec Aristoteles, nec eorum alumni negabunt. Quum ergo illæ duæ proprietates sint æternæ, oportet in æternum à quo creata est materia, in quoddam subiectum agere. nam frustra esse non possunt. Quare non tantum à morte (ut antè docui) ob æquitatis diuinæ lancem opus est in aliquot tempus superesse hominum animos, sed etiam in æternum durare: nec tantum illos, sed & solidum hominem, in quo & misericordia & ueritas seu iustitia agat. Igitur, &c.

A proprietatibus diuinitatis.

11 Tota naturæ moles constat harmonica quadam & concordia perfectione, ut potissimū in cap. de Trinitate dixi. Nam omnia constant materia, forma, & utriusq; composito. Quod itaq; inuenitur habere extrema, etiam habere mediū utroq; participans necesse est. Quare quum constet, esse substantias separatas, ideo æternas (licet sint creatæ) quòd non circumferant in se contrarium, & materiam istam fluxam & corruptibilem: necesse est dari aliquod medium, partim æternum natura, partim corruptibile. Hoc uerò est natura humana, animorum immortalitate cum dæmonibus cōueniens, corpore cum brutis. Pars igitur hominis pulcherrima, animus scilicet, est immortalis.

*Ab uniuer-
si perfe-
ctione.*

12 Mortalitas seu corruptio accidit motu, & ui cœli Creatoris agētis imperio. Corruptit ergo tantum ea, in quæ agere potest. Ignobilius enim nō agit in nobilius. Atqui cœlum, quum habeat tantum esse, uel (si uolunt) etiam uiuere unā: tamen longè differt ab animi nobilitate, qui est supra sensum et uitam. Vnde illius actionibus animus obnoxius esse nō potest. Quare dictum est ab astronomis, Sapiens dominabitur astris. Quum igitur animus nec habeat in sui compositione contrarium, nec à cœlo solui possit, sit æternus oportet. Hæc ex D. Ieremia, & Thoma Aquinate.

*A perfe-
ctione ani-
mi.*

13 Quæcunq; recipiuntur in aliquo, recipiuntur secundum modum eius in quo sunt. ut sunt formæ rerum in intellectu possibili omnino intelligibiles, ueluti est intellectus immaterialis. Quum itaq; sint immateriales actu, sint incorruptibiles oportet: quare & intellectus. Verum quum ille intellectus possibilis sit animæ nostræ aliquid, necesse est saltem eatenus eam esse immortalem. Est enim animæ lumen intellectus agens.

*A ratione
actionis
eius.*

14 Nil corrumpi potest ex eo, in quo perfectio eius cōsistit. Ut ignis perfectio est agere uehementer calore, aut luce. Vnde sequitur caloris & lucis actione eum non posse corrūpi. Sic quū sit in hac uita animæ perfectio, eius à corpore in contem-

*A modo
agendi.*

contemplationē abductio, (nam eo magis perficitur, quo magis immaterialia semotissima à corpore per scientias considerat) oportet dum à morte separatur, ut sit longè ad contemplandum & cognoscendum expeditissima & immortalis. Nam illi in uita uidetur obistere corporis contubernium.

A compa- ratione po tentiæ. 15 Fatentur omnes effectū nobiliorem causam efficientē esse. Sed intellectus possibilis facit actū intelligibilia, quæ natura immaterialia & æterna sunt. Quare sequitur, quum sit illis nobilior, esse immortalem. Quatenus enim sunt intelligibilia, æterna sunt: sed multo maximè ipse intellectus in quo ueluti in subiecto sunt, debet esse immortalis.

A contem- platione materiæ animi. 16 Licet uelint aliqui, illisq; detur materia & forma constare ob intellectū & uoluntatē animum nostrū: tamen non ideo non erit incorruptibilis. Corruptio enim nō est, ubi non inuenitur in cōpositione contrarium. Nam generationes & corruptiones ex contrarijs in contraria sunt. Ideo cœlum natura nō corrumpitur, quod illi materia corruptioni obnoxia desit. In animo uerò notiones rerum omnium sine contrarietate cōcipiuntur, quū cognitione sua eandem facit eorum disciplinā. Quare sequitur, superstitēs à morte animos semper uigere.

Ab animi cum infe- rioribus diffèrentia. 17 Propria rei actio operatio ue sequitur propriam naturā. Animi porrò actio propria est intelligere, & uelle cum angelis & beatis substantijs omnino corporis expertibus cōmune: cōq; magis pro natura agit, quo est semotior à corpore. quare & diuinationes, & præfagia, prophetiæq; aut insomnijs aut ecstasi, aut motione mentis fiunt. Quum uerò intelligere æternæ sit naturæ, animos maximè esse tales oportet, & eo magis pollere intelligendo, quo sunt à corporeis seductiores. Vnde fit, ut nullus mortalium nō admīretur natura cum, illos uē, qui semotissimas ab usu corporis uirtutes exercēt. Quoniam est uita eo perfectior, quo magis secundum intellectū, minus secundum corpus est. Constat itaq; liquidò æternā esse animorū naturā, quæ nihil cum inferioribus istis habet cōmune, quæq; eo intēsius suis functionibus utitur, quo ab inferiorū materialiumq; natura per cognitionē magis abducitur. Hæc Thomæ & Hieremię Siculo referas.

A summo desiderio animi humani. 18 Iam suprà demonstratū est, appetitu immortalitatis & diuturnitatis omnes homines naturaliter teneri. Quod fieri omnino non posset, nisi posset animus id consequi, aut sua industria, aut aliena, aut partim, quocunq; modo. Nam natura nullos solet in una specie motus excitare, quin sit etiam in ea positū, ut consequutio sequatur. Quum autem etiam difficillima quæq; subeat homo eius finis ueluti quietis & summi boni causa, manifestum est ad immortalitatē spectare. Alioqui sequeretur, naturam aliquid facere frustra, quod admittendum non est. Nam si quis dicat, à fumo, & fumo, opinioneq; magnorū hominum hanc in quibusdam nasci cupiditatem, infimos non teneri ea expectatione, contrarium planè factō periculo constabit. Plebeijs enim homines nulla ferē uota non nuncupant, nullis religionibus non religantur, ut ueluti cum Deo ineant cognationem: quum tamen opinionibus minimis urgeantur. Differunt uerò maximè ab illis magnates: quoniam imaginibus, strepitu, fastu, pompa, rarīs facinoribus iam immortalitatem in hac uita arripere, & Deum è suo cœlo deijcere conātur. Vm̄ inferunt meritò, qui ferē non consequuntur, ut saltem uoluisse uideantur. Spe uerò & humilitate nituntur infimi. Verū eodem omnes tendunt, isti: regia incedentes: fastuosi, per anfractus & loca cōfragosa uia: cōpendia quærunt. Est igitur animus immortalis, ut consequatur beneficio Christi, quod natura appetere docuit. Verū ista plus satis sunt. Nam quicquid accedere posset, esset maiori oneri, quàm utilitati. A diuinæ igitur providentiæ iustitia, à natura animi, à finibus rerum, à uirtutis præmio, ab actiōnis natura, à motu naturali, à ratione uniuersi,

uniuersi, ab autoritate omnium præstantissimorum philosophorum, atq; alias ob rationes positas iam, est animus immortalis. Necessariò futurum omnium uniuersale iudicium ideo nõ duxi demonstrandum, quoniam nisi sit futurum, Deus non est, & si Deus est, futurum est. Quum enim sit, iustus sit oportet. Et si iustus, quum nil eum fugiat, omnes iudicabit.

DE RESURRECTIONE. CAP. XXI.

Diuina bonitas non satis habuit essentiam ipsis rebus dedisse, nisi & bene esse, & quo non potest secundum eam speciem dari melius, contulerit. Hoc in tota natura homine inferiore licet uideri. Nam omnia animantia, quæ in usum hominis sunt comparata, quoniam in eo finem suum summamq; felicitatem consequuntur, ideo cumulum suæ felicitatis hic habent. Quod eo uel maximè patet. Nullum enim iudicium ex quocunq; animante unquam capere licuit, quod alio quàm præsentis uitæ desiderio teneretur. Vnde sequitur, quum uixerint illa, & utilitatem homini attulerint, esse finem, summumq; bonum per omnia consequuta. Nam & natura dedisset alioqui motum quendam, & appetitum rerum maiorum, si ulterius quicquam illis defuisset. Non fecit. Ergo ipsorum benè esse, uita & sensus est. Quòd si ab admiratione minimi omnium animantium ordiamur, quis non obstupescat, & sensu potius priuetur, quàm illam uim, qua uiuunt, ita coactam, & ex materia ad formam adductam capiat? Quis non uideat prouidentiam in omnibus præsentem? Omnia sui & posteritatis curam habent. Fugienda sibi & expetenda ad uitæ conseruationem norunt. In summa, nullis molestijs premuntur. Nam sensu quidem tristitiæ & uoluptatis affici constat: at se affici non cogitant, nec cognoscunt. Patiuntur quidem omnia, & dolore æquali hominis affectibus: uerum ideo malum illis non est, quod non intelligant esse malum. Nam quamuis nociua fugiant, id spontè, naturæq; suæ ductu faciunt, non cogitatione & intellectu. Alioqui enim sese collegissent, & arma in homines eorum opera utentes & abutentes insurrexissent. Itaq; iugulantur, necanturq; in medijs gregibus, nulla cognitione alieni suiue mali. Nam nec præteritorum sensu afficiuntur, nisi quandiu recens est obiectum, aut eius actio. Memoriam enim habent, ut diximus, sed non reminiscuntiam, nec futurorum ullo iudicio aguntur: nisi quum etiam instat obiectum. In quibus omnibus dignoscendis uoluit Creator esse illa multo certissimo & acutissimo sensu, & longè perfectiore quàm in homine uideatur. Quanto enim incautiora futuri, aut magis obliuiosa præteriti uoluit ipsa constituere Deus, tanto ad præsentia sagaciora fecit: ut præsentibus obiectis acutissimè mouerentur. Canis ideo, qui quum abest hostis, iam non cogitat se habere hostem (multos uerò hostes habeat oportet animal, omnia ferè uiuentia imperens) si ad stadium accesserit aduersarius, ita odoratu pollet, ut statim latratu prodatur, sibiq; uiribus aut fuga consulat. Res itaq; ab obiectu perspiciunt, non agnoscunt, nec naturam perpendunt. Quum autem corporeas omnia calamitates patiantur, tamen se pati non iudicant. Itaq; proximè ad indolentiam Epicuri accedunt. Nec sunt ideo suæ felicitatis & summi boni expertia. Sunt igitur in suo fine & scopo, quum uixerunt, quia homini si potuit uti, uixerunt. Nam si abutatur, nil illi uiuit, prodestue, quum magis pereat, ut hydrops potu, plethoricus cibo, doctus ostentator arrogantia, furiosus gladio, ipsis rebus nil in se uitij habentibus. Iam si quis spectet, quanta industria Creator illa texerit, & armarit contra hostes & pericula omnia, quis non admirando deficiat? Pelle durissima omnia, ista pilis, illa setis, uelleribus, uillis uestiuit. Squammæ

Squamæ piscibus datæ, pennæ plumæq; auibus. Testas cochleis, arboribus cortices nonnunquam quadruplices tribuit. Quum homini cæteris animantibus imperaturo, nil aliud quàm rerum omnium nuditatem, & summam imbecillitatem contulerit. Quis neget ista optimum finem esse in hac uita consecuta, quum uel una re sint homine illis præfecto felicitiora, quòd opinionibus non urgeantur, quibus certè (si nulla uita alia sequeretur) fieret animantium omnium princeps omnium miserimum. Quo quid absurdius cogitari possit, nò uideo. Nam si illa facta sunt finis causa, etiam homo cuius causa ea sunt, finem sequi debet. Quum habeant igitur optimum esse, dum uiuunt in rem hominis, certum relinquitur, etiam hominem ex Creatoris natura quoddam optimum esse, debere consequi. Nam alioqui iniquiori esset conditione finis, quàm quæ ad finem, contra rationem, & rerum ordinem.

2 Homo porro, ut uidimus, quo est melior in hac uita, eo infelicitior est. Ergo non habet hic summum bonum. Nam uidimus id consequi illum ipso animo: quæ pars hominis multò præclarissima est. Quum autem bene esse rei non sit ex parte tantum, sed ex toto, necesse est corpus ipsum solidumq; hominè, quòd nunq; bene esse habuit, suscitari, & animo iungi, immortalitateq; donari. Ergo quandoq; est futura resurrectio. Ab æquitate diuina idem patet.

3 Quum enim ea consistente sit necessarium, animos esse immortales, ut præmia arbitrij sui bene uel male seruati recipiant: quum non soli bene uel secus fecerint, nisi acquieuerit corpus, opusq; fuerit exequutum: ita etiam est omnino necessarium, ad futura aliquando corpora animis, & refici hominem, ut propria etiam corporis recipiat. Nec enim, ut iam dictum est, animus est homo, nec corpus est homo, sed unà corpus animo iunctum, hominem componit. Opus ergo est, corpus hu. no excitari, & resurrectionē solidi hominis quandoq; fieri. Alioqui in Deo iniquitatem admittere oportet: quod uel cogitatu nephas est.

4 Ordinis etiam ratio idem suadet. Est enim sapientiæ Dei proprium, ut ordinatissima faciat omnia. Forma uerò est ordinata ad materiam, ut materia ad formam. Porro supra iam ostensum est, hominem natum esse ad felicitatem longè maiorem, quàm concipere animus humanus possit. Præterea quæ æternam esse animorū naturam pateat, sequitur necessariò ordinis in uniuerso seruandi gratia, ut denuò ad participandum communis operis præmia forma ordinata ad materiam, et ediuerso pro sua aptitudine uniantur, utq; illud idem corpus quod olim animo iunctum fuit, illi ipsi qui illud informauit, animo nexu uitali, præmia pro meritis sentiat. Est uerò maxime fugienda impietas (nec enim est uocanda hæresis) quorundam, qua affirmant, olim nò idem corpus quod nunc est, excitandum, sed nouum, corruptioni & difformitati nò obnoxium. Quo axiomaticè negatur Deus, dum illi ea iniquitas adscribitur, ut præmier, quod non laborauit: etsi tam impotēs dicatur, ut nunc imperfectum corpus in resurrectione perfici ab eo omnibus numeris nò possit. Si enim præmia meritis tollis, deū negas. Si das, non meritò, idem facis. Quum enim sint actiones suppositorum, non partis tantum, præmia pertinent etiam ad totum, non ad partem, ad idem, non ad diuersum. Superest igitur colligere ordinis diuinæq; sanctionis gratia, ut idem animus noster denuò post dormitionē recreatus, & illud idem corpus quod nunc est, in summam perfectionem & plenitudinem ætatis Christi reductum, unà & coniunctim ad præmia bona uel mala denuò iungantur, & in æternum uiuant.

5 Optimum esse, est immortalitas: deterrimum, mortalitas. Deus immortalitatem homini conferre, ut summum bonum, aut nò uult, aut non potest. (nam superius

Eam opinionem concepit ex disputationibus de glorificato corpore.

superius est demonstratū, hominem uirtute præditum præstantissimo esse præmio dignum) Non potest non uelle perfectissima: ast maioris imperfectionis est dissolutio, quam instauratio. Vnde uult omnia perfectissima. Quin possit autem, quemadmodū & uult, nulli debet esse dubium. Nam non secus atq; partes ante compositum sibi soli notas, in compositum induxerat: ita etiam dissipatas aggregare potest. Quod si negemus in Deo, uidebitur multis artificibus impotentior, qui resumptis compositionis partibus multa instaurant. In hoc differunt, quòd Deo non possunt elemēta perire: artifices obest corruptio. Quū itaq; uelit, possitq; sit etiam præstantissimus, fore æternū solidum hominem necesse est, corpusq; excitari, & uniri denuò animo. Ergo resurrectio mortui hominis futura est. Verum est hīc duabus calumnijs impiorum occurrendum. Nam si Deus uult omnia præstantissima & immortalia: ergo etiam (dicēt) bos immortalis erit melior isto mortali, ergo resurget. Respondeo: Vult quidē omnia Deus, quæ ad finem & Dei causa fiunt, nam est principium & finis. Quæ cūq; itaq; faciunt ad finem, ea sunt necessaria. Cessante uerò necessitate, res cessare oportet. In hac uita ob necessitates & usus, hominis necessaria fuerūt animantia omnia: at quum homo suscitatus nō sit futurus necessitati obnoxius, nil opus erit illi cæteris animantibus. Nam tunc nec bibit nec comedit homo, nec generabit. Omnis enim materiæ mutatio cessabit. Cūq; Deus & natura nil frustra faciāt, & non sit tunc opus illis animantibus, in rerum natura non erunt. Homo uerò inferiorum imperator, Dei ob mundum creatū laudandi, cognoscendi, amandiq; ergò creatus, erit solum necessarius ex inferiori rerum ordine, abunde in cognitione Dei felix, absq; ullo rerum corruptibiliū usu. Alia obiectio est: Impossibile est, si erit resurrectio, omnes homines resurgere. Nā innumerī facti sunt cœna Thyestis, & conuiuia Tantali. Vbiuis terrarum fuere anthropophagi: sunt etiam hodie in multis mundi partibus. Scythæ corporibus proprijs lessum eorū habentibus conuiuia dabant. Illi omnes qui deuorati sunt, facti sunt partes comedentium: ergo deerit istis, quod alij habuerunt. Nam si erunt integri deuorati, deuoratores erunt imperfecti, & ediuerso. Hæ sunt rationes aduersariorum: quibus paucis respondeo. Ciborum quotidianorum natura nos docet, partem usque adeo tenuem nutritis corporibus iungi ex his quæ intra sumuntur, ut uix post multos menses ulla accessio fieri uideatur. Nam quum maximam partem & magis corpulentam egestionibus & recrementis abijciamus, minima pars uidetur ea quæ superest in corpore: pro qua si iam corpus attigit summum incrementum, tantum propriæ substantiæ defluere certū est, quanta fit accessio: quod ipsum nec philosophi nec medici negabunt. Nam naturam egere potu & cibo constat ob fluorem substantiæ, ut dicūt, proprio sanè uocabulo. Etenim corpus nostrum undiq; conflatile & perspirabile, ut inquit Hippocrates, continua actione aliquid deperdit, quod cibo instaurari oportet. Itaq; non intrat corpus in aliud corpus, sed aliquid tenuissimum & partibus familiare accedit, quantū scilicet aliunde deperit, nec quicquam amplius. Corpora etiam sunt per se integra si ne accessione cibi, & in multos dies ita durare possunt naturaliter, præcipue asuetis. Videntur uerò multa exempla hominum, qui uita sunt usi in multos annos, sine ullo usu cibi, potusq; & reiectione recrementorum. Meminit Carolus Bouillus in epistolis cuiusdam uiri, qui ad 12. annos integra ualitudine absq; cibo & potu uixit. quum septimam diem Ieiunij mortiferam homini scripserit antiquitas. Erat paulo antè homo Schotus Romæ, & post in Gallia, & Syria, qui

Hanc obiectionē pulchre etiā soluit Methodius in Sermone de resurrectione apud Epiphanium.

27. die parum cibi sumebat, non tam religione, quàm consuetudine. Multos sola eucharistiæ sumptione octonis diebus uixisse, testantur sancti patres. Sed hominierna impietas ea improbat. Taceo eum, qui uisus est multos annos *αποστολῆς* temporibus Nicolai 5. pont. max. quicquid à Poggio Florentino temporibus ipsè est scriptus. Puella iam bienniū uita angelica uiuens, in finibus Heydelbergæ, nulli non innotuit fama. Ex quibus exemplis constat, parum admodum accedere cibi ipsi corpori, quin etiam sine cibo uitam ducere possit: quod non fateantur medici, nisi fieri probatum haberent. Itaque illa minima partium humidiorum abcessio non potest toti abesse, quin potius aptius reddit. Nam corpori nil patienti tanta humorum copia non erit necessaria, quanta nunc. Nunc enim ob pericula, natura thesaurizat: & usque adeò, ut non raro putrefacto thesauro inflammantur in ea febres. Habitudo uerò corporis, quum sit futura experta omnino uitij, facile erit etiā, quod exundet. Exemplum resurrectionis Iesus Christus dux noster fuit. Huius exemplo speramus futuram omnium ætatem & proportionem. Verum quum in illius arbitrio sint illa sita, de illis non audeo quicquam dicere. Satis habeo, nihil obstare resurgentibus corporibus, quod à resurgentibus pariter sint deuorata. Nam tantundem illis perijt, quantum aliunde aduenit. Et si paulo plus accessit, (ut in adolescentibus) id tam exile est, ut sensum fugiat, & quo facile sine ulla imperfectione carere possit, qui resurget. Ut paucis igitur ad obiecta repetendo respondeam: Deus uult resurrectionem hominis, ut eius felicitatis, & diuinæ laudis gratia, necessariam: non item eorum, quæ causa hominis facta sunt, quoniam tunc essent superflua. Potest etiam undique repetitis partibus ueluti creauit, ita & reformare, nec illi quicquam obfuerit. Ratione ergo, bene esse hominis, quod in hac uita non est consequutus, diuinæ præterea bonitatis & æquitatis argumento, & quòd nemini inuideat, quæ sunt præstantissima, erit futura resurrectio humanorum corporum.

6 Quæcunque corporis causa in hac uita expetuntur, ea ut statim aduenerent, solent esse fastidio, nausæ, satietati, obliuioni & neglectui. Solæ uirtutes uera animi bona, quo plus habentur, magis appetuntur, minus satiant: ut omnino sint ista contraria inuicem cōditione, quemadmodum & res, quarum gratia sunt cōparatæ. Vnde sequitur, apicem omnium uirtutum esse cœlestem, & immortalem, & posse indipisci. Nam alioqui non ita inescaret miserum animum Deus; nisi æternum aliquid, & fluxis rebus maius, esset in fine consequuturus. Habet ergo animus uerū in cœlo & cum Deo absoluta uirtute scopum, (si illam sectetur: pœnam, si uitium) ubi non potest solus præmia percipere. Nam totus homo non est animus. Ergo erit resurrectio corporis: quod animi motus est sequutū. Integerque homo præmium referet, non tantum pars.

7 Rebus omnibus differentibus sunt fines differentes. Nec enim possunt differentium rerum ipsæ fines esse. Homo autem quum differat maxime à cæteris & rebus & animantibus, differentem scopum habere debet. Eius itaque scopus non potest esse uoluptas corporis, in qua comites habet bestias, nec indolentia: nam saxa essent eo feliciora. Vnde sequitur, esse aliquid his rebus maius: cuius non debet solummodo esse particeps animus, quoniam non solo eo constat homo. Igitur suscitari oportet corpora, ut solidus homo solidi immortalitatis gaudij particeps fiat. Omnia argumēta quæ in Cap. de necessitate Dei incorporati, & de animorum immortalitate sunt à diuinis deducta proprietatibus, hunc possunt referri. Quæcunque enim animorum immortalitatem probant, eadem

dem & hominis naturam solidam æternā fore demonstrant, felicitatemq̄ æternam habiturā. Hoc igitur breui dignetur facere Deus, ut ab hac tyrānide mundi & corruptione in incorruptibilem materiā mutari ualeamus. Nam summa huius mūdi felicitas, summa miseria est. Demonstratis locis, quibus animi æterni suis corporibus repetendis, & in felicitatem communem adsciscendis uidentur obnoxij, superest catastrophē adducere, & imponere huic operi colophonem. Paucis itaq̄ de immutatione uniuersi est disceptandum.

DE IMMUTATIONE MATERIAE
necessario futura. CAP. XXII.

EVndem ordinē, & ab omni parte sibi similem, Deum in natura tota seruari uelle, id in rebus omnibus clarissimē patet, & omnium philosophorū iudicio, autoritateq̄ constat. In toto rerum usu differt finis, & quod in finem tendit. Præterea finem esse longē præstantissimum, & naturę & artis, nulli dubium esse potest. Nisi enim ita esset, ut meliora essent, quæ sunt finis, quàm quæ sunt ad finem, omnia frustra fierent, nec quicquam ageret ex ordine & deliberatione. Nam stultū planē & mente omnino carens id esset, quod actionem frustra cōsumeret, & inde nil præter actionem & spontaneum laborem reportaret: aut siquid ultrā, deterius, uel planē par, & simile. Quæ omnia, ut absurdissima sunt, ita rerum ordini, & sensui, & authoritati refragantur. Actio ergo actionis persimilis, aut motus causa esse non potest. Sequitur igitur, quod scriptum reliquit philosophus, & sensus docet, omnem motum causa quietis fieri. Quum autem omnia hīc sint quodam modo in motu, etiam aliquādo ad futuram omnibus rebus quietem, certum & necesse est: quod concedere de elementis non dubitat Arist. immō affirmat. Stabit ergo aliquando motus in quiete, & pace æterna, sine ullo motu. Nam pereuntibus, aut agere & pati cessantibus his fluxis rebus, motu cœlesti, qui harum rerum generationis, corruptionis, alterationisq̄ causa sit, non erit opus. Quum uero materiā nunquam possit tota ex sua natura exterminari, & sit necessarium ad futuram aliquando quietem, immutari illam materiam necesse est. Quamdiu enim erit, qualis nūc est, obnoxia passionibus sit necesse est. Si sint defuturę actiones & motus, ut est necessarium, etiam immunis corruptionis materiā præstantissimum esse cōsequetur, & fiet incorruptibili formę persimilis: quod sancti uiri diuinitusq̄ inspirati homines oraculis affirmarunt. Quale uero sit futurum optimum esse eius materię, quæ à conflagratione uniuersa superfuerit, non possumus cognoscere, quoniā exemplum omnino deest. Considerantibus tamen gemmarū diuersa genera, & perfectiones, quomodo ue naturaliter apud omnes homines sint in precio, quāuis earū lateat uirtus, potest in mentem uenire, ut sit futura quædā affinitas mole elementaris cum ipsis: nō quidem ut sint in istarum modum, sed (ueluti unus adamas est argumento) nulli potentię cedāt. Deerit enim tunc hircinus sanguis, si materiā fiat adamantina. Quis non admiretur pyropos: carbunculos: hyacinthos: balaustias: granatula: Quem in mentis stuporem nō uertat uiror ille pellucidus smaragdi? Quis capiat claritatem & soliditatem adamantis? Et tamen, quū ea sint summa apud nos, uidentur uix esse umbra & somnia futurorū. Nam ut nil perfectius & magis incompræhensibile ipso Deo & causā primā dari potest, ita summo eius effectu & nixu nil est magis incompræhensibile: Cuius tamen in natura ista parua frustula & rudimenta uoluit respergere, non ut ornarent scorta principum, aut

cupiditates immortales in nobis excitarent: sed ut in admirationem & contemplationem futurorum nos raperent: à quo scopo quàm simus alieni, quis non uideret? At quia nil perfectum potest esse, nisi feces & scorię, recrementa quę omnia absumantur: ideo ignis etiam rerum absolutissimarum probator, operas creatori locabit, & defecabit omnia: quod sensim & arte & natura uidetur aggredi. Absolutissima terrę quaedam imagines aurum bene ab igne excoctum repręsentat, aquę adamas. Nec enim ista duo simpliciter possunt solui ab igne, nisi admisceas phar maca. Vt ergo ista frustula ad bene esse opera ignis purgantis probantisque egent, ita & uniuersum ad purgationem opus habet. Sunt itaque tria tempora Creatoris respondentia potentie, & quodammodo nostris istis sub motu constitutis similia. Nam apud nos pręteritum, pręsens, & futurum est. Infinitum est pręteritum respectu instantis, quoque nunquam uti licet. Pręsens in potestate esse uidetur: sed reuera nil possumus in eo agere, quin pręterierit. In futuro sola felicitas est. Apud Deum fuit æternitas sine materia. Pręsens & instans respectu pręteriti insensibile quiddam est, cum materia generationi & corruptioni obnoxia, quę est mundi duratio. Futurum æternum cum uera fruitione materie adductę ad perfectionem & corruptionis immunitatem erit: cuius exempli faciunt omnes nostrę actiones fidem. Nam omnia effecta habent tempus pręteritum in mente, pręsens in opere, futurum in fruitione: quę ipsa quum in nobis sint, & pręstantissima, nos habere ab exemplo diuinitatis constat. Analogiam enim habet natura & se cum & cum arte. Omnium autem artium finis quies est: ergo etiam nature creatę. Deoque, qui suo beneficio (quum esset per se felicissimus, cuique nulla materia aut creatio potuit adferre ullam perfectionem) hæc omnia inferiora hominis causa, hominem diuini honoris & cõtemplationis (in qua est summa felicitas) gratia cõdidit: ut ex hac corruptione & assiduo labore, ubi ueluti tormentis optimi probarentur, et excoquerentur, tandem in eam felicitatem traduceret, quę æterna Deoque similissima est: ad quã nos sua misericordia conducere dignetur. His argumentis ex rationis penu depromptis tradere uisum est ea placita, quę ueritas ipsa Deus in Deo filio orbi aperuit, suaque autoritate sine adhibitis rationibus credi uoluit: ut impietati nunc in toto orbe terrarum oborienti & regnanti occurrere possit. Quod ut pateat, placita autoritate fulta demonstrationibus subnecto.

RELIGIONIS CHRISTIANE PLACITA

esse præcedentibus demonstrationibus consimilia.

CAP. XXIII.

Authoritate traditum & creditum est, Deum ab æterno existentem, trinum & unum esse. Potentiam enim, sapientiam, & uoluntatem habere, quas personas attributæue personarum dicimus. Primum ab æterno generantem à se sapientiam, patrem illum, hunc filium dicimus: uoluntatem uero à potentia et sapientia procedentem, spiritum sanctum nuncupamus. Ab eo, per eum, & in eo creatus est mundus, substantia corporea & corporis experte cõstans: quę uisibilia & inuisibilia dicimus. Per inuisibilia intelligimus substantias separatas, tam bonas et in bono confirmatas, quàm suapte sponte deprauatas, perniciemque hominibus adferentes. Credimus omnia uisibilia hominis causa facta, hominem uerò causa Dei & sui: ut glorificando Deum sit immortalis. Curam uerò Deum agere rerum humanarum etiam minimarum. Ipsum autem primum hominem quum esset pręstantissima conditione, suo arbitrio naturam labefactauisse, & omnes ex

eo natos ruinae & morti obnoxios, atque ex traduce labem perditionis adferre in hanc uitam. Ad quam naturam reparandam opus fuit summo mediatore Dei & hominum IESU CHRISTO: qui ante secula genitus, tandem quum uisum est diuinae bonitati, uoluit carni nostrae iungi, atque purissimam ex uirgine carnem sumere. Ita sapientia diuina ab aeterno genita, nostra carne uestita, uoluit omnia suppliciorum genera, & demum mortem acerbam pro reconciliandis illis hominibus Deo perpeti, qui homines in illius mortis sanguine abluti, specque eius resurrectionis sublati, uitam aeternam a se suapte natura perditam eius meritis se posse recipere credunt. Demum ille post mortem & resurrectionem repetens caelum, reliquit mysteria, quibus in nomine eius initiarentur credentes, et ueluti quotidianis remedijs leuarentur. Tandem post huius uitae cursum superstites animos immortales a Deo praemia uel poenas recipere: quo ad iudicij tempore solidus homo suscitatus, iudicatusque, propria corporis recipiat, prout gessit. Demum igne totum orbem purgante fieri omnium conflagrationem, ac denique immutationem, & praestantissimum esse totius futurum, atque aeternitatem creaturae, ueluti & creatoris. Haec sunt praecipua rerum capita: sine quibus ulli homini adesse salutem, est impossibile.

DE ORBIS CONCORDIA

GVL. POSTELLI BARENTONII
LIBER SECVNDVS.

PRAEFATIO IN SECVNDVM LIBRVM DE ORBIS

concordia, et adhortatio ad uerè pios homines, ut se ad congregiendum literis et rationibus cum foeda Muhamediorum colluue parent, principumque occupationibus succurrant.

VANTAM orbis terrarum impotens regnandi studium labem ad hanc diem attulerit, quantum concordia luxusque multorum inter mortales dispendium inuexerit, quanta lues ex inani contentione complurium sua domi negligentium & euertentium, aliena uero & parum salutaria appetentium indies oboriatur, neminem qui aliquo rerum usu polleat, aut in historiarum monumentis sit uersatus, ignorare iudico. Postquam enim compendij & libidinis potius quam salutis popularium gratia, aut oboriuntur, aut diutius conseruata augentur imperia, proculdubio, licet quadam specie prima fronte occasiones uideantur iustissimae, contingit non infrequenter, non minus uictoribus quam uictis bella attulisse aërumnarum, post seque parem infelicitatis sensum utriusque populis reliquisse. Verum ita diuina permittente prouidentia, ob hominum improbitatem senio augetentem, a quo maluit alieno quam suo arbitrio homo regi, hominemque alium quam rationem ducem sequi, nunquam non est bellis attritus mundus. Haec est neglecti officij poena. Haec aeterni improbis & ab hac tantum larua rerum humanarum pendentibus supplicij arra est: pijs uero, Dei, ad se suos per calamitates reuocantis, signum beneficij. Ideo Deus optimus maximus compensare iacturam rerum externarum, & detrimenti in bellis accepti, aut festa quadam pace, aut legibus & meliori animorum cultu ferè semper solet. Noua enim imperia solent uicissitudine pacis recreari, obliuionemque quarundam rerum corruptarum inducere: pares uero ceteris, aut etiam inferiores infimis, qui secundo rerum successu antea elati in caeteros, tyrannidem exercebant, reddunt, nouaque

principia & rerū & opinionum inducunt: ut quāto insalubrius bellum his quos opprimit se offert, tanto feliciorem superstitionibus rerū conditionem adferat. præterea cultus, mores, persuasiones, literæ, leges uictorū solent uictis nonnunquā maiorem longē quā ante uictoriam utilitatem relinquere. Sic factū est, ut quāuis Romani & Græci, quorū latissimē secundū populos orientis patuere claruerēt imperia, toto exorbe nobis olim cognito reportarint uictoriam, prædas egerint, non raro crudelissimē uictoria usi sint: tamen legum & morū naturæ magis affiniū ubiuis seminaria & usum in detrimento accepti cōpensationem reliquerint. Reliqua certē mutationum genera, ut quæ à Scythiis & barbaris accidere, quicquid ornamenti & literis & moribus hæ duæ nationes contulerant, frequētius penē funditus extirparunt. Sunt itaq; Barbarorū incursiones naturæ infensissimæ, & ueluti in eius perniciē omnino armatæ. Hoc tamē uel minus malū habent, quōd quanto præsentiorē corporibus humanis cladem adferunt, tanto minora animis adferūt nocumenta. In summo enim felicitatis gradu ponētes corporis bona, nec multas nec peruersas leges adferūt, sed potius cōpositis rebus & à bello respirantes, quū qua ante uterentur felicitate & ocio sub legibus suis populi uicti cōsiderant, eas leges amplectunt. Id docent Scytharū et Gothorū multæ tam in Asiam quā Europā incursiones, Hunnorū, Herulorū, Alanorum, Saxonū, Normannorū, Vuandalorū, Longobardorū insultus, & fixæ ubiuis in Europa sedes. leges enim illi omnes à uictis acceperunt, quū propter utilitatē, quū ob literarum & disciplinarū ignorantiam. Imperia ergo cætera hoc habēt, aut ut leges & cultū loco prædæ uictoriæq; uictis adferant, aut ut labem corporibus tantum, non item animis fœdæ cuiusdam superstitionis cæcitatem ingerāt. Vna uerò Arabica colluies tam fœdā & corporibus & animis intuexit cladē fermē in uniuerso orbe, ut quicquid unquā pestium expertus ante est, in felicitate id ponere debeat, si rerum iusta cōparatione utatur. Præterq; quōd enim id suadet impia persuasio, nil esse præstantius, nullamq; ad felicitatē uiam cōpendiosiorē, quā si nomine dissentanei dogmatis quotquot sunt mortales conficiat, qui in eius uerba iurauit, perpetuū prædonum seminarium etiā inter suos nomine militum Dei alit, fouet, tutatur, et colit miserē lactata gens, tenebrisq; plusq; Cimerijs capta. Quū itaq; Deus hominem, cuius causa cætera cōstant, durationis causa creauerit, leges, imperia, & quotquot genera sunt magistratuū, eius unius in uita diutissimē conseruandi rationē in primis habeāt, omnia & corporis & animi adminicula undiq; reipub. habenas moderantes eius ergo cōquirant, cumulent, seruent: una hæc perfidi tyranni lex authoribus Furijs, cōtra, Dei maiestati, naturæ humanę incolumitatem, animorū & corporū salutem, pacemq; publicā insurgens & armata, tantā mortalibus cladem rebusq; omnibus præterquam uoluptati & uitio perniciem attulit, ut reuera orbis uastitas nocupari possit, & debeat: ut quæ nec suis pace, nec externis quiete frui unquā permittat. Viginti milia urbium olim Aegyptus habuit: nūc uix decē municipia, & sex urbes. utranq; Asiam plusquam dena millia urbium olim ornabāt, nunc ducentæ uix supersunt. Vasta omnia, dumisq; & sentibus ob Nomades religioni adscriptos milites obfita. Quātis ineptijs animos sibi addictorum irretiuertit, toto huius libri tenore palam fiet, potissimū in Alcorani excussione: demum quū aperuero, quā crasse de Deo, dæmonibus, de rebus naturalibus senserit, sanxeritq;, ostendā paucis quantis calamitatibus sint obnoxij, qui Muhamedico subsunt ubiuis terrarū imperio. Quū itaq; omnium decretis cōstet, bella & rerum mutationes esse prouidentia permissione in animaduersionem scelerū introductas: opus certē est, ut quæ

quæ sunt acerbissimæ, etiam maximorū scelerum uindicandorū gratia cōpara-
te sint. Nec moror quicquā, quòd multi dicant, esse rerum certas periodos, teme-
ritati fortunæ & hominum improborum libidini iunctas, unde bella oboriri so-
leant. Si enim admittant, mundū habere causam, & prouidentia regi (alioqui e-
nim cum Fortunarijs non ago) negare nunq̄ poterunt, quum sit illi creandorū
& cōseruandorum singulariū cura, quin longè maximā multitudinis, aut in ur-
be, aut in prouincia, aut in quouis regno cōseruandæ habeat sollicitudinē. Nisi
enim frenaret æternis imperijs hanc molem, omnia cōtinuò bellis arderent. Ut
igit̄ ad rem redeā, quo maiora sunt delicta, eo maiores pœnas permittit Deus
infligi, nō tantū illis qui delicta admiserē, sed & eorū posteris, & cōmercio fami-
liaribus: ut inflictis pœnis discant, aut non cōmittere similia scelera, aut admissa
expiare. Quibus sceleribus olim maximè populi à lege Dei alieni irritauerint
Deum, quū nullo uitio lege diuina destituti nō scēdissimè laborauerint, non faci-
le dixerim. Mutuas enim in cedes quotidie ruebant. Verū fidem faciā dicti mei
ex sacris, pauca percurrando. Pro deprauatis & nō emendatis à patre Ophni &
Phinha, cesus totus populi Dei exercitus à Philistæis est. Quia tanto grauius cri-
men est, quāto maior qui peccat habetur. Dauidis peccati expiatio id insinuat.
Captiuitas Babylonica derelictū iampridem Deū etiā à sacerdotibus & princi-
pibus, ut Baal adorarēt, uindicauit. At quia nunq̄ ullū immanius scelus admitti
potuit, quàm Iesu Christi Dei à suis occisio: ita nec ulla unquā clades tam memo-
rabilis facta est, quàm sub Tito & Hadriano in terra Iudæa, in qua duabus expe-
ditionibus sexagesies centena hominū milia ad unum cesa sunt. Reliquiæ uerò
Iudaici populi sunt ab eo tempore ex prædictione Christi ubiuis terrarū in capti-
uitate. Plures innocentes quotidie per calumnias occidunt: at hominem Deum
occidisse à suis sacerdotibus, eiusq̄ legis cōseruationē præse ferētibus, scelus est
omni pœna immanius. Quid uerò sanctius fidei & perfectio Christiano, cui uir-
tute pietatis in nomine Iesu tota natura paret? Certè nihil. Grauius ergo quouis
mortalium peccat, qui sub tam sancta lege peccat. Seruus enim sciens uoluntatem
domini, & non faciens, uapulabit multis. Non reticuit antiquitas, obortas fuisse
sæuissimas persecutiones in Christianos, quòd iam multi inītiati mysterijs sacris
parum sanctè, alij uero etiā impiè se gerebāt sub sacrosancto innocentia titulo.
Itaq̄ ut ad rem ueniam, cōiectura ducor, ob immania scelera falsorū Christiano-
rū hāc pestem legis Muhamedis fuisse in orbem terrarū immisam, ut qui impiè
lege sanctissima abutebantur, Deum in peste perpetuò sæuiente ultorem senti-
rēt: & ne posteritas luxu & gloria cōtentioneq̄ amplius certaret, & peccaret, re-
rum temporalium administratio est huic tyrannidi oborienti permissa. Venit pri-
mū in hostis potestātē nullo negotio Ierosolyma, in qua prima sancte religionis
patriarche. Non multo post Alexandrina & Antiochena adempte: quū tamen
antè ibidem supra trecentos annos pacificè Christiani utriusq̄ magistratus pote-
statē habuissent. populares uerò ibidē iam sexcentis antè annis nomina Christo
dederāt: nisi certè quædā scelerū immanitas & rerū que à pietate accesserāt abu-
sus, inq̄ luxū & ingluuiem intenta gens, olim Deo charissima, Dei fauorē ab or-
be Christiano abegisset, nō potuisset fieri, ut rerū omnium nuda barbaries, multi-
tudineq̄ tantū potens, uictoriā de illis populis reportasset, qui sine armis erāt to-
to in orbe formidabiles. Contēdebat luxu et inerti otio cū perditissimis nomine
indignissimus imperator Heraclius, quū cœpit oboriri hæc in Arabia factio. Nō
satis habebat pontifex Romanus negligere orientalis religionis partes, primū
inter patriarchas in consilijs locū habere, nisi etiā ambitiosè nomen illud Papæ,

cuius odio tanta excitatur incendia, adpeteret, ut qui summus & erat, & esse cupiebat, ueluti per *αὐτονομίαν* ita uocaretur. Omnes uerò ante eum sacerdotes ita uocabantur: quod ex epistolis Hieronymi, Augustini, & ceterorū Latinorū uidere licet, pariter ex uulgari sacrae dignitatis in Græca ecclesia uocabulo. *Papas* enim sacerdotes uocāt. Forſan cœlitus tam augustū nomen aduenit, à Ioue Papa, qui à Bithynijs puris & sine ullo cultu manibus uerſto erroris ritu colebatur. unde profluxerit nomen, nō admodū laboro. Concessit illo uti Phocas Bonifacio quarto, Sed iuuat paulo latius cauſam huius morbi perſcrutari, ut ſaltem poſtq̃ tam altè totos Chriſtiani corporis artus medicorū eius temporis incuria, aut maleuolentia, ignorātiaq̃, eſt depaſtus, nobis iſtis proſpiciamus, atq̃ ſecundum prouerbiū uel ſerò Phrygicè ſapiamus, periculoq̃ iuuemur alieno. Ut uerò tantę calamitatis initium clariuſ pateat, reſ imperij qua eſſent conditione, de mum ſacri magiſtratus reſ perſequar. Fuit Gregorius pontifex & pietate inſigni, & eruditione: ut qui inter ſacros doctores quartū locum ſcriptorū gratia etiam nū habeat. Huius pontificatus incidit in tempora Mauritiij imperatoris, qui reluctantem Gregoriū, & etiam ſecretò per literas ab ipſo tanti honoris & oneris munus reuuentem, in ſede pontificia iniquiſſimis temporū conditionibus cōfirmauit. Viſus forſan eſt Imperatori homo ille uitę ſolitariae ſtudioſus, aptus, & cui curas tantorū negotiorū & periculorū ob bella Longobardorū imminentiū cōmitteret, et quem ridere & cōuicijs inſectari pro arbitrio poſſet. Ceteris alioqui in rebus pietatem Chriſtianam ſatis fideliter tenuiſſe traditur. Duplici itaq̃ occasione quā diutius in imperio fuiſſet, hominū Itolorum à ſe animū alienauit, quòd ſanctiſſimū hominem conuicijs etiā publicè agitando ridendoq̃ laceſſeret, quòd quam negligeret curam nō ſegnius quouis milite & duce ſuſcipere, & non paucas urbes in fide imperij nō ſine uitę diſcrimine retineret. His in eum moti odijs milites, gregarium militem imperatorem creant. Oraculo monitus Mauritius noctu fugam captans, Chalcedone captus, in urbem Romam nouam reductus, capite truncatur. Creditur hæc factio ſuſcitata ab Heracliano, magnæ in ea urbe authoritatis uiro: ut amico militi nulla generis fiducia nitenti, id daret imperij, quod poſtea ſublato Phoca filio Heraclio tradere poſſet. Ea enim eſt ambitionis natura, ut ſub ſpecie pietatis ueluti per cuniculos in fraudes ruat, obijciatq̃ periculis & inuidiæ, quibus ſe bene uelle conſultum ſimulat. Sublatis patricijs & aduerſę factionis uiris, ut in militari factione ſolet, imperiū octo aut circiter annis obtinet Phocas. Totus eo tempore Oriens in motu erat. Perſe nō tantum ab imperio defecere, ſed impetum in Romanā ditionem, inq̃ ſines uſq̃ Aſiæ minoris irrūpunt, imminēt Africæ & Aegypto. Cura rerū bellicarū præcipua datur Heracliano, & Priſco genero, occurritur ab Africa & Aegypto, ſuſtineturq̃ hoſtilis impetus potius quā retunditur: & interim factiones uarię à ſacro ordine Conſtantinopoli oriuntur. Contendit de primatu pontifex Romæ, orientalis cū occiduo, uultq̃ dici *οικουμενικός*, id eſt totius habitabilis pontifex ſummus Ioannes Conſtantinopolitanus, refragatur † Gregorius Romanus: cuius cum parte Italica fauorem demereri cupiens Phocas, locum primum noſtris dedit, quū tamen nō tantopere ambiret Gregorius præferri occiduum eccleſiam, quā ne alter qui parum ſanctè in multis de dogmate Chriſtiano ſentiret, leges omnibus daret. Sed iſta ſuo loco. Capta Hieroſolyma à Perſis, occaſionem nactus Heraclianus, militem contra Phocam incitat, quòd eius ſegnitie periclitaretur imperium, eum obſcuro loco natum & inertem, Itaq̃ quas comparat copias,

Videtur me-
morie lap-
ſu. Non e-
nim Grego-
rio Magno
eſſititulus
æconomi-
ci, quę con-

pias.

pias, ueluti hosti occurſurus, re prius egregie ad proditionem instructa, præmit-
 tuntur partim in Græciam duces delecti, Priscus gener, & Heraclius filius: ut ca-
 ptato ad opportunitatē Phoca adueniente Heracliano cū copijs statim eum ob-
 truncarent. Ita quibus artibus imperium parauerat, iisdem amisit. Heraclius
 itaq; imperator à milite iam largitionibus patris subornato salutatur. Principio
 imperij magna belli moles imminet, Non enim tum de augendo imperio erat
 agendū, sed de arcendo à penatibus hoste cogitandū. Illud bellum iam à Mauri-
 tij temporibus obortū fuit, hodiernæq; calamitatis occasio primaria est. Fractis
 aliquot bellis hostibus, in desidiā & luxū omnino soluitur Imperator, donec
 hostis qui in proximos fines Græciæ nō irrueret, totam Aegyptum & Africam
 subiugaret, tantaq; potentia insaniret, ut pacem quouis precio uenalem Hera-
 clio negaret. Virgebat ex hac parte hostis insolentissimus, ex altera religionis no-
 stre probū, lignum in quo Christus pependit, iam à decennio in manu hostium
 euerſa Hierosolyma conseruatū. Multo uerò uehementissimè instare proceres,
 orare, obsecrare, precibus minas addere, nī faciat, & proceres & militem sibi du-
 cem quæsituros, qui in tanto rerū discrimē succurrat, Coactus & excitatus non
 tam ratione officij & timoris, quā ne ulla infamię nota perstringeretur (solent
 enim magnates, quo sunt uita cōtaminatiore, eo magis præferre uirtutem, infa-
 miæq; notam fugere) rem aggreditur, bellumq; suscipit cōparato maximo exer-
 citu. Cuius motu præter expectationē territus Chosroes, missa insolentia fugit,
 locumq; iuxta Azotum, in quo cōfligere decreuerat, relinquens, trepidus se ad
 sua transmissio Euphrate recipit, segetes quā iter facit igne absumens, ut aduerſa
 rio sequendī facultatem adimeret. Non segniter instat Heraclius (ut rara & in-
 solita ardent) omnia euertit, populaturq; Mesopotamiam inuadit, Salbarumq;
 ducem ad Saronem fluuium præsidia habentem deturbat, fugatq;. Illi successit
 alter Says nomine, cum toto exercitus robore: cum quo anceps diurnumq; præ-
 lium cōmittitur, donec ad uesperū inclinante ad Persas uictoria Deus optimus
 max. suis opitulari uoluit. Tantus enim repente acris fragor, tam horrendo stre-
 pitu, tam atro nymbo grandine & pluuia Persarū ora diuerberante exortus est,
 ut attoniti Persæ cęli fermē ad internecionem fuerint. Reparatis à Chosroa uiri-
 bus, res nihilo felicius tentata est. Copias Arabū quorundā iam nomine Muha-
 medis eam orbis partē infestantes, ad eam expeditionē Heraclius conduxerat.
 Quæ res mihi uidetur magnum fecisse gradum ad ea quæ postea sequuta sunt.
 Victor Heraclius cum cruce uiuifica septem & uiginti militaria signa hostium
 reportauit. Syrochius uerò filiorum Chosrois maior natu, quod prætermisus
 à patre esset, quum minorem natu Medarsen participem reliqui imperij fecis-
 set, inito cum Heraclio fœdere, & patrem & fratrem sustulit, ut regno potire-
 tur. Qui uix annum patri superuiuens, rerum habenas Adhesero filio reliquit.
 Post quem Hormisdas est susceptus. Cum quo cōgredientes Muhamedis exer-
 citus, illi imperium cum uita abstulere, & popularibus delyramenta persuasio-
 nis pœna mortis credenda obtrudere. Is fuit rerum Persarum exitus. Heraclius
 ouans signum nostræ redemptionis Ierosolymam retulit. Zachariam pontifi-
 cem, qui totis 14. annis comes exuli ligno fuerat, in sede reposuit, supplicatio-
 nibusq; ex more habitis ab Aelia discessit. Cæterum ueluti nullus in toto orbe
 illi superesset hostis, illic constituto Arabico militi (cuius opera egebat) salario,
 soluit longē à patria Romanū exercitum, prædabundumq; & palabundum in
 Syria reliquit: ex quo non pauca colluuiēs, prædonum omnium principi Mu-
 hamedi

stantissime
 respuit, ut
 notam Anti
 christi: sed
 Bonifacio
 tertio. Ita
 ergo legi
 posset: Gre.
 Romanus.
 Tandem uo
 ro Ro. epi-
 scopi cum
 parte Itali-
 ca, &c.

hamedise (ut uero simile est) iunxit. Ipse uero Imperator statim ad institutū olim uitæ genus redijt, uoluptatiq̃ priori hoc addidit, ut totus à magicis imposturis penderet. Monothelitarū uero hæresim suadentibus Pyrrho & Cyro episcopis *Alter fuit* *Constantinopolitanis sectare, & foueret, quū olim fuisset eam infectatus. Præclarū uerò dedit libidinis argumentū, quòd fororis filiam in uxoris loco habuit. *Alexandri- nus. igitur sic possit legi, Episcopis Constātinopol. et Alexand.* Verum ut infelicitas infelicitatem trahit, profligata in luxū pecunia publica, nō potuit ex pacto externo militi satisfieri. qua de re irritatus Arabicus miles, & eam à quæstoribus conuicio exceptus, arma sumpsit in imperium, & paucis annis uastando Syriam & Aegyptum, præclarissimas Syriæ occidentæ urbes Damascum, Antiochiam & Aeliam Capitoliadē, quæ est Ierusalem, cepit, populauit, falsamq̃ persuasionem timore mortis multis suasit. Huiusmodi fuere rerum pestiferarum initia. Oraculo, quum diuinos consuleret, admonitus Imperator fuerat, ut à gente circuncisa caueret: magnū enim imperio malum ab ea impendere. Ille uerò de Iudæis, quos solos circuncisos putabat, oraculum interpretatus, eos omnes in toto imperio uidegit ad baptismū. Verum aliò res tendebat, ad Muhamedicos scilicet, circūcisionem obseruantes. Ea occasio, cum recepta cruce, fuit in causa, ut optimus putaretur, qui fūco orbi imposuit. Egīt uerò literis cum principibus uicinis, ut perinde Iudeos ad fidem Iesu Christi cogèrent. Erat omnino illud seculum morbo plenum. Nulla enim regio in tota habitabili suo motu caruit. Italia à Gothis, Longobardis, & Arrianis ita agitabatur, ut nulla ferè urbs factiosis careret. Vbiuis ferè erāt duo episcopi: unus catholicus, alter Arrianus. Sisebutus Visigothorum rex in Hispania omnia Romanis ademit præsidia. In Gallia (quod nescio, si antè aut ab eo tempore contigit) Theodebertus à Clotario & Theodericho fratribus est sublatus. Erāt illi homines, quod nomina indicāt, magis feritati Gothorum, quàm humanitati Gallorum, nulli nō cognitæ, affines. Puto sanè hoc infelicitatis initū ex foeda Imperatoris cū hoste Christi confœderatione profluxisse, inq̃ ipsū imperij caput confœderatum primò recidisse. Nec enim ullus unquam colluuei Muhamedicæ fidem dedit, quin statim luerit ab eadem gente pœnas. Faciat historiæ fidem in primis infaustum Heraclij cōmercium. Prodeant secundo loco ipsi inter se comparati. Paulo post occupatū Persidis imperium sollicitati sunt Turchæ, gens tunc ignobilis, ad stagnum Caspiū pertinens, à Muhamede Persidis principe, cōtra Imraëlem Chalipham Babylonæ: quò cū uenissent, statim deuictō hoste, spoliatoq̃ sua regni parte, qui eos accersuerāt, imperiū occuparunt, et ad hanc fermè diem retinere. Inita etiam amicitia cum administratoribus Aegypti, idem contigit: regnatumq̃ illic est quoad Chircassi, qui et Mamluchi, dominis præfuere, aliunde etiā stipendio cōducti. Rodericus rex Gothorū in Hispania uim inferens uirgini, Iuliani Romanorum in Mauritanis procuratoris filie, fecit ut dolore uictus pater innumerā colluuiem nephariæ gentis in amicitiam accerseret, trañciendiq̃ in Hispanias ad scelus in filiā admissum uindicanum potestatem faceret. Quo factū est, ut cōfecto rege, ante triennium Hispaniæ fermè omnino in potestatem eorū uenerint: unde nunq̃ potuerunt deturbari ad Friderici usq̃ tertij imperatoris tēpora. Dedit uerò imprudentiæ pœnas perfidæ nationi Iulianus, amissa cum prouincia uita. Nolo adferre, quanto dispendio inuitati in Italiā sint tempore factionis Frederici Barbarossæ, & Alexandri 3. Pontif. Nemo certè unq̃ nisi suo magno malo, uel auxiliū uel fauorē eius nationis est expertus. Faciat fidem imperator Trapezuntius, à confœderato cōfectus. Testentur Sultani Aegyptij, à seruitijs frequen-

frequentissime celi. Dat nunc imperium Constantinopolitanum dementiæ pœnas, quòd maluerint Palæologi hostem Christianitatis in auxilium contra proximos, parètes euocare, quàm æquo quodam iure cum illis sine sanguine componere. Fœdus cum ea gente ex rege Hungariæ Vuaiuodam fecit, id est prætorè, ex Mysiæ Valachia regulum. Si uellem huiusmodi infelicia fœdera persequi, me deficeret dies. Redeo ad institutum, quæ scilicet in ecclesia Christi esset rerum conditio, quum inualuit perniciosum Alcorani dogma. Contentionem obortam de primatu tempore Phocæ, uidimus inter Orientalem & Occidentalem ecclesiam, sed longè diuersa ratione. Contendebat enim iam pridem Ioannes de auctoritate, & nomine uindicando: cōtrà sanctus Gregorius quum in ea sede esset, quam totius ecclesiæ consensu primam esse cōstabat, à nullo mortalium tam ambiciosum uocabulum debere agnosci dicebat, in cuius rei signū uocabulum humilitatis Seruus seruorum Dei, primus sumpsit. Quum hæc pridem esset orta altercatio, & iam à tēporibus Mauritiij & Gregorij Phocas, ut dixi, ineundæ apud Bonifacium quartū amicitia gratia fecit, ut *πρωθρον*, id est omnium deorum templum Romæ falsæ religionis tempore constructum, M. Agrippæ opus, memoriam uirginis matris & cæterorum diuorum dicaretur: præterea ut pontifex Pape uocabulo uteretur, primariaq; esset super omnes ecclesias auctoritate, Romana. Quod quauis omnium fidelium consensu ad eam diem habuerat, tamen quia de ea re nemo litē intenderat, nulla adhuc eam ob rem imperatoris potentia decretis ue usa fuerat. Itaq; quod optimo studio defendere, ne ipse aut alius occuparet, pontifex sanctissimus † studuerat, statim à morte illius aliò tractū est quàm uolebat. Inter illum enim & Bonifacium tantū sedes occupata biennio à duobus est. Horū prior fuit Sabinianus, homo nequam, & in Gregorium iniquissimus, qui sedit mens. 17. alter Bonifacius iij. qui septē. Fuit Sabinianus homo factiosus, qui cōflata sancto pontifici infamia, ex summa inuidia probitatis eius, malis artibus populum captando adeptus erat pontificatum. Quū itaq; in hominis sanctissimi corpus odia exercere nō posset, uolebat scelerato edicto opera eius abolere, constituereq; ne quis illa domi haberet. Ea uerò una re agitabat eum apud populū, quòd uarias statuas antiquorū & urbis ornamenta deiecisset: quod erat falsissimū, nam nil aliud quàm idola & ueteris superstitionis reliquias abstulerat. Quum uerò in summa annonæ charitate à populo moneretur, ut elemosynis imitaretur sanctum uirū, calumnias calumnijs addebat, dicendo Gregorium totum ecclesiæ ærarium absumpsisse, ne quicquam erogaret. Erat uerò in basilica Lateranensi maxima auri in pios usus cōuertendi uis. Nam quum Seuerinus, 29. postea annis pontifex creatus à populo cleroq; pro more esset, cōfirmandusq; ab exarcho Rauennato nomine Heraclij foret, Isaacus exarchus ut ab imperatore rei numarię (ut solent uoluptuarij semper) egen te gratiam iniret, sibiq; consulere, non aliter se approbaturum suffragia populi, quàm si ærarij Lateranensis illi nomine imperatoris potestas fieret, dixit. Annuuit coactus, & alioqui bonus, pontifex: sacra pecunia partim imperatori mittitur, partim militi datur, partim Isaaco cedit. Fugerat superbum titulum sanctus pontifex, arripuit alter. Collegerat ex pietate pecunias in pios usus conuertendas: illis scelestus successor parcens in summa rerum inopia, ut quandoq; illas deuoraret, easdem reliquit successuro paulo mox, ut precium sacri muneris foret. Factionibus tum totus Orientalis ecclesiæ status cœpit nutare. Patriarchæ nomen sumpsit propria auctoritate Constantinopolitanus pontifex, unde pestis oborta,

Gregorius
magnus.

oborta, fuere statim quot capita, tot sensus. Erant enim multi *Arriani*, non pauci errore *Nestoris* imbuti. *Monothelitarum* factio etiam imperij arcem occupauerat. Quod facit, ut libens ad sententiam accedam eorum, qui uolunt à quodam *Sergio* monacho adiutum *Muhamedem*, id est, quod nullos alios esse bonos *Christianos* in toto *Alcorano* suadere uoluit, quàm qui more *Nestoris* in *Christo* diuinitatem non agnoscerent. Sunt itaq; etiam hodie multi in *Orientis* partibus *Christiani*, sed fermè sunt illi dogmati affines. *Geberus* quum in suo *Almagesto* tradit fastos celebrium populorum, *Nestorianorū* & *Iacobitarum* qui utriq; *Muhamedi* fauebant, festa describit. Habent multa *Romanæ* ecclesiæ incognita, aut inuisitata. ueluti festum baptismi *Christi*, apparitionis crucis in cælo, coronæ, spicarum, uuarum, & huiusmodi. Hæc impiæ persuasione fecerunt uitam, dum aut stertimus luxui dediti, aut nobis ipsis malum in caput aliorum causa & odio accersimus, malum usq; utriq; perire, quàm postposita ambitione secundū præscriptū *Pauli* seruare in unione pacis uinculum. Deditimus iam fermè 950 annis eius sceleris pœnas. Vnde facile adducor, ut credam, non minus sceleris à nobis, quàm ab illis admissi ab eo tempore diuinæ bonitatis clementiam auertisse à prosperitate status *Christiani*, ut ad uiuum scoria nostra, ut & in *Orientali* & *Græca* ecclesia excoquatur. Aurum enim nostrum, ut aiebat propheta, uersum est in scoriam. Certe si res ipsas ad suorum principiorum normam uolumus expendere, nulla hodie est conditio quamuis specie sanctissima in ordine *Christianorum*, in qua perfectissimus hac ætate ad eorum, qui parum probi olim habebantur, perfectionem accedat. Fac esse quosdam: numero certe tam exiguo erūt, ut uix quot *Thebarum* portæ, aut ditis hostia *Nili*, reperiatur. Quid aliud fermè est hodie (si illos qui matura iam ætate accesserint suapte sponte, excipias) monasticus ordo, quàm exhæredatorum refugium? Certè nisi *Deus* reliquisset nobis semen, ueluti *Sodoma* essemus, et *Gomorre* non dissimiles. Ex quatuor mendicantium ordinibus multi semper fuere singulari eruditione uiri, quorumq; opera negligentia multorum curionum est compensata. Vnde sanè apparet, quamuis illi homines sunt, & suis laborent imperfectionibus, rerum tenuitatem in monachismo esse præstantissimam. Si enim uideas illos qui *Benedicto*, *Bernardo*, & cæteris nomina arctioris professionis causa dedere, ad nonaginta fermè distinctiones, proculdubio uix centesimum quouis seculo reperiatur, qui præter *omnino* quicquam exercuerit homine dignum. Modo enim communi uulgo uiuendi norma uixerint, id uero præstantissimum putant. At bone *Deus*, quantum differt ab ea præsci seculi conditione hoc uiuendi genus? Nolo per singulos ordines discurrere. Vbiuis enim tam multa parum officio digna se offerunt, ut silentio tegenda quàm agitanda melius iudicem. Nobis ad hanc diem *Deus* opt. maximus indulget, si forsan resipiscamus, luxumq; istum plusquã *Sybariticum* relinquamus. Iam securis ad radicem posita est. Nobis illud idem imminet, quod toti *Orienti* contigit. Agite ergo fratres charissimi, quum principibus non liceat per illorum occupationes hanc terris auertere pestem, occurramus, opponamus nos ob *Iesu Christi* nomen, in impiam nationem rationum gladios acuamus prima quaq; occasione perstricturi. Nos non pudet unicum in *Europa* dominationis angulum esse tantū relictum *Christo*. Quam desidiæ nostræ rationem sumus *Deo* reddituri, quòd tantæ calamitati nullus se opponat? Certè multi martyres miraculis post mortem clarissimi, docent gratissimam hanc esse causam *Christo*, Multi enim quotidie se opponen-

res peruerso dogmati, post mortē sanitates illis reddunt, qui nomine Christi eorum adeunt bulta. Putamus ne defuturum suis Christum, qui fecit, ut Africanis episcopis abscissā ab Arrianis linguæ ueritatis assertrices renascerentur: Vnde isthæc fatua & futilis opinio inter multos ueluti sanctissimum decretum habeatur, tempus martyrum præterijisse: Quasi uerò usquā occasio se Christo probandi uitæ etiam discrimine desit. Si deessent impij, & à causæ primæ cognitione alieni, non desunt hæretici, impia principum facinora, scelestorum tyrannorum nequitia. Si & impij & hæretici absunt, nunquam ab orbe sunt res abfuturæ, in quibus arguendis animus Deo fretus se exerceat, Deiq; testis fiat. Nolo adferre primorum exempla, quum innumeræ martyrum myriades loquantur. Increpatio Herodis Ioanni Baptistæ mortem attulit, Libera repræhensio Valentis imperatoris Basilio magno, si permisisset prouidentia, attulisset cum morte exiliū. Quoties uitæ discrimine Eudoxiæ imperatrici Arriana heresi infectæ se opposuit Ioannes Chryostomus: bis passus est propterea exiliū. Thomas Cantuariensis ob libertatis ecclesiæ conseruationem capite cæsus, miraculis postea clauit. Hæc omnia ostendunt, nulla in re nos magis debere probare Deo, quam in uero suadendo, & asserendo. Non erat à morte Christi uberior seges Christianis proposita, quam nunc. Quid enim differt, aut hominem ueritatem nunquam nouisse, aut illius fuisse oblitum? Totus orbis est in maioribus tenebris, quam quum uenit Christus in uineam operarios missuros. Certè ut nulla pestis superstitiosa unquam usquam gentium Muhametana immanior fuit, ita nil nomine Seruatoris fieri gratius potest, quam totis uiribus illi obsistere. Angelus Siculus gloriose Christū Mauris prædicando, post diurnos carceres uitam gladio finiuit. Quinq; martyres Frãiscani, Berardus & socij, eam ob rem in Mauritania capite cæsi sunt, miraculis statim ab ipsa morte gloriosi. Antonius, qui à loco sepulturæ Paduanus dicitur, fecerat huius rei periculum in iuuentute: sed re infecta, ob linguæ ignorationē redire est coactus. Lingua una Arabica opus est, præter facultatem congregandi cum Christi hostibus, quæ aperit uiam ferè uniuersum orbem peragraturō. Nulla enim unquam, quod literarū memoria extet, tantum orbis terræ occupauit, Mauritanix duæ, Numidia, Africa, Aegyptus, Aethiopia, Arabia, Syria, Asia minor, Armenia, Mesopotamia, Assyria, Persis, Parthia, Aria, Gedrosis, & maior Indiæ pars illā perniciosi dogmatis gratia amplectitur. Iusserat Clemētina de magistris, primarias Academias illius debere habere doctores binos, ut singula secula haberent homines ad eam persuasionem ex hominum mentibus cōuellendam idoneos. Non est adhuc factum. Ieci nūc uobis, ut per meam tenuitatem licuit, fundamenta eius eruditionis excusa grammatica. Ingens, ut in raritate, est mihi librorū huius linguæ supellex. Verū quod maximè uos paratos, & ab omni parte instructos reddere potest, refutatio infanti dogmatis est. Id uerò operis sum aggressus, nō eorum qui ante me ex uersione, aut (ut melius loquar) inuersione latina Alcorani idem operis sunt aggressi: sed ex ipsis Arabicis exemplaribus. Agite igitur o fratres charissimi, uos præcipuè qui mundi contemptum profitemini: adiuuate me, & opera & precibus. Sequimini quamuis non satis peritum ducem. Etiam summa ingenia à tyrociniō incœpere. Ab his principijs nos Christo probando, pergemus ad maïora. Ita fiet, ut studium Principū in eam partem excitetur, & in hanc curam procumbat. Modica flamma non rarò maxima incendia excitaui. Quid tantam uitæ charitatem habemus, quæ nobis etiam inuitis est relinquenda? Quan

to certius illam Christo cōmittendo agemus, apud quem perijisse uixisse est? Vidimus quatuor aut quinque expeditiones in Muhamedicos animose unius aut alterius hominis iuasū susceptas, quæ certè si rationibus ad dogma euertendum aptis perinde ut armis fuissent instructæ, funditus interijisset Arabica lues. solent anteire in periculosis arma. Præcedant literæ, armet pietas fidesque. Alioqui, si pari delidia utemur ei, quæ ad hanc diem durauit, proculdubio inuiti subibimus iugum fœdæ seruitutis & animorum & corporum. Si nolis sanus, ut inquit Horatius, cures hydropicus. Luget sub ea peste afflictus orbis: & quam rerum conditionem, dum libera esset, seruare, ut debebat, noluit, ea nunc inuita utitur. Græca ecclesia opibus ad luxum est abusa: nunc illæ cedunt militi, & uires ad eam opprimendum faciunt. Ita instituit Deus, ut postquam diutius nos ad pœnitentiam expectauit, inuitos trahat: & quibus rebus in perniciem & luxum superbiamque utimur, illas aliò traducit, ut afflictionem quidem, non autem uoluptatem inde recipiamus. Immanis ille tyrannus Muhamedes, qui Constantinopolim cepit, quum opum aceros, quibus patriarchatus diffluebat ornatu, pompaque, & rationum libros cerneret, fertur dixisse: O impij homines, in caput uestrum hoc recidet, uos his opibus tam copiosis contra legis uestre præscriptum abutentes, ruinam uobis accelerastis. faciam ut posteritas luat peccati uestri pœnas, Militi res Christianas affligenti, hæc pecunia cedit. Nec mora fuit, quin conuehendas illas opes in unum ærarium iuberet, ex quo liceret tantum in belli aduersus religionis Muhamedicæ hostes expeditionem, & in usum pauperum, peregrinorum & tenuium hominum, qui in re literaria uersantur accipere. In hanc partem, quotannis aureorum sexaginta milia nomine elemosynæ expenduntur. Semel est à Sultano Selimo Sulimani regnantis patre exhaustum illud ærarium, contra aui institutum, quum ad bellum Persicum, in Chalderandagis festinaret. Cumulauit itaque patriarcha posteris æternam cladem. Nihilo uerò feliciores, inferiores ecclesiæ illius ordines fuere. Quicquid enim, seu decimis, seu alio prouentu ecclesijs debebatur, id totum militi cessit. Ut non sit mirum, illos Principes æterno copiosoque milite abundare. In demortui enim locum, non secus atque hic curiones, statim sufficitur alter. Nisi tempestiue medeamur, tantundem nobis imminet. Relinqui quidem inter uictores solet cuiuslibet nationi liber suæ religionis, in summa tenuitate usus: sed imperatoris edictum quotidie iuuentutem ex toto imperio à parentibus Christianis abducit, ut in militiam adscribatur post aliquot annorum tyrociniū: atque demum, quod est omnium deterrimum, in uerba Alcorani abnegato Christo iuret. Et nos ista non permouent? Quum uariarum religionum ordines sunt inter nos oborti quodam seruore, primò summa in illis pietas uiguit, iramque numinis ne defauiret in cæteros mortales, pijs precibus auerterunt: paulatim uerò, refrigerante illa bona lite, ut uocat Hesiodus, ad pristina mortalibusque consueta studia rediere, differreque cæteris, paulo ultra externum cultum cœpere. Ideò uaria ratione, pars una ecclesiæ, unicum tantum probauit ordinem, quod omnia cum tempore corrumpi cerneret: alia corruptis, alios melius substituit. Nam inter Græcos, & in toto ferè Oriente unicus Basilitarum ordo reperitur. Augustini sectatoribus succedere Benedictini. Eò uerò bonorum illorum uirorum studium tendebat, ut Apostolicum illud uitæ genus, quod quum alibi multis in locis, tum potissimum in desertis Aegypti & Syriæ, ad trecentos ferme annos innumerabilibus insigni sanctitate uiris inclarue

rat, quàm plurimi amplecterentur: nec infelicitè successit. Clarissima enim mundi lumina id instituti placuisse Christo, docuere. Ex grege Benedicți, Berno est obortus, qui Cluniacensibus originè dedit, Bruno Cartusianis, Cisterciensibus Ardíngus, Præmonstratensibus Norbertus, Stephanus Grandimontensibus, Valli umbrosæ Galbertus, Bernardus Clareuallensibus, Camaldulensibus Romualdus, &c. omnes uerò non aliam ob rem, à prisco uiuendí ritu & consortio differre uoluere, nisi quia parum sanctè instituta inter copiosas opes seruari cernerent. Ideo ad uiam arcíam contendentes, deprauata fugiebant cõsortia. Verum quia medijs in opibus, uix potest seruari integritas, ad postremum oborti sunt quatuor ordines, opibus & priuatis & communibus destituti, quibus præter primos Apostolis proximos nulli meliores fuere. Licet enim homines sint, ueluti & cæteri, non habuere tamen suas ab opibus pestes, ut illi. authores, Elias & Augustinus absentes, & iam pridem uita præsentí functi, Franciscus & Dominicus præsentés instituere. Sed quorsum hæc? Ut pateat, quõ sit tanta messis in toto terrarũ orbe, & tam pauci operarij, multos esse qui operas hilari animo patri ad uineam colendam sunt polliciti: uinea tamen non tantum ab illis non colitur, sed ita negligitur, ut ne uinea quidam appellanda sit. Iam incipit serpere Christi euangelium in orbe nouo. Scribit Petrus Martyr, illic iam multa cœnobía ad catechismum esse introducta à Franciscanis, & Dominicanis. Quamdiu magna erat literarum ignoratio, nulli fermè curiones sacrarũ literarum periti, librorũ multa penuria erat, magis necessaria fuit opera uestra Fratres. Nũc uerò quõ uobis inertia, & nimia multitudo alieno impendio uicitantium probro detur, & iam à pueris obijciatur, eluite illam notam, priscorum patrũ animos cõcipite, audete aliquot. Nunquam sunt defuturi sectatores. Quanto sunt immaniores Muhametani, in eos qui uel mutire contra imposturam Alcorani audent, tanto præsentíorem suis Christum adfuturum, est sperandum. Fiet tandem unum ouile, & unus pastor. Si uerò amplius cunctabimur, periculum est, ne iste paruulus orbis angulus, in quo imperium Iesu adhuc floret, etiã nostra socordia illi pereat. Non est more hæreticorum, & impiorum, differendum. Aiunt enim illi, non esse obsistendum Muhamedici, iniquitates nostras uindicaturis, in que hoc à Deo missis. Hi uerò, suum Christo imperium esse relinquendum, ut illud ipse tutetur. Nil sine humano arbitrio, quum ab eo potest fieri, solet facere Deus. Eos opus est, qui sunt sui, si uelint eius frui felicitate, etiã toto & corporis & animi nixu conari, ut eius doctrina quàm latissimè pateat. Si semel peruersi dogmatis placita uno in loco conuelli cœperint, nullo negotio tota moles illa concidet. Modo sentiant principes retineri posse imperia sub Christi doctrina, facile cedent, uictoriãq; qua nulla unquam fuit futura ue est memorabilior, reportabimus. Quod faxit Deus. Quum enim tam latè pateat eius persuasionis linguæq; usus, ut à columnis Herculis per Africam in centesimum octogesimaliumq; gradum secundum tropicum extendatur: si semel qui illa utuntur, suntq; magna quadam authoritate apud suos, rationibus à nobis uinci poterint, accingentur operi, unaq; nobiscum Christi doctrinam alijs tradere satagent. Non est ut uulgo creditur, tam arduum cum illis congregari. Rationes enim nostras sustinere nunquam poterunt. Ideo statim ad supplicia recurrunt, si quis uel unum uerbum dicat contra Alcoranum, aut eius placita. In patientia possidebunt animas suas, qui se obijcient. Miraculis uincuntur. Aderit Christus, si semel fide armati congregari susce-

sui cœperint una Iesu Christi mors, & diuinitas est illis suadenda. Cætera enim de ipso persuasa habent, iudicemq; uiuorum & mortuorū, cum postquam obiecit expectant. Verum eius laudes tam ex Alcorano, quàm ceteris eorum authoribus, in fine libri huius, cum Compendio tertij capituli primij, & epitome secundi ideo addam, ut à dissimulata beneuolentia illos ualeamus nostra inculcando adorari, sensimq; irreperere. Ea uero iam sunt Arabice à me uersa, sed ideo non edam, quòd desit adhuc nobis lexicon Arabicolatinum. Quod quum in nostra peregrinatione aut uertere, aut recuperare potero, statim ad uos adferam, uobisq; eadem Deo iuuante Arabice excudam, quæ & Latine; ut ab ignorantia linguæ non simus amplius imparati. Vnum id uobis in principio est conandum, ut egregie obistere possitis etiam Latine nefarijs eius pseudoprophetae opinionibus, uel eam ob rem, quòd nunc excuso Latine exemplo Alcorani, & per manus Christianorum, uolante, non sunt defuturi, quibus ea præscripta arrideant, impij præcipue Lucretiani, Epicuræi, & naturales: quos omnes peruersa Euangelij interpretatio nobis genuit. Quid enim non placeat, quum arbitrarium uxorū numerum, & earum repudium, ancillarum & puellorū legitimum usum, uenerem brutalem, & similia in eo perditū legent homines? Quum illis præstantissima ueluti morbo omnino uictis, sint periculosa, morbosa, & uenenata, quid futurum à pestiferis putamus? Verum de his satis. Animos ergo in eam perniciem concipientes, ruinamq; eius apud uos meditantēs, à pseudoprophetae uita exordium ducite,

*Euangelij
audientes et
legentes, Al
coranū re-
cto animo
iuuadi rem
Christianā
editū adeo
nō sollicita
bit ad defe-
ctionem à
Christo, ut
etiam infir-
mos in fide
Catholica
magis cōfir-
met: quos
nec factidif-
sima Ro. sy-
nagoga sen-
tina, nec
portæ infe-
rorum per-
mouent.*

M U H A M E D I C A E P E R S U A S I O N I S E X P O -
sitio & refutatio. Vita Muhamedis legislatoris Arabum.

C A P. I.

Quoniam multa uariaq; se offerunt, ut quibus artibus euectus sit Mu-
hamedes ad rerum fastigium, orbi aperiatur, statui, quo facilius possint
comprehendi, & memoria seruari, argumentis quibusdam & locis, eius
uitam more Suetonij in Cæsaribus describere. Ita enim fiet, & quæ ad res eas-
dem pertinent, ut colligi facilius possint, & collecta id lectori relinquunt ut si-
ne ullo tædio, res alioqui parum lectu auditu ue gratas, explicare ualeat. Quo
genere itaque sit natus, quibus artibus educatus, qua fuerit indole, quo ani-
mo, quibus fautoribus in sacris suadendis, quibus in comparanda potentia
sit usus, quibus cum affinitatem contraxerit, quot uxores duxerit: demum
quibus expeditionibus comparauerit eam, quam Coraisinis posteris poten-
tiam reliquit: quo demum fato sit functus, & ubi sepultus, primo loco tra-
dam. Demum eadem arte Alcoranum excutiam, in que locos communes re-
ducam, quæ tractata uoluit, quid ex ueteri Testamento, quid ex nouo sum-
pserit, quæ errata in illis sint admissa, quæ ue sunt illi propria. Postremo, qui-
bus authoribus secundum Alcoranum utantur, qui in illius uerba iurarunt. De
rerum successione postremo loco dicam. Sed nunc rem aggredior.

Q U I B V S P A R E N T I B V S O R T V S S I T

Muhamedes. C A P. II.

Quamuis ad rem parum faciat, quibus maioribus oriare, dummodo opti-
mis sis similis: tamen genus & maiores hominum ideo perquirimus, ut
quibus

quibus adminiculis potuerit ille qui describitur, uti seu ad uirtutis, seu ad uitij uiam, cognoscamus: & ita quid maioribus debeat, quid propria industria sit consequutus, dispiciamus. Maiores habuisse Mechæ ciuitatis Arabiæ ciues Muhamedes traditur, ignobili familia. Choreiffos uocabât, mercimonijs à Perfide Syria & Aegypto in Arabiam conuehendis deditos. Patre natus est Hebdalla mutalibo, homine (ut uolūt) diuite & opulento: matre Imina: ethnicis, ciuibus Mechæ, ut quidam scriptum reliquerunt. ut alij, in Ietriba natus est, quam alij Iesrabam uocant. Communior eorum sententia, est ortum esse Mecha. Oriundus uerò scribitur ab illis, quorū opera usi sunt posteri Chaliphę in persuasione tradenda. Nam Iesrab ideo Medina alnabi, id est ciuitas prophetæ dicitur, quòd illic natus sit & sepultus. Alij uerò ob habitationem & sepulturam tantum ita uocatam affirmant. Hæc originis eius obscuritas inde uenit, quòd septem uiros habuit in summa familiaritate totius fabulæ decennio conscios, quibus alij ob inuidiam se opposuerunt, & Chronica quædam uitæ illius omnino ab illorum sententia diuersa scripsere. Septem primi hi sunt: Afferus filius Ameri, & alter eodem nomine filius Chetiri, Homarus, Humeranus, Eleanfarus, Aeonus, & Napheas. Istorum est cõmunior & prima sententia. Nam etiam participes legis Alcorani dicuntur, & à propheta in consortium adsciti: de qua tamen lege interrogati sepius, se nihil scire affirmarūt. Illis se opposuere recentiores, et ab insequentibus Chaliphis instructi, Abozeidus, Ibnabdallaus, Muhamedes Ezræ filius, Alphalus Iagphari filius, Abohumarus filius Zeidi, & innumeri alij, ut maiorem authoritatem darent minori urbi, in qua sepultus est. Nec uerò satis habere à primis desciuisse: etiam excogitarunt duas genealogias confictis nominibus: unam ab Adamo per Ismaëlem, cum quadã luce à uiris in foeminas transiente, usq; ad patrem eius: aliam ediuerso à Muhamede in Adamum, & ne parum uiderentur mendacij dixisse, unius ancillæ Halimæ testimonio usi (illa pupillum educauerat) matrē sine dolore peperisse, & quamplurima talibus authoribus digna excogitarunt. Vbi ubi sit natus, cõstat omnium calculo fuisse posthumum. matrem uerò biennio, aut ut alij uolunt, quadriennio post eius natiuitatem obiisse traditum est. In tutelam uerò aui Abdemutalibi receptus, curaq; Halimæ misellæ foeminæ ex prouincia Venizat ortæ, educatus est tenuiter factis, ut ex multis uidere licet. Nam & ipse de se fatetur in Alcorano dicens, Pauper eras, & es ditatus, pupillus eras, & es collectus. Præterea curam domesticam camelorum habuit in domo cuiusdam affinium, quoad more maiorū iam grandæuus camelos onerarios, (quibus quicquid est mercium, uehi in illis regionibus solet) ultro citroq; ex Arabia in regiones uicinas agere cœpit. Quæ omnia nec nobilis, nec potentis familiæ argumenta esse possunt, si res apud nos æstimari solitas spectemus. Hæc ideo dico, ut perpensa diligentius hominis origine, uideamus, unde primum fecerit potentia gradum. Potest tamen fieri, ut paternæ opes tam angustæ essent, ut illi & fratribus, quorum duodecimus erat, uix satisfacerent. Si ad rem faceret, eorum nomina ederem. Sed de illis nil aliud scire iuuat, quam quòd hostes illi ob imposturam infensissimos fuisse constat: duobus exceptis, qui à cultu idolorum ad stultas eius nugas transiuere, Porro reliquos occidit. Tanta erat in homine uel generis

charitas. Sed de illis mox.

ET si ista non uidentur argumento conuenire, ut quum de hominis uita dicendum est, de loco dicatur: tamen quia & loci & temporis ratio plurimum ad res ipsas dignoscendas confert, ideo antequam ulterius progredior, de conditione hominum, qui tunc Mechæ habitabant, quum natus est Muhamedes, dicendum censeo. Mecha emporium est in Arabiæ felicis occidua parte situm, ad centena milia passuum distans à littoribus Arabici sinus, quem nos rubrum uocare in sacris solemus. Eò quidquid est aromatum in regione Sabæa, ob frequens omnium nationum cōmercium conferri solet. Gens corruptis moribus admodū, & quæ præter uoluptates corporis nil in bonis ponat. Visuuenit simili bus locis, ob assiduam uarij cultoris & indies mutari soliti frequentiam, uaria etiã sacrorū genera haberi, ut unaquæq; gens etiam quos deos ubiuis terrarum patrios habet, in magno & frequenti emporio reperiat. Præcipua pars hominum illic agentium, quum rebus nouis studeret Muhamedes, idolis seruiabant, quæ Ellet & Aluzza dicebantur (uolunt quidam fuisse Palladem & Venerem) Iudæi Mosaica templa colebant. Quibusdã Christianis Iacobitis & Nestorianis erant sua sacra. Sed longè maxima pars ethnicorum erat in quoddam templum mediã in urbe situm sacrorum gratia conuenire solita. Qui res Muhamedis scripsere, ut autoritatem religionis ad altissima principia referrent, uolunt hoc templum, ubi turris dicta Alquibla est, iam à temporibus Ismaëlis conditum fuisse, sacrumq; ritum ab Abrahamo Ismaële & † Cahidarō eius filio institutū. Cuius rei fidem facere uolentes, addunt Cahidarū ne idolum ignoraretur, qua in parte turris erat, illic lapidem marmoreum è regione posuisse, ut qui ingredi templum per occupationes non posset, saltem uiso signo adoraret. Interim illi boni historiographi nō aduertunt, quòd dum antiquitatem prophetici generis quærunt, illius generis primores idololatriæ authores constituunt. quum alibi mendaces parum memores, in Hazear dicant ex iustissima & religiosissima gente natum. Et ipse de se fatetur, fuisse in errore manifesto, & idola illa colluisse, saxumq; adorasse in Suna scribitur: ita sibi consentit mendacium. Ne autem patrius ritus omnino aboleretur, etiam hodie saxum illud colunt in patrū memoriam. Aiunt uerò in ea urbe, aut circà, sacrificare uoluisse Abraham filium suū: & ideo multas admodum in peregrinationibus, quæ quatuor mensibus fiunt, ceremonias obseruant, uelut ab Abrahamo ibidem institutas: inter quas nulla frequentior est occisione ouium multarum, in eius agni memoriam, quem Abraham loco filij sacrificauerat. Verum de his suo loco. Nunc ad educationem est ueniendum.

Is est Cedar filius Ismaëlis, quē alii qui Caidrū uocant.

DE ADOLESCENTIA MVHAMEDIS.

CAP. IIII.

EGregij illi historici, de quibus mentionem fecimus, ex fide Halimæ nutricis huius prophetæ recitāt quædam digna authoribus. Natum enim eum circumcisum dicunt, ne non sat cito mentiri inciperent: quo nato, angelos posuisse principem dæmonum in mare, unde uix post quadraginta dies exiit: & sexcentas tam absurdas ridiculasq; & aniles fabulas, ut legere pudeat. Sed ex his discant cæteras, quibus talia placent. Vbi natus est, conuenit omne auum genus,

genus, nubes, uenti, & angeli. Volebant ex fructibus aues eum nutrire, quia facile possunt multos colligere. Contendebant uenti, se id melius longè posse facere ex odoribus undiq; collectis. Nubes utrisq; cōtradicebant, se posse omniū aquarum dulcedine alere affirmantes. Itaq; nulla cura superfuit angelis. Altercantes uerò cōpescuit Deus dicens, debere ali cura hominum. Hæc & innumera multa narrauit Halima: quæ tamen nondū eò uenerat. Nam natus est secundum istos in Iesrab: unde mater fame coacta est petere Mecham, causa famis & inopiæ totam regionem diuexantis. Ita tota fides Alcorani, aut saltem libri Hafsear, qui est pari autoritate, à relatione Halimæ pendet. Sed ô cordati lectores, æquo animo audite hoc miraculum, & ab uno discite omnia. Quum quadam die natus, circiter quinquennium adijisset pastorum caulas, ab angelo se correptum retulit (natus iam annos quadraginta id excogitauit, testemq; adhibuit Halimam) seorsimq; ab alijs ductum nouacula exenteratū, ab eodem angelo: qui corde à corpore extracto, ipsum fidit medium, & ex eo quandam particulam nigram abscidit, ac statim reposuit, & sanū reddidit. Dixitq; propheta, eam particulam esse illi ablatam, qua diabolus tentat homines. Habetis, uidetis, iudicate de ipso. Nil amplius traditum reperio usq; ad 15. ætatis annum: quo datus est ad camelorum curam. Interea uerò fortunæ tenuitatem, aut totius gentis ruditatem arguit, quòd nec literas nec nare nouerat. Crediderim uerò facile, assiduo colloquio puerorum uario cultu formatorum quasdam nœnias de singulis religionibus audiuisset: atq; demum, quum adoleuisset, ea in memoriã reuocasse, artiç suę applicuisse. Frequentes enim Iudæi captare poterant puerum, ut tunc maximè unum profelytum facerent duplo se peiorem. De eius animo, & forma corporis, quum nil sit traditum, nil possum nisi ab effectibus iudicare. Nam nil scriptum reperio, nisi ab illis Chaliphorū chronographis, qui illum angelis pulchriorem faciunt. Fuisse corpore ualido, arguit eius salacitas, qui una hora duodecim fœminas inibat: & ipse in lumbis se 40. uirorum fortitudinem habere dicebat. Animo certè fuit uindictæ cupidissimo. Verū nil de eo ad 25. usq; annum compertum habeo, quid ue gesserit.

Q V O P R I N C I P I O A D F O R T V N A M S P L E N
didio rem transferit. C A P. V.

Datus, ut dictum est, anno ætatis decimoquinto ad camelorum curam in familia cuiusdam parentum, ultro citroq; peragrauit mercimonij causa, uariosq; ritus hominum obseruauit ex loci opportunitate. Locus enim ille æquali spacio à Babylone Assyria & Aegyptia atq; à præclarissima totius orientis (quandiu res secundæ fuere) urbe Hierosolyma aberat. πολυτροπία illa imbutus, uersutiãq; iam cœpit meditari magnitudinem. Illi hoc felicitatis accessit, ut ob corporis uires Hadeiãga diues & præpotens mulier, quæ illius parenti, cuius res agebat, nupserat, eius amore caperetur, consuetudinẽq; furtiua uteretur eo, quoties liceret. Quò factum est, ut misero marito non sine ueneni suspitione sublato, heram feruus uxorem duxerit, amplasq; facultates sit consequutus. Tantum potest fœminea libido. Non multo post quàm cœpit agere familiarius Hadeiãga cum marito nouo Muhamede, sensit hominem uehementer morbo comitali corripì. Quod antè & ille cautè dissimulauerat, & ipsa ignorauerat. Cœpit tum Hadisam facti pœnitentiã: nec tamen repudio iustissima occasione erat locus, antequàm iste furcifer edita lege quauis occa-

fione illi faceret uiam. Tanto sanctior erat lex ethnicorum, quam Muhametana. Cœpit tunc conqueri uehementer de sua sorte, hominem perfidiæ accusare, qui illi ita imposuisset, nec unquam ex antea cta familiaritate aperuisset, fortunę tenuitatē obijcere, mancipij & seruitutis nomen probro uertere, improbitatem damnare, se miseram inclamare, fortunam accusare. Ille nouū esse, antè non expertum quicquam simile, nīl dissimulare, futurum minimè diuturnum, quod semel aut iterum contigisset. Interim magno animi dolore motus, cœpit apud se meditari quānam ratione uxoris mentem lenire, morboq̄ prætextum adferre ualeret. Quū itaq̄ esset uinosus, perinde atq̄ mulierosus (nam uinum & Venus mutuo se concomitantur) ebrietatem prætexere cœpit, uini uapores uiolentius illi occupare cerebrum, inde hos affectus accidere, & quotidie necessariò id accidere, non secus atq̄ bibere affatim erat coactus ob uitæ conditionem & cōsuetudinem. Cœpit minimè suspicax mulier in eam sententiam adduci, hominemq̄ rogare uehementer, & per amorem obtestari, ut paulò modestius uino uteretur, ut sensim etiam morbus profligaretur: alioqui posse fieri, ut altius agat radices. Obtemperat uersipellis nebulo, à uinoq̄ abstinet, sensimq̄ sibi subducit eam uoluptatis partem, ne opum facultatem, qua ueluti dominus, cœperat iam esse multum gratiosus, perderet. Sciebat enim tam magnis opibus nunquam sibi fore licitum pro arbitrio uti, nisi per uxorem id permissum esset. Interim multi labuntur anni, dum credula mulier ad futurum morbo finem expectat. Ita abstemius factus Muhamedes in gratiam uxoris redijt, & fortunarū fit compos, aliud (nam sciebat se nīl proficere) morbi excusandi commentum multò excellentius excogitat, & cui uix posset obsisti. Sibi reuelatum esse ab angelo Gabriele, ita illam passionem diuexauisse, quòd non attenderet prophetiæ muneri, ad quod à Deo esset constitutus. Itaq̄ cœpit ordiri mirabilem quandam fabulam, toto die, non raro nocte secedere ab hominum consortio, specum non longè ab urbe indies ad multas horas subire, illic ieiunijs ut aiebat exerceri, colloquia parti diuina, ecstases crebras sentire: donec non tantū in sanctitatis opinionem feminam, sed & multos potentes uiros in sententiā traxit, ut erāt rerum omnium & maximè diuinarum imperiti, & ferè omnes suphehe, ut uocat, id est stolidi & rudes. Mulier quidem quamuis ferè in sententiam traheretur, tamen quòd intus & in cute hominem nosset, aliquid fraudis nō subesse in hac prophetia, uix sibi persuadebat. Nam crebrò id obijciebat, angelum non uideri bonum, qui hominem ad spasmum & apoplexiam usq̄, adq̄ oris spumas & sudores totius corporis torqueret, posse suadere diuina minori dispendio. Præterea, si ipse esset propheta & amicus Dei & angelorum, posse impetrare ab illis, ut non adessent ita intempestiua hora: ut aliquādo à somno, à mensa, modò à cibo, in ipso coitu, & similibus occupationibus corripere desineret. Ast ubi ad amentiam usq̄ procedere rem uideret, dicebat esse diaboli operas, & non Dei, quod illum malè habuit. Nugis tamen, & responsis ueluti à Deo in spasmo datis, mulieris obiectiones, ut poterat, eludebat quā soluebat potius. Audiuerat credo, aut fortasse (ut in multis locis supererāt fatidicæ uates) uiderat furore correptas responsa dare. hoc esse uetustum imposturæ genus nouerat: multos illis strophis ludi sciebat. præterea congressum cum dijs Lycurgi, Solonis, Zamolxidis, Numę forsan audiuerat: quorum exemplo tam diu specum subire uoluit, tandem futurum sperans, ut suaderet. In eo uerò parum prudenter se gessisse uidetur, quòd technas illas quibusdam conscijs eius conatus aperuit, unde postea aperiente sese & pro-

dente

te, dolo obſcisci ſolebat etiã ab imperitiis, hoc genus impoſturæ eſſe ſigmentum antiquũ. Quibus frequenter in Alcorano ſatiſfacit ex angelicis reſponſis, & iuramento affirmat, ſe nil finxiſſe. Fecit tandem illis morbi diuexationibus, ut eſſet à ſpecu præcipue rediens, longè opinione ſanctior. Nam qui uitã & mores eius domeſticos non nouerant, admirari, congreſſum decorum credere, ieiunijs ita & pietate affligi ut iſta pateretur: ſtatim uerò ubi ſe collegiſſet, erumpebat in hæc uerba, biſini lahi rachmani rachimi: quod eſt, In nomine Dei miſericordiſ propitiij. Demum aliquid ſomnij ſubiungebat, cui attentos ſpectatores redderet. Ita à 35. uitę anno ad 45. ſenſim ex uitio, pietatis ſummam opinionem eſt aucupatus. Et ne tam longè quærendus Deus uideretur, domi locum ſacrum conſtruxit, ubi nocturnos cum ſectatoribus cõuentus agebat: aliquid nugarũ recitabat, decantabatq; quouſq; magnus admodum concurſus Iudæorũ ciuimq; eò eſt factus. Eo uerò facilius multos traxit in ſententiã, quoniam de uno Deo crebrò uerba faciebat, eumq; dicebat potentẽ, ſapientem, iuſtũ, miſericordem, creatorem cœli & terre. In religionem uero ethnicam inſurgebat, nil poſſe idola, non uidere, non audire, demonia eſſe, damnatos eſſe qui illis credant, Deum omnia creaſſe, & cætera huiuſcemodi: quibus Iudæorum animos pelliciebat, territabat idololatrias, & Mechæ ciues, ut bona pars illi faueret.

Q U I B V S F A V T O R I B V S P O T E N
tiam collegit. C A P. V I.

Magna Iudæorum ubiuis terrarum ſuos Meſſias quæritantium multitudo Magens Mechæ, quum uideret hunc hominem conſentanea ſuæ legi dicere, & ita affici præter cæterorum hominum conſuetudinẽ, nil inſaniã aut morbi ſubefſe putans, ſe homini adiunxit, & eo facilius illius placita probare cœpit, quod ferè arbitrio Rabînorum ceremonias inſtituebat. Nam crebris ablutionibus cum illis conuenit. adorauit etiam multo tempore uerſus templum Hieroſolymitanum, quod ab ea parte ſpectat ſeptentriones. Donec ſibi fieri ſenſere Iudæi, technaſq; hominis ad tyrannidem aspirantis, cæterum planè inſani & delirantis, nouerũt. Eò enim illi proceſſit morbus, ut uix multis diebus ſemel lucido frueretur interuallo. Quod uitium excuſare uolentes authores libri Aſſiſſai dicunt, prophetam ita ſe ieiunijs & uigilijs maceraſſe, ut illi ſenſus deficeret, & attonitus à Deo redderetur, ut perpetuò ſe uocem audire uocantem crederet, conuerſus tamen neminem cerneret. Quod ipſum frequenter dicens mulieri Hadifæ, illa non iam angeli, ſed dæmonis tetrũ uerſa fragmenta eſſe, & maritum planè ſtultum & amentem iudicat. Vnde tanto dolore eſt correptus, ut ſeipſum præcipitem è fenestra uoluerit dare, malens mori, quàm uideri ſtultus. Tam egregia uerò prophetia eluſit fœminam, ut diceret, ad fuiſſe ſtatim Gabrielem, illiq; dixiſſe: O Muhamed, te ſalutat Deus, tibiq; per me ſignificatum uult, te futurum prophetam, & omnium creaturarum perfectiſſimam. Hæc illi in ſuis libris. quibus non uident miſeri, ſuos authores alios ſe iugulare. Nam quomodo poterat eſſe propheta ab æterno deſtinatus, lumine donatus, naſci circumciſus, ab angelis uiſitari, exenterari, & ſimilia pati, qui ante quadrageſimum uitæ annum non acceperat ab angeio, ſe futurum prophetam? Iſte liber omnino fidem abrogat chronico Aſſeai, quod illi maxime probant. Sed ad Iudæos redeo. Illi Meſſiam futurum exiſtimantes, ſe homini iungunt: inſtituunt ſacra, etiam aſſinitatem cum eo

eo contrahunt. Nam duxit uxores Iudæas ditissimas, quum tamen potius Iudæi perimant prolem, quàm ut dent in matrimonium homini ab eorum cultu alieno. Dant illi homines à secretis, quos credebant excellentissimos, qui possent ipsi per se etiam legi addere, uel diminuerè. Primus nomine Abdalla ben salem egit cum eo septennium. Volens uerò periculum facere legis & legislatoris, quum quotidie id exciperet quod somniabat impostor, mutabat omnino rhythmos, & finales homophonias, quibus scater rhythmica lex: quumque propheta recitaret quæ dictauerat, nullo pacto aduertebat secretarij astum. Vnde iste relicto propheta, repetijt Iudaismum, autorq; est factus magnæ Iudæorum defectionis, apertis hominis uasamentis, & supina ignorantia. Aiebat enim, nō posse inspiratione diuina tam improbum nebulonem donari. Illi successit alter Iudæus, qui factio per trienniū periculo, idem planè est expertus. Vnde ad defectionem cæteros omnes Iudæos sollicitauit: qui sensim desciuere, & ad priora instituta miserè lactati, se ferè omnes recepere. Nam ut facilimè in eius uerba iurauerant, ita facilimè discessere, gens rerum nouarum auida, quæ cuius tyranno dabit fidem, modo uocetur Propheta, uel Messias. Causa tam facilis transitus erat illis iam in procliui. Nam circumcisio ab ipsis Muhamedi data (quæ est principium utriusq; persuasionis) & ferè quæ olim ex colloquijs uariorū perceperat, illa cum Iudaicis admodum conueniebant. Nam nil aliud in suis libellis scribendum dabat, nisi quæ aliquando uario hominum cōmercio didicisse, legi partim cōsentanea uidebatur. Aut si quid etiā recentè audisset colloquio, id in alios dies seruabat, fabulisq; & cōmentationibus losupletabat, ne uideretur aliena sibi adscribere. Circiter decem ergo, aut duodecim annos sectatores Iudæos totius Arabiæ (ad quos saltem eius fama peruenerat) habuit. Quibus in multis satisfacere uidetur. Nam quū se esse prophetarum summum & ultimum mentiretur, illi uerò sperarent suum Messiam daturum leges lingua hebræa, obijciebant frequenter, quare nō scriberet alia lingua. Quibus duobus argumentis responder: Illos planè idē obiecturos, si in alia scriberet: demum oportere etiam Arabas habere suam legem Arabicè scriptam. Aegyptij petebant, ut ægyptiacè, Persæ ut persicè scriberet. Postquā autem desciuerunt Iudæi, à quibus ut à cæteris multum pecuniarū, alza che, id est decimarum nomine emunxerat, diuites primū fortunis nomine religionis spoliauit, uniuersos uerò fregit undecim expeditionibus: ut dicei de bello. Interea dum uidet ea accessione Iudæorum, se uires magnas collegisse, quauis arte etiā aliarum persuasionū populos in suā sententiam trahere uolens, decretū diuinum ponit, ut quicumq; seruus Christianus, aut Iudæus, fieri uellet Mussulman (nostri Sarracenū eam uocē semper uertūt) esset liber, etiā inuitis dominis: incœpitq; à suo, quē domi habuit Zeidū nomine, quēq; maxīma turba transfugarū undiq; est secuta. Eo uerò astu fecit, quòd rerū habenas penes ethnicos esse cerneret, Christianos uerò, & Iudæos, ut unius Dei cultores, & ab idolis alienos, multis molestijs ab impijs iudicijs premi, & captiuitatibus ut plurimū uexari uideret. Erāt uerò illi Christiani, aut Iacobite, aut Nestoriani, aut quauis hæresi infecti. Quadragesimo ergo uite anno, quū iam eius potentia uideret formidabilis, cœpit domo & latebris prope re, publiceq; se prophetā affirmare, Gabrielem illū eo anno illi diuinitus attulisse legē, quæ de unitate Dei doceret homines, quæ inter uetus, & nouū Testamentum media esset, quæ omnes religiones seruaret, omnes in eius legis uerba iurare debere. Hac lege doceri, Deū unū esse, omnia curare, producere, alere, de im-

pijs pœnâs sumpturum, præmia bonis daturum, futurum omnium hominum iudicium & resurrectionem, & consimilia præcepta ex ueteri & nouo Testamento decerpta. Cuius persuasione ut fidem faceret, libellos quosdam paruulos dabat seâtoribus recitandos, cantandos, & ediscendos: demum repetitos omnes certis capsulis & arculis recondebat, à quo loco nunquam extrahebat amplius. Itaq; si rogaretur aut iterum dare aut scribere, remittebat ad septem illos uiros, in quibus totum Alcoranum esse dicebat. Rogati, nil se scire dicebant, ab illis seriò rogatus (habebat enim familiarissimos) ut iterum ediceret, dicebat diabolum illi induxisse eorum obliuionem. Qua de re quum aduersam de illo opinionem conciperent, sententiam mutando dicebat, Deum & Gabrielem ideo illi è memoria tollere, ut meliora supponeret. Quum uerò editionem omnium aiet, id est miraculorum (nam ita uocant omnes Alcorani periodos) flagitarent, ne illius imperitia & technæ se omnibus propalarent, aiebat nolle Deum, antequam omnia præcepta cœlitus uenerint, ut ederetur. Ipso itaq; uiuente nil quicquam legis illius publicè prodijt: sed plurimis arculis omnia sunt seruata ad posteros, foricibusq; multa erosa, utinam omnia. Sed redeo. Cum illis septem uiris etiâ accessit Hubecharus ciuis Mechæ potentissimus, relicto cultu idolorum, cuius filiam uxorem duxit Muhamedes: quem secuti sunt Homar alhatabus, ciuitatis item tantum non princeps, statim etiâ factus gener Muhamedis: & item Hamzaus Alabezus, & Haly Butelibus parentes illius, omnesq; eadem die appellæ facti sunt, dederuntq; nomina propheta. Eorum ergo est fauoribus auctus, (nam erant inter ciues gratiosissimi) publicè prædicata lex est, seditioq; orta. Censebant enim idololatræ, è mediò tollendos nouitatis auidos homines, necandum pseudopphetam demonijs agitatam. Factioni illi aduersæ nouem fratres illius se præbuere duces: & reuera nisi ueluti amens & stultus habitus fuisset, necabatur, uerum æquitas illa summa eos retinuit, iudicantes hominem amentem & stultum, probrosum esse è mediò tollere. Sensim itaq; resederunt animi multitudinis persuasio uerò latius serpere coepit, & partim palam, partim clam se insinuare, ad 53. usq; uitæ eius annum, 13 scilicet à publicata persuasione. Quum uerò cerneret sibi non esse liberum de religione immutanda in Mecha disceptare, assumptis aliquot comitibus, Hubecharo scilicet, Haly nepote, & Zeido quodam, se contulit in Echeheph uicinam urbem, ubi propheta nomen est publicè professus. Inde ultro citroq; modò Mecham repetens, modò uicos uicinasq; prouincias lustrans, toto decennio diffeminauit placita rudibus & agresti multitudini. Atq; ita rem peregit, ut ferè nulla domus esset, in qua non haberet assecclam. Exacto decennio, quum esset in Alabach loco Arabiæ, se illi iunxere 60. uiri prædones, & rerum nouarum auidi, dixeretq; non amplius in celeberrimo totius Arabiæ loco, unde esset ortus propheta, clanculum Alcoranum prædicari debere, sed publicè & duce gladio religionem Dei esse introducendam. Annuît propheta, sequitur, irruunt in turrim Alquibla, (de qua iam dixi) deturbant idolorum sacra, cultores fugant: occidunt, si quis se conatibus opponit. Occupato templo recitatur prophetia, auditurq; donec tumultu excitato, loco pellitur Muhamedes. Nec satis habent sacro loco deiecisse hominem seditiosum: sed & ædes eius erant incensuri, nisi fugisset. Salutem ergo sibi fuga quærens, adit Ietribam urbem, quæ uergit ad septentrionalem felicis Arabiæ partem, trium dierum itinere à Mecha: illicq; cum socijs agit circumerrans in regionibus finitimis circiter triennium, aut ut alij, sex enim,

nium, donec comparata maiori manu, magnis uiribus urbem Mecham ad-
 ritur, & capit, ciuesq; eius omnibus fortunis spoliatur. Hoc temporis, quod ab
 exilio eius ad regressum fluxit, uocant Arabes alhigera, id est exilium, ratio-
 nesq; temporum supputant à primo anno. Quamuis enim propheta iam 13.
 ante annis fuisset, tamen uerum legis tempus & principium fuit, introducta
 in Mecham persuasione, & deiecto idolo, turriq; diruta, & denuò constructa.
 Dux expeditionis fuit Achmar, qui stricto ense primus fecit legi illi uiam. Què
 sequuti sunt quum plurimi alij, tum illi potissimum, qui in uerba prophetæ ante
 exilium iurauerant. Nam & illi ob factionem fuerant eiekti. Factæ sunt his o-
 mnibus cæterorum ciuium fortunæ communes, quinta parte seruata, nomine
 prophetæ. Magna est admodum inter eorum authores discordia, quoto exilij
 anno sit Mecha potitus. unde sapius expugnata & amissam crediderim. Alij
 enim secundo, quidam tertio, alij quarto, & ita dubitando ad octauum usq; an-
 num ueniunt, quo magistratus sacros & prophanos in ea instituit. Mensis Ra-
 madham 13. Moadus itaq; præfectus est urbi nomine prophetæ, qui sacros ritus
 nupèr cõstitutos seruandos curaret. Interim dum obsidet Cambichum urbem
 uicinam, ne motus ullus oboriatur Mechæ, eò mittit Vbecharum, de quo dixi-
 mus, curamq; recipub. illi demandat, ut inter cætera caueret, ne ullus in eam ad-
 mittatur, præter initiatos, qui uolebant legem recipere, ea lege admittebantur.
 Curabat uerò fiscum prophetæ mitti, ut in expeditionibus satis esset. Res eo pa-
 cto sunt ei confirmatæ. Accessit etiam magna rebus facilitas. Nam quum rura
 uicosq; & uillas peragraret, ea lege erat infensus, ut qui non darèt tributum aut
 nomina persuasioni, & fortunis & corpore periclitarentur: qui crederent, & se
 illi iungerent, immunitate (nisi quod ad fiscum) gauderent. Fiebat illis artibus,
 ut magna multitudo hominum quotidie ad eum accederet. Timor istos urge-
 bat: pœnitentiam alij simulabant: prædabundi & uicinos infestantes se adiunge-
 bant innumeri, illiq; perditissimi. Itaq; pauco admodum tempore magnus exer-
 citus coaluit, estq; colluies usq; adeò in immensum aucta, ut non raro in Alco-
 rano conqueratur plures esse quàm par sit, uenireq; uiuendi & nò bellandi gra-
 tia. Ita nec sub eo, nec sine eo quicquam erat tutum. His artibus, his socijs, hoc
 modo comparauit potentiam. uerum paucis de eius affeclis, quorum doctrina
 usus est, agendum. Meminere authores chronici Asscar duorū hominum Chri-
 stianorū, qui in eius uicinia morabantur, ensium cuidam fabricatori operas lo-
 cantes: quorum consortio quum Assuar mechiet, id est, capita Alcorani in Me-
 cha scripta Mechæ scriberet, usus creditur. Nam illi habebant quædam parua
 admodum principia noui Testamenti, qualia sanè innumeris fabulis aucta, scri-
 pta uarijs in locis. Non semel in Alcorano excusat id facinoris: neminem ha-
 buisse doctorem: esse tam ornatè compositum, ut in toto mundo non possit simi-
 le nisi à Deo scribi. Quot Iudæos habuerit, iam satis patuit. Scriptum relique-
 rūt quidam homines nostri proximi illius seculis, transfugam quendam mona-
 chum Sergium nomine * Nestoris uitio labefactatū, quòd quum Constantino
 poli uiolata nostræ religionis reus ageretur, eò se contulerit, & hominem semi-
 christianum fecerit, multaq; suafu Iudæorum contra Christum scripta delere in-
 duxerit, cui narrationi ideo lubentius fidem adhibeo, quòd Christiani illi, qui
 hæc scribunt, erant summa autoritate, & ferè iisdem temporibus, atq; similibus
 doctisq; scribebant: unde illos falsa obicisse, non est credendum. Tamen nec
 illorum historiae meminere illius, quòd legerim, nec ulla opera exculi hominis
 in

in Alcorano uidetur. Quæ historiæ cōtra eos faciebant, exuri & mergi curauerunt reprimi Chaliphæ, ne arguerentur. Ausim uerò deierare, si quotquot anus deliræ unquam coluere hanc uitam, absurdiora sua somnia (præter pauca, quæ à Mose & Christo sumpta sunt) admiscendo quandoq; nomen Dei, creatoris, inferni, paradisiq; collegerint, inq; unum composuerint, atq; legem uocauerint, non posse tamen iterum maiores ineptias, aut minori ordine, contextu & iudicio digestas cōponere. Fuit quidam Bahira regulus Arabiæ Petreæ, cui Iacobitæ Christiani obediebant. Ille fertur tunc captasse Muhamedem muneribus, & fœdus iniisse cum eo. Verum de Alcorano nihil.

QVIBVS CVM AFFINITATEM IN-
xerit. CAP. VII.

Tanta fuit huius impostoris salacitas, ut nil prius ab amicis uoluisset consequi uideatur quàm fœminas, si quæ forma elegantiori uiderentur. Prima fuit, quæ iam scripta est, quam Hadeiam uocant, totius fabulæ testis: cuius opibus comparauit potentiam. Præter illam, quum uenit ad rerum fastigium, duxit alias quindecim uxores, aut ut minimum undecim, & quot uoluit concubinas: quas una hora se inire gloriabatur. Ut nullus taurus posset una die plures uaccas inire, quàm ille fœminas uirtute prophetica subagitare. De eius intemperanti libidine nullum est clarius exemplum, quàm quod Assam Vbechari filiam 8. annos natam, desponsatam cum accepisset, nec naturæ leges, nec infantis tenellam ætatem respiciens, ubi statim formam uirginis conspexit, Veneris soluit cingulum, propheticè sanè. Verū dum uolo uitia eius attingere, usq; adeò trahor diuersus in uarias partes, ut à qua parte mihi sit exordiendum, nesciam, ita mole obruor. Vitæ itaq; eius finis est concludendus. Demum locis & argumentis quibusdam hominis scelesti facinora tractanda erunt. Præfecto, ut diximus, Mechæ Vbecharo, uicinas regiones exercitu formidabili uicit, & legibus parere iussit, coëgitq; in Persidem, Syriam, Aegyptum usq; sparsa potentia incursiones. Fretus etiam est potentia regulatorum Armeniæ, in fines usq; Cœlæ Syriæ incursionibus finitimos uastantium. Multo uerò maxima occasio mihi uidetur illi ad augendam potentiam data, ex nostrorum errore et socordia. Etenim facile adducor ut credam, ob immania scelera à multis nostrorum sub pietatis prætextu admitti solita, eam pestem omnium animos labefactasse, atq; in scelus ultionem, permittente Deo, à Satana suscitatum fuisse: ita facile mihi persuadeo etiam impium militem ei non defuisse, qui à nobis deficeret. Recens tūc erat uulnus, & uix pure depulso, in spem curationis uenerat ab Arrianis, Nestorianis, Eunomianis, Ebionitis, Pelagianis, Donatistis, & sexcentis huiusmodi monstris uix respirans ecclesia, primum collegerat spiritum. Vix erant ulli legitime in exterioribus regionibus confirmati, quum nondum obducta cicatrice oborta hæc pestis est: in quam quicquid unquam perniciæ & erroris est excogitatum, ueluti in Augiæ stabulum & cloacam confluit. Eò uerò (tanquam satanas parum fecisset labefactare animos) imperatoris Heraclij socordia maximum dispendium omnium fortunarum adduxit. Nam interim dum uenatur perditus, pernox scortatur, aleam ludit, Apitiij artis periculum facit, totam imperij molem exemplo effœminat, militi munerum uacationem remittit, fiscum inter scorra, mœchos, adultores, nugiuendulosq; dilapidat: utq; paucis dicam, quū omnia sua consilia unò in capite circūferret, 600 circiter à Christo passo an

no, rex Persarum Chosroes Syrias, Aegyptum, Africam, ceterasque imperii pro-
 uincias praeside destitutas adoritur, uincit, adque Mauritanias usque a Babylone
 nullo repugnante procedit. Cuius filius a septentrionibus adoritur Thraciam;
 nec tamen prius lethargo excitatur imperator, quam quam minantur proceres, ni-
 si uirum praebat, se aliunde questuros: actum esse de imperio, nisi paucos intra
 dies succurratur: non esse domi expectandam pacem uanalem, quam barba-
 rus Chartagini longe domo uendere noluerit. Ad haec ingens probrum in Chri-
 stianum nomen urgere, euerfis Ierosolymis sacrosanctam Iesu Christi crucem in
 manus hostium uenisse: ultorem Deum nostrae segnitiae futurum, nisi excitemur,
 orbisque copefcamus incendiū, Ideo magna ab eo permitti imperia, ut superbos
 debellemus, & succurramus oppressis. His motus imperator, exercitum quam
 potest maximū cogit, filij Chosrois copias conficit, recentique fretus uictoria adit
 imperij barbarici umbilicum, Mesopotamiamque transgressus Chaldaeam petit.
 In sperato motu percussus barbarus, relicta Africa, domū celerrimo gradu repe-
 tit: & qui de imponendis orbi legibus pauloante cogitabat, de aris & focis cogi-
 tur esse sollicitus. Redeunt cum maxima manu sit obuius Heraclius, prosternit
 hostem, crucem recuperat, leges uicto dicit, ille paret. Itaque Heraclius ouas cum
 sacro munere petit Hierosolyma, temploque instaurato nostrae redemptionis sig-
 num reponit. Quibus confectis, fessus iam, tanquam orbem ipsum ambiuisset, nul-
 lusque toto in orbe hostis superesset, in media Syria longe domo militem mittit.
 Is rerum tenuitate in summam rerum omnium inopiam adductus, illos infestare co-
 gitur, quos conseruatū uenerat. Miles in rerum desperationem adductus, non qui-
 bus proficit, sed quibus noceat, perquirat. Sceleratissimus quisque & audacissimus,
 hominibus desperatis est dux probatissimus. Hoc milite palabundo adiutus, tā-
 tam comparasse potentiam mihi uidetur Muhamedes. Nec enim fieri potuisset si-
 ne opera militis ueterani exercitatisque, ut multas in Syria, Perside, & Aegypto
 urbes munitissimas, nescio quot, nudi Arabes uincerent. Accessit maior facili-
 tas, audito rumore exercitus imperatorij, omnia trepidationis plena erant. Fra-
 ctæ uires, afflictæ res, sublati magistratus Romani. Quibus nec Chosroes suos
 potuit substituere, nec socordiae & ignauiae deditus imperator curauit restituere.
 Haec omnia mihi magnam ad res nouas molientes facultatem Muhamedi tri-
 buisse uidentur. Ut ut res habeat, Arabia & eius finibus est potitus. Ut autem ma-
 gis animatum redderet militem, frequens erat Alcorani lectio. Peregrinatio et-
 iam crebro fiebat. Scripsit uero tria capitula in Alcorano de lege militari: ut om-
 nino sit futurus felix, qui bello Dei occiditur. Ita mortuos uelle reuiuiscere, ut
 iterum moriantur. Omnia esse militum fidelium, & propheta. Ceteros qui crede-
 re nolunt, esse aut necandos, aut in seruitutem agendos, aut saltem eorum facul-
 tates esse diripiendas. Ter est peregre profectus, cum exercitu Meche templum
 adiens, sacra ea faciens quae a maioribus fieri solebant. Nam ut erat uersipellis,
 quasdam ceremonias a Iudaeis, quoad illos retinere potuit, est mutuatus. ut uero
 etiam gentiles ceremonijs retineret, circa turrim Alquibla in nomine Dei eadem
 curauit, quae fieri solita erant in honorem idolorum. Porro a quo tempore factus
 est exul, aut non est ausus ob malefactorum conscientiam, & quidem merito ti-
 mere debebat insidias, aut quod nollet apud gentem scelerum amentiaeque eius
 conscientiam Mechaē agere, urbem uero Iesrab praedonum incursionibus pauloante
 dirutam, paucisque Iudaeis habitatam adiit, illicque mansit, quam domi egit, ui de sua
 possessione deiecto (etiam ante deuictam Mecham) pupillo fabri cuiusdem fi-
 lio,

lio, cuius domum, prædia, aream occupauit. Illic firmata sede Mesgedam con-
 strui curauit, in qua legeretur Alcoranum. Obijt uerò in eadem urbe anno æta-
 tis 63. correptus tam uehementer suo fontico morbo, ut musculis contractis, o-
 mnibus membris formam circularem repræsentare uideretur, digitis potissi-
 mum. Vnde egregij quidam etiam signorum eius interpretes, licere præpostero
 scelere fidelibus eius uti, sunt interpretati. Ideo qui apud eos sunt insani, & Pro-
 phetæ simillimi, quiq; animalia omnia subagitant, creduntur sanctissimi. Quod
 uerò etiam à dæmone agigaretur, præterquam quòd ducenties est illi obiectum,
 ut nunquam in Alcorano non repetit, etiã catastrophe uitæ eius demonstrauit.
 Nam si omnino astu, & prudentia humana imposturas excogitasset, nunquã se
 resurrecturũ tertio die prædixisset: sed potius curasset, statim more ueteratorũ
 deorum euanescere. Verũ fuit suo imperio ad tridũ sub dio expositus, ad ex-
 pectationẽ resurrectionis, donec foetore omnes à se abegit, estq; per seditionem
 urbe eiectũ cadauer, popularesq; omnes lactati repetiuerũt pristinos ritus, quo
 ad sunt reducti ab hæreditario milite, quem Dei uocant, suntq; tributa pendere
 coacti. Vbecharus enim, qui illi successit, ait, Testamento legasse grãdem pecu-
 niam in militem religionis cõfirmatorem. Qua prædonum peste hodie omnes
 Arabia & Syria, atq; adeò tota Africa est afflicta: ut nulli unquã tutò liceat illò
 cõmeare, nisi sit in carauana, ut uocant, id est in tam magno confortio, ut incur-
 sionibus terreri non possit. Licet enim cuiuis latroni, & perditissimo, se militem
 dei uocare, & in omnium facultates inuolare. Cogitur quotannis Turcarum
 princeps potentissimus stipendia dare 60. milibus eorum hominum, ne colo-
 num diuexet, aut cultas prouincias inficiant. Eiectum urbe cadauer Prophetæ,
 eius proximi Haly, & Zeid, & nescio quot curauerunt sepeliendum, & condie-
 runt, reposueruntq; in quadam crypta in Mesgeda Iezrab, non in Mechæ tem-
 plo, ut uulgo fertur. Quotannis itaq; dum aditur Mecha peregrinationis ergò,
 primò eundum est ad Medina Alnabi, id est ad urbem prophetæ Iezrab, ubi ser-
 uatur corpus. Demũ ob memoriam sacrificij Abraham, aditur Mecha, ubi etiã
 duobus in locis uota persoluũt, in urbe ad turrim Alquibla, & in quodam mon-
 te non longè, ubi iaciunt lapides à tergo, quibus profligari dæmonẽ, persuasum
 habent. Expeditiones eius repetam, quum de origine imperij dicendum erit.

DE MIRACVLIS MVHAMEDIS, CAP. VIII.

Solent prudentes philosophiq; dum cogitant, qua ratione homines assen-
 sum præstent rebus absurdis, & extra rationis leges positis, id primũ perqui-
 rere, quo facinore fuerint persuasæ. Multis sanè rationibus illis potest satisfieri.
 Muhamedes primũ postquã publicè celatum morbum in opinionem sancti-
 tatis conuerterat, non rerũ peritos homines sibi est adiungere conatus, sed sellu-
 rarios in urbibus, in agris rudes stupidosq; quos omnes etiã dum captat nenijs,
 ridet. Vocat Supheha & Abrab, ineptos & rusticos, quibus tamẽ primũ tam ad
 prædas ex insidijs agendas, quàm ad iusta bella gerenda est usus. Illorum opera
 parentes fortunis spoliãuit, quòd absurdis ineptijs subscribere nollent. Iudæos
 desciscientes fregit, expilauit, spoliãuit, hostes domuit. Secunda ratio est ineptie,
 & supina rerum omnium ignorantia in popularibus, qui sine ulla discussione
 quacũq; dicuntur, ut plurimũ recipiunt, probant: & eo magis, quo sunt absur-
 diora. Vnde absurditatem harũ ineptiarũ colligere licet. Nam ipsi rustici etiam
 illum ridebant, poetam, id est rhythmicũ modò, modò impostorem, modò dæmo-

niacum, & huiusmodi titulis nominando: dissimulabātq; maximè eius credulitatem, quod centies illis obijcitur, morbumq; in eorū animis esse dicit. Ideo uerò sectabantur hominem, quòd præter eas rationes, quas superius attuli, etiam à fisco illos immunes facturū se pollicebatur. Quū enim regulatorum arbitrio premerentur, nulliq; sint populares, quin aliquid fisco necessariò dent, putabant miserī statim ad futuram de cœlo libertatem, & immunitatem. Ideo quum maximè illos premeret, semper illud in ore habebat, Sequimini prophetam, sequimini illos qui non petunt à uobis præmiū, & sunt gratiosi. Illa expectatione lactati, omnes à suis principibus rebus ue pub. desciscabant, & timore & spe adacti. Fuit & alia quedā, & urgentior ratio. Quoniam quū ea gente nil in toto orbe sit mollius, effœminatius, inq; libidinem magis proclue, uitijs omniū applaudere uoluit. Nam quòd obijceretur illi pluralitas uxorū, quæ lege patria non concedebatur, aliquando una uxor 12. uiros habebat: dixit licere prophetæ, quo numero uellet, eas ducere. Et ideo Deum dixisse, ut priuati quatuor, aut quot alere & regere possent, haberent, quæ certis legibus repudiari & recipi possent: Cum illi præterea obijceretur lege patria illicitus concubitus ancillarum & seruarum, quasi lege diuina sanxit, ut liceret itidem cuiuis. Esse enim hominis pecuniam ipsos seruos: & ideo ueluti solū in ancillis arabilem. Si quis quicquā uitij flagitiosissimi commisisset, modò esset Musulman, & ablueretur, mundum futurum, & Deum esse fidelibus (ita uocat suos uoce Arabica, quos nos Saracenos, uocabulo eorū literis incognito dicimus) propitium. Quadragesimā quidem instituit, Sed ne esset grauior, & ueluti Deus esset diei, & non noctis, crapula nocturna in auroram usq; compensari uoluit. In summa, quicquid libidini, gulæ, aut pudendis collibitū est, id permittere omnibus ceu Deo authore uoluit. Illectos illis occasionibus luxui deditos homines nil mirum est. Tamen eò accessit altus, & uafrementū nebulonis longè maximum. Quū se ipsum prophetam diceret, obijciebant sectatores, omnes prophetæ sancti fuere, & miraculis clarissimi: tu ergo ede aliquod familiaritatis diuinæ specimen, miraculum aliquod ostende, & te sequemur. Si urgeretur, dicebat se non esse Deum, miracula esse Dei solius, se esse præmonitorem tantum & prædicatorem. Fuerunt & alij, qui utrunq; dicebāt. Replicabat, ideo nolle Deum, illum facere miracula, quòd in prioribus repudiata & calumniata essent: aut ne crederent esse Deum, & adorarent, nil aliud illum debere facere, quàm admonere miraculorum, & libri Dei (ita uocat res naturales & artificiales) & de die iudicij uerba facere, & de paradiso, & inferno. Porrò de paradiso quoties egit, se accommodauit personæ audientis. Nā uoluptates omnes corporis sensuros suos sectatores, asseruit sexcentis locis. Quum uerò uideret nihilominus multos, quibus strophis & nugis, quū de miraculis agerent, satisfacere nisi aliquid insoliti edendo non posset, etiam uerbis se edidisse multa miracula est professus. Ex quorum numero ista, ô cordate lector, ita te amet Deus, perpende. Dixit enim tantum se fecisse: & si fecisset, iudica quàm digna essent homine diuino.

Primum iam recitauit, quum natus quinquennium fuit à Gabriele exenteratus, cordeq; auulso detracta est particula nigra, qua tentantur homines, deinde repositum est: uidit, sensit, narrauit nutriti, ea fidem adhibuit, recitauit magnis hominibus, qui id scripsere. uide, an homo possit iudicare sibi hoc fieri, si fieret: & si factum sit, perpende effectum & testem miraculi. Quomodo postea non fuit tentatus à diabolo, toto uitæ tempore ab eo occupatus, prædo,
latro

latro, fraticida, seditiosus, impostor, perfidus, falax, &c. Audi alterum lector, & contine risum, si potes. Ego enim non possum. Quum quadam die solus oberraret (nam omnia sunt solo illo existente & praesente facta) & uellet cacare (honus sit auribus, uerba factis similia hic placent) ardore solis urebatur illi caput. Iussit itaque ut arbores, quas uidebat, purgantibus corpus umbram facerent: quae statim radicitus auulsae currentes adfuerunt, umbramque cagationi propheticae fecerunt. cagatione uero completa, locum repetuere. Nonne hoc est magnum miraculum, & tanto propheta dignum? Est sane. Et ne me finxisse putes, in libris Suneh maioris penes auctoritatis quam sit Alcoranum, hoc est scriptum: ut sunt sequentia. Tertium est non ab simile. Quum enim natus 16, annos datus est Hadege ad curam camelorum, dicit, quum solus esset, et maxime ureretur illi caput ardore solis, statim iussa adfuit nubes, quae toto die cum eo ambulans, uindicauit ab iniurijs solis. Iudica de nubium arbitrario motu. Ad quartum uenio. Quum esset in spelunca ad eludendam morbi opinionem, uenit ad eum Gabriel, & attulit illi legem illam, quae penes frustulatum, ut uidebimus, quemadmodum fuit 23. annis edita, periit. Quinto miraculo alloquebantur illum saxa, montes, arbores, aues redeuntem a spelunca, postquam audierat Gabrielem. Quae strophae eludere etiam uoluit amentiae principium, quum undique se uocari cerneret. Hoc etiam Hadigae fuit oblatum. Sextum est omnino memorabile. Quum quidam Bugellinus eius parens, recusaret semper eas nugas, quas praedicabat, dixit tandem, Si facies o Muhamedes id miraculi, quod cogito, fiam Mussulman. Cui ille, Faciam, dic tantum. Fac, inquit alter, ut luna de caelo descendat, & diuidatur in duo aequalia, mediaque una parte intret per manicas tuas, dextra in dextram, & sinistra in sinistram, demum a sinu tuo prodeat integra, & repetat caelum. Rogatus facit, luna finditur, intrat manicas, redit a sinu solida. Ille tamen non uult credere, sed dicit esse incantationem manifestam. Habes miraculum. Luna 27. pars terrae, toti orbi seruiens, nullo aduertente propter duos homines, intrat manicas hominis. Haec sunt plane digna auctore & credentibus. Patienter audi benigne lector: duo superaddam. Quum quadam die solus iter faceret, truncus in media uia erat, eratque prophetae ad latus uiae modicum declinandum: ne id faceret, truncus finditur medius, dans locum prophetae transeunti, statim uero sese restringit suapte sponte. Aliud: Quum proscriptus esset, qua nocte illi erat discedendum, truncus palmae in medijs eius adibus aqua rigatus, flebat prophetae discessum. uocati Mussulmani hoc omnes uidere. Quum fugientem expectarent aduersarij in quodam loco insidiantes, ne uideretur, posito cinere super caput equorum, non est uisus ab hostibus. Haec facta sibi, & a se, narrabat. At quid patimur miraculorum penuriam, quum omnes periodi Alcorani dicantur Aiet, id est miracula? nonne totis 23. annis adfuit Gabriel, dans frustula legis? Nonne magnus fuit miraculum, quum primariae eius foeminae de praehendissent in adulterio etiam, post decies exhibita fidelitatis sacramenta? Gabrielemque attulisse legem, qua liceret prophetae, quicquid luberet? & non debere pendere prophetam a foeminis? habiturum aliunde alias, si haec manere nolint? Quid miraculo insignius, quo Deus dedit prophetae uxorem Zeidi serui sui, & nunciauit, ut illam repudiaret: quoniam nemo debebat habere uxorem, quae placeret prophetae? An non sunt miracula bene diuina ista? Resipiscite o miseri, resipiscite, & tandem imposturam uobis factam agnoscite. Reliqua miracula notabuntur, percurrando singula Asuar, id est cantica

& psalmos Alcorani. Verum ne memoria fugiat longè clarissimum (ferè enim oblitus eram) omnium miraculorum, quoniam satis multa se offerent in Alcorano, uolo illud subiungere.

Capite uel fora 16. Alcorani, quæ uocatur benu Israïl, id est filiorū Israël, ita scriptū est: Sobhan illedi asrai bilhebdihî leilan min elmesgedi ilharani, illai mesgedi elacza, &c. id est, Laus sit illi, qui transfulit seruū suum noctū à templo Haram, id est Mechæ, ad templum Acza, id est sanctum Hierosolymitanum. In illum locum interpretes cōueniunt, suffragatur Hassear & Sunch, quòd intelligat de quodam magno & ingenti miraculo. Audite ergo narrationem Apolline dignam. Nocte quadam, quum hora circiter tertia antelucana altius dormiret, pulsu ingenti excitatus surrexit ab hospitio Hassæ uxoris in Almedina, quæ & Iesrab. & statim aperta ianua, uidet Gabrielem in uia publica cum 70. alis albissimis, & cum animali uocato Alborach albissimo, qui ait illi: Veni Muhamedes, monstrabo tibi secreta cœli: conscende Alborach, Alborach uerò formam asini habens, dixit: Non patiar, ut conscendat super me unquā. Dixit Gabriel: Permite. est maxima creaturarum Muhamedes, & faciet ut sis felicissimum animalium, quia primum ingrediere paradysum. Assumptum defert in Ierusalem. In cuius itinere fuere duæ sceminæ, quæ uocauerūt Muhamedem: quibus prohibuit angelus, ne responsum daret. Futurum enim, si primæ respondisset, ut omnes Mussulmani essent Iudæi, nam erat illa quæ euulgauerat Iudæorum legem, si secundæ, ut essent Christiani. In templo omnes prophetas habuit obuios, rogātes, ut pro eis oraret. quod fecit in Machrib, id est sancto sanctorū. Demum exeundo de templo, oblata est scala à templi porta ad summū usq; cœlum. Illa conscendunt, inde hæc propheta retulit. In primo cœlo argenteo, à quo pendent stellæ cathenis aureis, erat Adamus, qui se precibus Muhamedi commendauit. Illic erant omnia animantium genera, cum angelis pro animantibus terrenis orantibus. Illic erat gallus maior toto mundo, qui dum cantat, facit ut cantent terreni. In secundo aureo erat Noë. In tertio erat Abramam, materia erat lapis preciosus. In quarto smaragdino erat Moses: demum Iachie, id est Iohannes Baptista. Qui omnes orarunt Muhamed, ut pro illis apud Deum intercederet. In septimo Christum reperit: quem rogauit Muhamedes, ut pro se oraret. Ita accessit ad Deum Muhamed, ad iactum balistæ, quod ait in quadam Sora quæ dicitur Negium, id est stellæ: & se nil finxisse asserit, quum illum riderent omnes. Illic allocutus est Deum familiariter, & obtinuit quædam dona, quæ statim subiungam. Hæc est summa rei, & maiora capita. Nam si quot ineptiæ illic sunt, & angeli, quorum sunt 700000000, capita, uellem tradere, & similia sequi minutim, certè maximus liber inde næniarum fieret. Et reperit, qui illa crederent. Confirmauit uerò uisionē illam suis à Deo concessis priuilegijs, quæ subiungo. Primum, ut esset omnium hominum primus. Secundum, ut esset omnium filiorum Adam honoratissimus. Tertium, ut uocaretur generalis redemptor. Quartum, ut omnes linguas sciret, quum uix unam nossset.

Quintū, ut omnia spolia belli uel prædæ eius essent. Hæc uis miraculi non paucos alienauit à secta. Iam à miraculis est aliò transeundum. Nam satis habeo ista indicasse, ut innotescat, quàm stupido fuerit iudicio, qui illa obtruderet: et quàm rudes, qui illa recepere. Omnium uerò stupidissimi, qui ea literis mandata uoluerunt. Sunt in Sunch sexcenta similia. Liber de doctrina prophetæ, de Chronicis, & mashod, & in summa 700. libri approbati, illis scatent ineptijs.

DE CEREMONIIS À MVHAMEDE
instituis. CAP. IX.

ET si iste res ad falsi refutationem uidentur parum momenti habere, adq̄ nostrum institutum parum facere: tamen multis de causis uidentur attingendæ. Illis enim cultibus, qui externi sunt, populares & rustici facillimè capi solent, & uelut grandiores simiæ facilius ad id inducuntur, quod minus intelligunt. Attingam ergo illas non quàm latè patent, nam esset infiniti instituti: sed quatenus sunt omnibus communes, & à nobis differre uoluit, quamuis omnium inde exempla petiuit. A matrimonio non ineptè uideor mihi incipere posse, quoniam inde est hominis principium. In eo nec cum Iudæis, nec cum Christianis conuenire Muhamedes uoluit. Nam neutri sine sacerdotis addictione uxoran- tur. Ille autoritate Cadhi, id est iudicis addicit, & repudiat uxorē. Eam omnes ducunt, præter quosdam sanctos & religioni addictos: qui si uolunt, possunt à professione resilire. Natus puer educatur à matre, aut nutrice, pro fortunarum ratione, & uiri continentia. Nam grauidas non solent inire. Ob id aiunt interpretes legis, multas permissas. Anno 14. ætatis, sicut Ismaëlis, circūciditur puer, ne octauo die cum Iudæis conueniant: alioqui ablutionibus quotidianis purificari saluariq̄, si morte præueniatur, aiunt, ne cū Christianis uno baptismate conueniant. In ablutionibus uerò omnia ferè apud eos cōsistunt. Nam ante orationes quotidianas sordida membra, facies, manus, & brachia cū tibis abluuntur. Oratione diei Veneris totum corpus. Post emissum lotium, flatum uentris, sperma, recrementa q̄, abluī oportet. Fœminæ ideo & uiri crebrò sunt in balneis, & potissimum die Veneris. Oratione à Iudæo differt Mussulmanus. Mosaiici enim semel in die orant ut plurimum: solenni uerò die bis. Christiani septies: Muhametani quinquies, antelucano, meridie, tertia à meridie, uespertina hora, & prima uigilia. Dies Iudæo in hebdomada sacer, sabbathum: Christiano prima, quã dominicam uocant: Muhametano Veneris dies. Septuagesimam habent in ieiunio maiori, Christiani quadragesimam in minori: Muhametani triginta diebus obseruant. Semel Iudæi & Christiani cibum sumunt, & unica hora: totam noctem uentri Mussulman post ieiunium commodat. Orant Christiani in ortum ob Hierusalem: Iudæi in occasum, aliqua ratione: Mussulmani in meridiem, ob Mecham. Nam à Iesrab, quæ est Medinat alnabi, Mecha est uersus meridiem. Annum habent Christiani solarem, Hebræi mixtum, Mauri lunarem. Vnde quouis anni tempore contingit eorum pascha, in quo sibi remittunt manuum osculo: Christiani uerbo & communionem, Iudæi azymis. Efferuntur in pedes Christiani: alij duo in caput. Sedet cadauer Iudæi, iacet loco amplo Muhametanum, in angusto Christianum. Orat Iudæus pro defuncto: orat & comedit cum pauperibus Mussulman: Christianus orat, elemosynasq̄ largitur. Peregrinationibus uerò 4. menses proximi ante & post behiram, id est pascha dantur. Pascha Iudæis refert maris rubri transitum, Christiano Iesu Christi hominis Dei mortem & resurrectionem, apud Arabes legis originem. Ita quum summopere cauit, ne conueniret cū cæteris religionibus, illexit illos supheha & imperitos, qui multitudinis primæ fuere principium. Sed nunc ad legem, & eorum præscripta ueniendum: ut quibus autoritatibus, & quomodo rogatis ista nitantur, uideamus.

IAm satis aperuimus, quomodo eludendæ uxoris Hadegæ gratia, & morbi fontici causa specū subibat Muhamedes, & pro responsis referebat somnia. Est ita receptum apud eos, quòd una nocte totam legem acceperit: quamuis se paulatim illam habuisse, alibi contradicit, Si autem illam habuit Mechæ, ut scriptum & receptum est, oportet (per eos) partem esse falsam. Nam pars magna est scripta in Medina: quod titulis capitum patet, præcipue quæ ad rapinas, furta, & belli iura pertinent. Itaq; non est tota diuina, si recepta in Mecha est. Si autem Gabriel iste dederit illam in die illa felici in Iezrab (nam multi ambigūt, ubi data dicatur) pars multo maxima non est ab eo, nam est Mechæ scripta, ergo nec à Gabriele data. Si autem dicatur data particulatim & uellicatim, iam habet in se frequens mendacium, quòd una nocte aut die recepta sit. Verum ut res habeat, ipso uiuente non est edita, ne de ueritate eius queri posset. Libellos uerò illos postquam à scriba erant excepti, & à quibusdam memoriæ mandati, recondebat uarijs in arcellis, nō nunquam in parietum foraminibus, aut alibi: unde quum est collecta, & lex facta, repetita est. Duorum uerò generum præcepta & leges promulgabat, aut leges, aut priuilegia. priuilegia tantum sibi concessit, leges cæteris. Sed antequam progredior ab hoc loco, uolo quasdam sibi peculiariter cōcessas leges attingere, ut ex his cæteræ æstimentur. Omnes Mussulmanos contentos esse debere ad summum 4. uxoribus, præter prophetam, sancitum est. Illi quot libebat, accipere licebat. Indicabo illa loca, excutiendo Alcoranum, quibus hi sensus eliciuntur.

Secundò: quū omnes Muhamedici relictas uxores, repudiatasq; permittere cuiuis aliq, ut eas ducat, lege permissum habeant, & fœminæ ipsæ sibi alios deligere uiros possint, noluit id suis permissum: ne quum autoritate prophetica illas bene uel male haberet pro arbitrio, & illæ quæ à magnis parentibus, & diuinitibus ortæ cum ingenti dote accesserant, prophetam relinquere possent. Itaq; uoluit etiam, ut ne post mortem quidem alios uiros acciperent.

Tertium priuilegium quū Mauri ex æquo debeāt tribus aut 4. uxoribus, aut quot habent scilicet, æqualiter & rerum usum & corporis facultatem distribuere: alioqui experiri apud iudicem licet, libellumq; petere, unde innumera litū oboritur inter Muhamedicos seges. Prophetæ uerò ea lex non præscribebat: quoniam quas uolebat, amabat, & ditabat: quas nolebat, relinquebat. Deperibat enim uehementer illam, quam supra dixi, 8. ætatis anno delibatam, filiam Vbechari, qui post eum regnauit, Axam nomine, & Haiezan Homari. Quāuis enim præter eas 13. haberet, frequentius cū illis cubabat. Vnde alię uehementer conquerebantur. Illas itaq; compescuit oraculo solito, quod tamen suspectū etiam fœminis fiebat. Dicebant enim, Deum admodum obsequentem prophete esse, qui statim illi pro uoluptatibus leges daret. Lex dicebat, prophetam non debere curare uerba & obiecta mulierū: sibi licere, quicquid uellet in eas. Maximè uerò sunt admiratæ illius Dei indulgentiam, quum post sacramenta neglecta, & periuria crebra, depræhensumq; hominem in adulterio, cū Iudæa dono sibi à Baheira rege Iacobitarum data, etiam familiariter colloqueretur cum propheta. Quum enim fidem uxoribus seruare non posset ob Iudææ elegantiam, amorisq; impatientiam, eam legem edixit subobscurā paucis post diebus: quod

maximè sunt admiratæ prædictæ uxores, & obmutuere. Itaque inde natum est quartum priuilegium, quòd mulieres datas prophetæ, ipse posset sine dotali instrumento, & iudicis præsentia habere ueluti legitimas.

Quinto, quum nemini liceat alienam uxorem habere, omnes tamen hac lege non teneri. Nam neminem debere habere eas uxores, quæ placerent prophetæ. Vnde pro forma legis cogebat maritos oraculis, precibus, minis, aut uerberibus dare libellum repudiij uxoribus, quas statim ducebat. Hæ sunt leges Prophetæ, quibus uoluit uti. Quamuis autem sint innumeræ similes, ex his licebit legislatorem æstimare. Mortuo Muhamede, uires primum coegerunt ad compescendam multitudinem Vbecharus, Homarus, & Halys cognatus eius, omnes prophetæ socrer, quas demum mutuo in se conuerture sunt adorsi. Tamen ui testamenti persuasionis & uirium, Vbecharus fuit superior, rebusq; est potius. Secundo in loco fuit, Homarus etiã attentus multitudini retinendæ. Tertio loco Odmanus, quum uideret populum non posse in officio retineri armis, legem, quæ latebat adhuc, & quæ tantum de auditu & memoria à quibusdam ita prædicabatur, ut uiderentur esse tot leges quot homines, statuit undique collectam, seu ab ore, seu à scriptis in unum uolumen compingere, à quo solo esset autoritas petenda. Itaque Mechæ primum, demum in Medinat alnabi, scrinia Prophetæ aperiens, uaria illa frustula, ut se offerebant, in unum redigere per scribas suos adoritur. Prophetiæ per se lacerae, mancae, partim à foricibus erosis libellis, partim iniuria temporis oblitteratis, ut quandoque sub arcubus, quandoq; in murorum foraminibus posuerat, repetuntur, & fiunt capita uarijs nominibus ita connexa, ut nil sit præcedens, nil consequens, quin planè ex æquo quadret, etiam mutatis locis. Nam nil per omnia connexum est. Porro quoniam à murorū foraminibus multa fuere tracta, ita in religionem uersum est, ut quicquid Arabicæ scripturæ reperiant Mussulmani domi, in uia, aut ubiuis, foraminibus parietum ueluti sanctæ legis fragmentum reponunt, repositum osculentur, ne pereat eorum lex. Quæ fragmenta ex Axæ domo, & scrinijs (nã ea, ut dixi, erat foeminarū princeps, & cui omnia credebat) fuere reperia, illa in Sorat seu Assuar digesta, sunt dicta Mediniet: quæ à Mecha collecta, uocata Mechiet: id est capita, cantica, seu psalmi, aut prophetiæ Medicæ, aut Mechicæ, ibi scilicet scriptæ. Totum opus tum longè quàm hodierno die maius, uocatum Alcoranū, id est collectio, seu lectio. Quia uerò in uaria capita distinctū est, ideo Alphurcan alio uocatum est nomine. Assuar, seu capita, quòd solerēt legi, & cantari, ueluti cantica & psalmi dicta sunt. singule periodi Aiet, id est miracula nuncupantur. Et quia in illis aiet ferè omnia se mutuo euertunt, & iugulant, posteritas quedam ipsorum uocauit Muhquemat, id est iudicantia, seu quorum sententiæ stetur: alia Gair muhquemat, id est nō iudicantia. Sunt præterea duorum generum. nam quædam dicuntur Naceh, id est positua: alia Mansoh, id est, reuocatoria primorum. Quod ideo (non ab eo tempore, sed astu neoterico) factum est à Chaliphis, & Alphachijs, ne omnino periret persuasio. Quū autem esset recens, & multo certissima cōstantissimaq; haberi deberet, tunc nullus fuit planè, qui cū alio in ea cōueniret. Primū curauit Odmanus uocari, cōsulicq; parentes, & si qui supererāt septem illorū uirorū, quos in tanta familiaritate habuerat propheta, ut diceret, illis septem etiã esse legem creditā. Illi omnes, se nil certi habere: si qui uerò haberent, id singuli esse optimū & uerum, cætera falsa. Alij ediuerso affirmabant. Præterea, quemadmodum in nouis rebus solet, erant

erant multi alij, qui etiam prophetiam totam sibi uendicarent, ut ita captarent populum, partisq; opibus potirentur. Maior autoritas fuit Odmani, alijs repressis. Nec tamen potuit ea lex satisfacere omnibus. Nam plusquam ducenta Alcorana omnino diuersa fuere scripta, sibi unoquoq; librum habentē; quū uirtute eius habere imperium cerneret ipsos successores. Quidam post duodecim successores Muhamedis, detraxerunt multa ipsi editioni Odmani, ut à primo capite plusquam ducentas sententias ademerint, & nescio quot substituerint. Quo exemplo multi ducti, idem facere cœperunt, ut planè euanesceret fides prophetica. Qua de re motus chalipha Babylonicus (eò enim primæ sedes post Arabiam sunt fixæ) legis arbiter (nam utranq; potentiam sibi iungebant, & sacram, & prophanam, primi illi successores) cœgit concilium Damasci. Illi alij Merbam filium Elhassē, alij Abobecharum uocant. Statuit autem, ut quicumque esset doctus eius religionis sectator, ad concilium ueniret, adferretq; quotquot librorum de lege tractantium exemplaria haberent. in quam rem maximos sumptus fecit, libros coactos omnes redemit, inq; locum unum inclusit: unaq; cum illis libris, sex uiros peritiores eius persuasionis, Muslimū, Buheirum, Buhorum, Annecenum, Atermundum, & Daudem. Cura illis est commissa, ut ex tota illa librorum mole colligerent sex uoluminibus, tractationem legis, originem & progressum, ita ut quisque singillatim totum opus completeret. Hoc opus autoritate præcedit Alcoranum, fideq; in rebus dubijs maiori est. Ideo Suneh, id est lex dicitur, ueluti *δευτερονομις*. Eas sententias quas sex illi uiri tam ab Alcoranis, quàm ab eorum interpretibus collegere, quatuor autoritatibus munire. Nam si quid à discipulis Muhamedis, & ab Axa uxore chariore, & fabulæ conscia relatum erat, id ueluti uerissimum primo in loco est, atq; secundum id iudicatur. Secundo loco est cæterarum uxorū sola autoritas, uocaturq; debilius testimoniū. In tertio, relatio doctorū, qui eo tempore uiuere, posita est. Ultimo, autoritate inferiori doctorū quidē, sed qui à tempore prophetæ fuerant. Re peracta, reliqui libri, unde selegerant, ad ducentorū camelorum onera, sunt proximo in flumine merfi: prohibitumq; ne quis alijs quam Sune, & Alcorano uteretur. Solent itaq; omnes scriptores ab eo libro ita citare: Talis, à tali, à tali, à tali, is ab isto, iste ab Assa, aut à propheta, aut à quouis alio eius familiari, habuit. Hęc est eorū fides. Verum statim post cōcilium, quod coactū est centesimo, aut circiter, anno à morte prophetæ, illa multiplex opinio sex authorū, genuit maiores dubitationes: donec paucis post annis quatuor uiris primarijs, in ea re cura cōmissa est, ut locis cōmunibus colligerent ex illis instituta religionis, & quisq; singillatim etiā omnia tractaret. Primus horū dictus est Melichus, cuius placita probāt deserti Arabes, Aegyptij, Afri & Hispani. Secundo nomen fuit Saphihus, quem sequuntur Baldachenses, & Mechenfes. Hannibal auditur in Perside, Assyria, & Armenia. Abahaniphā sectantur Syri & Alexandrini. Ita ut sint obortæ inter Muhametanos non septuaginta nationes aut sectæ, ut uocant, sed quot sunt prouinciæ parentes his nenijs. Prodiit ab utroq; libro doctorū, & Suneh unus, quem Anuar, id est flores uocāt: ubi conatur quidā aliquid, quod sibi ex omnibus cōstet, colligere. Est etiā innumera aliorū librorū multitudo, ut quorū dicta faciāt fidem, sint 700. uolumina. Sed in prima autoritate est Chronicū Hassiar, liber Ariscele, liber Mashool, & Chronica regū. Vnde facta prophetę, doctrina, et mores peti possunt, ex quibus ista decreta sunt. Sunt præterea quidā interpretes in Alcoranū apud omnes probati,

Buhatias, Butzemamin, Mahinud Mechenfis, & nescio quot alij, Alcoranum ipsum in uaria capita diuidunt, pro ratione & usu regionum. Nam in Africa & Aegypto Hispaniaq; aliter, aliter in Arabia diuiditur. Sunt in quibusdā Afuar, id est capita 211, quatuor libris comprehensa. In quorū primo sunt 5. in altero 12. tertius 19 habet. Reliqua sunt in quarto, 85 scilicet: nam ultima capita sunt quædam duorum aut trium uersuum. Volunt alij esse 112. ut habeo in meo Africano. In Asiatico uidentur esse tria minus. Verum ista nil ad rem, Est quid contineat perpendendum: quid proprium scilicet, quid à nobis, quid contra nos; quid contra se.

QVIS SIT SCOPVS ET SVMMA

Alcorani. CAP. XI.

P Rincipio secessus in speluncam uidetur, ut iam diximus, multū fauisse Muhamedes Iudæis, donec desciscerent: tunc uerò in eos agere cœpit. Pariter & erga Christianos bene affectus uidetur: & reuera fuisset, si alios quàm Nestorianos nouisset. Nec enim mediam uiam statim reperisse potuit, donec comparata ab utraq; gente potentia, ita apud se constituit. Nam si omnino Iudæos esset imitatus, Mosi gloria adscribebatur: si Christianis subscribebat, Christus omnino hominem deturbabat. At ne uideretur prisca autoritate carere, dixit, se legem Abrahamæ sequi, & docere. Quod in fora Ionus, id est Ionas, ait: Non fuit istud Alcoranum absq; Deo effectum, sed autoritate certa nititur, inter uetus & nouum Testamentum. Dum itaq; uidetur toto opere docere cultum unius Dei, idolaq; damnare, insurgit è diametro contra Christū, in quem uidetur scripsisse Alcoranum Muhamedes. Quoties autem nominat (nisi duobus aut tribus in locis) illi omnia summa tribuit, præter diuinitatem & mortem. In omnibus uerò ferè periodis non esse Deum ait, & nil creauisse, nunc non iuuare, & sexcentas blasphemias. Compendium itaq; & summa eius libri eiuscemodi est. Deum esse tantum unum, creatorem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt. Creasse hominem ex luto, demum ex cartilagine, deinde ex carne, inde insufflasse de spiritu suo in eum. Angelos creauisse, & dæmones: illos de cœlo, istos de igne, noluisse diabolum, iussum adorare Adamum, & ideo damnatum. Prophetas misisse multos, qui prædicerent calamitates, quæ aduenerunt non credentibus. Etiam se esse prophetam, cui debeat credi, ne perirēt increduli. & qui mendacem eum dixerunt, sensuros supplicium. Esse infernum paratum incredulis: uocem uenturæ de cœlo, cum clamore, cum tuba, cum tympano, & mortuos resurrecturos, & recepturos propria corporis. malos in inferno uoratuos uenenum, sulphur, & fructus arboris Zaconi, malam esse illam † mansionem. Deum sapientem, iustum, bonum, honoratum nulli facturum iniuriam, retribuaturum unicuiq; bonos qui dederunt eleemosynas, & fecerunt * assala, & bonū, solueruntq; decimas, in paradisis futuros, in quibus sunt flumina lactis, mellis, & uini, omnia genera fructuum. Sunt catamyti œnochoi uestibus polymitis ornati, daturi quendam puluisculum saluatīs. Et aderūt fœminæ pulcherrimæ, oculis grandibus & cæruleis, quæ per 50. annos erunt uno actu uenereo, & femper uirgines. Puluinaria illuc posita, ubi assideant unâ saluatī, & colloquātur tuò, & cum angelis. Vnamquanc; harum sententiarum saltem sexcenties in Alcorano reperies. Et interim dum ea singulis ferè periodis inculcat, infercit omnia blasphemijs & ineptijs, contra Mosi & Iesu Christi placita, Occasione enim

Pro cibo. nisi forte locū damnatorum significet. *Id est precos.

enim iusta accepta in idololatriam Mechenſium, nunquã ferẽ non habet in ore, Et ſuſceperunt præter Deum, deos, & non eſt deus præter Deum, & particeps faciunt Deo, id eſt ſimulachra adorant: Deum poſuiſſe obſtaculum ante oculos multorum, ne uideant ſe: eſſe omnes in errore manifeſto. Quibus omnibus & Chriſtum, cuiusq; ſeçtatores, & Ellet, atq; Aluza, eorumq; cultores in Mecha notat. Idq; eo aſtu faciebat, ut ſi retoriſſent alij, de alijs ſe intelligere diceret, & ediuerſo. Plura hoc in loco congererem, niſi percurrendo Alcoranũ uellem omnia in eo excutere.

QVAE EX VETERI NOVO QVE TESTAMENTO
to habeat. CAP. XII.

Creat mundum Deus modò ſex diebus, modò octo: poſtea Adamum, &c. *Id eſt Eber, cū Genef.* Hiſtoriam Noach attingit uigefies, ad terrorem iniiciendũ. Meminit Heber, quem uocat Hud. Refert Abrahamum & Lot frequentiffimẽ. Pœnam Sodomæ & Gomorræ, quod pluerit marmore ſuper eas. Aliquid de Iacob & filijs Iſraël attingens, recitat omnino hiſtoriam Iosephi, Moſis & Aronis accessus ad Pharaonem, educationemq; filiorum Iſraël ex Aegypto, de Dauide & Salomone frequenter meminit, & de pſalterio. Iob, Ionas, Eliás, ſemel adducuntur. Tot uero fabulis ueluti emblematis, & teſſellato opere omnia exornat, ut ſit infiniti operis ea attingere. ſient illa inter excutiendum. Paucis ſunt etiam attingenda, quæ à nouo Testamento habet. *Sumpta à nouo.* Iachia, id eſt Ioannis filij Zachariæ tradit hiſtoriã ſuo more, ut à fabris didicerat. De Ioachimoq; de Maria & eius ſalutatione, de natiuitate Chriſti, educatione & miraculis, deq; Euangelio multis in locis meminit. uno aut altero loco Apoſtolorum. non ſemel ſacerdotum & eorũ ſocordiæ mentionem facit: uerũ planẽ ſimili fide omnia atq; ſuperius. Eſt itaq; hiſtoria à capite repetenda, non ut à nobis ſtat, ſed ut à ſtellatione eſt labefactata, ſomnijsq; locupletata. Iſta ex ueteri Testamento infecit.

Labefactata in ueteri Testamento. Dæmonem qui bonus creatus erat, uult fuiſſe à Deo creatum malum: & ita negat Deum, quum facit authorem mali. Adamum dum iubet adorari ab angelis & dæmonibus, quid aliud quàm impietatem & idololatriæ principium in Deum refert: quum dicit diabolum ex igne creatum, nunquid & mortalem ut ex elementis constantem facit, quum ſubſtantiæ ſeparatæ æternæ ſint? Sed quid mirum: eundem facit auditorem & teſtem atq; prædicatorem Alcorani, demum etiam Muſulmanum. Adnectit mille fabulas arcæ Noah: & in libro de doctrina eius, ſtercus, mus, porcus, elephas, & ſexcentæ nenię adiunctæ ſunt huic hiſtoriæ. Abrahamum facit idololatram, & Lazari filium: quod intellexiſſet de parabola euangelica Lazari, & diuitis, Lazarum uocaſſe Abrahamũ non filium, ſed patrem. Cæterũ mille fabulas & colloquia illius cum parentibus eius refert. Nil ferẽ integrum ex ea hiſtoria tractat, præter uiſionem trium angelorũ. omnia ſuo loco notabuntur latius. In Iosepho addit colloquium & uim heræ, itemq; deciſam propter induſium fractũ à parte poſteriori, ſignum ſcilicet eſſe, aggreſſionis à muliere. In Moſe cum Magis, quid nõ comminiſcitur, quid cum puero & piſce non fingit: Iam prodeant in medium dæmones Solomonis, prodeant animalia loquẽtia, upupa legata, reginaq; Saba ab ea uocata, prædicata ſides ab upupa, &c. Quid foediũs, ſtultiũs, ameniũs ſcribi poſſit, non uideo. Verũ ideo fatis habeo nunc ueluti digito indicaſſe, quum inter percurrendum nil nos *Deprauata in euangelio* poſſit fugere. Admiſſa in nouo Testamento hæc ſunt, &c. Zacharia patre Ioannis

hannis, dicit eum fuisse mutum tribus noctibus tantū. De *Maria quidem*, quod enixa est ad pedem palmæ, quod de spiritu sancto grauida fugit domo, quod à parentibus probris fuit excepta, quod erat soror Aaron, quum ab alia 1506 annis distaret. quod Christus natus, est eam statim allocutus, dixitq̄, ut excuteret palmam, & neminem alloqueretur. Illum uero (Christum dico) fuisse in fascijs & cunis loquutum, fecisse ex luto formas uiuentes ex eius flatu, eum dixisse se non esse Deum, de Muhamed prædixisse, quod esset uenturus post eum, quod non sit passus. Hæc sunt insigniora erratorum loca contra nos. contra seipsum uero, nouem mille locis pugnat. Nam legem sibi datam uno die, demum uiginti tribus annis suadet se esse prophetam Dei, demum nescire quid de eo sit. esse Prophetam ab ortu, & alibi pauperem, & idololatram, Abrahamum fuisse primum Sarracenum. demum sibi à Deo datum, quod esset primus Sarracenorū. Legem Christianam & Iudaicam esse recipiendam. demum nullum posse saluari, nisi per illius legem. In capite Elmumin, & alibi, se nolle cogere ad credendum: quum alibi necandos & spoliandos curet, qui sibi non credunt. Se nil ab ullo petere: quum decimas à fidelibus, & spolia ab alijs petat. Suam legem esse mediam inter uetus & nouum Testamentum, alibi legem esse Abrahæ. Deum esse unum, & non habere socium: quum tamen ubiq̄ se in consortium ei adiungat, dum ait, Credite & obedite Deo, & eius Apostolo. quum unū dicat Deum solum, demum illi iungit Spiritum. Vt uno uerbo cōprehendam, nil ita ratum est apud illum, quin contrarium locum habeat. uetat alibi uinum, alibi ad ebrietatem usq̄ nuper expressum posse bibi: quod à morbo eius habet originē. Alijs enim prohibuit, quod per morbum aut biberē non audebat, aut ferre non poterat. Nunc uero ad rem uenio. percurram totum Alcoranum, notatis quibusdam locis: demum quæ damna inde illa gens habeat, tradam.

ALCORANI PER CAPITA SINGVLA SEV

Afuar, excusio. CAP. XIII.

MOrem imitans multorum, qui in hanc nugarū farraginem ante me scripsere, locis quibusdam fuisse conatus comprehendere insigniores lapsus hominis, nisi duabus de causis potissimum decretū esset per omnia curere. Nam quotquot in hunc hominem scripsere, locis cogere eiusdem generis errata fatere: inter quos primas habent, Ricoldus, qui Latine scripsit, cuius librum Demetrius Cydonius græcum fecit: & Ioannes Andreas Maurus, in nostram demum fidem diuino Spiritu perductus, utriusque linguæ Arabicæ peritissimus. Sed is peritissimus & legis & traditionum & linguæ, in qua iam ab attrauis instructus fuerat, Alphachius, id est summus interpret & curio, quo sanè nullus doctius scripsit. Scripsit & Dionysius Cartusianus, & cardinalis Cusanus, multiq̄ alij, uerum linguæ illius imperiti. Vnde reuera urgere non possunt, ut duo superiores, Plurimi sparsim attigere, & uellicatim improbare uoluerunt eas ineptias. unde ad loca cogenda mihi non esse relictum locum uideo. Causa altera est, quum sit Alcoranum solidum quoddam mendacium, & continua impostura, non potest alijs locis, quam seipso cogi.

Phatehet elchitabi, id est ingressio libri.

Ea est oratio cōmunis Mussulmanorum, principiumq̄ Alcorani, quæ est septem miraculorum, id est periodorum. In qua uolo ostendere lectori, quid sit Aiet, ut insequentia intelligat. Numeris pono ipsa Aiet. In nomine Dei misericordis propitij. Hoc proloquium dicebat, semper à correptione morbi, ecstasiq̄

o surgens.

furgens. Vnde obtinuit, ut ante principia omnium capitum Alcorani ponatur, & à religiosis philosophis in principio operum. Sed attendite ipsis miraculis. Laus Deo domino seculorum, id est misericordie propitio. Secundo, regi diei iudicij. Tertio, Heus seruiamus, & heus adiuuabimur. Quarto, Dirige nos (in) punctum rectum. Quinto, (magna pausa) punctum eorum, in quibus tibi bene complacitum est. Sexto, Sine ira aduersus eos, & non errabunt. Septimo, Habetis miracula: uidetis sententias. Ita habet totum Alcoranum, ut sententia completa, aut non completa, dicant miraculum: quo quid absurdius, non uideo. Hæc precatio illis est communis, ut nobis dominica: & ita à quibusdã ad battologiam usq; recitatur, ut centies idem, aut duo aut tria uocabula repetant, dicendo, Alhamdu lilla, hamdu lilla, hamda lilla, & cætera eius uocabula eodem modo. Idq; facit in publica oratione taalima, id est sacrificulus, pro his qui negligenter orant, ut aiunt, ut ea repetitione suppleat eorum erroribus. Quidam medio in campo tam assidue, ut defessi concidant: alij circumagendo corpus, ut omnino extra se fiant, & demum (Muhamedem inuitando) aliquid nugarum & obscuritatis profundunt, ut idololatria & fanatica responsa in illis uideantur reuixisse. ita nusq; Satanus nõ se ingerit. Hæc pro penso certis numeris solet repeti, quã quinquies in die naturali orant. Sed de ea satis. Videtur nil habere contra nos, sed qui quis caller Arabica, uidebit, ubi punctum & punctum rectum uocat, Alcoranum intelligi. nam tzirat elmusstequim, id est punctum rectum, est apud eos æquiuocum cum Alcorano. Rogant itaque dirigi in perniciem, quã in rectum Alcorani punctum, confertum mendacijs, dirigi uoto exoptant.

Sora bacara, id est Canticum bouis, primum cap. 285 miraculorum.

Ego paulò exactius perpendam omnia in principio libri primi, in hoc capite potissimum prima parte, ut in alijs locis non sit usq; adeò immorandum, sed sint subindicanda omnia, & cum his collidenda. Dicit itaque. Hic liber, in quo
 ,, macula dubiumue non est, est directio timentibus, qui credunt in abscondi-
 ,, tum, seu latentem (Deum) & fundunt orationes, & de eo quod habent, largi-
 ,, untur, & qui credunt id quod cœlitus instillatũ est super te, & quod instillatum
 ,, est cœlitus, his qui fuerunt ante te, quoniam in futura uita erunt innocentes, illi
 ,, sunt in directione Dei sui, atq; prosperantes. Sunt sex Aiet. Nullũ illuc uerbum,
 quin sit uanũ aut superfluũ. Atqui Muhamedice, postquã ea probas, ea etiam fa-
 cias oportet. Quod primũ dicit nõ esse nauũ, dubiũ, aut maculã in hoc libro, fal-
 sum est. nã nouies mille mendacia, & innumera pugnantia, quibus nil scœdus,
 cõprehendit, ut patebit, & iam notũ est. Vnde directio timentib. nõ potest esse.
 Nã omnes te ô Muhamedes, ut tyrannicũ prophetã timebant: nec tamẽ directi
 sunt abs te. sed perditũ. uerũ uolebas ut ille cti his uerbis, & timore Dei correpti
 rudes te timerent. nã te timeri debere postea dicis, Deoq; in timore iũgis. Chri-
 stiani credebãt ante te in latentẽ Deũ, orabãt, dabãt eleemosynas plures quã
 tuã. inter Iudeos quamuis perditos, etiam nũ nõ est mēdicus. itaq; nil illis addis.
 Credere uero in id quod cœlitus in te missum dicis, nemo poterat, quũ signa nõ
 faceres, uitijs omnibus scœdissime laborares, uĩ adigeres: prophetæ uero omnes
 uitæ innocentia, miraculis, futurorũq; certis prædictionib. claruere. In id autẽ de-
 bere credi, quod ante te est cœlitus missum, certum est, & per te constat. Deus
 quũ sit unus & uerax, nõ mutatur. quod semel tradidit ueritas, ratũ sit oportet.
 Illi uero qui ante te sunt missi, quum à Deo sint, si illis cõtrauenis, tua falsa sunt.
 atq; in omnibus ferè es contrarius, aut diuersus. ergo non es à Deo. Quod si de-
 bes recipi, debent & alij, fac te esse bonum. Itaq; ô Muhametane, Euangelium
 &

& Moſis legem, ut bona & uera cœlitusq̄ miſſa nuncia recipias oportet, ea à Deo omnino eſſe credas, aut in Alcorano mendacium ſtatim à limine eſſe dicas. Sunt itaque noſtra à Deo, tua auctore dæmone inuenta: nec egent noſtra teſtimonio impoſtoris. Hic certe, ut alibi ſæpius, aliud dixit, aliud cogitauit: dū omnes ad ſe trahit, omnium placita probare uidetur, ut capret rudes auditores, ſenſim ſua inſtillat, & optima receptaq̄ euertit. Confirmatum erat multis ſeculis & miraculis primas leges fuiſſe cœlitus miſſas: eorum uero auctoritate tibi patrocinari cupiens, illis tua, idq̄ frequentiffime inſers. Talis fuit Propheta, & miſſus à Deo, talis & talis, iſte item & alter ita prædicebant, & ita contigit, ergo Muhamed eſt propheta. Perinde atque ſi quis ita colligat, ueſtis eſt alba, intuliſſimum album, thorax albus, ergo & pileus, quoniam in corpore tegendo conueniunt. Vitam futuram ante omnes credebant, imò tu ab illis didiciſti, quum eſſes idololatra, & lege & parentibus, quod ipſe fateris. Sequitur: At impij, ſeu illis annuncies, ſeu non annuncies, nō credent. Sigillum enim obfirmauit Deus ſuper corda eorum, & ſuper auditum & uifum eorum caliginem, itaque habent ſupplicium maximum. Vocabulo impiorum nunc potiffimum petis ciues tuos Mechennes, ut captes noſtros & Iudæos: uerum poſtea Chaphirorum, id eſt impiorum uocabulum in nos torques, tanquam Deum non habeamus. Quod deum dicis, Deum obſtaculum poſuiſſe ſenſibus hominum, ut prædicatione reſipiſcere non poſſint: quid aliud quàm dum territare uiſ homines, eos in uitia protrudis, libertatem adimendo: Deumq̄ iniquum conſtituis, qui puniat quos non uult, permittit ue eſſe bonos: ſubiungit. Porrò quidam hominum dicunt, credimus in deum & diem iudicij, ſeu poſtremum, & tamen non credunt, ſed Deum ſubſannant: qui uero credunt & non ſubſannant, niſi in animo ſuo, nequaquam proficiunt, in cordibus eorum eſt morbus, & auget Deus morbum, habentq̄ ſupplicium maximum, eo quod mendacij nos arguunt, & quum dicitur illis, non corrupatis terram: ipſi dicunt, equidem ſumus boni. nonne ipſi ſunt corruptores? ideo non proficiunt. Viden' quomodo poſtquam uiſus eſt iure petere ipſos idololatras, quomodo arguat cæteros, qui proba erant fide (fac fuiſſe bonos Iudæos, & Neſtorios Chriſtianos, nam ex multis malis eſt delectus habendus) & omnino in ſuam ſententiam traducere conetur: Omnes male credere ait, qui ſibi non credunt. Pergit uero eſſe impius in Deum, quum malis noſtris addere mala dicit. Vnde fruſtra admones, ſi Deus eſt auctor mali. Pergo ad cætera, & paucis iſtis uolo Interpretis latini imperitiã oſtendere: & quàm temere fidatur antiquis uerſionibus, ad eos arguendos, oſtendam. Nolo interim obmittere, quod eius tyrannis proximis uerbis latè patet. Nam niſi iam uiolentia eſſet uſus contra illos, nunquam pro re tam uana & futili, aliud ore, aliud corde fuiſſent profeſſi. Diſſimulabant miſere necati, cædibusq̄ & rapinis diuexati homines, ne deteriora paterentur. Vocabat hoc morbum cordis, quod aliud ore profferrent, metu adacti, aliò conſcientiæ iudicio raperentur. Dicit poſtea. Quando autem dicitur illis, credite ſicut magnates: dicunt, nos credimus ſicut Supheha, id eſt ſimplices & rudes, nonne ſunt rudes: & ideo non intelligunt. Quid ſibi uolunt iſta? credite ſicut homines (ita enim dicit elnaſſ. homines cultos ſcilicet, & ciuiles.) Exemplum adfert rudibus, ab his magnatibus, qui ſe illi adiunxerant cauſa prædæ, & imperij parandi, quales erant Vbecharus & Homarus atq̄ alij. Itaq̄ populares, quū iſta obijcerentur dicebant, ſe malle ſequi rudem & incultã multitudinẽ, quàm paucorũ potentiorumq̄ factionẽ. Nō enim eſſe temere mouendã auitã religionẽ norant omnes, & ſubodorare poterant ſu

cum, & potentiam iam emergere gestientem. Cōferamus ex hac arte docendi, legia huius cōditionē. Quū Moyses eduxit populū Dei, nō dixit, credite, quia ille nobilis, aut ille credit, sed quia ita uult Deus, de qua re si ambigitis, inauditis miraculis mecum agere Deum, ostendere sum paratus, dicebat: signisq; probabat. Sic fecit Elias, sic Iesus Christus. Hæretici uero omnes alio more irrepunt, quū sibi ipsis & nō Deo gloriā quærant. Incōuenientia quadā obijciunt. Vitia hominū in dignitatibus positorū notant, suadent inde multitudinī imperitæ illa uitia nō esse hominū, sed ordinis: ideo malos esse ordines, & nō tolerandos dicunt, & interim misera plebs discernere nescia quid inter ordinē & ordinatū sit, lactataq; impostores rerū nouarū auidos sequitur. Ut autē maxime instent, si cuiusquā iudicio nō improbetur nouitas, id probari à magnis uiris aiunt, quorū iudiciū est sincerū. & affingendo iam magnū credentiū consortiū, turbas cogunt, & insurgunt in ceteros impios (ut uocant) homines causa persuasionis, interim in opes & fortunas meliorū & constantiū hominū inuadūt. Sic pertraxere hæretici innumeros in interitū, sic factiones incitarunt in Rebus publicis. Ita suasit Muhamedes Mechenlib, ab incōmodis falsę religionis, & ab authoritate magnatum. At obijciēt quidā Alphachius, nō ne iustissimè se opposuit uanissimo cultui idolorū: Si quis pro malis mutet pessima, imprudentis, sit opus. At idolorū cultu nūc est Deo ingratius, Deum uero unū colere, nil mali habet. Si bene colatur Deus, nulla res præstantior. Si male, & sub eo nomine uitia maxima tegātur, fatius est longe ignorare illū, & præscripto naturali duci, quàm cognitū blasphemare, & scelerib, colere. Nā ut ait Euāgelista noster Iesus Christus, Seruus sciens uoluntatē domini, & nō faciens, pœnas plurimas dabit: qui nescit, & nō facit, pauciores. Duabus rationib, præstitisset Mechenfes esse idololatrias, quàm Muhametanos. Nā ex illis uerū Deum ignorantib, si quis optimus naturæ ductu fuisset, quamuis de Christo nō audiuisset, saluari poterat: quum nullus Muhametanus possit, potuerit uenire unquā saluari, nisi resipiscat ad Christū. Altera ratione etiā liquet. Nā si Christū prædices idololatrias, facile credunt, & uerā fidē amplectuntur: Muhametani Christianos etiā persequuntur, & necant. Male ergo, & à malo exordio docuit Muhamedes, quū esset rusticorū etiā ethnicorū fides minus mala. Nā ethnici facile credūt Euangelio: & si periissent, soli periissent. Omnis uero Africa, & maxima pars Asiæ sub peste Muhamedis periijt. Dein. Quū autē capiuntur, qui crediderūt, dicunt, credimus: et quū recessere ad dæmones suos, dicunt, uobiscū sumus, certe nos ridebamus. Deus ridebit eos, et obstinatos reddet, in peruicacia sua persistent. Illi sunt qui opinati sunt tenebras esse directionē, & nequaquam respiratio supererit illis, & nō erunt directi. Exemplū eorū est, uelut exemplū eius qui quandoq; cōposuit lucem, & nequaquam est splendor circa illum. retraxit Deus lucem eorum, & reliquit eos in tenebris, ne uideant. Surdus, mutus, cæcus (populus) ipsi tamen non resipiscunt. In eisdem agit territando, & pergit adimere iudiciū ueri ipsis hominibus, & Deum authorem nequitie constitutere. Si Deus adimit lucē, quis credat? Itaq; oportet in luce diaboli credidisse sectatores, qui sine luce Dei sunt Mussulmani. Si sint enim surdi, cæci, muti, & iudiciū non habent cognoscendi lumen, sequitur aliunde duci in persuasionē, non à Deo, qui sustulit lucē, ne uideant: ergo à diabolo, quod uerū est. Sequitur: At quādo procedent (distillabunt) de cœlo tenebræ, tonitru, fulgurq; ponēt digitos suos in aurib, suis, ob fragorē tremoris mortis, & Deus delebit impios. certe fulgur labefactabit oculos eorū: & quo magis illustrabit, illis deterius erit. Quando autem obtenebratum fuerit super illos; & opes eorum, surgent,

furgent. & si uellet Deus, abstraheret tolleretq̄ auditum eorum, & uisum eorū. quoniam Deus est super omnia potens. Hæc eōdem spectant, atque superiora. inculcat enim rusticis illis, quæ Christiani certissima habent, quamuis qualitate non similia. Sed paulò altius pergo. Heus uos homines, seruite Domino uestro, qui creauit uos, & illos qui ante uos fuere, si quando timeatis. Qui posuit uobis terram in solum & sedem, cœlum uero in ædificium excelsum, & emittit de cœlo aquam, & educit cum ea fructus in opulentiam uestram. Et ne ponatis Deo similitudinem, & uos sapietis. Ista omnia à nobis longè antè, & melius sunt credita. de simulachris autem est satis cautum. Verum uerbum ambiguum semper ponit, cum de particeps ait, ut in idola, imagines, & Christū agat. Subiungit. Et si estis in dubio (iam Deus loquitur, ut uideatur cōmune uerbum Dei, & Muhamedis, quod toto in libro fit) de eo quod cœlitus instrauimus super seruum nostrum, uenite cum Sora, id est cum quodam capite, uel Psalmo huic simili, & uocate testes uestros præter Deum, si estis ueraces. Iam palàm insurgit in nos, & quos dixerat paulo antè cœlitus accepisse libros, nunc non habere caput unum apud se, huic æquiparandum, & quo possit in hoc agi, dicit. Quum de se loquitur, facit Deum loquentem, terrendi causa, quos autem testes nostros uocat, præter Deum, intelligit Christum. Itaque maxime patet quod à principio dixi, dum fingit agere in idololatrias, in nos ruit totus. Nam quod caput potuissent afferre idololatræ, qui cultum ex usu, non ex lege habebant? Inter Ethnicos enim, quamuis esset falsus cultus, tamen si lege firmabatur, illa non prodibat publice. Porrò satis aperui libro primo Christi diuinitatē, & quomodo necessariò sit credendus Deus, etiam humanis rationibus, si cuiquam desit fides. Addit. Quod si nō feceritis, non faciatis, sed timete ignem, qui ipse perforabit homines & saxa, qui promissus est impijs. Vult terrorē earum rerū quas credimus obijcere, si non attendatur. Subiungit. Annuncia illis qui crediderunt & fecerunt bona, quoniam habent paradisos, sub quibus fluunt flumina, ut hæreditent à fructibus eius opes. Dixerunt, hoc est quod in opulentiam nobis iam ante promittebatur, & dati sunt in eo paradiso similes, & habent in eo coniuges admodum formosas, & omnibus cōmendabiles, suntq̄ in eo sedentes & colloquentes. Nec sinet Deus, ut quid proponatur simile, siue circa, siue supra, & certe qui crediderunt & intelligunt, quod est uerū à domino suo. Hic est ille nobilis Epicureorum & porcorum paradisos, dignissimus authore, brutis animantibus similimo. Spiritus ante resurrectionē in paradisis comedunt & cōcumbūt: corporibus uero receptis, quum nulla sit futura amplius generatio aut corruptio, dabitur gulæ & Veneri opera, & quæ in hac mortalitate ob necessitatem & uoluptates corporis appetuntur, in immortalitate ubi erit tota in Deo contemplando foelicitas, (quæ etiam hic in perfectissimis esse solet) in usu erūt quæ hic ad foelicitatē uiam impediunt. Nam uentris & Veneris mancipio nullum est infœlicius. Relictis sanctissimis scripturis, quæ de uera & absoluta foelicitate tractant sobrie & rationabiliter, ista fuere rusticis sellularijsq̄ Arabibus dignissima introducenda: uerum nil frequentius occurret his paradisis. In fine uero periodī, ubi ait, Qui crediderunt, quod est uerum à Domino suo: intelligit uerum suum, in quo credendo tales paradisos habebunt sequaces. At impij dicent, quid sibi uult Deus in hac parabola? Multi errant cum eo, & diriguntur cum eo multi: & nequaquam errant cum eo, nisi corrupti. Parabolam uocat hic Alcoranum. Obijciebant enim, qui nugas improbabant, quum multi nequis-

simi hominum essent cū legislatore: quid sibi uult ista lex Dei, in qua sunt multi
 nequam, & multi directi: ut si dicerent, si est Dei, non debent fieri mali homi-
 nes eius p̄scripto. satisfacit, Nō sunt, inquit, mali, nisi mali. optima demonstra-
 tio, non est uinum nisi uinum, & non est gladius nisi gladius, &c. Qui uero fal-
 sum inducunt & defectum, priuat Deus postea certitudine, & abscondūt quod
 pr̄cepit Deus in ipsa, comburentur & corrumpentur in terra, & sunt damna-
 ti. Territat ne sua, quæ libellis disseminabat, corrumpantur, & ut pro diuinis ha-
 beantur, quum tamen septem annis sibi factum fucum à scriba, omnia pro arbi-
 trio immutante, non deprehenderit, nisi postquam reliquit impostorem, & sol-
 licitauit cæteros ad defectionem. Ideo quod aperuisset fraudem eius, illum dor-
 mientem necari curauit: quo exemplo in inimicos, ueluti licito, omnes Muha-
 medici, potiss. principes utuntur. Quum facti eritis impij cum Deo, tunc effi-
 ciemini mortui, & uiuificabit uos: demum mortificabit uos, postea uiuificabit
 uos, tum demum ad eum redibitis. Terriculamenta sunt ista, ne à lege eius de-
 scisceretur. Sequitur. Ipse est qui creauit uobis quicquid est in terra tota, de-
 mum ascendit ad cœlos, & æquauit eos septem cœlis, & ipse est in omni re sapi-
 ens. Deum hic facit moueri motu locali, & finitum, unde etiam corruptibilem.
 & rerum inuertit ordinem: nam priora dignitate, præcessere creatione, præter
 hominem, qui finis est inferioris & mundo inclusæ materiæ. Ideo dixit Moses,
 In principio creauit Deus cœlum et terram: cœlum & cœlestia, ut causas primo
 loco: elementaria. ut effecta, secūdo, nō quod successiuo motu illa prius, ista po-
 sterius, sed quod intellectuāli dispositione, ea ita cognita creauerit simul, quæ
 aliter capi à nobis non potuissent, nisi ita scripta essent. Deinde dicit, Et quan-
 do dixit angelis, Ego pono in terra p̄fectum: dixerūt, ponas in ea, quod cor-
 rumpatur in ea, & effundat sanguinem. Nos autem laudabimus te cum celebrā-
 rate tua, & sanctificabimus te, dixit, ego scio quod uos nescitis. Et docuit Ada-
 mum nomina omnia, & latitudinē seu accidentia eorū super angelos. Et dixit,
 uocate, id est celebrate me in cœlo, si estis ueraces. & dixerūt, laudamus te, nec
 est nobis scientia, nisi quam nos docuisti: quoniā tu es sapiens iudex. Hæc om-
 nia sunt somnia nullibi scripta, eò tēdentia, ut quod sacrosancta dixerat trinitas
 (fac loqui Deum, quin alioqui exprimere non possimus diuinæ mentis conce-
 ptus) faciamus hominem ad similitudinē & imaginem nostram, eludat fabu-
 losis somnijs. Ceterum uerbum Pheseda, quo est usus pro corruptione, non tan-
 tum significat illam necessariam naturalem, & generationi oppositam, sed ubi-
 que capitur pro corruptione peccati: qua significatione, si accipit Deum autho-
 rem mali, facit ut suprā uisum est, negatq̄ esse Deum: manifeste uero angelos
 & Deum malos constituit, qui hominem homicidam productum uolunt, ab ea
 enim impietate etiam Abenreis est alienus. ô prophetam Satanæ, & diaboli
 instrumentum. Nil enim malum creauit Deus. Sequitur. Dixit, Heus Adam
 uoca ea nominibus eorum, & quum uocaret ea nominibus eorum, dixit, Nun-
 quid dico uobis, quoniā ego noui occulta cœlorum & terræ, & noui quod
 propalatis & occultatis? Videtis quā dissoluta & abrupta coniungit, quū quid
 uocet Adam, non dicat, hoc est emblemata laceratum, ab impositione nominum
 animantium & rerum. Addit, Et quando diximus angelis, adorete Adamū,
 & adorauerunt, præter diabolum, qui superbiuit, & fuit de impijs. Perpende ô
 lector cordate, Deum Muhamedis, mali authorem, iniustum, homicidam (nam
 qui est in causa, est in culpa) & idololatrā, Deus benedictus uult coli super om-
 nia

nia, iubet nunc Deus Muhamedis angelos adorare hominem, mortalem, peccatorem, sanguinis effusorem. ô amentiam & impietatem cogitatu nephariam. angelus fit damnatus, quod impium cultum nolit homini impendere. Diuina certe lex, quæ talia præcepta habeat. Postea. Diximus autem, heus Adam, habita tu & uxor tua paradysum, & comedite ex eo fructus, prouentus ue secundum proprietates suas, & ne accedatis ad istam arborem, ne fiat iniqui. & ambo seduxit satanas ex eo, & eduxit eos inde. Dicit sacra scriptura, ne comedatis: ista autem ne accedatis. Dicit scriptura, præbuisse uxorem assensum tentatori, hic liberum arbitrium homini adimit, quum dicit fecisse Satanam, quod fecere assentiendo. Et diximus egredimini, mutuo hostes facti, & habeatis in terra laborem & afflictionem ad tempus. & percepit Adam Domini sui uerbum, & conuersus est ad eum, quoniã est conuersor pius. Et diximus: abscedite ex eo unã. Certe ueniet uobis à me directio, & quicumque sequuti fuerint directionem, non est illis timor, nec erunt confusi. Videtis interim dum miscet omnia falsis, rem suam agere: Nã huda, id est directio, pro Alcorano poni solet. & hic dicit, promissum fuisse Adamo. Nõ ignoro, quandoque pro alijs directionibus capi: sed si Maurũ roges, quid primò intelligat ea uoce, dicet mustequim elzirat, id est patrum rectum. Consequenter. Et qui impie egerunt, & falsa dixerunt miracula nostra, illi sunt consortes ignis, inque eo sedebunt & consistent. Pro se ista dicit, ut impij illi uideantur, qui illi refragantur, impietatẽque ac nugas improbant. O filij Israël recordamini beneficij mei, quo benefeci uobis, & conseruate fœdus meum conseruatione fœderis uestri, & persistite. Et credite id quod cœlitus immissum est certissimum, ad id quod est uobiscum, id est legem uestram: & ne litis primi impij in illud, et ne disceptetis de miraculis nostris, ne tantillum quidẽ, sed timete. Satis hoc in loco aperit altum, quum dicit confirmationẽ esse ueteris Testamenti, unde expectabundã genti, & rerũ nouarũ auidã, se loco Messiaẽ obtrudere uolebat. Illis enim captatis, putabat facile futurum, ut facerent illi gradum ad cæteros captandos. Si autem Alcoranum confirmat, legem Mosis non debet illi contrauenire, quod in multis facit. Terret tamen, ne perquirant de doctrina, ne se fucus prodat. Ne confundatis uera cum falsis. Tegite & occultate uerũ, & eritis sapientes. Hoc in loco palam se ipsum prodat, dũ illis suadet ut uerum celent. quod ipsum sanẽ fecit, falsissima omnia obtrudens. Iste locus nulla eget refutatione. Deinde. Orationibus nostro more inuigilate, soluite decimas, parete cũ parentibus, alloquimini homines cum innocentia, purificate animas uestras, & legite librum, si quo pacto intelligatis. Iuuetis uos mutuo cũ patientia & oratione, quoniã ea est magnitudo, nisi peruersis. Hæc omnia sunt ex Mose & Christo, præter lectionẽ & Hazala more Muhamedis. Sequitur. Qui putant quod euadent dominũ suum, certe illi ad eum redibũt. O filij Israël recordamini beneficij mei, quod in uos cõtuli: benefeci uobis in generationibus. timete diem extremum, non præmiabitur anima pro anima ullo modo, & non recipietis ab ea misericordiam, & non recipietis ab ea iustitiam, & ipsi non iuuantur. Nebulo hic applaudit Iudæis, & in Christum Iesum insurgit. Id enim solet: quod non audet in unum effundere, in alium dicit. Verum satis continui sermonis sum secutus ordinem, nunc loca insigniora persequor. Et quum dedimus Mose Alphurcan: hoc est falsissimum. Nam ubiuis in Alcorano Teuriet, id est legem significat Mosis, Alphurcan & Alcoran idem sunt. Nunc uero ut uideatur idem docere atque Moses, uult illi adscribere suum titulum.

Nam ante Muhamedem uox aut titulus ille Alcorani & Alphurcani erat inauditus, at iam bis mille 120 annos præcesserat Moses tempora Muhamedis. Et quum diximus Mosi, percutite cum uirga tua petram, & profluxere ab ea duodecim fontes. Numerū hic addidit de suo, ut Iudæis prophetica reuelatione illud plus quàm Moses habere uideretur, & gentem mobilem ad se traheret. Quod autem sequitur. Et quando dixistis, o Moses non possumus amplius tolerare ob cibum unum. Ideo inuoca nobis dominū tuum, ut producat nobis de eō, quod producit terra de fabis, cucumeribus, blitis, lentibus & cepis eius dixit, permutare uultis malum, & incertum pro bono. Abscedite in Aegyptū, & fiet uobis petitio uestra. Hæc omnia addita sunt credulitatis Iudæorum gratia. Ex quibus constat esse mendacem authorem, quum dicat nō esse ista nisi scripturas antiquorum: et demum centies poenitentia ductus, idem negat, quoniam astus patebat. Sed audite scopum nebulonis: Qui autē credunt, & directi sunt, seu Christiani, seu apostatae: quicumque in Deum, & diem iudicij credunt, & faciunt bonum, habent præmium suum apud dominum eorum, nec est illis timor, nec confundentur. Axioma istud prodit authorem, omnes nationes profitebantur religiones suas ut bonas, nec meliori opus esse dicebant, ideo & nouam Muhamedicamque nolle recipere: illis suadet esse ubique salutem, ut quum cogitauerint omnia esse paria, tam coacti & pressi eius importunitate & tyrannide, in illius præscriptum transire non differant: ea est intentio. Verum rogatos uellem omnes Muhamedicos, postquam leges omnes beneficientibus sunt bonæ, Nonne ergo idolum colens, & naturali præscripto bene utens, bonumque faciens, si iudicium credat (nam idololatra quærit aut nouit Deum) est æque in uia salutis, atque ille, qui diuinitus legē accepit: Iudæus & Christianus, si id dant: ergo Deus frustra dedit illas leges, quum boni & mali sint ubique, & boni ethnici perinde ut boni Christiani & Iudæi, sint saluati. Vide quò recidat hæc propositio. Ergo lex Muhamedis non facit hominem meliorem bono idololatra: ut reuera deterio-rem longe facit, quod diabolus author huius præscripti, coactus fuit per os huius prophetæ dicere. Verum fac esse Mussrechine, id est idololatras deteriores, si in omnibus legibus est salus, capitibus Elemphaal, & Catel, & Muhamed & Theubet, id est prouentus, occisionis Muhamedis, & conuersionis: quare in omnes arma contorques, quare Iudæos misere ubique terrarum afflictos enecas: quid Christianis, innocentissimo hominum generi non parcis: quare occidi iubes sine discrimine: Nonne tu es omnium mortalium iniquissimus, qui præterquam, quod legem Dei perinde ut idolorū habes, etiam nostrorū legem, quam diuinā falsus es, faterique cogeris, euertis, sectatoresque eius perimis: Hæc erat Muhamedis sententia, ut diabolo sterneret uiam, Deumque esse negaret, nam qui æquat idolum & leges, quibus colitur Deo & diuinis, quid aliud quàm Deum negat: Est quidem (quod & nos fatemur) in singulis legibus quibusdā salus, ita tamen, si de Deo uero, aut Iesu Christo eius filio non acceperit. Post acceptam uero cognitionem ueritatis, si quis non credit, nulla omnino ex quantumuis bonis operibus illi salus superest. Audiant æquo animo ista quibuscunque placet hæc sententia. Ponamus aliquem hominem summa innocentia educatum, conuersatum cum cæteris innocentissime, qui præstantissima tam animæ quàm corporis habitudine cōstet (nam sine illis functiones probe obire intellectus nequit) nil unquam alienæ rei rapuerit, habuerit ue, sua ultro quatenus habuit, largitus egentibus sit, qui omnia genera morborum tam animi quàm corporis curauerit,

rit, elementis & dæmonibus imperauerit, cuius uerba & doctrina planè sunt factis similia, omnino in utilitatem proximi, emendationem hominis, & Dei cognitionem tendentia, nil contrarium aut repugnans habentia, quæ pro lege recepta sint. Opponamus huic hominè mercimonijs educatū, fraudare (quod omnino mercatori quæstiuoso est cōmittendum) emendo uendendoq; solitum, laborantē & animo & corpore, ad amentiam sensusq; perditionem usq;, qui toto uitæ cursu saltem 23. annis aliena hostili iure rapuerit, atq; ex pauperrimo potens tyrannus effectus fuerit, si quid largitus est, ex alieno deplerit, nil unquā clari aut honesti facinoris in uita ediderit, cui uoluptates omnes imperitarunt, qui omnia in suam utilitatem cōuerterit, cuius lex demum sit uitæ per similes, eedibus scilicet & mendacijs plena, omninoq; pugnantibus sententijs resecta, iudicio naturali, cuius præscriptis rogo subscribere malles: Nōne illæ duæ leges æquandæ uidentur: utrunq; accipio ueluti hominē, & Christū & Muhamedem. Iam si dem Christo, quæ uolens Muhamedes ei concessit, cōceptum ex Spiritu sancto, natum ex uirgine, statim ab aluo locutū, in cunis confabulatum, aues ex luto solo flatu animauisse ubi digitis effinxisset: si addam sectatorū innocentia, qui in præceptoris nomine omnia uenena sine nocumento biberūt, super aspides calcarunt illæsi, morsu uiperarum non sunt labefactati, omnia miraculorū genera ad necessitatem hominum facientia ediderūt, omnes uitæ quàm ueritatem & iustitiam facere maluere, quid sentiet, cum his componendo alterius legislatoris sectatores, qui ad triginta consequenter ob avaritiā & regnandi libidinem seditione necati sunt, quorū posterius non rarò quindecim & 20. & 30. fratres regnandi cupidine necant: nōne similes et æque ad salutem facientes horū leges iudicabit? Perpendant ista diligenter, & impij & Muhamedici, lucisq; atque tenebrarum, salutis. Et perditionis discrimen inean demum utrum uoluerint sequantur. Pergamus. Et quando cœpimus fidem & certitudinem uestram (ô Iudæi) eleuauimus montē super uos, si forte timueritis. Vbi est mons ille in sacris? Quū daretur lex, & diuina fulgura ferre filij Israël non possent, ad montis latus secedere iussi sunt, ne uiderēt, sed audire possent. Itaq; Muhamedes, quasi Deus caliginem opponere non posset uisui illorū, montē in aère pendentem super 1000 centena hominum milia posuit. Videtur altercationi Iudæorum hoc in loco satisfacere. Illi enim plurimū ambigunt, quū fieri potuerit, ut iuxta montem ad radices eius populus positus, minus uideret quum esset propior. Hoc fecerat Moses illorum rogatu, quod se ferre non posse prodigiorum maiestatem dicerent. Vnde dicunt quidā Rabini, excauatū fuisse, & pendulum montem necessariò, ut eò cōcederet populus: in re facili admodū occupati, nesciūt enim, aut nescire uidentur, quòd quo magis distas à monte altissimo, eo magis (modò nō extra uidentiam progrediare) apparent quæ in cacumine eius fiunt: & quo magis accedis ad radices, eo minus apparet fastigium. Quum diuinæ maiestatis signa illos quorum gratia apparebant, terrerent, ita ut etiam Moses conspectum non possent ferre, opus erat illis satisfacere, legemq; dare, & etiam ostendere quomodo daretur. Itaque si recessisset longius populus à loco, nec uidisset, nec audiuisset mirabilia illa. Quum autem saltem altero sensuum confirmari illa uellet Moses, adduxit populum in eum locum, ubi si non uideret, saltem audiret tonitrua, & horrendum strepitum uocis. Moses enim, cuius simiæ multi facti sunt, non fuit cæteris legislatoribus similis. Nam illi omnes secedendo à popularibus, colloquia diuina ab antris petebant, à templis, à locis in quibus

bus nec audiri nec uideri possent. Postremus uero omnium Muhamedes catastrophæ addidit, cum antro & Gabriele. Moses solus secessit quidem, sed ita ut centies centena hominum milia non possent ea prodigia excitare, quæ in monte eo confidente apparebant: nec uni aut alteri impostori tantum qui fabulæ inseruiret, sed plusquam à decies centenis hominum milibus (nam 600000 hominum arma ferre ualentium, ex Aegypto exierant) illisq; ceruicosis, uidebantur & audiebantur. Doctoribus itaque Iudæorum est interpretis loco functus, cum suo monte aëreo. Volui causa quorundam impiorum paulo latius ista tradere, & in throno Machiauellano sedentibus, hanc differentiam perpendendam proponere. Quid subiungam de uacca? cuius titulum fert hæc Syra? Quot fabulas necit ex uno loco sacrificij numerorum 19? Omnia sunt ridenda, et exhibilanda. Populus facit ut Moses interroget Deum, quid sit uacca. Moses timet esse, stultus rogat populus, ut consulatur Deus, qua habitu dine demum, quo colore: atq; ut assit uacca similis. quæ omnia absunt à litera sacra. Opus itaq; te esse mendacem Muhamedes, quum tu habeas fabulosa, & manifestè falsa, quæ contraueniant ueteri Testamento: in quo recipiendo conuenimus Christiani cū Hebræis, ne dicas ea esse deprauata, & tua integra. Est enim perfugium uictoriæ Muhametanæ, quū urgentur, nostra fuisse deprauata. Græci, Latini, Hebræi, Syri, Armenij, Iacobitæ, etiā Samaritani in exemplis conueniunt contra te ô Mussulman. unde quum sint in Alcorano, quot uerba, tot errata mendaciaq; (nisi quatenus nostros sequeris:) sequitur, hanc legem esse nefarij dæmonis inuentum. Nil addo eiusdem fabulæ. nam ea est longior, & seipsam absurditate refutat. Quū essent deprehensæ ineptiæ huius legis ab Abdalla Ben falone Iudæo (quem supra dixi septennio toto inuertisse quæ excipiebat) & ille aperuisset cæteris, exclamat iste propheta, postquam falsa multa de lege Hebræorum dixit, ait uero: Væ illis qui scribunt librum manibus suis, & postea dicunt, hoc est à Deo, ut ambigant in eo paulisper. Væ illis ob id quod scripsit manus eorum, & uæ illis ob id quod perpetrarunt. Et dixerunt, non attinget nos ignis, nisi in die exhibendæ rationis. Dic, occupauistis apud Deum pactum? & tamen non differet Dei pactum, si dicatis de Deo quod nō intelligitis. Sed quicūq; perpetraverit malum, & peccatū in eo peccauerit, ille erit ignis particeps, in quo commorabitur. Territat illum qui immutauerat, & cæteros quibus libellos ediscendos dabat: quia si mutabant, non aduertebat, quoniam somnia in mentem ei non redibant, unde oblita ab illis restituere nesciens, magno pudore suffundebatur. dicebat tamen: quamuis mutetis, Deus nō mutatur: & quamuis uos mutetis pactum istud Dei, nō tamen eius pactum mutatur. Nunc ergo insurgit in Iudæos, & ait. Quando autem dedimus Mosi librum, & addidimus post eum prophetas, & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiā, & formauimus eum de Spiritu Sancto: & quo magis uenerunt ad uos Prophetæ in id, quod nō desiderabat anima uestra, superbiuistis, & dissensionem fecistis, mendaces dixistis, & inter dissensiones occidistis. Hæc sunt pro Christo in Iudæorū inuidiam scripta. Ita ueritas, uelit nolit, inuidia, prodit etiā inter mendacia. Vides Christū, contra quem tamen scribit, donatum esse Dei sapientiā, & conceptum ex Spiritu sancto, dictum fuisse mendacem, demū etiam interfectum. ita enim uidetur inferre, quamuis alibi contraueniat. Subiungit in Iudæos. Certe maledixit illis Deus, ob impietatem eorum. sensim enim non credunt: & quum uenisset ad eos liber à Deo uerus, ad id quod habent (cōfirmandum) & fuerunt iam pridem

dem aperti; id est propalati à Deo super impios, nihilominus quū uenit ad eos quod cognouerunt, desciscunt ab eo, & maledictio Dei super impios. Se ingerit imprecationibus diuinis, ceterum pergit suam legem cœlitus missam dicere; cui illi suam opponunt, unde adhuc impropere illis occisionem prophetarum. Paulo post ait hostem Dei futurū, quicumq; aduersarius Gabrielis & Michaëlis fuerit, eumq; futurum impium. Quasi esset in confesso, uenisse angelos ad Muhamedem, morbum fonticū dissimulantem. Sed audire opere præcium est theologiam huius legislatoris. Sequamini quod legitis, dæmones apud regem Solomonem, & quid impie egerit Solomon. Et ideo dæmones impij sunt, docentes homines incantationē. Probro uertere uidetur hoc in loco impietatem, & incantationes Solomonis, quum tamen fuerit Iudæus. Ait uero (ut hoc latius pateat) in sequentibus, dæmonum famulatum habuisse Solomonem, quorum diligentia omnia in ictu oculi peragebat. eos uero latuisse mortem Solomonis, quum mortuum eum in sua sede posuissent domestici, & innixus fuisset baculo, nunquam cognouisse mortuum dæmones, nisi postquam uermis rosit baculum eius, & concidit, tunc attoniti eiulantesq; abscesserunt. Hæc sunt præclara hominis somnia, quæ dicit scripta esse apud Iudæos, ut ea legant. Fortassis notat Iosephi sententiam, qui ait in Antiquitatibus, Solomonem habuisse artē cogendorum dæmonum, & posteris reliquisse, qua quidam ad suam usq; memoriam uterentur, cogereq; dæmones ab obsessis corporibus discedere. Erat certè uirtute diuina concessum scribis, ut fugarent eijcerentq; dæmonia. Videtis quàm iste legislator egregie noscat uim dæmonum, quos ignaros etiam præteriti & rerum uisibilem facit. Quod uero fuerit incantator Solomon, ex sacris non habetur, nec illi legi potest. Pergo. Et quod est cœlitus missum de angelis Harot, & Marot, in Babylone. Scire etiam conuenit, quid sibi ista uelint. Interpretes & liber Hassiar explicant hoc modo. Quum essent Iudices in Babylone Harot & Marot angeli, capti sunt amore cuiusdam fœminæ nobilis, quæ noluit illis nisi hac cōditione acquiescere, ut scilicet unus eorum illam in paradysum introduceret, alter reduceret. ebrj captiq; uino pollicentur, fruuntur, illam in paradysum ducunt. qua uisa Deus illam fecit stellam luciferum: angelis uero uinosis, & salacibus fecit optionē, an mallēt in præsentī, an in futuro seculo pendere pœnas. eligunt præsentem uitam, ad supplicium ducuntur, illud ubi cōmiserant delictum, suspendunturq; in puteo in Babylone, ad diem usq; iudicij. Hæc est historia. Angeli Muhamedis sunt corporei, uitiosi, & corporalium pœnarum capaces. ceterū iudices in urbibus angelos nunq; legi alibi, aut uidi. Fœminis Arabum debet certe ea placere historia, quæ concubitu paradysum, & stellæ locū mereri docet. O dignas authore leges, & historias. Paulo post ut omnes ad se trahat dicit omnes leges esse bonas bene uiuenti, & eas ceremonias quas instituit obseruanti. quæ eodem atq; prius spectant: ut captis omnibus, illos inicit sibi, interrim uero non aduertit, se & suam & alias nō meliores idololatrarum legibus dicere, itaq; operas ludit, & mentitur, quod authore Deo non fit. Vnde sequitur, esse legem diaboli, quæ suadet, diabolum & Deum esse pares. Dicunt illi qui non intelligunt, Nisi loquatur nobis Deus, & det nobis signum. eiusmodi dicebant, qui ante eos fuerant, erat uerbum eorū simile cordibus eorum. Sed iam nos declarauimus miracula populo innocentī. Nos misimus tibi in ueritate annunciationem, & præmonitionē, & non expetebatur à populo damnato. Quū peterentur ab eo miracula, ita eludebat. dicebāt enim sectatores, nisi uideamus Deum

Deum qui tecum loquitur, ut uidebatur quatenus licet Mose montem conscen-
dente, nō credimus, dicit, Vos ita semper petiueritis miracula, & patres uestri. Di-
cat rogo, quando petiuerūt miracula à Mose Iudæi, quum à prodigijs cœpisset
& suos & Aegyptios terrere: qui ultro adesse illi diuinam uim ostendebat: quā-
do rogauerunt Christum, qui ob id erat exosus pharisæis, quod ubiq; miracula
faceret: quumq; nil aliud possent obijcere, dicebant quod in sabbato curare non
debebat. Ab alijs leges non potes dare, quàm à Christo & Mose. Christus equi-
dem bis animi gratia rogatus, semel à pharisæis, & semel ab Herode, non edidit:
quoniam malo animo, & non credendi, sed uoluptatis gratia id eos petere nō
uerat. Ante Herodem obmutuit, iam iam delibandus, repressit nequitia & cu-
riositatem pharisæorum, & scribarum, qui cum centenis miraculis, & mille ho-
minum milibus, qui ea uiderant, non crederent, nihilominus peterent. dixitq;
generationi prauæ & adulteræ scribarum, non aliud signum futurum maius
quàm ut resurgeret post tres dies, ut Ionas è pisce uiuus tertio die olim eiectus
est. Quū uero dicit, nō expeti annunciationem à populo damnato, generali &
indefinito uocabulo hoc profert, ut etiā suam persuasionem, quam nemo exci-
piebat, sacris adnecteret: atq; si diceret, Dammati uolebant illas bonas leges reci-
pere, & ideo damnati sunt: ita & qui meam non recipit, damnabitur. Egregia il-
latio, quasi iam illa esset diuina, quia ita ab eo uocabatur. Sequitur. Et non cō-
placebit apud te Iudæus aut Christianus, quousq; sequare præscriptum eorum.
Dic, quod directio Dei est directio, & non sequare desiderium eorum pro eo
quod ad te uenit. de scientia quā habes à Deo, &c. Ex hoc patet quomodo pri-
mos sectatores ex Christianis, Nestorianis, & Iudæis habuerit, quoq; pacto uo-
lebant in suam quisq; legem trahere. Nec enim placebat Iudæo, si esset Christia-
nus: et ediuerso. Itaq; egregio & sibi familiari syllogismo utrosq; eludere tentat.
Non est (inquit) directio Dei nisi directio. Quid infert hoc? non est lapis nisi
lapis, non est homo nisi homo, non est Deus præter Deū, uel nisi Deus. Nil pla-
ne infert, & tamen suæ sectæ initiationem uoluit hoc elogio confirmari, la alla
illa alla, nō est Deus nisi Deus, aut præter Deum, quasi ullus ita demonstrat, aut
coniuncta afficiat rerum notione, quod bis idem dicatur, Iudæus & Christianus
credunt ista: non est directio Dei, nisi directio Dei: & non est Deus, nisi Deus.
At laetandę plebis gratia, hoc indefinito usus est: & quum assentirentur magni
& periti, postea eodem uocabulo utens apud imperitos, pro sua persuasionem so-
lum, quod est omnibus commune ponebat, trahebatq; idiotas ad hudan, id est
directionem: nam ita uocari obtinuit Alcoranum. Paulo post, quum dicit,
O filij Israël mementote beneficij mei, quo benefeci uobis, ego uos bonis do-
naui, ordinauiq; super omnes populos, timete diem quo non rependetur ani-
ma pro anima, & nō recipietuna ab alia iustitiam, & non sequetur eam redem-
ptio, nec erunt liberati, Iudæos iterum captat, & in Christum nostramq; iustifi-
cationem insurgit, quam tamen dedisse Christum suis sequacibus & sanctis, ne-
cessarijs argumentis docui libro primo. Nam hominem per se nunquam posse
iustificari, satis illic patuit. Quum uero omnibus sæculis ab orbe cōdito ad Chri-
stum uix fuerint 10. homines quibus concessa fuerint miracula, qui potuit fieri,
ut centies milies centena hominum milia, & plura quàm numerari ualeant, o-
mni miraculorum genere floruissent paucis temporibus, nisi alia iustitia, poten-
tia, & ui quàm humana fuissent præditi? Si illa sunt ab homine, ergo Muhame-
des, & cæteri homines id habere deberent. atqui quum non habeant, & illi ha-
buerint,

buerint, tot tantiq; uno seculo potissimum 500. annorū, & ad nostra usq; tempo-
 ra, etiā in multis locis, sequitur à iustitia aliena, & Christi id esse fuisseq;. Nam e-
 tiam cōtactu mortuorum corporū, in quibus egerunt fœlices animæ, innumeri
 reuixerunt, animoq; & corpore conualuere. Mittere uero tot prophetas mira-
 culis claros in unum consortium, quid opus Deo aut hominibus fuisset, quum
 primis, ut dixi, sæculis uix singuli multis temporibus fuerint: fuit, fuit, & est, &
 erit iustificatio, ab alio uidelicet, à Iesu Christo benedicto, cui satanas instrumen-
 to tui aduersari est ausus, quū in bono uiro nō posset. Velata itaq; absinthia mel-
 le propinans, et aliquid partim uerum, partim uero simile obtrudens, innumera
 mendacia & impietates profers. Sed iam ad tuæ legis titulum, & prætextum ue-
 nio. Postquam multas fabulas proferre fecit Abrahamum cum Ismaële, & do-
 mum idololatriæ Alquibla Mechæ construere (quasi Abraham in Arabia fue-
 rit) & orare pro posteritate Ismaëlis, subiungit eius nomine: Domine noster fac
 nos Mussulmanos (id est fideles) tibi, & de generatione nostra populū fidelem
 tibi, & ostende nobis asyllum & conuertere ad nos: quoniā tu es conuersor pro-
 pitius. Domine noster pollicere inter eos prophetam ex ea (gente) qui legat in-
 ter eos miracula tua, & doceat eos librū & sapientiam, & faciat eos innocentes.
 quoniam tu es uenerandus sapiens. Seipsum facit polliceri ab Ismaëlitis, ut ea fa-
 ciat quæ se facere dicit. Omnia aut quum sint à scripturis antiquis aliena, non ha-
 bent opus refutatione: quoniam uana mendacia sunt. In alio loco post ea sibi im-
 peratum esse dicit, ut esset primus Mussulman, quū tamen hic faciat Mussulma-
 num Abrahamum, quū prophetæ sacri, qui post Mosem fuere, nunquam uel la-
 tum unguem à præscripto sacro recesserunt, quamuis reuelationibus essent cla-
 rissimi. extant scripta non tantum à Iudeis probata, sed à Nestorianis, Iacobitis,
 & Armenijs recepta, Latinis, Græcis, Illyricis transcripta, ubi omnino conue-
 niunt: nec tamen quicquam earum nugarū, quas tu adfers, habent. Nec etiā cor-
 rupta possunt esse, quæ innumeris myriadibus in toto orbe respersa cōueniunt.
 Consule etiam uersiones illas quas Arabes habent, nil quicquā ex illis nugis &
 somnijs reperies, quæ impostor obtulisti, sed omnino contrarium. nam in sacris
 habetur: Enjce ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum fi-
 lio liberæ, sed in Isaac uocabitur tibi semen. Vides ista contra te facere, promi-
 sionemq; prophetæ, in quo benedicendæ erant omnes gentes, non esse per Is-
 maëlem, sed per Isaac: Ista sunt à Deo cœlitus missa, quod negare non potes: er-
 go tua falsa sunt, & à diabolo, non à Deo. Nec potest tua lex esse Abrahami,
 quæ illius benedictionibus est omnino contraria, quum tu tamen ab illa autho-
 ritatem capias. Attendant Mussulmani de legis suæ origine. Triā erant homi-
 nū genera ubi Muhamed prædicauit: Idololatræ, Iudæi, Christiani. Ab idolola-
 tris ista non habuit, qui ea non habebant: à Iudeis ergo, aut Christianis proflu-
 xere, aut à reuelatione. qui potuisset fieri, ut statim atq; incepisti emergere, &
 contra ueritatem prædicare, te redarguissent mendaciū omnes uno ore, nisi
 contra uerū te dicere cognouissent: nec in eodem temporis articulo omnia ex-
 emplarīa mundi fuissent ita per se corrupta ut tibi contrauenirent, quum in par-
 uo mundi angulo esses uix notus. Falsa ergo dabis, & contra uerum pugnan-
 tia. At ita reuelatum est mihi à Deo, uel à diabolo. à Deo non potest fieri: quo-
 niam omne uerum uero consonat, nec mutatur Deus. Sequitur ergo ut à dia-
 bolo commentarios istos habueris; quem si negent tui sectatores te habuisse co-
 mitem, uel hoc unum contra illos faciet, quod miserrimo mendaci id suaserit,

ut tertio die post mortem resurgere se posse crederet, non secus atq; Simonī Sa-
 maritano. Vnde amens ille scelestusq; homo, nō erubuit id credere: testamen-
 toq; cavit, ut ad tres dies expectaretur eius resurrectio, seruato cadauere, quod;
 ut suprā notauī, foetore omnes à se abegit sectatores. Hæc erant in uetustis histo-
 rijs, sed à Chalephis uestris primis fuerūt oblīterata, retinendi imperij causa. Par-
 tim tuo ergo ô Muhamedes, partim dæmonis astu, & perijsti, & innumera ho-
 minum multitudo perijt, peritq; quotidie. Iungit demum colloquia quædam
 patriarcharum, quæ quamuis sunt uerisimilia, tamen ideo credenda non sunt,
 quòd in sacris non sunt. Omnia enim eodem modo conijcere, & addere liceret.
 „ Quum uero illi patriarchæ dixerunt: Estote Iudæi uel Christiani, eritis directi,
 „ dic: Sed lex Abrahamæ leuis est, & non ponit simulachra. Quum utranq; bonam
 dicat, tamen unam quæ nunquam scripta fuit, imaginatur, quam dicit Abra-
 hæ. Si ideo illam probabat, quod nō faceret simulachra, aut participem, idem fa-
 ciebant Iudæi, ergo debebat esse, permanereq; Iudæus. Sed paulo post se expli-
 „ cat. Dicite, credimus in Deum, & in id quod instillauit in nos, & quod instil-
 „ lauit in Abrahamū, Ismaëlem, Isaacū, Iacobum, & in tribus (filiorum Israël) &
 „ in id quod datum est Mosi, & Christo, & quod datum est prophetis à domino
 „ suo: non differimus uel in una re ab illis, & nos sumus illi fideles. Quomodo o-
 „ mnia profitetur qui nil planè habet? idq; trahendæ post se multitudinis gratiæ?
 Nunc credit legem Abrahamæ tantum, nunc omnium, nunc nullius, ut nil planè
 fit his dictis inconstantius. Si omnibus subscribis, omnium dicta recipias oportet:
 si illis contrauenis, tu es necessariò mendax. Iisdem nenijs nugatur prolixius, ut
 capter omnes homines. Demū ad Alquibla (turrini illam de qua dixi in cap. de
 Mecha) conuersus, de adoratione similia per omnia dicit. Vbi uero de peregrina-
 tione egit, ad Mesgidam Elharam (id est Mechensem) dicit eos qui occidun-
 tur in seditione & uia Dei, non debere dici mortuos, sed uiuos. omnino & de
 homo, qui pro sua libidine & somnijs, cædibus omnia repleta uolebat, homi-
 numq; uitā ne pili quidem faciebat: qua in re habet imitatores egregios princi-
 pes Muhamedicos, qui si habent copiam hominum, sternunt primis ordinibus
 uiam secundis, corporibus uiuis in fossas aut paludes protrusis, & conculca-
 „ tis. Paulo post ait: Qui contradixerit his quæ à propheta dicuntur, maledictio
 „ Dei & angelī eius & hominum super eum, ut territet suo more. Demum quum
 dicit Deum creasse naues, mentitur: non enim sunt naturæ, sed artis. Sequitur
 „ prohibitio epularum. Nil est uobis prohibitum præter morticinium, & sang-
 „ uinem, & carnē porci, & quod occisum est sine Deo, id est sine inuocatione. Si
 „ omnium leges probas, nil tibi prohibitum esse debebat, nec enim est quicquam
 malum, creatum à Deo. Sed tu uolebas uideri Iudæus, ut illos retineres qui de-
 sciscabant. Moses prohibuit quædam ob peruicaciā gentis, quædam ob uitium
 regionis, quædā ob memoriā creatoris. Lepra laborabatur in Aegypto, cui mor-
 bo porcus animal est obnoxium: uerū in alijs regionibus minime. est enim in
 usu saluberrimo etiam sub æquatore. cætera erant, ut quotiescunq; aliquid occi-
 „ derēt, præcepti diuini meminisse possent. Dicit postea: Nil refert uertantur uer-
 „ sus ortum aut uersus occasum in orationibus, modò faciant bona, soluant de-
 „ cimas, non contraueniant prophetæ, nec angelis, nec prophetis, omnes salua-
 buntur. Omnibus legibus iterum dat salutem, & nil referre ait quæ uersus ores,
 ut unā Iudæi consentientes Christianis, ad eum accederent. De uindicta:
 „ O qui credidistis, scriptū est ad uos de repensione occisionis: liber sit pro libero,
 seruus

seruus pro seruo, foemina pro foemina, &c. Quæ omnia uoluit à nobis ad iudicium officium Christus remitti. Sed opus erat te Iudaizare cum illis quibus eras Messias, & sancta præscripta Christi conculcare. Ieiunium uero more maiorū, ne non Iudaizaret, etiam instituit, quod permutat eleemosynis, ut omnibus ab blandiretur. ait: Mense ramazan, quo ipso descendit Alcoranū in directionē hominum, & prudentia directionis Alphurcan, qui ualuerit inter uos eo mense ieiunet, & qui fuerit infirmus, aut in expeditione, numerum dierum postergabit, ut suadebit Deus. Hoc loco patet, ante Muhamedē non fuisse Alcoran, uel Alphurcan. Vnde apparet, quod suprā notauī, mendacium manifestum dixisse Muhamedem, quum dixit Mosi datum. Verum est uidendum ieiunium Alcoranicum. Et uobis permissum est in ieiunio, ut cum mulieribus sitis. est enim Deus misericors. Comedite & bibite, usquequò uideatur uobis linea alba (id est aurora) inter tenebras, demum redincipite ieiunium. Egregium, & aucthore dignum ieiunium, in quo nox data quieti & meditationi, tota in crapulā & uitam non homine, sed brutis dignā uertitur: tanquam ieiunium sit datum, ut interdum abstineas, noctu uero te ingurgites, & non potius ut carnem maces. Verum erat in hoc ieiunio duobus hominum generibus satisfaciendum, ut more Hebræorum & Christianorū ieiunaret: id fecit principio suæ persuasionis, ieiunium adscribendo, ut uero se sibi & sui similibus Arabibus, luxu & Venere corruptis, multitudinēq; uxorū comitatis accommodaret, nocte tota uoluit habenas laxari gulæ & crapulæ, ut uires Veneri satisfacerent, ne huic prophetæ, qui gloriabatur à Deo habere se 40. hominum fortium robur in Venerem, esset macie laborandum, atque à tam præclaro munere desistendum. Quis non uidet hunc impiū ethnicum Epicureū, ementito pietatis nomine, se simplicitati rudium hominum ingessisse? Paulo post iterum de bello dicit, foelicissimos futuros qui in eo moriantur, modo in eum credāt: occidendos omnes, qui se opponunt, donec acquiescant. quæ uirtus ista prophetica: quis tyrannus, prædo, homicida nō ita animaret suos? Longe ista absunt à dono prophetiæ. At erat in alhigera, id est in exilio. Factionib. id meruerat, ob id in ciues Mechæ armabatur. Vnde uerisimile est, hoc caput, quamuis ubi scriptum sit non dicatur, tamen esse Medinæ scriptum: quia in ciues Iudæorum (qui multi in Iezrab erāt) fauore armatur, quorum opera cum rusticis facile utebatur, quòd essent ad prædam paratissimi. Dicit itaque, eos aduersarios in templo Mechæ ita occidendos esse, quemadmodum occiderūt antè suos in eodem templo. Prolixius illa patēt. Ut autem iustior uideatur causa, militi dicit esse Elheg, id est peregrinationē, in qua tres dies ieiunabant, & à reditu septē: ut religio tegat uitiū. Sed ad rem. Et interrogabūt de uino & aluei recreatione. dic, in illis est peccatū graue, & adiumentum hominibus: sed peccatum est maius, quàm iuuamentum. Ludum & uinum damnat: alterum, ne sibi miles occuparetur, & regere illum non posset. Quia uerò turbabatur uino, ne alij sibi essent dissimiles, prohibuit præstantissimum naturæ munus, quo & si multi helluones & gurgites se labefactant, tamen fessis corporibus, & afflictis etiam animis recreandis, nil maius unquam natum est. Fecit itaq; ut præstantissima pars naturæ deesset inter suos, & prouentus longe uberrimus, ut morbū dissimularet, & uxori gratificaretur. Quæ addit de repudiij legibus, & de iuramento licito, & de bello inferendo suis ciuibus: quoniā omnia illa sunt cōtra pacem publicam, æquo & bono honestatiq; aduersantur, adhæc contra legem diuinam pugnant: ideo non egent alia refutatione, quàm

à seipſis. At multa bona ſunt in his præceptis, dicit Muhamedicus, quis omnino apparentē ineptiarū molē uoluiffet recipere, niſi aliquid ueri & boni eſſet admixtum: Eſt aliquid boni, idēq; minimū in Alcorano: at in Euāgelio, quod fatetur à Deo eſſe, nil non eſt abſolutiſſimū, Deoq; authore digniſſimū. Capit uero prætextū belli à filijs Iſraël, quū perditos homines Cananæos perſequebantur. Atq; Iudæos, quorū legem probat, perſequitur: Chriſtianos, quorū Euangeliū à Deo eſſe dicit, necat: ciuiū ſanguinē fundit, quū tamen idē facere uidetur, atq; cohortes Iſraëliticæ cum Saule. eius uero meminit, ut ſectatores principem conſtituerent, non illū, ſed Vbecharū & Ahmerum, audaciſſimos & perditiffimos, à quibus accipiat pacatā potentiā. Poſtq; locutus eſt de Talot (ita uocat Saulem) pergit ineptire de Goliade, ſed penē tranſibam fabulā adnexā hiftoriæ Saulis, ait:

„ Quum in ordinem redegiſſet cohortes ſuas Saulus, dixit: Si Deus tranſire uos
 „ faciet in flumine, non eſt de meis, aut à me qui ex eo biberit, & qui non come-
 „ derit, eſt à me: niſi qui hauſerit hauſtū manus eius, & biberunt ex eo præter pau-
 „ cos. Nec enim tranſgreſſus eſt ille, & qui crediderunt cū eo, quia hoſtes erant in
 „ eo loco & fortuna, ut de illis haberi poſſet uictoria. Saul edixerat imprecatione,
 ſi ullus ea die quicquam cibi attigiſſet, eum maledictum fore, id eſt moriturum. Non aderat tunc filius Sauli Ionatanus, ſed hoſtes acriter adortus perſequebatur. attigit fortē uirgæ extremitate parum mellis roſcidi, quod frequenter in Syria cœlitus ſtillare ſolet: reus ideo anathematis factus eſt, & à patre ad mortē ob ſacramentum petitus, cuius conatibus obſtitit multitudo, indignum dicēs eum ad mortem trahi, cuius opera diligentiaq; uictoriā eſſent conſequuti. Nec enim in cauſa calamitatū Ionatanus erat, ſed imprudens pater & dux, qui in ſumma neceſſitate populum religione obſtrinſerat imprudenter. Si enim bibere & comedere, uireſq; recipere licuiſſet populo, uictoriā abſolutā confectis omnino hoſtibus referebat, nec per ſummam famem carnem cum ſanguine contra diuinum præceptum manducaſſent. Conferantur nunc, quæ noſter nebulo mentitus eſt. Si tranſieritis flumen, nō eſt de meis, qui ex eo biberit, niſi quantum manus capere poteſt, biberunt omnes præter paucos. Primò cibum in potum uertit, flumen adfert, ubi de melle agitur: omnes defeciſſe ait, præter paucos, quum ne unus quidem abſceſſerit, nec præceptis contrauenerit, præter Ionatanum, qui (ut dixi) non audiuerat. Sunt tot uerba, quot mendacia. At neſcimus quorſum hæc: quia religioſam peregrinationem, id eſt cædem bonorum omniū aggrediebatur, uolebat à ſimili ſuos legibus adſtrictos, ne ſe deſererent, atque ut deuoti in mortem aut ultionem, ante cibum ſumptum ruerent, & interim ſacris abutebatur exemplis, ad animandos territandosq; hoc enim poterat integre inter tot doctos Iudæos ſcribere, ſed nolebat aſtum ſuum ulli patere, præterea uolebat ſacra ſua omnino, id eſt mendacijs reſperſa, ſibi eſſe ſimilia, ne dum uera uiderentur, authoribus adſcriberentur. De Galot, id eſt Goliade, idem planè facit, quum in illo bello ducem facit: quum nec dux legatur, nec in illo bello fuerit, ſed inſtauratis Palæſtinarū uiribus, longo poſt tempore miles gregarius prouocauerit Iudæos. Subiungit demum ſe digna, oportere bella eſſe inter homines, ne mundus corrumpatur. Nulla maior peſtis hominibus poteſt comparari quàm bellum: & interim dicit bellum eſſe, ne mundus corrumpatur, & hoc eſſe Dei in terra beneficiū. Si Deus iſta dixit, appello ad te ô Natura, quæ omnium ſœlicitatem rerum in quiete & tranquillitate ponis. quis te docuit ita, niſi Deus ille, ſumma & perfecta quies, quem authorē beneficij bellici ponit iſte propheta,

ta, quum ex omnibus hominibus, nisi insanus, ne unus quidem reperitur, qui id sit probaturus uerbo, quamuis quandoq; facto probet. Inuidia dæmonis, hominum nequitia, materiæ peruicacia, & corruptio bellū suscitant, permittente omnia Deo, ut resipiscamus: & interim authore Muhamede, Deus idē pro summo bono nobis dat bellū, ut propheta diteſcat, & rebus potiatur. quis nescit prædones & tyrānos, aliorumq; uitæ insidiantes, ista probare? & pacē quantū possunt ex orbe profligare? & eam ob rem tam frequenter dicit opes esse Dei, & dare illas quibus uult, ut scilicet sit pari ad res ipsas iure, qui in alienas opes magnis sudoribus partas inuolauerit, & qui iustus earum sit possessor. hæc est bona prophetia Muhamedis, & interim hoc signum esse prophetiæ, seriō affirmat.

Hæc, inquit, miracula Dei leguntur apud te reuera, quoniam tu es propheta. Ista sunt connexa præcedentibus, quæ dicunt, nisi mutuo impulsu se impeterent homines petrefacturam terram. Sed alia aggredior. Tales inquit prophetas ordinauimus quosdam super quosdam, ex illis quosdam alloquutus est Deus, & extulit quibusdam gradibus. Et dedimus Christo Mariæ filio sapientiam, & creauimus eum de spiritu sancto, & si uellet Deus, non occideret illos, qui sunt post eos, postquam uenit illis sapientia. & ideo altercantur, & ex illis sunt qui credunt, & ex illis sunt qui male credunt, & si uellet Deus, non occiderentur. Verum Deus facit quod uult. Quid primū excutiam nescio. Quod iam Christo dedit, non puto repetendum. quod dicit: si Deus uellet, non occideret eos, qui sunt post eos: eos intelligit post prophetas. Deus Alcorani est homicida, qui necat illos, quos eligit prophetas. homo non facit malum, nec habet liberum arbitrium: Deus ergo in tyrānis mundi occidit homines. ô sententiam nephariam, & mille supplicijs dignam. Quidam dissentiebant, inter nostros Nestorij erant, Iacobitæ, & Christiani. Iudex utriusque causæ ignarus, arbiter debuit constitui, & quia fauore & beneficijs à Baheira iuuabatur, ideo optime credunt Iacobitæ & Nestorij. Hæc est assentiendi ratio. Regulī & prædones ex Armenijs, in confinia Arabiæ uenientes, quia canis caninam non est, composita prophetica pace, bene credere dicti sunt, iudice illo dignissimi. quia tyrannus prædoq; fautoribus egebat, nec poterat lucrosè bellum cum sibi similibus gerere, (nam nec ampla præda est à prædone, nec facilis uictoria) pace cum illis composita, firmatisq; dogmatibus, dum manus manum fricat, pestis totum in orbem serpit. Quod uerò postremo loco dicit, si uellet Deus, non occiderentur: quid aliud etiā ridendo dicat immanissimus homicida, dum sine humanitatis ratione omnes iugulat? Si illa uult Deus, iam Deus non est. Nam si iniquus est, nullus est: non uult ergo, ô perniciēs hominum, non uult quod permittit arbitrio humano. Sed à nobis uult res ipsas sincere & sanctè fieri. mala uero etiā si uelimus, ut committamus permittit, non uult. quod & si malum uidetur, tamen longe deterius esset, omnes homines carere libero arbitrio, & more saxi esse, quam ut uitia non possint admittere, quum præcipuè sit locus pœnæ, & præmio: quod ipsum uerbis fateris, asserisq; uita negas. Dicit paulo post, Deum dedisse regnum ipsi Abrahæ, & illud possedisse, nam uerbo Vaada, quod polliceri significat, non est usus, sed attha, quod dare & addicere notat. Atqui reuera falsum est. in promissione enim & fide tantum hoc regnum habuit. quod quadringentis postea annis, posteris eius tradidit Deus, duce Mose. Hoc facit, ut festinent undecunque rapere, opesq; & regnum ipsi parare sectatores. Paulo post, quū loquitur de ciuitate diruta, quamuis nil de ea Sacra habeant, id tamen

cō tendit, ut Iezrab, quæ ab eo uocata est Medinat alnebi, id est ciuitas prophetae, posset à suis instaurari, & depullis habitatoribus Iudæis, prophetae adscribi. Nam euerfa paulo antè à prædonib. & illi prophetae similibus erat, itaq; ut nullū scelus uideatur carere exemplo, adscribit patriarchis nefaria exempla, quæ omnia facinora sunt hodie miseris Muhametanis incognita: quoniã illa perosi & exhorrentes successores, Chaliphæq; curarunt ex hominū memoria aboleri, & ista interpretationib. alijs uoluerunt tegere, ne posteritati patērent scelera, unde uestigia & parta potentia restant. Libri illi mersi iuxta Damascum ad 60000. & plura uolumina hoc sibi uolebant, ignorant imperiti ea mysteria. Quū aut præsentiret mendaciū seipsum aliquādo proditurū, cauit in fine capitis, ne ambigatur aut disceptetur de eo, quod sibi missum dicit, ait uerò: Credidit propheta in
 » id, quod sibi à domino suo & fidelib. missum est, totū credidit, cū Deo & angelo
 » eius, & scriptura eius, et prophetia eius. Nō dubitetur à nobis de ulla prophetia
 » eius, & dixerūt, audiuius et acquieuius etc. Sanxit inter suos, ne ambigatur de ulla re: unde mendaciū esse, falsitatēq; cōstat. Nam ut aurū ignē, quo purgatur, nō timeret: ita uerū natura disceptationes & altercationes omniū ultrò appetit, ut lucē suā ostendat, falsum omnino probari fugit, ut nō sit maius argumentū falsitatis in toto Alcorano, quàm hoc in loco. Si enim publicè disceptare, aut inter aduersarios ambigi de eo uetuisset ob mysteria, uulgaribus nō prodenda, meritò fortassis id fecisse uisus fuisset: uerum inter suos nil ambigi, ubi poterat satisfacere, est certissimum indicium falsi, timoris, conscientia. Christus ultrò rogabat discipulos, ut eum interrogarent, si de ulla re ambigerent, (quamuis apud tantam potentiam non erat ambigendi locus) si quis hodie uelit contra Christum, aut eius placita uerū perquirendi studio aliquid proponere, auditur, illi satisfat etiam publicè. Ratio Muhamedis est in gladio & potentia posita: unde factum est, ut uocabulo rationis & potentia, pro eodē & æquiuocè sit usus. Sultanet enim utrunque significat, iuxta illud tyranni: Ius est in armis. hæc pauca ex Bacara. Si uoluissē omnia prosequi, proculdubio, quū nullū uocabulū, nulla sententia (nisi à nobis desumpta) mendacio, blasphemia, aut uitio careat, in immensum & ad tædium nauseamq; creuisset opus.

S O R A H H V M R A N, I N M E D I N A S C R I -
 ptum. C A P. I I. 200 Aict.

VT partim pro Iudæis captandis aut arguendis, præcedens caput est collectum, ita partim in nos agit secūdum, & à Ioachimo, quē Humran uocāt, incœpit. Sunt ergo diligentius omnia obseruāda in isto. ita incipit: Deus est,
 » nō est Deus, nisi ipse uiuēs subsistens, qui immisit super te librū uerū, certumq;
 » ad id quod in manibus est: et cœlitus etiā misit legē & Euangeliū, iam ante in di
 rectionē hominū. Quemadmodū à societate sacrorū, conatus est capite primo sua cōmendare, ita & nūc. illic enim dixerat, quod ante te missum est: nunc etiā specificè dixit, præcessisse legē & Euangeliū cœlitus missum, ut etiā itidē de Alcorano credatur. Ab aduersario cōcessa capere oportet, fateriq; etiā Euangeliū & legem Muhamedicis esse recipiendam. Ut enim dixi, aut mendaciū in Alcorano esse opus est, aut nostra sunt probanda. eodem ingenio hoc nobis cōcedit atq; superius, ut in eius leges iuremus. Si mēdacium habet Alcoranum, lex Dei non est. Si nostra uera sunt, & à Deo, Alcoranum innumeris locis illis contradicens mētitur. Ergo, &c. Paulo post de paradiso dicēs, amplificat superius dicta.

Qui

Qui timuerūt à domino suo, habent paradisos, sub quibus currūt flumina, in quibus
 ipsis morantur cum cōiugibus formosis, & amabilibus. A Domino in paradiso
 erant antè fructus, nunc accedunt pulcherrimæ fœminæ, dignissima mulieroso
 propheta præmia, ut animo ea exerceat, quæ in corpore agēti placuere. Sed quæ
 nobis cōcedit, subiungo. Deus purificauit Adamū, Noachū, gentē Abrahami,
 & progeniem Ioachimī in gētibus, generationē quorundā à quibusdā, & Deus
 est auditor sapiens. Quando dixit uxor Ioachimī: domine ego uoueo tibi quod
 est in utero meo in obsequiū, recipe à me, quoniam tu es auditor sapiens, & quū
 peperisset eam, dixit: domine, ego peperī eam fœminā. & Deus nouit ad quid
 nata est fœminā, nec est masculus sicut fœminā. Ego uocaui eam Mariā, illā &
 eius progeniē tuo munere & auxilio defendo à maiō dæmone, & recepit eam
 dominus eius receptione fortunata, bonāq; educauitq; eam in domo bona, &
 fouit eam Zachariās. Quūq; ingrederetur ad eā Zachariās operaturus sacris,
 inueniebat apud eā fructus, dicebatq;: heus Mariā unde habes ista? dicebat, hoc
 est à Deo: quando Deus dat bona quibus uult, sine numero. Ibi inuocauit Za-
 chariās dominū suū, & dixit: domine, da mihi de tua benignitate prolem bonā,
 quoniā tu es auditor inuocāndus. & uocauit eum angelus, quū staret orans in lo-
 co sacris addicō. Ecce Deus nunciat tibi Iachie, id est Ioannē affirmatorē uer-
 bi dei, mundū castum ue, cōstantem & prophetam optimū. Dixit: domine ecce
 ego, aduenit mihi canicies, & iam peruenit ad me grandior ætas, & mulier mea
 est sterilis. dixit: Deus facit quod uult. Dixit, domine da mihi signū. dixit, do ti-
 bi: non alloqueris homines triduo nisi signo, & recordare Dei, & lauda uespere
 & mane. Et quādo dixit angelus: ô Mariā, ecce Dominus sanctā te facit, & purā
 & beatā inter mulieres mundi, & omnium sæculorū. ô Mariā, prosternare ante
 dominū tuū, & ora, & flecte genua cum flectentibus: altercātur angeli, quis cu-
 stodiā habebit tui. Tunc dixit: ô Mariā, ecce Deus mandat tibi uerbū à se, cuius
 nomen est Christus Iesus, Mariæ filius, admirabilē in præsentī & futura uita, &
 erit de proximis, & alloquet homines in cunis & fascijs, & erit optimus. Dixit
 Mariā: An erit mihi partus, & non attigi hominē? Ita Deus creat quod uult, quā-
 do præfinit uerbum præceptū. Quū enim cuiq; dicit, esto, fit. Docebit eum sapientiam,
 librū, legem & euangelium, & prophetiā ad filios Israēl. Ecce ego uenio ad uos
 cum miraculis, ecce formo uobis ex luto figurā auium, & insufflo in eam, & fit
 auis cū præcepto Dei: & sano psoras & lepras, & suscito mortuos, cum præcepto
 Dei: edico uobis quid comedatis, & quid reijciatis in domibus uestris. ecce hoc
 in miraculū est uobis, ut sitis fideles. Etiā uenit ad confirmandā legem, & ad per-
 mittendū uobis quædā antea uobis illicita. & ueni ad uos cū miraculis à domi-
 no uestro, ut timeatis Deū, & obediatis. Quoniam dominus meus, est dominus
 uester: seruite illi. hoc est punctū rectū. Et quādo sensit Iesus ex illis incredulos,
 dicit: quis fiet Nazarenus Dei, id est Christianus? dixerūt geuarione, id est apo-
 stoli & discipuli, nos simus Christiani Dei, credimus in Deū, manifestū est quod
 nos simus fideles. & paulo post, & quādo dixit Deus, ô Iesu ego te ex alto, & ex-
 tollo te ad me, & eripiam te ab illis qui nō crediderunt, & ponā eos qui sequuti
 sunt te, cum impijs, in die iudicij, tum in reditu uestro iudicabo inter uos, in eo
 quod in disceptationē uocatis. Ista omnia partim cōsona ueris, partim absōna
 attulit causa duarū periodorū, ut introduceret Christū pro se loquentē, ut ado-
 rarent Deū suū, & ut illum raptū diceret, ne illi Iudæi nocerent, & ut altercatio
 de eius diuinitate relinqueretur usq; ad diem iudicij. Constāte enim diuinitate

Christi in persuasione hominū illorū, qui Muhamedē audiebant, nō poterat sua ponere & cōfirmare. Si uero mortuus poneretur, quū per illum Deus eū in cœlū traxerit, necessario resurrexisse oporteret nullo orāte, quod est opus Dei. Ex illis ergo semiueris, quæ nobis cōcessit, idē erga nos quod erga Iudeos ponit, ut delinuti concessis ueris, etiam in nefarijs illi acquiescamus. Iudeis dixit se legem Abrahami sectari, nostris dicit omnes leges esse bonas. Sed omnia sunt pensanda. Illa colloquia Zachariæ, & Annæ cū Deo, uotaq; quāuis sunt uero similia, tamen ideo non sunt probanda, quod in sacris non habentur. Sunt illa cū sequentibus de Christo, desumpta ex libellis de infantia Saluatoris, quibus noluit uti ecclesia, quod non uideatur necessarium creasse aues ex luto, & flatu animauisse, misisse fructus cœlestes, quum adesset aliunde alimonia. superfluum enim uideretur, extraordinario remedio uti, quum ordinarium extet. Cæterū contra scripturam dicit, quum ait angelum triduanum silentium pro signo dedisse Zachariæ. mensibus enim nouem mutus est factus, ad circumcisionem usq; pueri. Quod dicit altercari angelos, quis curam Mariæ habeat, non est uerum. omnes enim potentia separatē à nutu Creatoris pendēt, nec potest esse ullum inter bonas dissidium. Quum uero dicit Christum omnia fecisse cum præcepto Dei, id est uerū: sed tamen proprio nomine suscitabat mortuos, & omnia genera morborum animi & corporis sanabat. Quum autem dicit Christum dixisse, adorate Deum meum & Deum uestrum, id non negamus. erat enim æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem: secundum quam rogauit patrem Deum, mala pertulit, reluctatus est malo, passus est, &c. Nam Deus non est simpliciter, & homo non est simpliciter, sed unā Deus homo, non secus atq; ex animo & corpore diuersissimis naturis constat homo. Passum esse indicāt omnes omnium gentium historia. Paulo post quum dicit, Deum creasse Iesum Christum ex luto more Adami: id quidem non negamus, sed modum improbamus. Adam enim sine uiro & muliere, reliqui homines ex utroq; Christus ex foemina tantum accepit carnem passionibus omnibus obnoxiam, dempto peccato, nec propterea non est Deus. Satis id primo libro monstrauimus. Sed quorsum ista: audiamus. Videbat Christianos omnes, quecunq; ante promissiones fuerant promissa profiteri, id est promissionem Abrahami, legisq; præscripta, & quatenus à ceremonijs, & à duritia cordis absunt, ea omnia in Euangelio cōplecti, ut uero illi etiam sua adscribere authoritati diuinæ liceret, uolebat legem suam Abrahamo, uelut antiquissimā, adscriptam. Ideo dicit. Heus uos populi scripturis nitentes, nō est nobis necessarium cum Abrahamo sentire, quum cœlitus missa sit lex, & euangelium post eius tempora longe, & tamen non attenditis. Videte astū & uersutiam nebulonis quō tendat. uult eleuare fidem utriusq; scripturæ, detracta prima authoritate, ut nec Iudæi se legem habere dicant Abrahami, nec Christiani legē illius, & Mosis, ut quemadmodum non habebat ullam promissionem, (quæ est uerum religionis fundamentum) ita non tantum non haberemus, sed & nostram basim sibi substerneret. Ita quouis modo popularibus & rudibus suadebat, errores disseminādo. oportet igitur antequam ulla religio uera sit, ut cœlitus multis ante seculis prædicta sit, & prædictam secundū sanctas prophetias impleri: quod nulli alij, quàm Christianæ & ueteri contigit. Itaq; ô Muhamedes, frustra illac irrepere tentas, quum nulla promissio tuæ legis præcesserit, & patres tui omnes idololatræ fuerint, quibus diuino præscripto est consortio promissionis interdictum, Quod etiam

tiam tuæ uitæ Chronico patet. Nam Cahidar filius Ismaëlis, quem tui somniatores historici habuisse lumen prophetiæ dicunt, quî fieri potuit, ut à patre religioso fuerit impius, & cõstituerit sacra illa & templum, pro quibus purgandis tot seditiones excitasti, es actus in exilium, ciues necasti: si progenies illa regum quæ tibi homini pauperi, & idolorû cultori præfigût, fuit in Mecha studiosa auiti cultus, ut mos est religionis, quî fieri potuit, ut omnino nil illius cultus seruauerit? Fuere sanè omnes maiores tui degeneres, similes patri notho, proscripto & idololatræ. alioquî uel reliquiæ mansissent ueri cultus. ut apud filios Israël, quâuis multi degenerarint, idola coluerint, nefaria & mirû in modum scelesta etiã propheticiq; principes commiserint, tamen nunq; est ita periclitata religio, quin in Reip. colophone semper fuerit. Frustra igitur uis tibi autoritatẽ patrocinari, cuius ne uestigiũ quidẽ ullũ, uel scripto uel facto ostendere posses, & innumera cõtraria tibi probamus refragari. Heus uos illa sunt uobis necessaria in quibus habetis scientiam, & nõ est uobis necessarium de quo nõ est uobis in ipso intelligentia, quoniã Deus intelligit, & uos non intelligitis. Non fuit Abrahamus Iudæus, aut Christianus, sed absolutus Mussulman: & nõ erat idololatra, quoniã illi homines sunt cum Abrahamo, qui sequuntur eum, & prophetã eius, qui crediderũt, & Deus est patronus credentium. Non uult homines adigi ad aliud quàm quod sciunt, aut quicquã aliud sequi quàm quod intelligũt. Vnde frustra à Deo datæ sunt leges præcedentes, quas nemo intelligebat anteq; uenirent, & semper fuit satis cognitio, uel Dei, uel idoli, uel holeris, aut crepitus Aegyptiaci: quũ nil aliud scirent, qui ea colebant, etiã frustra tuam legem obtrudis, frustra Deus misit sapientiam, legem & Euangeliũ his qui ante te fuerunt, si præter id quod intelligebãt homines in Arabia nil erat credendũ. Vide quò recidas, & ut te ipsum cõficias. Nullus est idololatra, aut unquã fuit, quin quâuis nõ sicut Deũ glorificet, Deũ tamen eum esse, & quoddã numen magnũ & prepotens credat, quũ magnam uim in re minima esse putat, eæ opiniones sunt, sed unũ uerum latet. ut si plures ad quandam urbem, auditu & mente conceptã contendant, contenderẽq; se dicãt, & in uia primis in uicis aut habitatis locis, ueluti urbe potiti cõsidant, omnes tamen in id conueniunt, quod sit quẽdã urbs foelicissima: sed in hoc differũt, quod hi in principio, illi in medio, alij medijs in spacijs cõsistendo, nil aliud sciunt aut probãt præter sua, per Muhamedem, nõ est illis necesse aliud scire, præter quàm quod sciunt, ut sint foelices. Sed opus erat auertere (nam iste est scopus) rudes homines, & usu rerũ naturalium tantũ informatos (id enim uidetur per Chitab, id est librũ intelligere) neglecto Mosis et Christi præscripto: & ita suadere, ut in lege naturali, & ignorantia ueri, perpetuò retinerentur, ut scilicet eos ad se traheret, affirmaretq; omnium religionũ homines beatos, & interim Deum stultum, & uanũ dicere qui leges patribus dederat non necessarios. An ista non sunt negare Deum? Omnes totius orbis nationes, & si qualem habere Deum oporteat ignorent, tamen habendũ censent: itaq; quicquid sciunt, illis satis est. Omnes ergo sunt Mussulmani, qui naturaliter Deum esse putant. Nequissime ergo illis bellum infers, quum credant. ô ineptũ hominem, secumque in omnibus pugnantem. Verum hoc in loco quemadmodum captauerat blanditijs Iudæos, minisq; terruerat, & hoc in capite Christianos captare nixus est: ita nunc gentiles probata eorum religione demulcet, ut data fide se trahant. eam ob rem subiungit. Et dixit portio ethnicorum, credimus in id quod traditum est super eos qui crediderunt facie diei (id est uulgo) & errauerunt. ex peccat

» peccat eos si fortè redeant. Ne credatis, nisi qui sequitur fidem uestram. Dic,
 » quod directio est directio Dei. si ponatur unus, quemadmodum traditum est
 » uobis, & necesse est usui uestro, erga dominum uestrum. Dic, bona sunt in ma-
 » nu Dei, & donat ea cui uult, quoniam est auditor sapiens. Hæc sunt uerba my-
 steriorum. huc omnia sunt referenda, eò enim tendunt, Deus dat bona cui uult.
 Sunt ergo prædonum bona æque ut possessorum. ô legem peruersam. Omnium
 religionum homines assecras facit, ut illis in solidum liceant quæ libeant: & si quid
 rapiant: suum statim dicant, & Deum dedisse, ita collecta potentia est. In religio-
 ne uerò animis instillanda mihi ea arte usus uidetur, atque tyrannus quiuis obo-
 riens, ad comparandum imperium armatus. Ut enim omnia hominum genera in
 suam sententiam trahat, si reperit seruitia, nil præstantius seruitijs esse asserit, eo-
 rum potentiam futuram dicit: ipsi demulcet magnates, rusticos eadem
 arte agit, transfugas proscriptos, & omne scelestorum genus laudat, modo sibi pa-
 reant, omnia prospere illis cessura. Potentiam unam comparatum iri, in qua pro
 suo ingenio omnes libere uiuant, atque uno calopodio pedes omnium calceans,
 donec ad scopum perueniat, tyrannidemque in omnes exerceat. quod reuera Mu-
 hamedes fecit. Vbi enim omnes sibi iunxit, statim oppressit. Et tamen hanc cru-
 delissimi tyranni legem in Deum referre, gens oculis capta non erubescit. Pau-
 lo mox omnes religiones Abraham, Isaac, Iacob, Mosis tribuum Christi que esse
 bonas, & in sua comprehendit ait. ita nunc Abrahami tantum, nunc aliorum,
 nunc naturæ legem se tradere dicit, ut hoc Proteo nil mutabilius inuenias. To-
 tum hoc caput in summa, nil aliud quam undecumque multitudinem comparare,
 ex omnibus gentibus fatagit. Quod dicit Christum non esse Deum, secundum
 hominem uerum est: aliàs falsum. sed iam satis demonstraui. Deum propterea
 habere participem non intelligimus. Nam unus idemque Deus, potens, sapiens,
 beneuolus est, trinus & unus. ipsius sapientia filius, loco non indiga, ab æ-
 terno genita, sibi humanitatem nostram iunxit, & ita suos animauit, ut nullus
 non sit penè uisus deus, quod sine diuinitate homines immutante factum non
 fuisset. Superfunt innumera in hoc capite refutanda, ubi nil sanum est: sed cæ-
 tera prosequor.

Sora elnafæ, id est mulieres. in Medina scriptum. 175 Aiet.

In hoc Sorah, de iure mulierum potissimum tractat, & de bonis pupillo-
 » rum, qua lege conseruari administrarique debeant, ait: Accipite quot uxores uo-
 » bis placuerit, binas, ternas, quaternas: & nisi timueritis, ne pacifice unam re-
 » gere poteritis, quot poterit edomare potentia uestra. Hæc est sententia legis
 toris, quam & si interpretes moderantur, ad quaternarium numerum tamen
 est arbitraria, & ita est in usu apud magnates. Quam sit iniqua, & paci publi-
 cæ contraria, id iudicandum uel Græcis, uel Romanis relinquo, quum tamen
 summa libertate naturali, & sine ullo Dei timore fecerint uoluptatum omnium
 periculum. Quæ pax potest esse, ubi quatuor, aut quinque uxores cum ea-
 rum liberis ueluti gregem domi alis? quum uix unius necessitati & uoto sa-
 tisfacias? Quam erat prisca lex Arabum foeliciores? quæ uel uni sorori 12 fratres
 maritos dabat (licuerit illis lege carentibus negligere cognationem) quan-
 to maior quies & foelicitas ubiuis gentium, seu domi, seu foris? Quum æqua le-
 ge debeant uti & corpore, & bonis mariti, quis possit uel una hora ita æqui-
 tatem seruare, ut non plurimæ oboriantur querimoniarum: quum unius libidini
 uix

uix fatis unus esse possit? Nec tantum domesticum malū est. Iudices ubiuis nil audiunt, præter mulierum lites, repudiā quotidie, quotidie nuptias, dotium repetitiones, addictiones, maritorum iniurias, omnium liberorum miserias & oppressiones: ut uno uerbo dicam, nil turbulentius aut infœlicius cogitari potest. Inde infœlix fœmina, uiri compar, anima rationali ut uir prædita, ad libertatem nata, locum uilissimi mancipij obtinet, loris uritur, imperijs more belluæ, nō ratione ducitur, pro libidine mariti. Accedit inde, ut orphani innumeri fame pereant, à fratribus occidantur, ut solida seruetur hæreditas. ideo nec loco fratrum habentur, sed (nisi honoris causa seruentur) ueluti pecora trucidantur. Nil uulgarius est, quàm principem Muhametanū tollere ex medio fratres, regniq; auspiciā à fraterno sanguine sumi. non defunt qui liberos. Scio ego regem unum Muhametanū, qui quum ad imperiū accederet, septēdecim fratres necauit, aut necari curauit: cognatos uero totidem confecit, non iure belli, sed ueneno & insidijs, uicq; priuata. Noui etiā, qui liberos proprios occiderit. Hi sunt legis tuæ effectus, ut homo, cuius causa mūdus inferior consistit, cuius animam nulla æstimatio compensare ualeat, qui orbis uirtute & beneficijs ex colendi gratia natus est, cui uita à summo Deo pro insigni munere data est, sit uiliori æstimatione quàm pediculi, quibus quatuor mensibus in anno sunt apud Muhamedem induciæ. O miseri homines, quis uobis fascino uelut oculos? Masculum & fœminā fecit & coniunxit Deus, ut nullas alias expeteret homo: coniunxit ita, ut nemini separare liceat, ut ne repudiō quidem locum (præterquàm ob fornicationē) Christus dederit. Muhamedes nouæ naturæ author uult, more taurorum in gregibus, uarias inire posse, maritum sacramento adactum repudiare, nec tantum semel reuocare, sed & ter & quater: ubi uero non est locus receptionis, ab alio subactam, ueluti nouam denuò duci sanxit, ut sit in illo statu certissimum, nil esse certi. Ne uero parū loci haberet lex præclara, uoluit in pecuniæ & possessionis arbitrio esse positum numerum, & admiscet interim uxoribus catamittos cynædos, ad suam legem conuersos. quamuis interpretes uelent illa expositionibus, tamē uerus intellectus est de præpostera libidine: quod ne uideatur mirum, multo maiora licent cum brutis. Vnde, ut iam notaui, sunt apud Muhamedicos sanctissimi, qui bruta ineunt. Quod si quis neget, producam testimonium ex Sorat Sori. Ne autem in re tam absurda quicquam fingere me dicant, Arabica subiungo. Phatiru, sflamauati uelardhi geala lechum, min anphusicum azuagian, uemin elanhami ezuagian, iedreuchum phihi. hoc est, uerbū de uerbo: Formator cœli & terræ, dedit uobis ex uobis cōiuges, & ex bestijs coniuges ^{cc} permittit uobis in eo. Quid sibi uolunt coniuges ex brutis? nonne opus sanctitatis uestræ? Alioquin enim, qui fieri posset, ut quod horret cœlū & terra, quod ne audire quidem ferocissimæ barbarissimæq; gentes sustinent, quod cæteræ leges omnes uindicant pœnis acerbissimis, esset apud Muhametanos pro sanctitate, & ea non uulgari, nisi à uestro diuino legislatore auctoritatem haberet? Interpretemini ut uolueritis, certe id nō rideretur, probareturq; etiā à summa auctoritate uiris, nisi lex assensum præberet. De cynædis intelligi in hoc capite, non est dubium. nam ideo fœminarum tractioni adiunxit illos, & uult Mussulmanos fieri concubitus gratiā (quod & alibi scriptum est, ne hic putetur dubiū) Conditione seruili omnia hominum genera habetis inter uos, nec solet Mussulmanus Mussulmani esse seruus. nō oportebat ergo conuerti si essent in alios usus, quàm clinopales comparati. Sed audite rogo cæcissimi homines, comparisonem

rationem legis diuinæ & uestræ: & hoc argumento edocti, fateamini partē saltem legis uestrę esse à diabolo. Moses de utroq; scelere ita diuinitus sanxit: Qui dormierit cum masculo, coitu foemineo (id est coitus causa) uterq; operatus est nephas: morte moriantur, sitq; sanguis eorum super eos. Hęc est drauci & cynædi pœna. Sequitur paulo post: Qui cū iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoq; occidite. Mulier si se supposuerit iumento, simul interficietur cum eo, & sanguis eorum sit super eos. Hęc sunt statuta quę à Deo sunt, & Mussulmanis contraria. Ideo publicè profitentur scorta iuuenes in omnibus Africę locis, uidi Tunisię catamitos cynædos uoce exerta in foro se exhibentes: uidi sanctos in omnium admiratione haberi, & digito ostendi, quod asinas aut mulas iniuissent. Hęc est sanctitas. Miles si in expeditione ducat mulierem, punitur: si cynedum, licet, sunt ista legis Muhamedis placita, sunt effectus. Omnes, ô tempora, ô infœlicem turpitudinem, in naturę perniciem cõparatam: & tamen si dijs placet, legem naturalem & Abrahami docuit, dedit, est professus. Quod more seruarum uxores uerberibus uult regi, pro sua humanitate id facit, ut idem in 15, suas ei liceret. Nam quum essent à diuitibus familijs, non poterant ferre iniqui spurciq; prophetę mores, ideo leges lorarias illis dicebat. Cæterum in cæteros homines totus bellis ardet, hortatur ad prædam, omnia bona esse dicit eorum qui rapere possunt, & talia præcepta inculcat. Miror uerò qui possit dicere nullas esse contrarietates in hoc Alcorano, quum nulla ferè periodus nō sit alteri contraria: quod iam docui in multis, & istis patet. Vocatur Muhamed Mustapha, id est uniuersorum redemptor, & tamen nullā aliã linguam aut gentem quã suam habuit. Dicit in multis locis Christianos & Iudeos saluos fore, demum dicit alibi suos tantum, & alibi omnes leges bonas. Est ubi dicat, non debere nisi cum modestia suam legem ingerere, in toto uero Alcorano ferè nil aliud quã de sanguine agit. Dicit sibi missum Alcoranum primo, alibi Mosi, Item Abrahamum fuisse primum Mussulmanum: alibi uero, sibi imperatum, ut esset primus Mussulman. Probat condemnatos Sodomitas, & tamen tribus in locis eorum scelera cõmendat: alibi omnia peccata à Deo dimitti, alibi nequaquã criminalia. Quis omnia cogat? plus satis est. Pergit ad cæteras blasphemias, & scopum, in quem hanc legem excogitauit, & ait: Et impietas eorum (Iudæorum) & uerbum eorum est contra Mariã blasphemia magna. Verbum eorum est: Nos occidimus Christũ Iesum, filium Marię, prophetam Dei. Sed nequaquam occiderunt eum, nec crucifixerunt eum: sed illi putauerunt, seu uisum est illis, aut ut Gallice Arabica repræsentem, il leur a semble, huc omnia tendunt. Quomodo: heus ô pestis orbis, non te pudet contra totius orbis testimonium insurgere? fatentur Iudæi, sentiunt, deuouent, quod ab eius morte sint ubiuis terrarum serui. Romani, Gręci, Ethnici, Christiani, ipse iudex Pilatus, qui de eo ad imperatorem Tiberium scripsit, innumera hominum milia in crucem actum uiderunt, surrexisse audierunt, sacris literis est traditum, crucis miraculis confirmatum, martyribus approbatum. Non mirum est te tam nepharia & absurda scripsisse, quum tam clavis cõtra ueneris. Fare age, qui fieri potest, ut in iudicio ante omnium oculos potuerit homo notissimus supponi? Num aliquando contigisse legisti? fieri non potest. Quare te impiẽ mentitum esse fateare oportet. Volebas hac arte dici generalis redemptor apud imperitos, dũ quę sunt probatissima negas. Credidit rudis plebs, fuisse id iniuriosum, quod omnibus est uenerandum & salutare. Possẽ uerò in florentissima urbe hominẽ substitui,

substitui, & uelut per spectra atq; fascinationē alium loco eius submitti, quis cre-
 dat: fuit in crucē actus, nec parū quidē tēporis, nam fermē sex horis fuit suspen-
 sus, tribus uiuens, & à tota urbe (in quā paschæ causa ex toto orbe cōfluxerant
 Iudæi) cōspectus, tituloq; notatus. Verū nō erat cōtra te immorandū in re tam
 clara, Tibi omnia permittas oportet, quū ita confessis cōtradicare audes. Sequit̄
 paulo post. Et nō interfecerunt eū ullo pacto, sed extulit eum Deus ad se, & est
 Deus uenerādus sapiens, et si gens ethnica credat in eū ante mortē eius, et diem
 iudicij, erit ipsis salus. Ut tollat meritū mortis eius, hoc adiungit, Deū ad se illū
 traxisse, & quū omnes qui de eo audiebant, uellent in illū credere, dicit satis ha-
 bere illos tēporis ante diem iudicij, quasi sit post mortē credulitati & fidei locus,
 & tanq; sit adhuc moriturus. Ista sunt scripta ad fascinoſ oculos animorū, ne
 ab illo nouo propheta desciscerent, & Christū uitæ uiam sequerentur. Abblan-
 diēdo imperitis hoc ingessit, qui facile credere poterāt, Iudeos iniuriā id dicere,
 & nobis probrosum esse, timore uero mortis, Deum sibi amicū hominē accersi-
 uisse facile credebant. Sed hanc hominis impietatem audire oportet, quam ad-
 neciuit ueris. Certe Iesus Christus nil est nisi filius Mariæ, propheta Dei, & uer-
 bum eius, quod destinauit ad Mariam, & spiritus ex se. Credite ergo in Deum
 & prophetam eius, & ne dicatis trinum. Complete bonum uobis, quia non est
 Deus nisi unus (cui sit laus) nec est ei filius. Nos itidem dicimus in multis, Chri-
 stus est filius Mariæ, propheta Dei, uerbumq; eius, ex spiritu sancto conceptus.
 Quod autem non sit trinitas, nec Deus habeat filium, impudenter simul & im-
 prudenter mentiris, nec quicquam Dei habes, quum illum more humano æsti-
 mes. Sed ex te accipiā, quo possim te in uiam ueritatis reducere. Tu fateris Deū
 habere uerbum, & Christum esse uerbum Dei. uerbum quidem more nostro
 Deus nō habet, nec enim loquitur qui corporis expers est. Verbum igitur Dei
 ab æterno esse cum Deo, non negabit Maurus: nam nulla noua qualitas Deo
 accidere potest, ab æterno igitur habuit uerbum secum, & spiritum: ergo neces-
 se est ut sit trinus & unus Deus, ex concessis. Sed quamuis primo libro amplissi-
 mē sanctam trinitatem sum persequutus, explicareq; tentauī, tamen paucis hic
 repetere argumenta non grauabor. Deum esse inter nos conuenit. Quare uer-
 bum uocauit, quod in Christo homine fuit uidendum. Omnia uocabula quibus
 de Deo aliquid significatur, sunt à nostrorum sensuum & intellectus usu petita,
 unde licet quandam coniecturam de diuinitatis proprietate cognoscere. Ver-
 bum primo uocamus animi & cogitationis indicium, promulgationem, & ex-
 plicationem, nec enim unquam quid in animo lateat, nisi uerbis explicetur, in-
 notescet, ea notio quam de rebus concipimus, ut tota fuit in se, ita tota eademq;
 explicatur in uerbo, nec enim quicquam aliud est uerbum, quàm explicata no-
 tio, à conceptione & uerbo procedit effectus, qui nil aliud est quàm quod con-
 ceptum & dictum erat. Ita etiam in Deo uerbum dicimus potentiæ eius expli-
 cationem, qua uenit in effectum, quicquid in his inferioribus est. Itaque Deus
 totus est in sua potentia, totus in uerbo & sapientia, totus in opere, uoluntate, &
 effectu. estq; sanctæ trinitatis uocabulo donandus, aut omnino negandus, nec
 enim sine trinitate esse posset, nec quicquam sine illa subsisteret. Nam ante res
 conditas oportuit esse præpotentem Deum, & necessariò etiam sapientem, nā
 frustra eris potens, nisi scias uti potentia, nec satis fuit esse potentem & sapien-
 tem, oportuit accedere uoluntatem & amorem agendī, à potentia & sapientia
 Dei procedentem; Potentiam Dei uocamus, Deum totum & patrem: sapien-

tiam uocamus, Deum totum & filium: amorem & uoluntatem, Deum totū & spiritum sanctum. Dicimus etiam patrem Deum omnipotentem, eius uerbum filium Deum omnipotentem, Deum etiam filius ubiq; effectum spiritum sanctum. Impossibile est Deum sine illis proprietatibus agere, atqui agere in omnibus patet. Nos à simili oportet posse, scire, uelle, antequam quicquam agamus. In omnibus artibus oportet esse fecunditatem, processū, amorem, delectationem, uerbi gratia, sit figulus, oportet eum habere artis fecunditatem, & tantam potentiam, ut absumi usu non possit: & illam non tantum latentem, sed procedentem in effectum, quod sine uoluntate & amore non potest fieri. Ignis quum calefacit, aut disgregat, oportet ut sit inexhausta agendi potentia, & processu eius assiduo, & quadam naturæ delectatione, ut agere naturaliter amet, & non possit nō amare. itaq; tria illa sunt una potentia certis proprietatibus distincta. fecunditas ignis, totus ignis est: processus actionis ab igne, unus idemq; ignis est: ille agendi ardor & amor, idem ignis, nec primum est secundum, nec secundum tertium, aut è diuerso. ita nec sunt tres dñi, sed unus est Deus. Non posset igitur Deus hoc pacto nō generare filium ab æterno, per sapientiam res futuras ut præsentis cognoscendo, creandoq;. hoc modo dicimus Deum habere filium, sapientiam, uerbum. Qui plura uolet, redeat ad primum librum. Male ergo dixit Muhamedes, Deum non habere filium, nec esse trinum & unum. Volebat ita euertere omnia placita nostræ religionis, ut suam nouam cum nouo

„ Deo, mali auctore, ut iam uidimus, introduceret. Subiungit: Non negabit

„ Christus quod sit seruus Dei, nec angeli Deo proximi. Nunquam negare uoluit, quatenus homo est, se esse seruum Dei, cuius formam accepit, ut seruos liberos redderet. quatenus ergo Deus est, totus est æqualis patri, proprietate & persona differens. quatenus fuit homo, uoluit humillimum & abiectissimum dignitatis gradum subire, ut qui summus diuinitate erat, esset conditione humana infimus, accepta tamen ex uirgine carne, ne quam labem sublaturus erat, eam in se reciperet. quāuis & nostro modo natus, potuisset perinde eluere nos, diuinitatis præsentis beneficio. Nam in uno cōposito (si tamen loco diuina potentia arctari posset) diuinitatem totam animam aut animum & corpus uniuert: quod iunctum, in cælum fecit credentibus scalam. Verū de hac prophetia satis.

S O R A E L M E I D E H, I D E S T C A P. M E N -
se, in Medina scriptum.

Hic de delectu, ablutionibus, et tam multis alijs, ut habeat sibi Alcoranū hoc priuilegij, quod in compendium duci non possit. Dixit in superioribus quatuor esse prohibita, nūc longe plura. Prohibitū est uobis ne utaniini morticinio,

„ sanguine, carne suis, & animalis sine Dei inuocatione necati carne, suffocato, am-

„ busto, oppresso, quacūq; ruina perēpto, & quicquid attigerunt, fere. Hoc posuit ad inconstantia & cōtradictiones hominis indicandas. Nolo superstitiones ab-

„ lutionū attingere, & puluerē illitū faciei loco aquæ recitare, Sibi habeant. Cōtra

„ nos hoc habet. Et ex illis qui dixerūt, nos sumus Christiani, nos (Deus) appro-

„ bauimus fidem eorum, & oblitī sunt id quod recordati erāt, & disseminauimus

„ inter eos inimicitias & iras, ad diem usq; iudicij, & nequaq; Deus est inter illos, in eo quod faciunt. Fides nostra per te est bona, & à Deo cōfirmata, quēadmodum paulo antē scripsisti de filijs Israël. ergo quicunq; sub sanctis illis legib. uixere, mandata seruando, sunt à Deo probati, ratione bonitatis & legis obseruata.

est

est ergo lex utraq; sancta & bona, nec uitium habens. Si homines ergo qui sub ea lege agunt, altercantur & cōtendunt, quū lex sit bona nō potest oblimari, aut diminui eam ob rem, ut si quis dicat aurū esse aurichalchum, alius æs Cyprium, quidam ferrum plumbum, alij pauci aurū uocent, & appellent, non ideo nō est semper aurū. Nam ut uulgo dicitur, propter affirmationes & negationes nil in rerū substantia mutatur. Ergo propter altercationes nostrorū, aut quoruncūq;, nostra lex non potest mala esse, etiā si multi obliuiscantur. Est enim tot literarum monumentis scripta & seruata, ut nunquam in obliterationem uenire possit, nisi toto orbe euerso. Quōd facis Deum authorem sectarum & hæreseōn, & mali, nonne tu es omnino impius, qui Deum mali authorem facis? Nam si bonum est quod semel dedit, malum est euertere. Quod Deus non sit inter nostros, (nam quos eos dicas, non aperis) id si de Nestorianis, Iacobitis, Arrianis, & cæteris impijs hæreticis dicis, & nos fatemur: tantūq; abesse dicimus, ut Deus sit inter illos, ut diabolo perfidiæ authore sint acti. Si uero de constanti illa de Christo & euangelio opinione, quam ecclesia catholica per manus Apostolorum & successores eorum accepit, te impie dicere constat. Sigillum potentia Dei fuit eritq; semper in ecclesia, quod testati sunt sancti miraculis, & diuinis operibus clarissimi, duobus totius orbis clarissimis imperijs & regnis infinitis probatissimi. Quum impiorum hæreticorum (nisi fortasse aliquis fuit gæticus & præstigiator) nullus unquam aut miraculis, aut uitæ puritate, aut ulla publica pace sit potitus. Quum itaq; diabolus non potuisset ullam societatem perfidiæ in fidelium persuasiones cogere, armauit Muhamedem in pietatem & religionem, gladioq; in naturæ ruinam est instructus. Vnde non mirum est, inter illius sectatores esse saltem 70. sectas, ex quibus una tantū saluabitur. omnium enim hæreticorum uenena in se unus recepit Muhamedes, sanctam trinitatem cum Sabellio negat, dicit Deum esse, & animam Dei, binarium ponēs in diuinis: ubi uidetur sentire cum Arrhio, ut tollat e medio Christum. Creaturam certe putat Christum cum Arrhio, cuius ob blasphemias uiscera in fecesum sunt emissa, diuina certe uindicta. Hominem sanctum tantum Christum fuisse, id habet commune cum Cerdone, & Marcione, cum Nicolaitis multitudines & greges uxorū probat, paradysum in luxu cum Cherinto ponit, in summa, nullius hæretici pestis abest ab Alcorano, ut nullum abfuit ab eius authore uitium. Non potuit uero, ut ad rem redeam, nostra lex aut Iudæorum mala fieri ob ambiguitatem, obliuionem, neglectum: sed uitium fuit in illis, qui inculcare eam debebāt, ut non est gemmæ aut auri uitium, quod lateat, semper enim aurum est: sed id est negligentia, & ignorationi hominum (fac ita esse) adscribendum. Non fuit ergo opus alias leges reperire, sed illas bonas neglectasq; inculcare oportuit. Sed p̄gamus. Heus uos naturæ legibus utentes (ita enim intelligit habentes librum, quod interpretes dixere, uiri legum) uenit ad uos propheta noster, multa explicaturus ex ijs quæ uos latent de libro, & celabit uos in quibusdam. Iam uenit uobis à Deo lux, & liber explicatus, cum quo dirigit Deus eum qui sequitur uoluntatē eius, & uiam pacis, & educit eum ex tenebris ad lucem cum præcepto suo & dirigit eos ad Tzirat mustechim, id est ad punctum rectum Alcorani. Vides humanissime lector, quibus se dicat missum: ipsis gentilibus, ut illis adferat lucē naturalem. Nonne unusquisq; circumfert iudicium naturale, ita ut male agendo sit inexcusabilis? ergo frustra etiam Alcoranum dat præcepta. Nam quod docet dicitq;, aut est secundum naturam, aut contra. si primū, id fru-

fra sit, quum in omni homine sit iudicium boni & mali, & liberum arbitrium, unde non est locus ignorantiae aut excusationi. nam Deus naturaliter omnibus aperuit. Si est contra naturam, iam non est audiendus. ergo utrinque frustra scriptum est. Est aliquid certe humano iudicio sublimius, uera religio. Nam uoluptates omnes sunt secundum naturam, & tamen illam perdunt, nisi caelitus admonitus homo ab illis desistat. Si ergo sola naturae lex sequenda est, in uoluptates & uitia proni ruamus, praescripta contra animi & corporis pestes negligamus. Secundum naturam enim sunt omnia uoluptatum genera. procliuus uero ad malum homo est, ab adolescentia: ut quisque in se iudicat, dum sepe committit, quod poenitentia retrahat. Si natura in nobis non esset ex propagine labefactata, & ita deprauata ut nos transuersos ageret, merito illius praescriptum satis esse diceretur, nec opus alijs legibus unquam fuisset. quum autem testimonio conscientiae ea quotidie committat homo quae mala iudicat, nouit malum, & per se emendare nequit. Itaque natura, ut nunc est, sine gratia Dei per Christum instaurantis, nunquam salutem potest consequi. Sed post captatos Iudaeos, & Christianos, opus erat etiam ablandiri & se insinuare ethnicis: quod ideo familiarius Muhamedes facit, quod cum illis fuerat educatus. Nam eodem tendit eius oratio, ut eos in bellum trahat, inquit autem. Et ideo errant qui dicunt, quod est Christus filius Mariae. Iam satis & primo & isto libro demonstrauimus, impossibile fuisse Christo ea quae fecit, & discipulis contulit, facere, nisi fuisset & homo & Deus. Vide euangelium. Mortuos suscitauit proprio nomine, daemones fugauit proprio nomine, morbos sanauit proprio nomine: omnia miracula non inuocato Dei nomine, quamuis patri subiectus, edidit, quod, nisi fuisset Deus, non poterat. Eius discipuli in nomine eius eadem fecere. & maiora, ut erat pollicitus. Prophetam in nomine Dei inuocato miracula edidit, ita nullus quamuis sanctissimus quicumque potuit, sine inuocatione Dei, insolitum perpetrare. fuit ergo Deus Iesus Christus. ab aeterno est, etiam in tempore uero homo factus, naturam in uere fidelibus immutauit, ut horrent uitia peius morte, mortem ipsam ultro ueri tutandi causa appeterent, alijs hominibus non sibi uiuerent: contra quae omnia faciunt natura ducti. Non sunt ergo blasphemii qui Christum Deum dicunt, sed impij & damnati quicumque id negare audent.

Sequitur. Dic, & quid prohiberet Deum si uellet occidere Christum, & Mariam matrem eius, & quotquot in terra sunt: Deus enim est rex caeli, & terrae, &c. Posset quidem humanitatem Christi & Dei ad nihilum reducere, diuinitatem non posset. Nam nil simplex potest in se insurgere, quantum inus Deus: Maria uero & Christi sacrosancta humanitas fato cessere, nec enim duxit Deus probre mortem dignam, quam in omnes homines etiam sanctissimos locum habere uoluit. Pergamus.

Dicunt Iudaei & Christiani, Nos sumus filij Dei, & amici eius. Dic, sed minime affligeret uos in peccatis uestris. Itaque estis homines. Ex his enim quos creauit, cuius uult miseret, & punit quem uult. Quid inferus heus propheta: Nos sumus amici Dei (sac Iudaeos post necatum Christum esse bonis pares) ergo in hac uita nil mali ob peccata nostra pati, aut etiam sine malis, non debemus afflictionibus urgeri: Nonne tu dicis saepe, istas opes nil esse, non esse hanc uitam nisi ludum: quomodo ergo uis optimos bonis donari in hac uita: quem ipsa uirtus, quae est in hac uita finis uiri boni, sit in arduo posita, & quum sit in perpetua actione & labore praesens uitae scopus: Si uirtutem sequi est esse uirum bonum, quod fatere, uelis nolis, qui fieri potest, ut ueluti filius & amicus Dei, quo quis erit melior, pluribus laboribus molestiisque & poenis prematur: nisi quia quem diligit Deus,

Deus castigat. Nunquam corpore infœlicem putarūt illum philosophi, qui uirtutē ipsam toto conatu expetit, apprehendit, exercet. Ergo non ideo sunt infœlices Christiani quod corporalibus pœnis, fortunarū expilationibus afficiantur. sunt uerò lōge fœliciores, quod potius illa patiantur, quàm ullo pacto à Deo de sciscant, aut suæ legis præscripta infringant. Si uirtus habere opes, carere molestiis, quid tyrannus & lapis? nōne ille fœlicissimus, quòd omnium opes corraferit, est futurus: saxa uero, quod summa doloris carentia fruatur? Tu te prodīs ò propheta. Epicuri summū bonum probas, suillam uitā humanæ præfers, quum omnibus corporis delicijs affluentes, amicos Dei putas. Nil habet in hac uita se dignum uirtus. Deus, & uita futura æternaq̄, est eius præmiū. Rapiunt rapiētesq̄ tyrāni aliena pijs hominibus patientibus, nec erunt homines aliud quàm homines in hac uita: illi boni, hi mali. Deus punit quem uult, & miseretur cuius uult, misericordiā uocas, fortunæ splendores, opes, uoluptates, famā: pœnas autē, humilitatē, patientiā, tolerantia, iustitiā, & similia, quæ tamen nos habere quàm opes malumus. Habuisti fœlicitatē tuam in hac uita, tu & tui similes, futuro carituri præmio. Quid subiungā de fabula duorū hominū, quos uoluit præmittere Moses, quū de toto exercitu in sacris fiat mentio: non refuto quod est à sacris alienū. Quid de coruo, qui exiuit ad quærendū sociū: Nōne sunt hæc cōtra sacra? Exiit quidā ad cadauer secūdò, sed non erat alius coruus extra arcā, cū quo cōueniret. Præterea Noach, & nō Deus eum misit. Quū dicit Muhamedes, qui nō iudicat secundū præscripta Mosis est iniquus: nunquid sibi dicā dicit, qui ferē ubiq̄ diuersa tradit & sequitur? De Christo uerò ait: Et destinauimus in uestigijs eorū (prophetarū, de quibus supra dixit) Iesum filiū Mariæ, certissimū cōfirmatorem legis, & dedimus illi Euangeliū, in quo lux est & directio certa, ad ea quæ de lege habentur, & in directionē firmā metuentib. ut iudicet gens Euangelij de eo quod immisit Deus in ipso. Et qui nō iudicant secundum quod misit Deus in eo Euangelio, sunt iniqui. Hoc est Euangelij elogiū, quod recipimus ueluti ab aduersario. hoc uerò dabat Iacobitis & genti Bahyræ, quæ se illi iunxerat, ut tandē donarent illi esse missum prophetā ad gentes lege utentes naturali. Ad quid Deus post legē terroris & legē gratiæ, seruauit id quod erat prius, & fecit posterius? Idē planē profiteri posset qui uis ethnicus rudis & imperitus, sibi datū esse cœlitus lumen naturale, quo appetenda sequeretur, fugienda uita-
ret, quicūq̄ gladio fretus æque fuit propheta atq̄ Muhamed. Quamuis autē sunt bonæ duæ leges, & in omnib. salus secundū Muhamedē, tamē paulo post magistratū permitti Christianis aut Iudæis uetat: nil aliud quàm potentiā & tyrannidem captās, quum Christus magistratibus omnib. & principib. obediri iubeat. Impugnatores animat postea, nil timere debere, ut rapiant quæcūq̄ nō credentes possidēt. Dei enim esse bona, eū dare cui uult, affirmat. Vult demum quauis uia adoriri & trahere in suam sententiā Mechenfes ethnicos. Et si, inquit, reciperetis legem & Euangeliū, & quod est destinātū ad uos à domino uestro, tantū haberetis ciborū, ut esset supra uos & sub pedib. uestris. ut omnes cogat in unā legē, impossibilē quidē, donat uentris fœlicitate, qua & bruta ipsa nos præcedūt. Deinde ait: O ethnici, nil potestis donec recipiatis legē & Euangeliū, & quod missum est uobis à domino uestro. Miror Muhamedici, quū tot tantaq̄ testimonia legis & Euangelij habeatis, cur nō creditis Euangelio, & Christo: cur Christianos persequimini, optimū hominū genus. Aut ista falsa sunt, aut uera, si falsa, lex uestra mala est. si uera, nostra sunt credenda. Quū autē introducit Christum

loquentē ad filios Israël, quod seruiant Deo illius & Deo illorū, unde infert non esse Deū: nil facit cōtra nos. Nā quatenus homo est, seruus Dei est, ut dixi: quatenus Deus, æqualis Deo patri est. Quæcūq; dixit fecit: ut homo, adhibito nomine Dei fecit: quæcūq; ut Deus, more Dei dixit aut fecit. Quū suscitauit mortuos, simpliciter dixit Surge, & surrexerūt. quū sanauit leprosos, dixit, mūdare, & sunt mundati. quū imperauit demonib; dixit, obmutesce & exi ab eo. in omnibus miraculis nil nisi suo nomine fecit: quod nisi fuisset Deus, nunq̄ potuisset. At mihi obiiciet aliquis, Si fuit Deus nil ignorare potuit. Rogantibus aut Apostolis de die iudicij & restitutiōis Israël, dixit nescire se: quod ueluti homo dixit, quoniā nō expedit nobis scire terminū ultimū, seu uitæ, seu mundi. impij enim secure impietatem exercerent, & summa securitate: quū nunc de die certissimæ mortis incerti, nil tamē nō cōmittunt scelerū. Nō est, inquit, uestrū scire, tempora & momenta, quæ pater in sua potestate posuit. Timor aduentus Dei & mortis est semper in incerto habēdus, uirtutis & boni gratia. Quod aliud argumentum adfert, Ideo nō uideri Deum, quod ipse & mater eius comederint: nil repugnat, corpus Deo iunctū etiā comedisse, quod ut uerā humanitatē post resurrectionē testaretur, fecisse legit, ususq; cibus est. An ideo animus noster eget cibo, & comedit, quod corpus eget cibus: & tamē animus est diuinus & immortalis. Visa sunt etiā spectra angelorū apud Abrahamū, & Raphaēl apud Thobiā comedisse, aut epulas absumplisse: ne absurdū putaremus, Deū hominē comedisse & bibisse. Quod nos dicit affirmare tres trinitates, mentitur, nec potuit unquam scire quid sit Deus aut trinitas. Dicimus unū solū esse Deum, unū & trinū, trinū in unitate, & unū in trinitate, potentiā, sapientiā, amorē: à quo, per quem, & in quo omnia, sine quibus personis nil potuit potestūe in esse deduci. Nam ut sapius dixi, & uobis Muhamedicis iterū dico, potentia per se sine scientia aut sapientia, nil agit, potentia & sapientia nil agunt nisi ex uoluntate & amore perpetuo agendi, quod in tota natura est, nec posset fieri nisi esset à principio. Nil etiā dico, quod uinum & frillū recreationem prohibeat. Iam enim superius ostendī

» qua ratione id fecerit. Nunc unum elogiū Christi iterū subiungo, ait: Die cō-

» gregationis Deus dicet prophetis, quidnam cupiuisistis: dixerunt, non habemus

» scientiā, quoniā tu es sciens & absconditus. Quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ

» recordare beneficij mei, in te & generationem tuam, quod formaui te de spiritu

» sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, & quod docui te librum & sa-

» pientiam, & legem, & Euangelium, & quando creabas ex luto figuras auium

» cum præcepto meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, &

» sanabas psoras & lepram cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos im-

» perio meo, & quando institui filios Israël per te, quando uenisti ad eos cū sapien-

» tia. dixerunt uero impij ex ipsis, non est nisi incantatio manifesta, & quando re-

» uelauī Apostolis, ut credant in me & prophetam meum. Dixerunt, credimus et

» testis es, ecce nos sumus fideles, & dixerunt Apostoli, ô Iesu fili Marię, nunquid

» obediemus domino tuo, qui misit ad te de cœlo mensam: dixit, timete Deum,

» si uos estis fideles. Dixerunt, uidetur nobis quod si comedamus ex ea (mensa)

» confirmabuntur corda nostra, & sciemus quoniam iam erimus confirmati &

» certi, & erimus pro ea (mensa) testes, id est martyres. Dixit Iesus filius Ma-

» riæ: Deus domine noster, mitte nobis cœnam seu mensam de cœlo, quæ sit no-

» bis firmamentum, & nobis & posteris nostris, & in miraculum abs te, & dita-

» nos, quoniam tu es diuinitum optimus. Ecce ego mitto eam ad uos, & qui ex uo-

bis

bis impius post illam fuerit, ulciscar eum, ut unicū & inauditū omnibus sæculis & gētibus sit eius supplicium. Et quādo dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, tu dixisti hominibus, recipite me & matrem meā, duos deos, præter Deū: dixit, laus sit tibi domine, id est absit ne fiat hoc mihi, ut hoc dicā, quod in me nō est uerū. Si dixi hoc, tu nosti illud, tu scis quid est in anima mea, ego nescio quid est in tua, quoniam tu es sapiens absconditus, &c. Omnia superiora huc tendebant, ut ipsum induceret, negantē se esse Deū omniscium, ideo omnia adscribit imperio Dei, nec nos omnino negamus à Deo patre profecta, nā quāuis diuersa est persona filij à patre, id est (ut familiarius dicā) sapientia à mente & potentia, tamen quicquid habet filius, habet à patre, cum sit una & eadem diuinitas, in hoc differens, quod sapientiæ iunctū est corpus & anima nostra, non patri aut potentiæ. Ideo dicit Christus, Omnia mihi sunt tradita à patre meo. Itaque adscribit illi omnia quæcunq; habet, quum etiam sit Deus, ut tota cogitatio est in toto uerbo, & totum uerbum in cogitatione, & totum uerbum & tota cogitatio in effectu, amore, aut uoluntate. O Muhamedici, sit Christus qualis hic pingitur, non sit Deus, uter præstantior, Christus an Muhamedes? ex uitis & factis deprehendere licet. Quod uero dicit de sacramento altaris, esse impetratū à Deo, id uero uult adimere Christo, quum in eo sit reuera corpus ipsum Christi, diuinitatis & humanitatis compos, quod nō poterat negare esse diuinum. Nam crebra miracula præsentia diuinitatis in eo mortis Christi sacramento semper sunt uisa, quibus scarēt prisci ecclesiæ doctores. Imponit uero ignorantiam Deo, quū arguit Iesum dixisse quod non dixerat. Nam hoc uult inferre: Nunquam hoc dixisse Christum, & tamen Deus arguit. itaq; est ignorans, iniquus, iniustus, stultus, idololatra, homicida deus Muhamedis: quibus titulis nullus esse creditur. Sed ad cætera uenio.

Sora elanham, id est bonorum. 167. aiet, in Mecha scriptum.

Nugas statim in principio profert, quum loquitur de pœna Sodomæ & reliquarum quinque nefariarum ciuitatum. ait enim, post pluuiam Dominum misisse flumina sub ipsis: quod idem attribuit paradisi. Iordanis quidem salubres aquas in mari mortuo perdit, sed submersis impijs urbibus. Itaq; falsum est hoc etiam. Et pro illis, aut post illas, restituimus alias urbes, non enim usquam reaedificabitur locus ille, & ait, nisi misissemus tibi librum in charta, id est libellis, & siuis manibus tetigissent, dixissent qui non credunt, hæc est incantatio patens. Si libellis habuisti librum, ergo non una nocte descendit, aut ediuerso: unde opus est te esse uno in loco, aut in utroque mentitum. An propterea, si libellum ostendisti, est ideo cœlitus uel diuinitus uenisse credendum: tanquam omnia in schedulis scripta, sint diuina. Ut autem uidearis habere causam cōmunem & persimilem cum Mose & Christo, dicis te uocari incantatorē, ut illi ab aduersarijs dicebantur. Et dicunt, non uenit ad eum angelus. Et si mitteremus ad eum angelum, res esset transacta, id est nil amplius peterent, demum non respiciunt. & si poneremus eum angelum, oporteret ponere hominem, & indueremus erga quod ipsi induunt. Eludere nugis tentat. Si mitteret Deus angelum, hominē peterent, & opus esset esse hominem ipsum angelum, & corū more indui. Quasi uelit dicere: non credunt quod uenit angelus, & si uenerit angelus, non credent, nisi sit homo, ita nullo pacto sibi satisfacient. itaque satis est quod ego dico de angelo. Et ideo inquit, riserunt eos qui ante fuerunt, & conuersum est in eos quod illi prædicebant. Sunt terriculamenta, Dic, inquit, ius-

» sum est mihi ut essem primus Mussulman, & non essem de ponentibus participem. Vides quo modo sibi contrahentur: ergo ante eum nullus fuit fidelis: nec Abraham, nec Moses, nec Christiani. Si dicis, ut esses primus omnium hominum, mentiris. Si primus tuæ legis, mentiris, nam Iudæus, & non Mussulman es circumcisus, & ideo de tua circumcissione tacetur. in tua uero persuasione primus fuit Zeïdus ex tua familia, & Vbecharus ex magnatibus. quouis itaque modo tu es mendax. Sed uera est obiectio tibi facta, hæc non esse nisi centones scripturarum antiquarum, quas miserè lacerasti, partim ne apparerent in te solidæ, partim ignorantia tuorum fabrorum quibus usus es, ut testantur tui interpretes. Nos quidem non ponimus cum Deo participem, quia Christus unus idemque Deus est, atque pater & spiritus sanctus, persona tantum differens. Imagines non adoramus, aut colimus, ut aliquid diuinitatis in se habentes: sed in piorum hominum memoriam cõseruamus, ut ad uitæ genus simile excitemur, laudemusque Deum in sanctis suis, qui dedit talem gratiam hominibus Christi sectatoribus. Dicit demum: Et quãuis fuerit graue tibi, secede ab eis si potes, & quære speluncam in terra, aut scalam ad cœlum, ut uenias ad eos cum miraculis, si fortè congreget eos Deus, & nõ sint de stultis. Nil tale dicebant prophetæ ante te, nec scalam in cœlum petebant, nec speluncam ut uenirent cum miraculis, & tamen illis credebatur: tu uero, ut authoritatẽ diuinam haberet naphaca tua, seu specus, ueluti ex oraculo eam obrulisti. & tamen miraculum nisi palmei trunci, cacationis, nubis, et similitum, nullum te fecisse dixisti, unde te ipsum ridiculum facis. Quum uero rogarent uideri miracula, dicebat: Deus est potens ut mittat miraculum, & ideo multi non intelligunt. Egregia illatio: Deus potest edere miraculum, ergo Muhamedes est propheta, atque si dicas, homo est animal, ergo coruus est albus. Sequitur inde miraculosa & portentosa affirmatio: Nec est ullum animal in terra, uel uolatile uolans cum alis suis, quin sit gens similis uobis, & ne non credatis, nil quicquam scripsit uobis quin sit à Deo.

Prophetica uoces. Non mirum si dæmones fuerint Mussulmani, quum pecora, pisces, auesque sint animalia rationalia, similia hominibus. Non uos pudet ô Muhametani: interpretationibus ista tegitis, & dicitis, quin sint homines, id est quin possint esse homines. At est affirmatiua, nõ cõditionalis propositio prophetica. Paulo post quã peterentur miracula, dicit, Deus non mittit prophetas nisi annunciantes. Sunt ergo omnes homines prophetæ, quoniam annunciant & monent amicos. quisquis aliquid dicit & suadet, est eo modo propheta atque Muhamedes. sancti uero uitæ innocentia, prædictionibus, non mortis & diei iudicij, quibus nil certius, sed uariorum euentuum quæ postea sunt cõsequuta: ad hæc nõ pauci miraculis clari, diuinitatis uim in se esse ostendebant. Hic uerbis, & ense, asluque ualet. Quum uersuum obliuisceretur quos ediscendos multis dabat, dicebat satanam facere illum obliuisci, sed reducturum se ad memoriam, postquam extra consortium esset. Elusio egregia, somnia somnatori in mentem non redibant, quod ægrè ferebat, quoniam suspicio uehemens fictionis oriebatur inde. Paulo post, quid non mentitur de Lazaro & Abrahamo: quid non fingit? Pater Abrahami fuit Therah, non Lazarus. Sed male homini omnium literarum imperito suaferant spatharij uicini, admiscendo parabolam euangelicam ueteri Testamento. Subiungit postea, omnes bonos esse filios Abrahæ, Isaacum, Iacobum, Mosem, Christum, et Ismaëlem, cuius causa impios Ismaëlitas & alios dinumerat, ut authoritatem ab eo capiat, Sed interim nõ meminuit,

minit, quod ante dixerit non esse Iudæos filios Abrahæ, id est non esse legem eorum legem Abrahæ. Sed colligo ex hoc loco, si sunt filij & successores, ergo hæredes: si hæredes, ergo & legis. est ergo lex utraque Abrahami. est proscriptus Ismaël, nec inter liberos habendus. Quod dicebat, Non accipio à uobis stipendium: id est falsissimum, & tantum auertendæ plebis à principum obedientia, causa dictum. Nam quid rogo sibi uult alzache, & elharegh, id est decimæ & canones, nisi hoc est præmium. quid aliud in toto orbe datur capiti Reipub. quàm decimæ & tributa? Atqui ueluti prædo non petis, sed capis, & alibi contra hunc locum dicitis. Pacata erat & foelix ante te Arabia, quam in motu perpetuo posuisti. In hac suadendi parte usus est occupatione rhetorica, qua rhetores id dicunt, quod se dicere nolle profitentur. Quum ab omnibus acciperet, dicebat nil se uelle, nil petere, ut illum sequerentur. Quum uero argueretur, quod multa contraria legi diuinæ adferret, excogitauit statim responsum: Et non tribuunt Deo reuera potentiam suam, quum dicunt, non immittit cœlitus quicquam in homines. Dic, Misit librum, cum quo uenit Moses in lucem & directionem hominum, quem per libellos disposuerunt. ex quibus multos celatis, & multos occultatis. Non satis est hoc dicere, oporteret demonstrare. Postquam est à factis hominum, si constat, non satis est dixisse, probandum id est saltem coniecturis. Quod quum non possit facere Muhamedes, sequitur, impudenter illum mentiri. Nam legi uel unus apex non perijt, usque adeo fuit diligenter seruata, ut singulæ sententiæ periodi literæq; numeratæ fuerint. Reuincebatur Muhamedes sacris scriptis, quæ quum falsa uel deprauata esse dicere non posset, excogitauit aliud, non esse totam scripturam ea quæ nunc habentur. Nil quicquam ex ea litera perijt. Interpretatio quidem fuit sapientibus tradita, nec omnia sunt omnibus permittenda: uerum integra semper omnia fuere. nec posset unum locum obmissum proferre. Quod paulo post contra Christum dicit, non habere filium ipsum Deum, quum non habuerit coniugem: nemo unquam ita credidit natum esse filium à patre in diuinis, ut hic nascimur. est enim incorporea mens, Deus æternam ex se sapientiam generans, qua omnia producta sunt in esse, seruata & instaurata, sine quo filio nil quicquam subsisteret. In filio, id est sapientia, & uerbo suo creauit mundum: in eodem carne nostra induto, eundem reformat in homine, quod totius est compendium. Non generat ergo in foemina & socia, ut putas *ἀνθρώπου μορφῆτε* impudentissime: sed in sui imagine omnia producit, & suo digito, id est spiritu sancto uegetat. Cogor ista frequenter ideo repetere, quod in ea potissimum tendat scopus huius astutissimi in terrenis, in diuinis uero ignarissimi nebulonis. Audire opus est egregium huius belluæ iudicium in diuinis rebus, quo polleat ingenio. ait: O cohortes dæmonum & hominum, nonne uenerunt uobis prophetae ex uobis. narrantes uobis miracula, & nunciantes uobis diem uestrum? dixerunt, sumus testes apud nos. & seduxit eos uita præfens, & confessi sunt apud se quod fuerunt impij. Dæmonum genus nequissimum, in perniciem hominum uersum & intentum, in conuertibile, functum est Dei legatione. unde secundum Muhamedem dicendum est, esse bonos dæmones, & habere Respublicas & legationes, se ipsosq; ad bonum conuertere, & præsentibus frui delicijs. unde & alibi dicit factos esse Mussulmanos. & interim illos omnes ignorantes sui facit, quum sine legato ex eorum genere ad eos misso nesciant se esse impios. Hæc est theologia Muhamedica. Aduertite miseri cæcicq; Mussulmani.

Quum

Quum substantiæ separatae sint intellectu uiuacissimo, & præter Deum omnia comprehendente præditæ, quæ fieri potest ut suam ignorent conditione, ut præsentibus teneantur delicijs, ut ordinem Repub. dignum componant: quum eorum labes in totam naturam serpat. Quòd improbat Iudæorum placita, iniuria id facit, quoniã nullam authoritatem contra authoritatẽ sanctam adfert. Quòd autẽ ob uarias sectas ab hæreticis introductas, introduxerit legem, id certo certius. proscriptos enim à sancta religione filios satanae in consortium adsumpsit, summosq; putauit, quia illi fauebant, ideo toto opere bene credere dixit. Repetit demum, se iustum esse ut esset primus Sarracenus, aut Mussulmanus. Ut cuncq; capiat, mendacium est, iam demonstratum.

Sora elegraph, Mechense. 205 Aiet.

Ab ipso limine statim repetit errorem iam refutatum, quod Deus dixerit angelis ut adorarent Adamum, & dixit illi satanas, non adorabo, & dixit Deus, quid prohibuit te ut non adorares Adamũ, quum id te iusserim? dixit, ego sum melior illo, quia creasti me de igne, eum uero de luto. Dixit Deus, abscede ex eo (paradiso) & ne superbias in eo. Dixit, expectabo ad diem usq; iudicij.

Sunt in his uerbis tot errata, quot periodi. Deus est mali & idololatriæ author, qui angelos iubet adorare hominem, quum tamen sibi honorem & gloriã seruet. Dicit damnatum dæmonem, ob id quod hominem non adorauerit: quum ob id sit, quod Deum non honorauerit ut Deum. Dicit ex igne esse creatum, ex quo nullæ substantiæ separatae constant: essent enim more materiæ corruptibiles. Dicit demum saluos fore, quæ omnia contra illam naturam pugnant. Dicit demum, Deum deprauasse satanam: unde authorem malorum facit, & nullum. Vbi sacra scriptura posuit, eritis sicut dii: dixit, sicut angeli, quod differt. Demũ quod ait, Detecta sunt eorum uerenda: nõ poterant detegi, quæ tecta nõ erant, sed sacra scriptura habet, Et aperti sunt oculi cognitionis eorum, & uiderunt se esse nudos, ita semper addere uel minuere, aut immutare in sacris uoluit. Dum obijcit aniles fabulas Thamuzi, Hadi, Hudi, camelæ, Sohabi Madiani & similiũ, sunt somnia uetularũ Arabiæ, longe ante eum cantari à lalantibus nutricibus solita. Obiectionibus, quod esset stultus & mente captus, non potest ita satisfacere, quin uerum esse credant. Sed interim de camela oblitus eram dicere ex interpretibus, quod habebat duo miliaria longitudinis corporis. Quantum fabularũ adnectat historiæ Mosis de egressu ex Aegypto, pudet referre: ut lactaret Iudeos, diceretq; se habere quædam, quæ ipsi in sua lege non habuissent. Moses est minatus crucem, ipsis magis à se uictis, qui nullum ius apud Pharaonem habebat, facit ut Moses se primum credentium dicat: ita nec Abraham, nec Muhamedes fuit primus. Vitulus aureus mugiebat, Moses coepit Aaron capillis, dicit Deum facere filios Israël errare, & tamen reuocabat ad se & iustitiam. Pisces iuxta mare ueniebant sponte ad littus die sabbati, quando colebant: & quando non colebant, non ueniebant. tamen sabbato mannam non licuisset colligere, quanto minus pisces capere & coquere: Duodecim fontes profluxisse dicit, ubi unus tantum fuit. In summa, ferè omnia sunt cõmentis mendacibus plena, quæ quia litera sacra argui possunt, relinquo.

Sorat 7. elanphal, in Medina scriptum.

Hic est principium legis, rapinarumq; & cædium præscriptum. ut nil sanctũ sit coram sectatoribus, illos animat quantum potest. Damnatos asserit, si terga se mel uerterint, omnia bona esse Dei, & eius cui dare uoluerit. Hoc uero caput uocatur

uocatur Quæstus, quoniam in ciues Mechæ qui eum ob seditionem urbe pepulerant, est scriptum: omnia esse bona lucra, modo quinta pars cedat propheta. Hæ sunt leges propheticae. Suos seruauit Moses: ciues perdidit Muhamedes, spoliavit, necauit, fugauit. Christus omnia in usum & charitatem hominum ueluti fratrum cõferri uoluit: alienis spolijs suos ditari uoluit Arabs propheta. Reuera nil aliud quam tyrannidem & sanguinem in hoc capite inculcat, occidit, captiuos ducit, conuertit, ut nullus in toto orbe tyrannus magis aptas potestati leges scribere potuisset. Itaq; militem & prædonem uocare Muhamedem licet, non prophetam. Tantum uero abest ut sit propheta, ut nil à Deo & natura alienius unquam natum sit. Eiusdem farinae est sequens Sorat, quod Conuersionis uocatur: & ideo etiam in Medina, ubi exul habitabat, scriptum. Omnes porro uult recipi, modo dent decimas, præter illos de quibus uindictam sumere uolebat. unde ostendit quæ esset eius prophetia, & in quem scopum tendat, iubet demum contra naturam, ut patres fratresq; & ceteros parentes necent, si nolint credere. Demum docet, expendendum esse in uia, id est obsidere uias, est enim iustissimus prouentus. Habebat infensos Choraisios sibi affines, & quatuor aut quinque aggressionibus conatus est eos intercipere cū mercimonijs & camelis, & repulsus est. Quum antea diceret, sequimini illos qui nõ poscunt à uobis præmium, & sunt directi: nunc dicit, soluite & expendite siue uelitis siue nolitis, quia uos estis iniqui. Usque adeo uerò urgebat rapinis, ut ipse diceret eos in cauernas fugituros, si possent, ne ea paterentur quæ illis imponebat. postquã uero egregiè torlit, uidet tamen deficere ferè omnes quos sacramento adegerat, ideo minatur interitum, ut temporibus Noë, Had, & Thamuz, quo illos quauis arte rerineret, si uinõ posset, ut Dei timore conaretur. Erant uero præter Zeidum, Vbecharum, Humarum, & Ahmerum, rustici ferè omnes, qui partim timore, partim spe prædæ sequebantur. Vt autem optimo prætextu liceret illi occidere fratres suos dicebat Abrahamum non pepercisse patri. at relinquere bona paterna maluit, & credere Deo, quam aliquid in patrem moliri. Reliquit quidem parentem & cognationem in Chaldaea, nec unquam in naturam prætextu religionis fauere uoluit. reliquit omnia quæ expetere iure poterat, ut Deo obediret. At iste propheta nouè fratres tollere è medio nõ est ueritus, homo in naturæ perniciem natus. Quicumq; diligentius hæc duo capita perpenderit, uidebit nõ posse à quouis sanguinolentissimo totius orbis tyranno ad suam factionem aptiores leges poni. Nec enim est in illis quicquam sine sanguine, quum tamen Deum authorem eius impietatis faciat. Quibus persimilis prisca impostoribus uidetur, qui deorum colloquia ob imperitiam & timorem hominum finxere, legesq; factioni suæ aptas dedere. quod quidem fuisset tolerabile in isto, si quicquam dedisset quo iuuaretur natura, ut Solon, Lycurgus, Zamolxis, Charondas: uerum multa bene statuta inuertit, & plura in naturæ & rationis perniciem scripsit. Ad alia uenien dum.

Sora Ionus, id est Ionas. nonum Caput, Mechense.

Iam facta cæde in Mecha, & uindicta de hostibus sumpta, ciuibusq; necatis, uidetur hæc cantionē scripsisse. in ea enim manifestius aperit institutum, quam ante: quod nisi compositis rebus non fecisset. Ob id composito consortio rogabarur, ut ederet Alcoranum: quod se facturum negat. Sed à principio capitis est aliquid notandum. Ista miracula libri sapientis nõne sunt hominibus admirationi, quod nos reuelauimus hominibus ex ipsis, & quod prænunciet hominibus
&

» & prædicet his qui crediderunt, quoniam habent primitias ueritatis apud domi-
 » num suum, dixerunt Chaphiri, hæc est incantatio patens. quod dominus uester
 » Deus est, qui creauit cœlos & terram in sex diebus: demum est eleuatus super
 » thronum, ubi disponit præceptum. Nec est ullus redemptor, nisi post præceptū
 » eius, hæc ille. Sunt ista omnia exactius perpendenda. Quod prudentiam, sa-
 pientiam, iustitiam (his enim & similibus epithetis donat Alcoranum multis in
 locis) dat libro in quaternionibus & libellis scripto, uidete quo iudicio id faciat,
 quum sint qualitates quæ non possunt esse nisi in anima, & ad actionem inde
 profluere. Insensilia uero, ut liber, non possunt agere, nec simpliciter, nec ex de-
 liberatione, quibus hominibus poterat esse admirationi, quum præter legem
 naturæ & communem rerum conditionem omnibus etiam imperitissimis cog-
 nitam, nil describeret, aut ediderit signi. Nunquã fuit ideo admirabilis prophe-
 ta, quod ex hominibus esset electus: sed, quia diuinis operibus præter cæteros
 homines pollebat. Admirabatur uero homines hunc, prophetã esse hominem
 ex se, id est sibi similem, idolorū in iuuentute cultorē, luxuriosum, mente sepius
 captum, omnium perturbatorem, sanguinarium, nullum miraculum adferen-
 tem homine Dei dignum, & in usum hominum proficiscens: ad hæc qui dicta
 sua perpendi à quoquam nollet, meritò sanè mirabantur. Deus enim esset ini-
 quissimus, si tales instaurandæ naturæ prophetas mitteret. Si iam homines cre-
 diderant, non fuit illis opus propheta. Verum si dicit qui credebant, qui potest
 fieri ut sint primitiæ ueritatis, quum iam ante eum bis mille & pluribus annis
 Abrahamus fuerit: Moses & filij Israël electi à Deo & probati fuerint: & fuisse
 Abrahamum, Mosem, Christum, et prophetas inter ueri nuncios fateatur: Hoc
 ergo est impudens mendacium, & contradictio. Qui unquam tibi dixere, esse
 incantationem manifestam, quū nil miraculi ederes: hoc à Iudæis Christo obie-
 ctum repetis, ut uidearis aliquid cum eo commune habere. Si uero miraculum
 ullum fecisti præsentibus quibusdam, id fuit cœlo deducere lunam. Nam cæte-
 ra omnia nullo teste unquam facta sunt, præter rigatum palmæ truncum. Si lu-
 nam cœlo deduxisti, quis mortalium percepit, quum totus orbis ea caruerit,
 quandiu fuit in manicis tuis: fac Bugellinum uidisse: cæteri qui carebant, quo-
 modo non senserunt, quum eclipses etiam unciales in gentium literis seruen-
 tur: quantæ erant manicæ tuæ, quæ 27. partem terræ caperent: hæc sunt nu-
 gæ, & uetularum deliramenta, ut olim magæ & ueneficæ præstigijs animos ho-
 minum ludebant, idemq; atq; tu pollicebantur. Ideo infamis Cyrce, Medæa, Ca-
 lypso, & græcis & latinis literis ueneficæ celebres. Si te hanc ob rem magnum
 dicebāt Arabes, meritò quidem, quia præstigijs ludebas, quæ miracula in cœlo
 Deus edidit nomine populi sui, ea sunt omnium gentium literis commendata.
 Persæ scriptis mandarunt solis stationem sub Iosue factam, retrocessionem sub
 Ezechia. Græci conflagrationes inde futuras putabant, literisq; mandarunt, fa-
 bulosis, sed hanc ueritatem innuentibus. Quid dicam de eclipsi utriusq; sideris
 sub morte Christi: Meminit Phlegron Romæ agens, notarūt in annalibus Chal-
 dæi, Aegyptij uidere, in Heliopoli Dionysius & Apollophanes de ea discepta-
 runt. Illa sunt reuera miracula: tua uero aut nugæ, aut præstigiæ. Tu postea facis
 tuo more Deum loco egentem, & finitum, quum uis post dispositam materiam
 cœlum petiuisse, atq; more hominis loco motum esse, nil planè Deo dignum to-
 to opere tuo comprehendens. Non animaduertis te negare Deum, quum fini-
 tum facis, & loco moueri. At tu mihi obijcies, scio, scriptum esse in sacris, De-
scendam

scendam & uidebo, si iniquitatem opere cōpleuerint: & descendisse Christum nostrū de cœlo, & loca alia multa, ubi uidentur diuina eloquia motum localem tribuere Deo. Quum de Deo aut eius uirtute agimus in sacris, ita nos accōmodamus sensui & capacitati legentis, ut multas in Deo ueluti passiones aut actiones ponere uideamur: quia effectus uidentur in his inferioribus, quales homines facerent affecti conlimilibus affectibus. Ab effectu ergo, nō à motu aut agitatione immobilis Dei, nos illos effectus capimus, nunquam tamen à suo cœlo deiciens Deum. Quāuis enim ubiq; uis & eius potestas uidetur, & uestigijs se repræsentat, tamen potissimum eius maiestatem in cœlis superioribus esse asserimus. Vos uerò qui heres, id est solium uel thronū, proprium esse locum maiestatis adfirmatis, eum loco motum facitis, quum infra surum heres esse contenditis. Multum itaq; differimus, eius ubiq; potentiam agnoscimus, maiestatem uero supra omnem materiam, uos maiestatem eius cœlo in hęc inferiora cum eius uirtute deturbatam, & manuaria opera functam uultis, præterea angelorū ministeria, quoties Dei spectrum legimus representatum esse, contendimus, quod gestum ueluti corporis munere uoluit Deus. Quod disponderet Deus, postq; repetiuisset heresum, ea quæ hic erant gerenda: id falsum est. Nam ante mundi constitutionem omnia erant diuinitati clara & præuisa, atq; ordinata: quæ tum demum in esse deduxit, quum illi uisum, & uidetur. Nil ergo disposuit creato orbe, nam noua esset in eo uoluntas, quod illi repugnat. Sequitur: Nec est ullus redemptor nisi post præceptum eius. Hęc in Christi gratiam & redemptionem scripta sunt, quoniam per ipsum haberi remissionē peccatorum & credebatur, & uidebatur. Nam quicumq; in Christo sunt baptizati, & martyres, ita ostenderunt se remissionem à Christo consequutos, ut nil tam arduū factum esset, dempta una creatione, quin illud in nomine Christi & Dei facerent, & tamen Deo patri domini nostri Iesu Christi ea omnia adscribuntur. Non puduit hanc hominis pestem, hoc Christo redemptori adimere uoluisse, quod impurissimus homo sibi adscribere ex ficta reuelatione est conatus. Dicit enim Deum, ad quem ad iactum arcus accesserat, in summo cœlo etiam supra Christum, sibi dedisse ut esset Muhamed Mustapha, id est redemptor & sanctificator. Nam saphia, est sanctum agere, unde sophi sanctus, & estephaia sanctificare, unde participium aut nomen uerbale actiuum, Mustaphai, id est sanctificator. Impie & perdit homo, tu tibi Dei titulum arripere, & Deo detrahere uoluisti, Christo homini Deoq; non concessisti. Videat æquus lector, quot sunt errata & blasphemix in tribus aut quatuor huius legis uersibus, & sibi faciat totius operis fidem. Nam si liceret ita excutere, apparerent tot errata, quot uerba, ubi à nobis desciscere uoluit: quod de industria fecit. Nunc uellicatim quædā carpo. Et quando leguntur eis miracula nostra, dixerunt qui non sperant occursum nostrum, Ede Alcoranum ne sine illo (simus) aut muta ipsum. Dic, non licet mihi ut mutem illud de arbitrio animæ meæ, quoniam non sequor nisi quod reuelatū est mihi, quia timeo Dominum si offendā eum. Vocat, ut toto opere, miracula Dei & nature, sua: quod est impium, & participare cum Deo. Indefinitè præterea omnia facta Dei sine mutata persona, aut mutato genere loquendi enunciat. postquā de se dixit. Verū illud est uulgare, & in singulis uersibus Alcorani. Tacitè quidē, quod non potest negare, fatetur esse multa mendacia. & sacris cōtraria, impiaq;: uerum ne uideretur somnia mutare, dicit sibi prohibitum esse, ut in eo quicquā mutet. Si in Alcorano nil est mutandum, quī sit ut stultus imperitusq; sit Deus,

Muhamed uero sit sapiens. Nā si authore Deo lex eius est reuelata, sexcentisq̄ locis pugnat cum diuina, qui sit ut Deus nō sit falsus, nequā, mendax: aut Muhamedes perfidus, impius, impostor: Itaq; falsum agnoscit, uerū timore perdendæ potentię nō uult mutare, ea est ratio reuelationis, hic scopus legis, si edidisset, poterat uel à minimis argui, quum in singulis Aiet sibi contrarius esset. Dic, nunquid ex similitudinibus & partibus uestris aliquid diriget uos ad ueritatem? Dic, Deus dirigit ad ueritatem. An qui dirigit ad ueritatem, nōne dignior est ut debeat esse dux, an qui non dirigit nisi ut dirigatur, & quid uobis est, ut ita iudicetis: & non sequuntur multi eorum nisi opinionem. Sed opinio nō detrahet quicquam ueritati, quoniam Deus est sapiens in eo quod faciunt. Et ne fiat, ut hoc Alcoranum sit effectum sine Deo. Sed determinat id quod in manibus ante erat, & distinguit librum in quo non est natus à domino seculorum. Nunquid dicunt, confinxit illud? Dic, uenite cum capite huic simili, & inuocate quem poteritis præter Deum, si uos estis ueraces, equidem falsum dixerunt quod non comprehendunt cum scientia. & nequaquam uenit ad eos interpretatio eius.

Hoc in loco dum fingit se in Mechenses dicere, insurgit in eos etiā quos innumeris in locis probauit. Vult enim auertere stolidam plebeculam, ut relicto sanctorum legum præscripto illum sequerentur. Probatū iam erat multis miraculis, esse ex Deo quod præcesserat, ideo dicit directionē esse Dei, ut illa caruisse uideatur qui ante eum fuere, quos sanè poterat, si uoluisset, sequi: sed maluit negare Deum, & sequi concupiscentiam. Deus certe ille est qui ad ueritatem dirigit, uerū instrumento hominū utitur, & maiora dona unī quā alterī tribuit, unde nec sunt falsi quos antè misit, quibus omnibus quia contrauenis, mendax sis oportet. Qui sunt illi qui nō nisi opinionem sequuntur? neutra lex certè: quia utraq; ponit Deum, sed altera magis explicat. Antequam Messias in carne uenisset, mysterium trinitatis uulgo nō innotuerat, nisi sapientibus tantum. postq̄ uero Christus aduenit, ea patuerunt mysteria, sine quibus mundus nec construi nec instaurari potest: multoq; minus seruari. Itaque non sunt ista opinionis, sed tua, eaq; falsissima. Nam quid magis opinionī obnoxiiū, aut à ueritate alienū, quā cum esse prophetā, qui perniciem nature attulerit, qui nulla signa fecerit, qui bonis omnibus contradixerit, qui nil cōmune nisi cum heresibus & damnatis opinionibus (præterquā à nostris) habeat, qui sanguinem omnium sitiāt, in fortunas inuolet, ciues proprios fratresq; necet. Ad hæc, quum Deus dederit ante illum omnes prophetas, quibus natura deprauata dirigi & illuminari potest, qui fieri potest, ut hunc prophetam post omnium summū Iesum Christum orbī dederit, qui ex lege scripta & gratiæ ad naturalem & corruptā homines reduceret: nōne planè delira esset prouidentia, quæ tantas operas ad informandum hominem suscepisset, & maximum prophetarum, quoq; maior nō potest dari, misisset, demū eò reuocatura omnia unde eduxerat? Videte quā sint ista absurda, opinionisq; plena. Audiuerat opiniones opinionibus trudi in falsis religionibus, ideo dixit, uerum esse opinionibus simile: ut opinionem illi præferrent miseri, & in rebus diuinis cæci homines, quibus suadente dæmone falsum est uero ut plurimum acceptius. Porrò quum multi objicerēt illi esse fictionem Alcoranum, ut uidebatur, & erat, dicit sine Deo non posse fingi quicquam simile. Cui sententiæ subscriberem, nisi impietatem Deo impingere uererer. Si enim omnes extremitates rerū Deo attribuerentur, proculdubio author uideretur Alcorani. Quemadmodum autem quum summam ueritatem dicimus,

Deo

Deo referimus: ita hic summum mendacium & ineptias, quæ cum nullo genere disciplinarum cōueniunt, summo eius authori referre debemus, qui cū Deus esse non possit, sit dæmonum omnium deterrimus oportet. Et quia hoc figmentum dicebant non esse legem Abrahami, nec Mosis, nec Christi, quum omnibus illis contraueniret, excogitauit hoc (quod ante attuli) esse distinctionem & cōfirmationem inter ea quæ in manibus erant, id est nouum & uetus Testamentum, ut semper aliquid elusionis reperiret. Quî uero fieri potest, ut sit inter duo extrema medium, quod ab utriusque finibus egreditur: fieri non potest. Melius itaque dicebat, si contradictionem contra utrunq; Testamentum uocabat: quū sexcentis locis in scopū utriusq; legis peccet. Sed pergo ad alia, iam satisfacere neganti in Christo diuinitatem, & Deo filium esse, quod hic & alibi trecenties in Alcorano repetit. Quū uero urgeretur fateri leges aliās esse bonas, & à Deo profectas, tunc dicebat: Habeo mihi laborem meum, uos uobis habete laborem uestrum. Innocens sum ab his quæ facitis, uos ab his quæ facio. Hoc facit, omnium in potestate retinendorum gratia. Impium facit Mosem, quū dicit orasse Deum contra Pharaonem, quem conuertere studebat, ut saltem populum relinqueret, quem ducturus uenerat. Quamuis enim Deus indurauerat cor Pharaonis, id est in puris naturalibus opinionibus deprauatis cupiditatibus reliquerat, tamen eius Apostolus nunquam debet committere, ut pro homine perdendo interpellaret Deum, esset enim contra eius maiestatem. Quod uocat populū longē, longe differt populus ille Niniuenſis, ad quem missus est à regione, in qua natus est Ionas, erat enim Syrius, à Phœnicia. Niniue uero est in Assyria. Sed ignorasse illud, nihil est. Quum dicit Muhamed, Nōne coges homines quousq; credant, & non est positum in potestate hominis, ut credat nisi cum imperio Dei: Impius & nefarius est, qui uis, cædibus, spoliationibus, captiuitatibus, & sanguine compulerit, quum Deus nondum dedisset ut crederent, etiam si lex fuisset bona. Itaq; religio gladio non erat introducenda, quum Deus nondum uellet eos credere: qui potest facere, ut omnes populū conueniant. Sed hoc in loco erat sanguine ciuium exatiatus, dederatq; locum uindictæ duobus præcedentibus capitibus. Furor sanguine satur, minus sæuit.

Sora Hud. 10. Mechenſe.

Repetendo creationem in sex diebus factam, statim ut à Mose differret, admisit erratū, ubi enim habet Moses, Et spiritus Domini ferebatur super aquas: posuit, Et erat hers, id est thronus eius super aquas. Quamuis maxima uis diuina in natura aquæ uideatur, & tam magna, ut uideantur inde omnia nasci, tamen uera diuinitatis sedes nūquam fuit adnexa elemento corruptibili. summa potentia Dei, per sapientiam omnia creans, in spiritu suo tanquam Dei digito, omnia efficit, maximas suæ potentiae uires in aquis ostendēs. Nec satis habuit erratum admisisse in mutatione, sed & adiunxit aliud, ideo Deum posuisse thronum super aquas, ut probaret quis inter nos esset melioris operationis. Facit egentem loco deum, & uicinitate, ut scelera & facta nostra cognoscat: quum tamen cœlum & terram impleat, replens omnia & illocabilis, priuatiueq; tantū cognoscendus. Agnoscit paulopost, quomodo potentiam coegerit ex rusticis & plebeis, qui causa prædæ se coniunxerant: & tamen illi quamuis imperiti, ridebant eius nugas, unde illis ignis minatur supplicium. Addit paulo post, suo more, historiae Noachi, quod unus filiorum eius noluerit sequi patrem, & petierit montem, perieritq;, quod ideo falsum dicendum, quia in sacris non est. To

tū deinde caput implet fabulosis illis prophetis, Hudo, Thamudo, Hado, quos ueris admiscet, Abrahamo, Noacho, Mosi, ut terriculamentis rusticos ad se traheret atq; in sua uerba iurare cogeret. Hac strophæ toto Alcorano utitur, ut quibus multos numerauerit à Deo missos, crederent etiam illum esse prophetam. ut si quis inferret, gladius ille est acutus, & iste, & alter, ergo & ascia. Cætera sunt repetitiones solitæ.

Sora Ioseph. 11. Mechense.

Verius hanc Iosephi historiam tractat, quàm ullam aliam ex tota sacra scriptura: sed tamen multis admodum cōmentitijs fabulis replet, quomodo ab eo fugiente hera lacinia partem abstulerit, & hero monstraerit: ut foeminae uicinæ dederint sententiã, si esset pars anterior, tūc aggressor uideretur: si ipsa uoluisset uim inferre pudicitie Iosephi, esse partem posteriorem, uisa est pars posterior. & tamen fuit in carcere 30 annis, ut ait, quum pro eo esset iudicatum. & quomodo mulieres deperibant illum, ob formam, sibiq; lacerabant manus. Cæterum triginta annos illos carceris, ab ætate capit, qua ad Pharaonem ductus est. fuit enim in carcere 13 annos tantum. Recitatis uero fratrum eius peregrinationibus, dicit Iosephum dedisse illis uirgam quam ponerent super faciem patris, ut uideret. Paucis dicam, ferè singulis periodis aliquid affingit de suo, ut possit dici *id est* *uoyis*. Illa refutabuntur sacris.

12. cap. Raad, Mechense.

Nil aliud hic adfert, quàm repetitionem centies dictorum. miraculaq; nature proponit in mediū, ut adimat Christo Deo diuinitatis gloriã. ideo frequētissime interrogat, Quid creauerūt quos posuistis participes? Si mihi cōcedit, Dei potestiam sine sapientia & uoluntate potuisse creare mundum, iam cum eo non discepto, qui ignorationem in Deo ponat, quum in homine sit ridicula. Si autem mihi concedit, Deum solum, sua miracula facere, proprio nomine, sine ullius maioris inuocatione, necessariò Deum fatebitur Christū, qui proprio nomine omnia miracula edidit. Quū querit quid creauit, nonne proprio nomine non uã creaturã ex corrupta facere, est planè par aut creatione maius: suscitauit Christus (comite semper patre & spiritu sancto) mortuos, oēs proprio nomine, quod in toto Alcorano meritò æquiparas creationi. Sed iã frequētior in his sū, quod me impietas hominis facere cogit. Sibi uero, ut in toto opere & singulis uersib. potissimum legem ponit, dicit sibi ideo plures licere habere cōiuges, quod prophetæ habuerint, quasi habuerint gregē uelut Muhamedes, & tanq; Christus ha-

15. Abraham Mechense.

(buerit.

Hic satisfacit obijcientibus Iudeis. Si esset aiebant Mesiãs eorum, & ad eos dicitur rectus propheta cū lege Abrahami, quare lingua sancta non scribat. Dicit se nō esse missum, nisi in lingua populi sui. At replicabant, non esse nisi hominem uitiosum, miraculis carentē. adferret saltem signum, uel rationem, omnia cum Deo eludebat, dicens, dare suam gratiam Deum cui uellet. Quum illos qui audiebant, iam peruertisset, atq; adeo deploratos & obcæcatos dixisset: illi dicebant, nil ergo refert, nam si Deus introduceret nos, crederemus: subiungit satanæ colloquium, ut eos reuocet. Et dixit satan, postquam Domini præceptum transactum est, quoniam Deus promissit uobis promissionem ueram, promissit uobis ut deprauarem uos. Nec est mihi super uos potestas, nisi quod uocaui uos, & respondistis mihi, ne ergo arguatis me, sed uosipsum redarguite. nec sum admonitor uester, nec uos estis hortatores mei; ego blasphemus sum factus, in eo quod me constituistis similitē iam antea, quoniam iniqui habēt magnū supplicium.

Sibi

Sibi contradicit, quum alibi dicat homines esse in potestate dæmonis, nunc nihil habere dicit potestatis in eos: quod est falsissimum. Nam quotquot homines sunt extra Dei unius & eius sapientiæ cognitionem, sunt in potestate fatanæ. Sed meritò authorē hic adducit, in cuius erat ditione. sibi imputare debent homines, non tamen sine culpa dæmonis. Facit dæmonem resipiscentem, & hominibus meliorem, qui se blasphemum & impium agnoscat, homines negent & ignorent. Sed quas adnectat fabulas historiæ Abrahami, audire est opere precium. Et quando dixit Abraham, domine fac hanc regionem fidelem, & protege me & filios ne adoremus idola domine, quoniam perdidit multos homines. & qui me secutus fuerit, ipse erit à me; & qui restiterit mihi, tu es misericors propitijs. Domine noster ego habitavi, habitare cępi generationem meā iuxta flumen sine semine, apud domum maledictam: Domine noster, ut offerant preces, fac ergo propitiationem hominum secundum desiderium eorum, & dita eos fructibus, si forte ipsi te laudent, &c. Nil istarum rerum planè in sacris habetur, sed contraria multa istis sunt. Primum ex uocatione electus & segregatus à Deo Abrahamus est, non ex propria sponte Deo credidit, ut hic dicit. Quod addit, Qui me secutus fuerit, est de meis: id affingit sacris, ut à simili sacrarum literarum imperiti, putent cohortes secutas fuisse Abrahamū, & ideo æquo animo sequantur Muhamedem. Quod dicit, quum ad fidem accederet Abrahamus, habitauisse ad flumen sterile, iuxta templum interdictum in Mecha: id est falsissimū, quum Mecha sit in Arabia scælici, Orchoa autem (unde in Mesopotamiam processit, & inde in Syriam & Aegyptū) abest ab eo loco plusquam quingentis passuum milibus. nec à discessu regionis usquam motus est à Syria, ubi inter Chananeos egit semper, nisi fame compellente, quæ Aegyptum petere coëgit hominem. Falsa itaq; est basis tuæ legis Muhamedes, quam in Abrahamum ideo referre uis, quod adorauerit in execrata basilica. Qui enim fieri posset, si sanctā religionem illic tradidisset, ut tibi tantopere in euertenda falsa religione laborandū fuerit? Si tibi maiores fuissent fideles, ut ais, & scribunt tui euangelistæ Hassiar, qui fit ut pater tuus fidelis, & propheta pater tam infœlix fuerit, ut ex 12. liberis unicum uera religione imbutum habuerit, ceteros autem ita infensos pietati, ut à propheta præter unum & alterū fuerint trucidati? Vsq; adeò somnijs impostoris & amentia erant alicnati ab eo, ut authores exilij eius fuerint, gratissimumq; habuerint longissimè domo abesse eum qui generi dedecus & probrum, religioni labem, patriæ euerisionem adferret, fuisset ex ea fidei progenie saltem unus aut alter superstes, uera imbutus persuasione: nec opus fuisset dare libertatem Zeido seruo, ut primus Mussulman fieret: nec iniuria illa dominis inferenda fuisset, ut seruorum eorum à dominis defectione & fuga tibi pararetur credentium numerus. At mihi allegabis, milites parū probos à Dauide regni causa collectos, Non euertebat remp. atq; tu. personam seruabat, de uita erat sollicitus, rex à propheta sacerdoteq; reip. principe erat diuino oraculo electus & unctus, tyrannus illius uitæ insidiabatur: quid ergo simile est? Fuit ergo Muhamedes nil aliud quàm impostor, ruditate hominum ad credulitatem abutens, quum maiorum eius nullus nisi idololatra fuerit. quod ut iam notauī, fatentur Chronographi Cahidarū, ipsum constructorem templi maledicti fuisse scribentes: in quo non poterat orare Abrahamus, quū nondum esset constructa sacra ædes. Ecce ut se prodit mendaciū, & semper sui simile est. ô miseros homines, furo tenebrisq; sepultos: nōne tandem recepto uisu aduertetis, uobis

impositum esse?

Elhageiat. 14. Mechense.

- » Nunquam destruximus ullam urbem, quin haberet librum intellectum: nec
 » anticipabit populus terminum suum, nec prorogabit. Dixerunt, Heus tu super
 » quem uenit memoria, tu es à dæmone agitatus, cur non ostendis nobis angelū,
 » si uera dicis. Nullam esse ciuitatem dicit, quin habeat suam legem & memo-
 riam: ergo frustra suam memoriam obtrudebat iam habentibus. uocat enim Al-
 coranum dilzicri, id est memoria præditum, hoc est recordatione rerum creata-
 rum plenum. Id uero falsissimū est, omnes habere iustam cognitionem legis na-
 turæ. Nam quidam ita deprauati sunt, ut in illius præscripta quamuis contra cō-
 scientiam insurgant, ut sunt Anthropophagi, Canibales, & quotquot populi na-
 turæ ruīnam moliuntur, ut Muhamedes, qui promiscuos cum brutis cōcubitus
 initionesq; probat, præposteramq; libidinē suis suauit. Non habent ergo omnes
 ciuitates uel populi librum, ut solet capere, habent enim omnes quoad cognitio-
 nem tantum, ad emendationem uero pauci, illiq; soli & optimi Christiani. Opti-
 mos dico, quoniam non omnis qui nomen dedit Christo, statim est Christia-
 nus. Soli itaq; spiritu diuino per Christū donati, habent legem, qua cognoscunt
 peccata, & fugiunt, ceteri mortales norunt tantum. Quod ais, nullos populos
 aut ciuitates sibi accelerare aut remorari infortunia & periodos: tollis omnino
 arbitrium liberum in hominibus, nec quicquam magis est Resp. hominū quā
 grex bouum, aut ouium. frustra sunt leges, emendationes, consilia, si nil in hac ui-
 ta proficiunt humani conatus. Factum inde est, ut qui sunt inter huius legis se-
 ctatores præcipua sanctitate, & in secūdo loco post brutales, illi adueniente plu-
 uia, grandine, aut aëris iniuria loco non mouentur, sed dicunt esse fatum, esseq;
 patiendum illud, quia Deus misit. Si nil arbitrij habemus, eamus, more brutorū
 in uoluptates & scelera ruamus, nec enim possumus aliter facere. Vide quò reci-
 dit hoc placitum. Congregatio multorum hominum est longe præstantior uno
 aut altero, itaq; potest occurrere malis, & quouis remedio prorogare seipsam. At
 non omnes norunt quò ista tendant. Rebus in Mecha mutatis, uolebat his uer-
 bis superstitum demulcere animos: id à se non esse, nil arbitrij eius peccasse: sed
 Deum ita misisse finem rebus, ut nemo possit fugere. quod est uerum, quatenus
 rem consideras: falsum uero, quod ad tempus. prædestinat quidem omnia Deus
 inclinatione, non necessitate: necessitate, nō tempore. & si omnibus circumstan-
 tijs hoc faceret, tu quis es ô homo, qui respondeas Deo? Nunquam certe Deus
 immittit necessitatem mali, alioqui malus esset: sed aliquando quæ uidentur ma-
 la, alicui immittit, quum scilicet ex euentu illo magnum quoddam bonum sequi-
 tur. Immeritò igitur tollis humanæ prudentiæ locū Muhamedes, sceleris regen-
 di gratia. Quod te à dæmone correptum dicebant, non mentiebantur. regen-
 di apud Hædegian uxorem morbi fontici gratia, finxisti te prophetam, et cepit
 te inuitum torquere satanas, quum omnia te alloqui & uocare cerneret: quod
 quū multis alijs locis patet, tum maxime ultima fora Alcorani, in qua te defen-
 dis cū Deo à uisnaff, id est à perturbatione mentis à dæmone immissa. Ideo non
 est mirum, tam male connexa ista mendacia esse, quum duo perditī authores ea
 excogitauerint: homo mente perturbatus, & dæmon eum inhabitans. Verum
 » quomodo audes perditē nebulo, dicere euanuisse leges antiquorū: iam, inquit,
 » euanuit lex antiquorum, seu primorum. Qui potest fieri ut euanuerit lex, cuius
 » cultores erant toto in orbe frequentissimi: Iudeis & Christianis erat præter pau-
 cos idololatrias occupatus mundus, quum pestis à te in eum profluxit, illorum
 ergo

ergo lex non poterat perijſſe. Fac eſſe pauciſſimos, qui cuiuſcunq; legis præſcripto pereant. quamdiu illi ſunt, lex uiget. Si uero etiam cultor defuerit, an nō putas propterea eſſe leges, quum à diuina authoritate æterna & immutabili pendeant: durante uero principe, & cuiuſcunq; reip. baſi, leges etiam ſunt paratæ ut obſeruentur. Quum itaq; leges bonæ quæ ante te ſunt editæ & promulgatæ, ſint ab æterno authore Deo, unius apex (ut ait Chriſtus) ex illis non poteſt perire, donec impleantur. falſò itaq; perijſſe dixiſti. Mitto repetitionē idololatriæ; cuius authorem facit Deū, & dæmonis creationem ex igne, & fabulas hitorijſ ſacris admixtas, ne tam frequenter repetere eadem cogar, & diutius immorari. Ante notaui lapides marmoreos, unde eſt titulus huic foræ, quibus Deus pluit ſuper Gomorram & cæteras urbes ſubmerſas.

Sora Nachal, 15.

Solitas audite blaſphemias. faſſus eſt iam innumeris in locis, fuiſſe à Deo leges ante eum datas, & tamen ait nunc eſſe patronum eorum diabolum. quī fieri poteſt, ut ſub lege Dei ſit eius aduerſarius ſatanas patronus? Iudæis quidem eſt dæmon pro patrōno, à quo tempore repulere & occidere Chriſtum, innumeris locis illis promiſſum, ob cuius mortem duabus Romanorū aggreſſionibus ſunt confeſta ſexageſies centena hominum miſia, paulo poſt mortem Chriſti. Quū uero uellent authore Iuliano apoſtata imperatore inſtaurare templū Elmihrab, id eſt ſanctum, ſeu Hieroſolymitanum, diuinitus ex fundamentorum loco oborto ſiſmo ignei flammarum globi ædificatores abſumpſere, ſemel & iterum, donec deſtiterunt. Iſta ſunt à prophanis authoribus, & à nobis alienis ſcripta: non finximus. Vnde unam Ieſu Chriſti religionem eſſe ueram certum eſt. in quam non habet patrociniū ſatanas, ſed in impium mendacem Muhamedem. Puto uos meminiffe, quod antè duobus in locis prohibuerit uinum, non quidem, ut putabam, propter uinum, ſed propter ebrietatis uitium. Nunc uidere licet, pœnitentia ductum laudare & probare ebrietatem. Egregia lex. uetat ferre gladium, hominem interficere permittit & iubet: quum tamen ſit ueri legiſlatoris intentio, non res ipſas tantum prohibere, ſed potiſſimum quod illarum instrumento uitium committi poteſt. Ait: Et de fructibus palmarum, & de racemis conceſſit ut capiatis ex illis ebrietatem, & opes bonas, in hoc eſt miraculum, &c. Vino nullo alio abundat India, quàm palmeo, quod uehementer inebriat, ut eſt pyrorum, pomorum, ſorborum uinum, etiam zythum. omnia enim illa cerebrum largius pota tentant, quod probat Muhamed. Quum à ſectatoribus eſſet adactus ut aliquod mutaret, id quidem coactus fecit, ne deſciſcerent omnes, & ait: Et quando mutauimus miraculum loco miraculi, & Deus eſt ſapientior in eo quod miſit: dixerunt, Certe tu fingis iſta. Sed multi eorum non intelligunt. Dic, miſit illud Spiritus ſanctus à Domino tuo, ut confirmentur illi qui credidere, in que annunciationem & directionem Muſulmanis. & ideo intelligo, quoniam dicent, reuera docet cum homo linguam in qua conueniunt uulgarem, & iſta eſt Arabica clara. Dum ſatisfacere obiectionibus tentat, ſe prodit. Nil erat opus mutatione, ſi diuinitus accepiffet, & tamen mutauit: unde in Spiritum ſanctum retulit, quaſi facilius mutet, dicit non intelligere illos qui obijciunt, quoties ſatisfacere non poteſt. Quod fingeret, lippis & tonforibus erat notum, nam & ruſtici id obijciabant. Quomodo potuit confirmare credentes, quum omnibus contradixerit? De illis qui docebant lingua uulgari, certum eſt: de ſpatarijs enim illis au-

thores cōmentorū meminere. quod itaq; lingua uulgari excipiebat ex sacris, Arabice exponebat. Quid hoc in loco sibi uelit uerbum agemij, nō satis capio. Quidam putant latinam, alij persicam linguam intelligi. illa erat diuersa ab Arabica, quæcunq; esset. Nam hæc arabica qua usus est Muhamedes, planè uulgaris est, & sine ulla arte grammatices, qualis obseruatur à doctis scriptoribus, qui disciplinas humanas tractant. Nam nullis canonibus, nec rationis nec eloquentiæ, uoluit adstringi Muhamedes: quum tamen ideo asserant eloquentissimum, quod rhythmicè penè scripserit, idq; tamen etiam sine ullis legibus. Nam periodum ducentarum syllabarū quadrare faciet *ὁμοιοπρωπίς* cum breuissimis. ut paucis comprehendam, in omnibus exlex haberi uoluit: ut incōstantia in omnibus laborabat. Hoc in cap. prohibet res quatuor, morticinium, carnem porci, sanguinem, & idolothyum: quum antè decem aut duodecim uetuisset. Dum paulo post, hanc legem uocat legem Abrahami, quàm falso id affirmat, uisum est.

Sora filij Israël, 16. Mechense.

Ab ipso exordio ineptam illam uisionem, & Borachi equitationem proponit, aitq; Deum pernoctasse cum seruo suo. Tot uero profundūt ineptias, & in Deum blasphemias, & in rebus ignorantia interpretēs, ut nulla patientia posset audire. Cœlis separati sunt homines sancti, animalia omnis generis toto mundo maiora sunt in cœlis, portæ sunt in cœlis ex materia tactili, Deus est finitus, nomen Muhamedis est scriptum in omnibus locis cum nomine Dei, angeli omnes & prophætæ adorant Muhamedem, sancti item & beati, scelerū lernam precantur, ut oret pro se apud Deum, tanquam beati quibusdam egeant in cœlis, inde refert magna priuilegia, quæ omnia antè notauī. Non est tamen ausus quamuis altius cœlum conscenderit, non fateri Christum se maiorem, orauitq; illum ut rogaret pro se Deum, hæ sunt ineptiæ. Iam si ex interpretibus accedant gradus inter cœlos, quis nō cachinnis crepet, si illa audiat? digna omnia sunt authoribus, & credentibus. At fortassis uellent me arguere Muhamedici, quòd dixerim factionibus Iudæorū (dum creditur esse Messias, aut qui illos reduceret in Hierusalem) Muhamedem collegisse robur, & ferociam sumpsisse. Audiant huius loci sensum, quem imperiti legunt & admirantur: capiunt, negligunt, ridentq; docti. Ait: Dedimus Mosi librum, & posuimus in directionem filijs Israël, nisi sumatis præter me patronum. Generationes eorum quos tulimus cum Noacho seruo glorioso, & narrauimus filijs Israël in libro, ut corrumpentur in terra, bis exaltarentur exaltatione magna. & cum aduenerint hæ promissiones, misimus ad eos seruos nostros crudelissimos, & uestigabunt recessus habitationum, & erit promissio facta impletaq;. Demum reddemus uobis uicem super illos. Dotabimus uos cum pecunijs & filijs, & faciemus uos magnam multitudinē. Si benefacitis, uobis ipsis benefacitis, et ingrediemini templum, quemadmodū ipsum ingressi sunt prima uice, & perdetis eos qui se extollunt perditione. Fortasse dominus uester miserebitur uestri, & forte promissio uestra est promissio nostra: & ponemus gehennam impijs in obicē. Quia hoc Alcoranum dirigit populis præfectos. Et si sententiā illa satis prodit authorē, tamen obphrasim illam propheticam non omnibus peruiam, paulo latius explicandā iudico. Dicit in lege Mosi scriptum fuisse, ut bis Iudæi dispergerentur (intelligit enim illud per tupsidune, id est corrumpentur) & bis congregarentur: quo in loco, nunquam legi, aut me uidisse memini. Sed hoc facile erant concessuri Iudæi no uo Messia, modo præbuisset se uirum in restituēdis potius quàm in spoliandis.

Habue-

Habuerunt quidem plures captiuitates, multas sub iudicib. & unam sub Saule, & sub Græcorum imperio: uerum duas celebriores, captiuitatem Nebucadnezar, & Titii. uolebat ergo polliceri rerum nouarum auaritia, & quorum ingenia procliuia nosset ad factiones, ut si se sequi uellent, omniq; genere crudelitatis in passim obuios fauissent, ipsis ducem non defuturum. penetralibus enim alienarum domorum reclusis, omnia prædæ futura. si in hac re uelint sequi ducem, & bene facere, id est uiriliter pugnare prædariq;, id sibi ipsis comparaturos, ut magnis opibus & copia liberorum præditi forent. Egregium uero titulum sibi assumpsit iste, propheta dictus à seipso, uehementi crudelitate præditus, ut elogio captaret illos quos alloquebatur. Nullum enim sunt unquam habituri ducem præter Antichristū, qui more Muhamedis coniunget opes & scelera omnium generū sub authoritate & diuinitatis prætextu. Talis fuit uterq; Barcoziba, & dux futurus in mari, dictus alter Moses in Creta, Talis fuit Muhamedes. Erat etiā paulo ante istos annos qui sollicitabat Christianos ad Iudaismū, uocariq; uolebat rex Thaborius, qui cū rogaret quid de Messia sentiret, respondebat ambigue אמר fortasse uidebis, de se more hebraico asserēs. Intellexi scelestū hominē à Carolo Austriaco huius nominis quinto Imperatore flammis adiudicatū, quod in Hispania multos à uarijs persuasionibus nō alienos, ad Iudaismū trahere uellet. Muhamedes ita hoc loco etiā dubio uerbo captabat: Fortassis, inquit, promissio uestra est promissio nostra, fortassis miserebitur uestri Deus, & reducet uos ad uestra sacra, ut olim. His ambiguis responsis miserā gentē decennio iulit, donec ineptiā à Bensalone sunt cæteris patefactæ, sensimq; deficere cœperunt, ita ut de nulla re tā frequenter agat, quā de perfidiā deficientiū Iudæorū.

Non est huius prophetæ titulus nobis negligendus, quum probauerit in se id nominis, honorisq; loco posuerit, quo impios scelestos nefariosq; tyrannos donare solemus, & tamen (si dñs placet) est propheta, qui hāc diuinam uirtutē, non in reip. suæ aduersarios, non in sacrorum conseruationem, non in parentū curam, sed in eadem propinquorum, sacrorum euerisionem, rerumq; omnium perturbationē cōuertit. Potuissent eo duce ampla rerū domīnia ciues consequi, illeq; magnis muneribus fungi, si integra ualetudine fuisset. uerū quū & animi & corporis morbo laboraret, suspicione præstigiōrū notaretur, suorū meditare tur ciuium ruīnam, nullus sine religionis figmento illi parere uoluisset. ex his satis innotuit. Non satis autē habuit fauisse Iudæis, nisi illis gratificando insectaretur Christianos, & in Christū blasphemaret. Dicit Deū non habere angelos fœminas. est certū. Nō esse duos deos: etiā cōstanter hoc affirmamus, et credimus. Ergo Christus non est Deus: nō sequitur. Deus non generat nostro more, ergo nō generat: impossibile est ab æterno non generare filiū, id est uerbū & sapientiā: nec ob id sunt duo dñi, quod tota diuinitas in patre, tota in filio est, tota in spiritu sancto. Nam ut exemplū crebro imperitis rerū diuinarū repetā, rei cuiuslibet conceptio (uerbi gratia, ædis construendæ) est tota in mente, & tota eadēq; in uerbo & explicatione, & tota eadēq; in ædificio: & tamen nō sunt tres ædificationes, sed unū ædificium. Ita Deus potentissimus sciat oportet agenda, & uelit, anteq; quicquam sua immensa potentia creet, & nisi perpetuo generaret filiū, quemadmodum quelibet res suam durationem seu partum, nil quicquam in mundo esset, nulla forma materiæ adnecti posset, nisi potentia ligaret formas materiæ, sapientiā propriæ figuræ aptaret, uoluntate in esse diutissime conseruaret. Sed illa non capiebat sanguinarius nebulo, qui nil Dei nisi uerbo, uentre,

& pudendis gloriaq̄ probabat. Iudæis petentibus miracula, dicit ideo Deum illi non cōcessisse miracula, quòd quādo misit, sub prætextu falsi repulerunt. Egregia clusio, & solita strophæ. An propterea si qui nō credidere Mosi, prima facie antequā notum esset an à Deo uenisset, nemo illi credidit: sexcenta hominū milia cum familijs suis tandem credidere, quibus pacatissimam temp. composuit, tradiditq̄. Si Iudæi Christo homini Deo non obediuerunt, an propterea nulla gens Christiana fuit: intra centesimum annum à morte eius, sine ulla ui & sanguine, nisi martyrum, Christus est receptus. Si ergo adferebas miracula, nō opus fuisset tuos ciues & fratres occidere, spoliare, fugare. Si non statim, tandem uicisses ut ceteri. Hoc tamen quod dat accipio, quum fatetur se non habuisse miracula. Ergo arbores cæcationis, & luna scissa, &c. miracula, fabulæ sunt & somnia. Quum multas nugas attulit, ut toto opere, dicit: Si omnes dæmones & homines uellent componere simile Alcoranum non possent, quod ideo credo & concedo homini, quoniam extra rationem, methodum, & ullam aliam quam battologiæ repetitionem, impossibile rationalibus animalibus uidetur, ut simile componant. Nam si esset secundum Deum & naturæ ordinem, disciplinarūq̄ methodū, esset aliqua ars imitandi, ut in cæteris scientijs uidemus, hic uero nec ordo, nec lux, nec ullum rationis maius uestigium, quàm si uetula crebro de cælo & terra, homine, naue, bōue, lacte, fructu, cibo, iumentis crebro mentionem ingereret, & Dei creatoris (cuius uocabulum ne idololatræ quidem ignorant) adiungeret ubiq̄ nomen. qua in re consyderanda nullus rusticus non est legislatori huic superior. Itaque ab eo qui meritò nomen hominis ferat, nil simile cōponi posse asserit. Sed audite hominis egregiam doctrinam. Te interroga bunt, inquit, de spiritu, dic, spiritus est de præcepto creatoris domini, & non habetis de scientia nisi parū. Digna doctore definitio. ut si quis roget, quid est gladius: doctor respondeat, est quod imperauit fieri ille qui eget. à definitione Muhamedis, spiritus est canis, lapis est spiritus, quoniam omnia sunt de præcepto creatoris. Quanto melius distinxisset primum, Dei spiritus est eius in inferioribus efficacia, in quo omnia seruantur & consistunt: naturæ uero, qua uegetantur cuncta, creatoris imperio. Nam si quid dicere esset opere precium ab hac definitione prophete, dicerem eum adnectere Deum materiæ, & seipsum quotidie creare. Non hic locus tantum est, sunt omnia similia, unde reuera puto à nullo alio melius quàm à seipso confutari Muhamedem. Corporeos uero angelos, & uulneribus mortiq̄ obnoxios facit, quum ait: Dixerunt, misit Deus apostolum hominem. Dic, si angeli in terra permanerent tuti, mitteremus quoq̄ cœlitus angelos apostolos. Egregium hominis iudiciū. Substantiæ corporis expertes, nisi quatenus prestigiosum corpus aëreum capiunt, sunt iniurijs hominum obnoxia, ô bonum legislatorem, & naturæ, cum qua familiariter uersabatur, bene peritum, rusticum planè, qui esse spiritus uiolabiles credat: aut si non credit, falsò scribat. Quum tributa illi dare non satis ampla uiderentur, seq̄ excusarent ob paupertatem Iudæi, dicit: Si possideretis thesauros misericordiæ domini mei, tunc etiam conseruaretis timore expensarum, quia homo est auarus.

Cæterum, quod dicit Deum Mosi nouem miracula dedisse, 10, exhibuit ante Pharaonem, & innumera alia.

Sora Elchahaph, id est spelunca. 17. Mechense.

Quamuis toto isto capite contra diuinitatem Christi, ut nunquam non, insurgit, tamen historiam 7, dormientum à nobis accipit, qua maximè latissimeq̄ patet

pateat Iesu diuinitas, ut probet resurrectionem mortuorum, Eam illis expono, Imperatore Decio, persecutionem in Christianos mouente, Ephesi erant septem iuuenes, ditissimorū & primorum ciuium filij, qui nomen cum multis alijs Christo dederant. Quum itaq; præfens supplicijs, ueluti tortor sitiens humanū innocentiumq; subditorum sanguinem, adesse uellet Decius, multos martyrio absumpsit: his iuuenibus uero obparentū, ut aiebat, claritatē, & ætatis rationē, permittit aliquot menses, ut à Christo resiliēt, & idolis sacra facerent: aut si peristerent, ubi statim redierit, inauditis supplicijs eos perituros, parentes ne dubitarent. ubi discessit impius imperator, cœperunt iuuenes unā cogitare, quibus artibus se à tyranni potentia uindicarent. Sumptis itaq; à parentibus aliquantis pecunijs, dum deliberant & consultant aut de fuga, aut de uoluntario exilio, ita conueniunt, ut in spelunca quadam Ephesi proxima ad Mycales montis ramentum tandiu latitarent, quoad scelesti principis furor cessaret. Ita multis mensibus laudes Deo canebant. unus uero illorum statis horis & uicibus petebat ab urbe necessaria, quibus uitam traherent. Vbi redijt imperator, iuuenes ad supplicium animi aut corporis petit, eorum nomine parentes corripit iubet, tormenta ni liberos prodāt minatur statim, ut erat animo sanguinis auido, illaturus: produntur. aditur locus, non exeunt. Vide quid infania dæmonisq; agitatio in homine possit. Iubet uiuos spelunca includi. cuius imperijs statim paretur. Quidā uero Theodorus, uir pius, dissimulata persuasione, laminæ plumbeæ acta, gestasq; res, & parentes eorum, cum tempore & persecutore inscribit, operiq; quo spelunca claudebatur, ita imponit, ut nemo sentiat: diruto autem, pateat. Ita toris 181. annis, ad tempora usq; Theodosij sunt spelunca inclusi. Forte uerò fortuna quum quidam ciuium in proximo loco uellet edificiū aliquod construere, agitareq; de conuehenda cōmodius materia, artifices nō longe esse quandam molem ueluti murum dixerunt, indeq; posse peti. Audit, diruit, cōuehit, uidet speluncam, nil aliud quærit. Admisso aëre, iuuenes septem ueluti à somno excitati & famelici, socium ad solita munera dimittūt. exit, nil rerum suspicatus, adit Ephesum, statim noua rerum omnium facies iuuenem terret. ambigit, dormiat an uigilet: cæteris uero neglectis, id unum consternat: signum crucis, quod impius imperator heri (ut purabat) persequebatur, urbis portis suprapositum uidere, singulas portas adiens, idem offendit: rogat cū ingenti timore, an ea urbs sit Ephesus: esse aiunt. Interim ueluti extra se factus, adit mercatum panem, & obsonia cæteris & sibi cōparaturus. Numisma oblatum nullus nouit. aiunt uerò, etiam delaturos se nisi det partē thesauri inuenti: inuenisse negat. relicto numismate uult fugere, ne prodatur. Capitur, magistratuiq; offertur. cuiās sit quæritur: se esse ciuem, cuius ita dicti filium. Omnibus non minus adfert admirationis, quàm in se haberet, ciues omnes uidens, nullum agnoscit. omnia in hesternum diem refert: imperatorem etiam, quem cōstabat antè 150. anno decessisse. Dicit sibi esse socios sex in spelunca, uenisse ut illis cibos emeret. sacro magistratu adhibito, miraculum cognoscitur. Episcopus cum tota ferè urbe locū adiens, reperit omnia cōsentanea his quæ iuuenis dicebat, præterquam tempori. Subiens uero limen speluncæ, adhibito lumine uidet plumbeam tabulam à Theodoro relicta, quæ obstructionis & temporis fidem faceret. Adhibetur tota corona ciuium, alloquitur quicumq; uult iuuenes, fit maxima & palpabilis resurrectionis fides. Statim uero Episcopus & magistratus scribunt ad Theodosium Constantinopoli agentem, accersuntq; ad miraculi spectaculum. Venit, uidet cum

toto

toto clero, alloquitur, confirmat, & statim moriuntur iuuenes. Quum uero uellet in eo loco immane templum illis ponere, auroq; multo insignire, est à spiritu unius illorum admonitus, ne id faceret: satis habere debere, quod creator in illis fidem resurrectionis certissimam sibi fecisset, ut hæreticos multos de ea tunc ambigentes confutaret. hæc sunt historiæ capita, quam Muhamedes nō tractat purius sacris, affingit enim ubiq; quicquam de suo: ut hic nobis adfert canem cum illis, ut canum resurrectionem cum eo credamus. Nam quorūdam animalium corpora in cælo cum suo Alborach ponit, creduntq; miseri illi spiritum omnium animalium cum spiritu hominum collecturum Deum ad resurrectionem: quæ blasphemia quæ magis impia sit, nulla dari potest. Illi porrò ob Christum Iesum crucifixum ea pãssi sunt, nec posuerunt cum Deo participem, quoniam ille ipse idem Deus unus est, atq; pater & spiritus, quod sapius docui. Nil uolo de paradisis eden dicere, nisi quia ad superiora accedent armillæ aureæ, & indumenta præsina, sericea & byssina, recumbentq; super puluinaría in bona mansione, &c. ut animorū & corporis sit eadem uita apud Muhamedem. Ceterum quū proponat parabolam diuitis & pauperis, dicatq; pauperem sine opibus adire paradisum melius quàm diuitem, qui sit ut omnes spoliare & tantam potetiam cogere uoluerit: Fecit illud, meo iudicio, charitate: ut quum omnes nudasset, expeditius paradisum peterent, omnium uero impedimenta reciperet. De Deo, Adamo, et diabolo non loquor. Ita enim sepius ostendi, quod Deum auctorem idololatriæ ponat. Quis recitet, quot fabulas adnectat Mosis, de puero & piscibus: illa sunt omnino à sacris aliena, seq; ipsa refutabūt. Fabulæ illæ parabolæq; quas nectit historiæ Mosis, sunt allegoricæ, nec mihi satis notæ. Sed uidentur agere de pupillo, quem spoliavit fundo paterno, & ædibus, in Iezraba: quo facinore nullum est foedius.

Miriam, id est Maria, 18.

Nostras historias mirum in modum locupletauit iste somniator, ut nūl planè integrum apud eum seruetur. Primo in loco mendacium de Zacharia posuit, quod triduo tantum fuerit mutus in rei signum, quum 9. totis mensibus nō fuerit locutus: & nato puero etiam scripsit nomen eius, quum adhuc non loqueretur. Quod habuerit Ioannes librū, id est legem, falsum est: nam Christi fuit prænuncius. De Maria ita nugatur. Recordare Mariæ in libro tuo, quomodo
 ,, secessit à cognatione sua uersus locum orientis, & accepit sine illis uelum, & mi
 ,, simus ad eam spiritum nostrum, & illi facta est conceptio hominis perfecti. Di
 ,, xitq;, defendat me misericors abs te, nonne times? Dixit, certe ego sum nuncius
 ,, domini tui, ut det tibi puerum sanctum. Dixit, Quomodo erit mihi puer, & nō
 ,, me tetigit homo, & non fui incesta? Dixit, sic dixit dominus tuus. Ipse est sum
 ,, me potens, ut ponat illud in miraculum hominibus, & in misericordiam à no
 ,, bis, & res est transacta, & concepit eum, & secessit in certum locum, & uenit illi
 ,, partus ad truncum palmæ. Dixit, ô utinam mortua essem ante, & fuisset obli
 ,, uione oblita, & uocauit eam qui erat sub ea: Ne timeas, iam posuit dominus tu
 ,, us sub te excelsum. Excute uersus te truncum palmæ, cadent super te dactyli ma
 ,, turi, comede, & exulta mecum, exhilaraq; oculos, et si uideris aliquem hominē,
 ,, dic, uouí misericordie silentium, & non alloquor hodie hominem. & tulit eum
 ,, ad cognatos suos, gestans eum, dixerūt, ô Maria, certe cōmisisti rem nefariam:
 ,, ô soror Aron, nonne erat pater tuus malus, aut mater tua incesta? & cōuersa est
 ,, ad eum. Dixerūt, quomodo alloquar eum qui est in cunis puer? Dixit, ego sum
 seruus

seruus Dei, dedit mihi Deus librum, & fecit me prophetam, & fecit me benedi- «
 ctum, timeo quum factus sum, & præcepit mihi orationes & decimas, quandiu «
 persistam uiuus, & colerem genitricem meam, & non fecit me fortem, laborio- «
 sum, & pax super diem quo natus sum, & diē quo moriar, & diem qua persistam «
 uiuus. Hic est Iesus filius Mariæ, uerbum ueritatis, de quo ambigunt. Nō susce- «
 pit Deus filium, laus illi. Illa omnia affinxit, ultimæ periodi gratia. Iam sæpius
 demonstraui, esse impossibile Deum quicquam creare, aut instaurare, nisi per fi-
 lium. creat quidem omnia in filio Deo, instaurat omnia in filio θεοῦ υἱὸν, quod
 superiori libro copiose probaui. Sed singula mendacia prophetæ à Spatharijs
 oblata, sunt excutienda. Quando unq̄ secessit Maria à parentibus, quum Euan-
 gelia nunquam de eo loquantur? Iam est unum mendacium. Diligenter qui-
 dem partim in templo, partim apud parentes fuit educata, ad aduentum usq̄ spi-
 ritus sancti, & quoad nupsit Iosepho. Nondum uenerat usus inter Iudæos ue-
 landarum uirginum, unde & hoc effectum. Dicit missum spiritum sanctū pro
 angelo, ut uideatur creaturam facere, impiē sanē, aduenit quidem angelo misso.
 Si facit spiritū sanctum nunciū, nemo potest discernere. Cæterum à quo conce-
 pit, nō secessit domo, quoad uenerunt ut nomina profiterentur in Bethlehem.

Vbi est ille palmæ truncus? Mussulmani p̄j in nostros, aiunt eam palmam re-
 uixisse, & ad nostram memoriam durasse. Nō egemus mendacibus miraculis,
 aliter scriptū habemus, recipimus, credimus. Quod optauerit mortē, & alloquu-
 tus sit eam infans, &c. sunt afficta: & ueluti ideo nobis cōcessa, ut ea credamus,
 Deum negemus. Vbi illi iussum est de orationib, & decimis: omnia sunt men-
 dacia Spatariorū, & somniatoris. Iam quis nō uidet huic prophete imposuisse
 Spatarios, errorē 1500. annorū. Tantū enim abest Maria mater Christi, à Maria
 sorore Moſis & Aaronis: & hoc, si dijs placet, nō est mēdaciū. Miserè pereat ho-
 mo cū suis nugis. Ad cætera. Nō satis habuit dixisse dæmones esse ab igne, ma-
 los esse creatos, stupidosq̄, nisi & mortales posuisset, dicit em̄, in die iudicij mo-
 rituros, demū reuicturos: quo mendacio nullū falsius. Nā quū corpore careant,
 nec possint aliud quàm spiritus esse, ad quid morerent̄? quū materiā nō habeāt
 corruptibilē & defecandam, Id fieret frustra, quod authore Deo nunquam fit.

19. Theh.

Recitando historiā Moſis, cū cōmentarijs affingit ubiq̄, modò educatū à sorore,
 modò ab uxore Pharaonis dicit, quū sacra habeant filiā. Ponit terminū pas-
 chæ, ut ueniant magi cōtra Moſem: quū nondū esset pascha, post transitū enim
 maris rubri fuit institutū. Moſes ueluti ius habens prouinciæ, dicit magos se su-
 spensurū ad palmæ truncū manib, abscisis. Cæterū Aaronē uocat Samaritanū:
 quam obrē, nescio. Capillis demū et barba Moſes eū arripit. Cæterū nō uult ede-
 re Alcoranū, donec cōpleat̄: quod nunq̄ fuit ante mortē, ut iam dixi, ne falsi ar-
 gueret. dicit demū dæmonē Adamo ostēdisse arborē uitæ, quasi Deus nō osten-
 disset. Pro poena aut̄ impietatis dicit, cecos Deum suscitaturū impios. Postremò
 quum ab omnibus iure uel iniuria raperet, dicit se nil petere præmiij, ut tegetet
 uitia, dicit contraria factis, &c.

20. Prophetæ.

Deliramenta aggerat, suo more fabulas nectens, ut eludat eos qui hominē cæ-
 teris similē nulla prophetia clarū, finxisse, somniasse, &c. dicebant. alios ante se
 fuisse prophetas, ergo & seipsum esse cōcludit. Alcoranū et Alphurcanū datum
 fuisse Moſi, & Abrahamo, quod antè falsum ostendimus. fabulas de Dauide &
 Solomone fingit, De uinea & ouibus indicium docuisse Deum, quibus patet re-

latione imperitorum ista habuisse, nam nil integrū est. Vult ut puto dicere de Natani admonitione, et propositione duorū hominū, quorū unus 99 cues haberet, & illi qui unā habebat, unā abstulit, &c. De uinea nescio unde somniauerit. Imperiū illud uentorū ut demonū Salomoni cōcessum in sacris nō memini, fabrilē artē multo minus. Adnumerat Hanochū, Iobū, & ceteros cū Ismaële, ut impius cōsortio pius uideatur. 21. Elhegh. Peregrinatio illa est, 4 mensibus in anno fieri solita Mechæ, in memoriā Abrahami, & eius sacrificij, ideo quædam illic instituit cōformia idololatriæ, & est, ut ita dicā, ubiq; similis. Iam id refutatū est, quod Abraham fuerit aliquādo in domo prisca, interdicta ūe. propterea nō immoror.

Muminine, id est fideles, 22.

Quia in adulterio ab uxoribus fuerat depræhensus cum iuuenē puella Iudæa, quam illi Baheyra dederat, periuriumq; cōmiserat, obstricta sub nomine Dei apud uxores, fide: ideo legem hic ponit, quā omnibus sectatoribus idem liceat quod sibi, ne uitium in eo uideretur, quod in omnibus permetteretur, quasi minus peccent centena hominū milia, quā unus solus. Nā si res iniqua est adulteria cōmittere, & uxori debitum nō reddere, quod natura docuit, proculdubio lege & promissione huius prophetæ licitum fieri non potuit. Volo nunc paulo latius explicare hoc factum, ut quid isto fidelium capite cōtineatur, omnes perpendere possint, atq; istam fidelitatem penitus intrōspicere. Hoc enim caput, & sequens, multū nobis aperient hunc prophetā. Res altius, & à capite ordior.

Quum à Mecha rura uicina & uicos inciperet hic propheta peragrarē, prædicationis gratia, iam contracta cum magnis ciuibus affinitate, & multa turba comitatus, uicinos regulos ut poterat, aut amore aut terrore sibi comparabat conciliabatq;. Inter ceteros erat quidam in Arabiæ finibus Baheyra nomine, qui hæreticorum Iacobitarum gregi præerat. Is quum alioqui esset ceteris Christianis, si qui erant uicini, insensus, nil prius habuit quā ut similis simili coniungeretur, ut secundum parcemiam haberent similia labra laetucas. Hæreticus hæreticum & impium fouet, amplectitur, ad Bahyam fugiebant omnes perditū, uiolataq; religionis accusati. Muhamedes uero omnium perditorum & nouis rebus studentium, sibi accersebat colluuiem. Inter cætera munera, quibus donatur pphetes iste, unum accommodatissimū homini, quamuis 50 annos nato, deligit Bahyras puellā elegantī forma, natā annos 15. Marinam nomine, religione Iudæā, eamq; in fœderis *μνημόσυνο* dono dat Muhamedi. Acceptā statim deperire misere cœpit herus, quamuis Iudæas tres aut quatuor ditissimas, & clariorū ciuium Mechæ filias duxisset uxores, ad quīdecim numero, ut dixi. Diutius puella tutari pudicitiam conata, tandem partim herili imperio, partim precibus & precio, fauoribusq; acquiescit prophetæ. sed res non satis fœliciter, aut prophetice successit. Nam quas duas habebat uxores nobilissimas & charissimas, Hassam filiam Vbechari, & Hafezam filiam Humari, illæ cum iuuenula hominē depræhendunt, & acriter increpant, minantur se conquesturas apud parentes, à iudicibus petituras ut repudient, infamaturas apud omnes credentes. quibus rebus propheta attonitus, supplex cū lachrymis, genibus uxorū prouoluit, nunq; se tale quicq; in posterū cōmissurū: amoris uehementia uictū fecisse: Deum, legē, angelū sacramento interponit, si unq; quid tale cōmittat, nil timere supplicij. Timore maiori urgebatur ab illis, quā ab alijs: quoniam opes amplissimas dotib. earū erat cōsequutus, & maximos parentū fauores: quæ omnia, si reliquissent hominē, perdebat, fœminæ minime malę sacramēta recipiūt,
hominī

homini parcunt, ita tamen ut si semel tantum postea commiserit, nil misericordiae futurum speret: esse de homine & lege actum, se omnia prodituras, perditurasque. Aliquot diebus libidini imperat, religione tenetur, aut potius timore foeminarum. tandem idem facinus committens, deprehenditur ab eisdem. abeunt, infamant, produnt quatenus nouerant secreta mysteria, esse hominem impostorem, impurum, daemone agitatum, furiosumque, qui fingat colloquia diuina, ab alijs legibus capiat omnia quae bona habet, nil non propalant artium nebulonis. Quibus rebus penè in desperationem omnium rerum est adductus: donec ad se rediens, ut multitudinis animos retineret, legem hanc proponit, quae in capite huius Sora est. Beati, inquit, fideles qui sunt in suis orationibus metuentes, & qui ab impostura recedunt, & qui pura faciunt, & qui pudenda sua custodiunt, nisi apud uxores suas, aut quod acquisiuit fides eorum, id est apud mancipia. Illi enim sunt sine culpa, uel non culpati. Haec est lex, haec causa. Sunt beati qui in scelus & nephas more prophetae ruunt, qui non tantum subagitant uxores, uerum & mancipia cuiuscunque generis. nam indefinite scribit. nec est in *αὐτοῦ* legis ancilla, sed eu ma melecheta aimanuchum, id est, aut quod acquisiuerit fides uestra, id est sub fidei praetextu rapuerit, lucrata fuerit, acquisierit, turba fidelium, quo in numero sunt captiui, seruique non minus quam seruae & ancillae. Nisi ita intellexisset, poterat uti uocabulo amet, quod ancillam significat. uerum uoluit amplam legem condere, in qua non tantum scelus recens admissum permetteretur, sed quod est omnium deterrimum, omnibus sit concessum & laudabile. O sensu capti homines: ita uos ludunt praestigiosi interpretes, ut ista, auctore malo demone scripta non intelligatis? Ista lex confirmat eas quas superius de pederastia attuli. Ad hoc erat ista lex comparata, ut omnia sub nomine eius licerent, quae alioqui lege diuina, naturali, & instaurata, sunt prohibita. Egregia fides, & auctore digna. Quam sit turpis hic auctor in scribendo, non dico: proprijs uerbis utitur, naturae occultae propagatoriaeque tam in uiris quam in foeminis & brutis, actionumque ipsarum uocabulis spurcis & ulro que litis ubique uti solet. Sed nil mirum: quum uolens uidentisque uxoribus etiam propriarum pateretur adulteria, unde abiecti animi, & ad fraudes imposturasque tantum nati argumentum deprehendere licet. Captatis ergo sectatoribus tam dulci & beneuola lege, prophetae non tantum condonarunt quod iam auctore Deo fecerat licitum, sed etiam uxores culparunt, quod in propheta id reprehendissent, quod erat tam iucundum & bonum. parentes etiam sedatis animis muliebribus, suasere uxoribus ut repeterent domum prophetae, & per omnia illi obsequerentur. diuinitus enim illi fuisse reuelatum, non esse peccatum quod peccatum putauerat. Admirandae mulieres nil aliud parentibus dixere, nisi admodum esse amicum Dei hunc prophetam, quem ita Deus diligeret, ut omnibus eius cupiditatibus obsecundaret. Vbecharus & Homarus, alijque fabulae conscij, silentium uxoribus posuere, non quod Muhamedis aut eius nugarum curam haberent, sed quia res ea maxime ad eos pertinere uidebatur. Quum enim ditissimas pulcherrimasque uirgines darent impostori prophetae amenti & fontico in uxores, id eodem fiebat, ut ea potentia comparata res ad eos post prophetae mortem peruenirent. Ideo facilius scandalum sedatum est, paucis technas intelligentibus, illisque maxime se credere fingentibus, ut tandem plebs illa agrestisque turba, quum magnates nil moueri cerneret eo scandalo, sed credere reuelationibus uideret, lubens acquiesceret, neque descisceret, obiectum uero illi est frequentissime ab eo tempore etiam.

ab imperitis, quod toto capite repetit: Nil illum aliud quam imperium quarere, nec aliud quam diuinis præceptis cōmentaria & nugas affingere, antiquam technam ordiri, dæmonijs agitatū hominem non posse ulla Dei familiaritate frui: si quid boni habeat, scripturas antiquorū esse, nō reuelationē. Quibus argumentis motus dicit, sibi oraculo esse reuelatū, ut omnes ad tempus in sua desipiscētia relinqueret. eos enim non considerare, quod opes & liberos citius inde consequantur: quasi id uerum esset, aut præmium bonorū illa in hac uita essent. Verum superstitiosos & imperitos rerūq; transactarū immemores, nullaq; cōparatione rerū utentes, ambiguīs & incertis pollicitationibus retinebat, tanq; sub uno tyranno quàm sub alio feliciores essent. Nouerat nebulo miserōs homines calamitatibus & frequenti iniuria expilationeq; pressos, magis uel modica respiratione refici, quàm ante afflictiones maximis opibus. Ideo nouæ sc̄licitates quāuis modicæ, post res aduersas lætissimis pares uidentur. Non repeto hic, in Christum & Deum blasphemias, sæpius à me refutatas. Pergo ad reliqua,

Elnor, id est lux, 23. Medinæ scriptum.

Qualem fidelitatem in capite fidelium uidimus, talem lucem in isto sumus uisuri. ut enim præcedenti capite patuit hominis nefas, ita & in hoc se propalabit, auctoremq; illustrabit. Ait. Misimus Sora, & explicauimus eam, & misimus in ea miracula prudētiæ, si forte recordemini. Fornicatrix & fornicator feriatur singuli 100. plagis: & non capiatis cum eis misericordiā in lege Dei, si creditis in Deum, & diem extremū, & adsint testes supplicio eorum aliqui fidelium, fornicator non contrahat, &c. Istā ad rationem superius commissorum referuntur: Deum ideo plures uxores & ancillas & catamittos permisisse, ne committerentur adulteria: & si quis committeret, talia essent supplicia, qualia hic describuntur. Atqui ante hanc legem erat patria consuetudo & mos, ne ab uxore ullam aliam uir cognosceret, ne ancillam quidem. nam non fuisset in uitio, si id iam antè licuisset. Quam uero legem posuit, nunquam seruauit. Assa enim filia Vbechari, quam habebat charissimam, consuetudine multorum amasiōrum etiam palam utebatur. unde à multis admonebatur, ut illam saltem repudiaret: esse admodum turpe, primariam fœminam prophetæ ita publicè scortum agere. quibus nil aliud dicebat, quàm sibi esse dilectissimam, & ideo non repudiaturum. ignauus nebulo, nil honoris ob oculos ponebat, modo tyrannidem occuparet. Quum illam in uxorem, natam (ut dixi) 8. annos acciperet, delibaretq;, imperium uendidit, quod ait Plautus, dotemq;, non uxorem possidebat. & tamen sacrosancta Alcorani fides, & prophetiorum facinorum expositio, à relatione scorti publici, uxoris, & filix tyranni pendet, nec quicquam est ea fide sanctius. Nam eius sententiā dicitur dhache tzaalh, id est, hoc est certum & integrum: & quæ in prophanis iudicijs ob infamiā non adhiberetur in testimonium, ea legi diuinæ auctoritatem adfert. Eius scorti facinus maximum dissidium inter successores excitauit, unde factio Hali et Vbechari inceptit, qua plurimæ hominum myriades periire, & 30. consequenter chaliphæ sunt confecti.

Qui uero, inquit, accusant castas, & non accedunt cum 4. testibus, feriuntur 80. uerberibus. Tanquā domi sit facile habere 4. homines ad testimonium, ideo uult uideri legislator peritus, & ab utraq; lege discedere. Verū ista nō sunt posita propter fœminas, sed propter prophetā, & eius uxores. Nā qua lege non licet uiro accusare falso uxorē de adulterio sine 4. testiū probatione, eadē nō licebat uxoribus prophetæ, quæ nō habebant 4. testes, eum accusare de adulterio, tanq;

iam lex esset posita, eò omnia tendunt: quamuis licet cum m̄cipijs lege agere, ut si fortè cum quapiam alia deprehenderetur, non posset argui. Et ne admit-
tatur, inquit, in testimonium, qui falsò accusauerit. Quanto maiori pœna erat
digna Hassa Alcorani instauratrix? si qui falsò adulteriij accusat, t̄ta infamia no-
tatur, quanto maiori dignus erat qui cõmittit? Sunt hæc perpendenda. Et in
terim si conuertatur, & facit bonum, qui erat infamis, Deus est pius misericors,

Vt nullus det pœnas, hoc ait: Quis enim quum ad supplicium rapitur, non cõ-
uertit, & bene facit, si illi credatur? certe quiuis impius, iniquus, nocens, fit pius,
iustus, innocēs uerbis, dum urgetur; & si instetur, factis, itaq; si ad Deum remit-
tas pœnas, nullæ unquam erunt. Si uero, ait, non potest probare nisi per se, u-
nus testis satis est, dum attestationibus 4. dicit, per Deum ego sum de fidelibus,
& quintò, maledictio Dei super se si est mendax, & remittent ei (fœminæ) sup-
plicium si contratestetur quater, quod est uir eius mendax, & quinto quod ira-
scatur Deus super eam, si uir eius est uerax. & nisi Deus benefaceret uobis, &
misericordia eius, & certe Deus est conuersor sapiens. Videte quomodo fa-
cit uiam periurijs, dum in sacramento ponit probationem, quum nil uulgatius
sit sacramēto apud Mussulmanos, & interim ad infectum uadit, dum negat ob-
iecta contrarijs sacramentis fœminæ, ut iudici sit tempus inaniter terendū. Sed
ad alia uenio, quæ ad rem faciunt. An non audistis opinionem credentium
uirorum & mulierum apud se bonam, quum dixerunt, hæc est fictio manifesta,
Nonne uenerunt ad eum cum quatuor testibus? & quia non uenerunt cum te-
stibus, illi sunt apud Deum mendaces, & nisi Deus, &c. Videtis prodita myste-
ria, ideo uult teneri lege nunc posita suas uxores & domesticos, postquam ape-
ruerant secreta: nec illum tam male habet adulterium, quod iam incoepit præce-
denti lege fieri legitimum, quàm quod dixerant legem fictionem esse & stro-
pham. Nam illis meritò credebant sectatores, ueluti secreti prophetici conscrijs,
unde molestissime id fert, & uellet illas 4. testibus probasse esse fictionem, quū
iam antè patèret lippis & tonsoribus. Nam iam ante centies est illi obiectum, et
non flagitabat 4. testimonia: sed à domesticis prodi, ueritatis est argumentum,
ideo quatuor testibus opus. Sequor. Et quando detrahebatis ei linguis uestris,
& dicebatis ore uestro id, in quo nō est uobis scientia, & cogitabatis leue quod
apud Deū magnū est, quin potius quando audiuistis, de eo dicere debebatis, ne
fiat hoc nobis ut loquamur de hoc, absit, hoc est peccatū magnū. Quī fieri po-
test ut iste ppheta ita timeat linguas domesticorū & amicorū: (nā ita uocat mu-
minin & muminet) ita religiose coli & admirationi esse sua uult, ut de illis ne lo-
qui quidē liceat: oportet sanè esse lōge prædonib. & quibuscūq; perditis nequiorē,
cui domestici oēs sunt timori. Qui fit, ut si sit propheta Dei, nō mittat, ut alter
Moses, in seditiosos ignē diuinū; nō deuoueat, ut Dathā et Abirā, aut nō puniat
lepra, ut Mariā sororē: Non erat Mosi toties opus repetere, sum propheta Dei,
ut nil aliud in illius lege esset. Nō oportebat millies iterare, aiunt te ista fingere,
tu es dæmone agitatus, amens, & cætera uitia. Quoniā nulla cadebat similis in
Mosen & pphetas suspicio. Vnde quū omnī uocibus tot nequitiarū genera tibi
obiicerentur, fieri nō poterat, ut esses innocens. Vox enim populi in aperien-
dis sceleribus, uox Dei est. In nullo unq; uerorum prophetarum reperies, quod
de se ter aut quater asseruerit. Satis habebant diuinum nuncium protulisse, seu
crederent, seu non crederent audientes, at tu uolebas illos uel Iudæos, uel Chri-
stianos, uel ethnicos tibi adiungere. Quare ob tua scelera & uitia omnibus aper

ta, tam sæpe erat fingendum, mentiendum, satisfaciendum. Is est uerus sensus. Quod autem peccatū fuit loqui de lege Mosis, aut Christi: omnibus erant proposita quæ docebant, nec ullum erat peccatum de illis tractare. At dicit Buhartias interpret, non de lege, sed de rebus prophetæ secretioribus intelligit. Intellico, non pertinebat ad Assam, cuius causa agebatur, de adulterio prophetæ dicere ad populum. Non erat illius, & Hafezæ, de techna quam à parentibus eius conscijs intellexerant, disceptare, sed more aliarum in silentio præscripta diuina seruare. At ingens dolor illa scæminis elicit, potuerant ea tacuisse, donec iniuria illas compulit effutire quod nouerant. Si non credidisses, ab illis non fuisset confirmatum quod externi etiam rustici suspicabantur, credebant, obijciabantq;. Vetat uobis Deus ne redeatis ad simile in eternū, si estis fideles. Quod timet, uidetq; uerū, uetat authore Deo, ne proferat: ita illi erat Deus propitius. Et item: Illi uero qui optant ut scelus publicetur, apud illos qui crediderunt, habet supplicium magnū in præsentī sæculo, & in futuro, & Deus nouit id quod nō intelligitis. Iam coactus, scelus uocat: sed Deum ultorē dicit, si quis propalare uelit. O propheta bone, quodnam supplicium merei, qui uera dicit apud fideles: uis ergo mentiri: tibi erat statim peritura potētia, si scelestū, impostorē, adulterum, fonticū, maniacū, furiosum, sancta simplicitas nouisset. Nā à cæteris nō times. Mirū est illū Deum, cui seruiūt illi fideles, qui tuarū rerum sunt cōscij, illis quicquam cōmittere uelle, quod alijs nolit impartiri, ô perdita pestis, nō credidisses posteritati ista innotescere potuisse: Deus illa curabat scilicet, ut si qualem nosset Muhamedē, diceret, statim fulmina uibraret in eū, eamūe. Interim uelut aliud agens, interserit de elemosyna illis præcipuē danda, qui paupertatem & rerum abrenūciationem in uia Dei profitentur. Sunt illi prædones, quibus tota Asia & Africa est labefactata, ut nunq; tutò liceat illac nili summa cohorte, transire, digni elemosyna sanē. Nam ita petunt, ut si non des, ipsi rapiant. Vidi aliquando in Asiæ littoribus eam hominum pestem ita mendicare, ut nullæ ædes, nulli penates illis essent inuiolati, si non des quod flagitant. Sed ad rem. O uos qui credidistis, ne ingrediamini domos non uestras, quoad pulsaueritis, & pacem dixeritis habitantibus illas, hoc uobis bonum est, si forte recordamini. & si neminem in illis reperiatis, quousq; præcipiatur uobis. & si dicatur uobis, recedite, recedite. uobis hoc est honestius, & Deus quod uos scitis, scit. &c. Hæc prohibitio causa Hassæ & Hafezæ reuelata: quoniam astu & obseruatione eum cum Marina repererant, nec pulsauerant fores. quod ne fiat in posterum, monet. Timet adhuc deprehendi in scelere, hæc est causa legis, digna authore. Quod præscribit quibus personis scæminæ debeant ostendere decorem suum, quis non rideat tam accuratum legislatorem? Naturæ & rationis præscriptum id docuit longe hac lege honestius. Quid si sint deformes? nemini ostendere poterunt. decor uerolate patet. Tali loco potest ostendi, ut ne patri quidem, aut filio, tutò liceat monstrare. Fide & honestate in ea re opus, non lege. Non debere uero cogi puellas ad castitatem, id quod tendat pauci norunt. Quum probro & summæ intemperantiæ uerteretur prophetæ, quod tam impotenter amaret Marinam, & Assam octauo anno ætatis delibasset: ne sit in uitio, uult licere puellis ea ætate petere maritos. is est uerus sensus. Ista enim Asuar, sunt satisfactiones & leges de uxoribus prophetæ. Quis non admiretur theologiam huius hominis, qua Deum facit candelam in uase uitreo, quod est stella, & cætera. Vularum Mechenium sunt ista somnia, Interim dat omnibus idololatriis salutē; quoniam

quoniã illorum nemo non putat esse Deum quod adorat. ergo frustra, ut sapius antè dixi, leges alias dedit Deus, & tuam etiã ô Muhamdes. sed ita inuolucris dicta regit, ut impietas statim non se prodat. Postquam de falsa aquæ imagine dixit, inquit: Inuenit tamen Deum penes se, qui quod æstimabat adimplet. Adimpleo sacra crepitui uentris, cepæ, feli, boui, cercopitheco, crocodilo, ergo habeo Deum apud me. Quæ maior unquam potuit proferrî impietas: at captandi erant idololatræ, ne ob scandala desciscerent. Nam si qui erant Iudæi & Christiani, erant oculatiores, resiliabantq;. Postquam frequentissime dixit obediendum esse Deo, & eius legato, suis sectatoribus regna pollicetur, si persistant, ut eo fumo & spelactet illos. Præscribit demum quibus cum sit conuersandum, tanquam urbes non sint hominum coetus, qui consortijs retinentur. Nolebas audire sancta præcepta Christi & discipulorũ eius, quibus omnes homines loco fratrum sunt & habentur, ut ab eodem Deo formati, foeminae uero timore Dei & amore maritali omnino à facinore turpi abstinerēt. Meritò sane tot leges imponis miseræ foeminarum nationi, quã gregibus alantur, & quotidie maritos (uolui dicere heros) mutant.

Alphurcan 24.

Statim à blasphemijs in Deum & Christũ incipit, quod Deus non genuerit. Iam frequentiss. huic pesti probaui esse omnino impossibile quicq; in tota rerũ natura subsistere, nisi Deus ab æterno ex se crearet filium. Apud omnes gentes constat esse unam causam primã infinitam, quæ quãuis sit potentissima, nisi tamen sapientissima eadem & beneuola sit, nil potest omnino creare. Nec satis est in rerũ prima creatione tali sapientia usum fuisse, nisi quatenus durat ista uita, id est generatio & corruptio, eadem sapientia disponat, regat, conseruet in esse, quæcunq; sunt in rerũ natura. eam sapientiã nos filium Dei, & uerbũ uocamus. In potentia tota est diuinitas, in sapientia tota diuinitas, in beneuolentia tota diuinitas, nec tamen sunt tres diuinitates, sed una diuinitas. ueluti in cogitatione rei tota res est, in uerbo & explicatione tota res est, in operis complemento tota res est: nec tamen sunt tres, sed una res. Ista eorum hominum causa, quos hæc pestis fascinauit, crebro inculco, ut à blasphemia in Deum & Christum eius cessent, Christus ergo Mariæ filius, sapientia patris est, ab æterno genitus. Quum autem uisum est diuinitati, ipsa sapientia iunxit sibi nostram carnem ex uirgine, factusq; Deus homo est, contra quem perditus iste nebulo comparandæ potentia causa insurrexit: Sed ueritas Domini manet in æternum. Ingerit demum, obiectiones illi fieri solitas, esse fictionem, alios illi præstitisse subsidium, quod de Iudæis constat, illum enim promouerunt in persuasionem suam, cum esset idololatra, inuitatum affinitatibus deuinxerunt. Nam potius moreretur Iudæa, quã ut uiro alienæ persuasionis etiã hodie nuberet. Duxit uero nõ unã, sed quatuor aut quinq; ditissimas. Doctores, qui in Christum illum armarunt, fuere Abdalla ben Salom, quo amanuensi usus est, quem demũ dolose in lecto dormientem necari curauit. alter Nehabanus Mahaniae filius. tertius Chabinus, qui principes erãt synagogarũ, illis innumeris accessere, hominemq; decennio instruxerunt, donec ab eo desciscentes reliquerũt hominem impium. Est etiam usus opera uiciorum Christianorum, quos uocabulo spathariorum nominaui sapius, à quibus omnia deprauata & lacera hausit. Ex quo Iudæi defecerunt, se potissimum ad Christianos dogmate Nestorij laborantes contulit, frequensq; & furtim adiit speluncam, non longe à Iesraba, in qua agebat qui-

dam heremita Nestorianus, qui illi cum multa alia, tum potissimum historiam 7. dormientium ad manifestam resurrectionis fidem narrauit. Illique fuit Gabriel in Medina, quemadmodum Iudaei in Mecha. In illis historijs prophetae quas in flumine merisit Merbas Chaliphas, erat notatum etiam paulo ante mortem Muhamedis, Iudaeos uoluisse in prophetam eleuare Halim nepotem huius prophetae, iuuenem admodum, qui dum incautius antrum quaerit factioni aptum, reperit in spelunca Muhamedem, cum Nestoriano monacho, sitque apertum quod omnes suspicabatur, eum aliunde quaerere doctorem quam a spiritu angelico. Mirum in modum itaque timet nebulo, ne aperiantur technae. Muneribus magnis iuuenem deuincere satagit. non potest tamen facere quin res prodatur: cui & in hoc loco, & in multis alijs occurrit, nil aliud quam comminationes diuinas afferens, dicensque esse iniuriosos qui ista dicerent. Ita se prodebat fucus. De Sergio Nestorio omnibus fuit in confesso. uerum ista omnia sunt derasa ab eorum historijs: nec nisi commentationibus Suneh ualent probari. Pergit comminari illis qui nil nisi insanum esse dicebant, qui quotidie uespere & mane ea acciperet aliunde quae dictabat. Si angelum haberet, debere illi prospicere, ne ex alieno amplius uiueret. Demum tanquam esset propheta, dicit non esse mirum si illi & Alcorano contraueniatur: omnes enim prophetas habuisse aduersarios. At si ideo aliquis est propheta, quod aduersarios habeat, sunt latrones, homicidae, praedones, impij, malefici, & ceteri improbi inter prophetas, nam omnes bonos, leges, iudicesque infensos & infestos habent, ut quibus moliuntur perniciem. ita fuisse prophetam Muhamedem nemo negat, multis uero argumentis id confirmatum reliquit. Reliqua solitae sunt repetitiones.

25. Sagra, poësis.

Quum nil aliud quam falsa ueris admisceat, historijs ueteris Testamenti adiungens cum multa mendacia, tum fabulas uetularum Arabiae, atque solita recitet miracula & blasphemias, iam supra refutatas, ideo nil in hunc locum scribo.

26. Formica.

Sibi patrocinator, suisque applaudit uitij, quum Mosem facit ex stipite ignem petere a rubo, Deumque uocare ad se sine timore. Non enim mei legati nisi qui peccauerint: deinde si conuersi fuerint, Deus est misericors et pius. Quamuis enim esset omni uitiorum labe inquinatissimus, tamen Deum sibi propitium & familiarē adserbat, nec obstare uitia ad pietatem & prophetiam. Dein iungit mendacium historiae sacrae, quod Moses uenerit cum 8. miraculis ad Pharaonem: quum iam ante dixerit cum nouem, & in utroque sit mendacium, quum sint decem. Deinde fabulam de Solomone fingens, ait: Et successit Solomon Dauidi, & dixit: Heus homines, edocti sumus loquelam auium, & donati sumus omni re, quoniam hoc est bonum insigne, & inuocati sunt a Solomone cohortes daemonum, & hominum, & auium, & illae conuenerunt, quousque uenit ad flumen formicae. dixit formica: o formicae, intrate in habitacula uestra ne uos rapiat Solomon, & cohortes eius, & ipsae non parcent. & excitatus est clamor a uocibus earum & dixit, doce me ut laudem te pro beneficio tuo, quo benefecisti mihi, pro me & patre meo, ut faciam bonum, &c. Quis ferat audire istas ineptias: at ista nil sunt, si cum upupa, & eius colloquio, legationeque & praedicatione conferantur. Videat ineptias illas quibus Deum hominesque ridet, qui uolet. Nil amenius, aut delirius reperiri potest: & tamen ista lex a Deo est, & diuina. Taceo horrendas ineptias de throno, regina Saba, famulatu daemonum: quae omnia ad muliercu-

liercularum terriculamenta sunt prolata. Miror quid habuerit frontis illa pestis: quæ homines ut saxa & fungos iudicabat, si quid tamen iudicabat. In hoc capite uoluit Iudeis gratificari, & eorum sacra ditare: ideo illis pollicetur, se multa in hoc Alcorano aperturum, in quibus disceptant. Reuera credo huic homini nil potuisse proponi, quin responsum dedisset: quod solū stultis & amentibus licet.

27.

Mosē in mare proiectum fuisse, falsum est. in flumen Nilū necandos mitebant. unde sublatu à filia Pharaonis, est educatus. hic ab uxore, antea à sorore: usque adeo nil mendacio caret in hoc homine. Quid non affingit historiæ sacræ? De Pharaone, Hamane, de clauē thesaurorū, quam quadraginta homines non mouerent, historia aliunde petenda ex libro Hafsīar, cum Alborach & Gabriele. In fine huius capituli iugulat suos chronographos, qui lumen ab Adamo in eum adducunt, prophetamq; circumcisum natum dicunt. Si enim erat propheta à natiuitate, qui sit, ut nesciret tandiu, ut usq; ad 40 annum ætatis non senserit aut sciuerit se esse prophetam. quod uero aliquando non putauerit, ipse fatetur. Dic, inquit, creator meus nouit quis est directus, & quis est in errore manifestus. & non sperabas quod tibi traderetur liber, nisi de misericordia domini tui, non sis ergo elatus super blasphemos. Hoc in loco se parcere fingit idololatriis, cum quibus fuerat educatus, imbutus, & initiatus. Sed futurum non putabat, ut posteriores Chaliphæ illum tam magnum olim facerent: nec hi satis aduerterunt, quid de se sit factus.

28. Aranea.

Nō est quicquam authore in hoc capite dignius, quàm quod omnium animantium resurrectionem futuram pollicetur, ut non tantum animantia, sed & creaturæ inanimatæ sint æternæ futuræ. Vocabulū enim chelec, est generale ad omnia creata. De brutis, id in rationibus fidei, in libro Tezchere elimam est scriptū, pro fidei articulo. Si miracula sunt apud Deum tantum, & aliqui prophetæ habuere, illi erant Deo proximi. Quum autem non habeas, es à Deo alienus. Nō fuerunt ergo luporum, borachi, truncorum, lunæ, & cordis miracula uera, sed falsa, quoniam tu non es Deus. Mitto hic aliquot capita, per similia cæteris, ut ad magis notanda ueniam, ad 32 Sora, quæ aperit nobis multa præclara facinora prophetæ.

Elagzab. Primum uidentum, quum uiolenter in Medina in alienas facultates & hæreditates inuolauit, Iudæosq; & cæteros habitatores expulit, ut coacti fuerint auxilia à cōtribulibus petere, innuitur his uerbis. Memineris quando dicebant duplices corde, & in quorum cordibus erat morbus, non præcipit eius Apostolus nisi damna & incommoda, & memento quum quibusdam ciuibus Iezribæ dicerent, non est uobis locus, recedite: & petebant licentiam quidam eorum à propheta, dicentes domus nostræ sunt ruinosæ, & non erant desolatæ, sed uolebant subterfugere. &c. quibus uerbis, & consequentibus, sibi ideo ius esse in rebus eorum dicebat, quod nō acquiescerent persuasioni. Nam quū 10. annis Mechæ cum Iudæis esset fabulam istam exorsus, & illi aperto furo defecissent, quum illi fuit 50 uitæ anno, aut circiter exulandum, miseris Iudæos & Christianos Iezrab habitantes suis sedibus expulit, eò prætextu, quod in cordibus eorum esset morbus. ea fuit æquitas prophetæ. Miseri uero Iudæi suadebāt multis sectatoribus, ut ad sua relicto propheta redirent, ne turba premerentur, quod quum sensit, acrius sæuijt æquitas prophetica. Primum satis habuerat pupillum

pillum fortunis omnibus spoliasse in eadem urbe, nunc illi nil satis est. Primū satis habebat occupauisse locum, in quo ageret animi gratia; nunc uult figere sedem. Maximum uero argumentum suæ crudelitatis relinquit, quum in multis locis, tum in isto paulo post. Et quum accedimus, uides eos ueluti mortuos, et more angī: quum autem abijmus, acuunt linguas suas, ut te reprehendant.

Quid aliud ueniente tyranno fieret: presente illo omnia imagini mortis similia sunt, nec liberè licet iudicare, nisi quum abscesserit. Sed confirmanda est ista æquitas. Quosdam eorum interficietis, alios captiuos agetis, & eorum occupabitis possessiones, bonaq; & terram, quam nunquā eratis ingressi, quia Deus super omnia potens. Id est, Muhamedes est prædo crudelissimus, qui sub nomine Dei nil sceleris non cōmittit. Sed erat agenda unā cum propheta cohors scēminarum, & terrore numinis regenda, ut omnia prophetæ & domi & foris licerent. Sed oblitus eram pulcherrimum & bene propheticū locum, qui quamuis in exemplari Africano non est, est tamen in alijs. Et si non cognoscatis patres uestros, aut fratres uestros in fide & opibus uestris, non est uobis necesse in eo, quod peccatis in eo, & ideo ne ambigant corda uestra, quoniā Deus est misericors & pius prophetæ, illi sunt fideles, &c. Ut liceat scētoribus in parentes iustissimè scēuire, & patres fratresq; occidere, prætexi ignorantia nomine fidei satis est: & Deus est propitius prophetæ, cuius causa ista agūtur. Quoniam indixerat fratribus bellū, & iam quosdā necauerat, uolebat ob nouam fidem ne patres quidem à filijs agnosci, sed confici patres, fratres, cognatos, affines. O quantum ista à pietate Christiana absunt. Ad scēminas redeo. O propheta, dic uxoribus tuis, si mundum istum amant, & ad decus eius accedāt, dabo eis uitam & delicias multas. Hoc, & sequēs uersus, pertinet ad diuites illas quæ reliquerāt hominē, & erant ciues Mechenes ditissimæ. illis ergo pollicetur, quod alijs prohibet: ut planè de eo dicatur, quod libet licet. Terriculamenta addit, duplici pœna dignas esse si non accedant. hoc em̄ est peccare, in hoc loco. alioquin magnū à Deo præmiū, si obediant. Magis parcit Deus legato si occiderit parētes, quam alijs hominibus. Si nō pareant uxores, duplici pœna sunt dignæ. bona æquitas.

Iam antè dixeram (quod scēpius notare potui) Deum sibi socium facere Muhamedem. Statutum est, ait, præceptum à Deo, & à propheta eius, ut non sit fidelis sine fideli. Nonne esse eius aūthoritatem diuinā parem contendit, dum imperij diuini uult haberi socius & particeps: quoties inculcat: Audite Deum & prophetam eius, obedite Deo & legato eius, qui non credunt Deo & legato eius, &c. an non est participare diuinam potentiam? Moses, Esaias, Ieremias, ceteriq; prophetæ dicebant, Audite uerbum Dei tantum, non, Dei & prophetæ, ut iste nebulo. Illi enim nil sibi quærebant opum, honoris, fauoris, ut iste pseudopropheta: & ideo satis habebant, impulsū diuini spiritus aperire. Is quū nil à Deo aut recto iudicio, nisi aliunde emendicatum haberet, nunquam non se ipsum Deo iungit, & inculcat credulæ turbæ, ea est falli natura, ut nunquam nō se tanto ardentius & frequentius commendat atq; ingerat, quantum minus ueritati accedit, dum enim crebro animos commendationibus occupat, examinandi occasionem tollit, & eludit, ne agnoscat. Sed cōtinuus sermo in aliquot uersus est audiendus. Non sit, ait, fidelis sine fideli, quandoquidem statuit Deus & propheta eius præceptum, si uobis bonum est præceptum eorum, & qui a uersatur Deum & prophetam eius, iam errat errore manifesto. Hæc eodem ac supra pertinent, ut participet potentiam cum Deo. Sed de Zeido:

Et quando dicebas, illi cui benefecit Deus, & tu benefecisti. serua tibi uxore^m tuam, & time Deum, & tegis apud te quod Deus reuelat, & times homines, & Deus dignior timore. & quando compleuit Zeidus ex ea appetitum, iunxit eam tibi. Ne sit apud fideles scandalum in uxoribus seruorum suorum, quando impleuerint desiderium ex ipsis, & sit præceptum Domini factum. Non sit super propheta scandalum, in eo quod dixit Deus, Habet legis potentiam. Deus erat in illis qui iam ante decesserunt, & est præceptum Dei potentissimū. Apud quem peruenit prophetia Dei, illum timēt omnes, neminem timet nisi Deum, & satis est cum Deo acquirere. Non est Muhamed pater ullius uirorum uestrorum, sed est propheta Dei, sigillum prophetarū, & est Deus in omni re sapiens.

O quam magna mysteria hic latent. Muhamedes à puero pene Zeidum seruum domi habuerat, cui ut primus initiaretur Mussulman, libertatem non sine ingentibus pollicitationibus dedit. Paucis post annis iam ex prædis ditatis sectatoribus, quia fideliter admodum curabat rem familiarem, dedit illi cognatam suam in uxorem, cū qua nescio quot annos agens summopere illam diligebat. Quum autem in Medina ageret gens prophetica, & iam regnum exercere inciperet Muhamedes, est captus cognatæ amore serui fidissimi uxoris. itaque adiens domum eius, non inuento marito, dixit foeminae (ita in libro Hassiar scriptum est) Zeidum suæ portæ optimum cardinem delegisse, mandauitque foeminae illa uerba non capienti, ut marito diceret. Quæ ubi audiuit Zeidus, statim (ut qui iam pridem hominis mentem nouerat, interpretarique ambigua prophetice sciebat) dixit, Cardinem quidem uxorem intelligere prophetæ dictum, portam uero esse domū: id quidem significare uoluisse, se habere elegantis forma uxorem, illam oportere se relinquere, ut adiret prophetam, ita esse hominis ingenium. nisi statim iussa facias, cogere uerberibus & morte solitum. in lachrymas ambo soluantur. nec mora, adest prophetia quæ iubet Zeidum uxorem repudiare. parendum extemplo est, excedit domo, proxima die nubit prophetæ 12 uxores habenti. Is est historiae propheticae tenor, is sensus. Magnū uero scandalum est ea de re obortum, quod tam iniquus fuisset abstulisse alienam uxorem, & tam nefarius ut cognatam duceret uxorem quā alijs legibus prohibuerat. Nunc litera est examinanda attentius. Improperat seruo in principio beneficia recepta à se, & Deo, id est à præda. Nam præfuit multis aggressionibus mercatorum, quibus undique obsidebant Mecham, ubi factus est diues. Quum uideret uehementem esse omnium offensionem, dicebat illi, se iussisse ut seruaret uxorem, quum repudiare coëgisset. Quum uero ne hiscere quidem auderet eo præsentem, conquiretur autem absens de illata iniuria, dicit illi obmutescenti, & factum timore approbanti, celare illum apud se aliquid, sed Deum reuelaturum. id est, si audiuerit de ea re quicquam, esse de homine actum, autoritate Dei moriturum. & quod non debeat timere homines, sed Deum, id est furorem & insanam prophetæ rabiem. Tum demum in lege ponit, quod commisit, id est idem quibusuis licere in domesticos & subiectos, quod illi: postquam scilicet miserum subiectum coëgerint repudiare uxores, ut statim eas ducant, dicantque postquam uoluntatem compleuerint in illis, scandalum non esse domino, uel timore mortis seruum cogenti ducere illam in uxorem: & quia Deus dixit, est factum. Ita ex eius sceleribus natae sunt leges, quibus idem liceret alijs, quod illi. Mulieres multas duxere, quia multas habebat, seruae & ancillae omnibus sine uitio licet, quia id uitio uersum erat prophetæ, catamitti sunt legitimi, quia prophetæ placebant. Inire bru-

ta eadem lege licet, omnia prædari, omnium uitæ infidiari, omnibus licitum factum est, nomine fidei prolato: quia propheta licuit, relictam serui coacti ducere est honestum, quia propheta probauit. ô cæci homines, has impietates potestis ferre, nedum illas Deo adscribere, & serio de illis commentari. Sed pergo.

- » Non est scandalum prophetae in eo, quod iussit Deus. At Deus iubet quæ illi sunt libita, ergo quæ libent, licent, hæc est lex. Erat potens præceptum Dei in antiquis, id uerum est, ut signis, miraculis, prodigijs, rerum prænunciationibus pollerent: non in ciuibus, suis fortunis spoliandis, nō in fratribus & parentibus necandis, non in somnijs & mendacijs ab antris referendis, non ad aliena hostiliter inuadenda, non ad bruta ineunda, non ad opprimendos seruos, euertenda omnia peccata, & cætera facinora quæ exhorresco referens, cōmittenda. In his & similibus rebus fecisti potentissimum Dei tui præceptum. Te uero habere Deum à toto orbe differentem, certum est, Deus naturæ permittit quandoq; aduersa homini contingere, Deus Muhamedis iubet & probat quæcunq; in naturæ ruinam tendunt. Sed audiamus huius prophete conditionem. Ad quem
- » peruenit prophetia, eum timent omnes, neminem timet. O miserorum hominum patientiam, ruat in fas & nephas, sacra & prophana euertat propheta, nemini non adferat ruinam, nil timet. Quis tyrannus sanguinarius sibi commodiorem legem excogitare potuisset? Ob impium facinus admissum, neminem timet Muhamedes, quamuis sexcentas iniurias intulerit, unde constat nō usum fuisse legibus, qui omnibus legislator esse uolebat. Nam si ullam humanitatis rationem in se habuisset, saltem offendisse hominem timere debuisset, uerum non timet nisi Deum. At qui impia flagitia committit, & se Deum timere dicit, nōne mentitur, & Deum esse nullum factis ipsis affirmat? At prophetae potius parcit, quàm alijs, ut antè dixit, Peccatum tanto grauius esse solet, quanto maior qui peccat habetur. Muhamedes uult omnium maximus esse, & tamen nil peccare, dum in Deum naturam & hominem delinquit. Sufficit huic cum Deo acquirere. Prædo, fur, latro, tyrannus, modo cum nomine Dei capiat, omnia sunt illius. Ita sunt partæ opes uestri primordij, ô Mussulmani. Quod sequitur, est
- » paulo obscurius: Non est Muhamedes pater ullius uirorum uestrorū. uolebat hoc innuere, nil officere consanguinitatem, quin posset cognatam ducere. nam modo non esset filij uxor, poterat eam sua lege accipere, ueluti legitimam. Ideo, quod antè dixerat, Non est pater uirorum uestrorum, quoniam uestras uxores accipit in matrimonium cum lubet, est uero sigillum prophetarum, id est complementum, postquam nullus erit, erunt tibi similes, quamdiu mundus durabit, uerū nulli ante te 600. annis debebāt amplius uenire. Nam finis legis & prophetiæ Christus Iesus Deus homo, fuit sigillum prophetarum. frustra enim & stultè fecisset Deus, si post missum omnium remedium summum, seruasset sibi aliud minus. Maximus uero prophetarū, etiam Muhamede fatente, fuit Iesus Christus. Post maximum autem remedium adhibitum rebus humanis, non potest esse locus minori. Nam si ægre fert onus suum columna, idem onus quomodo poterit à palo uel pertica sustentari? Tu non es malorum sigillum Muhamedes? sunt adhuc uenturi tibi similes ad finem usq; mundi, donec ueniat omnium nequissimus & ultimus antichristorum, cui omni genere uoluptatum & uitiorum in religionem admissorum strauisti uiam. Te uero superabit, quia mendacibus signis confirmabit suam potentiam, tanto breuius duraturam, quanto maiori impetu erupturā, Sed Deus est reuera in omnibus rebus sapiens, potensq; tibi
- extre-

extremum supplicium in diem iudicij differre. Ad cætera.

Adorate Deum mane & uespere, ipse est qui orat pro uobis, & angeli eius, ut educat uos de tenebris ad lucem. Mirum certe est quem possit Deus orare, nisi seipsum oret. Si de Deo quatenus Deus est, nil ineptius cogitari potest. Si te uel inuitum coëgit spiritus, uelut Saulem & Caipham, ut hoc proferres de Christo, contra quem scribis, spiritum, non te laudo. Habemus uero aduocatū apud patrem, Iesum Christum Deum hominemq̄, qui & propitiatio peccatis nostris est, eadem sententia repetitur non semel, ut intelligatur. certe intelligis Deum seipsum orantē, & eius angelos, nam cōiunctio id docet. Quāuis pudet ineptiarum, tamen sunt etiam addenda ista priuilegia, sibi ipsi à seipso concessa, contra præscriptum aliorum. O Propheta, inquit, nos facultatem dimittendi uxores tuas tibi facimus, quum dederis illis præmium earum: & etiam ancillas, quū dederis præmium ex his quæ tibi contulit Deus: & filias patruī tui, & filias amicituæ, & filias auunculi tui, & filias auunculæ tuæ, quæ peregrinantur tecum. & mulieres fideles, si dederint seipsas propheta, si uoluerit propheta ut iungantur tibi, tibi bonum est, præter fideles. Iam nouimus quod exposuimus apud eos de uxoribus, et ancillis seu mancipijs, ut nō sit tibi offensio apud ullos eam ob rem: quoniam Deus est pius & propitius. coniunges tibi, & amplectere quam uoles, & quā optaueris ex illis quas absoluisisti, nec est hoc tibi prohibitū, quæcunq̄ licet, si placueris oculis earum, & non contristantur, & si acceptant quæ das illis omnibus. Non est concessum tibi ut uxores permutes, id est ut parentes & alienas habeas cum tuis. At si placuerit tibi pulchritudo earum præter ancillas, Deus est pius. O qui creditis, nō intretis domos propheta, nisi permittatur uobis, ad comedendum, non respicientes uasa. Sed quum uocati fueritis, ingredi mini: & quādo comederitis, discedite, & ne recitetis facta, & res gestas, quoniā hæc agrè fert propheta, & ueretur à uobis, & Deus non ueretur ob uerum.

Sensus hic est copiosus. Quam legem alijs posuerat, ne repudiare sine iusta causa liceret, illius sibi gratiam facit, quum ob multa, tum ob parentes. Erat enim ea charitate nebulo, ut omnes parentes à se abigeret, quia illis non utebatur, quaslibet etiam sine dotali instrumento posset in uxores habere. Cæterum quum, ut lege pari eas tractarent, alios obligatos uellet, quas uult probat, accerset, repudiat, pro arbitrio tractat, nulla in uniuersum teneri lege uult. si accipiant munera, si arrident, statim sunt legitimæ uxores propheta. Nec debet ob ullam rem pati scandalum quicquid committat: quia Deus est misericors & pius. Cæterum, quia scelera omnium generum domi committebat, quibuscum uolebat, catamittis, ancillis, uxoribus, Secundū dispositiones uarias dispositis (quod honeste non possum dicere) abutendo, nolebat quenquā ingredi domum suam, nisi inuitatum ad mensam: & inuitatum nolebat aspicere pocula & suppellectilem, quoniam prædæ orbis Arabici apud eum uisebantur. Præterea uolebat silentio illic agi: quoniam ex occasione rerum quas illic uidebant cōiuiuæ, facinorosa scelesti hominis narrare cogeantur, quod admodū male habebat hominem. Ideo authorem uindicemq̄ istarum legum Deum facit. Iudicate prophetica facinora, æstimateq̄ authorem. Fuerant multum stupidi antiqui in falsis religionibus prædonum & perditorum hominum recipiendis, sed magis scelestus ab orbe condito, aut magis ineptus non fuit. Vnde apparet, quanto sanguine ista suaferit, quotq̄ hominum milia necauerit ut suaderet. Sed miror quomodo eos qui domestici erāt, terrere potuit his nugis, Verum quisq̄ etiam domesticus pa-

33. rebat edictis sanguinarijs. Audite præscriptum. Si non recesserint ab urbe,
 33. in quorum cordibus est morbus, & si pergant spargere in ciuitate rumores, ma-
 33. ledicti sunt. ubicunq; reperti fuerint, capite eos, & occidite. Quia mulieres pau-
 lo antè aperuerant technas, & erant omnia propalata; ideo mortem minatur, si
 quis hiscat: & ea occasione, quem uidebat diuitem, aut bonas ædes habitantem,
 dicebat in eius corde esse morbum, nisi itaq; sibi salutem fuga & rebus relictis
 quærent, præcipue Iudæi, fabulæ & incendij authores, necabantur. Et merito
 sanè sunt illic afflictis, & rebus spoliati, qui in Iesu Christi inuidiam, gradū huic
 pesti ad tyrannidem comparandam fecerant. Sunt itaq; his & similibus legibus
 omnino oppressi.

33.

Quæ sunt in cap. 33. pudet referre, de dæmonibus Solomonis, & corū operi-
 bus, atq; de uentis. Sunt omnia upupis, auibus, & formicis eiusdem similia: quæ
 certe si aliqua anus delirantissima recitaret eo modo, non posset infantulos &
 nutriculas audiendo retinere. Et tamen, si dijs placet, ista sunt à Deo: & non
 pudet harum nugarum interpretes, sed uelut in serijs in illis immorantur. Effu-
 tit demum tacite in Christum blasphemias, hortaturq; tenues, ut exemplo diui-
 tum credant. Verū, ut inquit, sæpe non habebant scientiam, quam habebant ma-
 gnates: quia erant periti fabulæ, quæ pauperes ignorabant, & proferebant. Ideo
 proprio nunc appellat uocabulo utrosq;. Pauperes quidem mutzehiphune, id
 est afflictos & debiles: diuites musteherine, id est superbos & elatos, erant e-
 nim apud eum magnates, qui paulo antè erāt proletarij, capitecensi, cerdones,
 & sellularij, talium enim confortio, iunctis aliquot diuitibus ex Mecha, auxit
 comparauitq; potentiam. Pauper autem nuper, & compendio ditatus, uix ullis
 legibus potest teneri: ideo superbire solet.

34. Angeli, aut creator.

33. Laudetur Deus creator cœli & terræ, ait, qui fecit angelos apostolos, prædi-
 33. tos alis duabus, tribus uel aut quatuor, addit in creatione quod uult, &c. Quas
 nanias in principio offert, qui dicat angelos fuisse aliquando apostolos, seu pro-
 phetas. Vtrunque enim uox rossol significat. Cui ergo populo annunciarunt:
 quam legem dederunt? Legimus adijisse tres angelos Abrahamum, sed nec le-
 gem dedere, nec alas habebant tam multifarias. Verum ista aliò tendunt, quo-
 niam in recitatione peregrinationis & æquitationis Alborac, dicitur, habuisse
 Gabrielem alas 70. & uidisse angelos infinita milia alorum habentes, & cen-
 ties milies mundo maiores, & ideo ut uideatur angelos uidisse, hoc mysterium
 alarum proposuit, quū tamen in sacris quoties spectra angelorum sensibus hu-
 manis se ingessere, nulla de eorum alis facta sit mentio. Remigium alarū ideo
 adhibetur corporibus, quod in aëra nil posse ferri uideat, sine eo molimine. at
 spiritibus corpore destitutis, nullis alis opus est, nisi ut ad nostri sensus imbecilli-
 tatem diuina accōmodemus, quū in hoc corpore nil nisi per exempla et obiecta
 cōcipere possimus. Omnia inferiora contra Christū militant. Nil enim suasu Iu-
 dæorū suorū informatorū aliud uoluit in toto Alcorano, quàm extinguere glo-
 riā Christi *bravθgawz*, quod ut maiori prætextu facere uideatur, omnia naturalia
 in Deum authorem refert, tanquam id negemus, ut scilicet Christus nil creauis-
 se uideatur, quum tamen sine ipso nil sit factum, potuerit uel fieri. Nam Deus,
 quamuis potentissimus, sine uerbo sapiētiaq; nil creauit: quod Salomon in pro-
 uerbijs tantopere celebrauit, ut admirer ita mente captos Iudæos, qui illa le-
 gant quotidie, nunquam intelligant, Quod autem idem uerbum, sapientiæue,
 princi-

principium, filius sit Christus, id ex multis rationibus primo libro probaui. Nā quæcunq; insignia miracula edidit Christus, proprio (ut sapius dixi) nomine edidit, quod Dei tantum est. Quotquot fuere à discipulis & sanctis facta, eodem nomine sunt facta, quotquot illi subscripserūt, eiusq; præscriptis sunt usi, illi sunt omnino immutati, atq; cæteris hominibus dissimiles: quam immutationem solus Deus potest facere. At in nomine Christi ea omnia fiebant, ut si in uerbi, qua mihi mentis conceptus aperitur, quæcunq; sunt summa aggrederer, facerē, completerem, eadem & nomine cogitationis & nomine operis facerē. Nam res eadem est in cōceptione, seu cogitatione, & eadem in uerbi explicatione, & eadem operis executione. Diabolus aliter non poterat sibi denuo attrahere genus humanum, nisi prætextu gloriæ Dei, tanquā gloria filio Dei adscripta esset contraria diuinæ: quum reuera Dei gloria nunquam apparuerit, antequam illam Christus corpori humano iunxerit. Nō loquar in hoc cap, de fœlici & solito paradiso, in quo flumina uini, lactis, mellis, fructus, uestes fericeæ, monilia aurea, gemmæ, cibi, potus, concubitus, & cætera uoluptatis corporeæ instrumenta habentur: quum Muhamedes nō sit alio nomine factus propheta, nisi ut in hac uita eum paradisum à spolijs & sanguine partum consequi posset. Sed sapius iū admiratus, Deum nō potius ebrietatem in paradiso timuisse, quàm in hoc mundo. Ratio in promptu est. Non dolebit caput Muhamedi, quia de eo affatim bibent, & non inebriabuntur: affatim agitabunt, & semper subactæ erunt uirgines. O magna gaudia, ô fœlices porcos, qui reuiuiscunt: ô fœlicia præmia. Is est legis ab homine receptæ scopus. Et uos non pudet ô Mussulmani: ita sensu communi caretis, ut multis brutis animantibus sitis magis insensati? Tacito enim natura sensu bruta contra uestram legem inclamant, fides & amor coniugalis turturis, uerecundia camelii, elephanti mundicies, palumbū oscula, & sexcenta alia uos ante Deum condemnant. 35. Iurat hinc ad finem libri frequentissime, ut quod uidebant esse falsum, sacramentis prophetæ uicti uinctiq;, rudes qui aliquid pensi illum habere de periurio putabant, id tandem crederent, quod antè timoribus atq; tormentis, spoliationibus, imposturis credere incœperant. Quanti uero fidem faceret, fide coniugali omnibus uxoribus abrupta indicat. sacramentum apud Hassam & Hafezam exhibitum, & statim ob scortum neglectum & infractum: fœdus cum Iudæis percussum, & postea ita irritum factum, ut ferè omnes perdidit: quum quas leges natura dedit in conscientia, quibusq; cum ea paciscimur, fregerit: dum fratres, parentes, ciues, amicos iugulandos iubet, curatq;. Itaq; fuere mente admodum capti, qui post neglectum Deum, post exutam naturam humanam, post cladem omnibus allatam, sacramenti habiturum rationem putarunt. Iurat ergo hoc in loco per sanctum Alcoranum prudens, quasi prudentia sit extra animam. Vult uero sibi subscribi ab exemplo Apostolorum (nam omnes prophetas & falsos & ueros unà iungendo, ad fastidiū usq; ingesserat antè) quos in Antiochia repulere, quū essent à Deo missi. ita habet.

Et proposuit illis similitudinem. Ciues urbis, quando uenere ad eam legati, quum ad eos missimus duos, mendaces eos dixere, & auximus numerum tertio, & dixerunt, nos ad uos sumus Apostoli. Dixerunt, quid uos nisi homines, similes nobis, nil quicquam cœlitus concessit uobis Deus, nec aliud quàm mentimini. Dixerunt, dominus noster scit quod nos sumus ad uos destinati. nec ad nos pertinet, nisi manifesta prædicatio, &c. Dicunt huius loci interpretes, fuisse Petrum & Mattheum, aut alium Apostolorum quempiam, quos noluerit Antiocheni

tiocheni audire, donec sanarunt hominem diuitem Abibaiarū nomine, postq̄ in Christū credidisset, qui statim in tota urbe clamare cœpit, Audite eos qui nō petunt à uobis præmiū, & sunt directi, unde rex cōmotus, hominē interfecit, & trulit duos Apostolos in carcerē: donec uenit Paulus, qui rogauit regē, ut uideret illos, & quam legē docebant, tanq̄ illis incognitus. ubi exisset, oblata est eis puella natiuitate cæca, quā statim sanauit Petrus, pariter & puerū. Porrò puella illius principis erat filia. tunc sunt Antiocheni conuersi ad Christū. Hæc Buharias interpres, & Hamahiseri, in hunc locū. Quod illos repulissent & uellent lapidare, capitā simili suos facere, qui nolint prophetam Dei audire & recipere, quū illos & alios omnes prophetas repulerint, tanq̄ iam esset Apostolus aut propheta. Illis inductionibus cœpit miseros rusticos captare, & se illis ingerere.

In sequentibus capitib. eadē sacramenta interponit, eosdē paradisos cū castis mulieribus, id est uirginib. cū quibus 50 annis in ecstasi Veneris agent: infernū cū ueneno & arbore zacomij, &c. Repetit uentos & demones nutibus Solomonis obedientes, & sexcetas fabulas. Sunt uero eo breuiora capita, quo magis ad finem accedunt, ita ut ultima sint linearia. ideo nō est ita in illis, ut in primis, immorandum: quum præcipua capita rerum in superioribus attigerimus, ut nostris hominibus curiosis ea aperirem, quæ scire par est dicturo de his ineptijs. Vellicatim hinc ad finem quædam carpam, si quæ facere ad rem uidebuntur. Ero diligentior in Arabica editione.

In cap. 41. quod uocant occidui Sori, orientales aut̄ eshec: sunt quædam notanda, ex quibus unū iam suprā notauī. quod scilicet Deus ex brutis, nobis creauit cōiuges, quarū usum permittit. Nō satis fuit huic prophetae, uiolata fide primi matrimonij superinduxisse fœminæ, à qua euectus ad potentiā fuerat, alias 14 ancillas licitas fecisse: quamcunq̄ fœminā, modo illi placeret, aut repudiasse, aut duxisse, sine dotali instrumento, pro arbitrio, omnibus in omnes partes fœminis usum fuisse, catamittis ardenti pæderastia abusum fuisse, nisi etiam suis sanctis congressum cum brutis concessisset. Sunt ista omnia digna authore propheta Arabum. Si ista honestis, ut dixi, interpretationibus commentatores uelant, ita tamen intelligi monstrant Mussulmani sanctissimi, in medio foro asinas ineuntes, camelas, aut quæuis animantia ineuntes. quod uidimus, asserere possumus. Tunicij nil uulgatius, in Syria idē probatur. Vnde esset profecta ea sanctitatis opinio tam uehemens, ut tales admiremini, nisi à præscripto uestræ legis: Scio, uos exponitis uemin elanhami ezuagian, & ex brutis coniuges, id est fœminas ad propagationem speciei. Sed quare propheta cum fœminis hominibus iunxit fœminas ex brutis, quum de copula carnali illic intelligat: si negabitis scriptū, appellabo ad factū. Demū nostra & Iudeorū scripta, ut sancta, & à Deo profecta cōcedit, ut omnia illa profiteri uideatur: quod iam sapius, ut nostros captaret, fecit, id ut à uersuto aduersario capio, & ita infero: Quum nostra sint à Deo, & priora, & sancta, & qualia si seruaremus, essemus fœlicissimi in uita præsentī, ut ait Muhamedes, sint optima & seruanda oportet: & quicquid illis contrauenit, sit falsum necesse est. At quum plus millies illis Alcoranum contradicat, à Deo esse non potest. Quum enim omnino contra Euangeliū sit scriptum, diabolo authore esse factum, nemo dubitet.

„ Cōtrauenit etiā hic præcepto Christi, quū dicit, Lacesitū uleisci debere, alioquin esse impium. Hæc causa tui scribis. quū aliquis uel suspicione solū læsisset hunc prophetā, nisi statim ultus fuisset aut occidisset, fuisset de damnatis, ut ait.

O quan-

Quantum ista absunt à sancta illa Christi & suorū patientia. Patiebatur omnia Christus, labefactabat omnes Muhamedes, etiam nulla laceffitus iniuria. Dabāt omnia, si quid haberent, Christus & sui: omnia diripit iste: Sanat omnes Christus, omnes ledit Muhamedes. Inimicis donat omnia Christus, ne fratribus quidem parcat Muhamedes. Ita differunt tenebræ à lumine.

Dicit sequenti capite, se ideo bona eorum apud quos agebat, diripiisse, ut di- uideret inter eos, & quosdam in gradus dignitatum promoueret. Quid aliud prædo socijs faceret? rapit aliena ut alienis largiatur, & tandem firmandę potētiæ quamuis iniquissimæ causa, quosdam dignitatum & officiorum gradus constituere oportet, quid hoc esse potest, nisi est summa iniquitas? ad quid leges, si ista licent? Quid resp. congressusq; hominum afferunt, si quæ libent, ita licent? ut quum quis sit fortior, idem statim sit iustior. Hæc quidem principibus in hostes licent, quia civili poena ita coercendi sunt hostes. At ista adscribere Deo, quæ in ciues, in amicos, in fratres, in tenues & afflictos, in immeritos commisit, quis non exhorreat? Ea est lex Dei, inquit. Dixit Deus, id est sit pro ratione uoluntas.

34. Dochan, id est fumus.

Per librum, inquit, clarum misimus eum in nocte benedicta. Meritò in nocte dicit, quia uidit nemo. Ante omnium oculos, cunctis prodigia uidentibus in montis uertice, atq; audientibus tonitrua & uoces uix auditui tolerandas, lex data est Mosi: tibi uero noctu, & in antro. Hæc est antiqua uersutorum hominum fictio, quæ odit lucem, duplicesq; tenebras quærit, noctis & antri. Sed dic mihi, quo in loco, & quis liber est receptus? Si Mechæ, ut iam dixi, capita ex Medina sacra nō sunt: si Medina, Mechensia sunt falsa, si totum librum semel accepisti, quare totis 23. annis compleri non potuit? Si integrum, quare non edidisti: si partem tantum, quare ueluti totius compendium non eminet & notatur, ut Mosi tabulæ: Repugnat omnino, esse librum una nocte, & quotidie esse frustulatum datum sectatoribus, & secundum occasiones rerum esse compositum. Ad hæc, quum frequenter dicas, de omnibus rebus posuisse te in isto libro: illa quæ posuisti, à Deo non habuisti. Anilia sunt ista deliramenta, & authore & credentibus digna.

46. Cap.

Multa sunt nobis hic notanda, ferè in omnibus uersibus se prodit. Quum illi obijcitur esse figmentum, sacramento negat: Si confinxi, inquit, nil mihi sit Dei. Quali Deum esse crederet nebulo, qui eius nomine est in toto libro abusus, authoremq; fecit idololatriæ, homicidij, fratricidij, mendacij, furti, adulterij, & quicquid est, unquam ue fuit uitiorum, quod quid aliud sit quam ipsum Deum negare, nescio. Dic, inquit, non sum primus prophetarum, nec scio quid fiet de me, aut de uobis. Certe non es primus, nec postremus: quia inter eos es nullus. Nam falsum est ueri priuatio. At maxime mirandum est, qui fieri potest, ut generalis redemptor, prophetarum sigillum, qui Deum in nono cœlo uidit, qui creaturarum est perfectissima, qui familiariter utitur angelis, qui complet omnes leges, nunc ignoret quid sit futurum de illo, quum Deus illum tantopore amans, securum de sua salute non reddiderit. Credendum est sane, non rantam ei fuisse familiaritatem cum Deo, quanta dicebatur, si nescit se in uia salutis aut damnationis esse. Noster Paulus sciebat, quod neq; mors, neq; uita, neq; summa, neq; infima illum possent separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Nunquam ullus prophetarum dubitauit, quid de ipso esset futurū.

Itaq; Muhamedes, qui de hoc ambigit, propheta non est. Sed urgebatur à multitudine deficiente, nesciebat quò se uerteret. Alij obijciabant, lex Mosis est melior: alij, tua fictio est: alij, sunt scripturæ antiquorum: alij, esse delirum, & mentem esse. quod sanè nunquam ita, nec tam frequenter esset obiectum, si nil causæ fuisset. Fieri enim non potest, ut quod omnes frequenter obijciunt, nõ sit uerum, aut saltem uero simile. nunquam ista sunt obiecta cuiquam prophetarum, quia ne suspicio quidem in illis fuit consimilium rerũ. Christo Iesu homini Deo obiecerunt Iudæorum primates ter aut quater dæmonia eijcienti, quod esset incantator: uerum id ex re male interpretata proficiscebatur. ideo sibi hanc prætexit frequenter iniuriam Muhamedes, tanquam cum eo causam communem habeat. nam uoluisset haberi & esse incantator. Sed ea iam sunt superius à me notata. Superest de dæmonibus auditoribus dicere, quum Muhamedes fidem nugis ægre apud homines cõsequeretur, à dæmonibus illam mutuat, ut inde hominibus ingerat. Dicitq;

„ Et quando destinauimus ad te multitudinem dæmonum, ut audirent Alcoranum, quumq; legerent illud, dixerunt. silete. & quando completum est, redierunt ad populum suum euangelizantes, & dixerunt: ô popule noster, nos audiuius librum destinatum post Mosem, confirmantem quod in manibus est, dirigentem ad uerũ, & ad uiam rectam. ô popule noster, satagite inuocare dominũ, & credite in eum, remittet uobis peccata uestra, & seruabit uos à supplicio graui. Hæc est huius legis uera confirmatio, quam non homo probare, sed diabolus confirmare potuit. Dignũ opere & authore suffragium. Dæmon nefaria pestis hominum, calculum addit legi in perniciem naturæ, & Dei contemptum dedecusq; scriptæ. Omnia opera dæmonis esse mala, & peccata, nullus ne philosophus quidem negabit. At quum audierint dæmones Alcoranũ, & illud prædicauerint populo suo, crediderintq; in illud facti Mussulmani, quisquis idẽ facit, socius sit dæmonum oportet. Prophetice reuera in hoc loco ista effutire coëgit spiritus, ut hoc innueret, quotquot huic persuasioni nomen essent daturi, consortio dæmonum etiã essent in æternis pœnis adiungendi, ô Mussulmani, saltem ex hoc loco cognoscite legis uestræ authorem, & nisi uolentes peritis resipiscite. Taceo quàm sit piaculare, credere quendam esse dæmonum populum, & quod ueluti fungantur prædicatione adinuicem, & resipiscant: quum illa substantiæ ita sint in malo confirmatæ, ut nulla arte ualeant resipiscere. Sed intelligo. Deus uolebat esse iustus & scelerum uindex, operibusq; malorum dæmonum uti ad supplicium impiorum: Muhamedes uero attulit salutem dæmonibus, & ab inferis & tetrìs locis liberauit, locumq; diuinæ iustitiæ sustulit. id enim sequitur: Si quidem possunt ex eodem genere saluari, ergo & omnes: si omnes, scelesti non dabunt pœnas: si scelesti non dabunt pœnas, Deus non est. nam qui iniustum facit, nullum facit. Hæc est sententiæ Muhamedis dæmonum redemptoris illatio. Tibi reuera, quum ista effutires, præfuit dæmon, ut dum suades rudibus illum posse esse bonum, ab illius technis & fraude nõ caueat, quod reuera nõ potest. sublato enim crucis signo & authore, omnium rerum potitur diabolus: quod satis patet ex superiori libro, ubi de substantijs separatis, & eorũ generibus egimus. Iam bis uehementer sequisse hominem duobus in locis, (quãuis toto in libro nil aliud quàm sanguinis effusio suadet) maxime patuit: postquã Iudæi ab ipso defecerant, & postq; foemine parentũ domos repentes, fabulã & imposturas propalauerant. nunc uero maxime, in capite autho

ris nomen ferente, iubet gladium in omnium ora stringi, & morte aut captiuitate ad fidem cogi. Vocant Africani & Arabes hoc caput elcatal, id est occisionem: alij Muhamed, ut planè sint synonyma ista, occisio, pestis, pernicies, & Muhamedes. Audite edictum. Et cum legi uestræ repugnantibus occurretis, ceruices abscindite, quousque coeperitis eos, tumq̃ stringite uinculis, ut à nobis postea se redimant, dum consummatum fuerit bellum, aut expeditio eius. Et si uellet Deus, ulcisceretur de illis, sed examinare uult mutuo. Et qui occiderint in uia Dei, non sunt opera eorum irrita, quoniam dirigentur & prosperabunt cum Deo, & intrabunt paradysum illis destinatum. O qui creditis, si Deum defenditis, defendet uos, & confirmabit gressus uestros, &c. Deus est occisionis author, qui naturam suscepit tutandam. In malos quidem permittit & iubet quandoq; gladium stringi: at in illos qui pacifice degunt, qui leges Dei habent, qui eas seruant, qui nil læsere, non debet ullo pacto uis sæuire. Iam autem uidimus sapius in hoc libro, legem ethnicorum esse bonam, si quis faciat bonum, legem Moysis & Christi pariter: ergo ex illis nemo iuste debebat occidi. Sed nil mirum est, Deum Muhamedis, authorem mali, etiam in naturæ ruinam, incendium in medium orbem immisisse, iussisseq; bellum innocuis populis ob id inferri, quod id nollent credere, cui ægrè uetula deliræq; anus assensum præbere possent. Eundem uero Deum homicidis infandis, paradisos & prosperitatem polliceri, quid mirum? quum sit paradysus illi Deo simillimus: certè à Deo naturæ omnino alienus. In paradisis, inquit, agent, sub quibus currunt flumina aquæ clarissimæ, flumina lactis, cuius nunquam mutabitur sapor, & flumina uini dulcissimi bibentibus, & flumina mellis purificati, & habent in illis de omni fructu, & misericordiam à domino. Iam si istis accedant puluinaría, in quibus recumbant, & mulieres glaucopides, & puelli cum scyphis aureis ministrantes, & uestes sericeæ, monilia, & quæcunque alijs in locis sunt scripta, quis maiorem sclicitatem Sardanapalo aut Eliogabalo optet? Sunt omnia sibi simillima: Deus, creatura, propheta, miles, paradysus, infernus, lex demum ipsa sibi ubique simillima. At quum sint duæ in natura potentia, una iussoria, ad bona omnia edenda & conseruanda potens, ad mala uero quoad non sit poenitentia locus conuiuens: altera, quæ in nature ruinam & odium tendat, aspiretq; facile iudicare licet, à qua sit profecta ista lex. Possumus ex hoc loco conijcere, etiam illos qui illi ab initio crediderant, descuisse ex his uerbis. Et dicunt qui crediderunt, Nunquam missa est ad eum prophetia. Et quando mittitur prophetia iudicans, in qua est memoria occisionis, uideas eos in quorum cordibus est morbus, te respicientes aspectu timentis mortem, & melius esset eis acquiescere & dicere, bene est, & quando urget præceptum, si crederent Deum, melius esset illis, &cætera. Ut Deum habebat propitium, quem suarum cupiditatum ministrum & approbatorem pro libidine statueret, quod etiam in bonis rebus & necessarijs, nunquam Deus naturæ hominum miserator prima fronte, nisi precibus admodum captatus facere solet, se itaque multis ex coniecturis aperit Deus ille tenebrarum princeps, humanae pernicipi author, colorem & fucum rerum bonarum pestiferis & perditis obducens: ne dum palam suas machinas sine fucò adhiberet, statim seipsum proderet, & ueluti forex indiciò periret suo. Non poterat contra naturam suadere, esse iustum, fratres necare, parentes conficere, amicos tollere, in omnium fortunas inuolare, opprimere pauperes, sublimare tyrannos, facere ferro uiam ad nequitiam: sed religionis

& diuini nominis prætextu, foedissima sanctissima facta sunt. Non poterat obfistere uirtuti Christi diabolus, sed prætextu diuini honoris seruandi, dum se illi multa & magna dare fingit, omnia adimit. Erat enim, est & erit unus idēq; honor Dei & Christi, qui tamen nunc reuera cognosci & referri non potest Deo, nisi per Christum Dei filium. Ita non tantum ipsum Christum, sed patrem etiā esse negat: quod multis ante docui argumentis, is est astus satanæ. Prætextu religionis, nunc licet Muhamedi & suis in naturæ perniciem armari: atq; dum omnium religionum emendationem pollicetur, omnes funditus, quatenus per eum licet, euertere. Nam qui falsum cū uero cōfundit, & totū compositū uerum dicit, grauius peccat, quā qui quod est falsum pro uero asserit, tenet, probat, is enim non imponit, sibiq; tantum nocet, nisi fortasse & exemplo peccet, at qui ueri prætextu falsum suadet, & se & cæteros in perniciem præcipites trahit, unde quamuis lex ista Deum unum uideatur fateri, tamen ideo est idololatrarum omnium legibus deterior, quod nil præter se labefactant, ista Deum omniū scelerum, quæcunq; in sensum & actionem humanam cadere possunt, authorem & approbatorem facit. Sed hæc bona & occisoria prophetia in ciues Muhamedis armabat milites, & periculū eorum facere uolebat, qui in discrimen legis nomine cadere uellent. Sequens ideo caput, seu prophetia, uocatur phatha, id est porta, quod liceat per bellum intrare in persuasionem. Meminit uero in ea facinorum à se cōmissorum in ualle Mechæ, ubi ciues fugauit. Et ille est qui separabat manus uestras à manibus eorum in ualle Mechæ, postquā dedit uobis aduersus eos uictoriam, & Deus respicit ea quæ facitis. Sunt illi qui Chaphiri sunt, & sunt aduersati uobis in templo interdīcto, uictima ligata est, ut cōpleatur occisio eius, & nisi essent uiri fideles, &c. Ob iam antè partam uictoriam, animat sectatores ad necandos in modum ligatæ uictimæ ciues, parentes, affines, amicos. Et paulo post: Satis est testimonium Muhamedes, & qui sunt cum eo, sunt fortiores aduersarijs. Quum cæteræ leges bonæ sint, tamen satis est esse testimonium, quod Muhamed est fortior. Quid aliud potest dicere prædo? satis est cuius orbis euerfori, si ille sit cum suis fortior, hoc enim ius est. Nemo nescit, omnia ferè imperia aut tyrannide occupata, aut aucta: at prouidentia autoritatem sceleri prætexuisse, nullus ante illum ausus est. Qui in diuinitatis uocabulū irrepserit, id cuiusdam miraculi à parentibus prudenter efficti, aut ab operibus comparati gratia sunt consequuti: legislatores sine ullo sanguine, diuinitatis nomen legibus præfixere: alios parentum gloria euexit: unus Muhamedes orbis labem Deo authori ausus est adscribere.

51. Eltur.

Monti Sinay & raso pergameno adscribit suæ legis autoritatem, id est Mo- sis & Abrahami esse dicit. Dicunt interpretes, Alcoranum fuisse reuera scriptū in pelle arietis, quem sacrificauit Abraham, & ideo esse legem Abrahami. Nil dico de paradisis in hac prophetia descriptis, quoniā sunt similes ubiq;. Hic sunt carnes omnium generum, uina non inebriantia, puelli uestibus polymitis ornati ministrantes, & multa admodū ad satietatē facientia. Id me male habet, quod ubi sit tanta copia ciborum egerenda, nō lego. est enim ea pars bene necessaria in eo paradiso. Multa etiam alia desiderari illic posse uidentur.

52. Iurat in capite stellarum, de miraculo Alborach, quod cœlum conscende- rit, & Deum cōtemplatus sit, distans ab eo duos iactus arcus, uiditq; reuelanda &c. omnia miracula sunt eius generis, ut neminem præter ipsum testē habeant.

Quam

Quam apta diuinitati uiderit in ea cœli ascensione, iam docui. Deus est finitus apud Muhamedem, id est nullus, quū ad certam distantiam ad eum accesserit. Nam quod principium habet, habet & finem. Taceo stellas quas hic iurat, affixas catenis aureis, ut possint abigere dæmones ad paradisum accedentes. Non loquor de animalibus brutis cœlum habitantibus, de hac re nil mirum est quum sint suscitanda. Nil dico de angelo cuius caput est centies milies mundo maius, unde Deum finitum superat. Interea uidetur tribus deabus, ridere diuinitatem, Hæ sunt, alleta, alhozai, elmenauta; quas interpretes dicunt, Dianam, Venerem, Mineruã. Colebatur eleta & albusai à Mechenibus, & à Muhamede, antequam factioe Iudaica fieret Messias: à quo cultu quum hominem auertunt, in perniciem trahunt, suiq; & cæterorum ruinam.

Capite 53. Luna est scissa Bugellino præsentem, & rogante, quod antè docui. Quum nullus de hac asserat, nec etiam credo. Nam luna seruiens orbī. manicas prophetarum non intrat. Sequens caput imitatur psalmum Dauidis 135. quoniam uarijs sententijs interponit repetitionem quandã in modum uerī prophetæ, ut illi uideatur affinis. In eo sunt fœminæ paradisi, quas subagitant, & nō maculant, homines & dæmones creati ex flamma ignis. Sunt & granata mala & fructus in illo paradiso, & multa alia. Idem paradisus cum simili inferno in proximo 55. depingitur.

In fine elhedid 56. cap. dat etiam Christo testimonium, quod p̄i misericordes & religiosi sint eius sectatores. Vnde miror cur aliam ab euangelio legem introducere uoluerit: aut nunc in eum non insurgant Mussulmani, quum propheta fateatur esse bonam.

Vnum nobis superest notandum ex multis mendacijs, quum in 60. Sora elsec. hæc uerba Christo adscribit: Et quum dixit Iesus filius Mariæ, ô filij Israël, ego sum missus ad uos à Deo, ad confirmandum quod in manibus habetis de lege, & annuncio uobis prophetam post me, cuius nomen Ahmad. & quando uenit ad eos cū miraculis, dixere, hæc est incantatio patens. & quis est iniquior quam qui fingit de Deo mendacium? Rogatos uellem Muhametanos, ut ostenderent quo in loco euangelij est scriptum, ut Ahmad Muhamed esset post Christum uenturus. Extant exempla euangelij in Indica lingua, in Armenica, in Iacobitana, duabus Chaldeis, etiã sunt uersa ab iniquis Iudæis hebraicè: Græci, Georgiani, Seruiani, Dalmatæ, Latini, omnes euangelia habent suo caractere & lingua. Taceo innumeras linguas uulgares, quibus eadem profāt. sunt istæ nationes seiunctissimæ. Consulant etiam Nestorianos, Armenios, & Iacobitas: si reperiāt, porrigimus herbam. Quī posset fieri ut hoc in euangelio esset, & nullus usquam id haberet? Mendacium est impudens, Muhamedes. ut eo retineres milites, & tibi obedientes redderes. Non tulit Christus suffragium mendacio. Quum de te dixit, te antichristum designauit, non prophetam, nisi pseudopphetam prophetam dicas. Post se missurum discipulis paraclerum est pollicitus, quod decimo post die exhibuit. Post prophetarum summum post filium Dei, conceptum ex uirgine, de spiritu sancto, loquentem in cunis & fascijs, omnia miraculorum genera exhibentem, ad Deum in corpore & animo euectū in cœlum, etiam futurum iudicem uiuorum & mortuorum, nullus amplior potuit promitti aut uenire, nisi falsus & impostor. Nam frustra illud animal, quod arcis præsidium non coercet, palo uel sepibus retinere coneris. Quod summis uiribus non arctatur, frustra debiliori potentia retinere satagas. Non potuerūt
meliora

meliora dari, quàm quæ à Christo tam summo propheta data sunt. Si quæ sunt præstantissima non obseruabunt, quæ fieri poterit ut minoribus in officio retineas. Euangelium erat correcturus Ahmadus, pro legitimo thoro promiscuū, pro una uxore innumeras, pro usu naturali cynædos & bruta permissurus: uindictam patientiæ, pacem bello, iustitiæ furta, rapinas, cædes, ciuium, fratrum, parentum, affinium, amicorum mortes uitæ conseruationi prætulit: charitati omnia danti, furtum rapinasq; præposuit, ita euangelium correxerat. Scio, satisfacerebat quibusdam Iudæis iam uis sibi allectis, qui quum antiquorum de se testimonium peterent, non potuit ex ueteri testamento proferre, & longe minus ex nouo. Sed quia imperitos euangelij nouerat Iudæos, ideo illis dixit, non in ueteri, sed in nouo Testamento esse scriptū de eo, hæc est ratio dicti huius, quæ & principio capituli, & sine patet. In principio ait: Deus amat eos qui occidunt in uia Dei, & instar muri se opponunt hostibus, & uersus finem: ô uos qui credidistis, nonne uobis placet ut liberem uos à supplicio magno? credite in Deum, & prophetam eius. Vult (ut antè notauimus) fidem sibi haberi, ut Deo. Et laborate in uia Dei pecunijs & corporibus uestris. hoc uobis cōducit, si uos intelligatis: miseretur peccatis uestris, & introducet uos in paradisos, sub quibus fluunt flumina, & in habitacula bona in paradisis eden. Hoc est refugium magnum. Et paulo post: ô qui credidistis, estote Christiani Dei, sicut dixit Christus filius Mariæ discipulis suis, quis uult fieri Christianus in Deo? Dixerunt apostoli puri, Nos sumus Christiani Dei, & crediderunt quidam filiorum Israël, & blasphema uerunt quidam. His & nostros & Iudæos captat, quoniam sibi res erat cum Mechenis, qui ualidiores erant.

61. In quosdam, qui malebant Iudæi fieri, quàm prophetam imitari, agit.

64. De repudio sibi contradicit. Nam ante 4. testibus opus erat, ut probaretur indigna consortio mulier, repudiareturq;: hic duos tantum adhibet, ita sibi constat. Post tres menses licet iterum illas ducere qui uelit, aut omnino repudiare: ut nil sit infœlicius, quàm agere sub ea lege, in qua nil certi aut constantis, est.

Quomodo uero sibi gratiam obstricti sacramenti faciat, uidentum. Capite proximo ita scribit:

» O Propheta, ne in religionem uertas periurium quod tibi remisit Deus, quæ
 » ris gratiam ab uxoribus tuis, & Deus est misericors & pius. Iam absoluit uos
 » Deus à uiolatione fidei, & Deus est patronus uester prudens & sapiens, & quæ
 » do communicauit secretum factum ue suum propheta cuidam uxoribus suarū,
 » & reuelauit illud, manifestauit illi Deus, & est agnatum à quibusdam, à quibus
 » dam uero negatum, & quando reuelauit illi (fœminæ) dixit, quis tibi reuelauit
 » hoc? dixit, reuelauit illud mihi sapiens cognitor. Si conuertamini ad Deū, mun
 » dabit corda utriusq; uestrū. & si conspiraueritis in eum, Deus est patronus eius,
 » & Gabriel & boni fideles, & angeli erunt posthac uindices. Forte Deus eius si
 » repudiauerit uos, loco uestri dabit uxores meliores uobis, fideles Mussulmanas,
 » sedulas, diligentes, religiofas, &c. Hæc tendunt ad satisfactionem Hassæ &
 » Hafezæ, quæ redierant ad eum suafu parentū ductæ, itaq; obijciebant illa periuria
 » & adulteria: & si quicquam ultra in eas moliretur, se conspiratione deleturas
 » hominem dicebant. Decreto diuino illas territat, satisfacereq; curat, Planè ex
 » hoc capite manifesta sit impostura, & fabula. Nam quod reuelauerat uxoribus,
 » eadem reuelarunt turbæ sequenti, esse scilicet fictionem & scripturas antiquo
 » rum, & nil illi esse reuelatum, Dicit uero statim à Deo resciuisse, quod uxor pro
 » didisset

didisset secretum, ut illam territet. Quod autem minatur illis repudium, non fuisse ausus de eo agere uel cogitare. nam perijissent illi uires Humari & Vbechari focerorum, à quibus potentiam collegerat. Itaque impunè & palàm utebatur amatoribus Hassa, ne hiscere quidem audente propheta. seipsum enim obstrinxerat, quum aperuerat mysteria uxoribus. Deterret eam ab adulterio, exemplo duarum, uxoris Pharaonis & Mariæ, quam dicit filiam Himrani, ut antea sororem Mosis & Aaronis, & in quam de spiritu sancto sufflauit Deus. Dicit uero honestè, ut solet, eam seruasse diligenter naturalia membra. Verum nil illi profuit exemplum, quin quoad uixit, fuerit publicum scortum: à quo, ut dixi, pendet Alcorani & Suneh fides & interpretatio.

In calamo 66. uidetur dicere de Abdalla ben salone Iudæo ditissimo, qui illi septem annis à secretis fuit. curauit enim eum secretò dormientemque suffocari, & igne supposito uri, alijs fugatis & occisis, quod dixisset Alcoranum esse rapasodias & centones, ex antiquis scripturis petitos. Quumque uisus sit die insequenti ignis in ea domo, & Aben salom mortuus & ustulatus, suasisit turba, igne coelesti fuisse absumptum hominè, quod prophetæ secreta aperuisset. Scio nullum prophetam unquam habuisse secretum, quod timuerit resciri. Qui timet, est confcius, necessariò. Si Muhamedes non fuisset impostor, quid opus erat de reuelato secreto conqueri, & dicere fœminis, ad uos non pertinet de ea re loqui? Nil dixit fecit uè unquam propheta diuinus, quod omnes scire timuerit. Timor est hominis male sibi conscij argumentum.

70 capite, Mussulmani fiunt dæmonum magna turba, ut laudent Alcoranum, & proferant in Deum & Christum blasphemias, iam illa omnia uidimus, & excussimus. Quòd autem homines & dæmones unà confœderentur ut populi uicini, id bene nouum & inauditum est. Homines malos tacitè pacisci cum dæmone constat, aliter nō memini unquam legisse aut intellexisse, ubi putat quod nec dæmones nec homines dicant aut fingant de Deo mendacium, miror quid illi in mentem uenerit, ut ita arbitraretur, quum pater mendacij diabolus nil aliud quàm mendacium confingat in Deum, dum falsas de eo opiniones hominibus suadet. Sed intelligo, ob assiduum familiaritatem cum Muhamede pactus erat dæmon, ut iste propheta dæmonem predicaret bonum, retractaretque ea quæ de eo antè dixit. Et in isto pacto illo, etiam uoluit posteritati cōmendare ne ignoraretur, ait enim: Etenim quidam uiri ex hominibus inierunt fœdus cum quibusdam uiris ex dæmonibus, & adauerunt eis timorem. Sunt uiri & fœminæ inter dæmones, alioquin frustra iste legislator dixisset uiros ex dæmonibus. Nam quoties ita dicit, partem speciei & eiusdem generis indiuiduum intelligit: sed illa fœdera sunt inita, quando conscendit cœlum cum Elborac. tunc enim uidit esse custodes in cœlo nescio quot, in inferno 18. expectauit ad fores cœli, & auscultauit secreta cœli cum auscultantibus, & cætera miracula, quorum in hoc capite meminit. Vult illa repetere in isto capite. Sunt sexcenta similia: uerū illa erunt potius in Arabica uersione, quàm in hac, excutienda. satis enim habeo, ex quibusdam præcipuis locis, aperuisse nostris hominibus hanc pestem, ut somnolenti nostri monachi, saltem his ineptijs moueantur ad misericordiã miserę gentis, eiusque cæcitati, si Iesu Christi amore mederi non satagant, cōpatiantur. Ad do tantum aliquot loca. Post multa capita breuià (ut sunt in fine) in quibus de oratione more eorum fieri solita, & de paradiso & inferno egit, 79. conuenit nobiscum de nomine loci, ubi Deus iudicabit orbem. Nam ait in Sahiret futurum

rum, quo in loco intelligunt interpretes Iosaphat. Dominus enim Iesus Christus quamuis aduentu secundo formidabili, toti orbi se propalabit, tamen cum loco cuidam Hemispherij, quum sit corporeus, primum appariturum certū est. Quamuis enim tunc in aëre sedebit, successiuo tamē motu mouebitur. Nec in loco illo tam angusto, iuxta Ierusalem cogetur totus orbis, sed quo loci uoluerit redēptor & iudex, ubicūq; enim iudicabit, ibi erit *שפט יהוה* id est *שפט יהוה* Iudiciū Dei, seu Deus iudicat. Quod uero etiā sit Iesus Christus mortuos suscitaturus, & orbem iudicaturus, id illi cōcedit liber Suneh, qui est maiori in multis auctoritate, quā Alcoranum. Illic enim ubi exponitur locus ille Alcorani, ubi Deum ad se rapuisse Christum ne crucifigeretur, dicit Suneh, Veionzilu, ait, Iisa bin meriame ila elardhi ueiah cum u phi hā hachiman hadilan. id est, Et cœlitus ueniet Iesus filius Mariæ in terram, & iudicabit in ea iudicio iusto. Quod quum illi fateantur, et iudicare terram sit Dei proprium, mirum est ita mente captos, ut illum etiam Deum non fateantur, quem futurum iudicem agnoscunt. Ita eorum mentes ludit satanas. Pergo ad finem.

91. De se fatetur contra astum & uersutias Chalephorum, qui adfinxerunt fabulas generationi eius, ad stultam multitudinem retinendam, ait enim de prima sua conditione. Nonne reperit te Deus pupillum, & souit? nonne reperit errantem, & direxit? nunquid reperit pauperem, & ditauit? ergo pupillos non opprimas, &c. Ista contra lucem propheticam pugnant, contra fidelem generationem, contra miracula infantia, contra aues, uentos & angelos, contra circumcissionem in aluo, contra perfectissimam creaturarum. Nam esse pauperem, & regio sanguine, pugnat, nō conuenit cum regno paupertas, cum errore pietas. fuit directus, quum est astutus factus, quum imponere nouit, quum à Iudæis est institutus ut tyrannidem illis compararet. Non satis uidetur, magnam cōditionis suæ pupillaris habuisse rationem, quum pupillos innumeros fecit, spoliavit, necauit. quid enim aliud toto uitæ tempore, saltē à propalata fabula, fecerit, non uideo. æstimandum cæteris relinquo.

92. Sequens caput miraculum exenterati prophetae aperit. Nonne fidi exenterauiq; pectus tuum, & sustuli à te peccatum tuum, quod rumpebat dorsum tuum? &c. Hoc debetur Halimæ nutrici. Iam ista superius tradidi. Meminit uentorum aromaticorum, nubium & angelorum 76. quæ ex eadem officina prodierunt. Iurat alibi arbores cacatorias, sequenti capite iurat nubem ambulante cum homine. 95. noctem potentem: quæ omnia ea miracula, quæ sæpius attuli, notant. Istæ prophetiæ liniæ, sunt multis postea sæculis additæ, ut ex recitatione Halimæ, aut scorti fide, aut conscrij hominibus sunt recuperatæ, aut ut ex murorum foraminibus reperiabantur. Sunt tamen omnia sibi simillima.

Sed ultima planè prodit authorem, & negocij totius ansam. Ait enim, Dic, defendo me cum domino hominum, rege hominum, à malo uestras, id est perturbatoris mentis occulti, qui perturbat in pectoribus hominum, à demonibus & hominibus. In hoc capite innuit, quod negare non poterat Hadege uxori. Quum enim retulisset fonticum morbum in incertum casum, in uinum, in angelum, in Deum, in ieiunia, & turbatio illa nihilominus adesset intempestiuus, coactus est fateri esse in eius animo uestras elhannas, perturbatorem occultum, id est diabolum, à quo se defendit cum Deo. In superiori capite præstigiatorum cum uocat, et inuolutorem, quod in idem tendit. Illic uero etiā Deum authorem mali facit, quum à malo quod creauit, uult liberari: quod cum pietate

& ratione philosophiæ pugnat.

Habetis ex innumeris similibus aliquot capita legis Dei Muhamedis: uidete, perpendite, iudicate. Hæc si placent, plura prodibunt. Quamuis ista satis patet & hominem utcumq; depingunt, tamen dum in classes cogentur singula, & ueluti repagulis & cancellis arctabuntur, maius lumen uidebuntur accipere. Primum itaque notabimus ex multis quædam, quibus in Deum, in angelos, in demones, in cœlum, in naturam, in rectam rationem & pacem publicam peccauit,

DE DEO ET FINE ULTIMO

errata. CAP. XIII.

Nunc si uellē Suneh & Hafsias ineptias attingere, decuplo cresceret opus. Satis itaq; erit, paucis aperire de causa prima & ultima, quæ Deus & paradifus est, quid sentiant, quum propheta ipse, tum authores eius dogmata explicantes. Non possumus melius à Muhamede qualitatem Dei eius inquirere, quam dum uisibiliter se illi ostendit in summo cœlo. Iam uidimus memoriam noctis, & duorum iactuum arcus, quibus distabat à Deo. Aiunt interpretes, quum esset in cœlo septimo, postquam se commendauerat Christo, Gabriel non ausus ultra progredi, reliquit illū ut absolueret iter. Tunc uerticosis locis, aquis & niuibus innumeris, egit tantū itineris, ut omnino de uia defessus esset, subsisteretq; donec audiuit uocem quandā dicentem illi, Muhamedes accede & saluta creatorem tuum. Quum uero ad uocem accederet, tantam lucem uidit, ut infringeret ei aciem oculorum, accessit tamen prope Deum ad duos iactus arcus. Deus uero ipse septuaginta millia uelorum lucis ante faciem habens, non præbuit faciei conspectum Muhamedi, sed manu attingens eius umbram, tanto frigore eū affecit, ut uix posset subsistere. dixit uero illi multa secreta, quæ tam multa sunt reuera in eorum scriptoribus, ut ducenti burdones non ferant singulorum librorum exemplum unum. Sed interim antequam ab isto reuera frigidus Deo recedamus, opus est scire distantiam terræ ad cœlum, ut eò possimus contendere. Audi lector oracula, & citandi modum propheticum. Hebdullahius Muhamedes Cartibius in Tezchere elimam, id est memoriali sacerdotum, quod est fidei eorum compendium, ita scribit.

Refert Aben uaheb, dicit Achberbi rachman filius Ziad, filius Anham, quod audiuit Hatebetum filiū Hebdulzabi, cuius Deus misereatur, qui referebat de hoc facto (graduum) quod Zagel uenit ad prophetam, oratio Dei & pax sit super eum, & dixit: O propheta Dei, quot gradus sunt hinc ad paradifum? Dixit centum gradus, quorum inter duos tantum est, quantum à terra ad cœlum. Primus illorū gradus, spacium eius, constructio eius, porta seu ingressus eius, crepis eius, & elatio eius est ex argento. Secundi spacium, ædificium, ingressus, crepis, elatio, ex auro. Tertij partes ex hyacintho, carbunculo, & margaritis, & postea ad 97 gradus nemo nouit quid sit nisi solus Deus. Thermindus uero, &c. Hæc est theologia sensibilis, quæ refutatione non eget, quoniam credulitatem non meretur. Deus qualitatis expers, infinitus, incōpræhensibilis, localis est, finitus, accidentiū susceptiuus, apud Mussulmanos. Taceo cœlos inuicē inuolutos esse ex auro & argento, corporibus densis: niues frigoraq; esse supra cœlum, ubi nō est materia, illic materiam solidissimam esse, & quæ per antonomasiam (si adamantē excipias) nomine materiæ possit donari. Nam tota natura nil auro densius habet, ex his quæ innotuere. Sed Deus Muhamedis ipsdem delectatur, qui-

u bus

bus & propheta eius. De Deo ut causa finalis est, et rerum omnium mediate uel immediate felicitas & scopus, iam multa uidimus. Nam paradus Muhamedis frequens se obtulit. Nec enim capit Deum in essentia & cōtemplatione pro felicitate. Vult bibere, comedere, & quæ inde sequuntur: alioqui frustra paradusum esse, nisi habeat copiam lactis, uini, mellis, carnes, panem, fructus, cōuiuia, luxum, fœminas, catamitos, uestes aureas, argenteas, sericeas, monilia, puluina ría, prata, uirorem, &c. quæcunque sunt luxuriæ instrumenta. Verum non tantum uult Deum habere in illis paradusis ius, sed ait in sexto paraduso, (nam sunt apud ipsum uaria genera) quem habebunt sui post mortem, iuxta septimum in quo est Christus, esse fontem Alcaufaram, cuius diameter est septuaginta milia dierum itineris, aqua niue albiore, melle dulciore, ex qua potabunt omnes habitantes eum paradusum. Post diem iudicij Muhamedes adibit infernum, & malos Mussulmanos, damnatos facie nigra & sordida capiet, & portabit ad fontem illum, & illos illic abluet, & fient albißimi, & cæteris similes. Ita nil iuris habebit Deus in malos Mussulmanos, nec seruiet quicquam infernus, ita Muhamedes erit longe maior Deo: quia quos Deus damnauerit, ille absoluet. Sed interim, qui sunt in paraduso, eius lotionem sordium, culi, pudendorum & pedum bibent, quia eadem aqua sordes suscipiet & potabit beatos. O ineptiæ, ô deliramenta, ô blasphemiæ. hinc ad centum annos, paradusos Muhamedis non possem transcribere. Verum quandiu sum in paraduso cum Deo, non oportet obmittere arborem quæ est illic, pari magnitudine cum paraduso, folijs aureis et argenteis, in quibus ipsis est scriptum nomen prophetæ, & nomen Dei his uerbis, La alla illa alla Muhamed rassul alla: id est, non est Deus præter Deum, & Muhamed est propheta eius. Ab hac tam magna arbore initium sumit persuasio Muhametana. ea enim uerba proferunt erecto digito indice, quum nomina dant Muhamedis. Sed mirū si ista arbor sit æqualis paraduso, ubi agant homines, ubi fons tam magnus, ubi flumina, ubi coci, furni, textores, aurifices, puluinarij, & cæteri ciues ac artifices, qui accedentibus omnia parent. Pereant miserè fabulæ. Si de angelis, quàm de Deo melius, est uidendum. Nam in hoc loco nolo sæpius in excussione memoratū Deum impium, iniquum, impostorem, periurij, adulterij, pæderastias, brutalitatis, cædium, homicidiorū, furtorum, & huiusmodi approbatorem & iussorem adferre, quum plus satis innotuerit.

DE ANGELICA NATURA. CAP. XV.

HAec natura, quemadmodū & diuina, est apud Muhamedē corporea, uisibilis, tactilis, & nobis præter magnitudinē & alas similis. uidimus esse uulneribus obnoxios angelos, alioqui uenirent prophetæ, & annūciatores loco hominū: sed timent occidi. In tertio cœlo cū Abrahamo erāt ea proportione, ut spacium quod inter oculos habent, sit 70 milium dierum amplitudinis, quo uero magis crescunt numeris cœli, eo sunt maiores angeli: ita ut in septimo ubi est Christus, uideantur, qui habeant septuaginta milia capitum, & in quolibet capite totidem linguas, & ex qualibet lingua totidem uoces laudem Deo dicentes. quidam perpetuò respiciunt, nunquam dormientes: alij semper procumbūt, nunquam à terra surgentes: alij inclinati, alij stantes, alij genu flexo. quidam usque ad eò exerta uoce clamant, ut ponant in auribus digitos, ne obsurdescant. Inde sunt sumptæ ceremoniæ orandi. Nā singulæ tzalauat, id est orationes fiūt, partim stando, partim genua flectendo, aut procumbendo, terramq; osculādo.

Ceremoniæ

Ceremoniæ illæ uocantur erchet, id est gemina inclinatio, & prostratio. binis uero prostrationibus, & in dextram sinistramq; inclinationibus respondent singulæ orationes, quales in initio uidimus. Illi uero angeli quorum cultus hic obseruatur, habent etiam impotentiam, quamuis caput unius 70. milies sit mundo maius. Nam completo iudicio, quando ad conuiuium uentum erit, Deus mittet Gabrielem, ut adferat clauis paradisi sancti. adibit uero alium angelum, qui ex ore suo 70. milia clauium trahet, quarum unaquæq; longa est 70. millium dierum itineris. quam Gabriel attollere nequies, adibit Deum, dicitq;: non possum adferre clauem paradisi. Cui Deus, obuerte teipsum, & inuoca nomen meum & Muhamedis, tunc facile feres, uertitur, inuocat, adfert, aperitur, intrant, assident mensæ adamantinæ 70. milium dierum longitudinis. Quum tamen tam magni sint, & prudentia debeant esse pares, sunt authores Deo ut creet hominibus, sunt mortales: sunt etiam quidam damnati, quidam supplicij in hac uita affecti, ut Arot & Marot, ita beatos spiritus & sacrosanctas intelligentias explicauit legislator Muhamedes, socius Dei: quem si angeli cum Deo non inuocant, nil possunt facere. Et ne quis quicquam putet fictum, sunt ista articuli fidei apud Muhamedicos libro Hassiar, & Suneh, & Imamin comprehensa. Mirum est quum in toto Alcorano toties prohibeat homines facere participem cum Deo, quomodo eius interpretes, ab angelis ipsis uelint eum agnosci & inuocari participem, quum ipsi necessitatibus materie compulsi homines, nullum participem cum Deo facere debeant. Oportebat mendaces esse memores, & sibi consentanea dicere, Non se prodidisset fucus.

DE DÆMONIBVS. CAP. XVI.

Non est sibi absimilis in tetra natura depingenda. Illam enim ex igne & ex flamma creatam dicit, & decies repetit: sed dum illam inobedientem dicit Deo, eandem Deo sapientiolem constituit. Quum enim nil debeat nisi æternum colere ab homine aut angelo, Deus non potuit non esse impius idololatriæ author, qui iusserit ita se demittere diabolum ex summo elemento creatum, ut adoraret hominem ex feculenta & limosa natura factum. Melius itaq; diabolus non parendo, quam Deus iubendo fecit: & tamen est damnatus eam ob rem. Sed non uult fateri damnatum ideo esse diabolum, quod potentia diuinæ honores ambiuerit, Deumq; suo de cælo deicere cogitauerit: quoniam irreconciliabilem faceret, nec auditor fieret Alcorani, & eius prædicator, & demum Mussulman. Nam quemadmodum omnes homines idololatrias, aut quosuis uolebat saluos esse per legem Alcorani, ita & dæmones, qui minus peccauerant, uolebat seruare. Sed mirum est quomodo sibi hæc consentiant. fiunt Mussulmani dæmones, & suis populis prædicant: & tamen nato Muhamede liber historiæ dicit, dæmonem Magnum, luciferum scilicet, fuisse ab angelis deicctum in mare, unde uix post 40. dies emerit, & in montem Coba ascendens, conuocatis horrendo clamore dæmonibus, causam quærentibus dixit: Ita horrendo sono uos excitato, quoniam natus est Muhamed filius Hebdallæ, quem Deus misit cum gladio radiante, & omnia penetrante, in nostram ruinam. Et paulo post: propter hunc prophetam damnauit me Deus, & fecit satanam maledictum. Cui respondent satellites, Quid moueris Satan? nescis quod Adam fuerat creatus cum septem uirtutibus, ex quibus una superest? An times ut nos qui contra Christum præualuimus, huic prophetae obsistere non possimus? Hæc Hassiar. Quum diabo

lus esset per Muhamedem damnatus, & illum profligaret etiam infantulus, qui factum est ut armatum & satellite munitum non timuerit, sed ultro ad eius credulitatem transierit, & fuerit saluatus: qui sit ut faceret obliuisci prophetias quas credidit: Videtis Deum non esse authorem damnationis diaboli, sed Muhamedem, nec erat diabolus ante Muhamedem, certe obstitit per Muhamedem euāgelio Christi satanas, nec antequam fieret Mussulmanus potuit obsistere euāgelio. Socij id potuerunt, quod unus non poterat. Non est conuersus satanas ad legem Muhamedis, sed Muhamedes sectatus est legem dæmonis tenebrarum, ignorantia, euerfionis natura. Propheticeq; loquutus tantum in eo est, quod dæmones religionis asseclas habere se dixit. Nil dico de inferis & arbore Zacomi, cuius rami sunt capita dæmonū, innumera enim essent addenda. Satis habemus dæmonem esse corporeum, & timere gladium, conuertiq; ad fidem Alcorani, & tandem moriturum, & demum cum brutis reuicturum. De cælo argenteo & aureo, & de stellis illi adhærentibus catheris aureis, & dæmones abigentibus, ne paradisum petant, quid opus est dicere? Sed tamen me bene torquet, quomodo stellæ timent ne dæmones intrent paradisum, quum portæ sint semper obfirmatæ, nec patuerint ipsi propheta uenienti etiam cum Gabriele, oportet esse dæmonibus deteriorem, alioqui illi sponte patuissent fores, ut & dæmonibus, qui non aliter quàm à stellis catheris ad pensis possunt abigi. Quum dicerem de gradibus, dixi de materia cæli, iam intellexistis montes, præcipitia, frigora, niues etiam in summo cælo.

QVAE IN NATURAM ADMISERIT,
CAP. XVII.

TOta lege fatis patuit, rerum ordinem, naturalemq; omnium affectū inuertisse, quum uoluit hominibus suadere à Deo esse, licitaq; quæcunq; piacula admisit. uoluit sibi factam (ut dicebat) à Deo gratiam periurij, adulterij, fornicationis, mollitiei, occisionis parentum, ciuium, amicorum, omnibus esse licitam, ne in eo damnari posset, quod lege omnibus concedebat. Quid potest turpius brutali coitu, aut pæderastia cogitari? aut quod magis in naturæ labem uertat, dari? Quis potuisset maiorem pestem inter homines generare, quàm prætextu pietatis illos ita cōmittere, ut sit fidelissimus qui fortissimus & uictor? Quæ unquam erit resp. beata, si ciui nomine persuasionis in ciues & parentes armari iuste licebat: istæ in hostes erant conuertendæ uires. Erant multæ clarissimæ urbes in Arabia idololatriæ deditæ: illas cogere, aut spoliare, euertereq; oportebat, non suam. satis conuertisset suos, qui cæteris uicinis ius dixisset. At non religio, sed factio id suasilit. Vbecharus, Homarus, Halys, Zeidus, Achmarus, cæteri q; Mechenfes ciues gratiosi & factiosi, non potuissent alibi uires & factionum capita propheta suppeditare, uindictam alibi non quærebat propheta, qui illum qualis erat nouerant, depingendo offenderant, erant conficiendi: ea fuit uera religio: ut hodie in tota terra nil sit Mussulmano se ad propheta exemplum componente inhumanius. Quum enim homines uix legibus arctissimis possint in officio retineri, quid futurum censemus, ubi legibus contra naturam armantur? Quod libet, licet, sanctum fuit quicquid propheta fecit. ergo simile licet. Ista omnia contra naturam arma sumunt, rationi & paci publicæ contraueniunt, & reuera tam scelestasunt, ut ipsissimum scelus uideantur.

Rationi

RATIONI QVAM ADVERSENTVR. CAP. XVIII.

SI rerum naturam à similibus rebus & effectis æstimare licet, quis sibi unquã suadere possit, esse dissimilem cæteris, atq; diuinũ, quem nulla uitiorũ parte carere sciunt conspiciuntq; omnes? Quis unquam propheta tam fœda uitiorum colluuiẽ laborauit, atq; impuritatem summam & animo & corpore circumtulit? Quis saltem uel unico miraculo, uel ueri prædictione, uel uitæ singulari innocentia dicta non confirmauit? Quum itaq; nullus antiquorũ uideatur huic similis, iste uero sit scelestissimis nebulonibus per omnia par, quis inter prophetas habendum censeat? Si similis homo etiam uerba diuinissima ediceret, miracula etiam exhiberet, non essem unquam crediturus. Nam frustra in uirtute est habenda humanitas, charitas, innocentia, amicitia, castitas, sobrietas, candor, & cæteræ tam animi quàm corporis dotes meliores, nisi in uiris optimis locum habeant. Vnde fuisse uirum malum, qui istis non careret tantum, sed & contrarijs impotētissimè urgeretur & laboraret, asserere nō dubitamus. Fuit uero in Muhamede non tantum earum uirtutum mera priuatio, sed in eo regnauit pro humanitate crudelitas, qua in sanguinem proprium sæuijt: pro charitate, suorum depulsio, ut locum scortis undique accedentibus daret: pro innocentia, iniuria, qua omnes obtriuuit: pro amicitia, dissimulatio, è qua charissimos dormientes obruncauit: pro castitate, ea salacitas, qua 15 uxoribus, ancillis, brutis (nã quod in alijs probauit, fecisse uidetur) catamittis misceretur: pro sobrietate, luxus summus, quem etiam in quadragesima sua permisit: pro candore, impostura, qua omnibus fucum fecit, & ille, si dijs placet, fuit Deo familiaris. Frustra, si tam scelesti uita bona est, Deus uirtutis naturalem cognitionem & appetitũ homini dedit. Aut uanæ sunt boni & uirtutis opiniones, aut nullus unquam Muhamede deterior natus est. Ratio enim uetat, hominem fonticum, dæmone agitatũ, mendacem, impostorem, salacem, impiũ, rerum diuinarum imperitũ, esse diuinitati amicũ.

QVANTVM IN FOELICITATIS SVB HAC LEGE
ge patientur Respublicæ. CAP. XIX.

Perturbationibus & damnis perpetuis premi, quæcunq; Respub. hanc doctrinam receperit, necesse est. Peccat enim dum huic obedit, quarundam rerum defectu, copia, timore. Ad quid Deus summa bonitate uini usum uoluit in natura esse? nonne ut ad eius nominis laudem moderatè eo utamur? Iam & priuato & publico defectu uini, perit naturæ pars multo præstantissima. Ideo egregiè rident hoc præceptum legis periti, si uinum se offerat: rident aulici, milites, mercatores, & eo ardentius se eo ingurgitant, quo rarius uti licet. Nam nitimur in uetitũ, cupimusq; negata. Est inutile præscriptũ, damnosissimũq; Reip. uini prohibitio, seu res priuatas seu fiscum spectes. Quid dicam de prohibitionibus, in quibus cū Iudæis conuenit Alphur can? Quid piaculi est in animali lacerato à cane, lupo, aut urso? nōne multa pereunt pauperib. animalia, quorũ corpora sunt utilia. Taceo de ceteris. Quid mali in se porcus habet? At prohibuerat Moses, scio, hoc donauerat ex uetusto ritu filijs Israël, quoniã in Aegypto erant multi lepræ obnoxij, quo frequenter hoc animal laborare creditur, laborant & apud nos. uisitentur ante macellũ, non nocebũt carnes alendo corpori, & axungia multis usibus aptissima. Nec magis nocent in calidis regionibus, quod quidam dicũt, nam in tota India, sub æquatore, in Molucis, apud Quinas, in Paria,

nil salubrius aut frequētius eo animali : itaq; frustra prohibetur. Quid dicam de prohibita 4 mensibus uenatione, quibus non solum utilitas perit, sed etiam urgentur pauperes agricolæ apris, capreolis, ceruis, lupis, leonibus, quibus eo tempore sunt omnia permittenda? Vidi tantam copiam aprorum in multis Natolix locis, ut ad plurima miliaria nil segetum illabefactatum relinquunt. Si capis Christianus, à Mussulmano uerberatur, coneritur. Mauult putrescere & interire sine usu, quàm in quos usus Deus dederat, conuerti. Nil dico de superstitiosa maetatione, ut quidam more Iudaico nunquam gustent, quod ob eorum oculos non est maetatum, tanquam anima in frustulis superfit. Ista sunt ab ethnicis sacris tracta. His leuioribus missis, si pergamus aestimare quanta incommoda patiantur Mussulmani ex copia ceremoniarum, uxorum, liberorum, aut seruorum potius, atque palabundis prædonibus, quasq; sentiant & experiantur calamitates, reuera nefariæ legis societas & probatio non solum inutilis, sed aduersa paci, æquitati & humanitati uidebitur. Et ut ab ablutionibus incipiam, si quis in ceremonijs legis manet, quid aliud rogo quàm toto die ablui & occupari potest? Gallicantu, meridie, uesperis, sero & prima uigilia unusquisque ablui debet, antequam orare incipiat: & si desit aqua, puluere infici. quo quid superstitiosus, quid incommodus sit, non uideo. Si aqua tollit peccatum, iam Deo non opus est: si Deus tollit, aqua opus non est. quod si aqua & Deus, iam puluis inutilis est. Nam contrarium est faciem, manus, brachia, pedes, tibias, crura & uerenda ablui, & puluere infici. Si ob mundiciem corporis constitutum sit, ergo male puluerem, qui labefactat, adhibes. At obijcient Mussulmani baptisma Christianis. Nil simile. Semel in mortem Iesu Christi aquis, uerbi Dei benedictione purificatis, non abluimur perluimurue, sed intingimur tantum: non in aqua uim abluendi peccata esse credentes, sed ui uerbi diuini & fidei, quum talia fiunt, peccatorum remissionem à Deo sperantes & consequentes. Quod agitis, nil habet commune nobiscum. A Iudæis & Catapaptistis ista sunt. Aestimemus necessitates naturæ, flatum uentris, egestionem, lotium, coitum, pollutionem, adde peccata inter ablutiones & saluat admissa, quis (si uelit iustus legis obseruator haberi) aliud quicquam, quàm totum diem & uitam in aquis more herodij, anatum, aut anserum degat, si postea, ut lex iubet, ablui uelit? Relinquo difficultatem hyemis cogitandam: sunt ineptiæ & deliramenta, quæ à prudentibus ita indicantur, dum ea omnino contemnunt. Taceo omnes iisdem teneri legibus, nec distingui in ea lege, quum sacra facientibus sint longe plura & frequentius quàm cæteris obeunda. Nullam omnino intellexit ordinum distinctionem Muhamedes, ut nec instituit aut curauit, quum tamen statum rerum euertisset. Quid dicam de peregrinatione illa quatuor mensium? Nulla uenatio tunc licita est: adeo ut multi pediculis, cimicibus, & pulicibus parcant. Non attingo molestias circuncisionis, quum puer in uigore iuuentutis anno decimoquarto uitæ, acutissimo sensu patiatu sibi præputium detrahi, sapientius multo Iudæi, qui & si damnantur, non credentes Christo, si de eo audierunt, tamen octauo die præscripto legis diuinæ circuncidunt. Facilius enim sanatur ea recens caro, quàm adulta. Ad hæc puer paruulus dat nomen professioni, tacita parentum fide. At non opus erat illis similes fieri, qui postquam prophetam instituerant, ab eo defecerant. Iam si addam quibus terroribus rerum imperiti agitentur, quum ad mortem uentum est, quum cogitent de duobus angelis corpora in sepulchro uerberantibus, de anima quæ in modum camisiæ uestis

corpus,

corpus, et erigit, cuius credulitatis id fidem facit, quod sepulchra fiunt latissima; in quibus agitari ualeant, & sedentia stare cadauera; cui ista risum non moueant. Quæ anilia deliramenta unquam maiora fuere? Maxime uero patet summa infelicitas in perpetuo dissidio, matrimonio coniunctorum. An putas infirmitates humanas æquo animo uelle pati ab inuicem, quæ sexcentis calumnijs & testimonijs instructis et sacramentis falsis sit inter cōtrahentes locus. Nil aliud apud iudices quàm talca, dulum, tzebin, & cætera audis: repudiã uidelicet, iniurias, dotes. Nulla illic potest uera fides esse, ubi spes est diuturnam non fore. Aeternæ sint amicitia oportet, & Deo, qui earum est origo, quantum fieri potest similitimã. Fac esse utile ob crebra incommoda repudiũ esse crebrum, quis mortaliũ usquam potuit facere, ut grex foeminarum in eodem iure participantium unã conueniret: etiam si ad necem quasdam uerberes, non possis illis præscribere, præcipue si de iure matrimonij agatur. Quid futurum putamus, ubi non tantum consortes habent, sed uident ancillas & seruas undecunq; quæsitã sibi præferri: quæ pax, amor, concordia illis in domibus esse potest? Ideo ista lex tyrannis & potentibus uarijs in locis illas collocantibus est in usu frequentiori. Pauperes tacito consensu & factis legẽ damnantes solent esse una contenti, prudentes etiam, sobrijs & continentes multo magis. Nullus qui illa non uiderit, potest credere, quàm tyrannicè & imperiosè foeminae, dimidia nature pars, tractentur. Ponamus nunc ab effectu & legis potentia quid contingat. Faciamus foecundum esse ab utraq; parte matrimonium, potest uterq; à 14 anno ad 50. generare, (fac esse potentiam parem uiri & foeminae) unoquoq; anno parere mulier potest. Noui ego plures quæ liberos 30 & 35. genuerint. Sed detractio temporis dimidio, quum à 15 ad 50. sint 35. 18 anni sint, & totidem ex una filij. multiplicata quater 18. fient 18 annis 72 liberi. quibus si arbitrarijs ab ancillis numerus accedat, iam nõ 72, sed 100, & plures liberos aut seruos poterit homo priuatus generare Reip. quem gregem unde alere possit uide: ut non mirum sit nullam esse toto orbe gentem auariorem Mussulmana. Si autem tantæ multitudini, suæ desint matres, (potest enim eum numerum quisq; à uarijs quæsiuisse) aliæ accedant, quid putamus futurum, quum una nouerca uix unicum priuignum uel uidere sustineat, nõne alienos omnes è medio tollere sataget? Non impetat, certe nunquam curabit. Ancilla, nisi præsentẽ domino, multo minus: ut quam possit pro arbitrio cum munusculo liberam manumittere, aut uendere. Iam tantæ familiae onus in miserum patrem familiã recidere necesse est. At quàm sint apti familiae domesticæ regendæ uiri, natura docuit: quæ illos ideo ualidiori corpore sagacioriq; animo fecit, ut laboribus & curis externis domum ea conuehant, cogantq;, quibus sedula mater familiã communi familiae & liberis prospiciat. Non dico quàm grauiter peccet hæc lex contra naturam, quum etiam amorem paternum à proprijs liberis tollat. Quamuis enim homines omnes prolis desiderio teneri constet, tamen si multi admodum nascantur liberi, affectus non potest uideri par erga omnes, etiam si ab una matre irrepudiabili atque amicissima nati essent. Quod si nascuntur ab ancillis & parum dilectis foeminis, ne uidere quidem curat pater. Eijciuntur ancillæ ad mendicitatem, partus exponuntur, mendici educantur. & si quis maiori humanitate ancillæ partum domi educandum curat (nisi alioqui omnino liberis legitimis careat, aut sit præpotens) id fit ita perfunctoriè, ut perinde æstimetur & mors & eius uita. Solent itaque nothi tenuium hominum & iniquorum

aut absumi, aut pueritiam & iuuentutem languore transigere, rarissimeq; ueniunt ad frugem: quò si contingat eos uenire, nò educationis, sed fedulitatis beneficio id euenit. Nam dum uix natis, fantibus & ambulantiibus omnia domestica munera in illa ueluti mancipia reñciuntur, tolerantia uincunt, & quandoq; emergunt. Tales uero & tali precio aestimationeq; esse ferè omnes Mussulmanos, quis ambigat, quum foemine omnes nihilo pluris aestimentur quàm mancipia & ancillae: & si pluris fiant, id fit dotis & parentelae, non personae aut amoris gratia. Hi sunt praecleari effectus Alcorani. At prudens iste legislator huic tantae & tantum non expositae multitudini prospexit. Instituit enim ordinem eorum qui relictiis proprijs militant in uia Dei, & eleemosynas illis esse erogandas suauis nò semel. Tanta uero est eius fecis popularis colluuius, ubicunq; auditur Muhamedes, ut nunquam tutò ire uel ad duo milia passuū liceat, si potissimum in Africa, Aegypto, Arabia, Syria, et Asia minore, quam Natoliam dicunt, sit iter faciendum. Ideo nec soli, nec decem, nec 20. uix unquam 100. hominibus, nisi eorum similis & perditis, licet tutò illac incedere. Carouana opus est, id est cohorte aliquot centum aut milium hominum, quae tamen aegre seipsam tutetur ab illis pauperibus: qui reuera usq; adeò sunt tenues, ut multi Mechaë agentes quisquilijs & cucumerū fructuumq; putaminibus miseram uitam trahant. Quidam, praecipue in deserta Arabia & Syria, eò potentiae uenere, ut creato sibi duce, sint etiam ipsissimo Turchorū principi formidabiles, stipendijsq; eorum uexationes redimere cogatur. Perpende quàm uerū sit philosophicum axioma: Re absurda semel admissa, innumera similia sequuntur. Nefario nebulone propheta admissa, lex nefandissima est probata: eius placitis receptis, illicita & naturae amicitiaeq; repugnantia matrimonia sunt introducta, à quibus egenorum pupillorum, tenuitateq; in rerum desperatione adductorū colluuius nata, dum suae legis praetexit conseruationem, toti reip. labem & contumeliam infert. Ita uero haec pestis per agros serpens eleemosynam petit, ut si non des, rapiat: si solus sis obuius, spoliet, multet diris uerberibus. Sectas etiam uarias habet. alij nudi, seminudi alij, capite alij aperto, alij tectio: etiam uarijs coloribus, alij ueste centonibus omnium colorum confecta, quidam lacero corpore & latissimis uulneribus, nomine prophetae (ut aiunt) admissis, modo illis aliquid numorum eroges. Verū omnium sanctissimi, qui ex agitatione corporis in orbem, mentem amittunt & concidunt: sanctiores, qui loco ob caeli iniurias nolunt moueri: summi, qui nil rationis habere se fingentes, asinas, aut quoduis animal subagitant: & si desit, palam inguina ducunt. Quidam additi sunt uestibus, quidam cultui, alij cibis, regionibus alij, aut locis: ut nullus locus ea uacet peste, quae eò aliquando processit audaciae, ut etiam principes non semel latenter aggredi & occidere sit conata. Horum iniurijs & diuexationibus misera plebs occalluit, atq; multis in locis relicta agricultura aut fugit, aut se illis adiunxit, malens misere raptu uiuere, quàm laboribus indies defraudari solitis. Ob eam pestem Asia minor, Syria, Mesopotamia, Arabia, Aegyptus, olim ditissimae atq; cultissimae prouinciae, ferè sunt steriles. Vbi olim erant decem ditissimae urbes, cum uicis & uillis suis, uix nunc unicum castrum aut uiculus est. Rebus bello à Mussulmano afflictis, nunquam licuit miseris instaurare urbes, pacifice agros colere, & fisco salaria iusta repraesentare: quod expilent omnes, seruet nemo. Nam quauis diligentia principum constituentur iudices in singulis prouincijs, tamen quae ab illis nebulonibus praetextu religionis uagantibus admittuntur, in sceleribus non habentur, si

sint depræhensa: si lateant, in religiosos non cadit maleficij suspicio. Vno eorū
 depræhensō, diris terrent cæteri imprecationibus, plebemq̃ concitant & terri-
 rant, ne dent pœnas, & genus infament, qui sunt depræhensī. ualent quidā præ-
 stigijs & maleficijs, ut apud nos sortilegæ fœminæ: labemq̃ adferunt segetibus,
 & animantibus. Ambiguīs alij responsis dementant retinentq̃ plebeculam, dū
 ex multis nugis & somnijs aliquid prædixisse certum uidentur: quod uniuerso
 impostorum generi est peculiare, quoniam fortuitam prædictionem norunt o-
 mnes, mendacia & ambigua nulli. Dum enim deluditur qui consulit, partim ne
 sibi impositum dicat, partim quia futurum sperat, non aperit, qui se beneficium
 inde consequutum putat, nulli non uenditat. Obstupuit, obduruī, occalluit illis
 & animi & corporis iniurijs populus: peritus tolerat magistratus & dissimulat,
 retinendiq̃ imperij cupiditate probare improbanda uidetur. Recte humanarū
 rerum conditionem æstimanti, nulla unquam in toto orbe infœlicior terrarum
 conditio fuit, quàm ubi misera ista persuasio imposuit, & ubi hūc militem in uia
 Dei erronem spontaneum sine delectu, sine duce patitur alitq̃ regio, satis est e-
 nim illi turbæ nomen religionis profiteri, (quod cuiuis licet) cæterum per om-
 nia grassari. Cōmercia his pestibus auersa, inferūt omnibus prouincijs iniurias,
 dispendiaq̃ non ferenda, quotusquisq̃ enim possit expectare, quoad se cohors
 collegerit, parauerit, armauerit, impedimēta coëgerit: Annus tibi in deliberan-
 do abit. O potentissime orientalis imperij rector, tibi ne uiro principi rerum
 perito, præclarissimæ orbis partis dominatori, ista turba fascino uolens
 uolens uidensq̃ tuorum tuaq̃ dispendia probas? Atteritur agricola men-
 dicitate, sumptu, prædis, incurSIONIBUS: uiator periculis, mercator sumptibus, fi-
 scus dispendio. Si more Christianorum unusquisq̃ esset sua uxore contentus, to-
 taq̃ ea pestis proscriberetur semel, ut nullus pœna capitis auderet, aut in illis cō-
 sortijs esse, aut adscribi & agere, priuilegia uero & immunitates à principibus
 concessæ abolerentur, proculdubio seminarium statim euanesceret. Nec uero
 debet moueri miraculo, quod contigisse ferunt sub Hamurate secundo, prin-
 cepti ueri & iustitiæ amans. Nam authore dæmone factum esse constat: Ita ha-
 bet, ut fertur, historia. Quum de perdenda infanda hominum colluue ob scele-
 ra agitare princeps, & si qui inter illos uiderentur boni, illis tamen uellet præ-
 ferre Imamos & Taalimanos, cæterosq̃ qui docendi munere funguntur, ueluti
 quibus carere nec potest nec debet Respublica, iudicio autem supremæ curiæ
 decretum promulgari uellet, nocte proxima ante eam diem, qua erat promul-
 gandum edictum, princeps Hamurates est à lecto excitatus, & in quasdam an-
 gustias iuxta proprias ædes, ut naturæ uehementer urgenti obediret, est actus.
 ubi dum insidere uult, franguntur repente omnia tabulata, sublimisq̃ pendet su-
 per asserem. donec inuocato Deo, adest quidam habitu & indumento prima-
 riæ horum nebulonum sectæ, hominemq̃ liberat, & in lectum collocat. qua re
 motus princeps, iubet proxima luce ut quotquot adsint Constantinopoli Der-
 mismichler (ita uocant) curiam constituta hora adeant, daturum omnibus congia-
 rum. Veniunt, largitur, interim aspiciendo si illum nosset qui à periculo exeme-
 rat, omnes transeunt, non adest. Surgit ex toto grege senior, aitq̃ eum qui ad-
 fuerat, & illi erat opitulatus, non unum fuisse, sed cōmunem omnium procura-
 torem, debere ex hoc perpendere, utri essent utiliores, illi qui prædicant, an qui
 peregrinantur & orant, ita non sunt expulsi, sed sunt etiam utilissimis, et quibus
 Respublica etiam in falsissimis religionibus carere nō potest, prælati, Quis hoc
 cōmen-

commentum diaboli, (si uerum est, & non potius somnium) esse non nouerit. Deus enim nunquam mala facit, tantum abest ut ueluti circulator cōmittat, ut illis medeatur, nam esset iniquissimus. Quis solito uehementius ita commouit principis uiscera, ut non adiret solitos secessus, & suos uocaret cubicularios nunquam dormientes? nonne ars ista dæmonis est, hominem ad impietatem trahentis? atque impiam & perditam hominum turbam fouentis? Mala frequentissima immittit dæmon, quæ quenque tollere aut curare non potest, & si curet, postquam admisit, uidetur beneficium contulisse: latronis more quum non perdidit, perdere potens. Quis diffitebitur magicis artibus pollere illos nebulones, quum maleficis carminibus ita dementassent Muhamedem *πολύγερκων*, ut ductus præstigij totus se illis princeps alioqui prudentissimus crederet: quod intuens Tartarorum princeps, egerat cum perditis hominibus, ut admisi in cubiculum principis illum conficerent, capiteq; plecterent, quod si fecissent, rerum habenas se illis permissurū, nomine imperatoris seruato. Numerata ad hoc pecunia, dies dicta est. Factumq; erat, nisi depræhensi uno antè die pœnas scelere dignas dedissent. inde uero in totū genus ita in posterū est ab eo sæuitum, ut eo uiuente nullus unquā in aula sit sine uitæ discrimine uisus. Idem cōtiguit penè Baiazeto primo. Nam unus in uia eleemosynā occulto ense petēs, dū princeps munificus querit quod nebuloni largiaī, illū penè obrūcat, & ictus uehementia equū seminecē reddit. Videat princeps, quid nō audeat nefaria religio in priuatos, si principes cū satellitio nō curet. Sed de his satis. Nūc quomodo hereditates inter diuitū filios diuidantur, est uidendū. Satis patet, quali amicitia fratres ex uarijs matribus cōcepti esse debeant, quū patribus etiam sit charitatis in filios magna paucitas. Multo minorem esse à parentibus & affinibus quid mirum? quum nil ad se eos pertinere putant, qui & patri & fratribus uilescunt, unde nil mirum est Acangios, asaplaros, caripos, & cæteros gregarios milites tanta uilitate apud principes esse, ut etiam non rarò prima acies à sequentibus obteratur, pontisq; & pauimenti loco, in magno discrimine transiuro exercitui sternatur. Inde uita hominis non tanti fit quanti pecudis, suadente lege, In uia Dei esse optimum mori. Leges herciscundæ familiæ, quasq; partes, qui assem hæreditatis potest consequi, fratribus parentibusq; relinquat fratrum sanguine scribit. Nam quoad potest fieri, si quis sit princeps Muhamedi similis; omnes è medio tolli curat, ut solus hæreditatem conseruet. Nunc paucissimis, & quantum ad argumentum opus est, historias Mussulmanorum iam ab expeditionibus Muhamedis, ad nostra usque tempora deducam, ut praxi huius gubernationis cognita, etiam legis infœlicitas maxime innotescat. Nam quemadmodum ex uita & facinoribus eorum, qui post Mosem regnarunt, eius legis uirtus cognoscitur: ex Christianorum, Christi: ita & ex Chaliphis, qui post Muhamedem rebus sunt potiti, licebit æstimare, scœlicitatem an infœlicitatem post se reliquerit.

RES EORVM POPVLORVM, QUI NOMINA
dedere Muhamedi. CAP. XX.

VT nulla gens unquam ista maiorem cladem orbi inuexit, uirtutem immanius profligauit, uitia scelestiora introduxit, ita nulla unquam minori rerum gestarum suarum cura & sollicitudine fuit. Nisi enim quatenus religio facinoribus iuncta est, uix ullum monumentum historiæ lectu dignum seruant. quod

quod non tam neglectu literarum factum est, quam assidua tyrannidum mutatione. Quum enim miles perpetuò rebus nouis studet, princeps sibi prospicit, sacrificuli à rebus aulicis & bellicis alieni aut delitescunt, aut expilantur, locus nullus esse potest præclari ingenij hominibus, utroq; tempore & belli & pacis artibus instructis, qui soli de rebus gestis incorruptè & syncerè iudicare & scribere possunt. Itaq; nec scriptores habent: & si quos habent, quia immania scelera continent, ne suis quidem, nisi post actum uitæ 50. annū, tradunt & credunt, illisq; permittunt religionis administratoribus, & iam ad prudentiam ita cōparatis, ut immania illa uitia tegere silentio possint. Contigit enim, ut plurimi per lecto libro regum seu Chalipharum, resilierint ab ea impietate: quod quid aliud innuit, quàm summo scelere comparatam, maiori auctam, maximo conseruatam tyrannicam potentiam pro diuina poni, & ex deterrimis uitijs uirtutem fieri. Non est mihi facta eius libri copia, ut nec admodum magni refert, apud Latinos ea scelera detegi, quæ non possent prodesse, inficere certe possent. Satis fuerit in editione Arabica ista omnibus propalari, ut quod latet populares miserè lactatos, tandem se illis prodat. Libri omnes ueteris & noui Testamenti omnibus profant, non timent censorem. Si quid humani contigit aut prophetis, aut principibus, non erubescunt sacra illos homines peccatis obnoxios fateri: quoniam si unum aut alterum improbabile facinus in illis continetur, sunt in compensationem innumera bona, quibus ad uirtutem incitari legentes possint. In Muhamedicis è diuerso esse, occultatione patet. Nam uix ulla uirtutis imago illic est, immania scelera permulta. Sed ad prophetæ expeditiones est ueniendum, ut prophetica isthæc uirtus facilius æstimetur. In libris Hassiar habetur, decem & octo bella gessisse Muhamedem, undecim contra Iudæos, reliqua contra Mechenses, Persarum regem, Rhomanos, & uicinas urbes. Potentia Iudæorum, ut diximus, totis decem annis uti nouus Messias auctus, cōciliauit sibi plurimorum diuitem & gratiosorum opes. Ex Mecha habuit & generos, & fautores, Vbecharum, Humarum, Alim, & inferioris nominis plurimos: ex cæteris Arabiæ locis Odmanum, Thalhanum, Zeidum, alium à seruo, Abdorachmanum, & alios multos, quos taceri nullum rerum, hominū, famæ ue dispendium est. Horum fretus opibus, familijs, affinitatibus, urbes uicinas Mechæ quàm plurimas subegit. quicquid ad multa milia passuum circa Mecham erat, sibi adscripsit, possessoribus in persuasionem tractis, donec ex tanta turba aut potentiam seruitiamq; eius timentium, aut sponte prædas sectantium, magnus coaluit numerus. tum demum regiam in Ietriba instituit, depulsis Iudæis, qui à uicinis suppetias petentes, sunt multis prælijs aut incursionibus fracti. Causam uero belli Iudaici referunt parum officiosi mendaces illi Chronicorum authores, quod 70. Iudæi petiuerint domum patris prophetæ cum gladijs toxico intinctis, ut occiderent eum, propter lumen propheticum, quod timerent exoriturum tam magnum prophetam. ideo in eos filium seuisisse. Non uident interim boni illi historici, se cōtradecere prophete, qui locis innumeris Iudæos uiolati fœderis arguit, Ob id impunè cuius illos, ueluti infideles, & morbum in cordibus gerentes, occidere non tantum permittit, sed iubet, non sine diuina uindicta, ut pœnas elati à se tyranni ipsissimo quem fouerant darent. Animum uero prophetæ istius ad res nouas incipiendas incitabat astronomus quidam, qui religionum & regnorum mutationes prædicebat, (ut semper illud impostorū genus aliquid insolitū nugatur) quo duce & consultore est multis annis Muhamedes usus. Iuuit enim illum

illum non parum, quum populis imperitis mentiretur, ambiguaq̄ somnia proponeret. Vt uero faceret artis, id est depradandi tyrocinium, parentes est adortus Muhamedes. Quum enim sedem posuisset Medinae, misit Hamzam filium Abdemelechi cum 30. milis & aliquot peditibus, ut in insidijs collocati in Homenli sylua (qua erat à Mecha in Syriam iter) obseruarent Coraissorū parentum cohortem mercibus onustam, confectisq̄ hominibus omnia diriperent, & prophetæ adferrent. Sed longe contra sententiam successit. Nam Hamzas incidit in centum hominum cohortem, cuius erat dux Angelus bellicosior Hamza, quem fugientes prædones, dispersiq̄ re infecta ad prophetā rediere, docueretq̄ parum propheticè aut prudenter eò illos prophetā misisse. nam Deus prophetæ tunc dormire uisus est, nec enim Gabriel ille satis prudens uisus est, qui tam infœliciter primas impensas collocare prophetę suasilit. Sed tamen coeptis noluit desistere Muhamedes: alijq̄ duci commissa grassandi cura, misit ad eandem uiam obsidendam duplo maiorem turbam duce Heguida, quem cecidit grauius, fugauitq̄ quidã regulus Abo Zipharus nomine. Pauciq̄ rediere nunciij, ab ea expeditione. Tertiam eodem expeditionem eadem de re missam frustrarunt Coraissi interea transeuntes: quamobrem Zeidus dux tertius, re omnino infecta domum redijt. Nunquam tam frequenter est impositum cæteris prophetis, quia duce Deo omnia aggrediebantur. Quum itaq̄ uideret rem gestam per duces non succedere, ipse adijt locum insidiarum, ut facultates parentum diriperet, cui unus Muhazamus nomine, ualidè obsistit, profligauitq̄ prædonū turbam: nec angelus prophetæ, nec uicarius adfuit. Denuò, ut erat infensissimo erga parentes animo, & earum facultates auertendi cupidus, pergīt alium in locum, quem Barathum uocabāt, ubi item fractus fuit ab Humaro Halaphi filio. Tertio quum insisteret, obuios quidem habuit aduersarios, sed uiribus longe superiores, sex itaq̄ primæ expeditiones misero perierunt. Sed interim nil facturæ ille, aut sui faciebant. Nam propheticè ubiuis terrarum uiuere erant soliti, ea lege ut nisi dares, ipsi caperent. Si uero quisquam se opponeret sceleribus, & familiaris esset, proditoriè necabatur, si extra suos, paradisum uoluptatis illi pollicebatur, qui eum, & quotquot prophetæ non acquiescerēt, occideret. Tandem tanta turba perditorum expilatorumq̄ hominum ad eum confluxit, ut undiq̄ uias obsessas haberet. itaq̄ magna parentum eius Corahissorum cohors, & merces cum camelis non paucis, sunt intercepti à duodecim hominibus duce Abdasta, quibus opibus non parum est auctus, coepitq̄ inde esse multo gratiosior & formidabilior. Collecta ergo magna potentia, non parum etiam auctus est expilatione hæreditatis Iudæorum. Illi enim quia primum in eius uerbâ iurauerant, & demum præter paucos ab eo defecerant, fuit eorum utilior defectio quam fœdus. A fœderatis enim aliquid decimarum nomine accipiebat toto decennio, à deficientibus uero prætextu neglectæ religionis solidas rapiebat hæreditates & fortunas. Vt autem erant, fuereq̄ semper à Christi morte, omnibus exosi ethnicis seu Christianis, ita unaquæq̄ gens dum in spoliandis Iudæis propheticæ iussioni obsecundabat, gestiebat etiam gentis odio sæuire: quod ubiuis terrarum etiamnum magnum & insigne impietatis nephariæ gentis testimonium est, quum deteriori sint inter ethnicos & Muslimos conditione, quam inter Christianos, ubiuis autem magistratu destituti. Muhamedes ergo prædis ex tota Arabia actus auctus, parentum spolijs ditatus, Iudæorū fartus pecunijs, uisus est potentissimis par, coepitq̄ eius amicitia à uicinis regulis peti, ambiri, mune

munere comparari. Magno ergo fautorum numero comitatus, fregit nobilitatem Mechæ, in ualle urbi proxima, paulo antequam urbe potiretur, cuius rei in Alcorano meminimus. Capta autem urbe nil illi obstitit: uicinæ urbes aut se dedere, aut tributa pendere cœperunt: atq; hoc pacto, qui paulo antè erat mendicus, tyrannus tanto formidabilior est factus, quanto crudelior ubiuis est uisus. Vicini Arabiæ petreæ reguli, & qui ad Persidem attinebant, opem à rege Persarū, cuius uires paulo antè ab imperatore Heraclio fuerant attritæ, petunt. Dat quales potest suppetias: Arabias adit. in quibus fracto & fesso de uia milite, & in labefactata agente regione, fameq; & siti laborante, frangitur fugaturq; domumq; cum paucis trepidus repetit. Quis ille fuerit, literis traditum nō reperio. Suspicio tamen eum esse Chosrois filium, qui paternæ & fraternæ cedis author fuerat. Nam tempus id arguit. Hac parta uictoria animosior factus miles, religione suafus inuadit audacter Persida, Chaldæam, Syriam, & Aegyptum: incursionibusq; omnibus in locis cœpit esse formidabilis ea potentia. Credo quasdam reliquias eius militis, quem in Syria Heraclius reliquerat, ductu fortasse aliorum qui ad illum defecerant, fuisse oppressas. nam in Alcorano caput unum est, quod titulum habet Rom, id est Romanos uel Græcos (nam hodie Græci Romæi, id est Romani dicuntur) incipitq; Victi sunt Romani. quo uero in loco, non dicunt. Ut utres habeat, paulo post eius mortem Vbecharus sexaginta milia equitum absque pedite innumero cœgerat. Reliquit potentiam Vbecharo & Homaro, sed superior Vbecharus potitus est, auxitq; ditionē usq; ad Armenias, relictis tantum Syriæ littoribus, & aliquot fortioribus munitioribusq; urbibus. Nam inter Palæstinam & Mesopotamiam ob imperij & regni Persarum limites, omnia incursionibus erant obnoxia, illicq; fortior maiori ad res ipsas iure erat. Erāt etiam aliqui ex infima potentia in magnam & illustrem fortunam subleuati à Muhamede, quorum præcipui fuere Vxeitus, Achmarus, quo duce Mecham fuerat ingressus, Abubardas, Zeïdus, & Halis senior. nā nepos Muhamedis erat adhuc ad res tractandas ineptus. Hi cum illis quos supra nominaui, rerum habenas cui uolebant dare poterant, quod inter Chaliphas usq; ad nostra tempora durauit. Ut enim male parta male dilabuntur, postquam biennio tantum regnauit, & pericula compefcendæ multitudinis à dira & nefaria religione desciscētis suscepit, est à socio necessario & familiari Homaro occisus. Homarus decennio auxit potentiam, populumq; retinere studuit partim bello, partim religione. Quum enim uideret à multis quamuis non detrectarent imperia, tamen Alcoranum rideri, & tot esse sententias de eo quot homines, incepit undecunque licuit fragmenta, compendia, & libros eius cogere in unum. sed dum diutius regnat quàm uellet successor, obruncatur, succeditq; loco eius Odmamanus. Is paulo compositioribus rebus, cœpit à domesticis prophetæ, tam quæ scriptis, quàm quæ auditu seruata erant repetere, & in unum cogere. Prima (ut notaui, dum de Sunæ origine dicerem) authoritas ab Assa Vbechari filia, scorto illo præclaro, fuit. nam ea erat fabulæ totius conscia. Ideo in resolutionibus post uaria dubia eius statur sententiæ, &c. ex ordine ut notatum est. Primum itaque sub isto cœpit Alcoranum publicari eo exemplari, quod & Mechæ & Medinæ seruatum est aliquot postea annis. Cæterum est oborta magna licentia libri illius asserendi, nam nullus postea non cœpit ueriuorem & meliorem editionem prætexere: non ob librum quem omnes ineptissimum sciebant, sed ut eo retinrent deliram plebeculam. Nam libri opinione partum, auctū, & con-

seruatum est regnū. Quum uero annis duodecim regnasset, suscitata ab Hali factiōne, irruente turba in eum cēsus est, cadauerq; extra urbem (ut & prophetæ) eiectum est, in ludibrium religionis & prophetæ. Dicebat enim turba, cui fabulam Halis aperuerat, uidendum esse an iste nouus author Alcorani resurgeret tertio die, ut propheta: quod eius cadauer etiam triduum ad foetorem intolerabilem seruatum fuerat. Quatuordecim annis non sine magna difficultate & seditionibus regnauit Halis, eoq; ægrius retinuit imperium, quod parti militum strophas falsæ persuasionis aperuerat. Nam tarda penè poenitentia fuit illi ad remedium eius recurrendum. Erat aliud dissensionis seminarium iam à propheta. Nam quum Halis præuideret futurum, ut regnaret Vbecharus post Muhamedē, atq; ideo omnia scorto illi Assæ eius filia, uxori prophetæ, licerent, quod ab eius potentia & fauore res & fauor pendēret, grauissimæ inimicitia sunt inter illos obortæ, quæ multis etiam postea sæculis regnarunt, potissimum uero sub Hali se propalarunt. Dicitur sunt Vbecharense Choraïsi, quamuis uix quicquam genti prophetice attinerent. Qui Halis partes sequebantur, ab eo nomen sumpserunt. Hunc Halim aiunt Mauri penetrasse in Africā ad Cyrenem usq; provinciam, ubi ob eius memoriā templum cōstructum est, quod Caroan uocant: ad quod peregrinationis ergo, ex tota Africa nō secus cōcurritur, quam ad Mechā & Medinā. Ab eo loco factū est, ut uocentur cōsortia mercatorū & peregrinorū Caroana, aut Caruana: eo quod sit longe maxima multitudo perditorū hominum in Africa, ut nullibi uel terrā attingere tutò nisi maximæ turbæ liceat. Nō possum tamē descēdere in eam opinionē, ut relicta à tergo Aegypto ab Arabijs eò usq; transuerit. Nam nō sunt positi Chaliphæ in Aegypto ante centesimū à morte Muhamedis annū. Posset tamē utrūq; cōstare, ut sit potius Aegypto, longe anteq; eò sedes Chaliphæ transferret, instituereturq;. centesimo enim & trigésimo anno Alhigerē, id est exilij, Mauritanie iā labefactabantur incursionibus harū pestiū: et tricesimus sextus tūc quū est cōfectus Halys, annus ab expulsiōne seu ὀσπασίονα agebat. Creatur paulo antè mortē Halis, Hascemus princeps, non in Ietriba urbe pphetica, sed in Aracha, à qua cū magna manu profectus Ietribā obsidet, & Halim necat, quem tamē multi patrē eius scribūt. Post exactū nouenniū loco uitæq; excedens, imperiū Moalbio relinquit. Iste peruasit Syriam, Damascūq; occupauit, cæterū Christianorū insensibilis hostis: alioqui ut scribunt, laudabiliter inter suos se gessit. Erat apud prophetā ad prædas aptissimus. ideo illi dominiū est ominatus propheta, illo sublato more ceterorum, regnum Ieudus accepit, atq; eodē fine triginta Chaliphæ nullo interposito, factiōnibus & cæde misera sunt obrūcati, ut uirtutē suæ legis posteritati æstimandā relinquerent. Si morte naturali, aut inter hostes honestè oppetita uitā reliquissent, poterat dici id esse principibus cōmune, ut nullus sicca morte tyrannus Plutonis eades, adeat. Verū si cōsideremus infœlicissimū quēcunq; statū, & à fœuissimā tyrannide ortū (ut ferè omnia sunt imperia) & cū isto cōparemus, proculdubio summè erunt fœlices infœlicissimi cū his collati. Dedit leges Lycurgus simulato numinis colloquio: at Reip. salutē, nulli unq; attulere exitiū. Solonis, Zaleuci, Zalmoxidis, Charondæ leges summā salubritatē rebusp. illis utentibus contulere. Hæc delira persuasio pestem agris, calamitatem satis, hominibus ærumnas, orbi perniciem, mentibus hebetudinē, principibus demum suis qualem mortē meruerat author attulit, nullo tamen aduertente. Tyrannidem in Remp. occuparunt Cæsares. & ex primis præter paucos, 15 forsā, à ueterani militis seditionibus occidere. Cæteri ab eo tempore aut in bello uiriliter, aut domi inter suos honeste

honeste dies claufere. Hi à filijs, à parentibus, à subditis ciuibus & amicis interie-
 re. Iam si iudices illos & reges qui Mofi succedere, quorū nullus non honestiffi-
 me totis octingentis annis occidit aut obiit, cum his conferamus, uidebitur tum
 quantum lex diuina à mendaci & dæmonica differat. Non adfero nostrorum
 pietatem, innocentiam, charitatem, ut illis opponam, quibus in foeliciffimi com-
 parati foeliciffimi uidentur: quoniam latior est inter illos quàm lucis & tenebra-
 rum distinctio. Pro uero suadendo & asserendo, pro uitio uitando, pro uera in
 Deum pietate seruanda, sunt ferè trecentis annis Christi sectatores mortem om-
 ni tormentorum suppliciorumq; genere refertam uoluntariè passi. Nam si
 hanc solum uocem uoluiffent dicere, non sum Christianus, aut Christus nō est
 Deus, absoluti fuiffent et magnis honoribus aucti. At mihi obijciat aliquis Mus-
 fulmanus: Moritur & noster miles & propheta sectatores, animose pro religio-
 ne seruanda & suadenda, Moritur sanè, scio, ultroq; multi seipfos periculis obij-
 ciunt, ut inter hostes aliquo necato mortem oppetant. Verum quàm hæc quæ
 ipsi committunt, distent à uera pietate, & homine credente rationem Deo esse
 de factis reddendam, ex uiuendi ritu perpendere licet. Nam miles omni gene-
 re uoluptatum prophetam colit, etiam ualde pij pulmentis et lautiori gula litant
 diuis mortuisq; suis, hominem uero occidisse, res alienas diripiisse, labem pro-
 prio corpori & animo intulisse, modo prætextus religionis adsit, id uerò miles
 in gloria ponit, & cum hac lerna scelerum, Deo chariffimus, ultrò ad eos paradi-
 sos festinat, quos propheta est pollicitus, ut quas uoluptates summas & æternas
 hic non potest consequi, in uita futura sibi meditetur, illud perinde est atq; si tau-
 rus in Venerem ruens, dum æmulum cornibus petit, in conflictu uoluptatis
 intereat. Christiani martyres miraculis clariffimi, ut Deum super omnia colāt,
 ut seipfos Deo patre dignos conferuent, ut fratrem alterum hominem perinde
 atq; proprium corpus & animum seruent, nil suppliciorum refugiunt. Vestri
 dum in nature perniciem armantur, in mortem sponte ruunt. Verum in uarias
 partes Arabica isthac potentia statim centesimo anno secta est. factionibusq;
 creatis ducibus, alij in ortū, alij in septentriones, alij in occidentem sunt dispersi.
 Aegypto occupata, & à magistratu Romano illam obterente, ut prætexebat li-
 berata, cōstitutus est Chaliphos in Babylone. Qui petiuerūt Assyriam, uocabu-
 lo patrio benchi, id est domini dicti sunt. In Africa Sultanos, Seraphos, & Mau-
 las, id est potentes, opulentos, & protectores uocare uoluere, uocabulum fuit om-
 nibus cōmune Emir, & emir elmunin, id est dux, & dux fidelium. Quidam
 nostrorum uocant Miramome limos, putantq; esse propria nomina falsò. Nam
 erat insigne uocabulum principis, & Africani potiffimū, quod uel ex numisma-
 tis patet. Nam ita inscribebantur, ut cōpertum habeo uetustiffima moneta iam
 ante octingentos annos cusa: Iosephus emir elmunin, filius emiri elmunin, fi-
 lij emiri elmunini usq; ad auros. Perditis illis regionibus foecordia ignauiffimi
 imperatoris Heraclij, facilimū illis fuit nullo obfistente occupata retinere. Nam
 Cōstantinus quartus eius nominis, coactus fuit cū regulo Damasci pacē firma-
 re. Longe plura mihi hic essent adferēda si eorū historias exacte tradere uellem.
 Verum satis habeo capita rerū adnotādo, euentus eorū perpendere, & quomo-
 do sint rebus potiti aperire. Perside sunt intra centesimū ab Alhigera seu exilio
 annū potiti, fortè occasione inde oblata, quòd paulo antè refutata stulta persua-
 sione, Rex reginaq; Persarū sanctū baptisma susceperant, Constantinopolimq;
 temporibus Constantini 4. uenerāt. Non sunt tamē diutius potiti rebus in Per-

sider. Nam quum Scytharū copias duce Mucaletio benico, id est domino petiuisset quidam Mahmedes regulus & Imraël rex Persidis et Mahmedes de eo contendens imperio sunt ab aduena expulsi, conuertunt demū uires cum reliquis Scytharū in Asia passim uagantium, in occidentem, debellataq; minori Asia & Armenijs, etiā ausi sunt duce Suleimano appetere obsidereq; Constantinopolim, & peruadere Thraciam atq; uicinas prouincias. Sed exactio triennio sunt peste ab obsidione depulsi, inq; suas sedes redire coacti, eadē tempestate (ut pestis illa tanquā aliquod Dei flagellum orbem diuexabat) in Siciliam & Campaniam irruunt, & aliquot annis retinent Siciliam. In Africa res illis successere ex sententia, nisi quū Abdemelichus emirus elmunin, à Ioanne militum magistro sub Iustiniano 2. agente est fractus. Verū factione Leontij & Gallinici patriarche, Iustinus imperio & naso priuatus, relegatusq;, non potuit rem foeliciter inceptā persequi, tyranno Leontio imperium occupante. Sed non fuit illi inulta iniuria praestantissimo imperatori illata. Nā Apfimarum ab exercitu imperator electus, naso eum & imperio destitutum Leontium carceri perpetuò mandauit, ita Mauri Mussulmaniq; praestantissimū aduersarium Iustinianum perdidere. Nam 10. antè annis ita cum eo cōuenerat Amurathus, ut restituisset Africa & Lybia decennio toto ob reliquas prouincias occupatas penderet quotidie imperio mille aureos, seruū unum, & equū. Incendium ergo penè extinctum sub Leontio, fiscum inter scorta absumente, et eo ad gratiam cōparandam (ut est tyrannorum mos) abutente reuixit, & longe sautus quàm antea grassatum est. Nam in Mauritania usq; fines sunt progressi. Illic autē agente Iuliano praefecto nomine imperij, se dira & foeda obtulit à Roderico rege Gothorū Hispanias regente occasio. Quum enim apud eius uxorem ageret ob cultum morū et ingenij capientem uirgo formosissima Iuliani filia, foedus turpisq; rex uim infert uirgini, quidam dicunt nō potuisse hoc à patre impetrare, ut eam in uxore duceret: ideo uehementia amoris peccauisse. ut ut res habeat, pater Iulianus iusto dolore filialis iniuria motus, accersit maximam uim finitimorū Mussulmanorū, & ducatum in Hispanias illis contra Rodericū praestat. tranant fretum, inuadunt, diripiunt, Rodericum occidunt, regnum figunt, triennioq; toto Hispaniam subigunt. nō multo post Iulianus oppressus ab illis est. Nam ea sunt erga amicos fide, ut quorum opera sunt usi, illos statim è medio tollāt: quo quid ab humanitate alienius iudicem, nō uideo. Id quidem fieri quandoq; iuste à principe potest, si potentiae comparata esset formidabilis qui iuuat. at in imbellem amicum sauire, id uero contra humanitatis legem pugnat. Non multo post deuictam Hispaniam adfuit alia occasio, etiam Gallias inuadendi. Nam Eudo Aquitaniae princeps, impar uiribus regibus Galliae, quibuscum bellum gerebat, inuitat in Gallias perditam colluuiem, quae statim hominē docuit quales suppetias accersiuisset. Nam quicquid urbium à iugo Pyrenei mentis ad fines usq; Pictonum & Turonum erat, expilatum est atq; euersum, ut nulla usquam gentium sit maior uastitas uisa, auditaue, quàm qua pergit Mussulmanus exercitus. Vnde Phryx & serò sapiens Eudo, pace cōposita cū Carolo Martello scepra regni moderante, Gallici & Aquitanici exercitus uiribus trecenta septuagintaquinque milia uno die cū Martello cecidit. Reliqui qui ob foedus initū Narbone, Tholose, Salsulis, alijsq; in locis ditionis Eudonicae agebāt, proscripsi sunt. ita è Gallia decimo, à quo uocata fuerat, anno est profligata colluuiēs. Occuparunt Hispanias ab anno Christi 730, ad 1400, aut circiter. Quanta uero erga suos pace, id docet, quod ibidem

20. annis, quindecim principes suos confecerunt: nec prius à solita maſtatione ceſſatum eſt, quàm Alhatabus quidam, ne idem ſibi quod cæteris contingeret, ſuſtulit è medio trecentos proceres, & ita regnauit diutiùs. Sed fortaiſis contigit cæteris foelicuius. Licet à primaria potentia æſtimare, Florentiſſimæ Sarraceno-
rũ, ut uocant, opes in Aegypto ſemper fuere, itaq; ueriſimile eſt, à prima poten-
tia exemplum inferiorum pendere. Res ergo eorum ſummatim, & quãtum ad
rem facit, attingo. Quia (ut iam antè notauit) ſua facinora à poſteritate cerni &
cognoſci timent, ideo nec literis ea mandare curant, nec mandata publicare uo-
lunt. In Aegypto uero quamuis uaria dominatio, & à Chalipha, id eſt pontifice,
(à quo dependet legis authoritas) omnino diuerſa rebus eſt potita, tamẽ donec
alius pari potentia ſe illi in Chaldæa Bagdeta oppoſuit, ſemper ab eius ſententiã
ſumma in dubijs pendere cæteræ prouinciæ uoluere, non ob legis authoritatẽ,
ſed propter ordinem, tameſi dignitas eius uifa eſt ſemper cæteris maior & ſub-
limior, eo quòd primi Muhamedis ſucceſſores utraque & ſacra & prophana au-
thoritate ſunt uſi, illicq; ſedem ante diſtinctam potentiam fixere. De ſacra ergo
quum nil habere potuerim, niſi recentiorum literarum memoria & relatione,
dicam de prophana, quæ Sultanorum & Mameluchorum dicitur. Quum enim
nouas ſedes acquirat hæc gens, abolere omnia priorum monumenta uult, non
tantum inter exterarum nationes, ſed inter ſuos, ut primi in orbem producti & do-
minatores uideantur. Ideo etiam nomina propria immutant, ne in illorum lite-
ris tua agnoſcas: Saulus Talot, Goliath Galot, David Dauud, Selemoh Sulci-
man, Iob Aiub, Moſes Muſa, Ieſus Iſa, Ioannes Iachie, & cætera multa nomina
inuerſa proferuntur. In nominibus prouinciarum & urbium idem faciunt. Me-
ſopotamia Merdin & Choraffan, Armenia Erminly, Cilicia Caramanly, Ga-
lathia Othmanty, Aſia Natolda, Græcia Romly, Myſia Bogdan dicitur, Con-
ſtantinopolis Stambol, Adrianopolis Ederne, Pera Calata. & ſic non tantum
res ipſas, ſed earum memoriã literis traditam abolere feſtinant, neglectis om-
nino aliorum literis. Res Mamluchorum ita habent. Quum à populis ſe-
ptentrionibus ſubiectis crebræ incurſiones ante ducentos annos in Aſiam &

*Res Mam-
luchorum.*

Europam fierent, gens quædam ad Maotim & Ponticum mare pertinens, o-
lim dicta Cercetæ, & nunc Circasii, creato ex ſe duce, relicta domi tantum ea
parte ſuorum, cui ager ſatiſfaceret, petit Armenias, & uenit in fines Syriæ ſe-
ptentrionalis, cœpitq; eſſe formidabilis. Miles uero ille quum ſedes fixas non
haberet, cœpit apud finitimos facere ſtipendia. Vnde contigit, ut magna eius
gentis acceſſio ad Sultanum Aegypti fieret, eſſentq; illi Cercasii, ueluti ſerui
principis, quod uocabulum innuit. Nam Mamluch regium ſeruum ſignificat,
uoce deducta à Melich, id eſt à rege, occasione accepta, quum gens illa nũquam
in Aegypto à prima conductione deſiceret, proprium principem conficiunt, &
ex ſe unum eligunt, qui omnibus preſit, certisq; & inter eos probatis legibus im-
peret. Primus hominum memoria fuit Cahith bencus, id eſt dominus Cahith,
qui ex Cerceticis iura Aegyptijs dixit. Ante illũ regnatũ erat à Sultanis ferè qua-
dringentis annis, nõ ſine ope Cercasſorũ. Nam à quo primã in Aſiam incurſio-
nem fecerant, quotannis ex reliquijs uenũdabantur à finitimis Tartaris, & potif-
ſimum à quo ſunt Muhametani. Nã qui ad Cimerios montes agunt Cercetici, no-
mina dedere Chriſto, ſuntq; initiati ritu græco. Poſt Cahith bencũ, qui tres & tri-
ginta annos regnauit, magna factio eſt orta. Nã duo primates Mamluchorũ cœ-
perunt inter ſe cõtendere de imperio, Campſous unus, alter Acbardinus dice-

batur. Campfous, cui erat nomē Campsonicā, ut facilius omnium animos in se cōuerteret, impetrat aegre à moribundo Caitho, ut filiū eius natū annos 15. regnare post se iuberet. cui ideo pater uix obsecūdabat, quod gentis mores nosset, & per spectū haberet quò res tenderet. futurū enim uidebat, ut necato filio Campfous tyrannidē occuparet. Nec eum sefellit, anteq̃ enim bienniū egisset iuuenis in regno, nō sine sanguine ciuium & magnatū, dum illos uenenato conuiuio tollere tentat, fraus aperitur, hostisq̃ iudicatus necatur. Apertis demum inimicitijs, Acbardinus & Campfous confligunt: uinctusq̃ Acbardinus, paulo post dies claudit. Regnat Chamfaus, & in fauoris præmium Tomumbencū creat Emirchebir, id est magnum ducem, quasi dicas præfectum prætorio & militi, quòd iuuenem Muhamedem obrūcasset in gratiam magnatū. Interea Iambellatus Syriæ Damascenæ emir, non probat electionem Chamfai, & parat bellum. Chamzaus, quamuis non sine suspicione eius quod postea euenit, sed quia aliter agere nō poterat, curam Tomū benco dat frangendi uires Zambellati. Proficiscitur, colloquuntur, conueniunt, proditur Chamzaus, regnoq̃ pellitur, fugit in Alexandriæ arcem, in qua obsidetur, capitur, & carceri mancipatur, nondum exactis mensibus uiginti in regno. Iambellatus creatur, & coronatur Sultanus: quidum in omnium inuolat facultates, incidit in odium Cerceticorū, captusq̃ strangulatur. Tomumbencus succedens non fuit humanior, sed moderatius principio sequere cœpit: et capite censendo singulas Alchahiri domos, earum semestrem petiuit locationem, & statim tantundem, demum decem mensium locationem. proferibere, occidere, expilare alienos, Christianos, Iudæos, eorumq̃ facultates ita distrahere, ut nisi statim quiuis mercator quanti faceret, tantum solueret, iugularetur, bonaq̃ eius tyranno addicerentur. & quia in his non parcebat etiam primoribus, ideo obsidetur, fugitq̃ cuniculis ex regia, donec quadragesima die repertus à familiaribus Zambellati, proditusq̃ necatur. Is est status eorū hominum, qui sub lege uiuunt Muhamedis. omnia sibi similia sunt, quoniā nullus eorum principū Deum esse credit. Eligitur omnium cōsensu, inuitus admodum, & periculū timens Chamzaus Chaurus, diutiusq̃ regnat, donec à Sultano Selimo Solcimani patre in media Syriā conculcatus obit. Is fuit exitus. Nil est mirum, tyrannum in tyrannum sequere. At fratrem in fratres, id uerò mirandum nobis earum pestiū ignaris esse solet. Nullus enim regulus, ut à barbaris ipsis in Africa multis in locis accepi, sine fratrum aut cognatorum sanguine regnat. Maule Muhamedes, qui nunc Tunisi imperat, cuiq̃ imperator Carolus reddidit imperium, depulso Hairadino Aenobarbo, homine græco pirata, ille auspiciū regni 17 fratrum, & totidem cognatorum sanguine fecit. Id uero in uitio haberi nō solet: quoniā & lege, qua ridere Deū uident, id nō prohibet. Nam Muhamedes suasit in Alcorano, in uia Dei nullā haberi debere rationem filij, aut patris, aut fratris, quāto minus cæterorum. Vnusquisq̃ dū ad imperiū tendit, dicit se esse in uia Dei. itaq̃ illi licet omnia, quū nil sit in uitio. Quid dicā de flagello Dei Demirly, quē nos Tamburlanū dicimus: an magis ferreus homo unq̃ eo Muhametano fuit: ut bene uocabat: quum infantium, uirginum, sacerdotum cohortes illū post edicta eius adirent, conculcabat ueluti lutum. Non enim pluris aestimabat hominem, quā saxum uel fungum. Res Turcharum sunt fortasse meliores: uidentur.

Turcharum Primus, qui res, ut hodie habet, comparare incœpit, Odmanus dictus est, quiq̃
res. oppressis multis uicinis ducibus, in Asiam minorem incursiones fecit, anno à Christo passo 1329. Ab eo Odmanni dicti sunt. Sunt itaq̃ paulò plures ducentis an-

nis, à quo emerfit hoc imperiū: & socordia, inuidia, factioneque imperatorū Græcorum, eò quo nunc est potentia uenit. Vndecimus eorum imperator Suleïmanus nūc rerū potitur, uir certe (ut in illa gente) summa humanitate & æquitate. Orcanes uicta tota Asia minori, etiam Bursiam regiam imperatorum in Asia, sedem cœpit. Eius filius Hamurathes, ab imperatoria factione in Europam accersitus, post datam confœderato uictoriam suos accersiuit, qui quæ parta amicis erant occuparunt. Factio ea docet, quid conferat potentioſiorem hostem in auxilium accersere. Is dum incautius à familiaribus cauet, à seruo pugione conficitur. Dum eius filius Bayazetes attentius cœpta patris in Europa sequitur, oboritur ira Dei in Asia Tamerlanes, cui dum impar se opponit, ab eo capitur, atque cathenis aureis uinctus in cauea pro spectaculo circumducitur, donec in Syria labore claudit dies. Cyris celebis interim res, ut potest, in Europa confirmat, donec à Muhamede primo Asia minor recipitur in potestatem, cui subsequens Hamurathes secundus, addit imperio totā Thraciam & Peloponneson, cum multis alijs prouincijs. Mahmetes secundus, cum plurimis alijs Cōstantino polim capit, & diripit: & post multa facinora præclarissima regnum filio Baiaze to tradit. Is magis paci & literis philosophiæ quàm bello natus, à filio Selimo ueneno sublatus obit. ita res per Selimum uenere ad Suleïmanum. Hęc est rerum summa. is ordo. Historia copiose est à multis scripta, ob id non immoror in ea. quoniam hoc mihi propositum nō est, ut de origine progressu uē rerum, aut de claris facinoribus dicam. Paucis percurro, quibus artibus adepti sint imperia. Baiazetes primus, ut tutius regnaret, fratrem Solïmanum confecit. Orcanes filius Cyri celebis, oppressus à Mose eius auunculo: Moses autem, à Muhamede Orcani fratre. Muhamedes alter, occiso fratre, tutius usus est imperio. Sed nil celebrius est Selimo, qui occiso patre, fratribus parentibusque etiam (nisi mater prudentissima nunc regnantis Soleïmani, præmonuisset iuuenem) sustulisset filium proprium, legitimumque, ne sibi idem quod & patri fecerat, contingeret. Beneficia sunt legis Muhamedis, legant Mussulmani historias Christianorum, uidebunt quid inter leges Christi & diaboli intersit. Nil dico de subditorū attritione, Orbis, memoria literarum, nunquam fuit in tanta uastitate, quanta sub Muhamedis lege est, eritque, nisi obliſtatur. Plura olim ab Aegypto uectigalia percipiebāt Romani, que nunc ab Asia tota & toto imperio capiat rex Turcharum: & tamen erant florentissimæ res populorum, etiam post exactioſam annuam quindecim milionū, ut uocamus. Duplum certe imperatum est Asiæ, & solutū. Hodie exigitur ab omnibus popularibus ad cutem & animam usque, & tamen res nō uenit ad tam magni numeri quadrantes. Ob scedas principum nil Dei ob oculos habentium exactioſes, malunt Nomades in tota Africa, præclarissima dū colitur orbis prouincia, pariter in Aegypto & Arabia, fieri: quàm dum rura colunt, alienæ libidini & prædæ patere. Si quid fingam, sunt testes locupletissimi, tam qui exactioſibus innumeris atteruntur, quàm qui in alienas fortunas ex professo inuolant. Ideo orbis uastitas potest dici lex Muhamedana, potius quàm Dei, qui omnia uult fouere, & pacifice degere, longissimeque se illi probando durare.

PRIMVS CVM MVSSVLMANIS CONGRESSVS IAM
*ab authore Arabicè uersus, cui titulus arabice est, Omnium doctrinarum quæ ad hominum excellen-
 tiam requiruntur compendium. Continet uero probationem trinitatis compendiarium,
 laudes Iesu Christi, & euangelij, ex Alcorano decerptas, & præcipua
 eius persuasione errata.*

IN nomine Dei misericordis pij. Laus Deo regi sæculorum potentissimo sapientissimo optimo, à quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia, & pax cõfortibus eius, & in ueritate quærentibus eum; & clementia Dei & pax & misericordia sit super omnes homines. Amen.

Ante rem omnem præcessit causa, uel causæ eius, quoniam nulla res seipsam creat. Quare ante res omnes est Deus summus, super omnia potens. Hunc orbem & mundum creauit Deus excelsus in laudem suam, hominum utilitatem & in utramq; simul, hæc tria sunt fines unus, seu causa finalis mundi. Homo creatus est in laudem Dei, innocentiam & mundiciem sui, & in charitatem proximi. opusq; est ut hæc tria sint in omni opere bono, in re una; quoniam non est possibile ut sit opus bonum sine his tribus.

Res omnis est aut à manu Dei, aut à sapientia & arbitrio hominum, aut fortunæ potentia.

In potentia Dei inmediate sunt omnia, sed præcipue æternitas & essentia, cœlum, stellæ, alteratio, motus, quies, ordo naturalis, & quatuor naturæ uidelicet ignis, aër, aqua, terra, & quæ ex illis nascuntur. Homo uero cum prudentia & ratione reperit radices & principia rerum non naturalium, & inter tractandum exposuit in scientiam & artem. A casu autem sunt ea quæ accidunt, quibus non est similitudo cum opere Dei, aut hominum: sicut sunt fortuita & accidentia non naturalia, aut diuina. & res omnis cui non est causa in natura, & in summa omnes perturbationes huius uitæ, & infelicitatem eius, uocant opus fortunæ. Est autem scopus & finis Dei, ut adducat hominem cum fide, & certitudine in necessitatem suam, & utilitatem rerum necessariarum, & in cognitionem sui & agnitionem Dei, ut inde detur fides hominibus, ut fiat homo sanctus cum uirtute & dilectione boni summi, & ut post hanc uitam cognoscat causam rerum omnium in Deo summo. Punctus autem ad quem collimare homo debet, est, ut soletur homines cæteros afflictos, & necessitate pressos, ut iuuat diuites & pauperes, noceat nemini, uiuat ut illum iubent præcepta legis diuinæ & humanæ; & habitet in hoc mundo, ut in diuersorio, ut cui mundus est unica ciuitas, si sapiat. Scopus fortunæ nullus est, quoniam ex arbitrio nil agit.

Cui libet operi est similitudo cum suo authore. At quum in omni re naturali simplici, sit trinitatis imago, necesse est ut in Deo qui creauit omnia, sit trinitas, nil enim potest esse in rebus omnibus idem unum, quin sit in earum creatore. Ideo in sequentibus uidebitur, quod non est possibile, ut intelligamus Deum summum sine trinitate. Incipiemus ergo à definitione Dei. Deus est causa prima totius naturæ, mouens omnia, omnibus imperans, potentia, sapientia, charitas, quæ in uniuerso agit, ueluti anima & intellectus in corpore humano, ciens omnes motus ut uult. Homo autem exequitur operas suas cum arbitrio & iudicio (nisi dum urgetur) in omnem rem penetrat intellectus eius præter Deum. & ideo Græci uocant eum μικρόκοσμος, id est paruum mundum, eo quod in eo est exemplum Dei, & materiæ inferioris. Homo enim in materia uiuit cum plantis, sentit cum animantibus, intelligit & colligit cum angelis & substantijs spiritalibus, loquitur

tur uero peculiari munere, & nulli alij animanti permissio naturaliter.

HÆC SVNT EXCERPTA EX III. CAP. DE OR-
bis concordia. *Demonstratio trinitatis in natura diuina.*

Non potest fieri, ut quicquam fiat sine potentia. Quamuis autem sit Deus potens, sine sapientia nil agit. Post potentiam uero, & sapientiam, opus est ut adsit amor aut desiderium, uoluntasque. Itaque Deus est potens, sapiens, beneuolus in omnia, antequam ipsa creet. igitur potentia, sapientia, amor, est Deus unus. potentia est persona seu subsistentia prima, & ideo est ea quam uocant patrem Deum Christiani. at quoniam à potentia illa generatur ab æterno sapientia, sine qua nil crearetur, uocant eam filium Dei, & uerbum eius: & quia ab utraq; procedit amor & uoluntas ad res creandas, eam nuncupant spiritum sanctum. Estque proprie pater potens, filius sapiens, spiritus sanctus amans, Deus unus: & sunt res una in essentia sua, tota potentia in sapientia & amore, tota sapientia in potentia & amore, totus amor in sapientia & potentia: quemadmodum hæreditas in animo, & in libello, & in loco suo est una tantum. Nec enim dicunt tres deos, sed Deum unum, potentem, sapientem, beneuolum. Sicut in omni labore aut opere est cogitatio, locutio, & operatio, & tamen non sunt tria opera, sed opus unum: sic potentia, sapientia, & beneuolentia, quum sint res differetes, sunt Deus unus, & non tres. Quoniam potentia, uis, aut robur, sunt proprietates principij, id est patris: sapientia uero, aut scientia, cognitioe sunt proprietates secundæ, id est filij: uoluntas autem, aut amor erga res, finis causa, est proprietas finis, id est spiritus sancti, ideo in patre & filio & spiritu sancto, sicut est diuinitas una tantum, sic potentia sapientia & amor unum sunt. Veluti in omni opere cogitatio est proprietas principij, uerbum seu explicatio est proprietas medij inter cogitationem & artem, operatio uero proprietatem habet ad finem & complementum: & tamen in omni opere est tantum cogitatio explicatio & operatio res una. Hoc modo Christiani non putant, nec adfirmant tres esse deos, sed quod Deus est unus in trinitate, & trinus in unitate, in trinitate unitas, in unitate trinitas in uno. Nec potest intellectus capere Deum, sine potentia sapientia & amore.

Deus est intellectus & mens super omnia entia potens. & ideo quum intelligat omnia entia in sua essentia, oportet ut cognoscat & intelligat seipsum & substantiam suam in se. Nisi enim cognosceret substantiam suam in se, non esset omnipotens. Ideo oportet ut sit Deus intellectus intelligens, & mens intellecta. At propter cognitionem sui habet amorem & lætitiã, quoniam sine scientia boni sui nemo lætatur, & cum cognitione uirtutis suæ lætatur omnis homo. Deus itaque secundum cognitionem eius, de se lætatur magis quam cuncti homines. eam ob rem est in Deo intellectus intelligens, & mens intellecta, & amor aut lætitiã res una. mens intelligens est pater, mens intellecta est filius, lætitiã spiritus sanctus est, est pater in filio eius, est filius in patre suo, & spiritus seu amor est in patre & filio res una, substantia in substantia, seu res in re, persona in persona, nil prius aut posterius habens, nisi ordine appellandi & intelligendi, quibus personis non est confusio, nec separatio.

Quemadmodum in dominatione mundi est trinitas in unitate in unaquaque uirtute, (nec enim sit quicquam sine Deo, cælo, & materia) ita in administratione singulorum regnorum conuenit, ut sit trinitas in unitate, quum tamen principatus seu administratio sit una, quæ habet sacrifices aut pontifices, & regem atque

atq; iudices, & est potentia seu uis una; potentia spiritalis, corporalis, & media. sacerdotes sunt ueluti serui Dei summi in rebus spiritalibus, reges in rebus corporalibus, iudices in utroq; ueluti utriusq; manus. hæc autem administratio una est: quoniam sine seruis Dei, seu religione nõ regnant reges, nec sacerdotes sine principatu, nec ea duo sine æquitate & iudiciis quicquam proficiunt. Ideo est potestas una in trinitate. Nec est possibile ut sit potestas tẽpore multo, sine hac trinitate. Hæc sunt necessaria ad pacẽ seruandã, ueluti Deo necessaria est põtentia sapientia & amor. Eapropter in omni opere bono opus est, ut adsit æquitas cordis & humana, seu ciuilis aut socialis, & iudiciaria aut coactrix. nam æquitas non est quæ cogitat malum, aut facit, aut repugnat iuri. Itaq; quum bonum in hoc mundo non possit haberi & seruari sine trinitate, necesse est fontem boni Deum, à cuius bonitate illa bona data homini sunt, perfectissime habere in se trinitatem, cuius imago nusquam abest.

Pariter in uirtute naturali est unitas in trinitate, & trinitas in unitate, ut dixi. estq; uirtus superior, uirtus inferior, & media. Virtus summa est in naturis spiritalibus, in summo Deo primò, & secundò in angelis & paradisi ciuibus. uirtus media est in cœlo & stellis. & ab utrisq; est tertia elementaris, in qua agit & patitur omne corpus. hæc autem sunt uirtus una, quoniam natura una tantum est.

Similiter in omni corpore naturali est trinitas in unitate, & è diuerso. In omni enim corpore est assiduitas potentia, & progressus à potentia, & amor aut electio inter agendum. Sicut uidemus in igne, uis aut potẽtia eius est in assiduitate ut comburat, & procedit ab ea potentia actio seu operatio eius, & agit potius in corpus tenue exile & siccum, quàm in densum durum & humidum: unde uidemus in eo esse rem quendam in modum electionis. Hæc uero res sunt uis una, sine potentia enim nõ potest res agere, nec sine progressu actionis quicquam agit, nec nisi in corpus dispositum & delectum. Eodem modo piper urit linguam potius quàm cutem, perpetuò agendo: nec agere cessat, donec pereat, aut desit corpus aptum ad actionẽ sentiendam. Ita de cæteris iudicandũ. Veluti in sole est corpus solare aut centrum eius, & lux eius, & uirtus eius: & hæc tria in sole sunt unum. & dum agit, hæc tria sunt unum à sole uno.

Præterea in omni corpore est materia & forma, & compositum ex utraq;. & hæc tria sunt corpus unum, nec est possibile ut fiat ulla res ex materia, sine hac trinitate in unitate. forma dat esse rei, materia eam fert & sustentat, utrunq; compositum habet, nec unum alterum est.

In dimensione omnis corporis est in unitate trinitas, antequam cognoscatur ulla quantitas, est enim longitudo, latitudo, profunditas. sine illis enim non innotescet ulla mensura. In motu est tempus, in præterito futuro & præsentis, nec ullum absq; alijs potest cognosci. In omni operatione est agens, instrumentum, patiens. Omne opus fit ab agente, materia, & operatione. totum uero est in potestate agentis, totum in materia, totum in opere: nec tamen tres sunt opes, sed una. Hæc est imago Dei.

Similiter in natura spiritali est in trinitate unitas, seu sit spiritus sine corpore, aut eo præditus, aut media conditione. Primus est in Deo & angelis & demonibus, nec enim habent corpus. Secundus est in elementis, & in eo quod tantũ est, aut quod est & uiuit, aut quod est uiuit & sentit. Tota enim uita prædita materia est in his tribus. Spiritus enim inferior est in omni re, & proprie in animantibus intellectu destitutis. At tertius & medius, quod quãdoq; in corpore, quan
doq;

doq̄ extra est, anima aut intellectus hominis est, in quo est trinitas in unitate, & cōtrā. In animo enim hominis est sensus collectio, reminiscētia, nec potest fieri ut mutuo separentur, totus enim animus in sensu & apprehensione est, totus in collectione seu cogitatione, totus in reminiscētia. Hęc est Dei summi imago. Totus naturę inferioris spiritus est in deligendi, attrahendi, cōseruandiq̄ facultate, unus tantum in toto, et unus in qualibet parte, ea est imago Dei. Sic in facultate naturali, uitali, animaliq̄, sic in anima brutorum est apprehensio, imaginatio, memoria; quę tria sunt anima una, quę cōcipi sine illis nequit. In omni cognitione est opinio seu imaginatio, dubium, ueritas. Primo enim de rebus incognitis opinamur, si sint in medio dubitamus, demū per probationem ad ueritatem uenimus, mens tota in uno, & tota in singulis, uita est aut naturalis tantum seu uegetatiua, aut sensitiua, aut intellectiua cū corpore: nec est secūda sine prima, nec tertia sine primis, est tamen uita una; procedit autem à corde, pulmōnibus, cerebro, per uenas arterias & neruos, unā harmoniam mutuō cōponentes, sine primis non est locus secundo. hęc est Dei imago, in trinitate omnia seruantis. Omnis doctrinę quę ad operationem uenit, traditio, non est possibile ut sit sine contemplatione logica, & operatione, ut suprā docui, tota res est in cōtemplatione, tota in ratione, seu rationali expressione, tota in opere. Itaq̄ in tota natura uidemus exemplar & uestigium trinitatis, quę est in Deo summo, quoniam est super omnia potens author, qui dedit nobis hūc mundum, in quo est imago eius, ut cognoscamus eum, & bonum eius in nos collatum, & ut laudemus eum in æternū. Igitur genuit Deus de potentia sua sapientiā & scientiam omnium rerū, per quam creauit omnia in charitate. Ideo antequam crearetur quicquā, Deus genuit filium suum, quem uocauerunt prophete uerbū Dei, capta similitudine quę à nobis potest intelligi. Quemadmodū postquā cogitauimus loquimur, ita post potentiam Dei intelligimus filiū eius uerbū, ueluti mentis filium. Vocauerunt etiā sapientiā, quia statim post potentiā sequitur. Ab utroq̄ uero procedit spiritus sanctus in æternitate: qui tres sunt unus Deus, potens, sapiens, amans, gloriosus, iudex, rex regū, qui dedit legem suā Adamo primo hominū, & eam in corde eius scripsit: at illam nō seruauit. Post perditam ergo gratiam per inobediētiā, lex naturalis durauit bis mille annis, demū dedit Deus legem scriptā fermē quingentis annis post promissionē Abrahami, & immisit illam seruo suo Mosi, ut institueret filios Israēl, duros quidē & ceruicofos sub semiperfecta lege. At postq̄ homines potuerūt cognoscere, quod nō est salus homini perditō & peccatori nisi in Deo, & per Deum, quando placuit Deo, dedit uerbum suū Deus per spiritum suū, ut caperet corpus humanum, ut quia homines omnino mali diuinis inspirationibus amplius nō credebāt, uiderent corpus unum in quo esset diuinitas. Accepit autē carnem in uirgine Maria per spiritum sanctum, annunciante angelo, uelut quū homo homini per uerbū facit cognoscere notionem, & illam animo concipere, nec enim ipsum uerbū concipit, sed notionem quam adfert. Ita uirgo non concepit spiritum sanctum à Deo patre missum, sed medio spiritus concepit sapientiā & uerbum Dei, quod quidem uenit ad directionem omnium hominū. Illud uerbū & sapientiā est Iesus Christus filius Dei, ante omnia sæcula de patre natus in tempore, ex uirgine conceptus, & factus homo, ut lucem adferret cæteris hominibus, Deus unā & homo existens, qui solus potest ut instauret homines cunctos, quemadmodum in uno omnes creauit in principio: ipsi laus in cœlis et in terra, in perpetuum, Nunc uero scribemus laudes eius ex libro Alcorani.

Laudes

Dixit Deus, Et dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) hæc Muhamedes. Qui habet sapientiam Dei, & est genitus seu formatus de spiritu sancto, necesse est ut sit Deus, & filius Dei, quod si eum non credamus Deum, est tamen cæteris hominibus sublimior, & omnibus prophetis maior, & magis credendus.

Et paulo post,

Dicit Deus, Et hos prophetas ordinauimus mutuò, quosdã enim est alloquutus Deus, & quosdam eorum gradibus extulit. & dedimus Iesu filio Mariæ sapientiam, & formauimus eum de spiritu sancto.) Licet Muhamedes scribat alibi datam sapientiam prophetis, tamen solidam nullus potuit habere, nisi qui cõceptus fuit ex spiritu sancto, quiq; Deus est, & lux de lumine. Illi participes fuer, hic solida sapientia & diuinitas est.

In sora Humram, id est Ioachimi, quæ 2. est.

Dixit Hanna uxor Ioachimi de Maria filia, ego uocaui eam Mariã, & defendo eam & prolem eius à dæmone pernicioso.) Ex hoc loco uidetur, quod non peccauerunt illi duo, nam defendi à diabolo, est non peccare.

Et postea,

O Maria (inquit angelus) ecce Deus euangelizat tibi uerbum suum ex se, cuius nomẽ est Christus Iesus, filius Mariæ, ad quem mundi præsentis & futuri facies cõuertentur, & est de proximis, & alloquetur homines in cunis & fascijs, eritq; uir optimus.) Hæc Alcoran. Verbum Dei est ipsemet Deus summus, ita uocatus, quoniam quemadmodum non intelligimus quicquam ab alio homine sine uerbo aut explicatione, ita Dei potentiam sine sui explicatione & uerbo & sapientia, quæ etiam Deus est, non concipimus. Itaq; non est Deus sine uerbo aut sapientia. nec ideo sunt duo uel tres dii, sed unus Deus, qui non est in loco, & est in omni loco. Deus enim non est corpus, sed expers est corporis & materiæ. Nec secundum corpus dicimus Deum Iesum, sed secundum diuinitatem, potentia enim Dei, & sapientia eius, res una est. Quemadmodũ uerbũ nostrũ est cogitationis filius, nec est aliud in uerbo quàm quod in cogitatione fuit, seu uera seu falsa. est enim cogitatio uerbum & res, res una tantum, quãuis tota res fuit, estq; in cogitatione, & tota in uerbo, & tota in se.

Et paulo post,

Et docuit eum (Christum Deus) librum & sapientiam, & legem & euangelium, & prophetam statuit ad filios Israël. Iam ueni ad uos (ait ibidem Christus) cum miraculis Domini uestri. ego creo uobis ex luto figuras auium, & insufflo in eas, & fiunt aues cum permissione Dei. sano psoras & lepras, & uiuifico mortuos, cum præcepto permissione Dei.) Nomen creatoris & suscitatoris mortuorũ, sine precibus, est proprie Dei solius. de creatione auium, miraculum est de infantia saluatoris. Cæterum quũ Iesus suscitauit mortuos, simplici imperio, nullis precibus suis suscitauit, ut ostenderet se esse Deum, naturæ arbitrum, apostoli autem in nomine Iesu & crucis eius innumera milia suscitarunt. At miracula in nomine Dei tantum possunt fieri. Quũ ergo in nomine Iesu omnia genera miraculorum sint facta, per signum crucis, sequitur ut sit Deus. Quum autem non reperiãmus in euangelio (nisi quod infremuit super Lazarum) quod patrem suum ad suscitandum mortuos inuocauerit, non est mirandũ, quia ipse &

& patet unus Deus sunt. Secundum id uerò quod fuit homo, suscitauit mortuos imperio & potentia diuinitatis. secundum diuinitatem enim non essent miracula, quia omnia sunt facilima Deo. Verum iam supra uidimus, quod patris & filij est una substantia, & præceptum Dei in Iesu est uoluntas diuina, quoniam in Iesu est uoluntas cū Deo, & uoluntas cum homine, quæ sunt duæ uolūtates. Quum ergo edidit miracula, ut homo, fecit ea cum imperio diuino: & quando fecit ut Deus, tunc fecit imperio & uoluntate sua. Differabant enim in eo subiecto duæ uoluntates, ut in nobis uoluntas naturæ & gratiæ. una enim malū facimus, altera bonum uolumus.

In Sora nesæ, id est mulieres. 3. uersus finem.

O præditi libro (modò nos & Iudæos, modò ea appellatione quod naturæ præscripto utantur, idololatrias & naturales intelligit) ne extollamini uestro iudicio, & ne dicatis de Deo nisi uerum. Non est Iesus Christus filius Mariæ nisi propheta Dei, & uerbum eius, quem misit in Mariam, & spiritus ex eo. credite ergo in Deum & prophetam eius, & ne dicatis tres.) Hæc in Alcorano iam uidimus, quod non est possibile ut sit Deus sine trinitate, ideo opus est ut sit Deus trinus in unitate, & unus in trinitate: & est messias Deus & homo, & propheta & uerbum Dei, et filius eius, nō quatenus homo, sed quatenus Deus, de Deo, & sapientia à potentia. Nec enim dicimus quod sit filius carnalis Dei per decissionem spermatis: absit. sed dicimus, quod est filius intellectualis & spiritalis, qui descendit in uterum Mariæ uirginis, & homo factus est, cum spiritu sancto adueniente super Mariam uirginem. Quod autem aliud quàm homo fuerit, patet ex his argumentis. In miraculis suo solo nomine factis hoc monstrauit, discipuli & imitatores ueri, eadem & maiora eius nomine fecere, nullo pro eo orante resurrexit, mutauit homines suos, & diuersos à mundanis fecit. Nam ceteri homines aut sunt mali, aut uolunt bonum & non faciunt, aut faciunt minus & imperfectius quàm uellent. Soli ueri Christiani operibus superauerunt ea bona quæ unquam à philosophis potuere scribi, non timebant, sed appetebant mortem. uoluptates corporis odio habebant, contra naturam hominum cōmunē: unde constat uerbis & sacramentis eius cū diuina uirtute fuisse mutatos, hoc enim non potest ab homine fieri. Solus enim Deus, qui naturam nouit, ut illam fecit, ita illā mutare & emendare potest, homines & prophetae nil aliud possunt quàm loqui & præmonere: solus Deus dat perfectionē. At uos ô Mussulmani, dicitis Euangelium esse nimis perfectum, & ideo illi præficitis Alcoranum. Si summus prophetarum fuit Christus, ergo summam legem dedit, & perfectissimam, igitur & necessariam ad salutem. Propterea sunt tam pauci etiā inter nos reuera boni, quoniam pauci obediunt Euangelio.

In Sora Elmeide, id est cœnæ, seu mensæ. 4.

Dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, recordare beneficij erga te & erga matrem tuam, quod te formaui de spiritu sancto, alloquebaris homines in cunis & fascijs, quod docui te librum, sapientiam, legem & Euangelium, quando creabas de luto aues, & cum beneplacito meo, & insufflabas in eas, & fiebant aues cum præcepto meo, & sanabas psoras & lepras cum præcepto meo, & quando suscitabas mortuos cum præcepto meo, et quando informabas filios Israël ex te, quū ueni ad eos cum prudentia, & dixerunt illi qui aduersantur, quod hoc erat incantatio manifesta. & quando reuelauit Apostolis, Credite in me & legatum meum: dixerūt, credimus, & ipse sis testis, quoniam sumus fideles Mussulmin.)

y Non

Non negant Christiani, quod quicquid habet Messias, habet à patre suo. Ipse enim dicit in plerisque Euangelij locis, omnia accepi à patre meo. Sed non sequitur ex hoc, quod non sit Deus: quemadmodum non sequitur, quando omnis res est in mente & in uerbo & in opere, quin sit ex æquo in omnibus tribus, à mente recipit uerbum, & res perfecta est in utroq; & tamen non sunt tres res, sed una.

Et paulo post de sacramento altaris, quod ideo in magno Behiram, id est Paschate legitur, quando reconciliantur.

Et quando dixerunt apostoli, ô Iesu fili Mariæ, nonne potest dominus tuus mittere nobis cœnam de cœlo? dixit, Timete Deum si estis fideles. uolumus ut comedamus de ea cœna, & confirmentur corda nostra. & scimus quod iam confirmasti nos, & facti sumus super ea cœna testes. Dixit Iesus filius Mariæ, domine Deus noster, mitte nobis cœnam de cœlo, quæ sit nobis robur & præcedentibus & posterioribus nostris, & sit in miraculum abs te, & dita nos, quoniam tu es ditantium optimus. Dixit Deus, mitto eam uobis, & qui post (eam assumptam) impie egerit, ego tali eam ulciscar supplicio, ut nullum in æternum sit futurum simile.) Ista monstrant, in eucharistia & sancto Iesu Christi corpore esse magnam quandam uim, quæ possit corda confirmare. Cæterum ita non est scriptum in Euangelio. Sed uoluit Muhamedes ad Deum patrem referre tantum mysterium, quod sciebat fieri in Iesu Christi mortis memoriam. Non ad id incitarunt Christum apostoli, sed ipse sua sponte seipsum sacramentali corpore exhibuit illis, dicens benedicto pane, Accipite hoc est corpus meum. Ita peruertere Euangelium uoluit, Deo solû referendo, quod Christo homini Deo competit. Falso etiam hoc ait, quod sequitur dixisse Iesum: Et quando dixit Deus, ô Iesu fili Mariæ, tu dixisti hominibus, recipite me & matrem meâ, duos deos, prætermisso Deo: dixit, absit. Ne fiat hoc mihi, ut de me dicam quod non est in ueritate. Si dixi illud, certe id nosti.) Ista & sequentia nusquam in toto Euangelio sunt, & præterea, quare obijceret Deus quod scit non esse: Sunt mendacia manifesta, quibus scætet Alcoranum.

In Sora Meriama, id est Maria.

Dixit Maria uirgo, Quomodo alloquar eum qui est in cunis infans? Dixit Christus, ego sum seruus Dei, dedit mihi librum, & posuit me ut essem propheta & beatus.) Nullus est in hac uita beatus, quare sequitur, quâ sit Iesus hic beatus, ut sit maior & cellior omnibus hominibus. At qui est omnibus hominibus superior, est certè Deus: non quidem secundum corpus, sed unâ diuinitate iuncta humanitati. Omnes prophetae fuerunt homines nobis similes, & peccauerunt, & ideo beati esse non potuerunt. Iesus autem quoniam fuit propheta legatus, & Deus fuit in hoc mundo beatus, intelligo sine macula & peccato. Solum enim peccatum malum, miserum & infelicem facit.

In Sora elhedid, id est ferrum.

Dicit Deus, Postea institimus super uestigia eorum cum prophetis nostris, & institimus cum Iesu filio Mariæ, & dedimus ei Euangelium, & posuimus in corda eorum qui sequuti sunt eum, mansuetudinem & misericordiam & religionem, quam ipsi inuenerunt. non scripsimus illis hoc Euangelium nisi ut consequantur misericordiâ Dei, & non seruant eam uera cõseruatione, & dedimus illis

illis qui crediderunt ex illis premium suum.) Quum à Deo uenerit Christus cum euangelio, & sit in eo directio & fides timentibus, nil habet in eo uitij. & ideo non corrumpitur, licet mali & peruersi homines non seruent illud. Quemadmodum aurum non corrumpitur, seu sit usus eius, seu non sit, quia perfectio rerum est in ipsa earum natura, & non aduenit eis ab accidente. Et ideo quia bonum de sua natura est euangelium, & à Deo, quamuis male & non uere seruetur, oportet ut omnis homo qui uult saluari, sciat & seruet euangelium, sine eo enim non est fides in hoc mundo. Quod est in eo scriptum, est tota ueritas. Quod illi est contrarium, non uenit de cœlo, nec à Deo summo. At scriptum est in eo, quod sint omnes homines peccatores, nec habent misericordiam nisi in morte & sanguine Iesu filij Dei Deo uero, qui purificat omnem hominem credentem in illum, nec potest homo sanctificari, & uitam æternam consequi, sine hac fide. Qui igitur non credit illud quod unum uult suadere euangelium, Iesum scilicet esse supra homines omnes sanctissimos, esse Deum, Dei & uirginis filium, & quod mortuus sit ob iustitiam omnium hominum, & quod surrexit à mortuis, non habet à Deo misericordiam, nec uitam æternam. Qui autem nescit euangelium, & facit bonum, potest saluari in nomine Dei patris & filij & spiritus sancti, at qui audiuit de Iesu & euangelio, & non credit in illum, habet supplicium magnum.

Ex libro Suneli, ubi exponitur locus Sora elnesæ, in quo dicitur: Sed extulit eum ad se Deus, Christum scilicet.

Et descendet cœlitus Iesus filius Marię in terram in die resurrectionis, & iudicabit homines in ea iusto iudicio.) Certum est inter nos & Mussulmanos, quod sit futurus omnium iudex Iesus. At Deo soli pertinet iudicium omnium hominum, quoniam solus nouit omnia quę sunt in cordibus hominum. Qui enim non nouit omnium delicta, & cogitationis & uerbi & facti, non potest uere iudicare, & eam ob rem necesse est, ut Iesus cognoscat omnia, & ut sit Deus cognoscens omnia, quoniam non est possibile quod homo sciat omnia. Itaque est Iesus iudex iustus, Deus & homo, omnia potens & sciens.

In Tezchere elimam, seu manubriali sacerdotum, cap. ult.

Et iam præmissimus, quod Iesus occidet homines, & educet Gog & Magog, & morientur, & erit superstes Iesus, & fidei compotes. & non coletur in terra nisi Deus. & peregrinabitur Christus, & cum eo peregrinabuntur ciues constantiæ. Iam uero præmissum est quod sunt apostoli eius.) Necesse est agnoscere in Christo potentiam supremam, qui possit uno momento priuare homines uitam: nam nullus homo hoc posset, est ergo homo & Deus. Præterea quum sit futurus superstes cum suis apostolis, sit præstantior mortalibus oportet, erit enim superstes cum omnibus pijs in cœlo, non in terra & uoluptate cum brutis communi, quam ille contempsit, & quotquot eum sequuti sunt, uoluptas enim Deo repugnat. ideo consensu omnium gentium uirginitas melior corruptione, castitas coitu, abstinentia et ieiunium cibo et ingluuie, uirtus uitio, dotes animi dotibus corporis, ideo optimi illa amplexi sunt, hæc ueluti mala & peccata uel peccato cognata fugerunt: quantominus appetent post mortem?

Ex libro Hassiar, seu historia prophetæ.

Quando angelus extulit Muhamedem in cœlum, ut peruenit ad cœlum septimum, reperit in eo Iesum ueluti in summo loco positum, & obseruauit eum ut oraret pro eo ad Deum, ut miseretur illius, quia ille super omnes prophetas est sanctus & bonus.) Ex hoc est apertum quod, sit credendum in Iesum, quoniam

est cōceptus de spiritu sancto & Maria uirgine, miracula edidit in infantia & uita sua, suscitauit mortuos sola sua potentia, non inuocato Deo. dedit potentiam suis, ut in suo nomine in signo crucis eius idem facerent quod ipse, & maiora, ut mundum omnes contemnerent, & mortem pro uero appeterent: ab omnibus detrimenta accipiendo, omnes tamen amarent, & beneficio afficerent, quæ in hominibus non possunt nisi à Deo dari. proximus Deo per humanitatem, iudex omnium, cum bonis peragrans, omnes occidere potens in nictu oculi. Et quomodo illi præferuntur alij? quomodo ergo lex eius relinquatur pro alia, quæ uoluptatem corporis cum brutis summum bonum putat: Qui per eum non uadit ad Deum, damnatus est. Quum enim Deus per suam sapientiam omnia nobis conferat, sitq; illa uia eius in homines beneficij, necesse est ut per eandem uiam ad eum redeamus, alioqui non eò perueniemus.

Euangelij laus, in Sora Bacara.

Et dixerūt, estote Iudæi aut Christiani, dirigemini. Dic, sed lex Abrahami est lenis, nec erat idololatra, dicite, credimus in Deum, & in id quod misit ad nos, & ad Abraham & Ismaël, Isaac & Iacob, & ad tribus, & quod datum est Mosi et Iesu & prophetis à Domino suo, non differamus, seu discernamus inter illos. Cur uero non discernemus inter uerum & falsum, inter illud quod est à Deo, & quod à Deo nō est: Quare Deus dedit nobis intellectū & liberū arbitriū, nisi ut intelligamus quod uerū & quod falsum est: qui dicit falsum, timet ut examine dicitū eius: ideo si potest de eo iudicari, non permittit, qui autem dicit uerū, gaudet quod omnes illud sciant, & de eo disputet, ut magis cognoscatur. Si ergo omnes prophetæ, Abraham, Moses, tribus David, Christus, sibi cōsentiant, ueri sunt: ergo si quis illis non cōsentit & differt, uerus esse non potest. Ita est discernendum. Bis mille trecentis annis antequā ueniret Muhamedes, lex Mosi erat ut nunc est, & sexcentis ante annis euangelium & lex noua uel gratia erat, ut est in omnium gentium linguis. In nullo loco utriusq; Testamenti est scriptum, quod Abraham fuerit in Mecha, quod illic sacrificauerit, sed cōtrarium. In nullo loco est scriptum quod aliquid de lege sit datum Ismaëli, præter circumcissionem. fuit enim expulsus ex domo patris, & ex hæres & idololatra, qui accepit uxorem Aegyptiam idolorum cultui deditam, hoc est cōtrarium Alcorano, fundato super fidelitate Ismaël, & sacrificio Abrahami.

Dicit Moses in lege Dei summi: Homo qui coierit cum iumento, morte unā cū iumento moriet. In contrariū dicit Muhamedes in Sora hissē: Creator cœli & terre dedit uobis ex uobis ipsis cōiuges, et ex brutis cōiuges, in quo permittit uobis. Hęc est lata differentia. ob id sunt sanctissimi qui ineunt iumenta, asinas, camelas, &c. qui non possent ita iudicari ab omnibus, nisi lex approbaret factū.

Dixit Deus per os Mosi: Homo qui coierit cum masculo, uterq; est operatus abominationē, ambo occidentur. dicit Mustapha Muhamed in Sora nese: Liber Dei permittit uobis, ut uestris pecunijs ematis cū ingenuis ancillas, ut paritis pecunia pueros nō corruptos, & item eadē sententia alibi habet. Ad quid, cū de coitu cum ancillis & uxoribus, adiunguntur puelli cōmuniter ad coitū? An hæc est lex Dei, quæ cōtrauenit legi Dei: quæ peccatū, propter quod Sodomitæ perierūt, publice suadet & permittit? Ista autē ex infinitis, sunt cōtraria sacrae scripturae.

Quod angeli suadent Deo, ut for met hominem corruptum & effusorem sanguinis: sic enim Deus & Angeli essent mali.

Quod iussit Deus diabolum adorare Adamum, & quod sit damnatus quod noluerit

noluerit adorare. Quod demones et angeli sunt mortales. Quod demones sunt corporei, & gens una quæ credidit Alcorano. Quod Mussulmani rapiant bona omnium hominū, si nō credant, aut tributa soluant, quod necent aduersantes, quum Iesus per patientiā doceri debere Euangeliū statuat. Quod qui furatur & prædantur in uia Dei, nō sunt prædones. Quod mortui in bello nō sunt mortui. Quod Deus est stultus, qui quum esset bona lex Abrahami, postea dedit legem & Euangelium. Quod propheta, id est Muhamedi, quæ liberent liccent: ideo timore mortis fecit, ut seruus Zeid repudiaret suam uxorem, ut eo prætextu raperet eam, quod fecit. Quod periurium sibi licere putauit, ut fecit cum Hassa. Quod proprios ciues interfecit, fratres sustulit. In repudijs legem nō habuit, quā alijs dabat. Quod omnes religiones sunt pares. Quod homines non habent amplius necesse teneri de religione quam sciunt. Quod Salomon habebat exercitus demonum auium & formicarum. Quod Maria mater Iesu est soror Aaron, ab eo distans mille & quingentis annis. Quod Iesus nec Deus est, nec crucifixus, nec adhuc surrexerit. Et quis omnia percurrat: Sunt enim in libro scripto à Muhamede, qui & Alphurcan, ex duodecim milibus sententiarum nouem milia falsarum, nō enim unquam alium librum præter Alcoranum dictauit, quod & Alphurcan dicitur. Quum itaque cœlitus uenerit Euangelium, necesse est quicquid illi contrauenit, esse malum.

In Sora elnesæ.

Et certe Iudæi, & qui lege diuersa ab Euangelio donati sunt, modo credant in eum Iesum, & Euangelium ante mortem eius & diem resurrectionis, erit super eos testis.) Si non est iam mortuus Christus, Euangelium illum asserens mortuum pro salute mundi, non est à Deo. at à Deo quum sit, uerum est. Ergo iam ante mille quingentos decem annos est crucifixus, & surrexit. Oportet uero ut omnes in eum credant. at post mortem non est amplius fides, nec hora merendi. Quum autem ad fidem in eum omnes teneantur, sequitur, ut omnes saluare possit, & sit Deus. Homo est perfectior, quanto magis est similis Deo. Deus non eget, nec utitur ulla re, quoniam est abunde scelix sine rebus corruptilibus. Ob id Iesus nil possidere uoluit. Qui nil appetit præter necessitatem, est hominum perfectissimus. Talis fuit Christus, & sui. Qui omnia dat, nil sibi seruans, est Deo simillimus: qui quum omnia habeat, omnia dat abunde. At Iesus dedit nobis propriam uitam, in redemptionem animarum nostrarum. nec est possibile ut sit in hac uita maior ipso Iesu. Deus igitur & homo est, prophetaq; perfectissimus, & benedictus.

In Sora elnesæ.

Dixit Deus, Et institimus super uestigia eorum cum Iesu filio Mariæ, confirmatore earum legum diuinarum, quæ antè in manibus erant Iudæorum: & dedimus illi Euangelium, in quo est directio & lumē, & certitudo legis ueteris, & directio & eruditio timentib. ut iudicent assertores Euangelij de eo quod Deus in eo misit. Qui enim non iudicant secundū id quod est in Euangelio, sunt peruersi.) Quia est Euangeliū certitudo, directio & confirmatio timentibus, opus est omnes homines in illud credere. Certe non est illis salus. nisi credant & iudicent de eo. at non possunt Iudæi & Mussulmani iudicare de eo, quia illud nesciunt. soli ergo Christiani id possunt. sunt alijs sine dubio nefarij. Quicumq; non credit in Deum, & trinitatem, diuinitatem & mortem Iesu Christi. & quecunq; docuit & præcepit, erit in supplicio magno, nec habebit in die iudicij patronum apud Deum, præter Christum filium Dei & uerbum eius, Mariæ filium, qui est

apud patrem ante mundum conditum, & erit in aeternum cum amore, quem dicimus spiritum sanctum. Certe in uniuersum recepisset Muhamedes Euangelium, & fuisset Christianus, nisi maluisset potentiam & dominium, quam bonum aut religionem. nec enim fuit aliud quam miles, qui factus est propria authoritate dominus, postquam sub praetextu pietatis innumeros homines occidit.

Apostrophe ad principes Muhametanos.

Agite ergo o principes, seruate terrenam potentiam nunc uobis partam & confirmatam, & ueritatem Iesu Christi recipite. Cum figmentis illam quaesuerit iniuste, iuste possidebitis, si in uerba Iesu Christi iuretis. omnes populi uos sequentur. Facite ut in prouincijs uestris legatur Euangelium, & disputetur de eo, & de Alcorano cum rationibus, & uidebitis uictoriam sine sanguine. ueniant Sorae Alcorani cum capitibus Euangelij, ut saepius dicit Alphurcan, si uincet, omnes fient Mussulmani. Omnes Christiani possunt legere Alcoranum, & legitur passim: at nullus illi potest credere, quoniam uidetur nobis omnino scriptum contra Deum & naturam. Disceptando de utroque, emerget ueritas. Quod autem sit uerissimum Euangelium, & omni legi praefendum, his patet rationibus. Prophetae & sancti uiri cum Sibyllis praedixerunt unanimiter in diuersis locis de Iesu & Euangelio eius: nullus de Muhamede praedixit. Concordant semotissimum in toto orbe Christiani, in his quae de Christo habemus, ueluti & ante concordauerant prophetae: quod non posset fieri, nisi Deus mentes sanctorum illuminaret. Vos iam sub Muhamede eratis futuri, ut in septuaginta nationes diueremini, quarum una tantum saluari habet. Recepti sunt libri nostri sacri maturae, discussi in libertate, in concilijs, in summa sapientia, sine ulla uia. Alcoranum contra timore mortis, aut confiscatione bonorum per uim est obtrusum in uitis. Manfuerunt docendo Apostoli, & patiendū omnia, docuerunt Christi legem. Milites, praedones, tyranni, ui suaserunt imperitis & rusticis legem uestram: quae etiam multi uestrum quotidie agitent, si liceret. sed periculo uitae non licet. Veritas Euangelij non quaerit angulos, de ea publice & priuatim agere licet. nostra lex docet in hac uita corpori nil esse felicitatis: omnia in amorem Dei, proximi charitatem, innocentiam sui ponit. nulli nocet, & prodest quibus potest. uestra per uoluptates uenereas & corporeas cum brutis communes, etiam paradisum sibi in iisdem pollicetur & expectat. ceterum per uim in aliena nomine religionis inuadit, & nil putat sanctius quam occidisse hominem, quum nostra nil odibilis. Ad haec quid fuit sanctius Iesu Christo, & eius sectatoribus, qui nobis Euangelia tradiderunt: maluissent mori, quam mentiri. Quid sancti habuit Muhamedes, quindecim uxores una hora cognoscens: ciuium occisor, fratrum percussor, periurus, praedo, & ceteris iniquis iniquior: Quam infinitis miraculis est confirmatum Euangelium: at nullum unquam fecisse uisus est miraculum Muhamedes: & quae dixit se fecisse, sunt ridicula. Praeterea innumeri testes externi, uiri optimi, nomen Iesu Christo & suis dedere: nullus unquam (praeter sectatores fabulae conscios, & populos naenij captos) non uocauit tyrannum omnium crudelissimum Muhamedem. Ad haec quum Deus uelit salutem hominum per Euangelium fieri, si approbaret ea quae sunt contra illud, & contra naturam, non esset Deus. expectat uos ad poenitentiam, & uobis tortoribus contra scelera uestra utitur. His rationibus potestis cognoscere, quid uerum a falso distet. Etiam si non fuisset coactus id tribuere Christo & Euangelio Muhamedes, quod illi tribuit, naturale iudicium suadet, debere omni doctrinae mundi praeferrī.

Mundi

MVNDI VNIVERSI ET RERV M HARMONIA in quaternario posita, unde lux maxima cognoscenda trinitatis oritur.

Quemadmodū in partibus materialibus mūdi cognouimus imaginē Dei, & sacrosanctę trinitatis causantis omnia: sic cognoscemus quatuor rerū, quę in Deo sunt necessariō intelligendę, harmonia, ubiq; uideri eius imaginē.

1. Est, ut uidimus in principio, pater, filius, spīritus sanctus, Deus unus: pater Deus, filius Deus, spīritus sanctus Deus: nō tres, sed unus. potentia, sapientia, beneuolentia, diuinitas: copia, progressus agendī, delectus, & perennitas, omnium finis & causa.

2. Apprehensio, cōsideratio, reminiscētia, mens una tota, unaq; in tribus, & una in singulis, omnīū cognitio & modus cognoscēda per effecta causę primę.

3. In natura creata, spīritalis, cōlestis, infima, mundus, mundus in mente & cura angelica, ut in perfectissimo subiecto, mundus in uirtute cōlestis agentis, mūndus in natura inferiori: nō tres, sed unus, in singulis & in omnibus, omnium rerum cōseruatio & uegetatio manus creatoris, materięq; fœlicitas.

4. In minori mundo, qui homo est, est ad eius perfectionem quicquid est in tota natura creatū. esse, uiuere, sentire cum inferioribus, intelligere cū supernis substantijs. Quāuis autē natura intellectus seu mentis non est implexa inferioribus corruptibilibus more harmonię, tamen sine illis hic nunquā est. seruatur uero ea perfectio in statum corporū resurgentium. tūc uerū erit dicere, intellectus est, intellectus uiuit, intellectus sentit: quod quidē uerum est nunc, sed non conuertitur. Post resurrectionē enim nullum erit esse, quin sit implexū intellectui. pariter nil uita, nec sensus, erit enim esse intellectus, & intellectus esse: pariter uita intellectus, & intellectus uita, sensus intellectus, & ediuerso. Per hoc uero patet, quū cetera uiuētia acceperint cōplementum, illud nūc homini deesse. Imperfectum bene esse hominis, formęq; in infima detrusę fœlicitas in hoc cōstat.

5. In omnibus animantibus sensibilibus est uitalis uis, naturalis, animalis, uita una in tribus, & una tantum in omnibus, bene esse animantium.

6. Facultates naturales in quauis uita, etiā uegetatiua, & singulis uiuentiū partibus, constant ui attractrice, coctrice, retentrice, & expultrice. & licet nō uideatur ultima ceteris implexa, Galenusq; id non tradat, tamen penitus cōsiderantibus illa præsens omnibus adest. Quū enim ueluti discretionē quadā animę at trahatur alimentum in terra, aut ubiuis confusum, utile scilicet cum inutuli, quū trahitur optandum, repellitur & protruditur noxiū: cocto illo utili, purgatione opus est, nam alioqui non coqueretur, si esset omnino perfectum. Dum retinetur & assimilatur, eadem lex est, nam ista separatim nō habet locum. Hoc est uitę cōseruandę medium, à Deo rerum principijs impactum.

7. In naturę operibus cultu emendatis, semen, planta, insitio, aut quiuis alius cultus, & fructus. Quamuis enim ista uideatur esse per se, tamen in illis est in potentia, in semine enim fructus potentialis est, in planta agrestī aut insita in actū. In eo utendo, fœlicitas uitę præsens.

8. In participandis fructibus, ortus, progressus, perceptio, usus, ubiq; in potentia à primo secundum, ab utroq; tertium.

9. Præteritum, præsens, futurū tempus, totum in singulis & in omnibus. nec fuit ullum præter momentū orbis creati, quod præterito caruit, quin potentia in se haberet reliqua. nam nullū est præteritū, quin fuerit præsens & futurū, sed nō conuertunt à posteriori, Quū enim omne præteritū habuerit potētia in se futurū

& præfens, nullum tamen præfens habet præteritū, nullum futurū præfens aut præteritum esse potest. Itaq; est illi ad futura quies, tempori dico & motui, ut harmoniæ respondeant duo posteriora, quum actu erit unum & omnia.

10. In mouendi actu est mouens, motū, motio, motus. motus totus in agente, totus in patiente seu moto, totus in motione, quum unus tantum sit.

11. In rebus omnibus copia seu potentia, progressio, agendi amor, & delectus, proprietates una tota in singulis, & una in omnibus.

12. In mundo generatio, duratio, corruptio, continua actio & passio. nam est materiæ formæ acquiescentis dispositio.

13. In corporum dimensione, longitudo, latitudo, profundū, mensura, tota in singulis, & una tantum in omnibus.

14. Certæ disciplinæ, musica, geometria, astronomia, arithmetica. ultima, quam ob harmoniam posui in ultimo loco, est ita implexa cæteris, ut non possint sine illa esse.

15. In natura, quæ adnexam materiæ formæ habet, forma, materia, compositum & essentia. Hæc est tota in omnibus, & tota in singulis, una tantum.

16. In humanis operibus actio, materia, opus, usus. hic in primis est in potentia tantum. antequam enim stet usus, oportet præcessisse illa.

17. In amandæ actione est amans, amatū, amor, unica dilectio, tota in amante, tota in amato, tota in amore. Intelligo amorem perfectū & reciprocum, qualis est perfectorum & sanctorum charitas.

18. Pax queritur & seruatur à sacerdote, principe, & iudice. Pax enim tota in statu sacro, tota in militari, & tota in iudiciario esse debet, quum una tantum requiratur in rep. pax, animis corporibus rebusq; idonea, hæc est humanæ conuersationis bonum, & scopus.

19. Causæ rerum, efficiens, formalis, materialis, finalis. ista est in potentia in primis. nam si nō esset prima in mente agentis, non uellet frustra iungere materiam. Itaq; in omni actione queritur, ad quid, in quem finem, in quem usum: finis est totus in efficiente, in materiali & formali.

20. Innocentia, peccatum, redemptio, nature humane status, & perfecta conditio ita differens, quū in solidum sub quolibet statu sit. Innocentia fuit in summo homine, & primo creato. nam Deus omnia perfecta creauit. Peccatum in eodem coepit exordium, nam omnes ita infecit, ut suis delectentur miserijs, ut bonum cognoscant, non soleant facere nisi à Deo adiuti. quia uero omnes sunt in peccato, quum uelit (saluo tamen libero arbitrio) Deus reddere beatos omnes, id per hominem non potest fieri. Idcirco Deus per filium Deum & hominem seruat credentes pios & perfectos, quales sunt ueri Christi sectatores. itaq; dicimus quod fuit humanitas innocens, Deo sulta, in Adamo: demum humanitas peccans, à Deo recedens, naturali lege cognitionem tenebrosam representante usa: quales fuere homines qui nil de Mose nec de Euāgelio audiuerunt. humanitas redempta, qualis est quæ Iesum Christum est complexa.

21. Quidquid agit magnas, aut potens quidam dominus, aut per se aut per seruū amicum ue, aut per filium agit. Per se, quæ sine medio. Deus naturam humanam creauit, cum suis dotibus animi, quum sponte perijt homo, circiter bis mille annis post misit in quorūdam lucem, cui possunt cæteri accedere, Mosē cum lege, Abrahamo & eius legitimis posteris promissa. qua in abusum conuersa post mille quingentos annos summum post se misit remedium, Iesum filium

lium amicium & seruum, Deum & hominē, ut qui fuerat naturæ creator, idem qui solus poterat, assumpto humano corpore reparator foret. Stultum enim fuisset, bis eiusdem potentiae misisse seruum. Is est sacræ administrationis tenor, hæc harmonia, sibi per omnia cōstans & similis. Ita ad ius & æquum inter homines seruandum nata est.

22 Lex naturæ scripta & gratiæ, ius. In natura corrupta imperfectum ius traditur, in scripta, quæ & Molis est perfectius: in gratia autem perfectissimum, & cui nil addi possit. Complectuntur enim istæ omnia quæcunq; ad salutem sunt necessaria. Quicquid illis contrahent, à Deo esse non potest: sequitur ut à diabolo sit quicquid præter eas est introductum, ut Alcoranum, & libri hæreticorum. Quemadmodum ergo qui naturaliter cognoscendo se contra conscientiam agere, non emendat aut pœnitet, seipso iudice & conscientia accusante est damnatus: ita qui audit de Euangelio, quod naturam deprauatam corrigit, nec tamē uult illi credere, est diris deuotus. ueluti enim qui in præterito agebat, poterat & cuiusdam præsentis & futuri recordatione uti: qui præsentis, præsentis & futuro tantum, qui futuro, futuro: ita sub lege naturæ olim poterat expectari Moses & Christus, sub Mose Christus tantum, sub Christo Christus tantum in usu est. unde sequitur, quisquis de Euangelio, à quo uenit Iesus, audiuit, & in illud omnino nō credidit, eum esse extra omnem salutis expectationem, ni respiscat.

DE ORBIS CONCORDIA

LIBER TERTIVS.

DE RELIGIONE, ET IVRE IN TOTO

orbe communi, seu Iuris Methodus. CAP. I.

QVVM inter legendū Pandectas iuris Romani uiderem in illis multa admodū scripta, quorū usus apud exteras nationes aut incognitus, aut obsoletus esset: considerarem uerò, etiam illas nationes sua pace non secus frui, atq; si iuri ciuili Romano per omnia subscripsissent: quum una sit in tota natura ueritas, opinioniones innumeræ: coepi apud me cogitare, id quod causa omnibus populis est, ut legitime ciuilerq; coeant, non possent esse à causa futili & leui: sed ab eo principio certissimo, quo nascuntur, progrediuntur, consistuntq; res humanæ, illud esse, quod omnibus omnium nationum hominibus sui probandi causa est, iudicauī. Quare ab illis iuris Romani tam confuse digestis opinionibus, quibus obrui quàm iuuari uerius solet mundus, me ad interioris philosophiæ præcepta recipiens, coepi omnibus populis probata principia, conclusionesq; ex illis elicere, ut qua in re totus orbis cōueniat, perpenderem. Quum uerò liber à me de hac re obseruatus, sibi duces appendicesq; domi expectaret, locus illi demum uisus est aptissimus, ut post ueritatem paucis cognitam, ex philosophicis probatam, atq; falsam persuasionem duce uero refutatam, sequeretur totius orbis cōmunitas. Postremo uerò qua posset arte fieri, ut quemadmodū in his principijs consentit orbis, etiam illis ea adiungat, sine quibus absolutam consequi felicitatem non potest. Et quia ratio generationis & ortus sine consideratione corruptionis cognosci non potest, de corruptione, instauratione, & origine iuris primo in loco dicam, à totius naturæ contemplatione sumens exordium.

Mole

Mole laborare sua res humanas, ubi in eum locum deuenerint, in quo augmentum ægrè accipiant, aut partam magnitudinē (ut quæ latius pateat, quam uires & conlilium) retineant cum magna difficultate: imprimis fidem faciunt, quotquot ad hanc diem leges, religiones, imperia magistratusq; humana excogitauit, aut diuinitus accepit, industria. Rebus enim aut à prudentia excogitatis, aut à natura productis, quamuis isthæc regitur mortalitas, nec potest alteris carere, quin ruat, ruina mæ minetur præsentissimã: tamē si illæ modum excefferint, non secus illis, atq; lucernis cõtingere solet, quæ ipsæ si oleo destituantur, ne constare quidem possunt, lucemq; suppeditare: ita ubi copiosius adfluxerit, nō aliter necat, quàm si defuerit. quod ipsum nec olei nec luminis uitio fieri, sed modī parum diligenter pro utriusq; ratione adhiberi, certum est. Vnde modum rerū, diligentius per naturæ artiscq; partes prudentiæ inuenta percurrendo, esse in uitio, nō difficile quiuis iudicabit. Globus iste terrestris, quem sol periodis fouet & recreat, hyemes implent seminibus, cui uernum tempus nascētiasinu cōplectendo excitat, nata educat æstas, autumnocq; reddit iam usui apta: si paulo unaquæuis harum tempestatum in illo modum excreuerit, non tantum non auget, quæ ipsa benignius solet suppeditare, sed & uitia ingentia post se relinquit. Nam maior uis frigoris, si diutius in utero retineat, largiusq; humectet, tanquā abortiua emittuntur: bene natis, æstus ardentior intempestiuusq; succum adimit, ut aut ad maturitatem nuncq; ueniant, aut uana & flaccida prodeant. Quid pluuia utilius, ac necessarium magis: at copiosa & diuturna non alit, sed iam putrefacit. Aestus, quo sine nil ad maturitatē uenit, diuturnior adurit sata, nascētia necat. Ita uicissitudo moduscq; in rebus istis corruptioni obnoxijis, si desint, proculdubio quæcuncq; iuuant, sunt detrimento. Iam ad solem ipsum naturæ parentem si attendamus, quomodo summa salute & rerū omnium conseruatione & uicissitudines anniuersarias conficiat, nil in natura nasci, augeri, uiuere sine illius aspectū iucūdo sentiemus. è diuerso, si assiduè radijs sine tempestatū uarietate illustret, non salubritatem agris, sed pestem adferet & incendiū. Quibus exemplis humana inuenta esse affinia, inde maxime patebit, quod uirtus si modum excefferit, & uocabulum perdat, & in uitium degeneret necesse est: mansuetudo abiectionem animi, audaciam fortitudo, adulationem obsequium pariet. Parum uero, aut saltem longe minus molestum fuisset, naturam ipsam, cui præscripta dare non possumus, ita sui dissimilem esse, uirtutes quæ ad singulos potius & paucos quàm ad omnes pertinent, modum excedendo, dispensandum adferre, nisi & id quod est in hac mortalitate præstantissimum, leges tam diuinæ quàm humanæ etiam pestem sentirent: camq; eo acerbiorē deploratio rēq; quo magis sensum morbus effugit. Statim enim in cæteris rebus se promit uitium, cui mederi remedijs aut fuga, hīc quo plura pluribus adduntur, eo uulnus altius penetrat, latiusq; serpit morbus: quo opus ad illud Augiæ stabulū repurgandum maiori conatu esse uidetur. Ita uero habere si quis dubitet, hac poterit ratione potissimū cognoscere. Lex Mosaiica sanctitatis & miraculorum opinio ne multo celeberrima, diuinitus data, nōne mole opinionū tantū nō cōcidit, uarietateq; traditionū, ita ei persuasioni addictos adfecit, ut esset obseruatu longe difficillima: Eam opinionū congeriē longe maxima pars ipsorū Iudeorū etiam florentibus apud illos rebus sunt ita ueriti, ut ne libros quidem illos qui Mosaiicos sequuntur, uoluerint unquam probare: alij commentarios & traditiones ut pestem exhibilauerint, Eius morbi ut medicus, ita testis amplissimus est Christi-

stus, qui non semel magistratibus improperat, hac opinionum mole labefactam legem Dei, è mentibus hominum abiisse. Fit enim nescio quo fato, ut quum maxime prospectum putamus huic mortalitati, ueluti pharmaca pharmacis & latius serpenti & indies oborienti morbo addimus, ut longissime à curandi uia recedamus. Vnde pro antiquis & genuinis notha & noua subeunt, pro ueris cōmentitia: atq; inde leges, non ius ipsum tuentur. Sed dum sibi quisque quiduis de iure constringit, iure ius funditus euertitur. Non ausim satis aperire, quid de absolutissima Christi religione uarijs interpretationibus humana industria confecerit: tamen id lippis & tonforibus notum, nemo negauerit, in quibusdam longe ab euangelio distare id iuris, quod ab eius uaria interpretatio ne ad nostra usq; tempora profluxit. atq; eo magis, quo à principio magis recessit. Sanctissima Christi præcepta canonibus & regulis Apostolici uiri nulla cupiditatis humanæ opinione labefactati aut illecti, auxere atq; illustrarunt: sequuta sunt prima concilia, & ipsa, nec apparenti ambitione aut factionibus, sed numinis afflatu coacta, quæ non pauca adnectenda iudicauerunt. Molem illam conciliorum et interpretum non sibi per omnia consentaneam, sed temporum, locorum, personarum, & rerum rationi accommodatam, in locos communes ueluti *προβληματα* digestam, in pauca congeffit posteritas, ut non asserere iam, sed ambigere de rebus illis ueluti opinione nitentibus, sit cœptū. eò enim iam res uenerat, ut plura in personarū quàm in muneris gratiam statuerentur. Obortis uero opibus, iam cuniculis irrepere, & se sensim fraus rebus sacris immergere cœpit: ut non usqueadè etiam pietatem prætexere possint, quæ ab hinc quingentis annis sunt constituta. Factio enim illa magnarum opum, etiam sui tutelam, eamq; longe maiorem poscit, quàm res ipsæ sacræ quæ illas parauerāt. At poterant adhuc esse tolerabilia, quæ decretis primum, epistolis decretalibus, paleis, extrauagantibusq; sunt statuta: nisi longe maxima pestis in hanc opinionis segetem irrepisset, interpretum turba innumerabilis: quæ dum sua somniat, sibi placet in opinione, alij refragatur, quosdam probat, quosdam improbat, opinionem quàm ueritatem tutari mauult, eò rem deduxit, ut eo iure quod humana industria et commentatio excogitauit, sit certissimum nil esse certi, nullumq; esse ius tam iniquū, quàm æquitatem opinionibus sibi inueniat. Ita patronorū, iudicum, & uasrorum hominum aucupium potius quàm ius factum est, ubi opinionibus potius quàm æquitate nitimur, ipsosq; feculentos riuiolos potius quàm fontes sequimur. Ita sine sensu huius stolidæ mortalitatis fit, ut rerum arbitrio humano tractatarum, usus & natura degeneret: atq; quod pridem iuuie multos, multis noceat: eoq; magis, quo maiori sunt innocentia. Quid enim nō peruertat improbitas, ubi semel ansam scelera tegendi specie pietatis obtinuerit: Ita fit summum ius summa iniuria. fuisset id quidem tolerabilius, si ad publicam tantum rerū administrationem ea opinionū uarietas peruasisset. At fundamentum etiā ipsum petiuit. In utranq; partem disceptare de diuinis rebus cœptum, de quibus ambigere nephas, ut par occasio cuius quoduis defendendi facta esse cernatur, si semel quis rationem humanam authoritati diuinæ præferat. quod cogitandum relinquo. Id satis fuerit dixisse, nisi explosa ambigendi & deprauandi opinione quamuis receptissima, ad caput ipsum & principium recurramus, futurum ut non tantum res priuatæ, sed & publicæ sint periclitaturæ grauissimæ, & propediem collapsuræ. De fortuitis rebus, & ad opes spectantibus exemplum proponere, quū res se satis ipsa per se aperiat, superfluum plane

nè iudicarem. Romana opulentia, ex spolijs & totius orbis præda comparata fidem facit, confirmant omnia rerumpub. genera, opibus nimijs & factionibus ciuium potentiorum labefactata. Fuit uero non usq; adeò mirum, opes arbitrio fortunæ sursum deorsum agi solitas, copia nocuisse: religiones ipsas, quæ auctoritate & opinionibus, præter unicam ueram, potissimum nascuntur, augentur, constant, hominum artibus, aut potius supina negligentia ita excreuisse, ut arbitrandi licentia ingens opinionum cumulus cõsurrexerit, uti lux nimia aciem iudicandi hebetauerit. At in legibus ciuilibus publicis ue, quarum non auctoritas, sed summa prudentia ratio & æquitas gubernatrix esse debebat, eo potissimum morbo laborari, id quidem certè summopere & admirandum, & deslendum. Verum ea est cõditio rerum humanarum, ut priuatio luminis tollit rebus ipsis aspectum, ita lux æquo clarior (si claritatem, & non potius periculosissima fulgetra uocare debeam) ubi circumfulsit, non rebus ipsis, sed oculorum acie labem adfert, facitq; ut iam de rebus incorruptè iudicare nõ possimus, quum par aut affinis admodum earum uideatur cõditio. Verum quomodo irreperit uitium in eam ueritatis arcem, paucis etiam est tradendum. Nolo originem gemino (quod ait ille) ab ouo ordiri, sed iam iusta magnitudine adultũ ius Romanũ desumere, inq; medium protrahere, quibusq; rationibus ad hãc molem qua pridem laborare cœpit, excreuerit, aperire ut inde appareat: etiã apud cæteros populos prudentia inferiores, si diutius eodem iure scripto sint usi, idem cõtigisse. Qui enim mortaliũ Romanis usquã fuere maiori prudentia, ubi senatus augustior, iuris peritorum copia maior, omnium doctrinarum cultus insignior, ad res præclare gerendas aptior & propensior populus: nisi res ita præclaras, cædibus, rapinis, atq; demum tanta dominandi libidine contaminasset? Eorum uero ius quũ nunc sit interpretum cõmentationibus labefactatum, & assiduo transfundendi usu ueluti uapidũ, quid de Atheniensium Carthaginensiumue aut aliorum populorum iure sit iudicandũ, nemini est obscurum. Fuisse iam temporibus Ciceronis, quibus maxime res Romanę florebant, magnam opinionum in iure ciuili copiam, & quæ artem potius quã augmentum exposceret, uel id potissimum testatur, quod qui iuri responsitando præerant, illi non uniuersum iam ueluti mole immensum, sed argumenta, in quibus excellere, & uersari toto uitæ cursu uellent, desumerent, rotam illam multorum uoluminibus cõprehensam doctrinam non assequerentur, ita ut grauissimos uiros labi aliquando in minimis cernerent etiã imperiti. Licebat enim cuius antiquorum iurisprudentiũ integros de iuris uarijs partibus libros, pro uoto loco legis proponere: quod ut fuit initio reip. necessarium, & ferè in omnibus democratijs & aristocratijs seruatum & cõstitutum, ita breui effecit ut ingens multitudo opinionum excreuerit, alijs alia tractantibus, & nõ rarò eodem argumento à diuersis auctoribus tractato, atq; pro suo iudicio (ut frequenter sumus affecti) uaria non tantum alijs, sed sibiipsis contraria tradentibus. Qua omnia percurrendi molestia quum uellet iuris studiosos liberare Iustinianus, seligenda curauit ex tanto illo 6000 uoluminum numero, ea quibus respub. utebatur tunc temporis, secundum Tribonianum suasionem: rescauit uero quæ aut obsoleta uidebantur, aut superflua, aut contraria, ut ait, quod utinam tam reipsa, quã edicto & assertionem fuisset factum, ut saltem uel quinquenniõ Iurisperitus posset institui. Sanxit uero, ne in discrimen, iam antè cognitum, iterum respub. recideret, ut sacrosancta & inuolabilia essent quę probasset: neue in illis aut addendo, aut diminuendo, quicquã

quisquam

quisquam attingere auderet: quod utinam factum curasset posteritas. Quamuis enim multa à summorum illorum philosophorum laboribus perire, quæ utilia Reipub. erant, tamen foeliciter actum cum posteritate erat, si ea tanta religione seruata curassemus, quanta uoluit sagacissimus imperator. Verum ut singulis rebus sua necessario pestis oboritur, ne huic Reipub. parti deesset, obortum est ab hinc sexcentis annis nouum interpretum omni barbarie & philosophiæ ignorantie contaminatorum genus, quod dum leges legibus componit, obscuris tenebras fundit, opinione potius quam ueritate nititur, incitauit tantam simillimum turbam, ut in nulla unquam arte uel doctrina maior scripturientium libido fuerit, ineptia uero maior. Lex una, assumptum unum, uox simplex, quæ ipsa una ueritate tantum niti potest, in sexcentos intellectus traduci coepta: quisque quod cogitauit, aut somniauit potius, pro sensu attulit, obtrusit, uerumque ipsum more Lesbiana regula rebus ipsis, non res uero & regulæ aptauit. Hinc opinionibus, non æquitate iudicari coeptum. hinc adulterina pro genuinis, falsa pro ueris, loco certorum successisse dubia uisa: eoque res in arte multo pulcherrima, longe maiori ambigendi & quiduis probandi licentiâ, quam si inter ipsos Stoicos Academicos uero incidisset, est tradi coepta, ut etiam uir non paruæ authoritatis Baldus de re eadem decem uarias omninoque contrarias opiniones protulerit, scriptas reliquerit, inque iudicatum retulerit, quum tamē unica subesset ueritas. Tanti scilicet est ab æquitate recedere, opinionibus niti, authoritates rebus, non res ad authoritatem traducere. usque adeo nil est tam diligenter scriptum, quin uiolari, & in peruersa trahi, opinioneque & affectato iudicandi sensu possit in contrarium, aut saltē diuersum sensum conuertere. Ita fit summum ius, ut nil planè iuris habeat, fomentumque liti, non finem adferat. Itaque nullibi gentium maiorem esse & litigatorum, & eorum qui ex iure quaestum faciunt, turbam: nusquam ampliorē litigatorum copiam, quam ubi ius Romanum receptum est, uidemus. Ipsi uero miseri, & uersutia deprauati homines, aut falsis patronorum, & sanguisugarum pollicitationibus, ad quiduis lite petendum illecti, aut quoduis execrandum facinus tegendum acti sunt. Taceo leges iuraque regia, edicta curiarum, iudicata summi senatus, etiam in immensum aucta, mutuoque pugnantia, ciuilia iura aut scripto aut sine scripto seruari solita, quibus interim erinnybus torqueant hanc miseram mortalitatem, ut ad necandum hodie conficiendumque hoc monstri non unus Hercules, aut quaecumque maxima inter mortales potentia, prudentia, authoritasque, sed uis summa coelestisque requiri uideatur. cui paucis & unico remedio quamuis non possit succurri, non omnino tamē Reip. sanguinem, lacertos, demum etiam spiritum depasta pestis est negligenda. Vt corpore perperam affecto, & ea constitutione ualitudinis disposito, ut conualescere opera medicorum aut non possit, aut egrè queat, non est tamē à medico ea negligenda opera, qua aut morbi incrementum auertat, uitam uero male affectam diutius conseruet: etiam ea remedia adhibeat, quibus morbus in consimili, uel affini affectu tolli possit, nilque intentatum relinquat. fit enim frequenter præter spem medici, ut quæ pharmaca minime salubria sperabat, ea inopinato casu fortuna, prouidentia uero salutem rebus desperatis adferant. Quo in ordine est medicandi ars ipsis corporibus, ut corpora in ipsa ualitudine prospera retineat & conseruet, quantum artis beneficio consequi licet, affecta restituat, restitutis prospiciat: in eodem planè est philosophia ad Reip. conseruationem, dum aut presentia uitia profligat, aut imminetia cauet ac prospicit, aut comparatione præteritorum de futuris cogitat, ut multas uitæ huius depellat miseras. Ita scribendi nullus potest esse finis, debet uero in his, non quæ res in diuersas trahant opiniones, sed quæ ad

præcipua elemēta retrahāt, ut obliuioni mortaliū penē perpetuæ succurrat. rerū enim cōditio cōmuni quodā naturæ morbo & errore, quo magis à principio distat, cultuq; negligit, spōte aut luxuria, aut soli iniquitate more a borū muscum colligere incipit, sitq; ut eo citius aut in exitū uergat, aut in adulterinum genus degeneret. quo minus redit ad principia. Ars quidē una est, cultus rebus atatibusq; innouandus, nouisq; malis nouæ propagines cōferunt. Cōtingit enim ut dū ea quæ frequentius & multis ante tractata fuere, innouant, & nouis morbis noua adponūtur remedia, ut longe uehemētius antiquis permoueant. Hinc amici epistola noua, aut consolatione, magis moueri solemus, quàm longe ornatiore & pridē tractata. Conandū enim semper est, ut res ipsæ, quæ eo longius à principijs absunt quo magis senescūt, ad ipsa reducātur principia, & dispositiōnem à natura nō abhorrentē: ut ualētudo nō potest restitui corporibus, nisi ipsa primariorū elementorū crassi corporis tēperamento apta in corpus se recipiat, ad quem unū finē tendit tota artis medendi utilitas. Verū ut medico nō est semper propositus scopus ipsa sanitas, sed quatenus arte illā cōsequi potest: ita nō est id propositū Reip. moderatori, aut ei qui ipse ferre opē cupit, omnino eliminare & ueluti proscribere omnia uitiorū genera (nā essent homines tollēdi, qui nō urgeri uitijs nunq; possunt) sed sensim aperienda uia principib. & illis qui rerū moderantur habenas, qua tantæ uitiorū turbæ etiā palām serpenti occurrāt. Ut igitur qui uellet persuasiones ipsas à uitijs oborris purgare, non alia arte possit, quàm si neglectis & in uniuersum abogratīs uitiosis cōstitutionibus illis ueluti appendices adnexis, quibus uitia uirtutis prætextu tegunt, eam uiuendī normā quā legislator exhibuit, fartā teclāq; seruare, & in usum reuocare satagat Princeps: ita iuris emendandī nulla ratio aliunde peti potest, quàm profligata interpretū in cōtrarias partes leges ipsas pertrahentiū turba, atq; superfluis abogratīs legibus, ad pauca, eaq; æquitate cōiunctissima elementa iusti & æqui, ipsos iuris studiosos reuocare. Quemadmodū enim philosophia omnibus legib. humanis dedit principiū, atq; toto in iure uarijs in locis æquitas resperfa, ueluti eo de fonte promanat: ita quū uitium aut ambiguitas ibidē irrepfit, aliunde remediū petere nō potest, quàm unde profluxit principium. Audio uero multos id prouincia suscepisse, ut in artem redigant ius ciuile: quorum iam partim opera prodire, partim expectantur. Verum omnes iuris Romani methodum sequuntur. unde fieri non potest, ut per omnia æquitatem ipsam sequi possint, quum multa sint admodum in quouis iure ciuili, quæ non tantum improbata cæteris, sed etiā ridicula: alia uero noxia sunt & perniciofa. Eam ob rem è philosophiæ thesauro elementa iuris colligam, et cōplectar paucissimis. Nec enim hec sermone quærendum duxi, de stillicidiorum aut parietum luminum uel iure, quamuis & in his uersati sumus, & res est utilis, sed penitus ex intima philosophia iuris disciplinam hauriendam puto. Tractanda hic erit tota causa uniuersi iuris atque legum, ut hoc ius cuius gustum à fontibus tractum delibare decreuimus, in paruum quendam & angustum locum concludatur. Etenim quamuis officij sparsam in receptis legibus cognitionem, longis & indefessis laboribus consequi quidam possint, tamen longe scelicius ex ipsa philosophia patefieri potest, quid sit homini tributum natura, cuius muneris efficiendī colendiq; causa natus sit, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas, quæ æquitatis, quæ nequitiae origo, quæ demum sit iuris ipsius fons & scaturigo. Ita his principijs inuitati, quibus & rerum cognitio & eloquentia maior, ueluti

cote ad scindendū propensiores, absolutiora reddēt, quæ nos tenues conamur. Ita enim ut paruis principijs orta omnia, sensim ingenio cultum acceperunt: sic & instauranda sensim lumine clarius rebus affulgente, debent reuiuiscere, & ad integram reduci ualeitudinem. Commune uero omnium gentium ius ex fontibus philosophiæ peti, nunquam per omnia ciuile ciuili conuenire potest. Itaq; dum erroribus medemur, omnium iura attingimus, quod nobis hoc loco est propositum. Sed altiori nunc methodo omnia sunt à capite repetenda.

ESSE QVAEDAM ARTIVM OMNIUM ELEMENTA, quibus perceptis facile quæuis disciplina & tradi, & capi potest. CAP. II.

Effe aut in natura, aut in arte posita quædam rerum omnium elementa, in quibus conueniant, quibusq; ad ipsarum rerum penetralia admittantur, quotquot usquã ubiuis gentiũ sunt rebus foeliciter usi, non omnibus patet, certe pluribus atq; sapientibus in confesso est. Idq; ipsum si quis ambigat, potest ita demonstrari. Artes, quas potissimũ eo uocabulo donauit antiquitas, ob certam atq; nulli (modo sit sano iudicio, aut non refractario) non probatam fidem suis elementis principijs ue constant. Nam quis adeo stupidus, ut res ipsis corporibus substantijs ue distinctas, etiam numeris donari disiungiq; inficietur? In quibus elementis, numeris scilicet, qui se exercuerit diligētius, posse tradere artem Arithmetica, ex qua innumeræ utilitates uitæ humanæ oriuntur, certum est. Nam quum præcipua æquitatis ratio inter homines, ex arithmetica æqualitate perpendatur, nil quicquam sine ratione numerorum potest tradi, quam rationem longe diligentius atq; certius tradet, qui in elementis fuerit uersatus, quàm qui naturali diligentia tantũ atq; usu uulgari cõcepit. Rationes sonorum, quas ab indagãdo Musicã græci uocauere, ex Arithmeticis elementis natæ sunt, iuncta sonorum comparatione. Habet sua principia Geometria, aut cuiuscũq; materiæ mensor, ex quorum mutua compositione atq; habitudine elicit quicquid ueri est in rerum continuarum atq; solidarũ mensura. Cœli amplitudinem atq; temporis dimensionem, uarietatesq; tempestatum & dierum, elementorum cognitorum & diligenter contemplatorum beneficio, adsequitur Astronomus. Admittit necessariò, nisi rationem in se esse neget, naturæ totius admirator, quẽ Philosophum uocant græci, quædam omnibus & per se nota principia, quæ admissa præcipuam obscuritatis naturæ partem, in rationem posse cadere demonstrant. Hinc philosophia quum absoluta est, nullius ferè artis ignara prodijt. Logico necesse est fateri, nomina rebus & actionibus in omnibus linguis indita, affirmationem & negationem, ad hæc actionum qualitatem, quæ συλλαβιστορικῶς nuncupant: quibus unã compositis, consurgit ars multo certissima, rationiq; coniunctissima λογική. A philosopho, qui diligenter uerborum & rerum cognitionem tradiderit, capit medicus, quibus conseruandæ & restituendæ humanis corporibus ualeitudinis bonæ artem & tradat & exerceat. Quod unum, quum in toto disciplinarum orbe, quam ἐγκυκλοπαιδείαν uocant, pateat, certum est & Iurisprudentiam, quæ est ueluti totius philosophiæ πραγματική, etiam habere sua omnibus hominibus iam ratione humana excultis probata principia, à quibus Iuris fontes descendere certum est: in quibus sequendis & tradendis quamuis multi in omnibus ferè gentibus sapientes insudarint, tamen omnes statim ex sapientibus (unum Platonem in imaginaria sua politeia excipio) facti sunt prudentes, seseq; reip, in qua egere manciparunt atq; accommodarunt. Sunt enim

in singulis rebuspub. certæ occasionēs atq; res, rei, loco, personæ, tempori, moribusq; accommodatæ, quarum causa à naturali, omnibusq; eruditis populis partim probato iure recedere nō rarò prudentes solent. Eoq; factum est, ut ius Romanorum quamuis æquitatis plenū, Gallis, Germanis, Atheniensibus aut Carthagenensibus, aut quibuslibet alijs politijs nunquam per omnia conueniat. Tamen esse aliquid certum est, quod primum omnes gentes probent: etiam quarū nec literæ, nec nomina, nec mores nobis innotuere olim. Nam constituendi iuris est summa illa ratio quæ sæculis omnibus antè nata est, quàm scripta lex ulla, aut ciuitas omnino cōstituta. Nostra enim tempestate apertus alter orbis, uastitas Africæ atq; Asiæ cognita, monumenta literarū & nostrarum & Græcorum & Barbarorum ne sextæ quidem orbis partis memoriā ad amissim adhuc cōplexa monstrant. Attamen populi illi quia superstites fuere (si tamen eruditionem à prudentibus sapientibus ue recepere, aut olim acceptam non perdidere: nam & inter illos sunt qui ritu belluarum gregatim, nec certo loco uiuunt) in quædam iuris elementa cōsensisse, quibus uel mutuam propulsarent iniuriā, certum est: alioqui sibi mutuò exitio fuissent. Quotquot enim ciuitates aut quæuis certa loca ab hominibus habitata diutius durauere, iuris beneficio id eas fecisse, nemo ire inficias potest. Conabor ergo, quamuis id arduum est, partim ex philosophiā, partim ex gentium historijs ea principia tradere atq; completi, quæ nulla gens, aut quæ diutius coaluerit, aut olim rationem prudentiū audiet, non uehementer probauerit, sit ue probatura. Me uero maxime accommodabo aut iuri Romano, aut Gallico, ubi tale fuerit, quali uti omnibus totius orbis hominibus expediat, atq; ab affectibus longissime recedat. Eò autem tendit is noster labor, ut qui diligenter elementa ipsa cognoscere atq; perpendere uoluerit, id hic possit, diligenterq; faciat, antequam ingentem omnium opinionum aceruū, qui crescentibus rebuspub. durantibusq; crescere solet, penitus introspicat. Illi enim cōtinget, quod bene legendi peritis accidit: ut quicquid fuerit scriptum sub eo genere characterum, quod diligēter cognouerint, statim habeant in promptu, atq; legere possint. Ita enim qui hoc fecerit, iam erit consequutus: quamuis ut nec uerba diuersę institutionis, ita nec mores aut ciuilia iura capiat: habeat tamen apertas fores, atq; longe elementorum ipsorum ignaro sit ad rem paratior, adhibitis enim & uerbis & rebus, statim sensa conficiet, atq; æquum & bonum in quauis causa iudicabit. Qua in re philosophos illos, qui ubiuis gentium peregrinarētur, plurimū ualuisse, profecisseq; atq; ubiuis in magna admiratione & usu habitos fuisse constat: quod suprema literarum memoria illis rebuspub. dederint leges, uiuendiq; præscripta. At si quis obijciat, nos habere iam diligentius tradita elementa iuris in institutionibus imperatorijs Romanorū: id quidem non negabo, etiam diligentius quàm possim ipse tradere, iuris ciuilis Romani elementa esse tradita. Verum Ius Romanū tantum id est, in quo multa admodum ad reipub. illius usum accōmodata, atq; opinionibus ideo iuncta uidentur, nec in ullam aliam rationem quàm eius reip. cadere posse. At quæ omnibus conueniant, traditurus sum. Imitari porrò Philosophorū primos, eosq; qui nunquam quicquam sine methodo tradere sunt soliti, uisum est. Quid enim iuuaret uel ea quæ essent per se numeris omnibus absoluta, tradere, nisi fœlicitate summa artem, qua completi & mente seruari possent, obserues, tradasq; At quia nec religione, nec ratione, quicquam ternario numero communius, aut aptius ad rerum cognitionem se offert, statui illius exemplar, quoties rerum

patiatur

patietur conditio, ubique ternaria diuisione, postquam rem esse constiterit, sequi. Videmus enim, ut à summo incipiam rerum omnium gradu, uim orbis summi, medij, infimi, unum eundemque effectum in his inferioribus efficere: Deum scilicet, causam ue primam, uarijs cœlorum motibus planetisq; constituisse, ut eorum apparenti opera quicquid in terra mari ue naturaliter disposita nascitur, nasceretur. Vis est occulta in causa prima, manifesta in secūda: partim latens, partim manifesta, in tertia. Omnes disciplinæ sunt in physico, ethico, logico: contemplantur, loquuntur, agunt. Res omnes constant principio, medio, fine: incremento, consistentia, decremento: materia, forma, cōposito. Corpora, lōgo, lato, profundo. Tempus, præterito, præsentī, futuro. Actiones omnes, agente, patiente, actione, utrouis participāte. Artifex fit, natura, doctrīna, usū: ea ingenium, hæc scientiam, is fructum adfert. Sol corpore, radio, ui, luminosus est. In summa, ferè nihil est, quod ipsa sacrosancta trinitas nō attingat. unde à philosophis & prudentioribus religionibus in sacrarū rerum symbolo semper habitus est ille numerus, ut naturæ pater, aut maxime consentiens uel adnexus, aut ut cum Græcis dicam *ἀνομογυῖος*. Primum uero origo rerū & consistentia, quam alij substantiam uocant, sit nec ne, tradetur: demum diuīso, quotuplex sit indicabit: definitione, quid quale ue sit aperietur: demū in quem usum res sunt cōparatæ, patebit. Postremò quomodo res agant, patiantur ue, qua ue ratione cōponentur, declarabo. *ὅ γὰρ ὅτι*, ut partim cū Aristotele ueritatis philosopho dicam, *καὶ τὸ δὲ ὅτι πρῶτον ἡμετέριον*. Primum quid, secūdò quamobrè, est quarendū. At quū mihi nemo uideatur posse bene definire, unde rerū innotescit substātia, nisi quotuplex sit id de quo propositus est sermo, nouerit: diuisionē & effecta etiā tradere, rudiorū causa, uisum est. quāuis qui *ὅ δὲ ὅτι*, id est causas nouerit, & primarias & finales, cognoscat etiā diuisionē. Libris uero sine capitib. inc̄ longum protensis disceptationib. more uirorū in philosophia principū, tradere hęc artē studuissē, nisi elementorū & artis capitib. certis tractari solitæ rationibus adductus essem, ut crebris distinctisq; argumētis res ipsas proponerē. Nā si Pythagorici authores totius in utraq; Græcia philosophiæ celeberrimi, nolebant libros, ut lectorum & auditorum memoriæ consuleretur, excedere tres cubos sœnarij numeri, qui in se uniuersi rationem compræhendit: meritò hoc nostro argumento est mihi curandum, ne unum caput sit etiā prolixiori longitudine, non tam Pythagorici dogmatis causa, quod tamen uel ob solam autoritatē mihi carere ratione nō uideretur, quàm ut delicatis nostri sæculi lectoribus auditoribus ue satisfacere. In hac enim tanta authorum & scripturientium turba, iudiciorumq; tam inconstanti alea, quæ necessariò est subeunda, nil ferè non prolixissimum, nisi iam antiquitate probatum uideas, quod palato multorum satisfaciat. Usque adeò iudicare de suo sæculo procliue est, antiquaq; potius inepta ea antiquitatis ratione probare, quàm neotericis ulla in re assentiri. Qua in re illi mihi uidentur de natura male meriti, qui illam in prima illa sæcula ita suas uires contulisse contendunt, ut posteritati nouerca, antiquitati mater uideatur. Qui totos libros percurrere noluerit, ille saltem caput unum aut alterū probandi aut improbandi causa degustare, uel primoribus labris poterit, atq; de eo quod attingit sententiā ferre: quam certe probare cum illo nunquam grauabor, modo perspecto toto opere, non ex animi morbo, sed ex cādore iudicabit. Hoc enim labore potius alios ad maiora in eodem argumento tractanda excitatos, quàm post me derelictos cupio. Qui enim posteritati studet, utilitatis, nō item gloriæ,

nifi ultro sequatur, rationem sequi debet. Nil itaq; , ut Crassi uerbis apud Ciceronem utar, dicam receditum, nil inagnorum uirorum doctiorum ue expectatione dignum, nil aut inauditum prudentibus, aut nouum. Nam elementa quæ nunc tractare decreui, sunt uel ætate uel eruditione iuuenibus proposita, hisq; qui ad palum exercentur, nondum uero in acie aut palæstra uirtutis præmium poscunt. Opus est enim, paruis principijs uiam ad maiora sterni. Crebro nanq; ex minima occasione, res maximæ emerere. Quis iudicet utrum noster labor, quum Reipub. iuuandæ gratia à nobis institutus sit, incitabit olim in dicendo principes uiros, qui absolutius id tradant quod sumus conati: Mihi certe author fuit Cicero, uir extra aleam iudiciorum ferè positus, qui id argumenti pollicitus est: morte uero præuentus, aut nō potuit, aut (quod fortasse, ut prudentiores magnaq; autoritate donatos uiros par est) coactus fuisset multa ad gratiā (ut certe crebro fecit) aut ad suæ Reip. usum scribere, quæ naturali iuri parū consentanea fuissent, præstare noluit. Hæc uero sunt illius uerba: Si enim, inquit sub nomine Sceuolæ, aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primū ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca sunt, deinde eorum generū quasi quædā membra dispartiat, tum propriā cuiusq; uim definitione declaret, perfectā artē iuris ciuilis habebitis, magis magnā atq; uberē, quàm difficilē & obscurā. Atq; interea tamen dū hæc quæ dispersa sunt, cogunt, uel passim licet carpentē & colligentē undiq; repleti ista iuris ciuilis scientia. Et paulo post: Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in cōgregatione hominū atq; in foro, neq; ita multis literis aut uoluminib. magnis continentur. Eadem enim sunt elata primū à plurib. deinde paucis uerbis cōmutatis etiā ab iisdem scriptorib. scripta sunt sapius. Hactenus Cic. Ille mihi animos fecit audendi, postq; & Pandectarū sensum utcūq; cœpisssem, tresq; Respub. nostra memoria facile principes diligentius præfens introspexissem, Gallicā, Turchicā, Venetā: religionē etiam multarū gentium perpen dissem: ad hæc antiquorū omniū, quotquot ritus, memoriaq; nostris aut Græcis, aut etiā Barbaris est tradita, Respublicas, restitutaq; ad populum in officio retinendum diligentius dispicere uolui, quod quis in meis Magistratib. Athenien sium facile uideat. Nō neglexi præterea Aristotelis, Platonis, Xenophontis institutiones politicas: quibus omnibus, si quid erit scriptum attentius, uolo ob antiquitatē & autoritatē, acceptū ferre. quāuis & nostra excogitatione, & cultu, quædā nō deteriora facta esse, ausim asserere: quod æquus lector, antiquitatis & experientia rerū peritus, nō negabit, modò res ipsas potius quàm uerba sectet.

VNDE IUS INTER HOMINES PROFLUXERIT. CAP. III.

QUum suapte natura homines soli animantium omniū, sui & in se à pro uidentia rationis ab initio insita oblitī, ubi primum cōgredi cœpissent, à naturæ lege deflecterent, atq; in suum genus sauirent, longe quàm ipsa iudicio atq; ratiocinatione destituta animatīa crudelius: Primū quidē uires maiores cuiusdā experti, & sibi inflictā pœnā, et maiores impetentis uires ueriti, nō pauci ab eo de quo periculum fecerant abstinebant: uerum cæteris quorum uires nō pertimescebant, nihilominus esse molesti pergebant, genusq; labefactabant, animal illud maxime memoria præditum, rationisq; quum admonetur capax: ad hæc sapius non sine discrimine mutua sentiens, perosusq; incommoda, eorum qui inter cæteros fuere magis acuto ingenio rationibus adductum, paruit

ruit quidem; atq; ab ea iniuria quæ in propriæ speciei ruina dispendiumque, uel ferarum proprio generi parcentium atq; unâ eius cōseruandi causa cōeuntium exemplo, abstinuit quidem ad aliquod tempus. Verum quum sit homo ut à natura rerum omnium egenus editus, ita ob necessitatem perpetuò aut comitem aut timendam totus cōsutus calliditate, uersutia, fraude & dolis (eius enim ingenium uel ab incunabulis in malum propensum est) & periculi & utilitatis oblitus, pariter & admonitionis, redibat statim ad ingenium. Ante nata enim iura, prima atq; unica possidendi, atq; ob necessitatis timorem cōseruandi ratio, in occupatione fuit. Pari enim erant ad res ipsas iure, simili omnes necessitate, unde & necessitas & libido & uindicta sæuitiam augebāt, atq; cum aetate crescebat iniuria. Quod quum miserati prudentes homines uiderent, nō monitionibus atq; exemplis, quæ statim uanescerent, tantum huic morbo mederi uolere, sed quodam uinculo, quo se omnes facile capi sinerent, eos esse coercendos censuerūt. Ipsa enim æquitas facile uel tenui eloquentia potuit suaderi illis, quos natura eadem corpore similes, membris correspondentes, usu illorum non dissimiles, necessitate pares atq; ueluti fratres edidisset. Suadebat aliorum animantium coitio naturaq; suo generi, nisi libidinis aut egestatis causa, parcens, quoad fieri potest: cōseruandi uero usqueadeò studiosa, ut non pauca uocibus ueluti classico in sui tutelam aliorumq; exilium incitarentur. Mutua incommoda sapius recepta, assiduus timor, sui suorum generisq; charitas, omnium similitudo, etiam ratiocinatione destitutorum exemplum, facile in quandam legem iurare non tantum suauis, sed coëgit: cōtra quam si quis fecerit, aut à cæteris omnibus, aut ab eo cui per ceteros licet, illum coerceri, atq; ea pœna aut æquali affici, quæq; alterum impetere esset ausus. Prima itaq; legis positio hæc fuit: Quæ quis in alium contra naturæ bonum commiserit, itidem ipse perferre cogatur. Non enim homo tantum est corporei boni appetendi à natura peritus, sed eadem peritia omnia animantium genera censenda sunt. Hoc primum elementum partim à natura, partim à prudentia humana positum, primū dedit possessionibus locum, primam inter homines securitatem & tranquillitatem. Hoc primum coitionis & confœderationis humanæ principium. Verum quum adhuc semiferi homines, inculto ingenio, maxima ferocitate, necessitate perpetua, inuidentia rerum necessariarum singulari, adde ad inferendam iniuriam procliuus, legis in ratione positæ oblitus essent, redibant statim ad ingenium, nisi eorum libidini quos impetebant obsequerentur, furtis, prædis, cædibus debacchabantur, unde nascentibus & crescentibus uitijs noua remedia instituenda fuere. Ut ergo leges positæ nec ignoratione periclitarentur, aut ociosæ essent, aut uafritie quorundam dissimularentur, in literas nuper inuentis humanis ut cetera excogitatas, traducere uisum est, quum dico omnia sensim ab homine excogitata, id tam certū & omnibus probatum credo, ut non sit opus confirmandi gratia multa adferre. Suprema literarum memoria, (sine qua non cognoscitur, fuerint res gestæ, an non fuerint) omnia sunt repetenda. Scrobes, arborum tegmina, tuguria arborum ramis confecta, fuere etiam maximorum ædificiorum rudimenta. Cultu assiduo agrestia mansuetacta, glans aluit agricolas primos. Pastoribus, prædonibus, agricolis, nati facti ue ciues, magistratus, principes, iudices, ex infimo ad summum omnia producta: quæ usqueadeò quosdam in summo rerum fastigio positos nō puduit fateri, ut ea argumenta etiam diutius apud se seruare in honore, populi præstantissimi posuerint. Culmo tectam domū scnatoriam,

etiam in multos annos in Areopago conseruatam uoluit sanctissimus senatus Areopagitarum, ut suæ originis meminisset ea ciuitas. Idem à Romanis de Romuli domo, etiam culmo tecta, eo consilio est factum, ea enim multis annis memoriæ causa seruata est. Quid Saturni tempora, atq; aurea ætas, auri ignara, aliud indicare uoluit: Excogitatas etiam & linguas & characteres, exceptis hebraicis, simili ratione probes: quãuis ea res est aliter quibusdam persuasa. Dum enim filius patrem audit, uicinus uicinum, domesticusq; domesticum, memoria præditi exprimere cœperunt quod audierunt, inq; usum conuersationis referre. Inde etiam signis naturalibus pingere animi sensa naturales literas commenti cœpere. Inde Hieroglyphicæ Aegyptiorum Indorumq; occiduorum literæ. Paulo adultior orbis, ut multas quæ periire, ita & quæ ad nos usq; durauerunt excogitauit, secundum oris & linguæ partes, diductiones, semiperfectos characteres, Phœnicum, Chaldeorum, Arabum, Indorum, Africanorum. Nullas enim uocales prolationes excogitauerat. Græci à Phœnicibus accipientes, locupletauere ordine, formis, uocalibus, declinationibusq; à quibus Latini desumpserunt multis postea sæculis. Ita à paruīs inītijs progredi ad magna cœptum. Harum ergo literarum beneficio potissimum, memoria sæculorum, sapientum sententiæ, iuris principia tradi & seruari cœpta. Hinc aucta maiorum opibus posteritas, hinc excultæ artes. Visum ergo est sapientibus (ut eò unde sum digressus, redeam) illis quibus nostram aut foelicitatem, aut ingenij & Reipub. adolefcentiam atq; cultum durationemq; debemus, ea præcepta quibus humanus furor mitigari solet, in literas trāsferre, ut & memoriæ beneficio, & literarum monumento seruarentur, inq; eum locum reponerentur qui esset sacrosanctus, unde à iudicibus aut quantūcunq; alia autoritate donatis desumi possent, atq; ueluti uiuentes tam ad improborū facinora cōpescenda, quàm ad lites terminandas traduci. Nam & frustra positæ fuissent, nisi & seruarentur diligenter, uigenteq; magistratu illarum uindice & assertore, ueluti morbo pharmacum adplicarentur. Laus inde & præmia quædã uiris bonis, supplicia atq; uituperia improbis promissa, illataq;. At hæc in uetitum semper nitens mortalitas, quū maxima semper improborum turba scateat, uiderentq; improbi sibi per eos qui summa in cōercendis sceleribus autoritate essent, non licere tutò iniuriam inferre cuiquam, insurgebant quidem in eos ne quando cōercerentur: non rarò ultro impetebant, ut in loca eorum irrepere possent, alij uero magis uersuti, palàm quidem timore pœnæ nil committebant, clam autem multa & dira facinora perpetrare solebant: etiam huic morbo medendum fuit. quumq; nec tantum uiris ualere qui rerum summę præfecti erant (utpote tenues, atq; satellitibus adhuc destituti) ut propulsare ab illis illatas iniurias possent, aut ex cæteris popularibus satellitium facile in summa rerum tenuitate comparare, occultas uero hominum cogitationes, fraudes, facinora sibi occulta cognoscerent, maiori quidem quàm humano remedio opus esse arbitrati sunt. Quum uero hominem insolitarum rerum admiratione facile capi, nō agrè in probabilem & ueram sententiam trahi, qui non rarò falsis fidem adhibeat: à gratia autē referenda, cuius imaginem & in canibus & in multis cicuratis animantibus uideret, non omnino alienum esse, perspectum esset: numen esse aliquod supra rerum uisibilem naturam, cuius obliuio iam pridem homines cœperat, cui accepto ferenda hæc tam ampla tamq; uaria beneficia, quæ nec temere neq; à seipsis orta essent, suaserunt: Deum qui cuncta uidet auditq;, etiam latentia & obscura, qui uniuersi cōditor est,

est, ubi uis gentium creditus, esse ubiq; præsentem, pœnasq; de omnibus improbis & facinorosis sumpturū: nec sibi improbos & imperata facere detrectantes, id lucro debere putare futurum, quod statim non sumat pœnas: esse aliam animorum post hæc sæcula uitam, in quam & supplicij & præmij uires exerceat. Ea res & bonos, qui etiam nullis egent legibus, & non paucos rudiores facile in officio retinuit. At improbositatem nullis unquam legibus sine ui coërceri solitam, oportuit fatellitio, aut iudicum, aut regum, aut ducum (quæ res olim eadem fuit) retineri. Verum quomodo hæc potestas compararetur, suo loco dicetur. Necessitas ergo rerum omnium primaria origo, duos iuris fontes produxit. Primus ex necessitate naturæ atque sapientia ortus est, rationeq; atq; recto hominum iudicio comparatus, comprobatusq;: cuius scaturigines, ueluti elementa, in naturæ inferioris contemplatione statim sensibus obiecta, posita sunt, ut possit uel modica suasionem ea ratio animis hominum à natura insita reddi: æquitate scilicet, cuius percipiendæ uiuadices uidetur omnium animis Deus admiscuisse. Fons alter, ex religione Deiq; in Republica probati, quum uerus ignoratur, admiratione, timore uel amore proficiscitur: quo aut occulta in lucem, dum homines sacramentis adacti de se fatentur, procedunt: aut errantibus incutitur timor boni eius amittendi, quo illius utantur beneficio: aut etiam foelicitatis perdendæ, quæ uel promitti, uel dari à numine creditur. Timor etiam, ne destituamur aut præsentem aut futura post mortem foelicitate, non rarò terret. Quum de religionibus loquor, de illis tantum intelligo, quæ iam exoleuere, aut falsæ creduntur à nostris: non de nostra Christiana, quæ ut ipse Christus asseruit, non periclitabitur. Est autem ius humanū, ut definitione clarius pateat, æqui atque iniqui secundum æqualitatem arithmeticam seu geometricam cognitio, atque secundum merita iuraq; recepta unicuique distributio atque additio, conseruatioq;. Aequalitatem arithmeticam uoco, ex Aristotelis sententiâ, quum æstimatione pecuniæ, aut cuiusdam rei quæ sit pecuniæ loco, res ipsæ perpenduntur, atque addicuntur: Geometricam, quum pro re solida rem solidam, aut gratiam, aut quiduis aliud consideramus atque addicimus. Nam frustra iudicaueris, nisi addixeris. Ius uero diuinum est, æquitatis cuiuslibet seruandæ positio, illic demum incipiens ubi iuris humani uires deficiunt: cuius obseruatio timore, uel amore, aut summi Dei, aut deorum in Republica receptorum, fieri solita est.

DE RATIONIBVS ET FINIBVS OMNIUM
persuasionum. CAP. IIII.

ANtequam autem de iure humanis sensibus probato, atque in rationem cadente dico, quia sine Dei deorum uel timore & religione nullus potuit diutius nisi uolenter in officio retineri: præterea quum Deus atque cœlestia omnia sint & homine priora & digniora, de omnium gentium religionibus, ab origine disceptare uisum est. Illæ enim aut ante imperia, aut cum potentia, aut ad illam firmandam, aut etiam per se sine ulla authoritatis cura sunt introductæ. Non rarò libidinis mortalium gratia tantum est excogitata religio, ad diuturniorem hominum memoriam. Est uero finis religionis, aut in foelicitate popularium ea utentium, aut in utilitate instituentis, aut in utroque: aut in memoria cuiusdam diutius conseruanda, qui deos statim

statim post mortem adire, atque in cœlum aquilarum more euolare creditur. De causa primaria hic dicendum uidentur, quod primum in animum irreat, atque occasio præcipua rerum instituendarum sit. Quum enim quicquam à prudentibus præcipue agitur, cuiusdam necessitatis, uoluptatis, utilitatis, felicitatis aut opinionis gratia id fieri constat. Primæ mortalium religiones deperdita Dei cognitione utilitatis tantum ergo, ut quæ necessitatem sequerentur, institutæ sunt quidem, & ab hominibus probatæ uidentur. Sequebantur enim maxime, quæ sunt secundum naturam. Etenim quum homo atque cætera animantia naturaliter expetant quæ ad sui cōseruationem, fugiant quæ ad corruptionem faciunt, & timor & cupiditas omnibus inest: cupido quidem bonorū, formido autē malorū, quæ alij expetenda & fugienda dixerunt. Colenda itaque, ut uero est simile, prima causa (Deus summus scilicet) ad cuius cognitionem caligant oculi, mens labascit, est oblata: ut quæ & esse, & uitam, & sensum, & omnia necessaria uitæ humanæ suppeditaret tam abunde: mala, & rerum priuationem, malis & negligentibus cultoribus & sui ignorantibus immitteret. & ut sacra durare diutius possent, sacrificijs, ac si numen illis caperetur, illa uoluerunt firmata: ut inde scilicet qui responsis, expiationibus, sacrificijs, atque (ut uno uerbo) cōseruandæ persuasioni præessent, possent uiuere. Timor uero ille, aut cupido, quum maxime sit secundum naturam, utiliter sub numinis potestate retinuit populos. Hic finis fuit utilissimus, & primus, & maxime secundum necessitatem naturalem. Est hic reuera scopus, & prima ratio non tantum præscarum, sed & adultioris orbis (nondum tamen opinione deprauati) religionum, hominem in officio retineri timore mali, aut amore boni: quod ipsum utrunque beneficio numinis diuinitus in religione recepti, dari atque immitti creditur. Hebraica diuinitus Mosi reuelata, innumerisque miraculis confirmata, satis habuit primum, rerū copiam longæuamque uitam cū testificatione miraculorum diuinorum, populis qui per ea elementa erant ad maiorem rerum perfectionem peruenturi, polliceri. Rerum enim quæ ad huius uitæ munia faciunt, sensu facile omnes capimur. Perpetuo ergo præsentem esse Deum, qui suos dotaret cultores magnis præmijs, infortunijs maximis impios & nequam ulcisceretur, plurimis signis demonstratum illis est. Verum ut summa est rerum omnium inconstantia, hominumque pro uoto rebus secundis utentium procliuus ad omnia uitia natura, suæ paulo post persuasionis obliti Iudæi, sectari diuersas religiones cœpere. Prophetæ inde, genus hominum diuinitus inspiratum, non tantum felicitatis temporariæ cupiditate, aut timore malorum, quæ maxima, per bella & captiuitates instabant, sed & æterni supplicij, uel præmiij, quod in æternos animos exerceret Deus, religionis receptæ præcepta omnia seruari debere adfirmarunt: infera loca impios manere, lucida & amoenitatis plena religiosos. Quum autem Græci, qui inter peregrinandum ab Indis, Persis, Syris, Aegyptijsque hauserant, hos in officio populos retinendi modos, atque maxime eam de inferis & campis Elisijs persuasionem probarent, & cœlum & inferos & orbem usque adeo fabulis (quibus religionem tectam uolebant) repleuere, adeo absurdis atque à sensu abhorrentibus ineptijs sua garrulitate auxere, ut deorum timor euanuerit, inferi & Elisij campi rideri etiam à plebeijs cœperint. Hinc labefactionis orbis fons, hinc ruinae, non tantum quæ salubria erant infecisse, sed etiam insalubria orbi iniēcisse. Non fuit dissimilis prisca Romanorum religio, ut quam inde hauserant Aegyptij, quum uiderent istas spes

spes camporum Elifiorum & inferorum timores esse ludibrio, nec posse amplius animos multitudinis illis retineri religionibus (consenuerant enim, ut omnia) constituerunt quandam pœnam, quæ & summos & imos terrere posset. Ex auita enim religione quum esset illis summa suorum sepeliendorum, aut (ut melius dicam) condiendorum obseruatio, essetq; probrosum admodum toti gentilitati insepultum habuisse parentem, constitutum est unumquemq; statim à morte (præter principem) accusari à quouis posse, atq; à iudice, si accusator esset probando, condemnari, ut insepultus remaneret, quoad à parentibus esset satisfactum. alioqui insepultus manebat, perpetuum generi dedecus. Hæc excogitatio ut non coërcebat tenuiores, & eos à quibus quiuis sine accusandi timore licebat ius suum consequi: ita erat magnatibus, & his qui tyrannide solent tenuiores opprimere, formidabilis. Melior enim est canis uiuens, ut ait Sapiens, leone mortuo. Nam ut plebei facile retinentur in officio legibus, aut religionibus: ita qui gloria & opinionibus ducuntur, adq; id aspirare contendunt, ut sibi & suis gloriosam nominis recordationem relinquunt, id in primis uerentur, ne ullam infamiæ notam etiam multis postea seculis subeant: quamuis quicquid est iniuriarum popularium, ferè soli ipsi committant, ni coërceantur. Finis itaque huius religionis fuit, infamiæ timor. Cogebant ideo parentes & agnatos & affines, si ad se pertinerent, legum præscripto uiuere, ne post mortem illorum nomine aut satisfacere, aut ignominia tangi contingeret. At præclara illa excogitatio parum firma fuit. Nitebatur enim superstitiosa & ridicula corporis demortui sepultura, & custodia, quæ statim explosa est: qua deiecta, timor ille concidit. hinc fabula inferorum à Græcis excogitata, insepultorum corporum umbras non posse à Charonte transmitti. Quamuis primo & secundo libro de religione uera & falsa dictum est, tamen paucis hic nostræ summa est repetenda, comparationis gratia.

Vna Christi religio, præter quam quod legum omnium ratione nitentium, quæ satis habent ita hominem in officio retinere, ut non noceat, apices comprehendit, etiam summi Dei exemplo, qui in omnes (etiam ingratos & perditos homines) est tamen summopere beneficus, nos beneficijs ut prosequamur non tantum amicos, sed inimicos, atq; ut illis iniurias condonemus, suadet, iubetq; idq; æternæ nostræ perditionis timore, aut foelicitatis perpetuæ cupiditate: aut, quod est præstantissimum, Dei solo exemplo, uirtutisq; amore factum cupit: quo quid ad naturæ conseruationem maius excogitari possit, dari non potest. At obstrepunt huic præscripto athei, furoris opinionisq; pleni homines. aiuntq; non posse præstari à quoquam, frustra que ideo poni, atque pro lege statui. Videamus primum, si qui semel malus, semper sit malus: & si in te unum, aut alterum, an item in alium committat: & si qui semel errauerit, sit semper pœna dignus. hoc si uerum est, quum omnium gentium consensu nullus mortaliu non peccet, idq; frequentissime, omnes necabit Iupiter, sibiq; solius sui habebit imperium. esset sanè diuina prouidentia aut iniqua, quæ hominem statim exposuisset omnium rerum necessitati, ex qua peccandi occasio in opinionem usq; profluxit, pro singulis uero delictis statim ulcisceretur: aut stulta, quæ hominem ad præsentem carnificinam edidisset, dumq; imperare uult, quibus imperaret, è medio rolleret. Itaque sapienter improbos tolerat, ut ad frugem redeant, sapientius quàm si statim necaret. Non secus atque iuuentutis deseruescentia uitia, facilius perferunt lèges, quoad ætate maturiore resipiscant. Si er-

go maxime summi numinis exemplo moueri debemus, nos nequam filij in fratres (qui omnes sunt, quotquot parens natura genuit) esse animo tam efferrato poterimus: adde, qui retorquet iniuriam, quod in altero cōdemnat, in se probat. Mitto quo æstu, quo furore, quibus erinnybus, quibus facibus torqueatur & ardeat, qui de uindicta cogitat, ut nullum sit inferni clarius exemplum. Mitto periclitari ut minimum duos homines, feri dissidia inter parentes, amicos, ciues, seditiones in ciuitatibus aut congressibus hominum, ut in nulla re sit plus periculi, plus ærumnarum, quàm in retaliationē & uindicta. Satius ergo longe est, atque paci publicæ priuatæq̃ utilius, & remittere iniurias, & beneficijs inimicum uincere, inq̃ nostram sententiam trahere. At insolescent improbi, nil non committent si impune semel læserint. Sunt leges, sunt iudices, qui ea flagitia uindicient. Illis permitte. At nisi uindica uero statim iniuriam, nobilis non ero. Ostultam opinionem, ô dementiam omnibus sæculis deplorandam. Longe nobilior ergo eris, mactato homine, sanguine exatiatus, quàm composita pace, si sis homini utilis, consilioq̃ & tempore modereris furoris impetui. Si insolescat aliquis, est certe compescendus. uerum tum demum, quum locus resipiscentiæ & lenitati non est. Ista ira, hæc ferocitas, in hostes reipub. non in alumnos est conuertenda. Hoc certe præscriptum, inimici mansuetudine & beneficio reconciliandi, si exequi quisquam conaretur, tanto cæteras leges omnes legumq̃ & religionum constitutiones superat, quanto illius author *θεὸς ὁ δὲ πᾶσι*, homines. Reliquæ persuasiones uix leuibus argumentis atque iudicijs causam primam aperuerant, uixq̃ suaserant. Christi religio, & Deum esse, & mortalia facta curare, ita ad oculus ostendit, ut quicquid pridem natura, Dei instrumentum, produxerat, id idem in homine, cuius ue partibus instaurandis fecerit præsentis diuinitatis argumento. nec tantum illam uim diuinitatis sibi habuit: quotquot insigni innocentia secundum eius præscriptum uixere, eandem diuinitatis uim habuere comitem, quoad simulatio, fucus, auaricia, sub pietatis specie, opes cumulata ad luxum usq̃ Sybariticum, exulare à consortio humano diuina spectacula coëgere. Nulla gens in nostram persuasionem transijt, sine insoliti facinoris miraculi ue munere: quod ubi omnibus innotuit, non opus est assiduitate. Nam & quæuis miracula crebrius facta uilescunt, non secus atq̃ communiter nata. quæ ingenti admodum miraculo sunt, ad eò uulgaria sunt, ut nec considerare dignemur. Potissimum uero quum res mortalium afflictæ, tantumq̃ non accisæ essent: cumq̃ illæ quæ hominum iudicio præclarissimæ putantur, in experimento dominatoribus & tyrannis, orbisq̃ labefactoribus fuissent, uenit cōtra humanum iudicium, docturus eam esse summam uanitatem calamitatem & miseriam, quam opinionibus illecti homines, gloriam & honores putabant. Itaque in his lubricis & in fortunæ temeritate positis rebus, more excellentissimorum Philosophorum, nil esse boni, mali uero plurimum, ubi necessitatis & priuatæ & publicæ usum superant, adseruit: quod ipsum suo periculo post multas ærumnas, atque sponte adita discrimina quotidie discit experiturq̃ libido mortalium. Solus religionum author suam authoritatis atque imperij exortem esse uoluit. Ad animi uera bona omnia traduci debere statuit. Quum uero adultum orbem, & in ipso ætatis uigore positum nunquam principibus destitutum fore, qui de rerum conditione, reipub. cura, opum cumulatione, iurisdictione agerent, cognosceret, statuit Christianum hominem, ubi ratio id patitur, & poscit authoritas, obsequi

qui debere publicæ pacis gratia. Finis itaq; eius persuasionis est, non corpore aut fortunæ muneribus beatum hominem, sed animo tantum efficere, & in hac & in animorum uita æterna, olim etiã suscitato corpore foelicem. Sed hæcenus de nostra. Nunc paulo altiori summa, de omnium origine est dicendum. Ita enim fiet, ut pateat omnibus qua ratione sint constitutæ, atq; popularium timore aut credulitate confirmatæ.

V N D E P E R S V A S I O N E S D E D I I S V A
ria proflexerint. C A P. V.

Necessitas utilitas'ue (nam illas non admodum disiunctas puto) atque libido uariarum religionum, præcipuæ causæ prudentibus fuere, unde terra, partim libidine instituendis, partim utilitate popularium nixa, orta est. Res omnes hoc modo à paruis iniitijs, & necessarijs ortæ, progressæ sunt ad utilem, & non admodum necessariam licentiam, atque inde etiam ad libidinem & luxum ludibriumq; transiuere. Satis enim fuit rudi atque adolescenti mundo, ea quæ cuti tegendæ, aluo explendæ, etiam quauis naturæ satisfaciende materia, sufficerent, habere. Paulo doctior iunxit utile, quod sanè ubi in necessarij locum successit, proculdubio pro necessario est, non secus atque ouibus aut quibus uis animantibus cicuratis, pabulum ab homine exhiberi solitum, quamuis uidetur utile tantum, non item necessarium, usque ad eò necessarium est, ut si illo destituantur, sint periclitatura: nec enim ad præscitum ingenium possunt redire, ita nec homines educati quadam uictus elegantia, munditiæue, possunt ad sæcula redire Saturni, nisi sensim admodum, multisq; sæculis. Nam educationis ratio in consuetudinem uersa, pro natura est: Hinc quamuis copia glandis quernæ, faginæ, castanearum, cæterorumq; fructuum & radicum & horum, ex quibus præsciti uictitabant, sit in promptu: tamen nisi adsit utilis tritici leguminumq; atque carniū copia, quæ usui faciat satis, statim fame, peste etiam, indelaboratur. Post usum rerum necessarium, opinionis & gloriæ pestis, dum quisque non tantum utilibus atque necessarijs ponit suis rebus modum, sed ad aliorum exemplar componitur, oborta est. Hinc simiarum genus, non quod sibi conducatur quærens, sed dum aliū superare luxu, gloria, honoribus atque ineptijs alius contendit, se in infinitas miseras æmulationis causa coniiciens. Necessitas pariter (nam omnia similia incrementa, progressus, consistentiam, finesq; habuere) religiones primarias, ut iam docuimus, ad homines ob eorum utilitatem tantum in officio retinendos excogitauit, mentibusq; prudentiorum inseruit, uerbis eorum atq; eloquentia explicauit: quod quum ubiuis gentium pateat, tum potissimum in illis ciuitatibus, quæ tyrannis nunquam obnoxia fuere: tamen quadam religionis opinione teneri, omnibus omnium gentium historijs patet. Vfus uero est adolescens orbis, non tyranni opera, qui sua ferocitate ex cicuratis animantibus feras faceret, compositamq; pacem immanitate euerteret, sed quadam prouidentia modestiaq;, instructorumq; hominum (prudentiæ enim tyrones inter prudentes non pono) prudentia, consilio, opera. Oportebat nanq; ferocitatem illam humanam non ferocitate, ut nec cætera animantia, domari: se enim mutuo confecissent sæuius quàm pridem, si statim ferocitati ferocitas, atque immanis barbaries obiecta fuisset. Compositis modestiaq; temperatis hominibus, & qui inter liberos lussissent, prudentiæ tyrociniū opus fuit, crebrisq; signis, uocibus, eloquentia, quibus

ad flectendos permonendosq; rudiores animos uterentur. Molle in molle a-
gens torpescit, flaccescitq;. Durum molle collidit. Si molle in durum agit, &
lenim urgere, & formam effingere, nec perfringere, nec comminuere potest.
Ea fuit Orpheo (aut quisquis Pythagoricus sub eius nomine religiones Græ-
ciæ & Thraciæ, immanitate barbaræ attulit) prudentia. Quum enim uideret
eos populos, apud quos fertur diutius peregrè uersatus, religionibus ut plu-
rimum quidem falsissimis, at prudentum opera non agrè persuasione teneri, suis
ita instillauit, ut non tantum homines, sed & animantia & uegetabilia cuncta
post se lyra traxisse dicatur. Author certe persuasionum præcipuus Pythago-
ras inter Græcos semper est habitus: hinc religiosè illius autoritas pro ratio-
ne haberi cœpta. Admissa quæuis minima à popularibus sunt, quum nec ipsi
institutores, rudes adhuc, satis numinis summi naturam nossent, debiliq; ra-
tione & exemplis ducerentur. Atque ideo ab omnibus sunt placita de religio-
ne probata, quod prudentes post usum perceptum uehementer probarent, po-
pulares facile crederent. Talibus exemplis propagari religio cœpit. Inde in to-
tam Græciam, inde inter Romanos traductam licet cognoscere. Hinc & ne-
cessaria & falsa ubiq; gentium orta. Quum homo ad gratiam referendam sit
aptus, atque insolitarum rerum admirator, nil illi suaderi facilius potest, quàm
esse numen aliquod, cuius beneficentia aut aliquod munus ad uitam utile est
consequutus, aut hanc tam amplam rerum omnium copiam habere: quodq; aut
maioribus donare, aut paribus, aut præsentibus etiam destituere, multasq; ca-
lamitates infligere potest. Ista enim omnia quæ sunt in hoc naturæ templo po-
sita, nec à se (quum ratione & appetentia per se careant) nec ab hominibus con-
dita appareant, facillime habere latentem causam sunt credita, propterea quod
& rerum cœlestium, & substantiarum separatarum, atque totius naturæ ob-
scuritatis sunt ferè omnes homines sine literis & maximo rerum usu imperiti.
Qui Deum non capiunt, mordicus patrum placita tutantur. Qui qua ratio-
ne res sint introductæ norunt, etiam si sapiunt, nullum non mouent lapidem,
ut receptæ religionis opinio integerrime sanctissimeq; conseruetur. alioqui
& se & totam Rempub. euertunt, nisi aliam introducant, antequam primam
tollant. Statis uero diebus, sacris, ceremonijs, sacrificijs, ludis, res retineri
cœpta, non tantopere ut populares, plebeiosq; in officio religionis contine-
rent, quàm ut dum crebro concurrat obliuioni obnoxia multitudo, & ea quæ
à sacerdotibus & religionum authoribus responsa sunt audit, & quæ ob pu-
blicam utilitatem ratione instituta sunt cognoscit, frequenter ea in memoriam
reuocet, seruetq;. Nam ubi numen aliquid respondisse credebatur, longe e-
rant obsequentiores populi, quàm si homo illis similis ipsorum author fuisset.
Responsi enim uel oraculi nulla ratio perquiri debet, ab homine etiam solet.
Ita utilis quidem, & parum explorata religio, nisi ab illis qui causæ primæ ra-
tionem nouerant & explicauerant, est introducta: utilis quidem illa, quandiu
& imperiti & rerum periti seruare illam fategere. uerum aut consenuit, aut de-
prauata sensim neglectaq; exoleuit. Quum uero uersuti, ambitioneq; & re-
rum cumularum & gloriæ amore capti homines tam facile quibusuis religio-
nibus rudem ignaramq; rerum multitudinem capi atque teneri cernerent. eo-
rumq; persuasionibus qui aliquid non quidem humano, sed insolito maius ha-
bere uiderentur, non agrè obstringi, non satis habuere & recepta uti persua-
sione, & eam introducere, quæ populis esset compendiosa: sed quæ illos ipsos
cæteris

cæteris præficeret, & popularibus posset præscribere, atque inde ab ipsis paruis quidem illis iniitijs ea regna auspicari, quæ postea & magna fuere, & diuturna. Numinis porro eam opinionem aut ab ipsis incunabilis, aut ex totius uitæ consuetudine persuasam uoluere. Iupiter Saturni filius (ut ab ipso capite ordiar) oraculo à patruo emendicato atque excogitato expositus, ut qui & patrem ueluti hæres regno expulsurus, tyrannidemq; Cretæ & affectaturus & consequuturus esset, nisi necaretur exponeretur'ue, tandem à capra educatus, non sine numinis cura (ut creditum est) traxit hoc infantia miraculo Cretensium sibi similiborum animos, patremq; & patruum Titana auita possessione expulit, regnumq; persuasioni usqueadeò coniunxit, ut non tantum inter mortales opinionem diuinitatis de se suaferit, sed & post mortem inter diuos tantum non primum locum habuerit, seruaueritq;. Pater uero, sub quo aurea sæcula sunt credita, Creta, mendaci filio indignior, exulare coactus, Italiam petijt, quam non sine filij exemplo in officio artibus religionis usqueadeò fœliciter tenuit, ut primus, atque mortalium deorum summus facile sit habitus. Vbi illa præclara sanctaq; (si dijs placet) ἀπεδείκται locum habuit: tum à Græcorum licentiâ cœlum oppletum fabulis, quod credo sanè antea barbaros, aut quorum literæ ad nos non peruenerunt, aut quorum commentationes ipsorum Graiorum opera perijissent & essent suppressæ, factitasse. Nam sine exemplo, aut doctrina, uix unquam quicquam magnum per se excogitarunt: si tamen hoc magnum fuit, imponere orbi, religionisq; prætextu regna uenari. Hinc non tantum homines, sed capræ, arietes, leones, tauri, ursæ, hinc naues, iacula, lyræ, sagittæ, ea licentiâ cœlum occuparunt. Herculi spurio, dignoq; patre Ioue, miraculi præsentisq; diuinitatis loco fuit, obiectum fuisse serpenti: quem post Amphitryonis filium necatum, bimulo minor (si credere dignum est) confecerit. Hæc illi diuinitatis præsentia, serpentisq; uictoria regnum Africæ, deuictas Hispanias, Gallias, Britannias, non tantum legibus, sed religionibus obsequentes dedit. Hac numinis, etiam infantem ætatem protegentis, opinione confecisse tot monstra, uicisse tot tyrannos creditus est, nisi tamen Græcam mentiendi licentiâ uni adscripsisse credimus, quæ multi gessere. Constat quidem de Aegyptio historia, de Græcis dubitari potest. Olyris etiam Aegyptius (nam inde prodijt quicquid falsæ persuasionis est) quanquam Græci ob insignem hominis prudentiam Argium esse contendunt, regnoq; Achaia præfuisse: cuius ille fuerit, nil refert: Iouis filius est creditus. (nam à dijs fatum fuisse, magnum semper fuit) eaq; diuinitatis fama Asia, Africæ atque Europæ celebriores partes non tantum uicit, sed legibus moribusq; formauit, agriculturam docuit, eamq; de se omnibus opinionem reliquit, ut Deus habitus sit, de quo paulo mox. Nam ad expositos redeo, qui sanè quanto maiorem ex parentum iniuria labem recepisse, tanto ardentius in ipsam uirtutem incubuisse uidentur: ut aut parentum labem eluerent, aut religiones confirmarent, aut de illis qui legitimos spoliandi causa exponendos curabant, pœnas sumerent. Fuere uero præter unum Cyrum, fortasse omnes filij populi. Semiramidi parum pudicæ procreata, atque ideo expositæ, educatio à columbis (quæ nomen Syrum inde illi dedere) totius Asiae regnum clarissimum ipsi dedit: atque adeò amplas opes, uictorias, ædificia comparare atque absoluere incitauit, ut Cæsaribus & Alexandris admirationem cum inuidia reliquerit. Ita nutrices no-

mine caprarum, luparum, auium, canum, facile antiquitas credidit ea animalia fuisse, quæ nomine tantum conueniebant. Cyrus non tam facile auitum regnum uicino cumulasset, nisi expositus, opinionem comitis numinis popularibus, fortassis nimia tyrannide oppressis, persuasisset. Nolo hic Romulum cum lupa adducere, nam par erat, ex incesto natum, à meretrice lupa educari. Tali propagatore pastorum, furum, prædonumq; natum est primo regnum, demum respub. postremò imperium omnibus prudentiæ, potentiæ, atque iniuriæ superbiæq; titulis multo ornatissimum: de quo præstat aut in bonam aut in malam partem silere, quàm pauca scribere. Non adferam Aegisthum à capra, Pelian ab equa, Paridem ab urfa educatos, quum expositi dicerentur. Hoc enim exemplum à lege diuina est ab innumeris emendicatum, Mosis instar. Quotquot enim sunt imitati, etiam si quos populos potuerè in suam sententiam protrahere, illis præesse conati sunt. Quis non credat, apud rudiores receptam de Ioue Ammonio patre Alexandri opinionem, ei faciliores dedisse uictorias, quàm si Philippi filius statim fuisset habitus? Fac nunquam cogitasse illos de religione, postquam se expositos dijs ue genitos audiere. Ea opinio sanè & illorum attollit animos, & popularium deprimit atque deiecit. Non enim omnia falsa sunt statim iudicanda, quòd quædam in eo genere falsa uisa sunt, non rarò portenta, miracula, ostenta, facta, ab incertis causis non iniussu aut sine summi numinis uoluntate uisa sunt, quæ frequenter aut ingentium malorum, aut uicissitudinum prænunciata fuere, ut ipsa sibi caueat mortalitas. Nam quod frequenter contingit, ut medicus sapiens corporumq; temperamenti peritus, frequentius morbos prænunciet, ut præcaueri possint: itidem numen illud summè beneficum, cui acceptum ferre debemus quicquid in hac uita rerum nanciscimur, his rebuspub. hominumq; cœtibus facit significatq; non raro ea, quorum imperiti ut plurimum mortales sunt. Aetatem enim & incrementa, progressus, fines singularium, ut quæ maxime ad nos pertinent consideramus, reipub. aut rerum uniuersalium conditionem perpendere non usqueadeò possumus, solemus ue. Et quia ea scire magni (quod ad humanarum rerum statum spectat) refert, idco Deus opt. max. periclitanti tantæ multitudini frequenter opitulatur, officiumq; demum patris suscipit, ubi humana remedia desunt. Talibus miraculis scatent historiæ, ut si falsa omnia quisquam sit tam impudens ut asserat, esse in se rationem neget: tamen etiam esse multa à uerfutis hominibus conficta, ubi præcipue sunt similia, nemo nisi stupidus non cognoscit. At quæ uera, quæ ue falsa sint, Deus aliquis uiderit. Res insolitæ fuere etiam regnorum & magnarum rerum augurium. Hieroni Siciliæ tyranno dormienti apes mel in os congerentes, formicæ Midæ tritici grana cumulando, magnum fuere potentiæ postea comparatæ & auctæ argumentum. Persarum rex Sophis, nunc regnantium fratrum pater, in syluis diu delitescens, absque ullo uitæ humanæ adminiculo, quamuis iam natu grandior, tamen non sine diuinitatis argumento paternum regnum recepit. Idem Habidi Tartesiorum regi, cum cerua diutius uersanti, contigisse refertur. Quid? quod quidam incuborum opera nati, magni postea fuere? Vlam in Tartaria, Hungari in Germania, Merlinus in Britannia: Quis non credat familiares illos genios Socrati, Hieronymo Sauonarolæ, Apollonio Tyaneo, & multis alijs animos fecisse ad rerum summam, nisi oppressi aut præpediti fuissent? Cum suo dæmone Pythagoras Turiorum tyrannidem

uideam affectare non erubuit, Satis patet eorum astus, qui religiones non in rem popularium, aut necessitatem, sed potissimum in suum compendium intulere, non pauci etiam in opinionem, Nam & Romulus in sanguinis præcium à Proculo deus uisus est. Nec tantum ea religio dicenda est quæ timore aut amore numinis incutitur ab aliquo, sed quam de se oblatam popularibus & persuasam cupit. Nunc de illis dicendum uidetur, qui in rem populorum & suam de dijs opiniones orbi intulere. Prudentia iustitiæ coniuncta in causa fuit, ut qui illis essent præditi uirtutibus, non tantum in summa omnium admiratione haberentur, sed etiam de se facile omnibus omnia credenda suaderent. Nam ubi in quocunque homine uidemus summam probitatem æquitati connexam, nullaq; eum ambitione teneri, quæ eundem contra fidem atque animi sensum dicere cogat, proculdubio eius omnia uerba accipimus ueluti ab oraculo, nihilq; secius quam ab aliquo numine prolata curamus seruanda. Est enim in eo loco uir bonus & prudens inter homines cæteros, in quo Deus etiam supra sapientes, est que ueluti diuini consilij conscius, quum diuinæ & humanæ rationis est ualde peritus. Hac iustitiæ & prudentiæ opinione multi ultro ad moderandas rerum habenas (iam cultu pubescentem orbem capio) sunt à popularibus adsciti, delectiq;. quidam partim populorum cura, partim gloriæ & ambitionis motu se huic muneri obtulere. quidam imperium iam partum stabiliuerunt, atque religionibus legibusq; expoliuere. Non pauci, quos maior gloriæ cupido incefferat, satis habere uisi sunt leges posuisse. Omnes autem quum perspectum haberent, etsi se gratissimos non ignorarent, multos qui principia & legibus & rebus publicis dedissent, demum populorum iniurijs atque seditione perisse: ad hæc, quod animos hominum obnoxios mutationibus & ingrati tudini scirent, ne in discrimen uenirent, se consuetudinem habere cum quodam numine, ut eorum maior esset duplexq; autoritas suaserunt, cuius numinis consilio & opera, se quicquid agerent, statuerent, consulerent, facere adfirmabant. quibus eo facilius dabatur fides, quod euentus ut plurimum uidebantur consequi reipub. usui utiles. Numa Pompilius Pythagorici dogmatis admodum gnarus, quum ad moderandam urbem à Romulo auspicijs fundatam ascisceretur, eamq; uideret ideo fortasse authorem suum confecisse, quod aut nulla, aut non magna religione, deorum uel timore essent moderati animi, uoluit imprimis populo id de se persuasum, se numinis autoritatem quod Aegeriam nympham uocabat, per omnia sequi, ne si quid populo non placeret, aut non foeliciter, quamuis prudenter factum, succederet, ipse ueluti author pœnas lueret. Ita & populo consuluit, & retinuit eam regno dignitatem atq; amplitudinem. Nolo hic Lycurgum, Solonem, Charondam, Zamolxim, & cæteros qui legum authores aut instauratores summo popularium commodo & communi gloria fuisse memorantur. Omnes enim numine authore, & oraculis constitutiones suas stabilitas firmasq; fecere. Primo namque loco auspiciari à religione & deorum geniorum uel, quos habere se familiares asserabant, opus fuit. Verum omnium artes & ingenium unus Arabs Muhamedes facile superauit. illum in superioribus pinxi. Meo sanè iudicio, ut homines nunquam sine religionum credulitate consistere atque retineri in officio possunt: ita credulitas sine armis uix potest augeri atque conseruari. Antiqui ideo reges sacrificulos, utraque coniuncta potentia, sub nomine imperij habebant.

Rex Indorum Africarum de religione responsitare, & summos pontifices deligere solet, quibus præscribat. Dauid rex prophetiæ nomine plus profuit, quam regis potentia. Temperari utrumque ab alterutro debet. Qui rebus sine quibus neutrum consistere potest, potitur, debet rerum omnium arbitrium moderari, quod ad res externas attinet. Nam nemo nescit, alterum animi locum, alterum ueluti corpus Reipublicæ esse: quibus disiunctis atque dissipatis, statum collabi necesse est. Seorsim enim alterum positum, ocio marcescit, nisi iusta animaduersione agitur, alterius uero freno modum cupiditatis ponat. Cuius rei id fidem potissimum facit, quod omnes religiones illic primum periere, ubi sunt primò constitutæ. Atque nisi principum diligentia luxum cohercuerit, ab illis sunt confectæ, qui illarum custodes diutius suo arbitratu fuere. In rebus autem animi absoluta esse debet sacra potentia. Dum uero sibi plus æquo fauent, aut consulunt mystæ, non satis omnium utilitatem perpendere, suam uero (cum inde sit illis uictus comparatus) naturaliter curare solent. Quamuis autem sit pro ordinis, ut uidetur, diuturnitate atque conseruatione prouentus, nemo tamen aliò absumi, miraculo ducat. Non enim sibi modum ponunt, sed æquior iudex, Reicque publicæ optimus arbiter id facere debet. Verum dicetur postea, qua potissimum ratione omnes persuasiones perierint, sint ue periturae. Nunc quemadmodum uariis rerum cultus in orbem irreperit, paucis est tradendum.

A B S U R D A E R E L I G I O N I S A T Q U A E
 ἐσφαλολατρείας origo. CAP. VI.

Quoniam hoc naturæ templum, & eius beneficiorum immensitas, in stuporem & admirationem homines trahit, inde gratitudinem in causam incognitam relatam cupiunt. Ignarus uero cui referat (nam diuinitatis speciem non potest cæca mortalitas concipere) cuiuslibet rei à sacerdotibus & prudentibus illata & oblata & timoris & gratitudinis gratia refert, opinionemque receptam sacerdotes conseruationi illius præfecti, diuinationibus, ænigmatibus, scriptis uero & astu augent atque confirmant. Satis itaque fuit tyrannis & illis qui rerum olim habuere habenas, uel falsissimis religionum opinionibus retinere populorum animos. De placitis uero atque responsis, oraculis uero deorum, seu sacerdotum eorum cultum docentium, nulli rationem poscere licitum atque solitum est. Prudentes, qui rerum usum norunt, approbareque se simulant, sunt plebeculæ rerum ignaræ exemplo, autoresque ut seruetur de dijs recepta opinio, timore utrosque cogit princeps, pacis publicæ gratia. Illa popularium & multitudinis credulitate adducti olim, cum parum nasutus mundus erat, uasri illi principes, & nebulones, qui sui memoriam maxime longam aut raris aut præclaris facinoribus, aut gloria aut opinione aut beneficio aut astu efficere studuerunt, persuasum uoluerunt turbæ imperitæ, se post mortem deos immortales futuros, in cœlumque emigraturos, ubi haberent rerum mortalium curam: si tamen mortales omnes, sed potissimum illi quos aut beneficio affectissent, aut quibus præuisissent, crebris sacrificijs illis sacra facere satagerent, id est ut diuturnior eorum seruarietur memoria, eorum sacerdotes alerent. Nam sine anniuersaria hominum memoria, & stipe in memoriam constituta, nihil durat diutius. Omnia enim obliterat tempus, sed ista tardius. Hinc apotheosis, & aquilæ ex rogo cœlum

cœlum petentes, ueluti animos deferendo, quæ fraus usqueadeò innotuerat & Romanis & Græcis iam adultioribus, ut qui fuere inter illos potentissimi, in cœlum irrepere non potuerint, iam populis cultioribus. hinc labes & mali origo, hinc sacrificiorum & ludorum omnia genera: hinc uariæ funerum cœlos petentium species. Inde orta sacra, mendacijs aucta atque confirmata. Hinc Deus haberi cœptus, cui ne meritò quidē hominis appellatio, sed immanissimæ potius belluę cōpetebat. Hinc prædo & urbium euerfor Mars, hinc pederastes & figulus Iupiter, impostor & dicax Mercurius, Venus meretrix, Lemnius faber, pirata Neptunus, Bacchus & Ceres agricolæ, in cœlum linguis & fauoribus popularium conscenderunt. At ne parum esset, cynædi & scorta etiam Romano sacro donata sunt. Ne uero statim ex hominum perirent memoria, suoq; cœlo deciderent, præterquam quod statim certisq; ritibus & sacris colebantur, etiam animalia quædam quorum species semper esset inter homines futura, ueluti sibi sacra posteritati reliquere. Tibicen, medicus, atq; circumforaneus pharmacopola Apollo, serpentem: Iupiter aquilam, Venus columbas, Iuno pauonem, atque alius aliud reliquere. sunt & arbores & herbæ illis consecratæ, excogitatione sacerdotum, atque naturali planetarum proprietate, huius excogitationis inuentrix Aegyptus. Isis Aegypti regina, mariti Osyridis nomine, quum à fratre & uita priuatus, & in partes quinque & uiginti esset laceratus, ob nomen tyrannidis, hoc adinuenisse traditur, ne opinionē diuinitatis, quam de Osyride, quum ob rerum gestarum magnitudinem, tum ob originis diuinæ opinionem conceperant, deponerent & exuerent populares, eas uiginti quinque partes corporis mariti, quas frater in rei signum totidem prouinciarum præfectis destinauerat mittere, uicto fratre recuperatas, singulas singulis statuis humana forma maioribus includendas, easq; dicatis totidem templis in diuersis prouincijs consecrari (ueluti integrum mariti corpus in singulis lateret) curauit, constituta sacerdotibus, qui id suaderent, in annuos prouentus pecunia: sine cuius usu nec religio, nec leges, nec artes etiam utilissimæ, uel minimum in adulto orbe consistere possunt. Quamuis autem ubiuis prouinciarum uellet credi, (ut qui unus in cœlo esse diceretur) ut contentionem & longiorem memoriam inter populares, (qui apparatu pomparum & ceremoniarum mutuò seipso superare nitantur) ingeneraret, uoluit etiam totidem animalia diuersa, quot erant partes, sacra haberi, animalq; illud semel ubiuis consecratum esse sacrosanctum, ne fortuitò quidem lædendū, sed eximiè colendū, religiose ostendi, idq; nec crebro, nec sine ceremonijs aut uoto popularium. Nam etiam sacrosancta mysteria assiduitate uilescunt, raritate commendantur. Ita ueluti Osyris esset in singulis illis animantibus rediuius, quotidie, recordationi Aegyptiorum se ultro offerebat. Usqueadeò magno gloriæ sensu & cupiditate homines genuit natura, ut ab aculeo incitarentur ad præclara facinora, quam gloriæ opinionem, in famam & celebritatem tantum, non item in uirtutem traducens improbitas, plures longe Parides, Cambyses, Herostratos, Dionysios, Claudios, Neronos, Heliogabalos, quam Saturnos, Ianos, Augustos, reliquit: qui quo fuere impudentiores, eo ardentius cœlum, ad eluendam nefariæ uitæ notam, arripere sunt conati. Hic fons fuit ἐδ'ωλολατρείας, atque falsæ persuasionis seminarium. hinc arcus, sagitta, ancyle, hinc quiduis in religionem coactum. Inde à nulla re abesse diuinitas credita. hinc orbis labes & contentio, Varietas sepulturæ, quæ ad diuinitatem ianua esse uide-

tur, inde nata. Dijs ipsis, si super sint foelicibus, & nulla re egentibus, litatum hominibus, proprijs seruis, aut etiam liberis, equis, armis, cerarijs, ut uirtutibus sacrificatum: dijs ueluti gratissima hostia deuotus homo, sons, insons, seruus, liber, hospes, indigena, extraneus, parens. Nec satis id fuit, ut qui quaedam animantia ob memoriam diuturniorem habuere sacra, Ita quaedam execrata, & sacrificari solita singulis illis nebulonibus (uolui dicere dijs) sunt, sus Mineruæ, caper Baccho, asinus Priapo, &c. ut ferè uniuerso animantium generi foedum pararit exitium Aegyptiacum commentum. Postremo excogitati Veioves, atq; ἀκροπόιοι dij. Inferis sacra fieri coepta. terrestres dij placitis Pythagoræ culti, ne nocerent: cœlestes, ut prodesent. deorum ex toto deuiçto orbe turba à Romanis pacis humanæ euerforibus in urbem inueçta, ut undecunque confluerent homines, deos patrios Romæ reperirent, colerentq;. Vacinna dea, Pales, Rubigo, Pomona, Pylumnus, Vertünus, Cupido, Voluptas, Lubentina, Venus, Febris, Fortuna, fortuna Romana, fuere templis dicati dij. Fidei, Mentis, Virtutis, Opis, Libertatis, Victorię, & tēpla & imagines erectæ. Cœlorum, planetarum, elementorum, uirtutum, uitiorum, hominum, dæmonum, immutata à prudētibus & uafis hominibus nomina in religionē tracta. Causa prima, prouidentia uē, in summa hominum omnium ignoratione haberi coepta: antequam duce Christo rursus innotesceret. Porrò ne religionis semel probatæ minueretur authoritas, ipsis uē tyrannis nota impietatis inureretur, uictores semper templis, quoad furta tegere atque dissimulare potuere, pepercerunt. Vix enim literarum monumentis reperire ex tanto regum, tyrannorum, imperatorum uē numerolice (præter paucos Persas, aut Romanos) qui loca religiosa, delubraq; sunt aggressi spoliare: quamuis falsa, & à prudentia humana excogitata esse scirent omnia ferè religionum genera, ea potissimum ratione, quod potissimum scirent homines & religiosos & religionum authores atque conseruatores credi plus quàm deos. Præterea si deos patrios tollas, eorum uē tēpla euertas aut spoliēs, sacris numinibus, qui conuenire unà poterunt, quos imperata facere cupis? Vnionem certe soluet, qui deorum authoritatem imminuit, nisi iam rebus omnibus compositis, & firmato imperio, atque falsitate superioris demonstrata, meliorem sufficere studeat. Nouus certe princeps id non debet aggredi, nisi longe superior. Ideo omnes principes, aut qui rebus potiebantur, ut pietatis opinionem de se plebeculæ relinquerent, aut ut religiones confirmarent, seu utraque de causa, summopere ornare & construere tēpla satagebant: illaq; præda ex sanguine humano aut etiam ex alijs templis rapta decorare studebant, quo fiebat ut in fide facilius longe retinerentur populares. Istæ sunt causæ atque origines falsæ religionis. nunc de illius progressu & incremento, ordinibusq; dicendum.

DE INCREMENTO ET CONSISTENTIA

Religionum. CAP. VII.

IN rebus omnibus quæ ab humana prudentia diligentiaque cultum & ordinem recepere, quum omnia potentia, non item actu in se haberent, idem primum fuere & magistratus, & qui imperata facerent, ante occupatam, adeptam, datamq; authoritatem. Quemadmodum antequam ædes construantur, non est discrimen in sylua, inter postem, trabem, canterium, culmen: in lapicidina idem & similis lapis est unde fundamenta, angulos, antas, columnas, epistylia, basesq;

basesq̄ faciās. Artifici manui omnia debentur. Omnia enim ueluti in quodam
 chao congesta, ad diuinā prouidentiae huius molis mundialis exornatricis in-
 star, sensim prudentia humana à necessitate, utilitate, spe, gloria, summo animi
 corporisq̄ labore sunt expolita, in suosq̄ ordines translata. Cultum certe eru-
 ditione & ueluti exasciatiōe capiunt, rudia per se omnium rerum principia:
 non aliter atque diuina prouidentia naturali potentia & dispositione usa, ex
 primaria & confusa mole (quæ nec materia nec forma meritò dici poterat, ut
 nec animo humano, qui nondum erat, capi) & cœlestem & elementarem or-
 dinem disposuit, grauiā leuibus, summa imis, incorruptibilia fluxis, motum
 quieti, libramētis aptando. qui ordo ideo à cœlesti elemento, quod quidam
 quintum uocant, æternum seruat, quod à mero prouidentiae imperio pen-
 deat, diuersasq̄ & contrariō nisi repugnantes partes in se non habeat, quarum
 contagio infici possit. Initio ergo conuersationis humanæ, antequam uitium
 & cupiditas ad sui coërcitionem leges poscerent, princeps, populus, sacerdos,
 ijdem & pares erant. Inde patris authoritas in liberos. paterfamiliās in dome-
 sticos, dominus herus uē in seruos, iudex in prouinciam, princeps in ditionem,
 sacerdos in animos ius habere, sensim procedente exemplo, consensuq̄ homi-
 num, cœpere. Constitutus autem uterque, & princeps iudex uē, & sacerdos,
 antequam res adolescerent, & auerentur imperia, omnium eius generis ma-
 gistratuū uicem sustinebant. Nam differenti ordine opus non est, ubi unus sa-
 tis esse potest. Nata opinione, & diutius uigente, quum res innorescūt & expo-
 scunt, additur indies paruis rerum fundamentis & inijs legum sacrarum, ex
 dubijs aut uitijs quotidie oborientium aliquid, præterea cultus popularium,
 rarius tamen (quod ad res attinet) sine stipe. Quum enim naturaliter seipsam
 propagante religione increbuit ubiuis gentium quaedam sanctitatis, miraculi,
 insolitæ uē & utilis rei aut numinis opinio, opes aut tenues, aut ab ipso princi-
 pio nullæ sensim crescunt, arque undecunque à uotis confluunt, ita ut quæ par-
 ua à principio sunt, adolescant, atque tam opinionibus quàm opibus in immen-
 sum eant, seruantq̄. Nam plures sunt qui offerant, & quæ recitantur credant.
 Pauci qui miracula & sacros ritus ne frequentia uilescant, aperiant, quiq̄ mu-
 nera tanta quæ (ut sacerdotes asserunt) gratissimā diuis plebs credit, recipiant.
 Hæc est religionis conditio, persuasioneq̄ augmentum. Hæc ars ex delubris
 & lucis immania templa construxit, opum splendore in uerba persuasionis iu-
 rare coëgit. Hinc leges secundariæ ex uitijs & dubijs ortæ, primarum explica-
 trices confirmatoriæq̄. Inde ædificiorum, cereæoniarum, pomparum, ludo-
 rum, ornamentorum, cultuum & prouentuum nomine, etiam flagitatio mu-
 nerum. Populi uero rerum sacrarum omnium splendore illecti, ultro etiam
 offerre, partim ob religionem, partim ob gloriæ participationem, nominisq̄
 memoriā solent. Principes, & qui facultatibus pollent, ut gloriosam nomi-
 nis recordationem post se relinquunt, deosq̄ propitios habeant, & ut popu-
 larium studium uincant, incitentq̄, ad hæc ut ipsam religionem amplificent
 atque augeant, proprijs sumptibus & delubra condunt, & numerosas persua-
 sionis custodes instituere solent. accedit sacerdotum eas opes augmentum in-
 dustria & œconomia, quæ longe maximam opum prolem infert. Quo fit
 (ut res mortalium nunquam consistere possunt, suntq̄ in causa si quis abuta-
 tur & ruinæ & mutationis) statim pro uoto & facultatibus popularium ut cre-
 scant in immensum sacræ opes, atq̄ si quid sit uspiam luxus, quum à nemine cō-
 pascuntur,

pefcuntur, id potiffimum in facerdotibus aut pontificibus uideatur. Ea ratione à primis initijs ortæ, diutiusq; conseruata perſuaſiones, in immenſum creuere, opumq; ſplendore nulla ferè paulo diuturnior non facile luxu Epicureos, facultatibus hiſcum ſuperauit. Poſtremo etiam ſuo ſe confodit gladio, & uoluptatis illecebris, deprauatisq; moribus ſeiſam conficit. Nec id in noſtra tantum cõtĩngit. Quamuis omniũ rerum contemptum profiteſmur Chriſtiani, quod fanè in adulta religione nec fieri nec obſeruari poteſt. Pauci et opinione ſancti, nec prauis opinionibus deprauati, paucis egebãt, quo tempore creſcebat naſcens perſuaſio Eccleſiæ: nunc multi multis, ſummi ſummis egent. Aequũ fanè fuit tenuẽ eſſe, & rerum omnium nudam, adde & quæ ſuaderet opum contemptum, religionem, quum pauciſſimi & abſtinentiſſimi illius erant cultores, nõdum natis uitijs, opinionibus, dubijs, & amplo cœtu, cui eſſet præſcribendum: ut auctis ordinibus, & diſtinctis, ad eſſe facultates opus eſt, quæ ad rerum neceſſitatem ſatis ſint. Vnde meo iudicio, toto cœlo nunc errant, qui facultatibus proprijs interdictum ſacrificulis Chriſtianiſ uolunt, quum ſi quid habeant ipſi, in luxum turpiter abliguriant. Vſus certe præpoſterus, non opes culpari debebant. Quis enim niſi mentis inops dona recuſet, præſtantiſſimum acquirendi genus: magna nomine diuino cõſtrui ædificia uetet: induſtriam damnet, præcipuè quum numinis gratia ea ſiant, liceatq; ei bene & male uti cuius arbitrio cõmittuntur? Ita ditelcunt templa & ſacrifices, ita ſunt ditiores dii mortui quàm uiui. Dominio porrò rerum aucto, non potuit progreſſu temporis omnibus ſacris tractandis, emendandis, conſeruandisq; unus ſatis eſſe, plures dignitate pares abſq; dubijs, litibus, ſcleribus, non potuere conſiſtere. Primarium quondam ordinem opus fuit inſtitui, neceſſe q; fuit arbitrum primum religionis leges abſentibus dare, remotioribusq;, quorum cura illi cõmiſſa eſt præſcribere. Seu uerò ab eo qui author aut conſeruator religionis eſt, ſeu à principe, ſeu à populari conſenſu, aut magno concilio eligatur, nihil refert. Præeſſe unum pluribus opus eſt, ad quem rerum ſumma deferatur. Nam ut nemo ſibi iudex (niſi in conſcientia & occultis rebus) eſſe poteſt, ita ſine authoritate quadam ſumma inter dignitate pares ius dicere, ſclera uindicare, de dubijs reſponſitare non poteſt. Omnium gentium religionibus quæ latius patuere, fuere ſummi pontifices, ſuntq; futuri, qui cæteris præſcribant, aut Principis, aut conſenſu Reipublicæ, aut ſummi conſilij authoritate. Alioquin non rerum ordo in rebus humanis eſſet, ſed quoddam Chaos, quum res huius mortalitatis ſint ſemper corruptioni, dubijs, litibus, uitijsq; adnexę. Veritas enim, amicitia & uirtus hic potius uocabulo quàm rebus habentur, niſi ab ijs quos omnino mutauit per Chriſtum Deus. Demum cum regiones perſuaſioni eidẽ obnoxie latius patent, quàm ut cõmode ab omnibus poſſit ſummus adiri pontifex, tertius ordo oriatur oportet. Conſtituendi ſunt pro locorum ratione mediæ authoritatis uiri, quibus & præſcribat & ſuam authoritatem in quibuſdam impartiat ſummus pontifex. quos ideo pontifices dixit antiquitas, quòd religioni quæ per illos uiget, pontem faciant, & uelut eam cæteris tradendo tranſuehant, ſeruentq;, ne curis politicis immerſa periclitetur. Sunt ergo tres conſeruatorũ & explicatorũ perſuaſionis ordines, ſummi, mediij, infimi: ſummi pontifices, pontifices, ſacrificuli, quorum & uocabula & munia nulla gens ex culta diutiusq; regnans ſub eadem perſuaſione nõ habuit, quamuis uoce à nobis diuerſa nuncuparet. Res enim eaſdem eſſe, uocum diuerſitas quæ ferè in ſingulis populis differt, non uetat, Medios eſſe quandoque

uariorum

variorum ordinum, nihil prohibet. Nam quamuis archiepiscopi præfunt dignitate & quodam iure episcopis, conuentusq; conuentibus, medijs tamen omnes sunt quod pareant pontifici summo, aut summæ potestati. Patriarchæ fuere Græcis, quibus ambigentibus, ut & ipsis Apostolis, non unus summus homo, sed sacra concilia præerant: quod utinam fuisset in omnibus Ecclesijs seruatum. Nam ex hominis potestate non rarò affectum animi, rerumq; suarum compendium potius quàm rationē sectantis, non prodirent multæ leges, quæ & si quando fuerunt utiles, tamen pro temporum ratione non satis omnium usui & naturæ aptæ uidentur. Sed tamen adulto orbi est longe utilius expeditiusq; in rebus priuatis unum summum præfici & præscribere, quum uix possit tam frequenter cogi ea antistitum & uirorum doctorum turba, quæ non debet nisi quum de rerum summa agitur coire. Nam nec principibus, nec pontificibus (quorum interest potissimum) sumptus ille esset tolerabilis. Arbitrarius itaque mediolorum usus & constitutio, pro rerū temporūq; necessitate, etiam pro opinione poni solet. Si una in urbe, aut municipio tantum, usus persuasionis eiusdem esset, posset idem esse & summus & medius & infimus. Tales fuere præcæ & adolescentes religiones, quum quælibet urbs, uicus aut municipium proprijs sacris uteretur, atq; ab alijs distinctis. Nomina enim dabat (ut antè est demonstratum) post deperditam causæ primæ cognitionē (quæ se ultro primum productis hominibus obtulerat) cuilibet oblato numini rudis antiquitas: nec ut in uerba unius principis iurauerat, ita Deum unum tantum una prouincia nouerat. At quum religionum propagatio est subsequuta, ne potētissimus quidem imperator omnia munerum genera in uno homine complecti potuit. Parium concessus in primo & secūdo ordine capite fuere donandi, remotiores à prima origine & loco, præfente auctoritate: ne aut dubia, aut uitia antequàm remedia longius petita adhiberentur, latius serperent, inq; legem diuturno usu transirent. Vnde nō immeritò dixit Paulus, summus secundū Christū nostræ persuasionis antistes, Ordines esse à Deo: non tantū de principum has fluxas res moderantium auctoritate, sed de religionum ordinibus locutus. Ita & opes et auctoritas sim fuere in sacris dispositæ. Quo iure seruentur, est uidendum.

DE CONSISTENTIA. CAP. VIII.

NVlli præter cōmunem cōsensum, aut sacrum conuentum, Principem uicelicet summo præesse pontifici: nec res semel sacris addictas, ueluti perpetuæ religionis hæreditati ascriptas, auertere. Summus pontifex medijs (quotquot sunt) prima iura dat, pariter & infimis. Ei parent medijs, infimisq; in iure sibi concredito præscribunt. Parere tantum ultimis, non item propria auctoritate sui ordinis hominibus præscribere solent. Si negligentius in officio inferior uerfetur, ius emendandi ad medium: si ille desit, ad summum pertinet. Ab his potissimum populi manu ducuntur ad religionem, exponuntur sacra, mysteria delibantur. In summa quicquid ferè curæ aliorum ordinum commissum est, id in eos (nisi quæstum comitetur religio) solet reijci. Sunt enim quemadmodum uires & partes elementorū, cælo & primæ causæ, uelut manus & membra cæterorum ordinum, longe sanè utrique naturali comparationi dissimillima. Is ordo maxime sequitur exemplum nature, quamdiu suo munere nō segniter fungitur, perpetuamq; naturæ actionē imitari studet. Nam prouidentia sacrosanctæ paret cælū, eiusq; uires, & infima omnia elementis cōstantia. Mundus ipse
medius.

medius nostrorum typum gerens Antistitum, agit tantum in inferiora, uiresq̄ sibi à causâ prima concreditas exercet & imprimit. Inferior pars mundi partim naturæ obsequitur, partim arti, partim utrique. Hæc est sacrosanctæ trinitatis imago, quæ Totam diffusa per artus, uti mens agit molem, & magno se corpore miscet: qua abscedente, omnia periclitantur. Pertinet cœlum ad Deum, elementa & Deo & cœlo patet, occulta uidelicet & patenti causâ administrata & producta sacrosancto mysterio. Hæc ordinū ratio, quod ad medios attinet, potest esse diuersa. Nam quidā sine medio iure possunt statim agnoscere summū legis arbitrum, ut qui sine naturæ mediæ cōtemplatione se in causam primam cōuertunt: quales sunt multi sacri conuentus & cœnobîa, quibus nunq̄ caruit florens persuasio. Porro quum nulla ratio religionis nisi in delecto cōuentu reddi soleat, quotidie opiniones opinionibus solent adnecti, unde & priuati multi (modò sit causâ persuasionis) etiam religiosos concessus creant. Verum hoc nil ad ordines, nec est necessaria ea turba si possit illis carere Respublica: foeliciusq̄ longe constat prouincia parens persuasioni, antequam tam uarij cultus & cœtus ordinum numerum perturbent atque augeant, nisi à necessitate introducantur. Ius rerum sacrarum tradi primum à pontificibus summis, demum à medijs solet, diciq̄ aut ab ipsis, aut ab eis quibus iuris dicendi potestatem fecere. Sibi uero ut habeant uicarios est necesse, qui multitudini de rebus sacris ius dicere soleant. Quum ipsi etiam si essent Briarei, satis sibi esse non ualeant. Habent itaque & iudices suos, qui sibi tradita authoritate de rebus sacris, aut ad sacra spectantibus statuunt, non sine iudiciorum appendicibus, quod proxime in extremo libro patebit, ubi de Principum, aut iuris prophanî iudicibus agetur.

DE TRACTATIONE, VSU, ET CORRUPTIONE persuasionum. CAP. IX.

ID imprimis notandum diligenter uenit, omnia religionis placita uim legis habere, omnesq̄ iurisdictioni cuiuscunque episcopi obnoxios illi teneri. Multo enim minus tranquillitati Reipublicæ expedit, diuina, quàm humana infringere, nisi rara & non supina negligentia. Verbis quidem refragari, priuati hominis nō est, nisi diuinitus, aut ab summo principe & potentiori id iubeatur. Summi pontificis authoritas, aut quod illius loco est, omnes legibus adstringit. Episcoporum ueluti ius ciuile est, nec ad omnes pertingit. Sunt enim multa usu aut placitis pontificum ubiq̄ gentium probata (quod ad ritus & ceremonias attinet) quæ nec summo iure pontificio cauta, nec alijs sunt obseruari solita, uim tamen legis obtinentia, modo iuri humano nō aduersentur. Quum etenim non modo quæuis prouincia, sed & quiuis locus sacer suos habeat uelut tutelares deos, illos suo & recepto ritu colî par est. Huiusmodi leges locis obnoxios, non item cæteros attingunt. Tractat ius diuinum post traditos mores, & persuasam in deos pietatem & cultum (qui primus fons est persuasionis) ciuilis iuris instar, de rebus & personis sacris addictis tantū, aut quæ sacrarum opinione habent. Prima ratio est de cultu diuino, ut certis statisq̄ diebus, precib. ceremonijsq̄ fiat: probitatē & officium suadet, legē rationis suggerit, uirtutē (nisi ineptijs, ut multæ prisce olim, laboret) deorū exemplo, amore, timore uē prædicat. Præscribit sacris ordinib. qua ratione obseruari omnia debeant, quæ sacrorū loco habent. Secūdo in loco dignitas & officium personarū est attingendū, quo

quo quisq; uidelicet munere fungatur, inietur, quo quaestu alatur, quibus sit moribus, cultu, sacra ueste. Nā quia rudis rerū multitudo facile admiratur & suspicat rara & personata, ad hęc ut per ornatum religionum antistites statim sine percontatione innotescant, & a profana turba ipsis ornamenti eximantur, bona pars religionum ideo est in uario cultu posita: qui etiam suis interpretationibus esse necessarius & essentialis probatur, quasi iusserit numen sua sacrali ritu fieri debere, alioquin mortalia non exaudire uota. Ea personae species in homine sacris addicto semper fuit maxima persuasione pars. Si qui autem sunt mysterijs initiandi, aut religioni nomina daturi, tradi hoc in loco debet, nam quaedam mysteria ad omnes, quaedam ad paucos, quaedam ad nullos praeter summos pontifices pertinent. At quia id est opinionis, quot aut quibus debeatur, sat fuerit nosse, hoc ius eiusq; cognitionem esse ex pontificijs sanctionibus petenda, rationemq; commissi, aut dubij decisionem esse illinc habendam unde profluxit autoritas. Proximus mysterijs esse locus debet in adultis persuasione, ut prospiciatur sacrificulis, ex illis opibus quae accedunt, aut iam sunt sacris addictae, quae ipsae leges statim nascentibus religionibus absolute ante comparatas opes edi non possunt. Nam & res esse, & de illis ambigi opus est, antequam de illis constitutur ius. Sunt ideo nascentes religiosae leges, ut rudiores, ita aequitati propiores, quod oblatum diuinitatis scopum aut sequantur, aut ad eum collimare se simulent primum, nec statim opum factiones pietati admisceant. Quamobrem nascenti religioni obsecundant, mediocribusq; contenta fouent diuittissime principes, quoad iure sibi concessio perperam uti incipiant. Quum uero aut eorum factio mores ue, aut facultates aequo ampliores incipiunt esse principibus odio, aut inuidie, non raro formidabiles, reiq; publicae impedimento, tunc iura dignitatum deligendarum illis adimi incipiunt, opes minui. Frangas enim quam corrigas potius, quae in prauum induuere. Nemo sane nisi coactus, aut rara religionis opinione actus, uoluptates & utilitates, quarum & copiam per facultates habet, & natura expetendas docuit, facile relinquere potest. Irrepunt ergo in pietatis locum, & ex usu uirtutis locum occupant, inq; exiit transeunt. Ita sensim ius solet a principe autoritate aut tolli, aut minui: opes pariter. alioqui progressu temporis bona fisci pars in sacrum ireretur: luxus plusquam Sybariticus sacrum ordinem inficeret. Quumq; nulli usquam gentium sacerdotum a bello & reipublicae corporea protectione (nam retinendis & agendis componendisq; animis sunt nati & instituti) non sint immunes ut plurimum, illiq; sint ditissimi, exhaurirent proculdubio aerarium, nunquam nisi sacris iuando, semper accipiendo, unde fisci inuidia in illos prodit. Tenuis persuasio, sensim & legibus & opibus augetur, aucta consistit ad uirilitem: inde ueluti opibus inhians, ipsisq; suffocata, senio perit, iure primum imminuto, facultatibus sensim ad fiscum redactis. Quod si possent suo nomine emungere loco diuorum, principes, non esset aut tam ampla, aut tam diuturna possessio sacra. At quoniam periclitari uiderent rerum statum, quum derogatur autoritati persuasionis (nam plebs audit querimonias) quidam principes & magistratus auctioris orbis mixtum quoddam ius ex sacro & profano, iunctamq; potentiam regibus sacrificulis excogitauerunt. Deos enim reges comitari, id summum ad terrorem incutiendum inter mortales est. Si autem licet ordini sacro sine habentis & pro arbitrio in opibus crescere, proculdubio & sibi & reipublicae & religioni parit exitium, Quumq; facultates sine uoluptatibus & scelere, quorum sunt suppedatrices, nusq; esse possint, & eo maioribus diffluant quod censoribus careat:

tum demum cum sunt opulentissimi sacrifices, qui castè deos adire, sanctiusq̃ cæteris uiuere debent, se produnt popularibus, etiam si cesset princeps, (ut aiebat ille) contra deos testimonium ferunt: unde apertæ fraudes plebeculæ, quæ sibi impositum credit, animum non tantum non erogandi, sed erogata si fieri posset, repetendi faciunt. Ita perit ius autoritas que sacrificum. Ita omnia persuasionum genera periere. Is est rerum omnium exitus & finis, dum res ipsæ mole laborant sua, dum nemo in se descendere uult, ad que mediocritatem redire: In se magna ruunt, nimioque graues sub pondere lapsus. Nolo hic addere uiolentos religionum exitus, qui ab externa potentia contingunt. Nam non tantum legibus sacris, sed & profanis finem imponit aliquando sine uitio necessitas, raro tamen usquam contingens sine magno ruentium scelere, quum labefactati ordinis, & uitæ pudibundæ poenas petit prouidentia, casus ue nobis incognitus, illi adscribi solitus. Erant olim multi, sunt que etiamnum alij magistratus apud quosdam barbaros, quorum responsa & placita in rerum principijs seruari superstitosè solita erant: ut Augures, Aruspices, Vates, Sibyllæ, & si quod aliud genus animos hominum aliquando imperitos coërcuit & retinuit. Verum hæcerant & cæteris gentibus ridicula, & optatione tantum nitentia. Nam præter ordines & ius ipsum, quo retineri in officio populares solent, nil planè omnium religionum placitis, atque consensu naturali probari solet. Nunc uero paucis ueluti apophthegmatis, est ipsa religio ἀφορισμοῖς concludenda, quatenus omnibus conuenit, aut usquam conuenit. Quæ enim unius tantum sunt, ideo tradere supersedeo, quod omnes etiam præstantissime sint mutuo (præterquam ubi in genere conueniunt) ridiculæ οὐ γὰρ ὁ δαυμάλης, τοῦ ἐπὶ οἰσι γέλως.

PERSVASIONVM OMNIVM COMMVNES

Canones. Cap. x.

Este Deum omnium rerum autorem, à quo dira timeamus, speremus contraria, omnibus persuasum esto.

Omnia latente causa facta à Deo esse creduntor.

Ab omnibus in Rempublicam adscriptis, aut eius loci habitatoribus, in quibus persuasio probata est, & recipi & coli patria numina debere: aut ut nulli sua colat, uerbis receptæ religioni refragetur, sacris legibus cautum esto.

Qui initiatus est, non resilito.

Sacris receptis quisque acquiescito.

Ob pacem publicam omnia legibus sacris constituta seruato.

Nemo priuatus deos habessit.

Lararia licita sunt.

Templa publica, & loco opportuno habentor.

Numina statuis effingantor.

Omnibus diuorum sacris sacerdotes præesse, cautum esto.

Pontifices id curanto.

Priuatus profanus ue nemo sine summo Reipublicæ consensu, mystes præesto.

Arcana persuasionis mysteria, paucis aperiuntor.

Ne quis percuntator, euulgato, contemnito.

Certa anni proventus portio sacrorum ministris dator.

Munere, & expiationibus, uotisq̃ utantor, distribuuntor.

Abs quo uis oblata recipiendi, ius esto.

Sacro sancta religioſa patrimonia ſunto.

Hæreditatem, ſi ſit legitimus hæres, non conſecranto: ex parte, licitum eſto.

Vota niſi lege cautâ, arbitraria ſunto.

Qui peccaſſit, legitimis expiato.

Numinis poteſtas æterna creditor.

Fidei ſeruandæ prima ratio in ſacris eſto.

Qui fidem uiolaſſit, dijs hoſtis, hominibus exoſus eſto.

Violatæ fidei pœnas luito, talione punitor.

Perſonæ ſacræ, aut ſacris addictæ, ſacro ſanctæ ſunto.

A nemine uiolator.

Aſylum in ſacris locis publicis, quoad de cauſa liqueat, eſto.

Cuius eò fugere ius eſto.

Qui abuſus fuerit, priuilegium perdit, eximitorq;.

Sacros ritus, ſacræ prælibanto.

Qui ſibi ſubſtituantur, ſacris receptis inſiſtant.

Qui detrimentum ſacro homini intulerit, pœna eſto.

Legis arbiter iniuriæ ſacris illatæ, uindex eſto.

Gladium ne ſacerdos geſtato, ſacræ myſteria pro defenſione ſunto.

Impius deos inconſulto ſacerdote ne placat.

Exortem ſacrorum habeaſſint, qui in deos commiſerit.

Vis à ſacris abeſto.

Magiſtratus iniuriam propulſato, ſeditiões ſedato.

A ſacris rerum initia auſpicantor.

Stata & indiſcrimina ſacræ, pro rerum uſu ſunto.

Placitis & reſponſis nemo derogat. Si quis ſecus faxit, Deus & Princeps magiſtratus uindex erit.

Si quis ſecretò peccaſſit, delicta ſacris expiato, mentem aperito, deos propitios reſipiſcentibus credito.

Quæ uerbis ſtatuta ſunt, conſilio, opera, re, fieri curanto.

Vitia adhortationibus coërcento, uirtutem laudanto.

Pœnas & præmia pro meritis imponunto ſacrifices.

Quæ docent, & ipſi factis exequuntur.

Si in Deum, aut naturam grauius peccauerint, duplex pœna eſto.

Ab ordine ſummouentur.

Execratus eſto, antequam luat pœnas, ſacerdos.

Ius de omnibus rebus ſacris à ſummo pontifice, ſummæue potentia, aut medijs præſcribatur: qui autoritate ab illis donati ſunt, illud ſi nolint, illi dicuntur.

Nil ſine autoritate in ſacris, niſi munus, aut uotum fiet, licitum eſto.

Aperiant probata ſcelera iudici, iſq; uindex eſto.

In nondum ſtatutis, ad ſacræ facientibus, iura danto.

Reſponſa ſecundum potentia ditionem ſeruari curanto.

Iræ numinis ob ſcelera præmonento.

Acceptas ob neglectam uirtutem & pietatem clades adſerunt.

Rebus utilibus bene precantor, contrarias ritibus auerſantor.

Patrum mores ſectantor.

Qui statuta corruperit, res sacras cleperit, exors sacrorum esto, grauissimè punitor.

Mutua opera religionis, & legum profanarum esto.

A Reipubl. consensu Pontifices finto.

Autoritas de religione statuendi, Pontificum, aut quibus eam dederint, esto.

In rebus quæ ad uniuersos pertinent, summum consilium illis præsto.

Profanorum sententias arcento.

Populares summovento.

Hæ sententiæ, quicquid est religionis utilioris, cõprehendunt paucis: ut nil ferè usquam gentium statui ualeat, quin in aliquod horum Aphorissimorum caput referri possit. Sed ad aliam iuris partem, quæ profana tractat, transeo.

DE IVRE GENTIUM ET CIVILI. CAP. XI.

Ius profanum constat, aut natura, aut omnium gentium iure, aut quorundam. Naturale ius omnia comprehendit, quæcunque expetenda, fugiendaque, natura animalia docuit. Verum cum ius dicatur æqui, iniquiq; respectu (quæ res ratione destituta minimè errare, potentia non attingit) de eo nunc non est ambigendum: sed quicquid in illo est, in usum hominum traducemus, uidelicet in ius gentium. Ius ergo hominum, seu gentium (quod idem est) est uel natura, uel ratione, uel necessitate, ab omnibus ferè mortalibus comprobatum, in que pacis publicæ usum comparatum. Natura quidem in eo suadet bonum appetendum, malum uitandum: bonum quidem, aut corporis, aut animi, aut fortunæ, Ius sursum prorsum agi solitum, quod bonum externum uocant. Malum uero, quod aliquod horum labefactiare potest. Ratio quidem multa suadere solet, quæ naturaliter homines prudentes, quamuis in primo statim naturæ obiectum non sit, tamen ratione temporis, locorum, personarum, status ue obseruandum, mutandum ue censent: ut sunt illa, quæ ad conseruationem rerum publicarum, urbium status, dignitatis ue, facere nouerunt. Quamuis enim urbes & hominum coetus non sint à natura, sed potius ab arte, & prudentiâ constituti, tamen etiam sui conseruationem, ueluti res naturales querunt: quoniam omnis mutatio, naturæ & stabilitati est contraria. Atque ideo multa contra naturam, iure naturali faciunt. Fieri autem aliquid natura opinionem coniuncta duce, quod contrauenire ipsi naturæ agenti uideatur, crebrò sanè solet. Si expeterent duæ urbes, aut quiuis hominum conuentus, aliquid quod ad utriusque conseruationem facere uideretur, proculdubio qualibet ad sui tuitionem debet eniti, ut eo potiat, eo que desiderio, quod ad sui incolumitatem facit, potest & debet alteram destituere, nisi id quod appetitur, sit utrique satisfaciendum: æquitate enim tunc utendum esset. Præliat enim alterum sua cupiditate fraudari, quam alterum alteri seruire, atque contra naturam, libertate naturali priuari. Ius itaque illud uolentiae iungi solet, si par sit ius amborum, atque ex ipsa uirtutum ducit. Necessitati in Reipublica naturaliter locus est, quum contra aliorum naturam, ut nos, nostros que conseruemus incolumes, armamur, illos que captiuos & seruos, ne noceant atque ut profiant, detinemus contra naturam, quæ pars est longè sanè uolentissimæ.

tissima iuris naturalis, quam que nescio si sint omnes probaturi, nisi à lege ipsa natura fortiore, ortum duceret. Homo enim quum nascatur de-
 titutus à natura omnibus adminiculis, quæ parens benignior, cæteris
 concessit animantibus, totam uitam, & naturali sollicitudini, & necessita-
 ti, ut se, suæque tueatur, coniunctam habet. Vnde ex illa mali (ut uulgo
 uocant) necessitate, prodijt (ne ocio torpesceremus) quicquid est artium,
 atque melioris eruditionis, conditionis'que. Inde uarietas alimentorum,
 glandis loco. Inde loco indumentorum ex corticibus, libris'que arborum,
 linea, lanea, serica: pro tugurijs & mapalijs, domus amplæ, palatia, castra,
 urbes: pro spontè nascentibus, industria, artè'que effecta: quæ necessi-
 tate quidem comparata, augmentum ex luxu auctum acceperunt. Po-
 test itaque dici quod summpere exhorrescimus, id esse, fuisse'que naturæ
 utilissimum, unam scilicet necessitatem, quæ quotidie nos ad præclara fa-
 cinora impellit. Illius filia opinio est, quæ nos gloriæ cupiditate, ad maxi-
 ma quæque incitare solet, artes scire cogit, quæ rem faciant, sint'que, es-
 se ue possint lucro, & gloriæ: præclaris facinoribus nos posteritati com-
 mendare, atque in summa, mortales maxima, dijsq; proxima aggredi, & ab-
 soluere facit. A' necessitate positæ leges, cinctæ muris urbes, uia strata,
 purgata'que, pontes constructi, aquæductus corriuati, templa in religio-
 num obseruationem, popularium'que admirationem erecta sunt, & plu-
 ra quoq; huiusmodi, sine quibus uita mortalium ægrè admodum consistere
 solet. Sed de eo iure, quod paucis hominibus conuenit, quod ideo ciui-
 le uocant, est aliquid dicendum. Cogitanti mihi unde hoc iuris habuerit
 originem, non satis uidetur, an in naturam, an in sororem eius consuetu-
 dinem, an in utramque, uel in casum, locique rationem referri debet. Sin-
 gulos enim populos proprijs quibusdam uti legibus, his'que naturæ con-
 iunctis, omnibus in confesso est. Est uerò illud ipsum in quo paulo antè
 in principijs, atque naturæ, sapientiæ'ue documentis, omnes gentes con-
 uenire docuimus. At præter illud pro ratione loci, gentium, morum'que
 receptorum, atque consuetudinis usu, omnes ferè populi habent aliquid iuris
 loco scriptum, aut tacito consensu moribus receptum, quod alij non tan-
 tum non obseruent, sed & contemnant, & rideant. Talia iura uocant
 uulgo Usus, & consuetudines, seu ius locale. quod exemplum non tantum
 patet in uarijs populis, regionibus, atque locis, in rebus prophanis, sed
 potissimum in longo usu receptis religionibus. Ridet enim Hebræus Chri-
 stianum, eius'que mores lege probatos improbat: (ut semper in persuasio-
 ne est factitatum:) Iste Muhamedicos, illi utrosque: atque implacibili dis-
 sidio sunt affecti. Demum quælibet religio etiam in uarias sectas distracta,
 factiones longè plures ciuilibus habere cognoscitur: quod quidem aufert
 conuersandi, peregrinandi, uisendi'que regiones plurimas facultatem. Ve-
 rum singulis populis ex contentione cum proximo, & ex differentia, adfert
 non minimam retinendæ religionis contumaciam: qua re in Republica nul-
 la maior, utilior ue esse potest. Consuetudo ergo aut tacito hominum iudicio
 confirmata, aut etiam scripta, pro ratione loci obseruari & solet, & debet.
 Vbi uerò aliquot annos durauerit, (quos plures, pauciores ue esse, pro
 rerum & patriæ usu oportet) tum demum ea uim legis accipit. Loci itaque
 ratione, quod à iure communi differt, constare par est. Alioqui casu sæpe

contingit, plurimos populos antequam ullo legum præscripto tenerentur, dum conuentia quadam quibusdam rebus assentiuntur, sibi ius ciuile facere. Ius ergo naturale, naturam per omnia sequi debet: gentium autem, naturam quidem primam, sed illam necessitati coniunctam, rationeque humana dispositam, quæ ipsa non raro usus & conseruationis, Reipublicæ gratia differt ex diametro à naturali. Multum enim differre solent uir bonus, & bonus ciuis, ut prudens & sapiens. Ius ciuile quauis ratione receptos, & ab his tantum, quibus in usu est, probatos mores sequitur: potissimum tamen id facit, quum tempore aut sanctione uim legis acceperit. Nam sine consuetudine, comprobatione, aut potentia, nulla lex est unquam recepta.

DE CAUSIS IURIS CUIVS.

cumq. CAP. XII.

Cum recipimus aliquid tractandum, demonstrationeque docendum, more Philosophorum querere solemus, an sit, quid sit, ad quos fines sit comparatum, quibus uel causis oriatur. Esse aliquid iuris inter homines illos qui uita sunt compositiore, constat: quidque sit, uisum est illas causas finales & primarias perpendere. Finis, ad quem tendit iuris constitutio, pax est Reipub. totius, & partium eius, ut unusquisque in officio retineatur, inque reip. usum & conseruationem quicquid id est officij, quod ab eo procedat, conferatur: aut (ut Cicero) legitimæ & utilitatis in rebus causisque equalitatis conseruatio. Causa primaria est ipsa ratio, partim à prouidentia animis hominum insita, partim usu rerum, ipsiusque naturæ ordine expolita, quæ uel homines ad ordinis conseruationem, Deique in religione probati summi, quantum fieri potest, similitudinem inuitaret, aut scripto, aut usu siue scripto ius præscribit, quo uteretur posteritas. Et quia nemo mortalium potuit omnibus omnium erroribus lege prospicere, ideo leges sensim ex uitij, aut ambiguitatibus, aut litibus, occasionem habuere: atque non immerito eas peccati aut erroris filias, atque indices quispiam uocauerit. Error sanè ut plurimum causa fuit, sed accidentaria: homines prudentes, iustique, causa primaria. Nisi enim præclara, iustaque sententia dedissent illi uitij apta remedia, & pro dubijs certa, proculdubio legis locum nunquam obtinuissent illorum sanctiones. Oportet enim aut omnium, aut maioris partis hominum usui legibus consuli, antequam recipi possint. Statuuntur uero leges, quibus uniuersi parere habeant, aut omnium, aut quorundam, aut unius consensu, autoritateque: in cuius uerba iurare omnes debent. Omnium consensu leges ponuntur, quum lex trinundino die, aut quibuscunque statis diebus, conuocato populo in quouis loco cognito, & publico, ueluti pro rostris Romæ, aut pro quibusdam alijs statutis proponi solet (ut Athenis affigi eponymis mos erat) popularesque omnes si quid utile uel inutile sit dispiciunt: nec antè rata habetur, aut haberi debet, quam omnes aut potior pars in eam consenserit. Ita in statu populari (quam democratiam, uel politiam Græci uocare solent) introductæ sunt leges: ita ubi quicquam libertatis sub quauis administratione fuit, sunt positæ. Verum primus ponendi modus, ex omnium usu collectus, aut ab omnibus, aut à paucis, aut ab uno primum prodijt. Seu omnes, seu pauci habuerint legem proponendam, explorandamque, oportebat tamen nomine omnium rogante in magistratu id fieri, qui & proferberet, & sententias de lege latis colligeret. Aliquando potuerunt se ingerere priuati homines eloquentes, ut rhetores Athenis: contra quos

quos ne falsis suasionibus plebi imponerent, aut legem sine populari suffragio ferrent, erant poenę grauissimę constitutę. Quid enim non peruertat eloquentia, si illi rerum habentę permittantur? Fac esse optimo uiro coniunctam. Occasio sanę aut rei augendę, aut glorię captandę, aut quibusdam factiose gratificandi, potest reuera ex optimo nequissimum, ex simplici uersutum, (ut semel sintam) ex priuato tyrannum generare: quę sepius in illis urbibus, aut prouincijs, quas diuturnior eloquentia circumegit, uisa sunt. Ut enim dicendi peritię, prudentię coniunctę, debemus omnis humanioris constitutionis beneficium, meliores deliberationum partes, uicinorum ferę populorum in nostram sententiam & utilitatem translationem: ita ubi rebus constitutis pergit esse copiosior, iustitię quę & æquitate destituta, proculdubio ipsa non salutem, sed Reipublicę labem adferre solet. Igitur multis legem probantibus, sit ab ipsis magistratibus, aut receptis in eam rem hominibus proclamatio, quam significationem dicunt. Nec enim omnes usquã admittuntur ad eam probationē, plebeios & rudiores, rusticos, sellulariosq; admitti iudicio cōmuni ferę destitutos, superfluum sanę esset & turbulentū. Satis est, ex singulis uicis, uillis, mūicipijsq; adesse, aut singulos argutiores, aut paucos. omniū nomine sententiã dicturos, rationesq; ultro citroq; allaturos: idē in prophanis rebus tantū. Nam de rebus religiosis ambigere, nisi inter Pontifices, sacerdotesq;, & si qui illas conseruare debent, nunquã licet. A paucis ponuntur leges, quas uniuersi agnoscat, quum populus uniuersus aristocratię uel democratię subest, iudicię quę sanctioris cuiusdam senatus, uel ordinis probat: aut ediuerso, quum plebs tanta est autoritate, ut illius placitis etiam magnę potentię uiri & primores pareant. talia fuere plebiscita Romana, regnantibus tribunis plebis, aut in gratiam aut necessitatem plebis lata, ne à ciuibus atq; nobilibus opprimeretur. Optimatum administratio quoniam est æquitatis plena, facillē eius edicta apud omnes, ut quę sunt æquissima, probantur, nec auocata plebe. Verum ubi illi in suam rem incipiunt cōuertere remp. commode populus quidem prisco legum uinculo connectitur, tuncq; miserę spoliatur latīs legibus, Respublica labefactatur, quę conseruanda erat, sibiq; ruinam accelerat: senatus consulta, curiarūq; sanctiones, & aresta, legem etiam ponunt illis qui eorum iudicia probant: ob insignem (quę uel nusquam, uel apud illos esse solet) æqui boniq; obseruantiam. Unus legum ferendarum ius habet, aut propria autoritate, aut concessa, aut mixta, aut enim instituitur, aut se instituit, aut utrunq;. Quiuis Princeps aut propria atq; mera potētia in suos uti potens, quum illi & pacis publicę gratia, iureq; uel iniuria potius, uti liusq; parere, quàm detrectare imperij iugum habeant: prescribere illis solet, quam rerum conditionem uelit omnium nomine & publica utilitate haberi, atq; ad eò potius quosdam imperata facere recusantes è medio tollere, aut cogere, quàm pati ne sua facile minuatur autoritas. nisi quum priuilegia cōcedit (quę in exemplū non trāseunt) aut in omnes seuit. Hinc placita uocari solent Principum edicta, quod absoluto arbitrio proponi ut plurimum solent: quibus priuato nemini se opponere aut reluctari licet, ut à senatu ex consilio & prudentia, à plebe excitis, id est cōgnitis rebus leges habuere nomen. Propterea gubernationum rerum publicarum præstantissima, quum bene sanctęq; seruatur, est regia potestas, uel imperatoria. Nā uocabula è medio si tollas, & duces, & reges, & imperatores, & cuiusuis alterius dignitatis homines,

qui absoluta in quosdam potentia uti possunt, eodem iure sunt, nec à natura, sed à moribus populorum, aut ambitione Principum orta. Ille ergo unus qui rerum potitur, ueluti lex uiua, & iam positas seruari curat, & deficientes aut emendat, aut ex se proponit: quorum rationem nemo priuatus potest aut debet requirere, nisi ubi Princeps à senatu moderationem accipit. Simile enim uerò est, nisi Princeps sit, ut cum Græcis dicam, *τυραννικώτατος*, in consilio prudentum, & eorum qui rebus sub eo pro omnium salute administrandis præfunt, examinata esse quæ rata cupit, quod si factum sit, non est priuatae conditionis ullius discutere, aut perquirere. Sacrosancta enim res est Principatus, religionique proxima: de cuius sententia, ut de religione, rationem uelle perquirere, periculo non caret. Res enim mortalium quum consistendi opus habeant, earum que sit uita ipsa duratio, constantiaque, proculdubio quæcunque ad pacem & integritatem illius seruandam faciunt, sunt maximè conseruanda, quamuis partim iniqua. Nam capite Reipublicæ euerso (quod fieri necesse est, detrectato Principis imperio) & membra collabi, atque ab inuicem separari, & destitui mutuo, certum est. Nec enim Principe destructo (nisi alter æquior iam ferè rerum potiretur) tantum illæ leges quas ipse fert, aut ferre potest, pereunt, sed quotquot sub illius imperio ab antiquis acceptæ sunt, affligi, atque adeo accisæ esse tantum non solent, præsertim si uiolentiori quodam motu & seditione alius introducatur: alioqui quotidie mutantur. Præterea origo principum, absoluta potestate utentium, ex uirtute olim orta est: atque ideo rerum omnium habentia à subditis meriti causa sunt illi permiffa, ut qui iam concessa olim fuit autoritate, nunc propria constet. Noui itaque principatus concessa ut plurimum sunt autoritate, quam decursu temporis in absolutam trahunt, atque aucti proprio iam placito utuntur, utpote diuturnitate temporis confirmati. Mixti sunt, qui partim ponunt, partim accipiunt leges: ut sunt Principes aristocratijs moderati, qui electione, non generis successione fiunt: quorum omnium placitis standum. Omnino aliunde accepta potestate sunt prætores, quorum edicta autoritate Principum, potestatum uel, quibus subsunt, suffulta, in legem transeunt: quod genus Romani ius honorarium uocant. At quia oportet prudentissimum, ut diximus, esse eum qui leges ponat, ob id Principes magistratus, sapientibus & prudentibus potestatem de iure respondendi fecere, illisque auctoritatem suam impertire: quæ pars iuris est longè præstantissima, utpote affectibus omnino destituta. Responsis eam ob rem prudentum, bona pars iuris scripti apud omnes gentes constat. Illis enim, atque Pontificum decretis, res non tantum Romana creuit, uerum & quotquot diutius durauere. Eam ob rem eo etiã nunc utuntur iure, quotquot Latina lingua utuntur. Pandectæ enim sunt nil aliud, quam prudentum, edicta prætorum enucleantium, aut propria adferentium, responsa. Muphtij apud Arabes id iuris habent. Olim apud Hæbreos habuere septuaginta senes, à Mose & Ietro electi: quæ responsa nunquam fuere aperta, donec CHRISTVS religionis illius instaurator, nouæque institutor, in illis tectam ἀκεβολήκων & uafriem reuelauit, atque propalauit, improbauit que: ut omnia, quamuis optima, longo usu si non fiunt deteriora, certè ab hominibus argutis circumueniri solent. Verum non raro hæc responsa, quum sunt & opinionibus, & religionibus, & affectionibus coniuncta, habent etiã suam satis iniquam rationem.

rationem. Itaque iura illa quæ sunt religioni, aut maiori potentie confer-
uanda coniuncta, minus equitatem & rationem perpẽdere solent, quàm ea
quæ sine ullo affectu à singularibus redduntur. Qui enim rerum habenas
habent, aut cupiam ex sua autoritate gratificari student, ad gratiam
muita accommodant. qui nihil præter æquum & bonum sibi proponunt,
longè sanè æquius rebus posteritatis consulere solent, quàm Princeps, aut
Magistratus: qui sæpe dum suo compendio plus æquo student, aut sui se-
culi, Rei ue publicæ moribus prospiciunt, plurima posteritati parum pro-
pensa, utilitæque statuere solent. Est & alia quædam iuris origo, causâque,
quæ non ad omnes qui uni Principi subsunt, perinet. cuius tamen utilitas
in Reipublicæ bonum refertur (nam alioqui in iure non esset) sed hominum
conditionibus varijs præscribi, probarique id iuris debet. Singuli enim con-
uentus mortalium, seu in rebus prophanis, seu in religiosis, habent, præter
leges uel longo usu receptas, uel recenter latas, religioni quæ, aut naturali, aut
civili gentium, ue iure nixas, etiam suis conditionibus, artibus ue proprias,
quæ statum idem non egrediuntur. De quibus nec iudices statuere, nec car-
terarum artium opifices dicere possunt, ob earum ignorantiam. Hinc nau-
ta, iura nautica habet: latemus, fabricæ sua, aurifex de aureis rebus pro usu
in arte recepto: iudici, quæ artis sunt, aperit, id quæ non tantum ratione
artis sit, aut materię, in illa tractare solitæ, sed locorum etiam hominum-
que usu. Ea uero pars est longè cognitu difficillima, quæ que iure com-
muni tractari non possit, propterea quod maxime est opinioni uariorum ho-
minum coniuncta. utilitas uero patriæ à iudice inde probata, dat illis legibus
tacito consensu probatis robur, unde mediatè Princeps etiam probare illas
tacito consensu uidetur. Nunquam uero leges de illis artibus eduntur, quod
sacro sancta illis, & contentio, qua homo hominem sua in arte uincere fru-
det, satis diligenter illas leges conseruare soleat, non quidem malis, sed me-
lioribus artibus. Optimus enim in sua arte esse quisque studet. mensor, ut
optimè potest, dimetitur: at si falsum modum dixerit, à peritiorè mensore er-
rorem deprehendi oportet, iudici quæ aperiri probatum. Ille demum dispicit,
utrum error sit puniendus. Nam quamuis errantis consensus non est, tamen
ubi artem profiteretur aliquis quam ignorat, dispendium erroris ab eo com-
missi præstari debet. Sed hic locus latius patet, quàm possit paucis tradi. Re-
ferenda itaque sunt artium omnium arbitria, & cognitiones, ad artis peri-
tos, qui receptis inter præstantissimos legibus: de peccati, erroris, uitij, uirtu-
tis que admissæ ratione stantur, ad que iudicem referant. Possimus hoc iur-
is non scriptum dicere, quemadmodum & pleraque sunt in iure civili sin-
gularum locorum. Ut scriptum ubiuis gentium uidemus, quod ex religio-
ne & Principis iussu prodijt, cuius ignoratio neminem excusare debet. Nam
si semel ignoratio iuris admitteretur, idem esset, atque si non esset scriptum.
Dissimularetur enim abs quouis litigatore pars ea iuris, quæ contra eum face-
re uideretur. At ius & consuetudo particularium conuentuum,
abs quouis artis imperito, aut conditionis exper-
ti, ignorari potest.

QVIBVS DE REBVS TRACTETVR

in iure civili, Cap. XIII.

Omne

OMne ius tractat de personis, aut rebus sacris, aut profanis, aut mixtis. De sacris, iura pontificia, religionumque omnium primæ præscriptiones agunt. Iura quidem ciuilia de sacris præcipiunt, quatenus ad conseruationem, non item ad institutionem, instaurationem, tractationem, & usum illorum opus est. Res profanas ius ciuile tractat. Hæ uero sunt aut publicæ, aut priuatæ: id est, in rebus totius corporis Reipublicæ, aut singulorum. Mixtæ sunt res religionis, ut quicquid est soli rerum uel mobilium, religionis usui & conseruationi attributum, atque concessum. Nam ius ipsum ad res sacrum est. Res ipsæ prophanae sunt. At separari quum nunquam possint (nam si non esset res, ius non esset: & ediuerso) mixti iuris esse meritò dixeris. Quo de genere potissimum agit uolumen iuris nostri, quod Decretales uocant. Nam editus ille liber est, aucta iam opibus religione, & pietate afflictis: quum alioqui decreta sanctorum patrum de ipsa pietate, ceremonijs, rebusque spiritalibus tractassent copiosè. Ita ratio temporum mutat iura. Rerum item aliæ sunt corporeæ, aliæ incorporeæ. Corporeæ sunt homines, aut illorum res sensibus obnoxia. Incorporeæ sunt ipsa iura ad res: ut actio, uenditio, conductio, locatio, hæreditas. Et item rerum aliæ publicæ, aliæ priuatæ. Hæ in bonis singulorum, illæ in nullius, sed omnium sunt. Verum quoniam causa hominis omnia iura sunt comparata: de eo ueluti de rerum omnium principe primùm tractabimus, primùmque de conditione illius, demum de possessione, postremò mutua hominum omnium habitudine erit agendum.

D I U I S I O C O N D I T I O N I S H O M I -
num. Cap. XIII.

Homines omnes liberi, ingenui uel sunt, aut serui, aut mixti. Liberos intelligimus, qui planè in rebus agendis (modò nil contra æquum & bonum, aut receptas leges committant) suo arbitratu utuntur. Nam tales ut plurimum natura omnes homines productos uoluit. Seruorum conditionem necessitas contra naturam introduxit, dum seruari ab hominibus homines soliti sunt, qui fuissent aduersarij. nam olim omnes hostes in bello necare soliti erant. Demum partim utilitate, partim pietate, cœptum illos seruare in usum rerum, libertatèque naturali illos destituere, ne nocerent, & ut opera prodesent. Ius itaque naturæ omnino amiserunt dominorum consensu, nullique in Republica esse cœperunt. Nil, nisi in rem dominorum cedat, agere illis permissum. Nullæ illis actiones, nulli contractus permissi: quod nil iuris habeant, ne ad sacra quidem, quæ tamen omnium esse solent. Domino generant, acquirunt, uiuunt, non sibi. Naturali tamen iure omnes tenentur, quamdiu homines sunt. Hæc seruitus quum est in homine admodum magni ingenij, & magnarum opum, certè aduersari maximè naturæ solet, quod dignissimus aliquando indignissimo subsit. Verum si paulo stupidior, rebusque gerendis ineptior, seruiat sapientiori domino, à quo ueluti manuducatur, illa quidem seruitus esse, & ex usu rerum, & secundum naturam, Philosophorum princeps Aristoteles in Politicis asseruit, demonstrauitque. Fœliciter enim agitur cum illo, quum quod natura dederat mancum & ineptum, emendatur à domino, atque apertum redditur rebus in Reipublicæ usum gerendis. Mixti illi sunt, qui quamuis legum præscripto iam uti possunt pro Reipublicæ more: tamen
etiam

etiam & patronos, & illos quibus sunt obnoxij agnoscunt, aut in omnibus, aut in quibusdam rebus, in quibus obnoxio sunt corpore. Personalia huiusmodi munera sunt, homines hominibus subiicientia. Libertini Romanorum erant eo mixto iure. Eapropter in patronum, atq; proximos illius parentes, infami nomine actionis agere ob reuerentiam (quemadmodum seruo in dominum) omnino prohibitum erat. Differt in hoc ius inter utrosq; quod domini uitae necisq; potestatem in seruos, quae ne paulo seuerior à priuatis exerceatur, cauet princeps: patroni in liberos non amplius id iuris habent. Reddatur libertas quouis modo, uolente & cōsentiente domino, nisi id fiat aut in fraudem creditorum, aut ab imperfecti iudicij domino, quem facile seruus captare poterit: quales sunt minores, & furiosi, mētē ue capti. Nam rectum si adsit iudicium, in fauorem libertatis omnis manusmissio procedere solet. Nil facit ad rem seruus factus sit an natus, quum simili iure sint omnes, si opinio inualuerit. Rursum, liberi homines, aut suo iure tantum uiuunt, aut partim suo, partim alieno. Suo iure agit pater, dominus, tutor, curator ue, modo res pupilli furiosi ue meliores reddat: partim suo, partim alieno: filius, & natus minor, aut furiosus. Nam quia illi sunt incauti, atq; rerum imperiti, coërcentur à parentibus aut tutoribus, ne rem domesticam deteriolem reddant, atq; imprudentia calore ue iuuentē abutantur. Itaq; meliorem quidem illis rem facere, sine tutorum patrum ue autoritate licet, deteriolem minime. Furiosi possunt, dum habent, lucida & clara interualla contrahere, & in rem, & contra: alioqui neutrum licet sine curatore. Est & quaedam naturae imitatio inter multos homines introducta, ut quum quis liberos sibi per adoptionem aliunde quaerit, qua in re naturam imitari uisum est: nam minor natus maiorem non potest adoptare. & praeterea affinitatis primi gradus seruari solent inter fratres, sororesq; & geminos, & adoptiuos: nec possunt contrahere matrimonium, nisi praecedat emancipatio, idq; iure Romano. Nam ista in opinioe sunt posita, ob idq; iuris arbitrarij. Maxime uerò sequi naturam uisum est in iure tradendo. Alia hominum diuisio. Omnes homines aut iuri dicundo, aut explicando, aut audiendo tantum sunt. In hoc quidem omnes conueniunt, quod quum de rebus illorum agitur, audire singuli (etiamsi maximi magistratus principes ue sint) ius debent dicere ius duo hominum genera, est receptum ubi uis gentium. Nam iudices sunt à principibus aut à litigatoribus constituti. Quum enim officium principum, recenter inter homines constitutorum esset ius dicere, maior que indies oboriretur litium copia, quam cui terminandae unus homo satis esset, suam auctoritatem iudicibus concessere principes, ut aequitate inter litigatores componerent, eorum que sententiae staretur, non secus atque principum placitis (tempora cautiore inuenere appellationis beneficium) quibus ob pacem Reipublicae refragari non licet. Arbitri simplices, aut compromissarij, etiam sunt in quauis Republica iudices, in quorum sententiam, aut pacto non recedendi, aut aliter, actor & reus conuenire iurare solent. quod quidem in iudicium subsidium est inuentum, atque in litigatorum commodum. Sunt uerò ea iudicium genera multa admodum. Nam & quiuis Princeps quarundam rerum cognitionem sibi iuridicam seruat, & summi magistratum de omnibus negotijs cognoscunt, aut de quibusdam tantum. Verum ista paulò post. Explicant ius, aut secundum ius causas exponunt iudicibus, aut aduocati, aut procuratores, quum frequenter ipsi litigatores ius ignorant. Audiunt tantum ius priuatae conditionis homines, nisi fortasse arbitri aliquando ad dicendum constituentur. Caeteri, praeter priuatos, praeterquam quod dicunt, etiam audiendo & parendo

iuri sunt. Postrema hominum partitio hæc est: Omnes homines, aut nobiles, aut ignobiles, aut sunt religioni adscripti. Apud omnes nationes uirtus præcipue militaris, aut reipublicæ conseruatoria, præmium suo possessori consensu illorum qui illa sensere aut cognouere attulit, quandam celebritatem scilicet, & beneficij in rempublicam aliquando collati memoriam, ex qua illustrium familiæ in singulis populis sunt. Non rarò opum magna uis id effecit, inde & autoritas, & uis, & potentia, ut quis uulgaribus hominibus maior crederetur, atq; ex opinione confirmationem & auctoritatem, atq; adeò tyrannidem comparauerit. Itaq; quædam nationes eam magnitudinem in posteritate admiserunt. alia tantum in illis qui uirtutem comparauere propria industria, ne falso nomine sine uirtute paternaq; gloria tantum sibi placeat posteritas. quæ sanè opinio plures quotidie ad uirtutem incitare solet. Qui leuant Rempu. aut prudentia, aut opibus, in eodem numero meritò habendi sunt. Hæ sunt nobilitatis origines. Ignobiles sunt, qui nil præclari facinoris in repu. gessere: aut si gessere, præmio (quod frequētissimè fit, factūq; est) sunt ab ingrata multitudine, aut à principe (qui paulo clariora timere, aut illis inuidere solet) destituti, aut pereūte memoria a uorum spoliati. Nam natura cunctos homines simili ortu, corpore, animoq; protulerat, uirtus & opinio euehunt. Religioni adscripti sunt, quibus religionis augendæ conseruandæq; cura incumbit. Atq; ista hominum genera, aut animorum aut corporum, aut rerum externarum cōditionem conseruant. Animos curat religio, & philosophia: corpora, miles, iudex, medicus. bona fortunæ, & iudex & miles: nisi inuerteretur rerum usus. Nam quis custodiet ipsos custodes? Verum hi quamuis nequam, potius tolerandi quàm tollendi,

QUID POSSIDEANT HOMINES IURIS

beneficio, quomodo ue iura amittant, conditionesq; mutant. Cap. xv.

In singulorum hominum rebus solent esse naturæ iura, id est libertas, iura loci, in quo quis natus receptus ue est, quæ Romani uocant ciuitatem: & sanguinis, quæ familiam dicimus. Nam qui uis homo natus liber, & alicubi nasci, & à quibusdam solet. Iura itaq; utendi suo arbitrio habet à natura: sui conseruandi, atq; res ad sui tuitiōnem possidendi, ex beneficio iuris quo utitur populus ubi nascitur, solet consequi, & se in aliquam familiam necessariò adscribere, ex qua ueluti traduce natus est. Iura naturæ aut perduntur propria culpa, aut aliena opera. Quum quis ad participandū precium se uendi patitur, aut ex suo factio est corpore ad seruiendum obligato, ueluti quum ex debito rei operis ue suæ, aut à se præstandæ, tunc ipse se naturali iure destituit. contrahit etiam infamiam cum damno, dum uolens perit. Aliena opera, quum quis abs quouis hoste capitur, atq; in seruitutē ducitur: ex quibus quum se exemerit, iure postliminij in sua redit. Nec enim infœlicitas necessitate comparata officere natalibus, iuri ue naturali solet, debet ue. In iure ciuitatis possidemus aut publica tantum, aut publica & priuata, id est nostra. Publica quamuis in nullius bonis sunt, sunt tamen in omnium usu, nec minus omnibus facultatibus destitutus potest ubiuis gentium aut sacra adire, aut uia publica incedere, aut in foro locisq; publicæ utilitati dicatis diuersari, atque usura auræ, aquæ, ignisq; uti, quàm diues. Præterea ad illius conseruationem sunt positæ leges, non secus atque diuiti. Illæ enim naturam, non fortunam sequuntur, & quicquid de rebus tractant, id ut naturæ conseruationi studeant, faciunt. Cæterum quum illarum beneficio liceat ubiuis terrarum sua possidere, etiam illis cōseruationem rerum nostrarum debemus

debemus. Nam aut res nostræ, opera nostra, nostræ factæ sunt: aut aliena, emptione, permutatione, occupatione uel res nostras facimus. Aliena opera accedunt donationes, hereditatesq̃, quas acceptando, ad eundem nostras facimus, quæ ipsa legibus debemus. Nam nisi leges & magistratus uoluntas, contractus ratos facerent, nosq̃ in nostris possessionibus retinerent, hæredesq̃ statim mortuo uiuum possessorem staterent, quem ideo (seu legitimus, seu suus, seu necessarius sit) hæredem dicimus, uellentq̃ ut res esset donati, proculdubio nil certi possideremus, iactaremur, omnia fortiori acquirerentur: fierent omnia, quæ in rerum euerfione fieri solent. Ciuitati itaque merito Paulus iuriscultus adscripsit omnia quæ in re nostra sunt, ut ciuitatem intelligamus, uim & maiestatem legum in quouis loco probatarum. Nam coeunt legibus homines: qui coeunt, aut ciues sunt, aut ueluti ciues. Ciues, qui magistratu sub legibus fungi: tanquam ciues, qui parere tantum necesse habent. Hæc in ciuitate sunt. Familiam habemus tantum, aut habemur à familia, aut utrumque, aut neutrum. Mos erat Romanis, omnes quotquot essent nati à masculini sexus liberis, seu filij, seu nepotes seu pronepotes & adnepotes essent, quamdiu esset autor paterq̃ illius familiæ superstes, ut in familia eius essent, illisq̃ quicquid par est parentem primo in loco præscribere, parereq̃ necesse habebat illa familia, tam masculini quam foemini sexus: recidebatq̃ semper tota illa familia in senioris potestatem, nisi quum uirgines ducerentur. Nam tum è patria potestate ueluti manumissæ transibant in aliam, ubi generabant liberos: non potestati patris unde uenerant, sed mariti, illius uel patris. dicebatur que hæc capite minui, & familiam perdere: nisi manumissio, aut in aliam potestatem transitio, ueluti est adoptio, eximeret masculos: aut nisi ingratitude priuarentur bonis paternis, nunquam à familia recedebant. Postremi qui nondum genuere, tantum in familia habentur: tantum habet familiam, cui maiores parentes perire, aut à quorum loco, regione, legibusq̃ omnino recessit, & in alia Republica genuit liberos. Qui suo iure est, etiam inter parentes habet, & habetur: qui medius inter extremos est, neq̃ habet, neq̃ habetur: qui est ubiuis gentium aduena, ubi non genuit: quo in loco ob reuerentiam, & decus matrimonij sunt habitus spurij, & uulgo concepti, antequam genuerint, nisi succurrat illis lex, aut Princeps, in que familiam patris cuiusdam inscribat. Serui tales sunt, qui si generant, dominis generant. quod sunt geniti, capitis maxima diminutione perijt. Sunt enim omnino nulli, quod ad iura Romana attinet, nisi in rem domini. Communis usus mortalium, tantum familiam attribuit patri, quoad liberi uxores duxerint, aut ætate ad administrandam hereditatem apta fuerint: tunc sui iuris planè, quemadmodum & emancipati, fieri solent. Sed ista sunt opinionis. Satis est naturalem patrem præesse suis imperio, quoad corpore, iudicioq̃ integro ualeant, & familiam ipsi regere, & rebus suis bene consulere. Nam & gentium omnium, & animantium exemplo id probatur: ut sit maior libertas. Ius Romanum parentis loco prospexit ante ætatis uigessimum quintum annum, quod uideatur iudicium humanum debile & parum subactum, ante illam ætatem neminem debere patre destitui. Varia alioqui de ætate iusta ad res administrandas opinio est sequenda. Oportet enim usu rerum rationem, iudicium, que perfectius, non natura tantum parari. Itaq̃ ubi pater liberos superstitibus ante illam ætatem reliquit, iure constitutum esse debet, ut tutores & curatores uice patris fungerentur. Nisi enim pater moriens tutorem liberis instituerit, proximi parentes curare debent. alioqui autore præ-

tore datur tutor curator ue, & illis qui mente laborant, quoniam interest Rei publicæ, ne quis suis rebus male utatur. ideo potissimum ijs conditionibus hominum succurri solet, siquid in detrimentum rerum suarum sit commissum, quamuis contractu actum sit. Qui extruditur à familia, aut uolens discedit, id modo possit, minima capitis minutione censetur. Si ius ciuitatis sine delicto perdimus, etiam familiam perdere, necesse est: ut deportati, relegati, aduenæ. Est que media capitis minutio, quum serui simus omni iure spoliati, maxima capitis minutione affligimur. Nam & quod natura dederat, desideratur. Duplex uero seruorum genus nouerat antiquitas. Vnum uulgare sine delicto natum, ob id capi solitum, quod patriam aut factionem conseruatam uoluerit, cui postliminij iure omnia recipere licebat. Alterum ex delicto, quos seruos pœnæ dicere Romani solebant. Nam quamuis atrocía essent delicta, antiquitas quoad poterat, uitæ hominum parcebat. Qui contra Rempublicam in qua est natus, educatus, conseruatus, arma caput, aut latenter conspirauit: qui religionem euertere tentauit: aut qui uitæ hominis, ad cuius mutuat tuitionem nos officiosos natura creauit, infidiatus fuerit: qui hominem uolens, & ex præcogitato occiderit (nisi dum se tuetur) qui res alienas diripuerit: aut contra leges, dominicę uoluntatem in naturæ pacis que publicæ perniciem insurrexerit, meritò & auxilio humanæ conuersationis destituetur, & ueluti membrum putre refecari debet. Possè uerò ad frugem redire homines, ut peccare, nouerat antiquorum prudentia. cam ob rem loco mortis quam meruerant delinquentes, uaria suppliciorum excogitauit genera: quorum statuendorum secundum legum præscriptum, æquitate & lege uiua moderatum, iudex habuit potestatem. Qui grauissimo supplicio afficiebantur, ad metalla in Reipublicæ usum fodienda, ubi uix integerrimo corpore homo ad quinquennium durat, relegari solebant. Alij in exilio aut perpetuo multabantur, aut temporaneo relegabantur in insulas, aut quasdam prouincias externas alij. Omnia tentabant, ut hominem in uita seruarent: quamuis meritò legibus, familia, naturæque destituendum. Est enim summum, uita: infimum atque utilissimum, miseris que optandum mors. pœna que diuturnior, morte grauior, apud gentes quascunque. Qui legibus contrauenit, illis priuari, aut morte, aut pœna exilij, proscriptionis, aut alio quouis supplicio solet. Sed hæc de hominum possessione, conditionisq; mutatione sint dicta.

QVID SIBI MUTVO PRAESTARE HOMINES

possint, quomodo ue obesse. Cap. XVI.

IN officio (si duce natura mutuò id obseruarent homines) esse positum, quicquid iuris est, constat. Verum id officij, quod aut nobis, aut rebus nostris adfert compendium, omnes facile recipimus, adpetimus, ambimus: rependere uero, nisi aut pudore, aut uillegum cogente, frequenter negligimus. Natura enim quum nudos ediderit, unà & desiderium quoddam non tantum in præsens rerum cumularum, sed perinde atq; si essemus in aternum uicturi, sine ullo cupiditatis modo reliquit. accessit necessitati orbis labes, opinio, ut non tantum quæ usui, sed quæ gloriæ sint, futura cupiamus. Posteritatis cura ne in conspectas à nobis incidat miserias, auxit habendi uotum, coëgit æquitatem gratitudinemq; inter homines exulare. Illa explosa, coëptum repensionibus agere, fide reque nec homini, nec illius fidei (quæ tamen inter bonos maximum semper fuit vinculum) sed rebus ipsi, quæ ultro citroq; tribus partibus constant, quicquid enim

enim homo homini præstare potest, aut in re exhibenda, aut in illius usu, aut in facto hominis est. Rem damus mobilem, uel se mouentem, uel immobilem, aut ad eas consequendas iura. Mobile est, quicquid extra solum uita carens est, seipsum mouens, omnia animantia. Immobile, solum, aqua, atque ædificia, Tradi uerò solent, aut simpliciter spe gratiæ habendæ, aut naturæ prorogandæ, aut proprio quodam tradentis uoto: ut sunt donationes, hæreditates, legata, cæteræq; donationis species. Nil enim recipit qui dat, præter eam quam sperat magis quam habet benevolentiam: contra quam, & pacta in donatione facta si quid agitur, meritò notatur ingratitude, req; donata priuari ut ingratus potest, nisi sit simpliciter facta. Nam si dirum facinus in eum qui dedit, admittatur, meritò leges sua seueritate moderantur tales conatus. Viuunt enim leges & defunctorum, & absentium loco: & ob eam rem rata faciunt, quæ ab illis constituta sunt. Res rebus permutari possunt (nunc à rebus paulisper substraho pecuniam) cum res solidæ sine externa ulla æstimatione, pro rebus dantur, quo genere rerum rudis antiquitas sua mercimonia exercere solebat. qua in re quum esset multum laboris, in agendis uehendisq; ultro citroq; rebus, aliquid excogitarunt mortales cum summo omnium bono. primum (quod tamen demum uersum est in ipsorum perniciem) quod que facile omnium rerum loco & nomine mutari posset, minima que esset mole, pecuniam scilicet, quæ à præcipua antiquorum possessione, quæ in pecudibus erat, nomen habet. Ea uero ferrea, plumbea, coriacia, lignea, aurea, argentea uel, aut ex alia quauis materia sit, fuerit uel (ut certè fuit olim) nil referebat, modo illa legum & popularium consensu, principum uel iussu tantum æstimaretur, quanti res essent. Verum quum post adolescentiam orbis, cæteræ materiæ, ueluti & signorum adulterationi, & molim maiori, & corruptioni obnoxia, cognita fuissent: omnium orbis ferè totius popularium consensu, aurum, argentum que probari coeptum: quod etiã necessitate factum constat. Nã quum multæ prouinciæ sibi nõ satis essent, & à uicinis regionibus necessaria adminicula petere cogerentur, ignorarentur uerò illa legum uis, quæ alibi pecuniæ dedisset precium, coacti sunt ferè omnes mortales, aurum, & minima mole, & minime aut ægrè corruptioni obnoxium, ponderèque ubiuis æquabile, amplecti: cuius, ueluti Dei, esset par ubique potestas. Quum ante illius tam crebrum usum, multis in regionibus negligeretur, atque non secus quam ferrum esset in usu uinculis fontium fabricandis: bona pars nuper aperti orbis etiam usum illius ignorabat, antequam eò perueniret corrupti orbis pestis auaricia. Nunc itaque in toto terrarum orbe expetitum aurum, in cuius ditione quicquid terra profert, occultat que, positum est: cuius nomine & rem, & usum, & factum, abs quo uis homine cõsequi liceat. Ob id meritò antiquæ poëtarum fictiones Ditem, & Plutonium, inferorum que regem dixere: quod quicquid etiam ex intimis maris terræ que uisceribus effoderetur, ipsius iuris esset. Res aliquando una plures uel pro usu alterius, plurimum uel dari solent. Quid porro sit usus, satis patet, esse ius utendi re aliena ad aliquot tempora, quæcunque sint aut continua, aut interuallis distincta, salua rerum ipsarum substantia. quod quum latius patet, ad omnem uidelicet rerum prouentum, tunc non usus, sed ususfructus dicitur. In usu enim necessitas utentis spectatur: in usufructu, & commoditas, & quicquid est positum in rei emolumento: quamuis aut ipse usus, ususq; fructus sint res, utpote iura, tamen res magis propriè appellamus in iure, quarum causa, aut ex quibus trahi potest utilitas. Crebro itaque contingit, ut aliquis loco rei

accipiat usum, usum'ue fructum, aut ediuerso. Facti ratio patet latissime. Nam & in officio, & in obligatione, & in negligentia, infecto que esse potest. Res etiam frequentissime loco facti rependi solet: ut si agrum illum, rem'ue istam tibi dō, ut hoc mihi facias: debes mihi factum exhibere, non secus atque rem exhibui. Innumerae inde contractuum species oriuntur, quae quamuis de re, usu, facto'ue permutatis sigillatim, aut coniunctim tantum sunt, tamen pecunia omnia metiri solent, quum quanti interfit, requiritur, arithmetica aequalitate: aut quanti res ea fuerit, est'ue. Nexu uerò obligationum multiplici, sibi haec tria debent, praestare'que (si iura sequantur) soliti sunt homines. Sin autem pergunt esse iniusti, & iniqui, erga illos quibus sunt obnoxij, eo quod contra ius ipsum, actiones mortaliū loco exulantis fidei conseruans in esse, faciant: dum non tantum fidem uel à se, uel ab his quorum iure utuntur obstrictam, uel ex rerum conditione natam negligunt, sed etiam ipsis contractibus, pactis, & conuentis, quae par est apud omnes mortales seruari, contraueniunt. hinc natae actiones ad ius consequendum. Nam Respublica, ueluti mater pietissima, quum nos sinu suo fouendos suscepit, id etiam curat, ut ex illius potestate consequamur, quicquid iuris nostri est: ne quando nos destitui contingat munijs ad uiuendum utilibus & necessarijs, ne'ue regnet inter homines sui contemptus, iniuria uidelicet. Vnde & naturae, & rerum humanarum labe. Itaque & si res, usus, factum, aut ius nostrum persequi aut non possumus, aut negligimus, seu in res, seu in personam nobis fiat iniuria, ipsa peculiari nomine uindicandos, aut iuuandos, ubiuis terrarum fuerint ciues, sumit. Ventrem in possessionem mittit, tutores dat pupillis, curatores adultis, & furiosis, laesos uindicat, fontes plectitur, etiam nemine id poscente: tantum naturae, prudentiae, rationi, bene'que positis legibus, atque inde omnium auctori Deo Optimo maximo, debere nos, fateri cogimur. Læduntur itaque homines, quum ut legum ab inuicem petere coguntur, quod ius ratioq; faciendum, dandum'ue, aut non faciendum, suadere debebat,

DE ORIGINE INIURIAE,

CAP. XVII.

Necessitatem, ambitionem, atque auariciam, esse causam iniuriae, clare in inspicienti patere potest. Nam & qui iniuriam infert in corpus, cupiditate uindictae, aut gloriae, quod alteri sit, aut uideatur superior, ducitur qui in res peccat, auaritia, aut necessitate, ambitione'ue sane torquetur. Iniuriae porro tres sunt species, impietas, auaricia, iniuria; contumelia'ue. Impietas contemnit deos, religionem, res'que religioni diuis'que adscriptas, ut sacras res, personas'ue, atque defunctos, probris'que adficit, parentes demum atque patriam. Nam haec non tantum legibus prophanis, sed & sacris oportet esse sacrosancta. Bis ergo, ut minimum, grauissime peccat, qui contra haec peccat. Nam & in homines, & in utriusque iuris praescripta committit. Auaritia proprie, atque necessitas, appetentes raptores'que alieni facit. Fit enim circa res ad uitae munia comparatas. Iniuriam alteri inferimus aut uerbis, aut calumnia, aut uerberibus. Verbis & contumelia in famam, uerberibus in corpora peccatur. Oritur uero in homine inferenda iniuriae causa, aut necessitate, aut opinione, aut uoluntate, aut peruicacia, fraudeq;. Opinio res aliter q; sint suadet, ad quam sequenda plerumq; sunt magis homines prodiues, quam ad ueritatem.

ritatem. Hinc mundi p̄nīcīes, meum & tuum, quum permutantur, nobis lites generant. Nam dum tuamea credo, tu ediuerso, pascimus egregie coruos, uolui dicerē patronos, contendere que summo iure ex opinione malumus, quā falsā opinione arbitris promissa, ut inde uerum cui assentiāmur eliciant, pacatē degere. Voluntas mera res ipsas iure uel iniuria possidendi, etiam palām ius perfringit, suāque libidine aliena rapit, labefactat, euertit, atque in plerisque est pro ratione. Tertium genus perditissimum est, quod ipso iure, non ad Reipublicæ salutem, ut comparatum est, sed ad iuris euerfionem utitur bona pars mortalium. Is est demum finis rerum præstantissimarum, ut quæ aliquando pro Reipublicæ incolumitate salubriter ubiuis gentium sunt constituta, ea contrectatione assidua hominum, præcipuē iniquorum, in peruersum sensum torqueri soleant, nisi singulis seculis omnino innoues: qua quidem re nulla infœlicior esse potest. Ius enim quum apparet ei, qui falsā detinebatur opinione, cædit quidem, solet que iudici non ita inuitus acquiescere. Quum uis palām infertur, id uix fieri potest, nisi à tyranno, aut in eo loco, ubi iuris, sancti que nihil est. At quis ferat illos, qui sacrosancto legum præscripto, ne illorum uersutia pateat, primo statim obtutu, suas fraudes obtegunt, atque ex iure summam iniuriam facere student. Verum ea est conditio & infœlicitas legum, tam diuinarum, quā humanarum, quæ pauimentorum esse solet. Ea enim si noua, æqualia, & in bene posita uia sunt, nemo facile dixerit, quantum utilitatis inde, qui ingrediuntur, capiant: si semel euerfa, cumulis que & foueis p̄mixta fuerint, nemo tutò illac iter facit, nemo non detrimentum maximum accipit, nemini non est optabilius uia cœnosa, quā tali pauimento incedere. Itaque quum leges nasci, poni que inter homines incipiunt, retinent, si non omnes, certè quā plurimos, in officio. Verum ubi à uersutis hominibus earum sensus circumueniri incipit, tunc pro bona fide, dolus: pro uero, falsum: pro iustitia, iniquitas, in infontium hominum caput iuris tegumento comparatur. Religiones ex pietate aucupium opum, ex innocentia mille tutò nocendi artes generant, uersutorum hominum uasframentis. Legibus quidem prophanis non usque adeò licet, nisi potentioribus, & qui possunt patronis suppeditare. Quæ quidem eueniunt partim hominum nequitia, partim nimia opinioinum iuri adfuturum mole. unde fit, ut nemo sit tam iniquo iure, quin ex congerie illa opinioinum id decerpat: quo si non uincat, saltem egregie aduersarium torqueat.

QVOT MODIS, ET A QVIBVS, ET IN QVOS
peccetur. Cap. XVIII.

Peccati uocabulum latius patet ipsa iniuria. Nam plurima peccata non sunt iniuriæ, omnes uero iniuriæ peccata sunt. Potenti enim quum non fiat iniuria, quum homo in se, aut sua peccat, quia uolens facit, & patitur, peccat quidem, at iniuriam non committit. Peccata uero omnia fiunt aut in religionem, aut in naturam, aut in homines. Contra religionem facit, qui externis signis, receptis que moribus illam obseruare negligit: id que tanto magis, quo maior est, qui uerbis conuellere priuatus nititur. qui contra facit, atque aliter, quā usus postulet, receperit ue. Nam hæc omnia ad eius euerfionem faciunt. Pariter qui res religioni adscriptas, ueluti qui sepulcra uiolat, qui sacras uirgines incestat, qui sacris addictas personas quauis iniuria afficit, qui res

sacrosanctas furto expilat. Nec uero sunt tantum sacre res religionis, sed & quæ ad omnium incolumitatem faciunt, ut quæcunque commoditati, uia, fori, murorum uel faciunt, suntque eis attributa, ea omnia tanquam in sacris rebus esse debent: quæ si quis uolens, sciens que euerterit, disiecerit, surripuerit, aut uiolauerit, uehementer peccasse constat. In his enim & similibus, præter facinus admissum, quod etiam privato homini illatum uindicaretur, est etiam toti corpori Reipublicæ damnum perperasso faciendum satis. Nec ulla est, usquam uel fuit gens, quin hæc in grauissimis delictis posuerit. Varia quidem certè fuit de sepulchris opinio. Condiebant alij odoribus, & uitro: odoribus tantum alij: quidam corporibus parentum, ut Scythæ parentinori: quidam canibus, alij ignibus, multi humo. Verum id quidem fuit omnibus nationibus commune, eum locum in quo aut solidum corpus, aut cineres repositi essent, religiosum facere: adeo ut etiam in quibusdam regionibus moris sit, etiam qua mortuus illatus sit uiam facere, quamuis antea non fuerit, priuata res sit. Nec mirum omnium gentium consensu, ius etiam illos sacrosanctos esse nobis uoluisse, à quibus & esse, & iura ipsa accepimus. Religiosum locum soli Christiani, antequam mortuos inferant, faciunt: in alijs religionibus corpus religionem inducit. Quamuis ergo uicinis ridicula sint, religionibus quibuscunque recepta, quæcunque tamen illa sunt, cauendum est quicquam contra ea, quibus in locis probantur, facere. Nam id est turbare, & euertere Reipublicæ caput, religionis opinionem imminuere: nisi id tanta modestia fiat, ut meliorem inducere antequam recepta euertatur, possis: idque sis facere potens, autoritateque potissimum ad hoc ualeas. Nam illis religionibus potissimum coalescunt populi, terroribus que sub legibus & Principibus retinentur: quæ est prima Reipublicæ utilitas. In naturam peccat, quisquis aliquid molitur, quod uni pluribus uel hominibus perniciem adferat, quod scelus est summæ inhumanitatis plenum, in privato homine. Nam pacis retinendæ, aut comparandæ gratia, quælibet Respublica potest (postquam ad cupiditatum & opinionum miseras uentum est) aut urbes, aut regiones uicinas ad internecionem cadere, si noceant, nisi se dedant. Præstat enim, quum pacis causa omnia facta sint, paucos in quiete, quam multos in assiduâ miseris, atque conflictu uiuere.

Præterea naturæ quodam usu, hominibus quidem occulto, ob id que religioso, quum res humanæ maximè adoleuerint, uoluptatibus defluerint, maiore sint multitudine homines ubiuis terrarum, quam qui possint uno in loco alii: necesse est, aut à se sibi, alijs uel, aut è diuerso parari exitium. qua in re, quum fatum plurimum possit, Principum que libido, nescio si quis uehementer peccet. Verum nulli privato alterum lædere licet. Qui ergo hominem, cuius edendi, conseruandique Natura est studiosissima, usui cuius quicquid est & legum, & rerum aliarum, est comparatum, occiderit, occidere uel tentauerit, in naturam ideo peccasse dicitur, quod rerum naturæ summam & apicem, hominem scilicet innocuum, & fratrem, è medio sustulerit. Ob eam rem in omnibus Rebus publicis sunt magistratus, huius iniuriæ uindices. Qui uero pluribus aliquid molitur ruine, ut qui aquam aerem uel quo plures utuntur, insidere curat, insidias struit, periculum quæcunque ratione creat, quod in perniciem uitæ plurimum tendat: longe sceleratissimus est, etque medio tollendus: itaque qui præsens periculum uitæ hominis cre

at, ille quidem in naturam delinquit, & hominem. Nam ideo in naturam peccat, quod illam exiit, dum se quam dederat humanitate spoliat. In hominem uerò, cuius mutuae tutelae, & officijs fuerat à legibus seruatus, quum non solum officio fraudat, sed uita priuat. At qui in famam hominis, hominum ue, aut in res eiusdem quicquam admittit, in hominem quidem, non in naturam dicitur peccare: quamuis, si proximè ex admissio crimine sit ille qui passus est iniuriam periturus, uidetur etiam in naturam commissum crimen. Peccat uerò homo, aut in unum, aut in plures, aut in omnes. In unum quidem, aut seipsum, aut alium. In se. qui uis negligentia, uel actione delinquere potest, id'que in rebus animi, corporis, fortunae: quae externa uocant bona. Negligimus, non frequenter curare animos, uirtutibus ornare, exercere magnis rerum cogitationibus: unde quicquid erroris est, serpit. Vitijs inficere satagimus, actionibus iniquis cogitationem labefactare non cessamus: quarum rerum quia periculum ad nos pertinet, nec potest ab hominibus hominum cogitatio capi, ideo non est uindex legum ulla poena, sed delicti expiatio refertur in religionem, Deique timorem, qui ultor erit illorum qui rationem sibi diuinitus in hac corporis harmonia compositam excolere & conseruare neglexere.

Si quis corporis ualeitudinem negligenter curauerit, aut periculum adierit, sibi que malum casu uel sponte accersuerit, proculdubio is sibi ascribere debet: nec est ulla lex uindex illius peccati. Nam natura usqueadè magnam uitae conseruandae curam, non homini tantum, sed omnibus animantibus dedit, ut nulla ad eam rem lege sit opus. Inde mors maximo timori est: uita, & quae ad illam faciunt, summo gaudio. cui posthabenda suasilit omnia, natura. Sunt quidem uitijs corporis sua remedia, sed quae nemo inuitus adeat. Natura enim satis quae sunt appetenda, fugienda ue, docuit, absque eo quod quisquam hoc praescribat. Si curari (qui corpore laborat) nolit, quoniam nolenti non fit iniuria, sua debet infania frui: nisi iudicio, aut aetatis, aut morbi, aut naturae uitio labore. Illis enim leges, si parentes desunt, patris loco esse debent, in quae bene constitutis Rebus publicis solent. Dum quis dilapidat temere, & in usus aut sibi, aut Reipublicae inuitiles absumit, quae habet bona externa, uitae que adminicula, profectio quamuis sibi peccat, si quid peccat, quoniam interest Reipublicae, ne quis re sua male utatur, deberet legibus coerceri. Inde enim Reipublica detrimentum accipit, quum coguntur qui sua abliguriere, aut quouis alio modo rem decoxerunt, mendicare, familiam destituere, atque adeo uiuentes mori. Nec tam late patere debet arbitrium priuato in re sua, ut illa abutatur. Reipublicae enim, non sibi uiuere debet. Maiestas legum, ferè ubiuis gentium, ne id fieret, prospexit: & quibusdam curatores, tutores, administratores ue dedit, quibus ipsis meliorem rerum sibi commissarum facere conditionem permissum est, deteriore non licet: quod potissimum etià patet in Reipublicae neruis. Nervos nuncupo, uires utriusque iuris, tam prophani, quam sacri, cui administrando, quum praesint necessariò homines, & loca, & rem partam illis esse, aut suppeditatam, necesse est: quam quidè augere, & meliorem reddere, cuiuslibet uolenti est permissum: minuere, nequaquam. Nam res paratae sunt, ut crescant, consistant, durent que, quantum Reipublicae opera fieri poterit. Nemini itaque tantum licere in sua, praesertim haereditate relicta, deberet,

censoribus' que coërceri posset. Verum malunt plerunque leges id permittere, ut serò sapiant Phryges, sintq; ceteris exemplo, quàm tot occupationibus præpediri. In numeris enim magistratibus esset ad eam rem opus. Itaque sunt permittendi & isti, ut sua fruantur infania. Tot modis in se & sua peccant homines. In alium delinquunt superiorem, aut parem, aut inferiorem. Hominum paritas, aut imparitas, duabus in rebus consistit: autoritate, aut opibus. Nō solet opum sine autoritate & potestate usque adeò ratio haberi, si sint utraq; coniuncta, demum solet perpendi. Autoritas opibus destituta, sacrosancta esse & debet, & solet. Iniuria fit maiori, etiam detrectando illius imperium, si sit Princeps: iudicium, si sit iudex, nec tantopere perpendunt leges, legum'ue vindices, cui personæ, quàm cui dignitati sit refragatum. Quis enim sit iustitiæ exercendæ in illa Republica locus, si priuatus aliquis se ausit illius sanctionibus opponere Idem est, atque nullam habere. Itaque maiores sceleribus petimus, dum aut in autoritatem, aut in personam, aut res illius quæ ob dignitatem solent esse sacrosanctæ (præter ius alienum id est intelligendum) aliquid contra ius admittimus. Quum in autoritatem peccatur, & in Rempublicam peccari certum est. Itaque minimi etiam iustitiæ ministri, quoniam non abs se, sed à Republica ius habent, quum ob officij illis commissi rationem, quacunque afficiuntur iniuria, nos delinquere certissimum est, grauissime que. Viatores itaque, apparitores, citatores, &c. id genus cum sint Reipublicæ ministri, sunt in suo munere exercendo sacrosancti, eorum'que autoritas par esse debet illorum potestati à quibus delegantur: nec ratio personarum uiliorum, ut natura solent esse, nos debet ad inferendam iniuriam procliuiores facere. Nec enim à se, sed à principe magistratu potestatem habent. Cauendum itaque imprimis est, ne autoritatem legum imminuamus: si sint pares pro ratione officij, possumus quidem non iniuria afficere (quod nemini licet) sed iure cum illis, & cum quibusuis contendere, nec quicquam uolenter committere. Contra inferiores quum plura possimus, longè minora licere debent. Nam alioqui facile esset & autoritate, & opibus potentem, uincere inferiorem. In his uero delictis admittendis, solet maxime perpendi personæ ratio, atque dignitatis. Nam si is qui delinquit, est in autoritate positus, longè grauius peccat, quamuis legibus coërceri nequit, quàm priuatus, quum eam autoritatem, quæ ad conseruationem hominum est posita, in perniciem illorum uertat. Idem planè iudicandum, si collegium, corpus, curia, aut quiuus consensus omnium partium illius consensu, aut in maioris dignitatis autoritatem, aut personam, aut rem committat: & meo iudicio, si omnes consenserint, sunt grauius puniendi qui ita peccant, quàm qui soli: atque (ut uno uerbo tradam) ut uirtutes in ipsis uires concipiunt, fiunt'que maiores, ita & uitia. Nam & peccato & exemplo nocent, qui maiores, fortiores'ue sunt: qui minores peccato tantum, & eo quidem grauissimo, si de detrectando Principis, naturæ'ue imperio agant. Peccat ergo aut priuatus, aut donatus autoritate: ille minus, iste magis. Quot modis in unum (quisquis sit) peccetur, uisum est. In plures peccat, qui contra municipium, uicum, urbem, corpus, aut collegium, aut conuentum in parte delinquit: aut qui quod pluribus noceat, etiam diuersi generis, loci, professionis, committit. ut qui partim communitatis, professionis, artis, aut corpora, aut animos, aut res inficit, occupat, perdit: qui adulterinas merces supponit, curat'que adulterari, & sexcenta huiusmodi, quorum labes non serpit in omnes, sed in earum rerum

rerum quaestum facientes, atque opinione magis quam necessitate rebus utentes. Illis enim sua perit atque comminuitur pecunia, aut opera. Omnes porro labefactat, qui omnium animos falsis, & in Reipublicae euerfionem tendentibus, opinionibus inficit, atque Reipublicae studio auertit, urbes incendijs absumit, aerem aut aquam, cuius necessariò est omnibus usus, inficit: ut corpora pereant, quæ ipsa quamuis non omnia pereunt, tamen per eum non stetit, quin omnes perierint. In eodem uitio est, qui annonam & res, sine quibus hæc vita non constat, auertit, traducit aliò, hostibus dat, monopolijs in immensum cogit precium: qui canonibus, indictionibus, uectigalibus, homines torquendos præter æquum & bonum suadet, qui falsam atque adulterinam cudit monetam, atque ut omnia complectar, qui patriam ob suum compendium prodit. Ista enim ad omnes pertinent, inq; naturæ, religionis, legum, hominum, atq; rerum illorum ruïnã, dispendium que tendunt, ob id acerrimo uindicanda supplicio. Pariter plures aut loci, aut professionis unius, in unum, plures ue, aut omnes committere possunt. In unum, ut si qui ex municipio in Principem, aut præpotentem hominem insurgant: si contra aliud municipium, urbem, locum, artem, professionem delinquant: si in omnium perniciem ea committat, quæ paulo antè priuatum dixi: difficile quidẽ est iudicium, quum de pluribus quaeritur. Nam plerunque (nisi ex eodem municipio, aut loco consensisse omnes probetur) infontes plecti pro fontibus possunt, atque triticum cum lolio defalcari. Omnium terminus latissimè patet. Nam omnes, & toto in orbe, & in urbe, & in regionibus, regnis, prouincijs, atque locis omnibus, æquè dicimus: sed ita demum capiendum est uocabulum omnium, ut qui cõueniant legibus ñdem, omnes dicamus. Qui certe si peccant contra Principem, frequentius peccant. Vix tamen fit, ut quod omnium consensu fit, modo sint in rebus exequendis superiores, dicatur peccatũ. Nam peccatum dicitur, quicquid unitatem duratiõ nemq; rumpit, quod que contra leges omnium consensu probatas fit. Verum illi quum sint integri & superstites, melius sanè nõ peius fecisse uidentur. Idem est de Principe, qui est ueluti totius Reipublicae corpus concisum, atq; compendiarium, quicq; uniuersum fursum prorsum arbitrato agit, est planè sentiendũ. Nam illũ priuatum & tantum regẽ credere, piaculo non caret. Itaq; omnes cũ aliquid quod ad omniũ conseruationem faciat, aggrediuntur & peragunt, quamuis cuĩdam aut homini, aut populo fieri iniuriam credimus, quæ certe fit & longe maxima, tamen quia ad sui conseruationem & augmentum id facere natura etiam in artificiosis docuit, peccatum non creditur ab eo qui commisit, quoniam & lege uetante caret, & rationem prætextumq; cur id faciat, habet. Est itaq; illud peccatũ passiuè tantum, quod in agente nullũ dicitur: delictumq; delicto carens, in quo hæc ludit mortalitas, & sibi omnia secundum naturam in naturæ dispendium permittit, nuncupatur. Omnes itaque non peccare dicuntur, quamdiu puniri non possunt. referri uerò solent illa supplicia, quæ à legibus haberi non possunt, in religionem, ut sibi quisq; est conscius, ita olim merita senturum. quod toties fieri solet, quoties humanarum legum auxilia cessant. Atqui cessare certum est, quum qui illas in potestate habent, delicta committunt, & ex uoluntate rationem & necessitatem creant. Quum que omnia referri ad bonum, honestum, necessarium, utile debeant, sola ab illis spectatur utilitas, libidini que illam frequenter euertit coniuncta. Id uero nascitur plerunque etiam ex ipsis rebus, quum omnia quodam motu & agitatione necessitatio agantur. Nam pax diuturnior, cuius causa petuntur omnia, molles & effœminatos

effeminatos, inq̄ luxum & seditionem propensos reddit homines parum prudentes (ut longè maior pars est) & legibus, quàm propria ratione magis in officium regi solitos, quos feras quàm corrigas utilius. Nam qui omnes malos collet, aut paucis, aut fortasse nullis imperabit. Hinc necessariò dum uitijs aut populi, aut nostri incitatur, in bella & mortes spontè ruimus, atque aut alios aggredimur, aut propulsamus iniurias, aut aliena appetimus, aut nostra tuemur, aut non rarò etiam labefactamus, dum compendia maioribus dispendijs quærimus. Cœlestis etiam uirtus, & occulta causa non parum ad eam rem facit. Necessitasq̄, & rerum naturalium similitudo incitat. Neq̄ enim edere cupiet, quem fames nō torserit: nec bibere, qui nō sitierit: nec quiescere, qui non laborauerit. In rerum enim uicissitudine, posuit omnia Natura, necessitati coniuncta: ut dum medium inter extrema seruamus, uirtute donemur. Verum sat fuerit id nosse, omnes, aut omnium nomine Principem, dum quæ ad status conseruationem atque augmentum faciunt, etiam cum iniuria in unum plures'ue, aut omnes alterius Reipublicæ homines, bellis, cædibus, rapinis que procurat: non peccare, nisi quod ad religionem. cui æquè Princeps, atque popularis, faciat satis, necesse est. Nam (ut inquit Lyricus) *Dij̄s te minorem quod geris, imperas. Nunquam aliter à receptis inter homines legibus imperioque, fieri solitum: nec unquam in hac mortalitate fiet, quamdiu uita nostra necessitati uicissitudinum erit coniuncta, nisi alium ordinem uitæ dederit natura. Quot, quibus que modis uindicerentur illæ quum iniuriæ, tum peccata, agerem, si satis hominum omnium, & præcipuè dignitate ornatorum descripta esset autoritas. Ast oportet primum diligenter de personis agere, antequam ad res atque actiones, quibus uindicerentur iniuriæ, ueniamus. Antequam enim possumus agere ut res nostras aut consequamur, aut conseruemus, aut iniuriarum actione, atque ut omnia comprehendam, seu in rem, seu in personam sit agendum: opus est iudicem illi rei destinatum, de qua simus acturi, esse in Republica: rem que aut mihi estimare, aut asserere, adimere'ue. De magistratibus itaque, & eorum ditione est dicendum.*

DE IUDICIBVS ET MAGISTRATIBVS.
CAP. XIX.

Quam Rerum publicarum qualibet species ad eosdem fines tendat, ad quietem scilicet, & durationem, consistentiam'ue, iisdem rebus alatur, conseruetur, augeatur, uigeat: similibus periclitetur, mirum tamen est, ipsum administrationis modum in magistratuum constitutione usque adeò differre, ut nisi numero & ordine, ferè nulli cum alia conueniat. Verum quum referre instituta omnium quotquot extant, aut literis memorantur, fuisse aut excogitata esse, & infinitis operis, & parum necessarij (nisi præclara sint exempla, ut in nostris Atheniensium Magistratibus monstrauius) esse uideretur: nos ex rerum necessitate, & usu, ea magistratuum genera quæ in quacunque Republica sunt, si non peculiari officio, certè cum alio coniuncto trademus. Magistratus potissimum ex naturæ imitatione constitutos, & sensim ex rerum necessitate esse ortos, patet. Nam natura omnia animantia eò usque fœtus curam omnino habere docuit, quoad ipsa proles possit sibi prospicere, & quæcunque ad uictum faciunt per se quærere. inde in brutis animantibus affectum illum ademit, ut ad aliorum fœtum procreationem properent. Homini perpetuâ suorū curam cognitionemq̄ relinquere uoluit, ut quod longiori usu fuerit adeptus in uitæ subsidiū pater, illud semper liberis inculcasset, atq̄ sensim erudiret, inq̄

inque eam perfectionem deduceret, quæ etiam futuræ familiæ & posteritati esset adiumento. Pater itaque primum liberis imperitare cœpit, quæ essent necessaria, aut signis (ante excogitatas linguas) aut uerbis præscribere, appetere appetenda, fugere fugienda docuit. cuius imperio quum liberi parerent, longè felicis destitutis omnibus illis aduinculis agere cœperunt. Atque ille primus imperandi modus fuit. Adultis uerò hominibus, in que maiorem multitudinem crescentibus, quum præmerentur iniuria, familiæ que in familias, aut libidinis, aut necessitatis gratia insurgerent, seseque mutuis iniurijs afficerent, uisum est naturam imitari, & quorundam consensu unum hominem ex toto cœtu, uirtute, opinione ue differentem eligere, cui omnium nomine scelerum uindicandorum facta potestas est: atque sancienti, quisquis talia in posterum commiserit, talibus supplicijs aut pœnis eum affligendum esse, indeque non tantum singulorum defensionem, sed omnium tutelam & curam, & commendatam & receptam esse constat. Itaque municipia, uici, urbes, populi, prouinciæque creatæ, dum naturæ imitatione mortales sibi caput unum, & ueluti parentem delegere, qui expetenda expeteret, suoque nomine omnium autoritate donato fugienda procuraret. Nec quicquam moror, statim principes degenerasse in tyrannos: quibus sublati, pluribus bonis uiris permissa potestas; quæ dicta aristocratia est: inque tyrannicam oligarchiam transiens genuit democratiam, atque inde iniquam ochlocratiam, seu confusum imperium. Nam quamuis tria sunt uitiosa administrationis genera, & tria expetenda tamen uel malis & iniquis regi præstat, quàm nullis, atque mutuis cœdibus debacchari. Si Princeps, aut qui legum habeat autoritatem, desit, quemlibet obuium tyrannum sentimus, atque uindictæ, ambitionis, gloriæ natura animis nostris inditæ cupiditate, & ipsa etiam necessitate, sumus cæteris tyranni, inque inuicem debacchamur atque sæuimus. Id in populis nuper toto orbe apertis patet, qui quum sint longè plures quàm qui totam Europam inhabitant, nihilque cultioris ingenij nouerint, nec scriptas leges, nec literas habeant, tamen Principes iniuriæ uindices, aut uindicandæ duces habent: nec ulla gens est tam barbara, quæ aliquo duce careat. quod & in mínimo ferè omnium animantium patet, in apibus scilicet. Ea ergo ueluti sacrosancta potestas debet religiose obseruari, ut sine qua, nulla hominum conuersatio tuta futura esset. Quod maxime patet, quum mutuis cœdibus grassari homines uideas, atque etiam seipos deuorare. Nec statim putandum est, omnino esse à natura eam humanitatem, quam nobis parentum, legum, Principum autoritas sensim instillat (nam id satis est, dociles, non doctos naturam edidisse) omnes enim quot quot sunt ubiuis terrarum, eadem essent peritia atque humanitate tenerentur, ueluti ab eadem natura editi. nam & multi sunt qui nec loquuntur, nec leges habent, nec ullius rei uerecundia ducuntur (quam credimus maxime esse à natura) nec leges, nec religiones norunt: non serere, non metere. unde patet, à prudentia ista inuenta, naturæque docili infusa, atque tenellæ omnium opinionum capacitati oblata. quod nobis etiam, dum nostra initia diligentius introspicimus, monumentisque tradita consideramus, innotescere potest. Nā nulla fuit unquam gens ferè, quin aut humanas carnes in delicijs habuerit, adeo ut uicimadijs gratissimam quod habebat charissimam daret: quod hodie inter adultas resp. quis non exhorrescat? Nulla gens Scythica non habuit in gratissimos cibos hostium corpora, quod hodie etiam multis in locis patet: habuit in delicijs, & senum parentum corpora, apud quos iam matura ætate usque adeo mortis

mortis non erat incussus timor, ut seipfos ultrò iugulandos, & epulis deuorandos parentibus læti exhiberent. Tantum ergo debemus nõ nature, quæ rerum omnium egenos, atque omnium animantium miserimos (nisi nos spes, religionis Dei cognitio, uitæq; & gloriæ cupiditas attolleret) creauit: sed Deo, religioni, prudentiæ, legibus, principibusq;, qui nos in humanitate retinent, ad que cultum ingenij indies traducunt, naturam que ipsam per se mancam, emendatam in nobis facerent. Expetentibus uero necessitatibus, non tantum homines singuli in singulos sæuiebant, sed multi in multos, aut uindictæ, aut necessitatis, aut gloriæ motu, dum aut cuiusdam studio capiuntur, aut quæ uicini habent, habere student. Illius ergo multitudinis, quæ in aliam insurgit, repellendæ causa Princeps bellum parat: que comparatas & ab omnibus collectas opes, libertatis tuendæ gratia suo arbitratu, ueluti (ut dicebam) compendiarium Reipublicæ corpus impendit, hostem prosternit. Nam de uictore populo, & Principe, mihi uolo exemplum sumere: quum uictus uictoris leges accipere soleat. Et bello oborto, & durante, & transacto, necesse est tria saltem magistratum oboriri genera: qui domi propulsent iniuriam, qui foris, qui uires ad utrumq; ex Reipublicæ singulis hominibus colligant. Nam qui præerat, unus nomine omnium ante bellum poterat esse satis. Erant enim reges, Princeps uel (nam differentia in uocabulo, non in re est) & iudices & sacerdotes numeris, cuius tutela urbes aut conuentus administrantur: si tamen erat prior oborta & excogitata religio. Itaque quum duo loca habeat, nisi ambos populos unâ in loco uno habitare compellat: quum que in altero commodè tantum principis fungi possit officio, in altero desit necesse est. Nam uolo talia loca, que orbem iam adultum esse monstrent. Fac in altero agere, in altero esse magistratum unum qui ius dicat inter contendentes: atque eos coërceat, qui contra leges agunt: oportet alterum institui, qui potentiam Principi ex singulis membris colligat, Quæstorem scilicet, ad uectigalia colligenda, & qui fortasse deletum militum habet.

REIPVB. ADMINISTRATIONVM PARTITIO,
 expositioq;. Cap. XX.

OMnis igitur magistratus aut domesticam iniuriam, aut externam profligat: aut potentiam, qua utrumque fieri possit, colligit: aut appendix est illorum qui ista curant. Sunt itaque tria prima elementa, Iudex, quæstor, princeps: ille intestina regit, alter potentiam cogit, tertius uolentiæ & intestinæ & externæ se obijcit, nam & iudici salaria repræsentat, ut operas Reipublicæ commodius exhibeat: ea militi sumptus suppeditat, sibi que & statui neruos diuitiarum & opum facit. Nam quamuis autoritate omnium consensu donatus est, nisi esset priuato ditior, ut se amicis gratiosum, & inimicis & delinquentibus formidabilem reddat, proculdubio irrita esset eius autoritas. Nec enim Respublica quamuis erga illum bene affecta, potest ex tempore suppeditare, & ueluti emendicare, quæ ad emendanda delicta, aut uitanda statim requiruntur. suam autem autoritatem ipsi iudici impertitur, ut ipsa non quidem ad arbitrium, sed secundum leges æquum & bonum, atq; illius præscriptum utatur. Nam uero imperio solus esse Princeps debet, ne sibi plus licere quam par sit, alii quis priuatus eo donatus putet. Verum augendum nostrum imperium est, perq; uictorias Princeps noster ad maxima educendus, nostri que demum simplices magistratus multiplicandi. Demus toto in orbe, si posset fieri, Principem unum. Nam id est maximè ad instar diuinitatis unius, ex qua nature ordo pender,

pendet, æternūq; durat, ut Homeri sententiā seruetur, *ἐκ ἀγαθῶν πολυκίρατον, εἰς κίρατος ἔστω*. Aut si totius orbis esse nō potest, ut certe ne decimę quidem rex potest potuit uē unquam haberi, sit quantus ad suorum conseruationem esse poterit. Nec enim minor est uirtus, quā quærere, parta tueri: quod qui plura habet, uix facere potest, quum præsens desciscentes coërcere uix possit, præcipuē si diutius regnet. Ob eam rem nulla unquam imperia, maiora suis uiribus aggressa, durare potuere: minora, diutissime. Quia prima præcipuaq; causa principū institutionis fuit, domesticas iniurias & querimonias sedare, ulcisciq;: secunda, propulsandī externi periculi: primū de iudicibus dicā, quot genera esse debeant, sint uē in politia bene constituta. Omnes iudices, ut in religione dixi, aut summi, aut medi, aut infimi sunt. Sūmus est sanē in quibusdā caulis, quas meritō suę cognitioni seruat princeps. Secūdo loco summi magistratus post illū sunt, qui in his quæ non uult princeps ab inferiorib, terminari, aut quæ perperā sunt decisa, aut quæ in cōtentionem ueniunt, inter medios præcipuē ius dicere solēt, & ut uno uerbo dicā, omnib. præesse. In Gallia nostra quo res sit exactior, sunt duo eiusmodi magistratus: Sacrosanctū cōsiliū, in quo nō infrequenter princeps adesse solet, magnates uero quotquot insigni sunt rerū prudētia & usu, quibusq; ob merita id princeps indulsit, admitti in tam sanctum confessum solent, alioqui pauci & præcipui solum accedunt, si res sit præsertim arcana, secretior uē. Vocant ideo priuatum conciliū, quod ueluti priuatim partim ratione, partim arbitrio res componantur, aut statuuntur à principe. Huic sanctiōni non obtemperare, nephas & piacularē. At quia quiuis læsus non posset facile eō accedere, habuere semper principes quosdam insigni rerum usu & scientia homines, libellorū supplicum magistros, qui preces principi in eo confesso offerrent, secp; passim obuios omnibus remedia poscentib. darent. Alter cōfessus iudicum Magnū consiliū dicitur, ubi præcipuē de his agit, aut quæ princeps priuilegio uult ab illis cognosci, aut de iure, iurisdictione, recusatione, cōtentione inferiorū disceptat: & quoniā tam ea quæ in summo quā quæ in magno cōsilio acta sunt, egent singulari disputatione atq; perpensione, uidendūq; ubiq; est, si sit ex ueritate et Reip, usu, atq; si ueritate preces nitantur, maxima prudētia, scientia, rerū longo usu, atq; subactio in rebus omnibus ingenio homo à principe constituetur, qui dispiciat an sint rata habenda quæ statuta sunt, (nam non rarō & falsa suadentur principibus, & inutilia) tum demum sigillo regiæ authoritatis confirmatorio (sine quo nil publice uim recipit) muniat, & uirtuti legum acta coniungat, quum scilicet nil nisi æquum & bonū fuerit: alioqui cancellare atq; frangere instrumenta solet. ideo gallicē Cancellarius dicitur, ambigentibus de iurisdictione, aut cōquerentibus, quod statuit etiam ratum habetur. Quamuis mihi propositum est, nō ius ciuile Romanorum, aut alterius populi, sed omnium gentium cōsensu aut probatum, aut probandum, aut probabile, tradere: uolui tamen hoc exempliē Rep. nostra desumere, ut quod nemo homo facile improbare poterit. Nam à prudentibus instituta, longo usu probata, omnium consensu confirmata, & bello & pace constantia, sunt certe cuius mortalium experenda. Sunt & alij summi magistratus, quotidie à quouis principe constitui soliti, uerum non ad Reipublicæ totius curam, sed ad cuiusdam negotij causæ uē cognitionem constituti, qui absoluta sententiā nō secus atq; princeps in ea re decidere statuereq; possunt. Verū ad medios uenio, quos Græci *ὑποκρίτες*, Galli subalternos uocant: qui certe patebūt longe clarius, ipsis extremis declaratis. Sunt

ergo infimi omnes iudices pedanēi atque municipales, qui in locis à principe constitutis, atque opportunè, ut possint ab omnibus adiri, commodè dispositis, ius ciuibus aut plebi dicunt, infra quos nullus potest ius dare. Sunt hi ueluti fex iudicum, non usqueadeò rerum periti. ob id aut causæ ad certam summam illis audiendæ permittuntur, & de causis capitalibus solis ipsis non licet statuere, nisi conuocato plurimorum iudicum consensu, aut adito: aut causæ meritis exhibitis expositisq̃, à quibus si quid sit in illorum sententijs errati, appellatiōnis beneficio laesis succurri solet. Mediij sunt, qui superiorem agnoscunt, & qui inferiores, à quibus ad eos prouocari possint, habent. Verum sunt trium generum. Nam quidam à principe pendent sine ullo alterius iure, quidam sunt consensibus religiosis adscripti, quidam sunt meriti & uirtutis atque bonæ fidei ergò nobilitate donatis uiris permisi, nec tantum mediij, sed & infimi. Nam omnes Princeps conseruandæ & augendæ religionis, promouendæq̃ & excitandæ in hominibus uirtutis gratia, non tantum re, sed autoritate etiam rei defendendæ, atq̃ Reipublicæ in sua ditione opitulandi donatos uult, aut religiosos conuentus, aut uiros de Republica benemeritos. Illi enim dum beneficium ab eo acceptum cognoscunt, suisq̃ similes esse student. sunt ueluti manus & adminicula, quibus cæteros homines agit, atque sua potestate uti facilius potest. Talis est nobilitas, de qua iam dixeram: quam an melius sit esse diuturnam, & in liberis locum habere, an in benemeritis tantum, agrè possis iudicare. Posteritatis causa nos longe plura quàm nostri suscipere, certius certo est: atque maiori studio teneri augendi conseruandiq̃ rem posteritati nostræ etiam profuturam, quàm si nostra tantum tueremur. Eam ob rem & maiori studio Reipublicam colimus, & defendimus, quàm si hic simus temporarij, nobisq̃ solis uirtutis gloriam habeamus, non item posteritati relinquamus. Longe ergo regnat tutius qui auitam, quamuis falso nomine paterna gloria utentem nobilitatem habet, quàm qui ex infimo loco petitam & ueram. Nam uera ista uix egit radices quum euellitur. Illa in immensum industriæ, opum propriarum atque auitarum beneficio, qui Reipublicæ neruus est, creuit & consistit. Habet ergo hæc nobilitas & iudicis ponendi licentiam, tribus generibus distinctam. Nam quidam coërcere ut alijs iudicibus reddant fontes, non punire uerberibus mulctare uè possunt, alij & coërcere, & multa præfinita aut arbitraria uel uerberibus, afficiunt, alij & coërcere & morte plectere, aut proscribere loco suæ ditionis possunt, uel perpetuo exilio uel temporario multando: quibus in iudicijs, appellatiōibus semper succurri debet. Verum id summopere cauendum, ne suo arbitratu data à principe autoritate abutatur, dum id credit suum quod suum non est, sed à principis potestate pendet. Nam facile omnes homines & præcipuè autoritate donati, insolescunt, sibiq̃ multa permittunt, nisi continua uirtus & iusti amor illos retineat, aut legum metus præsensq̃ pœna coërcet. Inter medios nostros iudices quosdam esse oportet summos, & in summa dignitate, autoritate, societateq̃ constitutos, quibus præsit aliquis autoritate summa dignissimus: qui præcipuè de appellatiōibus, iudicumq̃ inferiorum erratis iudicent, statuantiq̃, & à quorum sententiâ prouocare non liceat, ne sint lites æternæ, nisi principis placito (quod agrè & cuiusdam utilitatis publicæ gratia uix debet fieri) aliquid contra statuatur. Nam princeps suam Reipublicam evertit, qui dignitatem & autoritatem iudiciorum imminuit, litesq̃ æternas creat, dum à simili sibi succurri magna-

tes permittit. Quotquot sint infra illos medijs, parum interest admodum, quum ab illis ad hos prouocari possit, seu primò, seu secundò, seu tertio, nil refert. Mediorum primi, poterant summi dici, eo quod ab illis prouocari non possit, nisi aliquando illorum sententiæ retractarentur, & ius in contentione curiarum ad inuicem audirent in priuato & magno consilio: quod quidem illorum non minuit auctoritatem, quum in re sua nemo possit esse iudex. Id unum notandum est, quod in rebus religionis sua etiam est prouocatio ad summos religionis antistites, dempta causa sectarum de religione recepta ambigentium: quæ quoniam ad Reipublicæ perturbationem tendit, propterea ea probata, uel leuibus indicijs, & testibus etiam infamibus, iudex ciuilium causarum ius de ea dicit.

ALIA IUDICVM PARTITIO. CAP. XXI.

Iudices omnes sunt aut capitalibus iniurijs uindicandis, aut ciuilibus controuersijs, aut utrisque terminandis positi, instituti uel, inq̄ uno loco atque negotio ius habent, aut in omnibus. Sunt ordinarij, aut subsidio missi, deq̄ re priuata aut publica fisci uel cognoscunt. Criminis persequendi, publicæ uel iniuriæ uindicandæ, prima ratio est, nam eam ob rem primum principes sunt electi, atque è publico sustentati, ut ius, si quid iniuriæ fieret homini ab homine, redderetur, est enim longe leuius in rebus peccatum, quàm in corpora: nec piaculare fuit in eas deliquisse, nisi in furto & spontaneo nocumento, quod quidam morte, quidam quadrupli pœna, alij alia multa punire soliti aliquando sunt. Lacedæmonijs fuit aliquando in gloria, nisi deprehenderetur, tum cautiore ad res hostium diripiendas, tum ad domesticas conseruandas attentiores. Crimen uero capitale, non tantum in hominem cui fit fieri certum est, sed & in suos omnes. Multæ quidem iniuriæ in opinione sunt positæ uariarum gentium; quæ aliæ in nullo loco, aliæ etiam in honore ponunt. Verum ullum hominem (præter hostes, aut si quos impune recepta lege licet) interemisse aut ueneno; aut telo, aut consilio, seu quacunque fraude necasse, petisse uel, nusquam omnium gentium licet. Porro iudex in pœnis expetendis legum præscriptum & opinionem, pro pace publica receptam sequi debet, idq̄ se uere in peccare solitos, maxime superstitè appellationis beneficio. Alioqui summo iudici æquitas summo iuri præferenda est, causaq̄ moderanda τὴν ἐπισημίαν. In secundo loco sunt qui controuersias dirimunt, quæ de rebus habentur. Potest & iudex ad utranque cognitionem constitui, horis statis, quum aut causarum paucitas, aut iudicij penuria est. Ne uero sibi multa permittant iudices, aut licentia, aut negligentia munus contaminando, sunt à principe dati, aut dari debent ipsis custodes auctoritate summa, ut iudices aut aduocati, aut procuratores earum rerum, quæ ad Reipublicæ conseruationem faciunt, curam habentes, atque adeo custodum custodes, sine quorum auctoritate nil quod in fiscis aut naturæ dispendium uergat, statui potest: quibus rogantibus aut obstitentibus, in huiusmodi rebus est parendum ut principi, alioqui ad principem possunt ipsi referre. Ad hoc munus multæ Resp. censores habuerunt, aliquæ magistratibus functos accusare, cuius uolenti permisere: quæ omnia ad retinendos in officio iudices inuenta sunt, ueluti summe auctoritatis oculi. Vbi autem non sunt multæ lites admodum, aut rariores iniuriæ, iudex quidem potest multis in locis ius dicere: uerum si sint res compositiores, ne uel alter alterius

authoritatem impediatur aut perturbetur, statas & fixas esse omnium sedes opus est, iusque unumquemque certis in locis & temporibus præfinitis dicere, reddereque opus est, alioquin res fuerit in summa perturbatione. Habent ergo suas sedes ubiuis terrarum, quas nec egredi, nisi impetrata à uicino uenia, nec relinquere debent: in quibus etiam nullus, nisi summus magistratus aut principis authoritate, ut illic ius dicat donatus, potest iudicis fungi officio. At quoniam potest aut iudex ipse morbo, aut rebus quibusdam necessario præpediri, ut quum non frequenter ad maiora iudicia satisfactorius adit, opus est prospicere, ne destituta sedes maneat. itaque aut à principe constitutus, aut ab eo ob probitatem delectus esse debet, qui ius absente illo dicat. Verum peccatum est iam grauitur in hanc rem, à Gallia Republica. Nam qui olim muneris exercendi gratia stipendijs amplissimis erant donati, nunc quidem prætores in singulis prouincijs ea percipiunt iudicandi planè imperiti, munusque in suppræfectos, uiros quidem doctos & bonos, sed tenuiores & minori salario, quam ad iudicis innocentiam sordescere fugiendas sit satis, omnino reijciunt. Quod sanè esset summopere fugiendum. Nam inde prima mali labes, & delictorum causa oritur, in ipsis iudicandi arbitris. Quoniam autem in singulis prouincijs esse solent aliqui nebulones, prædones, latrones, qui totas regiones infestent, atque sine sedibus ut nomades, uagi, modò huc, modò illuc conuolant cum iniuria summa popularium, quique non facile à statarijs iudicibus possint coerceri atque deprehendi: altero genere iudicum etiam errantium fuerit opus, qui errores ubiuis terrarum prosequi, apprehendere, atque in quocunque loco fuerint capti, adhibito iudice prouinciæ, aut prudentibus aliquot hominibus illis capitalem, aut quam delictis meriti sunt poenam statuere, atque exequi sine prouocatione possent. Res uero priuatas hi non attingunt, nisi forte ne torpescant, lites aliquando iudicibus statarijs præparant, aut rogatione partium, de quodam facto uerum eliciant, iudici exhibendum. Ob orientibus porro nouis morbis noua remedia sunt conquirenda. Solet enim fieri ut uersutia hominum, aut etiam iudicum negligentia, aut utraque causa (nam quo magis homines coercerent, eo magis anguillarum more labi student) litium tam criminalium quam priuatarum ciuilium uel immensus poenæ numerus oboriatur. Ad hæc homines nequam, quo magis perquiruntur ad rationem uitæ reddendam, eo peruicaciores esse solent, atque iudicijs, utpote conscij sibi, minus obediētes. cui uitio ut medeatur Princeps, suprema uel iuris dicendi potestas, deligere ex confesso maiori ordinum optimos uiros debet: aut si ex curijs iudicum non possit ob numerum, authoritate quosdam donare, qui regiones illas eant malis hominibus purgatum, atque litium multitudini finem, ut breuissime fieri poterit imponant, idque pro ratione rerum, altero tertio aut quarto quoque anno faciant in singulis prouincijs. Nam ita & terrore & poenis & remedijs orbi medebuntur. Factio præterea & affectio quædam non raro esse solet inter ipsos iudices, prouinciarum aut locorum munerumque uariorum, qui quo plus authoritate ualent & opibus, eo magis solent esse gratiosi: quos ideo ius dicere in rem suam, aut suorum nulla sapiens Respublica pati solet, nullum ius permittere. unde fit ut beneficio principis plures à iurisdictione, aut cui subsunt, aut in qua litigant, ob aduersam iudicum gratiam eximantur: atque delegatos, ut aiunt, iudices habeant, qui in ea tantum causa ius ibi dicere tantum possunt. Omnibus sceleribus aut Reipublicæ perturbationibus litibusque, quæ in hominum

num priuatorum aut autoritate donatorum, etiam ipsorum conuentuum rebus oboriri solent, iudices constituti aut constitui ita possunt. Illi nobis supersunt, qui de rebus fisci agant, uindictentq̄. de quibus tum demum erit dicendum, quum appendices iudiciorum descripserimus.

DE IUDICIORVM APPENDICIBVS.
CAP. XXII.

Appendices uero intelligo eos magistratus, dignitates, munera uē, sine quibus aucta & diutius durans Respublica ægrè possit consistere. Nam noua Respublica, & nondum longo usu auctæ formataq̄, aut antiquiores quidem, ignaræ uero scelerum, ipsis carere potuere, aut nondum cognitis uitij, obortis uē, aut ignoratis remedijs. Nam maior rerum cognitio, prudentia maior, rerum copia affluentior, bona quum animi, tum corporis, tum fortunæ, quum sint in hac uita secundum uirtutis opinionem, summum bonum, summopereq̄ ideo ab omnibus expeti solitum: si tamen iusticia & moderatione externarum rerum usus destituetur, proculdubio uitiorum omnium sunt fomenta. Parum itaque ab adolescentibus Rebuspub. olim peccabatur, ob rerum ignorantiam & tenuitatem. Nam sollicitudo ad necessitatem tantum tendebat, non item ad gloriam & opinionem: cuius exemplo carebat, solebat procedere. Homo enim hominis simia est, & tamen hæc moderata appetitio est summo usui, si modus in rebus adsit, qui in animo, non in rerum copia poni debet. Egent uero iudices tribus hominum generibus. nam alij principijs causarum, alij medijs, alij finibus rerum constitui solent in his rebus exequendis, in quibus iudex operam suam impendere ægrè potest. Sunt enim, aut esse debent, qui homines facinorosos, aut in ipso facinore deprehensos, aut quæstione, testibus, iudicijs, coniecturis, confirmata in culpa esse notatos, apprehendere iniussu iudicis possunt, atq̄ ad tribunal sistere. unde eos apparitores, quod apparere reū iudici facerent, Latini dicebant: alijs uiatores, gallicæ curiæ seruientes, quod sint iusticiæ ministri, nuncupant. Eodem iure sunt uigiles ubiuis gentiū. Nam quia maxima nocendi potestas est in nocte, ius est illis quoslibet aut hora insolita prohibitaq̄ oberrantes, aut crimine admissio, aut ad excubias sine tessera accedentes, aut si quod habeatur in uitio facinus in quauis Respublica cōmittentes, uinculis coercere, iudiciq̄ repræsentare. Sunt & quæstores non parricidij tantum, sed & sceleris cuiuscunq̄ grauioris admissi, qui loca adeuntes quæstionem habent, aut eo rogante qui læsus est, aut iudice iubente, aut etiam ex officio lites & quæstiones iudici præparant. Ille uero cognitio causæ meritis, aut citari, aut præhendere reum statuit, (nisi sit graue facinus, aut sit fuge periculum, permittitur citatio) cui si non paret ad diem dictam, aut tempus præscriptum, aut proratione iuris & causæ prorogatum, aut in uinculis concludi iubetur, aut sententia absentis dicitur. contumaciæ enim reus est. Olim licuit in omnibus Rebuspub. facinorosos in ipso delicto deprehensos, cuilibet arripere, adq̄ tribunal sistere. Ea nunc iure gallico tantum potestas permessa est quibusdam, ne calumniæ mutua esset locus, atq̄ iniuriæ. Verum in publica iniuriâ patere latius id debet, ut quisq̄ sit uindex. Nec etiam Romani in sceleribus id mittebant tantum, sed etiam in ciuilibus cuilibet fiebat potestas, reum suum in ius uocandi præsentem te ste uno, quem ipsi eximere nulli licebat: ut nec ab apparitoribus, qui eam demum Respublicæ operam dabant, ut qui uocati in ius uenire nollent, cogerebantur, ab

illisq̄ susterentur. Verum sius cuiq̄ ferè mos est. Viatores enim possunt institui & perpetui & temporarij, & in rem resq̄ præfinitas, atq̄ rogatu litigantium in ius uocare, facinorososq̄ coercere, seu sponte, seu præcepto iudicis parentes. Id omnibus pacis publicæ gratia debet esse commune, ne latius eorum ius pateat, siue in ius uocant, siue pignora capiant, siue facinorosos perquirant, quàm pro uincia iudicum, quibus subsunt. Nec enim possunt hæc in alterius ditione exequi, uenia non impetrata, nisi ea sint auctoritate, aut à principe pridem concessa, aut ad id negotij tantum permessa, ut ubiuis possint officio fungi. Libello itaque, aut actoris rogatu, aut iudicis iussu, reo oblato, uicq̄ eius in ius uenire iusso, iudex capita causæ ibi cognoscit, referente uiatore, atq̄ inde probationum adminicula sibi à litigatoribus exhiberi petit. Inde sunt in usu ob hominum imperitiam (ut aiunt) patroni & procuratores, qui iudici facta & merita causæ exponunt, suntq̄ in media lite in usu. idq̄ in iam deprauatis Rebuspub. Quum uero quicquid iuris est, prætor ipse aut per se, aut ex instrumentis actis uè, aut ex uerbis litigatorum necessariò compræhendere debeat, quæ ad causæ cognitionem faciunt, posset sanè illis adminiculis carere, atq̄ quemlibet per se dicentem audire: ob id plurimæ nationes carent illis hominibus, iudicijq̄ ea æstimanda relinquunt, quum patroni ipsi præter quendam ordinem & licentiam uerborum nil addere ad causam possint. Verumenim uero in eo iudicio, absentibus ubiq̄ debet per illos homines succurri, pariter & lingua captis, foeminis, pupillis, ineptis, mente captis, & qui eo uitio laborant, ut ius suum explicare, aut animi sententia, quid uè iuris habeant, nequeant: quorum causa etiam institutos aduocatos primum puto, quemadmodum sunt etiamnum in multis rebus publicis, qui ius pro reis etiam maximi criminis dicunt. Procurator itaque, quæ agenda pro usu iuris ciuilibus sunt, aduocato aperit: hic scriptis uel uoce iudici exponit, rationibus additis, quæ ex gentium iure peti solent. Non infrequenter etiam iudices iudicibus lites præparant. Possunt uero omnes iure Romano admitti ad procuratoris munus, præter minores, mulieres, furiosos, infamia notatos, atq̄ religionibus adscriptos, qui in rebus sacris possunt esse aut procuratores, aut syndici, & si qui legum ciuilibus opinionibus ubiuis eximi solent, possuntq̄ aut in negotium unum, aut in omnia constitui, ad quoduis tempus. Si uero aliquis gerat alicuius res sine mandato, gestor negotiorum dici solet, non procurator. Si mandato, uerbo, aut literis, aut denunciatione iniuncto, non ut procurator adiri solet à iudice, quod satis inique constitutum uidetur. Nam unumquenq̄ audiri aut præsentem par est, aut per amicum, mandato uè institutum. Verum multorum aliorum opibus inhiantes periclitarentur. Eam ob rem præstat eos in Reipublicæ dispendium alere, quàm tollere. Superfunt nobis, qui post decisam causam iudicibus adsunt, ueluti dictata: cui rei præest scriba, primum dum interrogantur partes, aut referuntur causæ merita in criminalibus. in ciuilibus autem dum iudex dicit sententiam transcribit, & ueluti codicillos facit: quæ postea iudici monstrans, cumq̄ eo conferens limat, atque inde libellum instrumentum uè iudicati edit, eiq̄ cui iudicatum est dat, quod instrumentum ut robur legum habeat, oportet & sigillo principis, aut eius sub quo ministratur ea iurisdictione muniti, cuius demum effectus debent consequi. Nam frustra ius diceretur, nisi & in rebus consequi postea effectus solerent. Nil itaq̄ abs quo ius dicebatui iudicari uè, quin statim excipi à scriba, atq̄ in diarium saltè aut instrumentum libellum uè, si res poscit, debeat. Quum quis monitus iudici non obtemperat,

non

non potest dolo carere. itaque aut qui in ius uenire iubet, aut alius qui à nostris aut hostiarius aut commissarius dicitur, cogit ut pareat reus, idēq; uel aut pignori bus ad rei aestimationem captis. Vbiuis enim gentium qui saltem de suis rebus iudicio cōtendunt, ita res componi solent, ut iudicatum solui fieri uel expediat, alioqui & principes & iudices frustra instituerentur. Verum hæc de iudiciis, eorumq; ministris. Cætera sunt in opinione posita,

DE MILITARI ORDINE ET AVCTO-
ritate. CAP. XXIII.

Nunc paucis illi qui ad propulsandas externas iniurias sunt instituti, nobis tractandi sunt: quoniam non ad iuris ipsius cognitionem, sed non infrequenter ad eius euerisionem faciunt. Quamdiu res fuerunt paruae admodum, nondum aucta opinionibus ambitione, cumq; non late pateret rerum pub. principum uel ditio, proculdubio princeps & sacris præerat, & iuri dicendo, & externae iniuriæ propulsandæ. Nam & raræ lites atque iniuriæ, paucae religiones, non usque adeo multi hostium insultus, nec formidabiles tunc oboriebantur. Verum quum ea potestas fuit diuidenda, religionis quidem apex potuit quod ad summam potentiam attinet, retineri à principe: iudicia ob crebriores lites alteri fuisse permittenda, ut docuimus. Vis et armorum potentia in unum principem est collata. Ea potestas trifariam diuidi debet, in intestinam, externam, aut mixtam. Nam seditiones ciuiles motusq; popularium, ne in ius dicentes, aut principem insurgant, sunt compescendi maiore quidem quam iuris uel, Sunt & aduersus hostes uires comparandæ. Sunt & in utrumque usum constituendi, quum princeps ubiuis esse non possit. Veluti in limitibus regionum, ubi ob uarios rumores uicinorum principum, parum constanti animo & fide esse solent populares. Hunc itaque custodem (nam ita Plato uocat milites reipublicæ custodiendæ institutos) oportet esse principi fidelissimum, reipub. amantissimum, prudentissimumq; quiq; animos eloquentia non secus atque armis possit agere corpora, & in suam trahere sententiam, inq; principis sui fide retinere, atque contra hostem quamuis uicinum & amicum pro principe potentia arma sumere. Quod ut faciat magis ex animo, ne illecebris fortunæ (ad quam uos inclinatos & natura & necessitas & opinio reddidit) ab aduersario sollicitetur, opibus in medio regno constitutis eum donare debet princeps, aut diuitem mediterraneum statuere, ne facile fidem hostium sequatur. Nam opes & iam parta res retinent hominem in fide, si quid aliud: nec fides ulla sine re usquam fuit diuturna. Itaque fidem, alienam spem sectando tantum, atq; incerta petendo, dum certa relinquat, nemo facile irritam fecerit. Qui pauper est, nisi amore suorum iustiq; teneatur uehementer, uenalis sanè est. Id est commune omnibus militiæ addictis, ut sacramento pro usu patriæ & religionis exhibito, in principis fidem, salutemq; iurent reipub. contra quod sacramentum si quid commiserint, exauthorari, atque sacramento eximere ut nequam probrososq; homines decet, quum ob illorum poenam dedecusq;, ut qui in rempublicam grauissime deliquerint: tum ob exemplum dedecoris, cuius natura & opinio nobis timorem incussit. In rebus itaque summis sacramentum illud fidei exhibere debet, est enim ueluti utriusque iuris matrimonium sacrosanctum. Nam dum miles rogatur sacramento, nu-

men aliquod, aut potestas, aut res in opinione posita (cuius autoritas sacrosancta est, atque timorem negligentem sacramenta suo nomine sumpta, incutere debet, soletque) asseri interponique debet, nostramque fidem ita duraturam affirmamus, ut illud uerum esse & diuturnum credimus, uolumusque per quod iuramus, quod si quando negligere contingat, quia testibus non tantum hominibus, sed dijs iniuria fit, & praeterea scelus admissum est, merito ut foedifragi aut poena afficiuntur, aut notantur infamia, qui peierant. Nam nulla gens quae cultum receperit, legesque probet & recipiat, non seruat fidem, quam sibi seruari credit, uultque. Qui fidem ergo soluit, & Deum & homines ultores sentire debet. Sed ad principem redeo, qui quum unus sit non potest satis esse, ut locis omnibus (nisi tantum autoritate) adsit. Opus ergo eum magistratus, duces, tribunosque militum exercitibus illis praeficere, & qui illos imperata facere iubeant, & curent, iusque inter eos reddant. Oportet enim furiosum & Marti sacrum illud hominum genus, iniuriaque inferenda, nisi crebro animaduertas, natum, non legum iudiciumque & prouincialium mansuetudine coerceri, sed a suis statim moneri, terrerique, aut puniri, aut exauthorari. Alioqui enim omnia in licentiam uertant, nil non labefactent, nil sanctum sacrumque habeant. Sunt etiam praeter duces, qui frequenter iusta negligunt, etiam iudices qui fontes plebant, constituendi, non tantum in exercitu, sed & in aulis. Nec enim aliter qui ualent uiribus coerceri possent, nisi a paribus dignitate, sed autoritate maiori, maioribus uel nixa uiribus. Qua in re Turchae nunc rerum amplissimi domini, ob unam rem militarem bene constitutam, mirum est quam sint prudentes, seuerique. Nam si decurio scelus in bello uindicare, ordinem uel aut quae sunt officij seruare neglexerit, atque centurioni innotuerit aut neglexisse, aut uindicare noluisse, loco facinorosi statim decurio plebitur. Pariter si centurio, Chiliarcha, (nam & singulis sunt sua iura) item si Chiliarcha suo duci, omnes poenas luere pro usurei militaris lege lata solent, loco fontium. nec minus miles facinorosus punitur, si postea deprehendatur. Est uero in bello poena decuplo atrocior, quod ubi maxima est delinquendi occasio, illic supplicium maius grauiusque esse debeat. In mediterraneis, ubi statarij sunt milites, opus potius iudicibus quam ducibus, utrisque in duobus alijs ordinibus. Omnes uero quum sint aut equites, aut pedites, pro principum arbitratu solent muneri committi. Verum id longe certissimum est. denos decurioni, denos decuriones centurioni, denos centuriones chiliarchae, denos chiliarchas duci: duces demum omnes ei qui curam totius exercitus habeat, nihil refert si alio numero constituentur, modo possint ab uno facile tractari. Ita fit ut si quid sit faciendum, statuendum uel, statim a summo ad imum praecipia perueniunt, statim ad conciones ueniunt, imperataque faciunt. Hi ergo tam ob intractabile genus, quam quia parum sunt militiae munera iudicibus cognita, tum quod alterum genus alteri exosum esse solet, iudicia propria habere debent, alioqui ultio potius quam aequitas obseruaretur. Ideo & principes solent suos familiares domesticos certis tribunalibus addicere, ne alibi praepediti (ut aiunt) a principis famulatu absint. Verum opinionis ista sunt. Nam unicus iudicum ordo, quicquid est sceleris, cognoscere sine delectu atque personarum ratione deberet, uiresque ad coercendos etiam maxima turba &

autho-

authoritate fultos, in promptu habere ubiuis terrarum, In aulis uero & exercitiis, quæ ueluti sunt ciuitates effrenes, oberrantesq̃, opus est eos quos diximus esse, eiusdem generis scilicet.

DE EXPEDITIONE, CAP. XXIII.

Militibus porrò ipsis est prospiciendum, ut tam quæ ad uitæ necessitatem & armorum usum habeant, quàm quæ ad uitæ & expeditionis necessitatem. In primis itaq̃ opus est magistratu, ad id temporis comparato, quo potissimum durat expeditio, cui omnium aut saltem munerum potiorum cura incumbat, eaq̃ authoritate esse, ne quis illius imperio impune repugnare auit, qui primam habeat curam necessariorum, tam ad hominum quàm ad equorum uictum parandorum. Conuehenda ex proximis agris frumenta, uina, pabulum, curandumq̃ ut uiliori precio distrahi possit. Nam dum miles ingenti precio comparare annonam cogitur, operas statim denegat, dum in necessarijs perquirendis occupatur, aut plura cogitur expendere quàm stipendijs accipiat. Nam id est in primis notandum, quòd hoc hominum genus lucri & fortunæ splendidioris gratia, quæstum uitæ dispendio facere studens, nisi lucrum se consequi posse putet, nunquam operas suas exercet liberali animo. Curandum itaque est, ut quàm poterit fieri sit annona uilior. Nec enim ullus princeps est, qui ea quæ uulgo extra artem militarem expendi possunt, militi in stipendijs ponat: & si ponat, nullus miles exponere totos uitæ sudores uelit. Congeruntur uerò aut in unum locum, aut in unam uiam. Si in uiam, ad transitum id fit. Si in unum locum, iam id magna diligentia eget. Si ut aggrediamur præsentibus fructibus opus est, solum quantitas exposcitur: si oblideamur, opus est illis quæ diutissime possint asseruari: ut sunt oriza, milium, farinae tritici, secale, hordei. Nam ubi sunt detrita, non putrescunt facile, quoniam aërem in corpore non amplectuntur. Secundo in loco sunt falsa omnia casei, carnes, pisces. Tertio loco, triticum, ordeum, auena, in eo loco ubi frequenter moueantur, ne pereant concepto aëre. Viua animantia non sunt diutius uiua asseruanda in obsidione, ne illa absumant quibus equi & homines possint diutius uitam tolerare. Præterea sale optime possint asseruari & durari. Nisi enim pabulum affatim suppeditetur, ipsa domi necantur, & non paruo dispendio ali solent. Hæc de obsidione. De instrumentis uero ad uiam, & machinis ad expugnandum aut propugnandum, ea haberi cura debet, ne quicquam in tempore desit: Nam dum miles aut in uia angustijs hæret, aut machinas agere nequit, aut pontem expectat, alia ne quouis ratione moratur, & sumptum facit, & faciendum est tandem summo tumultu quod pridem prospectum oportuit & factū. Itaq̃ fit in ea re summa iactura. Ut uig sint æquabiles machinis agendis, militiq̃ transportando, prima cura est, ut complanatorum adsit copia, uia uero militares, & copijs agendis aptæ, more Romano à popularibus & delectis hominibus fieri debent pontes, si desint. est materia aliunde longe ante conuehenda, & præparanda in locis aptis: unde & peritum regionum perspectorem habere opus est. alioqui si desint ligna, corijs utres instruendi inflandiq̃, quibus miles tranet, qui si satis non sunt, possunt socijs fune remitti. Trabes, dolia, asseres, &c. possunt æstate esse loco pontis, uerum in tyronibus ea ars esse debet. Quum uero nos sumus hostibus uicini, de-

bet

bet ea esse in præfecto diligentia, ut omnia hostium consilia captet, exploratoribusque utatur fidelissimis, ut remedijs qui rebus prospicit succurrat. Nam facile trudemus clauum clauo, si prospicitur. Imparatum etiam festuca terret. Quæ cuius regio sua genera habeat propulsandi & insultandi, non est per singula discurrendi opus. Vnum id primū in quouis duce est, ut sint celerrimi consiliorum maturorū effectus, quod si senserit sibi ab arte sua cauere aduersarium, statim ad aliam esse sibi confugiendum sciat. Proteum enim eum esse oportet. Verum ad prospectorem est redeundum, qui tres more cæterorum magistratum hominum ordines habeat necesse est. Nam præficere quosdam debet ampliori prouinciæ, cui plures inferiores pareant. Primumque curet, neruum belli ad ducem referendum. Nam & uias debet malis hominibus purgatas habere, secundò quæ ad uictum hominum, tertio quæ ad equorum, quarto quæ ad impedimenta sunt, ut quæ ad arma tam hominum & equorum quam totius exercitus requiruntur. Nil uero uetat esse ad uaria munera uarios magistratus. At quo ordine dixi, eos esse nemo negauerit, fit enim in rebus humanis certo quodam consilio, quod ab uno capite tantum pendet, inque multas partes ordinate dispensatur, nam & singulos sibi fidos deliget, eorumque fide iubebit principi, & si quid uitij ab illis admissum, id cõpensare debebit: unde summa in eos auctoritate, quoad coërceat, esse debet. Postquam enim coërcuit, si sunt in uitio multi: si ipse malos elegit, puniri potest, aut luere. Dum enim plures in eodem munere sunt, fit quadam rerum humanarum inuidia, ut mutuo se traducant, iniurias inferant, mutuo accusent, atque loco negotij publici seipos curent, suasque factiones sectentur. Verum sunt nunc comparandæ opes ad utrumque munus, in stipendium uidelicet iudicum, & militarium munerum.

DE PRIMIS OPVM ELEMENTIS,

atque de rerum distinctione. CAP. XXV.

Magna & ingens uarietas inter homines eius potestatis colligendæ fuit, quam concessam uult reipub. capiti consensus hominum. Nam post concessas primum opes principibus unde sibi prospicerent, dum reipub. curam habent, solebant antiqui eas tantum dare creato ad id magistratu, qui ab omnibus id posceret quod æquum erat. Tum ipsa municipia, aut singulos aut plures homines solebant deligere ad militandum idoneos, illisque sumptus facere ex publico consensu. Alij utramque pecuniam colligebant & suam & militarem, iudicibus uero domi dabatur. Quidam & iudicum, & suam, & militarem cogebant: quo semel in usum tracto, cœpere uectigalia una eademque opera porrigi, arbitriumque petendi penes principem esse. Itaque quidam à personis, quidam à rebus, quidam ab utrisque indicationes percipere consueuerunt, sensimque quicquid est, unde aliqua possit haberi utilitas, obseruari cœptum, fiscoque obnoxium factum. Verum quicquid moris fuerit, tria illa genera paulo ante posita omnia comprehendunt. Nam si à personis petas, omnia personæ possident: si à rebus, omnes sunt oculis & sensibus obnoxie: si ab utrisque, idem erit iuris. Resp. primæ censebant capita, atque pro censuum ratione fisco soluebatur, quod ex simplici sacramento sine ulla census descriptione multæ respub. in Germania etiamnum faciunt. Nam quæ sint in bonis singulorum ægre cognoscas, nisi sit uir aliquis tam probus, ut statim apperiat quantum possideat, quæ sanè rara uis est. Ne-

mo enim lubens quod sibi contraueniat dixerit. Quod ex rebus habetur, multiplex est. Nam in terra, aut in aqua opes sitæ sunt. In aquis sunt mobiles & immobiles, aut partim. In terra mobiles, immobiles, se mouentes. Romana respublica, multæq; aliæ ab aquæ compendio, ut sine cuius usu non uiuatur, nil uectigalis captum uolebant. uolebant enim usum & aquæ marinæ & piscationum & littorum maris, & ferarum esse communem, atque occupantis omnia fieri quoad possideret. Ripæ fluminum semper fuere propriæ. A mari ueniunt mercimonia, piscatio, sales. Mobilis res est mercimonium. Ius piscationis, si sit ubiuis pariter, si alicubi coartetur, ut in quodam littore occupato & proprio, sunt immobilia illa, à quibus petitur utilitas: si res sine cuiusdam certi littoris usu fieri non possit, ut sunt sales partim arte, partim natura facti, mediam conditionem obtinent. Nam quatenus res est in solo, est immobilis: quatenus distrahitur, alioq; comportatur, mobilis. Ius fluminum ueluti uia est, & pari iure, nisi quod ad piscationes atinet, quæ in proprijs rebus nunc ferè in toto orbe cultiori & astutiori esse solent, alioqui communis iuris sunt. Aquæ certis limitibus soli concessæ, ut lacus, stagna, pro usu regionis sunt publicæ uel priuatæ. Si quis in suo solo inclusas habeat, eius esse certum est. Ratio littorum riparum uel, nisi aliter iure sit receptum, iura uicinis dant. Potest & aqua fluens in perpetuo esse uectigali, ueluti si traducatur ex suo cursu alueus, inq; regionem quam longe meliorem irrigationibus reddat deducatur. tunc cuius opera factum est quandiu illac utiliter curret, potest uectigal exigere à singulis possessoribus, aqua per unciales mensuras in constitutas horas diesq; concessa: qui prouentus in multis locis est, sed potissimum in Gallia cisalpina, quam Longobardiam dicunt, est multo uberrius. Diligētiores enim respublica, aut principes, Nilos atq; Euripos aut ex montibus corruados in humiliores regiones, aut dioriges ex Pado, Athesi, alijsq; fluminibus in planas atq; æquabiles traxere. Ex rebus commoditate aquarum haberi solitis, quia mercimonia non minus defendit atque tutatur princeps quam quæ solo nascuntur, quamuis aut aliunde aduecta, aut quouis sunt deportanda, tamen uectigal ex illis potest capere, & ex salibus præcipue. Verum in arbitrio principum ista sunt posita. In solo sunt fata, arbores, prata, pascua, syluæ. In satis quiduis leguminum & frumentorum, rerumq; quotannis seri & colligi solitarum, intelligimus. Arbores sunt aliæ fructiferæ, aliæ steriles, aliæ in syluis, aliæ in cædis syluis. Prata pascuaq; quamuis industria iuari possunt, tamen potissimum in naturæ beneficio sunt posita. Syluarum sunt plurimi usus. nam in usum domesticum ignis, instrumentorum, ædificandi, pascendi, uenationis, seruari solent. Hinc mercimonia ex terræ superficie nata, ligno, leguminibus, sceno, fructibus, armentis. Sunt & metalla, quæ sine syluarum beneficio non possunt pura reddi: ob id eorum originem in terræ uiscera, perfectionem in ligni ad decoquendum usu ponemus. Sunt uero aurum, argenrum, stannum, Cyprum æs, aurichalcum, plumbum, ferrum, argentum uiuum, & mineralia cætera, lapidesq; lapilli, gemmæ, & si quid curiosius spectantibus parit nobis natura. Superest genus animalium seipsa mouentium, quæ in capita aut greges relata, mercimonisq; ducta aliò quam in natiuo solo, etiam sunt in magnis opibus. Nos itaq; alia diuisione facillime tam quæ terra quam quæ mari habentur, possumus tradere. Omnia enim sub superficie, aut in superficie, aut partim intra, partim extra sunt. In superficie terræ sunt cuncta animantia terrestria, & aëria, partim supra, partim infra, quicquid terra uegetabile producit. Infra, omnia metalla, aut medica-

menta, gemmæ, & siquid in præcio est. In mari sunt piscationes, nauigationes, sales. Superest nobis pars amplissima opū, longeque ut opulentissima, ita cognitu difficilima. Nam à necessitate orta, si quæ alia in opinionem est omnino traducta, quod quibus potissimum rebus delectari possit aliqua regio, industrii homines præsentientes, nulla habita utilitatis, necessitatis uel cura, modo rem faciant, merces peregrinas eò ducunt, atque si dicere licet, sæpe orbem labefaciunt. Nam homo natura præter proprium loquendi munus, quo differt à ceteris animantibus, id etiam habet, quod peregrina omnia admiratur, ad insolita obstupescit, atque externis inutilibus, potius quam domesticis probatisque capitur. Congeruntur opes etiam alijs artibus, sed tamen ex quibusdam earum rerum quas diximus. Bona pars primorum hominum uenatu uixit, alij furto terra marique commisso, quidam piscuis aut animalibus, alij agricultura, opinione alij, ut qui religiosæ opibus auxere: corporis alij laboribus, alij ingenij beneficio, qui soli mortaliū solent esse in rep. charissimi, atque minime fisco obnoxij. Nam dotes animi ueram nobilitatem, modo in reipub. usum conuertantur, ferè ubique gentium solent comparare. Ab his aut omnibus, aut pluribus rerum elementis fiscus aliquid decerpere potest, in reipub. conseruationem & protectionem. Res etiam quæ desinunt esse alicuius possessoris, aut quæ ueluti postliminio ad fiscum redeunt, principis essent: ut sunt bona proscriptorum, aut qui crimine capitali sunt notati. Quidam in eodem iure bona eorum ponunt, qui aliunde nati, in alieno solo possidendo acquirendo uel moriuntur, non adepta à principe gratia, ut ciues uel populi fundi fierent: quo iure utitur Rex Galliarum. Nam alibi natorum, atque in sua ditione morientium bona fisco iungit, ne sensim plures extranei incogniti irrepant in regionem. Verum ea sunt opum capita summa.

DE QUÆSTORIBVS AERARIJ.
CAP. XXVI.

Quam uectigalia porrigi inciperent, essentque unius aut alterius urbis & municipiorum tantum principes, non erat opus magno, nec multo admodum magistratu ad illa cogenda, quoniam cuiuscunque priuati opes facile principis æquitatis arbitro innotescere poterant. Verum auctis opibus, ditionibusque, siue res sigillatim essent spectandæ, siue soli æstimatione, siue hominum potentia, opus fuit primum census, facultatum, rerumque arbitro, qui indicta à principe summa, imperataque in quamuis prouinciã, diuidat, consideratisque diligenter omnium locorum opibus, partes maioris expetitaque summæ distribuatur, secundum urbes, uicos, hominum conuentus, pagos, in id quod facere possunt condemnando, qua indicta, opus est municipali magistratu, qui accersitis rerum particularium peritioribus, secundum uires ab illis expositas, æquam soluendorum partem imponat. qua in re mirum quantum sibi permittant hi, quos Galli electos uocant. Summa iniquitate alios qui muneribus corrumpere eximunt, alios grauiter opprimunt, nisi ab utrisque acceperint. Municipales quæstores coacta à priuatis summa, quæstori prouinciali accepta ferenti chirographis & testibus exhibet, ille summo quæstori, qui in ærarium refert: aut in eos usus quos princeps statuit, impendit. Quibus in rebus ne fraus subsit, ægre perspicitur. Tamen antigraharis ubique esse debet, inque diarium referre, quicquid est acceptum ab ipsis quæstoribus. Et ne quid unum & quæstores, & antigraharij delinquant, opus est magistris rationum (quos ubique esse decet) qui accepti &

& impensæ rationes discutiant, atq; in reipub. tabulas referant. At quum aliquid quod fisco erat acquisitum, Rex, Princeps uel dono dat cuiquam, ut confiscationes, aut si quid aliud est, oportet etiam id inscribi rationibus poscentibus, qui à thesauro sunt, quibus Respub. non pauca carent. Nam satis est rationi omnes esse obnoxios qui fisco debent, aut qui ab eo accipiunt. Verum hæc res adeò lubrica est, ut uix possit ullis uinculis coerceri. Seu ergo inductiones, quas tales uulgò nuncupant, sint personales, id est æstimationem facultatum etiam occultarum sequantur: seu sint reales, id est solum & res apparentes, is ordo seruandus, quemadmodum & in re militari. Quoniam uero is est cibus reipub. opibus ualere: & quia de principis arbitrio nemini priuato licet disquirere, ista dilationem, ueluti & uenter, non patiuntur. pignoribus enim captis statim quicque cogitur, atque corpore si de multa agatur, coartari solet, ut uel pereat, uel ab amicis solutione liberetur. Quæstores itaque isti sunt rerum statarum. Idem ordo est, si quicquam ab alijs ordinibus expetatur: quod semper est factum à religionibus, quum in immensum ditatae sunt. Nam opes quouis modo habeantur, opes sunt, reiç publicæ utiles, fiscoç si egeat obnoxia. Alioqui omnia sacris adscribere liceret, rempublicamç destitui. His quæ casu fisco obueniunt, oportet etiam suum quæstorem esse. ueluti quum multæ, quibus suus est quæstor, sunt recipiendæ. Ea munera quæstiosa, quæ non sunt iudicijs admixta, defuncto possessore ad reipub. fundum redeunt, rursumç uenundari solent. Sunt & uectigalia, quum quiduis mercium agitur aut uehitur statis in locis. Inde enim rempub. quæ illas tutatur, capere potest uectigal, demptis his sine quibus commode uiuere non licet. Nam quisque soluit quod fiscus coepit: nec mercator quæstuosus soluit, quod statim ab emptore recipiat, ob id est reipublicæ incommoda ea uectigalis pars. Ne mercatorem abigas, modo res adferat reipublicæ utiles. Liberum distrahere finito. Si inutiles distrahit, uectigali multato. Quum abs te necessario capit quo eget, tunc multato, non adeo ut suo lucro priuetur. nam non accederet, sed ut illius fias particeps. Caterum ex re qualibet lucri bonus odor, atque secundum opinionem tyrannidemç principum uaria indies excogitantur exactio-num genera. Nam quidam, ut Turcha, etiam corpora tenuissimorū hominum, addictorum persuasioni Christi, & Mosis, in uectigali esse uoluit, quod quia persoluere non possunt, aut corpora detinentur, aut à municipalibus liberantur, si sit stata annua uel summa. Millies mille in suam sunt colligendæ pecuniæ, uia indicis, & militis alendi prætextu. Verum quia hæc misera uitæ conditio, quosdam indies tollit è medio, quosdam procreat, oportet ita magistratus constitutos esse, ut summi quidam, quidam medijs, quidam sint infimi. Maximi à principe, medijs à maximis, infimi à medijs pendent, in indicijs & milite parando, iubendoque. In quæstoribus imperata distribuendo, distributæque colligendo, referendoque. Nam nisi refers, nil rerum agis. Hæ sunt personarum rationes, ordines, atque munera, quibus in bene constitutis rebus publicis est opus, ex quorum autoritate pendet, tractatur uel, quicquid in iure oboriri potest causarum. Ius suum consequendi, & res sibi seruandi, lex una ubiuis gentium est. Sed quia actionum formulis solet quæuis regio uti, non tam certa methodo possent quæ ad praxim attinent, quàm quæ ad theoricam spectant, tradi. ideo est ad uulgarem usum remittenda ista tractatio. Satis enim fuit istis elementis explicuisse,

se, qua ratione aut noui populi possint à principe regi & informari, aut qua arte ubiuis terrarum retineantur diuturna imperia.

DE ORBIS CONCORDIA

LIBER IIII. DE FALSARVM PERSVASIONVM AD VERAM CONVERSIONE.

QVIBVS ARTIBVS SIT OPVS PRINCIPI
religionem mutaturo, & ueram fidem falsæ substituturo.

NX omnibus notionibus, quibus animus noster mouetur, nulla aut ægrius admitti, aut cum maiori difficultate relinqui solet, quàm quæ de religione habetur opinio. Et uix unquam contingit, nisi aut summa uis, aut diuturna diuersa instillandi opera, ut sine sanguine, aut rerum mutatione possit omnino alterari. Ideo Plato suadet in Legibus, nõ esse temerè mouendam de Deo recepto in quacunq; repub. persuasionem. Contingit enim, si parum prudenter princeps, seu quiuis alius animos uetusta soluat, antequàm recenti religione liget, ut popularis concordia & uinculum commune labefacietur, ægreq; aliam admittat etiam præstantissimam populus ueteri solutus. Id uero contingit multis rationibus, ad quas diligenter attendere debemus, antequam altius pergamus de adulterinis profligandis, & uera substituenda tractare. Superiori libro demonstratum est, omnibus hominibus esse cõmune, ut & si qualem Deum habere debeant, ignorent, omnes tamen habendum censent. Quod ipsum ex gratiæ cuidam referendæ occasione omnibus à natura data proficiscitur. fieri enim non potest, ut animal istud sagax, rationisq; plenum, à natura rerum omnium egenum, & ueluti expositum ad omne miseriarum genus, quum totam hanc rerum omnium machinam ad eas misérias compensandas & profligandas sibi comparatam cognoscit, non agnoscere tantum datorem muneris percipiat, colatq; quicquid à parentibus loco Dei haberi audierit. Ad gratiam & ueluti compensationem accedit ætas tenacissima, & quo semel, ut inquit ille, imbuta est, odorem diutissimè seruans: quæ ipsa consuetudini ueluti secundæ naturæ se tradens, falsa perinde ut uera postquam semel recepit, mordacissimè retinet, & tutatur: ut nil uerius quàm quod à parentibus accepit, credat. Quanto uerò falsior ubiuis gentium est de dijs opinio, tanto ardentius omnibus artibus (id suadente Satana, falsæ persuasionis opinionumq; malarum auctiore) illam sacrificuli retineri, & omnibus probari debere contendunt. Quod uel istis argumentis patet. Vir bonus & sibi bene conscius, sua contentus conscientia, nec sua uenditare, nec alienum de se iudicium magni admodum pendere solet: quod à uerbis hominum nil in rerum natura mutari sciat, ueramq; laudem à bonis tantum expectandam & fugiendam, ut solida accedat nouerit. Facinorosus & sibi malè conscius omnia de se dici putat, seipsum effert, prædicat, ingerit, ut quam sub pectore uulpem gerit, probitatis à suffragijs emendicatæ opinione tegat. Hinc uanissimos homines sua uenditare, & aliena eleuare quotidie cernas. In religionibus falsis planè idem est. Ideo ambiguus responsis eludebant, & omnibus uidebantur satisfacere. Quod antiquitas dum uocauit Apollinem *λογίων*, & deorum parentem Saturnum *ἀγκυλομήτην*, innuere uoluit,

uoluit. Accedebant tripudia solistima, auguria, extispicia, diuinationes, inuolucra illa, quibus & sapientibus & plebeis imponebatur. Si quis uero contra hiscere ausus fuisset, morte plectebatur. Id enim habent falsæ persuasiones, ut quam malè suasæ sint, uelint se omnibus ingerere, gladio præsentem sint probandæ, de illis pœna capitis disceptare nemo audeat, ut metu saltem & silentio probare uideatur, qui contra eas metu mortis ne hiscere quidem audeat. Qui sunt ergo imperiti falli à uero discernendi, eo uehementius falsis religantur religionibus, quo magis instatur à sacrificulis & earum sacerdotibus, ægriusq; illis medeare. Nam habent credulitatis principia cum bonis communia, ætas accedit, consuetudo cogit, instat falsitas. Quo fit (nemine talia curante aut considerante) ut uerum parum latè pateat: fallum se ubiuis ingerat, uigeat, probetur. Satis enim habet quiuis princeps, retinere populos pacificè, & ea quæ ad fiscum pertinent, in rem suam, iuridicam & militarem impendere. Miles uix ullis legibus profanis uel sacris retinetur. Iudex uindicat iniurias, dubia, lites, & iurgia soluit. Populus mysteria non capit. Vnus sacer magistratus curam religionis habet: quam uel perditissimam, quia ex ea quæstum capit, nunquam mutari patitur: cõcitat plebem, ad futuram fatis pestem minatur, clades prænunciat, quibus rebus percellit ferè omnium animos. In consternatione autem animi, uix ulli superest liberum de rebus iudicium. Et si quis etiam liberè & incorruptè de rebus iudicando tum audiri uelit, in discrimen ruat necesse est, atque præsentem mortem lubens subeat. Mortem uero quum natura timendam docuerit, nemo spontè nisi diuino actus spiritu, & omnino immutatus, quales testes Iesu Christi fuerunt, subire uult. His igitur diligenter perpensis, reipub. moderator sensim & sine magno hominum confesso, proceribus primis communicare quæ mutata uelit in repub. suasionibusq; & leni captatione suadere debet, quidq; in rebus religiosis mutandum censeat. Quod ubi probauerint (nam si omnibus displicet, aut expectandum suadendo, aut cogendum, quod postremū parum tutum est regnanti ex alieno arbitrio) tunc & summi iudices sunt etiam cogendi uarijs in prouincijs: ut, quum tale quicquam, quale uoluerit princeps, concionatores suadent, etiam suadere sensim uolentibus permittant. Sunt uero tertio loco, & iam alienata utraq; & procerum & iudicum potentia, ne eorum factionibus adiuti conantibus obsistant, uocandi pontifices, summusq; cogendus uelit nolit, ut illa quæ optima probauit, & doctissimorum consensu examinauit princeps, suadeat, aut suadere permittat: nec uerbo quidem obsistere illis audeat, qui à principe docendi gratia sunt missi. Debet autem deligere ad suadendam ueram fidem uiros idoneos, & omnibus artibus, quantum fieri poterit, sed potissimum in ueræ religionis placitis exercitatissimos: ad soluenda autem falsæ obiecta, ex philosophia instructissimos. Qui quum pauci haberi possint, totas regiones sacrosanctissimi, inuiolatq; etiam si sit opus custodia peruigili seruari, peragrent, & uolentes ueræ religionis placita probare initent, cæterum libertatem credendi cuiuis relinquunt. Nam quod uifactum est, uix unquam ad frugem proficiscitur. Ideo uera religio uetat, uim cuiquam recto constantiq; iudicio fieri: & improbat, si quis uif imprudenter ad actus ad ueritatem fuerit. Animos enim liberos uult Deus. Potest quidem, si qui pauci infideles sint inter multos, & ab illis labe in multitudinem proficiscitur, illis dies constitui, quo aut uolentes in persuasionem transeant, aut nolentes excedere regione cogantur: ne ex putridis membris paucis labe in totū corpus serpat, perniciemq; adferat. Hæ sunt

principis artes, quibus nullo planè dispendio, summo cōpendio & facilitate possit sine tumultu & sanguine uerum subditis suadere. Visiones uerò & somnia principum, ubi uero consentiunt, sunt ab illis loco reuelationum habendæ, falsum illis exhibendum, uerumq; confirmandum. Nam quamuis iam antè uerū uerum fuerit, & falsum falsum, tamen dum beneficio hominis in autoritate positi illud repetitur, ueluti nouum à plebe pendente ex autoritate creditur, & facilius longè etiam falsum ab autoritate probatur, quàm uerū ratione ab humili homine demonstratum. Quid ergo principem non suasurū ueri putemus, quū à sola autoritate falsum suadere possit? Debet uerò ante omnia coactō ex uera religione præstantissimorum hominum numero cōclusiones in breuia axioma ta reductas habere: & si possit fieri, etiam scire, mandareq; memoriæ, ut ab eius ore etiā magna autoritate seu sacra seu prophana homines possint audire, que docti & professores sint suasuri, persuasuri & confirmaturi. Eas cōclusiones amplissimè primo libro attuli, suasi, confirmaui, quæ de uera religione suasuro sunt necessariae. Inde peti possunt.

QVI BVS MODIS CITRA CVIVSQVAM

*offensionem sit uera fides prædicanda: deq; eius officio, qui curam emendandæ,
aut omnino euertendæ falsæ persuasionis suscipit.*

Oportet eum qui à principe munus ueritatis suadendæ suscepit, non minus earum rerum quas aduersarij ueritatis probant, quàm ueri ipsius periculum esse. Nec enim tantum docendum & confirmandum uerum est, sed & obiectiones falsæ sunt soluendæ, diluendæq; argumenta. Quod nisi collisione locorum falli fieri nequit. Adhæc uidendum, ut fiant omnibus omnia, id est ita se illis accommodent, quos edoctos cupiunt, ut à probatione eorum legum incipere uideantur, quoad attentis factis tandem, elicitisq; conclusionibus, aut nostra confirmemus, aut aliena parum firma ostendamus. Summopere uerò illud est obseruandum, ut quod exosum aut improbatum populus habet, illud ante quā eius descriptio sit diligenter tradita, non nominetur. Nam id nos suspectos à principio redderet, animumq; auditorum à beneuolentia & attentione, sine quibus (nisi miraculo spiritus sancti) nil persuadeas, auerteret. Vt ergo animi habeantur populi cuius salutis causa ista fiunt, est in principio eorum infirmitati consulendum, laudandi probandiq; sunt ueluti boni, semiimpij & semimali: ut dum partim acquiescunt, & consortia eorū qui uera docent, factisq; probant, frequentare incipiunt, ex assiduo cōuictu sensim emendentur, & immutentur. Conuersatio enim & assiduus cultus temporis prolixitate adferet, quod prima fronte nunquā impetres. Tales suscepit filios Israël Moses. Ita omnibus omnia, quoad conuersationem, fiebat Paulus. Ob id Iesus Christus legem impleturus uoluit etiam ceremonijs legis subiici. Animū autem ad tria semper intentum habere debet, qui docet. Id enim ob oculos semper sibi proponat necesse est, primam docendi uim à persona dicentis esse, suadendi ab auditoris animo, persuadendi à re ipsa. Sit ergo uitæ summa innocentia, & ut inter homines licet, irreprehensibili, ueritatis præco. Nouerit auditoris animū, quidq; illi uehementer placeat, aut displiceat. Tertio ea sit eruditione, ut de quacunq; re fuerit illi dicendum, per se etiam silentium & auscultationem mereatur. Si uero illi non sit perspectus animus populi, & quàm facile acquiescat ueritati, cōmunia & omnibus nota principia in medium afferat, & ab his captato auditorio, quum iam est at-

centus populus, instillet sensim & pedetentim, quæ ad particularem ueritatis probationem faciunt. Ita fiet, ut quod princeps effectum cupit, quodque omnium saluti expedit, facile recipiant. Vocabulis uero, nisi dum uidemur in laudem falsi dogmatis tendere, est abstinendum, ne rapiantur etiam bene adducta in inuidiam. Sed his adductis atque perpenis, quibus & princeps & concionator uerbi Dei debent esse instructi, exemplis est agendum, quoque modo est in singulis religionum persuasionibus à uera alienis horum præceptorum praxis exercenda, tractandum. Primum ergo qua arte in Muhamedicis, qui latissime fereque toto in orbe serpunt, sit agendum, trademus. Secundo loco, qua ethnicorum & idololatrarum quodcumque genus adoriri ualeamus. Postremo uidendum erit, si suasionibus poterit fieri, ut aliquem Iudæorum ab infelicitate, qua ab occiso Christo premuntur, eximamus. Nec enim unquam tota ea gens accedet ad Deum per Messiam, priusquam post aduentum summi antichristi reliquæ saluæ fiant, atque cum electis adnumerentur. Vbi ergo suasiones attulerimus omnibus illis gentibus accommodas, finem huic libro & operi imponemus.

SVADENDI MVHAMEDICIS FOR-
mula, à Deo.

Libro secundo uisum est, quid habeamus cum Muhamedicis commune, quid differens. Fatentur enim quæcunque de diuinis tenemus, suo tamen more: præter illa quæ de diuinitate Iesu Christi, & eius morte, nobis sunt probatissima. Quia ergo offenduntur uehementer, si Deum Christum uocari audiant, quoniam contrarium uoluit toto Alcorano suadere impostor ille mendaxque Muhamedes, ideo non est ab exordio suasionis quicquam de illo agendum. Quamuis in eo sit totius religionis ueræ scopus, pariter ut in morte & eius resurrectione. Si de Christo quicquam dicitur, non oportebit id excedere illa, quæ de eo sunt tradita in Alcorano: ne aduertentes sacrifices, populum ab audiendo clanculum, ubi palam non licebit, auocent. Declamandum ergo de diuinis beneficijs erit, ut ornatissime poterit fieri. Nam quamuis lingua Arabica & Turchica est suæ eloquentiæ capax, tamen nil ineptius est illis suasionibus, quæ ab illorum Alphachijs fiunt. Subiungenda erit uarietas orbis, fructuum, animalium, regnorum, quodam ordine: ut luce ordinis capti, & nouo docendi genere illecti, attentissimi & frequentes fiant. Comparato maiori auditorio, de potentia & beneficijs creatoris est agendum, sed altiori quam antehac methodo. Nam sacrosanctæ trinitatis mysterium est attingendum facilioribus demonstrationibus. Eius enim audiendi sunt auidissimi Muhamedici, qui doctrina quacumque pollent. Primum exemplum ab intellectu est familiarissimum, ita inducendo: Quæcunque sunt perfecta, bona, iusta, & quacumque perfectione absoluta, illud à Deo habent. Quod uenit à quodam principio copiosissime in quædam effecta & particularia, necessarium est ut sit longè perfectius, copiosius, & maius in causa, quam in effectu. ut si multæ pulcherrimæ domus sint ab excoitatione præstantissimi artificis factæ, nullus negabit in eius animo esse potentiam infinitam designandi infinitas similes, aut pulchriores domos: ita quod in nobis est præstantissimum, & in omnibus constitutum, etiam imaginem in Deo habere certum est. At nil in rebus aut earum actione quamuis simplicissima, trinitate caret. nil enim fieri sine ternaria potestate potest. Nam sis quantauis potentia ad quiduis agendum, nisi adsit scientia efficiendi, & earum partium quæ

ad opus requiruntur cognitio, summaq; & par potentiae sapientia: illisq; duabus proprietatibus accedat uoluntas efficiendi, & amor conseruandi. certè nulla omnino res in effectu potest esse, fieriue. At si est illud in præstantissima nostri parte, in animo scilicet, certè Deus præstantissimè habet eam trinitatem. Nec enim (quamuis potens sit) nisi sapientiam ab æterno habuisset, & uoluntatem, atq; amorem creandi, quum illi uisum est, potuisset quicquam in esse deducere. Est ergo Deus trinus & unus. Nam eadem diuinitas est in potètia, eadem in sapientia, eadem in amore: et tamen nō sunt tres diuinitates, sed una diuinitas. Ut quū cogito, exprimo, facio, sunt differentes actiones: et tamen non sunt tres res, sed una tantum. Cogito formā ædificij, explico eandem uerbis, aut scriptis, aut ichnographia, demū illud fieri curo. Sunt itaq; tres ædificij considerationes, prima ut in mente, altera ut in explicatione, tertia ut in opere: & tamen non sunt tria, sed unum. Ita Deus pater est ut potentia, filius ut sapientia, spiritus sanctus ut amor & effectus. Sunt ista multis exemplis confirmanda & inculcanda, & inuectionibus agendum in eos malos Christianos, qui dicebant ante prophetā: esse tres deos: quū non sint tres dij, sed unus Deus. Dum autem crebrō ista inculcantur, uidentur pro illis facere. Confirmandū erit illud, quod necessariū uisum est, similitudine rerum omnium, & potissimū præstantissimarū. Sol nil planè potest sine ternario numero agere, constat enim corpore, luce radijsue, & uirtute. Nec enim corpus luminosum est radius, aut ediuerso, sed radius à corpore procedens à principio differt, effectus caloris ab utroq; distinguitur. At tamen non sunt tres actiones, aut potentiae, aut calores. Ita & in omnibus rebus. In artibus erit exemplum familiarissimū. Nec enim figulus unquam poterit ollam unam, aut quoduis aliud fictile formare, nisi potentiae scientia, & uoluntas ab utraque procedens adfuerit. Potest enim quoduis in sua arte positum ita demum facere, quum scientiam & uoluntatem eius formandi habuerit. Hoc uerò in homine quum sit præstantissimū, necesse est esse etiam in archetypo præstantius longè, quanto scilicet Deus homine maior. Quemadmodū enim in potentia artificis est tota ars, ita etiā in eius scientia est tota ars, & in eius uoluntate atq; effectu est tota ars: nec tamen sunt tres res, aut artes, sed una ars. Et item: Nil agi ab arte aut natura potest, quin sit in actione copia, processus, uoluntas: aut ut dixi, fecunditas, partus, amor. Nam si ab ea potentia artis, quam quis habet, non posset esse progressio, & generatio procedere, nil planè ageret: Et nisi actione delectaretur, & delectum faceret corporis, in quo agat, proculdubio nil posset ab artifice fieri. In rebus naturalibus facilius adhuc est exemplum. Piper aut gingiber nisi adurendi & pungendi perpetuā & inexhaustam copiam, à qua procederet semper mordicatio & adustio haberet, & nisi natura ea delectaretur, & uellet quodam suo modo semper ita agere, proculdubio esse non posset. Quod autem etiā inanimata uideantur ueluti delectū habere, id probat, quod actiones omnes in magis disposito subiecto primū dirigunt. Piper quidem urit. sed non ubiq;. Porris corporis a pertis sudore aut exercitatione, agit parum, excoxiata carne uehementissime, sed præstantissimo modo in lingua, quoniam membrū illud est gustandis et sentiendis rebus aptum. Ponatur ignis iuxta sulphur, stupas, stramen, sicca uirgulta, solida ligna crassaq; demum media in sylua, nunquam in obiecto deligendo aut agendo peccabit. Ita & saxum, cuius præter occultas proprietates est tendere deorsum, supra corpus terreum mole parum subsidet, in luto magis, in aqua ualde, in aëre quoad terram attingat. Sic deligunt omnia.

uegetatiua sibi peculiare alimentum ex omnibus humoribus circumstantibus, Amplius. Erit ad actiones ueniendum: quarum nulla fieri sine ternario potest. Nemo potest amare, quin illi adsit amatum aliquod propositum: nec potest sine medio amore ab utraque parte procedente ulla amicitia fieri. A materia & forma etiam cum doctis, & rerum naturalium peritis erit agendum. Quoniam car do rerum uertitur, ut Deum, qualis est, cognoscant, erit summopere insisten dum in hoc. Eo enim demonstrato & suaso, multa praestantissima consequen tur. Deum scilicet habere filium, & ab aeterno illum de se generare, sine quo nil potest fieri: ab utroque procedere uoluntatem, amorem, effectum, quem nos spi ritum sanctum dicimus. Sequetur etiam falsum & mendacium esse, uel ducenti es scriptum in Alcorano, quum toties illic repetitur, Deus nec generat, nec ge neratur, non habet filium, non est trinitas, &c. Quas sententias ex Alcorano, si obijcient aliqui Imamin, & sit illis (nondum refutato opere) satisfaciendum, ne turbas excitent, aut uideantur premere Euangelistam, quum non responderet, debet ita satisfacere. Esse quidem in propheta eorum has sententias scriptas, uerum illos ita debere etiam alias sententias legis probare. Scripsit duobus in locis, interpretationem sententiarum Alcorani neminem debere aut posse tra dere, praeter prophetam ipsum. Adhaec, est traditionibus ab eius ore receptis scri ptum, ex duodecim milibus Aiet, id est uerborum seu miraculorum, tantum esse tria milia uera: reliqua uero falsa. Ut autem liberè possent omnia aut uera, aut falsa dici, illa non distinxit. Dicendum itaque erit ab Euangelista, uerba illa quae contraria sunt rationi naturali, esse falsa, & illis non esse standum: caete ra uera.

Altera instantia ab homine.

Quum iam de Deo rectè sentire incœperint, confirmata ea opinione, homo eiusque dotes, tam animi quam corporis, erunt extollendae, Ad haec ipsa uirtus, cuius solus homo capax est, omni genere laudum est effierendae, pudicitia inter caetera, & humanitas, conseruatioque uitae hominum summopere & frequenter est ob oculos ponenda. Ideo angelos, & Deum esse praestantissimos, quod nunquam Veneris labe polluantur, semper ad conseruandos homines attendant: quisquis contra facit, eum esse iniquum, & contra naturam armari. Naturam enim ideo creatum uoluisse hominem, ut esset Deo, quantum fieri posset, si millimus. Et quia lubentissimè audiunt sanctorum primitiuae Ecclesiae uitas, est summa earum peritia Euangelistae habenda: ut uideatur in illis Euangelij uirtus, & uirtutum omnium ornamentum. Facilius enim exemplis, quam uer bis ad praeciosa facinora incitatur. A miraculis erit ordiendum ueteris Testa menti, laudandusque erit Deus in sanctis suis. Notandum uero semper illud erit, nomine Dei inuocato, & precibus fuis, aut praeccepto a Deo recepto, omnia ante Christum miracula edita fuisse. Christum autem in suo proprio nomi ne, uti Deum uerum, miraculorum omne genus edidisse. Adhibendum erit in his Euangelium in testimonium. Eius enim sunt eò studiosores Muhamedici, quo sunt doctiores, & a nugarum captiuitate magis liberati. Quod ipsum ani maduertentes Chaliphæ, quantum possunt, arcent a lectione philosophiae, & Euangelij. Quoniam quotquot sunt eruditi, aut opinione Christiani, aut om nino sine ulla religione moriuntur. Nec enim qualem Deum scripsit Muha medes, possunt mente concipere. Nam praeter quam quod author mali uide tur, etiam homicidij, idololatriæ, sceleris, rapinae; luxuriae, uoluptatis, pade

raſtiæ, brutalis concubitus principium & præceptum in eum refertur, quod horres etiam credere in homine omni ſclerum genere contaminatiſſimo. Curandum id in primis concionatori eſt, ut ſecum habeat innumera exempla Euangelij Arabicè excuſa, ut cuius uolenti communicet, det, diſtrahat. Adhibito Euangelio, & uiſa Ieſu Chriſti uita, ſunt in unum ea cogenda, quæ de Chriſto in Alcorano, eius interpretibus, & Sunch habentur, atq; ob oculos ponenda: efferendus eſt, quantum fieri poteſt. Addendum uerò illius laudibus eſt, quod Sunch affirmat futurum iudicem uiuorum & mortuorum Ieſum Chriſtum: unde Deum eſſe fatendum eſt. Nam Dei ſolius, qui omnia nouit, eſt iudicium. Itaque Deus pater nunquam iudicium, in quo omnia quæcunq; ab æterno & à creato mundo fuerint, cognoscenda & perpendenda ſunt, Ieſu Chriſto permitteret, niſi ipſe eſſet Deus omnia ſciens. Ad hæc, quæ uerax fuerit, ſeipſumq; Deum, ut erat, dixerit: eſt illi credendum, nam propheta à Deo illuminati, nunquam potuerunt mentiri. Alioqui propheta non eſſent, pariter nec ſpirituſancti gratia donati noſtri Euangeliftæ. Aiebat Auguſtinus, ſi unicum mendacium in toto Euangelio haberetur, nullo pacto eſſet illi credendum. Quum autem Muhamedes nouem millia mendaciorum ſcripſerit, propheta eſſe non potuit, nam Deus omniſcius non poteſt fallere. Itaque ſi à Deo & eius angelo, in quos nec obliuio nec ignorantia cadit, hæc lex fuiſſet, nec contrarium, nec ſuperfluum, nec mendacium habere potuiſſet. Sed nondum eſt contra prophetam aut legem agendum, antequam antiquis testimonijs, proprijs uerbis & eius operibus, cõfirmatione etiam aduerſariorum, ſuorum ſectatorum facinoribus, Deus innoteſcat, & habeatur Chriſtus. Quod ubi obtinuerimus, ſtatim ſine ulla designatione, aut nominis odioſa traductione, qualis ſit Muhamedes, omnibus patebit. Lux enim tenebras & fugabit, & prodeſt. Huiuſmodi ergo inductionibus erit agendum. Quæcunq; præſtantiora ſunt, nemo magis eligenda eſſe ambiget. Vter præſtantior, qui caſte uiuit, aut qui Venereis totus diſſluit? qui dat, aut qui rapit? qui ſanat, aut qui lædit, obterit, occidit? qui pacem naturæ, aut qui bellum adfert? facilis delectus. Atqui, quum multi perfecti fuerint, quatenus homini licet, nullus unquam maior, ſanctior, diuiniſſimus propheta ipſo Hiſſa, id eſt Ieſu fuit. Igitur nec eius lege, præſcriptis, & imitatione ſanctius. Eſt ergo omnibus legibus præſtantior lex Chriſti. Et item, Si quis homo detur ex ſpiritu ſancto & uirgine conceptus, miraculis ab ipſa natiuitate clarus, ſapientia diuina donatus, uita innocentiffimus, humaniſſimus, qui multis uitam & ſanitatem reſtituerit, qui nil terrenarum rerum unquam poſſidere uoluerit, qui ita ſuos uiuere uoluerit docueritq;: & ex oppoſito detur homo more ceterorum conceptus, in idololatria educatus, mercimonijs exercitatus, miraculis nullis clarus, morbo animi & corporis laborans, qui aliena diripuerit, innumeros homines nece uerit, læſerit, oppreſſerit, qui omnia ad quæſtum retulit, ſuosq; in cæteros mortales gladium ſtringere docuerit, uter horum cenſebitur præſtantior? Quis naturæ utilior? Vtrius potius parendum legibus cenſeas? Nonne leges redolent authorum ingenia? Ille naturæ amicus, hic inimicus dicat. Ille naturam fouet, hic in eam armatur, ſalutem ille, perniciem iſte adfert. Taceo utriuſque dotes. Si enim dem diuinitatem Chriſto, & reſurrectionem, ſine ullius ſancti oratione factam: Muhamedi illos titulos, quos erubeſco cogitare: quis non uidebit, cuius exempla ſequamur? Ita multis exaggerationibus ab utriuſque uita deſumptis, nominandus erit Chriſtus, ſupprimendus Muhamedes, quoad diuinitas

in Christo sit persuasa, & ille omnino suis coloribus depictus pateat omnibus. Satisfaciendi uero gratia, non referemus occasionem falsitatis in uerum scopū, sed propheta dicemus Iudæos ob odium Christi multa suasisse ab Euangelio diuersa, ut reuera fecerunt, interq̄ cætera diuinitatem (quæ à iudicio uniuersali, & discipulorum Christi uita patet) constat eos adimere uoluisse. Et ideo illis credidit, quoniam primi fuerunt eius & informatores, & sectatores. Præterea ea uerba quæ in Alcorano sunt de trinitate, Christi diuinitate & morte, nō esse muhchemat, id est iudicantia & uera. Vera certè occasio ademptæ à Christo diuinitatis in Alcorano fuit, ne esset gloria cōmunis Muhamedi & Christo, aut Mosi. Nam utrius subscripsisset, gloria in eos recidebat, & partæ peribant opes. Iam ergo de uirtute & omnibus hominibus facto sermone, inductionibusq̄ crebris contra ea uitiā factis, quibus scatebat falsus propheta, ut iam dixi, à signis se prodet Muhamedes, & eadem opera exaltabitur Christus atque apostoli. Itaque ut sint abundè, quibus suadeamus, homines Christi sectatores diuinitatis eius quum uerbis tum factis præbuisse testimonium, compendio quodam uitas quorundam apostolorum, & aliquot aliorum sanctorum subiungere exempli causa decreui.

DISCIPVLORVM Q̄VORVNDAM IESV
CHRISTI uite compendiose. PETRVS.

NUllus antecedere debet eū, qui primo ad apostolicū munus est uocatus. Itaq̄ primo in loco Petrus, qui & Bar Iona, & Cephas, & Simhon est dictus, describendus est. Natus Betsaieda urbe ad lacum Tiberiadis (mare sacra uocant) sita, Petrus triennio sequutus est Christū: cum quo id miraculi cōmune habuit, ut dum Christus in transfiguratione suæ diuinitatis fidem faceret, maria seu lacū siccis pedibus sine nauigio calcarit, quod ante præceptor Christus fecerat. Verū quia præsens erat cū eo Iesus, in eū istud referri posset, citius quàm ea quæ à morte Iesu Christi contigerunt, quamuis eius nomine omnia facta sunt. Miraculū, 50 à resurrectione die, ab ascensione decimo, omnibus discipulis unā cōgregatis, fuit spiritus sancti specie igneæ lingulæ cōsequutio, eā gratiā omnibus cōferens, quā impositione manuum omnibus ad fidē accedentib. dare aut cū signo, aut absq̄ signo poterant. Eo munere omnium linguarū peritiā sunt consequuti, quo nil in tota natura mirabilius. Tā innumera uerò ubiuis terrarū, qua iter faciebant, edebant miracula, ut literis cōprehendi nō potuerint. Præsentē tota urbe Ierosolymitana ad portam templi, claudus ab utero matris sanatus est à Petro in nomine Iesu Christi. Ab eo tēpore Ananias, & Saphira uxor, quod essent ante apostolū Deo mentiri ausi, sunt extincti solo uerbo & nutu Petri. Dissipato autē in uarias partes cōsortio, Petrus diuinitus est ab angelo è carcere liberatus, & extra urbē ductus, etiā ipso non satis credente, donec extra urbē se esse agnouit. Lyddæ agens Aeneā paralyticū sanitati restituit. Ioppæ uerò puellam Thabithā nomine, ex mortuis ad uitā suscitauit. Singulis in urbib. miracula edebat. Sed nulla unq̄ tanta copā, quanta in Antiochia. Nā quotquot ex urbe & uicinia languidi haberi potuerunt, omnes in unum locū collectos, Petrus in nomine Iesu Christi sanauit. Fuit uerò tanta multitudo, ut dena credentium millia eo die ad ueram fidem accederent. Atque eo factum est, ut primum in Antiochia ecclesia locum, & sedem, & uocabulum Christianæ acceperit. Sedem episcopo dedit domum suam quidam Theophilus, urbis primarius. Nolo hīc adferre,

adferre, quum breuitati studeam, quot fuerint conflictus Symonis Petri, & Symonis Samaritani. sat fuerit nosse, uno congressu Petrum Symoni (quamuis Sadduceorum post Dositheum principi) tria hominum milia ademisse, & à magicis præstigijs ad ueram fidem traxisse: ipsum uerò Symonem ita refutauisse, ut nullus illi in tota Syria locus esset, populis quos iam ante luserat eum infectantibus. Pestis hæc Syria decedens petit Romam, sibi quæsitura fautores. Firmata in Antiochia fede, ne uenenum Symonis inficeret Romanos, Petrus eum sequitur, Romamq; etiã & ueri prædicandi, & falsi conuellendi gratia adit. Utebatur uerò pro omni genere ciborum, pane cum oliuis, & quandoque holeribus, aquæ potu, indumentis palliolo & tunica. Hæc erant apostolorum principis impedimenta: hæc pompæ, triumphî, currus. At sub ea tenuitate potestas erat, quæ etiã naturæ imperaret. Præstigijs uerò ita Romæ lusit homines Symon Samaritanus, ut illi statuam ponerent, Symoni Deo sancto inscriptâ, quæ etiã iuxta Tyberim diutius fuit. Inter conflictus autem Romæ cum Symone habitos (nam multi uarijque fuere) duos celebriores tantum in mediũ adferam. Quoniã omnes eius technas eludebant apostoli, et quibus apud curiosissimũ & rerum nouarum auidissimũ monstrum Neronem multũ ualebat artibus, uanas ostendebant, & hominibus periculosas, atq; inutiles, ideo in magna frequentia populũ inter Petrum & Symonem pactum est, ut qui mortuum non posset suscitare, occideretur. Cõmodũ obiit paulo antè quidam iuuenis. Primum Symon accedit, incantationes admurmurat: uidetur mouere caput exanime cadauer, unde furiosa plebs iam in sanctos apostolos ruebat, à mago incitata, donec uix impetrato silentio hæc dixit Petrus: Si uiuít mortuus, surgat, ambulet, loquatur, si id non possit, sciatis esse malorum dæmonum præstigijs, absistat à lecto Symon: uidebitis nil planè moueri. Abscedente ergo Symone, mortuoq; quiescente, accessit Petrus, et ita dixit: Iuuenis in nomine Iesu Christi Nazareni crucifigi surge, & ambula. Et statim surgens ambulauit, locutus est, & postea diutissimè uixit, testimoniumq; apostolis præbuit. Alter conflictus fuit Symonis postremus, & eius uitæ catastrophe. Nam se offensum à Galilæis (ita nostros ob inuidiam uocabat) dicens, Neroni affirmauit, se uelle relinquere urbem, quam tutandam susceperat: diemq; dicit, qua ad Capitolium coeat multitudo. Futurum enim, ut ex eo in cœlum euolaret. Dicta die adest populus, adest imperator, adsunt apostoli. Symon laurea corona ut uictor tempora cingens, Capitolium conscendit, atque inde in aëra sublimis opera dæmonum ferri cœpit, donec orantibus Petro & Paulo destitutus à dæmonibus, cadit in terram semianimis, atque inde à suis Aritiam ob dedecus delatus, insequenti die animam infelicem dæmoni resignat. Is est finis uitæ Symonis, qui causa mortis apostolorum fuit, Nam inde captata in eos occasione Nero non desijt, quoad supplicij sunt destinati. Finit itaque Paulus uitam, gladio ceruice abscissa: Petrus cruce more præceptoris, sed inuerso ad terram capite dies clausit. Is est finis eorum, qui uera docuere, innocentissimeq; uixere. Hoc est præsentia Iesu Christi, & diuinitatis eius, mortisq; & resurrectionis signum, quum in eius nomine tam insignia fiunt miracula. Hæc & sequentia ex Luca, Clemente, Lino, Cleto, Egesippo, Tertuliano, Leone primo, Ianuensi, Gennadio, &c.

ANDREAS.

Solet secundo loco post Petrum poni Paulus, ut quo nullus apostolorum labores magis assiduos, aut maiores subiuerit, Sed ratione cognationis & fraternitatis

nitatis Petri, Andream secundo in loco ponere decreui. Missus à sacro conuentu, ut Scythis euangelizaret, (non Asiaticis, sed Europæis) quum uerbum non acciperent, petens Græcię partes, in Epirum & Peloponneson deuenit. Multos itaq; in Achaia finibus lucrificet Christo. His uerò miraculis claruit. Quū quidam iuuenis se illi adiunxisset, eius mater furore dæmonis percita, concubitum filij appetit, cui dum non obsequitur filius, eundem accusat attentatæ maternæ pudicitię: citatur iuuenis, coram iudice sistitur, patronum accersens Andream. Iudex audita fœminę causa, quum puer pudore obmutesceret, addicit eum morti, Andream uerò carceri. Nam ad causæ grauitatē hoc addebat infelix fœmina, hoc esse conatū filium, à quo se Andream iunxerat. Post iniquam iudicis sententiam, & increpatā mulierem, trusus in carcerē Andreas, quū pro liberatione iuuenis oraret, cœlitus fulmen, à terra fissum, unā oboriendo miseram fœminam absumpsere, prostraueretq; eos qui aderant, & tanto terrore omnes affecere, ut orarint apostolū ne perirent. In Nicæa Asia, iuuenē à canibus occisum suscitauit, & sanitati restituit. Suscitatus ad Christum accessit, ut & antè iudex fœminę cum familia. Accedebant ad eum nauigio 40 uiri, fidei & baptismi causa. Quos fracta naue merfit, occiditq; dæmon, nullo superstitē. Eiectorum ad littus cadauerum miserabilem casum audiens, inuocato Christi nomine omnes ad uitam reuocauit, & sacris formauit institutis. Demum multis alijs miraculis, uitę innocentia & doctrina clarissimus, cruci in decussē porrecta, ab Aegea procōsule Achaia affigitur: quam ardentissimo uoto ut Christum sequeretur, amplecti uisus est.

P A V L V S.

Verum maiora ob uitæ integritatem, indefessos labores, miraculaq; Paulo debeamus, an ob sanctissima scripta, uix potest iudicari. Cerrè maior fructus ex scriptis diuinum illud pectus spirantibus, indies Ecclesiae accedit, quàm ex miraculis, quibus noui nostri Christiani fidē abrogant. Ex Actibus apostolicis constat, eius imprecatione Baruchum magum pseudoprophetae percussum fuisse cæcitate. hoc factum est in Papho Cypri urbe. Lystris in Asia minori claudus sanatus est. Philippis uerò dæmonem à puella, à qua domini ostentando magnum quæstum faciebant, expulit. In Troade iuuenem lapsu à tecti fenestris, dum ipse prædicaret, occisum, uitæ reddidit. Ephesi impetrauit, ut specie uisibili spiritus sanctus in duodecim uiros illaberetur. Sed quid eius uocatione & mutatione miraculosius? In Sicilia eiectus naufragio, seruatisq; Dei gratia, qui in consortio erant, hominibus, nil est à mordente uisera læsus. Oratione à dysenteria infirmū liberauit. quotquot adfuere ex tota insula infirmi, sanati sunt. Iam si quis cogitet, quàm innumera Corinthi, Athenisq; ubi tamdiu egit, edidit, nemo credat, omnia morborum genera curauit, mortuos ad uitam ibi reuocauit, teste Dionysio eius discipulo, quem Græci magnum ob insignem eruditionem, Ariopagitem ob munus uocant, nos secundo uocabulo tantum. Agens uerò Romæ, & cum Petro frequenter conferens, auxilio ad Symonis præstigias detegendas fuit. E domo uerò imperatoria iuuenem Neroni familiarissimū Proclum nomine, ad uitam reuocauit, & Christo adduxit. Tandem capite plectitur iussu Neronis, & cum eo & Petro innumera turba martyrum.

I O A N N E S.

Tam ob familiaritatē cū Christo, quàm propter insignē diuinarū rerū cognitionē Ioannes inter primos sibi locū uēdicat. Eius em̄ carne nil mūdus, eius animo præter Deū nil diuinius, eius scriptis nil sublimius, Apud Domitianū de religione

gione accusatus, inq̄ feruentis olei cacabū cōiectus, postq̄ illesus inde euasit, relegatur in Pathmon insulam unam ex Cycladibus: ubi egit ad mortē usque Domitiani, cuius actis à senatu recisis, repetit Ephesum Ioannes. Ibi Drusianam suscitauit. Cratonis philosophi detritas ostentationis gratia gemmas cōminutas refecit, saxa & uirgulta in aurum & gemmas uertit. Iuuenem nuper uxoratum à mortuis suscitauit, oratione Dianæ statuam comminuit, uenenum illæsus ab Aristodemo oblatum bibit. Eius uestis actu, mortui ab Aristodemo sunt suscitati. Demum miraculis clarissimus, 99 uitæ anno, ad diem constitutam in sepulchrum descendens, luce tectus cœlesti disparuit. nec quicquam in eius sepulchro præter manna repertum est. MATTHÆVS.

Matthæus in Aethiopia prædicationes cōfirmavit miraculis quàm plurimis: ex quibus insignia sunt ista. Quum Zaroes & Arphaxad magi seducerent populum, & præstigijs luderent, eorum artes ita aperiebat, ut pudore suffunderet. Solo signo crucis & Christi nomine inuocato dracones oppressit, & abegit. Filium regis Aethiopiæ uitæ reddidit. Ignem uero à furioso principe in domum sacram, uirginibusq̄ dicatam, immissum oratione ita extinxit, ut inde diuinitus in regiam irreperet: unde uix solus princeps euasit incolumis. Transuerberatus autem gladio uitam clausit.

PHILIPPVS.

Philippus Scythas illos qui ad Asiā pertinēt, Christo adduxit, labefactatosq̄ foedo serpentis ex sacello Martis prodeuntis anhelitu sanauit, serpente profligato: tresq̄ primarios homines, qui etiam apostolū ad mortem raptabant, à serpente necatos uitæ reddidit. Crucifigitur demum senex, præsentibus duabus filiabus, in Hierapoli Phrygiæ. Ex actibus patet, quomodo eum spiritus rapuerit ad baptismum eunuchi Candacis. cui postea Matthæus domi confirmauit uerba Saluatoris. Fuit Philippus primus minister eius religionis, quam etiam hodie seruant in Aethiopica India, sub eo principe quem uocamus Prestoianum. Ita etiam illi referunt hodie.

THOMAS.

Thomas in India prædicans, quotquot erant morbis correpti in ea regione, in qua constitit, iussit in unum locum amplissimum deduci, aut deferri: præsentēq̄ populi innumera turba, oratione fusa, cœlitus accedente lumine, omnes sanauit in nomine Iesu Christi. Synticæ foeminae primariae lumen oculorum pridem amissum reddidit. Demum quum Carisius regionis princeps eum ante idola procumbere cogeret, eo genua flectente, orantēq̄, idolum ab inhabitante dæmone comminutum est. Quamobrem à summo falsorum sacrorum antistite diuerberatus ense, uitam clausit. Illi etiamnum in India citra Gangem sunt posita tēpla Paleacheti, & Tarnasseri, iuxta Narsingam. Vteriori Indiae uerbum Dei Bartholomæus prædicans, confirmauit signis plurimis Euangelium. *Bartholomæus.* Templata omnia euertit, statuas dissipauit, mortuos suscitauit, languidosq̄ quàm plurimos sanauit. Excoriatus autem, & capite postea absciso obiit. Eiectum ab ethnicis in mare corpus, cum plumbea libitina littoribus Siciliae diuinitus appulit, seseq̄ reuelatione manifestauit. Fuitq̄, quoad Mussulmani diriperent Liparam urbem & insulam, ante noningentos annos in Ecclesia Liparitana. atque inde Beneuentum sunt, etiam reuelatione selecta, delata eius ossa ante à Mauris dispersa. Quis omnia persequat? Sunt qui ad ducenta & plura miracula edidere. Quid Dionysio mortuo mirabilius? qui abscissum caput ducentum passuum millia tulit? Testis fuit tota Lutetia, testis Fescennius tyrannus, & sui.

fui. Idem Luciano Belluacensi contigit. Muhamedici etiam probant historiam septem dormientium. Ea est adducenda. Non est obmittenda Antiochena res gesta ab apostolis, de qua supra dixi. Septem iam annos in sepulchro agerem Renatum suscitauit Mauritius, atque post eum episcopum Andium diuissimè sanctissimeque rexit. Quanta uero essent omnes Christi sectatores continentia, uitaeque innocentia, nemo explicare ualeat. Oblata immensa auri potestata tanquam stercore omnes sunt arbitrati. Omnibus castitas, humilitas, charitas, patientia, ieiunium, nuditas, & caetera uirtutes peculiare fuere: quae cum summa ducit mundus, ea ne aspicere quidem sunt dignati. Haec est Iesu Christi μεταμόρφωσις sacrosancta, certa. Erant hi homines humanam facultatem supergressi. Potuere homines ineruditi, inopes, imbecilles in toto orbe utraque iuris euertere potestatem. Nam qui religionem mouet, etiam statum civilem commoueat oportet. Respublica enim nunquam patitur deorum sacra euertere, quin summa uel diuina aut humana, potentia civilis cogatur in receptam religionem. Atqui quum inermes essent Christi sectatores, & diuissimas orbis persuasiones aggredierentur conuellere, soloque uerbo crucis uel signo omnia templa, aras, & statuas deorum falsorum euerterent, quid turbam non excitabant innumera sacrificum & pontificum multitudo, quae habenas imperiorum se habere iactabat? Principes quamuis optimi, obsequi cogebantur illis pestibus impostorijs, ne populos ad defectionem sollicitarent. Ideo innumera fuisse testium ueritatis Iesu Christi milia, nil mirum. Sed quod magis mirere, quo magis affligebantur, eo maior ad praesentem mortem accedebat multitudo: quod cum natura aliorum hominum pugnat. Fuit ergo Deus, est, eritque, in cuius nomine illa fiebant. Nunc ex opposito accedere debent sceleribus clarissimi illi Chaliphæ, qui auaritiæ, fastus, ambitionis, libidinis gratia tot hominum milia oppressere, seque mutuò confecerunt: ut nil planè naturæ magis inimicum unquam sit natum. Sunt etiam refutanda, & in daemone referenda ea miracula, quae inter Mussulmanos fiunt. Nam & inter idololatrias auctore daemone fieri plurima solita erant: quum tamen uerum Deum nullus eorum nosset, aut coleret. Immittebat morbos daemones, ut curare uideretur, dum idolum colebatur. Quod ipsum striges, & prestigioli, fascinoresque etiam nunc faciunt, eodem auctore. Diuinationes uero, quae sunt in sacris (nisi à Deo tibi reuelari per sanctum uirum petas) prohibita, crebras in falsis persuasionibus fuisse indicandum. Nam ideo non tantum Apollini & Mercurio impostoribus diuis, sed & singulis dijs atque deabus erant uates, quae aut somnia ambigua, aut uera impulsu daemonis quotidie referebant. Non tamen ob id erant bonae illae leges, sed longè falsissimae. A quibusdam exemplis sunt refutanda falsa miracula & diuinationes. Vnum uero aut alterum uerbi gratia adferam, quae uulgo recitantur in ditione Turcharum. Quum conspirasset aliquando natio perditorum illorum hominum (quos religiosos & sanctos uocant) in necem principis, & facinus deprehensum eluere uellet apud eundem primarius eius factionis, diluere tamen non posset obiecta, se facturum prohibitatis periculum in medio igne esse paratum, nisi princeps illi credat, dixit. Incenditur rogas: in eo diutius agit illæsus (ut aiunt) & ostentant quidam parentes eius soleas ab igne non tactas, ut fidem rei faciant. Sunt nugæ: paucos parentes id nosse, quod iudicio principis media in urbe esset factum, & monumentis publicis tam celebre facinus non tradi. Non ne erat iustissima causa principi de capite sollicito, animaduvertere in eos homines, qui frequen-

tissimè in eum insurgunt: Dæmonis sunt istæ technæ, ad illudendos stultorū populorum animos excogitatæ. Quid de præstigijs Gothuel mirsini celebrari, & apud eos qui quippiam amiserunt sanctissimi, dicam: Ita luduntur illic hominum oculi, ut ceteros per locum unum transeuntes non videant, quod statim (nuncupato comedendi uoto cum peregrinis illis, de quibus supra dixi) se omnium oculis offert. Si aliquid sancti indicant, non tam diu torquent, nec uendunt suas operas comedendi causa. Non fascinant oculos. Præterea rebus fluxis & caducis, sunt parum parati sancti: nisi de uita aut salute hominis agitur, uix unquam et rarissimè adsunt uocati. Nephesougli, id est incubi filij (si qui sint: nam fama tantum esse accepi) sunt exhibendi, & ueluti dæmonum parus putandi. Ita collisione ueri & falsi sine ulla inuidia se ueritas aperiet, suadebitque. Ex beneficijs ergo à Deo homini collatis, & natura ipsa hominum corrupta, excellentiaque tam Christi quam sectatorum uero demonstrato, ad diuinitatis eius probationem est pergendum, superiora frequenter repetendo. Non posse esse hominem tantum, qui miracula proprio nomine, non inuocato Deo ediderit: summum prophetarum mendacium dicere non potuisse: Christum se multis in locis dixisse Deum, in quo uerbo impossibile illi fuit mentiri. Tertio, eum qui sua sponte nullo pro eo orante surrexit. Deum humanitati iunctum necessariò circumtulisse. Quarto, tantum Dei esse iudicium. Et tamen fatentur etiam illi, Christum futurum iudicem omnium, æquissimo iudicio. unde Deum illum et omnia cognoscentem eos credere oportet. Quinto, qui ex spiritu sancto sit conceptus, non posse perdere seminis originem: at quum spiritus sanctus sit Deus, necesse est fateri Deum Christum. Quamuis enim non sit ex spiritu sancto ueluti ex traduce, sed ueluti ductu, tamen fieri non potest, quin diuinitatem semper secum habuerit. Sexto, à probitate apostolorum & sanctorum. Nam si maluere mori eius discipuli, quam uel idolo prosterni, & magnis donari honoribus, longè magis credendum est exhoruisse mendacium. At in omnibus locis Christum Deum dixerunt. Est ergo Deus. Septimò, eum in cuius nomine miracula omnia facta sunt, non posse non esse Deum. At inuocato nomine Christi, omnia miraculorum genera sunt ab apostolis & sanctis edita, edunturque. Octauò, immutatio suorum, & cum mundanis dissimilitudo, arguit eius authorem fuisse Deum. Iam si admittant omnino euangelium, quot argumenta diuinitatis se offerent, & quæ à propheta non possint fieri: Testimonium ab euangelistis habet, quod ab æterno sit. Docuit uox cœlitus, quum intingeretur, missa à patre, hic est filius meus dilectus. confirmauit transfiguratio, mortis & resurrectionis prædictio, ascensio, Spiritus sancti missio: quæ omnia nullius creaturæ esse possunt.

Pro colophone erit addendus (ad id quod ex Sunch fatentur futurum iudicem uniuersorum Christum) etiam articulus fidei illorum, quem desumpsit ex Tezchere elimam, ubi ita habent. Quod in iudicio extrahet à suis locis Gog & Magog Christus, & morientur, tum superstes erit Christus & ueri fideles: nec coletur in terra nisi Deus, & peregrinabitur, & peregrinabuntur cum eo consortes felicitatis: & illi sunt discipuli eius. Hæc traditio maxime (quum tamen sit falsa) confirmabit nostra, quoniam unum ouile & unus pastor à Deo tantum & Christo fieri potest. Ponit uerò felicitatem paradisi in terra cum Nicolaitis, & alijs hæreticis. A falso uerò sumere testimonium, quamdiu fides illi adhibetur, non secus licet, atque extorquere gladium ab hoste, quo illum conficias.

INSTANTIA AB ORDINE

rerum, & hominis officio.

Docendi post Dei & hominis cognitionem erūt, de rerum ordine, & hominis officio. Quomodo uniuersum constet supercoelesti, coelesti, & elementari mole: quæ ue res & creaturæ in illis sint. Sensibus nobis patent quatuor rerum genera in inferioribus. Nam quædam sunt, uiuūt, sentiunt, intelligunt, ut homo: bruta sunt intellectu destituta: plantis abest sensus: lapidibus metallis, & elementis, uita. Quemadmodū ergo trib. primis, scilicet essentia, uita, sensui, ad summam perfectionem accedit intellectus, dans omnibus complementum: ita etiam ad summam hominis perfectionem, quæ iam ternario constabat, corpore, anima, & intellectu, opus fuit accedere diuinitatem, & summæ primæ intelligentiæ iungi primam creaturam. Quemadmodum enim homo quartus ab infimis est, ita & Deus quartus ab angelis est: possibilitas eius rei in Deo est, Dei uoluntas omnia optima uolentis est, ad salutē hominis est necessarium. Igitur Christus fuit, est, eritq; in æternum Deus. Vide primi libri rationes. Homo in hac uita trium rerū causa natus est: causa Dei, ut eum colat, agnoscat, amet, operum bonorū obsequio, mera beneuolentia humilitati atq; fidei permixta capter. Secundo, est causa sui, ut se patre dignissimum, puritate innocentiaq; maximè illi probare satagat. Tertio, quod ab utroque procedit, ut beneficio, & quacuncq; arte poterit, erga fratrem alterum hominem ostendat, non frustra se in hac uita natum. In eum scopum (quum omnibus sit propositus) tamen ob naturam deprauatam collimat nemo. Ideo opus fuit medico & emendatore huius uitæ, qui homines ita affectos curaret, & uitæ pristinae redderet. Inpiratione simplici Deus hoc non facit, angelus instaurare non potuit, multo minus homo. Opus ergo fuit homine Deo unā composito, qui naturam emendaret: qualem in ueris Christi sectatoribus uidit uniuersus orbis. Nam illi omnia in scopum diuini honoris, propriæ innocentia, & charitatis retulere: quod nemini à Christo alieno contigit. Hac & similia diuinitatem in Christo satis aperuere, Inde uerò est paulatim ueniendū in nefariae legis improbationem.

QVOMODO SIT FALSA

persuasio refutanda.

Quum summa ueritas, & sapientia, & cæteræ animi dotes & uirtutes sint à Deo, quumq; nunquā sit mali author, non potest falsitas, ignorantia, aut ullum uitium esse in eo, aut ab eo. At in Alcorano sunt nouem milia mendaciorum & falsitatum. unde à diabolo esse patet. Quæ lex iubet in naturam armari, quam Deus conseruatam cupit, illa non est à Deo. Tale est Alcoranum. Huc referenda sunt, quæ toto secūdo libro contra diuinam bonitatem, naturam, artem, pacemq; publicam pugnare uisa sunt. & interim dum soluitur uinculum uetus, illud in ore semper est habendum, ut principibus obediat. Nam abrogata lege ueteri, & noua introducta, uidendum ne quid oboriatur seditionis. Sunt armati patientia Christiani, donec omnino rebus compositis, & magistratu Christiano introducto, liceat iuridice ius suū persequi. Nā in hoc maximè probamur, si patienter sufferimus. Instauratio origini similis esse debet. Adferenda sunt Christi & suorū exempla: de rerū fortuitarū incertitudine sermo frequens esse debet: pari usu, origine, catastrophe esse principes & plebeios; in hoc uno posse differre, quod prandio uel cœna absumūt

principes, quæ innumeris mediocribus satis essent, alerent infinitos *tenues*. serico, purpura, bysso tegatur magnates: uix tela super sit pauperi. omnium esse apud Deum felicissimum qui pauciora habeat, eo quod pauciora debeat. Plura loca sunt ex Alcorano in hanc sententiam iam persuasa. Verum ea quia bona sunt, erunt in Euangelium traducenda: ut luculenter appareat, si quid boni in ea lege uideatur, esse longè melius & meliori ordine in ueteri & nouo Testamento traditum: ut dum relinquunt falsæ persuasionis seminarium, nullam se iacturam facere sentiant. Verum nostris persuasis, & alienis dissuas, maxima difficultas ex uario ceremoniarum ritu oboritur. Nullo maiori odio flagrat in nos gens Muhamedica, quam ob usum imaginum. Itaque ad tempus essent tollendæ sanctorum imagines, aut illis sua templa permittenda. Longè melius sanè abolendæ uiderentur, quam ut uario cultu neophyti & catechumeni offendiculum accipiant. Calendario seruata liturgiæ possent æque absente imagine, quæ nil potest, seruari, in diesque celebrari. Suum uerò cultum si nollent statim deponere, tolerandi quam tollendi essent potius, quoad assiduitate euangelizandi ad synceritatem doctrinæ & cultus peruenirent. Qui plures duxerint uxores, ut illis mortuis, aut repudiatis, unam tantum habere liceret. Quæ oues in pascha mactantur, si quis statim eum ritum omittere nolit, inuocato Christi nomine cum pauperibus edi. Si nolint omnibus omnium sacramentorum & orationum culibus adstringi, urgendi principio non sunt. Ita nec à suis inuito animo depelli debent, nisi quæ manifestè in Christum peccant. Grauiora scelera, quibus ea gens urgetur, & quibus lex nefaria fecit uitam, assensumque præbuit, sunt diuis imprecationibus agitanda, & lege proferenda. Ita fiet, ut assiduitate prædicationis & conuersationis sine tumultu ullo quiuis princeps trahat populum ad uerâ pietatem. Quod ut fiat facilius, abolere omnia priuilegia falsæ legi fauentia debet, edictoque promulgare, ut quiuis priuatim aut publicè agitare liberè illam possit, philosophiæ opiniones illi præferre liceat: & interim, ut quicumque uolet, euangelium legat, habeant omnes Alphachi & Imami. Ita bona pars sponte ab ineptis blasphemijs resiliet. Is est cum Mussulmanis agendi modus.

ETHNICOS AD VERITATEM

trahendi modus.

Communibus præceptis (ut tertio libro sunt tradita) sunt idololatræ & quibusuis falsis de Deo opinionibus imbuti, adortendi. Nil esse Deo præstantius, illi omnia deberi. Concedere aliquid oportet infirmitati. Non statim refragandū est corū falsis de Deo opinionibus, sed cōniuentia quarundā quoad attentus sit populus, est utendum, hisque suadendum inductionibus. Hominem esse tanto excellentiorem, quanto maiori est obnoxius & familiaris. Et si inferiora uideantur aliquid habere uirtutis, omnia tamē subesse Deo summo, et patri omnium. Si credatur sol Deus esse, demonstrandum est eum esse seruum, & obedire Deo necessariò. quia non habet uoluntatem, nec potest quiescere: quum cogitur, non habet arbitrium. quod nō habet libertatē, seruit: quod seruit, deus esse non potest. nam deos longè liberrimos, felicissimos, inrelligentesque esse oportet. Inde sequetur, statuas, pannum, syluas, & cætera omnia in dijs habenda non esse. Demonstranda erit similis materia uulgaribus, in qua non est sanctitas. Cæterum ut res possit cum religionis arbitris transigi, erunt admonendi, ut si nolint abolere prima fronte uetustū
cul.

cūtrum, seruatis opibus, oblationibus, facrisq; ritibus, sensim omnia Deo cœli summo deorum adscribant. Iustum Dei iudicium est ob oculos ponendum. Non inferiorē quandam potentiam fecisse uniuersum, sed Deum, summa: apud quem sit homini ratio de totius uitæ actione reddenda. Non enim potest esse Deus nisi iustus. Dum cōsulunt infirmitati populi, si aliter à principio fieri non potest, potentia numinis crediti est ad certas rerum conditiones arctanda: cætera omnia summo Deo tribuenda, qui etiam ea possit, que inferiorem posse credunt. Ita introducto summo Deo, statim idoli quæcunque species explodetur. Quod ut facilius fiat, sunt de suis ritibus & dijs interrogandi, & ex eorum uerbis refutatio introducenda. Fieri enim non potest, ut indigna Deo non sint, quæ de inferiori quauis potentia creduntur, & dicuntur. Quum enim quicquid summum & Deus creditur, debeat necessariò potentissimum, sapientissimum, beneficentissimum, per se beatum, nulliq; corruptioni aut iniuriæ obnoxium esse: fieri non potest, ut quicquam illi conueniat. Inferiora itaq; seipsa prodent, quum cōferentur cum ea potentia. Ab enumeratione beneficiorum Dei, & ordine quodam, dum euangelista incipi et dicere, acquiescet facilè plebs. Rationibus uerò princeps & primaria potestas sunt persuadendi, qua arte retineantur illis animi populariū, admissa uera persuasione fideq; sunt populis in memoriam reuocanda beneficia à fisco recepta, iustitiæ scilicet institutio & conseruatio, prouinciæ defensio, uiarum instauratio, urbium conditio, augmentū, conseruatio, ordines iuridici, sacri, militares, ut æquo semper animo principib. acquiescere uelint: polliceri futurum, ut postquam uerum Deum coluerint, & secundum eius præscripta uoluerint uiuere, sint felicissimi. Adferendæ sunt historiæ rerum Christianarū, ut ab his falsis opinionibus ad ueras alliciantur. Nam ita fiet, ut dum falsa opinione ducuntur, quos non trahit per se ueritas, tandem acquiescendo sint bonis similimi. Pauli enim consiliū est in principijs suadendi imitandum. Ait enim, Dūmodò siue per occasionē, siue per ueritatem Christus annūciatur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Quamuis enim uerus Christiani scopus sit nihil pendere terrena, splendor, famam, gloriam: tamen dicendū, quod sint illa maxima inter eos, & tanta copia, ut nullus non satis habeat, illisq; abundet: id uero non repugnat uoto. Plures spes felicitatis temporariæ (cuius sensu maximo omnes homines tenentur) ad ueri persuasionem trahere poterit, qui postea sancto consortio falsum & inane uotum cōtemnere cum bonis incipient. Recepta de summo Deo fide, & confirmata, etiam Trinitatis fides necessariò subsequetur. Nam nemo creatorem intelligere poterit, quin potentissimum, sapientissimum, et beneuolentissimum intelligat. Erit ergo potentia, sapientia, uoluntas in Deo admittenda. demum cæteris argumentis ab soluēda demonstratio, ut statim ad Iesu Christi generationem utramq; & æternā & temporariā ueniat euangelista. In his omnibus sanctissimā euangelij præcepta, & quantam pacem adferant obseruantibus, est docendum, ut inter ueros Christianos uideatur adesse paradus: Quibus suas euangelicæ historiæ erunt externa testimonia adferenda, quib. Christum fuisse Deū cōstat.

EXTERNAE TESTIMONIA DE

Christi diuinitate & magnitudine.

Quamuis hominibus à Deo inspiratis, et uerum statim amplectentibus, nil maiori fide posset dari, quam euangelium, in quo animus sibi benedictus quietem & felicitatem reperit: tamē quia sunt longè plures nequam

& perfidi, quàm boni & fideles, qui tamen si uidentur deplorati, tamen negligendi non sunt: ideo & ueritati euangelicæ, qua nil maius, dum adduntur exterrorum & à nobis diuerforum authorum testimonia, solent quidam ad se redire, & quam ex euangelio fidem non recipiunt, illam ex literarum humanarum authoribus petunt: atq; inde non rarò in se descendentes, errorem agnoscunt, uerumq; ex ipsis fontibus concipiunt. Signa itaq; externis cognita sunt ad sacrorum fidem adducenda. Nil prius celebrius ue se offert uisitatio- ne illa Magorū, qui à partibus oriētis, si Iudæam respicias (nam omnis partis mundi positio dicitur ad aliquid) ex occidua uerò parte Persidis, contenderūt Hierosolymam, ut in urbe totius regionis primaria sciscitarentur de puero, ad quem adorandum uenerant. Tres fuere, ut ab ipsis euangelijs discimus. Primaria authoritate sapientes, quod uox Magus sonat. Qui conspecta in eorum regione stella, nō cælo, ut cæteræ, affixa, sed in aeris regione terrā uersus oberrante, dum attentius in eam uertunt oculos, & quid sibi uelit, ut erat gēs in cœlistibus obseruandis attentissima, dispiciunt, in ea apparet, ut ipsi retulere, & per manus fideliter est traditum, forma pueri, igneo toto corpore: qui ait ad eos, esse in Iudæa natum puerum, qui Iudæis & orbi imperitaret. debere illos eò proficisci, & illum adorare. Fidem adhibent dictis, citi sterni sibi camelos & dromades iubent, et per desertæ Arabiæ atq; Madianitarum fines transeuntes, 13 die Hierusalem intrant, & à sapientibus de puero recens nato quærunt. Quod nostri interpretes dicūt, uiam fuisse miraculosam 13. diebus; dum ab oriente in Iudæam uenirēt, falluntur. Nam in uocabulo Orientis hal lucinantur, dum unam simplicem eius uocabulī significationem putant, quæ multiplex est. Oriens enim dicitur ad aliquid, nec est ulla orientis positio, quin eadem diuersis cōparationibus sit & meridies, & occidentes. In omni enim cœli puncto sol agens, orientem, meridiem, & occidentē semper facit. Malè ergo intelligunt ab oriente, id est à distantia 90. graduū & quadrantis cœli. Quoniam dromades cameli, quamuis possint die naturali 60. M. passuū perreptare, tamen non paucioribus, quàm nonaginta diebus uenissent ab oriente Iudææ Hierosolymam. Venerunt ergo à regione Magorum, quæ Persidi Chaldææ & mari Persico contigua est, distatq; à mediâ Syria Phœnicū 13. gradibus longitudo, eadem planè latitudine. In ea uero latitudine 30. & unius gradus, aut circiter, longitudinis gradus habent 55. milia passuū. quod iter planè quadrat cum mediocri cursu dromadum, celerrimus enim diurnus cursus est 60. milium passuū, ut dixi, minimus 45. mediocris 54. Si essent gradus æquatoris, die quolibet illis 60. M. passuū fuissent peragenda. Totū enim iter habuisset 690. M. passuum. tredecim uero diebus, permittentes aliquid curæ corporis 55. M. passuum mediocri cursu uenere. Transcundum uerò illis fuit per regionē Madianitarū, ut prophetiæ impleantur. Ait enim Esaias cap. 60. Multitudo camelorū operiet te, dromades Madian et Ephā: omnes de Saba uenient, aurū et thus deferētes, & laudē Domino annūciantes. Hęc rem acu attingunt. Nam Madian est Arabiæ desertæ pars orientalis, Ephā notat eandem in felici Arabia partem: Saba regio notat Arabias omnes, & præcipuè felicē. Ad sinum itaq; Persicum pertinebat horum ditio. Cæterum reges eos uocat Dauid, dicens de Deo, Tibi offerent reges munera: Psalmo 68. Et item 72. Reges maris & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adferent. Erant uerò reges insularum & maris Persici, & reuera soli nomine tam sancto digni: quorum ideo imperium ueluti legitimū solum, Christus approba-

re uoluit. Erāt enim, quales felicissimæ resp. sensere, quales Plato optauit suæ reip. quam tūc reuera futurā beatam scripsit: aut quū princeps philosophatur, aut rex erit philosophus. Ceteris enim solet non minus orbis labefactari, quam regi. Fuisse uerō Magos Persarum insigni sapientia, testantur omnes omnium gentium literæ. Hos fuisse reges, & rerum summæ præfuisse, ita est literis traditum. Ea regio quæ à Magis regebatur, deligebat primarios sapientia uiros numero duodecim, qui rerum summæ præessent. Illi suffragijs ex eo numero tres in singulos annos regni habenas tractaturos seligebant, qui & de cælo seruarent, & si quid oboriretur urgens, id obire statim possent. Tres hi electierant eo anno summi philosophi, & ueri reges, nomineq; dignissimi. Illi ex tam longinqua regione accedentes, ubi à principibus Iudæorum locum nati pueri quæsiuere, eum salutāt in ciuitate Dauid, offeruntq; infantulo summa omnium rerum nuditate obfesso, munera imperatoribus digna. Quibus peractis abiere ad magistratus sui complendam administrationem. Felicesq; & Christiani in eadē obire. unde corpora 300. postea annis Helena Constantinī imperatoris mater, dum sanctam crucem quæreret, curauit ad se adferri, & Constantinopolim sunt delata. Inde per diuum Eustorgium Mediolanensem episcopum, sunt ad eius episcopen translata: indeq; ab Heinricho imperatore Colonia delata, ubi uis miraculis clara. Nunc ad penitentiorem historiā. Quū Herodes rex alienigena occisis omnib. regij sanguinis hominibus, imperij scelere & dominorū morte (nam fuerat seruus Macchabæorum principū) partī retinendī cupidissimus, de rege Iudæorū à Magis audiuit, tunc simulata beneuolentiā rogauit illos, ut sibi de puero referrent. Quod ubi non fecisset illos, sed abiisse audiuit, ne elaberetur puer, omnes à bimatu in finib. ciuitatis Dauid (quæ Bethlehem dicitur) tolli ē medio, necariq; iussit. Quod facinus non tantū in Iudææ finibus angustis est cognitū, sed statim ad Augustum Cæsarem Romam perlatū est. Testis nobis locuples huius rei erit Macrobius, homo à nobis omnino alienus. Ita enim in iocis Augusti scribit: Quū Augustus audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorū intra bimatū iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait: Melius est Herodis porcū esse q̄ filiū. Hæc Macrobius, homo alioqui impius. Audite impij, maiorem humanitatis authorib. fidem q̄ euangelio habentes. Subscribit euāgelistæ Macrobius. Cōstat factū fuisse. Quæ uerō tanta amentia corripere hominem alioqui splendoris & gloriæ cupidissimū potuisset, ut eam sumeret tam immanis sceleris labē, notāq; in se reciperet? Quid in eum innocentissima ætas peccare adeo potuit, ut cum alijs etiam filiū perimeret? Certè à Magis acceperat, natū regem Iudæorum, mundi imperatorem. alioqui nunquam id sceleris cōmisisset. Vna negnandī & tyrannidē occupandi libido sola potest patrem armare in filios: iura omnia & diuina & humana soluit & pefsūdat splendor imperij. Oportebat eius occasionis gratia eorabiei hominem uenisse, ut in propria conuerteret uiscera ferrum. Iosephus subscribit, quū ait: Quotquot nouerat regij sanguinis, aut ex quib. ad regni spē aliquis peruenire posset, eos omnes occidi iussit. Totū senatum, uno qui ipsi prænūciauerat imperiū seruato, sustulit, & necauit. Tanta fuit in eā partē hominis sæuities, ut occisorū numerus innumerabilis sit uisus. Suffragatur euāgelio historiæ Romanorū. Erat persuasissimū Iudæis, ut ait Suetonius, tunc imperatorē orbis inter eos nasciturum. quod usq; adeo erat euulgatum apud exteras nationes, ut Romanis tunc tēporis esset Iudæorū potentia formidabilis. Ideo eam prouinciam tot bellis fregerūt, suisq;

hominibus dato præfide Romano regendos ob seditiones tradiderunt. Rumor ille non fuit falsus. Nam tunc ille natus est, qui in propria uenit, & tui cum non receperunt. Plurima monumenta literarum faciunt miraculorum quæ eo anno contigerunt fidem. Tres soles uisi diutius, demum in unum coierunt: quod aliàs factum non legitur. Nam $\omega\alpha\rho\mu\lambda\iota\sigma\iota$ crebrò contingentes, et ueluti duos aut tres soles repræsentâtes, nunquam coeunt, sed impressione à nube euanescente disparêt. Argumêto certè fuere diuinitatis homines propius inuisentis, unumq; & trinum Deum significantis. Nesciunt Romani templum recens conditum augustissimum, ob diuturnam pacem, qua sub Augusto utebantur conditum, ideo de cælo tactum fuisse, quòd uirgo perpererat. Nam eo anno qui fuit 42 Augusti, Pacis templum quod æternum & opinione credebatur, & titulo dicebatur, fulmine tactum est. Condito uerò illo templo Romani non minus egentes quàm cupidi diuturnæ pacis, consulere oraculum Apollinis, quantũ esset tam præclarum templum Paci dicatum duraturum: responsum est à dæmone, duraturum quoad uirgo pariat. Illi æternũ opus fore arbitrati, titulum pro foribus inscribere, Templum pacis æternũ. Tandem 12. ab eo tempore anno quum Christus nasceretur, funditus corruit immensa moles. Quod postquam audiuerunt multis postea annis Christiani Romæ degentes, posuere ibi diuæ uirgini templum, quod nunc Sanctæ Mariæ nouæ dicunt. Quis poterat fieri, ut opus tam recens, tam integrum, tam magnum ita corrueret, nullo terræmotu Urbem diuexante? Certè alia pax q̄ humana in orbem uenerat: author pacis Deus inter homines sese demiserat: ut quam nulla arte in hac uita consequi pacem sine illo ualeamus, illam omnibus orbis habitatoribus in eum credentibus conferret. Nam pax nõ est à bello requies tantum. Animis pacatis opus est (quod optimi philosophi suasere) antequam sit ulla in homine quies. Non est in arte positum humana, ut aliquis illam sine sapientiæ Dei cognitione consequatur. Quid dicam de basilica Augustana, quæ postea nomen prætorium ad sacra deduxit? Certè sine conspectu miraculi princeps à religione uera alienus non fecisset sacrum locum, & basilicam medijs in ædibus. Est tamen dicatus locus uirgini in aureo cælo, quodq; hodie extat templum constructum. Orosius non indiligens historiographus ait, sereno cælo hora tertiã iridem aureo colore solem ambientem, Augustum uidisse: cuius rei admiratione quum teneretur, consultit Sibyllam, quid sibi hoc signi uellet. Illa ait, propediem nasciturum qui ab eo & toto orbe colendus esset. Debere itaq; summopere cauere ne diuinos honores illi à populo Romano oblatos reciperet, sed coleret illum qui nasciturus erat. Quamobr em locum in quo speciem illam uiderat ignoto numini sacrum uoluit, quoad à nostris Deum uerum cognoscentibus dicatum uirgini puerperæ templum est, & in cælo aureo dictum. Ad imitationem eius multis in locis Italiæ eodem titulo constructæ sunt basilicæ. Quid de fonte dicam, ex quo Romæ die integra olei scaturigo ebulliuit, quum est natus Christus? Innumera miracula adferrẽ ex nostris authoribus: sed nostris apostatis fidẽ non facerent. Ethnicis ethnica doctrina opus est. Malunt Luciano quàm euangelistæ credere. Si ad ea signa quæ humanitate Christi moriente cõtigere, ueniamus, quanta copia testium externorũ nostris suffragabitur Euangelistis? Eclipsis illa mirabilis, quæ ad tres horas durauit, quæq; in archiuis Romanorum est diutissimè seruata, Persarum diarijs notata, à Phlegronte scripta, à Dionysio Arcopagita & Apollophane obseruata, quum contra naturam fuerit,

& temporis spacio, & siderum oppositione, non potuit non significare, suum authorem etiam corpore deliquium pati. Quod autem contra naturam fuerit, docet oppositio. Erat enim 14. dies lunæ, in qua ipsa lumine solis, interposita est diametro terra, destitui potest, sol minimè. nam in synodo tantum potest fieri solis deliquium. Duratio uerò etiam contra naturam fuit trium horarum, quum naturalis modus dimidiarum durationum nunquam cum hora dextantes soleat excedere. Oportuit rerum authorem secundum humanitatem pati, quum præclarissimæ cæli partes in eius morte defecerint. Quis nescit supra omnium literarum memoriam terræ motum fuisse uniuersum? Nam & in Asia & Romæ ea uehementia notata est: quum alioqui terræ motus alij nunquam sint uniuersales, imò uix patent ad horizontem in terra uisilem, seu ad ducenta milia passuum. Quòd si excedunt, regiones tantum, aut prouincias diuexant. Oportet enim quum naturaliter sit, statas & fixas esse cæteras terræ partes, atque obistere, quum una concutitur. Nam sine renitentia & fixo puncto non potest fieri motus, etiam in animalibus: quanto minus in tam uasta terræ mole? Plinius huc notauit temporibus Tiberij contigisse. Eiusdem principis temporibus, quid sibi uoluissent illi dæmonum euulatus, tam celer eiusdem rei nuncius: eadem dæmonum agitatio etiam in orbis finibus? Moriente certè quantumuis magno homine, aut propheta, nil quicquam simile contigit unquam. Aestimetur sanctissimorum hominum excessus, perpendantur clarissimorum hominum exitus. Prodeat in medium Osyris, Cambyfes, Xerxes, Alexander, Augustus: quid illis maius orbis inter homines uidit? Quibus maiores fautores & adultores fuere, ut etiam ex mure elephatem facerent? At illis decedentibus, uita, nil planè similis prodigij contigit. Nisi id contigisset moriente Christo, qui fieri potuisset, ut apostoli & euangelistæ hominum genus tenuissimum, humano destitutum presidio, ausi fuissent oculatissimo mundo, & rerum omnium celeberrimum diligentissimo obseruatori ista proponere? Si uel minima mendacij suspicio in eos cecidisset, nunquam habuisset locum euangelium. Nostra sunt à Porphyrio, Celso, & Iuliano agitata. Hi omnes hæc aberrantis & laborantis naturæ facinora probarunt. quod nisi probatissima fuissent omnium gentium monumentis, non fuissent pretermisuri, quum etiam apiculos (& si quid minutius) in nostris, contra dicendum animo uellcarint. Non adfero Iosephi sententiam de Iesu Christo, & eius mirabilibus operibus. Mitto Abagari epistolam. Pilati de eo ad Tiberium scripta non repeto. Philonis iudicium de nostris Therapeutis prætermitto. Norunt omnes ex epistolis Plinij Secundi, nostrorum innocentiam, & quo cultu Christo sacra faciebant. Epistola Marci Aurelij de aquis à milite Christiano diuinitus impetratis extat. Ob id nostros maleficos uocauit Suetonius, quòd sinistra sacerdotum idolorum miracula in Christi nomine facta interpretarentur. In eadem culpa est Cornelius Tacitus. In eodem uitio sunt Iudei, qui in suis Thalmudicis traditionibus, nunquam non agitant Christum. Alij magum & maleficum: alij in nomine יהוה est templi sacro lapide desumptum, & per ianitores leones mille annos natos occultatum, miracula edidisse aiunt. Omnes in eo conueniunt, quòd sit humanam facultatem supergressus. Confirmat uero eius diuinitas ex prædictione uersionis rerum Iudaicarum. Nam, ut uidimus ex Iudaicis, propter occisum Christum sexagesies cetera hominum milia duabus Romanorum expeditionibus caesa sunt: à morte Iesu Christi ubiuis terrarum Iudei seruitute oppressi, libertateque omnino destituti seruiunt. Maximam uerò confirmationem diuinitatis Christi Iulianus imperator apostata à ueritate præbuit Hierosolymis, Quum enim in Gallileorum (ita nos odiosum

scommate perstringere & subannare erat solitus) inuidiam & probrum gen-
 tem Iudæorū supplicem, & munerib. interpellantem impiū hominem, redu-
 cem Hierosolymis uellet facere, coegit eorū ingentem numerū: qui antequam
 aliunde cæteri accederent, templum quo in loco ter fuerat constructū & euer-
 sum, instaurarent. Mirū dictū, factū admirabile, contigit effollis altius funda-
 mentis, cū fundamenta operis essent iacturi cum artificib. eorū magnates, eru-
 perunt e terræ uisceribus globi flammæ, quibus semel et iterū non paucis
 absumptis ab incepto opere destitit, etiam celesti igne contacti: ut autem à
 Christi uoluntate ista esse scirēt, in omnium Iudæorum uestibus signū crucis
 apparuit. Verūq; esse uerbum ueritatis cognouerūt. Dixerat enim Christus:
 Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Et item: Amen dico uobis, nō
 relinquetur in templo lapis super lapidem, quin evertatur. Dedit autem ne-
 farius imperator perfidiæ pœnas. Nam dum castra haberet iuxta Ctesiphon-
 tem urbem in Assyriæ & Mediæ finibus sitam, diuinitus uibrato telo in ho-
 minis pectus, uitam finit, emittēs hanc uocem in Christum, Vicisti Gallilee.
 Ita obsessum à dæmone animū illi resignauit. Factum constat, prophani sunt
 authores. Quæstorū uerō eius Libanio à religione tunc alieno, quiq; in lite-
 ris illum formauerat, nocte eius mortis proxima uisus fuit Mercurius Martyr
 miles Christianus in Iulianum telum contorquere, atq; Imperatorem confice-
 re. Quod quum insequenti die uerum cognouisset, fidem adhibens somnio,
 relicta quæstura ad D. Basilium properat, & Christum baptismo profitetur,
 eo ardentius, quoniā quum cōficeretur apostata, itidem Basilio atq; Libanio
 in somno contigerat. Nectantū uiolati Christi, eiusq; neglectæ & eleuatæ re-
 ligionis pœnas dedit Iulianus: impietatis pœnas dedit Arrius, effusus in latri-
 nas uisceribus. Herodes unus ob insectatam Christi infantiam, & necatos cru-
 delissimè innocentes: alter, ob appetitos Christo debitos honores, morbo pe-
 diculari absumpti sunt. Eadem lues Lucium Hieronymianum in Cappodo-
 cia, sæuissimum Christianorum insectatorem & persecutorem absumpsit.
 Non ab simili fine Galerius & Maximinus, omni crudelitatis genere marty-
 res Christi cōficiētes, infelicem uitam clauserunt. Honorifico Vandalorum
 regi in confirmatam religionem insurgenti, idem contigit. Dedit pares pœ-
 nas Arnulphus imperator, ob spoliata Christi templa, & sacros ordines affli-
 ctos. Cōstantinus cognominatus *καρποδίνου & ἀκροπόλεως* ob perfidiā lepræ de-
 dit corporis uermiculosi reliquias. Aegæus Pelopōnesi proconsul, affecto sup-
 plicijs Andrea apostolo, repente in furorem à dæmone actus expirauit. Va-
 lenti imperatori orientali ob afflictos etiam ordines sacros, & sacris addictos
 homines ad militiam coactos, prenunciato à Paphnutio fine, miserā uitā clau-
 sit, igne palearum ab hostib. Gothis & Vandalis excoctus potius quàm exu-
 stus. Sibi partim manus intulit, partim à suis est confossus Nero. Domitianū
 domesticus seruus iugulauit. Commodus omnib. incommodus, in nostros
 etiam sæuiens, strangulatus est. Qualem meruerat exitiū Macrinus, habuit.
 Heliogobalus digno fine claudit dies, quod non satis habuisset impotentissi-
 mē uitijs omnibus laborasse, & alios in scelus traxisse, nisi & cum multis mar-
 tyribus Calyxū pontificem uita spoliasset. Maximinus à militib. cōfossus di-
 uina ultione interijt, ob mortes innumeras & strages Christianorū: alioquin
 militi, à quo uir ignobilis dictus erat imperator, grauissimus. Non multo feli-
 cius obiit Decius. Valerianus occisus est Mediolani. Aureliano uitam seruus
 ademit, Vt omnes percurram, nullus imperatorum Romanorum, aut aliorū
 quorum

Humericō

quorumcunq; principum Christianos persequentium, nō est uiolenta morte absumptus, præter Diocletianum: qui ne idem illi, quod omnib. fermè antè illum contigerat, accideret, depositis imperij insignib. priuatus consenuit, & decessit. Quamuis autem à corporis morte non sit omnino uitæ conditio aestimanda, Deo aeternâ impijs supplicia seruante: tamen quum uitæ uisum dederit Deus, non ut uiolenter finiatur, sed ut quietis sensibus animo parato subeatur mors, argumentum quoddam est futuræ perditionis, quum ita perire Deus hominem sinit, ut omni scelerū lerna infectus, ne cogitare quidem de prima causâ, nisi ad condemnationem possit. Vult Deus etiâ his exemplis impios terrere, ut quamuis nil futuros animos post funera iudicent, tamen turpissimæ & infelicissimæ mortis exemplo terreantur: qui eò omnia referunt, ut longissimam honestissimamq; sui memoriâ post se relinquant. Reuoluâtur diligentissimè omnium gentium historiâ, & à Christo nato res gestæ perpendantur: ubi non fuit receptus Christus, uix decimus quisq; princeps sicca morte generum Cereris adiit. Apud Christianos uix decimus infaulta morte periit. Excipio quosdam regulos & principes Romani, ut aiunt, peccatoris, qui Christum blasphemando semper in ore habent, Deum uerò uocabulum tantum putant. Nam quamuis agant sub Christi imperio, nil præclarius putant, quàm hominem occidere. Quibus si talio frequenter refertur, nil mirum. At Machianellus impiorū parēs dicit, homines Christianos, ad seruitutem natos, nil libertatis nosse, principes ideo non posse tollere: quæuis quantumuis iniusta imperia æquo animo suscipere, ideo non esse mirum nullos inter ipsos principes confici. Si uires naturæ perpendisset, & quæ nunc & à mille annis gesta à Christianis sunt, proculdubio nunquam animum bene sibi conscium uires corporibus imminuisse asseruisset: quum ediuerso conscius trepidatione omnia oppleta habeat. Nec est quòd nobis Romanos opponat. Si enim hodie reuiuiscerent Romani, non illis esset tam procliuis atque olim attritis aut inermibus regionibus, de omnib. populis uictoria. Nō deperdita aut oppressa à Christo libertas in causâ est, quòd iniqui principes ferantur, sed prudentia & pax publica. Præstat enim rebus bene sub tyranno compositis, eius imperia quamuis iniqua ferre cum dispendio, quàm dum per seditionem tollitur, quot uicinos et magnates tot tyrannos experiri. Princeps iniquus fortunas inuadit, corporib. parcit. In rerum uerò mutatione necesse est altercationibus & factionibus omnes spoliari: multos etiam, si se opponant, necari. Omnia militi principem deligenti, & quum uult tollenti, liceant necesse est: quoniam nunquam dat pœnas, qui etiam imperatori imperat. Quanta fuit infelicitas populū Romani à Iulio Cæsare ad Constantinum imperatorem totis fermè quadringentis annis: Certè qui inter illos imperatores fuit præstantissimus felicitate, non est conferendus cum mediocribus Christianis. Nulla itaq; rerum præstantior conditio (quamuis inter Christianos non defunt sannæ & pestes, summaq; uafricies) quàm ubi Christus auditur. Ubiuis gentium sunt perditii homines: uerum ideo inter Christianos magis notantur, & quòd nequior sit qui sub optima lege sit malus, & quòd inter bonos multos nequitia se magis prodat, oppositis sese mutuò indicantibus. His suasionibus sunt ad uerū cognitionem sensim attrahendū ethnici: ut dum terrore pœnarum malis inflictarum, ne idem illis contingat, resipiscunt, etiam spe melioris fortunæ & conditionis reip. ad bona inuidentur. Fient enim tandem bonorum exemplo, etiam ob ipsum bonum summum, uerī sectatores. Hac

allicien-

alliciendi ad feliciorē fortunam arte Moses erga populum peruicacem est usus, quamuis finis ultimus eius religionis esset uita aeterna, sicut & Christianæ. Dum uerò pollicetur terram lacte & melle manantem, dum longauitatem, dū bona terrena, ut uocat, promittit, populū sub lege cogit, donec ipsa ueniret ueritas felicitatis, quā bona Domini non terrena, sed in terra uiuentiū uocat Dauid, quum ait, Credo me uisurum bona Domini in terra uiuentiū. Et alibi: Satiabor, ait, quum apparuerit gloria tua. Sūt his addenda uaticinia Sibyllarum, oraculorum responsa, & quęcunq; Christo testimonium ferunt: Sibyllæ, sceminarum genus diuinitus inspiratum, multis ante Christum annis eadem de Christo & eius diuinitate, admirādisq; operibus scripta reliqueret, quæ & euangelica ueritate probamus, & affirmamus. Quid diuinius illis carminibus, quæ antè mille trecentis annis quā Christus nasceretur, protulit Erythræa, in quorū capitibus (ne de alio intelligi posse crederetur) nomen Iesu Christi literis notaretur his uerbis: Ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ. Sunt totidē uersus, quot literæ. Ne autem ista conficta putarentur à Christianis, Romanis ipsis ex eorum archiuis et libris Sibyllinis adducebantur, & omnium manibus circumferebantur. Quomodo uerò autoritate destitutum hominum genus, quales fucere ad 300 annos Christiani, ausum fuisset ea esse impudentia, ut senatui imperatoribus que ista proponeret, & ex libris Sybillinis esse affirmaret, nisi statim prolato codice ista se propalassent? Extant hi Græci uersus ἐν τῷ λόγῳ βασιλικῷ apud Eusebium, adferuntur à Lod. Viue in Commētarijs in Augustinū de Ciuitate lib. 18. ca. 23. ubi eos uersus latine uertit Augustinus. Agunt de futuro iudicio, & secundo Christi aduentu, rerūq; immutatione. Christum autem fateri coactus est dæmon in templo Apollinis, quum consuleretur, quis homo fuerit. Erat, inquit oraculum, mortalis secundum carnem, sapiens uero & admirabilibus operibus clarus: uerū à Chaldeis iudicibus comprehensus, flagellis cæsus, crudeli morte obiit. Legatur diligenter Lactantius, Iustinus martyr, & Augustinus de Ciuitate Dei, Orsiq; historia. Innumera testimonia de Christo in illis habentur, ex ethnicis contra ethnicos, quæ & idolorum cultum euertunt, & ueram religionem confirmant. Sed praxi, quomodo sint hodierni cultus aggrediendi, uidentum.

DE VARIO CVLTV HO-
dierno, quomodo refutetur.

PRæter Muhamedicum Mosaicūq; cultum, est dæmonis ampla religio. Nam ubicūq; lemures colunt, illic tetra dæmonis effigies se crebrò repræsentat, hominum que mentes deludit. Palam uerò & ex professo colitur ferè in tota India, & orbe nouo, cum insulis. Sol à multis Tartarorum colitur, Vtrique polo subiectæ regiones nondum nobis innotuere: ideo quo cultus sint, nō possumus dicere. Quosdam Lapponibus proximos colere rubri panni quadratum fragmentū, tradidit Olaus Gotthus. Omnes certè poterimus, ut suprā notauī, ex eorum dictis refutando, falsitatem uincere. Nam in rebus omnibus, sed potissimū in diuinis, & à sensu semotis, potius & facilius arguitur falsum, quā uerum attingitur. Fac itaque tibi offerri dæmonem teterimum falsi cultus authorem (nam sub eo omnes species idololatriæ fouentur) cum que haberi deum, ut apud Indos Cisgangeses, si Deum unum summum fatentur (quod ferè omnes faciunt) quū sit longè præstantius dare

dare nomen in exercitu principi, quàm magistro militũ, & huic quàm chiliarchæ, & chiliarchæ quàm centurioni, & sic in cæteris, quĩ fit, ut sint ita consternato animo, quum Deum agnoscant cœli terræq; conditorem, sub quo etiam tremunt satanas, ut more mancipij uelint neglecta principis persona, in inferioris tantum, & perditĩ clientela agere? Quis ita insanus miles (fac esse bonum satanam) ut non se probare contendat principi potius, quàm inferiorum ordinum ductori? Nonne eò tendunt omnia, ut gratiam benefacti à summo duce recipiamus, eumq; agnoscamus, qui summus est? Si nobis illata iniuria est, unde uis nos uindicans, nisi à summa potentia proficiscitur? A quo pœnas malefacti, beneficij præmium, aut timemus aut speramus? omnia certè in summum tendunt, inde procedunt, eò redeunt. Proponenda sunt multa exempla ab artibus, dignitatibus, & cæteris eiusmodi, quæ familiaria & nota sunt illis populis, apud quos agetur, ut familiari inductione persuasi fiant attentiores. Erit secũdo loco insistendum, de honore, & uiolata maiestate, tractando inductionibus, his & eiusmodi instantijs. Si quis stipendia sub quouis duce à potestate summa dependente ageret, potestatemq; illam primariam nosset, & haberet obuiam, neglecta uerò illa tantum colendum & obseruandum sibi putaret eum, in cuius phalange est conscriptus, nonne summa illa autoritas (fac esse unius, paucorum, aut omnium, sed in unum caput coaluisse) meritò succensens eum militem non tantum exauthoraret, sed etiam ut maiestatis reum, & seditionis authorem condemnaret? Nam quis ordo in Republica usquam haberi & seruari posset, nisi primariæ potentia omnes colla subdiderint? Non agnoscere enim ducem pro duce, perinde est atque si te pro duce haberi uelis. Reus itaque maiestatis statim habetur, qui non omnia defert primariæ potentia. Vos ergo ô Indi, & omnes *Διαβολοεβου* rei erga Deum maiestatis, inq; errore & perditione sepulti agitis. Quod autem uos colere hanc tetram potentiam, ne noceat, asseritis, & requiem Deo summo præstare uultis, ne uobis condemnandis & dirigendis sit intentus, & laboribus occupatus, quid aliud quàm uobis ipsis contradicendo, eum esse negatis, quem fatemini Deum? Si Deus est, ut reuera est, & uos affirmatis, omnipotens sit necesse est. Si omnipotens, semper omnipotens, nec laboribus ullis orbem administrando urgetur, ut putatis, sed omnia lustrat penetratq;. Itaque & uester dæmon, quem eius iustitiæ executorem ideo colitis, ne quum uobis erunt pœnæ dandæ iniquitatis, sæuiat, nonne si posset aliquid contra Dei præscriptum & permissionem, sibi ipsi primum consuleret, & sententia summi iudicis cancellata, minus pœnæ quàm sit sibi inflictum à Deo, in se reciperet? Quĩ poterit fieri, ut leuius quàm uelit Deus, uos puniat, qui statim à creato orbe damnatus, à cœlo & beato consortio exulat? Falsò ista creditis, ô Indi. Quĩ sibi deest impotentia, cæteros iuuare non poterit. Ad hæc, quum omnis lex & religio in spem meliorem & ad fœlicitatem traducere homines debeat, soleatq;, quĩ fit ut sacrorum multitudĩne, hominum sanguine, serpentum inuiolatorum innumeris iniurijs, summo uitæ dispendio, uelitis infernum & pœnas diaboli subire, quum religione non sit opus, ut infernum adeatis? Quo quis est nequior, eò est uestra fœlicitati & fini propior: & per tot labores discrimina hæc uobis parata uultis. Negatis Deum ô Indi, negatis Deum, quum arbitrium eius sententiæ moderandæ permissum diabolo putatis. Nil iuris habet in pœnis infligendis, aut moderandis diabolus. Rerum uestrarum status est perinde atque

si ciues unius Reipublicæ, eo quòd possent quandoque peccando supplicium mereri (ut nullus non potest) & capitalem subire sententiam, nullum alium quàm tortorem in tota Republica colerent, demererentur, captarent obsequijs, neglectis interim iudicibus, & iuris dicendi condemnandique arbitris. Quis princeps ferret in suo imperio tam imprudentes ciues? Immò quis priuatus ferret filium, uernum, seruum, si aliunde quàm ab patre aut domino agnoscere uellet imperium? Quæ domus integra esse diutius potest, nisi ad unius summi arbitrium, laudem, & gloriam omnia referantur? Summum imperatorem totius orbis, qui in foelici dæmoni imperat, agnoscatis oportet: alioqui æterno ardebitis supplicio, nec uobis erit ulla moderatio sententiæ diuinæ. Omnes ad hanc diem perijistis. Resipiscite miseri, & si uos non movent uitæ æternæ calamitates, præsentis uitæ uestra uos incitet conditio. Perpendite, quantum miseriarum uobis hæctenus infanda attulit suasitque persuasio. Quod animal magis naturæ humanæ exhorrendum, damnosum & inimicum tulit natura serpentibus? At illi sunt uobis sacrosancti, ut ne lædere illos, aut ipsis imprecari audeatis. Quid in rebus externis charius dedit Deus homini ipsis liberis? At mors illorum foelicissima putatur, si à serpentibus deuorantur, aut necantur. Quæ maior cura data est à natura homini, quàm uitæ propriæ seruandæ? At diabolus suasit illam sponte crudelissima flammaram morte claudere. Quæ maior pestis potest homini etiam ualido, & mentis compoti terrorem incutere, quàm dæmonis tetra effigies? At quum extremum agunt uestri homines spiritum, si desit tetri spectri forma, docuit medicos, sacrifices, & hierophantas ea figura laruis ut teterrimè possunt conficta, agros animam agentes inuisere. Certè in America cuiuslibet, aut obeunt, aut grauissimo morbo laboranti sine uicaria opera, tetra dæmonis effigies adest, etiam multo eiusdem generis satellitio stipata. Hi sunt uestræ religionis fructus Indi. Serpens uobis est homine sanctior, liberis uestris charior, uita propria infernus preciosior, diabolus uitæ humanæ pernicies Deo summo omnium rerum authore prior. His & similibus à falsis religionibus desumptis, dissuadenda falsa religio, offerenda uera. Nullus enim ferè est, quin & si non statim fateatur Deum unum summum (quod Cisgangetani & Transgangetani faciunt) tamen uaria esse dæmonum genera agnoscat. Inter uaria autem & diuersa necessario dari unum summum, quo non possit dari maius, concedent omnes. Nam & ipsi insularum occidentalium Cubæ, Parix, & totius continentis incolæ, quosdam dæmones esse alijs præstantiores, omnes fatentur. Est uero opus Euangelistæ, ut contra has pestes summa fide, & ut ait Iesus Christus, oratione & ieiunio armetur. Erit certa in cruce uictoria. Quod futurum sperare certo certius debemus. Nec enim euanuit summa Iesu Christi uirtus, ut putant nostri impij. Non minus audit hodie suos Christus, aut diua uirgo, eiusque diui, quàm olim: modò inter illos potissimum, qui de eo nunquam audiuerunt, agatur. Quod uel his argumentis patet. Hieronymus Pragensis post exactam uitam solitariam, uiginti annis tempore factionis Husitarum, est à Polonia in Lituoniam uarijs falsisque cultibus deditam regionem missus. Eum cum literis cõmendaticijs dimiserat Vladislaus rex Poloniæ ad Vitoldum Lituaniæ principem, ut falsa superstitione expulsa, ueram religionem substitueret. Colebant serpentes domesticos alij, alij ignem sacrum & perpetuum, alij malleum cum sole, syluas longè maxima pars. Statim explodit tres primas superstitiones. In

quarum

quarum prima id mirabile contigit: quòd quum serpentes domi ex delicatissimis epulis in molli strato nutriti solitos, in medijs foris exurendos detulissent, unus inusitata magnitudine ita à suo principe dæmone seruabatur, ut illæsus in igne maximo cæteris exustis permanserit: nec nisi signo crucis, & Christi nomine inuocato, potuit absumi, comminente illum multitudine. Quum uerò sylvas innumeris seculis intactas sacrosanctasq; multitudini, & in quibus (si quis ante uiolauisset) statim detrimentum accipiebant à dæmone, ipse Hieronymus accepta securi abscindere inciperet, tunc multitudo insequuta uirum, succidere innumeras arbores cœpit: donec uentum est ad quercum annosam insolitæ crassitudinis, & religione celeberrima. Quam quum omnes attingere uerentur, unus audacior cæteris ictum primum librando, sibi tibiam securi abscidit, & ingenti eiulatu edito, concidit. Plebs accusare Hieronymum, sanctissimum lucum, deorum domum uiolatam deplorare, terreri, seditionem concitare. Impetrato silentio Hieronymus, esse iniqui dæmonis illusiones, hominem nil mali passum esse ostendit, illumq; præhendens erexit sanum. Quare omnes attoniti, in religione sacram quercum insurgunt, totumq; lucum succidunt. Tam præsens adest Christus, ubi de eius gloria agitur. Sunt hæc ueræ fidei uires. Hæc historia latius ab Aenea Syluio in Europa eius tractatur. Sed longè celebrius & recentius miraculum est ob oculos ponendum, ut diuæ Virginis matris Iesu Christi præsentiam etiam suis adesse cultoribus ostendamus. Scribit illam Petrus Martyr, uir minimè superstitiosus, cæterum singulari in noui orbis descriptione tradenda fide. Scio risuros & irrisuros hanc meam narrationem quosdam, quod sim tanta simplicitate, ut ista credam: uerum & ista, & longè maiora de diua uirgine habeo persuasa. Sed audiant, & perpendant, si miracula omnia sint authore dæmone facta. Quum quidam nauta aduersa correptus ualetudine in Eubæ littoribus à socijs fuisset expositus, quærendo si aliquem haberet obuium, in cuius ædibus refici posset, incidit in regulum quendam, qui eius misertus, domi ad receptam usque ualetudinem illum fouit. Cuius rei memor, curare res eius principis diligenter cœpit, ita ut exercitui eius præficeretur. Confluxit uerò eius nomine sapissimè, foelicissimèq;. Nam semper reportauit uictoriam. Linguae autem illius regionis peritiã concepra, regulus rogauit, quo numine aut potentia ita semper esset foelix: nauta (ut simpliciores, quod ad sacra, esse solent plebeij) Mariam diuam uirginem, quam quotidie colebat, & simulachro appensam collo gestabat, eas illi largiri uictorias: Zemes, id est eos quos falso crederent deos, esse dæmones perniciosissimos, qui hic homines à ueri Dei cognitione distraherent, & tandem in interitum & uoraginem mergerent, & perderent. Si illā uirginem eiusq; filium uellet suscipere, atque baptisari in nomine Iesu, futurum planè, ut nullus hostis illi unquam noceat. Statim Cacicus, id est regulus credit: construit aram uirgini data nautæ imagine. illi profert Aue Maria, sequuntur subditi: & quas Zemibus ceremonias institutas habebant, easdem imagini uirginis in sublimi erectæ addicunt. Sunt uerò in ambitu simulachri uariæ ollæ, oppletæ carnibus, cum uasis aqua plenis, atque uarijs monilibus, quibus capi & uti suos Zemes, id est lemures persuasum habent. Deturbantur itaque loca Zemibus sacra: petitq; regulus, ut baptismum liceat consequi. Accersito sacerdote ex Hispaniola, Christum profitetur, Cōmendatorq; uocatur, eo quod equites quidam in Hi-

spaniola ita uocabantur. Illis religione formatis & institutis, nauta cum suis ad Hispaniolam proficiscitur, nil aliud illis relinquens institutionis, quam ut proferrent Aue Maria: & in periculis his uerbis erumperent uoce Hispana, Santa Maria auida nos. Hac & sequentia miracula narrauit regulus Anciso praetori, in Cubensia littora designato, & innumeris testibus confirmauit: retulit Ancisus Petro Martyri. Quum tam foelix esset uictorijs commendator, coepit uicinis esse formidabilis. Itaque attriti bellis paciscuntur, ut liceat sine sanguine experiri, qui nam Zemes esset praestantior: ille (ita uocabant Virginem) quem nuper susceperat commendator, an patrij, Conueniunt, ut ex aduersarijs copijs singuli iuuenes arctissimis uinculis uinciantur, & qui soluetur primus, illius Zemi sacra aduersarij facient. Ligatis iuuenibus, fusa utrinque oratione, statim uocanti & dicenti, Sancta Maria adiuua me: adest uirgo omnium oculis patens, uirgam manu gestans, qua tetrum daemone etiam spectro (quod est illis familiare) praesentem fugans, attigit iuuenis baptisati uincula. Quae statim ante omnium oculos alium stringunt. Ita fit, ut non tantum is solutus sit, sed ut aduersarius duplici nexu obstringatur. Volebant herbam porrigere uicti secundum pacta: sed senes quidam, id non praestantia aduersi numinis, sed humanis praestigijs factum dicentes, negarunt, nisi praesentibus illis id fieret, se uelle pactis stare. Delectis ergo octo prudentiss. ut apud eos licet, pacta & facta eadem, atque prius fiunt. Vocantibus his uirgo, illis teterrimus daemone, qua forma uulgo pingitur, ante omnium obuersatur oculos. Virgo uirga abactone suum solueret, daemone, ut prius attingens commendatoriani uincula, illa in aduersum transfert. Quo uiso omnes & senes & iuuenes, sacram religionem profiteri contendunt. Ideo quum Ancisus adijisset eam regionem, ab eo petiere sacerdotes, qui illos initiarent. Sunt uero ex hostibus commendatoris una die baptisati centum & triginta, qui non tantum se illa duo miracula uidisse retulerant, sed quoties conflixerant cum commendatore, a quo Christianus erat, uiderant eandem uirginem ante aciem sceptrum tenentem, & minaci uultu illos terrentem. Qua re compulsi ad religionem ueram transuerant, magis quam posterioribus induciti miraculis. Ita uoluit Deus angelum praere filijs Israel forma uisibili, ita angelus Iosues ante Ierichunta adfuit: ita Senacheribus est confossus, fugatusq;. Non est manus Domini abbreviata, ut non possit saluare. Quum duce Gothofrido Galli ad liberandam a Muhamedicis terram sanctam pergerent, & in Asia minori nondum coactis copijs longo itinere defessis, etiam imperatore Constantinopolitano proditorem in nostros moliente, factus est obuius Solimanus Turcharum dux, cum tercentis hominum millibus, quos suis in regionibus triginta Christianorum millia profligarunt, necarunt, fugarunt. Id uero maxime admirabile illic contigit, quod quum uix cedendo ad diem unam itineris hostem nostri insequuti fuissent, strages tamen ingens facta est ad trium dierum spacium: a quibus uero, nunquam est aliter cognitum, nisi quod quidam Turchae captiui retulere, fuisse illam stragem a tribus equitibus albis armis & equis factam. Dixere quidam uiri Graeca religione, & insigni sanctitatis opinione, fuisse Sanctum Georgium, Theodorum, & Demetrium. Quicumque illi fuerint, non fuisse homines constat. Scribit ista uir quidam nobilis & primarius suppresso nomine, qui semper Balduino comes eius expeditionis fuit, & totam illam historiam scripsit: quamuis ita latine,

nè, ut ne latinè, nec gallicè, nec congruè, tamen ea fide, ut ne Thucydidi quidem maiorem sim fidem habiturus. In simplicitate enim veritas, in eloquentia amplificandi libertas, falsa multa ueris admiscens est spectanda. His exemplis, & apostolorum martyrumq; facinoribus, Euangelista in spem erectus, fide armatus, innocentia fretus, charitate ardens, amore diuino flagrans, ieiunijs & orationibus attentus, humilitate tremens, nil sibi à Deo non debet polliceri. Est illi semper adfuturus, & suos conatus confirmaturus. Nam si non tantum optimis apostolis & martyribus adfuit, sed & militi parum iusto misit angelum: si in nomine Christi etiam mali, & ab eo alieni edidere miracula: si uirgo Maria nautæ & semipaganis inuocantibus, ad religionis filij confirmationem fuit præsens: si quotidie in locis innumeris claret miraculis, precibus uiri boni, & ex animo & fide inuocanti, certè non est defutura. Scio nullum ita iustum esse, ut ob suas iustitias, quæ sunt ut pannus menstruata, si diuinæ bonitati comparèntur, possit demereri fauorem diuinum. Beneficium hoc Dei est, impetrare miracula nemo potest. At quia nemo iustus ad Deum comparatus esse potest, non est ideo more quorundam male Euangelij libertate abutentium, penè dixi more Epicureorum, uiuendum: ieiunandum est, & orandum statis diebus & horis. Est aliquid prodire tenus, si non datur ultra. At quid in genere de his attinet dicere? Optimi illorum nunquam bibunt, nisi sitiant: non edunt, nisi fame incitante: non succensent, nisi inferas iniuriam: Veneris non utuntur, nisi arrigant. Nonne est hoc secundum Euangelium uiuere? Certè quamuis ab impijs hæc Euangelij praxis non differt, esset tamen id tolerabile, nisi genti in uentrem propensissimæ lex Christi ita lata expositionibus facta fuisset, ut inter Euangelistas illos sit certissimum, nil esse certi. Nō est quidem certè, nō est Euangelistæ uiuendum more Epicureo, quamuis fidem habeat liberrimam. Sed redeo ad institutum. Refellentur, ut supra diximus, Indi fatentes & agnoscentes summum Deum, quibus dixi, rationibus. Hi quia præsentia dæmonum sapissimè fruuntur, erunt admonendi etiam infœlicitatis, quam ab ea peste experiuntur. Demum si se opponant illæ pestes, signo crucis inuocato Christo, eiusq; sanctis, erunt profligandæ. Facilius longè hi transeunt in ueritatis præscriptum, quam Iudeus aut Muhamedicus. Iam ferè tota Hispania noua ad ueritatem transijt. Innumera enim multitudo quotidie ad Christum accedunt. In Narlingæ regno non pauci etiam lubentissimè de Christo audiunt. De cæteris superstitionibus nil quicquam dico, quoniam seipsas confodient. Quum hi homines in ueram cognitionem Dei transierint, sunt moderatè ritibus onerandi. Suasionibus quidem ad ueritatem cultus, & instituta sancta sunt inuitandi, non cogendi. Si prisca ceremonias falsi cultus uelint seruare, uanitas illa est sensim explodenda, nisi habeat in se peccatum. Permittendum, ut cultus ille qui idolo fiebat, si possit sine naturæ dispendio ferri, Christo adscribatur, quo ad eò lacte infantia educati, & in uera religione confirmati, solidiq; cibi capaces, Deum è cœlo petant, atque optimis similes fiant. Ita paucis diebus ad ueritatem religio. Contra nefaria eorum sacrificia, qui proprios liberos Zemibus, aut quibuscunque idolis sacrificant, est à naturæ dignitate, & sceleris immanitate incipiendum, suadendumq; primò, ne in suos ista committant, liberos, parentes, amicos, domesticos, demum omnes homines esse à nefarijs sacrificijs eximendos. Verum Hispanicæ nauigationis beneficio ferè omnes receperunt

Christum, coeliq; & terræ conditorem agnoscunt. Mirum est totam eam nationem esse recutitam, quum tamen nulla non sit idolorum & lemurum cultui dedita. Quantum possit fatanas, uel ex hoc uno possumus iudicare, quòd in toto orbe terrarum suaserit hominem pro homine, & sapius pro libidine & opinione uanissima sacrificare. Nulla enim gens toto in orbe terrarum fuit, quin aliquando hominem idolis maetauerit. Omnium constat historijs. Nos illum ritum, lege à Claudio Cæsare lata primum in Gallijs explosimus. Nephariam religionem perditus ille Hercules ad nos, ad Britannos, ad Hispanos, ad Mauros ex Aegypto attulerat. Futurum facile est, ut etiam ex illis regionibus explo-datur. Nulla magna industria ad nefarium illum cultum eliminandū est opus. Itaque ad res Iudaicas me confero.

I V D A E O S A D I E S V C H R I S T I C O G N I -
tionem & fidem adducendi modus.

Tot præclara ingenia, tot uiros doctos, tot omnium artium & disciplina-
rum genere instructos homines, ceruicosa isthæc gens frustra occupauit,
tam multa in eius perfdiam sunt scripta, ut etiam ego eloquentia infantissimus
& balbutiens, scientia ignarus, methodo confusus, & ut uno uerbo absoluam,
uix ulla re commendabilis, me operam lusurum putem, qui qua in re sapientis-
simi nil profecerunt, eam me quicquam assequuturum sperem. Non puto sanè,
non puto unquam futurum, ut ulla quamuis ab omni parte absoluta arte pos-
sint suaderi Iudæi, & ad ueritatem adduci, quoniam à spiritu sancto per pro-
phetas, & à Iesu Christo homine & Deo benedicto prædictum est, genus Israë-
lis à captiuitate, in qua nunc est, non sensurum liberationē uniuersalem, prius-
quam ad iudicandum toti orbi terribilis ueniat secundo aduentu Iesus ipse.
Quamuis autem præstantissimi uiri uix quicquam contra genis obduratæ per
uicaciam scriptis perfecerint, non tamen ideo mihi ab hac prouincia desisten-
dum esse iudico. Contigit enim sapiissime, ut quæ urbs arte & industria ducis
præstantissimi, licet sapius impetita, capta tamen non fuerit, ea gregarij militis
opera tandem deuincentur. Non rarò tyro specimen de se præbuit, quod uete-
ranus admirari potius quàm imitari potuit. Ante Christi terribilem aduentum
gens tota non colligetur. Cæterum quæ de ipsius dispersione dicta sunt, nec ue-
ritatis priuationem inducunt, nec arbitrium salutis tollunt, sed rerum statum &
administrationem adimunt, quod iam à mille quadringentis sexaginta annis
experiuntur. Quamuis enim ea gens est ad salutem & libertatē tutandam ani-
matissima, & cuius prophetiæ aut ducis Israëlitici nomine parēdi paratissima,
tamen à quo egit in crucem Christum suum seruatorem, semper miserè in om-
nibus conatibus fuit oppressa, & quod est mirabilius, & fidei Iesu Christi maior
confirmatio, deteriori Iudæus est conditione inter ethnicos, & à nostra religio-
ne omnino alienos, quàm ubi agunt Christi sectatores. Nec tamen usquam ab
afflictionibus, ieiunijs, orationibus, sabbathismis, & cæteris ritibus uacant. Vn-
de peccatum grauius ipsis idololatri commisisse, & in Deum totius naturæ pa-
rentem incredibiliter deliquisse, palàm fit. Illi enim certò sciunt se sacra Deo o-
mnipotentem facere, eodemq; planè cultu, atque quum præsens omnibus uotis il-
lis adfuit Deus, illum uenerantur: & tamen non permittit, ut illi tam grata olim
sacrificia, ieiunia tam accepta, preces tam gratæ, populus tam pius, ulla liberta-
te & rerum administratione se tutetur, quum ipsi impij idololatraeq; pace festa,
impe

imperijs amplissimis & populi Iudaici dominatione fruuntur, eumq; grauissimis tributis & diuexationibus corporum torqueant, ut uix de tam insigni & à Deo instituto cultu cogitare uel sacerdotibus liceat.

Aggressio prima.

Non agam uobiscum scripturis in principio Iudæi, quoniam earum interpretatione, à uero quidem & authorum sensu aliena, sed tamen uestrorum rabinorum autoritate probata, omnia eluditis, quæ in rem uestram & ueri confirmationem adducuntur. Ratio & nobis & uobis & cæteris hominibus communis adferetur in medium, ut si quæ illi sunt consentanea negare audebitis, saltem totius orbis consensus uestre perfidiæ sit testis. Nec enim puto futurum, ut illi subscribatis, ita perfidia & peruiacia in uobis de magnitudine certant, ut etiam confessis ueris si non uerbis, saltem factis aut infectis refragemini. Incipiemus ergo primum à principijs & finibus huius mundi partium, ut inde ductis demonstrationibus tandem conficiamus eos syllogismos, qui à ueritate alieni non sint. Admittitis cum philosophis Deum uniuersum hoc naturæ templum causa hominis, hominem uerò causa Dei, ob ista beneficia colendi, honorandi, & super omnia diligendi condidisse. In Dei cognitione uos non hallucinari puto. Nam illud quicquid est summum, æternum, infinitum, incomprehensibile, supra omnem materiam & formam, Deum à uobis, ut à consensu sapientum omnium uocari arbitror. Omnia igitur Dei causa facta esse mediâtè constat, immediâtè hominis gratia. Quemadmodum autem Deus actus purus, semper est attentus circa tres mundi partes summam, mediam, infimam: ita & homo cuius causa sunt illæ, certum scopum debet habere. Nam hominem Dei cognitionis, & laudis gratia factum, non oportet esse ociosum. Homo ergo ad imaginem Dei creatus, id est ratione quæ affinis diuinitati est polens, liberoq; arbitrio præditus, etiam circa tria semper attentus esse debet, ut omnia scilicet quæcunque agit in gloriam Dei, innocentiam sui, & utilitatem proximi referat, & quæcunque uult agere, ea diligentissimè perpendat, ut si quid peccet in utrumuis horum trium omnino illud fugiat: si uero in quoduis horum tendere intellexerit, non dubitet tribus esse conducibile. Præcipua tamen cura esse debet, ut fratrem alterum hominem iuuando se probare Deo maximè fatagat. Nam & sacra & prophana tunc negligenda sunt, quum de hominis uita conseruanda agitur. Itaque falsò prætexitur nomen religionis, quum fratris inopia, cui potest succurri, negligitur. Hæc ratio iuuandi hominis ab homine est longè probatissima philosophis, quum uestri & peruiaciæ uestre causa Moses Dei præcepto, non statim omnes homines, sed amicos uobis in fratrum loco habendos scripserit. Ita uos ceruicosos & refractarios nouerat, ut uix semiuista præcepta uobis daret, quod multis in locis sacre scripturæ liquet. Nam ea præcepta sunt latius & humanius postea explicata, & frequens peruiaciæ uestre mentio facta est. Nonne satis patet etiã ipso Mose uiuente iam illa peruiacia uos ufos fuisse, & circumcissione abusos? Nam Deuteronomij 10. ita scriptum est: Circūcidite igitur præputium cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius, quia Deus, &c. Sed quum uestre duræ ceruicis sint multa admodum testimonia, ex factis satis patet: Quum Moses uobis uellet esse uindex, illum profligastis, post uisa miracula in Aegypto ad mare rubrum murmuraistis, mari diuinitus scisso impotentem uos in deserto alendi Deum iudicastis. Si uelim omnia fa-

cra percurrere, nil ferè frequentius, quàm uestra in Deum perfidia se offeret. Quod uerò ea præcepta quæ uobis Deus prima facie dedit, sint uestræ infirmitati & nequitia accommodata, & non absoluta, his maximè patet, quæ de dilectione proximi sunt uobis multis in locis tradita. Nam primo in loco ait Moses, Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ita se uobis accommodabat Deus, ut non maius præceptum uobis daret, quàm quo gentes & lege carentes utebantur. Nam nullus est homo tam impius, quin aliquem amicum habeat, quem amet uehementer. Imò multa animantia ratione destituta, sensum & confortium amicitia habent. quare ergo tam exile præceptum datur? Id in causa est ô Iudæi, quoniam deterrimi mortalium (quamuis legis Abrahami aliquam memoriam ceremoniasq; seruabatis) eratis etiam amicis infensi. Verbo & lingua diligebatis, more aulico: cæterum amicis uestram fidem sequentibus, imposturis & perfidia ita abutebamini, ut nulla planè inter uos esset fides, essetisq; (uobis de quibusdam ceremonijs placendo) longè etiam multis brutis, cæterum omnibus dissimulatoribus nequiores. Nam alioqui si non peccabatur in eam partem, non fuisset uobis ea danda lex, quam in legibus ciuilibus reperire non licet ueluti superfluum. Nam nemo sponte non amat amicum. Contrariam huic legem elicere inde licet. Nam ut uos animaret Deus ad eos populos, ueluti ex professo hostes, qui in terra sancta ante uos egerant, necandos, & ne eorum labes in uos serperet (quod postea factum amplè est) omnino exterminandos, ideo uos in illos odio armare uoluit, tanquam dixisset: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Nam uos nostis melius, ferè omnia præcepta inducere contrarium. Eadem ratione se uestræ infirmitati eodem uersu Moses uoluit accommodare, quum ait: Non ulcisceris, nec sumes de ciuibus tuis uindictam. Nam & in omnibus ethnicorum ciuitatibus eadem lex locum habebat. Ea lege erant ubiuis leges uiuæ iudices ipsi, qui omnium nomine pœnas sumebant de nefarijs hominibus. A contrario sensu uos animatos in hostes ueræ religionis uoluit, non æternis odijs in naturam sæuire. Nam in cantico suo, quæ ueluti catastrophe legis totius est, uindictam dicit Dei esse, ut aliquando funditus uos perderet, ob iniquitates sub sancta lege à uobis admitti solitas. Voluit ergo uos eatenus uindicta uti, quoad rempub. instituissetis, profligatis indignis habitatoribus, non autem in quosuis homines prætextu religionis in posterum armari. Vindicta enim propriè est eius, qui grauitatem delicti nouit, & quo animo res fiant perpenderit: quod priuato homini, aut affecto, aut ignorantia presso, contingere non potest. Ideo uera uindicta Dei solius est, alioqui ad iudicè remittèda, ne quos homines et uicinos infensos habemus, eos statim iniuriæ prætextu perimamus. Nā nisi frenaret nostra libido legibus, nullus est quin in ipso affectu uelit uitā fratri pro minima iniuria adimere. Quod indies patet, quum ob minimam læsionem corporis aut famæ aut ob uanissimam opinionem trucidari hominem uidemus, & imprudentes, aut insidiatores dare pœnas. De amicitia uero fratris, id est alterius hominis, quid post Mossem senserint prophetae, quum multis locis pateat, tum uno Micheæ loco. cap. 6. liquido apparet. Quid, ait, dignum offeram Domino? Curuabo genu Deo excelsio: Nōne offeram ei holocaustomata, & uitulos anniculos? Nunquid delectatur dominus multis arietum milibus? aut multis fluminibus olei? Nōne dabo primogenitum meum pro scelere meo? fructum uentris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid Do-

minus requirat abs te. Vtique facere iudicium, diligere misericordiam, & humiliter cum Deo incedere. Is est scopus hominis in homine: iuste cum eo uersari, quæcunque scilicet ab eo tibi fieri uis, ea illi facere, peccantis misereri: famelicum saturare. Quod quamuis non dixerit de omnibus hominibus Moses, tamen satis in quo futura esset legis perfectio ostendit, quum scriptum reliquit: si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si uideris alinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis quin eum ad subleuandum adiuues. Ista officia ostendunt etiam esse inimicos diligendos, aut saltem officio ueluti amicos promerendos. Nec enim potest fieri, si locus sit simultatibus & odijs fouendis, ut usquam sit felix respub. Ne uero tantum officij ratio inter suos putaretur seruanda, addidit Moses: Peregrino molestus non eris. Non stis enim aduenarum conditionem, quoniam aduenæ fuistis in terra Aegypti. Nullam uult etiam causa falsæ religionis, iniuriam ulli inferri, aut ullum eo nomine (nisi uim inferat) pro hoste haberi, unde patet, quamuis se accommodauerit naturæ populi cui præerat Moses, tamen nullum esse inter hostes habendum, quum omnes officio promerendos senserit, & censuerit. Hæc ideo bene sua & persuasa Iudæis uelim, quoniam uerum hominis scopum euertere suæ legis præscriptis satagunt. Est certè, est homo alterius hominis causa natus, & erga omnes (necessarijs & ueræ persuasionis hominibus primo in loco positis) ex æquo debet esse affectus: ut quemadmodum unum Deum, unam naturam, unam nascendi uiuendi & moriendi conditionem communem fortuantur, & habent omnes, ita mutuis officijs ueluti fratres se iuuent. Est certe homo tanto perfectior, quanto Deo similior. Atqui Deus æque in omnes est beneficus: quoq; magis beneficium communicat, eo magis digna Deo facit. Fouet uero perinde hostes ut amicos, & non raro clementius, ut beneficijs onusti datorem agnoscant, aut meritò ingratitude infames perpetuis supplicijs non agnitorum tantorum beneficiorum causa pœnas luant. Si itaque mihi conceditis Iudæi, esse illum hominem longè præstantissimum, qui sit Deo similis, qui beneficio in omnes collato, se probare patri Deo satagat, qui innocentia summa seipsum seruet, ut Dei filium, qui in patris Dei (ueritatis scilicet) contemplatione, eiusq; creaturæ, propter causam admiratione summū bonum ponat, iam inter nos conuenit. Si uero id negare audetis, ad sacrosanctam maiestatis diuinæ rationem præsentem totius orbis consensu referam, ut postquam eò impudentiæ uenistis, ut rationem exuere quàm uero subscribere malitis, uestram perfidiam, quæ nec lege dirigi, nec ratione se patitur uinci, meritò pertinaciæ & damnationis legibus obstringat, æternisq; supplicijs uos uolentes uidentesq; adiudicet. Sed uos acquiescere puto tam claris & omnibus notis principijs. Nam si obsisteretis, hoc uno argumento uobis cognito uinceremini. Fatemini enim, mundum uisibilem & sensibilem causa hominis, id est *κοσμου μικροκοσμου* gratia factum: & ipsum mundum paruum & magnum, uisibilem & inuisibilem esse causa Dei. Si ergo omnia inferiora causa hominis sunt, quum homo sit in mundo inferiori, hominis etiam causa esse necesse est. Si causa hominis, igitur sui & alterius, ergo qui causa finali Dei gratia factus erat, est & sui & alterius hominis ergò. Vnde patet assumptum uerum. Non sine causa insisto, ut huic sententiæ subscribatis. Facit enim maxime ad consequentium tractationem. Pergamus. Deus ergo quum ad se omnia ueluti in finem supremum referri uellet, & hominem omnium rerum nomi-

ne illi eam uniuersi gloriam, quam ob res creatas meretur, representaturum eō stituisset, ne ullam ignorationem in rebus, quæ ad eum scopum pertinent, prætexere posset, ad imaginem & similitudinem suam, id est rationis ductu ornatum, uoluit creare, ut quoties sui exemplaris formam in memoriam reuocaret, illi similimus (quatenus per fragilitatem nostram licet) effici fatageret, unde axioma iam ante assumptum liquet, Esse scilicet eo præstantiores homines, quo sunt Deo similiores. Vt autem uideamus, diligentiusq; spectemus, quid sit in boni uiri officio positum, qualis sit Deus, quomodo & quid agat uidendum: Quia cum ceruicosa gente mihi res est, uolo ea quæ in primo libro, Deum esse trinum & unum demonstrarunt, compendio quodam huc referre. Deum esse simplicissimū, infinitum, iustissimum, potentissimum, sapientissimum, beneuolentissimum, & cæteris omnibus titulis bonitatis & uirtutis multo ornatissimū, aut (si possim aliquid de illo digne exprimere) præditissimum absolutissimum uē, fatentur nobiscum Iudæi. Quum autem ab effectibus eas illi qualitates (quarum tamen ut qualitatū est expers) adscribamus, quas ueluti creator habeat proprietates, sine quibus intelligi creator nequit, est diligentissime attendendum. Quamuis sit potentissimus, nisi in se rerum omnium creandarum & sapientiam & absolutam etiam particularium partium cognitionem habuisset, atque beneuolentia & amore motus fuisset: ut quæ poterat & sciebat crearet, nunquam quicquam creare potuisset. Nam potentia quæuis nisi sciat quid sit factura, nil agit: & si sciat, & nolit, itidem: ergo Deus est trinus & unus. Nam ut potens pater & author est, à qua potentia generatur in æternum sapientia quæ filius est, & ab utroque procedit agendi amor, id est spiritus sanctus: omnipotens est potentia, omnipotens sapientia, omnipotens amor. nec tamen tres omnipotentes, sed unus est omnipotens: nec tamē spiritus sanctus est pater aut filius, nec filius pater aut spiritus sanctus: sed personæ sunt sibi coæquales, distinctæ proprietatibus, quum sint una tantum diuinitas. Exemplo familiari & nobis quotidiano est, istud quatenus licet cōcipiendum. Quum cogito quicquam agendum, uerbi gratia castrum ædificandum, in mente & cognitione omnino habeam oportet, antequam ulla de eo firma notio constet: nil tamen ago nisi uoce, aut pictura quam animo concepi, formam aperiam: nec etiam quicquam proficío, nisi & conceptio & diagramma, explicatio, uel descriptio ad opus ueniat. Itaque totum castrum fuit in mente, totum in diagrammate, totum in opere. Nec tamen sunt tria castra, sed unum castrum est. Ita nec castrum in opere, est castrum in diagrammate, uoce uel scripto: sic nec castrum in uoce, est castrum in mente aut in opere: sed certis proprietatibus differunt adinuicem, quum tamen res una sit, eaq; ut in suo genere simplicissima. Non posset fieri ut in rebus in natura existentibus esset aliquid in quo omnes conuenirent, nisi à communi principio in quo esset illud perfectissimum, proficeretur. Nulla res est quin ad suæ essentiæ complementum, quamuis sit simplicissima, egeat ternario numero. Verbi gratia, quod uis granum seminis, nisi à quo tempore accepit complementum (quoad desinat esse) habeat fecunditatem, seu agendi potentiam, progressum & agendi amorē seu uoluntatē, ex eo nil produci potest. Capiamus glandem, quum in terram defossa fuerit, nisi fecunditate & potentia producendi ex se arborem sit, non producet. si desit illi ab ea potentia progressus, nil aget: si non alere suam arborem, & in tali solo & forma amauerit, arbor nunquam producet, subsistet, tota tamen arbor, & semen

men est potentia, & item processus, & amor aut naturalis delectatio: & tamen non sunt tres arbores, sed una arbor. ita in tota natura est. ergo Deus qui causa omnium est, est maxime trinus & unus. Quum Deus sit maxime unus, est tamen in tota natura ante numerum unitas, ante differentiam et inequalitatem rerum æterna æqualitas, ante separationem nexus, unitas pater est, æqualitas filius, nexus spiritus sanctus: & tamen non tres dii, sed unus est Deus. In animo qui unus & Dei imago est, ratiocinatio potens apprehendendo, omnia cōprehensionī seu perfectæ cognitioni & discretioni tradens, memoriæ ita mandat, ut reminiscentiā repeti possit, totus intellectus comprehendit, totus cognoscit, totus reminiscitur: nec tamen sunt tres intellectus, sed unus. Brutorum animæ fantasmā, cogitationem, memoriā habent. Sensus in essentia uita & sensu constat. omnia materia, forma, composito ab utroque procedente surgunt. Artificiali cogitatione, explicatione, arte: ars artifice, instrumento, materia, &c. ut sunt primo libro tradita. Nec tantum Deus simplex trinus et unus est, sed etiam eius actio semper triplicem mundum respicit, summum medium infimum. Quidquid autem agit, usus et finis gratia agit: unde author boni ex æquo omnibus esse uult, mali nemini. Nam authorem mali credere nefarium est. Si omnibus proponit sua in medium, uult etiam summa iustitia distribui. Quæcunque itaq; possunt ad tutandam hanc tenuem mortalitatem excogitari, & longe plura, quam quiuis usquam animo comprehendere possit, facere in gratiam hominis uoluit, ut qui omnium pater & author habetur, etiam dignissima tanto patre in medium proponeret, unde philosophi prodijit sententia: Bonum quo cōmunius, eo diuinius. quod ipsum non tantū uoluit Deus gentem Iudaicam auaritiæ addictissimam ex naturali rerum usu discere, sed quadraginta annis in deserto ita confirmauit, ut nil magis persuasum ea gens deberet habere. Quum enim man illis plueret longe maiori copia, quam pro tanto exercitu alendo factis esset, tamen qui inobediens diuinis præceptis ἀρχαίωμα aut amplius unius personæ gratia collegisset, nisi pridie sabbathi, præterquam quod nil amplius ceteris habebat, etiam quod in terræ superficie incorruptum durabat, domi uermes et putredinē generabat. qua in re irritos mortaliū in opibus supra necessariū usum cumulādīs conatus arguere uoluit Deus. Nec enim uidere licet, quid aliud quam proprias ærūnas in cōgerendis undiq; liberorū necessariorū propinquo rūue aut etiā luxus gratia sentiat aut acquirat, qui totus habēdi ardet desiderio. Socordiam certe, ignauā, superbiam, luxū, uoluptatūq; omnium instrumenta non pauci illis quos suis opibus auctos cupiunt, solent relinquere: uirtutē nemo parauit opibus. Quæ uirtutis pars diuitiarum adminiculis solet exerceri, nemo in uitio est qui illis destitutus, eam non exerceat: qui uero adminicula opum habet, potest esse in grauissima culpa, eaq; duplici. Nam si nō det quantum debet, est iam reddendæ rationi obnoxius, si gloriam earum rerum quas largitur, sibi quærit & adscribit, nil dedisse præstiterit. Creator itaq; quum omnia in medium posuit, ita demum ab his qui plura sunt consequuti, uoluit distribui, ut præter necessaria nil sibi seruarent. est enim diuitibus credita dispensatio. Ad hominem nostrum nūc est ueniendum. Est Deo similis, qui semper tripartito scopo est attentissimus, qui ad honorem Dei, innocentiam & cultum sui, id est animi, ad proximi charitatem & usum omnia refert, qui nemini unquam iniuriam faceret, qui mori mallet quam contra rectum animi iudiciū agere: qui quæcunq; in eo sunt posita, illa omnia fratribus, id est ceteris hominibus parata cupit & ha-

bet, qui nullam gloriā à suis facinoribus quærit. Nam gloria & honor Dei sunt, peculiarīa munera, est ergo eo quis melior & naturæ utilior, quo magis ad hanc accedit conditionem. Sunt & præscripta eo sanctiora, quo magis ista iubēt, sua dent & docēt, ergo Mose Christus melior, iustior, sanctior, naturæ utilior, Deo in carne similior. Euangelium præstantius lege ueteri, Christiani Iudæis sunt longe præstantiores. Vnde salutem & salutis ueram uiam in nostra religione esse certum est. Aut prima sunt uobis neganda, aut ultima cōcedenda: nam nullus in hoc argumento est subterfugendi locus. Euangelicū præceptum est, Deo & naturæ omnino consentaneum. Quæcūq; uolueritis ut faciant uobis homines, eadem & uos illis faciatis. Longe ista latius patēt quàm quum ita scribitur, Non facias alijs quæ tibi fieri non uis. Nam hoc postremum est atq; si dicas, desine à malo: primum est ut si addas etiā, & fac bonum, ut enim nemo sibi inferri iniuriam uult, ita nemini debet inferre, at ut sis Deo similimus, quæcūq; tibi fieri ab alijs uelles, eadem illis facere debes. Verū obijciat mihi quidam Rabi, Christi legem non uideri bonam, quoniam sustulerit ceremoniarum ueteris Testamenti maximam partem, quum de lege unus apex obmitti non debeat. Satisfacio. Probant Iudæi prophetas & hagiographa: quamuis quod in Dauide & Daniele sunt grauiora & urgentiora testimonia, idèò neoterici Thalmudistæ inter hagiographa, ut minori authoritate uiderentur, reiecerunt. Audite Iesaiæ sententiā, quid de externo cultu sexcentis ante annis scripserit: nec accusetis Christum uiolati cultus. Audite, inquit, uerbum Domini principes Sodomorū, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrae. Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarū, dicit Dominus: Satiatus sum, holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem uitulorum, agnorum & hircorum nolo. Quū uenitis ante me sacrificaturi in atrijs meis, quis petit ista de manibus uestris? Ne offeratis ultra sacrificium frustra, thus est mihi abhominatio. Neomeniam & sabbathum & festiuitates alias non feram, iniquæ sunt synagogæ uestræ. Calendas uestras & solennitates uestras odit anima mea, ægre ista fero. Quum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos à uobis: & quum orationem multiplicaueritis, non exaudiam, manus enim uestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Desinite peruersè agere, discite benefacere. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam, & uenite & disceptemus, &c. Si sanctos fecisset cultus legis, & ille sacrificiorum et ceremoniarum numerus, fuissentq; semper illa duratura, quī fit ut sanctissimus propheta, illis reprobatis omnino ad pietatem cordis, & interiorem bonitatem religionem totam referat? Nōne satis habuisset, aut uitia illa redarguisse, quæ prætextu sacrorum cōmittebantur, aut uirtutem cōmendasse, non suggillatis sacris: quæ quum à Mose essent instituta, esse uitij causa non poterant? certè omnino sciebant prophetæ futurum ut abolerentur, quòd non tantum Iesaias, sed Ieremias etiam est eas eleuare ausus. Capite sexto ita ait: Nolite confidere in uerbis Domini, dicentes Templū domini templum domini est, quoniam si bene direxeritis uias uestras, & studia uestra, si feceritis iudicium, &c. Nōne templum sanctissimum Solomonis erat in causa cōmissorum? minimè. & tamen improbatur, eo quòd esset spelunca latronū. Et ideo uetat propheta orare pro populo, quoniā nō exaudiet Dominus, quod sanè de captiuitate Babylonica intelligi nequit, quoniā ex ea reduces, & exauditi fuistis. Sed adhuc sunt addēda testimonia in eandem rem, Amos quinto: Væ

deside-

desiderantibus diem Domini, ad quid eam uobis? Dies domini ista tenebrę, & nō lux. Quomodo si fugiat aliquis à facie leonis occurrat ei urfus, et ingrediatur domū, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum serpēs. Nunquid nō tenebrę dies domini & non lux, caligo & nō splendor in ea? Odi & proieci festiuitates uestras, & nō capiam odorem cœtuum uestrorū. quod si obtuleritis mihi holocaustomata & munera uestra, non suscipiam, uota pacificorū non recipiam, aufer à me multitudinem cantilenarū, &c. Hęc non tantum abrogationem sacrorū cultuum in aduentu Christi prædicunt, sed eum aduentū diei Domini uobis in ruina tenebras et caliginem futurum asserunt. Erant omnia tollenda ueniente luce euangelij. Sed audire etiam lubet Dauidis de hac abrogatione sententiam. Cantico 50. ita scribit: Audi populus meus & loquar, Israël, et confirmabo tibi quod Deus tuus ego sim. Non de sacrificijs tuis arguam te, nec de holocaustis tuis, quę sunt in conspectu meo semper. Non accipiam de domo tua uitulos, & de gregibus tuis hircos, &c. immola Deo laudem. Nonne ista euertunt sacrificia, & conuertunt in pium cultum? Nisi fuissent aliquando cessatura, quare prophetę uiri sancti agitauissent? Cessare debebant externa omnia, etiã ipsa circumcisio, aduētū Iesu Christi. Moses ipse Deuterono. 30. ait: Si ad cardines cœli fueris dissipatus Israël, inde te trahet dominus Deus tuus, & assumet atq; reducet in terrā, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam, & benedicens tibi maioris numeri esse te faciet, quàm fuerint patres tui. Circumcidet dominus Deus tuus cor tuū, ut diligas dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut possis uiuere, &c. Itidem antè 10. cap. adduximus. Ieremias idem habet cap. 4. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium uestrorum uiri Iuda, & Ierusalem. His patet, nō tantum ceremonias fuisse ueniente Christo auferendas, sed & circumcisio præputij in cordis circumcisionem mutari debebat. Verum interim sicco pede (quod aiunt) non est Mosis sententia prætermittenda: excutienda diligenter est, quoniam Iudæi sibi ex ea patrocinantur, futurū putantes ut Deus duce Messia illos reduces faciat, & in terram sanctam iterum collocet. Quod non intelligatur ea reductio de Babylone, satis patet: quoniam circumcisio postea adhuc fermè quingentis annis durauit, oportet ergo intelligi de reductioe temporis Messię, à quo erat circūcisio tollenda. Quum de terra loquitur in qua reduces erunt, non potest intelligi de Palæstina, Iudæiæ. Nam maiores opes aut populum illic esse posse, quàm florentibus sub Solomone rebus, est omnino impossibile. Nec enim poterat ferre eam multitudinem hominū ea regio. Dicit terrā patrū, more Dauidis, qui quū esset ditissimus & fœlicissimus, & ab omni parte beatus princeps, tamē bona Domini se uisurū in terra uiuentium dixit. Nam in hac uita sumus omnino, quamuis fœlicissimi, in terra morientū. Ita dum uobis polliceri uidetur unū, intelligit alterū. quemadmodū quum uobis polliceretur Palæstinam (preter paucas ualles fertiles) omnino sterilem regionem, ut uos in spem & rerū cœlestium argumentum traheret, dicebat terram lacte & melle manantem se uobis daturū. Nunquā enim fontes mellis aut lactis illic uisi sunt. At si Christus uenit, dicūt, quomodo non fuit rex Israël? quomodo non reduxit Iudæos, ex toto orbe collectos in aliquam regionem, quam colerent longe quàm antè fœliciores? qui fieri potuit, ut nullos satellites, nullam potentiam, summam inopiam contempromq; haberit, quem dicitis Christum? Multa sunt hic proposita, omnibus singillatim est satisfaciendum, Certe circa tempora aduentus Christi, Iudæi ex toto orbe terra-

rum fermè in Iudæam confluxere, erat enim à prophetis prædictū tempus præcisum, quo esset uenturus Messias. At quia non erat tyrannus Christus, quia erat (ut dixi, & ex uita eius patet) Deo etiam secundum carnem similimus, quia nullam sibi arrogauit potentiam, omnia in afflictorum & miserorum solatium impendit, honores mundi calcauit, uitia nefariorum magistratuum & sacrificū palam arguit, non tantum eum ducem non sunt sequuti, sed & morte multarūt principes. Quod uero ex toto orbe confluxissent Iudæi in Syriam, in spem sanguinarij cuiusdam Messia, qui cæteros homines orbem euertendo conficeret, dominiumq; rerum amplum illis cōpararet, arguit ea multitudo hominum incredibilis, quæ sub Tito & Hadriano perijt. Nam paulo ante sub Machabeis qui proximè antecessere Herodem alienigenā, sub quo Christus uenit, uix maximæ Iudaicę uires ad 10. hominū milia poterant peruenire, attritis frequenter rebus, ut quotidie erant in motu. intra 60. annum ad tantam multitudinem eo conuenerant, ut Ierofolymis undecies centena milia concluderentur Tito obfidente. Cæterum referente Egesippo Iudaici generis homine, in eo bello in uniuersum desiderata sunt, uicesies centena hominum milia. quinquagesimo autem postea anno sub secundo Barchoziba, sunt, referentibus uestris auctoribus, quadagesies centena hominum milia, Betora euersa occisa. Addunt, in finibus Alexandria 70. myriadas ab eodem occisas. quidam dicunt quater mille myriades in Bittera, aut circà fuisse confectas. unde tantus impetus sanguinis à strage illa defluentis fuit, ut saxa immania à sanguineis torrentibus raptarentur hinc uersus mare, inde uersus stagnum Genesareticum. Fit primi Barchozibæ mentio à Rabi Mose Aegyptio, quem Ben mannon uocant, in sententijs regum, ubi de rabi Alziba Barcozibarum fautore & Thalmudico authore dicit. Amplius in libro *סוּדֵי פָּרָי*, quem Sanedem dicunt, in cap. Helec, & in Echarabati, id est commentarijs lamentationum Ieremiæ, ubi dicitur, Facti sunt hostes eius in capite, &c. Verum in libro Megila copiose de his. De secūdo autem Barcozba multis in locis, sed potissimum in Beressit Raba. Legatur ibi Rabi Iohānes super uersum illum: Vox quidem uox Iacobi est, manus autem Esau, &c. Item in libro Echarabati, & in Maschet haghittim. cap. hammazichin. Sed interim non est illud obmittendum, quod ipsi de suo Barchozba secundo tradunt. Nam maxime confirmat ea quæ antè attulī. tantam tradunt undiq; confluxisse ad spem futuri Messia multitudinem in Iudæam, ut quater centena hominum deuotorum milia absciso uno digitorum, & auulsa cedro pro tyrocinio, se illi iunxerint. qua multitudine fretus in hæc uerba prorupit: Domine mundi ne fulcias, aut iuues nos, neque facias nobis animos. Nonne tu es, qui repulisti nos? Non egrediaris in exercitibus nostris. Quum autem, postquam tres menses obsidisset ciuitatem Hadrianus, illamq; cœpisset, miles uero quidam abscisum caput Barcozba attulisset imperatori, illi mandat ut truncum corpus ad se adferri curet. Redit euestigio miles, inuenitq; trunco serpentem inusitata magnitudine obuolutum, quod quum audiuisset Hadrianus, ait, Reuera nisi hūc Deus eius occidisset, nemo mortalium illum superare poterat. Hæc in Echarabati, & Beressit raba. Coacti certe fuerant ex toto orbe Iudæi, non ut regnarēt, aut sanguinarijs Messijs parerent, sed ut uere tota gens admissi in Iesum Christum sceleris daret pœnas, & reliquæ cum dira eius cædis memoria perpetuam apud omnes gentes duramq; seruitutem seruirēt. Oportebat in uobis, ô Iudæi, prophetias impleri.

Primo in loco ponam ea loca quibus Israëliticæ gentis reprobatio patet, secundo solvam eorum obiectiones, demum qualem Messiam & qualem sub eo rerum conditionem erunt habituri, postremo ex prophetis colligam euangelicam prophetiam: ut pateat an talis sit noster Christus, qualem dixere prophetæ. Non congregandam totam gentem, sed tantum reliquias, his locis patet. Iesaias 10. postquam de Assur dixit, etiam de pœna secunda subscribit. Et erit lumen Israël in ignem, & sanctus eius in flammam, & succendetur & deuorabitur spina eius, & uepres in die una. Paulo post: Et reliquie ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, ut puer scriberet eas. Ista de falso quodam principe & de internectione dicta esse oportet. Nam à captiuitate Babylonica multa milia captiuorum superauerunt. Dicta itaque sunt non de captiuitate, sed de internectione perditorum hominum sub perduto principe, quem lucem putabant, ut fuit uterque Bagothosa. Nam qui superuere à clade Ierosolymitana & Betherensi, potuissent à puero scribi. Sequitur, & erit in die illa, non adiciet residuum Israël, & hi qui fugerint de domo Iacob inniti super eo, qui percutit eos, sed nitetur super Dominum sanctum Israël in ueritate. Hæc omnia consentanea sunt. Nam ante factiones sub Tito & Hadriano obortas, innitebantur super Romanos, qui percusserunt eos, quousque post occisionem factam in Betora multi sunt ad fidem Christi conuersi. Reliquiæ, inquit, propheta conuertentur, reliquiæ inquam Iacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israël, quasi harena maris, reliquie conuertentur ex eo, &c. Non dicit totam multitudinem, sed eius reliquias saluandas. saluandi enim pauci, Apostoli & discipuli Christi & magnus numerus, in primitiua nostra ecclesia. Longe itaque maior pars erat cæde peritura, minor saluanda, cætera in obstinatione ad perpetuum ludibrium omnium gentium seruanda. Verum tam paruas futuras reliquias respectu totius, dixit spiritus per Ieremiam: ut nil super sit. Ait, cap. 11. Propterea hæc dixit dominus Deus exercituum, (quod scilicet Christum repulerant, & occiderant) Ecce ego uisitabo super eos, iuuenes morientur in gladio, filij eorum & filia eorum morientur in fame, & reliquiæ non erunt ex eis. quauis enim Ieremias loquitur de Anathoth, tamen sub eius nomine, de toto genere Israël dicit. Nulla uero fuit diuturna obsidio ab Assyrijs, unde fame tunc in Hierusalem non est laboratum, quare ad euerfiones secundas est referendum. Ezechielis nono, nunquid clare liquet eos qui non erant signati signo T. id est sancte crucis, esse tollendos omnino & exterminandos? Nonne quum ueniret Titus in Ierusalem ad obsidionem, uox est audita in cælo, sapius hoc repetens, Migremus hinc, migremus hinc? & ita fuere obcæcati Iudæi, ut nullus exire potuerit: Christiani uero omnes exierunt, qui signo Tau erant notati, ita ait propheta: Et clamauit in auribus meis, uoce magna dicens, Accesserunt præfecti uisitationi urbis, & unusquisque præditus erat instrumento in manu sua, & ecce sex uiri ueniebant de uia portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem, quisque instrumenta perditionis in manu habens, & paulo post: Et dixit Dominus ad uirum indutum uestibus albis (nam Christus instrumento Romanorum pœnas de uobis sumpsit) qui in medio aliorum erat: Transi, & signa thau super frontes uirorum, quibus abhominations displicent. Et dixit illis: Transite per ciuitatem, sequentes eum, & percutite. Non parcat oculus uester, neque misereamini.

mini, Senem, adolescentulum, & uirginem, paruulum, & mulieres interficite ad internecionem. Omnem autem super quem uideritis Thau, ne occidatis, & à sanctuario meo incipite. Coeperunt ergo à uiris senioribus, & c. & paulo post: Iniquitas domus Israël magna est, ut maior nō possit esse, & repleta est terra sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione, dixerunt enim, Dereliquit Dominus terram, et Dominus nō uidet, igitur & meus nō parceret oculus, neq; miserebor, uiam eorum super caput eorum reddam, & ecce uir qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in lumbis suis, respondit uerbum dicēs: Feci sicut præcepisti mihi. Ista omnia uobis ostendam ad literam planè quadrare excidioni Titinæ. Prefectus uisitationi urbis fuit Vespasianus. Quinq; uiri cum eo, qui sextus est: sunt, Titus filius eius, & cū eo quatuor duces, dux Arabiæ, dux Phœnicis, dux Alexandriae, dux Palæstinæ (traditur in Echarabeti.) Veniunt à uia aquilonari, nam terrestri itinere per Asiam minorem, & Seleuciam quæ est ad septentriones, fecit uiam, duxitq; exercitū Vespasianus, Tito cogente in Aegypto copias, qui in medio eorum erat, erat Christus: ad quem uindicandum, dum imperij res uidentur procurare (sic uolente prouidentia) uenerant. Nam qui causa est cuiusdam coepti, quoad fiat in medio eorum qui exequentur, esse intelligitur, dum res eius fit nomine. Suos signauit signo Thau, id est sanctæ crucis, quos à sceleratorū turba exemit. À sanctuario incoeptum est, quoniam princeps sacerdotum & sacerdotes, fuerant potissimum causa mortis Iesu Christi, alioqui non erant cæteris nocentiores. Causa fuit non idololatria, sed interfectio iustorum. ait enim de senioribus propheta, Contaminate domum, implete atria interfectis, egredimini: quod dicitur de morte Iesu Christi, & Iacobi iusti. Nam in templo grauissime uulnerarunt Iacobum, ac demum Ananus pontifex repugnante synagoga lapidandum in atrio populo tradidit, cum alijs Christi sectatoribus, quamobrem putat Iosephus, cladem Ierosolymitanam contigisse. Nam erat sanctissimus Iacobus, & eius sanctitas fuerat perspectior, quod à Christo primum moderandam Ierosolymis ecclesiam suscepisset. Cæterum ne reliquijs quidem pepercit Vespasianus in Ierusalem, effudit furorem super uos tunc temporis Deus. Dixerant Iudæi, non uidet Deus, quum innocentissimum fratrem Christum uendiderant: quamobrem & eos qui erant in Bitter, & decem uiros primarios synagogæ occidit Hadrianus, ut uos ieiunio annuo testamini. Ideo non miserebitur uestri, id est uniuersæ gentis Deus. Peracta cæde Hierosolymitana dixit Christus patri, Feci sicut præcepisti mihi. Non sunt ista detorta, non est hic Gabriel & uana Chimahi interpretatio, de Babylonijs & Assyrijs. Nil illius commenti planè conuenit. Nam propter idololatriam illa contigit: at ista propter effusum sanguinem. Itaque uerbum de uerbo quadrat historiæ prophetia, quæ ne una quidem, uel minima coniectura cum captiuitate Babylonica conuenit. Ex hoc uno loco à uestris Rabinis detorto patere lippis & tonsoribus potest, illos abiisse & uos traxisse in reprobum sensum, quod etiam futurum prædixerant propheta. At uidendum primo est, quales reliquiæ conseruandæ ex Israël futuræ erant. Ait, Tzephania cap. 3. postquam dixit de ultimo aduentu: In illa die, post aduentum Christi scilicet, non confunderis super cunctis adinventionibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia tunc auferam de medio tui exultantem superbiam, & non adijcies exaltari amplius in monte sancto meo. & derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini. Reliquiæ Israël non facient iniquitatem,

tem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat. Lauda filia Zion; iubila Israël, lætare & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos, rex Israël Dominus in medio tui, & non timebis malum ultra. Veræ reliquiæ Israël sunt, futuriq; sunt pauperes, humiles, ueritatis amatores, ofores mendacij, qui, quod cor nulli rei humanæ habeant addictum, nil planè timent, quoniam in medio illorum pauperum habitat rex eorum Christus Deus, cum suis agens usq; ad consummationem sæculi. Est uerum regnum, & uera requies, ubi nulla regnat cupiditas, nullum uitium dominatur, adimit omnem prædonibus & tyrannis iniuriæ occasionem, quum nil possidet quod ponat inuitus. Ille semper securus, omnia in aliorum utilitatem non secus atque in suam facit, nil cumulat, semper pauper est, & semper abundans: ea est rerum præstantissimarum conditio, ô Iudæi. Nam iustitiæ & fœlicitatis humanæ catastrophe in hoc consistit, ut sit aliquis Deo similimus, id est omnia in hominum gratiam faciat. Si mihi obijciatur uita nefaria & ambitiosissima, auarissimaq; & ab omni parte penè deplorata, qua multi sub Christi lege uiuunt: uitia ista sunt hominū & temporis, non ordinis. Nam quod ante Christum plusquam octingentis annis, erat tanta auaritia in sacerdotibus & principibus uestris, ut nulla posset esse maior, non tamen ideo mala lex Mosis erat. Nam prohibendi semper officio fungebatur, ne talia fierent: in uitio erant homines, qui non audirent. ita & nos sumus, quoad Deus nos uisitet, ut iam pridem & sapius in ecclesijs orientis fecit. Diuturnitate & abusu aurum quod uis uertitur in scoriam. pauci boni sunt. Possunt multæ præclarissimæ demonstrationes ex hoc loco prophetæ uobis depromi, ô filij Israël. Primo, quod Iehouah habitabit in medio timentium se & uerarum reliquiæ Israël, eritq; pro rege perpetuo inter bonos. Cæterum qui reuera illam paupertatem & uitæ regulam profitebuntur, illis Deus sustulit iudicium, quoniam ita ab eo seruantur ut peccare ad mortem non possint. Quandiu enim aliquis est tam magno animo, ut ista inferiora propter Deum omnia despiciat, proculdubio rarò eueniet ut ex animo unquam peccare uelit. Meum (inquit ille) & tuum, seminarium iniquitatis inter mortales attulere. Corporis & uoluptatis cura hominem sui ipsius mancipium fecerunt. Itaque qui nil corruptibile curat, non timebit malum ultra. Nam qui summum principem familiarem habet, nullum inferiorum timere debet. Sed quum diuina prouidentia, cui præsentia perinde atque futura cognita sunt, paucos admodum ex uobis amplexuros hanc tenuitatem nouisset, ideo inspirauit prophetas, ut qua conditione maior gentis Iudaicæ pars esset futura, aperirent. Iesaias 6. ait: Et audiui uocem Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit nobis? & dixi, Ecce ego, mitte me Domine. & dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes & nolite intelligere, & uidete uisionem & nolite cognoscere. Impigua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur & sanem eum. & dixi, usque quo Domine? & dixit, Donec desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta. & longe faciet Deus homines, & iterum reparabit dies, & augebit quæ fuerant derelicta in medio terræ, & supererit adhuc decima, & cõuertetur, sed depascetur ueluti tilia & quercus, quarum folia sunt decussa & superest truncus: sic semen Israël sanctum uelut

ti truncus est: Hanc obdurationem & contradictionem duraturam dicit, quo-
 usque fiat euersio sub Tito & Hadriano, nil enim factum est uniuersalis euer-
 sionis, donec illi Iudæam adierint. Nam in captiuitate Babel, multi superfue-
 re in terra sancta. Si autem de captiuitate Babylonica intelligatis, illa decima
 pars, ad quam legem est conuersa: Certe lex Mosis durauit adhuc à constru-
 cta secunda domo; fermè 500. annos. nec ad ullam aliam legem potuit con-
 uerti decima pars, quum una tantum lex esset: superest ut lege Christi data, ea
 euersio rerum futura esset: unde quum audierint & uiderint Christum, & de
 eo cogitauerint, noluerunt illi acquiescere, sed eum occiderunt, ut futurum
 prædixerunt propheta: atq; inde secuta ultione, superfuit 10. pars, quæ quia
 conuersa est ad Christum, est more martyrum & rebus & corpore multata.
 Quanta uero strages uestrorum sit facta, paulo post Christum & circa eius mor-
 tem, nulla ullis usquam literarum monumentis lecta est, Nam si uobis, qui ob
 sacra omnes in diario habebatis, credatur, desiderata sunt tam in Cyrenaica
 regione, quàm Aegypto, Syria, Cypro & Mesopotamia, sexies decies cente-
 na octingenta & sexaginta hominum milia: quam cædem quum ipsi impe-
 ratores uiderent, referentibus ethnicis & Iudaicis historijs, dicebant se non es-
 se in causa tantæ stragis, sed Deum illam expetere. tanta uero fuit, ut ad septen-
 nium & supra, ex riuis sanguinis longissime profluentibus, & putrefactis ster-
 corarentur agri & uites uicinæ. Decima pars eius multitudinis erant 686000.
 hominum paulo plures, quàm qui ex Aegypto exiuerant. Nec satis habuit
 misera uestra gens occidisse Christum, dedisse tam acerbis pœnas, elegisse Bar-
 cozbas duos, sed sub Theodosio, Alexandria nuda pulsa est magno nume-
 ro, quod factionem concitaret. Secuta est Muhamedem pseudopropheta,
 amentem & fonticum nefariumq; hominem, illiq; uires comparauit, demum
 in præmium ad centena hominum Iudæorum milia sunt ab eo & suis confe-
 cta. Falso Mosis in Creta dedere fidem, qui quum transitum maris illis pollice-
 tur, mergit innumeros. Ob uiolatam Iesu Christi imaginem, Constantinopo-
 li cæsi sunt. Ob affectam probriis sacram Iesu Christi hostiam, Parisijs sunt pul-
 si. Ob nefaria scelera, & nephandas crudelitates in Christi dedecus, Britan-
 nia, Hispania & Gallijs exulant. Pulsi nuper sunt ab Archiepiscopo Colo-
 niensi, quod omnes singulis diebus summo mane Christo redemptori, eiusq;
 matri & Tito imprecantur, unde maxime patet dictum propheta, quod eo-
 rum obduratio sit quasi æterna; Sentiunt & agnoscunt tantam Christi poten-
 tiam, ut à quo in eum peccauerunt, nunquam potuerint aliud quicquam quàm
 seruire: & tamen illi quotidie imprecari non desinunt. Quis tam delirus &
 mente captus, si ab arbitrio cuiusdam principis aut tyranni penderet eius li-
 bertas, ut non potius captare illum muneribus, & omni officiorum genere
 studeret, quàm laceffere? Utorem & ita potentem putant Iesum, ut supera-
 ri non possit, & tamen irritare pergunt. Quid hoc est nisi in reprobum ab-
 ire sensum? contra animi sententiam ita pugnare? Hoc debetis uestris Rabi-
 nis, & eorum fastui & auaritiæ. Quod enim illos Dominus libere arguisset,
 conceperunt tantum in eum odium, ut quum uiderent ob sanctitatem illius &
 suorum eum iam haberi Deum apud omnes ferè nationes, ausi sunt scriptura-
 rum interpretationes uobis inuertere, à uetustis doctoribus desciscere, & ne id
 parū esset, passim in eum odiosè debacchari. Hoc uobis fascinauit oculos, fasci-
 natq; quod eorum sententijs & interpretationibus subscribitis, potius quàm
 ulli

ulli rationi & textui apertissimo. Ita habentes clauem scientiæ, ut dicunt, nec intrant, nec alios intrare permittunt. Sed ad uestram reprobationem redeo. Peccatum Iuda (inquit Anathotites propheta) scriptum est stilo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. & paulo post: Et relinqueris sola ab hæreditate tua quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis, in terra quam ignoras, quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in æternum ardebit. Non potest ista comminatio ad Babylonicam captiuitatem referri, quò omnia contorquetis. Nam poena illa non fuit aeterna, ut quod est in adamante incisum. Ad hæc dispersio illa in terras quas ignoras, non est facta, sed in Perside, Babylonia, Assyria, & Aegypto, quoniam illas noueratis regiones: sequitur ergo, ut de captiuitate in qua nunc estis intelligatur, quæ non tantum durabit in hac uita, sed & in futura in inferno. Hoc incendium Christum Iesum occidendo incitastis, & in uos ardebit in æternum. Usque adeò estis à Deo alienati, postquam confidere potius in homine rabino quam in Deo maluistis, ut præter æternam captiuitatem, & à lege uestra alienationem nil experiamini. A uobis esse circumcissionem, nullus negare potest: at profligati Iudæi ad extremas usque terras, illam tantum seruantes, & uaria idolorum genera colentes, sacrificant proprios filios dæmonibus & affatim humano sanguine litant, quod ipsi fecistis in Tophet. Vnde alioqui nefarius illeritus inter populos innocentissimos peruenisset: & unde circumcissionem habuissent: utrunque ritum uobis debent. O Israëlita, utinam saperetis & intelligeretis, & nouissima prouideretis. Certè Deus miseretur uestri, non omnium, nam ante diem iudicij nunc fiet, ut uestrorum rabinorum peruicacia cedat ueritati. Cogantur furore domini & aduentu secundo Christi, qui eos congregabit ad poenam, oportet: uerus autem Israël congregabitur Domino. Nam Iudæi soli reiecti sunt extra hæreditatem, quæ illis erat parata. solidæ prouinciæ gentium accessere domino Iesu Christo: quum tamē infidi Iudæi noluerint eum recipere, præter paucas reliquias semicoactas. Prædixerat hoc Hossa propheta. Nō ignoratis ponit in principio libri eius parabolam de Deo & populo eius. Nam populū Israël uocari fornicariam seu fornicatricem mulierem, quæ sit fornicata in adinventionibus eius cum lapide & ligno, id est multis locis probatissimum. Dicit ergo propheta tres liberos filium & filiam & filium ex fornicatione natos. prima conditio est nomine filij primi de sceleribus, quæ causa euerisionis & captiuitatis Babylonicæ, cum ipsa captiuitate fuere, cuius misertus est Deus. altera conditio nomine filie posita, ex cidio Titi & Hadriani absumptos significat: & ideo uocatur sine misericordia, tertius filius uocatur non populus meus, quo præsens Iudæorum conditio significatur. Gomer filia Deblaim scortum quoddam celebre infameque erat eo tempore, meo iudicio, quod in typum nefarij populi assumpsit, atque si quis Romanos ob scelera aliquis Floram uocasset, Athenienses Laida aut Phrynen, ait uero: Vade fume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis, quia fornicatur assidue terra à Domino aliena. & abiit & accepit Gomer filiam Deblaim, & concepit & peperit ei filium, & dixit dominus ad eum (prophetam) uoca nomen eius semen Dei, seu Iezrahel, quoniam adhuc modicum & uisitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israël. Et in illa die conteram arcum Israël in ualle Iezrahel. Et concepit adhuc, & peperit filiam, & uocauit, & dixit ei: uoca nomen eius Sine misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israël, sed obliuione obliuiscar eorum. Et do-

mui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo. & non saluabo eos in
 arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus. Et ablaetavit eam quæ
 erat absque misericordia. Et concepit & peperit filium, & dixit: Voca nomen
 eius Non populus meus, quia uos non populus meus, & ego non ero uester, &
 erit numerus filiorum Israël, quasi arena maris quæ sine mensura est, & innum-
 merabilis erit, & erit in loco ubi dicebatur eis, Non populus meus uos, dicitur
 eis filij Dei uiuentis. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israël, & ponent sibi
 caput unum, & ascendent de terra, quia magnus est dies seminis Dei. Attendi-
 te singulis Iudæi, attendite obsecro per misericordiam Dei, quoniam de salute
 uestra agitur. Excutienda diligenter sunt singula, & apparebit prophetam uelut
 historiam futurorum contexuisse. Fornicaria synagoga nomine Gomaræ sa-
 tis patet. Nā quum omnia bona fecerit illi Deus, & expectauit ut faceret uuas,
 produxit illi labruscas, coluit ut uineam, produxit fructum ut agrestis, eam ha-
 buit loco foemine, uix habuit Deum patrem loco adulteri & riuales: filium uero
 eius, quem bos & asinus in præsepe cognouerant, populus eius non cognouit,
 sed tanquam hostem crudelissimè necauit. Quod primus uocatur semē Dei, id
 in causa est, quod erant adhuc multi boni ante captiuitatem, & Christū, & quod
 semē Iesu Christi seruatum erat in illis, ut ait Iesaias: Nisi Dominus exercituum
 reliquisset nobis semen, id est futurum Mesiā, quasi Sodoma & Gomorra es-
 semus. Et propterea non exterminauit, sed fecit Dominus quiescere regnum Iu-
 da 70 annis in Assyriorum potestate quod paulo post contigit, & fractæ sunt ui-
 res Israël in ualle Iesrahel. Nā ob ostēdas opes domus Domini, regi alieno uenit
 poena, & accelerata est, incœpitq; à Domini primis seruis. Filia uocatur exors
 misericordiæ, quia interfecto Iesu Christo ita ad internecionem cæsi sunt om-
 nes, cuiusuis ætatis sexus, & dignitatis ordinis uē, ut nulla planè misericordia
 motus sit Deus in gentem scelestam, quum alioqui etiam barbaris mitigare fu-
 rorem soleat, ne in innocentes sæuiant. Ita Dominus Tito & Traiano atq; Ha-
 driano acuere bilem uoluit, ut darent Iudæi interfecti filij sui, uenditi iusti & fra-
 tris, pœnas. Dominus uero quum in gentes à Deo alienas permittit bella im-
 mitti, aliqua misericordia utitur, quum in seruitutē seruari, aut tenellæ ætati par-
 ci curat, sed nil simile in Ierosolymitana & Bitterensi euerfione contigit, ad u-
 num interiere in pascha, numerata & inscripta sexagesies centena hominū mi-
 lia, quot uix Deus apud sceleratas & idolis deditas gentes multis seculis necari
 permisit. Peccatum certè peccauit Ierusalem tam magnum, ut totus orbis ma-
 ius cōmittere non potuisset: ideo conuersa est retrorsum. Itaque non addet ul-
 tra misereri uestri, sed obliuione æterna sepeliet uos. Sequitur: Domui autem
 Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo, & nō saluabo eos in arcu,
 et gladio, &c. Dominus hic loquitur, Dominus inquā pater & Deus cœli & ter-
 ræ. Et tamen saluabit uerum Iuda in domino Deo suo, id est in Christo Iesu
 Mesiā, qui homo & Deus est. Itaq; apparet Iudam hic uocari Christianos con-
 fitentes reuera Deum, qui in magnam uenere potentiam, & sunt saluati sine
 bello, sine arcu, sine gladio, sine equis & equitibus: sed per summam pa-
 tientiam, innocentiam, pietatem, charitatem, humilitatem, per mortes & tor-
 menta uenerunt ad summam gloriam, & rerum omnium maiestatem. Vidit
 Israël Deum, sed uidit tantum: Iuda uidit, & confessus est. Non solum autē hoc
 in loco Israël pro reprobatione Iudæorum ponitur, sed & Iesaiæ 49 eadem sen-
 tentia est. ait: Et nunc hæc dixit Dominus, formans me ex utero seruum sibi, ut
 reducam

reducam Iacob ad eum, & Israël non congregabitur. & glorificatus sum in oculis domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Loquitur in hoc loco Messias secundum humanitatem suam de patre, qui illum glorificauit, & eius fuit fortitudo, & posuit eum in salutem Iuda, & omnium gentium, & tamen Israël non congregabitur. est enim mutatio sententiæ antecedentis. Nam dixerat Deus: Seruus meus es tu Israël, quia in te glorificabor. & ego, ait Messias, in uacuum laboraui, sine causa & uane fortitudinem meam consumpsi, ergo iudicium meum cum Domino, & opus meum cum Deo meo. In propria enim uenit Christus, & sui eum non receperunt, & non tantum uane inter illos laboraui, tantum enim abfuit ut in illum crederet Israël, ut etiam occideret crudelissima morte, unde dicit iudicium suum, & opus suum in Israël cum Deo, id est ante iudicium Dei patris, quo omnes iudicabit, non habiturum iudicium & opus in Israël. Itaque ueluti retractans propheta, quod eum seruum dixisset, qui non erat futurus, dixit quod Israël non congregabitur. quod autem in Ticcun Sophrin, id est scribarum correctionibus, aut corruptionibus deprauationibusque scribitur, core catib, catib esse lo per uau, & catib esse per aleph, sensui prophetae contrauenit. Nam ante uocauerat seruum, & secundo loco mutare uoluit sententiam, ob id inquit, & nunc. perinde atque si diceret, tunc quidem quum te primum uocaui, seruus meus eras: at nunc postquam inter te & tuos laboraui Messias, in uanum certe dico Israël non congregabitur, quum tamen reliquias quasdam & feces pauperum ex illis uocauerit Christus, & beatissimos fecerit, in hocque Deo similes, quod nullis egerent, prodesse omnibus. Sed uideamus si legatur ל pro ל, quis sensus resultabit: erit sane legendum, & Israël sibi congregabitur. Vide quæ sententiæ ex deprauata scriptura redundet. Si sibi congregabitur, ergo non congregabitur Messia. Nam qui sibi, id est in rem suam quicquam facit, non facit duci aut principi. Itaque scripturarum deprauatores incidunt in Scyllam, cupientes euitare Charybdim. Nam nil plane differt an ita dicas, ueniente tali principe ille populus ab ipso non congregabitur: an dicas sibi, non illi congregabitur, erit enim semper aliena ab eo eius populi subiectio. Dicitio uero lo chinui dicitur de tertia persona, at hoc in loco Christus loquitur pro se: ita fuisset dicendum לי, id est mihi, ut sensus ita quadrasset, at Israël mihi congregabitur. Certè si fuisset quandoque scriptum lo per uau, ut uolunt, fecissent aliud core catib, & ex ל lo fecissent ל לי, quoniam longe maior est affinitas iod & uau, quam aleph & uau, quæ nil habent in figura commune. Quam merito de perditis scribis dixit Ieremias: Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stilus mendax scribarum. Nam illi Sophrim, qui post Iesum Christum fuere, quæcunque illos manifestè conuincere, & posse inter transcribendum depruari uidebantur, ea omnia inuertere conati sunt, ex multis locis uero iste unus est. Est & alter, clarissime altum & nequitiam scribarum prodens Psalmo 22. ubi habetur de Christo, quæ ita conueniunt eius affixioni pedum & manuum, ut si præsens propheta uidisset; clarius describere non potuisset. Ita uero genuinè habet locus, ברי ירי ורגלי, caru iadaï ueraglaj, id est Foderunt manus meas & pedes meos. Fecerunt scribæ ex ברי ברי, id est ex foderunt, sicut leo. Sed iuuat locum penitus intueri, & quid præcedat, aut sequatur perpendere. Ita loquitur propheta de Christo. Quum esset à nefaria gente in crucem actus: Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea: Factum est cor meum tanquam cera liquefscens in medio

medio mei. Aruit tanq̄ testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. Quoniam circumdederunt me canes, consiliuin malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerarem omnia ossa mea. ipsi uero considerantes inspexerunt me, diuiserunt sibi uestimēta mea, & super uestem meam miserūt sortē. Quam quadret uerbū de uerbo hæc prophetia morti & tormentis Iesu Christi benedicti, nunc nō dico: suo loco patebit. Inter utrosq̄ constat (quouis detorqueant & deprauent) dici psalmū de persona in magna afflictione posita, & quæ uno tenore de suis afflictionibus conqueratur. Iudicet ergo uel Iudæorum ceruicosissimus, quam aptè ita diceretur de afflictionibus omnibus cumulado homine, sicut leo manus meas & pedes meos: aut recto casui, quæ affinitas, leoni ferocissimo cum manibus & pedibus hominis, usq̄ adeò plagis & tormentis attriti, ut possint ossa eius compagibus separata numerari, quæ ferocia animositas, aut quiduis aliud leoninum potest cum similibus manibus quadrare? Iudicate cæci, iudicate an ista possint cōstare. & tandem uestrorū rabinorum nequitiam perosi, respiscite. At est confirmandæ scribarum nequitia gratia, adhuc unus aut alter locus adscribendus. Quum essent in sacris offerendis nequissimi, tamen ne irritare uiderentur Deum, locum quo arguebantur à propheta, deprauauerunt. Vbi enim erat Malachia primo, Et uos polluistis illud, in eo quod dicitis Mensa domini contaminata est, & uile ad manducandū, quod illi superponitur. Et dixistis, ad quid iste labor? & diuexastis, se uilem putastis me, aut exuflauistis me, ita olim erat scriptum: quo loco quia male tractati, etiam florentibus rebus sacrificij, & derisi Dei arguebantur, posuerunt scribæ פראס pro פרי, id est illud pro me, quasi si esset uau loco iod in scripturis, nulla amplius in Deum iniuria esset. Hoc notatur à R. Salomone, dicitq̄ esse unam ex 15 dictionibus, à scribis correctis & mutatis. Nunc uero non sunt quindecim, sed quingentæ: quas si ausi fuissent in litera, ut in margine, notare, iam pridem nil integrum in Biblijs esset. & item Osee quarto, quod ad reprobationem uestram facit: Succisus est populus meus, eo quod non habuit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorum & ego, secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam meam in ignominiam conuertam. Præterquam quod est mihi notandus locus deprauatus, id non est obmittendum, quod illi fuere eo nequiores quo plures. nam id dicit, Secundum multitudinem eorum peccauerunt mihi. Patuit uero sub Barcoziba, Nam in toto orbe terrarum in tam angusto loco, atque est Iudæa ante quadraginta annos excisa, nunquam quadragesies centena hominum milia sunt uisa, multo minus occisa. Paulo antè eam nequitiam temporibus Traiani in Cyrenenses exercuerant Iudæi, ut 220 milia peremisse nō satis habuerint, sed peremptorum intestinis cingebantur, cute tegebant caput, etiam corda & carnes pro libidine comedebant, donec cæsi sunt ad 260 milia. repulerat iam Deus sacerdotium. Sed locus deprauatus ita habet, ubi olim erat כבודי, id est gloria mea, illic כבודם id est gloriam eorum reposuerunt, ut mutarent de scripto Dei sententiam, quam de facto sentiunt. Nam illic Cabod, pro populo Israëlitarum ponitur, ut in multis locis. asserbat itaque futurum propheta, ut suam gloriam mutaret, id est alium populum ad suam gloriam deligeret eo relicto, quod ne faceret Deus, cancellato eius decreto se facere posse putarunt. O sensu destitutos homines, qui etiam Deo se facere posse fucum arbitrantur. In eandem sententiam

mutaue-

mutauerunt Ieremię secundo, eandem dictionē eodem actu. Similiter Iechzechelis 8. ita deprauauerunt: Certe uidisti fili hominis. Nunquid leue est hoc domui Iuda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate, conuersi sunt ad irritandum me? & ecce applicant foetorem ad nares suas? (erat olim scriptum, ut notat Beresit raba, ad nares meas) ergo & ego faciam in furore, non parces oculus meus, nec miserebor, & quum clamauerint ad aures meas uoce magna, non exaudiam eos. Locus deprauatus patet. Nam naribus domini reuera foetorem omnium uitiorum applicabant, sed uerbo demum se tollere posse putauerunt, & applicauerunt suis naribus foetorem. Si de peccatis dicitur ille foetor, ut reuera dicitur, non potest fieri quin ad nares Domini (si haberet membra) id est ante & contra eius maiestatem insurgat. unde idem planē sensus, uelitis nolitis, manet o scribe. Nam quicumque quocumque modo peccat, ut minimum, in se & Deum grauitur committit. Si fratrem ledit, & Deo probrum, & sibi nequitiam, & homini facit iniuriam. Si dicebatur de foetore, qui posset esse gratus homini, & ingratus Deo, aut utriusque, cur tanta poena est ob id uobis inflicta? à temporibus Symonis iusti & sancti non habueritis sacerdotem, à Machabeis regem, à Christi tempore prophetiam, & tamen nunquam cessastis ad dominum clamare, semper orare, ieiunare, nunquam affligi, totis iam mille quingentis annis? certe Deus est uerax. Promisit uobis non exauditurum preces uestras, praedixere prophetae presentem rerum uestrarum conditionem, & interea misere uos lactando, omnia captiuitatum genera ad Babyloniam referunt Rabini, non aduertentes, quod ab eo loco uos exaudiuit Deus, & reduces fecit. Sed tamen est omnino complendum uerbum Dei, quo praedixit penam innumeris locis, quandoque non auditurum uos, non congregaturum, repulsurum etiam, nec preces auditurum. Verbum eius manet in aeternum, uerax est. Si eius uerbis creditis, uera esse credatis oportet. Israëlitę erant depellendi ad extremum usque iudicium, tunc enim illi cum singulis gentibus colligentur, ut iudicentur. Nam uester Messias, non erat permissurus, ut illas calamitates pateremini in eternum, in hac uita, oportet ergo sub eo regnante apud alias nationes, ut mala illa quę uerax Deus de uobis praedicta uoluit, patiamini. Nam sunt duo tempora uobis promissa, tempus legis, & tempus Messiae gloriosi, sub lege impossibile erat ita uos à Deo repelli, ut nunquam uos audiret Deus. Nam alioqui lex uestra esset mala, & à malo authore, si esset uobis causa malorum, multo minus debebatis pati sub lege Messiae, illi credentes: quia erat futura lex Christi longe maiori perfectione, quam Mosaica, alioqui fuisset superflua. At uos legem, ut dicitis, seruatis: et nondum lex Messiae uobis est cognita, & tamen à Deo derelinquendi estis, unde restat, ut ea mala patiamini propter occisum Iesum Christum, & neglectam eius legem, in quam uester Nizahon, & quidam alij uirulentam linguam exercere ausi sunt, quibus propter obstinationem potius quam ueritatem subscribitis, quia uitis uestris applaudunt. Nullum alium Messiam o Iudei estis habituri, quam Antichristum: qui est diametro pugnabit, ut petitis, contra Iesum Christi legem. Ista uestra captiuitas iam durat ab occiso Christo, ut dixi: unde uestra calamitas ortum duxit, ante diem iudicii non finienda, nisi paucis ante diem illum annis, quibus ad filium perditionis uos iungatis. Nisi uobis fuisset insensibilis Deus, ad eas omnes miseras, quae in uos undique procubere, non accessisset tam celebre eius irae argumentum sub Iuliano apostata. Quum enim perditum & nefarium hominem, magicis figmentis attentum, nostrae religionis ex professo hostem & insectatorem acerrimum, uestri maiores, quibus odio

odio nostri placere uolebat, adijissent: fecit illis instaurandi templi Ierosolymitani copiam, ut uestrā gentē reficerent, cementis temperatis, saxis cōuectis, materia omnino parata, fossis etiā ad iacienda fundamenta excauatis, repente pridie quā primus lapis poni deberet, tantus est obortus terræ motus, ut non tantum templi locum, sed Helix partem longē maximā euerteret, & præcipuē porticus omnes, in quibus innumera Iudeorū gens undecunq; profecta periijt. Die autē insequenti ex artificū casa globus igneus exijt interdū, qui sepius pererrans totam urbē, & subinde locū repetens, quotquot Iudeos habuit obuios cōfecit, salutem fuga multi quæsiere, tantæ cladis nūcij: quibus ut appareret uolēte Christo, & nō casu illa facta, uestes omnes signo crucis ita sunt impressæ, ut nulla arte ualuerint aboleri. quæ omnia quū cōspicerent, sunt facti Christiani ferē quotquot erant in tota Syria Iudæi. Hoc est scriptum nō tantum in nostris, sed in ethnicis historijs. Hæc uobis nollent aperire uestri rabini, ne resipiscatis. Redeo adhuc paulisper ad quædam tunc. Quid nō ausi fuissent inuertere scribæ? Rabi Aribalumen Israēl, ut putatis, maximus decem uestrorum maiorum, qui ab Hadriano uarijs supplicijs sunt affecti, & in quorum memoriam quotannis decimo die tiferi ieiunium propitiationis celebratis, inuertens scripturas, ita legebat in fauorem Barcozibarum, quod Numerorum 24 scriptum est, Orietur stella ex Iacob: qui locus de Messia aduentu est. Male scriptum esse assererat, & ubi erat cochab, dicebat debere reponi cozab, id est loco stellæ mendacium. Id scriptum habetis in libro Taamith, in capite quod incipit tria capita, & in Echarabati. Ille Messias uestra infelicitate dignus erat, & re & nomine, quia falsum uero semper prætulistis. Sed minus miror scribas & doctores sibi id permisisse in lege Dei, quum illud ipsum seruis licere uoluerint. Scriptum est in Talmud lib. Iebamoth, cap. haeret. dixisse Rabbi Iohanam nomine Rabbi Symeonis: Bonum est ut auferas literā unam de lege, & sanctificetur nomen cœli in publico. id est bonum est euertere legem Dei, & sensum eius, ut placeas hominibus. Ita Hofa 9. ubi erat scriptum, Et caro mea ex eis: scripsere, & quum recessero ab eis, &c. innumera sunt deprauata & immutata, ne uerum agnoscat posteritas. Sed redeo ad expositionē primi capitis Hofa, unde ad tunc sophrin erā digressus. Notauimus iam duo loca, ubi Israēl non cōgregabitur. Sequebatur. Et ablaetauit eam quæ est absq; misericordia. Quæ est isthęc ablaetatio: Internecio. Nam à naturæ beneficio, & Dei munere præstantissimo, qui uita est, sunt spoliata, ut dixi, intra 140. à Christi natiuitate annū, sexies decies centena 86000. hominum Iudæorū, & uix decima pars fuit salua, quæ uitā sanctā sub Christi lege est amplexa, de cuius sanctitate uidere apud Philonē uestratē hominē licet. Filius tertio loco genitus à fornicaria gēte Iudaica uocatus est, nō populus meus, quia nec Iudæi qui ab excidiorū tēpore nati fuerūt, nec sunt populus Dei, nec Deus est Deus illorum, quamuis semper se afficiant ieiunijs, & ceremonijs. Deus nō est amplius Deus illorum, quā gentiliū & idololatrarū, quia iam quamdiu lex Iesu Christi durauit, mille scilicet & quingentis annis, sunt à Deo alieni, nec habent Remp. miraculū, aut prophetam. Illis proscriptis nunc uerū Israēl & falso substitutum ponit propheta, qui sunt Christiani toto in orbe innumerabiles, qui ubi ante non erat populus Dei, id est extra terram sanctam, illic populus Dei dicti sunt, uerumq; sunt semen Abrahæ, superantes arenam maris: cum quibus in die iudicij iungentur etiā ex Iudæis & omnibus gentibus omnes electi, & ascendent duce Christo in cœlū, sicutq; unū ouile, & unus pastor. est enim ille

ille dies magnus seminis dei. Vidistis uestrę infelicitatis tragœdiã ad unguem depictã, & seriem rerum ad finem usq; mundi. Falsus Israel ad finem usq; mũ di erit à Deo alienus, uerus Israel & sequens Christũ, & eius præcepta seruãs, uiuet in æternum, sine ulla rerum humanarum cura, nisi quatenus ad Dei gloriam, sui innocentiam, & fratris charitatem faciũt. Illi in curribus, & alij in equis: nos autem in nomine Domini magnificabimur. Mefsias à uobis expectatus si Mose maior erat, ut erat certe (alioqui tamdiu à Deo promissũ fuisse, nisi meliorem, uanum fuisset) ita longẽ perfectiorem statum, quàm unquam antẽ habueritis, erat uobis daturus. At, cœli soli ue benignitate opum affluentia & omni parte felicitatis corporeæ nulla unquam gens fuit fortunatior, q̃p; fuistis sub iudicibus Dauide et Solomone. Nam in libris Regum dicitur, fuisse tantam copiam auri & argenti atq; gemmarum, quanta pulueris aut lapidum. Si hoc uobis summum bonum est, certẽ Solomon uobis fuit Mefsias, quia eo rege, eiusq; regno nil unquam fuit florentius aut abundantius. Tamen ille idem tam diues qui opes à toto orbe in orbem Syrum conuehi curauerat, uobis opere dicato testatum uoluit, in copia opum auri & argenti, prouinciarum, ditionis, & huiusmodi, præter usum necessarium, nil aliud quàm uanitatem & afflictionem spiritus inesse. Torqueri frustra mortales momentaneos, ut cœlestia negligant. Quum ergo uana ista sint, hominemq; beatum, & qui ab omni parte sibi satisfaciat, facere non possint, superest ut in illis beatitudo à Deo promissa esse nõ possit. Nam quum sit summa prudentia, in reuansissima non poneret summum bonum: quare sequitur, quæ felicitas sub Mefsia uentura promittebatur, eam non fuisse huic fortunæ & rerum corruptibilem uanitati obnoxiam. Solidam quandam debet dare summus dator. Ergo quæ summa in toto orbe felicitas est, huiusmodi est, rerum omniũ contemptus amore Dei, nil admirari earum rerum quas mundus summas putat: tanquam omnia habere, nil possidere: alijs, non sibi natum esse: uoluptati imperare, uitia profligare, & quæcunq; contra hominis scopũ pugnant euitare, sequi quæ eò tendũt. At ista omnia nos docuit Christus Deus noster. Unde patet, eum eiusq; præscripta esse summum bonum in hac uita, & uiam ad futurã. Acceprate ergo profligatũ à uobis iam fatis ô Israel, acceptate Christũ, non succenset particularibus: gentem & rep. perditam uult, non hominẽ: eius spiritu uiuatis, quamuis sine religione eius fuistis. Victores eritis, nõ sanguinarij & naturæ euerfores, Deoq; dissimilimi: sed per omnia quantũ potest homo cum Dei beneficio consequi, similes. Alia nunc lex est quàm quum terram sanctam intrastis. gladio fuit uia aperienda religioni: nunc contemptu rerum omnium (præterquam Dei & fratris) opus est. Nam est longẽ perfectior qui cohibet à rebus appetentiam, quàm qui uotis omnibus, & non raro inanibus fertur in concupiscentias, quæ nil præter tormenta & miseras homini relinquũt. Felicior rusticus est solo pane necessitatis legib. obueniẽs, quàm princeps, aut qui uis gurges, aut helluo, qui se et innumeros seruos occupatos habet unius gulæ gratia: quum nascendi utendi & moriendi conditione sint præter illud pares, quod plura longẽ dilapidet qui plura habet, quàm qui pauca. Omnia habet qui Deum patrem, qui seipsum nil appetentem, qui quemlibet fratrem habet. Non posset egere, & qui pauca absomit, & qui nullum hominem in fratris loco non ponit. Sed uolo adhuc immorari in reprobatione uestra, ut falsam spem uenturi Mefsia, in qua uos falsò retinent uestri Rabbini, omnino deponatis, & ad Iesum Christum antequam ueniat dies

Domini magnus & terribilis recurratis, curamq; uanam maiorum opum & regnorum deponatis, nec unquam uobis possidendam Iudæam putetis. Maiora enim regna donat Deus. Sciebat futurum Moses, ut multi uestrorū ueniente Christo illi contradicerent, ultioneq; diuina, non humana absumerentur. Deuter. 18. Eritq;, inquit, quicūq; non audierit uerba prophetae (eius quem Deus authorem legis Mosiq; similem missurus erat) ultor existam, dicit Dominus. Pars minima credidit, maxima renuit. Esaiæ 9. postq; de principatu Iesu Christi dixit, & de peruicacia Iudæorum in Samaria, ait: Et disperdet Dominus ab Israel caput & caudam, fruticem & iuncum in die una. Senex uenerandus ipse est caput, propheta mendax cauda est. Sunt ista tempora Barcozbae. Paulo post: Super adolescētulis eius Israel nō lætabitur Dominus, & uiduarum non miserebitur, quia succensa est quasi ignis impietas. Est à tempore aduentus Messiae ista comminatio. Hæc eadem futura prædixerat Moses Deuter. 28. Iesaias 27. Propterea non miserebitur eius qui fecit eū Ierusalem, & qui formauit eum non parcet ei. Non de Babylone dicit, quia post 70. annū pepercit illis: unde de hac captiuitate est intelligendū. Et item idem cap. 63. Quare indurasti nos ne timeremus te? & facti sumus tanquam nunquam esses dominatus nostri: hoc est etiam de ista diuturna reiectione, quæ certe est longior ipso tempore legis. Et interim uarijs expectandi temporibus uobis Rabbini imponūt. At obijciet Iudæus, Si indurat Deus, quid faciamus? nō possumus resistere. Nunquam tollit liberum arbitrium, aut humana præsidia, sed gratiam negat, ut uideat homo per se, se nil posse. Quotidie auditis, at obstinati permanetis, ut uix præsentibus sub Mose miraculis Deo credebatis. Ita se uobis infensum Deus uult monstrare, cap. Jerem. 15. ut nec Mosis nec Samuelis interpellationem pro uobis auditurum dicat: Quoniam anima Domini non est amplius ad populum istū, eijsi uult, & egredi. Si ergo eijsi & egredi uult, & pro illis etiam sanctissimorum intercessionem non auditurus, quum post septuaginta annis à Babylone redierint, sequitur ut de hac ultima abiectione dicat. Nil non est refertum de uestra dispersione, in prophetis. Non ne testes copiosissimi calamitatis Hierosolymitanæ estis, quæ ipsa à Ieremia cap. 14. & 17. traditur, ueluti præsens fuisset: & interim Deus non uult orari pro populo illo in bonū. De uestra etiam peruicacia & induratione meminuit plurimis in locis scriptura, sed potissimum idem Ieremias ca. 7. ubi etiam æternam desolationem Hierusalem futuram prædicat, quod audire noluerint uera. Hosea cap. 9. in persona Dei: Propter malitiam eorū expellam eos de domo mea, nec pergam diligere eos. Eratis ergo futuri sub tempore alterutrius legis, sine dilectione Dei, non sub ueteri, ut dixi, quam ita ad unguem seruatis: sed sub lege Messiae, à uobis reprobati. Paulo post ibidem: Fructū nequaquam facient. quod & si genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abijciet eos Deus meus (Deus hoc de Christo dicit) quod non audierunt eum. & erunt uagi in nationibus. Auditis Iudæi, uos esse, fuisseq; iam 1542 annos uagos, propterea quod non audiuistis Deum uestrū Messiam. Ea est una uestræ diuturnæ uagationis causa. Nullibi ab eo tempore potuistis ius acquirēdi habere. Nec magistratum uobis, nec rebus pub. in quibus agitis, gerere unquā à morte Christi licuit. Vbiuis gētium seruitis, seruetisq; nisi respiscatis. Rursus Hamos 5. cap. Audite uerbum istud, quoniam leuo super uos planctū domus Israel. Cecidit, & non adijciet ut resurgat uirgo Israel, proiecta est in terrā suam, & non est qui suscitet eam. Hoc tollit spem imperij & sanguinarij Messiae.

fiæ. Traditionibus uestris in Seden holam constat (ex libro Iebamot, cap. fratrum) bis esse ingressos filios Israel terram sanctam, & possedisse, sed tertio redire eò non licere. Verum quò esset opus totam sacram scripturam, præcipue propheticam excutere, si quis omnia reprobationis loca uellet feligere, ad causas tanti mali sæpius declaratas est ueniendum. Esaias Cap. 65. Propterea quod uocauit & non respondistis, locutus sum & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegistis: propterea hæc dicit Dominus Deus, ecce serui mei comedent & uos esurietis, serui mei bibent & uos sitietis, serui mei lætabuntur, uos confundemini: ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & uos clamabitis præ dolore cordis, & ob afflictionem spiritus ululabitis, & dimittetis nomen uestrum in execrationem electis meis, & interficiet uos Dominus Deus, & seruos suos uocabit nomine alio, quicumq; in ea terra sibi benedicet, in Deo uero sibi benedicet, &c. Hæc omnia de secunda uocatione quæ à Iesu Christo facta est, dicta sunt. Nam si de ea qua Moses, aut prophætæ uocauerunt, nullus sub ea lege alius populus Dei fuit, quam Israel. Nam quamuis afflixit uarijs cladibus et captiuitatibus populum suum Deus, tamen nunquam loco eius suscepit aliam gentem, donec scriba & dux de fœmore defecit. Itaq; relinquitur, ut necessario intelligatur de eo quod Christum non audierint. Nam qui consenserunt neci eius, dederunt pœnas acerbissimas. qui non audierunt, sunt dispersi. Et tunc nomen Christianorum magnum & gloriosum ob insignem innocentiam charitatem & pietatem factum est. Probrosus uero nomen Iudaicum aut Israeliticum usque adeò, ut uix sine stomacho etiam ethnici, & à nostra religione alieni, audire Iudæi uocabulum sustineant etiam hodie. Christiani uero omni copia rerum abundant non propter opes, sed propter sobrietatem & charitatem (nolo mihi obijci uitam multorum, quoniam lex in causa non est) si abundant, Deo abundant: si egent, Deo egent. Totus enim scopus Christi est, ut sit nobis omnia Deus, sit homo necessarijs contentus, nil se possidere putet, sed in summum bonum Deum ipsum tendens, ueluti ad signum directa acie collimet. Iudæi cum suo Messia ambiunt imperia, multorum hominum necem, præclaras uictorias, opes amplissimas, honores summos, & cetera uana in quibus ludit cum mundo præsentis satanas. Illis suus Messias deus uel non est satis futurus. Sed hoc in loco diligenter uos notare oportet, nos uocari uerum Israel mutato nomine Christianos, uestro uocabulo expulso. Scio ego qua sitis conditione inter Muhamedicos. certè in maiori æstimatione est penè canis quam Iudæus. omnium uerò prædæ patet. Ita est nomē uestrum execrabile & odiosum. Ita Deus iam sesquimille annis uos docet eius uerbum esse uerissimum, quod ueritatem in mendacium mutaueritis: Christum uerum Deum & hominem non tantum non audieritis, sed occideritis, & Barcozibas duos mendacij filios elegeritis, Messiasq; feceritis. Causa alia est, quod putabant solum Messiam futurum Iudæorum, & ab illis auspicari salutem. ideo obijciunt, si uenisset Messias, Israel fuisset congregatus. Vident totum orbem credentem præter se, & tamen acquiescere nolunt. Venit primum inter illos, sed ibi ueri ante impios expositi dedit pœnas, ubi recipi debebat. Mortē Christi fuisse in causa desolationis, & illam præcessisse, author est per spiritum sanctum Daniel, quem inter prophetas ponit cap. Megila nicret, in lib. Megilach, cap. 9. Scito ergo, inquit, & diligenter considera, ab edicto, ut ædificetur Hierusalem, usque ad Christum ducē hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ erunt, & rursum ædificabitur

tur platea, & muri in angustia temporū: & post hebdomades sexaginta duas occideretur Christus, & non sibi, id est nō sua culpa, sed nostra, nec pro illo, sed pro nobis. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus ducis venturi, & finis eius uastitas, & post finem belli statuta, seu perpetua desolatio. Confirmabit autem multis pactum una hebdomada, & in dimidio eius hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, et ob summas abominationes admirabitur unusquisque, & usque ad consummationem & finem durabit desolatio. Nil his uerbis clarius potest adferri, quod occisum Messiam antē desolationem monstret. A' p'cepto & edictio reedificationis templi, quod publicatū fuit 30 anno regni Artaxerxis Longimani, ad Christi mortem sunt hebdomades 62. $\frac{1}{2}$. Et à morte Christi ad euerisionem templi secundi sunt 7. hebdomades, et dimidia. aut ut alij supputant, à 20 anno Longimani ad Alexandrum sunt 132 anni. Inde ad Christū 322. quib. si addas 30. uitæ Christi surgent 484 anni, 69. hebdomades. Septuagesimæ dimidio mortuus est Christus, tūc q; uera hostia ueniēte perijt uetusta. Vt ut res habeat 70 hebdomades annorū sunt anni 490 durationis secundæ domus, & à temporibus captiuitatis. Itaque quum Christus uenit, multi sperabant 50. circiter annis antē, se eum uidere posse. Fuit uero incognitus omnibus, quoniam nil appetiuit terrenum, nil possidere uoluit, nullum alium quàm animorū felicium principatum est amplexus. Ideo despectus fuit omnibus, quod terrena non saperet. Malunt uerò impij & perfidi rabini uocare hic in Daniele quosdam alios Messias, quàm uerum agnosce re. Quum tamen de rerum summa propter istum occisum agatur, & sit æterna desolatio rerum Iudaicarum: quod esse non debebat, nisi maximā, & qua maior nō sit, offensione in Deum commissā. Si traditio capitis Helec est uera, de sex milibus annorū, quorum duo sine lege, duo sub lege, & duo sub Messia: qui fit ut iam mille quingenti anni ipsi Messia perierint: ad hanc rationem uix illi superessent quingenti anni: quo quid absurdius? Pereunte uero statu Syriaco, lex Moſis perijt. Vt uelint exponant, certē occidendus ab eis Messias ante dispersionē, quod in euangelica prophetia patebit. Vno eodemq; tempore rex alienigena occisis omnib. regij sanguinis hominibus, sublatisc; omnibus sacerdotibus, præter paucos qui illum senserant regnaturum, ostendit cōpletum esse quod dixerat de futuro Messia, Iacob in benedictionibus: Venit se scilicet eum qui mittendus erat. seu ut exponit Chimhi, filiū eius, id est uirginis, quum defecisset sceptrū et legislator. Nam captiuitate Babylonica quantum regnum ablatum est, tamen semper Mehochechim, id est legislatores et sapientes legis interpretes nūq; defuere, pariter nec prophetæ. Nam eo ducius est cum multis alijs Ieremias & Daniel. Adhæc quāuis sceptri potentia in 70. annos est sublata, non tamen ad interuersionem cæsa est regia ptogenies, ut sub Herode. Desijt eo tēpore fieri benedictio in populum nomine משה. Symeone, qui ipsum Iesum Messia receperat ad purificationem, sacerdotiū administrāte, adhuc in dextrā partē ferebatur. Eo mortuo, desijt æterna flamma, & 49 annis ante templi euerisionem erat languida. Prædixit etiā Symeon mortem suam, eo quod omnibus diebus ingrediebatur cum eo in templo homo uestibus albis indutus, illi solum uisibilis. at quo anno est mortuus, nigra ueste indutus socius intrabat cū eo. Hæc sunt in Thalmud in lib. Iomā, in cap. פירא זקלא. Sunt & sequentiā ad uerbū: Tradiderunt magistri nostri, quod quadraginta annis ante destructionē domus secundæ, nō fuit fors Domini in dextram ascendens, nec fuit lingua splendoris in albedinē conuersa, nec lu-

men uespertinum fuit ardens, erantq; portæ templi aperientes seipfas, donec
 eas increpauit Raban lohanan filius Zaccai, & dixit: Templum templum
 cur destruis teipsum? Scio enim de te, quod finis tuus erit destructio. Nam de
 te prophetauit Zacharias 11. cap. dicēs: Aperi Libane portas tuas, & deuoret
 ignis cedros tuos. Hæc ex Thalmud Hierosolymitano. Clarissima est prophe-
 tia Zachariæ. Nā portæ templi erāt ex cedris Libani cōstructæ, & eos cedros
 ignis à Vespasiani & Titi milite immissus 40 annis à morte Iesu Christi deuo-
 rauit, & cæteras templi materies eodem ligno compositas. In locis innumeris
 ut in Berescit raba notatum est, quadraginta annis fuisse consilium 71 iudicū
 extra Gazit, antequam destrueretur templum. Vnde iudices depulsi confu-
 erunt cilicium super carnē, & euellabant barbam & pilum dicētes, Ve nobis,
 quia sceptrum de Iuda recessit à nobis, & nōdum uenit Messias filius David.
 Expulsi itaq; illi iudices de Gazith, ubi capitalia tractaban̄, 40 annis federūt
 in Hamith alio loco, ubi nunquam postea criminalia iudicarunt. Legatur Ba-
 ba bathra cap. Hassutaphin. Illic de sublata utraq; potentia & iudiciaria & re-
 gia reperientur lectu digna. quomodo necatis omnibus regij sanguinis capi-
 tibus, solam Mariamen in uxorem seruauit, ut hæres diceretur regię domus
 Hasmonai, id est Machabeorum, qui et Rasse galliot, id est capita captiuitatis
 dicebantur. Quum autem Mariame cōditionem serui aspernata, iussu mariti
 se precipitasset, illam domi 7. annos aromatis conditam & delibutam retinen-
 dæ hæreditatis regię causa seruari curauit. Iudicibus uero omnibus quos Ra-
 banam honoris uocabulo dicunt, è medio sublatis, unum tantum seruauit,
 quem Talmud Baba Ben bota nuncupat. Iosephus qui in his referendis con-
 uenit, uocat Babam tantū. cui quamuis illi regnum fuerat pridem augura-
 tus, oculos tamen cruit, retentis eius in carcere liberis. Non potuit unus Ba-
 bas ex tanto senatu superstes deligere sibi socios iudices, quum legitime ele-
 cti non essent nisi à quinque ex consortio uiris. Cæterum alios in senatum
 legit Herodes, à se que pendere uoluit, sublatis etiam sacris libris. Pontificem
 alienigenam Ananelum instituit, & sacra & profana mutauit, ne ulla uetu-
 sta conditionis rerum uestigia superessent. In Babylonico Talmud. cap. Si-
 beat lamim, id est sepem dies, legitur 40. annis ante templi secūdi euerسیونē,
 decē miracula in templo fieri solita defuisse, ibi possunt legi. Additur ad id di-
 ctum Dauidis, Signa nostra nō uidimus, nec est ultra propheta. Exponit Ra-
 bi Moses Hadarfan illud Iesaiæ ultimo: Antequam parturiat pariet, & ante-
 quam ueniat ei partus enixa est masculum. quis audiuit sicut hoc, quis uidit
 sicut ista? Hoc modo: Antequam generaretur subiugans Israel in seruitutem
 ultimam, natus est redemptor. Videtis quā omnia cōueniunt? Antequam
 Titus nasceretur, natus est Messias. Legite de Arabe qui Messiam propheti-
 cè uocans Menahem filium Chiztriae, id est consolatorem filium uirtutis
 Dei, dixit, natum in Bethlehēm Iudæ. Hæc traditio est in Berescit raba, & si
 ab alieno dicta, tamen uero consona. Fiteius mentio in Eca rabeti. Si uero
 non uenit Christus, nunquam est uenturus, quum esset nasciturus in Beth-
 lehem, quæ omnino diruta est. Faciat saltem uobis fidem Suetonius ethnicus
 author, à uobis æquē ut à nobis alienus, ita scribens: Percrebruerat, inquit,
 oriente toto uetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore à Iudæa pro-
 fecti, rerū summa protirentur. Certa & constans erat opinio eo tempore. De
 tempore nobiscum conuenit, & cum uestris. Cæterum utitur interpretatione
 insana Iudeorum, in his corruptilib, more pecudum felicitatē & summum

bonum ponentium, qui de suo ingenio æstimantes filium Dei in totius orbis ruïnã, ut unã gens delicijs potiretur & imperio, esse nasciturum, eius summam humilitatem & in omnes beneficium agnoscere nunquam potuerunt, aut uoluerunt, tam que tenuem qui agnouissent recipere. Et tamen ut à principio docui, etiam si homo tantum Iesus Christus fuisset, ex opere eius Deo similimus uisus fuisset. Nil planè possidens, omnia largiebatur quæ in eo erant posita. Nam ut notauit in primo libro, de expulsis à templo mercatoribus, si ad opes cogendas uenisset, tantum imperij acquirere poterat, quantum peragere: imò sine mutatione, poterat momento uersi orbis arbiter esse, ut erit secundò aduentu terribilis omnibus, illis qui contempserunt eum. Quum enim eum crederent præstantissimum mortalium (si nolunt credere Deum) potentia non uni aut alteri tyranno orbis uel uastatori similem iudicare debebant, sed omnibus superiorem. Quid ergo ad eius dignitatem ista fex orbis habet, in quo homo Deo non inferior occupetur? Vos perdidit auaritia, Iudæi, uos perdidit peruicacia, uos perdidit uerè odium, uos perdidit rabinorum uafricies. Vnum hoc audeo dicere, si uellet Deus, posset quidem uno ueluti niçtu totum orbem sub unum adducere imperium. Cæterum non posset ad horam illud retinere, durante libertate arbitrij. Nam quum hominis cor pronum sit ad malum ab adolescentia, nullis iuris legibus potest ita, etiam præsentente principe, & pœna retineri, ut per omnia iussis obtemperet. Cuius rei nullum potest, quàm in uobis, clarius dari documentum. Quum enim præsentia Dei cerneretis fulgura, fulgetra, caliginem, miracula, uoces audiretis, ducis radiantem uultum ferre non possetis, tamen uitulum etiam summo dispendio auri uestri comparatum ausi estis Deo præferre. Quid referam seditionem Core, Datani & Abirami? Terræ hiatus etiamnum est uindicari sceleris argumento. Nec fuit hoc uitij in malis tantum. Peccauit Maria, læprã que percussa est: peccarunt leuitæ. Nisi uobis Deus ueluti saxi abstulisset arbitrium, non potuisset uos arctiori imperio, quàm quum præsens cum Mose erat, ligare. Quid censetis si ad centena milia passuum abstulisset ab eo loco, & defuisset diuinus ille mannae cibis, quid non commisisset? Exempla temeritatis humanæ sunt frequentia. Hannibal tot uiuens amilit, quot quæsiuit. At Africa Hispanias, Italiam, & Galliarum partem iunxerat. Alexander Macedo ab Indo prudentissimo signis temeritatis & humanæ peruicaciæ fuit admonitus, allata ante eum pelle bubula sicca, quàm quum extrema una parte premeret, consurgebant ceteræ: quum in medio premeretur, omnes extremæ partes atollebantur, docebant que signis, ea quæ proxima sunt potentia, & illi proportionem respondentia, esse tantum reuera subiecta, cætera in motu. Et quamuis à principe magnates non statim desciscunt, tamen ita expilationibus obterunt subditos, ut qui motus à capite non uenit, à membris expilatis suscitetur.

Quid dicam de ferreo illo Scythia, qui paucis ante nostra sæcula annis præclarissimas Asiæ partes, ferocissimas que, Scythiam, Iberiam, Armenias, Persida, Mediam, Syrias, Asiam minorem, paucis admodum annis subegit? Et eundem imperij & uitæ finem est sortitus? Videamus totius orbis potentiam celeberrimam, Romanos. Vbi statim sunt maximas longè que semotas prouincias consequuti, sua mole laborare cœperunt, incendium que & externum & domesticum alere, parta que ægrè admodum

dum tueri, & indies deperdere. At Messæ imperium est æternum, & regni eius non erit finis. Quod quum sit uerissimum, & totus orbis illi submitti debeat, necessariò sequitur corporeum imperium eius non posse intelligi, sed animorum & pietatis ius toto in orbe illi deberi. Alioquin fuisset infelicissimus, qui uanis huius uitæ curis immersus, summam felicitatem habuisset, quam etiam multi ambitiosissimi principes infelicitatem iudicarunt. Ex ditissimo rege factus est rusticus Attalus. Diocletianus aliqui nequissimus, prætulit uitam priuatam imperio. Dicere de diademate solebat, si bene memini, Tiberius, quoties imperij ornamenta reciperet, O infelicem magis quam felicem tyaram, quæ tantum curarum una circumfers. Quum esse debeat ab omni parte beatus Messias, orbi que uniuerso in æternum imperare, quoad tradat regnum Deo patri, ea beatitudine quæ infelicitatem in se habet maximam, non debuit esse felix. At mihi obijciatis probra in Iesum à uobis admisa: quibus uobis satisfaciam, postquam ueram causam uestræ præsentis reprobationis attulero, & præcedentibus iunxero.

Hamos secundo ita habet: Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus Israel conuertam, & super quarto non conuertam, pro eo quod uendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. Causa uenditionis Christi Iesu est. Vestri rabini recentiores, ut omnia peruertunt, exponunt de acceptione personarum, & fauoribus iudicum in iudicijs, tanquam sit maximum orbis crimen. alij de uenditione Iosephi à fratribus: quæ piacula simul iuncta, non essent tamen digna æterna proscriptione, & reprobatione, quum scelus uenditi Iosephi sit expiatum afflictionibus in Aegypto receptis, ut uestri interpretes saniores conueniunt. Corruptelæ uero in iudicijs quamuis maximum scelus sunt, tamen multa grauiora committi possunt. Ideo homicidia grauius longè ubiuis gentium puniuntur, quam furta: & furta quum prætextum habere uidentur, ut in magnatibus, quamuis sunt maiora, tamen ideo non putantur maximum scelus, quod in rem peccetur. Certè in toto terrarum orbe, etiam apud prudentes, morbus ille obcæcat iudices; nec tamen perpetuis pœnis ubi hæc fiunt, sicut que assidue quamdiu durabit mundus, ista adiudicat Deus. Nouit Deus, rerum fluxarum splendorem inescare magnates, ut splendore atque titulis se suos que ornent: iacturam (quamuis sit iniquissimus qui adimit) aliquando utiliter fieri, ut ad se redeant quos amor habendi occupauerat: nouit ex illis quæ detrimenta nuncupare solemus, summa non raro dare compendia, quoniam scopus hominis in rebus externis non est, necessaria usque & princeps & rusticus, aut inops sibi satisfacere potest. Fuit longè grauius illud peccatum Israel, ut æternum exilium mereretur. Sed erit nobis interpret Hadrianus imperator, qui hoc, dialogo cum decem uiris magnis (ut uocatis) habito explicauit. Quum interfecto Barcoziba in Bittera decem uiros magnæ authoritatis in Israel concludisset in carcere, ita ait Cæsar ad illos: Iudicate iudicium iustum in iustitia. Si quis reperiatur qui furatus fuerit animam à fratre suo qui est de filijs Israel, & prodiderit eam atque uendiderit, quid erit? Responderunt dicentes, Moriatur fur ille. Subiunxit Cæsar, & ait: Et ubi sunt patres uestri, qui fratrem suum uendiderunt? Et uos ergo recipite iudicium cœli super

uos. Si autem ipsi uiuerent, ducerem eorum iudicium coram uobis. Vos igitur iniquitatem patrum uestrorum portabitis. Viuos itaque alios excoriat, alios ferreis pectinibus lacerauit, igne aut alijs varijs supplicijs ceteros absumi iussit. Hæc historia uobis est notissima. Nam estis tam probi, ut in memoriam perditissimorum hominum, qui fauebant impio Barcozibæ, ieiunium annum celebretis. Et quum illi consensissent iniquis & impijs tyranni & pseudoprophetae facinoribus, qui nolebat sibi præire Deum, uos tamen inter diuos referre audetis. O cæcam gentem. Quomodo potuisset imperator à religione uestra alienus, propter Iosephum qui antè 1800 ferme annis ductus in Ægyptū fuerat, cuius uenditio diuino numine facta summæ eū saluti fratribus fuit, tam inaudita tormenta uobis inferre? Non est uerisimile, quod uix peccatum, id que multis antè sæculis expiatum dicebant uestri sapientes, tam crudeliter ut nouum uindicare uoluisset. Quis ita sibi persuadeat, sapientem & cordatum hominem scelus iam æterna penè memoria sepultum, uoluisse in innocētissimis ab eo crimine, & magna autoritate hominibus ulcisci? Recens erat quod ulcisceretur facinus, quod reuera commiserant patres istorū. nam isti erant senes, & 90 antè annis ab eorum patribus fuerat uendita Christi uita, & proditoriè tradita. corpus Iosephi uiuum uenditum fuit, ut uiueret in Ægypto: at Christus Iesus, ut in cruce moreretur. Hoc habet commune historia, quod utriq; à fratribus tradi contigit. Assentiebantur morti & uenditioni Iesu Christi hi decem uiri, qui persecutionibus crudelissimis Christianos persequendo, falso prophetae & in gentis ruina nato ferebant suppetitias, suppeditabant consilia. Quamuis non erat Christianus Aelius Hadrianus, erat tamen à Christo non alienus, cuius in Iarario cum Abrahamo & multis alijs imaginem uenerabatur. Certè nisi tanta fuisset sacerdotum idolorum factio, fuisset palàm baptismo professus Christianam fidem. Is igitur fuit genuinus interpres loci in Hamos scripti. Nam quamuis peccabant filij Israel uendendo Iosephum fratrem, tamen lege nondum teneri poterant, quæ post ducentos annos uix data fuit. Atqui antea scelerale x nulla nisi à quo est promulgata, admissa punit. Non ne ex his & antè dictis uos abiisse in reprobum sensum iudicatis? Ita quatuor aut quinque nefariorum nebulonum neotericorum sententiæ mauultis stare, & uetustos uestros interpretes negligere, quàm uerum amplecti. Legite miseri legite prophetas, appendendo quæ in Christum cōmisistis. perpendite cap. 7. Ezechielis. Propter puerulum in Christum iudicium ista patimini, ut ait ibi propheta: nec patet uobis. Sed satis multis sum hoc reprobationis argumentum prosequutus. In eo enim ubiuis persistam, quum nunquam nō fiat de ea mentio.

QVORVNDAM IVDÆORVM NEOTERICORUM OBIECTA, & SOLUTIONES.

Quid primum hoc in loco aggrediar, quibus ue primum obiectionibus occurram, quum recentiores interpretes, nil aliud in se quàm solida errata, & scripturæ sacræ inuersiones cōtineant, nescio. Primum itaque ea quæ huic tam diuturnæ captiuitati & reprobationi uidentur occurrere, excipiam, & explodam. Ut autem omnia liqueant, sunt quibusdam summis capitibus res de quib. agitur cogendæ, ut uideatur unde hallucinatio in Israel contigit. Sunt ab orbe creato ad finem usque eius tres conditiones rerum perpendendæ:

dendæ: lex naturalis, lex inſtauratoria, lex gratiæ. Naturalis eſt omnibus data, ſed in Adamo & poſteritate ita corrupta, ut omnes quidē ſe male agere iudicent, emendare ſine Dei priuilegio in ſalutem non poſſint. Secunda data Moſi, ut Iſraelitis explicaret. Tertia Chriſto Deo authore ita dari debebat, ut in ea omnib. hominib. naturæ deprauatæ remedia propoſita eſſent. Sunt illa tempora coniuncta, ut præteritum præſens futurum. Prima & ultima quum ſint omnium, nullis locis erant adſtrictæ. Iudaica tātum locum habuit: quem poſtquam omnino perdidit, etiā uim habere deſijt. Nam quamdiu Deus illam uoluit fouere, illi aſiduè miſit prophetas, dedit doctores, rexit iudicibus, regibus, ducibus: nec miſit illi ulla calamitatem, quin prænunciauerit eam cum exitu. quod in captiuitate Babylonica patuit. Sequitur ergo, quum princeps, ſacerdos, propheta, regio, locus, miracula, templum, ſint illi genti ſine ulla liberationis ſpe aut prænunciatione deperdita, etiā illam legem ſinem ſuæ uirtutis accepiſſe. Nam eſt impoſſibile eam habere ſuam uim, & tamen funditus omnia eius adminicula concidiſſe, & iam mille quingentos annos mundum ſine lege fuiſſe.

Quum uero non ſit inter illas leges interuallum, ſequitur, legem Meſſiæ fuiſſe in Moſaica loco inſtitutam, quando illa periit: & continuam fuiſſe in Iudæa Dei & ueri Iſraelis legem, cum Moſaica, quod innuit Hieremias, quum ait trigefimoternio: Non abſcindetur Dauidi uir ſedens ſuper thronum domus Iſrael, & ſacerdotibus leuiticis non abſcindetur uir coram me eleuans holocauſtum, & adolens & ſuffumigans cunctis diebus. Conſtat ex hoc loco, aut prophetam fuiſſe mentitum (quod cogitare nephas) aut nos eſſe uerum Iſrael. Nam iam mille quingentis annis à nobis ſacrificatur. Illic que Simhoni, qui fuit bonorum ultimus, ſucceſſit potentia Chriſtus, licet nullis ceremonijs. Nam illas ſublaturus uenerat. Illi ſucceſſit Iacobus iuſtus, & cæteri ex ordine: qui, quamuis nobis illic ſunt res afflictæ, nihilominus habent potentiam. Nam in hoc differt noſter Iſrael à ueſtro, quod nec locis nec rebus terrenis ſumus addicti. Veſtræ autem legis præmia erant rerum omnium corruptibilium copia, à terra Iſrael dependentia.

Ex hac conſideratione patet, Chriſtianos eam ſeruafſe potentiam, quam perdididiſtis. Thronus autem Dauid eſt eccleſia Dei, & conſortium fidelium: quod propheta Nathan, poſtquam quieuiſſet Dauid ab inimicis ſuis, ipſi aperuerat, ſecundo Regum ſeptimo: Et ſtabilis erit domus tua, & regnum tuum uſque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Nam ad literam de regno corruptibilibus rebus fulſto, intelligi non poteſt. unde de fidelium fidem Dauid ſequentium poteſtate dictum intelligendum eſt. Vnde Dauid in Pſalmis ait. Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi, &c.

Eſt & alia populi ſub lege agentis conditio. Nam captiuitatibus trium generum debebat premi. Paruulis, ut ſub iudicibus: ſeptuaginta annorum, in Babylone: tertia æterna, quum ſcilicet gratia legis in gratiam Euangelij permutanda foret. Itaq; ea omnia pro quibus Deus per prophetas dixit, ſe non remiſſurum, ad hanc captiuitatem ultimam, à qua niſi fiant Chriſtiani non liberabuntur, ſunt referenda. Sunt etiā tres acceptiones Iſraelis ſub lege Moſis, ſub euangelio (quod ex Ieſaia uidimus) ſub reprobatione & ira Dei. Sunt &

tres

tres congregationes, una à captiuitate Babel, altera paucorum sub Christo, tertia & Israel & omnium in die iudicij. Promiscuè de illis loquuntur prophetae. Sed omnes in praesentem captiuitatem trahunt nefarij interpretes, tanquam sit aduenturus quidam tyrannus à Deo missus, qui illos liberet, & corporalia legis diuinæ præmia iterum illis statuatur. Quod autem secunda cōgregatione ualde pauci essent congregandi, patet ex libro Sanedrin in cap. Helec. Vbi ita habetur: Dicit rabbi Samai, Dicitum est apud Ieremiam cap. 3. Et assumam uos unū de ciuitate, & duos de cognatione, et introducam uos in Tzion. Comparat egressus eorum ex Aegypto, ingressui eorum in terrā. sicut introitus eorum fuit in terram sanctam duorum ex sexcentis milibus. Quem locum exponit rabi Selomon hoc modo: Reliqui inquit morruui sunt. Et item Rabba interpretres, Et sic erit in diebus Messiae sicut dicitum est Hoseae 1. cap. Et respondit ibi sicut in diebus iuuentutis tuæ, quando ipsa ascendit de terra Aegypti. Idem ostendit quod superius. Necessè est autem de cōgregatione ad Messiam prima intelligi. Nam congregatio ex Babylone fuit omnium, aut saltem pauci ueniam ferunt. Vltima uerò colligentur omnes homines ad iudicium Dei. Confirmantur hæc per Gemara in libro Sand. cap. Dine Mamonoth. Quod, ait traditio filij rabbi Hia, quum aliquando sederent in conuiuio coram Rabinis, nil uolebant de sacris tractare, quæ uel à patre didicerant explicare. itaque ait rabbi pincernæ, Adauge illis uinum, loquetur. Quod quum fecisset, unus eorum dixit: Non ueniet filius Dauid, donec defecerint duæ domus patrum de Israel, quæ sunt caput captiuitatis quæ erat in Babylone, & donec deficiat princeps qui est in terra Israel, sicut ait Esaias cap. 8. Et erit ad sanctificationem & ad lapidem offensionis, & ad petram scandali duabus domibus, & ad laqueum & ad ruinam habitatoribus Hierusalem. & offendent ex eis multi, & ruent, & adstringentur, & irretientur & capientur. Liga testimonium & sigilla legem in discipulis meis, & expectabo Deum abscondentem facies suas à domo Iacob, & praestolabor eum. Hæc traditio. Vt autem pateat locus Iesaiæ latius, altiori principio est repetendum. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse est pavor uester, & ipse terror uester, & erit uobis in sanctificationem in lapidem offensionis & petram scandali. Hoc notat maxime dici de aduentu Messiae, in quo longè maxima pars perijt, suntque saluati paucissimi discipuli & apostoli Iesu Christi. quo ex loco & Messiam uenisse uestris rebus euerfis, & nos in uestrum locum successisse, palam fit. De Messia uero sunt nobis notandi duo aduentus. Primus, qui statim euerfis uestris rebus successit, et reliquias paruas uestri collegit. Secundus, qui uos omnes cum cæteris hominibus ad iudicium colliget, postquam Antimesiam multi ex uobis sequuti fuerint. Hoc non egere probatione puto. Sed interim aduertendum diligenter, quum de congregationibus dicat uniuersaliter, aut de ultimo aduentu dici, aut de uocatione Christianorum ex toto orbe, ut eos homines colligat ab hac fece ad felicitatem æternam. Nec est obsecratorum Rabbinarum interpretatio, quæ uos falsis temporum periodis laecat, & ex ultimo aduentu primum facit, suscipienda. Omnium longissimus terminus fuit nugatoris & scripturarum deprauatoris, rabbi Selomonis, qui ait, legem nouam incepturam à deustato templo, sed non esse publicandam usque ad 1335 annos, & beatus erit qui expectabit usque ad 1390. Hæc nugator, ut peruertat scripta Danielis, qui occidendum Christum, et legem abrogandam dixerat, antequam euerteretur templum. Sed heus tu ineptissime nugator, hoc tempus cui

legi ascribetur, Mosis aut Messieꝝ Vifum' ne unquã fuit, à Deo aut arte factã rem fuisse, ut esset 1335 annis inutilis. Se satis refutat. Et tamen iam illa perio-
 dus excessit ante ducentos & sex annos, & non dum uenit ille tamdiu som-
 nolentus Messias. Quidã Zaadias dixerat anno ab euersione 1200 uetorum.
 Rabi Moses Aegyptius maxima integritate (ut Iudæũ damnatũ licuit) dixit
 certò, anno mundi 4474 Messia uenturũ, at ille terminus iam à mille annis, &
 suprã transijt. Moses Gerundensis & Leui ben gerson præfixere annum mũ-
 di 5118. Et tamen antè quadringētos annos terminus ille præterijt. Videte mi-
 seri Iudæi quid infelicitatis ex derelicto fonte aquæ uiuæ, & defossis cisternis
 aquã non ualentib. continere, habeatis. Traditio Heliaꝝ prophetæ quãuis est
 apocrypha, tamẽ debet præferri nugis horũ nebulonũ, uerũ euerentiũ. At
 illa iam antè dixerat, mũdi 4000 anno uenturũ Messia. Venit uero 3963. quod
 parũ abest à numero. Iesaias quũ scripsit למרבה id est ad multiplicãdũ impe-
 riũ Messia, scripsit Mem Setuma inter ceteras rationes, ut sexcentis postea an-
 nis ostenderet peritis uenturũ Messiam, & ita cõtigit. Dixerat Daniel post 70
 hebdomades & uenturũ Christũ, et ruiturũ incendio templum. Idipsum sine
 ullo errore 490 post annis contigit. Dixit Iesaias uenturũ Messiam anteq̃ na-
 sceretur Titus, ita notant interpretes. Vidistis Christũ uenisse quando defecit
 sceptrum & legislator de Israel. Nam quadraginta antè annis cessauerũ tem-
 pli miracula, quadraginta antè annis lingua ignis in dextram partem ferri de-
 sijt, quadraginta annis fuit senatus extra Hagazith: & quemadmodũ Moses
 in deserto quadraginta annis expectauit respiscẽtiam populi, si uellet cogno-
 scere uias Domini, ita ab occiso Iesu Christo quadraginta duos annos uolu-
 ituos Deus ad poenitentia expectare. Non ne ista omnia sunt hide digniora,
 quàm miseri illi rabini, qui uos perdunt? Sed adhuc una rerum conditio su-
 perest notanda antè obiectiones. Tripartita fuit multitudo populi, ueniente
 Messia. Nam fuit Israel minimus saluatus per Messiam, Israel mediocris per-
 dendus per uindictam, & tertius maximus reprobandus in gentium oppro-
 brium. De tribus illis uidimus. Sunt eò referendæ multæ prophetiæ, quas im-
 periti uestri neoterici euertere interpretationibus moluntur. Sunt illi ho-
 mines delusores, & dominatores populi, qui percusserunt foedus cum mor-
 te, de quib. prophetauit Iesaias 28. cap. propter quorum impietatem & uersu-
 tiam ista omnia extrema patimini. Vos enim rident, et serio illis creditis, quũ
 in captiuitate tam diuturna sitis, & perdidistis prophetas, sacerdotes, iudi-
 ces, reges, & miracula. Legis uirtus uobis periijt. Nec Iudæi possunt esse aliud
 à mille quingentis annis, quàm impij & perfidi. Sed de uaria partitione
 populi post occisum Messiam est audiendus Ezechiel cap. 5. Horret animus
 certè filij Israel reprobj, horret animus referre quæ de uobis scripsit. Dicam
 tamen: Et tu fili hominis sume tibi gladium, nouaculam tonforis, & assumes
 eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & assumes tibi stateram
 ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis,
 iuxta completionem dierum obsidionis: & assumes tertiam partem, & concides
 in gladio in circuitu eius. Tertiam uerò aliam disperges in uentum, &
 gladium nudabo post eos, Et fumes inde paruũ numerum, et ligabis in sum-
 mitate pallij tui: & ex eis rursus tolles, & proijcies eos in medio ignis, & com-
 bures eos igni, & ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. Hæc
 dicit Dominus Deus. ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in
 circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quàm gen-
 tes,

tes, & præcepta mea magis quàm terræ quæ in circuitu eius sunt contemneret. Iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt. Ideo hæc dicit Dominus: Quia superastis gentes quæ in circuitu uestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia gentium quæ in circuitu uestro sunt, non estis operati. Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui in oculis gentium iudicia, et faciam in te quæ non feci, et quibus similia ultra non faciam, id quod propter abominationes tuas. Ideo patres comedent filios in medio tui, et filij comedent patres suos, & faciam in te iudicia, & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omnelatus. Ideo uiuo ego, dicit Dominus Deus. Nisi pro eo quod sanctum meum uiolasti, in omnibus contaminationibus tuis, et in cunctis abominationibus tuis, eo quoque confringam, & non parceret oculus meus, & non miserebor, etc. Antequam agam in Nizahon, uolo quædam in hunc locum prophætæ notare, ut aduertatis diligentius. Mitto quod in principio uos comparat pilis, id est recremento corporis inutilissimo, et quod solū nullum animalium alat, præter uespertilionem, sed abraham statim perit: ita inter homines qui à Deo dependent, eratis maximi tenebriones, & nil aliud quàm tenebras sub prætextu legis Dei circumferentes. Combusta pars fuit sub Tito. nam conflagrauit Hierusalem, in qua bello, fame, peste & igne perierunt undecies centena milia hominum, centum ferè milia sunt seruituti et spectaculis referuata. Cæterum in toto bello uicesies centena milia hominum sunt desiderata, si eam multitudinem respiciatis, quæ est deducta ab Aegypto, tripla & amplius cæsa est. Et tamen una tertia pars est tantum. nam quadregies centena (duo alij trientes scilicet) in Bitter, ut minimum, sunt confecta. Nolo hic adferre quæ Iosephus, homo Iudeus, magna authoritate inter uestros, retulit. Ille author extat. Credetis illi, ubi de Christo non loquitur. Tertia pars confecta gladio, tertia item profuga toti orbi est in præsentem diem ludibrium. Ex tota illa multitudine pauci sunt seruati et ligati in passio, id est facti Christiani, & tamen non omnes boni. Nam Symon Samaritanus baptisatus est, & uoluit spiritu sancto abuti ad magica: demum impius & perfidus factus, multos in errorem traxit: ac demum Romæ dum in cælum se posse uolare falso demonibus credit, concidit orationibus Petri & Pauli, estque in infernum delatus, xi. anno Neronis, & eo mortuo statim est decretum excidium, & Tito commissum bellum. unde ignis in totam domum Israel. Quæ uero causa est? quia magis impia fuit, quàm gentes, Hierusalem. Nam gentes statim atque audiuerunt de Christo, & eius doctrina, sunt conuersæ, in Samaria, in Damasco, in Antiochia, in urbibus uicinis iam dicebamur Christiani, quum adhuc omnibus supplicijs Hierusalem nostros afficeret. Vobis antequam ueniret Messias, nil erat commune gentibus. Nec erat in quo ab illis sumere exemplum deberetis sub Mose, imò fuisset damnabile. Nam erant idololatræ, & perinde moribus mali ut uos. Itaque fugiendum erat uobis gentium exemplum in omnibus. Nam fuistis in captiuitatem ducti propter imitationem gentium. Nunc uero dicit Deus extrema omnia exempla in uos constituere uelle, quod non sequamini gentes. Oportebat igitur gentes habuisse aliquid à Deo commune uobis & cæteris nationibus, quodque gentes prius quàm uos recepissent. At nil tale est præter Euangelium Iesu Christi, seminis Abrahami, in quo erant saluandæ omnes gentes. Nam parum erat, ut ait Iesaias, ut esset Messias homo Deus in salutem Israeli, ideo

ideo cum posuerat Deus in salutem gentium. Sed impleri oportebat scripturas: ut uocaret populum, non populum Deus, & non dilectam, dilectam. Ideo dicebant piscatores hominum: Oportebat primum uobis loqui uerbum Dei, sed quia uos indignos fecistis, ecce conuertimur ad gentes. Si fuissetis secundum iudicia gentium operati, tunc temporis proculdubio Israël saluus fuisset. Ast quia euangelium respuistis, & illud blasphemare ausi estis, & Christum Iesum Messiam interficere, quem innocentissimum credidit Pilatus (licet auaritia, & Iudeorum peruiticia ductus, dederit crucifigendum) & absoluedum sæpius iudicauit, antequam uestris cæderet clamoribus: ideo tam crudele exemplum de uobis Deus constituit in conspectu gentium, ut nec ante simile, nec postea sit futurum. Ita fauit duci ethnico in uos seuenti, ut in medio uestri exercitus, Titus obsidens urbem, à nullo lædi unquam poterit. Vbi non est magna copia materiæ, triduo urbem muro latissimo & alto, longoq; undequadringenta stadijs, urbem uestram cinxerit: ubi fuerunt inclusa undecies centena hominum milia, nullus prodire in legitimum congressum ausus fuerit. ubi matres proprios liberos coxerunt, & comederunt: ubi fimus & stercus fuit in cibo gratissimo, & in precio: ubi oppletæ sunt domus cadaueribus, & fame morientibus: ubi tanta fuerit morientium turba, ut terra urbis ad sepulturam defuerit. ubi corpora ob fœtorem muris præcipitata, oppleuerint fossas, tanta multitudine, ut ad cælum oculos uertēs, dum ea cerneret Titus, dixerit: restor Deū, quia in causa huius miseriæ non sum. ubi demum nec pater filium complecti, amare, aut mortuum flere potuerit. ubi etiam (quum alioqui haberet obediētissimum militem Titus) non potuit prohibendo facere, quin incēdio templum perdiderit, atq; posuerit Ierusalem in acruum lapidum. Et tamen superstites non agnouere Christum, sed iterum aduersus sanctum & iustum ex toto terrarum orbe sunt collecti in Bitter: in qua quanta miseria fuerit, ex hac licet conijcere. Fuerunt in urbe longè maximo muris ambitu cincta, quadruplo ferè quàm Ierosolymis numero, & trimestrem obsidionem tulere: in qua quid passi sint Iudæi, ex historia Ierosolymitana relinquo cogitandum. Nam nullus historiographus huius excidij calamitates copiosè descripsit. Legantur ab orbe condito historiae omnium gentium, nulla unquam clades huic similis reperietur, unde & peccatum tam immane Iudæos commisisse fatendum, ut nullum unquam ab orbe cōdito fuerit, futurum uel sit maius. Ab hoc solo facinore cerè Iesu Christi diuinitatem æstimare licet. Nam pro sanctissimo mundi propheta occiso, nunquam tam acerbis & inauditas pœnas sumpsisset Deus: quum homo sanctior Ilaia dari, aut Zacharia filio Ioiadæ non possit, & tamen Deus & ista, & idololatriam post septuaginta annos remisit, & fouit adhuc populum suum fermè quingentis annis, qui iam alienatus ab eo mille quingentis annis exulat. Ideo uobis non parcit, nec unquam parceret, nisi in filiū eius Messiam Iesum à uestris maioribus uiolatum & occisum, credideritis. Nam ille pius est, uosq; ad misericordiam expectat: licet uos ieiunijs maceratis, preces fundatis, uos inter uos foueatis, ceremonias exequamini, uobis sperandum non est ut unquam audiat, qui uos dispersos, toti orbi exosos, & in opprobrium ludibriumq; gentium natos, clamantes mille quingentis annis non audiuit. Iam prodeat cataphractus Nizahon, cōgrediamur. Quamuis leui armatura uix pilo & parmula sum instructus, tamen duce fide Iesu Christi facile futurum spero, ut quo sum nudior, & à sacra suppellectili imparatior, eo mihi uires maiores suppeditet, ut agitatione, saltu, & animo hunc Goliatem tāta opinionum turba fultum cōficere possim. Primò obijciat nos nō esse populū Dei, quod legis signaculū circūcisio

nem nō seruemus, quū tamē Christus ipse illā seruauerit. Nos esse populū def, iā docui, quod statim abscisa lege Moſis, & eius priuilegijs, ceremonijs, ſignis, magiſtratu, ſacerdotio, prophetiā, imperio ceſſantibus, ſucceſſimus: q̄ nō ſimus circūciſi, id docet perfectionē. Nā Moſes in Deut. & prophete, ut iā docui, pre- tulerūt cordis circūciſionē carnis circūciſioni. loca iā attuli. Quare igiṛ Chriſtus eſt circūciſus: ut faceret utraq; unū, ut Iudeos gētibus cōiungeret, ut mediator duo extrema in ſe reciperet, baptiſmū & circūciſionē, legem ut à ſe datam appro- baret fuiſſe bonā, ut ſe ueſtræ infirmitati accōmodaret, ut omni humilitate deus & homo oſtēderet nobis eſſe receptis legibus, quę cōtra Deū nō pugnat, paren- dum. at nūc quū diſceſſit, ſi circūcidamur, Chriſtus nobis nil prodeſſet. Præci- pua ratio fuit legis approbandæ, ad eius uſq; diē, & ut extrema cōnecteret, ut quēadmodū duabus naturis diuina & humana cōſtabat, ita legē præmiſſi corpo- ralis, & ſpiritualē cōiungeret, & utraq; unū faceret. Obiiciūt idololatriā Iudei, q̄ imagines colamus ſanctorū & Chriſti. Nō adoramus, aut in illis aliquid diuini- tatis credimus, ſed in memoriā Ieſu Chriſti & ſanctorū, quū pauci noſtra negli- gētia literas ſacras ſciāt, ſeruamus, à qua nō fuit uetula lex exors. Nā diuinitatē ſerpēti æneo ineſſe putarūt. Inſtituerat illū Moſes, ſuſtulit Ezechias propter po- pularē abuſum. erāt in tēplo duo Cherubin, qui lōgē minus corporea figura q̄ homo ſanctus poſſunt, debēt ue fingi. nec tamē populus, qui ea ſigna uidebat in tēplo, colebat, ita nec noſtri adorāt ſanctorū uirorū imagines, ſed in memoriā eorū quos representāt, aſpiciūt, & quas fundūt preces ante eas ut precibus deū cōpellant pro nobis, eas à Deo incipiūt, & per Chriſtū Deū finiūt. Rationabile uerò eſt, ſanctos qui quū in corpore mortali eſſent, exaudiebātur pro populo à dño, nūc quū illi iuncti ſunt facile cōſequi, quę noſtris miſerijs cōpatiētes flagi- tāt remedia. quod quū multis alijs locis, tū ex eo loco prophete patet, ubi ait: Si ſteterint ante me Moſes & Samuel, ut orēt pro populo hoc, nō exaudia. quo lo- co patet, & poſſe ſanctos orare, & nullos etiā ſanctiſſimos à Deo quicq; ueſtro nomine obtinere poſſe, donec credatis in Ieſum crucifixū à uobis. Vt nā potius quàm ulli eſſent cauſa offenſionis, aut erroris, illas imagines tātis per tolleret ec- clesia, donec Muhametani, & Iudæi Ieſum Chriſtū ex animo amplecterentur. Si per illud ſtaret, poſſetis fieri Chriſtiani, ſe in hoc uobis accōmodaret ecclesia: aut ſeorſim tēpla, ubi ueſtro arbitrio Ieſum Chriſtū coleretis. nos negligere dele- ctū ciborū. & legē preuaricari dicitis. Si ille obſeruatiōes fuiſſent ad ſalutē neces- ſariā, nunq; tā liberē Spiritus ſanctus per os Davidis, Ieſaię, & ceterorū prophe- tarū eleuare uoluiffet. Itaq; una lex omnia illa ad duriā cordis, & ad tempus, (donec uobis illuceſceret ſol iuſtitie Chriſtus) cōceſſit aut prohibuit, ut memo- riā Dei frequētius haberetis, cōceſſa aut uetita uidendo. Nil uerò in illis eſſe ma- li poteſt, quoniā quod Deus creauit, quū bonū ſit, malū & peccatū in homine, Dei cultore, & cordis ſumma puritate generare nō poteſt. nā peccatū nō fit, niſi à uolūrate. Quod fuit in illis peccatū q̄ diu lex Moſis durauit, id erat nō quia res mala erat, ſed quia legē infringere malū fuiſſet. Illas ceremonias quibus in Aegy- pto eratis imbuti, ut ſe uobis accōmodaret, permiſit, & quia nil arbitrariū in le- ge ponit, iuſſit. Ideo nō peccamus, illis utēdo, quę per ſe mala nō ſunt, & à pro- phetis agitata. Nā lōgē grauius fuiſſet diurnū ſacrificiū tēpli, duorū ſcilicet arie- rū obmittere, q̄ porcina comediffet. & tamen prophete ad tempera Meſſie re- ſpiciētes dixerunt. Quis hæc requiſiuit de manibus ueſtris? Ergo lex uera erat face- re miſericordiā & iudiciū, ſubuenire oppreſſo & uiduæ, & eſſe beneficio in oīs Deo ſimillimū. Si Chriſtus fuit Deus, ait Nizahon, & omnia ſciēs, cur diſcipu- lis ignorare ſe dixit diem reſurrectionis? Quod non expedit hominibus ſcire, id ſilentio

silentio & obscuritate tectū uoluit Deus. Nā periodos rerū scire est solius dei, qui errare nō potest: hominis uerò cui semper mors imminet, semper iudiciū dei instat, & tamen à malo nō abstinet, nō est suū finē nōsse. Nā si cū est in timore mortis & iudicij Dei positus homo, tantū scelerū cōmittit, quid nō faceret, si sciret sibi certas inducias esse datas: ergo se accōmodare uoluit deus discipulis, & audito rio adhuc malè firmo. Erāt illi multi amicissimi, præcipuè inter discipulos. erant & matris eius parentes, quibus si quid se scire arduū esset fassus, importunè instā tissent ut aperuisset. quod si facere renuisset, egre tulissent, & illorū probitati illū nō satis fidei habere iudicassent. Nā tenellis eorū in fide ætatibus eū se accōmodare oportuit, quū etiā post tot uisa miracula, eo mortuo pauci de eius resurrectione sapius prædicta ab eo crederēt. At mihi dicit Iudæus, Si sciuit, & cōtra animi sensum negauit, est mētitus, quod est à propheta alienū. & sciuit, & dicēdo se nescire, nō est mētitus. Nā ut homo nullus mortaliū sciuit, ut deus uero omnia nouerat. Quū enim esset homo deusq̄, duas naturas extremas in se habēs, summā supremarū, & summā inferiorū, duas etiā sciētias, & duas uolūtates habuit. Credo ò Iudæi cordatiore, id uos mihi nō negaturos, quod Messia fore excellentiorē hominē, qui unquā in mūdo esse posset, existimetis. At si homo tantū fuisset, poterat alter à deo maior fieri, qui unā & Deus & homo esset. Itaq̄ oportebat eū esse Deū, duabus naturis præditū, duabus etiā uolūtatibus & scientijs, & animæ qualitatibus, quæ in Deo & in animo diuersæ uidentur. At ignorauisse aliquid (dicetis) etiā uulgare, patet. Nā quū uenisset ad ficū sterile, iussit discipulos respicere an in ea esset ficus. Heus tu bone Iudæe, nō uides deū etiā te ignoratē facere, quū eadē ueluti ignoratias fassus est? Quare dixit deus Adamo, ubi es? an ignorabat? an reperire nō poterat? Si reperire poterat, quare ubi esset querebat? & itē: Descēdā, inquit Deus, & uidebō an opere cōpleuerint. num ignorabat an cōstituerēt turrim? opus ne est illi motu locali? ignorat ne aliquid? de Sodomitarū uisitatiōe idē iudicandū. Sunt phrasēs loquendī in sacris familiares, se nobis accōmodat deus, & effectiue rātū, nō animi affectionibus more nostro agit. Pœnitētia uidetur duci quod hominem fecerit, an ergo ab æternō ignorauerat peccaturū? ista sunt sensibus nostris accōmodata, quoniā alioqui nō caperemus. Christus nil aliud uoluit, nisi dū omnes attentos ad ficū habet, & potentia diuini miraculi terreat, & ad bona opera incitet. Quod autem sciētia futurorū haberet, id satis docuit, quod prædixit certo fixoq̄ tempore suā resurrectionem, prædixit Spiritus sancti missionem, suorū mortes & miracula, prædixit cladem Ierosolymitanā, prædixit omniū resurrectionem, & futurū iudiciū, materięq̄ per ignem decoctionem. Sed quare nō addidit præcisa tempora, ut præcauissent? hic interrumpā, & nisi mihi similit̄ quæstionē par pari referēdo soluatīs, nō sum satisfacturus. Prophætæ oēs reuelatiōe diuina utētes, & spiritu sancto afflāti, futuraprænūciare, & uera præciso in tēpore prædicere potuere, uel nō? potuisse nō negabitīs, quia 70. anni captiuitatis præcisē sunt nūciati, nūciata est & tēpli ruina post hebdomadas. 70. Quare ergo nō præcisē oēs calamitates futuras tradiderūt, ut sibi præcauerēt homines, quorū tēporibus cōtingere debebāt? Dicetis fuisse incōueniēs. nā nulla fuissent spei & fidei merita: impij liberē ad periodū usq̄ malè egissent: timor in eā usq̄ horā fuisset sublatus. Arbitrio credendi defuisset locus. quod est meritū, religionis fons, & basis. Fuisset uester & totius orbis Messias infantulj adhuc existēs oppressus: Nā si stata fixaq̄ die nasciturū sciuissetis, ex toto orbē eō cōfluxissetis, potētiamq̄ uicinis principibus & rebus pub. formidabilē, factionesq̄ de eo sublimādo sine dubio excitassetis; uosq̄ ipsos & illū anteq̄ euāgelio locus fuisset oppressissetis, Quod maximē patet: quia quāuis obscurissimē nasci

uoluit, tamē nō potuit fieri, quā Herodes totā iuuenilē à bimatu infantia, quod de illo à Magis audijset, in finibus Bethlehē, & in Rama sustulerit. de qua re si nō recipitis nostra placita, audite supra à me adductū Macrobiū irā de iocis Augusti scribentē: Quum audisset, inquit, Augustus, Herodem inter illos pueros, quos infra bimatū interimere in finibus Bethlehemiticis iusserat, eius quoq; filiū interfectū, dixit Cæsar, Mallem esse Herodis porcus q̄ filius. Est autor ille à uobis & à nobis alienus, & planē impius, tātum abest ut à nobis instructū dicatis. Cōstat facinus. Nō satis habuit Herodes uobis abstulisse regnū, sacerdotiū, iudiciū, regiamq; prolē, nisi etiā lesū in innocentibus prosequeretur. Quid erat futurū, si cū apparatu uenisset eā ob rem propheta noluerūt diem mensē ue attingere, ne ille qui erat s̄sar s̄salō, id est princeps pacis, statim à cunis bellū adferret. Quæ turba & orbis cōfusio adfuit uero Messia, quū post necata in Iudea uicesies cētena hominū milia, & euersis præcipuis urbibus, tñ ad falsum Barcozibā quadragesies cētena, uel ut alij uolūt, quatuormilia myriadū cōfluxerint. Religio nō solet præcisa tēpora edicere, ut libertas nobis acquiescēdi uero, aut nō acquiescēdi relinquat. In hac re uoluit esse similis prophetis Iesus Christus, ut suos ad fidē animaret, & in spē futurorū attolleret. Prædixit quidē & de missiōe spiritus sancti, nec tamē præcisē: Sed nō post multos hos dies, dixit, die uerō quinta gesima à resurrectione, decima ab ascensione misit paraclētū, cuius uocabulū in postor sexcētis post annis uestris fauoribus & suppetijs uoluit occupare Muhammedes. Nil ergo de ignorātia Christi adfertis, alioqui & Deus pater, & prophetę spiritus sancti ductū ignari fuissent: quod est impiū, ut & de Christo, credere. Quod nos uocemur uerus Israhel, expulso alio, id satis supra patuit, & uidimus Christū in carne. Quod uerō obijcit nobis Nizahō, nos nō debere dici Israhel ob interpretationē, quasi uideamus Deū: ergo eadē ratione falso sunt uocati Hebrei, qui nunq̄ uiderūt. Diuinitatē scimus nō posse oculis cerni. & asserimus nos nūc uidere deū ueluti per speculū in enigmate, quoad corporis uinculis absoluti uideamus animo libero facie ad faciē. Sed se offert locus in quo exultat, & serio triūphat Nizahō, tanq̄ uictor: Si Messias aut Iesus Deus est, cur ingressus est in mulierē, quū sit mulier uas immundū, à quo triduo Deus Israhelitas uoluit abstinere, anteq̄ legē acciperēt. Ardua quæstio. Fac etiā (ō pestifer homo) fuisse diuā uirginē mulierē, quā ore blasphemus etiā foediori uocabulo foedare te posse putas. An p̄pterea deus in se labē cōcipere pōt, q̄ quotidie foedissima hominū peccata, quibus nil foedius, uidet & tolerat? Num in eius mūdo, in quo uersatur etiā ad inferos usq; omni infamia infamiores, penetrās, ut inquit Dauid, potest cōcipere labē: quodq; tā infamia alat, uideat, perferat scorta? Si potuisset scelere labe factari, iā pridē nō fuisset Deus. Nōne ergo sine macula poterat intrare (fac Deū esse corpus) in corpus foemineū: uide q̄ impotētē facias, & sole inferiorē. nā cloacas, lacus putridos, serpētes, qcquid est ueneni putridi & foetidi, cōiungūt in sua semp̄ integritate manētes eius radij. At si incorruptibilia & sūma labē ab inferioribus cōcipere attingēdo possēt, iā pridē nullus esset sol, foedi essēt radij, perniciēq; adferrēt, nō salutē. Vide quō impotētię deū reducas, quō ue recideris, dū tu eius potētia uicij incapacē cōfers homini, cuius oēs iustitię sunt pānus mēstruatę, si ad deū cōferant. eū aut sua creatura & cādela ignē ue domestico inferiorē cōstituis. Nā pone in latrinis (honus sit auribus) cādela q̄ diu uolueris, pone etiā in quibusuis tenebris, ubi exemeris, nil planē lux ipsa uitij refert. & tu perditissime homo, maiestātē Dei illa inferiorē impotētiōrēq; asserere nō dubitas? Possēt etiā uilissimū sine labe scortū intrare sancta eius maiestas, & purgare, dignūq; deo facere: quod quotidie per gratiā facit, dū cōuertit peccatrices. Nā nec plus corporis

habet

habet deus dū gratiā q̄ dū potentiā exhibet. Verū sacrosācta mater dñi nostri Iesu Christi nō fuit scortū, ut audes asserere, & referre exhorreo: nec fuit mulier. i. quę uirū nouerit, sed æterna uirgo. Opus fuit dignissimū Iesu Christo, quēadmodū duas naturas in se habebat, ita duas creationes in se suāue carne recipere. Ut eī primū hominē deus ex luto sine semine & uase ad generādū apto formauit, ceteros uero ab illo p̄ naturę instrumenta nasci uoluit: sic dei filius sapiētia patris Iesus Christus, utrūq; modū in sua natiuitate cōprehēdere uoluit. Quēadmodū enim deus potētissimus per sapiētiā, uerbū, aut filium eius, in spiritu sancto ab utroq; procedēte, omnia creauit, sic naturā humanā à deo creatorē procreatā uoluit in uno diuinitatis & humanitatis subiecto ab utroq; participāte uniri, & generationē talē in humanis fortiri, ut in se haberet duas precedētes, & ab illis procederet. Sūt duo in generatiōe cōsiderāda, semē, & uas semini recipiēdo & fouēdo aptū. Caruit utroq; primus homo, utrūq; habēt ceteri homines, tertius homo alterū tantū. Nā ductu spiritus sancti sine ullo semine cœpit in uase uirgineo augmētū. O miserī & perfidī Iudei, uos uestri saltē misereat, sat sit Rabbīnorū uestrorū perfidia innumeros homines dānatos à 1500. annis ex uobis fuisse: uideate magnitudinē gloriosi Messia, quomodo omnia in eo sibi cōsentiant, quomodo nullus posset maior dari aut cogitari homo, q̄ qui homo unā & deus est: quomodo dignius q̄ à sanctissima uirgine nasci nō potuit, q̄o melius q̄ humiliter & obscure mundū ingredi primo non uoluit: q̄o similior esse Deo nō potuit, q̄ de omnib. bene merēdo, & innumera proba in se pro uero asserēdo, recipiēdo: qui tāti fecit hominē, ut eius nomine quū esset persoluēdi impotēs, patri satisfecerit. Si omnia summa de eo credetis, certē quæcunq; de illo credimus, sunt uobis probāda. Ceterū nec tātū mysteriū silētiō trāsire prophetæ. Ait Esaias: Audite ergo domus Dauid, Nunquid parū est uobis esse molestos hominibus, nisi sitis molesti & deo meo: propter hoc dabit dominus ipse uobis signū. Ecce uirgo pręgnās pariet filiū, & uocabit nomē eius Emmanuel: butyrū & mel comedēs, sciet reprobare malū, & eligere bonū. Hęc sunt clarissima: nec egerēt interpretatiōe, nisi ea essent ausi deprauare Rabbīni, ut uobis nebulas ob oculos effunderent. Quia perditus ille, & populo perfido dignus Achaz, à Deo alienus & diffidens, noluerat cōsulere dominū in belli periculo. ideo propheta ea à spiritus sancti oraculo dixit. Atq; si diceret, O domus Dauid, & rex Israël Achaz, qui nō uis experiri an deus seruet populū suū, nec signū ab eo uis petere, tāq; nos deseruerit, nō satis habes homines sanctos & prophetas uilipēdere, nisi etiā deū irrites? Tamē cōtēnas licet, nō facies quin deus signū lōgē maximū sit in suo populo editurus. Virgo eī pręgnās pariet filiū, & uocabit nomē eius nō hominē, sed deū qui nobiscū est. Quū uerò puer educabit more patrio melle & cremore, sciet reprobare malos & inobediētes populos, & eligere bonos & fideles. Sequētia sunt clara de reprobatiōe Israël, & terra relinquēda. uos uerò oēs fatemini Symeonē iustū fuisse, foelicū sacerdotū ultimū. & linguā ignis in dextrā ferri desisse in morte eius, & sequētes nō benedixisse populo cū nomine arba othioth, & cætera miracula sensim euanuisse. unde uestra reprobatio fuit manifesta, anteq̄ puer Iesus Emanuel ablacaret. eo enim anno quo Christū in ulnis habuit, in Mariæ purificatione, mortuus est Symeō iustus. Omnia sunt cōsentanea. Quis uerò impietatē, & ad scripturas deprauādas studiū uestrorū rabbīnorū nō admiret & exhorrescat? Immanuel solū nomē Messia cōuenit. nā tūc erat futurus cū hominibus deus, cuius generationē nemo posset enarrare. Volūt illud dictum de filia prophetæ, aut quauis alia ut soniāt, hominēq; esse patrē Immanuelis. At quod tā magnū signū est, si mulier uulgarī modo cōcipit & parit: signa sunt rara & super naturā, at fœ

minā cōcipere ex uiro, quid habet miraculi? nōne pariente filia Achaz, aut propheta, perdidistis terrā, & uenit ruina? O reprobī homīnes: & uos ista deliramēta fecerari non pudet. ō miseri. Ad hęc quis possit dicere uirginē & grauidā sine implicatiōe falsi, si de uulgari cōcipiendi usu intelligat? Si ex uiro cōcepit, uirgo non est. itaq; quum dicat uirginē & grauidā, maximū dicit signū, & miraculū. Ne uerò esset ambiguitas ulla, usus est nomine harah, id est pręgnans: quod (ut dixi) si de uirgine deflorata intelligat, implicat cōtradictionem. De sola itaq; uirgine Maria, quę sine uiro cōcepit, & uirgo permāsit, intelligit: ex ea enim assumpta carne processit Iesus Christus: quemadmodū trāsiens per mediū illorum qui eū uolebāt capere, ibat: quūq; euanuit in mōte ex quo illum pręcipitare uolebāt. Fuit Maria mater Christi uirgo in partu, & post partū, nō est ergo maculatus Deus in sacrā uirginem descēdens. Templum pacis Romę corruit, quum uirgo peperit. nouū opus putabant æternum Romani, quum cœlo tacta moles cecidit, dās locum uero pacis principi. Ara in templo Isis in Aegypto uirginī pariturę posita ante erat: pariter in Gallia tpe Druidarū Carnuti, quę postea dicata fuit puerperę. Manauit fonte oleum Romę die integra, sequente Domini nat iuitatē. Iris aurea ea die uisa est, stella Magos deduxit, tres soles in unum coierūt. Sūt ista omnia annalib. uariarum gentium notata, & propheticis scriptis consona. Eiusdem miraculi alijs uerbis meminit Iere. 31. cap. Vsq; quod te huc & illuc uertes, filia rebellis Ierusalē? Certē creauit Dñs nouū super terrā. Fœmina circūdabit uirū, hoc est nouū quod facit Dñs: fœmina circūdat uirum sine ulla uirili opera. Nā quid alioqui nouū esset, si more cæterarū cōciperet? Ideo paulo pōst de ueteri lege abrogāda loquitur, & de noua eius uiri quē fœmina circūdabit recipienda, quicq; in matris aluo dictus est uir ob diuinitatem perpetuò comitem, & in utero, & extrā. Ob id dicit Iesaias, ubi de morte eius agit. cap. 53. Generationē eius quis enarrabit? quasi dicat, nemo, nisi reuelāte Deo. Ab æterno em sapiētia, & uerbū, & filius Dei genita durat, semperq; est apud patrem, filius sine matre, per quem mundus est in amore & spiritu sancto creatus. Ita secūda generatione illi fuit mater absq; patre, ex qua sumpta carnem uenit redēpturus, & in uiam ueritatis, quoniā creauerat hominem, reducturus. Sed ad Nizuah redeo. ait: In uestro Ioannis euangelio scriptum est quod Christus dixerit se habuisse a patre & Deo quęcunq; habuit, ergo non erat Deus. Argumētum hoc idem est, atq; si dicas, ego feci hoc impulsu animi, ergo ego sum animo inferior. est Iesus minor patre secūdam humanitatē, secūdam diuinitatē æqualis. nam superius uisum fuit, æqualē esse rerum omniū in uerbo explicationem, ut & in mente, & in opere. Ita sapientia patris tota est in patre, & tota in filio, ut homo enim Christus, formam serui accipit. alioqui diuinitate par, quum sit in patre, filio, & spiritu sancto una deitas, & æqualis, psonis distinctis. Alia obiectio. Nō elegit Christia nos Deus in populū, quoniā scriptū est: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. De lege id intelligitur. nā alibi dicit: Omnes gentes plaudite manib. iubilate deo in uoce exultatiōis, quoniam fundatur Zion in exultatione uniuersę terrę, &c. omnes enim gētes erant uenturę & adoraturę te Dominum. Quum uerò æternus Israēl sit in Ierusalē, sequit (ut nos tenemus) Ierusalem fuisse, esseq; ecclesiam Dei, quam soli sub Mose habuistis. sed à 1500. annis est toti orbī aperta, & uerum Israēl paruit esse populū eius ecclesię. Sed lōgē maxima quęstio & dura se offert. Si fuit, ait Nizuah, Iesus Deus, cur suspensus fuit. & in se sustinuit omnia afflictionum genera? uer clamauit se derelictum a Deo, &c. Satisfaciam primo ratione, & demum autoritate. A capite repetamus. iam sapius dictum est, esse hominem tanto perfectiorem, quanto similiog

similior fit Deo, & ediuerso. Omnibus dat Deus, & nil accipit, hostes perinde & blasphematores ut amicos suis bonis donat, omnia propter hominem facit, maximam charitatem in omnes exercet, ueritatem in rebus perpetuam facit, per continuationem specierum in materia. unde inordinata, & mala falsaq;, reprobatur. Messias quum deberet esse homo perfectissimus, & quo non potest dari maior, debuit per omnia fieri illi similis in operationibus. ergo pauperrimus, & nil possidens, & quæcūq; in eo erant posita elargiens, à nemine autem accipiens. Amavit oēs homines ex æquo, quū pro crucifigētib; se exorauit: omnia etiā pro salute hominis fecit. Nā homo sine deo, ad deperditā ab Adamo innocētiā redire non potuit: quod probatū est primo libro amplissimè. Si habere maximā erga oēs charitatē est deo simillimū, nemo maiorē habere potest, q̄; quū salutis plurimorū causa uitam ponit, & lubēs moritur: quod Christus diuinitate uoluit, corpore certē horruit ad sudorē usq; sanguinis. Quicūq; autē maximā charitatē uult fratri exhibere, primā curā de salute eius animæ habeat necesse est: qui animorū curā suscipit, uerū asserēdū sumit: qui uerū asserēdū sumit, magnatibus displiceat necesse est. Nā fouēt in rebus pub. ob suas utilitates & opiniones uitia: quæcū agitant, personæ uitiosæ taxare uident. unde prouerbiū, ueritas odiū parit. odiū statim ueri assertori malū parat. At si est homo Deo simillimus, flecti nō debet, potius mori debet q̄; ueri dispēdiū pati. Nā quod facit Deus in perpetuitate speciei, itidē & ueri satelles de uera assertionē facere debet, & uidere tā diligenter ne uitii falsi irrepat in animū, quā Deus seruat ne uerus aut morbus à natura in corpus serpat. Quisquis talis est, mortem subeat oportet. Verum ista prophetæ latius aperiūt, quod patebit in euangelio prophetico. Vno loco ero contentus, nunc ueluti digito indicasse. Iesaiæ 53. Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrū, & eius liuore sanati sumus. Vulneratus est propter iniquitates nostras, at tritus propter scelera nostra. De Messia illa intelligi necesse est, quicquid deprauent Rabbini. Itaq; si futurus erat uester Messias præstantissimus, longè debebat animi bonitate excellere, & semper uerū profiteri, nec aulicā id est apparentē habere iustitiā, quam habere oportet illum quisquis rerum splendori studet. Longè est animus corpore præstantior, ergo & uirtutes eius uirtutibus corporis. Præstantia ergo meliori erat futurus Messias. Nā qui copia rerū & imperio floret, nō potest esse bonus, & deo simillimus. Quum enim in toto orbe sint semper futuri pauperes & egeni, si contemnūtur ab eo qui aliquid possidet, nō est perfectus, quia seruat ad splendorem & uanā opinionē, & illi nō habent ad necessitatem: moriūtur fame fratres, & unus deuorat omnia. Si dat omnibus ex æquo, statim erit similis & pauper. Si dat, & semper abundat, alios spoliat, ut alios uestiat, & fit iniquus prædo, qui alienum sanguinem largiatur. At Messias non erat in se habiturus peccatum: unde necesse fuit pauperē, humilē, abiectum, odiosum, malis, & paucis bonis probatum fuisse: qualis fuit Iesus Christus. Verum pergo ad summam uitæ Iesu Christi, ut Iudæi uideant non unū aut alterū locū detortum illi cōuenire: sed totam historiam in prophetis, non secus atq; in euangelij; haberi. quod nisi de eo omnia dicta fuissent, fieri nō posset ut ita per omnia cōuenirēt. ita fiet, ut qualis esset futurus, agnoscat. In fine ceteras obiectiones percurrā, & paucis soluā, quoniā Iudæi cōtra aduentū eius obijciūt. Sunt enim adeo stupidi, & suis Rabbini additi, ut quia duo sunt Christi aduētus, duos Messias expectēt.

QVAE DE IESU CHRISTO CREDIMVS.

Credimus Iesum Christū filiū, uerbū & sapiētiam dei p̄ris ab æterno genitū, apud patrē ante secula eadē diuinitate diuersa persona agētē, rerū distinctio nē & creationē unā cū patrē & spiritu sancto in tēpore fecisse, demū promissum

fuisse à Mose & prophetis reuelate spū sancto. q̄ ante eūdē Abrahamo & Iacobo aperuerat. Secūda uerò natiuitate natū in Bethlehē ludē ex uirgine, ut quē pater p̄ eū hominē formauerat, eūdē omīno deprauatū ad uīā iustitię reduceret. Ceterū statim ubi in mūdo nasci uoluit, paupertatē ipsis factis amplexū fuisse, atq̄ tū res Israēliticas alterauisse, & in se trāstulisse. Natū 13. die à regib. Magorū adoratū fuisse, & demū in Aegyptū pfugisse. Illi Ioannē baptistā ueluti Eliā præiisse, & in deserto ad pœnitentiā nomine illius inuitasse. dein ubi adoleuisset, & uir perfectus factus fuisset, uocasse apostolos ut plurimum piscatores, ut eos faceret piscatores hominū, quibus legē quę esset toti orbi utilis & salutaris exponere cœpit, atq̄ ut omnino pietatē in animo seruarēt. Sūmis uerò & inauditis miraculis cōfirmata quę doceret, uoluit. ob quę miracula cōcepta inuidiā incredibili in eū principes ludęorū, occasionē querebāt ut illū perderēt. tū Ierusalē ingressus est, illi clamāte populo Osanna, quū tñ equitaret pauperrimus a sellū. Egīt uerò regē, quū mercatū sacrū ausus est deturbatis mentis trapezitarū à sacro loco ppellere. Paulopòst unius suorū dolo 30. nūmis est uēditus, dictaq̄ est hora, & locus, quo illū in manus daret. noctu occasionē nactus, duxit cohortes ad mōtē oliuarū, ubi captus est, suiq̄ dispersi. Eò adducto cōueniūt principes & pharisæi de eius morte. Fiūt ob eū amici Herodes & Pilatus, refert preciū pœnitentiā ductus Iudas q̄ principes noluerūt in corbanā mittere, sed in emptionē agri figuli ad sepulturā peregrinorū destinati, omni apud eos qui eū fouere debebāt probro, cōtumelijs, & uerberibus affectus: tandē falsis testib. falsa de eo asseueratib. est mortī inter duos larrōes adiudicatus: effossisq̄ manib. & pedibus, clauis est cruci affixus, tota cōpage corporis tormētis & laniatione soluta, facieq̄ ob spūta & sanguinē à capite defluentē tā deformi, ut ueluti leprosus despectus, & abiectissimus hominū uideret. & ne ullū crudelitatis genus nō sentiret, sitiētī in cruce obtulere acetū de spōgia. Interim uerò milites cū uellēt eius uestes sibi diuidere, tandē forte trāsegerūt, cuius essent. Demū aperto eius latere, eū nō cōfregerūt. Solis autē & lune defectio eo tpe decima quarta luna impossibilis, tres horas durauit. Sepultus est, surrexit, cū suis est uersatus, ascēdit in cœlū, misit spiritū sanctū Apollolis & discipulis, à quib. omniū gēniū linguis loquētib. lex sancta noui testamēti est publicata, seruiaturq̄ à nobis, donec secūdo aduētū redeat terribilis omnib. eius legē cōtēnētib. tūc ubi iudicauerit uiuos & mortuos, tradet regnū abolita corruptiōe, Deo & patri. Hęc sunt quædā capita, in quibus sūma rerū est. Si uerò suffragabunt his omnibus prophetæ, non est possibile ut de alio intelligant, q̄ de Iesu.

EVANGELIUM CAENOPALAEVM, SEV PROPHETICVM.

Quamuis institui potissimū autoritatib. ueteris Testamēti ea quę fide tenemus adferre, tñ negligere rationē nō cōstitui, quoties suffragari autoritati poterit. Fatebunt mihī oēs philosophi pariter & ludęi, in quibus est ratio, Deū unū esse creatorē cœli & terre, uisibiliū & inuisibiliū. Nō poterūt negare, esse impossibile quicq̄ à deo creari quin à summa potētia, per sūmā sapiētia, in uoluntate alicuius finis gratia sit factū. Nā frustra esset potēs, q̄ nesciret qua in arte aut quo modo res essent agēdę: & frustra utrunq̄ adesset, nisi uolūtas & amor cuiusdā finis ad id induceret. Tota ergo rerū creatio est in deo omnipotēte, tota itē est in sapiētissimo, omnipotēteq̄ filio uel uerbo, & tota in omnipotēte uolūtate, amore, aut spiritu sancto ab utroq̄ procedēte: & tamen non tres omnipotētes, sed unus omnipotēs. Nil nos posse agere in imagine dei, animo in nobis posito scilicet certimus, nisi totā rē agēdā in mēte habuerimus, totā in explicatiōe, & totā in opere & in cogitatione: nunquam potest esse uoluntas, quin eam præcedant potentia & scientia, Moses prophetarum antesignanus tria ista in duabus primis periodis

periodis Geneseos posuit. In principio, inquit, deus creauit cœlũ & terram, terra auterat inanis & uacua, & spũs dñi ferebat sup aquas. Illic deũ principũ & spiritũ uidetis. In principio, id est in filio deus creauit omnia, quę effectũ spiritus sancti ut digito dei, esse materiale acceperũt. Dauid uerò dicit. psal. 32. Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Illic etiã deũ uerbũ, & spiritũ adfert. Nec em̄ quicq̄ sine illis trib. middot, id est proprietatib. p̄t in esse deduci. & itē: Mittet uerbũ suũ & liquefaciet ea, flabit spũs eius & fluẽt aqua. Mittit deus in omnibus rebus naturalibus, ut denẽ illis formę, uerbũ, & spiritũ sanctum, sine quibus nil fit. Est tamẽ una res, una actio, unus deus, omnia in omnibus faciens. Quare aut̄ mens illa eterna uocet filiũ uerbũ, supra crebrò docui, potissimũ in refutatione Muhamedica. Nullũ nomẽ habet deus, quo possit donari, aut quod eius naturã omnino ad obiectũ animi trahere queat: quia tũ noster animus esset causę primę par, aut superior, si absolutã de ea notionẽ cõprehēderet. In hoc em̄ nostrũ animũ mũdo sensibili maiorẽ cognoscimus, q̄ illo immẽsã cœli molẽ cõplectimur. Deus ergo miseratus nostrã ad eũ qui scopus noster est cõtēpladũ imbecillitatẽ, reuelauit sanctis hominibus uocabula illis familiaria, quorũ significatiõẽ & similitudinẽ in cõiecturã rãtę maiestatis ueniremus: uerbo uero ad explicãdã secũdã in diuinis personã, nil potuit nostris sensibus dari familiarius. Vt em̄ a quo cogitauimus, nil prius habemus q̄ ut uerbo aperiamus cõceptũ mētis: sic diuina prouidẽtia eternũ de hac mole creãda cogitã, & in ea ante materiã creatã omnia cõspiciẽs, statim distinxit per uerbũ & sapiẽtiã eadẽ molẽ, & in esse quũ uisum est deduxit. Ideo filiũ uocauit uerbũ, quã uocẽ philosophi Gręcorũ sunt mutuatũ, λογος̄ dixere. Noster euãgelista Ioannes ab eterna generatiõẽ uerbi Iesu Christi textẽs eius uitã in terris, dixit: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbũ, omnia per ipsum facta sunt, &c. De hoc uerbo multis in locis dicemus, pro occasiõẽ. De sapiẽtiã uero dei, qui Iesus Christus est, ita ait Solomõ, Dñs sapiẽtia fundauit terrã, firmauit cœlos intelligẽtia. & Dauid, Omnia in sapiẽtia fecisti. His satis patet benedicte trinitatis imago, & creationis mysteriũ. Nũc post ea quę uoluit deus de illa foelici sapiẽtia dicere, ad reuelatiões pphe-ticas est ueniẽdũ, ut inde qualis esset fururus Messias diligẽtius dispiciamus. Promisit Deus Abrahamo restitutę pietatis antesignano, ut illi nasceret̄ filius, in cuius semine benedicẽdę erãt oēs gẽtes, idq̄ nō in uno rãtũ loco, sed in multis. Ad didit uerò deus, se daturũ eã terrã semini eius usq̄ in sempiternũ. Cõfirmauit aut̄ deus eas promissiões, dãs senib. Abrahamo & Sarę prolẽ, cũ esset naturalis cursu rerũ impossibile, aut illi gnare, aut huic cõcipere. id cõtigit, quia crediderũt deo et se omnia possibilã. Sũt uerò diligẽter ista ppẽdẽda, quia balis rei sacre sunt. Messias in Abrã semine promittit̄, ergo futurus erat homo, & in eodẽ oēs gẽtes erãt benedicẽdę. i. saluãdę, & ad ueritatẽ adducẽdę. At istud per hominẽ fieri est impossibile. pariter & toti orbi imperare, quũ Deus hominis arbitrio durãte, sit retinẽdę terrenę potestati impar. futurũ tamen erat, quia id deus uerax dixit. Ergo Messias promissus, & homo & deus erat futurus: homo, quia reuera de semine Abrahamã: deus, quia oēs gẽtes saluare debebat. nã homo nō p̄t id facere. Deus uerò etiã in rebus fluxis toti orbi, ut supra docui, imperare nō p̄t. Imperabit tamẽ & imperat: unde sequit̄, imperiũ Messię & eius legẽ esse spiritalem, qm̄ alioqui nō duraret usq̄ in sempiternũ, qm̄ mũdus iste nō est eternus, sed tẽporarius. At regnare debet semẽ Dauidis & Abrahami in domo Iacob in eternũ, & regni eius nō debet esse finis. Ergo messias p̄missus deus & homo debebat esse, & eius imperiũ spiritale tantũ, & terra fidelĩũ eius sanctę ecclesiã cõsoriũ. & uos in uestris gemarıs multis locis tenetis tã foelicẽ & magnã legem Messię, & ipsum

Messiam

Messia futurū, ut lex Moſis, & ipſe Moſes nil penē cōparatione eius ſit. At nil ma-
 ius homine Deo dari poteſt, is eſt Jeſus, lex ſpiritalis eſt lex eius. In uſu rerum na-
 turalium, à quo leuiter cōſiderantibus uidetur religio differre, indies idem fieri
 docet Deus, ſingulos homines erga liberos eodē modō informādo. Vt em̄ uirtu-
 tis, & rerū ubi naſcunt̄ expetēdarū cauſa, ſed præcipuē in uirtute atq; pietatis ope-
 ra ſuadēda, pueros rerū omniū ob etatē imperitos, ad præclara incitēt parētes, illos
 quibus rebus maximē teneri uidēt, donāt, & pollicitationibus rerū ſimiliū indies
 ad futurarū, ſi pergāt in incōceptis demulcēt, ueluti ſemper ita illis ſit futurū: inter-
 rimq; ſilētio tegūt, quod aliquādo ſit futurū, ut alia etate ſuccedēte, nō iam cruſtu-
 la, munuſcula ue in uirtutis præmiū petēt, ſed famā: & demū ſi pergēt eſſe boni,
 uidēdo etiā famā fluxā, & tot laboribus indignū præmiū, ad laudē creatoris ſo-
 lius ita referēt, ut nil ſibi præmiij perāt, omnia eius arbitrio cōmittētes qui illos hic
 poſuit. Quum enim iuſtiſſimū putent & certō credant, nō poſſunt nō iuſtiſſima
 cōſequi ab eo: (capio hominē ſub uera religione inſtitutū) patres illi qui uno uo-
 cabulo cruſtulā uocitabāt, omnia uirtutis præmia & munuſcula, & gloriā opinio-
 nemq; & uitæ eternæ ſpē, nōne mētiebant, & falſo de induſtria aſſerebāt: mini-
 mē. Nā ut ſe accōmodēt pueris, alias res nec capiētibus, nec ambiētibus, quibus
 capi tūc norūt, ea offerūt pollicēturq;. Simili modo pollicitus eſt Deus ſucceſſori-
 bus Abrahā, pro omni præmio terrā fertilē, & quecūq; illā ad ſcēlicitatē comitāt,
 ſi præcepta ſua ſeruarent. Cruſtulis illis ſunt delinīti & uſi filij Abrahā circa 500.
 annos. rei paſtoriciæ attēti, magiſtratu deſtituti, ambiōe rara. Tanq; ex ephebis
 exeūtes ſuſcepit Moſes, ſub quo cōſiſtenē cū adnexis etatē, ſūmo in rerū ſplēdo-
 re, in rep. in regno, in ariſtocratia eō uſq; egerūt, quoad tempus uana iſta præmia
 cognoſcēdi, & in deū omnia referēdi fuit. Duas quidē partes bene egere, & cum
 ſummo dei fauore, at ubi à caſtrophē errorē admiſerūt, & pueritiæ iuuetutisq;
 præmia etiā ſenio apta iudicarūt, delirātes in reprobu ſenſum abiere. Quēadmo-
 dū autē in hominis etatibus nil certius mutatiōe, ſed uero puncto alteratiōis nil
 incertius, q; ad præſinitū tēpus attinet (certū eſt enim ex infante puerū, ex puero
 iuuenem, ex iuuenē uirū, ex uiro ſenē fieri: at quū ſit, niſi poſtq; iā factū eſt, uix
 ulli nouerūt) ſic in lege, quū ad maiore fortunā trāſire debebāt, tamē Moſem pro-
 teſtorē quadraginta annis exulare cōegerunt, ægrē quotidianis miraculis totis
 quadraginta annis illi nomine Dei ſubſcripſere. Floruerūt uerò ſub Dauide, &
 Solomone, quū autē ueniſſet ille qui ad perfectū uirtutis præmiū ex fluxo & ua-
 no trahere debebat, poſtq; fermē quadraginta annis inter eos egit (numerus in-
 fra decadē, ad eā pertinet) crudeliſſimē eū necarūt, quadragintaq; poſt annis ad
 internecionē interiire. donec eō iterū collecti, paulopōſt 40. annos iterū cōcide-
 re: & tamē, ſi dijs placet, hi iuuetutē & terrena præmia adhuc ſunt habituri, & ex-
 pectāt, nec ſe peſtē in ſinu fouere ſentiūt, quū tamē diuſius ſine Deo ſint q; dura-
 uerit eorū iuuetus, & fortis etas. Sed hæc parerga, propter loci interpretationē.
 In quo ſemine Abrahā (ut dixerā) erāt benedicendæ omnes gētes, neceſſariò
 erat futurus Deus & homo unā, tenuiſſimus, lege ſpiritali, poſſeſſiōe cordiū &
 animorū, nō rerū, totius orbis rex. Quum Iacob benediceret filijs diuinitus in-
 ſpiratus, dixit: Nō aufereſ ſceptrū de Iuda, nec reformator de ſcēmore eius donec
 ueniat Siloh, qui erit expectatio gentiū, ligās ad uinē ſuū pullū, & ad uitem ô ſi-
 li mi aſinā ſuā. lauabit in uīno ſtolā ſuā, & in ſanguine uux palliū ſuū. Sūt & iſta
 perpēdenda. De Meſſia iſta dici nō eſt dubiū. nā quū abſolutē dicit, erit expecta-
 tio gētiū: nullus alius q; Meſſias id poteſt eſſe, quiq; ſit homo & deus. Nā in nul-
 lū aliū oēs populi debent, q; in Deū ſperare: quia nullus omnes ſaluos faciēdi eſt
 potens, præter Deum, At Meſſias futurus erat homo, ergo & Deus, Homo, ut
 corpore

corpore pro hominibus omnibus lueret: Deus, ut saluādi oēs potēs esset. Sed magnū latet mysteriū in dictione *שִׁילָה* uetusti interpretes uisi sunt legisse *שִׁילָה* pro heth, & nō pro he. & ideo uerterūt, qui mittēdus est, aut de industria uolentes tegere apud gētiles sanctū mysteriū, ita uerterūt. Significat uerō ea dicitio, filius eius. Expōitio, inquit Dauid Chimhi *שִׁילָה*, id est *בְּנֵי* filius eius, & in uita Dauid, aut Messīā. Quod de Dauid nō intelligatur, id docet quod sceptrū reuera sub eo incepit, nō defecit. Præterea tā diues fuit Dauid rex, & à paupertate equitādī asini alienus, ut nullus unquā rex (præter filiū eius Solomonē) pro modo regionis ditior fuerit. Sed ad mysteriū. Relatiuū illud he, utranq; Iesu Christi generationē cōprehēdit. Nā scribitur & legitur cū he, & intelligitur cū uau. ob id de nomine utriusq; parētis taceē. cū legit he, est generis fœminini, & notat filiū eius, id est Marię uirginis. quū intelligitur cū uau, eius est masculini generis, & æternā à patre progressionē & generationē significat, de qua primū intelligitur quū de eo dicitur. quēadmodū quū de homine dicimus, prius de ratione quā de corpore intelligimus. Quēadmodū enim est cogitatio cognitione prior, animus corpore, generatio æterna tēporaria, & tamē nil intelligimus, nisi à posteriori, ita propheta uoluit subijcere sensui quod uidimus, non scripsit quod necessario prius cogitamus. expressit per he, humanitatē: diuinitatē, in uau subicit. nec est illi aliud in tota scriptura simile, ut nullus hominū est Messīe in natiuitate similis. Ut præstātissima cōditione differre in infinitū debebat, etiā à pei fecit simo homine, sic & nascēdi modo. Nā si extra uasā naturæ sine semine corporeus natus fuisset, Deo patre & spiritu sancto operāte, habuisset comitem Adamum. Si more nostro, cæteros homines. Itaq; nil cōmune habere nisi partim debuit, ut ab utrisq; differēs, utrosq; tamē iungeret. Pater illi fuit sine matre, mater illi fuit sine patre, ideo utranq; generationē Moses in una syllaba uoluit cōprehendere: quā Deus ut eā inspirauerat, cōseruauit etiā ab impia deprauatiōe scribarū. Verū nō satis habuit bonus senex dixisse Messīā uenturū pereūte regno: & senatu, sacerdotibusq; exautoratis, nisi & qualitates duas præstātissimas in Messīa notasset, paupertatē & passionē. Dum ipse idē ligat suū asinū ad uitis stipitē, penuria loci, quū nō haberet ubi caput suū reclinaret. Insignē humilitatem & paupertatē libenter se uoluisset amplecti, notat. Alioqui qui suscitauerat tot homines, centurionibus, archisynagogis, hominibusq; in summis autoritatibus cōstitutis, ditissimisq; fuerat in summō rerū discrimine opitulatus, quid diuitiarū nō poterat cōsequi, si operas uēdere uoluisset? Nullus nō libēter hominē heredē & dominū agnosceret, qui uitā reddidisset. Fuit, fuit ex professo pauperimus Iesus Christus, noluit esse ditior q̄ erat. Ingressurus Ierusalē, a sellū pauperum usibus pietate ciuili accōmodatū, sibi à stipite solui curauit: cū eo rex mansuetus, pauperq; ingressus est Ierusalē, in gratissimā urbem, quę ob beneficia & humilitatē regē cōfecit suū, æternū iusti neglecti datura pœnas. Aliā qualitatem dicit dū ait: lauabit in uino stolā suā, & in sanguine uue palliū suū. Notat enim tormentorū eius magnitudinē, & cruētā à toto corpore sanguinis effusionem, quod innuere uolēs Spiritus sanctus per os Iesaiæ 63 ita ait: Quis est iste qui uenit de rubris tintis uestibus; &c. Respōdet Messias: Ego qui loquor iustitiam, & reduco captiuum Israel ad salutem. Quare rubrum est indumentū tuum, & uestimenta tua sicut calcātium in torculari? R. Torcular ego calcaui solus, & ex omnibus gentibus non est uir mecum, &c. Ista est intinctio uestium in eius sanguine. Illa de Messīa dici, non potestis negare: quoniā ille est qui loquitur iustitiā, & qui solus captiuū Israel potest saluare. At postquā de suo sanguine dixit, sciam de uestro subiūgit: cuius, ut scitis, fuit tāta effusio, ut eius flumina hinc

in ortū, isthinc in occasum in mare usq; fluere, & tamen nō sapitis. Alioqui uos rogo, quid cōduceret uestes in uino lauare & intingere? Nam nec purgari uino possunt, nec ullus odor aut instrumentū luxurię (quò trahitis omnia) ex ueste in uino mersa procedit, sed labes potius. Itaq; de sanguine Iesu Christi intelligi ea in tinctio debet, ut latius de passione dicetur. Ad eas reuelationes, quas de Messia Moses habuit, & protulit, uenio. In multis locis, imò ferè ubiq; sunt figurę ad Christum spectantes. Vt repulsio Moysi à populo suo, cōuenit cum Christo reprobatō, & occiso: Iosephi uenditio, cum huius uenditione: transitus maris rubri, & sanguinis aspersio, cum baptismo: agni paschalis cōfusio, cum eius corporis in salutem omnium oblatione: serpentis erectio, quem aspicientes sanabantur, ut Christo crucifixo, & in sublime erecto fidentes saluantur: Isaaci ad mortē ductio, quum esset innocens, &c. Verum, quum etiam ipsis expressis locis uix creditis, nolo apud uos illis agere: manifestissima proponere statui. Deuteron. 18. ait Deus Moysi: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quę pręcepero illi. Qui autem uerba mea quę loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Vt autem cognoscere uerum propheta uerum à falso, addit Deus: Si uenerit quod ille prędixerit, uerum est propheta, alioqui falsus est. Sunt & ista excutienda. Nam non agrè ideo refractarios Rabbinos admissuros ista de Messia puto, quod uideantur contra ea quę de Iesu Christo credimus, facere. Prophetam dicit, inquit, ergo non est Deus. Opus erat hominem perfectissimum Messiam futurum, fatentur. Sed nulla in homine qualitas maior prophetia dari potest: ergo illam habuisse ita excellēter oportebat, ut etiam maximi iuxta eum positi, nil essent. Quatuor maiores, duodecim minores: David, Selomoh, Nathan, Semuel, Elias, Eliseus, & plurimi alij, ut discipuli Hillet, & usq; ad Simhōnem iustum fuerunt innumeri sanctissimi, & tamen iste per antonomasiā propheta dicitur, tanquam illi nihil sint. Etiam diuinitatem in eo concedere necesse est, ex his quę Moses scripsit. Nam dum ait, Quicumq; uerba eius nō audierit: neminem à lege illius excipit. Si omnes comprehendit, ut certè comprehendit, omnes ergo eam legem seruantes, saluari per eam legem docet. At lege una corporum, seu ciuili ostendimus, non posse etiam deo orbi uniuerso imperare. Ideo loquebatur Deum futurum ex his uerbis, alioqui toti orbi legē salutarem dare non poterat, & animorū ius tantū toto in orbe habere debebat: animorum uerò motum sequuntur bona corpora, seu homines. At dices: Si erat futurus propheta & Deus, quare non dixere prophete? Si semel in prophete persona Deum habitare posse putassetis, nullus plañē propheta non fuisset uobis Messias & Deus, nam deos uobis tam propinquos querebatis, ut malletis uitulum unum, quàm Deum (cuius ob oculos ignis tā magnus uersabatur, ut ferre non possētis) populari consensu eligere. Quicumq; uobis uel minimum prophetiæ ostendisset, statim habitus fuisset Deus: quum serpens ob damna serpentum erectus in signum, Deo cœli, cuius præsens uis in sanctiore templo erat, à uobis impiè pręferretur. Signa autem ueri prophete excellentissima habuit Christus. Nam tā multa prędixit, ut uix numerari possint. Euerسیونē uestre urbis cū lachrymis prędixit, uestram captiuitatem dixit breui futuram, futuras in Iudęa fœminas fœlices quę non genuerant. futuram suam resurrectionem prędixit, & factō pręstitit, ascensionem pariter, Spiritusq; sancti missionem, suorum mortes, miracula in eius nomine futura, &c. innumerabilia, quę nil aliud nefarię genti quàm exacerbationē adferebant: omnes gentes in eum crediderāt, quum uix pauci accessissent Iudæi ad ueritatem, est reuera Christus, summus homo,

summus

summus propheta, summus Deus, per omnia bonæ mentis argumenta Deo simillimus, secundū carnē patri per omnia obediens, diuinitate par. Sed satis nobis aperuerūt patriarchæ, qualis esset futurus Messias. Est ad eius natiuitatis tractationem accedendū. Rationib. multis, & ut uobis illas inculcarē crebro repetitis, Christū debuisse nasci excellenti quodā modo à ceteris hominib. dissimili, iā docui. Adā fuit factus extra foeminā, ppagatio eius in foemina, Christus ex uirgine nasci uoluit & debuit. Iā attuli loca, quibus prophetæ prædixerant futurum, ut uirgo in utero haberet et pareret: aut ut uirū, iam in utero ita dictū, circumdaret foemina, quæ maxima signa sunt, nec uulgari generandi usui accōmoda. Primū locū satis explicatū credo. Rationibus uero suprā firmaui cōtra idololatrias, nil esse inter homines uirginitate purius, nil Deo fuisse dignius, ut carnē nostræ similē, summus prophetarū homo Deus caperet. Quāuis enim nullā labē ex ullius foeminæ electiōne potuisset cōcipere, fuit tamē Deo dignissimū, quod diuinitati est proximū. quod prophetæ innuere uolētes, Synagogā Israeliticā ueluti Dei sponfam, quādiu illi Deus affuit, uirginē semper & crebro nuncuparūt: ut ē diuerso, quoties idololatriā et scelera illi ob oculos ponere uoluere, meretrici & fornicatrici cōparauerunt. Verum ut appareat lucidius Ieremiam 31. cap. de Christo loqui, examinanda sunt quæ præcedant & sequantur illa uerba, Foemina circumdabit uirum. Postq̄ de reduciōne à captiuitate Babylonica proximē futura, multa dixit, & à fletu abstinendū docuit, quod scilicet cōuertetur Deus modo audiant: at quia pertinaces erant, & obstinati, Dominū hoc facturum noui super terram: subiunxit, Vt foemina circumdet uirū, & ut reducatur captiuitas in suas ciuitates, credant uel non. Sed paulo pōst se explicans, ait: Ecce dies uenient, dicit Dominus, quādo scilicet post reduciōnem foemina circumdabit uirū, & feriam domui Israël & domui Iuda foedus nouū, non secundū pactum quod pepigi cum patribus uestris, quum eos eduxi de terra Aegypti, quod pactū irritum fecerunt, quamuis dominarer illis: sed hoc erit pactū, quod feriam cum domo Israël, post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in cordibus eorū scribam eam, & ero eis in Deum, &c. Hæc est illa lex quam docere debebat ille uir, quem circumdabat foemina uirgo Maria. Non est secundū legem quam dederat Moses, quia multa admodū habebat quæ in corde, id est in æquitatis iudicio naturaliter literis inscribi non possunt: ut tantus cumulus ceremoniarū & cultuum, ut multis annis ne sufficere quidē homo laboriosissimus illis ediscendis posset, quod uestrū Talmud docet. Sacrosancta lex Iesu Christi habet unicum uersum pro lege: Diliges Deum super omnia, & proximum sicut teipsum. Et quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis. Finis uero Euangelij hoc uocabulo uestra lingua tribus syllabis composito comprehendī potest, אלהים elatah: Deus, tu, frater. hoc est meltheha, id est sacrosanctum hominis probi armarium, ut Deum colat, seipsum innocentem seruet, fratrem charitate foueat, & ut seipsum amet. Seipsum ergo ut filium Dei, Deum ut patrem, hominem ut fratrem colere oportet. Hæc est lex à qua nullus debet excusationem perere: ideo omnes sciunt eam à minimo usque ad maximum: & à Iesu Christo, ut illam impleant, iuuantur. Nam est tanto foecundior factis, quanto breuior præceptis. De eadem loquitur & alibi idem Proph. cap. 24. De hac intelligi lex ea debet, quam daturus erat propheta à Deo suscitatus, Mosi in legis datione & humanitate, non in gratia aut prophetia similis, Cui qui nō parebit, ultor erit Deus: qui, nisi esset in-

intellectu facilis etiam pueris ea lex, uideretur iniquus, qui ad impossibilia astrin-
 geret homines. Ideo o Iudaei, non debetis in nos insurgere quod ceremonias ue-
 stras non seruemus. Qua die conceptus a uirgine Iesus mortem obiit, eadem cere-
 moniarum fructus perijt. eodem tempore coepit initium Iesus & lex eius, quod
 innuit spiritus per os Iesaiæ, quum ait: Antequam puer sciret, reprobare malum,
 & elicere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris. Nato enim Christo,
 sententia de evertenda Ierusalem lata est, quum sciret Deus futurum, ut eum mor-
 te afficerent sui ciues, & lex noua ueteri successit. Virtus tamen eius post mor-
 tem patuit, quando signa uestra non uidistis. Circa natiuitatem uero eius subla-
 ta est potestas iudiciorum, a rege Herode, qui tyrannidem occiso regio sangui-
 ne occupauerat. Locus natiuitatis est attingendus. Micheas capite 5. Nunc iun-
 geris exercitum, exercitu perdenda ciuitas, obsidionem posuerunt super nos, in
 uirga percutient maxillam iudicis Israel. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es
 in millibus Iuda. ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius
 ab initio a diebus aeternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo par-
 turians parturiet, & reliquiae fratrum eius conuertentur ad filios Israel, & (pau-
 lo post) magnificabitur usque ad extremum terrae. Et erit iste pax, &c. Ista sunt
 clarissime dicta de Messia, & locum natiuitatis, & diuinitatem, & officium no-
 tant. Quum esset destruenda ciuitas paulo post occisum Messiam, incoepit a con-
 minatione poenarum, quae essent obuicturae super Israel in Ierusalem. Inde sub-
 iungit, Bethlehem non carere sua magnitudine, quoniam ex ea dux Israelis ue-
 ro & post alterum destructum superstiti nasceretur, cuius origo non esset ut ho-
 minum, sed ab aeterno a patre Deo procederet. Quod uero ista de Messia intel-
 ligantur, suffragatur Thargum, dicit enim, Messiam hunc futurum. ergo Mes-
 sias est Deus & homo. & quia est Deus aeternus, illos dabit ad tempus in suum
 arbitrium, donec parturiens parturiat, id est ueniat Titus ad ruina. Nam ita
 intelligi debere ex loco Iesaiæ ultimo capite uidimus. Quod enim de Messia in-
 telligatur, ita dicunt interpretes, Antequam parturiat pariet, & antequam ueni-
 ret dolor partus peperit masculum. id est, antequam nasceretur Titus, natus erat
 Messias filius Dei. quod propheta diuinitus intelligens & refragatuus Chri-
 sto, quod se filium Dei diceret cognoscens, subiunxit: Quis audiuit unquam ta-
 le? & quis uidit simile? Miraculum sit hoc magnum oportet, & certe ad lite-
 ram potest intelligi de partu uirginis, quae sine dolore peperit masculum. quo-
 niam de Messia & eius aduentu in carnem, dicta uidentur sequentia, quod sci-
 licet Deus omnis generationis auctor etiam ab aeterno generat filium. Sed ma-
 lo referendo omnia ad partum illum dolorum cum Iudaeis conuenire. Ergo Deus
 dedit, a quo natus est in Ierusalem, septuagintatres annos: quadraginta autem
 induciarum a morte sua, ut apostolis & uero Israelis iungerentur reliquiae illae,
 quas saluandas dixerat Iesaias, & ut ueluti ad eadem ex toto orbe Ierolimam
 caeteri conuolarent. Caeterum usque adeo pauit suos in fortitudine, ut nec ignis,
 nec ferrum, nec leones, nec ulla inaudita tormenta potuerint eos uincere. In sub-
 limitate enim nominis Dei sui Iesu Christi poterant omnia. oportebat enim mi-
 lites esse duci similes, animo infracto, & post beneficia etiam mala ab omnibus
 recipere & tolerare parato. Certe ut nullus fuit homo Iesu Christo humilior, con-
 ditione maior, maior propheta, uirtute potetior, omni perfectione instructior,
 ita etiam satellites suos iisdem armis instructos, ad extremum usque terrae oportuit
 illum magnificare, quoniam ille est pax, reuera pax, non tantum pacificus, sed

sed ipsissima pax. Ideo eum principem pacis scribit Iesaias, ut statim uidebitur. Quum ergo o Iudei, Messias nasci deberet ex Bethlehem Iudæ, impossibile est illum non uenisse. Nam alioqui nunquam ueniret, quoniam funditus est euer-
 sa Bethlehem ab exercitu Romano ante annos 1450. unde ex ea nasci non po-
 test, quum non sit amplius. Non possum hoc in loco de impudentia Rabi Salo-
 monis, & sectatorum, nõ uehementer stomachari, & dicere: Popule meus, qui
 te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & uiam gressuum tuorum dissipant. Impo-
 stores illi uobis tamdiu uelut ob oculos ponunt, ut de uestro sanguine uiuant,
 o populares Iudæi, quoniam quum sint perditii homines, non possent nisi ex ue-
 stro succo uiuere. Si fieretis Christiani, perirent. Is fascinator hoc in loco dicit,
 de Dauide ista intelligi. At quare prophete dicuntur prophetae? Si historiam te-
 xunt, & nil prædicunt, prophetae non sunt. Quid diuini est antea cta referre: nõ-
 ne hoc qui uis potest. Iam pridem obierat Dauid: scripsit temporibus Ioatham,
 Achaz, Ezechia: regu Iuda, Micha, Ita detorquent peruertuntq; omnia pro-
 phetarum dicta, ut uideantur de præteritis dici. Quid uero hoc est, nisi in repro-
 bum sensum uos trahere? Miseri & infelices, qui non satis ab omnibus genti-
 bus affligi habetis, nisi & uestri uobis imponant, fucumq; tamdiu faciant. Veru
 qualitates nostri Iesu audiamus, 600 annis antequam nasceretur prædictas. Ie-
 saias cap. 9. in principio ait: Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem ma-
 gnã, habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. & paulo post: Puer
 natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerũ
 eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis cõsiliarius, Deus fortis, pater in per-
 petuum, princeps pacis: dum multiplicabitur eius imperium, pacis nõ erit finis.
 Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corro-
 boret in iudicio, iustitia inde usque in sempiternum. zelus Domini exercituũ
 faciet hoc. Omnino ista Deo soli competũt, & interim noster impius Salomoh
 non ueretur & historicum facere diuinissimum prophetam, & attribuere nu-
 mina Dei mortali homini, impij parentis filio, igne q; a patre lustrato Ezechia:
 quum tamẽ Targum de Messia intelligat ista omnia. Ait uero Ionathan: Dixit
 propheta domui Dauid, quoniam puer Dominus ue natus est nobis, & filius
 genitus est nobis, & accipiet imperium super humerũ suum, & uocabatur iam
 ante nomen eius admirabilis consilio, Deus, potens, subsistens in aternũ, Mes-
 sias pacis, multiplicetur super nos in diebus eius, ualde auctũ est seruis eius im-
 perium, & sperantibus in eum pacis non est finis. Super solium ipsius Dauid,
 &c. Nonne ista Ezechia conuenire possunt? Principũ huius mundi pendent
 imperia a cõsensu popularium: at istius minime, quia nil terrenum quærit. ideo
 suo arbitrio in animos foelix regnũ exercet, et super humeros tollit ueri pœnas,
 crucem uidelicet, qua potestatem satanæ fregit, mundũ redemit, paradisum cre-
 dentibus aperuit, in cuius signo infinita miracula facta sunt, fiũtq; quotidie, &
 fient. Explicauit ea nomina quæ sequuntur interpres. Quis enim uocari Deus
 fortis præter ipsum Deum potest? Quis princeps pacis? Cuius ita multiplicari
 imperium potest, ut pacis eius non sit finis? Nõ est autem obmittendum, quod
 propheta in dictione למריבה, id est ad multiplicandum, posuit mem setumah,
 contra scribendi ordinem, duabus rationibus. Prima, ut principiũ imperij Mes-
 sia ostenderet secundum elementorũ numerum sexcentesimo post anno futu-
 rum: altera, ut integritatem matris eius uirginis significaret. quod fuit primum
 diuini eius imperij argumentum. Quis uero potest sedere in sempiternum su-

per thronum Dauid, nisi Deus homo Iesus Christus? Iam ante docui ex varijs locis, thronum Dauid aeternum, esse cōgregationem fidelium, in qua regnauit sub Mose, & nunc sub Euangelio regnat Iesus in aeternum. hæc omnia merito eum dici Emmanuel notant, id est nobiscum Deus, nam in eo fuit completa redemptio. Erat enim, ut inquit Iesaias, goel male, id est absolutus redēptor et plenus. Natum autem fuisse ad redimendos omnes homines inde patet, quod est redemptor perfectus, quod in eo benedicantur omnes gentes. Nam omnes ab Adamo sunt peccato infecti, nec poterant reduci, nisi per eum qui formauerat primum, ut primo libro docui. Sed etiam uno loco id uolo confirmare, quod sæpius attuli, missum esse Christum omnibus gentibus. Parum est (inquit Iesaias capite quadragesimonono) ô Mesiã, ut sis mihi seruus ad fuscitandas tribus Iacob, & ad feces Israël congregandas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Sed ad reliqua in eius natiuitate notanda uenio. Quum esset in Bethlehem parua urbe admodum, magna hospitiū penuria, & magna multitudo ad nominum professionem præside Cyrino in Syria eò conuenisset, Maria cum Iosepho, qui de familia Dauid, quamuis tenuissimī erant (nam uos scitis publicè seruari solita fuisse diaria omnium tribuum & generationum, donec multa absumpsit Herodes) eò uenere, coacti ad imperium uenire, & diem præscriptā. Illic quum agerent in quodam undique aperto stabulo, Maria peperit Iesum, ab angelo ita uocatum, antequam conciperetur à uirgine. Primis itaq; incunabulis, uitæ quam amplexurus erat, dedit argumentum. Nulla enim unquam maior paupertas fuit, quam ubi natus est mundi saluator: & tamen ea humilitas incitauit à partibus orientis, ex finibus Persidis, à dominio Magorum tres reges, qui eo loci decimotertio die à natiuitate uenere, & rogare cœperunt à sapientibus & scribis, ubi esset natus rex Iudæorum. quod ubi accepissent in Bethlehem, uisunt duce stella pauperrimum regem, ornâtq; muneribus, ut impleretur dictum à propheta: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Regio ea est ad orientem diebus tredecim à Iudæa distans, est maritima habens in terra & mari dominium, pariter & in insulis maris Persici, sunt terræ Magorum in finibus Arabum & Saba, id est Arabiæ desertæ & foelicis. Illic utuntur principes dromadibus camelis, est iter ab eo loco per fines Madian & Epha, quæ sunt in occidua parte Arabiæ desertæ, ita etiam ad unguem quadrat alia prophetia Eesaiæ 60. Surge, ait, illumineris Israël, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos, super te autē orietur Dominus, & gloria eius in te uidebitur, & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. & paulo post: Copia camelorum operiet te, dromades Madiam & Epha, omnes de Saba uenient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Ista ut de nullo alio quam de Mesiã homine Deo possunt intelligi, ita nascenti saluatori Iesu contigerunt. Lumen enim adferre debebat Mesiã suo populo: Iesus tãtam dedit suis lucem, ut minimus apostolorū eius, omnium principum ora in se, quamuis abiectissimum, conuerteret, animi magnitudine totum orbē superare posset. Gloria Domini reuera orta est in Israël Iesu nato, & tunc tenebræ & caligo populos omnes operuerunt, nō propter lucem, sed propter cōparationem. Nam iisdem ante natū Iesum Christū erant in tenebris: sed quū magnū lumen nō adesset, uidebantur esse lumine tenebræ, quas

quas magnū lumen sustulit, ut sol stellas. Ortus est Dominus tunc super Iudam, id est fideles & cōfidentes. Nam ista nō possunt aliter intelligi quā de Deo nato & incarnato. Ideo uocat interpres hoc in loco sapientiā Dei, ubi scriptum est Dominus. Sapientia uero Dei est Iesus Christus. Reges in splendore ortus eius ambulauerunt. Nam in Persidis & Chaldææ finibus apparuit illis stella, præter naturā in inferiori regione aëris, cū uoce dicente, ut se in Iudæam cōferrent, & adorarent regem Iudæorum recens natum. Splendor ille tuus ô Mesiā adduxit ad te reges, semperq̄ est comitatus, quoad curiositate primariæ urbis uisendæ, & primores de quo quærebant interrogandi, illam reliquerant, quæ egressis Ierolyma statim denuō illis fulsit, & in Bethlehem usque ad locum ubi erat puer, duxit, & disparuit. Tunc ingressi nil cunctantes pauperrimum infantem regem adorant reges, muneribusq̄ donant, auro, thure, & myrrha, quibus eorum regio scatebat. Aurum fuit pro uatico, dum tenuissimī parentes fugerent in Aegyptum, ut impij iniquissimiq̄ tyranni Herodis deuitarent furorem. Nam quum ab his Magorum regibus, qui magna admodum caterua (ut par est) camelorum & satellitij instructi uenerant, ut eorum ingressus (etiam si non adijissent qua de re uenerant Ierolymam) latere non potuisset, Herodes certior factus fuisset, de natiuitate pueri & regis Mesiæ nati, & scelestum in regium sanguinem (ut iam docuerat) animum palam illis aperire nollet, dimisit quidem, cæterum rogatos ut ad se redirent, postquam eum reperissent, ut & ipse adoraret: quod non animo adorandi, sed occidendi dixit. Paucis post mensibus ubi se à magis delusum, qui se de puero comperta relatueros erant polliciti, sensit, (nam adoratione facta uetuerat angelus, ne ad Herodem redirent) ne effugere mortem iste puer natus in finibus Bethlehemiticis posset, à biennio natos omnes curat interfici, etiam unum ex suis, ne forte esset Mesiā, quia erat in Bethlehem. Tanta fuit rabies hominis, tanta ferocitas, ut quicquid esse regij sanguinis audiret, statim morte multaret, unde non tantum regium sanguinem omnino perimere, sed senatores ad unum interimere uoluit, & sacerdotum uni pepercit. Nota est historia impiæ crudelitatis Herodis, in Romanorum annalibus. Macrobius ethnicus, ut iam bis attuli, refert Augustum, quum de eo facinore audisset, quod à bimatu interfici pueros omnes, & unum inter eos ex suis iussisset, dixisse: Mallem esse Herodis porcus, quā filius. Nam qui filium occiderat, porcinae uitæ parcebat. Eius crudelitatis meminit propheta Ieremias capite 31. ubi de repulsione reuocationeq̄ sui populi Deus loquitur, interq̄ cætera dicit: Vox in Rama audita est lamentationis, luctus & fletus, Rachel plorantis filios suos, & nolentis admittere consolationem, quia non sunt. Filij Rachel ideo dicuntur, quod ipsa mater totius generis fuisse uidetur, quod peperit Iosephi, ex quo tota foelicitas Iudaica processit. Ramam quidem urbem, alij locum editū qualis est, ubi sita est Bethlehem, in tribu Beniamin in Gabao nitarum finibus esse scribunt. Mortuo autem Herode ex Aegypto redijt Iesus, & locum natiuitatis matris suæ repetiuit. Quod etiam à propheta dictum est, dum ait, Ex Aegypto uocaui filium meum. Si nō creditis hæc de Iesu dicta, interrogate etiam hodie Mauros & Muhametanos, locum indicabunt ubi degit cum puero beata uirgo, & in rei miraculum ostendunt imaginem uirginis & infantis, quo in loco aliquando balsamum est colligi solitum, ab eo tempore loco rigato ex aqua, ex qua ad suas & pueri Iesu necessitates uirgo Mariā uteba-

tur. Durauit uero olim magno & ingenti uectigali hoc beneficium, donec nefaria quædam Iudæa, mergere sordidas filij fascias in eam aquam ausa est. Hoc in Maurorum annalibus est scriptum, in rei memoriam, Christi laudem & gloriam, uestræq; gentis scelus, quod etiam ipsa exhorrent elementa. Eos de hac re consulite, & quærite quare sit ingressus loci prohibitus Iudæis capitis pœna, si lex olim lata adhuc seruetur. Sed ad præcursores Iesu Christi est ueniendum. Qualis fuerit uir Ioannes baptista, neminem Iudæum, nisi uolentem, ignorare puto. Nam apud hominem Iudæum, à nobis alienum, eius mentio fit. sententia huiuscemodi: Quibusdam uero Iudæorum (inquit Iosephus) uidebatur, ideo perijsse Herodis exercitum, quia Ioannem baptistam occidit. Ille uir ualde bonus, Iudæis præcipiebat uirtuti operam dare, iustitiam & pietatem colere, baptismo in unum coire, tum demum enim futurum salutiferum baptismum, quum maxima animi innocentia seruaretur. quibus dictis quum multos haberet sectatores, eius ueritus probitatem, ne scelera sua patefaceret Herodes, in Macherunta trusit in carcerem. suspicione itaque sola uirum optimum occidit. Addit Euangeliū, in causa fuisse Herodiadem, quam illegitimis nuptijs sibi copulauerat, quum esset fratris uxor, eo quod libere eum de tam nefario scelere arguisset. Herodias enim, cui Herodis tetrarchæ magis placebant, quàm priuati Herodis nuptiæ, uerita ne fratri mariti propheta dissuaderet, quod factum cupiebat, fecit statim redeunte Roma Herode, cuius ambibat nuptias, & de illis iam ante pepigerat, ut è medio tolleretur propheta. eam historiam latius Iosephus persequitur capite præcedente. Præcursor ille fuit Iesu Christi, inq; eum retulit etiam sui baptismi gratiam. debuisse uero præcedere quendam prophetam, Messiaë indicem, prædixerant propheta, Malachias capite tertio ita habet: Ecce ego mitto nuncium meum, & expurgabit uiam ante faciem meam. Et statim ueniet ad templum suum dominator, quem uos quæritis, & angelus fœderis, quem uos uultis. Ecce uenit dicit Dominus, & quis cogitare ferre uè poterit diem aduentus eius? & quis stabit quum apparuerit? Ipse enim erit quasi ignis conflans, & quasi borith (herba) fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum, & quasi argentum, & erunt Domino offerentes munus in iustitia, & placebit, &c. sit hæc prophetia Malachiaë, aut Ezre, nil moror authorem, ambigant & altercentur Rabini, constat esse diuinitus inspiratam scripturam. Certe de Messia loquitur, quoniam solus ille est dominator quem quærebant Iudæi. Nam ante Deum patrem nouerant, sed ad complementum eius legis quam seruabant, accedere oportebat legem filij Dei Messiaë benedicti. Ergo ante se misit angelum, id est nuncium Ioannem baptistam, qui baptismo & pœnitentia præparauit, purgauitq; uiam ante illum, unde quia etiam ab eo missus est Ioannes, etiam Deus sit necesse est: nam solus Deus mittit prophetas. Non est autem missus multo antè, sed statim eum est secutus ille, cui parabat uiam, uenitq; ad templū suum sexto mense à quo erat conceptus Ioannes, & intrauit in uirginis purissimæ uterum, quod primum fuit homini Deo templum. Secūdo uero, omnium bonorū eius scita amplectentiū, factisq; exequentiū animos pro templo habere uoluit. Nā quod templū posset esse dignius Deo ipsis animis, cœlū & terrā cōprehendentibus: quod nā templū ædificari lapidib. posset tanta maiestate dignū, quæ cœlū & terram implet, & in infinitū superat: dignissimum & maximum totius mundi

di templum debebatur Messiae. At nullum maius, augustius, aut dignius ipso animo hominum sanctorum dari potest. uenturus ergo erat in suum templum animum, & eius ecclesiam, dominator ille quem uos quaeritis, & nuncius Testamenti, quem uos expectatis. Quum uero duo essent aduentus Messiae, propheta unum confundit cum alio, quod in multis locis fit, & de aduentu & de alijs rebus. Nam quum animus noster sit diuinarum rerum & significatorum comprehensioni impar, & occupatus hac mole corporis non tam libere quam quum est separatus iudicet, impulsus diuinum non potest tam distincte recipere, ferre & proferre, quin antequam ad corporis organa perueniat, multum à summa illa notione absit, ideo summa est in prophetijs omnibus obscuritas, & uaria interpositio etiam crebro non intellecta ad plenum ab eo qui profert. quod à diuina prouidentia fit: ut sub assiduo timore Dei, quaecunque pia sancta & iusta nouerimus, in illis diuinæ bonitatis præscriptis subscribendo pacem habeamus, & impij atque nequam homines uenenum inde hauriant, quod quidem est saluberrimum. Duos uero unà propheta Messiae aduentus (ut dicebamus) in uno comprehendit. Prima itaque in ordine periodus est, de ultimo aduentu. Nullus enim mortalium ferre poterit diem aduentus secundi Iesu Christi, tam terribilis enim erit, ut nemo possit subsistere quum aparuerit. Sequens autem ad utrunque pertinet, est enim, inquit, quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum. quum dicitur esse sicut herba borith, qua fullones mundant, & addensant pannum crudum, ut usui aptum reddant, tunc referri hoc ad primum aduentum debet, in quo sensim homines purgat, & usui diuinæ uoluntatis aptos, quum uideatur hominum infimus, reddit. ex eius enim abiectionis uirtute, tanta uis in sordidos peccatis homines, & mundanis curis deditos manat, ut longe panno sit melior, sine quo nullus bonus usus esset. Nil uero refert, quid borith in hoc loco significet: seu sit sapo, seu herba saponaria, seu quiduis aliud ad tergendum aptum, est enim aspectu ipso (quicquid id est) panno inferius: quemadmodum Iesus Christus fuit etiam quouis homine & humilior, & abiectionior in primo aduentu, sine quo tamen nullus uel maximus princeps mundi, unquam gratus Deo patri fuit, erit ue. Quum ignis conflans dicitur, de secundo & tremendo eius aduentu censendum est: de quo Dauid dixit, Ignis ante ipsum præcedet, inflammabit in circuitu inimicos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra, &c. quæ autem sequuntur, Et sedebit conflans & emundans, &c. ad utrunque pertinent. Nam hic purgat hominem illi credentem, illic nullus erit amplius purgationi particulari locus, sed uniuersali, ut quum totus grex illius coactus unicusq; erit, malos poenis æternis separatos & destinatos igni det, bonos gaudijs perpetuis. meminit uero potissimum filiorum Leui, à quorum exemplo pendet populus. Quum enim debeant esse sanctissimi, & alijs factis & uerbis sanctissimis præire, eorum uirtus aut uitium in inferiores serpit, & tanto sit deterius uitium quod ab eorum exemplo proficiscitur, quanto maiorem cæteris habent dignitatem. Ideo dicit Ezechiël 9. quum de magna ultione agit, à sanctuario meo incipite. Hic certe sunt primi emendandi, & in iudicio primi damnandi. Vbi uero fuit purgatus ordo, fuerunt iustissimi, qui Christum sunt sequuti, quoad opibus & superbia ordinem macularunt. Certe Iesus Chri-

stus nunquam est aspernatus sacrificia eius nomine instituta. Nec enim ordo in causa peccati est. Ad aliud de Ioanne præcurfore testimonium propheticum uenio. Ait Iesaias 40. cap. Consolamini consolamini populum meum, dicit Deus uester, Loquimini blande ad Ierusalem, & aduocate eam: quoniam completum est tempus eius, dimissa est iniquitas illius. Suscepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis suis, uox clamantis in deserto, expurgate uiam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Hic propheta miscet etiam præmia pœnis: nam quando completum est tempus eius, id est quum Messias uenit, attulit omnibus credentibus remissionem peccatorum, sed eadem opera supplicia impijs infidelibusq; etiam duplicata significauit. Nam & strages tanta est edita Iudæorum, in eorum dititione, ut nunquam maior fuerit, aut sit futura, & captiuitas inter omnes gentes tam diuturna, ut nulla memorabilior. Verum ne Christum Iesum se non potuisse agnoscere dicerent, uenit ante eum uox clamantis in deserto, ut purgarent uias animorum suorum uenienti gratiæ Dei, & rectas facerent semitas Dei sui. Ioannes baptista in deserto prædicauit pœnitentiam in nomine Iesu Christi, illisq; qui ad eum ueniebant ostendit, dicens: hic est agnus Dei, hic est ille qui ante me factus est, cuius non sum dignus, ut soluam corrigiam calceamenti, quem oportet crescere, me autem minui. In quosdam etiam nugas impostor R. Selmoh prorumpit, hæc ad captiuitatem referens, ut studio uera euertendi illa pestis insigniter flagrauerit: omniaq; sacra à principio est, ut euerteret uerum sensum, aggredi ausus, eo quod in Gallia præclarissimorum ingeniorum, quum coluntur, altrice, in qua egit, à Christianis impetebatur, nec poterat argumentis, quæ ex prophetis adtuebantur, respondere. Ideo ut esset omnibus Iudæis ueluti Theseus, aut Achilles, omnia prophetarum oracula ad præteritum retulit, fecitq; ut si illi credant Iudæi (quod maxime faciunt) nullus planè in toto ueteri Testamento propheta sit. Nam prophetae sunt dicti *ἐκ τοῦ περὶ φωνῆς*, seu *φωνῆς*, quod longe ante res præuiderint, prædixerintq;. Si allegoricis tantum, aut anagogicis sunt prophetae, etiam historiae Iudicum, Regum, Geneleos, erunt prophetia. At hoc non dicit: uerbo quidem non dicit, sed ipsis factis probat. trahere enim literalem prophetæ sensum omnino ad literam, quid aliud rogo est, quàm historiographum constituere? Vocatus est etiam Ioannes baptista Elias, eo quod primum aduentum Iesu præcesserit, quemadmodum secundum præcedet reuera Hanoch, & Elias. Malachias de utroque etiam aduentu mixtum loquens in capite ultimo, ita uocauit interprete loci Iesu Christo, & uocabulum Eliæ Ioanni baptistæ dante. Mutuari uero nomina in sacris sæpe solent, nam Messias uocabulis multorum, qui ante eum fuerunt, dicitur est. Seruauit in primo loco etiam homo in corpore nomen Iehouah, ut ab æterno habuit. Quod Ieremias 23. cap. ostendit: Ecce dies, inquit, uenient, dicit Deus, & suscitabo Dauidi germen iustum, & regnabit Rex, & intelliget & faciet iudicium, & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen eius quod uocabunt eum, יהוה צדקנו, id est Dominus Deus iustitia nostra. Hæc de Christo dici, si qui ambigant, Thargum Ionathan confirmat, & statuam Dauidi germen iustum. Seipsum confirmat Ieremias cap. 33. Ecce dies uenient, dicit Dominus, &c. paulo post: Et hic est, qui uocabit eam (id est synagogam, seu ecclesiam) Dominus Deus

Deus iustitia nostra, Jonathan intelligit de Messia. Ita etiam interpretatur rabi Dauid Chimchi. Sed ait ita uocari debere, quod eius temporibus Deus iustificaturus sit Israël. Vsq; adeo in reprobum sensum abierunt, ut quod est in Iesu Christo, Messia praestantissimum detractum uelint, ne illi ulla in re cum suo conueniat: quod illos tantopere uereri non oportebat. Nam eorum Messias erit antichristus, illi è diametro contrarius, longissime à diuinitate distans. Alij locum euertunt, & inuerrere lectionem conantur. Alij ut nostris Hebraice linguae ignaris faciant fucum, dicunt Mosem, Israëlem, Ierusalem uocari Deum, nec propterea esse. At mentiuntur impune. Nunquam enim in sacris ostendent nomen **יהוה** attribui alijs cuiquã, quam Messie & Deo. unde patet Deum esse Iesum. Sed silentio non possum tegere impietatem nefariorum Rabino- rum, & non ostendere eorum studium in sacris deprauandis. Vt ostendant non ideo Deum futurum Messiam, quod de eo dicatur Iehouah, deprauant uocem ultimam prophetiae Iechezchelis, ut etiam sacrum nomen urbi attribue- re conentur: & ubi legitur, Et uocabitur ciuitas, ab ea die **DOMINVS** IBI, uo- lunt legi, Dominus nomen eius, ex mutato puncto & litera aucta. Nam ubi est **יהוה**, id est ibi, legitime scriptum: ponunt **שמיה**, id est nomen eius. Ita R. Da- uid Chimchi, & rabi Selomoh, sequentes authorem deprauationis Ionatam, qui in libro Baua bathra, Cap. **מבר הספרה**, id est uendens nauem, censet esse ita legendum. quod etiam si obtineat, quum coelestem Ierusalem propheta in eò capite describat, nil prohibet de ea dici Iehouah, quoniam tunc Deus erit omnia in omnibus, secundum praesentiam & substantiam, quum in inferioribus corruptibilibusq; sit per potentiam & scientiam tantum. Si quis talia in sacris committeret, meritò insectari deberent. at quia nunc adulteri, à ueròque alieni sunt, ideo in matrem seuire illis licet. Iesaiã 28. & 3. capitibus idem nomen Mes- siae datur, assentiente Thargum, in aliquibus locis Iesus Messias est dictus Da- uid, ut Ieremiã 30. assentiente Thargum. etiã Hofa 3. dicitur etiam Selomoh. Paralip. 17. dicitur & lapis, et petra, & innumeris nominibus ob proprietates re- bus affines. Vbi uoce praëconis Ioannis est manifestatus Christus, tunc feces & reliquias Israël colligere incipiens, praetermissa mundi superbia & fastu, in con- sortium piscatores assumpsit, ita affatus: Venite faciam uos piscatores homi- num. Eius conditionis personas non reticuerat multis ante annis, spiritus san- ctus, per os enim Ieremiã dixit: Propterea ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & non dicetur ultra uiuit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aegypti, sed uiuit Dominus qui eduxit filios Israël de terra aquilonis, & de uniuersis terris ad quas eieci eos, & reducam eos in terram suam, quam dedi patri- bus eorum. Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabun- tur eos. & post hæc, &c. Hæc sunt de aduentu Messiaë, & congregatione Israë- lis. At multis iam locis & argumentis uidimus, omnibus gentibus daturum salutem Christum. Itaque quum de congregando Israële agit, intelligit de om- nibus fidelibus & gentibus & populis: sed de aquiloni subiectis, id est po- tentiae daëmonis obnoxijis. Nam ab aquilone procedit omne malum. In libro enim Zohar, scribit Rabi Eleazar, partem septentrionis in mundo imper- fectam à Deo factam: ut quisquis fuerit Deus, aut se Deum uocauerit, ueniat & illam absoluat, & tunc scient illum esse Deum. dicit uero rabi Racanat, in eum locum qui sumptus est ex Ezechiele 8. cap. sapientiam Dei, quæ uoca- tur Attah, dominaturam angelo mortis, id est diabolò. Dicitio autem attah, est

est sapientia Dei, ergo Messias deuicto diabolo mali authore à septentrione incepit restituere Israël, id est ecclesiam fidelium. Id uero non regum, aut magnatum opera, non instructis aciebus, non cohortibus & phalange, sed piscatoribus Apostolis in totum orbem missis. Piscati sunt illi ecclesiam. Venatores, id est Romani milites, etiam in die uisitationis uos à cauernis traxere ad supplicium. Demum transiere gentes relictis idolis ad Christum. hæc est capitis Hieremiam summa, & sensus. Eorundem piscatorum, in umbratili descriptione uirtutis euangelij, & baptismi descriptione meminit Ezechiel cap. 47. Omnia enim animantia habitura uitam ex ui aquæ, est impossibile: sed ex baptismo originem, à Iesu Christo capiente omne genus hominum, sine ulla personarum acceptione uitam sumit: fit enim illi fons aquæ ducentis in uitam æternam. Clarius uero indicans, quia potentiam legis à templo procedentem in euangelium traduxit, expressius etiam originem uigoris huius aquæ demonstrat. Ex Galilea enim orientali ad lacum Genezareth sita, exituras aquas dixit, quæ sanarent cæteras. A Galilea enim processit Christus, & ex eius finibus orientalibus desumpsit præcipuos apostolorum, Petrum, Andream, Philippum & alios, qui primi piscatores fuere. Quam uero sagemam dederit Christus suis piscatoribus, est opere precium audire ab Iesaiâ cap. 2. Et erit, inquit, in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini, in uertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exhibit lex, & uerbum Domini de Ierusalem, & iudicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in ligones, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Iacob uenite, & ambulemus in lumine Domini. proficisci enim populum tuum, &c. De aduentu Messiam hæc ideo Iudæi non negabunt dicta, quod contra Christum Iesum uideantur facere, & eorum Messiam futuro fauere. Postquam ergo inter nos conuenit, sunt singula excutienda. Erit in nouissimis diebus: Iudæi dicunt in nouissimis diebus mundi, at nos dicimus in nouissimis diebus legis Mosaicæ. uidendum uter melius dicat, rationibus ultro citroque adductis. Vox אַחֲרֵיתֵיךָ *ahrithi*, id est nouissimum, seu postremum, non omnino extremum significat cuiusdam rei, nam Ioël 2. dicit, Eius extremum ad mare usque nouissimum, pariter Ezechiel 26. dicit, Dum collocauero in terra nouissima solitudines. At quum terræ & aquæ sit unus globus rotundus, illic simpliciter nihil est extremum. Nam in quouis puncto rotundi, est dabile principium & finis. ergo nouissimum illic ad aliquid dicitur necessario. Ita & apud Iesaiam, nouissimum dicitur legis Mosaicæ. Nam in nouissima mundi constitutione erit finis actionis & corruptionis. Nec erit opus lege, quum tempus sistetur. Nam lex non solet dari, nisi ad diuturnam obseruationem. Frustra ergo poneretur lex tam sancta, nisi diutissimæ obseruationis gratia. ergo duobus annorum milibus ante finem mundi saltem debet dari, quum dictum Eliæ uideatis iam in duabus partibus naturæ & legis contigisse. Nam ferme utraque, bis mille annis durauit: ergo lex gratiæ multo duabus præcedentibus præstantior, deberet potius plus quam minus durare. Nouissimi igitur dies sunt in hoc loco, finis legis Mosis. fuere nouissimi dies, quando ablatum est sceptrum de Iuda, ut prædixerat Iacob. Quum uenit Iesus, perijt uobis

his sceptrum de Iuda, & fuere nouissimi dies. Mons uero intelligitur ea potentia sublimis, cæteris potentijs sublimior quæ esset omnibus alijs præponenda: status scilicet religionis & ecclesiæ Iesu Christi. Nam is est mons, qui in magnam creuit altitudinem, quum sit lapis abscisus de monte, sine manibus, qui quæ omnes alios superauit, ut ait Daniël. Ad eum ergo (seu Christum, seu ecclesiam ab eo dependentem intelligamus, nil refert) erant gentes omnes confluræ, & nomine Iacob aut Israël uocandæ: & ad summam ideo potentiam, qua non est maior, confluebant, quoniam uerbum Dei, id est euangelium Iesu Christi, ex Tzion exiuit, id est à progenie Iudaica natus Christus, docuit in Iudæa & Hierosolymis uerbum, unde in totum orbem serpsit. Iudicat ideo gentes, quoniam omnibus data est ea lex, nec de eius difficultate potest queri, uel paruuli possunt (quod ad salutem attinet) fieri perfectissimi in eius cognitione. Sed hic mirum est, quàm obstrepat gens cæca. Quomodo potest uenisse Christus, ut dicitis, quum bella nondum cessauerint? quando ex ensibus ligones sunt facti? Leuatur gens contra gentem, ardent omnia bellis etiam inter Christianos. Audite, Nonne lex à Mose data erat, à Deo & uera? erat. At quando reperti sunt in ea fontes lacte & melle manantes? Ergo aut Falsa dicebat, aut intelligendum est quod bene uiuenti sub ea lege, omnia tam scèliciter succedere debebant, ut non secus esset abundans, quàm si fontes lactis & mellis domi haberet. Promissiones ergo fiunt obseruatoribus præcepti, non illis omnibus qui dedere nomina circumcisioni, aut baptismo. Nam quot fuere Iudæi, impij & nefarij? at sub sancta lege erant, & circumcisi. Sacerdotes qui inter cæteros erant ceremoniarum obseruantissimi, quid sceleris non commiserunt? Contra nullos serè alios plures comminationes dabantur. Nil auaritiæ intentatum reliquerunt, populum ad ossa usque corroserunt, ingluuie & uoluptate impotentissime laborarunt, ab illis ultiones incœpere. Ergo lex Mosis mala? non sequitur. Nam homines sunt liberi arbitrij, eruntq; ad finem usque mundi. Quum uero nil sit libertate præclarius secundum animum homini, à Deo datum, licebit semper agere libere, uel non agere, nam qui agit bene inuitus, ille necliber, nec uir bonus est. Quum autem sint homines liberi ad finem usque mundi futuri, & cor hominis sit pronum ad malum ab adolescentia, sitq; tam fraudulentum & peruersum super omnia, ut nemo illud cognoscat, ad finem usque mundi sunt futuri plures improbi longe quàm boni. Nam alioqui frustra leges essent, si omnes aut boni aut mali essent. Iustis enim lege non opus est, mali nulla tenentur. Erant ergo etiam pauci sub lege Messicæ saluandi fortassis: ut de Iosue & Caleb. At qui reuera & ex animo profitentur, Christum inter eos bellum nullum est, nullus gladius, nulla lancea. Cui enim usui sit lancea aut gladius, illi qui ex animo omnes homines amat? Contra quem moueat bellum, qui nec possidet quicquam, nec aliena appetit? Si qui possidet, sit ueluti qui nil possidet, contra quem ob fluxa ista fortunæ bona insurget? Qui omnes homines in fratris loco habet, qui potest illis male uelle? Hæc sunt sanctissimæ religionis præscripta, esse per omnia similitimum Deo. Illius more de omnibus benemereri, nil inde reparationis expectare. Nam gloria est illius solius, & nil dat qui repetit. Alijs hominibus non sibi natum esse, id in hac uita summum iudicarunt summi Philosophi. Præstitit nemo nisi Christianus, à suo duce instructus, et adiutus. Quod autem uellet intelligi propheta hoc modo, id arguit quod est indefinitè locutus.

Nam

Nam si omnes qui nomina Christo erant daturi, præsciuisset ufuros hoc diuino præscripto, dixisset omnes conflabunt gladios suos, &c. Sed quum sciret hominem deprauatum, ad diem usq; iudicij perperam, ut plurimum, acturum; dixit Conflabunt, &c. Scilicet qui reuera erunt ex animo Christiani, nil quicquam litis aut odij inuicem sunt unquam habituri, festa & æterna pace fruentur & in hac & in futura uita. Si enim omnes carituri sunt gladijs, magnus ille Messias à uobis expectatus, qui fiet ut sine gladio & læcis & bello uos reducat: Certe erratis Hebræi. Nunquã carcebit mundus sua peste, nunquam est defuturum in hac uita uitium uirtuti contrarium. Nulla lex sanctior aut maior in hac uita potest dari, quàm quæ à Christo data est: quia hominem eius præceptis quatenus potest parentẽ, Deo similitum reddit. Hanc legem à Iudæa originem ducentem Apostoli toto in orbe sparserunt, factisq; sanctissimis docuerunt, inter uere bonos impossibile esse bellũ nasci. Patuit in Aegypto ubi aliquãdo 400. annis ad 300. hominũ milia, nulla planè distinctione fortunę, cibiue aut potus unã ferè cõtinuis successiõibus uixere, quales etiam hodie multi reperiuntur. Sed non unã congregati, ut erant. Nec iudici nec militi locus erat inter eos, sacer magistratus non ob opes, aut uestes, sed ordinis causa colebatur. De miraculis non est mihi admodum laborandum, quoniam etiam Iudæi nobis assentiuntur in illis, sed adhibito nomine Iehouah facta fuisse dicunt, non intelligentes quàm uera dicant. In nomine enim יהוה, quod patri & filio & spiritui sancto commune est, Iesus filius Dei miracula omnia edidit. De illis uero meminit Micha propheta cap. 7. Pasce, inquit, populum tuum in uirga tua, gregem hæreditatis tuæ, ut in sylua æque possint quiescere, atq; in medio aruorum, ut ipsi pascantur in Basan & Galaad, iuxta dies antiquos. Secundũ diem egressiõis tuæ de terra Aegypti, ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes & confundentur super omnem fortitudinem suam. Deus hoc in loco ore prophetico alloquitur aliquem, quem ex operibus iniunctis necesse est esse Deo similem. Nam est solius Dei omnia uidentis, & moderantis, posse æquẽ in sylua quauis, aut lignorum aut impiorum, suos seruare, atq; in medijs aruis, quod secundum Deum Iesus solus potuit. Ex hoc uero latentia cognoscere se docuit, quod multorũ cogitationes aperuit. De Messia ergo quum ista sint, cui Deus uti homini imperet, etiam ipsẽ uerbis docuit regius propheta: Ego constitui, (inquit Dauid ex ore Dei) regem meum (contra quem insurrexerant principes mundi) super Zion montem sanctum meũ. Et mox, Dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, quæ omnia de Messia intelligi, ostendit periodus. Ad terminos usque terræ. Nam nullus homo potest ita imperare, nec etiam Deus ipse in corpora liberi arbitrij. Sed mirabilia secundũ diem exitus de Aegypto sunt facta à Christo, tanto maiora quanto Deus homine maior erat. Recessit mare iussu Mosis potentia Dei: sed aquæ solidæ, ut terra tulere Christum, in eius nomine tulere & Petrum. Sol summa creaturarum sensilium, est sui factoris humanitati morienti compassus, deliquio contra naturam. Taceo innumera miracula, quæ in singulis locis edidit. At etiam hoc in loco ogganiunt Iudæi dicentes, Moses, Iosue, Ezechias, Elías, Elifeus miracula ediderunt, uerum est, sed in nomine Dei sapius inuocato, diutiusq; fusis precibus. At Christus proprio imperio cæcis uisum, surdis auditũ, mutis loquelam, energumenis & obsessis à damone liberationẽ, paralyticis sanitatem, mortuis uitã, turbato mari quietem reddidit. de qua re nõ dubitare liceret, eius Apostoli nomine illius, aut solius eius crucis signo tãta edidit,

dere, ut nullus numerare ualeat. Quod uidentes ethnici, & homines omni tormentorū genere in superabiles cernentes, confundebantur in fortitudine sua, quam omnibus nocendi artibus instructam contra illud genus hominum nil proficere cernebant. innumerae puellae & pueri etiam infra decennium tortores torquendo fessos reddidere, unde à summa potentia illos fuisse confirmatos constat, & à Deo dependere, quum praecipue alijs hominibus tormenta adhibita ea eliciant quae mortem adferant. Hæc uidentes ethnici relictijs idolis, ad Deum uerum per Christum accedere: quorum exemplum sequi nūquam uoluistis, quum tamen esset uobis missa salus, & fuistis gentibus deteriores, quas sub Mose fugere, sub Christo sequi debebatis. At quia non fecistis, ideo in uobis exemplum exemplo carens, semperq; cariturum demonstrauit Deus, ut iam sapius est à me notatum. Tam innumera multitudo beneficiorum uobis collata, tantam superbia & fastu diuitem & principum sacerdotū conflauit Iesu Christo inuidiam, ut in crucem innocentissimum hominem agendum duxerint: quod uos miseri, heu uos miseri Iudæi, in gloria ponitis, & תלמי, id est suspensum uocare Iesum contumeliose soletis, cuius cruce saluatus est orbis. Iam præuiderant hæc omnia prophetae, quae per singula leuiter attingam, quoniam facinus horrendum agnoscitis. Sed triumphus & pompa Iesu Christi quū primariam urbem suam regio nomine ingrederetur, est uidendus, ut à propheta sexcentis ante annis est descriptus. Exulta ualde (inquit Zacharias 9) filia Zion, lætare filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator, ipse abiectus & pauper sedens super asinum, & super pululum asinae. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus. & potestas eius à mari usq; ad mare, & à fluminibus usq; ad fines terræ. Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisi uinctos de lacu in quo non est aqua, etc. Coactus est hoc in loco fateri R. Selomo, hæc de Messia intelligi. Fateri etiam uoluit R. Aben Ezra, esse de alterutro Messia (nam duos, ut dixi, expectant: quoniam unius sunt duo aduentus) aut filio Dauid, aut filio Ioseph. De Nehemia uero quendam R. Mosse sacerdotem intellexisse ait. sed reprobant opinionem cæteri, suffragatur Targum. In quocunq; ergo omnia ista contigerunt, fuit Messias. Iam ex interpretatione dispiciamus omnia. Valde exultare debebat filia Zion, quoniam nil maius tanto principe poterat consequi ecclesia. Rex, iustus, & saluator: sunt tres qualitates Dei. nam rex regum est. At Messias summus regum omnium esse debebat. ergo Deus. Cæterum non iustificabitur in conspectu Dei ullus uiuens. Septies in die cadit iustus, nostræ iustitiæ sunt pannus menstruatae: non est, ne unus quidē qui faciat bonum. Ergo Deus erat Messias. Saluatoris uerbum Deo soli competit. erat ergo Deus Messias. sunt illæ summæ qualitates Messiae. Nomen הויה, quamuis etiā attribuitur creaturis, tamen peculiare esse Dei nomen Commentarij fidem faciunt הויה sanctum benedictum ipsum Deum semper uocantes. Humilis abiectus & pauper qui potest dici rex: Si est mundanis regibus maior, ubi satellites, ubi *σωμα πούλακός*, ubi fiscus, ubi ordines, ubi satrapæ, ubi exercitus eius? Ergo regnū tam magnum non est de hoc mundo. Nam si ex hoc mundo fuisset regnum eius, ministri illius, ut dixit, decertassent ut non traderetur Iudæis. Regnum ergo in animos felices & quos fecit liberos exercet. Nam alioqui regnum & paupertas, non possent conuenire in uno. Sed prodeat currus triumphalis. Sedens, inquit, uel equitās super asinum: nec asinum satis aptum labori, sed

adhuc pullum, dorso nondum onera accipientem. Hæc sunt Messiaæ ornamenta, hæc pōpæ. Tāta fuit Iesu Christi tenuitas, ut ne a sellum quidē ualidum possederit, cuius minimum miraculum compensare totius mundi aurum nō potuisset. Hoc exemplo magis quā arcta necessitate fecisse constat, ut superbiam, fastum, opes, gloriam, & opinionem quibus labefactatur mundus, calcareret, ut facta eius non secus quā uerba loquerentur. Crepat interim dum illa uidet synagoga satanae. Pueri & innocentes (patribus prohibere nō ualentibus) clamant io triumphe, hosanna baramoth, id est salua nos in excelsis. Ex ore infantium & lactentium laus à superbia mundi negata proficiscitur, frendente interim inuidia superciliosæ synagogæ magistratu. Ob id subiungit propheta, quid ob eam summam nequitiam sit futurum: Vt scilicet in decem tribubus Israel, quia erant copiosiores quadrigæ quibus abundabant, & in Hierusalem equi perirent. Futurum enim erat, ut qui sprete ueritate & neglecto Deo eiusq; præscriptis sperabant in multitudine & acervo diuitiarum suarum, funditus exciderentur ob neglectam salutem. Alij uero fideles, ut diximus, nil belli suscitarent, quod nil appeterēt præter necessaria, quæ facillime à natura suppeditari possunt. Loquetur pacem gentibus, qui erat estq; pax, princeps pacis, pacem suafit, fomenta bellorum sustulit, cupiditates omnes resecare uoluit suis sectatoribus. Nisi enim sublata omni dominandi & habendi cupiditatum libidine, esse felix & quieto animo nullus mortalium potest. & quamuis id sciant dicantq; multi, nullus tamen unquam præstitit, nisi quē Christus iuuit & instituit. Maximè uero patet eius potestas in eo quod dicit, dominaturum toto in orbe. Nam hoc solius, ut dixi, Dei est. Sed quomodo fiet illud imperium pauperis in toto orbe? Aperit propheta: Etiā in sanguine pacti tui emisi, ait Deus, uinctos tuos de lacu in quo non est aqua. In sanguine pacti eius paratur hoc imperium. Nec tātum ad futuros spectat, sed & eos qui erant uincti in lacu in quo non est aqua: id est in inferis & limbis iam ab Adamo retinebātur, iam ab Adamo redemit. Sanguis em Iesu Christi salutē toti orbi comparauit, & præteritis & futuris. Ergo Messias erat occidendus, & sanguis eius fundendus, in quo hoc Testamentū conderet. Id etiam notauit Daniel: Et occidetur, abscindeturq; Christus nec sibi, seu sui causa. nempe in eo non erat dolus: sed pro omnium salute, & inuidiæ ministerio. Subiungit pœnam: Occiso Christo, ciuitatem dissipabit populus ducis uerturi. Idem facit hoc in loco Zaccharias: Conuertimini, inquit (postquam occisus fuerit iustus) ad munitionem de uincti expectatione (alterius Messiaæ, supple) hodie quoque annucians duplicia reddam tibi. Quæ sint illa duplicia, iam duobus in locis exposui. Excidia duo, et præsens exilium. Idem repetit Iesaias. nā postquam 40. cap. id dixerat de Christo, idem repetit iterum cap. 61. de Christo etiam loquens, admixtis benedictionibus fidelium dicit de pœnis perfidorum: Pro confusione uestra duplicia recipietis, inquit, & pro ignominia laudabunt in agris suis, propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitiā sempiternam dedit eis. Prima pars sententiæ spectat ad perfidos, duplici pœna puniendos in corpore, & duplici in animo. Nam, ut dixi, pœnā ruinæ & captiuitatis in corpore sentiunt, & pœnam angoris & dubij in hac uita, & in futura damnationem æternam experientur in animis. Alij uero duplicia etiam, sed in animo recipient quietem & tranquillitatem in hac uita, æternum gaudium in futura. Hanc nephariæ gentis in suum seruatorem iniuriam, plurimis in locis

aperuerāt prophetæ ô Iudei, ne forsan putetis de alia Messia quàm de Iesu ista intelligi. Vos uidistis ad unguem, sine ulla detorsione, dici cõtextum scripturarũ de his quæ à Iesu & in Iesu gesta sunt: quod per omnia quadrare esset impossibile, nisi esset idem qui & Messias. Sed ne uos credulitate languida occupatos relinquã, addo quædã prophetarũ oracula ad confirmationem prædictorũ. Nunquam fore audituram de humili Christo synagogam prædixit Iesaias: Propter Zion, inquit, non tacebo, & propter Hierusalem non quiescã, donec egrediatur ut splendor iustitiæ eius, et salus eius ut lampas accendatur. Iubebat scelestissima synagoga tacere prophetas, quum palàm humilitatem Christi efferrent. De iustitiâ Messia intelligi, totum caput declarat. Vocabulo uero indicat Deum esse Messiam, quũ ecclesiã eius uocandã asserit: Voluntas mea in eis. & infra: Populus sanctus, redempti à Domino. & itẽ: Quæ sita ciuitas, et non derelicta. cap. 5; idem: Quis credidit auditui nostro, & brachiũ Domini cui reuelatum est; et ascendit sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, nõ est species ei, neq; decor, &c. Hæc de humilitate, mansuetudine & cæteris Messia uirtutibus dicuntur, ut patebit in passione. Et non pudet nefarios interpretes de perditissimo populo, qui ob scelera cœlo & terræ horrenda ductus est in captiuitatem, ista interpretari. Verum in eos suo loco agam. Sub ea aut̃ humilitate squalidus, pannosus, abiectus, ausus est facinus aggredi in signe, & plusquã regium: quoniã de gloria Dei agebatur, illic se uirum ostendit. Fecerat auara mystarum turba domũ Dei speluncã latronum, ne ulli offerendi deesset occasio. ne quis prætexeret se ideo nõ posse offerre, quod emenda uenalia nõ reperisset, aut permutatũ aurũ non haberet, in templum usq; forum traduxerant, inexplebilis auaritiæ qua laborabant argumentũ: flagello, quo egerat asellum, homines & animalia, sacri loci cõfinio abegit. mensas uero colymbistarũ sparsis euertit pecunijs, proferēs uerba Ieremiæ ante sacerdotes et pharisæos: Nũquid spelunca latronũ facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meũ? Ob illum uero neglectum & uitia sacerdotũ excidium minatur, et templi eersionẽ, ut cõtiguit in Silo ob uitia Ophni & Phinhas. Ut aut̃ primario uestrarum opum authori in aliqua re esset affinis Iesus, uestrorũ magistrorum iniquitas scelus in eum est auspicata à uẽditione. Quã uis genus ab Abrahamo ducitis, ô Hebræi, tamen & potentiam & opes beneficio Iosephi, qui à fratrib. fuerat uenditus, primũ collegistis. Nã ante eũ eratis 60 animæ tantum, & ex Aegypto exiistis ad 600 milia hominũ arma ferre ualentium: quib. singulis saltem duo accedebãt domestici, triploq; numerus maior fiebat. Cõuenit Christus cum Iosepho in uenditione à suis, in innocentia, in repensione boni loco malũ, in uirginitate & castitate. conueniunt à principio tantum, quia temporariã Iosephus, perpetuã Christus seruauit. à domestico hoste (qua peste nil capitalius) Iuda proditore, scribis & pharisæis conciliũ de eo capiẽdo sine tumultu populari agitantibus, est triginta argenteis uẽditus, cautione de homine noctu tradendo exhibita. Ea summa ad nostrã pecuniã estimata, fortassis faceret unã & 20 libras Turonenses. Nã argẽteus erat 14 solidis par. mancipiũ uilissimum & debile uenisset quadruplo. Sed ita statutũ erat à patre Deo. Mentionẽ facite eius uenditionis Zacharias cap. 11. ubi est locutus de portis templi, quæ se sponte aperiebãt. 40 annis ante ruinã uestrã, ut ante notauĩ, & nefaria sacerdotũ scelera attigit, & de reprobatiõẽ fœderis Moïsis, de plorationeq; infelicis gentis mystarum egit, inquit: Et dixi ad eos (Deus ad sacerdotes) si bonum est in oculis uestris, afferte mercedem meam. Sin au

tem, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad figulum decorum precium, quo appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci illos in domo Domini ad figulum. Hæc omnino habent contextum rei gestæ. Nam æterna deliberatione diuina prouidentia constituerat, filium suum unigenitum dare in redemptionem mundi, & quæcunque circa eum gesta sunt fieri: quoniam peruersitatem gentis nouerat. Ne autem ullus posset dicere, Deum cogere hunc aut alterum ad malum, dixit: Si ita uidetur. Sin autem, quiescite. nam nulla uis libero arbitrio infertur per prædestinationem. Dederunt sacerdotes triginta argenteos Iudæ, qui eum illis tradidit. Demum quum inauditis tormentis illum affici cerneret, sera ductus poenitentia, numinos Iudas retulit sacerdotibus, qui quum nollent eos recipere, sed dicerent illi, Tu uideris, proiecit eos ante ipsos, & abiens miser, laqueo sibi gulam fregit. Illi adhuc existentes in ipso templo, collegerunt eam pecuniam, dixeruntque, quia esset precium sanguinis, non debere cum sacris oblationibus, quæ Curban dicuntur, reponi, sed in usum peregrinorum conuertri. Itaque noua pietate impietatem diluere satagentes, agellum à figulo non longè ab urbe mercati sunt in sepulturam peregrinorum, uocaruntque Iacaldema, id est agrum sanguinis, qui in præsentem diem manet uestræ perfidiæ testis. Hæc est historia. Cæterum ne putetis tantum hoc uestræ ruinae & recedentis à uobis Dei argumentum in hoc capite haberi, est & aliud longè grauissimum, paulo antè: Et succidi tres pastores in uno mense. Paulo antè triplex pastor et potestas qua quauis reip. regi necesse est, sublata uobis ab Herode fuit. Nam paucis diebus, regiam, Leuiticam, & iudiciariam potestatem ad unum peremit, nouosque homines in templo, tribunali & regia constituit: & tamen, si Dijs placet, tunc sceptrum de Iuda non defecit. Usque adeo uestra uos capit & afficit infelicitas, ut illam ne agnoscere quidem uelitis. Quid dicam de templi ualuis? Demum quod est etiam per quadraginta annos probatum, sequitur uenditionem iusti. Nam sacerdotium est à potestate Romana institutum, & magis gratioso datum, aut ditiori uenditum: ad hæc annuum factum est, quo magistratu fungentes, quia suo anno quisque corradere omnia uolebant, non tantum tenues (ut ubiuis moris est) sed diuites etiam necabant expilationibus, quod magis regiae & nouæ potestati conuenit. Nam nil priuatæ facultatis tutum fuit à regno Herodis usque ad Titum. Sequens uero caput pergit infelicitatem uestram prosequi, & ex uobis quosdam respicientes dono spiritus sancti agnituros Christum à se confixum, & occisum dicit. 13. caput fontem gratiæ Dei per Iesum Christum datae aperit. Et ab eo tempore fuere omnes falsi prophetae uestri Rabini, qui uarijs temporum periodis aduentum Messiae augurantes, uos in perditionem totis 1500 annis retinuerunt. sequuta est demum uestra infelicitas, captiuitatibus cumulata, ut uideatur ad uerbum texere futuri historiam. Nolo esse longior in reliquis tradendis. uolo esse similis in scribendo Phariseis, in exequendo mortis Iesu Christi condemnationem. Quum in liberis ciuitatibus, ubi Iesus locum habet, etiam de capite serui & abiectionissimi hominis agitur, soleat causa inter bonos in multos dies ponderari: sex tantum lucis horas habuit Iesus Christus, à quo captus est, ad crucem. Videant uniuersi mortales quanta potuisset esse eius iudicij maturitas, etiam si de nephario homine agi debuisset. Ea ipsa die conuenerunt principes in unum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Nam Pilato nomine Romani senatus Iudææ præsidii, reconciliatus est Herodes rex alter eius nominis, quod

quod causæ Iesu cognitionem, quam inuidia Phariseorum & scribarum suscitaram sciebat, ei permisisset, conuenit contra innocentis caput tota sacerdotum Phariseorum & scribarum cohors, aduersus Dominum & aduersum Christum eius filium. At quia urget eos is psalmus, dicent refractarij, intelligi de Dauid. Sed audiant rogo, quomodo singula conuenire Dauidi possint. De quo cunque dicatur, habeat causam communem cum Deo necesse est. Nam disrumpamus uincula eorum, &c. ostendit legem & iugum commune hominibus imponendum. At hoc non habuit Dauid, nec enim author legis fuit. Atque alia uincula poterant omnes reges terræ retinere, quam lex aliqua: nulla. Lex Moysi unum tantum populum habere debuit. Lex Messiae ad omnes pertinet. Sequitur itaque, esse de eo & eius lege scriptum, Qui habitat in caelis: propter imperiolum reguli Dauidis non irrisisset omnes principes, quia ad eos ea lex sub qua erat, non pertinebat. Furore in eos moueri non debebat, qui non peccabant non recipiendo uincula Moysi. Erat Messias quem constituit regem suum Deus super montem Sion, ut narraret præceptum & legem nouam. Semel uerum fuit dicere de Dauid, hodie genui te. at semper de Christo & eius generatione uerum est. Quemadmodum enim ignis actio semper à potentia procedit, quoadiu est ignis: ita ab aeterno à potentia Dei proficiscitur eius sapientia. Adhuc si de Dauid dicitur, quando possedit terræ terminos: Dei solius est, regit eos arcibus animorum legibus, ferro & adamante durioribus, & confringit quum uult, est enim Deus, ab eius exemplo & lege pendere oportet reges mundi. Opus est omnes eum filium Dei osculari, ne quando irascatur Dominus, &c. ita quum nil plane aut parum conueniat Dauidi, sequitur ut de Messia filio dei intelligatur. Ita deprauant & inuertunt sensus omnes psalmorum, sed secundum istum inuertunt potissimum 109. quia uehementissime eo urgentur agnoscere Christi diuinitatem. Sed ad alia transeo. De Iesu Christi tormentis quanta sunt scripta, superfluum iudico scribere, quum solida capita de hac re in prophetis habeantur. Satis habebit impietatem refutare sceleratorum rabinorum, ubi deprauant suis somnijs cap. 53. Iesaiæ. Ita habet: Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Hæc non possunt intelligi de facinore corporali, aut uulgari ut bellum. Nam satis habere debebant persuasum quid in eo posset Deus, seu affligendo, seu seruando. Declarat ergo propheta quis sit iste auditus tam mirabilis, ut uix sit credibilis: Et ascendit sicut uirgultum coram eo, id est Deo patre. Diuites, magnates, mundanis rebus fulti, impijque exaltantur sicut cedrus Libani: at iste qui est brachium & potentia Dei, exoritur sicut uirgultum, ut nil sit humiliter & abiectius aut minus credibile, quam quod est summum, ut Deus, sit ita humile ut inferius infimis uideatur. Et sicut frutex ex arido solo: eò quo superius tendit. Nec enim unquam res populi Hebraici fuere tam accisæ, ut non aliquid splendoris seruauerint. Taceo quam impudenter ex uiro populum faciant. Non est ei species, neque decor, ait: & non erat forma, cuius causa desideraremus eum, spreus est, reiectamentum hominum, uir afflictissimus, & qui ostendit languorem, & ueluti qui auertat à se hominum aspectus, despectus, & quem non reputauimus. Si hoc dicitur de populo iudaico, quis hoc de eo dicit? Non hostes qui affligunt, non Deus qui punitionem immittit, ergo nemo. Nam de se in tertia persona nemo loquitur. Sunt ista omnia de afflictione Iesu Christi, & eius abiectio. Nam est usque ad eò sputis, luto, & proprio sanguine labefactatus, ut leproso abiectior uideretur, reuera eum non re-

putauit gens iniqua. Vere langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, et nos reputauimus eum lepra percussu a Deo et humiliatu. Ista satis se explicat, nec in ulla re conueniunt populo, nec hodierno, nec in captiuitate Babylonica. Quauis enim languent aliqui macie, tamen nil simile leprae. Et si esset simile, nullus populus potest dum punitur ferre dolores alterius. Ad haec quod tantum & tam inauditum miraculum esset, ut nemo esset crediturus, uidere (quod nunquam ferere non uides) homines bellis detritos et afflictos? Certum Christus pro nobis passus est, iustus pro iniustis. Nec enim potest ullus homo, ut homo, ferre langores & dolores alterius. Sequitur: Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, et correctio super eum, ut nos pacem haberemus, & liuore eius sanati sumus. Quid mirabilius istos ex unius innocentis, iusti, pauperis, abiecti, omnibus tormentis liuoribus et dolore sanari totum mundum? Deum unum & hominem haec infirmitatis signa gestare? Omnes nos quasi oues errauimus, & posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. Quid hoc ad populum? Si de populo dicitur, aut non fuit captiuitas Babylonica, aut haec praesens non est. At utraque quum fuerit, sequitur nulla expiatione pro uobis omnibus unquam esse factum. Desinite delirare impij homines, miserumque populum seducere. Omnes homines peccatores fuere praeter Christum & Mariam. Christus pro omnium peccatis mortuus est, qui solus ob diuinitatem, fructum suae mortis qua pro peccatis nostris persoluit, in omnes homines illi credentes transmittere uoluit, potuitque, nam homo purus id non posset. Liuor uero ostendit sanguinis effusionem, in quo pactum credentibus instituit. deinde: Dum opprimitur & affligitur non aperuit os suum. Sicut ouis ad occisionem ducitur, & quasi agnus coram tondente se obmutescit, & non aperit os suum. Quis ista credat? Innocentissimum ne uocem quidem emittere, ueluti agnum duci ad supplicium? O Iesu Christe quanta est tua bonitas. Perpendite ista blasphemij, uestri miserebitur, uos expectat ad misericordiam. De angustia & de iudicio sublatus est. At populus ille, si Dominus placet, non obiit, nec ad occisionem est ductus, sed ad seruitutem seruatus. Generationem eius quis enarrabit? Sequitur ex hoc loco, nil habere commune cum ceteris hominibus, quod ad natiuitatem attinet. Sed omnes sciunt unde & quomodo populus diaboli Iudaicus sit natus, et quomodo generatus. est generatio Christi aeterna, una: temporaria altera. et tamen abscisus est de terra uiuentium. Propter scelus populi mei percussus est. Hoc est quod scribit Daniel, Et occidetur Christus, non sibi: id est non sui, sed salutis omnium illi credentium causa. Cum malis hominibus facta est sepultura eius: id est mors. Diuites in morte eius fuere. Eo quod iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore eius. Et Dominus uoluit contere eum in infirmitate. Quum posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longaeuum. Videant hoc in loco Iudaei deliramenta sua. Si de homine aut hominibus agit propheta, quomodo potest uidere semen longaeuum quum mortuus sit? Non ne homo mortuus uidet longaeuum semen? nugae. Deus ecce Deus de Deo, filius a patre, aeternus ab aeterno. Voluntas Domini per manum eius dirigitur. Pro eo quod laborauit anima eius in morte, uidebit & saturabitur. In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus plurimos, et iniquitates eorum ipse portabit. Nemo praeter Deum iustificare potest. Ergo de Deo loquitur, & eundem seruum dicit, ergo etiam homo est, alioqui mori non potuisset. Messias ergo benedictus Deus passus est pro nobis, iustus pro iniustis, ut eius iustitia in gratiam rediremus cum Deo. Ideo magnam multitudinem dabo ei pro spolijs, et fortes erunt ei pro praeda. Omnia partim iam ei cesserunt, partim cedent hominum genera, quia tradidit in mortem animam, id est uitam suam: et cum sceleratis reputatus est, Inter duos latro-

latrones est crucifixus, ut quo probro ipse carebat, ex consortio accipere uideretur. Et ipse peccata multorum tulit, nō omnium, nisi in eū crediderint: & pro transgressoribus orauit. Quū esset in crucē actus, morti proximus, orauit pro impijs ludæis dicens: Pater parce illis, quia nesciūt quid faciunt. O clementiam diuinam. A gente tua flagellis es cæsus, sputis conspurcatus, uerberibus attritus, spinis coronatus: alijs crux ferebatur, tuam baiulasti, & dignaris pro ea gente quæ in te ista commisit, orare. Sequenti capite uocat eūdem Deū orbis terræ, Dominū exercituum, redemptorem Israel. Non sunt ista clarius in euāgelijis descripta, q̄ scripsit Iesaias. Qualitatē aut̄ mortis aperuit Zacharias 13. cap. postquā de falsis prophetis dixit, hoc de uero et Messia dicit: Et dicitur ei (Messie, de quo paulo antè dixerat) Quid sibi uolunt plagæ istæ in medio manū tuarū? Et dicit, His plagis cæsus sum in domo eorū qui diligebāt me, à iudicib. Hierusalem. ad quā saluandā uenerā, ita sum affectus. Quod de Messia dicatur, ostendit quū Deus dicit: Heus gladius insurge in pastorē meū: percu-te pastorē, & dispergent̄ oues. Et conuertā manū meā ad paruulos, & erūt in omni terra, dicit. Dominus partes duæ in ea succident̄ et deficiēt, et tertia pars relinquetur in ea. Et ducā tertiā partem per ignē, & cōflabo eos sicut cōflatur argentū, et probabo eos sicut probatur aurū. Ipse uocabit nomen meū, & ego exaudiam eū. Dicā populus meus es, et ipse dicit Dominus Deus meus. Quæ ab eo loco ad finem sunt, de Messia intelligēda sunt. Nullus enim mortalitū in supplicijs antè legit̄ effossis manib. à plagis obiisse. Qui eū diligere debebant, hoc ei fecerūt, quos nihilominus pro amicis semper habuit. Gladio suscitato super Christū, et ueniente persequutione, omnes discipuli eius præter paucos à lōgē sequentes sunt dispersi mortis timore. Nec enim fuerūt in eū firmi, quo ad spiritus sanctus in eos descēdit, & ad mortē animauit. Ceterū Dominus in terim quū affligereť Iesus, retinuit in amore eius discipulos, quoad resurgeret. Demū ex Iudæa duę partes sūt afflictę in occisionē & dispersionē, tertia aposto-lorū & Christianorū remāsit, sed excoquenda et purgāda igne. Populus uero ille martyrio & miraculis ad 300. annos & supra ubiuis gentiū clarus, populus Dei reuera dictus est. Perfossiōis manū meminit Dauid psal. 21. Foderūt ma-nus meas & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. aperit in cruce distē-tū fuisse, cuius ob pōdus corporis cōpages ossiū separabātur. Totus ille psal-mus de corporis Christi afflictionibus, & natura humana, qua quidē uehemē-ter torquebatur, est conscriptus: habetq̄ quomodo irriserint̄ eum transeūtes, quod multos saluos fecisset, se ipsum saluare nō posset, ut aiebāt. Mouebant itaq̄ caput sannæ, nasi, nebulonesq̄, ridendo afflictum. Paulo pōst meminit illorū qui uestes eius uolebāt diuidere, quas demū sorte sunt partiti. omnia fa-cto conueniunt. Nil turpius cruce à ludæis in Christū excogitari potuit. erat eius, ut quemadmodū omnia sūma in se habebat, etiā pro salute nostra sum-mā subire infamiā. Nā quia in morte eius erat totius orbis fructus, precii & redemptio. omni (quod ad impiorū opinionē attinet) infamiæ titulo cumula-tam mortē illū subire oportuit. Quām crudelis aut̄ fuerit, æstimandū relinquo uulgarī rerum estimationi. Quū nemo uel fortissimus possit abrepto in subli-me ab ambabus manibus clauo, uel ad paucos temporis articulos librare cor-pus: quid potuit tres totas horas uiuus in cruce appendens, nō arrepto clauo herens, sed trās fossis manib. et pedibus, pati Christus Deus noster, totāq̄ cor-poris molem à fixatione clauorū pendulū habens? O anima eius sanguine pur-gata. hæc prote passum cogita. Crucem uero etiam diuinā relatione (ut credo) Aegyptij multis antè passionem Iesu Christi annis in notis ἱερογλυφικῶν pro

symbolo uitæ æternæ seruabant. Sitiienti uero summo in humanitatis genere, non obtulere aut aquam, aut rem quæ posset bibi, sed uinum felle mixtum in spongia miscentes, obtulerunt ei de arundine. Quod etiam Dauid propheta prædixit psalmo 63. Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Fuit uero illud non minus admirandum quàm memorabile, quàm diu in angustijs mortis fuit à sexta seu meridiana hora usque in nonā, id est tertiam pomeridianam, tenebræ factæ sunt, sole deliquium patiente in toto orbe, quod annalibus ethnicorum est notarum. Sponte patuit templum Iudaicum, mortui multi uisi sunt surrexisse. Terræmotus uero tam magnus fuit, ut nullus unquam maior toto in orbe ulla literarum hominum ue memoria sit uisus. Eo duodecim urbes ea hora in Bithynia sunt dirutæ. Sed lauo laterem, qui uobis externa testimonia probatum iri sperem, quū uestris non credatis. Eam eclipsim ad uerbum Amos propheta 8. cap. prædixit: Eterit in die illa (patiente Christo scilicet) occidet sol in meridie, & obtenebrabo terram in die luminis. Dies enim luminis mundi fuit dies mortis Christi: quoniam ad eam diem etiam sanctissimi patres fuerant in lacu sine aqua, unde illos extraxit. Eo die defecit sol, quo tempore est affixus Christus cruci, quum tamen decima quarta luna esset, qua impossibile est pati deliquium naturale solem ipsum. Hoc habet commune cum ultimo aduentu primus, quod sol lumine debeat destitui. Verū ultimo fiet ad immutationē. nam & luna et stelle sunt tūc defuturæ cū sole. Resurrexit tertio die à mortuis, quod notauit Dauid dicendo: Ego dormini et soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me. Et item: Quoniam nō derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Ascendens uero in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, id est patres & patriarchas ueteris testamenti redemptos à lymbis duxit secum in cœlum: & dedit dona hominibus, data sua gratia & remissione peccatorum, ac demum misso spiritu sancto in fideles 10 ab ascensione die. Missionis spiritus sancti meminerunt in multis locis prophetae, quare ea adducere supersedeo. Nam satis aperuere gratiam Iesu Christi eius apostoli, qui præter quod acceperant forma uisibili linguarum ignearum, impositione manuum omnibus credentibus dabant, ita ut nullus non loqueretur uarijs linguis, quas non didicissent, & scripturarum sacrarum insigni cognitione. De secundo Christi aduentu sunt plurima in prophetis, quæ ad omnes ex æquo spectant. Vos perpendite. Habetis Iudæi euangelij contextum ex prophetis, & libris uobis approbatis tractum, quo quæcunq; dici de Messia possent, uobis satis aperta sunt de Iesu dici. Quare unus & idem sit Messias seu Christus, in lege & prophetis uobis promissus, & Iesus pro Christo à nobis receptus oportet: ad quem si redire uolueritis, Deus est pius & misericors. Nunc obiectionibus contra eius aduentum fieri à uobis solitis, satisfaciam, ne qua in re uobis defuisse uidear.

DE IUDAEORVM OBIECTIONIBUS,
& solutione.

SEquar hoc in loco Petri Galatini maximi Franciscanorum ornamentum ordinem. Nemo enim doctius unquam, quod legisse contigerit, aut Thalmudicas excussit uanitates, aut ex illis quæ ad perfidiam Iudæorū reuincendam faciunt collegit: in quo si quantum autoritatibus, tantum rationibus ualuisset, aut egisset, erat omnis posteritatis labor futurus superfluus. Verum quia

quia ratione ubi possum ago, & opus ut in linguam Hebraicam uertatur scribo, paucis breuibuscq; capitibus colligo, quæ cæteri magnis authoritatum cumulis scripsere: quibus si mea industria aliquid lucis accesserit, id uerò posteritati æstimandum relinquo. Duodecim potissimū argumentis nituntur probare Iudæi nondū uenisse Messiam, & ideo Iesum Messiam nō esse. Primo, quòd in fine dierum uenturus erat. Sed quum nondum sit finis, nondum etiam uenit. Hanc ineptiam potius quàm rationem exhibilauit in superioribus, quum excuterem secundum caput Iesaiæ, hac ratione. Nullus non concedit, esse perfectionem imperfectione meliorem. Non negant Iudæi Messiam debere esse omnium hominū præstantissimū: similiter eius legem tam perfectā esse debere, ut nulla maior aut sanctior dari possit. Quod quū ita sit, et diuina prouidentia res meliori modo quo esse possunt faciat, lex uero omnis ad retinendos in officio homines ponatur, iam pridē uenisse Messiam oportuit. Nā alioqui Deus more stulti fecisset, quod deterius est magis durabile bono. Traditione enim Eliæ, & numero sex alephin in principio Geneseos & ordine rerum naturalium recipiendū est, sex M. annorum duraturū mundū, quod ipsi habent persuasissimū. Fuit bis mille annis lex naturæ & thohu, ad Abramū usq; debebat tam diu durare saltē lex Mosis, & tādū lex Messia. Atqui si Messias nondū uenit, tria milia quingētosq; annos durauit Mosis lex, penè duplo quàm par sit. Fac cum neotericis Iudæis annos 260 ab annalib. perijsse, nā totidem detrahūt, ut liberius spē precio suis cōtribulib. uendant, & Christo contradicāt. Tamē ea ratione 700 annis (liceat eorū traditionem sequi, de periodis enim temporis nō est seridō diuinandum) abesse semus à fine mundi. Quū itaq; Deus mundum hunc legibus (ut earū sunt capaces homines) præstantissimis regat, & regere debeat, aut imperitiæ aut inuidiæ arguat necesse est, qui quod est ad moderandos homines summum non offerat, & interim deterioribus nos pasci permittat, ut maxime siliqua & furfuribus saturis, præstantissimas epulas pro bellarijs statim euanidas apponat. Id de Deo cogitare impiū est. Itaq; secundum Eliæ traditionem, ueritatem Hebraicam sequendo, bis mille anni sunt ab Adamo ad Abramum, ab eo ad Christum totidem, paucis anticipatis, & iam ab eo sunt 1542 anni: quæ & rerum ueritati, quæ sex diuersis naturis constant, & sacris eloquijs, quæ quietem in septimo ponunt, & traditioni Eliæ, & Cabalistarū sententijs respondent. Quare sequitur, esse in errore & reprobo sensu Iudæos, iam à mille & quingentis annis. Si enim esset uerū quod asserunt, quare innumeris falsis rabinorum periodis essent ad hanc diem delusi, quum nondum uenerit finis mundi? Docui supra, quomodo intelligantur in plerisque locis prophetarum, nouissimi dies. Nam quum de primo aduentu dicuntur, intelliguntur nouissimi dies legis Mosaicæ, cuius cultus erat sub Messia emendandus. Quum de secundo, intelliguntur reuera de fine mundi. Verum tunc non ueniet daturus legem, sed æterna de neglectoribus legis sumpturus supplicia, Iesus Christus, quem Iudæi eò usque obstinati, iudicem & irudicem, non mediatorem sentient. Paucis ante secundum aduentum annis ludentur ab Antichristo, perditionis filio, qui laxis in omnia genera uoluptatum habentis, præstigijsque & bello clarus, pronus ruet cum suis, adueniente Christo, in exitium. Erit enim illis desideratus, qui omnia uoluptatum genera religioni iungere sataget. Quod uel facile probes, eo quod nunquam ulli uiro sancto humili & pio subseripserint: multos uero nefarios, & ultimo Antichristo similes probauerint:

Bar-

Barchozibas duos, Symonem Samaritanum, Aegyptium quendam (cuius meminit Iosephus, ut & multorum aliorum) Iulianū apostatam, falsum Mo- sem, qui innumeros aquis in Creta lusit & merisit. demū morib. Antichristo proximū Muhamedem. Si enim sceleribus & crudelitati iunxisset prestigias, ipsissimus ultimusq; fuisset. Occidit uero præterquam sub Iuliano innumera multitudo Iudæorum, opera eorum Messiarum.

Alteri etiam ibidem obiecto satisfeci, in quo aiunt montem Zion fore ab aduentu Messia celsiorem cæteris mōtibus mūdi. Superposito enim illi mōte Sinai & monte Carmelo, futurum ut habeat tres leucas seu miliaria altitudi- nis, ad cuius uerticem ascendit uolando ut nubes, ut dixit Iesaias. quæ quàm sint ridicula, & dici cogitariq; indigna, non dico. Seipsa produnt. explodūtur ista cōmenta ab alijs. sed quia qui auctoritate sine ratione utuntur, cuius ut sunt affecti subscribūt: ideo obinissis altercationib. ad rationes uenio. Si mōs ille terrestris est ita sublimis futurus, ut nullo sit inferior, magnæ cuiusdā & in audita utilitatis & uoluptatis gratia id fit, aut accessus ad cœlum, aut ad ærem meliorem, aut ad maiorem prospectum, & elegantiore. Si pro accessu pro- piori ad cœlum, quid sunt 3. miliaria ad 255. quo spacio lunæ cœlum à terra di- stare autumat cum Possidonio Plinius? Cœlum uero lunæ quantum à sum- mo cœlo distat? Frustra uero hoc fieret hac causa. Causa acris purioris fieri nō potest. ad 24 enim stadia quicquid est fecis nubibus colligitur. est enim mediæ regionis principiū. Quum itaq; nō utilitas, sed dispendium habeatur ex ea re, male fieret. Prospectus causa non fit. nam quo es sublimior, quamuis longius pateat prospectus, tamen eo minus distinguis, quod uisus officium est ut certas noiones repræsentet. Facetiam undiq; patere campū, et latissima soli æquo- ra circumcirca adesse, ultra centum milia passuum acies humana communiter non penetrat. Do etiam ut sit sole sublimior, ut uester Messias uno obtutu ui- dere mundum possit: tātum uidebit dimidium globi terreni & aquei. Omni- bus ergo modis uanus esset ille attollendi mōtis labor, est ergo (ut in sacris fre- quenter) ob proprietates rebus affines Christus mons uocatus, ecclesia etiā & eius membra sancti, & pleraq; alia, distingant docti theologi quæ quibus in locis & rationibus.

Eo quod omnes gentes ad Iesum non confluerint, arguantur nō esse Ie- sum Messia. Superius satis docui, nullū hominem, imò ne Deū quidem posse (nisi in articulo temporis tantū) libero arbitrio in homine materiæ corruptibi- li obnoxio durante, toti orbi imperitare. cuius rei fidem ipsi faciūt, qui nec fer- re ualuerunt Deum ob terrorem, nec ei obedire ob potentiam. At præstan- tissimus iniquorum imperio retinendorum modus, est terror. Messias igitur qui debet esse homo, nunquam poterit toti orbi secundum corpora impe- rare. Imperabit tamen, ergo secundum animos. Omnes etiam gentes cōgrega- bit suo imperio, omnes illi credentes ex quacuncq; gente. Nam si nō essent fu- turi mali sub eo etiā ex ijs qui legē eius receperint, frustra daret legem. Nec em̄ scruiūt, si non peccatur. Vim arbitrio non facit Deus, multo minus Christus. At si Deus nunquam potuit liberē uni genti imperare, quin semper in ea fue- rint plures mali quàm boni, non ne in toto orbe erit Messias maior Deo? Nil adfert istud contra Christum. Ex toto orbe terrarum habuit, habet- que sectatores Iesus Christus. Moses unam gentem à Deo delectam habuit, eamq; peruicacissimam: Christus sine delectu omnes uocat ad salutem, in o- mnibus est positum ut sequantur, Si nolint, uitium ob id in lege, aut legisla- tore

tore non est. Pauci admodum quæ bona sunt sequantur, multi quæ uana & inutilia. Totus orbis cogetur uelit nolit sub imperio Christi in secundo eius terribili aduentu coire, & flecti ad iudicium, materia quæ per uicacia tunc non nocet beatis, uiuentibus liberrimi, nec tamen peccare poterunt. Impij uero nocentes & inhumani æternas dabunt pœnas resipiscencia priuati. A primo itaque aduentu Christi omnes gentes, id est qui ex omnibus gentibus uolent in eum credere, accedent: ad resurrectionem uero & iudicium, etiam repugnantes illi parebunt.

Dicunt postea: Gentes nondum hoc dicunt. Venite, ascendamus ad mortem Domini, &c. Ergo nondum uenit Christus. Falsissimum est. Nam in toto orbe sunt & fuere à Christo nato quidam, sed pauci admodum, Christiani ueri, qui nunquam aliud in ore habent, quam sacri montis (quem etiam supra exposui) laudes, & prædicationes eius, ut ad eum inuident omnes gentes. Nam supra uisum est, omnes gentes, pro omnium gentium electis, in primo aduentu capi. Omnes autem pro uniuersis, in secundo. Satis uero aperit propheta, de quo morte debeat intelligi, dum ista dicit. Nam si de monte quodam locali et terreno intelligitur, centies miliesimam partem hominum in toto orbe natorum non capiet, etiam si terræ hemispherium excedat. Itaque de Christo & eius ecclesia intelligatur oportet, quoniam summus est mortuum, quocumque nil maius orbis totus habet. ut etiam nil maius futurum Messia sperant. Itaque quum omnia Iesu filio Dei & Mariæ uirginis cõueniant, quæ Messia adscribuntur, necessario uti Messias à Iudæis agnoscendus est.

Obijciunt quinto, nondum uenisse Messiam, quia instrumenta bellica non sunt conuersa in agricultoria, quod ab aduentu eius contingere debet. Huic etiam argumento iam respondi. Quia homines poterunt peccare, quorum ad diem usque iudicij cor erit pronum ad malum ab adolescencia: ideo rex Messias dabit præstantissimam legem. Nam si non peccaretur, lege tam sancta non esset opus, imò nulla ualeret. Frustra enim res sunt, quarum nullus finis et usus est. Quis sit futura lex, erit et peccatum, uirtusque et uitium. Ergo erunt etiam puniendi mali homines, & ceteris iniurij, erunt & urbes seditiosæ, erunt et prouinciæ & regna iniqua mortalibus subigenda. Ergo falsum dixit propheta: Minime uero. Omnes igitur quotquot Christum ex animo profitentur, potius extrema patientur, quam ut uel digito proximum hominem alterum (nisi causa iniuriæ Dei, aut fratris in nefarios insurgant) lædere uelint, spolientur, ledantur, contemnatur: summas iniurias in bonis ponunt, ut Christo quandoque frui liceat, facie ad faciem. Huius uitæ documenta innumera uisa sunt in primæ uæ Ecclesiæ temporibus. Hac patientia contra totius orbis consensum auspiciū fecit Ecclesia Christi. Illi ergo mutant reuera enses & lanceas in falces & ligones, qui ne pugnis quidem aut uerbis ulciscuntur. Sunt fuereque & erunt tales ex omnibus gentibus usque ad secundum aduentum, in quo non erit lex: quoniam peccatum non commitetur amplius. Eadem solutio est de pace æterna. Nam ex animo Christianus æternam pacem circumfert, ut iam dixi, nec ab ulla re externa pender. Deus illi omnium loco est. Nec unquam fieri potest, ut qui cupiditates omnes (nisi necessitati iunctas) aboleuerit. in pace degat. Sub lege Messia erunt mali, alioqui illa non feruaret. Sed propheta scripsit, Non est pax impijs, dicit Dominus. Ergo pax est sine fine electis à Christo omnibus, sed non impijs. Et post secundum aduentum toti orbi erit, exulante peccato. De habitatione ferarum sine mutua læsione, idem iuris atque supra dixi, est. Erunt enim feræ in-

ter homines, tyranni, prædones, scelesti, & quibusuis sceleribus efferati, atq; ueluti in belluas cōuersi, cum pijs & bōnis uiris socij, fratres, amici, socij, postquam colla iugo Christi leuissimo submiserint. Erunt munerum & officiorū differentia, personæ se pares agnoscent, & quibus olim nocumento esse solebant, eos in fratrum loco deposita persona ponent. Alioqui tam sancta lex quare ligabit animantia ratione omnino destituta, quæ peccare non possunt, quare delinunt id facere feræ quod ductu naturæ, non lædendī animo faciūt & in quo non peccant. Videte gens cæca quò recidistis, bruta hominibus paria facitis; ut uestra somnia fecerimini. Nam si poterunt peccare, rationem habituræ sunt. Quare ergo, dicit recutitus, propheta ita uocauit, dum aliud intelligeret. Dicam. In causa erat superbus magistratus, & gloriæ inhians, apud quem si palam dixisset propheta, nobilem & ignobilem pares futuros, regem & subditos, sacerdotem & populum, è medio sustulissent ueluti ordinum publicorum euerforem. Quamuis enim palam id non dixerit, dedit tamen nefario principi affirmatæ liberius ueritatis pœnas. Dum enim miraculosæ se eximit Iesaias (apud quem ista sunt scripta) à conspectu Iehu, & nil in locis uicinis esset ubi posset delitescere (euauerat enim, ut tradit, atq; erat ingressus cedri truncum corpore diuinitus sancto cedente homini) ferra truncum iubet diuidi. atq; ita sectus est propheta medio capite. Ita de eo legitur in historijs Hebræorum. Multa miracula & res clarissimas texere de industria prophetæ ante auditores peruicacissimos, ut darent diuinis reuelationibus locum. Ideo hic mutauit nomina Iesaias. Efferati homines à primo aduētū, si ex animo suscipiant ueritatem, mansuetissimi & omnib. partibus absolutissimi, infimisque pares fient. A secundo uero nullis amplius legibus aut ordinibus erit locus. Inibit cum omnibus antea cæta uitæ rationem Christus.

Quid de infelici Israelitarum adulterinorum spe dicam? Nondum uenit Messias, quia nondum terram sanctam sumus ingressi. Nos enim rediisset, si uenisset. ut omnia hæc gens talpa cæcutientior, ad uoluptates corporis & ad terrenas delicias refert. Dicas mihi Hebræe, non ne quadraginta saltem locis prophetarum, tibi innotuit reprobandum Israelcem esse? Si diffiteris, relege quæ de reprobatione uestri generis collegi superius. Credes uelis nolis. si fateris, ergo à lege utraq; eratis futuri alieni. Alioqui adhuc sub lege Mosis estis. Sumus, inquires. Credis esse Deum? Credo. Misericordem, piū, iustum, sanctum, optimum fateri etiam uis, ut opinor. Volo. Si talis est qui mille quinti gentis annis populum sub sua lege agentem, preces ex animo illi singulis ferè momentis fundentem, ieiunijs se macerantem, elemosynis fratres fouentem, ut nullus sit egens inter Iudæos: opus est factum esse quendam nefarium & impiū Deum, qui hæc non aspiciat tam diu, quā quo tempore erat uobis propicius, fere ad nutum uobis esset paratus: aut, quod uerissimum est, uos à lege illius, à quo uos non audit, excidisse. Nam si in uobis probaret suam legem, uos saltem post aliquot hominum ætates audiuisset. Verum supra ostendi, quod nam esset peccatum uestrum quo in æternam Dei indignationem incidistis. Opòrte ergo uos non esse amplius populum Dei. Non igitur estis congregandi amplius, nisi qui ad Christum conuertentur, aut qui Antichristum sequentur. Nam oportet aut nullum uobis esse Deū, qui sit iniquus, & suos nō audiens: aut Iudæos non esse populum eius, quē tam diu repulit. Sed agite uideamus uestre terræ conditionem. Iam confessi estis, futurum esse sub Messia, ut omnes gentes ad montem Dei conueniant. Terram autem uestram uocatis

uocatis Syriam, quàm maiores uestri coluere: in cuius medio fermè est Hierosolyma. Qui fieri poterit ut Messias ille, omnium hominum corpora toto in orbe dispersa cogat, ad sacra suscipienda in paruulo quodã loco, qui uix quadringentelimum totius globi partem capiat: impossibile sanè est. Attamen conuenient, ut scriptum est, Non loco ergo, sed animorum & mutuae beneuolentiæ concordia. Frustra igitur expectatis, quod nunquam uobis continget. Iam à 1542. annis terra uestra possidetur à gentibus, fides enim ea est in uerum Messiam, cuius occisi à patribus uestris, petit à uobis pœnas Deus. Nam dum in crucem nollet Pilatus agere, quòd innocens esset (tanta erat maior æquitas in ethnicis, quàm in uobis) dixere, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Scelera ab illis commissa luitis, hoc uos à Deo separauit. Ne speretis igitur terram istam generationi & corruptioni obnoxiam uobis esse promissam, cuius munere foelicissimus infœlix est, dignū esse uirtutis summæ præmium. Vt nil maius in operibus hominis est quàm uirtus: ita pro præmio nil aliud habere potest, quàm Deū, ubiuis ille est, ubiuis est terra sancta, ubi fides in Iesum Christū est. Quid ad uestras ineptias dicam? quū cogimini, dicitis natū quidem esse Messiam: nam exciso templo natus est, ut ex ultimo cap. Isaïæ patet: Antequā parturiret, &c. sed nondum uenisse. Perpendite ut uos retinet Iuditq; Satanas, & instrumento Rabinorum à uero auertit. Necessarius erat aduētus Messiae, an non? necessarium meo iudicio dicitis: quoniam Deus & natura, nil faciunt frustra. Si autem nil sit frustra, ubi tandiu delitescit Messias ille, afflictis & ubiuis gentium enecatis eius populis? Quis unquam natus uitam 1500. annis inutilem egit, quum præcipue tam necessaria sit eius opera? mitto spacium uitæ inauditum, & ferè Adami uitæ duplum. Vbi gentium ita in desertis natus est, quin saltem pater & mater eius de eo rescuerint? & si non dixerunt, quis scit esse natum? Sunt somnia & deliramēta, ludificationesq; impostorum, cachinnis digniores quàm responsione. Sequens argumentum est, de tertio quodã templo à neotericis Rabinis excogitato. Nam quia de gloria ecclesiæ, & concordia animorum loquitur Zacharias, sexto capite, ubi ait, Et ædificabit templū Dei: illi Messiam putāt quoddam templum ex materia facturum, & reædificaturum Ierusalem. at nondum hoc factum est. ergo Messias nondum uenit. Messias à uobis expectatur, perfectior & maior cæteris mortalibus. Ergo faciet Deo templum, ex materia totius mundi nobilissima. At in tota natura nil est animo hominis & angelica natura secundum Deum nobilius. sumet ergo animorum materiam, ad eius fabricam, & ex illis faciet sibi templum ipso mundo corruptibili maius. animos enim poscit, ut illi corpora impellant in opus Dei. Constructa erit illa domus tertia ex uiuis lapidibus, qualis iam est à morte Iesu Christi. dignitatem lapidum uobis aperirem, id est miracula apostolorum & martyrum, quibus tota mundi charta oppleri posset, cuius gustum in huius libri principio tradidi: sed perinde ut Christi, rideretis. Quod attinet ad obiectum, de salute Israëli, quòd non sint adhuc saluati Iudæi, & ideo non uenerit Messias, iam illi in superioribus satisfacere. Nam quum Messias missus esset, non minus in salutem gentium uenit quàm Iudæorum, & ab eo tempore nulla fuit saluandi, siue Iudæi, siue ethnici differentia. Nam quicumque accedit ad baptismum, cōsequitur salutem, non suis meritis, sed mera Iesu Christi gratia. nisi enim ab eius beneficio penderet nostra salus, frustra uenisset. Operè aut leges præcedentes nil faciunt (fortassis aliquid ad dispositionem) fide in eum & eius passionis meritum est opus,

demum operibus fidem confirmantibus, & cæteris hominibus ostendentibus, quod & nos sumus filij Dei, ut ea ratione nos patri probemus, qui reddet unicuique secundum opera sua. Putatis ô Iudæi uos esse, quod auditis confitentes & laudantes Deum, excidistis à gratia Dei, à quo uos nō exaudit Deus, nec ullam maiorem nunc accessionem habetis ad Deū, quàm qui uis ethnicus. Vos tamen etiā cum cæteris, ad pœnitentiam expectat Iesus, quāuis à uestris Rabinis, ut à maioribus semel, crucifigitur indies, Pro prosequutoribus orauit. uobis hoc est profuturū nō secus atq; gentibus. Miror uero quomodo uobis ita reductionē, templum, et assertionem in terrā sanctam polliceri audetis, quū in lib. Sandrin, cap. Helec sit scriptum io. tribus nunq̄ esse intraturas terram sanctam, & nō habere partē in sæculo futuro. Nemo uero uestrūm posset dicere, ex qua tribu sit, nisi per opinionem. Pertinet ad aduentum futurum tantū Gog & Magog & eius occisio, eritq; uester messias ô Iudæi, quū residui ex uobis se illi coniungent aduersus Christianos & populum Dei. Quāuis enim omnes pestes contra euangelium insurgentes, & uim multitudine inferentes dicantur Gog & Magog, tamen unus erit homo & filius perditionis, rex impudēs facie, qui luxu & prodigijs atteret orbē, supplicijs inauditis bonos absumet, quē adueniens Iesus Christus spiritu oris sui conficiet, atq; pœnis destinabit æternis, statimq; finem mundo imponet. Quod uero non sit proprium nomen, sed allegoria, patet quod in cap. Helec in libro Sandrin dicit Sennacherib, Gog & Magog, eo quod cōtra populum Dei surrexerat sub Ezechia. Intelligi uero de die iudicij, arguit locus paulo ante finem capituli: Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israël, ait Dominus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo. Et in zelo meo, in igne iræ meæ locutus sum: quia in die illa erit commotio magna super terram Israël, & commouebuntur à facie mea pisces maris, & uolucres cœli, & bestia agrī, & omne reptile quod mouetur super humum, cunctiq; homines, qui sunt super faciem terræ, & subuertentur montes, & cadent aedificia, & omnis murus corruet in terram, &c. His clarissime liquet de iudicio extremo intelligi: adhæc terram Israël totum orbem significare, in quo conculcabitur ab impietate pietas, donec adueniat Dominus: terribilis omnibus impijs, impositurus mortalis uitæ miserijs finem.

Superest unicum argumentum, quod nō reliquerit Iesus semen post se, ideo non fuit Messias. Nam Iesaiæ 53. de Messia ita dicitur: Videbit semen longeuū, Messias supple: & uoluntas Dei in manu eius prosperabitur. Iam huic satisfecimus dum illud caput exponerem, omnia sunt connectenda. Et Dominus uoluit cōterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum, &c. Videte nefariorū hominum, & mente corruptorū impietatem, quum totum caput refertur ad Christū, cui ueluti facti historia cōuenit, tunc de populi afflictione dicunt esse scriptum. Nunc ubi se unum uocabulum contorque in eum putant, illi adscribunt, illiq; attribuūt semen. Messias occiditur ut uideat semen longæuum. at postquam est mortuus, generare non potest, aut in terris inter suos agere. ergo de semine spiritali ista debent intelligi. Nam repugnat, percutiā Deo, ponere animam suam propter scelus populi, & superstitem, agere inter homines. diuturna enim uita sint oportet, qui uidēt longæuū semen corporeum. at ita scriptum est. scriptum est etiam numerorum 3. Hæ sunt generationes Moysi & Aron, quum tamen de filijs Aron tantum loquatur litera. & Rabi Atziba exponit hūc Ecclesiasticus locum, Mane semina semen tuum, & ad uespe-

uesperum non cesset manus tua: de doctrina & eruditione, à præceptore in discipulum transfusa, à qua non est desistendum. unde semen de doctrina duobus locis dici patet. Sed malo agere ratione, Rex Messias debebat esse ab omni parte beatus, Deoq; similis, ut creditis. at nulla maior in homine similitudo cum Deo esse potest, quàm quum peccato caret. Si Messias erat prolem habiturus, erat etiam habiturus peccatum, nam nemo sine peccato, quamuis non magno, generare potest: quum Dauid dicat, & in peccatis concaluit de me in conceptione mater mea. At est impium Messie ascribere generationis operationem, quum eius generatio sit spiritualis, ut iam docuimus. Peccatum enim non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus. Præterea qui est iustitia, & salus & liberatio, Deus sit necesse est, at talis fuit Iesus, qualis descriptus est Messias, ergo Deus & iustitia nostra, in quam peccati suspicio cadere non potest.

EPILOGVS INSTANTIAE IVDÆICAE.

Quum multa uariaq; tam presse, ut paucioribus nō possint tradi, antè scripserimus, ægrèq; in Epilogum duci possint, quū sint ueluti peroratio, & compendium, tamen quo facilius possint à uobis in memoria haberi seruariq;, rerum capita perstringam. Captiuitate mille quingentorum annorum iam uos esse reprobos, si scripturis innumeris fidem nō habetis, sensu ipso edocti fateri cogemini, uos uero esse extra legem Dei, & gratiam eius, patet, quod Deum iustum, bonū, misericordem, et piū, tam diuturnis precibus & ieiunijs atq; cultibus flectere non potueritis: quū interim omnes periodi aduentus Messie, tam quæ à sacris certo prædictæ, quàm quæ ab impostoribus Rabinis somniatæ falso sunt, iam pridem transierint. Causam uero fuisse uestræ præsentis calamitatis, & reprobationis, occisionem Messie Iesu filij Dei & Mariæ, his argumentis patet, Reuelatione Eliæ, quater millesimo anno uenire debebat Christus: uenit, & occidistis. Sexcētesimo anno à Iesaiæ prophetia, ubi est secretum in Mem setuma: uenit, & occidistis. 490 circiter anno à constructione domus secundæ uenit, & est occisus, ut prædixerat Daniël, 50. ante anno ab Hillellis discipulis, qui se uisuros eum sperabant, dictus est propè futurus, ut in Talmud habetis: uenit eo tempore elapso, et est occisus. Venit, quo tempore dixit Aegyptius, natum esse Messiam in Bethlehem Iudæ. Erat uenturus quando deficeret sceptrū de Iuda, & legislatoris uestri: uenit temporibus Herodis, qui tres ordines Reip. sustulit, regiam potestatem, sacram, & iudiciariam conficiendo, & alios magistratus instituendo. Erat uenturus quādo deficeret prophetia, & miracula templi: uenit, & est cōplexus à Simone iusto, qui fuit uestrorū sanctorum ultimus, sub quo defijt flamma sacra in dextrū ferri. Miracula à templo defecere 40. annis ante templi euerisionem, est 40. antè annis à uobis crucifixus Iesus, 40. ante annis miracula 10. euauerūt, tunc occisus est à uobis Messias. 40. ante annis se sponte aperuit templum, quod in Christi morte sponte apertū est scisso eius uelo, erat uenturus Messias, anteq; nasceretur Titus: quadraginta ante eius aduentū occisus est in cruce Christus. Sicut quadraginta annis Moses expectauit, ut populi ceruicofus animus mitigaretur: totidē annis fuit uobis Deus propitius in deserto, expectās ad pœnitētiā, ut Niniuitis par numerus dierū in ieiunio fletu & planctu impensus placauit iram Dei, ut Moses quadraginta diebus ieiunando uobis ueniā implorauit: sic Deus occiso eius filio Iesu Christo, uobis quadraginta annos parcere uoluit, si fortè resipisceretis. Vendidistis iustū pro pecunia, & fuistis gentibus deteriores, qui illū iam in uicinis urbibus receperant. In summa, nullum sig-

nū futuri Messīæ, siue in tempore, siue in persona, siue in loco à Iesu abfuit. Ab eo tēpore exulatis, caretis propheta, caretis miraculis, caretis misericordia Dei. Omnibus gentibus, naturæ ductu, estis odiosiores cane, ut ipsi naturæ parenti insensī. Ante Iesum nullum pro Messīa recepistis, falsos plurimos ab eius morte ubiuis gentiū præter Barcozbas habuistis. fuit perfectissimus, et Deo similimus, ideo uobis fuit exosus. Non repeto euangeliū propheticū, in quo uerbū de uerbo prophetae cū euangelio conueniunt. Ierusalem Ierusalem conuertere ad Dominum Deum tuū, aspice in eum quem confixisti. dole super eum, ut in morte unigeniti. Si quædam in nostris traditionibus tibi displicent, non astringeris omnibus, Deum eundem colimus. Mosis libros præter præcepta ceremonialia, quæ erant abolenda, seruamus. Non traheris ad idololatriam, sacrosanctus tuus Messias se offert: qui reuera, si non esset tuus, & in lege promissus, tamen est omnibus hominibus superior, & Deo per omnia in humano corpore similis. Nā ut unde incēpit eō redeat oratio, inimicos perinde ut amicos habuit, homines per omnia iuuare sategit, nemini unquā nocuit, toti profuit prodestq; orbi: nil in summa illi, quod in Deo iudicare possis magnū, defuit, quare & homo & Deus est filius Dei, sapiētia patris, cū eo & spiritu scō uiuens in sæcula sæculorū: amē.

IVDAEORVM IN CHRISTVM ET EIVS EVANGELIUM
impia obiecta, & eorum dilutio.

Quoniam fugasse profligasseq; hostē, relictis illi quibus te solitus est impetere telis, nō est uictoriā de eo reportare, sed lacessere & irritare: ne impetrata unquā, quā diu spes ulla tergiuersandi erit, faciat: ideo ea etiam tela quibus nos adoriuntur Iudæi, euangeliumq; peruertere nitūtur, uolo ab eorū manibus excutere, absolutaq; tractatione, quæ ad eorū refutationem faciunt exequi: quoniam hoc operis nō ad ostentationem ingenij, aut gloriolæ cōsequendæ gratia suscepti, sed ut Hebraicæ quandoq; uersum, ad Iudæorū ubiuis habitantium primores perueniat. Hoc uero potissimū paratos nostros homines reddet, qui de repente quandoq; obiectionibus Iudæorū non possunt satisfacere. Itaq; si mihi post uersionē Arabicā primī, secundī, & principij huius, licebit etiā hunc transferre, serio congregiar. Quod si mors, aut quædam prohibuerit infelicitas hoc exequi, per sacrosanctū Iesu Christi nomē oro, & obtestor professores, linguæq; Hebraicæ peritos, ut si hoc operis probabunt, uertant in eam linguam, uel appposito, uel detractio meo nomine. Quū itaq; uirū facile principē in huius linguæ scientia, F. Vatablum, longe etiā præstātissimis Iudæorū superiorem (cui in eadem instituti sunt, singulari eruditione nepotes) Lutetia habeat, Paulū Canosam, Alanum Caliginū, plusquam pro ætate in ea ad familiare usq; colloquium excellentem, professores regio omnes: alios uero qui ab eorū scholis profecti sunt innumeros: in Germania uero sint quā plurimi, sed celeberrimi & facile primī, Vuidmestadius, Masius, Vuelteficius, Phagijs, eos omnes rogatos uelim, ut si dignū hoc sua uersione iudicabunt, ne Iudæis percuntibus operas denegent, à Christo laboris huius præmia ampla reportaturi. Quæ Iudæorum obiecta adnexuit Munsterus editioni euangelij Mathæi, uisum est per omnia sequi: quamuis illud exemplum euangelij non putem esse uetustū, ut quod uidi multis in locis Cōstantinopoli, & transcriptū attuli cum iisdē obiectionibus, Venetisq; reliqui in manibus charissimi amici, Marci Antonij Iustiniani uiri patritij, & doctrina & uirtute ornatiss, à quo quicquid ab amico in amicum conferripotest,

potest, dū una apud Turcas effemus recepti. Sed incipio ita omnia percurrere, ut secundum ea quæ iam scripsi agam. Nam ea attingam tantū, quæ non se ante obtulere obiter, cætera repetendo. Nolo quæ pro sua impietate, in Christū, Mariam, et Iosephum probra adferunt refutare, quū totus orbis contra ea reclamet: uituperari uero ab impijs, nō minus sit laudabile, quàm ab optimis laudari. Primo capite aiunt, frustra descriptā genealogiam Christi, per lineam Iosephi, quū ipse non sit pater Christi, sed ad Mariam debuisse deduci. Itaque non esse Christum filiū Dauidis, quoniam filius Iosephi non est. Duabus rationibus id factū est, ab euangelistis, primo per scripturæ usum, secundo propter legem Hebræis positā: de qua statim dicā, post excellentiam Messiaë repetitam. Qualem Messiam Iudæi etiā nū expectant, debere esse omnium hominū præstantissimū, & Deo quātum fieri potest similem, inter eos conuenit. Excellentius ergo cæteris hominibus, et quantū potest fieri differēdo debuit cōcipi, nasci, uiuere, regnare, & mori. Nā alioqui si cæteris hominibus erat per omnia similis, futuros multos suæ uirtutis & excellentiæ comites esset habiturus, unde quū uirtutis apex inter mortales haberi nō possit ei cui multi sunt pares, potest dari superior. Sit ergo talis, ut cui cōparatus Moses, eius lex & scelicitas nil in comparatione sit, dignissimus, scilicet qui promissus sit Abrahamo ut in perpetuū regnet, quē Iacob, Moses, Dauid, Iesaias, Ieremias, & ceteri prophete merito, ut quo nullū maiore uenturū in salutē omniū gentiū prædixerint. Debuīt ergo cōcipi & nasci more cæteris dissimili. Nō ergo de semine ceteris cōmuni, nec de muliere corrupta, igit diuina inspiratione seminari, & ex uirgine, quibus nil maius dari potest, nasci. Prædixere hoc prophete locis à me notatis. Dabit Deus signū quū scilicet uirgo cōcipiet, faciet Dominus nouū super terrā, scemina uirum circumdabit. Ad rem igitur, ex uirgine nasci debebat Messias, sed sceminarū genealogiæ texti in sacris non solent, nisi ad patrē usq;. Is est sacra scripturæ usus, ita se uoluit accommodare spiritus sanctus, per euangelistā usui scripturæ ueteris, ne texeret insolito more genealogiā. Ad hæc quū diuinitus inspiratæ literæ, nil superfluū habere debeāt, satis habuere mariti adferre genealogiā. Quæ clarior scemina quā Sara, ex qua genus ducitis: ne patris quidē eius nomen est proditū. Cuius erat Ruth, ex qua genus regiū: Olda, Debora, & innumeræ aliæ clarissimæ, nunq; sunt à genealogijs celebratæ. Fac fuisse quasdā pro insigni facinore. satis indicat scriptura tribū sceminae ex tribu mariti. Quod autē dicunt Iudæi nobis respondendo, quod nō fuerint sintue adstricti ut ducant ex suis tribubus uxores, si ut hodie quū à Deo recessere, nec amplius ex qua sint tribu per captiuitates & afflictiones ostendere possunt, id sanē facile concedā: negabo, si ut olim sub lege. Seruabant enim legem Dei, uel nō. Si non seruabant, nefarij: si seruabant, mentiuntur, quū dicunt se nō fuisse adstrictos. Scriptum est enim numerorū ultimo: Nubāt quibus uolunt, tantum ut suæ tribus hominibus, ne cōmiscetur possessio filiorū Israël, de tribu in tribum. Omnes enim uiri ducent uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ sceminae de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familijs. Hæc scripta sunt seruanda, uel nō? Quāuis nefarij interpretes peruerterint ista, principes & magnates contra fecerint, uestra nunc calamitas id nō probet, tamen lex diuina seruandaq; erat. Nam per inconueniens non debet lex aboleri. Itaq; quū essent iustissimi Maria, & Ioseph, uoluere etiam legi subscribe re, quāuis umbratile fuit matrimonium. Ne probro uirgini uerteretur cōceptio diuina, nupsit Maria uiro necessitatibus subuenturo. Quod eleuāt Adami deli-

Etum, extenuantq; hominū peccata, ut liceat copioſe in ſpem copioſe miſericōrdiæ Dei peccare, ut uideatur non fuiſſe opus mediatore: ad eluendam maculam in natura admiſſam, quā longe plures opinionis contrarię doctores habeant, id nolo niſi argumento naturali conuellere. Secum enim pugnat, & mutuò iugulant uarijs authoritabus. Quū omnia creauit Deus, ualde bona, & quibus perfectiora dari non poſſent, erant. Nam illud cum Moſe philoſophi affirmāt, Deus enim mali author non eſt. Ab Adamo uero nati ſunt omnes homines: ſi paruū fuit eius peccatum, ut dicit Nizahon, quū fieri poteſt ut cor hominis ex ſemine Adami procedentis, ſit ab adoleſcentia pronum ad malum: ſint omnes iuſtitiaē noſtræ ut pannus menſtruatae: nullum eſſe qui faciat bonum: nullum in cōſpectu Dei iuſtificari: cur pœnitet Deū feciſſe hominem? Omnes ſunt peccatores, in peccato omnes cōueniunt: ueluti cōmuni & omnibus innato à primo parente principio, quod nō tantum ſacris literis eſt traditum: ſed & authoribus humanitatis eſt probatum. Omnes enim ita ſunt affecti, ut nullus non ſuis delectetur miſerijs, appetunt omnes bonum, nō exequentur, fieri itaq; non poteſt, ut hoc cōueniat in omnibus niſi à prima ſcaturigine procedat. Nullus ab Adamo creatus eſt eo perfectior. eſt uero peccatum tanto grauius, quanto maior qui peccat habetur. Nullus itaq; eo unquam grauius peccauit, quoniā nullus nobilior fuit. Itaq; eius peccatum totam maſſam infecit. Nec poterat hoc in omnes homines transfuſum diſpendium ſarciri, niſi ab authore naturæ, qui eam maſſam in ſe receptam reformaret. Itaq; Ieſus Meſſias ſaluat populum ſuum, id eſt qui illi credere uult, à peccatis eorū. Alioqui ſi pro uno delicto uideretur iniquus Deus, qui in æternū ſeruiret pœnam inferendo, uideant quomodo uolunt eadem ratione diabolum, qui unum cogitationis reatum admiſit, à Deo ſaluari, & iniuſte puniri. Nam diabolos eſſe & malos ſpiritus perpetuis pœnis aſtrictos, ex ſcripturis conſtat. Merito ſanè Deus in æternum inſenſus eſt retræ illi naturæ, quia tanto grauius peccauit, quum eſſet homine longe præſtantior quanto maior: ideo facta eſt in inferiori mundo deturbata omnium peſtium nocentiſſima. Nullum hic non mouet lapidem, ne redeat ad primam ſœlicitatem homo. Ad obiectionem de uirgine & dictione מלך נולד nil aliud dico, niſi quod dixit ipſiſſimus propheta, eſſe ſignum & miraculum quod uirgo concipiet, nec eſſet miraculum, ſi eſſet uulgare. Præterea oportuit hominum ſummum, ut erat Deus & homo (nam alioqui eo maior eſſe poſſet) ita ex uirgine caſtitate cum angelis cōmuni naſci.

IN CAPVT SECVNDVM.

Quod de Bethlehemitico duce obijcitur, cum non eſſe Meſſiam, quod Iſraël tantum ſaluat, nil contra nos facit. Nam quotquot erant daturi nomina Chriſto ex quacunq; tribu, gente uel regione, erant futuri Iſraël, id eſt reuera in homine Deum, alioqui in eſſentia inuiſibilem, uiſuri. Nam Meſſias in æternum & in toto orbe, et ſuper Iſraël Dei regnare debebat. Hoc uero non poſt ab homine fieri, ſequi ut ab homine Deo. Obiectione illa, quod Deus in uirgine tredecim annorum fecerit miraculum, non eſſe ita magnum, ut ſi in trima aut quadrima oſtendiſſet ſuam potentiam: quid aliud quàm meram calumniandi mentem aperit? Poſſet facere quotidie ut formæ rerum mutarentur, Deus qui fecit ut ex nihilo eſſent: ergo facere debet, ut credant recutiſſi: Deus miracula facit, ſed non abſurda, poterat maiorem oſtendere diuinitatis uim Deus, ſiquum

quum concederet Heliseo, ut eius precibus suscitaretur infans, nō corpus quod obierat, sed quamuis aliam materiam cōpisset, utrunque Deo fuisset possibile: ergo debuit facere?

Magiam didicisse Christum in Aegypto, quum quatuor infantiae annos ibi egerit, quis credat? Quis est puer ea aetate, ullius disciplinae capax: ne dicam summae illius, & quae omnium scientiarum apicem & orbem in se continet? Nugae sunt. ad tricelimum usque aetatis annum Christus nil aliud quam fabrilem cum patre Iosepho arte exercuit, quod probro illi dabatur. Mirabantur enim omnes, dicentes: unde hic literas scit, quum non didicerit? &, nonne hic est faber filius fabri? &, unde huic sapientia & uirtutes? Debuit per omnia sibi similis esse Christus. In humilitate natus omnium erat Dominus, nullis disciplinis aut literis institutus, omnium erat gnarus. In humillima conditione agens ostendit, quum uisum est, quantus esset, cui mare, uenti, daemones, totaque natura parebat. Nil est autem praestantius aut rarius, quam quum quod abiectum, ignarum, humile putatur, praeter omnium expectationem apparet sublimem, sapientissimum, summum. Is est uita Christi tenor.

I N C A P V T I I I .

DE baptismo à Christo instituto, et paruulis etiam necessario intingendis, nō est quod quicquam horum improbare possint. Ut erat futurus excellentissimus mortalium Messias, & excellentia nulli communi, nō debuit suos sibi asciscere, & regere ullo modo caeteris hominibus, aut prophetis praecedentibus, communi. Itaque nec uano principum mundi strepitu, fastu, pompa, ruinis, caede uel nobilis esse debuit, sed exercere suum ius in nobilissimam hominum possessionem. At nulla animo maior, ergo in animos sua imperia debuit exercere. Quum uero esset futurus rex pacis, nō belli, & more caeterorum principum, nomina eorum qui in eius uerba essent iuraturi recipere, hoc facere etiam debebat signo & sacramento à caeteris dissimili. Nouam itaque legem & sacramenta etiam erat instituturus, non secundum eam legem quae data est in Aegypto, sed omnino nouam & diuersam, ea uero signa, quae pro fidei sacramento daturus erat Messias, erant futura effectibus similia. Quemadmodum ergo animos uel mortis & carnis assumptae erat abluturus, ita in proximum signum uoluit aqua corpora perfundi in nomine Dei patris, & filii, & spiritus sancti: qui ut ante uidimus, unus Deus est, cuius unam in se personam habiturus erat Messias. Nam nisi homo Deus esset, posset eo maior dari. Quum itaque etiam puelli sint statim à concepta anima, peccato Adami obnoxij, sunt etiam ablundi, ut per parentum fidem in uerba ducis iurent: non secus atque circumcisio data octauo die pueris, erat illis causa salutis. Quod uero sit circumcisus Christus, id nomine duplici factum est. ut legem probaret à Deo esse, fuisseque bonam: fieretque per omnia subditus ei legi, quam dederat potius corporibus quam animis: demum ut qui esset futurus homo Deus, etiam in uno homine utriusque legis sacramenta susciperet, quemadmodum legem suam omnino spirituales coniungebat corporales, nouumque Testamentum ueteri. Nolo hic adferre quomodo in baptismi rudimentis uoluit Deus Iudaeos agere, dum crebris ablutionibus lustrari labefactatos uoluit. Nullum est elementum purificationi aptius ipsa aqua, nec in quo plura miracula Deus ostenderit, & in rerum creatione ostendat: quod uidere primo libro licet. Itaque summum illud in ablundo instrumentum, uoluit summam animorum ablutionis esse signum Messias nouam legem daturus.

Quam uerè dictum est, homine imperito nil quicquam iniustius esse potest. Iudæi calumniandi libidine, eleuare fidem ieiunij Christi, quàm in Mose & Elia probant, non uerentur. Si ieiunauit quadraginta dies, quare postea esurijt: aiunt. Nō enim potuit tantū ieiunare ut homo: superest ergo, ut abstinerit quatenus Deus. ô capita cerebro uacua. fuit ergo Moses quadraginta octo diebus deus, fuit totidē Elias, fuit Daniel uno & uiginti diebus. uidere quò recidant. Esurire uoluit Christus, & quæcunq; sunt nostri corporis imperfectio nes, præter peccatum, in se experiri. Nō est de potentia uerbi Dei ambigendū. Poterat sanè Christus dæmoni ostendere diuinitatem (quod expiscabatur) uerum noluit. Nam quod Iudæi aiunt, sequenti obiectione dæmonem pollere intelligentia, & potuisse agnoscere Christum: id constanter negandum. Nam nulla est substantia separata, seu bona, seu mala, quæ cognoscere esse Dei, & comprehendere, sicuti est, possit. esset enim Deus finitus, si à finita potentia posset comprehendere. Itaq; dæmon non poterat nosse in Christo diuinitatem, nisi ipso permittente, noluit uero illi indicium ullum sui facere, nec ad miracula procedere, quum est locus ordini naturæ. Poterat aliunde haberi panis, quàm à miraculo: & materia in panem conuertenda, aliunde quàm à diabolo. Propterea uana est obiectionis. Quamuis autem doctè responderit Munsterus quæstioni, qua quærun Iudæi, cur Deus in lege non reuelauit filium suum, si filium habet: tamen eius responsioni est quicquam addendum. Ita respondet Munsterus. Ideo manifesto noluit Deus reuelare filijs Israël, quod essent procliuēs ad idololatriam, sibi esse filium. Nam idololatriæ dederunt exemplum in adorando uitulo, & postea Baal phehor. Itaque dixissent duo fuisse, essetq; principia, legemq; peruertissent, modo patri, modo filio adscribendo singula præcepta pro sua libidine. Verum non amplè ista satisfaciunt quæstioni, nec enim illis est fatendum in lege de filio Dei nil esse scriptum, quum in lege multis in locis Deus Deum alloquatur, fiat mentio de sapientia Dei, & possit parere qui facit, ut animalia omnia pariant. Verū in hoc nodus est, quare ita obscure & latenter scriptum est de eo, ut non manifestissimè exposita sit res, quæ ad omnes pertinebat. Quod est in homine præstantissimum, est usus animi, liberum scilicet arbitrium, quo sublato frustra mundus esset creatus, nec esset Deus. Itaque sancta religio, ut fidem bonorum exerceret, malos non acquiescentes bonis & iustis rebus condemnaret, nō planè manifestè aperit quas res promittit. Si itaq; spiritus sanctus per prophetas liquido aperire, omnes qualitates & tempora Messie uoluisset, sublatum credendi meritum fuisset, quum tam patens statim à natiuitate fuisset, ut nullus nisi amens refragari potuisset. Et si palàm sine tēpore & descriptione dixissent, Deum Dei filium inter homines, in humana forma acturū, proculdubio quisquis minimum diuinitatis in prophetis, aut magis, miraculq; argumentum uidisset, statim tot Messias quod homines raris miraculis claros suscepissent. uoluit itaque & spei, & fidei, & peruicaciæ populi causa leuibus indicijs, de suo filio Deus orbi aperire, ut ante eius aduentum pijs cōiecturis delinearetur: postquam autem aduenerit, manifestè de eo omnia scripta apparerent.

Mirum quid tam eruditum, & in omni genere disciplinarum uersatum hominem Munsterum usqueadè perplexum reddiderit, ut nil habeat quod Iudæis respondeat, quum nobis cultum sanctorum obijciunt, & contra nostrum etiam Euangeliū nos facere dicunt. In eo enim scriptum est, Dominū tuum adorabis,
&

& illi soli seruias. An ita arduum erat homini primaria factarum rerum eruditione, etiam in arctiore Euangelij professione educato, respondere Iudaicæ obiectiōni: memorias quidē Martyrum & piorum hominum, in honorē eius qui sua illis dona contulit, ecclesiam celebrare, eos uero nec colere *εἰς τὸ λατρεύειν*, nec adorare? Fuisse uero hoc instituti iam à temporibus apostolorum, si ignorat Munsterus, crassa illa supinacq; ignorantia est. Quotquot enim intra trecentissimum à Christo nato annum scripsere, id fuisse moris in Ecclesia scribunt. Si proximi Christo homines non intellexerunt scripturas, & in uniuersum omnes errauere, nulla unq; fuit ecclesia Christi. Quod sancti homines precib. potius quam qui uiui sunt, possint impetrare à Deo quicq;, dicit & innuit spiritus sanctus per prophetā, quum ait: Si steterint ante me Moses & Samuel, &c. ostendit enim illos plus quam cæteros mortales apud Deū potuisse. Possit uero nomine sancti, per Iesum Christū qui illū beauit, ad necessitates appellari, eiusq; nomine sanitates etiā ex reliquijs, aut sola memoria operari, quid mirū? quum innumera miracula ita facta sint, & sudariola Pauli etiā sanitates operarētur? Ad hæc si laudandus est, Deus cū crebra beneficiorū memoria, quid potest illi maius aut gratius proponi & repeti, quam quæ summa in homine, quo nil maius est, fecit: Ita in omnibus sanctorū cōmemorationib. omnia Ecclesia in Christū & Deum refert, ab eo incipiens, in eū desinēs. Vellē sanè positū fuisse modū imaginib. nō temere *ἀπιθεώσεως* multorū esse factas, nulla cōmenticia miracula legi. Verum quid facias? Nil tam bonū, quin eo homines abutant. relinquendū cum zizania triticū ad mesē usq;. Nil, imò ne Deus quidē nō fit perniciosus hominib. uenēnū. Verum res ideo male nō sunt, quod illis quidā abutant. Sunt certè uiri p̄j, ut res totius orbis corruptibilis maior, in primis secundum Deum in memoria habendī. Deus in illis laudandus, per eius in eos beneficia obsecrandus: quāuis Iudeis & Muhamedicis in falsa nunc religione agentib. ex equo displiceat. Leges in re iā pridē obseruata, nō debent nobis ponere. Si per illud unū staret, quo minus uerum susciperent, ad tēpus tolli imagines, & intermitti cultus possent. uerū ista cōtradiciendī, nō discendi animo proponūt. Quare homo peritissimus traditionū Talmudicarū, cū multis alijs, nō obicit ieiuniū 10 impiorū doctorū, qui apostata Barcozibæ fauerant? Quid memoria prophetarū, Moysis, Dauidis, & Machabeorum sibi uult, nisi sit cōmemoratio eorū, ut quibus Deus fuit propitius? Nō possum hoc in loco aliud iudicare, nisi quod male Munsterū habeat, quod quibus uiuentib. Christus dedit, ut in nomine suo omnia miraculorū genera, et maiora quam ille ederet, eadē (ut fiat certa fides illorū, beatitudinis & uitæ æternæ Deiq; miserantis) post mortē fieri. Sapiunt ista dormitionē, ex qua nostri impij mortalitatē animorū elicuerunt. Fit certe maior diuinæ in nos pietatis signū, dum post mortē manifestū & necessariū miraculū fit, quam quum in uita præsentī dubiacq; fieret. Itaq; quāuis multi sint sancti, qui non sunt in diariū sanctorū relati, nunquam tamen nisi Martyres, aut claros post mortem miraculis in conspectu multorum factis, sancta cōgregatio inter diuos retulit. Fac ambitiose quosdam irreplisse in opinionem sanctitatis, num sunt omnes cæteri similes? Non est sanctorum hominum Iudæis permittendus cultus, quum præsentē & terrente Deo uitulum ei prætulerint, nulla idola inter crebra Dei miracula non coluerint, etiam maētatis liberis. De ingressu paradisi ante mortē & redemptionem Messia, bene respondit Munsterus, quod nemo debebat intrare paradysum ante aduentum Messia. Nam quum sit in confesso Adamum per peccatum ab utroq; exulasse, quū nullū sit maius gaudium, aut foelicitas, cuius possit particeps

homo

homo fieri, quàm Dei & causæ primæ contemplatio: relinquitur, ut summus homo Messias illū suis aperuerit, idēq; charitate, aut modo nemini simili, morte scilicet. seruant enim homines uita, Christus morte. Si enim aliquis homo præter illum tam magnā hæreditatem suis subditis cōparare potuisset, illū superiorē aut fociū habuisset: quod est tantū hominis maiestati incōueniens. Textus Euan-gelicus parabola est, nō est res gesta. Erāt pij ante Christū in quodā loco mortali-bus incognito, in lacu in quo nō est aqua, ut ait Zacharias. Nā ille in sanguine pacti sui eduxit uinctos de lacu in quo nō est aqua, id est de loco quodam extra paradysum. Quod uero nefarij deprauatores cōmentarijs ista referunt in egres-sum de Aegypto, nullū sanguinem à legislatore illic fustum lego. Præterea promissio est adferēs gaudiū proximū ob regem uenturū, dicit enim: Ecce rex tuus uenit, seu ueniens est, &c. Aiūt uero etiā in traditionib; Cabalæ, Abrahamū cū seruo Eliezero, & animis iustorū esse sub solio maiestatis: quod cōtrauenit nefa-riæ Thalmudi sententiæ dicenti, Abrahamum ius inferni & paradisi habere. Quod Christus noluerit innotescere miraculis, & Euangelio, ante tricessimū æ-tatis annum, id in eo positum fuit, quum uoluit. Matura ea est ætas, quam uoluit miraculis ornare. Præterea ut qui iam multo tempore exercuerat, ut dixit, fabri lem artem, nec ante in literis aut disciplinis uersatus erat, statim latentis diuini-tatis opera depromeret, quum infimus crederetur mortalium. Iam antē dixi, si cum potentia & gloria humana, & omnibus notus aduenisset, proculdubio sub peruicace natione non uixisset triennium, quin seditionibus illum efferendo bellum toti orbi indixissent, quum ille futurus esset princeps pacis.

I N C A P V T V.

I Am abunde satisfeci obiectioni huius capituli, quum auferendas à lege Mo-
sis cremonias, ut legi Melsiæ iūgeretur, docui ex prophetis. Præterea Mun-sterus eadē fermē recitat. Videantur loca de abrogandis cremonijs & circun-cisione in Deuter, Iesaja, Dauide, Ieremia, Ezechiele, &c. In sextum nil adfert Munsterus, cuius ideo exemplum sequor, quod obiectiones illæ possint quos-dam offendere. Nam alioqui non est opus ista, nisi dum obijciuntur, scire, refu-tare, & Iudeis satisfacere. Capituli septimi obiectiones nullæ sunt. Sed nō caret er-
rore, quod attulit exemplum Munsterus ex Hebræis, quum de natura mali di-
sceptat. Quomodo scilicet simus mali, an corpore, an anima, an utroq;. Male af-fectā totā naturā ex hoc loco capio ab ipsis aduersarijs. Parabola est eiusmodi.
Si, inquit, caro sine spiritu peccat, cur spiritus affligitur: Quum itaq; is peccet,
alter puniatur, sequitur ut unā peccent. exemplo hoc patet. Rex quidā ortū con-
struxerat, in quo erant fructus excellentiss. omniū generū, nō tamē potuit ullos
illi custodes præficere, quin fructus furtim decerperent, itaq; inito cōcilio cæcū
unum qui uideri nō posset, & claudū qui ascēdere nequiret in ipsas arbores, cu-
stodiæ horti; destinauit: uerum etiā illi unā fraudē cōmiserit. nam cæcus sustinens
humeris claudū eum ad fructus usq; protendebat, ut cōmune ambobus furtum
fieret. Ita uolunt innuere, in utraq; natura esse mali principū, quod temere nō
est asserendū. Distinguēde itaq; sunt animę, & animi partes. Nam in carne esse
uitiū, est in cōfesso. uitalē uero animā, animalē & sensitiuā habet: quæ tres una
res sunt, unā resultans & dependens à corporis natura & temperamēto. Si itaq;
dicant eum spiritū Iudæi esse cū corpore deprauatum, nō diffitemur. Si uero de
summa illa mente, quę cœlitus aduenit in corpus humanū, quam philosophorū
princeps tertia parte lib. de Anima, uocat intellectu abstractū & immortalē, in-
telligant,

celligant, periculum habet illa assertio. Nam si malū proueniret etiā ab intellectu abstracto, proculdubio omnino periret in homine liberum arbitriū. Nam si dux illæ uolūtates, quibus agimur in diuersa, essent ambæ deprauatæ, certè nulla eſſet cōscientiæ accusatio malo repugnans. Itaq; quum quod nolumus, malū, hoc faciamus, cōstat diuersa sentire rationem ab corporeo spiritu. Quum itaq; intellectus ille tā uiuax in corpore se patitur uinci, & ad uoluptates animæ corporeæ trahi, meritò quidē punitur: nō ueluti author, sed ut socius, & qui est obsecutus. mala igitur est similitudo cæci & manci, si de animo immortalisq; parte & corpore intelligitur. In cap. 8. ita obijciunt: Cur leprosum mundatum misit ad sacerdotē post mundationē? Christus fecit utraq; unum, operasq; suæ diuinitatis obseruationi legis ideo iunxit, ut ostēderet eius præcepta sancta fuisse, nec enim erat necesse propter sanitatē; sed propter probationē inter leprā & leprā: Legem enim ipse nunq; uiolauit, nisi necessitate cogēte: ueluti quum probauit defricationem spicarū in sabbato, sanauit in eodem, ablutiones traditionum neglexit, cætera indigna responsione sunt. Sequitur: Quum Iesus seipsum multis in locis dicat filium hominis, inde indicatur nobis ne colamus filium hominis, quod dixit Balaam. Non est Deus homo ut mentiatur, & ueluti homo mutet. Nolite sperare in munificos, in filios hominum, in quibus non est salus, ait Dauid, & adhuc amplius: Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Scipsum uocat frequēter filium hominis Christus, fatemur. Ergo nō est in illo sperandum, negamus. Si Messias fuisset purus homo, colendus nō erat. At quia summus omnium hominū, id est homo Deus, colendus erat, Nec est malū in eum sperare. Nam scriptura dicit, in eum gentes sperabūt, quum de Messia agit, ergo etiā si tantū fuisset homo, erat in eo sperandū: quod fecere patres uestri. Nā quum cōfidatis in homine Iudæi, & expectetis carnificē, Deoq; dissimillimū tyrannū pro Messia, estis omnes maledicti. uosipfos iugulatis recutiti. Nos summū hominū Deum & hominē unā amplectendo, uerū sequimur, uester carnifex Messias, aut potius Antimesias, erit orbis labes & ruina. quūq; Deus sit naturæ conseruandę studiosus, uester Messias uoluptatis aliquot hominum gratia orbem est euersurus.

I N C A P V T I X.

Vellem sanè mihi nō oblatā fuisse occasionē huius perplexitatis: quoniā nō fatis noui an Iudæorū sententiam, an interpretis refutem. magis itaq; quā Icdat Munsterus receptā de bonis operib. fidē, quā Iudæi, utriq; perstringendū sunt. Improbant Iudæi nostra ieiunia, quod interdū comedamus, illi nō soleant ante uesperā cibū sumere, quod prisca solebat Ecclesia facere. Præterea quod nō bene incipiamus diē ieiunij, quod nocte antecedente diē ieiunij, uescamur carnibus. Verū nō rem, sed agendū modū eleuāt. incipit illis dies à uespere in uesperam, nobis à mesonyctio in mesonyction, alijs ab ortu in ortū, quibusdā à meridie in meridiē. Quoniā autē priuatio est rebus, prior uidetur aterna nox lucē antecessisse, uerū si noctem pro habitu capimus, dignitate dies præcedit. Verū hæc nil ad rem. Parū enim refert quo principio incipias bene agere, modo agas bene. Quod autē addūt ironicē, sexto die nos immeritò ieiunare, ob passionis Christi memoriā, quum potius ob nostrā liberationē deberemus hilares esse: res est responsione indigna. Nā ob eius dolores, & nostrā miserā, quæ illū Iudæorum tortorū opera crucifixit, flendū et ieiunandū est, quū quotidie, tum ea potissimū die: & ob certam spem salutis gaudendum est: quod unā pijs & sanctis facere est

est possibile. semper enim flendum uero Christiano, & semper gaudendum est. Cognitione miseræ deprimitur caro & uetus homo, moriturq; spe salutis certa ad iuge inuitatur gaudium. Itaq; uera in Deum spes humilitate sui primo nititur. Cæterum miror uehementer, qui uenerit in mentem Munstero; homini alioqui prudenti & cordato, ut ieiunium esse bonum opus nos & Iudæos falso credidisse affirmaret. Si ieiunium non est bonum opus, Munstere, imprudens et inanis Deus, qui id iussit probauitq; in locis innumeris. Certè nulla maior de bonis operibus impietas proferri poterat. At prætexit, semper deberi ieiunare: quasi uero apostoli & eorū successores, qui certos dies maiori abstinentiæ præfixere, non intellexissent in hoc sæculo esse sobriè, iustè, & piè uiuendum. Christus uero qui ait, Quum ieiunatis, &c. non intelligens semper æquè ieiunandū, non intellexit eo modo Euangelium, est quidem, certè est sobriè semper uiuendum, & quibusdam diebus plus quàm sobriè, ut uix etiam necessitatis legibus subuenias. Nolo ieiunij præconia hic referre, & quoties auerterit Dominus irā ob ieiuniū, quomodo uincantur eo dæmones, feræ, &c. esset enim alterū opus. Male itaq; scribunt Iudæi, quum ieiunium diei Veneris agitant: tu uero impiè, quod nil præscriptum hominibus cupis, præter eorum libidinem, si enim melius sine præscripto, quàm cū præscripto ageretur, stultus esset Deus, qui leges hominibus dedisset. Certè factio hodierna tibi plausibilior uita apostolica uidet, mendacemq; Christū quàm quemuis aliū tui simiļe mauis appellare. In responsione sequentis obiectionis rem acu tetigit, contra Iudæos affirmantes, quicquid miraculorum edidit Christus, fuisse ab antiquis edita. In hoc enim differt, quod unus Christus fecit, quod sancti omnes: suo nomine iste, illi inuocato Deo. Quamuis sunt ab eo edita multa, ante eum non facta: Transfiguratio, resurrectio, conuersatio post resurrectionem, missio spiritus sancti, concessio similium miraculorum sectatoribus ueris, in qua re uidetur potissimum eius diuinitas. Iam ante respondi obiectioni, de pace inter ueros Christianos æterna, cui etiā probe satisfacit Munstero in cap. 10 annotationibus. fieri non potest, ut durante humano arbitrio unquam in mundo mali desint, quorum occasione bellum indies oboritur. Si enim nulli essent futuri mali sub Messia, frustra legem daret, at quum esset legem daturus, eamq; longe perfectissimam, opus est fore sub ipsa malos & improbos, quibus præscribat. itaq; pax ea intelligitur non corporum, sed animorum, eaq; tantum inter bonos. Itaq; Euangelium non pugnat cum lege, dum ait se missurum gladium in mundū Christus. Quotquot enim sunt boni, quo sunt meliores, eo magis ab impijs affliguntur: & quo magis uexantur, eo maiori pace erga omnes homines utuntur. uirtus enim, quo magis exercetur, quum tamen quietis causa suscipiatur, eo minus scopo fruitur. Nam si uellet in hac uita quiete frui, desineret esse uirtus. Vita enim præsens in actione boni, futura in præmij perceptione consistit. Quis impudentem calumniam Iudæorum in caput 12. ubi de sabbato agitur, non uidet? Aiunt enim quod dicatur in nostra expositione de sabbato, quod potissimum à peccatis sit cessandum: suadeamus uero cæteris diebus esse peccato insistendum. Quis ita impius, ut unq; uel hoc cogitarit? Semper quidem à peccatis omnibus plusquam à morte cauendum est Christiano, sed attentissimè die festo aut dominica, ita ut & admissa cæteris diebus delicta lachrymis, confessione, bonis operibus, & quouis expiationum genere diluere ante Deum satagamus. Non potest esse uitæ humanæ cōmunis tenor, & eodem ordine, nec tamen unquam male agendum est uiro bono.

bōnō. Itaq; quū toto uitę cursu studeat bonis operib; tamē quibusdā diebus pre-
 scriptis attentissimē debet aut peccatis obniti, aut bonis operib; insistere. Ad
 obiectū eorū cōtra Christi responsum ad phariseos, quod soleant periclitantib;
 uita tā hominib; quā brutis sabbato succurrere, nil aliud est adferendū, quā
 si actio corporalis uiolat sabbatū, ergo maximē ab eius cōseruatorib; Leuiticis,
 qui ea die maximē operātur manib; unde relinquitur, ut uiolatio sabbati nō sit
 in necessario opere, sed in præcepti neglectu: Nā alioqui nō habuisset odio sab-
 bata uestra Deus, ō recutiti, si in illis omnia misericordię opera, quolibet corpo-
 ris officio fuissetis exequuti. Quod adfert Mūsterus historiā de Saxone Iudæo,
 quāuis ea uideatur innuere mores omniū, quod in latrinis diē sabbati cū domi-
 nica egerit, tamē ijdē mores obseruationis sabbati nō sunt in Africa, & in Asia
 potissimū inter Carainos, qui traditiones & Talmud improbant. Semper og-
 ganniendo id in ore habent, quod nos nō obseruemus legē, quum Christus ad
 eā implendā uenerit, & dixerit unū apicē de ea nō periturū, donec omnia fiant;
 Iam abūde satisfactū est huic parti. Nec em̄ erat futura lex noua similis uetustę,
 nisi in illis quę ad mores pertinent. Verū difficilis quęstio sequit̄. Si est Deus
 (aiūt) quare occultauit seipsum in carne? & quare nō uenit cū audacia ad eden-
 dum legē suā, & ad eam exponendā in publico, ut nō seducerētur homines eius
 ætatis, nec in eum offenderent mortales? debebat facere opera sua in aperto, nō
 tīs & ignotis, ut oēs crederent in eum. Maior em̄ est iactura, quę perijt ob dissi-
 mulationē istā, quā redēptio: quoniā in eum occultū cunctantur, ne credant.
 Sūt ista ad uerbū uersa, ut intelligant. Illis aut̄ iam multis in locis à me satisfactū.
 repētā tamē etiā paucis. Omnib; in rebus uult arbitriū nostrū exercere Deus, ut
 quemadmodū ab eo miracula omnia, quibus excitamur ad obedientiā & uirtū-
 tē facit, ita & nobis res exequendi facultatē & arbitriū permittit, ut manifesten-
 tur qui probati probiq; sunt. Quum em̄ posset Deus sub Mose nō difficilius uos
 oēs in nictu oculi ex Aegypto, cōfossis Cananeis trāsferre sine ulla illi fidendi
 diligentia in terrā sanctā, quā miracula ante Pharaonē, in mari, in deserto, in
 flumine, in sole, in Philisteis, in Senacheribo, in Abacuc, in Daniele, & pueris
 uirtutē super naturā ostendit, tamē uoluit ut fideles exploraret labore humano
 eò perueniri, ita quū uenit Messias, cuius lex erat excellētissima, ut relinqueret
 credendi arbitriū, noluit naturę cōseruator more tyrannorū suā cum sanguine
 iungere potentiā, ne illa cogeret oēs uel inuitos in eius uerba iurare. fuisset em̄
 Deo dissimillimus, si ita egisset. Omnib; facta est per libertatē fidei credendi po-
 testas, quę sublata cū meritō fuisset, si manifestior in initio fuisset. Adhec, si à nā-
 tiuitate statim innotuisset Christus, statim etiā in bella & orbis ruinā uel inuitū
 adēgissetis. Certē si uenturus cū potestate corporea fuisset, aut cladē uniuerso or-
 bi, ad quē saluandū uenerat, attulisset, aut pares multos habuisset. Nino, q̄ q̄ndē-
 cies hoīum millia in bellū egit, innumera cōfecit: Semiramidi, quę decies octies
 centena: Xerxi, qui decies par esse uix potuisset: ditior aut splendidior Salomo-
 ne esse nō poterat. Itaq; non est in causa quod multi perierint & offenderint, ut
 nec aqua quod multi siti pereant nolentes ad fontē accedere. Quod plures sint
 perditī q̄ saluati, nil mirū. pauci enim boni sunt: & ut habetis in Talmud, quod
 erit in aduentu Messię, sicut in ingressu terrę sanctę. duo em̄ ex decies quin-
 quies saltē cētenis hominū milib; ingressi sunt terrā sanctā, Iosue & Caleb, quod
 nō stetit per Deū, nec per Mosē, nec per terrā sanctā, ita ueniēte Christo pau-
 cissimi erant saluandi, ut cōtigit. Erat missus ad salutē Israēlis in toto orbe, ita ta-

mē, ut arbitriū credendi sine ulla uī ubiuis gentiū relinqueret. Facit etiā ad rem quod exemplū dedit, ne nos ipsos ob diuina beneficia uenditemus. In cap. 13. agitant parabolās Christi ex similitudine uirgæ Aaron, quam aptamus uirgini matri, tanq̄ omne simile per omnia cū altero simili cōueniat: quod nuncq̄ etiā prophani authores cōcedunt. Illos rogauerim, si per omnia parabolæ sint simili bus aptandę, quum Ozeas uxore fornicariā cōparet synagogæ, oportet ut omnes totius orbis deos coluisset synagoga, quemadmodū scortū omnes homines admittit. Oportet radi pilorū more, & implantari corpori, quoniā Iudęi ab Ezechiele cōparantur pilis: & sexcenta eiusmodi. Omnia em̄ sunt plena parabolis: in prophetis tamē nulla est, quæ cōparatione per omnia quadret. Futilitatem Iudæorū de igne inferni nō redarguo, quum seipsam refutet. aiunt em̄ corpora impiorū absumenda ab igne ueluti paleā, ne ulla supersit memoria nominis eorum. Sed ad quid futura est resurrectio, si corruptio resurgentiū fieri poterit: ad quid omnino peribunt, quorū ad uituperiū nomē & corpus æternū durare debet, ut actio diuinæ iustitiæ innotescat? Nulla erit in futuro sæculo corporū absumptio. Materia corporis humani sola poterit pati, nō corrumpi, uinculo æterno ipsa corpora cōtinente: ut quemadmodū obstinata peccandi libidine Deum nullū esse, aut non curare res humanas, iustitiā ūe habere putarunt, ita in perpetuum esse uindicē sentiant, quē nullū credebāt. Falsa est obiectio Iudæorum, quū ideo dicunt habuisse Christū fratres & sorores, quod sui tēporis Iudæi dixerint, nōne hic est faber filius fabri? Nōne mater eius uocat Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioseph, Simon, & Iudah? Partim em̄ uera dicunt, quod esset faber fabri filius creditus, Maria natus: cæterū quod reuera patrē, aut fratres sorores ūe habuerit, id falsum dicebant. Nec em̄ in Euāgelio id scribitur, uti uerū & probatum, sed ut obiectū. Sed fac eos ex animo dixisse: est ille mos scripturæ, ut cognatus in loco fratris ipso nomine ponat. Id etiā amicitie gratia extra cognationem in omnib. linguis dici de cōiunctissimis solet, esse fratres huiusmodi. Quod si ita uim rebus ex uerbis faciēt, si credunt neoterici priscis Iudęis, ignotū ante miracula Christū uix cognoscentib. multo magis crederent ipsi Christo, dicētī matrem suā sibi esse fratrem sororeq̄: & nō tantū illā, sed quotquot faciunt uoluntatē patris, ita sibi affines asseruit. Factus est omnib. bonis omnia Christus, ut oēs lucrifaceret: ideo omni affinitatis genere felices animas sibi obnoxias affirmauit, duplici itaq; nomine fratres hos uocauit, & ratione cognationis, & ratione bonitatis. Vocat uero fratres suos discipulos, et pauperes, nō ratione carnis, ad quā miserī Iudæi oīa referūt. sunt itaq; eam obrē in peruersum sensum acti, qd uim uerborū ad literā etiā in prophetis detorqueant, quod uerū euertit. Quāuis aut iam de Messia excellētia sit à me dictū, tamē huius obiectionis gratia sunt etiā referenda paucis, & locupletāda quæ dicta sunt. Diximus in principio summa oīa, & nulli nisi humano corpore cōmunia debere Messia. ea uero oīa Christo Iesu cōtigerunt, ut em̄ fuit Deus, & hō quo nil maius dari potest, ita etiā cōcipi & nasci, & cognationē habere differēter à ceteris totius mūdi hominib. debuit. Nil sciunctius est hoīe & Deo, utrūq; habet in se uno. Nil differentius semine & illius priuatione, in eius cōceptione utrūq; fuit. Virgo & mater in natura nō est, supra naturā Maria uirgo perpetua, & mater est. Nupsit, & nō nupsit, ut ciuili cōstitutioni satisfaceret, tam magnūq; tegeter ad præfinitū usq; tēpus mystericum. Iosephus dictus est eius maritus, & Christi pater, cæterū nec pater nec maritus unq; fuit. Cæteri hoīes fratres habere solent & possunt, nō debuit ulla in re cū illis cōuenire Christus; itaq; perpetua fuit uirgo, quæ mater eius est. Est signū admi-

admirandū quod dedit Deus, quādo uirgo cōcepit. Est nouū quod fecit Deus super terrā, quia foemina circūdedit insolito modo uirū. Est porta oriētalis tēpli mystici (quod natura humana est) ab Ezechiele descripta, quā nō aperiet, nec intrabit per eā ullus mortaliū, sed solus Deus, qui pōt cōtra corporū dimensiones transire per loca clausa, nō secus q̄ per aperta. Si em̄ Deus illic intelligitur in sua natura, sine corpore, quid opus est illi apertione portæ? Si corpus habet, & per portā clausā, quā nunq̄ aperiet, intrat, porta illa qua primū inter hoies uenit redemptor, est oriētalis, & princeps uirgo Maria. Nā alioq̄ ppheta esset mētitus, quod nephas est dicere, si de alia porta, uel primi uel secūdi tēpli intellexisset. Nulla em̄ fuit quin sit aperta. Tertiū uero templū materiale nullū est. Tēpli itaq̄ huius humanitatis porta oriētalis est, Maria uirgo & mater Dei una, & hois filia & soror, genitrix & genita, ab omni labe immunis. Si ergo q̄d habere debebat Messias præstantissimū, Iesus habuit, nō est dubiū quin sit ipse in lege pmissus, quoniā eo maior dari nequit. Nullos igitur fratres, nullū patrē habuit secundū carnē Christus. Mitto insanā opiniōne de dæmonib. & traditiones: & te paucis amice cōuenio Mūstere. Te per sanctū Iesu Christi nomē obtestor, putas ne ullū mortaliū ad hāc diē intellexisse sacras literas, & quis uerus eorū esset sensus scriptū reliquisse? Si nullū dicis, tecū nō ago: si quosdā, ubi oēs cōuenere, certū est & præscripti euāgelici & p̄i instituti habuisse rationē. Delectus ciborū igitur à te agitatus cap. 15. quū fuit introductus (fuit aut̄ statim à tēpore apostolorū) nō ne ita intellexere patres, ut quicq̄ mali in cibis esse putarent: ut essent, ueluti Iudæi in suilla sanguine & suffocato, esse uitiū inficiēs animos credētes? Absit ut hoc de illorū pietate uel suspicemur. Nō est igitur delectus p̄batus ab ecclesia, certisq̄ diebus præscriptus ea ratione qua Iudæis. Sed ne lasciuiens caro cōsuetis cibis uti solita, obliteret spiritui. Non cōcidunt ergo loco illo Matthei, Populus iste, &c. sacra instituta. Age pie ne est introducta dominica dies: at ubi eā in sacris habes? Nō ne credes Ioan nem baptistā, & apostolos discipulosq̄ Christi baptisatos: at in sacris hoc nō est. Quā multa uariāq̄ sunt pro sanctissimis habenda & tenenda, quæ traditionib. cōstant: Quæ est ista dementia & puerilis de sua sapientia assertio, suū iudiciū toto orbi præferre? Nō ruunt ergo sacra statuta ab Euāgelij obseruatorib. introducta. Sint sub ipsis hypocrite: qd ad rē: essent etiā, si nullæ essent traditiones. Statuta pia quæ sanctis adferūt p̄fectionē, in causa nō sunt. Alioqui Euāgelij qd præpostera interpretatione genuit tot Epicureos et impios, quot habet fermē sectatores, malū esset. Bonū est euāgelij, mala & impia quorundā interpretatio, pessimi impij in uentrē, penē, & gloriā illud cōtorquētes. Satis habere debebas, obiectiones Iudæorū, quibus uideris sepe affinis, in mediū attulisse. Nunq̄ noue opinioni & φιλαυτιæ Christū & eius ecclesiā iam 1540 annis in his cōfirmatā postposuisse debueras. De reprobatione Iudæorū, & quod sint ueri Israēl quotquot in Christum credunt, satis supra scripsi. Nō itaq̄ fecit ut peccarent & offenderēt in eum Christus, qui illū crucifixerunt & reprobarunt, sed eorū mens perfida, quæ uero à se cognito nō acquieuit. reliquit enim hominē Deus in manu cōcilij sui. Ita de cretū erat à Deo, ut quidā dū essent authores mortis eius, sibi ipsi mortē, alijs uitæ fortuitā causam adferrent. Ita in morte Iesu erāt omnia dissimilia cæterorū hominū mortibus. Homines benefici recipiunt à suis, ille cōfectus est. Morte eorū detrimentū accedit Reip. salus ab eius morte pender. Generatio mortuorum est omnino excisa, quia Iesus posuit animā suā pro fratribus suis, uidet semen longæuū. Qui uirū bonū necat, & sibi & cæteris damnū dat. Qui Christū sustulere, sibi tantū nocuere, cæteris causa accidentarię salutis fuere. Vellicant locū ca-

pitis 16. de cōparatione Ionæ, & resurrectionis Christi, quod nō per omnia quæ drent, quum Ionas fuerit in uentre piscis tribus diebus & tribus noctibus, Christus autem in corde terræ tantum tribus diebus & duabus noctibus. Certe uno loco omnino monstrauit Münsterus, falsò illos ista calumniari, quum sint similia multa, quæ fermè nil conueniunt cum cōparato. Vt quum dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Nil planè præter inuisibilem spiritum cum Deo simile habet homo, nisi sint Iudæi anthropomorphitæ, & ita omnino quadrare parabolam putent. Scripturæ sunt similibus plenæ. triduū resurrectionis Christi, durans solida die & duarum parte cū duabus noctibus, supputatur in modum febrium tertianarū, quas nulla lingua non uocat tertias, quæ scilicet à flaua bile in uenis accensa fiunt. satis enim est ut integrā diem intermittant, ab accessione cessante in proximū paroxysimum, ut tertia die recurrere dicantur. Quod autē ad ueritatem literæ attinet, qua dicitur futurum in corde terræ Christum tribus diebus et tribus noctibus, intelligendū uenit per anticipationē, statim scilicet à decreto mortis eius factō à scribis & pharisæis, anteq̃ caperetur in die cœnæ. Ita enim uulgò dicitur, Mortuus est ille, à quo tempore in eum lata est sententia. quāuis enim Pilatus decretum edidit, tamē instruxerant ad mortē calumnias die Iouis. itaq̃ nox Iouis, nox Veneris, nox sabbati fuit mortuus, aut ueluti mortuus, et uulgarī mortis appellatione mortuus. De diebus nō est cōtroversia, nam nec integri dies nec noctes requiruntur, sed certæ horæ ipsarum. Si autē dixerint Iudæi esse inusitatū hoc genus scribendi in sacris, ut aliquod spacium tēporis per anticipationem dicatur, adferā locū unum ubi est maior longe præoccupatio. Scribitur Exodi 12. Habitatio autem filiorum Israël, qua māserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum, & tamen clare liquet per patrum ætates fuisse in terra Aegypti Israēlitas tantum ducentis triginta annis: unde necessārio sunt ducēti anni in tempora usq̃ Abrahami referendi, ut numerus constet. Capiemus itaq̃ Aegyptum in eo loco pro regione & afflictione. Nam à quo tempore est electus Abrahamus, & omnes facultates propter Deū reliquit, fuit certè afflictus ben mezarim inter angustias, nō in Aegypto. Ea enim uox, si demas puncta, utrunq̃ significabit ex æquo. unū enim dicitur mezzarim, aliud mizraim. Castigat uero oēm filiū Deus quem diligit. Respectu relictae felicitatis Abrahamus nunq̃ fuit ita diues, quin fuerit in angustijs, in Aegypto cū Pharaone, in Geraris cū Abimelech, cūq̃ seruis fratris Loth. tota enim uita iusti esse continua afflictio, aut uoluntaria, aut in patientia debet, ut semper meminerit Deū cuius res secundæ obliuionem inducunt. Sunt itaq̃ ab exitu Israēl ad generationem Isaac 400 anni, 30 autem ab eo ad uocationem Abrahami. Quod autē debeat intelligi pro afflictione piorum statim à uocatione Abrahami, significauit illud Stephanus protomartyr in Actis apost. cap. 7. ita enim refert Lucas concionem eius: Locutus est autem ipsi Abrahamo Deus, quia erit semen eius inquilinum in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & affligent annis quadringentis, &c. credo id erroris in interpretando uenisse, à quo Cuncta sacris accessere, paulo post Ezram. itaque est præoccupatio à uirtute & effectu mortis Christi, ueluti hic à uocatione Abraham. Eiusmodi numeros multos colligit in hoc loco R. A. ben Ezra, ne dicant Iudæi hoc meum esse commentum sine ratione.

Non possum sicco pede transire insaniam, ne dicā impietatē interpretis nostri, Quis em̄ calumnias tam insignes dissimulet? Quasi uero in sacris constitutionib. usq̃ ecclesia (eam em̄ homines uocat) suaserit legē & opera sine fide & Christo pdesse. Profer unū scriptorē qualē uolueris, in quo illa habeatur impietas, cædā.

Nouit ecclesia nos nil sine fide, sine Christo, spe, & charitate posse boni agere. Verū ita, tam ob beneficia recepta, quàm ob peccata cōmissa, obligatū Deo hominē nouit, ut nil planē operū bonorū nō debeat cōtinuo nō agere, totaꝫ uita pœnitere. Qui uero sint illi, qui uendere alijs sua bona opera, quibus abundāt, solent: nullus planē. Certè id est iam à temporibus apostolorū receptū, ut sancti alicuius oratio proffit, ut ecclesiæ mutuis se precibus iuuent, ut quòd non potest unus, possint plures: salioqui nisi mutuò iuuari precib. licet, quid prodest cœtus? Sint quidā tenuissimi quales erant apostoli, nōne magnū est, si pro cōmunib. & sibi & alijs precibus & operibus bonis carnalia metant: Sūt ubiuis improbi, & parū suo ordine digni: an ideo omnes perinde habendī sint? Si hęc ratio locum habet, sunt omnes ^{et huius} cœne uangelistæ. Maxima enim eorū pars sub Euangelicæ libertatis prætextu, Epicurū & Lucretiū prætulit Christo. Nō debebas infamare uniuersum ordinē, quod quidā improbi uideant, magna illa libertas est, te unum bonū tuosq̃ prædicare, quū ceteros omnes uis deprimere. Nulli sunt amplius pharisæi, res Iudaicæ pridē sunt accise, Zizania & Ioliū cum segete crescat oportet, eliget Deus ex sarena, quos pisces ipse est probaturus, unde istud super cilium: ut in rebus quę potius in bonā quàm in malā partē interpretari possunt, tu unus Deo iudiciū ueluti Aristarchus præripias? Quid alienū iudicas seruū: dño suo stat aut cadit, Si displicuit tibi tua cuculla, cœlibatus, ieiunia, & pia opera quæ nobis præparauit Deus, ut in illis ambulemus, usq̃ ad eò ut omnibus illis ualefeceris, ne iniuriā merito Christi faceres: nō omnes sunt codē ingenio. & si nil dignū Deo se posse credūt, & si sunt serui inutiles Christiani, tamē se probare Deo in ijs quæ possunt, studēt. Sibi similis est in interpretatiōe clauū. Nil aliud esse ligare & soluere dicit, quàm credere uel nō credere remissionē peccatorū. Quomodo est abusus hac potestate Petrus, qui Hananiā & Saphiram bene credētes ligauit: quomodo Paulus, qui Corinthiū fidelē satanæ tradidit: Cæterum quū sint oēs Christiani autoritate pares per Munsterū, quis in cōsilijs erit præses: ad quē de rebus dubijs quotidie oborientib. inter duo cōcilia referetur? Qui sunt parī autoritate, nō debēt sibi mutuò cedere. Sentiendū ergo erit ut lubet, eò em̄ tendūt ista. Sub interpretatione Euāgelij arbitraria, uiue ut uelis. omnia libera sunt. Ad Iudeos redeo. Aiūt in expositione loci Geneseos in hūc modū. Scriptū est, Ecce Adā factus est sicut unus nostrū, &c. ut uiuat in æternū. Sic interrogabis hereticū, Nōne curat Deus, si uiuat homo in æternū? Nonne cōsuetum est, ut uelit quilibet author rem à se editā maxime durare? Verū quia uidebat Deus futurū, ut Iesus seduceret orbē, & diceret se esse Deū, sanxit ut melius, quod homines moriant, & Iesus suspendatur in ligno uno, ut nō comedat de ligno uitæ. unde patet omnib. quod nō est Deus. Hęc impij Iudæi: egregij theologi, qui adscribunt Deo suo timorē, ideo mortē inductā esse omnibus, & ipsi Christo, ne uiuant in æternū. Iam erat irrogata mors à cōmissō delicto, sed expulit Deus ne persisterent male agere. Mors itaq̃ à Deo nō est, sed à peccato. sed uixisse uero orbē ipsum Iesum, nullo uerbo iniquo possunt probare. Capiāt quicquid est in Euāgelio præceptorū aut explorū, si quid erit quod iustissimū nō sit, herbā porrigemus. Fecit certè errare multos Christus, non ut scribunt Iudæi, sed more legis positæ: ante legē enim peccatū nō est. Itaq̃ ante Christū incorporatum nō errabat, qui in eum ignotū non crederet: postq̃ aduenit, quotquot de eo audiere, & non crediderunt, sunt in errore, & in longē maximo infidelitatis peccato: præcipuē Iudæi, ad quos missus erat, Credant Iesum Iudæi qualē uolēt,

omnes certe qualitates perfectissimo hominū Mesiā debitas, & à prophetis attributas habuit. Nec quicq̃ in eum probri suis cōuicijs intentare possunt. Cōtingit Iudæis in Iesu, quod nyctilopibus cōspecto maximo lumine, quod em̄ alijs ita seruit, ut sine eo nil uideat, alios lumine priuat. Nō est opus satisfactiōe quā obijciūt Deū uideri nō posse, & ideo nos falsō dicere Christū Deū uidisse. Nullus Christianus unq̃ asseruit se diuinitatē uidisse, aut Christi aut Dei, est em̄ uis que adeo inuisibilis, ut etiā glorificati admirari potius quā cōprehendere illā ualeāt. Quatenus potest eius spectrum cōcipi, uidit eum Moses, Iesaiā, Micha. uerū nullus Deum uidit, & uiuet, Diuinitas animo tantū quæri, uix cōcipi nisi à perfectissimis, etiā tenui imagine potest. Quod obijciunt sanctos nō transtulisse montes: nō sunt Christiani circulatores, funābuli, aut petauristæ, qui miraculis ora omnīū in se, nisi agatur de hominū salute, cōuertant. Innumeri mortui sunt ab eis suscitati in nomine Iesu, quod quidem maius est quā montem mouere loco. Opus est fidem esse maximā, & ex corde innocētissimo & desecatissimo procedere. Suas uero imperfectiones apostoli uiuente Christo habuere.

Pudet certē Iudæum in multis opinionibus Munsterum dicere, quum res ipsa cogat. Quū uita monastica & heremitica sit, fueritq̃ semper iam à temporibus apostolorum, sanctissimum institutum, unde maxima mundi lumina prodierint, uiri & mulieres sanctitate præcipua, tamen ueluti omnes sint sceleratissimi, & nihil a ditatis non admittant, omnes uno uerbo taxantur à Iudæis, suffragante Munstero. Deplendum certē erat, quod indignissimi prole & opibus parentes non pauci, adigant iuuenes ad id genus uitæ suscipiendum, antequam periculum uanitatē (unde certa constantia oriri solet) fecerint, ut incolume seruetur patrimonium. ueniunt tamen non pauci ex illis principijs coactis ad frugem, Nam & Christus à uia compellit accedere ad eius conuiuium iam paratum cunctantes. Nulla uitæ forma suis caret pestibus, & eo grauioribus, quo maiorem uel animo uel corpore profitentur dignitatem. Verum longe sanè plus boni quā mali in illis monachorum ordinibus orbis habuit, alioqui non sola Germania sensum huius mali haberet. Templarij docuere Christianos superstitionibus nō teneri, quoties plus ab uno ordine damni q̃ cōpendij Resp. accipit. Idem in cæteris faceret, si res essent ut Iudæi, uolui dicere cæne uangelistæ ogganniunt. Scimus omnes castitatem esse donum Dei, at quia Deo est illa gratissima, uero simile est eam ipsum non paucis concedere, quum possit in nobis omnia. Mos est nefariorum hominum, à uitij hominum, ordinum agitationem incipere, & ita suadere rudi plebeculæ, ut insurgat in sacros ordines. Si res diligentius expendatur, uix uigelimus quisq̃ indignus ordine uidebitur. Si improbitas quorundam totum gregem inficit, sunt omnes angeli perfidi, à quorum consortio κακοδαιμονοῦς spiritus decidere: nefaria fuit lex Iudæorum, sub qua tot mali homines ob scelera sua perierint: sunt dicendi nequam apostoli, inter quos unus perfidus Domini proditor erat: sunt impij Christiani, qui multos impios inter suos habeant. Quæ ad boni uiri officiū pertinent, & non ad uetustos ritus, ea omnia diligentius seruant Christiani quā Iudæi: nec est quod nobis neglectū circūcisionis opponant, quū ad legē usq̃ nouā locū habuerit, cum cæteris cultib. externis. Cap. 21. aiūt Mesiā nostrū, si Deus est, nō debuisse cōscendere asinū, quoniā immundū animal est. Omnia mūdare poterat. prædixerat ppheta futurū, ut qui rex esset futurus, asinū equitaret ob humilitatē, qua nemo illi par esse potest. Iā suprà satisfeci in euāgelio prophetico, De tēplis etiā quod nullū sit

tertium,

tertium, iam supra ostendi, post primum enim & secundum, nullum legitur, præterquam quod scribit Iosephus, templum pulcherrimum, ut populi Iudaici fauorem captaret, Herodem Ascalonitam construxisse: sed non durauit nisi ad excidium usque à Tito factum. Quod autem tertiam domum æternam à Deo constitutam incorruptibilem addit, id uerius est quam dicant. Nam animus & ecclesia fidelium est uere æterna domus, in qua habitat Deus, superiorisque imago est, in qua macula & ruga non erit. Non erit in monte nec in agro, nec Abrahami, nec Isaac, sed omnium uere Israelitarum. Verum quia æterna futura est, nulla erit lege opus, itaque nec erit amplius differentia nationum. Id enim erit post resurrectionem. Ezechiel uidit in spiritu typum eius, & scripsit: scripsit etiam Ioannes Euangelista in Apocalypsi. In hac autem corruptione nil unquam erit æternum. Argumentum de fame Christi iam est à me solutum. Ita enim habuit utranque naturam Iesus, diuinam uidelicet & humanam, ut quamuis in illo unum compositum fecisset, & unum subiectum, tamen unaqueque natura suam aptitudinem sine alterius impedimento, quum uellet, haberet. Non impediebat diuinitas imperfectiones corporis, ut nec ista diuinitatem. Ieiunauit quadraginta dies, medio illo composito suffragante corpori diuinitate: demum corpus ueluti ad propria munera seorsim rediens esuriit. Non adfuit illi externè gloria Dei, quæ illum roboraret, ueluti Mosis Dei spectrum, Heliae angelicum: quorum uirtute quum septimus in edie dies sit homini mortifer, quadraginta dies ieiunauit uterque. Qui ergo fecerat sua potentia, ut uterque ieiunaret in se, docuit & se dedisse eam potestatem quam per se exercuit, & humanitatem in se ita ostendit, ut eius necessitatibus actus faceret utriusque naturæ fidem, ne si non egeret, spectrum, non homo crederetur. De ficu quam inuisam maledicto perstrinxit, quod esset sterilis, poterat idem absens facere. nam eius accessio non fuit maior consideratio, ut Dei ad Adamum post peccatum accessus & uocatio, descensus ad turrim Babel, uisitatio Sodomæ & Hamorre, & innumera alia, non sunt signa ignorationis Dei: ita nec hic Christi, ut Deus in illis se nostri intellectus imbecillitati accommodat, ita Christus in hoc facto discipulis consulebat, ut ostenderet & suam omnipotentiam, & sterilia omnia facta, aut infecta hominum exterminanda, poenisque æternis uindicanda. Quod egerit contra dilectionis præceptum, succensendo insensibili arbori, quis tam demens ut credat? Dilectio & odium, iraque ab homine in hominem tendit. Cætera enim quæ & arbitrio & iudicio carent, nec odium, nec inuidiam aut iram merentur. Alia obiectio. Aiunt Christiani, nos Iudæos esse in captiuitate ob mortem, seu occisionem Christi, sed ante eum fuimus in captiuitate. Respondeo: Ante Iesum nulla captiuitas uobis rerum dominium à Syria abstulit, præter Babylonicam à prophetis, antequam accideret, prædictam & limitatam. in ea uero non defuere me hoc cecim seu legistatores. Fuit enim uobiscum Ieremias, Daniel, & plurimi alij uiri sanctissimi, qui uos certissimos faciebant post 70 annos, ut liberaremini. in hac cum summa cultus obseruatione, ut iam dixi: iam 1500 annis agitis, magis exosi ethnicis quam Christianis. uidi rerum uestrarum conditionem in Africa, in Asia, & celeberrimis Europæ urbibus. Quare non exeritis caput? cur tantopere sua præsentia uos fraudat uester Messias? quamobrem à 1500 annis natus dormit? Quod uero uos uultis ironice Christi oratione in cruce pro uobis acta tutari, certe Christus filius Dei, Deus de Deo, sapientia patris seruo patrem pro uobis orauit, & pro bonis obtinuit. Verum quicquid sit diuinarum preceationum, nisi per liberum arbitrium acquiescat homo, non saluat, Deus enim uim non infert arbitrio nostro, per hominem stat, quo

minus saluetur. Ideo ait Christus: Quoties uolui te cōgregare sicut gallina congregat pullos suos, et noluisti: Eius est uelle, cuius est nolle. Vocat deus omnes sitientes ad aquas, & ultro inuitat: & quū omnes mortales sitiant, tamen paucissimi salui fiunt. populū educum ex Aegypto uolebat Deus incolumē in terrā sanctā introducere: et quia non acquieuit Deo, ex innumeris milib. duo tantū seruati sunt. Coactus seruus nō est malo melior, quāuis bene agere uideat. ideo quod Deus dedit homini summū, uult in eius potestate esse, neq; uim inferre solet. Quod ridēdo concedunt in cap. 22. seriō amplector & probo, quod sit filius Deo, ipsa scilicet eius sapiētia & uerbū, cui dixit Deus, uti domino suo & æquali, sede à dextris meis. Quæ aut sequunt, hæc dicta esse ppter Iudæos qui essent filium odiosē necaturū, id uerū nō est, licet nulla gens unquā fuit Deo infensior. Illa dicendi phrasis à ppheta expressa est diuinę naturę explicatio, & cōditio, ut probetur personarū æqualitas, & similis deitas loco non indiga: quæ licet, ut in principio ostendi, sit tota in filio, & tota in patre, & tota in spiritu sancto, ut tota res in cogitatione, tota in uerbo, tota in effectu: tamen nec confundi, nec separari debet. nec igitur dextram patris reliquit filius quum uenit in carne. est etiam totius orbis arbiter: nec fuit inobediens et rebellis patri, cuius uoluntatem fecit, quū sine eius morte nō posset homo redimi. Nō potest dictum illud, Sede à dextris meis, intelligi de Dauide & Abrahamo: quoniam Dauid non habet in sua potestate regnum cœlorum, ut det Abrahamo, qui erat secundum uestras traditiones in porta inferi repugnans Deo, & prohibens ne mali Iudæi quos Deus mittebat in gehennā, in eam intrarent. Saniore interpretationes eius loci sunt adferendæ, de quibus certe habenda gratia Munstero est. Ita uertit paraphrastes Ionathan Vzielis filius: Dixit Iehoua domino suo, sede à dextris meis. In libro Kibuzin scriptū est: Venturus est Deus Opt. Max. cōstituens regem Messiam ad dextrā suam. Quoniā dictū est, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Rabi Isaac super Genesim ita scribit: Ante solis creationē erat uigēs et subsistēs nomen Messię nostri, et sedebat ad dextrā Dei. & hoc est quod ait propheta, a, Sede à dextris meis. ita solet exponi locus ille, ita intellexere prisca doctorum. Iam in primis Iudæorū refutationib. docui, quomodo dixerit Christus se ignorare diē iudicij. Dixit em̄, quod filius nō nouit. certe qualē uidebāt Iesum, reuera nesciebat de die illa, quia nulli mortaliū expedit de futuris cognoscere. Vult nos Deus sub timore in officio retinere. Quid oblatrēt Iudæi de imperfectione naturę quę fuit in Christo, in matris uiscerib. natiuitate & infantia, nō est curādum. Quod em̄ sine uitio agētis aut patientis fit, nil mali habet. Quod uero male aptari uersum psal. 19. in quo scribitur, In sole posuit tabernaculum sicut sponsus, etc. ipsi Christo contendunt, tanquam parum conueniat: nulli sanè magis conuenire potest. Sit fœdum, sordidum, aut quouis modo maculatum quod Deus contingit, illud mundat & sanctificat, nunquam labem attingens, ut lumē omnia tenebrosa illustrat, nullas concipit tenebras. Tabernaculum fuit Messię cœlum, & totū istud naturæ templum, postquam creatus est mundus. Quum uoluit homo fieri, fuit tabernaculum uirgo, sunt nunc fideles animi. Itaque Iudæi, quum Christum uos putatis fœdare uerbis à necessitate naturę comparatis, uos ipsos in cœnum immergitis: non secus quā qui officere luminibus contendit, sibi quidem lumen adimere, lucis naturā inficere non potest. Non ausim amplius immiscere Munsterum Iudaicis impietatibus, nisi tam impie arbitrium homini adimeret, ut infra cætera animantia habendum iudicet, tanquam enim nūl
arbitrij

arbitrij habeat homo, omnia bona & mala opera ex prædeterminatione facit necessario. ergo iniquus est Deus: igitur nullus, qui iubet quod infectum uult. Oblophemiam. Vnū affirmare nō dubitabo, scēdus in hoc labi quosdam quā Arrium, quā Eunomium, quā Nestorem, & quotquot unquam impij hæretici fuere. Negat enim esse Deum, quisquis homini præcipue sacris Iesu Christi initiato, negat libertatem arbitrij inesse, & opera bona nil ad salutē facere. Non mirum est si ad impietatem quotidie transeant ita formati, quoniam nil ad eos pertinet quales sint futuri. Itaq; illud habent in ore impij, Non possum aliter agere, cogit me Deus.

Locus à Iudæis adduci solitus ex Deutero. cap. 13. quā sit uiolenter contortus in Christū, nullus non uidet. ita habet: Si te incitauerit frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus uel filia tua, aut uxor quæ in tuo amplexu est, aut socius tuus uelut anima charus, in occulto dicēs, eamus & seruiamus dñs alienis, quos nec tu nosti, nec patres tui, &c. in fine sententiæ, Non acquiesces illi, interficietur & manus tua erit ad eum occidendū prima. Is est uersus. Duas uero dictiones tantum capientes aiunt, de Christo intelligi. & exponunt filium matris tuæ, id est, qui sine femine patris dicatur natus: quum tota periodus nil aliud indicare uoluerit, quā etiam proximis non esse parcendum in tali scelere. Cæterum, nunquam clam de Deo docuit Christus, nec de Deo alieno, sed de creatore uniuersi quem coluere patres uestri. ô Iudæi. Miseret certe me huius tam inauditiæ cæcitatē, aut peruicacis obstinationis dicam nescio. Nil enim minus conuenit quā eiusmodi, Christo Iesu. Pari impudentia affirmant Christū nescisse suū proditorem, quē tamē toties in hoc esse destinātū dixit. & rursus: si Deus erat, quare se uinciri permisit: interrogent Eiaim 53. quis ille est in quo posuit Deus iniquitates omnium nostrū? qui sicut ouis ad occisionem ducetur. & quasi agnus corā tondente se obmutescet, & nō aperiet os suū? Nōne illi grata mors est: est certe. Horrebat mortē et refugiebat suo more humanitas, adpetebat non ultro, sed perfidorum instrumento diuinitas, ea morte in salutem orbis litari. Et male ergo fecit Iudas prodendo, & Iudæi perdendo, quoniam non salutis orbis gratia, sed is auaritia & inuidia, illi inuidia & ira acti hoc perpetrarunt. Si se manifestius orbi aperuisset, ut certe poterat Christus, nunquā potuisset redemptio, quæ per uiolentiſsimā mortē fieri debebat, consummari. Quāuis enim fuisse necesse, ut cōficeretur homo Deus, dixisset omnibus, alioqui nunquam futurū ut rediret in gratiā homo cū Deo: nullus certe tam pij & sancti hominis tortor esse uoluisset. Dubij certe erant etiā quidā eius apostoli de eius diuinitate, quoad resurrexit, & dedit illis spiritum sanctum. De agno paschali aiunt, quemadmodū erant plures agni offerēdi, ita oporteret si innuebant Christū, eum sepius generari & suspendi, ut figuræ figuratum responderet. Dixi ab exordio Messiam ita excellentem futurū, ut omnes hominum excellentias excederet, et cum nemine in suis constituēdis conueniret. erat enim futura lex eius noua, non secundum eam quam Deus dedit in Aegypto, aut Mosi, sed quæ in corde scriberetur. Itaq; ut per externū multorū animalium innocentium sanguinem fiebāt in lege expiationes, ita omniū credentium peccata uirtute sanguinis unius semel occisi agni dimittuntur. & agnus erat, & semel offerebatur pro omnibus, & faciebat sui corporis partes, quum daret discipulis: quam rem non ita agitant Iudæi, ut nostri cęne uangelistæ. quoniam impotentem Christum iudicant, suum ubiuis terrarū distribuendū corpus, tantumq; fide sumi affirmant: quum tamen uideamus

in natura res etiam corporeas innumeras, quæ uno eodemque temporis articulo possunt esse totæ in uno loco, & totæ in alijs, atque tantum una in toto. Quis nescit in qualibet arbore ad transplantandum, ex palo uel furculo apta, esse tantum unam naturam & corpore & animam? Fiât quot uolueris taleæ, & plantæ salicis, singule tantundem habent quantum prima. Adferam ne de rebus spiritualibus exemplum? rei unius imago tota est in omnium oculis in innumeris speculis, in omni que uisus potentia, odores toti omnium ex æquo nares feriunt, lux par est in parua & magna quantitate, quod ad rei naturam spectat. Natura corporis Christi glorificati, ubique non secus atque diuinitas esse potest, erat in suis manibus, non secus quam si salix loqui posset, & ramum ramo amplectens diceret, hoc est corpus meum. Impietas ceneuangelistarum ista non capit, quod creatorum impotentiorum creatura credat. Quam non audet Latine impietatem euomere Munsterus, illam docet Iudæos, nil aliud esse sacramentum, quam mortis Christi memoriã. Illa scribit Hebraicè. Quasi uero cum presentia corporis Iesu, neget ecclesia memoriã passionis. Falsum est obiectum de hora occisionis agni, quum dicunt Iudæi agnum ad uesperam edi solitum, Christum uero mane crucifixum, donec ederetur agnus, nullus uirtutem pasche recipiebat: ita quamuis ad meridiem sit crucifixus Iesus, non expirauit tamen ante nonam, quæ est tertia uespertina. Ita qua die agnus figuratus à Iudæis edi solebat ad uesperam, eadem seipsum Christus dedit. eo enim emittente spiritum, salus est orbi uniuerso reddita. Ideo uoluerat die Iouis contra consuetudinem Iudæorum typicum agnum comedere, illique sacrosanctum corpus suum substituerat, quod qui indigne sumpserit (ne putemus tantum fide, & non re capi) iudicium sibi manducat & bibit. Ob id multi in primæua ecclesia moriebantur, alij grauissimè ægrotabant, quod non dijudicarent corpus Domini, id est à cæteris differre cibis non crederent. De modo differenti occisionis Iesu, & agni, quid attinet dicere? non enim idem homo est & agnus. In innocentia conuenire satis est. Ut quid, ait recutitus Nizahon, erat anima eius tristis usque ad mortem? Si dices quod loquitur secundum carnem, quæ timet, & nonne dicit: Tristis est anima mea: in omni loco hoc dicit secundum carnem, quum nemo nesciat carnem nec loqui, nec cognoscere, ueluti saxum. Vide perfide Iudæe, quomodo te abducatur tua obstinatio, & in Christum blasphemandi uotum? Quod potes concedere, et quotidie uides in omnibus hominibus, tu illud uni Christo detractum cupis, saltem erat homo Christus: at nemo homo est, quin in re eadem possit unam & uelle & nolle, & tristari & gaudere. Quid facit ut ficus, fistulas, carcinomata, calculos, sanitatis comparandæ gratia medico durissimis ferri remedijs curandos quiuis permittat? Nonne aliud censet ratio, aliud uult naturæ sensus? ratio ducit ad carnificinam libentissimè, corporis natura refugit, non sanitatem, sed tam magno emptam, uult itaque scindi, & non scindi, idem homo, interim implorat medicum, quem scit non parciturum: & si parcere uellet, ratio nollet. Ita multi uolentes in mortem ruunt, quum natura non est tormentis par, eodem animo patriæ gratia, aut compendij ergo, dux milesque pericula subeunt, uolentes per tormenta quietem comparare. ita uirtus laboriose contra animam corpoream, id est uitalem, naturalem, animalem partem obnititur. Luxum enim & uoluptatem ista petit, illa ratione dulce discrimina summa appetit. nec sunt Christiani tam inepti, ut carnem inanimatam sentire, aut pro se loqui putent. poterat igitur Christus etiam si fuisset homo purus, anima corpori adnexa, & morti obnoxia obniti animo & rationi. differunt enim illa latissimè, At quantomagis quum in eo esset cum ratione nobis communi

muni diuinitas, mortem omnium salutis gratia toto uoto appetere, & toto uoto
refugere poterat: Noluít per diuinitatis cum humanitate cõiunctionem, ullam
labefactatã naturã imperfectionem corpoream adimere, ne pœnas amplas illi
 debitas minueret. Tristis igitur erat eius anima usq; ad mortem, cuius acerbita-
tem diuinitas illi ob oculos iam ante posuerat. Verũ ardor ille hominis saluandi
 uicit, eodẽ itaq; pertinet oratio ad patrem facta. Nam homo diuinitatem sua
 fragilitate implorat, quãuis ratio corpori parci nolit: nõ secus atq; secandus, aut
 urendus, rogat & obtestatur medicũ, si potest aliter fieri, & tamen non suam uo-
 luntatem, sed medici & rationis fieri cupit. Nec propterea sunt inæquales duæ
 rationes, patientis scilicet, & *χρηστος*. Vterq; enim decreuit sectionem, aut caute-
 rium. Itaq; quod impius ille Iudæus ait, non esse Christũ Deum, nec habere uo-
 luntatẽ cum Deo patre parem, falsum est. Nam & patris potentia, & filij sapien-
 tia, & amor spiritus sancti, quæ est unica diuinitas ante conditũ orbem, id reme-
 dij homini sua sponte perditõ constituerat, ut corpus diuinitati connexum lue-
 ret labefactatæ humanæ naturæ pœnas, facta itaque illa uoluntas est, ipsa fragili
 natura hominis refugiente, & ad sanguinis usq; sudorẽ tristitia acta. Docui co-
 piose humanis rationibus libro primo, naturam nullo alio modo potuisse repa-
 rari, quã morte hominis iuncti Deo. Cætera omnia obiecta à triumphatore
 nostro sunt prædictis confossa rationibus. Quod addit, carnem nõ potuisse 40.
 diebus ieiunare, nisi cum gratia spiritus sancti: certum est non esse in carne eam
 facultatem, qua tandiũ ieiuna permaneat: sed quam Mosi, ut dixi, diuinitatis spe-
 ritum, & Eliæ angelica confortatio dedit, itidem quandiũ uoluit diuinitas con-
 tulit Christo Iesu, plenitudinem eius in se habenti. At si diuinitas id in eo opera-
 ta est, quare non fecit ut non paueret? Respondeo, ut nil planè imperfectionũ &
 passionum illarum (præter peccatum) quæ in omnium natura positæ sunt, de-
 esset carnì pro omnibus pœnas danti. Poterat sanè Christus suæ carnì sensum
 & affectiones ante mortem adimere, morteq; imaginaria mori, uerũ & reuera
 pati, et reuera dare omnium passionũ indicia uoluit. Fuisset enim actus persona-
 tus & illo indignus, si quũ ad patiendũ uenisset, imaginariè fuisset passus. Perfidi
 & perditõ Iudæi, qui fieri potuit, nisi fuisset Christus Deus dans suam gratiam
 cui uult, ut infinita milia sanctorum eius nomine sint inter diuos repositi, quod
 uos nobis obijcitis? Homo certe hominì sanctitatem, & miraculorũ gratiam da-
 re nõ potest. Oblatus est ergo Iesus, quia uoluit. Concidit ijsdem rationibus ob-
 iectum Iudæorum de tribus pueris, qui non leguntur tristitia fuisse uexati, ob
 fornacem ignis quam subibant. Sunt innumerì etiam Martyres (ut plura Iu-
 dæis quàm uelint concedam) qui nõ mœsti, sed alacres in omnia tormentorum
 inauditorum genera ruebant. Verum, ut iam dixi, alia fuit in Christo passuro ra-
 tio. Nam confortati à Deo, per angelum eius, tres pueri fuerunt ad tormenta a-
 nimati: & quod natura corporis non ferebat, dabat diuina consolatio, ut pœnæ
 minuerentur in illis tormentis, quibus ferendis natura fragilis impar est. At in
 Christo quicquid simpliciter potest sine ullo supernaturali auxilio triste & mo-
 lestum contingere, ideo contigit quod omnium in se delicta eluebat. Minus ue-
 ro id fecisset, si eodem priuilegio atq; cæteri animatus fuisset. Ut uero etiam fi-
 des diuinitatis in eo, & eius amicitia cum Deo fieret, accepit natura humana
 ab angelo consolationem uerbo, fieri enim non potuisset, ut ita derelicta in sua
 passibili conditione durasset natura, quam sua infinita perfectione diuinitas
 ante mortem leuare non uolebat, nisi quadam respiratione adiuta fuisset. Mi-
 nistri

nistri itaque potius ministerio, quam diuinitatis adminiculo consolari uoluit filium suum Deus, ne diuinitatis, quæ mortem instituerat in eo acerbissimam futuram, solatio pœnæ minuerentur. Mors Messiae ut omnium hominum causa comparata erat, ita ab usu communi moriendi remota esse debebat. Vt enim ut diminus omnes qualitates eius excellentissimas fuisse, ita & morte à cæteris eum differre iustissimum fuit. Virorum optimorum præstantissimus tulit uirtutis acerbissimum præmium mortem in corpore calamitatum omnium genere uexato, sine ullo priuilegio moderatæ pœnæ, quod uel in crucifixione eius patet. Nam, ut supra docui, uiuū corpus fixuris manuum ad tres horas fuisse appensum, superat quicquid potest tormentorum excogitari. Verum hic Iudæi ogganniunt, quū tamen Christum cõtumeliæ causa talui, id est suspensum, & eius crucem rectum et transuersum lignū uocent. aiunt uero nō fuisse crucifixū, sed simpliciter occisum: quod esset inusitatū apud Iudeos illud pœnæ genus. Solebat enim summus senatus lapidare, cōburere, cædere, strangulare. Quali uero tūc rēporis res iusticiaræ essent ex prisca constitutione (fac eos uera obijcere) apud illos, quū iam ante sexaginta, aut circiter, annos esset ab Herode sublatus Senatus Syne-
 drin: occidissetq; ut prius docui, tres pastores in mense uno, sacrum scilicet, prophanū & mixtum ordinem cōficiendo, & pro arbitrio leges cōstitutiones magistratusq; instituendo. Vobis ideo non licebat interficere quū Inquā, ô Iudæi, quū
 em captus est Christus, quod certe licebat sub Ducibus regibus & capitibus captiuitatis, quū essetis liberi. Crux erat redemptionis mysteriū, & uitæ æternæ in notis Hieroglyphicis signū. In ea diductis ad amplexū brachijs occidit, qui omnes in eum credere uolentes amplexurus erat. Verū nunc se offert conuiciorum & calumniarum cumulus. Ex uersione 72. interpretū, & latina ex ea deducta, uolūt inferre, etiā peccatorem fuisse Iesum, quod psalmo 22. ita clamauerit: Eli eli lama azabani, rahoc misuathi dibre hatati: id est, Deus mi, Deus mi, ut quid reliquisti me, longe à salute mea uerba delictorum meorum. ita habent græca, sed Hebræa habent dibre saagati, id est uerba rugitus mei. Malunt sua peruertere scripta, ut cōuiciantur ueritati, quàm uerū suscipiendo & tutando illam amplecti. Verum ne uideamur nostrā refugere uersionem, quū psalmus ille de Messia dicatur, admitto etiā illic legi hatati, id est peccatū meum, & Christū habuisse peccatum. Sed uidentū quomodo habuerit, habemus enim, et nostrū dicimus, aut propriū nostrū: ut corpus, animū, fundum, delictū. eo modo nunq; habuit Christus peccatū. aut dicimus nostrū, fidei nostre cōmissum, alieno nomine receptū: ita Christus non habuit unū peccatū, sed totius mundi peccata in potentia in se recepit. Illud est quod dixit propheta, Propter scelus populi mei percussi eum. & alibi, Posuit in eo Dominus iniquitates omnium nostrum. &, Vulneratus est ppter iniquitates nostras, attritus ppter scelera nostra. &, Si posuerit pro peccato animā suam, uidebit semen longæuū. &, In scientia iustificabit ipse seruus meus iustus quàm plurimos, & iniquitates eorum ipse portabit. Hec dici de summo quodā homine, cui iuncta sit diuinitas, non potestis negare. Nam homo iustificare homines nō potest. Eo ergo modo habuit peccata omnium, per eum in Deū creditiū: & uestra etiā, ô Iudei, si uelitis credere in illū, & de uestris blasphemijs pœnitere. Nam uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Quod assuunt suo more blasphemias in aceruū, dicendo, non fuisse iustū, quem Deus relictum uoluit, quū dicat, non Salomoh ecclesiastes, ut male citāt, sed Dauid 36. non uidi iustum derelictū, &c. Causam superius attuli, cur ab ea tristitia non

non sit exemptus, quia & ratio & diuinitas repugnabant humane petitioni: ueluti ratio secandi aut urendi ægroti cum chirurgo appetitui sensitivo dolorem fugienti refragatur, licet eius fidem imploret, ut si potest aliter fieri per ualitudinem liceat. In salutem itaque ipsa Iesu Christi humanitas, non tantopere sui causa clamabat, quam quodam uoto ueluti iam diuinitati obsequenti omnium salutis gratia rogabat. Nam quum antedicta uerba protulit, erat morti proximus Iesus. Quod tam crebro triumphator noster apella inculcat, Si fuit Deus, & sua uoluntate & amore uoluit pati, cur tristis orabat? Iam respondi plus satis, ut ostenderet humanam naturam quamuis esset iuncta diuinitati, tamen nec fictè nec imaginariè pati: sed sine ullo præsidio à natura diuina accedete. Nam ut dixi, sine pena poterat omnia Iudæorum tormenta eludere, si uoluisset, quod non semel ante eius passionem ostendit, quum uellent illum præcipitare & apprehendere. Sanna demum & pestis ridet sacra mysteria & interpretationem. Aiunt, inquit, hamimin, id est hæretici Christiani, quod quum dixit Deus, faciam hominem ad imaginem nostram: hoc dicebat pater filio, Iuuam me ad faciendum hominem, et noluit obedire filius, fecitque solus pater Adamum. demum dixit filio, noluisti modo me iuuare, aliquando te non iuuabo quum me rogabis, & ideo noluisse exaudire filium in morte. Sunt anilia delirameta. Diuina bonitas unitissima in trinitate, ut ante diximus, non potest habere repugnantiam in uoluntate, nec potest quicquam fieri, quin potentia, sapientia & amor unam concurrant. Pereant male pestes huiusmodi, tam crassi & supini homines, ut diuinarum rerum nil concipere possint. Quis uero ferat impia uerba, quibus omnia sacra euertunt? Si fuit, aiunt, unitus spiritus cum corpore, & etiam diuinitas unita in unum ergo obijt diuinitas. Non te pudet bellua? etiam si purus homo Christus fuisset, nonne illius animus superfuisset? ad quid leges & iura, pietas & uirtus, si animus cum corpore perit? Si est animus morti superstes (ut certe est) quomodo audet infelix apella diuinitatem illi postponere, & mortalem dicere? Pereat miser. Impugnare etiam nituntur diuinitatem Iesu Christi, ex eo quod scriptum est Matthei ultimo, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Quid hoc sibi uult, ait Nizahon? quis dedit illi, si est filius Dei? quid opus fuit dono? Nonne totus mundus illius est? Si dices, quod pater eius dedit illi, & quod ipse & pater sunt duo, & nonne utriusque est pars una? Non est alter altero maior, nec dominatione, nec uirtute, nec intelligentia. Audi recutite, nonne à singulari potentia Dei semper procedit sapientia, & ab utriusque amor? si sapientia, quæ filius per similitudinem inferiorum dicitur, dicat, omnia habeo à patre meo: nonne uerum dicit, quum potentia & sapientia unum sint? Omnia itaque, ait Christus, mihi sunt tradita à patre meo. Si tradita, si communis potestas utriusque est, quid ergo datum est potestatis, ait Mosaicus? Non idem est esse Deum per se, & Deum naturæ humane iunctum? Itaque post deuictam mortem per gloriosam resurrectionem, quum sit nouum compositum Christus, utraque natura constans, dat illi pater quam ab æterno in diuinitate potestatem habebat. Mutata enim conditione asserere denuo hereditatem oportuit. Data est itaque homini ideo potestas in caelo & in terra, ut eum trahat quos redemit, quum ante eum in caelo nihil haberet. Nil ad nenas nebulonis respondeo, quibus ait, Christum futurum cum suis ad finem usque sæculi, sed non futurum in seculo futuro. sentiunt ad hanc diem esse in caelo, quoniam ubi ubi agat Iudæus semotissimè à Christiano imperio, facit Christus ut sit in durissima seruitute, & saltè aut est Deus aut potest obstare Deo Israël ne possit aut uelit totis iam mille quingentis annis exaudire Iudeos omni cultus & afflictio-

afflictionū genere illum adorantes. Præclufit eis Deus aures fuas. Nil adfero de cōparatione perdicis, quoniam arbitraria calumnia est. Quod nullū fuorū relinquat Iefus, fatis patet ex catastrophe uitæ martyrū. nam nō est in homine poffum ut tot tantaq; tormenta nō tantū ferat, fed ulro appetat: adhæc ut post mortem miraculis reliquæ fulgeant. Quod nos de paucitate iudicent errare, carent iudicio. Nam fi paucitas facit legem nullam, ergo Moses falsam legem dedit, quia ex decies faltem & quinquies centenīs milibus hominum duo tantum leguntur ueniffe ad id, ad quod uocauerat Deus. Olim totum occupauit orbem Chriftianifmus, nunc noftro scelere minutus est. Quid autem adimit Chrifto, quod Iudæi illum non fateantur eſſe Deum? Quid adferunt Muhametanos in idem teftimonium, quum ſexcentis poſt mortem Chrifti annis exorta illa fit peſtis, ex Iudæorum inſtitutione? An ideo quod rarum eſt, bonum nō eſt quod ſit rarū? Rara ſunt pulchra, honeſta, bona. teſtamur quidē nos legem Moſis fuiſſe bonam, & omnino ſeruandam ante Chriſtū. nunc abrogatā dicimus, niſi quod ad mores attinet. Duo itaq; falſi teſtes non ſunt teſtes, & præcipue contra ueritatem, quā in mendaciō retinent. Hęc habui quæ noſtris hominibus rerū Iudaicarum imperitis proponerem, ut Iudæos adorientes conficiant, & illis reſpondeant.

F I N I S.

CAPITVM AC RERVM QVÆ IN SINGVLIS

Gul. Poſtelli de Orbis concordia traſtantur libris, Index.

V Era religionis, id eſt Chriſtiana probatio, ex philoſophia deſumpta	Pag. 1	ex operibus & morte diſcipulorū & martyrū. 98	
De mundo & Deo	3	De fide certa, & authoritate Euangelij 97	
De Dei qualitatibus	12	De difficiliſſimis Euangelij præceptis 101	
De ſancta trinitate, & trino Deo demonstrationes diuerſe	16. inde	De differentiâ originis perſuaſionis Chriſti, & falſarum religionum 105	
Teſtimonium & authoritas philoſophorum de trinitate	22	De excellentia myſteriorum à Iefu Chriſto inſtitutorum, quibus etiā maxime patet eius diuinitas. 108	
Probatio ex ueteri Teſtamento, & Cabala, & Thalmud	23	Neminem eſſe conſequutū, poſſeue cōſequi felicitatē, niſi ſeruato Euangelij præſcripto. 109	
Muhamediorum placita de Dei natura	27	De animorū immortalitate, probationes diuerſe. 111	
De creatione mundi, & an mundus ſit ab æterno. 29.		De reſurrectione 119	
Quod Deus curet etiam particularia. 43 (& inde		De immutatione materiæ neceſſariō futura 123	
De ſubſtantijs ſeparatis, ſiue dæmonibus, Genijs ſue. 47		Religionis Chriſtiane placita eſſe præcedentibus demonstrationibus conſimilia 124	
De dæmonum & angelorum natura, & de magis & prophetis, eorumq; differentia	58	CAPITVM LIBRI II. catalogus.	
De hominis natura	65	Præfatio, & adhortatio ad uerè pios homines, ut ſe ad congregandū literis & rationibus cum ſæda Muhamediorū colluue parent, principumq; occupationibus ſuccurrant 129	
De hominis ſcopo in hac uita, & quantum ab officij ratione diſtet	69	Muhamedica perſuaſionis expoſitio & reſutatio. Vita Muhamedis legiſlatoris Arabum 137	
De neceſſitate præſtantie Dei incorporati inter homines	73	Quibus parentibus ortus ſit Muhamedes ead.	
De morte Iefu Chriſti filij Dei & Mariæ, externa teſtimonia	87	De Mecha habitatoribus, & quas occaſiones ſactionis habuerit Muhamedes 138	
Quid Chriſtus homo Deus humanitate noſtra Deo iuncta paſſus ſit, & quā neceſſariō	89	De adoleſcentia Muhamedis ead.	
De probatione & confirmatione diuinitatis Chriſti,		Quo	

Quo principio ad fortunā splendidiorē trāſierit.	139
Quibus fautoribus potenti am collegit	141
Quibus cum affinitatem iunxerit	145
De miraculis Muhamedis	147
De ceremonijs à Muhamede institutis	151
De Alcorano, Sunch, & cæteris libris Muhamedicorum, eorumq; approbatione	152
Quis sit scopus & summa Alcorani	155
Quæ ex ueteri nouoq; testamento habeat	156
Alcorani per capita singula, seu Asuar, excusio.	157
& pluribus deinceps ordine sequentibus paginis.	
De Deo & fine ultimo, Alcorani errata	229
De angelica natura	230
De demonibus	231
Quæ in naturam admiserit Muhamedes	232
Quantum infelicitatis sub hac lege patiantur Respublicæ	233 (238)
Res eorum populorū, qui nomina dedere Muhamedis.	
Primus cū Mussulmanis congressus iam ab autore arabicè uersus, Omnium doctrinarum quæ ad hominū excellentiam requiruntur, compendium	248
Mundi uniuersi & rerum harmonia in quaternario posita, unde lux maxima cognoscendæ trinitatis oritur	259

CAPITVM LIBRI III.

Catalogus.

De religione, & iure in toto orbe communi, seu Iuris Methodus.	261
Esse quædam artium omnium elementa, quibus perceptis facile quæuis disciplina & tradi & capi potest	267
Vnde ius inter homines profluxerit	270
De rationibus & finibus omnium persuasionum.	273
Vnde persuasiones de dijs uarie profluxerint	277
Absurdæ religionis atq; idololatriæ origo	281
De incremento & consistentia religionum	284
De consistentia	287
De tractatione, usu, & corruptione persuasionū.	288
Persuasionum omnium communes Canones	290
De iure gentium & ciuili	292
De causis iuris cuiuscumq;	294
Quibus de rebus tractetur in iure ciuili	297
Diuisio conditionis hominum	298

Quid possideant homines iuris beneficio, quomodo iura amittant, conditionesq; mutant	300
Quid sibi mutuo præstare homines possint, quomodo obesse	302
De origine iniuriæ	304
Quot modis, & à quibus, & in quos peccetur	305
De iudicibus & magistratibus	311
Reipub. administrationum partitio, expositioq;	312
Alia iudicium partitio	315
De iudiciorum appendicibus	317
De militari ordine & autoritate	319
De expeditione	321
De primis opū elementis, atq; de rerū distinctione.	322
De quæstoribus ærarij	324

CAPITVM LIBRI IIII.

Catalogus.

Quibus artibus sit opus principi religionem mutatu ro, & ueram fidem falsæ substituturo	325
Quibus modis citra cuiusquam offensionem sit uera fides prædicanda: deq; eius officio qui curā emendandæ, aut omnia euertendæ falsæ persuasionis suscipit	328
Suadendæ Muhamedicis formulæ aliquot.	329. et inde
Discipulorum quorundam Iesu Christi uita compendiose	333
Instantia ab ordine rerum, & hominis officio	339
Quomodo sit falsa persuasio refutanda	339
Ethnicos ad ueritatem trahendæ modus	340
Externa testimonia de Christi diuinitate & magnitudine	341
De uario cultu hodierno, quomodo refutetur	349
Iudæos ad Iesu Christi cognitionem & fidē adducendæ modus	354 inde
De reprobatione Iudæorum	363
Quorundam Iudæorum neotericorum obiecta & solutiones	380
Quæ de Iesu Christo credimus	391
Euangelium cænopalæum	392
De Iudæorum obiectionibus, & solutione	416
Epilogus instantiæ Iudæicæ	423
Iudæorum in Christū, & eius Euangelium impia obiecta, & eorum dilutio	424

pp 8

[8] 427 [recte 447].

